
BIBLIOTECA NAZIONALE VITT. EMANUELE
13
20 I
10

R. P. F.
DOMINICI BAÑES,
ORDINIS PRAEDICATORVM,
Theologiæ Salmanticæ Primam Cathedram regentis.

Decisiones de Iure & Iustitia:

IN QVIBVS QVID ÆQVVM, VEL INIQVVM SIT, Et qua ratione ad æquitatem, & iustitiam recurrendum in omnibus negotijs, & actionibus, tàm publicis, quàm priuatis, tàm Ecclesiasticis, quam sæcularibus, & in omnibus pariter vniuersorum hominum contractibus, & commercijs, copiosè explicatur.

CVM INDICE RERVM OMNIVM, QVAE IN HOC opere continentur, summa diligentia ordine Alphabetico non inconcinnè digesto.

VENETIIS, MDXCV.

Apud Minimam Societatem.

Ex libris ... Mariæ in Campitello

FRATER DOMINICVS Bañes Lectori Salutem.

POST Commentarios in Secundam Secundę Diui Thomæ de Theologicis virtutibus à me iam olim in communem vtilitatem editos, non parùm ad alios consequentes de Cardinalibus virtutibus cõscribendos & in publicum proferendos excitabar. Audiebam enim à plurimis, & partim ipse experiebar, quantùm Sacræ Theologię discipuli vbique ex illorum frequenti lectione proficerent. Verùm quotidianis lectionibus, & varijs non parui ponderis ac momenti vrgentibus negotijs implicatus, id quod tantopere optaram, hactenus perficere non potui. Iam verò opportunitatem nactus, decisiones de Iure & Iustitia ante annos quattuor à me compositas, & Regia facultate, vt moris est, legitimè ex cõmissione Salmanticensis Academiæ per sapientissimum ac integerrimum virum Franciscum Sanctium Sacræ Theologiæ Salmanticensem Complutensemq; Magistrum, necnon in Cathedrali Salmantina Ecclesia Magistralis præbendæ dignissimum Canonicum examinatas & approbatas, libenti ac fidenti animo palàm Theologorum scholæ proferendas decreui. Scio non defuisse interim Theologos non infimi nominis, qui diligentia freti, sua, vel aliena cogitata de argumento eodem fidenter euulgauerint. Sed ea res tantum abest, vt me ab instituto auocauerit, vel spem minuerit, quo minùs crederem, præsentes meos labores non minorem fructum, quàm præteritos allaturos, nec minorem apud Theologorum scholam gratiam assequuturos; vt potiùs ob eam causam tantò hilarior, & animosior factus sim: quantò in illorum scriptis instructior docendi methodus, & stylus compendiosior cum maiori perspicuitate à Lectoribus desiderabatur. Etenim cùm, (vt habet Philosophus,) sapientis sit ordinare: non ex multitudine eorum quæ dicuntur, sed ex distincta ipsarum assertionum ad propria & prima principia reductione, Doctorum scripta æstimanda & amplectenda sunt. An verò in nostris scriptis eam legem, quam alijs præscripsimus, seruauerimus; alij incorruptiùs iudicabunt. Vnum scio, (pie Lector,) me plus laboris in meo conciso docendi stylo impendisse, quàm si aliena scripta confusiùs in vnum congererem & coaceruarem. Quam ob rem futurum spero, eos qui has nostras Decisiones de Iure & Iustitia sincerè & atten-

tè perlegerint, inuenturos, me, dum breuis esse laboro, non parcum in rebus enodandis, neque in verbis concinnandis obscurum fuisse. Denique obserua, in hoc secundo volumine Commentariorum in Secundam, Secundæ duntaxat me illa pertractare voluisse, quæ de Iustitia & Iniustitia strictim & propriè dictis dubitari poterant. Reliqua verò, quæ ad Religionis virtutem, & alias Iustitiæ, quas vocant potentiales, & imperfectas, partes attinent: cum Commentarijs de fortitudine, & temperantia, & hominum statibus copiosiùs in tertio volumine iuuante Domino, & vita comite, quamtotiùs prodibunt. Interim plurimùm vale in Christo Seruatore.

Ex nostro Prędicatorum Sancti Stephani Salmanticensis Conuentu, in die solenni corporis Christi. Anno Domini 1594.

Obserua inter columnas cuiusque pagina quinque literas medias A.B.C.D.E. indicare vtriusque columnæ portiunculam in Indice designatam, vbi indicatum inuenias.

INDEX RERVM OMNIVM, QVAE IN HOC OPERE CONTINENTVR,

Summa diligentia ordine Alphabetico ita distinctus, vt nec superfluus nec diminutus videatur.

Iustè

Ius

Libe-

Promissio

S

Satisfactio.

Secretum.

Sententia.

Servus & servitus.

Inter

· F I N I S.

COMMENTARII FR. DOMINICI BAÑES SVPER SECVNDAM SECVNDAE S. THOMAE.

Quæſtio Quinquageſimaſeptima, De Ivre.

Prologus Auctoris.

ONSIDERATIO de Iure & Iuſtitia omnibus, qui grauiora tractant ſtudia, communis eſt. Philoſophi quidem morales eam ſibi propriam arbitrantur. Inter quos Princeps Ariſtoteles libro 5. Ethicorum exactiſſimè illam proſequitur. Ibidemque eiuſdem interpretes ſimiliter vtriuſque Iuriſconſulti titulos de Iuſtitia & Iure deſignarunt, vt patet. ff. de Iuſtitia & Iure. Item Gratianus quatuor primas Decreti diſtinctiones de Iure & Iuris differentia diſpoſuit: atque in eiſdem locis omnis vtriuſque Iuriſperitorum multitudo de Iure & Iuſtitia ſermonem facit. At verò ſacra noſtra Theologia, quæ omnibus ſcientijs prædominatur, & de omnibus, quantùm ad finem æternæ vitæ attinet, iudex eſt: hanc etiam tractationem de Iuſtitia & Iure, vt hominum ſaluti conſulat, ſibi legitimè aſcribit. Nam, vt ait Apoſtolus ad Titum. 2. Apparuit gratia Dei Saluatoris noſtri omnibus hominibus erudiens nos vt abnegantes impietatem & ſæcularia deſideria ſobriè & iuſtè & piè viuamus in hoc ſæculo. Sobriè quidem, erga nos ipſos. Iuſtè ad proximos. Piè erga Deum. Theologi itaque munus eſt de iuſtitia & iure, quatenus ad ſpiritualem vitam attinet, dubitationes diſſoluere. Quapropter inter Theologos D. Iſidorus lib. 5. Etimologiarũ per multa capita ſingularem tractatum edidit: ex quo Gratianus vbi ſuprà, ferè omnia deſumpſit. Magiſter autem Sententiarum pauca quidem, nec ſatis opportunè de Iuſtitia & Iure collegit. Nam in 3. Sententiarum diſtin. 37. agens de præceptis ſecundæ tabulæ, quædam circa quintum & ſeptimum mandatum de pertinentibus ad iuſtitiam profert, & iterum in 4. Sententiarum diſt. 15. dum de tertia parte pœnitentiæ ageret, ſcilicet, de ſatisfactione, quædam miſcet quæ ad iuſtitiam attinent, ſcilicet, de reſtitutione. Vnus autem D. Thom. inter omnes ſcholaſticos, quicquid ad Iuſtitiam attinens à Theologo cognoſcendum erat, ſuis numeris abſolutum dedit, ab iſta Quæſt. 57. vſque ad 122. differens etiam de partibus potentialibus virtutis iuſtitiæ. Sed nos in hoc opere duntaxat quæ ad partes ſubiectiuas pertinent, quæ propriè ſub iuſtitia continentur differe-
A mus, vſque ad Quæſt. 78.

DVBITATVR ante omnia in hoc procemio cuiuſnam facultatis ſit magis proprium de iure & iuſtitia differere? Num Philoſophia moralis; An ſacra Theologia; An vero vtriuſque iuris peritia primas tenere debeat in hoc munere præſtãdo? Ad hoc reſpondetur, & ſit prima concluſio. Ad moralẽ Philoſophiã propriè & directè ſpectat de iure & iuſtitia quęſtiones definire quatenus homo ordinatur ad conuictũ politicũ & finẽ naturalem. Ratio eſt, quoniam ad philoſophiam moralem ſpectat de humanis actibus iudicare, in quibus reperitur ratio virtutis & vitij, at verò iuſtitia poſt prudentiam primum locum inter virtutes obtinet, ergo.

B Secunda concluſio. Sub eadem ferè ratione pertinet ad Iuris ciuilis peritos, quos vulgo Legiſtas vocamus, definire de quiſtionib. Iuſtitiæ & iuris iuxta normã humanarum legũ. Hæc concluſio magis indiget explicatione quàm probatione. Dixi enim ſub eadẽ ferè ratione, hoc eſt reſpectu eiuſdem finis moralis philoſophi. Cæterum peritia illorũ qui Iuri ciuili operã dant, non erit ſcientifica niſi rõnes humanarũ legũ ex philoſophia deduxerint, & tunc exercent illi officiũ moraliũ philoſophorũ: & reuera sũt philoſophi morales ex parte, ſcilicet, ex materia Iuſtitiæ, & adhuc imperfecti niſi fuerint dialectici.

Tertia concluſio. Ad ſacram Theologiam maximè pertinet de Iuſtitia & Iure perſcrutari vſque ad
C minima reſpectu boni ſpiritualis & finis ſupernaturalis. Pro cuius intelligẽtia. Nota quod ſicut gratia dicitur perficere naturam non ſolum in ſe ipſa, ſed etiam eleuãs illam ad aliquid altius & dititnius: Ita ſacra Theologia quando conuenit cum aliqua ſcientia in obiecto materiali, non ſolum perficit illam ſcientiam intra ſuos limites & in ſe ipſa, ſed etiam eleuat obiectum illius, ad ſuam rationem formalem eminentiorem. v. g. metaphyſicus conſiderat de Deo, de illius vnitate, immutabilitate, æternitate, & omnipotentia. Sed hæc omnia attributa Theologus profundiùs attingit: & diſtinctiùs cognoſcit, vt videre eſt apud Diuum Dionyſium in tractatib. de diuinis nominibus, de myſtica Theologia, & de cœleſti hierarchia. Vbi eadem quæ alias metaphyſici contemplantur, multò diuinius ipſe diſtinguit. Ad hunc itaque modum ſacra Theologia cum ſit practica ſaltẽ eminenter, conſiderat omnia quæ philoſophus moralis multò altiùs & diuiniùs quam ille. Cõfirmatur ex illo Sap. 8. Vbi

dicitur de diuina sapientia. Sobrietatē enim & prudentiam, & iustitiam & virtutem docet. Vbi fit mētio quatuor virtutum Cardinalium. Nā per sobrietatem intelligitur omnis temperantia: per virtutē aūt, fortitudo. Vbi obiter obserua quare primo loco posuit sobrietatem, cum tamen prudentia sit prima omnium virtutum. Ratio huius est, quoniā in natura corrupta ad acquirendam prudentiā, necessariū est exercitiū tēperantiæ, quā vocat sobrietatē: nihil .n. magis impedit iudiciū prudētiale quā vitia carnalia quæ cā sunt hebetudinis & cæcitatis mentis.

Sit quarta conclusio, ad Iuris Canonici peritos pertinet canones ecclesiasticos discere: præsertim illos qui accōmodantur ad cās fori exterioris decidendas. Si quid vero aliud considerant mutuatum B accipiunt partim à Theologis partim à Iure ciuili. Probatur & explicatur ista conclusio, quoniam in toto corpore Iuris canonici cōtinetur triplex differentia canonum: quidam enim desumpti sunt ex sacris literis, aliquando ex definitionibus Conciliorum circa fidem vel circa sacramenta. Hæc omnia constat, quòd legitimè pertinent ad Theologiam sacrā. Sunt alij Canones propositi vt regulæ ad decidendas lites ecclesiasticas. Et isti vt in plurimū habent suā rationē & fundamentū in Iure ciuili. Itaq; si à iure canonico auferantur, quæ pertinent ad Theologiā & ad ius ciuile ferè nihil remanebit nisi quædam cæremonialia. Et cōfirmatur tota doctrina præcedens, quoniā supra scientias quas naturali ratione cognouit Arist. non est introducta alia scientia in mundo nisi illa quæ deducta est ex fide reuelata. Hæc aūt est sacra Theologia, ergo necesse est, q; Iuris canonici peritiam reducamus vel ad sacrā Theologiam vel ad moralē philosophiam, sicut & Iuris ciuilis reducimus peritiam. Nihilominus ex prædictis deducamus vnū corollarium, videlicet, q; prudēs Theologus, quoties occurrerit aliquis casus conscientiæ decidendus, de quo decernunt leges siue ecclesiasticæ, siue ciuiles, dēt consulere Iurisperitos, nisi aliàs ipse cognouerit illas leges sufficienter. Ratio huius est, quoniam Theologo satis est nosse legem naturalem & diuinam & quanuis non erat alienum ab illo scire oēs leges ecclesiasticas: tū quia Theologus diuinis intēdens reb. quæ plurimæ sunt & multā habent subtilitatē, non valebat tantā sarcinā legū memoria tenere: idcirco accepit diuina prouidentia sui laboris auxiliatores dominos Canonistas quemadmodū in lege veteri, vt hr Numerorū cap. 34. erant quidā Leuitæ inferioris classis: quorū officiū solūmodo erat portare vasa & ornamēta inuoluta tabernaculi: quæ sacerdotes superioris ordinis tangebāt & disponebāt intra tabernaculū: ita se habent Canonistæ & Theologi, q; Theologi intrāt tabernaculū & facultatē habent differendi de quidditate & effectib. sacramētorū & aliorū instrumentorū fidei & religionis. At vero Iuris canonici periti solū debent curare fideliter memoria tenere quæ in sacris Canonib. continentur cū literali intelligētia ad obsequiū Theologorū. Interdum et opus habēt ex Iure ciuili rationes acquirere ad decidendas causas ecclesiasticas, vt meliùs munus suum possint perficere. Atque in hoc iuris Canonici periti nostri temporis excellentiam habent.

DIVISIO HVIVS TRACTATVS de Iustitia & iure.

VNIVERSAM considerationem de Iustitia & iure in quatuor partes diuidit quidē D.Tho. In prima parte agitur de Iustitia. In secunda parte de partibus illius. In terA tia parte, de dono Spiritus sancti correspondenti sibi: quod est pietas. In quarta parte, de præceptis Iustitiæ. Duæ priores partes magnum negotiū nobis in hoc opere facessunt: præsertim ab ista q. 57. vsque ad 78. Aliæ verò posteriores breuissime expediuntur à D.Tho. in q. 121. & 122. Iam verò illa pars de iustitia rursus diuiditur in quatuor partes. Primo quidem disputatur de Iure, quod est obiectum iustitiæ. Secundo de ipsa Iustitia. Tertio de iniustitia. Quarto de iudicio.

ARTICVLVS PRIMVS.

Vtrum ius sit obiectum iustitiæ.

AD Primū sic proceditur. Videtur, quòd ius non sit obiectum iustitiæ. Dicit enim † Celsus Iurisconsultus, quòd ius est ars boni & æqui. Ars autem non est obiectum iustitiæ, sed est per se virtus intellectualis. Ergo ius non est obiectū iustitiæ. (Inf. q. 66. art. 5. coll. In dig. de iust. & iur. lib. 1 tit. 1 in princ.)

2. Præterea. Lex sicut † Isidorus dicit in libr. Etymolo. iuris est species. Lex autem non est obiectum iustitiæ, sed magis C prudentiæ. Vnde & † Philosophus legispositiuam partem prudentiæ ponit. Ergo ius non obiectum iustitiæ. (Li. 5. Etymo. ca. 3. in princ.)

3. Præterea Iustitia principaliter subijcit hominem Deo. Dicit enim † August. in libr. de moribus ecclesiæ, quòd iustitia est amor Deo tantum seruiens, & ob hoc bene imperans cæteris quæ homini subiecta sunt. Sed ius non pertinet ad diuina, sed solum ad humana. Dicit enim † Isi- D dorus in libro Etymolog. quòd fas lex diuina est, ius autē lex humana. Ergo ius nō est obiectum iustitiæ. (Lib. 6 Ethic. ca. 8. tom. 5. Capit. 15. circ. med. tom. 1. Lib. 5. ca. 2. in princ.)

SED contra est quod † Isidorus dicit in eodem, quòd ius dictum est, quia est iustū. Sed iustū est obiectū iustitiæ. Dicit enim † Philosophus in quinto Ethicorū, quòd omnes talem habitum volunt dicere iustitiam, à quo operatiui iustorum sunt: ergo ius est obiectum iustitiæ. (Lib. 5. ca. 3. in princ. Lib. 5. ca. 1. in princ. tom. 5.)

E REPONDEO dicendum, quòd iustitiæ proprium est inter alias virtutes, vt ordinet hominem in his, quæ sunt ad alterum. Importat enim æqualitatem quandam, vt ipsum nomē demonstrat, dicuntur enim vulgariter ea, quæ adæquantur, iustari. Aequalitas autem ad alterum est. Aliæ autem virtutes perficiunt hominem solum in his, quæ ei conueniunt secundum seipsum. Sic ergo illud, quod est rectum in operib. aliarum virtutū, ad quod tendit intentio virtutis quasi in propriū obiectum,

obiectum, nō accipitur nisi per cōparationē ad agentē. Rectū verò quod est in opere iustitię, ēt pręter comparationē ad agētē, constituitur per cōparationē ad aliud. Illud.n. in opere nostro dicitur esse iustū quod respondet secundū aliquā ęqualitatē alteri, puta recōpensatio mercedis debitę pro seruitio impenso. Sic ergo iustū dicitur aliquid, quasi habens rectitudinē iustitię ad quod terminatur actio iustitię, ēt non considerato qualiter ab agēte fiat.
B Sed in alijs virtutib. non determinatur aliquid rectū nisi secundū quod aliqualiter fit ab agente. Et propter hoc specialiter iustitię prę alijs virtutibus determinatur secundum se obiectum, quod vocatur iustum. Et hoc quidem est ius. Vndę manifestum est quod ius est obiectum iustitię.

AD Primū ergo dicendū, ꝙ consuetū est, ꝙ nomina à sui prima impositione detorqueantur ad alia significanda. Sicut nomē medicinę impositum, est primo ad
C significandum remedium quod pręstatur infirmo ad sanandū: deinde tractū est ad significādā artē, qua hoc fit: ita ēt hoc nomen, Ius, primò impositum est ad significandum ipsam rē iustā. Postmodum aūt est deriuatum ad artem, qua cognoscitur quid sit iustū. Et vlterius ad significandū locum, in quo ius redditur: sicut dicitur aliquis comparere in iure. Et vlterius dicitur etiam quod ius redditur ab eo, ad
D cuius officium pertinet iustitiam facere: licet etiam id quod decernit, sit iniquum.

AD Secundū dicendū, ꝙ sicut eorum quę per artem exterius fiunt, quędā ratio in mente artificis præexistit, quæ dicitur regula artis: ita ēt illius operis iusti, quod ratio determinat, quędā ratio præexistit in mente, quasi quędā prudentię regula. Et hoc si in scriptum redigatur, vocatur lex. Est enim lex secundum † Isidor. constitutio scripta. Et ideo lex nō est ipsum ius,
E propriè loquendo, sed aliqualis rō iuris.

Lib. 5. Etimol. ca. 3. parum à prin.

AD Tertiū dicendum, ꝙ quia iustitia ęqualitatē importat. Deo aūt non possumus ęquiualens recompensare; inde est, ꝙ iustum secundū perfectam rationē non possumus reddere Deo. Et propter hoc non dicitur propriè ius lex diuina, sed fas: quia videlicet sufficit Deo, vt impleamus quod possumus. Iustitia tamē ad hoc tendit, vt homo quantum potest, Deo recompenset, totaliter animam ei subijciēs.

Bañes de Iustitia, & Iure.

SUMMA ARTICULI.

CONCLVSIO est affirmatiua. Conclusionem istam directè probat Diuus Thomas ex testimonijs Isidoris & Aristot. Deinde in articulo explicat conclusionem & differentiam, quæ est inter iustitiam & alias virtutes colligens triplicem differentiam inter obiectū iustitiæ & obiecta aliarū virtutū. Differentia quidē iustitiæ ab alijs est, ꝙ illa est ad alterū: quæ æqualitatē importat. Hinc colligitur prima differentia inter obiectum iustitiæ, & obiecta aliarum virtutum: scilicet, ꝙ rectū in operatione iustitiæ, præter cōparationem ad agentē, constituitur per comparationē ad alterum. Secunda diffe-
B rentia est, ꝙ iustum siue ius dr̄ aliquid ad quod terminatur actio iustitiæ, non considerato qualiter ab agente fiat. Tertia differentia est, ꝙ iustitiæ determinatur obiectū secundū se. Alijs vero virtutib. Cardinalib. non determinatur obiectū secundùm se, & à parte rei. Et hæc est differentia quæ aliter solet dici, scilicèt, quòd medium iustitiæ est medium rei, medium autem aliarum virtutum est mediū rationis.

COMMENTARIVS.

NOTANDVM primò, pro huius articuli & sequentium intelligentia, ꝙ hoc nomen ius multipliciter vsurpatur. Primò & principaliter, vt nomi-
C net illud quod fit per actionē iustitię: & ad quod terminatur. Secundò accipitur pro lege quæ est regula faciendi ipsum ius seu iustum. Tertiò accipitur pro ipsa peritia legum. Quartò pro sententia iudicis, qui præcipit iustum fieri. Denique accipitur pro ipsomet loco publico vbi istæ sententiæ feruntur. Vt patet in c. 1. de in ius vocando, lib. 2. tit. 2. Nobis tamen in præsenti de iure primo modo agēdum est. Notandū est secundo, ꝙ nomina iustitiæ, iustificationis, & iusti, dupliciter accipiuntur in sacris literis: vno modo generaliter pro omni virtute vel omni actione virtutis quæ secūdū regulā rōnis & legis exercetur. Itaque iustus idē est, atq; studio-
D sus & omni virtute præditus. In hac acceptione intelligitur illud Abacuc c. 2. iustus ex fide viuit. & ad Roma. 8. Vt iustificatio legis impleretur in nobis. Illud Matthæi. 6. Attendite ne iustitiam vestrā faciatis corā hominib. & ponit exemplū in eleemosyna, & ieiunio quæ propriè non sunt iustitiæ specialiter dictæ opera. Altera acceptio est specialior, quatenus iustitia nominat virtutem condistinctam inter quatuor virtutes cardinales. Et ita iustus dicitur ille qui huius virtutis actiones exercet. Iustificatio aūt dicetur rectitudo illa quæ inuenit̄ in huius virtutis officijs. Vt solutio debiti est iustificatio. Et in hac secunda acceptione nobis procedendū est in præsentibus disputationibus. Magister Soto de Iustitia & iure
E lib. 3. q. 1. meritò reprehēdit Buridanū qui negat ius accipi pro obiecto iustitiæ, sed solùm pro ipsa lege.

DVBITATVR primò circa prædictas differentias sint ne bene & verè assignatæ. Arguitur primò pro parte negatiua. Etenim D. Tho. vr̄ sibi contrarius in prima & secunda differentia, inter obiectum iustitiæ & obiecta aliarum virtutum, Probatur: nā prima differentia, ponit ordinē actionis iustitiæ ad ipsum agentē, dū inquit præter cōparationē ad agentē, sed in secunda differentiam vr̄ negare talē ordinem, dum inquit, non considerato qualiter fiat ab agente, ergo non sunt bene assignatę istę differētiæ.

Arguitur secundò, ex Arist. 2. Ethicorum cap. 4. asserente, quòd contingit operari temperata non temperatè, ergo non est differentiā inter obiectum

iuſtitiæ & obiectum temperantię quantũ ad hoc, ꝙ in operatione circa obiectũ iuſtitiæ contingat attingere obiectum abſque debita diſpoſitione agentis ſecundùm formalem rationem virtutis iuſtitiæ.

Arguitur tertiò, ex doctrina D. Thom. vĩr ſequi duo inconuenientia. Alterum eſt, ꝙ habitus iuſtitię non ſit intrinſecè determinatus ad bene operandũ circa ſuum obiectũ: ſed ſit omnino indifferens, ita vt ſalua ratione obiecti formalis aliquando malè quis operetur reddendo debitum propter malum finem vanæ gloriæ. Alterum eſt, ꝙ habitus iuſtitiæ in ſua operatione non reſpiciat bonitatem agentis magis quàm habitus artis quæ ſolum reſpicit & intendit bonitatem artificiati. Eſt enim perfecta operatio artificis ſi artificiatum ſit perfectum & conforme ideæ, etiam ſi artifex ſit aliàs vitioſus.

Arguitur quartò. Vr̃ eſſe implicatio contradictionis, ꝙ aliquid habeat rõnem ſpecificã & non genericam. v.g. ꝙ aliquid habeat rationem hominis & nõ animalis, ergo ſimiliter impoſſibile eſt ꝙ aliqua actio habeat rationem formalem iuſtitiæ obiecti, & ꝙ non habeat rationem virtutis quę eſt ratio generica. At vero ſi actio iuſtitiæ reſpicit obiectum, non conſiderato qualiter fiat ab agente, verificabitur, ꝙ illa actio habet rationem formalem ſpecificam iuſtitiæ & non genericam. Probatur minor, quoniam de ratione virtutis eſt, ꝙ taliter fiat ab agente, & quando & vbi oportet & propter finem bonum.

Arguitur quintò, Aut D. Tho. loquit̃ in illa ſecunda differentia materialiter de obiecto iuſtitiæ, aut formaliter. Si loquitur materialiter, profectò nõ aſſignat differentiã inter obiectũ iuſtitiæ & obiectum temperantię. Poſſumus.n. deſignare obiectũ ẽt temperantiæ materialiter, cui nihil deſit de his quæ pertinent præcisè ad temperantiæ materiã, deſit tñ aliquid quod pertinet ad rõnem virtutis in cõi. v.g. ſi quis loco & tempore debito comedat quantũ ſibi conuenit. At vero ordinet iſtam actionẽ ad hypocriſim & vanã gloriã aut aliũ turpẽ finẽ. Tũc profectò inuenitur materiale obiectũ tẽperantiæ ſine debita diſpoſitione agentis: ſicut cùm quis ſoluit debitum ſine debita diſpoſitione agentis. Si autem D. Tho. loquitur de obiecto iuſtitiæ verè ſpecificante actionem, implicat contradictionem, ꝙ agens operetur propter malum finem. Corrumperet enim rationẽ virtutis, & per conſequens rõnem iuſtitię.

Deniq; argui᷑ contra tertiã differentiã: quælibet virtus per ſe loquẽdo deſumit ſuã ſpeciẽ ab obiecto per ſe: vt quilibet habitus operatiuus, ergo nulla eſt ſpecialis rõ & differẽtia in iuſtitia ipſa cur determinemus ei obiectũ ſecundùm ſe & nõ alijs virtutib.

Propter obſcuritatẽ D. Tho. doctrinæ in hoc articulo quidã illã reijciunt: ſicut Buridanus vbi ſupra, q. 1. lib. 5. Ethic. Alij vero interpretes D. Tho. putant eſſe intelligẽdã doctrinã huius articuli materialiter. Ita ſanè vt ſalue᷑ materiale obiectũ iuſtitiæ & materialis actio iuſtitiæ abſq; vera rõne virtutis. Huius ſententię eſt Caietanus. Et fuit doctiſſimus Victoria & Soto vbi ſupra. Nobis tñ ſalua eorum autoritate non videtur, ꝙ D. Tho. materialiter loquatur.

Pro deciſione ergo difficultatis ſit prima concluſio. Impoſſibile eſt, ꝙ ſpecificatio iuſtitiæ & virtutis inueniatur formaliter in aliqua actione, niſi illa actio vndequaque ſit bona omnibus modis & ex omnib. circunſtantijs. Hæc concluſio efficaciter proba᷑ quarto argumento facto pro parte negatiua.

Secunda concluſio. Poſſibile eſt, ꝙ detur obiectũ & actio quæ materialiter pertineant ad aliquam virtutem & obligationem illius, ita vt ſatisfaciat homo præcepto illius virtutis per talẽ actionẽ. v.g. Ieiunat quis in quadrageſima adimplet præceptum de tem-

A perantia eo tempore, ẽt ſi hoc faciat propter hypocriſim. Similiter dat eleemoſynam pauperi virgini quam ex præcepto naturali tenebatur dare, ſed intendit ſtuprum, ille materialiter impleuit præceptũ naturale miſericordiæ. Dr̃ aũt actio materialis alicuius virtutis, cui nihil deeſt de proprijs pertinẽtib. ad ſpeciẽ illius virtutis, præterquã quod apponitur mala circunſtantia aliqua vel contra aliã virtutem, vel contra rationẽ genericã virtutis. Atq; in hoc nõ differt iuſtitia à reliquis virtutibus, ſed differentia eſt, ꝙ rectitudo ẽt materialis reſpectu iuſtitię commenſuratur ſecundum commenſurationem quandam ad alterum. At vero in alijs virtutibus omnis commenſuratio rectitudinis ẽt materiali cõmenſu-
B ratur ſecundum commenſurationem ad operãtem.

Tertia concluſio. Quando D. Tho. inquit in ſecũda differentia, ꝙ iuſtum dr̃ aliquid quaſi habens rectitudinem iuſtitiæ ad quod terminatur actio iuſtitiæ, non conſiderato qualiter ab agente fiat, loquutus eſt formaliter de actione veræ virtutis iuſtitiæ. Probatur quoniam intentio D. Tho. eſt agere de vera iuſtitiæ virtute & incipere à diffinitione illius, ergo in hac q̃one & articulo loquitur de iure & iuſto prout eſt obiectum formale veræ iuſtitiæ ad quod formaliter terminatur actio iuſtitiæ. Aliàs profecto non procederet D. Tho. ſcientificè, vt decet grauiſſimum authorem. Hæc doctrina multo magis explicabitur in ſolutione argumentorum.

C Ad primum argumentum reſpondetur. Nullam eſſe contradictionem inter primã & ſecundã differentiam, cum.n. dicit in ſecunda differentia, non cõſiderato qualiter ab agente fiat, intelligenda ſunt hæc verba ſecundũ abſtractionem mentis. Nam vt eſt in cõi proloquio abſtrahentium non eſt mendacium. Eſt igitur D. Tho. ſenſus, non quidẽ negare prærequiri commenſurationem & comparationẽ ad agentem in rõne generica virtutis, imò hoc aſſerit in prima differentia cùm inquit propter comparationem ad agentem: ſed intendit aſſerere, ꝙ ratio ſpecifica differentiæ iuſtitiæ non eſt cum conſideratione actuali ad ipſum agentem: ſed præſupponendo iſtam conſiderationem in ratione virtutis gene-
D rica tanquam in materia, ẽt intelligitur cum comparatione ad alterum, non conſiderato tunc qualiter ab agente fiat talis actio. Exemplum huius põt eſſe in relatione de prædicamento ad aliquid. Relatio.n. & eſt accidens ſicut & reliqua prędicamenta pręter primum, & ex hac parte conuenit ei eſſe in hoc vel in illo ſubiecto. At vero ſecundũ propriã rõnem relationis penes quã diuerſificatur ab alijs accidentib. non conſideratur vt eſt in ſubiecto, neq; id explicatur, ſed vt eſt ad aliud. Idẽ exemplũ põt poni in accidentib. reſpectiuis comparãdo illa cũ abſolutis. v.g. ſcientia & albedo conueniunt in genere qualitatis, cum tamen ſcientia vltra hoc, quod eſt qualificare ſubiectum ſicut albedo ſpecificatur per ordinem & cõmenſurationem ad aliquid extrinſecum, quod eſt
E obiectum: ita prorſus ſe habent iuſtitia & temperantia, ꝙ vtraque in ratione generica virtutis bonũ facit habentem. At vero iuſtitia differt ab alijs virtutibus per hoc ꝙ rectificat habentem illam in ordine ad alterum. Simili modo poteſt explicari doctrina D. Thom. 1. 2. q. 60. Vbi ait, ꝙ in quibuſdam operationibus bonum vel malum attenditur ſecundum commenſurationem ad alterum, in quibuſdã vero operationib. attenditur ſolum ſecundum commenſurationem ad operantẽ. Ac ſi diceret D. Tho. quòd oẽs operationes virtutis ſecundum rationem genericam habent rationẽ boni per ordinẽ ad habẽtem & operantẽ. At vero quædã operationes vtranque rationẽ boni & genericam & ſpecificã habent

per

per ordinẽ ad habentẽ & operantẽ. Aliæ vero operationes specificam differentiam habent per comparationem & commensurationem ad alterum.

Ad secundum argumentum respondetur, quòd testimonium illud Arist. non militat contra nos sed militat, contra eos qui dicunt D. Tho. materialiter loqui de obiecto & actione iustitiæ) non considerato qualiter fiat &c.) In quorum sententia possumus respondere, quòd quanuis verum sit testimonium Aristotelis: adhuc est differentia, quòd actio materialis iustitiæ consideratur per quandam commensurationem ad alterum.

Ad tertium argumentum negatur sequela. Imò nos ponimus habitum & actionem iustitiæ virtutis cum omnimoda determinatione ad bonum, & quanuis respiciat commensurationem ad alterum: tamen præsupponit conuenientiam ad seipsum.

Ad quartũ argumentũ respondetur, quòd probat efficaciter nostram primam conclusionem.

Ad quintũ patet, ex doctrina tertiæ cõclusionis.

Ad vltimum argumentum respondetur, quòd est specialis ratio, quare acturi de iustitia designamus specialem quæstionem de obiecto illius, potiusquam cum agimus de alijs virtutib. Et rõ differentiæ est, quoniam obiectum iustitiæ habet specialem commensurationem cum lege ipsa, & non solum consideratur in illo quid ratio operantis eligat, vt mediũ virtutis (hoc enim determinatum est ex natura rei & propterea dicitur medium iustitiæ medium rei.) At medium aliarum virtutum dicitur mediũ rationis. De qua re plura dicemus in q. seq.

DVBITATVR secundo. Circa conclusionem articuli, ex Arist. 5. Ethic. cap. 7. Vbi ait esse differentiam inter iustum & ius. Nam iustum dicitur esse anteaquã fiat, ius vero importat iniuriæ emendationẽ: & similiter distinguit inter iniustũ & iniuriam. Nã iniustum dicitur esse etiam antequã fiat: iniuria vero cum fit, ergo ius nõ est obiectum iustitiæ. Probatur consequentia, quoniam iustitia non solũ habitualis, sed ẽt actualis est voluntas faciendi quod iustum est antequam fiat & exerceatur: ergo tunc debet habere obiectum. At vero secundum Arist. non est ius nisi cum fit, ergo nõ habet rationem obiecti iustitiæ. Item D. Tho. art. seq. dicit, quòd ius est opus adæquatum alteri, ergo non est obiectum iustitiæ, sed operatio iustitiæ. Probatur consequentia, quia est actio illius, ergo, &c.

Respõdetur ad hãc dubitationem, quòd vniuersi diffinientes iustitiam diffiniunt illã per comparationẽ ad ius tanquã ad obiectum, vt videbimus qõne sequenti. Ad argumentũ est Arist. respondetur, ꝙ secundum translationem antiquã non est contra nos testimoniũ illud. Habet enim loco iuris, iustificationem, & ita bene constat differentia posita ab Arist. Respondetur secundo, ꝙ si sequamur translationẽ Argiropili, dicẽdum erit, ꝙ Arist. in illo loco accepit nomen iuris in lingua Græca specialiori quodãmodo vt directè cõtrariatur iniuriæ, quæ vr̃ importare actionẽ inferendi illa. Nos aũt in præsenti disputatione vtimur nomine iuris, vt sit idẽ quod iustum.

Ad testimonium D. Tho. respondetur dupliciter. Primo, ꝙ actio cuiuslibet habitus, aut virtutis põt dupliciter considerari: vno modo quantũ ad executionem, vt est in exercitio, & sic erit effectus illius habitus, aut virtutis. Altero modo potest cõsiderari prout est in intentione habentis habitum, & sic habet propriã rationem obiecti talis actio: præsertim cum illa actio est exterior, vt reddere depositum, restituere alienũ. Atque isto modo bene dicit D. Tho. quod ius est opus iustitiæ: quoniã ipsa operatio exterior tenet se ex parte rei debitæ, quæ redditur alteri.

A Imo aliquãdo ipsamet operatio exterior est res quę redditur alteri, sicut lectio mea est ius debitum vniuersitati. Respondetur secundo, ꝙ commune est in scientijs, vt nomina obiectorum transferantur ad actione: & vice uersa. Quemadmodum etiam in religione Christiana dicimus sacrificium non solũ esse hostiam oblatam, sed etiam ipsam sacrificationem, hoc est actionem sacrificandi.

ARTICVLVS II.

Vtrùm ius conuenienter diuidatur in ius naturale & ius positiuũ.

B

AD Secundum sic proceditur. Videtur, quòd ius non conueniẽter diuidatur in ius naturale & ius positiuum. Illud enim quod est naturale, est immutabile: & idem est apud omnes. Non autem inuenitur in rebus humanis aliquid tale: quia omnes regulæ iuris humani, in aliquibus casibus deficiunt, nec habẽt suam virtutem vbique. C Ergo non est aliquod ius naturale.

(Infra q. 60. art. 5. co. Et 1.2. q. 95. art. 4 co. Et 5. Ethicorũ. lect. 12. col. 2. §. 1.)

2. Præterea. Illud dicitur esse positiuum quod ex voluntate humana procedit. Sed non ideò aliquid est iustum, quia à voluntate humana procedit, alioquin voluntas hominis iniusta esse non posset. Ergo cùm iustum sit idem quod ius, videtur quod nullum sit ius positiuum.

3. Præterea, Ius diuinum non est ius naturale, cùm excedat naturam humanam. D Similiter etiam non est ius positiuũ: quia non innititur autoritati humanæ, sed autoritati diuinæ. Ergo inconuenienter diuiditur ius per naturale & positiuum.

SED contra est, quod † Philosophus dicit in 5. Ethicorum, quòd politici iusti hoc quidem naturale est, hoc autem legale, id est, lege positum.

(Li. 5 Ethicor. c. 7 in prin. to. 5.)

RESPONDEO dicendum, quòd sicut † dictum est, ius siue iustũ, est aliquod E opus adæquatum alteri secundùm aliquem æqualitatis modum. Dupliciter autem potest alicui homini esse aliquid adæquatum. Vno quidem modo ex ipsa natura rei, puta cùm aliquis tantum dat, vt tantundem recipiat: & hoc vocatur ius naturale. Alio modo aliquid est adæquatum vel commensuratum alteri ex condicto, siue ex communi placito, quando scilicet aliquis reputat se contentum, si tantum accipiat. Quod quidem potest fieri dupliciter. Vno modo, per aliquod priuatum condictum, sicut quod firmatur aliquo pacto inter priuatas personas. Alio

(Art. præc.)

modo, ex condicto publico, putà cùm totus populus consentit quòd aliquid habeatur quasi adæquatum & commensuratum alteri: vel cùm hoc ordinat princeps, qui curam populi habet & eius personam gerit: & hoc dicitur ius positiuum.

AD primum ergo dicendum, quòd illud quod est naturale habenti naturam immutabilem, oportet quòd sit semper & vbique tale. Natura autem hominis est mutabilis: & ideo id quod naturale est homini, potest aliquando deficere. Sicut naturalem æqualitatem habet, vt deponenti depositum reddatur. Et si ita esset, quòd natura humana semper esset recta, hoc esset semper seruandum. Sed quia quandoque contingit quòd voluntas hominis deprauatur, est aliquis casus in quo depositum non est reddẽdum, ne homo peruersam voluntatem habens, malè eo vtatur, vtputà si furiosus vel hostis rei publicæ arma deposita reposcat.

AD secundum dicendum quòd voluntas humana ex communi condicto potest aliquid facere iustum in his, quæ secundùm se non habent aliquam repugnantiã ad naturalem iustitiam: & in his habet locum ius positiuum. Vnde Philosophus dicit 5. Ethicor. quod legale iustũ est, quod ex principio quidem nihil differt sic, vel aliter: quando autem ponitur, differt. Sed si aliquid de se repugnantiam habeat ad ius naturale, non potest voluntate humana fieri iustum: putà si statuatur, quod liceat furari, vel adulterium committere. Vnde dicitur Isai. 10. Væ qui condunt leges iniquas.

Lib 5. c. 7. in princ. tom. 5.

AD tertium dicendum, quod ius diuinum dicitur quod diuinitus promulgatur. Et hoc quidem partim est de his, quæ sunt naturaliter iusta, sed tamen eorum iustitia homines latet. Partim autem est de his, quæ fiunt iusta institutiõe diuina. Vnde etiam ius diuinum per hæc duo distingui potest, sicut & ius humanum. Sunt enim in lege diuina quædam pręcepta, quia bona: & prohibita, quia malo. Quædam vero bona, quia pręcepta, & mala, quia prohibita.

SVMMA ARTICVLI.

IN art. 2. quærit D. Tho. Vtrùm ius conueniẽter diuidatur in ius naturale & ius positiuum. Prima conclusio est affirmatiua. Secunda conclusio notetur in solutione ad primũ. Naturale ius quantus per se sit immutabile: tamen aliquando põt de- A ficere in exercitio propter naturam hominis mutabilis. Tertia cõclusio notetur in solutione ad tertium. Ius diuinum quod diuinitus promulgatur, potest proportionabiliter diuidi sicut ius politicũ ab Arist. videlicet, vt dicamus ius diuinũ aliud immutabile, & in illo ordine quasi naturale, aliud positiuum. Hanc conclusionem explicat D. Tho. quia in lege diuina sunt quædam præcepta quia bona & quædam prohibita quia mala. Alia vero sunt bona, quia præcepta sunt, & mala quia prohibita.

COMMENTARIVS.

B DVBITATVR itaq; principaliter circa conclusionem art. Vtrùm diuisio iuris in naturale & positiuum sit prima & bona diuisio.

Arguitur primo pro parte negatiua. Lex est quadruplex, scilicet, æterna, naturalis, humana & diuina. Ita diuidit D. Tho. 1. 2. q. 91. Igitur ius sal: ẽ dẽt esse quadruplex, & per cõsequens diuidi in quatuor mẽbra. Probatur cõsequẽtia. Quia lex est ratio & regula iuris, vt dicit D. Tho. art. 1. ad secundũ huius q̃õnis. Igitur multiplicata regula & mensura dẽt multiplicari mẽsuratũ.

Arguitur secundo. Si ius naturale & positiuũ di C stinguuntur, maximè in hoc quòd ius naturale est quid immutabile: positiuũ aũt est mutabile. Sed ius naturale ẽt est quid mutabile, vt patet de reddendo deposito dicitur esse naturale ius: & tamẽ in aliquo casu non est reddendum depositũ ẽt petenti, ergo. Et confirmatur, quia ius positiuum interdũ mutat ius naturale, ergo minus mutabile ẽ quã illud. Probatur. Quoniam iure naturali omnia sunt cõia, & tamen iure positiuo facta est diuisio rerum & dominiorum, ergo ius positiuum immutat ius naturale.

Arguitur tertio. Ius naturale vt definitur à Iuriscõsultis. ff. de iustitia & iure, & Instituta de iure naturali gentium & ciuili: est, quod natura omnia animalia docuit, & vt ibi adijcitur, naturale ius, nõ hu- D mani generis proprium sed omniũ animalium quę in terra, quæ in mari nascuntur, auiumque cõe est, ergo propriè naturale ius non est ius quod est obiectu iustitiæ, quæ solis hominibus competit: sicut & lex secundũ proprietatem & veram rationem legis non inuenitur in brutis, sed solum metaphoricè, vt ait D. Tho. 1. 2. q. 91. art. 2. ad tertium. Confirmatur. Si quid pertineret ad ius naturale maxime esset religio erga Deũ & venerari parentes, & vim vi posse repellere: sed hæc omnia ad ius naturale pertinere negant Iurisconsulti vbi supra. l. 2. & 3. sed aiunt pertinere ad ius gentium. Imò & D. Tho. art. seq. ius naturale etiam brutis conuenire asserit.

E Denique arguitur quartò. Prædicti Iuriscõsulti diuidunt ius in ius naturale, ius gentiũ & ciuile, ergo non sufficit diuisio bimẽbris posita in articulo.

Circa hanc dubitationem aduertendũ est, fuisse olim errorem antiquissimum negantium esse aliquod naturale ius. Ita refert Arist. lib. 1. Ethic. ca. 3. & lib. 5. c. 7. & D. August. lib. 3. de doctrina Christiana, ca. 14. Alius error fuit modernior negantiũ esse aliquod ius positiuũ, quem tenuit Vvitcleff, & vniuersi Lutherani qui negant esse aliquam vim in legibus humanis obligantẽ in foro conscientiæ. Atq; ideo ipse Lutherus combussit omnia Pontificũ iura & Bullas Pontificias & Sanctorum Patrũ Decreta vt referunt historiographi moderniores. v. g. Ioãnes Coclæus in actib. & scriptis Lutheri, anno Domini 1520. Videatur etiam Roffensis in art. 37.

PRO decisione huius veritatis, sit prima conclusio. Error ẽ manifestè cõtrarius philosophię morali & si-

& fidei, aſſerere omne ius eſſe poſitiuum, & negare eſſe ius naturale. Probatur primo ex Pſal. 4. Signatum eſt ſuper nos lumen vultus tui Domine, vbi reſpondet Propheta, iniquis qui dicunt; Quis oſtendet nobis bona? Acſi diceret, in nobis ipſis eſt impreſſio luminis naturalis quo cognoſcimus bonum & Deum. Vnde Ioannis 1. Erat lux vera quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundũ. Quæ duo teſtimonia non ſolùm de illuminatione gratiæ, ſed etiam de illuminatione naturali explicantur communiter. Sed eſt locus neceſſario explicandus de illuminatione naturali, ad Roman. 2. Gentes quæ legem non habent, naturaliter quæ legis ſunt faciunt. Hoc eſt, non habentes legem Decalogi ſcriptam: ſicut habebant Iudæi; naturaliter, hoc eſt ex naturali inſtinctu & illuminatione naturali Dei, non ex illuminatione gratiæ, quæ legis ſunt faciũt, non dicit omnia ſed quædam: huiuſmodi legem nõ habentes ipſi ſibi ſunt lex qui oſtendunt opus legis ſcriptum in cordibus ſuis, teſtimonium perhibente illis conſcientia ipſorum. Probatur ſecundò concluſio ratione. Certum eſt ſecundùm fidem catholicã aut legem ſcriptam aut poſitiuam fuiſſe peccatum. Etenim Cain peccauit maximum peccatum occidens fratrem ſuum Abel. Et ante diluuium dicitur in ſacris literis, quòd multa erat malitia hominum ſuper terram, ergo erat lex naturalis. Probatur conſequentia. Quia vbi non eſt lex nec præuaricatio eſt. Probatur tertiò concluſio. Præcepta de cultu diuino vſque adeo ſunt immutabilia, vt per nullam potentiam poſſint diſpenſari neque immutari, ergo non ſunt poſitiua præcepta ſed ſunt naturalia. Imo ſecundùm communem opinionem Thomiſtarum omnia præcepta Decalogi ſunt indiſpenſabilia, vt patet apud D. Thom. 1. 2. quæſt. 108. & apud Soto lib. 2. de iuſtitia, quæſt. 3. art. 8. ergo huiuſmodi præcepta naturalia ſunt, alioquin poterant diſpenſari ex beneplacito hominum legiſlatorum. Confirmatur. Quia inter ea quæ præcipiuntur & prohibentur, quædam dicuntur præcipi, quia bona ſunt, & quædam prohibentur, quia mala, ergo ſecundùm ſe ex natura rei habent bonitatem vel malitiam, ac proinde ius naturale eſt. Quartò probatur concluſio vera ſecundum philoſophiam moralem. Sic enim ſenſit Ariſt. eſſe quoddam ius naturale & quoddam legalem ſeu poſitiuum, vt patet lib. 1. Rhetoricorum cap. 3. & lib. 1. magnorum moral. cap. 34. & 1. Ethicor. cap. 3. & lib. 5. cap. 7. Diuus Iſidorus lib. 5. Etymol. cap. 4. & refertur à Gratiano. diſt. 1. can. ius naturale eſt commune omnium nationum, & quod inſtinctu naturæ non conſtitutione humana habetur. Cicero etiam iuris naturalis mentionem facit, vt patet in lib. de Inuentione, de Legibus, de Aruſpicum reſponſis. Et deque iſte error negantium ius naturale ſimilis eſt errori in naturalibus quem habuerunt Heraclitus & Cratillus qui aiebant, nullum eſſe verum niſi quod vnicuique apparet. Sic etiam videntur hi in moralibus errare negantes eſſe aliquod ius ſecundùm ſe ex natura rei, ſed quod humano beneplacito conſtituebatur, illud erat ius.

Secunda concluſio. Diuiſio iuris quam D. Tho. ponit in artic. eſt maximè philoſophica deſumpta ex Ariſt. lib. 5. Ethic. cap. 7. Pro cuius explicatione notandum eſt primò, quòd D. Tho. quanuis Theologicè intendat agere de iure & iuſtitia, tamen prudenter & de induſtria voluit priùs definire & diuidere rationem iuris ſecundùm ordinem naturæ quem præſupponit gratia & fides & Theologia, ac deinde in ſolutione ad tertium docuit, Quo-

A modo ius diuinum quod eſt ſupra ordinem naturæ, poterat diuidi proportionabiliter in ius immutabile & quaſi naturale in ordine gratiæ & ius poſitiuum ex beneplacito Dei. Notandum eſt ſecundò vt oſtendamus quomodo inter ſe ſe opponatur membra prædictæ diuiſionis, quatuor eſſe differentia inter ius naturale & ius poſitiuum. Prima differentia eſt ex parte cauſæ efficientis. Etenim naturalis iuris efficiens cauſa eſt ipſe Deus vt autor naturæ. Iuris autem poſitiui efficiens cauſa eſt homo ſecundùm triplicem modum quem D. Tho. docet in art. Primo quidem per ſingulare pactum inter eos qui ad inuicem contrahunt & ſic iuſtum pretium erit illud de quo conuenit inter ementem & vendẽtem. Secũdo modo per condictum publicum in quo cõueniunt communiter qui emunt & vendunt, &

B ſic iuſtum pretium erit alicuius rei illud quo communiter res venditur in foro publico. Tertio modo conſtituitur iuſtum ſeu ius poſitiuum lege Principis vel ſtatuto reipublicæ vel miniſtrorum illius. Inter hos prædictos modos aduertenda eſt differentia. Primò quidem, quòd pretium primo & ſecundo modo conſtitutum patitur aliquam latitudinem ſecundùm magis & minus, non enim conſiſtit in indiuiſibili. At verò iuſtum pretiũ poſtremo mõ conſiſtit in indiuiſibili: aliquando quantùm ad maius, aliquando quantum ad minus, raro autẽ quantùm ad vtrunque. Exemplum primi eſt in taxatione tritici. v. g. quòd tritici faneca nõ poſſit ven-

C di vltra ducatum. Nihilominus poteſt vendi iuſtiſſimè citra ducatum propter abundantiam tritici ſicut in foro publico valet. Ita ſanè vt ſi cariùs vendatur, etiam ſi non excedat taxationem pragmaticæ teneatur venditor ad reſtitutionem. Exemplum ſecundi eſt in cenſibus quos vulgo dicimus *de al quitar*, quorum pretium ſtatutum eſt lege quantum ad minimum, videlicet, vt non detur minùs quã quatuordecim pro annua penſione vnius, ſic tamẽ quòd ſi quis velit dare viginti pro illo cenſu, iuſtum eſſe poterit pretium. Cæterùm quantùm ad vtrunque licet poſſit reſpublica condere legem iuſti pretij, tamen non occurrit exemplum niſi fortè in quo-

D tidianis taxationibus rerum comeſtibilium quæ in foro væneunt. Item etiam eſt alia differentia inter hos tres modos, quòd primus modus ita ſubordinatur ſecundo & tertio quòd præſuponit non eſſe aliter ſtatum per illos, ſimiliter ſe habet ſecundus modus ad tertium: præſupponit enim quòd non ſit aliter ſtatutum per tertium modum.

Secunda differentia principalis inter ius naturale & poſitiuum eſt ex parte cauſæ exemplaris & regulæ, quoniam regula & exemplar iuris naturalis eſt lex æterna quatenùs imprimitur mentibus hominum mediante lumine naturali oſtendente quid ſit bonum & iuſtum. At verò ius poſitiuum habet

E pro regula legem humanam, quæ debet regulari per legem naturalem, inquantum nihil debet continere qđ legi naturali repugnet, imo debet habere cõuenientiam cum lege naturali, vt docet D. Tho. in hoc artic. ad ſecundum. & 1. 2. quæſt. 95. Secundò in hac differentia maximè obſeruandum eſt, quòd quemadmodum in Phyſicis ſpeculatiuis neceſſe eſt attendere ad materiam & ſenſum, vt comprehendamus principia naturalia (alioquin errabimus ſicut Plato errauit propter nimiam à materia ſenſibilibus abſtractionem.) Ita etiam ad cognitionem moralium principiorum neceſſe eſt vt non ſolũ attẽdamus ſpeculationem per noſmetipſos quid naturale lumen dictet, & quid ex illo colligatur: ſed oportet attendere ad documenta ſeniorũ

& maiorum & prudentum, qui ſecundum doctrinam Ariſt. 6. Ethicor. c. 11. ita venerandi ſunt vt illorum dicta & documenta in morali philoſophia habeantur pro demonſtratione. Hæc doctrina confirmatur ex illo Prouerb. cap. 1. Audiens ſapiens ſapientior erit. Animaduertet parabolam, & interpretationem eius, verba ſapientum, & ænigmata eorum. Et Eccleſiaſtes capit. vlt. Verba ſapientum quaſi ſtimuli, & quaſi claui in altum defixi. Quibus verbis ſignificat, quòd verba ſapientum excitant ad bene operandum, & confirmant vehementer in bona operatione.

Tertia differentia ſumitur ex parte extenſionis ſiue amplitudinis poteſtatis. Etenim ius naturale omnes obligat: ſicut omnibus communis eſt rationalis natura. At verò ius poſitiuum obligat tãtum ſubditos Principi legislatori.

Quarta differentia conſideratur ſecundùm immutabilitatem vel mutabilitatem vtriuſque iuris. Etenim ius poſitiuum mutabile eſt per ſe loquendo ſecundùm legiſlatoris beneplacitum. Ius autem naturale ſimpliciter & per ſe loquendo immutabile eſt, ſicut & ſua regula eſt immutabilis & firma. In quà differentia maximè obſeruandum eſt: quòd ius naturale non in omnibus principijs parem immutabilitatem retinet. Quædam enim ſunt immutabilia: ita vt per diuinam potentiam mutari nõ poſſint v.g. Bonum eſt agendum, malum eſt fugiendũ. Non eſt periurandum, non eſt falſum teſtimonium dicendum. Alia verò ſunt immutabilia quidem per totam naturam & poteſtatem humanam, ſed mutabilia per diuinam potentiam abſolutam Dei. v.g. Non eſt occidendus innocens, ita immutabile eſt ius iſtud naturale: quòd non ſit in toto orbe poteſtas in oppoſitum. Nihilominus videtur Deus de facto diſpenſare in iſto iure. Dum præcepit Abrahæ, vt immolaret ſuum filium innocentem: & iterũ filijs Iſrael præcepit, vt interficerent infantes Innocentes Amorrhæorum, & Cananæorum. Veruntamen ſapientioribus & prudentioribus Theologorum videtur quòd illa non fuerit propriè diſpenſatio: ſed potiùs fuerit mutatio materiæ circa quã verſatur illud ius, ſcilicet, vitam alienam innocẽtis. Sed cùm Deus ſit dominus vitæ & mortis, ſicut ipſe poteſt occidere innocentem: ita poteſt concedere hanc facultatem alteri tanquam miniſtro diuini beneplaciti. Cæterum propriè diſpenſatio eſſet quãdo, manente materia legis & iuris, fieret licitum oppoſitum eius, quod præcipitur per legem. Ac proinde ijdem Theologi dicunt: quòd præcepta Decalogi ſunt indiſpenſabilia, etiam per diuinam potentiam. Et ratio eſt, quoniam ſi Deus concedit alicui vt accipiat rem & vxorem vicini: iam mutat materiam præcepti tanquam Dominus abſolutus omnium rerum: & iam qui accipit vxorem vicini, non accipit rem alienam, neque attrectat vxorem alienam. His tamen non obſtantibus, negare non poſſumus, quin huiuſmodi præcepta habeant aliquam varietatem & mutabilitatem quanuis contingat ex parte materiæ: quod quidem non contingit in alijs præceptis; v.g. Non falſum teſtimonium dices. Alia ſunt præcepta quę vt in plurimum, ſtantibus humanis moribus rectis & compoſitis, non variantur: ſed aliquando neceſſe eſt variari propter malitiam alicuius hominis. Cuiuſmodi eſt præceptum de reddendo depoſito, quod reſpicit ius naturale. At verò propter malitiam deponentis: quia petit depoſitum gladium ad occidendum innocentem, non debet depoſitarius depoſitum reddere gladium: imo tenetur nõ reddere, vt docet Diuus Tho-

A mas in ſolutione ad primum. Hoc autem non contingit quia ius naturale mutetur ſecundum ſe ſed, quia mutatur ille cui reddendum erat depoſitum, & cui adæquandum erat tale ius. Ratio huius doctrinæ ea eſt, quoniam in illo euentu eſt aliud ius naturæ quod eſt defenſio innocentis aut reipublicę. Imo etiam concurrit præceptum de non occidẽdo. Quòd ſi tunc redderem depoſitum gladium eſſem ego cooperans ad mortem alterius. Et quoniam iſta præcepta de defenſione innocentis & de non occidendo, ſunt principaliora & vniuerſaliora quã illud præceptum de reddendo depoſito, idcircò non reddendum eſt. Poſſumus duo exempla in naturalibus pro explicatione huius noſtræ doctrinæ proferre. Primum ſit. Videmus enim quòd in naturalibus quædam ita ſunt neceſſaria vt per nullam potẽtiam

B poſſint variari. v.g. quatuor & tria ſunt ſeptem. Alia vero ſunt quæ per nullam naturalem potentiam variari poſſunt. v.g. cælum eſt: Angelus eſt. At vero per potentiam Dei abſolutam aliter ſe poſſunt habere. Alia vero ſunt neceſſaria naturaliter, quatenùs vt in plurimum ita contingunt. v.g. Hominem naſci duobus pedibus & duabus manibus: licet aliquando videamus aliter contingere. Alterum exemplum eſt valde accommodatum ad explicandam rationem, quare quædam naturalia præcepta aliquando aliter ſe habeant. Videmus enim in rebus naturalib. quòd quanuis graue habeat naturalem inclinationem ad motum deorſum, tamen aliquando quaſi

C obliuiſcitur illius naturalis inclinationis particularis, & non quidem propter violentiam, ſed propter bonum vniuerſi aſcendit ſurſum ne detur vacuum. Ad quod quidem bonum omnis res naturalis habet ſuperiorem quandam inclinationem magiſque dominantem, quàm propriam particularem inclinationem. Ita contingit in moralibus, quòd quædã præcepta naturalia inferiora cedunt ſuperioribus præceptis quantùm ad exercitium quando ſimul exerceri nequeunt. Vt patet de præcepto de reddẽdo depoſitu gladio, quod cedit in prædicto euentu alijs præceptis ſuperioribus de defenſione innocentis, & de non occidendo. Et hoc eſt egregium do-

D cumentum.

Quarta concluſio, Si velimus Theologicè & à prima origine iuris diuiſionem in tota ſua latitudine conſtituere: aliter procedere debemus, quam D. Thom. in articulo, moralis philoſophi officiũ exercens, proceſſit. Hæc concluſio non aliter probatur quàm ſi vniuerſalem diuiſionẽ iuris ante oculos propoſuerimus. Ius itaque in tota ſua latitudine primum omnium diuidatur in ius diuinũ, cuius Deus eſt actor; & in humanum cuius homo eſt conditor. Rurſus ius diuinum diuiditur in diuinum pertinẽs ad naturæ ordinem, & in diuinum pertinens ad ordinem gratiæ. Exemplum prioris membri ſunt præ-

E cepta Decalogi. Exemplum ſecundi ſunt præcepta Theologicarum virtutum. Deinceps tertio diuiditur ius diuinum pertinens ad naturæ ordinẽ in ius naturale & ius ſuperadditum ex beneplacito Dei. Dicitur autem ius naturale non ſolum quia pertinet ad ordinem naturæ, ſed quia naturali inſtinctu luminis naturalis cognoſcitur & obligat: vel per conſequentiam euidentem ex illo lumine naturali, qualiter multa præcepta Decalogi deducuntur. At vero ius diuinum pertinens ad ordinem naturæ, ſed ſuperadditum iuri naturali a Deo: eſt illud quod per ſpecialem reuelationem Dei conſtituuntur hominibus in ordine ad bonam gubernationem reipublicæ ſecundùm humanam politiã. Talia ſunt præcepta iudicialia veteris legis; quæ ex parte obiecti

& ma-

A & materiæ non excludunt ordinem naturæ, huiusmodi sunt multa Exod. 22. Denique ius diuinum pertinens ad ordinem gratiæ diuiditur iuxta doctrinam D. Thomæ in solutione ad tertium, in ius connaturale ipsi gratiæ & immutabile: & in ius positiuum. Exemplum primi membri, sunt præcepta de virtutibus Theologicis, sine quibus omni tempore impossibile fuit placere Deo. Exemplum secundi sunt præcepta de sacramētis tam veteris quā nouæ legis. Nam sacramenta veteris legis quanuis non conferant gratiam, significant illam. At vero in lege noua certum est quòd conferunt gratiam: sunt autem pertinentia ad legem positiuam in nouo testamento. Circa prædictam diuisionem obseruandum est quòd diuisimus ius in magna vniuersalitate, non solum vt est obiectum iustitiæ specialiter dictæ: sed etiam ut est obiectum omnis virtutis cuius actus est in præcepto. Pertinet enim ad iustitiā legalē, obseruare leges, ac propterea merito ea quę cadunt sub præcepto dicuntur ius. Aduerte secūdo breuiter, quòd non vltra diuisimus ius humanum: quia huiusmodi diuisionem ad sequentem articulum reseruamus.

Ad argumenta in oppositum reliquum est respōdere. Ad primum respondetur, quòd considerando ius præcisè secundùm ordinem naturę vt à morali philosopho consideratur, sufficienter diuiditur in illa duo membra. Non enim inuenitur lex quæ non sit vel naturalis vel positiua. Etenim lex æterna naturalis est. Et rursus lex naturalis lex diuina est. Cæterum quanuis sit aliqualis differentia inter legem æternam & legem naturalem, quòd lex naturalis dicitur quatenus naturæ hominum indita est ab autore naturæ: & lex æterna dicitur quatenus est in ipso Deo, & quatenus ipsa lex naturalis regulatur ab illa, sic etiam dicitur æterna. Nihilominus non propterea oportet distinguere ius æternum contra ius naturale & positiuum. Et ratio est, quia lex æterna respectu hominum in quibus est lex naturalis, respicit idem ius quòd lex naturalis. sunt enim subordinatæ istę leges: Quemadmodū causæ inferiores & causæ superiores. Vnde sicut non oportet distinguere quidd[illegible] animal genitū ab alio animali, & aliud genitum à Sole: sic non oportet distinguere ius quod est obiectum legis naturalis, à iure quod est obiectum legis æternæ. Eadem enim æqualitas regulata lege naturali regulatur lege æterna. Quapropter consequentia argumenti nihil valet. Hęc prædicta solutio videtur conuenientior, quam alia quæ assignatur à Magistro Soto lib. 1. de iustitia, artic. 1. quæst. 3. ad primum. Vbi dicit, quòd propterea non diuiditur ius æternum, quia ius est æquitas quæ in temporalibus rebus constituitur. Sed tamen hæc doctrina non videtur omnino vera. Etenim non minus æternum est hoc quod dicimus, quod tibi non vis alteri ne feceris: quam quod dicimus in speculatiuis quatuor & tria sunt septem, ergo ius non dicitur quia temporaliter sit constitutum: quāuis temporaliter exerceatur inter homines. Sed dicitur ius quatenus est obiectum iustitiæ, ad quod terminatur, vel terminari actio iustitiæ potest.

Ad secundum argumentum respondetur ex doctrina quæ explicata est in tertia & quarta differentia inter ius naturale & ius positiuū. Ad hoc etiam facit quod inquit Arist. lib. 1. Ethicor. c. 3. iustum mathematicum non esse exigendum in moralib. Ad confirmationem argumenti respondetur cum D. Tho. 1. 2. quæst. 49. quod ius naturæ multipliciter potest dici. Vno modo propriè & positiuę, quatenus lex præcipit aliquid fieri vel prohibet. Altero modo dicitur aliquid esse secundùm ius naturæ negatiuè quatenùs lex naturalis non determinat aliquid fieri vel non fieri circa rem illam, & hoc modo dicimus quod stando in iure naturæ omnia sunt communia, hoc est lex naturalis non determinauit rerum diuisionem & appropriationem. Dicimus ergò quod circa ius primo modo nunquam facit ius positiuum mutationem aut nouitatem. At vero circa ius naturale secundo modo potest ius positiuū facere, imò fecit aliquam mutationem & nouitatem, nempè diuisionem rerum & appropriationem illarum.

B Ad tertium argumentum non possumus conuenienter respondere vsque ad articulum. 3. sed dicimus breuiter quòd ius naturę definitur à Iurisconsultis non quidem propriè, sed prout est aliquid quod materialiter habet quandam æqualitatem etiam in brutis, qualis est coniunctio maris & fœminæ; at vero sicut in brutis non est propriè iniuria, ita neque in illis propriè ius. Nos vero agimus de iure mortali modo vt est obiectum iustitiæ, ac propterea ius naturæ appellamus quod soli naturæ rationali proprium est.

C

ARTICVLVS III.

Vtrùm ius gentium sit idem cum iure naturali.

AD Tertium sic proceditur. Videtur quòd ius gentium sit idem cum iure naturali. Non enim omnes homines conueniunt, nisi in eo quod est eis naturale. Sed in iure gentium omnes homines conueniunt. Dicit enim † Iurisconsultus, quòd ius gentium est, quo gentes humanæ vtuntur. Ergo ius gentium est ius naturale.

1. 2. q. 95. ar. 4. ad 1. & 5 Ethi. lectu. 12. col. 1. fin.

D In digesto veteri lib. 1. tit. 1. lege. 9.

2. Præterea. Seruitus inter homines est naturalis: quidam enim sunt naturaliter serui, vt † Philosophus probat in 1. Politici. Sed seruitutes pertinent ad ius gentium, vt † Isidor. dicit: ergo ius gentium est ius naturale.

Lib 1. Polit. c. 3 & 4. tom 5. Lib 5 Etimol c. 6.

E 3. Præterea. Ius, vt † dictum est, diuiditur per ius naturale & positiuum. Sed ius gentium non est ius positiuum. Nō enim omnes gentes vnquam conuenerunt, vt ex communi condicto aliquid statuerent: ergo ius gentium est ius naturale.

Art. præced.

SED contra est, quod † Isidor. dicit, quòd ius aut naturale est, aut ciuile, aut gentium: & ita ius gentium distinguitur à iure naturali.

Lib. 5 Etimol ca. 4 in princ.

RESPONDEO dicendum, quòd sicut † dictum est, ius, siue iustum naturale est quod ex sui natura est adæquatum vel commensuratum alteri. Hoc autem potest

Art. præced.

test

test contingere dupliciter. Vno modo secundùm absolutam sui considerationē: sicut masculus ex sui ratione habet commensurationem ad fœminam, vt ex ea generet, & parens ad filium, vt eum nutriat. Alio modo aliquid est naturaliter alteri commensuratum, nō secundùm absolutam sui rationem, sed secundùm aliquid, qđ ex ipso sequitur, putà proprietas possessionum. Si enim consideretur iste ager absolutè non habet vnde magis sit huius, quàm illius. Sed si consideretur ad opportunitatem colendi, & ad pacificum vsum agri, secundùm hoc habet quandam commensurationem ad hoc, quòd sit vnius & non alterius: vt patet per † Philosophum in 2. Politic. Absolutè autem apprehendere aliquid non solùm conuenit homini, sed etiam alijs animalibus: & ideò ius quod dicitur naturale secundùm primū modum, commune est nobis & alijs animalibus. A iure autē naturali sic dicto recedit ius gentium, vt Iurisconsultus dicit: quia illud omnibus animalibus, hoc solum hominibus inter se commune est. Considerare autem aliquid, comparando ad id quod ex ipso sequitur, est proprium rationis. Et ideo hoc idem est naturale homini secundum rationem naturalem, quę hoc dictat. Et ideo dicit Caius † Iurisconsultus. Quòd naturalis ratio inter omnes homines constituit; id apud omnes gentes custoditur: vocaturque ius gentium. Et per hoc patet responsio ad Primum.

Lib. 2. c. 1. com. 5.

In digesto veteri lib. 1 titul. 1. leg. 9.

A D secundum dicendum, quòd hunc hominem esse seruum, absolutè considerādo, magis quàm alium, non habet rationem naturalem, sed solùm secūdū aliquā vtilitatem consequentem: inquantum vtile est huic, quòd regatur à sapientiori: & illi quod ab hoc iuuetur, vt dicitur in 1. † Polit. Et ideo seruitus pertinens ad ius gentium est naturalis secundo modo, sed non primo modo.

Lib. 1. ca. 3. in fine, præcipuè tom. 1.

A D tertium dicendum, quòd quia ea quæ sunt iuris gentium, naturalis ratio dictat, putà ex propinquo habentia æquitatem: inde est quòd non indigent aliqua speciali institutione, sed ipsa naturali ratio eam instituit, vt † dictum est in autoritate inducta.

Aug. 1. de lib. arb. cap. 6.

A

SUMMA ARTICULI.

PRIMA conclusio. Ius naturale quod est alteri adęquatum secundùm absolutam considerationem est commune omnibus animalibus.

Secunda conclusio. Ius gentium recedit à iure naturali in prædicta consideratione.

Tertia conculusio. Ius naturale quod est adæquatum alteri secundùm aliquid quod inde sequitur, est homini proprium & naturale, & hoc apud Iurisconsultos vocatur ius gentium.

COMMENTARIUS.

B

DVBIUM primum circa primam conclusionem D. Thomæ; An sit verum quòd ius naturale reperiatur in brutis. Pro parte negatiua arguitur primò. In brutis nulla est iustitia, ergo non est ius. Probatur consequentia. Quia iustum est obiectum adęquatum iustitiæ, ergo solum est respectu iustitiæ, & vbi iustitia reperitur. Confirmatur. Quia ratio iuris est lex, in brutis nō est lex nec ratio, ergo nec ius naturale.

Secundò arguitur. Eadem ratione sequeretur quòd in alijs rebus etiam inanimatis v.g. in lapide esset ius naturale. Consequens est falsum, ergo in

C

brutis non est ius. Sequela probatur. Quia etiam in lapide est quædam naturalis commensuratio illius ad suam proprietatem & ad finem sibi debitum.

Tertiò arguitur. Nam secundum Arist. 5. Politicorum cap. 7. Ius politicum diuiditur in ius naturale & ius legales, sed bruta non habent ius politicum ergo nec naturale nec legale. In oppositum est Diuus Tho. Et in doctrina eius sit prima conclusio. In brutis non est propriè ius naturale. Hoc probant prædictæ rationes, nec Diuus Thom. oppositum docet cum inquit, quod ius naturale quod importat absolutam commensurationem rerum est commune nobis & brutis. Nam loquitur de com-

D

munitate secundum analogiam.

Vnde sit secunda conclusio. Ius naturale solum ponitur in brutis per quandam similitudinem & proportionem. Hæc sequitur ex prima cōclusione. Pro cuius intelligentia, nota quòd homo habet triplicēm inclinationem & sibi respondent tria iura. Prima inclinatio est communis hominibus & omnibus reb. v.g. cōseruare seipsum & huic rūdet præceptū naturale de omnib. medijs necessarijs ad suā conseruationem acquirendam. Alia inclinatio est communis hominibus & brutis, videlicet, quòd apprehendant bonum proprium & coniungantur

E

in se inuicem ad procreandam sobolem, ex quo oritur ius inter patrem & filium, & inter masculum & fœminam. Tertia inclinatio, est propria soli homini, quæ videlicet exercetur media ratione & discursu, vt quòd neminem lædere debeamus. Huic respondet ius quod est lumen rationis & omnia principia ad quæ immediatè inclinat intellectus practicus.

Dicimus ergo in cōclusione quòd quia bruta cōueniunt cum omnibus in quibusdam operationibus sequentibus apprehensionem & inclinationē naturalem quemadmodum in homine ponimus simpliciter ius, vbi est simpliciter & formaliter iustitia & similiter apprehensio finis & mediorum formaliter; ita & brutis quodammodo & per proportionem & similitudinem ad nos, ponimus ius naturale, quemadmodum communiter philosophi solent ponere quandam rationem discursus in bru-

tis

tis: quæ quidem non est propriè discursus, sed habet proportioonem & similitudinem cum discursu hominis formali, De quo vide Diuum Thomam 1.2.quæst.13.artic.secundo, & ibi interpretes. Sit alterum exemplum ad hoc etiam explicandum.v.g. coniunctio maris cum fœmina communis est hominibus cum brutis: sed tamen est differentia. Nam brutis ab authore naturæ tantum indita est illa commensuratio maris cum fœmina, quibus commensurationis ratio est ipsa lex æterna quæ est in Deo. At vero in hominibus vltra hoc est etiam ratio formalis legis naturalis inditæ ab ipso Deo cui liberè obedit & exercet coniunctionem illam maris & fęminæ conformiter vel difformiter ad ipsam legem. Volumus ergo dicere in conclusione, quod huiusmodi coniunctio maris & fœminæ est verè & propriè ius naturale respectu hominum, quando conformiter ad legem exercetur ab hominibus. At verò in brutis dicitur ius naturale, quia eadem actio secũdum materialem substantiam exercetur ab illis iuxta inclinationem naturalem. Ex dictis etiam colligo, quod cum aliqua proprietate competit ius naturale etiam brutis, quatenus commensuratio maris & fœminæ habet rationem in lege æterna, & est obiectum legis æternæ & iustitiæ distributiuæ: quę est in Deo secundum quam ipse Deus facit æqualitatem ipsis rebus, tribuēs vnicuique inclinationem & potentiam & operationem secundum quod naturæ rei debitum est. Quod si quis obijciat hanc rationem iuris naturalis communem esse homini cũ plantis & lapidibus: at vero à Iurisconsultis & à Diuo Thoma dicitur specialiter quod ius naturale cõmune est hominibus cum brutis, ergo non bene explicatum est hoc ius secundum rationem communem homini cum alijs rebus omnibus. Respondetur, quod aliquid specialius est in animalibus, propter quod ius naturale potiùs dicitur commune homini cum brutis, quæ conueniunt cum homine in genere animalis immediato. Etenim non solum homo, sed etiam animalia operantur cum quadam cognitione finis, quamuis non cognoscunt proportionem mediorum ad finem, vt à nobis explicatum est. 1.2.quęst.6.de voluntate. & quæst.1. Hinc est, quod q̃n homo qui ē animal rõnale, & facit aliquid quod est contra naturale ius primo modo, quod sibi commune est cum brutis; tunc vehementiùs reprehenditur ex comparatione ad bruta quæ in illis operationibus seruant perpetuò tenorem iuris naturalis. v.g. si homo indebito modo se habeat circa vxoris vsũ vel erga filios, meritò obijcitur illi, quòd sit peior brutis & feris animalibus. Iuxta illud Ieremiæ Threnorum capit.4. Lamiæ nudauerunt mammas lactauerunt catulos suos. Filia populi mei crudelis. Ad hoc facit quod dicit Isaiæ.cap.1. Cognouit bos possessorem suum & asinus præsepe Domini sui, Israel autem me non cognouit, & populus meus non intellexit. Simile est illud Ieremiæ.8. Miluus in cælo cognouit tempus suum. Hinc est, quòd peccata Sodomiæ specialiter dicuntur esse contra naturam: quia sunt contra ordinem communem brutis & hominibus, quamuis alia omnia peccata sint cõtra naturam rationalem. Sic ergo quando Iuriscõsulti dicũt, Ius naturale est quod natura omnia animalia docuit, loquuntur de illis actionibus in quib. bruta operantur cum quadam cognitione finis secundũ quandam commensurationem sibi inditam in æstimatiua naturali: quæ est quasi quædam rationis iusti naturalis. Cæterum notandum est iuris gentium æqualitatem placuisse Iurisconsultis significare per iustitiam quæ non nisi ratione humana exercetur:

A hoc est colere Deum: & parentes venerari, de quo agemus dubio sequenti.

Dubitatur secundo. Vtrum ius gentium sit naturale. Arguitur primo pro parte affirmatiua, ex dictis à Diuo Thoma, & Arist. & Iurisconsultis. Nam D.Tho. in præsenti articulo expressè ait, Ius gentium esse ius naturale consideratum secundum aliquid quod inde sequitur: quamuis non sit ius naturale priori illo modo qui communis erat brutis. Item Diuus Thomas in lectione.10.lib.5.Ethicorum cap.7. Explicans Arist. dicit, quòd iuxta Arist. sententiam ius gentium comprehenditur sub naturali iure. Item Iurisconsulti vbi supra, hoc ipsum videntur sentire: dum aiunt, quòd colere Deum, venerari B parentes, ius gentium est. Constat autem nihil naturalius esse rationali naturæ quam colere Deum, venerari parentes.

Secundo arguitur ratione. Omne quod colligitur per bona consequentiam ex principijs moralibus ius naturale est, sed ius gentium colligitur ex huiusmodi principijs, ergo est ius naturale. Probatur maior, ex D. Thom.1.2.q.95.art.2. & probatur etiam ratione, & à simili, quoniam conclusio physica, quæ colligitur ex principijs physicis per bonã consequentia pertinet ad ordinem naturalis luminis, ergo conclusio moralis quę necessario sequitur ex primis principijs moralibus, pertinet ad ius naturale morale. Et confirmatur, quia omnia præcepta C decalogi vel ferè omnia sunt conclusiones primorum principiorum moralium, videlicet, bonum secundum rationem est prosequendum, & malum fugiendum. Item quod tibi nõ vis alteri ne feceris, Ex istis colligitur, non esse furandum, non occidendum; &c. quæ sunt præcepta naturalia. Confirmatur secundo vehementius. Nam simplicem fornicationem esse illicitam de iure naturæ est, & tamē non est primum principium: sed conclusio deducta ex primo principio. v.g. coniunctio màris & fœminæ inter hominem naturaliter ordinatur, non solũ ad generationem animalis, sed etiam ad debitam educationem hominis, qui est animal rationale. Sed quia hoc sine perpetua coniunctione maris & fę- D minæ commodè fieri non potest, quantum est ex natura rei: idcirco simplex fornicatio & varius concubitus dicitur esse contra ius naturale. Similiter & proportionabiliter cùm in hoc principio morali & naturali, quod homines tenentur se ipsos sustentare inferatur necessariò, quòd agri sunt colendi. Et rursus ex alia propositione certa moraliter, videlicet, non possunt agri conuenienter coli nisi rerum diuisio fiat & earum appropriatio, eo quòd homines negligentes sunt in cultu communium bonorum. Cùm ergo ex dictis inferatur, quod fiat rerũ diuisio, & fiant propria rerũ dominia, consequens est, vt hæc pertineant ad ius naturale. Costant autē, quòd rerum diuisio dicitur esse de iure gentium, ergo ius gentium ius naturale est.

E Tertio arguitur. Si ius gentium esset ius positiuum, sequitur, quòd possit mutari, & abrogari humana voluntate principis. Et quamuis princeps peccaret abrogando, nihilominus factum teneret. Sequela videtur manifesta, quia ius positiuum solum pendet ex legislatoris beneplacito. Consequēs tamen falsum est, quia in tali euentu nemo condemnaret proprios dominos rerũ qui defenderent bona sua vel à principe vel ab alijs qui intentarēt illa vsurpare. Denique arguitur, ius gentium apud omnes gentes bene institutas custoditur & debitum esse iudicatur: & si quis oppositum faciat iudicatur male facere, ergo nunquam humana consti-

tutione

tutione sancitum est. Probatur consequentia, quia nullus princeps potuit toti mundo legem ferre de huiusmodi iure seruãdo, ergo ius naturale est istius modi ius gentium.

In hac difficultate dissoluenda sciendum est, quòd Iurisconsulti distinguunt ius in ius naturale & ius gentium asserentes ius naturale esse commune homini cum brutis, ius autem gentium diffiniunt ex eo, quòd gentibus commune neque brutis competit. Et profectò quantum videtur, ius gentiũ diffiniunt & denominant non ex eo, quòd à gentibus sit institutum, sed ex eo, quod inuenitur in gentibus & non in brutis. Ex quo colligitur, quòd nomine iuris gentium includunt ius naturale, quod proprium est rationalis naturæ, de quo loquitur Diuus Thomas in tertia conclusione. Et simul etiam includunt ius gentium, quod gentes stabilierunt, in quo & gentes conueniunt. At vero Theologi nomine iuris gentium in communi vsu loquendi excludimus ius naturale, non solum quod est commune nobis cum brutis: sed etiam quod est proprium rationalis naturæ. Similiter est æquiuocatio in hoc nomine ius ciuile. Potest enim denominari ex eo, quòd vis illius iuris communis est ciuitatibus, vel ex eo, quòd à ciuitatibus vel earum principe institutum est. Et in hac secunda significatione vtuntur hoc nomine Iurisconsulti, in qua etiam significatione nos solemus appellare leges regni, quæ ab ipso Rege regni institutæ sunt eadem æquiuocatio potest esse in hoc nomine ius humanum, vt dicatur, vel quod homines habent in vsu, vel quod homines instituerunt.

Pro decisione veritatis, sit prima conclusio. Ius gentium & ius humanum, & ius ciuile, si priori modo accipiatur, commune est ad ius naturale proprium rationalis naturæ & ad ius positiuum. Conclusio probatur quantum attinet ad ius gentium, ex doctrina Iurisconsultorum vbi supra, asserentiũ diuinum cultum & venerari parentes esse ius gentium, cum tamen sit res certissima, quòd hæc præcepta sunt maxime naturalia rationali naturæ. Similiter ijdem Iurisconsulti, vt patet in l. manumissiones. ff. de Iustitia & Iure. aiunt seruitutes esse de iure gentium. Et tamen etiam constat seruitutem introductam fuisse iure positiuo. Cæterùm quantũ ad ius humanum. Probatur conclusio, quòd vtroque modo conueniat. Etenim secundum Isidorum libro Etymolog. c. 2. quem citat D. Tho. art. 1. arg. 3. Ius differt ab eo quod dicitur fas, eo q. ius est inter homines ipsos: Fas autem erga Deum. Cum igitur ius humanum, quod est inter homines, versetur circa æqualitatem ex natura rei, & circa æqualitaté ex lege positiua: consequens est, quòd ius humanũ possit esse etiam positiuum. Deinceps probatur conclusio quantum attinet ad ius ciuile. Quoniã Arist. lib. 5. Ethic. c. 7. diuidit ius politicũ, quod cõstat esse idem atque ciuile, in naturale & positiuum: quod ille appellat legale hoc est lege positum, ergo ius naturale etiam positiuum continetur, sub iure ciuili. Probatur secundo ratione eadem conclusio, quoniam ius gentium, & ius humanum & ciuile in priori illa significatione nihil aliud importat, quàm ius illud quo vtuntur gentes vel homines vel ciues: sed gentes & homines & ciues vtuntur iure naturæ & positiuo, ergo conclusio vera.

Secunda conclusio. Ius humanum in secunda acceptione conuertitur cum iure positiuo: & sic diuiditur ius gentium & ciuile. Hæc conclusio habet duas partes. Et probatur prima. Ius humanum in priori significatione nihil aliud est quam

A ius ad homine constitutum, sed hoc ipsum dicitur ius positiuũ, quod homines posuerunt, ergo. Altera pars conclusionis asseritur à D. Tho. 1. 2. quæst. 95. artic. 4. Vbi citat & explicat Isidorum lib. 5. Etymolog. cap. 5. Quò circa aduertendum est, quod nulla est difficultas in eo quod asseritur, ius ciuile contineri sub iure positiuo. Est enim ius ciuile quod populus seu ciuitas, seu princeps ciuitatum sibi proprium constituit. Vt ait Isidorus vbi supra cap. 5. & Iurisconsulti vbi supra. Sed tota difficultas est in explicãdo, quomodo ius gentium sit pars iuris positiui. Nihilominus probat hoc multipliciter. Primo ex Cicerone lib. 2. de Inuentione cap. 5. Vbi ait rerum diuisionem tribuendam esse iuri positiuo. At

B rerũ diuisio introducta est iure gentium, ergo ius gentium positiuum est. Quòd autem hoc intelligat Diuus Thom. patet ex 1. 2. quæst. 94. art. 5. ad tertiũ Vbi ait, rerum diuisionem & seruitutem non esse introductas à natura sed per hominum rationem. Cæterùm quod ex doctrina Diui Thomæ potest afferri in oppositum in hoc artic. leue est. Etenim in corpore articuli, & in responsione ad argumentum, solum negat ius gentium pertinere ad ius naturæ priori illo modo: vt brutis commune est. Cæterùm cum dicit pertinere ad ius naturæ: posteriori modo loquutus est in gratiam Iurisconsultorum, qui nomine iuris gentium intellexerunt, quo gentes vtuntur. Quapropter æquiuocatio est in ipso

C nomine ius gentium. Nec Diuus Thom. sibi contrarius est: quoniam in hoc articulo loquutus est more Iurisconsultorum: accipiens nomen iuris gentiũ prout commune est naturali & positiuo. At vero in 1. 2. loquutus est de iure gentium prout distinguitur ab omni iure naturali, non solum ab illo quod dicitur esse commune homini cum brutis, sed etiã à iure naturali proprio rationalis naturæ, quo pacto ferè semper sumitur apud Theologos, & ita dicit Turecremata super distinct. 1. decreti capit. ius autẽ, quod ius gentium pertinet ad ius positiuum. Ratione vero probatur conclusio, quantùm ad istã secundam partem: quoniam ea quæ iure naturæ præcipiuntur vel prohibentur, sunt vel per se bo-

D na, vel per se mala. Sed non omnia de iure gentiũ sunt huiusmodi, ergo non omnia sunt de iure naturæ. Probatur minor. Nam rerum diuisio, quæ de iure gentium dicitur, non est per se bona: neq; rursus communis rerum possessio est per se mala. ergo ius gentium non præcipit quæ per se sunt bona vel per se mala. Antecedens probatur, quia legitur in Actibus Apostolicis, quòd fidelibus in primitiua ecclesia erant omnia cõmunia: quod perfectissimæ charitatis signum erat. Nam distribuebatur vnicuique prout cuique opus erat. Sicut modo in religionibus approbatis & reformatis omnia sunt communia. Deinde probatur conclusio ex differentia inter ius naturæ & inter ius gentium & ius ciuile positiuũ.

E Etenim quod est ius naturæ vel est principium per se notum vel conclusio quæ ex illo per necessariã consequentiam colligitur. At vero ea quæ introducta sunt iure gentium neque sunt principia per se nota: neque ex illis per necessariam consequentiã deducuntur, quamuis colligantur per consequentiã vsque adeo probabilem & vtilem humanæ societati, vt nullæ sint nationes, quæ talem consequentiam non admittant. Sint exempla vtriusque iuris, naturalis quidem: in illo principio: quod tibi non vis: alteri ne feceris, & in illa conclusione, non est furandum, non falsum testimonium dicendum. Exemplum verò iurisgentium, in illa conclusione, rerum diuisio facienda est: propria dominia distribuenda:

buenda:

buenda: quæ quidem non est principium per se notum, sed conclusio, quæ colligitur ex alijs principijs, scilicet, agri sunt colendi ad sustentationem humanæ vitæ, & pacem Reipublicæ seruandam. Ex quibus ita licet colligere sub sumendum, scilicet, sed supposita hominum malitia, neque agri communes commodè colerentur, neque pax in republica retineretur, ergo expedit, vt rerum diuisio fiat. Iam vero ius ciuile positiuum illud est, quod minorem habet conuenientiam quam ius naturale: & ideo minus commune est gentibus: quanuis habeat aliquã conuenientiam cum iure naturali. Cuius exemplũ sit in illa lege Hispaniæ, quod fures suspendatur, quæ sequitur ex illo principio malefactores sunt puniendi. Non tamen per necessariam consequentiam, sed per conuenientem regno Hispaniæ.

Tertia conclusio. Ius gentium est quasi medium affinitatem habens cum iure naturali & ciuili positiuo: quoniam cum iure naturali conuenit. Primo in hoc quòd neutrum ius oportet esse scriptum. Secundo conueniunt in hoc quòd ad sui promulgationem non requiritur conuocatio hominum: sed in omnibus nationibus absque præcone acceptatur. Tertio, quia ius gentium habet modum iuris naturæ: quia ius naturæ est principium vel conclusio necessaria. At vero ius gentium est quasi modus quidam maximè necessarius, vt ius naturæ seruetur. Quarto conueniunt in hoc, quòd ius naturæ & ius gentium vbique apud omnes gentes custoditur: etsi oppositum fiat, omnes iudicant malè fieri. Cæterum quanuis ius gentium conuenientiam habeat cum iure ciuili positiuo: tamẽ multum differt ab illo. Vt videbimus sequentibus. Quapropter absolutè loquendo nomine iuris positiui, non solemus intelligere ius gentium propter affinitatem quam ius gentium habet cum iure naturali.

Nihilominus sit quarta conclusio, ius gentium possibile est abrogari ex humano beneplacito, ita vt etiam si culpabiliter fiat talis abrogatio, facta tamen teneat. Explicatur hæc conclusio. Si Rex Hispaniarum vellet modo abrogare rerum diuisiones in suo Regno & de consensu Regni: quanuis notabiliter mortaliter peccaret cõtra bona gubernatione Regni, tñ facta abrogatio valeret, & oĩa essent communia: neque quisquam aliquid proprium possideret. Hæc conclusio est Magistri Soto libro. 3. de Iustitia & iure, quæst. 1. artic. 3. Vbi ait, esse quædam de iure gentium ita necessaria ad humanum conuictum, vt dispensare in illis non liceat. Imo forsan dispensatio facta esset irrita. Exemplum ponit in rerũ diuisione. Veruntamen ille potest intelligi, si sola Principis authoritate fiat dispensatio, absque consensu Regni. Etenim quanuis Regnum dicatur trãsferre in Regem totam suam authoritatem, tñ hoc intelligitur seruatis seruandis non solum iure naturali, sed etiam iure quod cõe est omnibus gentib. idcirco nos diximus de consensu regni. Nunc igitur probatur conclusio. Ius gentium est positiuum eo modo, quo diximus, sed de ratione intrinseca iuris positiui est, vt sicut ex hoĩum beneplacito & cõstitutione cõstat, ita ex eodem possit abrogari, ergo &c. Probatur minor, ex Aristot. libr. 5. Ethicorum cap. 7. & confirmatur à simili. Nam ius ciuile propterea potest abrogari: quia vim habet ex hominum beneplacito, etiam si abrogatio malè fiat, ergo proportionabiliter poterit abrogari ius gentium ex beneplacito Principis & Regni, quorum interest gaudere iure gentium, & in eorum potestate est renuntiare tali iuri. Probatur conclusio secundo, & intendimus ostendere, quòd etiam ius gentium posit in aliquo euentu abrogari. Et est argumentum. Ea

A quæ sunt de iure gentium non sunt per se bona: neque ea quę iure gentium prohibentur per se mala ita, quin pro loco & tempore possint variari. ergo non solum abrogatio facta tenebit: sed etiam erit licita aliquãdo. Explicatur & confirmatur ista ratio. Quoniam rerum diuisio & proprietas dominiorũ, quæ iure gentium dicitur introducta, iustissimè & sanctissimè olim in primitiua ecclesia: & nunc in religionibus locum non habet. Non igitur vniuersaliter est per se bona rerum diuisio. Probatur consequentia: quoniam ea quæ sunt per se bona & iure naturæ obligant, nunquam desinunt obligare propter prefectionem cõmunitatis. Hoc dixerim quasi respondens tacitæ obiectioni. Poterat enim ali-

B quis obijcere, quòd reddere depositum est iustum naturale: & tamen in aliquo euentu non est licitum reddere depositum, vt in superioribus dictum est. Ergo non obstat quominus ius gentium sit ius naturale & per se bonum, quòd in aliquo euentu non sit seruandum. Cui obiectioni responsum est in hoc quòd diximus, quòd per se bonum non desinit obligare propter perfectionem communitatis. Imo gratia & sanctitas & charitas perficit naturã. Est aliud exemplum, quoniam seruitus eorum, qui capiuntur in bello iusto, iure gẽtium introducta est, sed in hoc iure mutationem fecit ecclesia, vt Christiani quantumlibet in bello iusto caperentur non sint serui. Et hoc in fauorem Euangelij & baptismi, ergo quę sũt

C de iure gentium non pertinent ad ius naturæ, alias ecclesia non haberet authoritatem circa illa immutanda. Ex hac doctrina sequitur, quod Sarraceni qui capti sunt in bello Granatensi vltimo, ante annos viginti meritò potuerunt in seruitutem redigi in pœnam Apostasiæ & rebellionis à fide Catholica. Ratio huius est, quia quemãdmodum in fauorẽ Euangelij statutum est ab Ecclesia: Vt Christiani non possent fieri serui; Ita etiam in pœnam Apostantium, & rebellantium reuocari potuit illa gratia & permitti, vt ius gentium erga huiusmodi rebelles exerceetur. Eo vel maximè: quod ipsi Sarraceni quos ex nostris bello capiebant in seruitutem redigebant & vendebant. Accessit etiam ad iustificationem

D huius negotij authoritas Pij Quinti, & Catholici Regis Philippi Secundi, quorum consensu huiusmodi Sarraceni in seruitutem sunt redacti. Habemus itaque ex prædictis, quòd ius gentium non est ex natura sua immutabile: quin potius aliquando potest licitè mutari. Aliquando vero tametsi licitè non abrogetur: tamen abrogatio facta valet, dummodo fiat de consensu Principis & populi sibi subditi. Cæterùm Rex Hispaniæ non poterit abrogare ius gentium, quod sibi commune est cum Rege Galliæ. v. g. quòd tempore belli legati vtriusque Regis pacificè recipiantur. Hoc enim ius gentium est, quod colligitur ex illo principio, quòd pax & tranquillitas Reipublicæ est finis belli, Legati autem negotium pacis agere præsumuntur: ergo audiendi

E sunt in pace. Item etiam, quia bellum indicitur per sententiam Principis contra aliam rempublicam. Ergo sicut in sententia forensi audiendus est reus si vult audiri: multo magis in sententia contra aliam Rempublicam audire oportet iustificationem, vel satisfactionem quam intendit Regnum illud ad euitanda mala quæ ex bello sequuntur. Dicimus ergo, quod ius illud de pacificè recipiendis legatis, nõ potest abrogari ab vno Principe sine consensu alterius. At vero de consensu vtriusque partis poterit abrogari.

Ad argumẽta vero proposita in principio dubij, respondetur ad primum quod desumebatur ex illis testimonijs. Respondetur, quòd in illis est sermo

de

de iure gentium in priori acceptione. & ſignificatione prout in prima concluſione explicatum eſt.

Ad ſecundum argumentum reſpondetur negandum minorem. Si intelligatur quod ius gentium per neceſſariam conſequentiam colligitur ex principijs naturalibus. Et per hoc patet ad primam confirmationem. Ad ſecuudam confirmationem reſpõdetur ſimplicem fornicationem eſſe illicitam, iure naturali certiſsimum eſt. Et oppoſitum contrariatur fidei Catholicæ quáuis corruptis & vitioſis hóminibus non omnibus appareat neceſsitas conſequentiæ ex principijs per ſe notis lumine naturali; tamen tenentur ſe ſubijcere ſententiæ doctorum & ſtudioſorum, qui iudicant de neceſsitate conſequentiæ & condemnant ſimplicem fornicationem tanquam legi naturali contrariam. At vero diuiſio rerum non colligitur abſolutè per euidentem conſequentiam, & quamuis peccatu eſſet abrogare tale ius, tamen de conſenſu partium abrogatio facta valet.

Ad tertium reſpondetur, quòd iã diximus quòd Principes abſque conſenſu populi non poteſt abrogare ius gentium de rerum diuiſione.

Ad vltimum negatur conſequentia. Ad probationem reſpondetur, quod non opus eſt, quod aliquis ſingularis Princeps totius orbis legem tulerit de iure gentium: ſed ſufficit, quod ex beneplacito communi hominum & ex conſuetudine tale ius fuerit introductum tanquam maximè conueniens cum iure naturali, Et certè argumentum probat, quòd ius gentium magna habet affinitatem cum iure naturali.

ARTICVLVS IIII.

Vtrùm debeat ſpecialiter diſtingui ius paternum & dominatiuum.

[Infra q. 58. art. 7. ad 3. & 2. diſt. 44. q. 2. ar. 1. co. & 5. Ethico. lec. 11.]

D Quartum ſic proceditur. Videtur quod non debeat ſpecialiter diſtingui ius paternũ & dominatiuum. Ad iuſtitiam enim pertinet reddere vnicuique quod ſuum eſt, vt dicit † Ambroſ. in 1 de Officijs. Sed ius eſt obiectum iuſtitiæ: ſicut † dictum eſt. Ergo ius ad vnumquenque æqualiter pertinet: & ſic non debet diſtingui ſpecialiter ius patris & domini.

[Lib. 1 de officijs. c. 3 circa finem. Art. 1 huius quæſt.]

2. Præterea, Ratio iuſti eſt lex: vt † dictum eſt. Sed lex reſpicit commune bonum ciuitatis & regni: vt ſuprà † habitum eſt. Non autem reſpicit bonum priuatum vnius perſonæ, aut etiam vnius familiæ. Non ergo debet eſſe aliquod ſpeciale ius vel iuſtum dominatiuum vel paternum, cùm dominus & pater pertineant ad domum, vt dicitur in. 1. † Politic.

[Art. 1. ad primum. 1 2 q. 90. art. 2.]

3. præterea, Multæ aliæ ſunt differentiæ graduũ in hominibus, vt puta quod quidam ſunt milites, quidam ſacerdotes, quidam principes. Ergo ad eos debet aliquod ſpeciale ius vel iuſtum determinari.

[Cap. 1 tomo 5.]

SED contrà eſt, quod † Philoſophus in 5. Ethic. ſpecialiter à iuſto politico diſtinguit dominatiuum & paternum, & alia huiuſmodi.

[Lib. 5. cap. 6. circa finem to. 5.]

RESPONDEO dicendum, quòd ius, ſiue iuſtum dicitur per conmenſurationem ad alterum. Alterum autem poteſt dici dupliciter. Vno modo quòd ſimpliciter eſt alterum ſicut quod eſt omnino diſtinctum: ſicut apparet in duobus hominibus, quorum vnus non eſt ſub altero, ſed ambo ſunt ſub vno principe ciuitatis. Et inter tales ſecundum † Philoſophum in 5. Ethic. eſt ſimpliciter iuſtum. Alio modo dicitur aliquid alterum non ſimpliciter, ſed quaſi aliquid eius exiſtẽs. Et hoc modo in rebus humanis filius eſt aliquid patris: quia quodammodo eſt pars eius, vt dicitur in 8. † Ethic. & ſeruus eſt aliquid domini: quia eſt inſtrumẽtum eius, vt dicitur in 1 † Polit. Et ideo patris ad filium non eſt comparatio, ſicut ad ſimpliciter alterum. Et propter hoc non eſt ibi ſimpliciter iuſtum, ſed quoddam iuſtum, ſcilicet paternum: & eadem ratione, nec inter dominum & ſeruum, ſed eſt inter eos dominatiuum iuſtum. Vxor autem, quamuis ſit aliquid viri, quia comparatur ad eum ſicut ad proprium corpus, vt patet per Apoſtolum ad Ephe. 5. tamen magis diſtinguitur à viro quàm filius à patre, vel ſeruus à domino. Aſſumitur enim in quandam ſocialem vitam matrimonij. Et ideo: vt † Philoſophus dicit inter virũ & vxorem plus eſt de ratione iuſti, quam inter patrem & filium, vel dominum & ſeruum: quia cùm vir & vxor habeant immediatam relationem ad domeſticam communitatem, vt patet in 1. † Politic. ideo inter eos non eſt etiam ſimpliciter politicum iuſtum, ſed magis iuſtum œconomicum.

[Lib. 5. cap. 6. circa finem to. 5. — Lib. 8 ca. 12 to. 5. — Lib. 1. Politic ca. 8 & 4. to. 5. — Lib. 5. Ethic c. 6. in fin. tomo. 5. — Lib. 1. et ca. 3. citatur, & cap. vlt. to. 5.]

AD Primum ergo dicendum, quòd ad iuſtitiã pertinet reddere ius ſuum vnicuique: ſuppoſita tamẽ diuerſitate vnius ad alterum. Si quis enim ſibi det quod ſibi debetur, non propriè vocatur hoc iuſtum: & quia quod eſt filij, eſt patris, & quod eſt ſerui, eſt domini: ideo non eſt propriè iuſtitia patris ad filiũ, vel domini ad ſeruum.

Ad

AD secundum dicendum, quod filius inquantum filius, est aliquid patris: & similiter seruus inquantum seruus, est aliquid domini. Vterque tamen prout consideratur, vt quidam homo, est aliquid secundum se subsistens ab alijs distinctum. Et ideo inquantum vterque est homo, aliquo modo ad eos est iustitia. Et propter hoc etiam aliquæ leges dantur de his quæ sunt patris ad filium, vel domini ad seruum. Sed inquantum vterque est aliquid alterius, secundum hoc deficit ibi perfecta ratio iusti vel iuris.

AD tertium dicendum, quòd omnes aliæ diuersitates personarum, quæ sunt in ciuitate, habent immediatam relationem ad communitatem ciuitatis & ad principem ipsius: & ideo ad eos est iustũ secundum perfectam rationẽ iustitiæ. Distinguitur tamen istud iustum secundum diuersa officia. Vnde dicitur ius militare, vel ius magistratuum, aut sacerdotum: nõ propter defectum à simpliciter iusto, sicut dicitur ius paternum & dominatiuum, sed propter hoc quòd vnicuique conditioni personæ, secũdum proprium officium aliquid proprium debetur.

SVMMA ARTICVLI.

PRIMA conclusio. Inter ciues, quorum neuter est sub potestate alterius vterque tamen sub vnius Principis, est iustũ simpliciter. Ratio huius est, quia simpliciter est iustum ad alterum.

Secunda conclusio. Inter patrem & filium non est iustum simpliciter, sed iustum quod dicitur paternum: & inter dominum & seruum non est etiã iustum simpliciter, sed iustum dominatiuum.

Tertia conclusio. Neque inter virum & vxorẽ est simpliciter iustum politicum: est tamen potior ratio iuris quàm inter patrem & filium: quæ dicitur œconomica. Ratio primæ patris est, quia vir & vxor non ordinatur immediatè in bonum commune Reipublicæ. Ratio secundæ patris, quia potissimum coniunguntur, vt socij ad exercendum maritale consortium.

COMMENTARIVS.

DVBITARE possemus qualiter Arist. & D. Tho. loquentes de iusto simpliciter, ponunt illud solum in conciuibus sub eodem principe. Nam profectò inter homines diuisiorum regnorum est iustitia simpliciter, vt inter Gallos & Hispanos, inter quos & exercerunt contractus iusti. Respondetur breuiter, quòd Diuus Thom. & Aristot. loquuntur de iusto legalis, non per hoc volentes excludere iustum naturale, quod est inter homines diuersorum regnorũ, quod est iustum simpliciter.

DVBITATVR circa secundam cõclusionem

A de veritate illius & arguitur pro parte negatiua. Primo, inter patrem & filium est vera amicitia, ergo est propriè iustum. Antecedens est D. Tho. 2.2. quæst. 24. arti. 8. & infra. Consequentia vero probatur quia sicut iustitia & iustum est ad alterum, ita amicitia. Secundo, inter patrem & filium in diuinis est iustitia propriè, ergo & in humanis. Antecedens patet ex D. Dho. 3. par. q. 1. artic. 3. Vbi dicit, quod filius satisfecit patri de rigore iustitiæ. Consequentia vero probatur. Nam filius in diuinis magis vnum est cum patre & magis de substantia patris quam filius in humanis.

Tertiò arguitur. Inter hominem gratũ & Deũ est simpliciter iustum, licet homo gratus sit filius

B adoptiuus & seruus Dei, ergo Antecedens patet ex D. Tho. 1.2. q. 114. Vbi ponit meritum simpliciter inter hominem & Deum. Et confirmatur. Nam inter hominem conditum in puris naturalibus & Deum authorem naturæ est meritum: vt docet D. Thom. 1.2. quæst. 114. Ergo multo magis reperietur iustum inter filium naturale gentium à patre.

Quartò. Inter filium emancipatum & patrem est iustũ simpliciter, ergo inter filium dum est sub tutela parentum. Antecedens patet. Nam inter illos sunt contractus ciuiles emptionis & venditionis, in quibus simpliciter est iustum. Consequentia vero probatur. Quia quando filius emancipatur, non desinit esse aliquid patris per naturam aut ex

C substantia illius genitus, sicut antea, ergo, &c. Et cõfirmatur. Nam quamuis filius sit genitus à patre, & dependeat in fieri: tamen non dependet in conseruari: sed per ipsum conseruatur suppositum distinctum existens: eo vel maximè quod semen non est aliquid de substantia patris sed superfluũ quoddã.

Quinto sequeretur, quod eadem ratione inter duos fratres non esset propriè iustũ. Consequẽs est falsum, ergo &c. Sequela patet, quia etiam vterque est aliquid patris, sicut dextra & sinistra est aliquid hominis, ergo &c.

Sextò. Iner patrem & filium est ius naturale, ergo est simpliciter ius. Consequentia patet, quia ius naturale est membrum simpliciter iuris, ergo vbi

D illud reperitur, reperietur iustum simpliciter. Antecedens vero patet, quia inter se commensurantur secundùm absolutam rationem: & etiam quia si filius occidat patrem, maximè læditur ius naturæ.

Caietanus in hoc articulo nõ solum dicit, quòd inter patrem & filium formaliter non est iustum simpliciter: verum etiam quo inter eosdem secundùm quod homines, non est tale ius: & probat ex D. Tho. hic ad secundum, vbi distinguens patrem à filio, qua ratione sunt diuersi ordinis, dicit quòd quodammodo est inter illos iustum, ergo non simpliciter. Et eiusdem sententiæ videtur esse Soto de iustitia & iure lib. 3. q. 1. art. 4. & multi ex magistris. Pro huius explicatione supponendum est primò, quod ad iustum simpliciter requiruntur tres condi-

E tiones. Prima, quod sit ordo ad alterum. Secunda, quòd sit debitum simpliciter. Et tertia, quod sit æqualitas. Secundo est supponendum, quod simpliciter, dupliciter dicitur. Primò prout distinguitur contra secundum quid aut metaphoricum, qualiter homo viuus dicitur simpliciter homo ad differentiam hominis picti. Alio modo simpliciter dicitur aliquid quod omnibus modi est tale. Distinctio ista est Arist. 2. Topic. in fin. lib. Et ea vtitur D. Tho. 3. p. q. 50. art. 5. & possumus addere tertium modum quo aliquid dicitur simpliciter. Videlicet, quando dicitur tale absque aliqua depẽdentia: quomodo Deus solus dicitur ens bonus simpliciter. Et

pro-

proportionabiliter poſſumus diſtinguere triplicē A
modum quo aliquid dicitur ſecundùm quid. Primò, quia per metaphoram & non verè dicitur. v.g. pictura dicitur homo. Secundò, quia licèt verè & propriè dicatur tale, non ſufficit tamen denominare totum. Sicut album quod dicitur de AEthiope ſecundum dētes. Et tertio per hoc quod aliquid dicitur dependenter qualiter accidens ſecundum quid eſt ens.

Prima concluſio. Non eſt iuſtum ſimpliciter inter patrem & filiū: ſi ſimpliciter dicatur illud quod omnimodo eſt tale. Hoc patet ex Ariſt. 5. Ethic. ca. 6. Et ex D. Tho. in præſenti. Et probatur ratione illius. Nam filius non eſt, ſimpliciter alter à patre, id-
eſt, non omnimodo diuerſus, ergo ius inter illos nō B
eſt ſimpliciter omnibus modis. Antecedens patet ex Ariſt. vbi ſupra. & 8. Ethic. c. 11. Et 1. Polit. c. 3. & 1. œconomic. c. 5. Preterea, quia inter patrem & filium non eſt æqualitas ſimpliciter. Hæc autem requitur ad ius ſimpliciter. Antecedens eſt Ariſt. 8. Ethic. cap. 14. Et conſequentia eſt manifeſta, quia ſi deficit aliqua cōditio iuſti ſimpliciter: iuſtum quod ibi reperitur, non erit omnimodo tale. Tandem probatur, quoniam ad virtutem pietatis pertinet reddere parentibus debita, vt Theologi conueniunt. Pietas verò non eſt iuſtitia ſimpliciter ſed pars potentialis iuſtitiæ, ergo inter patrem & filium nō eſt iuſtum omnimodo. Etenim ſi giuſtum ſimplici-
ter eſſet: eſſet ſubinde ſimpliciter iuſtitia ſeruans C
tale ius: ac proinde non ad pietatem pertineret talis actus.

Secunda concluſio. Nihilomilus ſimpliciter eſt iuſtum inter illos, id eſt, verè & propriè & non metaphoricè. Cōcluſio iſta colligitur ex D. Tho. quęſt. ſeq. art. 2. quem locum interpretans Magiſt. Soto lib. 3. de iuſtit. q. 2. art. 2. expreſſè tenet noſtram ſententiam. Probatur primo ratione. Nam inter illos propriè & verè eſt debitum & æqualitas & habitudo ad alterū prout ſufficit ad verum ius, ergo propriè & verè eſt ius. Conſequentia patet, quia ſolum illa tria ſunt de eſſentia iuris proprij. Antecedens verò per ſingula probatur primò, omnium ſen-
tentia eſt debitum maxime filij ad patrē: patris au D
tem ad filium vel eſt debitū vel aliquid alnius. Quòd vero ſit æqualitas ſaltim moralis. Probat. Quia ad æqualitatem moralem ſufficit commenſuratio proportionalis. Hæc verò eſt filij ad patrem, ergo &c. Maior patebit quęſtione ſequenti. Minor probatur Nam filius verè & propriè reddit patri debitum proportionale, quod ex præcepto iuris paterni debet. Etenim certum eſt filium probum implere omnia præcepta ad quæ tenetur ex vi iuris paterni, eo modo quo poteſt, ergo inter illos eſt æqualitas proportionalis. Quàm vt commodiùs intelligamus ſupponendum eſt, quòd æquale dicitur dupliciter. Vno modo abſolutè: quod contingit in commutationibus emptionis & venditionis. Alio modo ſe-
cundùm proportionem, vt cum quis non reddit E
quod abſolutè debet, reddit autem quod poteſt & ad quod tenetur hic & nunc. v.g. debens mille & reddens centum quia non plus habet. Et quanuis Vtraque æqualitas conueniat in hoc quòd exercēs illam impleat pręceptum: eſt tamē diſcrimen, quod qui æqualitate abſoluta adimplex præceptum, manet omnino liber. AEqualitate uero proportionali adimplens præceptum, manet liber hic & nunc: non tamen abſolute. Vnde ſi venerit ad meliorem fortunam, & diues factus fuerit, tenebitur plenum debitum ſoluere. Et hoc modo eſt æqualitas inter patrem & filium, & redditio æquiualentis propor-

tionalis. Quod vero hæc æqoalitas ſit ad alterum prout ſufficit ad iuſtitam, Probatur. Quia taliter pater & filius ſunt diuerſi etiam formaliter, quòd inter illos poteſt eſſe actio & paſſio etiam moralis; ergo ſufficienter filius eſt alter à patre. Antecedēs patet ex argumentis in principio poſitis. Conſequētia vero probatur ex Diuo Thoma quæſtione ſequenti, artic. 2. Vbi explicans quid requiratur ad iuſtum verum & proprium, ſolùm dicit requiri illā diuerſitatem quæ ſufficit ad actionem & paſsionē. Et confirmatur. Nam hac ratione dicit D. Thom. quod inter partes eioſdem hominis eſt ſolum iuſtitia metaphoricè, quia non eſt actio & paſſio inter illas quaſi inter diuerſa ſuppoſita: ſed quaſi inter in-
B ſtrumenta eiuſdem operantis. Cum ergo filius & pater qualitercunque conſideretur ſunt ſuppoſita & perſonæ inter quas eſt paſsio & actio, verè & propriè erit habitudo & commenſuratio ad alterum. Et denique concluſio probatur. Quia D. Thomas & Ariſtot. ideo non ponunt ius ſimpliciter inter patrem & filium, quia non immediatè reſpiciunt bonum commune: bene tamen mediate. Quod vero mediatè reſpicit aliquam rationem communem verè & propriè eſt tale.

Tertia concluſio. Iuſtum inter patrem & filium non reperitur perfectum. Probatur. Qnia non perfecte reperiuntur omnes conditiones iuſti. Non enim perfectè & omnino filius eſt alter neque per-
C fecte reddit æquiualens, ergo, &c. Ex quo ſequitur quòd non dicitur iuſtum iſtud ſine dependentia & habitudine. Imo vero dependet & reſpicit per ſe iuſtum ciuile: non tamen ita quòd ratio iuris analoga ſit. Secundò ſequitur, quòd diuiditur optimè ius in ciuile, paternum, & dominatiuum, tanquam in membra formaliter diuerſa. Tertiò ſequitur, quòd proportionabiliter ſentiendum eſt de iure inter ſeruum & dominum, inter virum & vxorem: atque inter patrem & filium loquuti ſumus, ſuppoſita differentia quam ponit D. Tho. in articulo, quæ amplius patebit ſolitudinibus argumentorum.

Ad primum argumentum reſpondetur, quòd amicitia quæ eſt charitas, proprie eſt inter patrem
D & filiū, quia illa immediate & per ſe reſpicit Deū, ac ſub inde cōiungit oēs hoies qui ordinaſ ad Deū. Verumtamen loquēdo de amicitia naturali, illa nō proprie reperitur inter patrem & filium. Quia pater quando diligit filium amat illum quaſi ſeipſum & non diſtinctum à ſe. Inter verò ſeruum & dominum multò minus eſt amicitia iſta: quia dominus diligit ſeruum propter commodum proprium, quod eſt contra rationem amicitiæ. Seruus vero diligit dominum amore quodam ſeruili & multum inæquali: Similiter inter virum & vxorem licet maior ratio amititię reperiatur: quàm inter pręedictos, tamen adhuc non eſt propriè amicitia, quia ſemper vir diligit tanquam caput, vxor vero diligit tanquā ſubiecta. Quocirca non eſt inter illos æqualitas
E amicitiæ.

Ad ſecundum reſpōdetur, quòd inter patrem & filium in diuinis non eſt iuſtum: quia non eſt debitum propriè. Nihilominus difficultas eſt de filio ſecundū quod ſatisfacit in natura aſſumpta, qualiter videlicet ſit ſatisfactio ad alterum. Quidam enim explicant per hoc quòd ſatisfacit patri, qui alius eſt. Alij verò per hoc quòd ſatisfacit Deo qui in alijs perſonis à filio reperitur. Nihilominus iſtæ ſolutiones non explicant qualiter filius ſatisfatias de iuſtitia ſibi ipſi. Vnde alij dicunt quòd verbum vt ſuſtētans naturam humanam, habet rationem formalē alterius ſuppoſiti, ſaltum formaliter. Neque iſta ſo-

luoo

solutio mihi placet, quia constituit diuersitatem ex natura rei in Christo Domino inter suppositum diuinum & humanum. Igitur respondeo dupliciter ad argumentum quod procedit etiam de filio sibi ipsi satisfacienti. Primò, quòd licet nõ sit alter omnino, nihilominus tamẽ in rigore satisfacit: quia rigor iustitiæ nõ attẽditur ex omnimoda & rigorosa diuersitate suppositorum: sed ex solutione debiti æqualis omninò, & ex proprijs, sicut filius exoluens patri centum quæ debet, de rigore satisfacit, licet nõ sit omnimoda diuersitas inter illos. Secũdò responderur, φ in iustitia requiritur diuersitas satisfacientis, ea solũ quæ sufficit, vt inter satisfacientẽ & cui fit satisfactio sit actio aut passio moralis. Et quia in Christo Domino taliter facta est coniunctio naturarũ φ ratione vnius potest habere actionẽ ad seipsum in alia natura, perinde ac si essent in diuersis suppositis; Consequẽter est diuersitas quæ sufficit ad actiones morales, cuiusmodi est satisfactio rigorosa. Exẽplum horũ omniũ est in obedientia qua Christus in humana natura exercet in ordine ad suppositum diuinum. Verè enim & propriè obedit Deo licèt à Deo non distinguatur.

Ad secundum de merito rñdetur, φ nullo modo Deus dr̃ obligari ex iustitia commutatiua respectu creaturarum: quia nullo mõ est debitor. De quo. 1. parte, q. 21. diximus. Nihilominus tñ opus meritoriũ dr̃ de iustitia cõmutatiua exigere præmiũ quia inter se proportionantur, quia tñ istud meritũ est à Deo liberè donante gratiã, consequenter non facit Deum debitorem respectu nostri. Vnde August. ait, Factus est omnium redditor nulli debens.

Ad quartum respondetur, φ inter filiũ emancipatũ & patrẽ, ita reperitur iustitia sicut inter alios ciues. Nihilominus tamen debitũ naturale ad quod tenetur filius etiam emancipatus, quia cõtrahit naturã ex patre non põt satisfacere ad æqualitatẽ. Vñ semper manet cum obligatione honorandi parẽtes & illos alendi si grauiter laborent necessitate. Ad confirmationem rñdetur, φ filius hẽt duo. Primum φ sit ex patre. Secundũ φ fiat & conseruetur suppositũ diuersum ab illo. Ex prima consideratione filius habet quandã vnitatem cum Patre non solum physicam sed moralem. Quare ab Arist. dr̃ aliquid patris. Et in Scriptura filius appellatur fructus parentum, quia est quasi fructus arboris non omnino diuersus ab illo, & licet ex parte deficiat à ratione iustitiæ rigorosæ: fundat tamen illã in secunda cõsideratione, qua videlicet consideratur vt diuersũ suppositũ.

Ad quintum respondetur φ in opinione Iurisconsultorum inter fratres qui viuunt sub tutela parentum non est proprie ius. patet in l. frater à fratre. ff. de condictione indebiti. Nihilominus tamẽ nos intimius considerantes hanc rem, propriè & verè ponimus ius licet imperfectè.

Ad sextum respondetur, φ variatur appellatio in prima consequentia, quando enim dicitur est iustum naturale simpliciter, applicat suũ significatum ad naturale. Et sensus est, ius quod reperitur inter patrem & filium est naturale simpliciter. In consequenti vero applicat ad iustum. Et sensus est inter patrem & filium est ius perfectum.

Ex his facile intelligitur modus loquẽdi D. Tho. in articulo, quãdo videlicet loquẽs de iure paterno, dicit non esse simpliciter, sed quodãmodo. Illud quodãmodo, nõ est dictio diminuẽs veritatẽ & proprietatẽ iuris: sed explicans deficientiã cuiusdã perfectionis: vt explicatum est. Et hoc colligo ex solutione ad secundum, quem locum Caiet. adducit cõtra nostram sententiam. Nam dicit, φ inter patrem

A & filiũ vt homines sunt, est iustum quodammodo. Et quidẽ certũ est in opinione omniũ φ inter illos secundùm φ homines vere est iustum, ergo illud, quodammodo, non dicit deficientiam proprietatis.

Dvbitatvr circa tertiam conclusionem; Vtrùm ius quod reperitur inter virum & vxorem sit perfectiori modo ius, quam quod est inter patrẽ & filium. Pro parte negatiua arguitur primo. Iustũ istud est œconomicum, ergo non ita est perfectè iustum sicut ius paternum. Oeconomicũ enim solùm respicit iustum vnius domus.

Secundò. Maior vnitas est vxoris & viri quam filij & patris, ergo minus est de rigore iusti. Consequentia patet ex D. Tho. in art. Et antecedens probatur Genes. 2. Propter hanc relinquet homo patrem & matrem, & adhærebit vxori suæ.

B Pro explicatione sciendum est, φ vir & vxor cõsiderantur dupliciter. Primò in ordine ad vsum matrimonij. Secundò in ordine ad regimẽ domus. Dico ergo φ si cõsiderẽtur primo modo: magis iustũ est & reperitur inter vxorem & virum quã inter filium & patrem. Probatur. Quia est æquiualens traditio corporũ, vt patet. 1. Cor. 7. Vir potestatem non habet sui corporis sed vxor: non habet potestatem sui corporis sed vir: Nolite fraudari inuicẽ. Secũdò dico. Ad regimen si attendamus: minus est iusti inter illos, quã inter Patrem & filium. Patet. 1. Corinth. 11. vbi vir appellatur caput vxoris. Quocirca C maximam inæqualitatẽ inter se habent: eo vel maxime φ vxor subdita est totaliter viro. Vnde Genes. 2. dicitur; Educta de costa viri. In quo non solũ denotatur φ homines inde procedentes mutuam deberẽt inter se habere dilectionem: quia ab hominis vnius principio descendunt, vt ait August. 11. de Ciuit. cap. 21. sed etiam denotatur qualiter vxor subdita debeat esse viro. Etenim non ex capite viri educta est, quia nõ habebat æqualitatem cum capite: neque ex pedibus, quia nõ seruiliter subditur viro: sed ex costa, quæ media est, & circa cor. Vbi & amor & media subiectio denotatur.

Ex his sequitur, φ vir non habeat simpliciter ordinariam potestatem erga vxorem: habet tamen illam in ijs quæ pertinent ad regimen domus. Vnde D aliquando poterit illã aliqualiter punire, irritare vota illius, & similiter irritare omnes contractus, quos illa fecerit, etiam circa facultates suæ dotis.

Ad primũ, aliqui dñt ius œconomicum secundũ quid appellari ius. Et ita vñr sibi colligere ex D. Thoma in vltimis uerbis articuli. Mihi tamen vr̃ φ licet secundùm præcisam rationem qua œconomicum est, sit multum deficiens à iure: tamen ex ea parte qua respicit bonum commune, & ordinatur non solum in bonum reipublicæ, sed in bonum speciei humanæ, appellabitur verè & propriè ius.

Ad secundum rñdetur, φ nunquam vxor sit vnũ realiter cum viro, aut efficitur pars illius. Sed solum metaphoricè: Qua rõne, quæ copulantur in aliquo E siue corporis siue animæ vnum dicuntur. Neque valet illa consequentia: sicut non valet propter virtutem relinquet homo patrem & matrem, ergo magis vnum est cum virtute, quam cum Patre.

QVESTIO LVIII.

De Iustitia.

DEINDE considerandum est de iustitia. Circa quam quæruntur duodecim.

ARTICVLVS PRIMVS.

Vtrùm cõuenienter diffiniatur iustitia, quòd est perpetua & constans voluntas, ius suum vnicuique tribuens.

4. d. 33. q. 3. ar. 1. ad 3. & ver. q. 1. art. 5. ad 12. † lo. ff. de iust. lib. 1. tit. 1. l. 10. in princ. L. 5 ca. 1. to. 2. à prin. tom. 5.

AD Primum sic proceditur. Videtur quòd incõuenienter diffiniatur iustitia à † Iurisperitis, quòd iustitia est perpetua & constans volontas, ius suum vnicuique tribuens. Institia enim secundum Philos. in 5. Ethicor. est habitus, à quo sunt aliqui operatiui iustorum, & quo operantur & volunt iusta. Sed voluntas nominat potentiam, vel etiam actum: ergo inconuenienter iustitia dicitur esse voluntas.

2. Præterea. Rectitudo voluntatis non est voluntas: alioquin si voluntas esset sua rectitudo, sequeretur quòd nulla voluntas esset peruersa. Sed secũdùm † Anselmũ in lib. de Veritate, iustitia est rectitudo: ergo iustitia non est voluntas.

In dialogo de veritate. c. 13.

3. Præterea. Sola Dei voluntas est perpetua. Si ergo iustitia est perpetua voluntas, in solo Deo erit iustitia.

4. Præterea. Omne perpetuum est constans, quia est immutabile. Superfluè ergo vtrunque ponitur in diffinitione iustitiæ, & perpetuum & constans.

5. Præterea. Reddere ius vnicuique, pertinet ad principẽ. Si ergo iustitia si vnicuique ius suũ tribuens, sequitur quod iustitia non sit nisi in principe, quod est inconueniens.

2. Præterea. August. † dicit in libro de Moribus Ecclesiæ, quòd iustitia est amor Deo tantum seruiens, non ergo reddit vnicuique quod suum est.

Ca. 15. circa mediũ. tom. 1.

RESPONDEO dicendũ quòd prædicta iustitiæ diffinitio conueniens est, si rectè intelligatur. Cũ enim omnis virtus sit habitus, qui est principium boni actus, necesse est quòd virtus diffiniatur per actũ bonũ, qui est circa ea quæ ad alterũ sunt, sicut circa propriã materiam virtutis. Est autem iustitia præcipuè circa ea quæ ad alterum sunt, sicut circa propriam materiam, vt infrà † patebit. Et ideò actus iustitiæ per comparationem ad propriam materiam virtutis & obiectum rangitur, eum dicitur: Ius suũ vnicuique tribuens. Quia vt † Isidorus dicit in lib. Etymolog. Iustus

Art. seq.

Lib. 10. c. 9. incipit. Ingenio-sus: parũ à princ.

A dicitur, quia ius custodit. Ad hoc autem, quod aliquis actus circa quancunque materiam sit virtuosus, requiritur quòd sit voluntarius, & quòd sit stabilis & firmus: quia † Philosophus dicit in 2. Ethic. quòd ad virtutis actum requiritur: primò quidem, quòd operetur sciens: secundò autẽ, quòd eligens, & propter debitum finem: tertiò, quod immobiliter operetur. Primum autẽ horum includitur in secundo: quia quod per ignorantiã agitur, est inuoluntarium: vt dicitur in 3. † Ethic. Et ideo in diffinitione iustitiæ primò ponitur voluntas, ad ostendendum quòd actus iustitiæ debet esse voluntarius. Additur autem de cõstantia & perpetuitate, ad designandam actus firmitatẽ. Et ideo prędicta diffinitio est cõpleta diffinitio iustitiæ, nisi quòd actus ponitur pro habitu, qui per actũ specificatur: habitus enim ad actũ dicitur. Et si quis vellet eã in debitã formã diffinitionis reducere, posset sic dicere, quod iustitia est habitus, secundùm quẽ aliquis constanti & perpetua voluntate ius suũ vnicuiq; tribuit. Et quasi est eadẽ diffinitio cum ea, quam † Philosophus ponit in 5. Ethic. dicẽs: quod iustitia est habitus, secundùm quem aliquis dicitur operatiuus secundùm electionem iusti.

Libro. 2. Ethic. c. 4. tom. 5.

L. 3 ca. 1. tom. 5.

B

C

L. 5 ca. 1. & 5. circa med. to. 5.

AD primũ ergo dicẽdũ, quòd volũtas hic nominat actũ, nõ potentiã. Est aũt consuetũ quòd apud autores habitus per actus diffiniantur: sicut † Augustinus dicit super Io. quòd fides est credere quod non vides.

D

Tract. 79. in Ioann. paulò à fin. to. 9.

AD secundũ dicendũ, quòd neque ẽt iustitia est essentialiter rectitudo, sed causaliter tantum. Est tamen habitus, secundũ quem aliquis rectè operatur & vult.

AD tertiũ dicẽdũ, quòd voluntas põt dici perpetua dupliciter. Vno mõ ex parte ipsius actus, qui perpetuò durat. Et sic solius Dei voluntas est perpetua. Alio mõ ex parte obiecti: quia s. aliquis vult perpetuò facere aliquid. Et hoc requiritur ad rõnem iustitię. Non enim sufficit ad rõnẽ iustitię, quòd aliquis velit ad horã in aliquo negotio seruare iustitiã: quia vix inuenitur aliquis qui velit in omnib. iniustè agere, sed requiritur quòd homo habeat voluntatem perpetuò & in omnibus iustitiam conseruandi.

E

AD quartum dicendum, quòd quia perpetuum non accipitur secundùm durationem perpetuam actus voluntatis, non superfluè additur, Constans. Vt sicut per

hoc,

hoc, quod dicitur, Perpetua voluntas, designatur, quòd aliquis gerat in proposito perpetuò iustitiam conseruandi: ita etiam per hoc, quòd dicitur cõstans, disignetur ꝙ in hoc proposito firmiter perseueret.

AD quintum dicendum, quòd iudex reddit quod suum est per modum imperantis & dirigentis: quia iudex est iustum animatum & princeps est custos iusti, vt dicitur in 5. Ethi. †Sed subdit reddunt qđ suũ est vnicuique per modũ executionis.

AD sextum dicendum, quòd sicut in dilectione Dei includitur dilectio proximi, vt supra † dictum est: ita etiam in hoc quòd homo seruit Deo, includitur quòd vnicuique reddat quod debet.

Li.4.c.6 à med. tomo,1.

Quæst.25 art.1.

SVMMA ARTICVLI.

PRIMA conclusio est affirmatiua. Secunda conclusio: Hæc diffinitio potest reduci ad illã, scilicet, Iustitia est habitus secundùm quem constanter quis reddit vnicuique quod suum est.

COMMENTARIVS.

DVBIVM est circa primam conclusionem. Videtur enim quòd non sit vera. Arguitur primò. In illa definitione nullum ponitur genus, ergo nõ est bona, si dicas subintelligitur habitus. Contra. Habitus non est immediatũ genus quia inter iustitiam & habitum mediat virtus, tam virtus moralis quam Cardinalis.

Secundò. Per charitatem tribuitur suum ius vnicuique, ergo non est proprium iustitiæ: Probatur antecedens. Quia charitas respicit omne bonum alterius, & fugit omne malum, ergo, &c. Antecedens patet 1. ad Corinth. 13. Charitas non inflatur, non agit perperam, non quærit quæ sua sunt. Et ideo D. August. de moribus ecclesiæ dicit, quòd iustitia est amor Deo seruiens. Et Arist. 8. Ethicor. cap. 1. dicit, quòd sit esset amicitia, non requireretur iustitia.

Tertiò arguitur. Proprietates illę, quæ ponuntur in definitione iustitiæ, videlicet, perpetua costansque voluntas, sunt communes omni virtuti, ergò non particulariter debentur iustitiæ neque in ea poni debent. Nã ibi non ponunť tanquã genus: ea sub inde deberẽt esse peculiaris & propriæ iustitiæ. Cõfirmatur. Nã D. Tho. dicit ad secũdũ rectitudo quã dicit iustitia non est rectitudo voluntatis, ergo male diffinitur per hoc quod sit constans voluntas.

Quartò arguitur. Quoniã iustitiæ sunt tres actus necessarij, ergo male diffinitur per vnum. Antecedens patet. Nam proprius actus illius est honestè viuere, neminem lædere, & ius suum vnicuique tribuere: vt ait Vlpian. ff. de iust. & iure, in l. iustitia.

Quartò arguitur. Ius multipliciter diuiditur, imo diuersa ratione vt ex supradictis patet, ergo non est obiectum Iustitiæ constituens illã in ratione vnius uirtutis formaliter. Et confirmatur. Nam ius paternum & ius religiosum non exercentur à iustitia sed à virtute pietatis & religionis, ergo ius absolutè nõ est obiectum iustitiæ.

Sextò arguitur. Iustitia legalis est simpliciter iustiA tia, & tñ non per se hẽt tribuere iustum alteri, ergo, &c. Minor probatur. Nam si. v. g. ciuis non ita accuratè respiciat bonum commune ciuitatis, ille peccat contra iustitiam legalem: & tamen non tenetur alicui facere restitutionem.

PRO decisione sit prima conclusio. Prædicta diffinitio optima est. Probatur. quia est communis Theologorum & etiam Iuristarum cum Vlpiano. Et etiam Aristot. 5. Ethicor. cap. 1. Ciceronis lib. 5. de Inuent. c. 5: & lib. 2. officiorum. c. de iustitia. Cõsimilem ponit D. Ambr. lib. 1. officio. cap. 24. vbi dicit, ꝙ iustitia est virtus ius suũ vnicuique tribuẽs. Idem D. August. li. 19. de Ciuit. Dei, c. 21. & lib. 1. de liber. arbit. cap. 13. Vnde conclusio debet esse certa.

B Secunda conclusio. Iustitia hic diffinitur non secundùm quòd est virtus communis omnibus virtutibus idemque cum illis: sed secundùm quòd est specialis virtus essentialiter distincta ab alijs includẽs sub se iustitiam legalem distributiuã & commutatiuam. Pro intellectu huius nota. Quòd communiter iustitia in vsu Scripturæ & Sanctorum accipitur prout nominat omnem virtutẽ: quia in omni virtute est aliqualis ratio debiti. Ita illud intellige, Attendite ne iustitiam vestram faciatis coram hominibus, &c. Et illud; Nisi abundauerit iustitia vestra. Alio modo sumitur specialiter à Theologis, prout nominant virtutem quandam residentem in voluntate. Probatur modo conclusio. Nam iustitia vt C communis est, non habet vllã diffinitionem neque explicat essentiam virtutis: sed quandam rationem ibi consideratam, ergo hæc diffinitio non est de iustitia sic accepta. Antecedens patet, quia omnes virtutes in nullo essentialiter conueniunt, præterquam in ratione generica, ergo iustitia generaliter accepta cum nõ significet rationem genericam virtutum non difinetur neque importat aliquid essentiale illis, sed quandam debiti rationem. Ex quo euidenter, sequitur ꝙ iustitia hic diffinita importat, specialem rationem ab alijs virtutibus distinctam.

Tertia conclusio. Hic sumitur iustitia vt includens sub se non solum tres species cõmemoratas, verũ ẽt vt includit omnes partes potẽtiales iustitiæ D quæ respiciunt debitum simpliciter: vt sunt pietas & religio. Prima pars probatur, quia eam iustitiã definit hic D. Thom. de qua in sequentib. disputat de illis tribus speciebus iustitiæ. Videlicet legali, distributiua, & commutatiua, ergo &cæt. Secunda vero pars probatur. Nam ius quod respicitur à iustitia hic definita, non coarctatur ad iustum perfectum, sed ad iustum verum & simpliciter. Cùm ergo iustum verum dicatur de iusto quod attendit pietas & religio, consequenter diffinietur iustitia, prout communis est etiam his virtutibus. Et cõfirmatur. Nã illud est ius quod ponitur in diffinitione iustitiæ, de quo egimus in quæst. præcedenti, sed in illa determinauimus de iusto paterno seruili & E vxoris & probauimus esse verum in illis, ergo iustitia hic definita includir etiam partes potentiales: quæ respiciunt debitum simpliciter. Dixit autem simpliciter debitum, quia debitum secundùm quid, non sufficit, vt aliqua virtus comprehendatur simpliciter sub iustitia hic diffinita. Quare liberalitas quæ respicit debitum secundum honestatem nec dicitur iustitia, nec in hac diffinitione includitur.

Ad argumenta respondetur. Ad primum argumentum respondetur, quòd quandoque species qualitatis commode diffiniuntur per genus mediatum qualiter Aristot. definit habitum per dispositionem: & hoc vel maximè fit quando tale genus est receptũ ab omnib. & manifestũ. Et ita in propo-

ſito, quia actus vel habitus ſecundum omnes eſt genus eſt manifeſtū & notū, non verò virtus aut Cardinalis virtus: optimè diffinitur iuſtitia per habitū.

Ad ſecundum argumentum reſpondetur concedendo quòd charitas reſpicit omnes bonum, non tamen qua ratione eſt debitum. Vnde oportuit ponere virtutem ſpecialem quæ reſpiciat bonum debitum vt ſic. Licet enim charitas, vt eſt virtus vniuerſalis & inferens alias virtutes, verſetur circa iuſtum debitum ſimpliciter; non tamen quia illud ſit materia propria charitatis: ſed quia eſt materia charitati ſubiecta, qualiter intelligitur illud Pauli; Charitas nō agit perperam. Illud vero D. Auguſt. quòd iuſtitia eſt amor Dei intelligitur cauſaliter, quatenus, videlicet, adimpletio cuius vis boni ex amore procedit, ad Roman. 13. Qui diligit proximum legem impleuit. Hoc modo multoties nomē virtutis imperantis tribuit actibus imperatis: qualiter mors pro Chriſto dicit maxima charitas. Licet ſit actus fortitudinis: & illud. Plenitudo legis eſt dilectio. & D. Tho. hac quæſt. art. 6. omnes actus reliquarum virtutum qui à iuſtitia diriguntur, iuſtitiam appellat. Ad illud vero Ariſt. reſpondetur ex D. Thom. ibi, quòd ſi omnes eſſemus amici, omnia eſſent cōmunia. Vnde non indigeremus iuſtitia quæ applicat rem vero domino.

Ad tertium, quòd illæ particulæ peculiari ratione ponuntur in definitione iuſtitiæ. Primò ad denotandum diſcrimen iuſtitiæ ab alijs virtutibus: quia ſola ipſa in voluntate ponitur. Secundò, quia peculiaris difficultas eſt in voluntate ad tribuendum alteri ius ſuum: quę non inuenitur in hoc, quòd voluntas eligit proprium bonum, reſpectu verò alieni retardatur & impeditur voluntas ab vtilitate ipſa proprij boni. Quocirca requiritur peculiaris conſtantia & firmitas in iuſtitia. Vnde Sapien. 5. dicitur. Induet pro thorace iuſtitiam, & accipiet pro galea iudicium certum, ſcutum inexpugnabile æquitatem. quæ omnia ponuntur ad denotandam conſtantiā & firmitatem iuſtitiæ. Ad confirmationem reſpondetur, quòd licet omnis virtus ſuo modo ordinetur ad rectitudinē habentis, vnde dixit Ariſt. 1. Magnorum moralium cap. 22. quòd virtus eſt optimus habitus: aliter tamen aliter rectificant. Quædam enim rectitudinem eſſentialem tribuunt, vt charitas & gratia. Aliæ vero dicuntur rectificare potentiā: qui moderantur paſſionem illius conſtituentes mediū inter exceſſum & defectum. Vt temperantia reſpectu concupiſcibilis. Fortitudo reſpectu iraſcibilis Aliæ autem rectificant eo ſolùm quia ordinant potentiam ad rectum. Et hoc modo iuſtitia dicetur rectitudo voluntatis. Et ſic Anſelmus in Dialogo de veritate. & cap. 13. dicit enim iuſtitiam eſſe rectitudinem propter ſe: loquitur cauſaliter, quia videlicet cauſat rectitudinem. Hæc amplius explicantur infra artic. 9. & 1.2. quæſt. 60. art. 2. & 3.

Ad quartum reſpondetur, quòd per vnum actū in diffinitione iuſtitiæ poſitum reliqui actus explicantur. Nam eo ipſo quod ius alteri tribuimus, ipſū non lædimus: & in hoc honeſte viuimus. Eo vel maxime quod honeſte viuere eſt commune omni virtuti. Ariſt. vbi ſupra, ait: virtus eſt honeſti ad honeſtum. Vnde nō debuit poni in definitione ſpecifica virtutis. Et ſimiliter lædere eſt actus negatiuus: quare non debuit poni in definitione poſitiui.

Ad quintum, aliqui ex Thomiſtis dicūt, iuſtum in definitione poſitiuū ſolum accipi pro giuſto perfecto. Quare ibi non includitur iuſtum paternum, aut dominatiuū: quod iſti appellant ſecundū quid & improprium. Iſti tamen deſeruntur: quia Diuus

A Auguſt. lib. 19. de Ciuit. cap. 21. ſub hac diffinitione claudit non ſolum pietatem: ſed etiam religionem & iuſtum illius. Neque ratio iſtórum aliquid valet. Nam bene ſtat quòd obiectum alicuius potentiæ aut habitus ſit analogum: & in quibuſdam repetiatur ſecundùm quid: & nihilominus quòd ſpecificet & det vnitatem maiorem, quàm habet in ſe. Patet in ente, quòd ſpecificat intellectū & habitum ſcientiæ Metaphyſicæ: tamen dat vnitatem intellectui. Vnde in noſtra ſententia reſpondetur, quòd omne ius verum, etiam ſi non ſit perfectum, includitur ſub obiecto iuſtitiæ: ac ſubinde ſub virtute ipſ... Ad confirmationem quæ difficilis eſt, reſpōdetur quod idem actus poteſt pertinere ad diuerſas virtutes, à

B quibus ſecundum diuerſam rationem producitur: maximè in ſubordinatis. Exemplum eſt in demonſtratione phyſica quæ ſecundum materiam producitur ab habitu phyſico, ſecundum vero formam & modum producitur à Dialectica. Similiter actus pœnitentiæ formaliter producitur à pœnitentiæ virtute: eſt tamen ibi dilectio intrinſecè reſpiciens habitū charitatis. Ita in propoſito formaliter ius paternum exercetur à pietate: inuenitur tamen ibi ratio iuſtitię ſecundum quod ius patri tribuitur, vnde etiam reſpicit iuſtitiam.

Ad vltimum reſpondetur, quòd inferius patebit artic. 5. & infra qualiter lędens iuſtitiam legalem & & bonum commune non ſemper teneatur ad reſti-

C tutionem.

ARTICVLVS II.

Vtrùm iuſtitiam ſemper ſit ad alterum.

D Secundum ſic proceditur. Videtur quòd iuſtitia non ſemper ſit ad alterum. Dicit enim Apoſtolus ad Roman. 3. quòd iuſtitia Dei, eſt per fidem Ieſu Chriſti. Sed

Supra q. 8. 17. art. 4. & inf. art. 5. cor. & ad tertiū. & vlt q. 2. art. 7. ad 12.

D fides non dicitur per cōparationē vnius hominis ad alterum. Ergo neque iuſtitia.

2. Præterea. Secundum † Auguſtinum in lib. de Moribus Eccleſiæ, ad iuſtitiam pertinet ob hoc, quod ſeruit Deo bene imperare cæteris, quæ homini ſunt ſubiecta. Sed appetitus ſenſitiuus eſt homini ſubiectus, vt patet Geneſ. 4. vbi dicitur: Subter te erit appetitus eius, ſcilicet peccati, & tu dominaberis illius. Ergo ad iuſtitiam pertinet dominari proprio appeti-

Capit. 15. circa medium. to. 1.

E tui. Et ſic erit iuſtitia ad ſeipſum.

3. Præterea. Iuſtitia Dei eſt æterna. Sed nihil aliud eſt Deo coęternum: ergo de ratione iuſtitiæ nō eſt, quòd ſit ad alterum.

4. Præterea. Sicut operationes quæ ſūt ad alterū, indigēt rectificari: ita ēt operationes quę ſunt ad ſeipſū. Sed ꝑ iuſtitiā rectificant operationes, ſecūdū illud Prou. 11. Iuſtitia ſimplicis diriget viā eius. Ergo iuſtitia nō eſt ſolū circa ea q̄ ſūt ad alte-

rum

rum, sed etiam circa ea quæ sunt ad seipsum.

SED contra est, quod † Tullius dicit in 1. de Offic. quòd iustitię ea ratio est, qua societas hominum inter ipsos & vitæ cōmunitas continetur. Sed hoc importat respectum ad alterum: ergo iustitia est circa ea quæ sunt ad alterum.

Lib. 1. in eo, de iusti. ab in prin cipio.

RESPONDEO dicendum, quòd sicut supra † dictum est, cùm nomen iustitię æqualitatem importet, ex sua ratione iustitia habet, quod sit ad alterum: nihil enim est sibi æquale, sed alteri. Et quia ad iustitiam pertinet actus humanos rectificare, vt † dictum est: necesse est quod æqualitas ista quam requirit iustitia, sit diuersorum agere potentium. Actiones autem sunt suppositorū & totorum, non autem propriè loquendo partium, & formarum, seu potentiarum. Non enim propriè dicitur quòd manus percutiat, sed homo per manum: neque propriè dicitur quòd calor calefaciat, sed ignis per calorem: secundū tamen similitudinem quandam hæc dicūtur. Iustitia ergo propriè dicta requirit diuersitatem suppositorum, & ideo non est nisi vnius hominis ad alium. Sed secundū similitudinem accipiuntur in vno & eodē homine diuersa principia actionum, quasi diuersa agentia: sicut ratio & irascibilis & cōcupiscibilis, & ideo metaphoricè in vno & eodem homine dicitur esse iustitia, secundum quod ratio imperat irascibili & concupiscibili, & secundū quòd hæc obediunt rationi, & vniuersaliter secundum quod vnicuique parti hominis attribuitur quod ei conuenit. Vnde & † Philosophus in 5. Ethico. hanc iustitiam appellat, secundum metaphoram dictam.

Quæst. præced. art. 1. & 3.

Art. præced & qō. præc. art. 1. & 2. & q. 59. art. ...

Lib. 5. ca. vltimo.

AD primum ergo dicendum, quòd iustitia quæ fit per fidem in nobis, est per iustificatur impius: quæ quidem in ipsa debita ordinatione partium animę consistit, sicut supra † dictum est, cùm de iustificatione impij ageretur. Hoc autem pertinet ad iustitiam metaphoricè dictam, quæ potest inueniri etiam in aliquo solitariam vitam agente. Et per hoc patet responsio ad secundum.

Prima secundę qō. 113. art. 1.

AD tertium dicendum, quòd iustitia Dei est ab ęterno, secundum voluntatem, & propositum æternum. Et in hoc præcipuè iustitia consistit: quamuis secundum effectum non sit ab æterno: quia nihil est Deo coæternum.

A

AD quartum dicendum, quòd actiones, quæ sunt hominis, ad se ipsum sufficiēter rectificantur, rectificatis passionibus, per alias virtutes morales. Sed actiones quæ sunt ad alterum, indigent speciali rectificatione non solùm per comparationē ad agentem, sed etiam per comparationē ad eum, ad quem sunt. Et ideo circa eas est specialis virtus, quæ est iustitia.

B

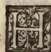
SVMMA ARTICVLI.

Prima conclusio. Affirmatiua de iustitia propriè loquendo.

Secunda conclusio. Inter partes eiusdem hominis & potentias eiusdem animæ est iustitia metaphoricè.

COMMENTARIVS.

C

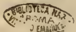
HIc articulus post illa quæ diximus articulo vltimo præcedentis quæstionī parum habet difficultatis. Intendit. n. Diuus Thom. explicare illam particulam, vnicuique: ita sanè, vt necessarium sit ad iustitiam propriè dictam, quòd exerceatur circa aliud suppositum. Quæ doctrina est Aristot. lib. 5. Ethicorum cap. vltimo. Imò vero cap. 1. dicit iustitiam solam ex omnibus virtutibus esse bonum alienum; eo quod agit ea quæ cōferunt alteri. Hoc ipsum docet Diuus Hieronymus super Psalmum, 14. Vbi ait omnes alias virtutes delectare magis habentem, & ipsi prodesse. Circa quā doctrinam duo breuiter aduerte. Primum est, quòd diuersitas suppositorum, quæ dicitur necessaria ad rationem iustitiæ propriè & strictè dictæ, intelligenda est secundum ordinem naturæ. Cæterùm si Deus assumeret humanitatem terminatā

D

immediatè ad ipsum Deum: nichilominus poterat esse in operationibus illius hominis satisfactio iustitiæ de condigno: quamuis ipse Deus non esset aliud suppositum à supposito hominis satisfacientis. Sufficeret enim, quòd illud suppositum, & haberet rationem duorum suppositorum, & duobus modis suppositaret, Quatenus subsisteret in duabus naturis substātialibus & intellectualibus. Et probatur hoc quia ille homo propriè obediret. Obedientia autē propriè dicta debet esse ad alterum. Imo vero nunc de facto propriè obediebat sibi Christus Dominus, quatenus suppositum filij erat verus homo obediens, & verus Deus cui obediebatur. Neque ratio Diui Thomæ in articulo oppositum huius concludit.

E

Quoniam omnes Theologi secundum fidem Catholicam asserunt in Christo Domino esse duplicē voluntatem, & duas operationes voluntatum harum satis distinctas. Et nihilominus philosophi dicunt. Quòd voluntas est inclinatio totius suppositi, & quod actio voluntatis actio suppositi. Quemadmodum ergo non licet inferre ex hoc quòd in Christo Domino est duplex voluntas & duplex actio voluntatis, quòd sit in eo duo supposita: quamuis actiones suppositorum sint: propterea, quòd in Christo est maximum mysterium duarum naturarum in vno supposito: ita vt in Christo sit vera ratio iustitiæ, non licet inferre, quòd sunt in eo distincta

A ſuppoſita. Alterum ſatisfatiens, alterum cui fit ſatisfactio. Sed ſufficit, quòd ſint duæ naturæ ſubſtantiales diuerſis rationib. ſuppoſitatæ in vno ſuppoſito. Et profecto ſi Ariſtot. cognouiſſet myſterium incarnationis, ſentiret nobiſcum in hac parte. Secundo notandũ eſt, ꝙ iuſtitia dr̃ ſpecialiter reſpicere bonũ alterius, & alterum delectare: non quia verus iuſtus nõ delectetur in operib. iuſtitiæ (eſt enim de ratione virtutis in communi, quòd faciat habentem promptè & delectabiliter operari) ſed quia iuſtitia quantum ad effectum pertinentem ad ſuam ſpeciem, terminatur ad bonum alterius, neque ſiſtit in propria vtilitate & delectatione operantis: ſed extenditur ad delectationem & vtilitatem alterius: propterea B ita loquutus eſt Ariſto. & Diuus Hieronymus. Intelligimus autem hic nomine iuſtitiæ etiã omnes eius partes potentiales. Omnes enim debent eſſe ad alterum, & reſpiciunt bonum alterius.

Circa ſecundam concluſionem videatur Diuus Auguſtinus libro. 2. de Geneſ. contra Manichæos cap. 11. vbi ait iuſtitiam pertinere ad oẽs animę partes. Et libr. 19. de Ciuitas. cap. 21. inquit eſſe iuſtitiã, quod ratio imperet & appetitus obediat. Quæ omnis intelligenda ſunt de iuſtitia metaphoricè.

Aduerte denique in ſolutione ad tertium argumentum D. Tho. quomodo non requiritur ad hoc, quod iuſtitia ſit in aliquo etiam actualiter, quod alter ad quem dicitur iuſtitia realiter exiſtat. Exemplũ eſt in diuina iuſtitia quæ eſt Dei voluntas æterna C reddendi vnicuique quod ſibi competit ſecũdũ ſua rationem & operationem. At vero creaturæ circa quas, ipſa iuſtitia diuina effectum erat habitura fuerunt in tempore. Exemplũ etiam eſſe poteſt in humanis, tenetur enim aliquis ex iuſtitia ſeruare legatum paterni teſtamenti in fauorem nepotis qui nondum natus eſt.

ARTICVLVS III.

Vtrùm iuſtitiam ſit virtus.

5. Ethico. lect. 2. & tertia.

AD tertium ſic proceditur. Videtur, quod iuſtitia nõ ſit virtus. Dicitur enim Lucę 17. Cùm feceritis omnia quæ præcepta ſunt vobis, dicite, Serui inutiles ſumus: qđ debuimus facere, fecimus. Sed non eſt inutile facere opus virtutis. Dicit. n. † Ambroſius in 2. de Officijs. Vtilitatem non pecuniarij lucri æſtimationem dicimus, ſed acquiſitionẽ pietatis. Ergo facere ꝙ quis dẽt facere, non eſt opus virtutis. Et aũt opus iuſtitiæ: ergo iuſtitia non eſt virtus.

Li. 2. ca pi. 6 circa prin. to. 1.

2. Præterea. Quod fit ex neceſſitate, nõ eſt meritorũ. Sed reddere alicui quod ſuum eſt, quod pertinet ad iuſtitiam, eſt neceſſitatis. Ergo nõ eſt meritorium. Actibus autem virtutum meremur: ergo iuſtitia non eſt virtus.

3. Preterea. Omnis virtus moralis eſt circa agibilia. Ea autem quæ exterius conſtituuntur, non ſunt agibilia, ſed factibilia: vt patet † Philoſophũ in nono Mataphy.

Li. 9. tex. 16. to. 3.

Cùm ergo ad iuſtitiam pertineat exterius facere aliquod opus ſecundum ſe iuſtum, videt quòd iuſtitia non ſit virtus moralis.

SED contra eſt quod † Gregorius dicit in 2. morali, quòd in quatuor virtutibus, ſcilicet temperantia, prudentia, fortitudine, & iuſtitia, tota boni operis ſtructura conſurgit.

Lib. 2 capit. 16. in princip.

RESPONDEO dicendum, quòd virtus humanum, & ipſum hominem bonum facit: quod quidem conuenit iuſtitię. Actus enim hominis bonus redditur ex hoc, quod attingit regulam rationis, ſecũdum quam humani actus rectificãtur. Vnde cùm iuſtitia operationes humanas rectificet, manifeſtum eſt quod opus hominis bonum reddit. Et vt † Tullius dicit in 1. de Officijs, ex iuſtitia præcipuè viri boni nominantur. Vnde ſicut ibidem dicit. In ea virtutis ſplendor eſt maximum.

Libr. 1. in cap de iuſtitia circa princip.

AD primum ergo dicendum, quod cũ aliquis facit quod debet, non affert vtilitatem lucri ei, cui facit quod debet; ſed ſolũ abſtinet à damno eius, ſibi tamen facit vtilitatem, inquantum ſpontanea & prõpta volũtate facit illud quod debet: quod eſt virtuoſè agere. Vnde dicitur Sapien. 8. ꝙ ſapientia Dei ſobrietatem & iuſtitiam docet, prudentiam & virtutẽ, quibus in vita nihil eſt vtilius hominib. ſcilicet virtuoſis.

AD ſecundũ dicendum, quòd duplex eſt neceſſitas, vna coactionis: & hæc quia D repugnat volũtati, tollit rationem meriti. Alia autem eſt neceſſitas ex obligatione præcepti, ſiue ex neceſſitate finis: quando ſcilicet aliquis non poteſt conſequi finem virtutis niſi hoc faciat: & talis neceſſitas non excludit rationem meriti, inquantũ aliquis hoc qđ ſic eſt neceſſarium, volũtariè agit, excludit tamen gloriam ſupererogationis: ſecundum illud 1. Corinth. 9. Si euangelizauero, non eſt mihi gloria: neceſſitas enim mihi incumbit.

E AD tertium dicendum, quòd iuſtitia nõ conſiſtit circa exteriores res quãtũ ad hoc, ꝙ eſt facere quod ptinet ad artẽ, ſed quantum ad hoc, ꝙ vtitur eis ad alterum.

SVMMA ARTICVLI.

CONCLVSIO eſt affirmatiua, quia competit ei definitio virtutis, quòd bonum facit habentem & opus eius bonum reddit.

COM-

COMMENTARIUS.

IN hoc articulo intendit D. Tho. explicare genus immediatum iustitiæ, quod est virtus humana siue moralis: quam definiuit Arist. lib. 2. Ethicorum cap. 6. quæ est, Bonum facit habentem & opus eius bonum reddit. Aduerte secundo, egregiam doctrinam in solutionibus ad primum, & secundum argumentum aduersus nostri temporis hæreticos: qui volunt auferre meritum à votis monasticis, quasi necessitas præcepti diminuat rationem meriti. Cùm tamen reuera nō diminuat rationem virtutis, quę ex natura sua habet actum meritorium. Ex eadem doctrina possumus colligere **B** quàm falsa & periculosa sit opinio eorum, qui negant in Christo Domino obedientiam præcepti moriendi fuisse meritoriam quantum ad substantiam obediendi & quantum ad speciem. Sed aiunt fuisse meritoria propter intensionem actus, quæ non erat in præcepto. Quæ doctrina mihi semper visa est plus quam periculosa, & nunc videtur quoniam Apostolus ad Philippenses. 2. Exaltationem Christi attribuit tanquam præmium humilitati & obedientiæ Christi vsque ad mortem crucis: non quia libentius & intensius se humiliauit & obediuit quam tenebatur. Ait enim, humiliauit semetipsum Dominus noster Iesus Christus factus obediens vsque ad mortem, &c. propter quod exaltauit illum, &c. **C** Ratio item Philosophica destruit eā opinionem. Quoniam actus obedientiæ secundum propriam rationem specificam meritorius est: siquidem est actus virtutis. Est autem indifferens ad rationem meriti, quòd actus virtutis cadat sub præcepto, vel sub consilio. Imo cæteris paribus magis meritorius est actus. qui cadit sub præcepto, quàm qui cadit sub consilio tantum. Cùm igitur in Christo Domino obedientia præcepti moriendi fuerit actus virtutis propriè: necesse est secundum propriam speciem & substātiam fuisse meritoriam & non solum propter maiorem intensionem quā non tenebatur habere. Vnde procedit illa opinio ex mala intelligentia liberi arbitrij definitionis & **D** actionis liberæ, putant enim necessitatem præcepti coniunctam cum efficacia gratiæ & cum eius necessitate destruere indifferentiam voluntatis & libertatis. Quod demonstrauimus. 1. part. quæst. 19. art. 10. esse plusquam falsum.

Rursus nota circa solutionem ad primum, vbi quòd ait Diuus Thomas, quòd qui facit quod debet non affert vtilitatem lucri. Intellige quòd non negat absolutè non afferre vtilitatem ei cui soluit. Diximus enim supra quòd iustitia hoc habet peculiare, quod respicit bonum alterius siue delectabile siue vtile siue honorificum. Sed solum intendit D. Thom. negare quòd non affert vtilitatem lucri supererogationis. Circa solutionem ad tertium argu- **E** mentum. Aduerte, quod facere, si propriè & formaliter loquitur non refertur ad bonum facientis, sed ad bonum rei factæ. Dicitur enim facere propriè de operatione transeunte per quā aliqua res recipit in se formam. Atque ita ars respicit per se loquendo bonum artificiati, & ideo vt sic, non est virtus moralis ad quam pertineat bonum facere habentem. Cæterum agere, propriè loquendo, dicitur quando ipsa actio ordinatur ad bonum ipsius agentis. Quemadmodum vsus & vti, propriè loquendo ordinatur ad bonum vtentis. Atque ita virtus humana, cuius proprius actus est vsus, facit bonum habentem. Similiter agibile vt sic, quod obiectum hu- **A** manæ rationis respicit bonum agentis. Huius doctrinæ sit exemplū. Cum statuarius facit imaginē propter pretium tunc illa fabricatio qua ratione ordinatur ad statuam sculpendam, dicitur factio & artis operatio. Sed qua ratione ordinatur ad bonū ipsius fabricantis, videlicet, vt reddat ius debitum ei qui pretio conduxit illum, dicitur vsus artis habens respectum ad vsum internum voluntatis mouentis manus artificis ad opus: vt sit iustus in reddendo debitum.

ARTICVLVS IIII.

Vtrùm iustitia sit in voluntate sicut in subiecto.

AD Quartum sic proceditur. Videtur quòd iustitia non sit in voluntate sicut in subiecto. Iustitia enim quandoq; veritas dicitur. Sed veritas nō est volūtatis sed intellectus: ergo iustitia non est in voluntate sicut in subiecto. 3 dist. 19. q. 1. ar. 4. q. 3. verit. q. 5 art. 5. co fin Et 5. Ethi cor lect. 1. co 4.

2. Præterea. Iustitia est circa ea, quæ sunt ad alterum. Sed ordinare aliquid ad alterū est rōnis: Iustitia ergo nō est in volūtate sicut in subiecto, sed magis in rōne.

3 Præterea. Iustitia non est virtus intellectualis, cùm non ordinetur ad cognitionem: vnde relinquitur quòd sit virtus moralis. Sed subiectū virtutis moralis est rationale per participationem, quod est irascibilis & concupiscibilis, vt patet per † Philosophum in 1. Ethicorum. Ergo iustitia non est in voluntate sicut in subiecto, sed magis in irascibili & concupiscibili. Lib 1 cap. vlt. 10, 5.

SED contra est, quod † Anselmus dicit, quòd iustitia est rectitudo voluntatis, propter se seruata. In dialogo de veritate. ca. 13.

RESPONDEO dicendum, quòd illa potentia est subiectum virtutis, ad cuius potentiæ actum rectificandum virtus ordinat. Iustitia autem non ordinatur ad dirigendum aliquem actum cognoscitiuum. Non enim dicimur iusti ex hoc, quòd rectè aliquid cognoscimus: & ideo subiectum iustitię non est intellectus, vel ratio quæ est potentia cognoscitiua: sed quia iusti in hoc dicimur, quod aliquid rectè agimus, proximum autem principium a[...]us est vis appetitiua, necesse est quòd iustitia sit in aliqua vi appetitiua sicut in subiecto. Est autem duplex appetitus, scilicet voluntas, quæ est in ratione, & appetitus sensitiuus consequens apprehēsionē sēsus, qui diuiditur p irascibilē & cōcupiscibilem: vt in 1. habitū est. Red-

dere autem vnicuique quod ſuum eſt, non poteſt procedere ex appetitu ſenſitiuo: quia apprehenſio ſenſitiua non ſe extendit ad hoc, quòd conſiderare poſſit proportionem vnius ad alterum ſed hoc eſt proprium rationis. Vnde iuſtitia non poteſt eſſe ſicut in ſubiecto in iraſcibili vel concupiſcibili, ſed ſolùm in volũtate. Et ideo † Philoſophus diffinit iuſtitiã p actũ volũtatis, vt ex ſupra † dictis patet.

1.1. q. 31. art. 2.

Li. 5. Ethico. c. 1. & 5 a. ii Art. 1 huius q.

A D primo ergo dicẽdum, quod quia voluntas eſt appetitus rationalis: ideo rectitudo rationis, quæ veritas dicitur, voluntati impreſſe, propter propinquitatem ad rationem, nomen retinet veritatis. Et inde eſt quod quandoque iuſtita veritas vocatur.

A D ſecundum dicendum, quòd voluntas fertur in ſuum obiectum conſequenter ad apprehenſionem rationis. Et ideo quia ratio ordinat in alterum, voluntas poteſt velle aliquid in ordine ad alterum: quod pertinet ad iuſtitiam.

A D tertium dicendum, quòd rationale per participationem non ſolùm eſt iraſcibile & concupiſcibile, ſed omnino appetitiuum, vt dicitur in 1. † Ethicorum: quia omnis appetitus obedit rationi. Sub appetitiuo autẽ comprehẽditur volũtas: & ideo voluntas poteſt eſſe ſubiectum virtutis moralis.

Lib. 1. ca. vlt. to. 5.

SVMMA ARTICVLI.

CONCLVSIO eſt iuſtitia ſolum eſt in voluntate tanquam in ſubiecto.

COMMENTARIVS.

DVBITATVR circa concluſionem D. Thomæ, an ſit vera. Arguitur primo pro parte negatiua. Iudicium eſt actus iuſtitiæ, vt docet D. Tho. infra quæſt. 60. & tamen eſt actio intellectus, ergo habitus iuſtitiæ non eſt in voluntate: vel ſaltim non ſolum eſt in voluntate. Probatur conſequentia. Quoniam habitus & actus debẽt eſſe in eodem ſubiecto.

Secundo agitur. Operatio exterior, qualis eſt ſolutio debiti, eſt actio iuſtitiæ. & tamen eſt ſubiectiuè in potentia executiua, ergo iuſtitia non ſolum eſt in voluntate.

Argumentum eſt Caietani in hoc loco contra illam præmiſſam Diui Thomæ, quod principium proximum actus eſt vis appetitiui.

Tertiò arguitur. Voluntas ex natura ſua determinata eſt ad bonum ſecundum rationem proſequendum: propter ea enim dicitur appetitus rationalis, ergo non indiget habitu iuſtitiæ ſuperaddito. Probatur conſequentia, quia habitus ponuntur ad determinandam potentia. Confirmatur primo, quia propterea voluntas non indiget habitu temperantię & fortitudinis, quia ex natura ſua determinata eſt ad volendum obiectum harum virtutum tãquam proprium bonum, ſed ponuntur iſtę virtutes in appetitu ſenſitiuo, vbi eſt difficultas propter emergentes paſſiones inordinatas, ergo voluntas non indiget habitu iuſtitiæ: ſiquidem eſt determinata tanquam ad proprium bonum ad bonum rationis. Confirmatur ſecundo à ſimili: propterea enim materia prima æqualiter ſe habet ſecundum ſe ad omnes formas, quia ex natura ſua habet immediatum, & intrinſecum ordinem ad formam ſubſtantialem: ſed voluntas cùm ſit appetitus rationalis ex natura ſua habet immediatum ordinem ad bonum rationis, ergo ſicut non indiget habitu temperantiæ ad volendum obiectum temperantiæ, non indigebit habitu iuſtitiæ ad volendum obiectum iuſtitiæ. Vtrunque enim eſt bonum rationis.

In hac difficultate diſſoluenda, nemo negat concluſionem Diui Thomæ quam cõfirmat definitio iuſtitiæ aſsignata è Iuriconſulti. Vt in articulo primo ſatis dictum eſt. Eſt etiam ſententia Ariſt. lib. 5. Ethicorum cap. 1. Diui Anſelmi in Dialogo de verita. cap. 15. quam concluſionem ex Philoſopho demonſtrat D. Tho. 1. 2. q. 56. art. 6. Neq; enim eſt pręſentis loci ad vnguem diſtinguere differentiam inter iuſtitiam & alias virtutes ex parte ſubiecti. Quapropter ad argumenta propoſita breuiter reſpondendum eſt.

Ad primum reſpondetur. Quod omnes actus, qui verſantur ex natura ſua circa formale obiectũ alicuius virtutis, dicuntur actus proprij & eliciti ab illa virtute vbicunque reſideat illa & illi. Ita dicimus confeſsionem fidei exteriorem eſſe actum fidei proprium & elicitum ab illa: vt explicatũ eſt ſupra in q. 3. art. 1. Similiter oratio ad ipſum Deum eſt in intellectu, & tamen dicitur actus elicitus à virtute religionis quæ eſt in voluntate. Similiter admonitio fraterna, quamuis ſit actus intellectualis eſt tamen elicitus à miſericordia quæ eſt in voluntate. Ad eundem igitur modum non eſt mirum quòd iudicium ſit actus elicitus à iuſtitia quę eſt in voluntate quamuis illud ſit in intellectu. Quoniam ex natura ſua iudicium ordinatur ad finem propriũ ipſius iuſtitiæ. Caietanus autem ſuper hunc articulum tenet operationes exteriores iuſtitiæ non eſſe elicitas ab ipſa iuſtitia. Idem videtur ſentire de iudicio, quòd non ſit actus elicitus à iuſtitia.

Nobis tamen iuxta doctrinam D. Tho. non videtur neceſſarium quod omnis actus qui dicitur proprius alicuius virtutis, ſit in eadem potentia cum virtute. Sed ſufficit, quòd ſecundum ſe ordinetur ad finem virtutis. Nam propterea D. Thom. vbi ſupra q. 3. aſſeruit confeſſionem exteriorem fidei eſſe actum proprium fidei. Et non loquitur ſolum de actu imperato, alias enim ſequeretur quòd actus temperantiæ diceretur actus proprius charitatis, ſiquidem imperatur ab illa. Aliquid ergo ſpecialius eſt in confeſſione exteriori fidei ad hoc, ꝙ dicat actus proprius ipſius fidei. Videlicet, ꝙ pertinet ad perfectionem & integritatẽ actus fidei, quæ eſt in hominibus: vt proteſtatio fidei ſit non ſolùm in intellectu, ſed etiam in confeſſione exteriori. Et per hoc patet ad ſecundum argumentum. Dicimus enim ꝙ operatio exterior iuſtitiæ, qualis eſt ſolutio debiti, eſt actus elicitus ab ipſa virtute iuſtitiæ. Quòd autem Diuus Thom. ait in primo articulo, ꝙ illa potentia eſt ſubiectum virtutis, à cuius potentię actu rectificantur virtutes: intelligendum eſt de

actu

actu principali, & primario ipsius virtutis, non autem de alijs actibus secundarijs, qui tantum ex natura sua ordinantur ad proprium finem virtutis.

Ad tertium iam diximus, quòd non est præsentis loci omnino distinguere: qua ratione temperantia & fortitudo differant à iustitia ex parte subiecti. Nunc autem breuitēr respondetur, quòd voluntas non est determinata ex natura sua ad quodlibet bonum rationis, nisi sit proprium. Dicitur enim amabile quidem bonum: vnicuique autem proprium. Propterea igitur indiget voluntas speciali habitu determinante ipsam, vt promptè & delectabiliter operetur bonum rationis quod est ad alterum. At vero ad temperantiæ & fortitudinis bonum agendum tota difficultas est in appetitu sensitiuo. Et idcirco in illo solum ponuntur istæ duæ virtutes, fortitudo & temperantia. Ad primam confirmationem negatur minor. Imo voluntas ex natura sua ad bonum rationis, quod est ad alterū non est determinata Ad secundum respondetur, quòd potius illud simile potest fauere nobis: quia quamuis materia prima sit. ex natura sua determinata ad formam substantialem vt sic; non est tamen determinata ad quamlibet formam specificam & indiuidualem: sed necesse est, quod determinetur ab agente mediantibus dispositionibus materialibus. Sic etiam voluntas est determinata ex natura sua ad bonum rationis in communi: verum vel apparens bonum: & tamen ad bonum proprium non ponimus aliquas dispositiones & habitus determinantes: sed sufficit quòd respectu proprij boni & veri secundum rationem auferatur difficultas quæ est in appetitu sensitiuo, vt statim voluntas inueniat se facilem & promptam ad operationes temperantiæ & fortitudinis. Ad operationes verò iustitiæ necesse habet determinari per habitum, vt promptè & delectabiliter operetur, sicut oportet.

ARTICVLVS V.

Vtrùm iustitia sit virtus generalis.

AD Quintum sic proceditur. Videtur quòd iustitia non sit virtus generalis. Iustitia enim cōdiuiditur alijs virtutibus, vt patet Sapien. 8. Sobrietatem & iustitiam docet, prudentiam & virtutem. Sed generale non condiuiditur, seu connumeratur speciebus sub illo generali contentis: ergo iustitia non est virtus generalis.

Inf. q. 6. & 7 & q. 59. art. 1. Et 1 2 q. 60. art. 1. & 5. Eth. lect. 1. 2. & 3.

2. Præterea. Sicut iustitia ponitur virtus cardinalis: ita etiam temperantia & fortitudo. Sed temperantia vel fortitudo non ponitur virtus generalis: ergo neque iustitia debet aliquo modo poni virtus generalis.

3. Præterea. Iustitia est semper ad alterum: vt suprà † dictum est. Sed peccatum, quod est in proximum, non potest esse peccatum generale: sed diuiditur cōtra peccatū, quo peccat homo cōtra se ipsū: A ergo ēt neq; iustitia est virtus generalis.

Art. 2 huius quæst.

SED contra est, quod † Philosophus dicit in 5. Ethicorum, quòd iustitia est omnis virtus.

Lib. 5. c. 1. & 2. to. 5.

RESPONDEO dicendum, quòd iustitia, sicut dictum est †, ordinat hominem in comparatione ad alium. Quod quidem potest esse dupliciter. Vno modo ad alium singulariter consideratum: alio modo ad alium in communi secundum scilicet quod ille, qui seruit alicui B communitati: seruit omnibus hominibus qui sub communitate illa continentur. Ad vtrunque ergo se potest habere iustitia secundum propriam rationem. Manifestum est autem, quòd omnes qui sub communitate aliqua continentur, comparantur ad communitatem sicut partes ad totum. Pars autem id quod est, totius est: vnde & quodlibet bonum partis est ordinabile in bonum totius. Secundum C hoc ergo bonum cuiuslibet virtutis siue ordinantis aliquem hominem ad seipsum, siue ordinantis ipsum ad aliquas alias personas singulares, est referibile ad bonum commune, ad quod ordinat iustitia. Et secundùm hoc actus omnium virtutum possunt ad iustitiam pertinere, secundùm quod ordinat hominem ad bonum commune. Et quantum ad hoc, iustitia dicitur virtus generalis. Et quia ad legem pertinet ordinare in bonum com- D mune, vt supra † habitū est, inde est quòd talis iustitia prædicto modo generalis, dicitur iustitia legalis: quia scilicet per eā homo concordat legi ordināti actus omnium virtutum in bonum commune.

Art. 2 huius quæst.

1 2 q. 90. artic 2 & argu 4 q. præced.

AD primum ergo dicendum, quòd iustitia condiuiditur seu connumeratur alijs virtutibus, non inquantum est generalis, sed in quantum est specialis virtus: vt infra † dicetur.

Art 7. & 12. huius quæst.

AD secundum dicendum, quòd tem- E perantia & fortitudo sunt in appetitu sensitiuo, id est, in concupiscibili & irascibili. Huiusmodi autem vires sunt appetitiuæ quorūdam bonorum particularium, sicut & sensus est particularium cognoscitiuus. Sed iustitia est sicut in subiecto in appetitu intellectiuo, qui potest esse vniuersalis boni, cuius intellectus est apprehensiuus. Et ideo iustitia magis potest esse virtus generalis, quàm temperātia vel fortitudo.

AD tertium dicendum, quòd illa quæ sunt ad seipsum, sunt ordinabilia ad alterum: præcipuè quantum ad bonum commune. Vnde & iustitia legalis secundùm quod ordinat ad bonum commune, potest dici virtus generalis. Et eadem ratione iniustitia potest dici peccatum commune. Vnde dicitur 1. Ioã. 3. quòd omne peccatum est iniquitas.

SVMMA ARTICVLI.

PRIMA conclusio. Iustitia dicitur virtus generalis secundùm quòd ordinat hominem ad bonum commune.

Secunda conclusio. Eadem iustitia dicitur merito iustitia legalis quatenus per eam homo concordat legi ordinanti actus virtutum ad bonum commune.

ARTICVLVS VI.

Vtrùm iustitia, secundùm quod est generalis, sit idem per essentiam cum omni virtute.

1. 2. q. 60. ar. 3 ad 1. & art. 7. cor. & 3. dist. 9. q. 1. art. 1 q. 2. cor & 5. Ethi lect. 2 fin. Lib. 5. c. 1. in fi. to. 5.

AD Sextum sic proceditur. Videtur quòd iustitia secundùm quod est generalis, sit idem per essentiam cum omni virtute. Dicit enim † Philosoph. in 5. Ethicor. quòd virtus & iustitia legalis est eadem omni virtuti: esse autem nõ est idem. Sed illa quæ differunt solùm secundùm esse, vel secundùm rationem, non differunt secundùm essentiam: ergo iustitia est idẽ secundùm essentiam cum omni virtute.

2 Præterea. Omnis virtus, quæ non est idem per essentiam cum omni virtute, est pars virtutis. Sed iustitia prædicta, vt ibidem † Philosophus dicit: non est pars virtutis, sed tota virtus: ergo prædicta iustitia est idem essentialiter cũ omni virtute. (Eodē lib. & ca. 1.)

3 Præterea. Per hoc quòd aliqua virtus ordinat actum suum ad altiorem finem, non diuersificatur secundùm essentiam habitus: sicut idem est essentialiter habitus temperantiæ, etiam si actus eius ordinetur ad bonum diuinum. Sed ad iustitiam legalem pertinet, quòd actus omnium virtutum ordinentur ad altiorem finem, idest, ad bonum commune multitudinis: quod præeminet bono vnius singularis personæ: ergo videtur quòd iustitia legalis essentialiter sit omnis virtus.

4 Præterea. Omne bonum partis, ordi- A nabile est ad bonum totius. Vnde si non ordinetur in illud, videtur esse vanum & frustra. Sed illud quod est secundùm virtutem, non potest esse huiusmodi. Ergo videtur quòd nullus actus possit esse alicuius virtutis, qui non pertineat ad iustitiam generalem, quę ordinat in bonum cõmune. Et sic videtur ꝙ iustitia generalis sit idem in essentia cum omni virtute.

SED contra est, quod dicit † Philosophus in 5. Ethic. quòd multi in proprijs (Lib 5. c. 2. paulò ante fin.) B quidem possunt virtute vti: in his autem quę ad alterum sunt, non possunt. Et in 3. † Politic. dicit, quòd non est simpliciter eadem virtus boni viri, & boni ciuis. Sed virtus boni ciuis est iustitia generalis, per quam aliquis ordinatur ad bonum commune: ergo non est eadem iustitia generalis cum virtute communi, sed vna potest sine alia haberi. (Lib. 3 Polit c. 3. et 5.)

RESPONDEO dicendum, quòd generale dicitur aliquid dupliciter: vno C modo per prædicationem, sicut animal est generale ad hominem & equum, & alia huiusmodi. Et hoc modo generale oportet quòd sit idem essentialiter cum his, ad quę est generale: quia genus pertinet ad essentiam speciei, & cadit in deffinitione eius. Alio modo dicitur aliquid generale secundùm virtutem sicut causa vniuersalis est generalis ad omnes suos effectus, vt sol ad omnia corpora, quę illuminantur vel immutantur D per virtutē ipsius. Et hoc modo generale non oportet quòd sit idem in essentia cũ his, ad quę est generale: quia non est eadem essentia causę & effectus. Hoc autem modo secundùm † prędicta, iustitia legalis dicitur esse virtus generalis, inquantũ scilicet ordinat actus aliarum virtutum ad suum finem: quod est mouere per imperium omnes alias virtutes. Sicut enim charitas potest dici virtus generalis, in- (Art. 5 huius quęst.) E quantum ordinat actus omnium virtutum ad bonum diuinum: ita etiam iustitia legalis, inquantum ordinat actus omnium virtutum ad bonum commune. Sicut ergo charitas quæ respicit bonum diuinum vt proprium obiectum, est quædam specialis virtus secundùm suam essentiam: ita etiam iustitia legalis est quædam specialis virtus secundùm suam essentiam, secundùm quod respicit commune bonum vt proprium obiectum. Et

sic

ſic eſt in principe principaliter & quaſi architectonicè: in ſubditis autem ſecunda riò & quaſi adminiſtratiuè. Poteſt tamen quælibet virtus ſecundùm quod à prædicta virtute, ſpeciali quidem in eſſentia, generali autem ſecundùm virtutem, ordinatur ad bonum commune, dici iuſtitia legalis. Et hoc modo loquendi iuſtitia legalis eſt idem in eſſentia cum omni virtute, differt autem ratione. Et hoc modo loquitur Philoſophus. Vnde patet reſponſio ad primum & ſecundum.

AD tertium dicendum, quòd etiam illa ratio ſecundùm hunc modum procedit de iuſtitia legali, ſecundum quod virtus imperata à iuſtitia legali, iuſtitia legalis dicitur.

AD quartum dicendum, quòd quælibet virtus ſecundùm propriam rationē ordinat actum ſuum ad proprium finem illius virtutis. Quòd autem ordinetur ad vlteriorē finem ſiue ſemper, ſiue aliquando, hoc non habet ex propria ratione, ſed oportet eſſe aliam ſuperiorem virtutem, à qua in illū finem ordinetur. Et ſic oportet eſſe vnam virtutem ſuperiorem quæ ordinet omnes virtutes in bonum commune, quę eſt iuſtitia legalis: & eſt alia per eſſentiam ab omni virtute.

SVMMA ARTICVLI.

PRIMA concluſio. Iuſtitia generalis ſeu legalis, quæ reſpicit bonum commune vt propriū obiectum, eſt ſpecialis virtus diſtincta ſecūdùm eſſentiam ab omnibus alijs virtutibus.

Secunda concluſio. Huiuſmodi iuſtitia legalis reſidet principaliter & quaſi architectonicè in Principe: in ſubditis vero reſidet ſecundario & adminiſtratiuè. Iuſtitia legalis quodammodo poteſt dici eadem per eſſentiam cum omnibus virtutibus, diſtincta tamen ſecundum rationem.

ARTICVLVS VII.

Vtrùm ſit aliqua iuſtitia particularis præter iuſtitiam generalē.

Sup. ar. 5. & 6. Et infra. q. 59. art. 1. Et 2-2. q 60. art. 1 & 5. Ethic. lec. 3. 3. & 3.

AD Septimum ſic proceditur. Videtur quòd non ſit aliqua iuſtitia particularis præter iuſtitiam generalem. In virtutibus enim nihil eſt ſuperfluum, ſicut nec in natura. Sed iuſtitia generalis ſufficienter ordinat hominem circa omnia quæ ad alterum ſunt. Ergo non eſt neceſſaria aliqua iuſtitia particularis.

A 2. Præterea. Vnum & multa non diuerſificant ſpeciem virtutis. Sed iuſtitia legalis ordinat hominem ad alterum ſecundùm ea quæ ad multitudinem pertinent, vt ex † prædictis patet. (Art. 5. & 6.) Ergo non eſt alia ſpecies iuſtitiæ quæ ordinet hominē ad alterum in his quæ pertinent ad vnam ſingularem perſonam.

3. Præterea. Inter vnam ſingularem perſonam & multitudinem ciuitatis, media eſt multitudo domeſtica. Si ergo eſt iuſtitia alia particularis per comparationem ad vnam perſonam præter iuſtitiam generalem, B pari ratione debet eſſe alia iuſtitia œconomica, quæ ordinet hominem ad bonum commune vnius familiæ: quod quidem non dicitur. Ergo nec aliqua particularis iuſtitia eſt præter iuſtitiam legalem.

SED contra eſt quod † Chryſoſt. ſuper illud Matth. 5. Beati qui eſuriunt & ſitiunt iuſtitiam, dicit: (Hom. 15. in Matth. inter princip. & medium, to. 2.) C Iuſtitiam autem dicit vel vniuerſalem virtutem, vel particularem auaritiæ contrariam.

RESPONDEO dicendum, quòd ſicut † dictum eſt, (Art. præced.) Iuſtitia legalis non eſt eſſentialiter omnis virtus, ſed oportet præter iuſtitiam legalem, quæ ordinat hominem immediatè ad bonum commune, eſſe alias virtutes, quæ immediatè ordināt hominem circa particularia bona: quæ quidem poſſunt eſſe vel ad ſeipſum, vel ad D alteram ſingularem perſonam. Sicut ergo præter iuſtitiam legalem oportet eſſe aliquas virtutes particulares, quæ ordinant hominem in ſeipſo, putà temperantiam & fortitudinem: ita etiam præter iuſtitiam legalem oportet eſſe particularem quandam iuſtitiam, quæ ordinet hominem circa ea, quæ ſunt ad alteram ſingularem perſonam.

AD primum ergo dicendum, quod iuſtitia legalis ſufficienter quidem ordinat E hominem in his, quæ ſunt ad alterum: quantum ad commune quidem bonum, immediatè; quantum autem ad bonum vnius ſingularis perſonæ, mediatè. Et ideò oportet eſſe aliquam particularem iuſtitiam, quæ immediatè ordinet hominem ad bonum alterius ſingularis perſonæ.

AD ſecundum dicendum, quòd bonum commune ciuitatis, & bonum ſingulare vnius perſonæ non differunt ſolùm

ſecundùm multum & paucum, ſed ſecundùm formalem differentiam. Alia enim eſt ratio boni communis & boni ſingularis, ſicut alia eſt ratio totius & partis. Et ideo Philoſopus in 1. Polit. dicit: quòd non bene dicunt qui dicunt ciuitatem, & domum, & alia huiuſmodi differre ſolum multitudine & paucitate, & non ſpecie.

Li. 1. c. 1. circa prin. tom. 1

AD tertium dicendum, quòd domeſtica multitudo ſecundùm Philoſophum in 1.† Politic. diſtinguitur ſecundùm tres coniugationes, ſcilicet vxoris & viri, patris & filij, domini & ſerui: quarum perſonarum vna eſt quaſi aliquid alterius. Et ideo ad huiuſmodi perſonas non eſt ſimpliciter iuſtitia, ſed quædam iuſtitiæ ſpecies, ſcilicet œconomica, vt dicitur in 5. †Ethicorum.

Lib. 1. ca. 8. & cap. vlt. to. 1.

† Libro 1. Ethi. c. 6. in fi. & c. vlt. to. 5.

SVMMA ARTICVLI.

CONCLUSIO vnica. Præter iuſtitiam legalē oportet eſſe particularem quandam iuſtitiam quæ ordinet hominem ad alteram ſingularem perſonam immediate.

COMMENTARIVS.

MENS D. Thomæ in his tribus articulis ea eſt, vt oſtendat an iuſtitia ſit genus, & an ſit tam extenſa quam eſt virtus humana. An potius ſit genus ſubalternum, & ſimul ſpecies virtutis humanæ. Poſſumus autem doctrinam præcedentium articulorum ad tria documenta redigere.

Primum documentū ſit. Iuſtitia generalis ſeu legalis dicitur generalis ſecundùm influentiam & cauſalitatē, non tamen ſecundùm prædicationem.

Secundum documentum eſt. Huiuſmodi iuſtitia non eſt genus quod cum humana virtute conuertatur. Sed eſt ſpecies virtutis diſtincta ſecundùm eſſentiam à reliquis virtutibus, ſicut charitas eſt ſpecies diſtincta virtutibus: quamuis ſit virtus generaliſſima ſecundùm influentiam.

Tertium documentum ſit. Iuſtitia in communi conſiderata diuiditur in iuſtitiam generalem ſeu legalem, & in iuſtitiam particularem, ſicut genus proximum in ſuas ſpecies.

Pro maiori intelligentia horum documentorum quatuor ſunt à nobis differenda. Primo quidem, quomodo iuſtitia generalis ſeu legalis habeat propriam & perfectam rationem iuſtitiæ. Secundò, quomodo ſit eadem per eſſentiam cum omnibus virtutibus. Tertiò Conſtituemus ſeriem quaſi prædicamentalem ſpecierum iuſtitiæ, & dubitabimus de bonitate diuiſionis. Quartò & vltimo differemus de iuſtitia legali. An diuidatur & quomodo diuidatur.

DVBITATVR ergo primò, Vtrùm iuſtitia generalis habeat veram perfectamque rationē iuſtitiæ. Arguitur primò pro parte negatiua. Iuſtitia generalis non magis retinet rationem iuſtitiæ quàm liberalitas: ſed liberalitas non habet perfectam rationem iuſtitiæ, ergo neque iuſtitia legalis.

A Probatur maior, quoniam liberalitas propterea non habeat veram & perfectam rationem iuſtitiæ, quia deficit à propria ratione debiti, ſi quidem liberalis ex proprijs bonis non aliàs debitis tribuit alteri; ſed ſimiliter iuſtitia legalis tribuit communitati ex proprijs ipſius tribuentis bonis, verbi gratia quando ciuis pro bono publico exponit periculo fortunas ſuas propriosque labores & etiam vitam ſi oportuerit, ergo eadem eſt vtriuſque ratio.

Arguitur ſecundò. Vera & propria ratio iuſtitiæ conſiſtit in hoc, quòd ſit virtus reddens alteri ius ſuum: ſed iuſtitia legalis non reddit alteri quod ſuum eſt, ergo, &c. Probatur minor. Qui peccat contra iuſtitiam legalem non tenetur ad reſtitutio-
B nem, ergo non auſert à republica quod illius eſt. Et confirmatur. Quoniam qui peccat contra iuſtitiam commutatiuam, tenetur ad reſtitutionem. Immò ille qui peccat contra iuſtitiam diſtributiuam tenetur ad reſtitutionem, vt poſtea videbitur. At vero qui peccat contra iuſtitiam legalem non tenetur aliquid reſtituere. v.g. Ciues qui non tribuunt eleemoſynam in communibus neceſſitatibus, exiſtente mandato Principis præcipientis quòd omnes ciues diuites contribuant talibus neceſſitatibus, peccant contra iuſtitiam legalem, vt ait D. Thom. infra quæſt. 118. artic. 3. & 4. ergo deficit illi Propria ratio debiti iuſtitiæ.

Arguitur tertiò. Iuſtitia legalis ordinat bona ſin-
C gulorum ciuium ad bonum commune tanquam bona partium ad bonum totius: ſed inter partes & totum non eſt perfecta ratio iuſtitiæ, vt patet ex dictis in artic. vltim. quæſt. præced. & in arti. 2. præſentis quæſt. ergo iuſtitia legalis non eſt perfecta iuſtitia. Probatur maior ex D. Thom. art. 5.

Denique arguitur. Pietas eſt virtus per quam reddimus patriæ & reipublicæ atque parentibus debitum ſuis: ſed pietas nō eſt perfecta iuſtitia, ergo neque iuſtitia lagalis. Maior probatur ex D. Thom. infra quæſt. 101. art. 1. q. 102. art. 3. Et etiam ex Tullio lib. de ſomnio Scipionis, & li. 2. de Inuentione. Conſequentia vero probatur, quia vtriuſque eadem eſt ratio.

D Sed pro altera parte arguitur primò. Iuſtitia legalis eſt præſtantior quam particularis: ſed particularis eſt propriè & perfectè iuſtitia, ergo legalis. Maior eſt D. Tho. in artic. 12.

Arguitur ſecundò. Si iuſtitia legalis non eſſet propriè iuſtitia: pari ratione neque diſtributiua eſſet perfectè iuſtitia. Conſequens tamen falſum eſt, quoniam aliàs ſola iuſtitia commutatiua eſſet propriè iuſtitia: & ſic non eſſent ſpecies iuſtitiæ. Sequela vero probatur. Quoniam iuſtitia diſtributiua ordinat commune bonum ad bonum ſingulorum ciuium: ſicut viceuerſa iuſtitia legalis ordinat bonum ſingulorum ad commune bonum: ergo eadem eſt vtriuſque ratio quantum ad perfectionem iuſtitiæ.

E Probatur conſequentia. Quoniam quando ex vna parte ad alterum extremum, non eſt perfecta iuſtitia neque etiam ex parte illius extremi ad illam partem non eſt perfecta iuſtitia. Vt patet in hoc exemplo. Nam ſi filij ad patrem & ſerui ad dominum non eſt perfecta iuſtitia: neque etiam erit perfecta patris ad filium neque domini ad ſeruum.

PRO deciſione veritatis ſit prima concluſio. Iuſtitia legalis non habet tam exactam rationem iuſtitiæ ſicut iuſtitia particularis ex parte cuiuſdam conditionis, quæ ad iuſtitiam requiritur, ſcilicet, quòd ſit ad alterum. In hac enim conditione excedit iuſtitia particularis ipſam legalem.

Hanc concluſionem probat tertium & quartum arge-

argumentum eorum quę proposita sunt pro parte negatiua. Quoniam profecto ratio alterius, non est tam exacta inter ciuem & rempublicam sicut inter duos ciues. Quapropter ex hac parte perfectior potest dici iustitia particularis quam legalis.

Nihilominus sit secunda conclusio. Iustitia legalis absolutè loquendo habet perfectiorem rationem iustitiæ quam iustitia particularis. Quemadmodum dicimus quod mathematicæ sunt perfectiores alijs scientijs quo ad claritatem: & nihilominus simpliciter & absolute loquendo multo perfectior est metaphysica propter dignitatem obiecti. Probatur primo conclusio. Quoniam iustitia legalis comparata particulari excedit in ratione debiti. Cæterum in ratione æqualitatis, & in ratione ad alterum, habet quantum satis est ad propriam rationem iustitiæ, ergo simpliciter & absolute loquendo est perfectior. Probatur consequentia. Quia ratio debiti est B potissima conditio iustitiæ. Quod autem ex alijs duabus conditionibus habeat quantum satis est ad rationem iustitiæ propriam; Probatur ex D. Tho. art. 5. vbi ait esse ad alterum contingit dupliciter, scilicet, ad alterum singulariter consideratum, & ad alterum in communi. Ad vtrunque autem ait se potest habere iustitia secundùm propriam rationem iustitiæ: atque ita diuisit iustitiam legalem à particulari. Cæterum ratio æqualitatis propriè & perfectè inuenitur in iustitia legali: siquidem per illã reddit homo quantum debet reddere reipublicæ secundùm legem. Præterea D. Tho. in art. 7. ad secundũ & tertium intendit ostendere propriam & perfectam rationem iustitiæ inueniri in iustitia legali. Ait enim in solutione ad secundum, ꝙ bonum cõmune ciuitatis & bonum singulare vnius personæ non differunt tantum secundùm multum & paucũ: sed secundùm differentiam formalem. Vbi dat intelligere ꝙ obiectum iustitiæ legalis & obiectum iustitiæ particularis habent suas differentias specificas contrahentes genus iustitiæ. Item D. Tho. in solutione ad tertium argumentum intendit docere, quòd iustitia legalis est propriè iustitia: & quòd non est eadem ratio de iustitia œconomica quæ non est simpliciter iustitia. Præterea D. Tho. diuisit tracta- D tum istum de iustitia in duas partes. In prima agit de iustitia perfecta & de speciebus illius vsq; ad q. 79. In secunda vero parte à quæstione 80. & deinceps agit de partibus iustitiæ imperfectis, ergo iustitia legalis: de qua agitur in priori parte, est perfectè iustitia. Deinde Arist. 5. Ethicor. c. 1. & 2. multa prędicat de iustitia legali, cum quibus non stat illã non esse propriè & perfectè iustitiam. Eandem conclusionem probant illa duo argumenta quæ pro altera parte sunt proposita. Et denique probatur conclusio. Quoniam ius circa quod versatur iustitia legalis est propriè ius, ergo ipsa iustitia est propriè & perfectè iustitia. Probatur antecedẽs. Quoniam ius illud habet immediatum ordinem ad bonum commune in ratione debiti, ergo est perfectum ius, & multò magis quam illud quod versatur inter duos ciues particulares.

Ad argumenta vero in oppositum respondetur. Ad primum quidem distinguendum est duplex debitum, aliud morale aliud legale. Legale quidem illud est ad quod soluendum tenetur aliquis ipsa lege. Morale autem accipimus non prout significat vniuersaliter omne illud quod ad mores hominum pertinet. Sic enim debitum morale est etiam legale, sed debitum morale specialiter dicimus illud ad quod reddendum tenetur aliquis ex morum honestate. Prioris generis debitum, simpliciter est debitum, & tale est quòd inuenitur in iustitia legali: si quidem ciues possunt compelli à iudice ad reddendum tale ius reipublicæ. Cæterum morale debitum est duplex. Aliud quod necessario seruandum est ad morum honestatem, & si nulla lege præcipiatur à republica. Aliud est commodum & vtile ad seruandam morum honestatem. Prioris generis debitum inuenitur in gratitudine, secundi generis debitum in liberalitate & magnificentia quod non est simpliciter debitum sed secundùm quid, & per hoc patet ad primum.

Ad secundum respondetur, ꝙ iustitia legalis tribuit reipublicæ debitum & qui illam violat tollit ius & debitum à republica, non tamen tenetur restituere nisi aliquando interueniat læsio iustitię cõmutatiuæ: & ratio est, quia illud debitum nondum est appropriatum reipublicæ, sed adhuc est accommodatum ipsi ciui. Aliquando vero admiscetur ratio iustitiæ commutatiuę vt in principe & ministris reipublicę qui tenentur ex officio prospicere bonũ reipublicę. Et isti tenentur ad restitutionem si illorum negligentia vel malitia aliquod damnũ emergit & cessat bonum & lucrum reipublicę. Et ratio est, quia huiusmodi ministri tenentur ex contractu & promisso prouidere bonum commune sub promisso fidelitatis. Similiter tenentur ad restitutionẽ qui vsurpant bona iam fisco appropriata ab ipsis met solutoribus: etiam si antea non tenerentur ex C iustitia commutatiua appropriare illa.

Ad tertium respondetur, ꝙ partes quę sunt separatæ ab ipso toto sunt in duplici differentia. Quędã quę necessario, idest, non liberè habent ordinem ad totum & dependent ab illo sicut filius qui habet necessarium ordinem ad patrem velit nolit, & seruus ad dominum, inter huiusmodi partes & totum nõ potest esse iustum perfectum. Alię verò sunt partes quę voluntariè & libere habent ordinem ad totum ipsum: sicut ciues habent ordinem ad rempublicã, qui absque iniuria reipublicę possunt transmigrare ab illa in alteram vel in alterum regnum. Dicimus ergo ꝙ inter huiusmodi partes & totum bene potest esse exactè & perfecte iustitia, siue legalis, siue commutatiua siue distributiua.

Ad vltimum respondetur cum D. Tho. infra q. 101. art. 3. ad 3. ꝙ patria potest considerari dupliciter. Vno modo qua ratione est principium natiuitatis nostrę. Et hoc modo colimus patriam virtute pietatis. Sicut enim filij à parentibus dependent: ita nos ab illa. Et eadem virtute pietatis quisque debitum cultum reddit. Et isto modo non est perfecta ratio iustitię inter ciues & patriam, patrem & filium: sed imperfecta. Semper enim manemus debitores & ad patriam & ad patrem. Alio modo consideramus patria, vt est quædam respublica & locus habitationis multorum ciuium sub vno principe, cui per accidens est quòd sit principium natiuitatis E eorum. Dicimus ergo quòd isto modo respicitur patria à iustitia legali, cuius commune bonum est proprium obiectum illius: & isto modo est propria & perfecta ratio iustitię inter ciues & patriam, quatenus quędam respublica est.

Ad argumenta vero quę in fauorem partis affirmatiuę proposita sunt: respondendum est quatenus militant contra primam conclusionem. Ad primum aliqui dicunt iustitiam legalem esse præstantiorem virtutem, non autem perfectiorem iustitiã quàm sit iustitia particularis. Quemadmodum D. Thom. 1. 2. q. 66. art. 3. ait, quòd ratio virtutis magis competit virtutibus moralibus quàm intellectualibus: eo ꝙ morales tribuunt vsum & facultatem

boni

boni operis: quod non competit virtutibus intellectualibus. At verò in ſpecie & ex parte obiecti præſtantiores ſunt virtutes intellectuales. Ad eundem modum aiunt philoſophandum eſſe de iuſtitia legali & particulari: quòd iuſtitia legalis ſit perfectior virtus, ſed non perfectior iuſtitia quam particularis. Et iſte modus dicendi non caret ſua probabilitate. Et adijciunt rationem, quoniam in rebus reſpectiuis, quales ſunt virtutes, aliunde ſumitur ratio generis, aliunde ſpeciei. Genus quidē ab intrinſeco ex parte modi. Species vero ab extrinſeco ex parte obiecti. At vero res abſolutæ, vt aiunt ipſi, omnino ab intrinſeco ſumunt rōnem generis & ſpeciei. Verumtamen probabilior ſententia nobis videtur, ꝙ iuſtitia legalis non ſolum ſit perfectior virtus, verumetiam perfectior iuſtitia quam particularis. Neque enim bene poteſt intelligi quomodo abſolute loquendo maior perfectio competat generi ſi ſpecies de qua prædicatur ſit imperfectior alia ſpecie, quæ ad inuicem comparantur ſub illo genere. Imo verò abſolute loquendo, maior perfectior generis attenditur quatenus per differentiam perfectiorē contrahitur. Et hoc verificatur tam in genere ſubſtantiæ quam in genere qualitatis etiam reſpectiuis qualitatibus. v. g. Homo abſolutè loquendo perfectius animal eſt quam leo: quia differentia ſpecifica qua contrahitur animal ad ſpeciem hominis, perfectior eſt. Similiter albedo eſt perfectiſſimus color propter differentiam ſpecificam determinantē genus. Deinde metaphyſica abſolutè eſt perfectior ſcientia quam mathematicæ: quamuis iſtæ quo ad modum procedendi clariorem habeant, & maiorē perfectionem quam metaphyſica; tamen quia metaphyſica verſatur circa nobilius obiectum dicitur ſimpliciter perfectiſſima omnium naturalium ſciētiarum. Ad hunc ergo modum cum ad inuicē comparantur iuſtitia legalis & particularis ſub hoc genere, iuſtitia, non bene intelligitur quomodo abſolute loquendo legalis ſit perfectior virtus, & quòd differentia ſpecifica contrahens genus virtutis ad iuſtitiam legalem non ſit perfectior, quam differentia ſpecifica iuſtitiæ particularis. Neque doctrina D. Tho. allegata ſupra contradicit nobis: imo iuuat, quia ille ex parte obiecti cōtemplatur nobilitatem virtutis. Nos autem intendimus conſequenter ꝙ obiectum iuſtitiæ legalis eſt perfectius obiecto iuſtitiæ particularis. Dicendum ergo eſt ad argumentum, quòd ſecundùm quid perfectior eſt iuſtitia particularis, quam legalis, ſcilicet, ex parte vnius conditionis iuſtitiæ, videlicet ꝙ ſit ad alterum. Eſt enim iuſtitia particularis magis ad alterum quā legalis.

Ad ſecundum argumentum negatur ꝙ iuſtitia legalis non ſit perfectè iuſtitia ſicut diſtributiua. Vtraque enim, vt explicatum eſt, ſufficienter eſt ad alterum, quantum attinet ad veram & propriam rationem iuſtitiæ.

DVBITATVR ſecundò, Vtrùm iuſtitia legalis diſtinguatur ſecundùm eſſentiam ab alijs virtutibus. Arguitur primo pro parte negatiua ex teſtimonijs Ariſt. 5. Ethic. c. 1. quæ refert D. Tho. art. 6. in 1. & 2. argumento. Neq; ſolutio D. Tho. videtˋ ſatisfacere, ſcilicet, quòd iuſtitia legalis dicatur ab Ariſtotele eſſe eadem per eſſentiam cum reliquis virtutibus; quia iuſtitia legalis imperat & ordinat, aliæ vero virtute ſuſcipiunt eius imperium. Contra quam ſolutionem replicatur. Imperans & imperatum, mouens & motum ſecundùm Ariſt. lib. 7. & 8. Phyſicor. diſtinguuntur inter ſe, ergo non eſt bona ratio, dicere quòd iuſtitia legalis eſt eadem per eſſentiam cum reliquis virtutibus: quia illa eſt im-A perans & aliæ imperantur. Imò contrarium videtur colligi, ſcilicet, quod diſtinguatur ab alijs virtutibus. Deinde Ariſt. in Moralibus, vt ipſe pollicetur. 5. Ethicor. Oportet loqui apertè abſque inuolucris verborum & ſententiarum: ſed ille ait apertè iuſtitiam legalem eſſe idem ſecundum eſſentiam cum reliquis virtutibus, ergo abſque aliqua metaphora in proprio ſenſu eſt intelligendus. Item ipſe 3. Ethicorum cap. 6. tribuit fortitudini ſecundum ſe quòd verſetur circa pericula mortis propter bonum cōmune. Et lib. 4. cap. 2. tribuit magnificentiæ ꝙ verſetur circa magnos ſumptus propter bonum commune. Ergo iuſtitia legalis quæ reſpicit tanquā proprium obiectum bonum commune eadem erit cū B magnificentia, & fortitudine ſecundum eſſentiam. Id ipſum videtur docere D. Tho. 1. 2. quæſt. 60. art. 3. ad 2.

Arguitur ſecundo ratione. Omnis virtus ſecundum ſe eſt ordinata & determinata ad bonum cōmune, ergo non opus eſt ponere ſpecialem virtutē iuſtitiam legalem: vt ordinet actus virtutum ad bonum commune. Antecedens probatur, tū quia omnis virtus eſt perfectio habentis, quæ ordinatur ad bonum commune, ſicut bonum partis ad bonū totius: tū ēt quia omnis virtus inclinat ad operationē ſuā cum omnib. circunſtantijs debitis actui virtutis, ſcilicet, vt actus exerceatur quando & vbi & quomodo & quantum oportet propter bonum fi-C nem. Eſt autem bonum commune finis virtutum, ergo ex natura ſua habet quælibet virtus ad bonum commune ordinari.

Arguitur tertiò. Omnis virtus ſecundùm ſe & ex natura ſua eſt actus iuſtitiæ, non iuſtitiæ particularis, ergo iuſtitiæ legalis. Maior probatur. Quia omnis actus virtutis ex natura ſua eſt meritorius, ſed omnis actus meritorius eſt actus cui debetur præmium à gubernatore communi, ergo ordinatur ad bonum commune. Et confirmatur ex Matthæi. 7. Attendite ne iuſtitiam veſtram faciatis coram hominibus. Et ponit exemplum. Cum ergo facis eleemoſynam, &c. Tu autem cum ieiunas. Ergo eleemoſyna & ieiunium ſunt actus iuſtitiæ.

D Quarto arguitur & vltimo. Omnis virtus diſtincta ſecundum eſſentiam à reliquis virtutibus, habet actum diſtinctum ab actibus aliarum virtutū: ſed iuſtitia legalis non habet huiuſmodi actum diſtinctum, ſi quidem ſemper verſatur circa aliarum virtutum actus, referendo illos in bonum commune, ergo non eſt virtus diſtincta ſecundum eſſentiā ab alijs.

De hac difficultate Buridanus lib. 5. Ethicorum quæſt. 4. & alijs ſentiunt iuſtitiam legalem eſſe idem per eſſentiam cū oī virtute. Et allegatur Euſtachius lib. 5. Ethic. capit. 1. & afferunt ſimile ad explicandam hanc ſententiam. Etenim ſanitas non diſtinguitur ſecundum eſſentiam ab ipſis humoribus pro E portionatis. Ad hunc modum aiunt iuſtitiam legalem non diſtingui à reliquis virtutibus. Eſt enim iuſtitia iſta quaſi quædam ſanitas animæ, quæ conſurgit ex conſonantia omnium virtutum.

Nihilominus oppoſita ſententiam multò probabilior eſt & conformior doctrinæ Ariſtote. 5. Ethic. cap. 1. & 2. Vbi ait iuſtitiam legalem præſtantiorem eſſe alijs virtutib. Quod quidē verificari non poſſet niſi diſtingueretur per eſſentiam ab illis. Et iterum ait. Sæpè contingere homines eſſe bene affectos erga priuatum bonum alterius: non tamen erga publicum bonum. Et horſum affert dictum Biantis philoſophi. Magiſtratus virum indicat. Et ob hāc rationem diſtinguit iuſtitiam legalem, quæ verſatur

tur circa bona & commoda publica à iustitia particulari. Et præterea ex ipsis rationibus formalibus obiectorum distinguit vtramque iustitiam. Item lib. 3. Politicorum cap. 10. ait non esse eandem virtutem boni viri & boni ciuis, & quòd iustitia legalis est virtus boni ciuis. Quæ omnia verificari non possunt, si iustitia legalis est idem secundum essentiam cum reliquis virtutibus moralibus. Huius sententiæ videtur quibusdam esse Diuum Chrysostomum, homil. 15. super Matth. in illis verbis, Beati qui esuriunt, & sitiunt iustitiam. Vbi ait: quam verò iustitiam? Vtique rationalem, quę ex aduerso auaritiæ opponitur Et paulo inferiùs super illud, Beati qui persecutionem patiuntur propter iustitiam: Inquit, pro virture & pietate & defensione cæterorũ: solent quippè iustitiam omnem prorsus animi appellare virtutẽ. Hæc Chrysostomus. Cuius testimonium citat Diuus Thomas in art. 7. in argumento in contra. Et in priori loco testimonij intelligit iustitiam particularem: in secunda parte, intelligit iustitiam legalem. Sed profectò verba Chrysostomi non multum vrgent. Imo vero videntur fauere sententiæ quæ asserit iustitiam legalem non distingui ab alijs, cum inquit, solent quippe iustitiam omnẽ animi appellare virtutem. Nisi forte quis velit aliter construere verba Carysostomi. Vt sit sensus, solent quippe iustitiam omnem, id est communem & vniuersalem, appellare virtutem. Scilicet virtutem quãdam. Nostra tamen sententia est Diui Thomæ art. 6. & 7. & 1. 2. quæst. 66. art. 3. ad secundum argumentum. & sequũtur illam plurimi Theologorum doctissimi. Ratio autem Diui Thomę in articulo vehementer comprobat istam veritatem. Denique probatur optima ratione. Prudentia monastica quæ versatur circa agibile proprium & particulare, quę distinguitur secundum essentiam à prudentia politica, quæ versatur erga agibile politicum & cómune ciuitatis, ergo virtutes quæ versantur erga particularia bona ex parte voluntatis distinginguuntur à iustitia & virtute, quæ versatur circa publicum & commnue bonum. Antecedẽs est expresè Arist. lib. 6. Ethicorũ cap. 8. & Diui Thomæ supra quęst. 45. art. 11. & quæst. 50. art. 1. Consequentia vero probatur, quoniam iustitia legalis correspondet ex parte volũtatis prudentię politicę quę est in intellectu. Vtraque enim versantur erga bonum commune. Prudentia quidem dirigendo: iustitia vero agendo & actum eliciendo. Et confirmatur, quia facilius multiplicantur & distinguantur virtutes quæ sunt in potentijs appetitiuis, quàm quę sunt in intellectu sed prudentia cum sit in intellectu distinguitur alia circa priuata bona, alia circa bona publica: quæ distinctio specifica iudicatur ab omnibus moralibus philosophis, ergo multo magis iustitia multiplicabitur & distinguetur, cùm sit in voluntate circa bonũ particulare & bonum commune. Maior manifesta est, quoniam vnica tantum prudentia monastica versatur circa omne agibile proprium: cum tamẽ circa idem agibile proprium multiplicentur plurimæ virtutes in potentijs appetitiuis.

Ad argumenta in oppositũ respõdetur. Et primò ad testimonia Arist. quæ adducit D. Thom. ipsemet optimè respondet. Ad replicam verò dicitur quòd mens Diui Thom. non est docere, quod simpliciter loquendo iustitia legalis sit eadem per essentiam cum reliquis virtutibus: sed intendit id quod nos in tertia conclusione ipsius notauimus, scilicet, quòd iustitia legalis quodammodo potest dici eadem cum alijs: propterea quòd in illis est impressio à iustitia legali per quam ordinantur ad bonum commune. Volumus itaque dicere, quòd actus cuiuslibet virtutis potest quodammodo dici actus iustitiæ legalis propter illam ordinationem passiuam, qua ordinatur ad bonum commune. Et ita voluti Aristoteli satisfacere D. Thomas. Cæterùm ille habitus iustitiæ legalis, quem posuimus in prima conclusione distingui, nunquam est dicendus idem per essentiam cum alijs virtutibus: neque actus proprius qui elicitur ab illo, erit actus alterius virtutis. Ad id quod obijciebamus, quia Aristot. deberet loqui clarè & apertè in moralibus, respondetur: quod moraliter loquendo satis apertum est, ꝙ minister accipiat nomen eius cuius minister est. Ita ipsæ virtutes morales accipiunt nomen iustitiæ legalis, quatenus illi ministrant ordinatę ab illa ad bonum commune. Ad alia testimonia respondetur, quod referri ad bonum commune non competit magnificentię & fortitudini formaliter ex propria ratione specifica: sed quatenus ordinantur à iustitia legali ad bonum commune, quod est proprium obiectum illius. Quemadmodum eisdem virtutibus non competit referri in bonum commune ex propria ipsarum ratione: sed quatenus à charitate referuntur in illud bonum diuinum quod est proprium illius obiectum.

Ad Testimoniũ D. Tho. respondetur, quòd ipse ibi satis se explicat. Ait enim quod virtus quæ à iustitia legali imperatur etiam iustitię nomen accipit. Et sic illa virtus à iustitia legali in ista acceptione non differt nisi tantum ratione.

Ad secũdum respondetur, quod quanuis omnes virtutes habeant ex natura sua aptitudinem vt possint referri & ordinari ad bonum commune: tamẽ nunquam ordinantur nisi, vt subsunt imperio legalis iustitiæ. Cæterùm ille finis competit virtutib. non ex propria specie, sed ex motione superiori virtutis, quæ est iustitia legalis.

Ad tertium respondetur, quod actus cuiuslibet virtutis potest dupliciter accipi. Vno modo vt ordinatur ad bonum particulare, quod est obiectum propriũ cuiuslibet virtutis. Alio modo vt est opus debitum secundum legem, quæ lata est de actione virtutis, videlicet, quatenus est actus ciuis, qui est pars communitatis. Siquidem priori modo considerentur isti actus: nondum intelligitur esse meritum. Sed cum posteriori modo considerantur iam intelligitur vt ordinatur ad bonum commune. Ac proinde qui est præses communitatis tribuit præmium studiosè operanti: quatenus à iustitia legali permouetur ad operandum. Ad confirmationem iam patet ex dictis, quomodo eleemosyna & ieiunium potest dici actus iustitiæ legalis.

Ad vltimum nego minorem. Imo iustitia legalis habet actum proprium & réaliter distinctum ab actibus aliarum virtutum. Quod vt in plurimum actus ille inueniatur cóiunctus cum actu imperato alterius virtutis: hoc non tollit distinctionem virtutis. Quemadmodum actus prudentiæ vix poterit inueniri nisi circa materiam aliarum virtutum moralium, & tamen constat esse virtutem distinctam secendum essentiam ab illis. Verũ est tamen, quòd potest esse actus iustitiæ legalis in quodam actuali proposito obseruandi legem in omnibus propter bonum diuinum, vbi nullus actus alterius præter prudentiam exercetur virtutis.

DVBITATVR tertio circa diuisionem iustitię. Sed antequam dubitationem proponamus, operæ pretium est obseruare ordinem quem habet iustitia legalis ad reliquas iustitiæ partes. Quem ordinem ostendemus partientes iustitiam in communi in

omnes

omnes suas partes. Est enim prima diuisio iustitiæ anologa. Alia est enim iustitia vera & propria: Alia metaphorica & similitudinaria, qualis est eiusdem ad seipsum & inter patres eiusdem suppositi. Quæ quidem iustitia in præsenti consideratione seorsũ reliquenda est. Agendum est autem nobis de iustitia, prout est ad alterum cõstituens æqualitatem. Et hæc rursus diuiditur in iustitiam cardinalem & perfectam: & in iustitiam adiunctam cardinali imperfectam. Cardinalis & perfecta iustitia est, quæ versatur circa ius perfectum. Cardinali vero adiũcta est, quæ versatur circa ius imperfectum habẽs modum cardinalis virtutis: dificiens tamẽ ab illius perfectione. Huiusmodi est religio & pietas, de quibus agit Diuus Tho à quæst. 80. & deinceps. Tertiò diuiditur iustitia cardinalis in iustitia generalẽ seu legalem, & in iustitiam particularem. De legali quidem diximus hactenus quid sit, & quodnam sit eius obiectum. Particularem vero iustitiam D. Thom. diuidit infra quæstione 61. art. 1. Legalem vero nos intendimus diuidere in dubio sequenti. Sed prius necesse est examinare secũdam diuisionem. Arguitur enim contra illam. Perfectum & imperfectum non multiplicant speciem rerum, ergo illa diuisio non est generis in diuersas species. Respondetur distinguo antecedens. Si enim perfectio sit de intrinseca ratione rei, quæ dicitur perfecta: & imperfectio sit de intrinseca ratione rei quæ dicitur imperfecta: nego antecedens. Si autem perfectio vel imperfectio non sit de intrinseca ratione rei quæ dicitur perfecta vel imperfecta: verum est antecedẽs: sed nihil probat contra nos, quoniam in illa diuisione perfectio quę ponitur in definitione virtutis cardinalis seu iustitiæ cardinalis est de intrinseca ratione ipsius. Imperfectio verò est de intrinseca ratione virtutis quæ dicitur cardinali adiuncta. Non quia in ratione virtutis sit imperfecta: sed quia in ratione iustitię deficit in aliquo necessario ad perfectam rationem iustitiæ cardinalis. Est exemplum ad explicandam istam doctrinam. Visio beatifica & fides sunt in genere cognitionis supernaturalis tanquam perfectum & imperfectum: sed tamen quia perfectio est de intrinseca ratione visionis beatificæ, & imperfectio est de intrinseca rõne cognitionis fidei, differunt isti duo actus plusquam specie.

Secundo arguitur contra eandem diuisionem. Liberalitas & affabilitas sunt partes potẽtiales iustitiæ cardinalis. Et tamen non sunt propriè & verè iustitiæ, ergo secunda diuisio analoga est: sicut & prima, aut certè membrum diuisum non est iustitia vera & propria. Respõdetur, quòd nos non asserimus omnem partem potentialem iustitiæ cardinalis esse verè & propriè iustitiam: sed veram & propriam iustitiam diuidimus in cardinalem & in cardinali adiunctam. Itaque ea pars iustitiæ cardinalis, quæ respicit veram rationem debiti legalis, deficit autẽ, quia non potest æquale reddere, hæc est vera & propria iustitia: quamuis sit imperfecta qualis est religio & pietas. Illæ autem partes potentiales iustitiæ, quæ deficiunt à perfecta ratione iustitiæ, propterea quòd non retinent rationem debiti legalis: non habent veram rationem & propriam iustitiæ. Huius differentiæ ratio à priori potest assignari. Nam inter illa tria quæ sæpè diximus necessaria ad rationẽ iuris, videlicet, quod sit ad alterum, item quòd importet rationem debiti: & deniq; rationem ęqualitatis. Defectus primæ conditionis constituit iustitiã metaphoricam: defectus vero secundæ constituit rationem iustitiæ tantum patris potentialis. Defectus denique tertiæ constituit rationem imperfectæ iu-

A stitiæ, sed veram & propriam.

Tertiò arguitur contra eandem diuisionem & contra tertiam. Religio & pietas sunt excellentiores quam iustitia particularis, imo religio post virtutes Theologales primum dignitatis locum tenet: vt docet Diuus Thomas infra quæst. 81. arti. 6. Ergo sunt perfectiores iustitiæ: quam iustitia particularis & iustitia legalis. Respondetur religionem & pietatem esse perfectiores virtutes, quàm iustitia particularis: imò vero religionem esse præstantiorem virtutem, quam omnis iustitia legalis: tamen nõ sunt pstantiores in rõne iustitię. Hęc solutio conformis est doctrinæ quam protulimus in hoc artic. dub. 1. circa finẽ in solutione cuiusdã primi argumẽ

B ti. Nec tñ est cõtra secũdæ solutioni quã illic assignauimus. Vbi diximus quod non bene intelligit quod iustitia legalis sit perfectior virtus particularis, & quod non sit perfectior iustitia. Etenim ibi loquebamur de duabus speciebus iustitiæ perfectis. At vero religio & pietas non sunt species perfectæ iustitiæ. Vnde non inconuenit, quod sint perfectiores virtutes etiam in sua specie, non autem perfectiores iustitiæ quam legalis & particularis.

Dvbitatvr vltimo. Vtrum iustitia legalis sit species subalterna vel atoma. Videtur, quod sit atoma species. Primo quoniam charitas est vna species atoma, cuius actus & officiũ est referre omnes actus aliarum virtutum bonum diuinum, ergo si-

C militer iustitia legalis cuius officium est referre omnes actus virtutum in bonum commune, quod est illius proprium obiectum, erit vna species atoma virtutis. Hoc exemplo vtitur Diuus Thom. arti. 6. vt explicet nobis rationem iustitiæ legalis.

Secundo arguitur. Non possumus nos imaginari nisi duas diuisiones iustitiæ legalis. Prior quidem in qua constituatur quædam species iustitiæ legalis quæ dicitur Epicheia. Altera in qua diuidatur iustitia legalis tanquam genus in species, videlicet in iustitiam legalem quæ residet in Principe architectonicè, & in iustitiam legalem: quæ residet in ministris vel subditis Principi administratiuè: sicut dixit Diuus Thomas artic. 6. conclusione secunda.

D sed neutra istarũ diuisionum est generis in species, ergo est species atoma. Probatur minor quantum ad priorem diuisionem. Nam Epicheia est tantum pars potentialis iustitiæ, non subiectiua, ergo non est species iustitiæ. Probatur antecedens, quia D. Tho. disserit de Epicheia non in hac priori parte, tractatus, de iustitia, sed in posteriori parte scilicet, in q. 120. post tractatum omnium partium potentialiũ iustitiæ. Probatur eadem minor, quantum ad secundam diuisionem. Idem formaliter est obiectum (scilicet bonum commune) respectu iustitiæ legalis quæ est in Principe, & quæ est in subditis, ergo eadem est virtus specifica legalis. Sed pro alia parte est Arist. 5. Ethic. cap. 10. Vbi constituit vnam par-

E tem iustitiæ legalis Epicheiam: quæ latinè dicitur æqualitas. Item Diuus Tho. loco citato, arti. secundo. ad primum docet hoc ipsum.

Secundò arguitur, & probatur, quòd iustitia legalis quæ est in Principe distinguatur specie à iustitia legali, quæ est in ciue. Quoniam prudentia principalis siue monarchica quæ residet in Principe seu Monarcha distinguitur specie à prudentia politica & monastica, quæ est in ciuibus, ut docet Diuus Thom. supra quæst. 50. art. 2. & Arist. 6. Ethicorum cap. 8. sed iustitia legalis in ipso Principe correspondet ex parte voluntatis prudentiæ quæ est in intellectu Principis: iustitia vero legalis quę residet in ipsis ciuibus, correspondet etiam ex parte

volun-

volũtatis prudẽtiæ politicæ quæ est in in tellectibus ipsorum, ergo sicut ipsę prudẽtię distinguuntur specie, ita ipsę iustitiæ legales debent distingui specie. Et confirmatur quoniam iam diximus supra dub. 2. faciliùs multiplicantur & distinguuntur virtutes morales ex parte appetitus quã ex parte intellectus sed ex parte intellectus distinguunt͡ specie prudentia regnatiua & prudentia politica, ergo iustitię correspondentes illis distinguuntur specie.

Denique arguitur. Virtus Architectonica distinguitur specie à virtute vsuali & administratiua, sed iustitia legalis quę est in Principe habet se vt virtus Architectonica secundum, quòd est in Principe: secundum autem, quò est in ciuibus se habet vt administratiua & vsualis, vt docet Diuus Thomas artic. 6. ergo differunt specie.

PRO decisione veritatis sit prima conclusio. Iustitia legalis generaliter dicta diuiditur primum in Epicheiam, & in iustitiam legalem strictè dictam. Pro intelligentia huius cõclusionis. Notãdum est, ꝙ lex à qua denominatur iustitia legalis, duplicem finem habet. Alterum intrinsecum & immediatũ, quem immediatè respicit ipse legislator. Alterũ extrinsecum & mediatum sed magis principalẽ: quẽ principaliter respicit ipse legislator. Sit exemplum. Est lex de non aperiendis portis ciuitatis tempore belli: ne hostes ciuitatem occupẽt finis immediatus & intrinsecus huius legis est ille, quẽ verba immediatè præ se ferunt ne hostes in ciuitatem irruant. Finis vero remotus, sed magis principalis est salus & incolumis status reipublicę. Iustitia igit͡ legalis in ampla & generali acceptione, respicit vtrumque finem indifferenter. Et secundum hanc consideratio nem accipitur à nobis in præsenti; tanquam genus quod diuiditur in Epicheiam siue ęquitatem, & iustitiam legalem strictè dictam: quæ quidem respicit tantum finẽ proximum legis. Epicheia verò seu ęquitas respicit tanquam proprium obiectum finẽ remotum, sed magis intẽtum à legislatore. Et hinc est, ꝙ iustitia legalis attendit ipsa verba legalia sicut scripta sunt: æquitas verò prętermissis verbis ipsius legis aliquando sequitur legem secundum id quod postulat iustitiæ ratio & cõmunis vtilitas. Accommodatur autem nomen iustitiæ legalis propter penuriam nominum iustitię illi quę respicit verba legis Quemadmodum diuidit Arist. dispositionẽ in habitum & dispositionem: ita vt nomẽ generis appropriетur speciei imperfectiori. Conclusio itaque ad hunc modum explicata habetur ex Arist. & D. Tho. locis citatis in primo argumento eorum, quæ fecimus pro parte affirmatiua. Item habetur apud Arist. lib. 1. Rhetorices. ca. 13. & lib. 2. magnorũ moralium cap. 1. Probatur autem conclusio pręter argumenta. Primò quoniã vt docet D. Tho. in q. 51. art. 3. & 4. synesis & Gnomi sunt diuersæ virtutes partes potentiales prudentiæ. Nam synesis iudicat de rebus agendis secundum regulas communes. Gnomi verò iudicat de eisdem rebus pręter regulas communes: per altiora quędã & vniuersaliora principia: sed iustitia legalis strictè dicta correspondet ex parte voluntatis iudicio synesis secundum communes regulas. Æquitas verò correspondet iudicio Gnomi pręter regulas cões per altiora principia & vniuersaliorem finem, ergo distinguuntur specie.

Secundò arguitur. Obiectum iustitiæ legalis specialiter dictæ & obiectum æquitatis distinguuntur formaliter: ergo ipsæ virtutes sunt distinctæ specie. Probatur antecedens: quia regula & regulatũ mensura & mensuratũ in ratione obiecti virtutis distinguuntur formaliter: sed obiectum æquitatis est ra- A tio & mensura obiecti legalis specialiter dictæ iustitię: ergo distinguuntur formaliter ista obiecta. Minor explicatur in exemplo posito in illa lege de non aperiendis portis ciuitatis tempore belli. Vbi manifestum est, ꝙ salus ciuitatis & tranquillitas reipublicæ status est regula & mensura, per quam debemus metiri, an illo tempore hostes debeant arceri, an introduci intra ciuitatem, si speratur victoria ex ingressu illorum. Vltimo probatur conclusio. Obiectum æquitatis habet peculiarem difficultatem quandam supra obiectum iustitię legalis specialiter dictæ: ergo requiritur specialis virtus ad vincendam illam difficultatem. Antecedẽs probatur experientia. Videmus enim sæpè homines alias B doctos Iurisque peritos & zelum legis habentes: & tamen vsq; adeo scrupulosè hærent verbis & literis ipsius legis: vt nulla ratione etiam vtiliori ad bonum commune permoueantur, vt attendant legislatoris intentum. Hinc est quòd Paulus Iurisconsultus ait: l. si seruum. ff. de verb. oblig. Dicit enim citans Celsum dicentem: quòd in eo genere quæstionis in quo agitur de bono & æquo: plerumque sub authoritate iuris scientię periculosè erratur. Vide Diuum Thom. infra quęst. 60. art. 5. ad secundum argumentum. Vbi refert aliud dictum Iurisconsulti huic simile. Item Cicero in Oratione pro Cecina, inquit quoties aliqui in iudicio habent causam pro bono & æquo; si contrà, literis & verbis, C & vt dici solet, summo contenditur iure: solent huiusmodi iniquitati æqui & boni nomen dignitatemque opponere: & dicere, Iurisconsultorum authoritati non oportere obedire. Arist. etiam ubi supra c. 13. Rhetoricorum inquit. Arbitrium eligi, vt præualeat bonum & æquum: quoniam in foro & apud iudicis tribunal magis pręstat iustum legale. Hinc etiam illud Prouerbium ortum habuit, summum ius summa iniuria. Etenim summum ius in hoc prouerbio non accipitur pro eo quod est rigor & seueritas iuris: nunquam enim iuris rigor est iniuria. Sed summũ ius idem est, acsi diceretur summitas atque superficies iuris, quod est id quod verba & literis legis sonant. Contingit sæpè, ꝙ intus D lateat summa iniuria. Tunc autem maximè à vero iure disceditur & fit summa iniuria: cùm iudex hæret literis & verbis legis: & non attendit voluntatem & beneplacitum legislatoris. Cæterùm iustitia legalis specialiter dicta ita adhęret literis verbisque legis, vt parata sit & subordinata limitari per beneplacitum & voluntatem legislatoris secundũ æquitatem iustitiæ. Et idcirco Paulus Iurisconsultus. ff. de regulis iuris. asserit hanc regulam in omnibus quidem;, maximè tamen in iure, scilicet, æquitatem spectandam esse. Et ob hanc causam ascripsit sibi æquitas hoc nomen, quod videtur genericum omni iustitiæ, scilicet per Antonomasiam & excellentiam quandam: eò quòd iustitia legalis E strictè dicta si comparetur cum æquitate ipsa, quasi seorsum illi opposita, est iniquitas. Omnis enim æquitas quæ in illa inuenitur debet esse subordinata virtuti æquitatis: quæ sic dicitur per excellentiam.

Secunda cõclusio. Iustitia legalis eadem & vna est secundum speciem atomam in principe & subditis. Probatur quia est idem obiectum formale iustitię legalis quæ est in Principe & subditis. Probat͡ anteçedẽs. Princeps per ęquitatem procurat bonũ commune pręter leges communes, similiter per iustitiam legalem strictè procurat bonum commune per communes regulas: sed hoc ipsum efficiũt subditi per æquitatem & per iustitiam legalem strictè

A dictum, ergo idem est obiectum formale vtriusque. Hanc conclusionem probant argumenta facta in principio huius dubij, pro parte negatiua, sed necesse est ad illa respondere quatenus militant contra primam conclusionem.

Ad primum respondetur negando consequentiam. Obiectum enim charitatis est vnum & idem formaliter secundum speciem, neque particularis difficultas est in referendis actibus virtutis omnis in bonum diuinum, præter illam quæ est in diligendo Deum. Cæterum vt iam ostendimus obiectum iustitiæ legalis variatur secundum speciem & formalem ratione obiecti respectu iustitiæ legalis quę dicitur æquitas, & respectu iustitiæ legalis specialiter dictæ. Item maior difficultas est in procurando B bono communi præter regulas communes, quàm in procurando illo per communes regulas & leges. Quapropter non est eadem ratio de charitate & iustitia legali.

Ad secundum argumentum respondetur, quantum ad priorem partem: quòd Diuus Thom. in tractatu de ęquitate seu Epicheia seruauit ordinem & naturæ & disciplinæ. Naturæ quidem, quoniã processit ab imperfectioribus iustitijs ad æquitatẽ quæ omnium perfectissima est. Disciplinæ verò, quoniã prius egit de illis iustitijs quę attendunt communes regulas & leges. Reposuit tamen in vltimum locũ æquitatem, quæ præter communes regulas iustum operatur, corrigens opera aliarum virtutũ iustitiæ. C Altera pars argumenti probat secũdam conclusionem neq; obstat primæ. Similiter non est soluendũ primum argumentum in oppositum: fauet enim primæ conclusioni. Neque obstat secundæ.

Ad secundum verò in oppositũ respondetur quatenus militat contra secundam conclusionẽ. Faciliùs quidem multiplicari virtutes vt in plurimum in voluntate, quàm in intellectu: quoniam intellectu simplicior & perfectior potentia est, quam ipsa voluntas. Ea vero quę in inferioribus dispersa sunt, solent adunari in superioribus. Cæterum interdum contingit oppositum, videlicet, ꝙ in intellectu multiplicentur lumina, per quæ res illustrantur & perficiuntur: & ex parte voluntatis non multiplicetur D inclinatio & propensio an res ipsas. Exempli gratia in intellectu, sunt duo habitus circa prima principia. Alter qui dicitur intellectus circa speculabilia principia. Alter vero qui dicit̃ synderesis circa principia practica & moralia. Ex parte vero voluntatis neque sunt duo habitus, imo neque vnus respectu boni connaturalis quod ostenditur per illa diuersa lumina: sed ipsa voluntas absque habitu super addito, est propẽsa & inclinata in huiusmodi bonũ: imò voluntas est ipsa propensio & inclinatio. Item est aliud exemplum. Ex parte intellectus est alius habitus circa prima principia & alius circa conclusiones in speculabilibus: & tã ex parte voluntatis vnus E & idem habitus virtutis est circa media eligibilia & circa finem virtutis. V.g. Vnus habitus temperantiæ facit bonam intentionem circa illam materiã, & bonam electionem mediorum ad finem intentum: cum tamen in intellectu etiã in prácticis sint quatuor habitus siue virtutes ád operationem virtutis temperantiæ & cuiuslibet; scilicet Eubulia & Synesis & Gnomi & prudentia. Ad istum modũ dicimus in præsenti, ꝙ cum distinctione prudentię in monasticã & politicã, potest esse identitas secundum essentiã iustitię legalis in subditis & Principe.

Ad vltimum negatur minor. Propriè loquendo: nõ enim iustitia legalis in Principe est Architectonica secundũ naturam suam nec respicit secundum A naturam suam nisi eundem finẽ quẽ respicit iustitia legalis in subditis, scilicet bonũ cõmune. Virtus autem Architectonica, idest superintendens ex natura sua debet habere vniuersaliorem finem. Verũ est tamen ꝙ dicit D. Tho. in arti. 6. Iustitia legalis prout residet in Principe est quasi Architectonica quoniam licet ipsa secundũ se nõ magis habeat Imperare in Principe quam in subditis: tamen ratione subiecti, quod est ipse Princeps, deseruit magis ad imperium: quã prout est in subditis, quorũ est obedire Principi ad procurandum bonum commune. Imo vero ad eundem modũ omnis virtus quę residet in Principe põt quodam modo dici Architectonica: quę vero residet in subditis vsualis & quasi adB ministratiua. Et ratio est quoniam Princeps imperat omnes actus aliarũ virtutum quatenus a iustitia legali ordinantur ad bonum publicum. Subditi vero exequuntur huiusmodi actus de quibus imperat Princeps propter eundem finem boni publici.

ARTICVLVS VIII.

Vtrùm iustitia particularis habeat specialem materiam.

AD Octauum sic proceditur. Videtur ꝙ iustitia particularis non habeat materiam specialẽ. Quia super illud Gen. 2. Fluuius quartus ipse est Euphrates, dicit Gl. Euphrates frugifer interpretatur, nec dr̃ contra quos vadat: quia iustitia ad omnes animæ partes pertinet. Hoc autem nõ esset, si haberet materiã spalem: quia quęlibet materia specialis ad aliquam specialem potentiam pertinet. Ergo iustitia particularis non habet materiam specialem.

1 2 q 60. art 2 cor. & 3 d 33. q 2 art. 2. qō 3. & 2. Ethi. lect. 5. col. 2.

C D 2. Præterea, Aug. dicit in lib. 83. † quæstio. ꝙ quatuor sunt animæ virtutes, quibus in hac vita spiritualiter viuitur, scilicet temperantia, prudentia, fortitudo, & iustitia: & dicit ꝙ quarta est iustitia, quæ per omnes diffunditur. Ergo iustitia particularis quæ est vna de quatuor virtutib. Cardinalibus, nõ habet spãlem materiã.

Lib 83. q. 61. to. 4.

3. Prętерea. Iustitia dirigit hominem sufficienter in his, quæ sunt ad alterum. E Sed per omnia quæ sunt huius vitæ, homo potest ordinari ad alterum: ergo materia iustitiæ est generalis & nõ specialis.

Sed contra est, quod † Philosophus in 5. Ethic. ponit iustitiam particularem circa ea specialiter, quæ pertinent ad communicationem vitæ.

Lib 5. c. 2. tom. 5.

Respondeo dicendum, ꝙ omnia quæcunq; rectificari possunt per rõnem, sunt materia virtutis moralis, quæ diffinitur per rõnem rectam: vt patet per Philos. in

2. Ethic.

Lib. 1. c. 1. & 1. 10. 5. 2.† Ethic. Possunt aũt per rationem rectificari & interiores animæ passiones, & exteriores actiones, & res exteriores, quę in vsum hominis veniunt: sed tamen per exteriores actiones & per exteriores res, q̃bus sibi inuicem hoĩes cõicare possunt, attenditur ordinatio vnius hoĩs ad alterum: secundum aũt interiores passiones consideratꝰ rectificatio hoĩs in seipso. Et ideo cùm iustitia ordinetur ad alterum, non est circa totam materiam virtutis moralis, sed solum circa exteriores actiones & res secundum quandam rationem obiecti specialem: prout scilicet secundum eas vnus homo alteri coordinatur. A B

Ad primum ergo dicendum, ꝙ iustitia pertinet quidẽ essentialiter ad unã partẽ aĩæ, in qua est sicut in subiecto, scilicet ad voluntatẽ, quæ quidem mouet per suum imperium oẽs alias aĩę partes. Et sic iustitia non directè, sed quasi per quandã redundantiam ad omnes alias animę partes pertinet. C

Ad secundum dicendum, ꝙ sicut suprà 1. 2. q. 61. art. 3. & 4. † dictum est, virtutes cardinales dupliciter accipiuntꝰ. Vno modo, secundum qđ sunt speciales virtutes habentes determinatas materias: alio modo, secundum qđ significant quosdã generales modos virtutis: & hoc modo loquitur ibi † August. Lib. de c. in ecclesia. dicit enim ꝙ prudentia est cognitio rerũ appetendarum & fugiendarum. Temperãtia est refrenatio cupiditatis ab his quę temporaliter delectant. Fortitudo est firmitas animi aduersus ea, quæ temporaliter molesta sunt. Iustitia est quæ per cæteras diffunditur, dilectio Dei & proximi, quę scilicet est cõis radix totius ordinis ad alterum. D

Ad tertium dicendum, ꝙ passiones interiores, quæ sunt pars materię moralis, secundum se non ordinantꝰ ad alterum, quod pertinet ad spẽalem rõnem iustitiæ, sed earũ effectus sunt ad alterum ordinabiles, scilicet operationes exteriores. Vnde non sequitur quòd materia iustitię sit generalis. E

SVMMA ARTICVLI.

Conclusio vnica affirmatiua. Iustitia solum est circa actiones exteriores, & res secundum quandam obiecti rationem specialem, scilicet, prout secundum illas vnus homo ordinatur ad alium.

Bañes de Iustitia & Iure.

ARTICVLVS IX.

Vtrum iustitia sit circa passiones.

AD Nonum sic proceditur. Videtur, ꝙ iustitia sit circa passiones. 4. dist. 15. q. 1. art. 1. q. 2. ad secundum. Dicit enim Philosoph. in 2.† Eth. quòd circa voluptates & tristitias est moralis virtus. Voluptas autem, idest, delectatio, & tristitia sunt passiones quædam, Lib. 2. c. 3. tomo 5. vt suprà † habitum est cùm de passionibus ageretur: ergo iustitia cùm sit uirtus moralis, erit circa passiones. 1. 2. q. 23. art. 4.

2. Præterea. Per iustitiam rectificantur operationes, quæ sunt ad alterũ. Sed operationes huiusmodi rectificari non possunt nisi passiones sint rectificatæ: q̃a ex inordinatione passionum prouenit inordinatio in p̃dictis operationibus: Propter concupiscentiam enim venereorum proceditur ad adulterium. Et propter superfluum amorem pecuniæ proceditur ad furtum: ergo oportet, quòd iustitia sit circa passiones.

3. Præterea. Sicut iustitia particularis est ad alterum: ita etiam & iustitia legalis. Sed iustitia legalis est circa passiones: alioquin non se extenderet ad omnes virtutes, quarum quædam sunt manifestè circa passiones: ergo iustitia est circa passiones.

Sed contra est, quod Philosophus dicit in † 5. Ethic. ꝙ est circa operationes. Lib. 5. c. 1. & 2. to. 5.

Respondeo dicendum, ꝙ huius quęstionis veritas ex duobus apparet. Primò quidem ex ipso subiecto iustitię, quod est voluntas: cuius motus uel actus non sunt passiones, vt suprà † habitum est, sed solùm motus appetitus sensitiui passiones dicuntur. Et ideo iustitia non est circa passiones: sicut temperantia & fortitudo, quę sunt irascibilis & concupiscibilis, sunt circa passiones. Alio modo ex parte materię: quia iustitia est circa ea quę sunt ad alterum, non autem per passiones interiores immediatè, ad alterum ordinamur, & ideo iustitia circa passiones non est. 1. 2. q. 22. art. 3. & q. 59. art. 4.

AD primum ergo dicendũ, ꝙ non q̃libet virtus moralis est circa voluptates & tristitias, sicut circa materiã: nã fortitudo ẽ circa timores & audacias. Sed oẽs virtus moralis ordinatꝰ ad delectationẽ & tristi-

tiam, ficut ad quofdã fines cõfequentes: quia, vt Philof. dicit in 7. Ethic.† Delectatio & triftitia eft finis principalis, ad quẽ refpicientes vnumquodq;, hoc quidem malum, hoc quidem bonum dicimus. Et hoc modo pertinent etiam ad iuftitiam, quia non eft iuftus qui non gaudet iuftis operationibus, vt dicitur in † 1. Ethic.

Ad fecundum dicendum, ꝙ operationes exteriores mediæ funt quodãmodo inter res exteriores, quæ funt earum materiã: & inter paffiones interiores, quæ funt earum principia. Contingit autem quandoq; effe defectum in vno eorũ fine hoc, ꝙ fit defectus in alio. Sicut fi aliquis furripiat rem alterius non cupiditate habendi, fed voluntate nocendi. Vel ècõuerfo, fi aliquis alterius rem concupifcat, quam tamen furripere non velit. Rectificatio ergo operationum, fecũdùm quod ad exteriorã terminantur, pertinet ad iuftitiã. Sed rectificatio earum fecundùm quod à paffionibus oriuntur, pertinet ad alias virtutes morales, quæ funt circa paffiones. Vnde furreptionem alienę rei iuftitia impedit, inquantum eft cõtra æqualitatem in exterioribus conftituendam. Liberalitas verò inquantum procedit ab immoderata concupifcentia diuitiarum. Sed quia operationes exteriores non habẽt fpeciem ab interioribus paffionibus, fèd magis à rebus exterioribus, ficut ex obiectis: ideo per fe loquendo, operationes exteriores magis funt materia iuftitiæ, quàm aliarum virtutum moralium.

Ad tertium dicendum, ꝙ bonum commune eft finis fingularum perfonarum in communitate exiftentium, ficut bonum totius finis eft cuiuflibet partium. Bonũ autem vnius perfonæ fingularis non eft finis alterius. Et ideo iuftitia legalis, quę ordinatur ad bonum cõe, magis fe poteft extẽdere ad interiores paffiones, quibus homo aliqualiter difponitur in feipfo, quàm iuftitia particularis, quæ ordinatur ad bonum alterius fingularis perfonæ: quamuis iuftitia legalis principalius fe extendat ad alias virtutes quantum ad exteriores operationes earum, inquantum fcilicet præcipit lex, fortis opera facere, & quæ temperati, & quæ manfueti, vt dicitur in † 5. Ethic.

Li. 5. Ethi. c. 1. a med. ca. 5.

A SVMMA ARTICVLI.

PRima conclufio eft negatiua.

Secunda conclufio in folutione ad primum. Omnis virtus moralis ordinatur ad delectationem & triftitiam ficut ad quofdam fines confequendos.

Tertia conclufio in folutione ad fecundum. Rectificatio operationũ, fecundùm quod ad exteriorẽ materiã ordinantur pertinet ad iuftitiã: fed fecundũ quod à paffionibus oriunt, pertinet ad alias virtutes morales, quæ fiunt & verfant circa paffiones.

Vltima conclufio ad tertiũ. Iuftitia legalis magis fe põt extendere ad paffiones, quam iuftitia particularis: fed fimpliciter loquendo non eft circa paf-
B fiones, fed circa operationes. Intentio D. Tho. in his duobus articulis eft inquirere drãm iuftitiæ quæ defumitur per ordinem ad actionẽ illius: quæ eft reddere alteri ius fuum, & per ordinem ad obiectum quod eft ipfum ius quod alteri tribuitur. Actus autem omnis verfatur circa materiam aliquã, quæ dicitur materia circa quam, quæ quidem eadẽ eft cum obiecto fecundùm rem: fed tamen actio virtutis imponit ipfi materiæ circa quã verfatur, formam: conftituens in illa medium quod eft obiectum formale quod operatur virtus. Quemadmodum faber lignarius refpicit fecundùm artem fuã lignũ tãquam materiam circa quam verfatur eius ars. At vero quatènus imprimit figuram in ipfo li-
C gno; intelligitur ratio obiecti in ligno operato ab arte. In his itaq; duobus articulis agit D. Thom. de materia circa quã verfatur iuftitia. Pro quorũ intelligentia notandũ eft primò, ꝙ hæc vocabula operatio & paffio fignificatione quadam ampla dñr de omnibus actionibus & paffionibus, fiue fint voluntatis fiue appetitus fenfitiui, fiue potentiæ exteriores executiuæ. At vero qm̃ actio appetitus fenfitiui fit quadam cum alteratione phyfica organi in quo fubiectatur appetitus: accõmodatum eft hoc nomẽ paffio, vt fignificet tm̃ actiones appetitus fenfitiui. Reliquæ vero actiones voluntatis & potentiarum exteriorum retinent nomen operationis. Imo qm̃ per paffiones bene vel male difponitur homo in or-
D dine ad feipfum: At vero per operationes difponit bene vel male in ordine ad aliud, ideo eft in vfu loquendi philofophorũ moraliũ, vt illæ tm̃ actiones voluntatis & potentiæ exteriores dicantur operationes, per quas homo ordinatur ad alterum: non aũt illæ quæ ordinantur ad feipfum: ẽt fi fint fine paffione. Notandũ eft fecundo. Iuftitiã legalẽ aliquò modo nõ appropriare & determinare fibi materiã fpãlem, fed vniuerfalẽ aliarũ virtutũ. De qua iuftitia põt intelligi teftimonium illud gloffę quod citat D. Tho. ar. 8. arg. 1. Quod quidẽ eft D. Aug. lib. 2. de Genef. contra Manich. c. 10. Intelligi ẽt poteft alterum teftimoniũ quod citatur ibidem arg. 2. ex Aug. lib. 83. quæft. q. 61. fiquidẽ de legali iuftitia ma-
E ximo verificantur illa teftimonia: quamuis D. Tho. aliter foluat illa argumenta. Afferit ẽt D. Th. hanc explicationem artic. 9. ad tertium. Et ratio eius eft manifefta. Quoniam iuftitia legalis ordinat ciues & bona ipforum ad bonum publicum tanquã bona partiũ ad bonũ totius, & tãquam medium ad finem. Paffiones aũt redactæ ad mediũ rationis funt bona ipforũ ciuium, ergo eas ẽt ordinat iuftitia legalis ad bonũ publicum. Notandum eft tertiò, ꝙ fi velimus valde propriè & formaliter loqui, iuftitia legalis verfatur tantum circa operationes & non circa paffiones. Hæc doctrina videtur D. Tho. artic. 9. ad tertium. vbi inquit, quòd principalius iuftitia legalis verfatur circa operationes etiam illa-

rum

A sum virtutum, quæ respiciunt passiones, v.g. fortitudo, vt à iustitia legali imperatur, principaliter respicit exteriorem actionẽ scilicet aggressionem in bello aut etiam fugam ipsam quatenus expedit bono publico. Idipsum insinuauerat D. Tho. in solutione ad tertium: non enim dixit absolute iustitiã legalem respicere passiones tanquam materia, sed loquitur comparatiuè, scilicet ꝙ magis est circa passiones quam iustitia particularis.

ARTICVLVS X.

Vtrùm medium iustitiæ sit medium rei.

B AD Decimum sic proceditur. Videtur quòd, mediũ iustitiæ nõ sit medium rei. ratio enim generis saluatur in omnibus speciebus. Sed virtus moralis in 2. Ethic.† diffinit esse habitus electiuus in medietate existens determinata rõne quo ad nos: ergo & in iustitia est mediũ rõnis, & nõ rei.

[1. 2. q. 64. art. 2. & 3. d. 33. q. 1. art. 1. q. 2. & 4. d. 3. q. 1. art. 1. q. 2. & vir. q. 1. art. 13. ad 7. 12. 13. & 17. † Lib. 2. c. 6. tom. 5.]

2. Præterea. In his, quę simpliciter sũt bona, non est accipere superfluũ & diminutũ, & per cõsequẽs nec mediũ: sicut patet de virtutibus, vt dr̃ in 2. Ethic.† Sed C iustitia est circa simpliciter bona, vt dr̃ in 5. Ethic. ergo in iustitia non est medium rei.

[Lib. 2. c. 6. non procul à fin. to. 5. Lib. 5. c. 1. parum ante med.]

3. Præterea. In alijs virtutibus ideo dr̃ esse medium rationis & nõ rei, quia diuersimodè accipitur per cõparationẽ ad diuersas personas: quia quod vni est multũ, alteri est parum, vt dr̃ in 2. Ethic.† sed hoc & obseruatur in iustitia. Nõ enim eadem poena punitur, qui percutit Principem, & D qui percutit priuatam personam: ergo etiam iustitia non habet medium rei, sed medium rationis.

[Lib. 2. c. 6. tom. 5.]

Sed contra est, qđ † Philos. in 2. Ethic. † assignat mediũ iustitię, scđm proportionalitatẽ arithmeticã: qđ est medium rei.

[Lib. 2. c. 6. tom. 5.]

Respondeo dicendum, ꝙ sicut suprà † dictum est, aliæ virtutes morales principaliter cõsistunt circa passiones, quarum rectificatio non attenditur nisi scđm cõparationem ad ipsum hoĩem, cuius sunt E passiones: scđm scilicet quod irascitur & cõcupiscit prout debet secundùm diuersas circunstantias. Et ideo mediũ talium virtutũ non accipit scđm proportionem vnius rei ad alterã, sed solùm scđm comparationem ad ipsum Virtuosum. Et ꝓpter hoc in ipsis est medium solũ scđm rõnẽ, quo ad nos. Sed materia iustitię est exterior operatio, secũdùm quod ipsa vel res cuius est vsus, debitã ꝓportionem habet ad aliã personã. Et ideo medium iustitiæ consistit in quadã proportionis æqualitate rei exterioris ad ꝑsonã exteriorem. Aequale autem est realirer medium inter maius & minus, vt dicitur in 10. Metaph. † vnde iustitia habet medium rei.

[Art. præc. & 1. 2. q. 59. ar. 4. & q. 60. ar. 2.]

[Lib. 10. text. 18 & 19. to. 3.]

Ad primum ergo dicendum, ꝙ hoc medium rei est etiam medium rõnis: & ideo in iustitia saluatur ratio virtutis moralis.

Ad secundũ dicendum, ꝙ bonum simplicirer, dupliciter dr̃: vno modo, quod est oĩbus modis bonũ: sicut virtutes sunt bonæ. Et sic in his quæ sunt bona simpliciter, nõ est accipere medium & extrema. Alio modo dr̃ aliquid simpliciter bonũ: quia est absolutè bonum, scilicet secundũ suam naturã consideratum: quamuis per abusum possit fieri malum: sicut patet de diuitijs & honoribus. Et in talibus potest accipi superfluum diminutum & mediũ, quantum ad homines, qui possunt eis vti bene, vel male. Et sic circa simpliciter bona dicitur esse iustitia.

Ad tertium dicendum, ꝙ iniuria illata, aliã ꝓportionem habet ad principem, & aliã ad personã priuatã. Et ideo oportet aliter adæquare vtranq; iniuriam per vindictã: quod pertinet ad diuersitatem rei, & non solum ad diuersitatem rationis.

COMMENTARIVS.

DVBITATVR circa istos duos articulos; Vtrùm iustitia saltim particularis versetur tantum circa operationes, An vero simul circa passiones. Hæc dubitatio hẽt D aliam annexam, scilicet, An iustitia sit tantum in voluntate subiectiuè, an vero simul etiam sit in appetitu sensitiuo. Vtriusq; dubitationis eadem est solutio. Si enim iustitia versatur tantũ circa operationes, erit tantum in voluntate subiectiuè, si autem versatur simul circa passiones, erit simul in appetitu sensitiuo.

Arguitur ergo primò, & probatur, ꝙ iustitia versetur simul & circa operationes, & circa passiones, & ꝙ sit in voluntate & in appetitu sensitiuo. Misericordia versatur simul circa operationes & passiones, & simul est in voluntate & in appetitu sensitiuo, ut ostendimus. 2. 2. q. 30. ar. 3. dub. 2. ergo & iustitia saltim particularis versabitur circa operationes E & passiones, & erit in voluntate & in appetitu sensitiuo. Probatur consequentia. Quia sicut iustitia est ad alterũ: ita etiam misericordia est ad subleuandam miseriam alterius. Quòd si misericordia nihilominus moderatur passiones appetitu sensitiui, scilicet compassionem & duritiem erga miseriam alienam, sequitur quòd iustitia etiam moderetur passionem appetitus sensitiui, scilicet, nimiam cupiditatem rerum temporalium quæ impedit nequis reddat alteri quod debet, aut quòd non promptè & delectabiliter reddat. Confirmatur, quoniam liberalitas, quæ etiam est ad alterum, versatur simul circa operationes & passiones: vt docet D. Tho. in solutione ad secundum argumentum ar. 9.

ergo eadem erit ratio de iustitia.

Arguitur secundò. Virtutes quæ sunt in appetitu sensitiuo tanquam in subiecto, quales sunt fortitudo & temperantia, versantur simul erga operationes & passiones, ergo iustitia. Antecedens probat. Quoniam potissimus actus fortitudinis & temperantię est electio voluntatis, iuxta doctrinam Arist. 6. Ethic. c. 2. Virtus enim moralis quęcunque, est essentialiter habitus electiuus: ipsa autẽ electio principaliter est actus voluntatis elicitus: quãuis sit quędam electio participata in appetitu sensitiuo, sed hæc est minus principalis vtpotè deriuata ab electione voluntatis, igitur fortitudo & temperantia versantur circa operationes. Hoc argũ non solum impugnat conclusio art. 9. sed ẽt ratio prima illius.

B Arguitur tertiò. Et probatur, ꝙ saltim iustitia legalis versetur circa operationes & passiones; & sit subiectiuè consequenter in voluntate & in appetitu sensitiuo. Nam D. Tho. in solutione ad tertium, tribuit iustitiæ legali ꝙ versentur circa passiones, quamuis minus principaliter. Hoc enim non obstat quominus ponatur aliquis habitus in appetitu sensitiuo: sicut ponit habitus misericordiæ & habitus liberalitatis in appetitu sensitiuo: quãuis istæ virtutes principaliter ordinẽtur ad alterũ. In hac quæst. Buridanus 5. Ethic. q. 1. cõtrarius est doctr. D. Th.

Pro decisione sit prima conclusio. Iustitia etiã particularis versatur tantum erga operationes, & consequenter tantum est in voluntate subiectiuè.

C Hæc est expressa sententia Philosophi. 5. Ethic. c. 1. & 2. & est doctrina D. Tho. 1. 2. q. 60. art. 2. & 3. vbi vniuersaliter de iustitia hanc conclusionem docet. Intelligenda est autem conclusio ꝙ iustitia per seipsam respicit tantum operationes circà alterũ tanquam propriam materiam circa quã versatur. Cũ hoc tamen stat in veritate, quòd aliqua iustitia respiciat passiones indirectè, & mediantibus alijs virtutibus moderandas.

Secunda conclusio. Iustitia siue legalis siue particularis tantũ residet in voluntate tanquã in subiecto. Probatur, quia tantum per se respicit operationes. Non autem versatur circa passiones appetitus sensitiui, ergo tantum est in voluntate subiectiue.

D Antecedens ostenditur à D. Tho. in art. 8. & 9. Et ratio est, quia virtus in ea tantum potentia collocatur tanquam in subiecto, cuius actus moderat. De hac cõclusione vide quę supra dicta sunt art. 4.

Ad primum argumentum respondetur negando consequentiam. Et ratio discriminis est: quoniã humana misericordia per se respicit simul & operationes & passiones, scilicet, & bonum alienum & proprium. Bonum quidem alienum: quatenus ordinatur homo per illam ad subleuandam alienam miseriam: bonum autem propriũ habentis, quatenus ordinatur circa compassionem quę est in appetitu sensitiuo. Definitur enim misericordia ꝙ sit cõpassio alienæ miseriæ ad subleuandam illam.

E Et idcirco postular virtus misericordiæ humanæ duos habitus partiales ad sui perfectionem. Alterum in voluntate respectu boni alieni, Alterum in appetitu sensitiuo respectu boni proprijs. Dicimus autem misericordiam humanam: quoniam misericordia absolutè & secundùm se reperitur propriè in Deo: in quo tamen nulla est passio nisi metaphoricè. Eodem modo dicẽdum est de humana liberalitate ꝙ includit duos habitus: Alterum in ordine ad bonũ alienum in voluntate: Alterum ad temperandã passionem auaritiæ in appetitu sensitiuo. At vero iustitia humana tantum per se respicit bonum alienũ si aũt aliquis pp auaritiã impedit à reddẽdo debito

A vel à reddendo delectabiliter vt requirit virtus: tũc ptinebit ad aliã virtutẽ moderari talẽ passionẽ, scilicet, ad liberalitatẽ. Quemadmodũ si iudex impeditur à recta sententia ferenda propter passionẽ fornicationis, tunc pertinet ad virtutem castitatis auferre illud impedimentum, sunt enim virtutes cõnexæ & ad inuicem operas suas impendunt.

Ad secundũ respondetur electionẽ volũtatis elicitam à virtute temperantiæ & fortitudinis non dici operationem eo modo quo in præsenti vtimur nomine operationis: quoniã electio voluntatis elicita ab illis virtutibus tota refertur & ordinatur ad bonum ipsius hominis habentis per moderationẽ passionum. Quamuis enim istę virtutes sint tantum

B subiectiuè in appetitu, tamẽ ipsa electio voluntatis prompta & delectabilis circa talem materiã esse nõ pôt nisi proficiscat à virtutibus existentibus in appetitu sensitiuo. Et quamuis sint in potentia inferiori subiectiuè, nihilominus possunt elicere actũ electionis talem in voluntate. Quoniam ipsæ virtutes à dictamine prudentię quę est in intellectu, vel sunt acquisitæ vel operant ponuntque in exercitio suas operationes. Quapropter in virtute illius pũt elicere actum in voluntate quantũ ad modũ virtutis, quemadmodum dicunt Philosophi ꝙ phantasmata illuminata ab agenti intellectu producunt speciem intelligibilẽ in intellectu possibili. In præsenti igitur dicimus ꝙ operationem solũ accipimus vt

C significet illam actionem quæ ordinatur perfectè ad bonũ alterius. Quapropter ipsamet electio quæ est à iustitia non dicitur operatio neq; materia circa quam operatur iustitia. Etenim materia circa quam illa dicit, in qua actio virtutis imprimit formam & modũ suum. Ipsa igitur electio iustitię nõ potest esse materia circa quã operat iustitia sed debet esse operatio exterior, vel aliqua res exterior, sic enim perpetuo D. Th. in assignando materiã iustitiæ dicit ꝙ sunt operationes exteriores & res ipsę.

Ad vltimum respondetur. Iustitiam legalem nõ versari per se circa passiones. Ad cõfirmationẽ negatur antecedẽs. Accipimus enim medium rei, nõ prout dicitur trãscendentalis res, sed prout distin-

D guitur à passionibus personæ secundum quod in ordine ad ipsum moderandæ sunt. Cæterũ quod ibidem obijcitur de fortitudine & temperantiæ virtute non obstat, qm̃ fortitudo & temperantia nõ versantur immediatè nisi circa passiones quarũ obiectum est delectabile gustus vel tactus vel respectu fortitudinis timor vel audacia quatenus moderantur sicut oportet, quòd autẽ ipse miles dexterè pugnet, pertinet ad artem & membrorum agilitatem & fortitudinem naturalem. Et per hoc patet ad secundam confirmationem. Etenim iustitia imperat in illo casu quòd talis operatio pugnæ fiat secundũ quod alteri debitum est: fortitudo veró aliter concurrit quã moderãdo passiones timoris & audacię.

ARTICVLVS XI.

Vtrùm actus iustitiæ sit reddere vnicuique quod suum est.

AD Vndecimum sic procedit. Vr̃. q actus iustitiæ nõ sit reddere vnicuiq; qđ suũ est. † Aug. enim 14. de Trinit. attribuit iustitiæ subuenire miseris. Sed in subueniendo miseris non tribuimus eis quæ sunt eorũ, sed magis quæ

Inf. q. 66. art. 3. & 5. corp. & 2. par. q. 21. art. 1. cor. & 2. dist. 27 artic. 3. corp. & ad 3.

† Lib. 14. c. 9. circa fin. to. 3.

sunt

sunt nostra: ergo iustitiæ actus non est tribuere vnicuiq; quod suum est.

2. Præterea. Tullius in libro de Offic. † dicit, ꝙ beneficentia, (quam benignitatem vel liberalitatem appellare licet) ad iustitiam pertinet. Sed liberalitatis est de proprio dare alicui, non de eo quod est eius: ergo iustitiæ actus non est reddere vnicuique quod suum est.

Lib. 1. in e. de iustitia, circ. prin.

3. Præterea. Ad iustitiam pertinet, nō solum res dispensare debito modo, sed et iniuriosas actiones cohibere, putà homicidia, adulteria, & alia huiusmodi. Sed reddere quod suum est, videtur solum ad dispensationem rerum pertinere. Ergo non sufficienter per hoc notificatur actus iustitiæ, quòd dicitur, actus eius esse reddere vnicuique quod suum est.

Lib. 1 cap. 24. circa fi. tom. 1.

Sed contra est quod Ambros. dicit † in 1. de Offic. Iustitia est quæ vnicuiq; quod suum est tribuit, alienum non vendicat, vtilitatem propriam negligit, vt communem æquitatem custodiat.

Artic. 9. & 10. huius quæst.

Respondeo dicendum, quòd sicut † dictum est, materia iustitiæ est operatio exteriorum secūdùm quod ipsa vel res, qua per eam vtimur, proportionatur alteri personæ, ad quam per iustitiam ordinamur. Hoc autem dicitur esse suum vnicuique personæ, quòd ei secundùm proportionis æqualitatem debetur. Et ideo proprius actus iustitiæ nihil aliud est, quā reddere vnicuique quod suum est.

Ad primum ergo dicendum, quòd iustitiæ, cùm sit virtus cardinalis, quædam aliæ virtutes, secundariæ adiunguntur: sicut misericordia, liberalitas, & aliæ huiusmodi virtutes, vt infrà † patebit. Et ideo subuenire miseris, quod pertinet ad misericordiam, siue pietatem, & liberaliter benefacere, quod pertinet ad liberalitatem, per quandam reductionem attribuitur iustitiæ sicut principali virtuti. Et per hoc patet responsio ad secundum.

Quæst. 80. art. 1.

Ad tertium dicendum, quòd sicut Philosophus † dicit in 5. Ethic. Omne superfluum in his quæ ad iustitiam pertinent, lucrum, extenso nomine, vocatur: sicut & omne quod minus est, vocatur damnum. Et hoc ideo, quia iustitia prius est exercita, & cōmunius exercitatur in voluntarijs commutationibus rerum, putà emptione & venditione, in quibus propriè hæc nomina dicuntur. Et exinde deriuantur hæc

Lib. 1. c. 4. tom. 5.

A nomina ad omnia, circa quæ potest esse iustitia. Et eadem ratio est de hoc, quod est reddere vnicuique quod suum est.

SVMMA ARTICVLI.

Conclusio est affirmatiua. Nota breuiter in hoc articulo, ꝙ actus iustitiæ qui dicitur esse reddere vnicuiq; quod suum est: dupliciter potest contingere. Vno modo vt id quod redditur alteri, sit proprium illius & in eius dominio numeratum. v. g. quando ego reddo Petro equum, quem mihi accommodauerat. Altero modo contingit, ita vt id B quod redditur ante redditionem ipsam non erat proprium eius cui redditur neque in eius dominio numeratum: sed tantum ille habebat ius vt ego red derem illi, & mea operatione reddendi & tribuendi efficerem proprium illius. v. g. cùm ego reddo mercenario mercedem suam pro labore diei, vel restituo tot pecunias quot mutuo acceperam. Conclusio igitur artic. vtroque modo verificatur. Non enim opus est vt id quod alteri redditur per actum iustitiæ, sit proprium eius cui redditur ante redditionem: sed sufficit vt mea redditione, ad quam ius habet, fiat proprium illius. Pro intelligentia huius articuli reuocentur in memoriam quę diximus artic. 1. huius quæstionis, & 5. & 6.

C

ARTICVLVS XII.

Vtrum iustitia præemineat inter omnes virtutes morales.

D Duodecimum sic proceditur. Videtur ꝙ iustitia non præemineat inter omnes virtutes morales. Ad iustitiam enim pertinet, reddere alteri quod suum D est. Ad liberalitatem autem pertinet de proprio dare, quod virtuosius est. Ergo liberalitas est maior virtus, quàm iustitia.

Inf. q. 121. art. 12. Et q. 141. art. 1. Et 1. 2. q. 66. at. 4. & 1. d. 35. q. 1. art. 3. q. 1. corp.

2. Præterea. Nihil ornatur nisi per aliquid dignius se. Sed magnanimitas est ornamentum & iustitię & omnium virtutum: vt dicitur in 4. Ethicor. † Ergo magnanimitas est nobilior quàm iustitia.

Lib. 4. c. 3. ante med. tom. 5.

3. Pręterea. Virtus est circa difficile & bonū, vt dicitur in 2. Ethic. † Sed fortitudo est circa magis difficilia quàm iustitia, E idest, circa pericula mortis, vt dicit in 3. Eth. † Ergo fortitudo est nobilior iustitia.

Lib. 2. c. 3. circa fin. tom. 5.

Lib. 3. c. 7. & 8. simul tom. 5.

Sed contra est, quod Tullius dicit † in 1. de Offic. In iustitia virtutis splendor est maximus, ex qua boni viri nominantur.

Lib. 1. in e. de iustitia, cir. princ.

Respondeo dicendū, ꝙ si loquamur de iustitia legali, manifestum est quòd ipsa est pręclarior inter omnes virtutes morales, inquantum bonum commune præeminet bono singulari vnius personę. Et secundùm hoc † Philos. in 5. Ethic. dicit:

Lib. 5. c. 1. aliquantu lum ante fin. tom. 5.

quòd præclarissima virtutum videtur esse iustitia, & neque est Hesperus, neque Lucifer ita admirabilis. Sed etiā si loquamur de iustitia particulari, præcellit inter alias virtutes morales duplici ratione. Quarum prima potest sumi ex parte subiecti: quia scilicet est in nobiliori parte animæ, id est, in appetitu rationali, scilicet, in voluntate, alijs virtutibus moralibus existentibus in appetitu sensitiuo, ad quem pertinent passiones, quę sunt materia aliarum virtutum moralium. Secunda ratio sumitur ex parte obiecti. Nam aliæ virtutes laudantur solùm secundùm bonum ipsius virtuosi. Iustitia autem laudatur, secundùm quod virtuosus ad alium bene se habet. Et sic iustitia quodammodo est bonum alterius, vt dicitur in 5. Ethicor. Et propter hoc Philosophus dicit † in 1. Rhetor. Necesse est maximas virtutes esse eas, quæ sunt alijs honestissimę: si quidem est virtus potentia benefactiua. Propter hoc & fortes & iustos maximè honorant, quoniam fortitudo est vtilis alijs in bello, iustitia autem & in bello & in pace.

Lib. 5. ca. 1. aliquantulū ante finē to 5. † Lib. 1. Rhetor. c. 9. paulo à principio 6.

Ad primum ergo dicendum, ꝙ liberalitas, etsi de suo det: tamē hoc facit, inquantum in hoc considerat proprię virtutis bonum. Iustitia autem dat alteri quod suum est, quasi considerans bonum commune. Et propterea iustitia obseruatur ad omnes: liberalitas autem ad omnes se extendere non potest. Et iterum liberalitas, quę de suo dat, supra iustitiam fundatur, per quam vnicuiq; quod suum est, tribuitur.

Ad secundum dicendum, quòd magnanimitas quando superuenit iustitiæ, auget eius bonitatem: quæ tamen sine iustitia nec virtutis rationem haberet.

Ad tertium dicendum, quòd fortitudo, etsi consistat circa difficiliora, non tamen est circa meliora, cùm sit solùm in bello vtilis: iustitia autem & in pace & in bello, sicut † dictum est.

In cor. art.

SVMMA ARTICVLI.

Prima conclusio. Manifestum est ꝙ iustitia legalis est preclarior inter omnes virtutes morales. Ratio est, quia bonum commune est eius proprium obiectum.

Secūda conclusio. Iustitia ēt particularis est preclarior inter alias virtutes morales. Ratio est, quia est in nobiliori subiecto, & habet nobilius obiectū.

A *COMMENTARIVS.*

IN præcedentibus articulis tradidit nobis D. Tho. absolutam iustitiæ cognitionem: in hoc autem articulo comparatiuam. Comparatur autem iustitia vniuersis alijs virtutibus in 1.2.q.66. art.3. Vbi diffinitur ꝙ virtutes intellectuales præstant simpliciter loquendo omnibus moralibus: ac proinde prudentia, quæ ratione subiecti, inter intellectuales numeratur, excellentior est quam alię virtutes morales: ac proinde in præsenti solum comparat D. Tho. iustitiam cum virtutibus moralibus præter prudentiam. Nos autem non ita vniuersaliter (B) disputabimus de excellentia virtutis iustitiæ, comparādo illam cum alijs virtutibus moralibus: sed solum cū misericordia. Huius instituti duplex est ratio. Prima, quoniam nō potest haberi exacta notitia & cognitio comparatiua duorum extremorum, nisi prius habeatur absoluta singulorum. At vero hactenus non est habita absoluta cognitio nisi misericordiæ, supra in quæst.30. Secunda ratio est. Quoniam D. Tho. sæpe de decem virtutibus quęrit eandē quæstionem, An sint excellentiores reliquis. In hac 2.2. supra in quęst.30. de misericordia. De iustitia vero in præsenti art. De religione autem infra quæst.81. De obedientia quæst.104. De liberalitate q.117. De fortitudine in quęst.123. De Patientia in (C) quæst.136. de Temperantia q. 141. De Virginitate quæst. 152. Et dénique de Humilitate quæst.161.

DVBITATVR breuiter, Vtrùm iustitia sit pręstantior quam misericordia. Arguitur primò pro parte negatiua. Nam D. supra quæst.30. art.4. ait, misericordiam esse præstantiorem omnibus virtutibus, quæ ordinantur ad proximum.

Secundò. Actus misericordiæ est multo potior & potentior quàm actus iustitiæ. Ergo ipsa virtus. Probatur antecedens. Actus misericordiæ est supplere & leuare miseriam proximi, actus autem iustitiæ est reddere proximo quod suum est: sed leuare & supplere defectus aliorū est potentioris agentis; ergo actus misericordiæ est pręstantior actu iu(D)stitiæ quæ potest esse inter ęquales.

Tertiò. Leuare omnem miseriam spiritualem non solum à personis priuatis, sed etiam à communitate pertinet ad actū misericordiæ, sed iste actus est diuinissimus & præstantissimus, quo nullus maior excogitari potest. Ergo misericordia inter omnes virtutes præstantissima est à toto genere.

Ad hoc dubium rñdetur primo, ex doctrina Caietani super istum articulum, ꝙ cum misericordia, vt dictum est includat duos habitus. Alterum qui residet in appetitu sensitiuo, & versatur circa passiones. Alterum qui existit in voluntate & versatur circa operationes exteriores supplentes miseriam alienam: prior quidem habitus est imperfectior (E) quàm habitus iustitiæ. Et hoc probat D. Thom. in hoc art.12. Posterior vero habitus est multo pręstabilior virtute iustitię. Et hoc probant argumenta facta in hoc dubio. Neq; D. Tho. sibi cōtrarius est, quoniam in pręsenti articulo, dicit iustitiam pręstare omnibus virtutibus moralibus: loquitur enim de virtutibus moralibus, quæ communiter inter morales numerantur. At uero misericordia in posteriori illa consideratione magis vr̄ pertinere ad virtutū Theologicā charitatis quā ad virtutē moralem. Nā idcirco D. Th. disseruit de misericordia in tractatu de charitate, ergo ibi nō considerauit illā vt virtutē moralē, sic enim reseruasset illū tractatū ad considerationē de partibus potētialibus iustitiæ.

Respon-

Respõdetur secundo, & fortassis melius ex doctrina Diui Thom. art. 11. ad primum. quod misericordia humana est virtus adiuncta iustitiæ. Vnde comparatio hæc non fit nisi cum alijs virtutibus quæ non sunt ipsi iustitiæ adiunctæ. Nec mirum est, quod virtus adiuncta cardinali virtuti sit potior virtus simpliciter quam ipsa cardinalis, vt patet de religione quæ potissima est post virtutes Theologicas, vt docet D. Tho. inf. q. 81. Versatur enim circa cultum Dei. Ad hunc ergo modum dicimus, quòd misericordia humana quamuis sit adiuncta virtuti cardinali est potior virtus quam illa, vt probant argumenta facta. Respondetur tertio, quòd quamuis misericordia secundum se in tota sua generalitate & plenitudine possit supplere omnem miseriam alienam etiã totius mundi. Tamen humana misericordia quam in præsenti comparamus cum humana iustitia nõ est efficax tanti boni quod consideratur tanquam obiectum plenarium misericordiæ in communi, vt etiam includit diuinam misericordiam: quinimmo multum deficit humana misericordia ab efficacia exequendi actum perfectum circa suum obiectum. At verò iustitia etiam humana perfectè operatur circa suum obiectum: facit enim perfectè æqualitatem circa illud, & propterea simpliciter loquendo humana iustitia perfectior est quam humana misericordia: quæ doctrina multum consonat cum doctrina D. Thomæ art. 12. ad primum & secundum argumentum.

QVAESTIO LIX.

De Iniustitia.

DEINDE considerandum est de iniustitia. Et circa hoc quæruntur quatuor.

ARTICVLVS I.

Vtrum iniustitia sit vitium speciale.

AD Primum sic proceditur. Videtur quòd iniustitia non sit vitium speciale. Dicitur enim primæ Io. 3. Omne peccatum est iniquitas. Sed iniquitas videtur idem esse quod iniustitia: quia iustitia est æqualitas quædam. Vnde iniustitia idem videtur esse, quod inæqualitas, siue iniquitas Ergo iniustitia non est speciale peccatum.

(Supra q. 58. art. 5. ad 3. & infra q. 79. artic. 2 ad tertium.)

2. Præterea, Nullum speciale peccatũ opponitur omnibus virtutibus. Sed iniustitia opponitur omnibus virtutib. Nam quantum ad adulterium, opponitur castitati, quantum ad homicidium, opponitur mansuetudini: & sic de alijs. Ergo iniustitia non est speciale peccatum.

3. Præterea, Iniustitia iustitiæ opponitur, quæ in voluntate est. Sed omne pec- A catum est in voluntate, vt † Augustinus dicit. Ergo iniustitia non est speciale peccatum.

(Li. de duabus animabus 10. & 1 10. tomo 6.)

SED contra est, quòd iniustitia iustitiæ opponitur. Sed iustitia est specialis virtus. Ergo iniustitia est speciale vitium.

Respondeo dicendum, quòd iniustitia est duplex. Vna quidem illegalis, quæ opponitur legali iustitiæ. Et hæc quidem secundum essentiam est speciale vitium, inquantum respicit speciale obiectũ, scilicet B bonum commune quod contẽnit. Sed quantum ad intentionem est vitium generale, quia per contemptum boni cõmunis potest homo ad omnia peccata deduci. Sicut etiam omnia vitia inquantum repugnant bono communi iustitiæ habẽt rationem, quasi ab iniustitia deriuata: sicut & supra de iustitia † dictum est. Alio modo dicitur iniustitia secundum inæqualitatem quandam ad alterum, prout scilicet C homo vult habere plus de bonis, puta diuitijs & honoribus: & minus de malis, puta laboribus, & damnis. Et sic iniustitia habet materiam specialem: & est particulare vitium, iustitiæ particulari oppositum.

(Quæst. 58. art. 6.)

AD primum ergo dicendum, quòd sicut iustitia legalis dicitur per comparationem ad bonum commune humanum, ita iustitia diuina dicitur per cõparatio- D nem ad bonum diuinum, cui repugnat omne peccatum: & secundum hoc, omne peccatum dicitur esse iniquitas.

AD secundum dicendum, quòd iniustitia etiam particularis opponitur indirectè omnibus virtutibus, inquantum scilicet exteriores etiam actus pertinent & ad iustitiam, & ad alias virtutes morales, licet diuersimodè, sicut supra † dictum est.

AD tertium dicendum, quòd voluntas sicut & ratio se extendit ad materiam totam moralem, scilicet ad passiones & E ad operationes exteriores, quæ sunt ad alterum, sed iustitia perficit voluntatem solum, secundum quod se extẽdit ad operationes, quæ sunt ad alterum, & similiter iniustitia.

(Ar. 9 præced. q.)

SVMMA ARTICVLI.

PRIMA conclusio. Iniustitia illegalis est speciale vitium secundum essentiam, sed generale secundum intentionem & imperium.

Secunda conclusio. Iniustitia particularis habet particularem materiam, & est specialius vitium.

COMMENTARIVS.

IN hoc articulo hoc ſolum obſeruandũ eſt, quod cum oppoſita multiplicentur tot modis vnum, quot & alterum: eaſdem omnino diuiſiones quas tribuimus iuſtitiæ, conſequenter debemus facere reſpectu iniuſtitiæ. Rurſus eadẽ omnino materia circa quam verſatur iuſtitia eſt materia circa quam verſatur iniuſtitia: quãuis ratio formalis obiecti debeat eſſe differens. De hac re videatur Ariſt. lib. 5. Ethic. c. 2.

ARTICVLVS II.

Vtrum aliquis dicatur iniuſtus ex hoc, quod facit iniuſtum.

Infrà art. 4. ad 14 & 5. Ethic lec 13. & Plal. 35. pune. AD Secundum ſic proceditur. Videtur quòd aliquis dicatur iniuſtus ex hoc, quòd facit iniuſtum. Habitus.n. ſpecificantur per obiecta, vt ex ſuprà † dictis patet. 1. 2. q. 54. art. 2. Sed propriũ obiectũ iuſtitiæ. eſt iuſtũ: & proprium obiectum iniuſtitiæ eſt iniuſtũ. Ergo, & iuſtus dicẽdus eſt aliquis ex hoc, quòd facit iuſtum: & iniuſtus hoc, quòd facit iniuſtum.

2. Præterea. Philoſophus dicit in 5. † Ethicor. Lib. 5. c. 4. & 16. in prin. & c. 9 à medio tom. 3. falſam eſſe opinionem quorũdam, qui æſtimant in poteſtate hominis eſſe, vt ſtatim faciat iniuſtum, & quòd iuſtus non poſſit minus facere iniuſtum, quàm iniuſtus. Hoc autem non eſſet, niſi facere iniuſtum eſſet proprium iniuſti. Ergo aliquis iudicandus eſt iniuſtus ex hoc, quòd facit iniuſtum.

3. Præterea. Eodem modo ſe habet omnis virtus ad proprium actum, & eadẽ ratio eſt de vitijs oppoſitis. Sed quicunq; facit aliquid intemperatum, dicitur intẽperatus, ergo quicunque facit aliquid iniuſtum, dicitur iniuſtus.

SED contra eſt, quod † Philoſophus Lib. 5. c. 6. tom. 5. dicit in 5. Ethicorum, quòd aliquis facit iniuſtum, & iniuſtus non eſt.

RESPONDEO dicendum, quòd ſicut obiectum iuſtitiæ eſt aliquid æquale in rebus exterioribus, ita etiam obiectum iniuſtitiæ eſt aliquid inæquale: prout ſcilicet alicui attribuitur plus vel minus, quã ſibi competat. Ad hoc autem obiectũ comparatur habitus iniuſtitiæ mediante proprio actu, qui vocatur iniuſtificatio. Poteſt ergo contingere, quòd qui facit iniuſtum, non eſt iniuſtus dupliciter. Vno A modo propter defectum comparationis ipſius operationis ad proprium obiectũ quæ quidem recipit ſpeciem & nomen à per ſe obiecto, non autem ab obiecto per accipiens. In his autem quæ ſunt propter finem per ſe dicitur aliquid quod eſt intẽtum, per accidens autem quod eſt præter intentionem. Et ideo ſi aliquis faciat aliquid quod eſt iniuſtum, non intendens iniuſtum facere (puta cùm hoc facit per ignorantiam, non exiſtimans ſe iniuſtum B facere) tunc non facit iniuſtum per ſe, & formaliter loquendo, ſed ſolùm per accidens, & quaſi materialiter faciẽs id quod eſt iniuſtum. Vnde & talis operatio non denominatur iniuſtificatio. Alio mõ poteſt contingere propter defectum comparationis ipſius operationis ad habitum. Poteſt enim iniuſtificatio procedere quãdoque quidem ex aliqua paſſione, puta iræ vel concupiſcentiæ. Quandoque autẽ C ex electione: quando ſcilicet ipſa iniuſtificatio per ſe placet, & tunc propriè procedit ab habitu, quia vnicuique habenti aliquem habitum eſt, ſecundum ſe acceptũ, quod conuenit illi habitui. Facere ergo iniuſtũ ex intentione & electione, eſt proprium iniuſti, ſecundum quod iniuſtus dicitur, qui habet iniuſtitiæ habitum: ſed facere iniuſtum præter intentionem, vel ex paſſione, poteſt aliquis abſque habitu iniuſtitiæ.

D AD primum ergo dicendum, quòd obiectum per ſe & formaliter acceptum, ſpecificat habitum, non autem prout accipitur materialiter & per accidens.

AD ſecundum dicendum, quòd non eſt facile cuiquam facere iniuſtum ex electione, quaſi aliquid per ſe placens, & nõ propter aliud, ſed hoc proprium eſt habẽtis habitum, vt ibidem Philoſophus dicit.

AD tertium dicendum, quòd obiectũ tẽperantię non eſt aliquid exterius conſti E tutum, ſicut obiectum iuſtitiæ. Sed obiectum temperantiæ, id eſt, temperatum, accipitur ſolùm in comparatione ad ipsũ hominem. Et ideo quod eſt per accidens & præter intentionem, non poteſt dici tẽperatum nec materialiter nec formaliter, & ſimiliter neque intemperatum. Et quãtum ad hoc eſt diſsimile in iuſtitia & in alijs virtutibus moralibus. Sed quantum ad comparationem operationis ad habitum, in omnibus ſimiliter ſe habet.

SVM-

SVMMA ARTICVLI.

PRIMA conclusio. Duobus modis potest contingere, quòd aliquis faciat iniustum, & non sit iniustus, secundum quòd iniustus dicitur ab habitu iniustitiæ. Primo quidem si faciat iniustũ præter intẽtionem. Secundo si facit iniustum ex aliqua passione.

Secunda conclusio. Facere iniustum ex intentione & electione est proprium iniusti secundum quod iniustus dicitur ab habitu iniustitiæ.

COMMENTARIVS.

DVBITATVR in hoc articulo circa istas conclusiones D. Tho. Videntur enim falsæ. Primo quidem, quoniam actio iniuriosa furti facta ex passione formaliter est actus iniustitiæ, ergo facit hominem iniustum formaliter. Quemadmodum etiam qui fornicatur in loco sacro, quanuis fornicetur ex passione, & nollet cum muliere esse ibi, nihilominus facit formaliter sacrilegium, & ipse est sacrilegus; ergo impertinens est quòd aliquis peccet ex passione, ad hoc, quòd non sit formaliter vitium talis speciei.

Secundo arguitur. Omnis actus iniquus siue ex ignorantia siue ex passione siue ex intentione, contrariatur iustitiæ & corrumpit illam, ergo poterit generare habitum contrarium iniustitiæ si sæpius multiplicetur.

Tertio arguitur. Omnis actio iniuriosa siue ex ignorantia siue ex passione siue ex intentione fiat, si peccatum mortale est auertit hominem à Deo, & corrumpit omnes virtutes infusas, immò etiam auertit hominem à Deo vt authore naturæ, & manet omnino miser, ergo ille est iniustus.

Denique arguitur. Si doctrina D. Thomæ vera est, sequitur quòd habeat verum in alijs vitijs contrarijs alijs virtutibus moralibus: Consequens tamen est falsum, ergo, &c. Probatur sequela, quoniam rationes Diui Thomæ in articulo æqualiter procedunt de omnibus vitijs. Minor autem probatur ex doctrina D. Tho. in solutione ad tertium. Vbi docet, differentiam inter iniustitiam & alia vitia: sicut est differentia inter iustitiam & alias virtutes secundum comparationem ad obiectum. In oppositum tamen est doctrina Arist. lib. 5. Ethic. cap. 8. quam explicat D. Tho. in art.

PRO decisione difficultatis sit prima conclusio. Rectè & verè Arist. & morales philosophi illum sequuti attribuunt soli actioni iniustitiæ ex intentione & electione factæ, vt sit propria hominis iniusti faciatq; iniustum.

Pro intelligentia huius conclusionis. Notandũ est, quòd in duplici sensu potest verificari & probari. Vno modo, vt iniustus accipiatur pro homine iniusto secundũ habitũ iniustitiæ. Alio mõ vt propriũ accipiatur pro eo quòd alicui conuenit primo & per se & maxime formaliter. Probatur ergo conclusio in priori sensu: quoniam quanuis sit verum, quòd attenta facultate liberi arbitrij possit aliquis homo prorumpere prima vice in actum iniustitiæ ex electione & intentione factum: tamen moraliter loquendo hoc non contingit. Nemo enim repente fit summus neque in virtute neque in vitio. Est igitur argumentum. Actus iniustitiæ ex electione & intentione, est summus actus in illo genere actus & vitij, ergo qui illum exercet habet habitum iniustitiæ.

A Et confirmatur, quoniam sicut virtus est dispositio perfecti ad optimum: ita vitium vt dicitur. 7. Physicor. est dispositio imperfecti ad pessimum. Sed hæc dispositio nõ acquiritur quolibet actu imperfecto sed necesse est per incrementa procedere siue in bono siue in malo, ergo qui iam peccat ex intentione & electione circa tale obiectum habituatus est respectu illius.

Deinde probatur conclusio in alio sensu. Iniustum non ex intentione & electione volitum, quãuis sit præuisum & cognitum: non est per se primo volitum licet possit dici, per se secundò volitum. Similiter iniustum ex ignorantia & passione volitũ non est per se & directè volitũ, sed indirectè vel in B terpretatiuè, ergo sola actio iniusta ex intentione & electione habet quòd sit propria primo & per se hominis iniusti. Reliquæ vero actiones etiam iniustæ non habent hoc primò & per se & formaliter, sed per se secũdò, vel indirectè vel per accidens & interpretatiuè. Antecedens probatur, quoniã in moralibus finis expressè intentus specificat actum formalissimè: sicut in numeris vltima vnitas superueniens dat speciẽ numero, ergo actus iniustitiæ exercitus ex intentione & electione talis finis, est proprius & formalissimus iniustitiæ habitus.

Secunda conclusio. Doctrina D. Tho. etiã habet verum in vniuersis vitijs, vt rationes factæ probãt: sed quoniam alia vitia præter iniusticiã, versantur C circa passiones, visum est aliquibus quòd illa operatio in alijs vitijs dicatur fieri ex passione, quæ fit ex passione circa aliã materiã, non circa propriã illius vitij. Quoniã alias omnis actio vitiosa, esset ex passione in illis vitijs. Nobis tñ non placet hæc intelligentia. Est enim differentia inter incontinentem & intẽperatum. quòd quanuis vterq; se exerceat circa passiones non moderando illas: tamen incontinens dicitur peccare ex passione: intemperatus autem ex habitu & electione. Ratio est huius differentiæ, quoniam ille dicitur peccare ex passione, qui peruenitur ab aliqua passione ab eaque irritatur, quæ non est sibi voluntaria vel non omnino voluntaria. At vero quando aliquis iam habet habitum intempe- D rantiæ, iam ipsæ passiones voluntariæ sunt, & aliquando imo & sæpè voluntariè incitãtur atque irritatur. Atque hoc pacto etiam in materia intemperantiæ inuenietur aliquis qui non peccet ex passione, sed ex habitu & intentione & electione.

Ad argumenta in oppositum respondetur. Ad primum quòd actio iniustitiæ facta ex passione à sciente & vidente quòd est iniustitiæ actio, magis accedit ad formalitatẽ vitijs iniustitiæ, quã ea quæ fit ex ignorantia. Vtraque tamen non est per se primò actio iniustitiæ sed per accidens intenta vel per se secondò.

Ad secundum respondetur, solam actionem quæ fit per se primo ex intẽtione & electione cõtrariari E per se primo virtuti iustitiæ: & præsupponit moraliter loquendo habitum iniustitiæ.

Ad tertium respondetur, quòd non solum apud Theologos, sed etiam apud philosophos morales verum est quòd vnicus actus iniustitiæ, qui est peccatum mortale, corrũpit omnes infusas virtutes. Sed tamen ex virtutibus acquisitis semper manet quædam habitualis dispositio virtutis ad bonum: neque statim vnico actu generatur habitus vitij.

Ad quartum, ex doctrina D. Tho. respõdetur, quòd potius inde colligitur nostra secũda conclusio. Quãuis aliqualis differentia assignetur à D. Tho. inter iustitiam & alias virtutes: & consequenter inter actionem iniustitiæ & actionem aliorum vitiorum

ARTI-

ARTICVLVS III.

Vtrùm aliquis poßit pati iniustum, volens.

D Tertium sic proceditur. Videtur, quòd aliquis possit pati iniustum volens. Iniustum enim est inæquale vt † dictum est. Sed aliquis lædendo seipsum, recedit ab æqualitate, sicut & lędendo alium. Ergo aliquis potest sibi ipsi facere iniustum sicut & alteri. Sed quicunque facit sibi iniustum, volens facit. Ergo aliquis volens potest pati iniustum, maximè à seipso.

Inf. q. 66 art. 4 cor. Et 5. Eth. lec. 11. & 14.

Art. 1 præced.

2. Præterea. Nullus secundum legem ciuilem punitur, nisi propter hoc, quòd facit aliquam iniustitiam. Sed illi qui interimunt seipsos, puniuntur secundum legem ciuitatem in hoc, quòd priuabantur antiquitus honore sepulturæ: vt patet per † Philosophum in 5. Ethicorum. Ergo aliquis potest facere sibiipsi iniustum: & ita cōtingit, quòd aliquis iniustum patiatur volens.

Lib. 5. et. vlt. paulo à prin. tomo 5.

3. Præterea. Nullus facit iniustum nisi alicui patienti iniustum. Sed contingit, quòd aliquis faciat iniustum alicui hoc volenti, puta si vendat ei rem carius quàm valeat. Ergo contingit aliquem volentem aliquid iniustum pati.

SED contra est, quòd iniustum pati est oppositum ei, quod est iniustum facere. Sed nullus facit iniustum, nisi volens: ergo per oppositum nullus patitur iniustum nisi nolens.

RESPONDEO dicendum, quòd actio de sui ratione procedit ab agente, passio autem secundum propriam rationem est ab alio. Vnde non potest esse idē secundum idem agens & patiens, vt dicitur in tertio & octauo † Physicor. Principium autem proprium agendi in hominibus est voluntas, & ideo illud propriè, & per se homo facit, quod volens facit. Et è contrariò illud propriè homo patitur quòd præter voluntatem suam patitur, quia inquantum est volens, principium est ex seipso. Et ideo inquantum est huiusmodi, magis est agens, quàm patiens. Dicendū est, ergo quòd iniustum per se, & formaliter loquendo, nullus potest facere nisi volens, nec pati nisi nolens. Per accidens autem & quasi materialiter loquendo, potest aliquis id quod est de se iniustum, vel facere nolens (sicut cùm quis præter intentionem operatur) vel pati volens, sicut cùm aliquis plus alteri dat sua voluntate, quàm debeat.

Lib. 3. tex. 40 to. 3.

A

AD primum ergo dicendum, quòd cùm aliquis sua volūtate dat alicui id quod ei non habet, non facit nec iniustitiam, nec inæqualitatem. Homo enim per suam voluntatem possidet res: & ita non est præter proportionem si aliquid ei subtrahatur secundum propriam voluntatem, vel à seipso, vel ab alio.

B

AD secundum dicendum, quòd aliqua persona singularis potest dupliciter considerari. Vno modo secundum se. Et sic si sibi aliquod nocumētum inferat, potest quidem habere rationem alterius peccati, putà intemperantiæ vel imprudentiæ: non tamē rationē iniustitiæ: quia sicut iustitia semper est ad alterum, ita & iniustitia. Alio modo potest considerari aliquis homo, inquantum est aliquid ciuitatis, scilicet pars: vel inquantum est aliquid Dei scilicet creatura & imago. Et sic qui seipsum occidit, iniuriam quidem facit non sibi: sed ciuitati & Deo: & ideo punitur tam secundum legem diuinam, quā secundum legem humanam, sicut & de fornicatore Apostolus dicit: Si quis templū Dei violauerit, disperdet ipsū Deus.

C

AD tertium dicendum, quòd passio est effectus actionis exterioris. In hoc autem quod est facere & pati iniustum, id quod materialiter est, attenditur secundū id quod exterius agitur, prout in se consideratur, vt † dictum est. Id autem quod est ibi formale & per se, attenditur secundum voluntatem agentis & patientis, vt ex † dictis patet. Dicēdum est ergo quòd aliquem facere iniustum, & alium pati iniustum, materialiter loquendo, semper se concomitantur. Sed si formaliter loquamur, facere aliquis potest iniustum, intendens iniustum facere: tamen alius non patietur iniustum, quia volens patietur. Et ecōuersò potest aliquis pati iniustum, si nolens id quod est iniustum, patiatur: & tamen ille qui hoc facit ignorans, non faciet iniustum formaliter, sed materialiter tantum.

D

Art. præced.

In cor & art. præcedem.

E

SVM-

SVMMA ARTICVLI.

PRIMA conclusio. Per se & formaliter nullus potest iniustũ vel facere nolẽs, vel pati volẽs.

Secunda conclusio. Per accidens vel quasi materialiter potest aliquis iniustum vel nolens facere vel volens pati.

Vtraque conclusio huius articuli desumpta est ex doctrina Arist. libr. 5. Ethicorum cap. 9. Et quidẽ prima cõclusio habetur expressa in illa regula iuris: scienti & consentienti non fit iniuria. libr. 6. regula. 27. & desumpta est hæc regula ex lege nemo. ff. de regulis iuris.

COMMENTARIVS.

NOtandum est circa permam conclusionem & illam regulam iuris. Primò quòd consensus & volontas eius, qui patitur iniustum non debet oriri ex ignorantia: quia talis consensus ex ignorantia ortus censetur inuoluntarius: quoniam ingnorantia inuoluntarium causat. 1. 2. quæst. 76. Quocirca talis consensus non tollit rationem formalem iniusti. Et ita regula citata inquit, Scienti & consentienti. Secundò, quòd consensu patientis iniustum non debet oriri ex iniustitia aut violentia inferentis iniustum, sed ex libera & spontanea voluntate ipsius patientis. Nam alias non erit consensus liber & volũtarius, sed habebit aliquid admixtũ inuoluntarij. Consensus autem mixtus ex voluntario & inuoluntario non aufert rationem formalem iniusti: vt colligitur ex his quę dicit solent. 1. 2. quęst. 6. v. g. Si quis latroni minanti mortem, voluntario actu offerat pecuniam, vt saluet vitam: reuera patitur iniustum à latrone suscipiente pecuniam: quoniam illa voluntaria oblatio pecuniæ non est pura, sed mixta ex voluntario & inuoluntario: trahit. n. origenem ex violentia à latrone illata. Similiter qui fœneratori soluit vsuras iniustum patitur formaliter: quia voluntas soluendi vsuras dimanauit ex iniustitia fœneratoris exigentis vsuras: atque adeo est voluntas mixta.

Tertiò notandum est, quòd in casu primæ conclusionis. Is qui infert iniustum, post quam illi constiterit de libro consensu patentis, ad nullam tenetur illi compensationem aut restitutionem faciendam: quia reuera ille patiens non fuit passus iniustũ. v. g. qui existimans se furari centum postea certò cognouerit, Petrum liberè consensisse in ablatione illorum centum, non tenetur ei aliquid restituere. Consultò dixi quòd ipsi patienti iniustum non tenetur satisfacere: quoniam poterit contingere quòd licet non teneatur satisfacere ipsi patenti, teneatur tamen alteri qui passus est iniustitiam formaliter. v. g. Si quis prodigus habens vxorem & filios erogauerit prodige Petro omnem suam substantiam, Petrus nullam tenebitur facere restitutionem ipsi prodigo: tenetur tamen vxori & filijs, qui habent ius vt ex illis bonis alantur: cui iuri isti nõ cesserũt.

SED his suppositis arguitur contra primam conclusionem præsertim contra secundam partem. Primo qui libero consensu semetipsum alteri tradit, vt interficiatur aut vulneretur patitur formaliter iniustum, si occidatur aut vulneretur: & tñ supponimus illum simpliciter esse, volentẽ ergo, &c.

Secundò arguitur. Si pater filiam virginem voluntariè tradat alicui, vt abutatur illa: & similiter maritus tradat, vxorem alicui, formaliter patiuntur

A iniuriam ab illo qui vitiat virginem & vxore alienà vtitur, ergo. Probatur antecedens. Nam qui in illo casu virginem deflorauerit committit vitium stupri. Similiter qui vxore illa vtitur, committit adulterium. Sed in his duobus vitijs præsertim in adulterio intrinsecè clauditur ratio iniustitiæ, secundum communem opinionem.

Ad hæc argumenta interpretes D. Tho. respondet, quòd bona quibus homo vtitur sunt in duplici differentia: quædam pertinent ad nostrũ dominiũ perfectè. ita vt per facultatem arbitrij possimus illis liberè vti. Huiusmodi sunt bona externa: vt pecunia & alia quæ pecunijs comparantur. Quædam vero bona sunt, quibus non vtimur per plenum domi-
B nium: sunt tamen à natura nobis concessa & tradita in nostram tutelam & custodiam: ita quòd potius sumus custodes illorum, quam domini. Huiusmodi sunt illa omnia bona de quibus procedunt duo argumenta facta. Etenim vita & membra nostra quanuis illis vtamur, nõ tamen plenum eorum dominium habemus. Habemus tamen ius custodiẽdi & seruãdi huiusmodi bona nobis concessum à natura. Imo & stricta obligatione naturali custodire tenemur huiusmodi bona. Similiter pater iure naturæ est custos virginitatis filiæ, quam tenetur custodire naturali obligatione: sicut tenetur vir vxoris corpus custodire. Hac ergo supposita distinctione dicitur, quòd prima conclusio
C Diui Thomæ limitanda est ad bona primi generis: in quibus vniuersaliter est verum nullum posse iniustum pati, si ipse fuerit spontaneus & volũtarius. Quoniam eiusmodi bona plenario dominio subijciuntur nostræ voluntati. Secùs est aũt in bonis secundi generis, quorum homo non tam est dominus quàm custus à natura designatus. Ista solutio & limitatio conclusionis secundæ colligitur apertè ex solutione ad primum huius articuli. Contra istã tñ solutionem est argũ: si custos vinearũ cõsentiat liberè aliquem deuastare vineã: deuastator ille licet iniustum faciat cõtra verum dominum vineæ: nullam tamen iniustitiam facit ipsi custodi. Et non alia ratione, nisi quia liberè consentit ipse custos, ergo
D quanuis homo non sit dominus suorum membrorum: sed tantum custos, nihilominus si ipse consentiat liberrimè in abscisionem alicuius membri, nullam patietur iniuriam. Sic dicunt ex mente domini Caietani infra quæst. 1 54. arti. 6. circa primum dubium. Quòd homo nullum habet ius aut dominij aut custodiæ supra membra corporis sui, quod habeat brtum ex eius libera voluntate. Sed totum hmõi ius originatũ est à natura & à naturæ autore: quocirca homo per liberam voluntatem non potest cedere iuri quod habet ad custodiendum mẽbra sua, atque adeò qui ipsa læserit lædet similiter hoc ius custodiæ, & ex consequenti irrogabit iniuriam ipsi homini, qui est custos. Secus autem est in
E custode vinearum aut aliarum huiusmodi rerum, cui competit ius custodiendi non ab autore naturę: sed ex libera eius voluntate acceptante hoc ius custodiæ. Contra hanc tamen solutionem replicatur. Primò supponamus aliquem custodem vinearum aut agrorum non propria voluntate acquisiſſe ius & obligationẽ custodiendi vineas & alia bona huiusmodi: sed ex imperio legis aut superioris iudicis compellentis ipsum etiam repughantem. Tunc ius quod iste habet custodiendi non pendet ab eius voluntate, & ex consequenti neque potest ipse pro sua voluntate & libertate cedere huic iuri, neque excutere à se obligationem custodiendi. Et nihilominus si ipse consentiat liberè in deuastatione vineæ, nulla

illi

illi fit iniuria: quamuis ipsemet consentiens, & deuastator vineæ iniustitiam faciant domino vineæ, ergo eadem ratione quamuis homo non possit pro sua voluntate cedere iuri sibi tradito à natura custodiendi membra: si tamen libere consenserit in læsionem sui corporis, nullam iniustitiam patietur. Et confirmatur, quòd quis ex præcepto naturæ ius habeat & obligationem custodiendi aliqua bona, aut vero ex præcepto legis positiuæ: nihil aliud refert nisi quod ille, si non custodiat, violabit ius & legem naturæ: Iste vero violabit ius positiuum & legem humanam: quod erit leuius peccatum, ergo nihil refert ad nostrum propositum quòd aliquis ex lege naturæ sit custos aut vero ex lege positiua.

Secundò implicat cõtradictionem, quòd aliquis patiat̃ iniustũ formaliter in eo in quo est spõtaneus & volũtarius absque vlla inuoluntarij admixtione, ergo est impossibile, quòd quis volens & sciens consentiat in læsionem sui corporis, & quòd in tali læsione iniustum formaliter patiatur, vndecunque illi competat ius custodiendi corpus suum. Probatur antecedens ex ratione D. Tho. in hoc articulo. Nã is qui est volẽs & consentiens, non est patiens, sed potius agẽs moraliter loquẽdo respectus eius quod vult, ergo sicuti est impossibile quòd quis sibi ipsi faciat iniustitiam: ita est impossibile quòd in eo in quo est volens & consentiens, iniustum formaliter patiatur. Nam in tali casu potius sibi ipsi iniustitiam faceret quam illam ab alio pateretur. Quia vt dicit D. Tho. ille potius est agens quam patiens.

Ad hæc argumenta viri docti vt respondeant, ita meditantur, quòd in homine distinguenda est secũdùm rationem duplex voluntas. Altera est voluntas naturæ & est illa quæ cõformatur naturali inclinationi, & quæ regulatur non per discursum rationis: sed per iudicium insitum & præscriptum à natura mensuratur. Huiusmodi est voluntas qua appetimus esse viuere & alia huiusmodi bona nobis omnino connaturalia. Altera est voluntas rationalis quæ nõ oritur totaliter ex naturali inclinatione, neque regulatur per iudicium insitum à natura: sed per discursum rationis & per rationes excogitatas ab intellectu. Vt est voluntas qua quis vult comparare diuitias. Hæc distinctio colligitur ex doctrina D. Tho. & Caietani 1.2. quæstione 30. articulo. 3. Per quam distinctionem non intendimus distinguere duas potentias in homine: sed vnam & eandem potentiam voluntatis comparamus ad diuersa obiecta & ad distinctas ipsius operationes.

Secundò est notandum, quòd ius illud & illa obligatio quæ reperiuntur in homine ad custodiendum quæ retulimus in duobus argumentis bona, per se primò non pertinent ad voluntatem rationalem sed ad voluntatem naturæ, eo quòd habent omnimodam connaturalitatem cum humana natura: quamuis verum sit quòd voluntas rationalis tenetur se conformare in hac parte cum voluntate naturæ, quòd si non fecerit peccabit mortaliter.

His suppositis, ad propositam dubitationem dicunt: quòd is qui voluntarius consentit in læsione membrorum sui corporis, quidem voluntarius voluntate rationali, dissentit tamen & repugnat virtualiter per voluntatem naturæ. Quocirca simpliciter patitur iniustum formaliter: quoniam dissentit & repugnat læsioni per illam voluntatem naturæ, ad quam per se primò spectant ius & obligatio custodiendi illæsa membra omnia sui corporis. Ex quo sequitur, quòd si quando liberè contigerit, vt homo liberè consentiat in læsione sui corporis, non solum per voluntatem rationalem verumetiam per volun-

A tatem naturæ qui ita consenserit non patietur formaliter iniustum. Verbi gratia, si quispiam offerat brachium veneno infectum, vt scindatur propter bonum totius suppositi, quod est præstantius quàm bonum vniuscuiusque membri, quorum quodlibet ordinatur ad bonum totius, & propter illud naturaliter se exponit periculo, nullam patietur iniustitiam ab eo qui secuerit brachium, eo quòd non solum voluntate rationali, sed etiam voluntate naturę, quę inclinat magis ad bonum totius suppositi, quã particularis membri, consentit liberè in sectione brachii. Ex his putant soluta duo illa priora argumenta contra primam conclusionem.

Cæterum ad replicas duas contra solutionem B desumptam ex Caietano quæstione 154. Respondent ad primam negando consequentiam. Ratio discriminis est, quoniam illud ius seu obligatio custodiendi quæ oritur ex lege positiua siue ex præcepto superioris, non pertinet per se primò ad voluntatem naturalem sed ad uoluntatem rationalẽ, per quam tenemur subijcere nos legi & superioris præcepto. Vnde qui per voluntatem rationalem consenserit: simpliciter consentit in his quæ pertinent ad huiusmodi leges: atque adeò nullum patitur iniustum: Secus est autem in illo iure naturali quod nobis competit ex ipsa natura. Ad confirmationem respondetur, quòd pręter illud discrimen assignatum in ipsa confirmatione, reperitur aliud assignatum ibidem.

C Ad secundam replicam respondetur conuincere quòd qui offert membrum corporis lęsioni non patitur iniustum, si attendamus voluntatem rationalem per quam consentit læsioni. Secus est autem si attendamus voluntatem naturæ quia per illam nõ consentit: quin potius repugnat & ex consequenti patitur iniustum. Sed nos in materia de homicidio aliter philosophabimur. Nunc autem sequamur hanc sententiam. Ex qua sequitur quòd qui infert iniustum in illis tribus casibus propositis in duobus argumentis contra primam conclusionem, si materia sit apta reparari satisfactione uel restitutione, tenetur homo satisfacere & restituere damnum illatum in illis bonis, quantumcunque patiens con-D senserit. Patet ex dictis, quia omne damnum per iniustitiam illatum reparandum est secundùm legem iustitiæ, si fuerit illatum in materia reparabili. An vero materia horum bonorum in quibus infertur detrimentum uolenti sit reparabilis necne, alibi est explicandum: quoniam non est huius loci.

Circa utranque conclusionem articuli notandũ est, quòd ut liber consensus patientis tollat formalẽ rationem iniusti: non satis fuerit, quòd utcunque sit liber consensus: sed necesse est, vt respectu inferentis iniustum sit simpliciter liber consensus absque vlla inuoluntarii admixtione. v.g. cum Christus patiebatur mortem simpliciter erat voluntarius: ob-E latus enim est quia ipse voluit. Et nihilominus consensus eius voluntarius non abstulit rationem formalem iniustitiæ à morte illata à Iudæis: quoniam ille consensus Christi oriebatur ex charitate Patris, & ex charitate qua homines diligebat: iuxta illud quod ipse dixit Ioan. 18. Vt cognoscat mundus quia diligo Patrem, & sicut mandatum dedit mihi Pater sic facio: Surgite, eamus hinc, scilicet, ad subeundam mortem. Respectu tamen eorum qui uitam ab illo auferebant nullum habuit consensum: sed patientissimam tantum tolerantiam: atque adeo simpliciter patiebatur iniustum ab illis. Proportionabiliter dicendum de martyribus.

Circa solutionem ad secundum notandum est,

quòd cum docet Diuus Thomas, quòd is qui se interficit si consideretur vt priuata persona committit vitium intemperantiæ, nô loquitur generaliter: sed de illo tantum qui se interficit per immoderatum vsum cibi aut potus. Maiorem autem habet difficultatem id quod asserit D. Thomas, quòd qui se interimit peccat peccato imprudentiæ: quoniam vix potest contingere quòd aliquis peccet contra prudentiam, quin simul delinquat aduersus aliam peculiarem virtutem. Non ergo fecit satis D. Tho. assignando vitium imprudentiæ: sed oportebat explicare aliud peculiare vitium.

Respondetur, quòd qui seipsum interficit per se primò peccat contra propriam charitatem qua naturaliter seipsum tenetur diligere. Hæc autem charitas non est aliqua specialis virtus: sed potius est inclinatio naturalis quæ est radix aliarum virtutum moralium. Quocirca vt D. Tho. assignaret virtutẽ aliquam moralem contra quam delinquit is qui se interimit, confugit ad prudentiam quæ est virtus quæ generaliter violatur in omni opere vitioso: sed specialiori quadam ratione violatur per huiusmodi interfectionem: imprudentissimus enim reputatur ille qui seipsum interficit.

ARTICVLVS IIII.

Vtrum quicunque facit iniustum, peccet mortaliter.

[Inf. q. 69 art. 1. co. & q. 70 art. 4. co. & q. 110 art. 4. co.]

AD Quartum sic proceditur. Videtur, quòd non quicunque facit iniustum, peccet mortaliter. Peccatum enim veniale mortali opponitur. Sed quãdoq; veniale peccatũ est, quòd aliquis faciat iniustum. Dicit enim Philosophus † in 5. Ethic. de iniusta agentibus loquens: Quæcunque nõ solùm ignorantes, sed & propter ignorantiam peccant, venialia sunt: ergo non quicunq; facit iniustũ, mortaliter peccat.

[Li. 5. c. 8. inst. 10. 5.]

2. Præterea. Qui in aliquo paruo iniustitiam facit, parum à medio declinat. Sed hoc videtur esse tolerabile, & inter minima malorum computandum, vt patet per Philosophum † in 2. Ethic. Non ergo quicunque facit iniustum, peccat mortaliter.

[Li. 2. cap. vlt. circa fin. tom. 1.]

3. Præterea. Charitas est mater omnium virtutum ex cuius contrarietate aliquod peccatum dicitur mortale. Sed non omnia peccata opposita alijs virtutibus sunt mortalia: ergo etiam neque facere iniustum semper est peccatum mortale.

SED contra. Quicquid est contra legem Dei, est peccatum mortale. Sed quicunque facit iniustum, facit contra præceptum legis Dei: quia vel reducitur ad furtum, vel ad adulterium, vel ad homicidium, vel ad aliquid huiusmodi, vt ex sequentibus † patebit: ergo quicunque facit iniustum, peccat mortaliter.

[Quæst. 64. & sequen.]

RESPONDEO dicendum, quòd sicut suprà † dictum est, cùm de differentia peccatorum ageretur, peccatum mortale est quod contrariatur charitati per quam est animæ vita. Omne autem nocumentum alteri illatum, ex se charitati repugnat, quæ mouet ad volendum bonũ alterius: & ideo cùm iniustitia semper consistat in nocumento alterius, manifestum est quòd facere iniustum, ex genere suo est peccatum mortale.

[Quæst. 24 art. 12. & 1. 2. q. 72. art. 5.]

AD primum ergo dicendum, quòd illud verbũ Philosophi intelligitur de ignorantia facti, quàm ipse vocat ignorantiam particularium circunstantiarum, quæ meretur veniam: non autem de ignorantia iuris, quæ nõ excusat. Qui autem ignorans facit iniustum, non facit iniustum, nisi per accidens: vt † supra dictum est.

[Artic. 2.]

AD secundum dicẽdum, quòd ille qui in paruis facit iniustitiam, deficiat à perfecta ratione eius quod est iniustum facere, inquantum potest reputari non esse omnino contra voluntatem eius, qui hoc patitur: puta si auferat aliquis alicui vnum pomum vel aliquid tale, de quo probabile sit, quòd ille inde non lædatur, nec ei displiceat.

AD tertium dicendum, quòd peccata quæ sunt contra alias virtutes, non semper sunt in nocumẽtum alterius, sed important inordinationẽ quandã circa passiones humanas. Vnde nõ est similis rõ.

SVMMA ARTICVLI.

PRIMA conclusio. Omnis qui facit iniustum peccat mortaliter ex genere suo.

Secũda cõclusio. Ex leuitate materiæ potest contingere quòd tantum peccet venialiter: imo & quòd nullum peccatum committat: quia qui patitur censetur voluntarius.

QVESTIO LX.

De Iudicio.

POSTEA considerandum est de iudicio: Et circa hoc quæruntur sex.

ARTICVLVS PRIMVS.

Vtrùm iudicium sit actus iustitiæ.

AD Primum sic proceditur. Videtur, quòd iudicium non sit actus iustitiæ. Dicit enim † Philoso-

[Inf. q. 69 ar. 4. co. & lib. 5. lect. 6. princ.]

Philosophus in 1. Ethicorum, quòd vnusquisque bene iudicat quæ cognoscit: & sic iudiciū ad vim cognoscitiuam pertinere videtur. Vis autem cognoscitiua per prudentiam perficitur. Ergo iudicium magis pertinet ad prudentiam, quàm ad iustitiā, quæ est in voluntate: vt † dictum est.

2. Præterea. Apostolus dicit. 1. ad Corint. 2. Spiritualis iudicat omnia. Sed homo maximè efficitur spiritualis per virtutem charitatis, quæ diffunditur in cordibus nostris per Spiritum sanctum qui datus est nobis: vt dicitur Roman. 5. ergo iudicium magis pertinet ad charitatē quàm ad iustitiam.

3. Præterea. Ad vnamquanque virtutē pertinet rectum iudicium circa propriam materiam: quia virtuosus in singulis est regula & mensura, secundùm Philosophum in lib. Ethic. † Non ergo iudicium magis pertinet ad iustitiam quàm ad alias virtutes morales.

4. Præterea. Iudicium videtur ad solos iudices pertinere. Actus autem iustitiæ in uenitur in omnibus iustis. Cùm ergo non soli iudices sint iusti, videtur quòd iudicium non sit actus proprius iustitiæ.

SED contra est quod in Psal. 93. dicitur: Quoadusque iustitia conuertatur in iudicium.

RESPONDEO dicendum, quòd iudicium propriè nominat actum iudicis, inquantum iudex est. Iudex autem dicitur quasi ius dicens. Ius autem est obiectum iustitiæ, vt suprà † habitum est. Et ideo iudicium importat secundùm primam nominis impositionem, diffinitionem, vel determinationem iusti siue iuris. Quòd autē aliquis bene diffiniat aliquid in operibus virtuosis, propriè procedit ex habitu virtutis: sicut castus rectè determinat eaque pertinēt ad castitatem. Et ideo iudicium quod importat rectam determinationem eius quod est iustum, propriè pertinet ad iustitiam. Propter quod Philosophus in 5. Ethic. † dicit, quòd homines ad iudicem confugiunt sicut ad quandam iustitiam animatam.

AD primum ergo dicendum, quòd nomen iudicij quod secūdùm primā impositionem significat rectam determinationem iustorum, ampliatum est ad significandam rectam determinationem in quibuscunque rebus, tam in speculatiuis, quàm

A in practicis: in omnibus tamen ad rectum iudicium duo requiruntur, quorum vnū est ipsa virtus proferēs iudicium. Et sic iudicium est actus rationis: dicere enim vel diffinire aliquid, rationis est. Aliud autem est dispositio iudicantis, ex qua habet idoneitatem ad rectè iudicandum: & sic in his quæ pertinent ad iustitiam, iudicium procedit ex iustitia: sicut & in his quæ ad fortitudinē pertinent, ex fortitudine. Sic ergo iudicium est quidam actus iustitiæ, sicut

B inclinantis ad rectè iudicandum: prudentię autem sicut iudicium proferentis. Vnde & synesis ad prudentiam pertinens dicitur bene iudicatiua: vt suprà † habitum est.

AD secūdum dicendum, quòd homo spiritualis ex habitu charitatis habet inclinationem ad rectè iudicandnm de omnibus secundùm regulas diuinas, ex quibus iudicium per donum sapientiæ pronuntiat: sicut iustus per virtutem pruden

C tiæ pronuntiat iudicium ex regulis iuris.

AD tertium dicendum, quòd aliæ virtutes ordinant hominem in seipso; sed iustitia ordinat hominem ad alium, vt ex † dictis patet. Homo autem est dominus eorum, quæ ad ipsum pertinent: non autem est dominus eorum quæ ad alium pertinent. Et ideo in his, quæ sunt secundùm alias virtutes, non requiritur nisi iudicium virtuosi, extenso tamen nomine

D iudicij: vt † dictum est. Sed in his quæ pertinent ad iustitiam, requiritur vlterius iudicium alicuius superioris, qui vtrunque valeat arguere, & ponere manum suam in ambobus. Et propter hoc iudiciū specialius pertinent ad iustitiam, quàm ad aliquam aliam virtutem.

AD quartum dicendum, quòd iustitia in principe quidem est sicut virtus architectonica, quasi imperans & pręcipiēs quod iustum est: in subditis autem est tan

E quam virtus executiua & ministram. Et ideo iudicium, quod importat diffinitionem iusti, pertinet ad iustitiā, secundùm quod est principaliori modo in pręsidēte.

COMMENTARIVS.

CONCLVSIO est affirmatiua. Notandū est in hoc articulo, quod colligitur ex Diuo Thoma in solutione ad primū, quòd ista vox iudicium ex prima sua significatione significat diffinitionē & determinationem iusti: ita quòd pertinet ad iustitiam.

Marginalia: 1. Ethic. 3. [?] Quæst. 51. art. 4. | 1. lib. 5. Ethic. ca. 3. ad fin. tom. 5. | Quæst. 57. art. 1. | Li. 5. c. 4. paulò ante med. tom. 5. | Quæst. 51. art. 3. | q. 58 art. 2. 9. & 10. | In isto art.

ſtitiam. Deinde vero extenſa eſt ad ſignandam ſententiam & determinationem intellectus, id quacũque materia, ſiue ſpeculatiua ſiue practica. Et ratio huius extenſionis ea fuit, quoniam quæcunque ſententia huiuſmodi importat quandam æqualitatem conformitatem. Nam in ſpeculatiuis vera ſententia intellectus conſiſtit in quadam conformitate intellectus ad rem ſpeculatam. In practicis verò conſiſtit in conformitate intellectus ad appetitum rectum: quia veritas practica eſt conſentanea appetitui recto. Et ad hanc poſteriorem acceptionẽ, quæ eſt minus propria, pertinet illa acceptio ſecundùm quam dicimus pertinere ad quamlibet virtutem moralem recte iudicare in propria materia. Præter has acceptiones quæ ſunt valde vſitatæ, & apud Theologos & apud Philoſophos morales: reperiũtur aliæ quibus vtuntur ſacræ literæ. Quandoque enim iudicium ſignificat legem Dei. Pſal. 118. Statui cuſtodire iudicia iuſtitiæ tuæ. Aliquando accipitur pro cauſa de qua agitur in iudicio. In eodem Pſalmo; Iudica iudicium meum, vt vertit Hieronymus. Accipitur etiam pro punitione inflicta à ſuperiori, Exodi 6. Ego Dominus educam vos & redimam vos in iudicijs magnis. Ideſt, in magnis punitionibus & plagis Ægyptiorum. Marci 12. Hi accipient prolixius iudicium. Ideſt, grauiorem punitionem. Accipitur præterea pro effectibus diuinæ virtutis, quorum neſcimus rationem adinuenire. Pſal. 35. Iudicia tua abyſſus multa. Denique ſumitur iudicium pro actu iudicis definientis cauſam publicam. Pſal. 1. Non reſurgent impij in iudicio neque peccatores in conſilio iuſtorum.

In præſenti ergo tota diſputatio verſatur de iudicio ſecundùm eius primam & potiſſimam acceptionem, nimirum pro definitione iuris ſeu iuſti.

Dubitatur ergo, An iudicium ſic acceptum ſit actus elicitus à virtute iuſtitiæ, an potius à virtute prudentiæ. Vniuerſi Theologi conueniunt in tribus. Conueniunt primò, quòd ſi iudicium ſumatur ſpeculatiuè, neq; à iuſtitia neque à prudentia elicitur: ſed vel à philoſophia morali ſeu à iuriſperitia. Vnaquæq; enim ſcientia habet proferre iudicium ſpeculatiuum in propria materia. Quocirca in præſenti non ſpeculatiuè ſed practicè diſputamus de iudicio. Secundò, quòd iudicium practicum materialiter & entitatiuè procedit à ratione, & elicitur à virtute prudentiæ. In quo ſenſu accipienda eſt doctrina D. Thomæ ad primum, qua dicit ad rationem pertinere & ad prudentiam per ſyneſim proferre iudicium. Tertiò conueniunt, quòd iudicium pertinet diſpoſitiuè ad virtutem iuſtitiæ. Nam commune eſt omni virtuti morali bene diſponere ad rectum iudicium in propria materia. Vt optime D. Thomas explicat in corpore articuli, & ad primum. Colligitur etiam ex Ariſtot. 3. Ethicorum. cap. 1. qualis vnuſquiſque eſt talis ſibi finis videtur. Id eſt, ita homo iudicat de rebus pertinentibus ad mores: ſicut ipſe diſpoſitus eſt in appetitu & affectu per virtutes aut vitia. Idipſum inſinuauit Comicus dicens; Cùm ſemel ſe quis cupiditate deuinxit mala, neceſſe eſt conſilia conſequi conſilia. D. Paul. Rom. 1. inquit, quòd tradidit Deus illos antiquos Philoſophos ſuperbos & elatos in reprobum ſenſum. Ideſt, quia elati erant & ſuperbi, peruerſum iudicium habuerunt de Deo & rebus ſpectantibus ad mores: etſi aliàs eſſent ſapientes. Et 1. ad Timoth. 1. ait, quòd quidem repellentes bonam conſcientiã circa fidem naufragauerunt.

Difficultas autem eſt inter graues Theologos, Vtrùm iudicium ſumptum formaliter & ſecũdùm

A quòd expectat ad mores ſit actus elicitus à virtute iuſtitiæ, an à virtute prudentię. Et probatur primò, quòd ſit actus elicitus à iuſtitia. Diuus Thomas in hoc articulo præſertim ad tertium, docet, quòd iudicium ſpeciali ratione pertinet ad iuſtitiã prę alijs moralibus virtutibus quę pertinent ad appetitum. Sed iudicium diſpoſitiuè æquè pertinet ad omnes virtutes morales reſidentes in appetitu: nam quælibet virtus eiuſmodi diſponit ad rectum iudicium ferendum in propria materia, ergo iuſtitia non ſolum diſpoſitiuè, ſed etiam elicitivè concurrit ad iudicium in propria materia, alias nihil ſpeciale hẽt.

Secundò arguitur. Iudicium, vt docet D. Thomas in hoc articulo, & cum eo omnes Theologi
B eſt actus iuſtitiæ, ſed non eſt actus imperatus à iuſtitia, ergo elicitus ab ea. Conſequentia patet ex ſufficienti diuiſione. Nam omnis actus alicuius virtutis vel eſt ab ipſa elicitus vel imperatus. Probatur minor. Nam ſi iudicium tantum pertineret ad iuſtitiam, ut actus imperatus ab ipſa, non eſſet ſpecialiter tribuendum iuſtitiæ, quoniam etiam poteſt imperari à charitate. Omnis enim actus cuiuſcunque virtutis moralis eſt imperabilis à charitate. Et confirmatur. Prudentia habet imperium ſuper cæteras morales virtutes, ipſa vero non ſubijcitur earum imperio per ſe loquendo, quia ſuperior eſt omnibus alijs: ſuperioris autem eſt non ſubijci ſed imperare, ergo ſi iudicium eſt actus elicitus à pruden-
C tia, nõ põt eſſe per ſe loquẽdo imperatus à iuſtitia.

Tertiò arguitur. Actus qui formaliter reſpicit obiectum alicuius virtutis eſt elicitus ab eadem, ſed iudicium formaliter reſpicit obiectum iuſtitiæ, ergo elicitur ab illa. Maior eſt euidens, & minor probatur. Quia iudicium formaliter reſpicit ius ſeu iuſtum: ius autem & iuſtum eſt formale obiectum iuſtitiæ, vt ex ſuperioribus patet, ergo &c.

Quartò arguitur. Iudicium immediatè regulatur in eſſe moris à iuſtitia, ergo moraliter loquẽdo eſt actus elicitus à iuſtitia. Cõſequentia patet: quia ille actus immediatè regulatur ab aliqua virtute, & ſecundùm eſſe morale ſimpliciter elicitur in eſſe moris ab illa virtute, etiamſi actus ſecundùm ſub-
D ſtantiam non procedat ab eadem potentia in qua reſidet talis virtus. v. g. actus exterior eleemoſynæ elicitur ſimpliciter in eſſe moris à virtute miſericordię exiſtente in voluntate: eo quòd in eſſe morali immediate regulatur per virtutem miſericordiæ. Nam tota bonitas moralis huius actus exterioris deſumitur ex bonitate virtutis miſericordiæ. Similiter oratio quæ eſt actus ſecundùm ſubſtantiam & entitatem procedens ab intellectu, elicitur in eſſe moris à virtute religionis quæ reſidet in voluntate, eo quòd tota mortalitas orationis immediatè regulatur per virtutem religionis. Sed probatur antecedens, quòd iudicium ſit rectum necne, non aliunde penſatur quam ex rectitudine iu-
E ſtitię, ſi quidem ſi fuerit iudicium iuſtum, erit rectum & verum iudicium. Si autem fuerit iniuſtum, erit peruerſum & iniquum, ergo regula iudicij eſt iuſtitia ipſa.

Vltimò arguitur. Si iudicium non à iuſtitia, ſed à prudentia elicitur: ſequitur quòd iudicium prolatum à iudice differat ſpecie à iudicio prolato ab homine particulari. Conſequens tamen falſum eſt, & non conſentiens doctrinę Diui Thomę in hoc articulo, ergo. Probatur ſequela. Virtus iuſtitię, vt ſupra dictum eſt quęſtione 58. eiuſdem ſpecie eſt in Principe & in homine priuato: prudentia autem non ita. Etenim ut docet Diuus Thomas ſupra quęſtione 50. articulo 1.

& præcipuè artic. 2. in solutione ad secundum. Prudentia gubernatiua quæ est in Principe specie differt à prudentia, quæ est in homine priuato, ergo si iudicium pronuntiatum à iudice seu Principe elicitur à prudentia, & similiter iudiciũ prolatũ à psona priuata est actus elicitus à prudentia, manifestũ est hæc indicia differre specie: sicut differunt virtutes à quibus eliciuntur. Propter hæc argumẽta vtcunque sit probabilis sententia quorũdam Thomistarum asserẽtium iudiciũ in esse moris esse actum elicitum à virtute iustitiæ.

Sed nihilominus statuitur hæc conclusio. Iudicium non est actus elicitus à virtute iustitiæ: sed à prudentia per synesim formaliter & in esse moris. Istam conclusionem peritiores Thomistæ docent interpretantes istum articulum. Et probatur primo ex Diuo Thoma in solutione ad primum, dicente, quòd proferre iudicium ad rationẽ pertinet. Et tandem subiungit ꝙ iudicium est actus prudentiæ per synesim. Respondent authores contrariæ sententię Diuum Thomam loqui materialiter & entitatiuè, non autem in esse morali. Contra hanc responsionem arguitur efficaciter. Prudentia est virtus moralis essentialiter loquendo: & quæ in omni sua operatione attendit formaliter ordinem moralem: est enim essentialiter regula moralis, ergo si iudicium à prudentia profertur, non solum profertur materialiter & entitatiuè, sed formaliter in esse moris. Ineptè sanè Diuus Thomas docuisset in hoc articulo prudẽtiam esse principium per se requisitum ad iudicium, si intelligeret quòd tantùm materialiter & entitatiuè iudicium à prudentia procedit. Et cõfirmatur. Iudicium, de quo in pręsenti Diuus Thomas loquitur, est iudicium morale. Est enim proxima regula ęlectionis moralis in materia iustitię ergo cùm docet Diuus Thomas prodẽtiam esse principium per se requisitum ad iudicium, nõ loquitur materialiter & entitatiuè: sed formaliter secundùm ordinem moralem.

Arguitur secundò ex eadem solutione D. Tho. primum, vbi secundùm eundem modum doçet iustitiam esse principium iudicij in propria materia quo & reliquæ virtutes in materijs: sed aliæ virtutes non concurrunt elicitiuè, sed tantũ dispositiuè ad proferendum iudicium in proprijs materijs, ergo idem est cẽsendum de iustitia. Minor apud omnes est certissima. Nã alias iudicium in nullla materia elicitiuè procederet à prudẽtia: quod est stultum. Et confirmatur. Prudentia ex æquo versatur circa materias omniũ virtutũ moralium: obiectum enim prudentiæ est agibile & operabile à nobis moraliter, ergo sicuti prudentia elicit iudicium in materia aliarum virtutum moralium, ita & in materia iustitiæ. Tertiò probaẛ. Formale obiectum iudicij est ius seu iustum non secundùm eam rationẽ formalem quæ respicitur à iustitia: sed secundùm aliam, quoniam iudicium nõ vtcunque respicit iustum, sed quatenus est dirigibile per rationem & prudentiam: quam formalitatem iustitia non respicit, ergo iudicium nõ est actus elicitus à iustitia: sed à ratione & prudentia. Quartò probatur. Iudicium non adæquatè regulatur per iustitiam, sed per prudentiam, ergo in esse morali nõ à iustitia sed à prudentia elicitur. Probatur antecedens. Cum quis iudicat soluenda esse centum Petro quę illi debebantur, ad rectitudinem illius iudicij nõ satis est attendere, quòd illa centum erant reuera debita Petro, quod pertinet ad rationem iustitiæ, sed pręterea necessum est considerare debitas circunstantias loci temporis possibilitatis, &c. At consideratio circun-
A stantiarum in materia iustitiæ non ad virtutem iustitiæ per se pertinet, sed ad prudentiam, ergo prudentia est regula immediata & adæquata rectitudinis iudicij, & non iustitia. Denique probatur. Virtus moralis in appetitu residens duos tantum elicit actus. Alterum circa finem, qui est intentio. Et alterum circa mediũ, qui est electio. Etenim virtus quę est in appetitu, nequit respicere aliud obiectum nisi finem aut medium, ergo iudicium quod est actus medius inter intentionem & electionem non elicitur à virtute morali appetitus: sed necesse est eliciatur à prudentia.

Ad argumenta in oppositum respondetur primò, quòd idcirco D. Tho. docuit iudicium specia-
B liter pertinere ad iustitiam, quoniam illa tantũ sententia quæ profertur circa materiam iustitię habet propriam rationem iudicij. Nam vt diximus ex D. Thom. per quãdam extensionem & minorem proprietatem sententia, quæ profertur in materijs aliarum virtutum, appellatur iudiciũ. Secundò respondetur, ꝙ iustitia inter omnes virtutes morales specialiter concurrit ad iudicum in propria materia: quoniam virtutes morales quæ respiciunt, bonum proprium operantis, quę proinde non in voluntate sed in appetitu subiectantur, vt temperantia fortitudo, nõ aliter disponunt ad rectum iudicium circa proprias materias, quàm remouẽdo prohibens, moderãdo scilicet passiones appetitus sensitiui: qui-
C bus moderatis, sua naturali inclinatione voluntas, quæ determinata est ad bonum proprium operantis inclinat & determinat intellectum practicum ad rectum iudicium ferendum. Cęterum virtus iustitiæ non concurrit ad iudicium in propria materia remouendo prohibens, sed positiuè inclinando & determinando. Etenim voluntas non est à seipsa sufficienter inclinata & determinata ad bonum iustitiæ: ex eo quòd respicit alterum. Sed inclinatur & determinatur per virtutem iustitiæ residentem in eadem voluntate: qua inclinatione voluntas media determinat, etiam mediante intellectu practico ad rectè iudicandum in propria materia. Merito ergo D. Tho propter istas duas rationes asseruit iu-
D dicium specialiter ad iustitiam pertinere: quamuis non sit actus elicitus ab ea.

Ad secundum argumentum respondetur, quòd actus imperatus ille propriè dicitur, qui secundùm se & prout elicitur ab habitu, qui est proximũ suum principium, respicit vnum finem. Dirigitur autem & ordinatur ab alio habitu in aliũ finem. v. g. actus temperantiæ, potest esse imperatus à virtute charitatis aut à virtute iustitię, quatenus dirigitur & ordinatur à charitate ad finẽ ipsius charitatis: quem sua natura & prout elicitur à temperantia, non respicit ipse actus. Et simile est, si imperetur à iustitia. Ordinabitur quidẽ ad finem iustitiæ; sed ipse actus non respiciet illum finem ex natura sua. Iudicium
E autem elicitum seu prolatum circa materiam iustitię, non habet aliquem finem prout elicitur à prudentia distinctum à fine quem intendit virtus iustitię: quoniam iudicium versatur circa media proportionata fini intento à iustitia, & in vniuersum omne iudicium prudentiale non versatur circa finem, sed circa media proportionata fini intento à virtute morali existente in appetitu. Quocirca iudicium non est propriè actus imperatus à iustitia, neque ab alia virtute morali appetitus. Vnde illa distinctio actuum moraliũ in actus elicitos & imperatos, tantum habet locum in actibus virtutũ moralium appetitus. Istæ enim virtutes sibi ipsis adinuicem quoq; imperant. Vt patet in exemplis adhibitis.

At ſi fiat comparatio virtutum moralium appetitus ad prudentiam, aut è conuerſo non habet locũ iſta diſtinctio. Actus enim virtutis moralis, ſcilicet electio non imperatur à prudentia, neq; actus prudentiæ, ſcilicet iudiciũ imperatur à virtute morali appetitus. Sed electio quæ eſt actus elicitus à virtute morali regulatur per prudentiam: & iudicium quod elicitur à prudentia pendet à virtute morali appetitus tanquam à diſponente & inclinante. Ad argumentum ergo negatur conſequentia. Ad confirmationem admitto iudicium nõ eſſe actum imperatum à iuſtitia. An verò iuſtitia habeat aliquem actum imperatum à prudentia, non eſt præſentis loci definire. Agitur enim de hac re. 1. 2. q. 16 & 17.

Ad tertium argumẽtum negatur minor, ad probationem dicitur, quòd ius alia ratione eſt obiectũ iudicij, & alia iuſtitiæ. Nam quatenus eſt obiectũ iuſtitiæ, eſt materia circa quam verſatur iudicium, & non eius formale obiectum, ſed obiectum fortitudinis eſt materia circa quam verſatur iudicium, quod prudentia elicit in materia fortitudinis.

Ad quartum negatur antecedens. Ad probationem dicitur quòd ad prudentiam pertinet iudicare de legibus iuſtitiæ: atq; adeò eſt immediata regula iuſti iudicij. Verum eſt quòd præſupponit inclinationem, quam virtus iuſtitiæ præſtat voluntati in ordine ad bonum iuſtitiæ. Vnde iuſtitia eſt quidem radix, ex qua deſumitur rectitudo iudicij: non tamen eſt proxima eius regula. Actus autem ab illa ſolum virtute elicitur, quæ eſt proxima & immediata eius regula.

Vltimum argumentum duas inuoluit difficultates. Altera eſt an iudicium pronuntiatum à ſuperiori ſit actus elicitus à iuſtitia vel potius à prudentia. Altera, verum ad eſſentialem rationem iudicij requiratur authoritas ſuperioris, ita ut iudicium prolatum à perſona priuata non ſit ſimpliciter iudicium, ſed imperfectum & ſecundum quid. Circa primam difficultatem videtur colligi ex D. Th. in ſolutione ad tertium huius articuli, quòd iudicium ſuperioris ſit elicitum à virtute iuſtitiæ. Dicit enim D. Tho. ꝙ iudicium pertinet per ſe ad iuſtitiam, eo quod indicare per ſe eſt actus ſuperioris & iudicis: qui cenſetur iuſtitia animata, vt inquit Ariſtot. 5. Ethic. citatus à D. Tho. in fine corporis articuli. Intelligit ergo D. Tho. ꝙ iudicium ſuperioris eſt actus elicitus à iuſtitia, quæ quaſi architectonicè reſidet in principe. Sed breuiter reſpondetur ad hanc difficultatem: quòd iudicium ſicut in priuata perſona non elicitur à virtute iuſtitiæ: ita neque in ſuperiori & iudice. Quoniam vt ſupra definitum eſt q. 58. Virtus iuſtitiæ etiam legalis eiuſdem eſt ſpeciei in ſuperiori & in perſona priuata. Ergo ſi in priuata perſona non elicit actum iudicij, neque in ſuperiori. Ad D. Tho. reſpondetur ꝙ iudicium ex eo ſpecialiter pertinet ad ſuperiorem, quia ſuperior eſt cuſtos iuſtitię: & iudicium ab eo pronunciatum habet quandam vim coerciuam, quam non habet iudicium perſonæ priuatæ: at ſecundum ſubſtantiã iudicium ſuperioris à prudentia elicitur. Ad ſecundam difficultatem D. Tho. videtur inſinuare partem affirmatiuam. Dicit enim in ſolutione ad tertium: ꝙ ad iudicium requiritur authoritas ſuperioris qui vtrunque valet arguere. Et articulo ſequenti dicit, ꝙ ad iuſtum iudicium requiritur, ꝙ procedat ab authoritate præſidentis. Ergo iudiciũ procedens à perſona priuata non erit ſimpliciter iuſtum iudicium. Reſpondetur quòd abſque dubio ad rationem eſſentialem iudicij iuſti non eſt neceſſe, vt procedat à ſuperiori. Probatur hoc in perſona

A priuata reperitur vera & eſſentialis operatio virtutis iuſtitiæ, ſicut reperitur ipſa vera virtus iuſtitiæ; ſed operatio iuſtitiæ neceſſe eſt procedat à iudicio iuſto, ergo in priuata perſona reperitur verè & eſſentialiter iuſtum iudicium: atq; adeo ad eſſentiam iuſti iudicij non requiritur ſuperioris authoritas. Ad D. Thomam reſpondetur nihil aliud intelligere, quàm quod ad perfectam & conſummatam rationem iuſti iudicij requiritur quòd procedat ab habente authoritatem. Ex qua authoritate prouenit in iudicio vis coerciua: quæ licet non ſit de eſſentia iuſti iudicij, eſt tamen magna eius perfectio intra latitudinem iuſtitiæ: quæ oritur à ſuperiori quatenus eſt iuſtitię cuſtos. His ergo difficultatibus B ſemotis & ſeparatis, ad vltimum argumentum negatur ſequela. Ad probationem dicitur, quòd in ſuperiori duplex prudentia reperitur. Altera quę eſt ſimpliciter virtus moralis: & eſt proxima regula non ſolum iuſtitię, ſed omnium virtutum moralium; quæ pertinent ad appetitum. Et hęc prudentia eiuſdem eſt ſpeciei & in principe & in priuata perſona. Ad hanc autem prudentiam pertinet eſſentialiter iudicium iuſtum tam in ſuperiori quam in perſona priuata. Altera prudentia eſt quę reperitur in ſuperiori, & eſt prudentia gubernatiua. Et hęc differt ſpecie ab alia prudentia quam modo explicuimus, & à prudentia politica: quæ reperitur in ciuibus. Et de hac prudentia loquitur D. Thomas C loco citato in vltimo argumento. Ad hanc autem prudentiam non pertinet eſſentialiter iudicium iuſtum: quamuis illud ab ea ſumat magnam perfectionem: quæ eſt vis coerciua adiuncta authoritate iudicis & ſuperioris.

ARTICVLVS II.

Vtrùm ſit licitum iudicare.

D Secundum ſic proceditur. Videtur, quòd nõ ſit licitum iudicare. Non enim infligitur pœna niſi pro illicito. Sed iudicantibus imminet pœna, quam non iudicantes effugiunt: ſecundum illud Matth. 7. Nolite iudicare, vt non iudicemini. Ergo iudicare eſt illicitum.

Inf. ... & 6. & q. 67 ar 1 & 4. diſt 48. corp prin. Et Roman. 1. con. 2. princip & ca 14. ... 3 fin. & 1. cor. 4. ... 4.

2. Præterea, Roman. 14. dicitur: Tu quis es, qui iudicas alienum ſeruum? ſuo domino ſtat aut cadit. Dominus autem omnium Deus eſt. Ergo nulli homini licet iudicare.

E 3. Præterea, Nullus homo eſt ſine peccato, ſecundum illud 1. Ioan. 1. Si dixerimus quia peccatum non habemus, nos ipſos ſeducimus. Sed peccanti non licet iudicare, ſecundum illud Rom. 2. Inexcuſabilis es ò homo omnis qui iudicas. In quo enim alterum iudicas, teipſum condemnas: eadem enim agis quæ iudicas. Ergo nulli eſt licitum iudicare.

Sed contra eſt, quod dicitur Deut. 16. Iudices & magiſtros conſtitues in omni-

bus portis tuis, vt iudicet populum iusto iudicium.

Art. 12. ead. Respondeo dicendum, quod iudicium in tantum est licitum, inquantum est iustitię actus. Sicut autem ex † prędictis patet, ad hoc quòd iudicium sit actus iustitiæ, tria requiruntur. Primò quidem, vt procedat ex inclinatione iustitiæ. Secundò, quod procedat ex auctoritate præsidentis. Tertiò, quod proferatur secundum rectam rationem prudentiæ. Quodcunq; autem horum defuerit, iudicium erit vitiosum & illicitum. Vno quidem modo quando est contra rectitudinem iustitię, & sic dicitur iudicium peruersum vel iniustū. Alio modo, quando homo iudicat de his, in quibus non habet auctoritatem: & sic dicitur iudicium vsurpatum. Tertio modo, quando deest certitudo rationis, puta cū aliquis de his iudicat, quæ sunt dubia vel occulta propter aliquas leues cōiecturas: & sic dicitur iudicium suspiciosum vel temerarium.

Ad primum ergo dicendum, quòd Dominus ibi prohibet iudicium temerariū; quod est de intentione cordis, vel de alijs

Lib. 2 ca. 18. to. 4. incertis, vt † Augus. dicit in libro de sermone Domini in monte. Vel prohibet ibi iudicium de rebus diuinis: de quibus cum sint supra nos, non debemus iudicare, sed simpliciter ea credere: vt † Hilarius

Canones, in Matth. non procul a fin. dicit super Matthæum. Vel prohibet iudicium quod non sit ex beneuolentia, sed

Hom. 17. in opere imperfecto. tom. 2. ex animi amaritudine, vt † Chrysost. dicit.

Ad secundum dicendum, quod iudex constituitur, vt minister Dei. Vnde dicitur Deuter. 1. Quod iustum est iudicate. Et postea subdit: Quia Dei est iudicium.

Ad tertium dicendum, quòd illi qui sunt in grauibus peccatis, non debent iudicare eos, qui sunt in eisdem peccatis vel

Hom. 24. nō remote à princ. tomo 2. minoribus, vt † Chrysostomus dicit super illud Matth. 7. Nolite iudicare. Et præcipuè hoc est intelligendum quādo illa peccata sunt publica: quia ex hoc generaretur scandalum in cordibus aliorum. Si autem non sunt publica, sed occulta, & necessitas iudicandi immineat, propter officium potest cum humilitate & timore vel arguere, vel iudicare. Vnde † Augu-

Lib. 2 ca. 30. à medio to. 4. stinus dicit in lib. de sermone Domini in monte. Si inuenerimus nos in eodem vitio esse, congemiscamus, & ad pariter

A conandum inuitemus. Nec tamen propter hoc homo sic seipsum condemnat, vt nouum condemnationis meritum sibi acquirat: sed quia condemnans alium, ostendit se similiter condemnabilem esse, propter idem peccatum vel simile.

SVMMA ARTICVLI.

PRima conclusio. Iudicare est licitum si ad sint tres requisitæ conditiones. Prima quòd procedat ex inclinatione iustitiæ. Secunda quòd pro-
B cedat ex authoritate præsidis. Tertia quod procedat secundum rationem prudentiæ.

Secunda conclusio. Defectu cuiusque istarum conditionum reddit iudicium illicitum. Ex defectu quidē primæ efficitur iniquum & peruersum: ex defectu secundę vsurpatum: ex defectu tertiæ præsumptuosum & temerarium.

COMMENTARIVS.

IN hoc articulo primò est notandum, quòd Diuus Tho. non eò hanc difficultatem mouet in pręsenti, vt definiat licitum esse iudicare. Hoc enim
C definitum fuerat articulo precedenti hoc ipso quòd D. Tho. docuit iudicium esse actum iustitiæ. Sed instituit pręsentem articulum, vt explicaret tres illas conditiones in prima conclusione positas, requisitas esse vt iudicium licitè fiat.

Notandum secundo, quòd prima conditio harum trium sumitur ex parte finis. Nam vt dixi articulo præcedenti, finis immediatus iudicij est bonum iustitiæ. Secunda conditio sumitur ex parte agentis, scilicet iudicantis. Et hæc conditio, vt cōstat ex dictis in fine articuli pręcedentis, non est necessaria ad essentialem rationem iudicij iusti absolutè loquendo, erit tamen simpliciter necessaria, vt iudicium vim habeat coerciuam. Quocirca, si
D priuata persona taliter intendat iudicare, vt eius iudicium vim habeat coerciuam mortaliter peccat, & eius iudicium est vsurpatum: quia reuera vsurpat auctoritatem superioris, & facit seipsum custodem iustitiæ communis, cùm tamen non sit. Tertia conditio sumitur ex parte mediorum & circunstantiarum. Ad prudentiam enim spectat, ita circunspicere, vt rectum iudicium proferat. Prima conditio cæteris pręstat, sicuti finis est prima causa & potissima ex qua totus ordo moralis desumitur. Tertia conditio præstat secundæ: tum quia necessaria est ad omne iudicium iustum, siue in superiori siue in persona priuata, tum etiam quia tota rectitudo moralis ex ratione & prudentia pen-
E det tanquam ex propria regula. Hinc fit, quòd quamuis ex defectu cuiusque istarum conditionū iudicium reddatur illicitum: specialiter hoc continget ex defectu primæ conditionis: eo quòd est præcipua conditio. Et ideò illud iudicium quod non habet istam primam conditionem quasi per Antonomasiā appellatur iniustum & peruersum. Has tres conditiones esse requisitas ad iudicium iustum, insinuauit socer Moysis Exodi 18. Vbi dixit ei, Prouide tibi de omni plebe viros sapientes timentes Deum, in quibus sit veritas, & oderint auaritiam: & constitue eos tribunos. In illis verbis: timentes Deum & qui oderint auaritiam expressit primam conditionem. In illis autem verbis,

nos

sapientes in quibus sit veritas, expressit tertiam cõditionẽ. In vltimis vero verbis, constitue eos tribunos, significauit secundam conditionem. De conditionibus secunda & tertia disputabimus in sequentibus articulis. In articulo præsenti specialiter disputatur de prima conditione. Notandum est tertiò, quòd hæc prima conditio in triplici sensu explicatur à Magistro Soto lib. 3. de Iustitia. q. 4. arti. 2. Primò, ꝙ non iudicet contra iustitiam. Secundò, ꝙ iudicet ex amore iustitiæ. Tertiò, quòd nõ iudicet ex aliqua affectione priuata, ex ira, odio, auaritia, aut alia passione. Primumque sensum præfert alijs. At communiter interpretes D. Thomę existimant secundum sensum esse magis germanum & intentũ à D. Thoma. Et quidem merito Quoniam ad secũdum sensum cæteri reducuntur. Nam qui iudicat ex amore iustitiæ, idest, ex intentione qua vult seruare bonum iustitiæ, & reddere vnicuique quod suum est, quæ intentio est primus actus elicitus à virtute iustitiæ; non iudicabit contra iustitiam. Vnde primus sensus est quasi effectus secundi. Item vt quis iudicet ex amore iustitię, necessũ est, vt non sit affectus ira vel odio. Vnde tertius sensus prerequiritur ad secundum, tanquam necessaria dispositio ad illum. Hanc primam conditionem insinuauit Aristo. esse necessariam. 4. Ethic. cap. 5. dicens, Iudicem debere esse medium & mediatorem inter eos quorum causam iudicat. Itaque sicut medium æqualiter se habet ad vtrumque extremum, ita affectus iudicis in neutram partem debet propendere: sed sequi inclinationem iustitiæ, cuius est mediũ ponere inter partes. Et quidem in naturalibus, vt oculi pupilla possit percipere omnem colorem expers debet esse totius coloris. Nam àliàs intus existens prohibebit extraneum, vt ait Arist. 2. de anima. Ita similiter, vt iudex possit proferre iudicium rectum inter duas partes, necesse est careat omni affectione priuata ad alteram partem: imò cũ amicus censeatur alter ego, si iudex in alteram partem propendeat, censebitur iudicare in causa propria, in qua vix vnus est rectus iudex. Quare merito vocat Aristot. vbi supra. Iudicem iustitiam animatam. Cuios duplex est sensus. Primus ꝙ anima iudicis, vt iudex est, debet esse ipsa virtus iustitiæ: quæ totum animum iudicis ita occupet sicut anima totum corpus. Et sicut omnis operatio totius suppositi ab anima procedit, ità omnis operatio iudicis necesse est proficiscatur ex inclinatione iustitiæ. Secundus sensus est, ꝙ iustitia secundũ se censetur quasi mortua, debet autem viuificari ex affectu iudicis sicut corpus viuificatur per animam. Ob istam causam Arist. lib. 1. Rhetoricorum cap. 1. & 2. lib. ca. 1. Eum iudicem qui conatur in alteram partem inclinare, dicit esse similem illi, qui regula qua uti debemus in mensuratione alicuius rei, in alteram partem inclinare & flectere contendit. Idcirco Areopagitæ fuerunt iudices seuerissimi, qui voce publica præconis interdicebãt illi, qui erat ius dicturus, ne proœmio, neve Epilogo vteretur coram eis. Eo ꝙ istæ partes orationis potissimum deseruiant ad flectendum animum iudicis. Aristot. 3. Rhetoricorum ca. 11. animum iudicis comparat aræ deorum: quia sicut Deus in omni sua operatione est summè rectus, & omnis passionis expers: ita animus iudicis omni passione debet esse vacuus; & ideo sacræ literæ Deum appellant iudicem. Genesis 1. Vbi nos legimus, In principio creauit Deus, Hebraicè habetur Heloim, idest iudices creauit, & è contra iudices appellantur dij. Vt dicitur in Psal. Deus stetit in Synagoga Deorum, id est iudicum. Insinuatur enim quòd affectus iudicis valde similis esse debet affectui Dei. Istum affectum & inclinationem ad iustitiam quam iudex tenetur habere explicatur Sapientię cap. 1. Diligitè iustitiam qui iudicatis terram. Idipsum insinuatur Exodi 23. Leuitici 19. Deuteronomij cap. 1. & 16. sed præcipuè Matth. 5. Beati qui esuriunt & sitiunt iustitiam. Itaque affectus iustitiæ non debet esse qualiscunque sed auidissimus, qualis est appetitus cibi & potus in eo qui fame & siti laborat. Vltimò est notandum, quòd ista prima conditio ex suo genere obligat sub culpa mortali: quoniam, vt diximus sumitur ex fine. Cæterum in particulari non semper erit peccatũ mortale iudicium non procedens ex inclinatione iustitiæ. Satis fuerit ad euitandum peccatum mortale, quòd iudicium secũdum substantiã procedat quasi ex affectu iustitię. v. g. quod iudex reddat vnicuique quod suum est: & hoc intendat, quamuis admisceatur ibi aliquis amoris affectus vel odijs. In quo casu tantum erit culpa venialis ob leuitatẽ passionis, quę non tanta fuit, vt perturbaret rationem iudicis & iustitiæ.

DVBITATVR circa solutionem ad tertiũ. Vtrùm mortaliter peccet iudex, qui existens in peccato mortali profert iudicium vtens officio & authoritate iudicis. In hac re primo cauendus est error Vvitcleph, quia asseruit per quodcũque peccatum mortale iudicem siue secularem siue ecclesiasticũ ipso iure amittere iurisdictionem & officium iudicis. Damnatus est iste error Concilio Constantiensi sessione 8. errore quintodecimo. Ex hoc sequitur iudicem existentem in peccato mortali non ex eo peccare neque peccato mortali, neque veniali, quia iurisdictonem vsurpet: quia secundum fidẽ tenemur fateri illum esse verum iudicem. Tota autem dubitatio est, vtrũ mortaliter peccet, eo quòd malè vtatur iurisdictione & authoritate publica quã habet. In qua re Alexãder Alẽsis, quem refert Syluester i summa, verbo. Iudex. §. duodecimo. indiscriminatim docet, tam iudicem ecclesiasticum quam secularem peccare, si proferat iudicium existens in peccato mortali, quamuis sit peccator occultus. Alij Theologi distinguũt de seculari & ecclesiastico iudice. Et dicunt secularem non peccare mortaliter pronunciando iudiciũ si eius peccatũ fuerit occultum. Putant autem iudicem ecclesiasticum peccare mortaliter proferẽdo iudicium, quamuis sit peccator occultus. Ita Syluester verbo, Correctio. §. 16. & sequitur in hac sententia Paludanum docentem illam in 4. distinctione 19. quæstione. 3. Imo & D. Thomas eadem distinctione, quæstione. 2. articul. 2. eiusdem fuit opinionis. Argumentum potissimũ quo mouẽtur est, quoniam materia spiritualis qualis est sententia prolata à iudice ecclesiastico, nõ est prophanè & irreligiosè tractanda, ergo iudex ecclesiasticus manens in peccato mortali, nõ debet proferre sententiam, quia prophanè & irreligiosè profert illam spiritualem, qualis est ecclesiastica.

PRO decisione sit prima conclusio. Si iudex existens in peccato mortali proferat sententiam, non peccabit mortaliter, si peccatum eius non fuerit publicum & scandalosum. Hæc conclusio intelligitur de vtroque iudice. Est etiam intelligenda siue eis peccatum fuerit occultum siue publicum, dummodo non sit scandolsum. Voco scandalosum ex quo sententia iudicis contemnitur, & sit quasi irrisorie in populo. verbi gratia, Si iudex fuerit publicus concubinarius & proferat iudicium contra alium concubinarium suæ iurisdictionis, tale iudicium meritò contemnentur à sub-

ditis & fiet ittisorium. Cęterum si iudex existens publicus concubinarius condemnauerit latronem ad patibulum: eius concubinatus licet sit scandalosus simpliciter in republica: non tamen in ordine ad istam sententiam censebitur scandalosus. Quia non reddit contemptibile iudicium. Istam conclusionem docent multi viri docti: quamuis non ita explicatam. Caiet. 3. tomo, opusculorum, opusculo de vsu rerum spiritualium. Magister Soto vbi supr. D. Tho. absque dubio fauet huic sententiæ: & mutauit illam quam tenuit in 4. Sententiarum in hoc articulo solutione ad tertium. Et supra quæst. 33. art. 5. Et 3. parte quæst. 64. art. 6. Et probatur conclusio. Primò, Iudex in tali peccato existens, si sententiam proferat iuxta leges iustitiæ, non peccat cõtra iustitiam neq; contra charitatem, nullum ergo peccatum mortale committit in tali casu. Consequentia patet, quia non est alia uirtus, quam ille iudex possit violare: cuius transgressus sit culpa mortalis. Probatur antecedens. Primo, ꝙ non violet iustitiam, supponimus: ex eo quòd seruat omnes leges iustitiæ. Quòd autem non violet charitatem. Probatur quoniam non est scandalosum eius iudicium, & non potest aliter violare charitatem, nisi scandalosum sit, ergo &c. Et confirmatur, quia ut supponimus eius iudicium non redditur contemptibile. Probatur secunda conclusio de iudice ecclesiastico. Iudex ecclesiasticus nulla sanctitate sacratur ad exercendum iudicis officium ergo sententia quam profert in causa spirituali non expostulat per se loquendo sanctitatem in iudice, atque adeo eius peccatum non reddit ipsam sententiam illicitam saltim mortaliter, si alias fuerit iusta & nõ scandalosa populo. Prima consequentia probatur. Quoniam si ministerium iudicis ecclesiastici per se expostulat sanctitatem in iudice, insufficienter prouisum esset ab ecclesia, imo & à Christo, quòd iudex ecclesiasticus non consecraretur speciali sanctitate, sicut consecratur sacerdos ad ministerium altaris, & ad iudicium quod exercet in sacramento confessionis. Hæc autem insufficientia non est admittenda in ecclesia. Ex hoc soluitur argumentum pro opposita sententia. Respondetur enim, ꝙ materia iudicij ecclesiastici non ita est sancta, ꝙ sanctificet animas: sicut sacramenta. Neq, est adeo proxima sanctitati gratiæ, vt expostulet per se specialem sanctitatem in iudice: sicut expostulant ministeria diaconatus & subdiaconatus: quocirca non debet regulari eius tractatio per redulas religionis per se loquendo: sed per regulas iustitiæ, & ex consequenti quamuis non religiose tractetur, non erit peccatum mortale.

Secunda conclusio. Iudex qui existens in peccato mortali scandalosè profert sententiam, peccat mortaliter & contra charitatem: quia scandalizat populum, & quodammodo contra iustitiam: quia publicam sententiam alias iustam & necessariam, reddit contemptibilem. Scandalosum peccatum intelligo ad sensum expositum supra. Ex quo sequitur ꝙ iudex existens in tali peccato si immineat necessitas reipublicæ, vt proferatur sententia super aliquod crimen: tenetur vel resipiscere publicam agendo pœnitentiam, aut officium iudicis deponere: vt iudex de nouo creatus sentẽtiam pronuntiet, quia est periculum in mora.

Tertia & vltima conclusio. Iudex existens in peccato mortali occulto si proferat sententiam, nullũ peccatum committit, etiam veniale: quamuis sit iudex ecclesiasticus. Committet aũt peccatum veniale si eius peccatum fuerit publicum, non tamen

A scandalosum. Primam partem conclusionis existimo probabiliorem quàm contrariam sententiam, quam docet Soto vbi supra. Existimat enim esse peccatum veniale in tali iudicio, eò quòd iudex talem sententiam proferens ipso opere profitetur se immunem à culpa mortali, atque adeo censetur hypocrita: & ex consequenti venialiter saltim delinquit. Sed nostram conclusionem docet vt credo D. Tho. in solutione ad tertium huius articuli. Asserit enim iudicem existentem in peccato occulto, si cum humilitate proferat sententiam, non peccare. At si peccaret venialiter, minimè diceret D. Thomas absolutè non peccare.

Præterea probatur ratione, qua probaui primã
B conclusionem. Æqua enim videtur illa ratio de vtraq; culpa. Id verò quod dicit Magister Soto de hypocrita parum mouet: quia supponimus iudicẽ constringi legibus iustitiæ ad iudicandum, ergo nõ est dicendus hypocrita si iudicet. Et hoc est, quod docet D. Tho. cùm dicit in solutione ad tertium. ꝙ si cum humilitate iudicet, non peccat. Cum humilitatem, idest, non animo ostendendi se zelosum communis boni: sed satisfaciendi officio suo, quasi hac ratione non obligaretur, cessaret à iudicio cognoscens se minus dignum tanto ministerio.

Secunda pars conclusionis est manifesta: quoniã iudicium prolatum à tali iudice non potest non generare aliquale scandalum, & aliqualem sui con-
C temptum atque adeo non potest non esse aliquale peccatum.

ARTICVLVS III.

Vtrùm iudicium ex suspicione procedens, sit licitum?

AD Tertium sic proceditur. Videtur, quòd iudicium ex suspicione procedens, non sit licitum. Suspicio enim vide- (Locis supra ar. 2. in ducti. Et quodli. 12. art. 25.)
D tur esse opinio incerta de aliquo malo. Vnde & † Philosophus in 6. Ethic. ponit quòd suspicio se habet & ad verum & ad falsum. Sed de singularibus contingentibus nõ potest haberi opinio nisi incerta. Cùm ergo iudicium humanum sit circa humanos actus, qui sunt in singularibus & contingentibus, videtur quòd nullum iudicium esset licitum, si ex suspicione iudicare non liceret. (Lib. 6. c. 3. tom. 5.)

E 2. Præterea. Per iudicium illicitum fit aliqua iniuria proximo. Sed suspicio mala in sola opinione hominis consistit: & sic non videtur ad iniuriam alterius pertinere. Ergo suspicionis iudicium non est illicitum.

3. Prætera, Si sit illicitum, oportet ꝙ ad iniustitiam reducatur: quia iudicium est actus iustitiæ, vt † dictum est. Sed iniustitia ex suo genere semper est peccatum mortale, vt suprà † habitum est. Ergo (Art. 1.) (Quæst. 59. art. 4.)

go suspicionis iudicium esset semper peccatum mortale, si esset illicitum. Sed hoc est falsum: quia suspiciones vitare nō possumus, vt dicit † Gloss. Augnst. super illud 1. ad Corinth. 4. Nolite ante tempus iudicare. Ergo iudicium suspiciosum non videtur esse illicitum.

Tract. 90. in Ioā. circa mediū. tom. 9.

Sed contra est, quod † Chrysostomus super illud Matthęi 7. Nolite iudicare, &c. dicit: Dominus hoc mandato non prohibet Christanos ex beneuolentia alios corripere, sed ne per iactantiam iustitiæ suæ Christiani Christianos despiciant, & solis plerunque suspicionibus odientes cæteros, & condemnantes.

Hom. 17. in opere imperfecto in princ. tom. 2.

Respondeo dicendum, quòd sicut Tullius dicit, suspicio importat opinionem mali, quādo ex leuibus indicijs procedit. Et contingit ex tribus. Vno quidem modo ex hoc, quòd aliquis ex seipso malus est: & ex hoc ipso, quasi conscius suæ malitiæ, faciliter de alijs malum opinatur, secundùm illud Eccles. 10. In via stultus ambulans, cùm ipse sit insipiens, omnes stultos æstimat. Alio modo prouenit ex hoc, quòd aliquis malè afficitur ad alterum: cùm enim aliquis contemnit vel odit aliquem, aut irascitur, vel inuidet ei, ex leuibus signis opinatur mala de ipso: quia vnusquisque faciliter credit quod appetit. Tertio modo prouenit ex longa experientia. Vnde † Philosophus dicit in 2. Rhetoric. quòd senes sunt maximè suspiciosi: quia multotiens experti sunt aliorū defectus. Primæ autem duæ suspicionis causæ, manifestè pertinent ad peruersitatem affectus. Tertia verò causa diminuit rationem suspicionis, inquantum experientia ad certitudinem proficit, quę est contra rationem suspicionis. Et ideo suspicio vitium quoddam importat: & quanto magis procedit suspicio, tanto magis est vitiosum.

Li. 2. Rhetor. c. 13. parū à princ. tom. 6.

Est autem triplex gradus suspicionis. Primus quidem gradus est, vt homo ex leuibus indicijs de bonitate alicuius dubitare incipiat. Et hoc est veniale & leue peccatnm. Pertinet enim ad tentationē humanam, sine qua vita ista non ducitur: vt habetur in † Gloss. super illud 1. ad Corinthios 4. Nolite ante tempus iudicare. Secundus gradus est, cùm aliquis pro certo malitiam alterius æstimat ex leuibus indicijs. Et hoc si sit de aliquo graui, est peccatum mortale, inquantum non est sine contemptu proximi: Vnde glossa ibidem subdit. Etsi ergo suspiciones vitare non possumus, quia homines sumus, iudicia tamen, id est, diffinitiuas firmasq; sententias continere debemus. Tertius gradus est, cùm aliquis iudex ex suspicione procedit ad aliquem condemnandum, & hoc directè ad iniustitiam pertinet: vnde est peccatum mortale.

Est Aug. tracta. 90. in Ioā parum ante med. to. 9.

Ad primum ergo dicendum, quòd in humanis actibus inuenitur aliqua certitudo, non quidem sicut in demonstratiuis, sed secundum quod conuenit tali materię, puta cum aliquid per idoneos testes probatur.

Ad secundum dicendum, quòd ex hoc ipso quòd aliquis malam opinionem habet de alio sine causa sufficienti, indebitè contemnit ipsum: & ideo iniuriatur ei.

Ad tertium dicendum, quòd quia iustitia & iniustitia est circa exteriores operationes (vt † dictum est) tunc iudicium suspiciosum directè ad iniustitiam pertinet, quando ad actum exteriorem procedit: & tunc est peccatum mortale, vt † dictum est. Iudicium autem interius pertinet ad iniustitiam, secūdùm quòd comparatur ad exterius iudicium, ut actus interior ad exteriorem, sicut concupiscentia ad fornicationem, & ira ad homicidium.

Quæst. 59. artic. 2. ad tertium.

In corpore artic.

SVMMA ARTICVLI.

Prima conclusio, Suspicio est opinio mali ex leuibus indicijs procedens.

Secunda conclusio. Iudicium ex suspicione procedens illicitum est & vitiosum.

Tertia conclusio. Tres sunt suspicionis gradus; primus cum quis ex leuibus indicijs incipit dubitare de malitia alterius, & tunc est peccatum veniale. Secundus quando quis ex leuibus indicijs pro certo æstimat & iudicat malitiam alterius. Et tunc si fuerit in re graui erit peccatum mortale. Tertius cum iudex ex leuibus indicijs aliquem in foro exteriori condemnat. Et tunc est peccatum mortale contra iustitiam.

COMMENTARIVS.

Circa primam conclusionem notandum est, quod quamuis D. Thom. à principio articuli sequutus Ciceronē definierit strictè suspicionem prout distinguitur à dubio & iudicio temerario, quæ definitio continet in prima cōclusione:

Cæterùm in prosecutione articuli cōfudit ista tria: quoniam in primo gradu suspicionis comprehendit dubium de malitia proximi. In secundo gradu iudicium certum & determinatum de malitia proximi vocat suspicionem. Et hoc quidem non fuit peculiare D. Thomæ: sed communiter viri doctissimi ista tria confundunt: & vt in plurimum solēt ea appellare quasi communi nomine iudicium temerarium. Et fortassis ratio huius confusionis ea fuit, quòd hæc tria in duobus conueniunt. Primò quòd sunt de malo proximi, voco malum proximi non ipsum malum materialiter in semetipso, sed formaliter sumptum quatenus suam malitiam in operantem refundit. Vt explicat D. Thomas in artic. seq. ad secundum. & propterea dixi de malo proximi, idest, quod reddit ipsum proximum malū moraliter. Secundo conueniunt in hoc quod procedunt ex indicijs leuibus, quibus vir prudens moueri nō debet. Sed nihilominus ista tria distinguuntur quàmplurimum. Etenim dubium secundùm propriam sui rationem tunc duntaxat contingit, quando animus leuioribus indicijs in vtramq; partem mouetur, sed in neutram declinat, manetque in ambiguo pendens. Et ideo Aristoteles in 3. Metaphys. cap. 1. dubitans comparat hominibus ligatis, qui neq; huc neq; illuc se vertere possunt. Iudicium vero temerariū si propriè sumatur, est certa & determinata sententia cui nulla dubitatio admiscetur de malitia proximi. Suspicio autem importat assensum de malo proximi, sed cum magna formidine alterius partis. In primo differt à dubio, in secundo vero à iudicio temerario. Et ob id meritò definitur quod sit quædam opinio mali. Opinio etiam est assensus incertus & formidolosus. Distinguitur autem suspicio ab opinione in eo quod opinio auctore Arist. 6. Ethicorum, cap. 9. indifferenter se habet ad bonum & malum, & potius sumitur speculatiuè quam practicè: suspicio vero denotat assensum practicum, & propriè loquēdo tantum est de malo, & ita definitur opinio mali. Sed mihi videtur quòd suspicio sit debilis opinio.

Dubium est, Vtrùm suspicio strictè sumpta ex suo genere sit peccatum mortale, & in materia graui sit in indiuiduo & de facto peccatum mortale. Probatur pars negatiua primò ex D. Thoma qui expressè docet in hoc articulo quod in primò gradu suspicionis solùm interuenit peccatum veniale. In primo autem gradu cōprehendit D. Tho. dubitationem & suspicionem: quę importat assensum vnius partis, cùm formidine alterius. Et hoc aperte constat, quia primum gradum suspicionis distinguit D. Thomas à secundo gradu. In secundo vero gradu loquitur expressè Diuus Thomas de iudicio temerario, in quo nulla admiscetur formido, & dubietas alterius partis. Igitur in primo gradu comprehendit suspicionem. In eadem sententia videtur esse D. August. cuius est glossa super 1. ad Corinth. cap. 14. relata hic à D. Thoma, & desumpta ex August. tractatu. 90 in Ioannem. Confirmatur. Nam vt inquit Diuus August. loco citato, suspicio pertinet ad humanam tentationem sine qua vita hominis duci nequit, ergo tantùm est peccatum veniale. Secundo iudicium temerarium est eo tātum est peccatum veniale aut mortale, quatenus per illud proximus despicitur & contemnitur: sed per suspicionem proximus non perfectè despicitur, ergo non excedit limites peccati venialis. Cōsequentia patet, quia vbi est leuis iniuria & leuis proximi contemptus, non committitur graue peccatum, cuiusmodi est mortale. Minor probatur.

A Quia proximus tunc duntaxat perfectè contemnitur, quando absque dubitatione de eius malitia iudicatur. Confirmatur. Nam suspicio de malitia proximi non contrariatur fraternę charitati: contingit enim inter amicos, quod vnus suspicatur male de altero: ergo non est peccatum mortale ex suo genere. In hoc dubio Caietanus in præsenti, & in Summa, verbo suspicio, & in verbo iudicium temerarium, docet suspicionem etiam in re graui non esse peccatum mortale quandiu suspicio manet intra limites suspicionis: ita quod non excludat omnem formidinem. Aliqui ex Summistis verbis citatis. Et in verbo præsumptio, inclinant in hanc sententiam: præsertim summa Rossella.

B Magister Soto vbi supra, artic. 3. asserit cum Caietano suspicionem non esse peccatum mortale ex suo genere, addit tamen quod in indiuiduo erit aliquando peccatum mortale propter nimiam grauitatem materiæ. Peccaret enim mortaliter, qui leuibus indicijs inductus suspicaretur aliquem esse hæreticum aut crimen nefandum commisisse. Quidam nouiores Theologi dicunt, quòd suspicio in materia graui erit culpa venialis si per modicū tempus duraret: erit autem mortalis culpa si longo tempore perseuerauerit in animo.

Pro decisione primò explicandum est, quid sit materia grauis: Deinde quæ appellentur leuia indicia. Materia grauis in hoc loco illa censetur, ex qua valdè contemnitur & despicitur proximus.

C Hæc autem materia licet vt communiter dicunt, sit regulariter mortale peccatum: sed tñ neq; est necesse quòd sit semper mortale, neq; omne peccatū mortale reputatur semper materia grauis in ordine ad suspicionem & iudicium temerarium. Etenim si quis suspicaretur de aliquo qui inter ingenuos haberi solet, ex leuibus indicijs, ex vili sanguine natum esse: ista suspicio in materia graui versaretur, quamuis nullum malum mortale suspicetur de proximo. Item qui ex leuibus indicijs suspicaretur aliquem virum probum in consuetudinem duxisse mentiri in familiaribus collocutionibus, quamuis hęc mendacia non sint peccata mortalia: erunt tamen materia grauis respectu suspicionis

D huiusmodi. Denique si quis suspicaretur de viro aulico & prosano quòd inhonesto amore prosequitur fęminam: quamuis inhonestus amor sit peccatum mortale, non tamen respectu huius hominis censetur materia grauis in ordine ad suspicionem & iudicium: quia istius modi homo non reputat iniuriam sibi fieri per tale iudicium: quin potius gloriatur. Itaque grauitas materiæ in hac parte non est secundùm seipsam expendenda ponderandaque, sed per respectum ad personam cui applicatur per suspicionem aut iudicium. Nā quod graue reputatur respectu unius hominis, leuissimū esse poterit comparatione alterius. Circa iudicia leuia generalis regula sit. Illa reputari leuia mora-

E liter quę non sufficiunt ex seipsis mouere animum viri probi & prudentis ad suspicandum malum de proximo. Sed in particulari leuitas aut grauitas indiciorum ex multis pensanda est. Primò ex proportione ipsorum ad illud malum quod indicant. Reputantur enim indicia quasi signa, & malum ipsum, de quo est suspicio, tanquam signatum. Secūdò debet haberi respectus ad grauitatem materię circa quam versantur illa indicia. Etenim indicia quæ in materia non multum graui censentur sufficientia, in materia grauissima, vt in crimine hæresis, non sunt habenda vt sufficientia ad iudicandum: sed vt leuissima. Tertiò debet haberi respectu

respectus ad qualitatem personæ de qua fit suspicio. Nam aliqua indicia sufficient ad iudicandum aliquod malum de homine priuato & prosano: quæ leuissima erunt ad id suspiciandum de viro grauissimæ authoritatis & virtutis, maxime si est persona publica. Denique indicia comparari debent ad animum iudicantis. Nam aliqua sufficient ad dubitandum, quæ non sufficient ad suspicandum. Et aliqua sufficient ad suspicandum quæ non ad iudicandum. Quæ omnia committenda sunt prudentis & timorati viri arbritrio.

His suppositis sit prima conclusio. Suspicio ex leuibus iudicijs procedens de malo proximi ex genere suo est peccatum mortale. Hanc conclusionē docent viri grauissimi & moderni & multi ex antiquis. Et probatur primò. In sacri literis prohibetur iudicium temerarium, Matth.7. Nolite iudicare, & non iudicabimini. Et Roman.14. & 1. Corinth.4. & Iacobi.4. dicitur: quod qui detrahit fratri suo aut iudicat, legi detrahit & de lege iudicat, sed iudicium temerarium secundùm vsum sapientium appellatur etiam illa sententia, quæ cum assensu alterius partis admittit formidinem alterius: quæ est suspicio, ergo suspicio prohibetur in sacris, atque adeo ex suo genere est peccatum mortale. Confirmatur. Sacræ literæ prohibent iudicium temerarium, quod est in vsu apud homines: nam iudicium omnem formidinem excludens, raro contingit: at suspicio est frequens apud homines, ergo & illa prohibetur nomine iudicij locis citatis, ergo suspicio potissime prohibetur.

Secundò probatur. Malitia suspicionis consistit in iniuria, quæ fit proximo quatenus despicitur & contemnitur: sed iniuria ex suo genere est culpa mortalis, ergo &c.

Vltimò probatur, & specialiter arguitur contra sententiam Magistri Soto. Illud vitium, quod intra limites suæ materiæ absque hoc quòd trahatur ad speciem alterius vitij, aliquando mortale peccatum ergo ex suo genere est mortale. Sed secundum Magistrum Soto iudicium in re grauissima manens intra limites suspicionis est peccatum mortale, ergo ex suo genere est peccatū mortale. Dicūt aliqui, istū modum dicendi Magistri qui est cōis apud Theologos, ita esse accipiendum & intelligendum: quod suspicio indeliberata, quandiu indeliberata non est ex suo genere peccatum mortale: quia quandiu subest indeliberationi non potest esse peccatum mortale. Hæc solutio nullā habet apparentiam: quia si Theologi loquuntur cum Magistro de suspicione indeliberata, falsò dictum est, quòd cum fuerit in re grauissima est peccatum mortale. Nam indeliberatio tollit grauitatem culpę mortalis in quacunque materia.

Secunda conclusio. Suspicio in materia graui est in indiuiduo culpa mortalis, etiam si per breue tēpus duret: si sic deliberata. Prima pars conclusionis sequitur ex præcedenti. Nam illud vitium quòd ex suo genere est mortale, redditur mortale in indiuiduo ex grauitate materiæ. Sed suspicio ex genere suo est mortale peccatum, ergo &c. Et confirmatur. Nam alias ferè nullum esset peccatum mortale in materia iudicij temerarij: quoniam vt dicebamus, rarissime contingit, quòd ex leuibus indicijs procedat iudicium temerarium, omnino certum & determinatum, ergo si suspicio cui admiscetur aliqua dubietas non est peccatum mortale etiam in materia graui, rarissimè continget mortale peccatū in iudicio temerario: quod falsum est. Secūda pars cōclusionis probatur. Quod iniuria illata proximo

A fit grauis aut leuis non prouenit ex temporis breuitate aut longitudine, ergo vt suspicio in materia graui sit culpa mortalis non requiritur temporis longitudo. Hoc tamen debet intelligi dummodo sit deliberata suspicio: quæ est tertia pars conclusionis. Quæ dicimus de suspicione à fortiori sunt dicenda de iudicio temerario. De dubio autem prima conclusio etiam est certissima. An vero secunda conclusio procedat eodem modo de dubio atque de suspicione explicandum est articulo sequenti.

Ad primum argumentum respondetur, D. Thomam in primo gradu suspitionis non loqui strictè de suspitione, vt differt à dubio & à iudicio, sed potius comprehendere & dubium & iudicium: & B omnia hæc appellat suspicionem in primo gradu: quamuis non procedant ex deliberatione: quod insinuauit D. Tho. in illis verbi cum incipit dubitare, idest cum non ex deliberatione, sed indeliberatè suspicatur aut iudicat. Iudicium enim tunc censetur incipere, quando ex deliberatione procedit. In secundo vero gradu suspicionis non solum D. Tho. cōprehendit iudicium cui nulla admiscetur formido, sed etiam suspicionem strictè sumptam quando & iudiciū & suspicio ex deliberatione procedunt, & plenam animi deliberationem in iudicio aut suspicione interuenientem vocat D. Tho. certitudinem & firmitatem sententiæ. Ad confirmationē negatur suspicionem deliberatam pertinere ad tentationem humanam: quin potius pertinent ad ten- C tationem diabolicam.

Ad secundum argumentum respondetur, quòd licet in iudicio temerario reperiatur perfectior & magis consummata iniuria proximi: in suspicionē tamen tanta fit iniuria proximo in materia graui, quæ sufficiat constituere peccatum mortale, & lędere mortaliter amicitiam & charitatem fraternam, Pugnat enim cū vera proximi amicitia quod quis ex leuibus indicijs grande malum de proximo suspicetur: quia ille excessus asserendi prouenit ex malitia voluntatis. Et per hoc soluitur argumentum & confirmatio. Circa solutionem ad tertium Diui Thomæ nota, quòd non solum in iudice, verùm in D persona priuata iudicium temerarium animo conceptum per se loquendo disponit ad exteriorem iniuriam proximi: disponit enim ad verba externa prolanua talis judicij, per quæ iniuriam exteriorē irrogabit proximo. Disponit etiam ad hoc quòd taliter iudicans opere externo siue facto siue verbo contemnat & despiciat proximum: de quo graue malum suspicatur, & quem in sua mēte cōtemnit: in qua etiam ei iniuriam facit.

ARTICVLVS IIII.

Vtrùm dubia sint in meliorem E partem interpretanda.

AD Quartum sic procedit. Videtur quòd dubia non sint in meliorem partem interpretanda. Iudicium enim magis debet esse de eo, quod vt in pluribus accidit. Sed in pluribus accidit, quòd aliqui malè agant: quia stultorum infinitus est numerus, vt dicitur Ecclesiast.1. Proni enim sunt sensus hominis ad malum ab adolescentia

scentia sua, vt dicitur Genes. 8. Ergo dubia magis debemus interpretari in malū quàm in bonum.

2. Præterea. August. † dicit, quòd ille piè & iustè viuit, qui rerum integer est æstimator, in neutram partem declinando. Sed ille qui interpretatur in melius quod dubium est, declinat in alterā partem. Ergo hoc non est faciendum.

Lib. 1. de doct. Christiana, in prin. to. 3.

3. Præterea. Homo debet diligere proximum sicut seipsum. Sed circa seipsum homo dēt dubia interpretari in peiorē partem: secundùm illud Iob. 9. Verebar omnia opera mea. Ergo videtur quòd ea quæ sunt dubia circa proximos, sint in peiorem partem interpretanda.

SED contra est quòd Rom. 14. super illud, Qui non manducat, manducantem non iudicet. Dicit Gloss. Dubia in meliorē partem sunt interpretanda.

RESPONDEO dicendum, quòd sicut † dictum est, ex hoc ipso, quòd aliquis habet malam opinionem de alio absque sufficienti causa, iniuriatur ei, & contemnit ipsum. Nullus autem debet alium contemnere vel nocumentum quodcunque inferre, absque causa cogente. Et ideo vbi non apparent manifesta indicia de malitia alicuius, debemus eum vt bonum habere, in meliorem partem interpretando quod dubium est.

Art. præc. ad 2.

AD primum ergo dicendum, quòd potest contingere quòd ille qui in meliorem partem interpretatur, frequētius fallatur. Sed melius est, quòd aliquis frequenter fallatur, habens bonā opinionē de aliquo malo homine, quam quòd rariùs fallatur habens malam opinionem de aliquo homine bono: quia ex hoc fit iniuria alicui, non autem ex primo.

AD secundum dicendum, quòd aliud est iudicare de rebus, & aliud de hominibus. In iudicio enim in quo de rebus iudicamus, non attenditur bonum vel malum ex parte ipsius rei de qua iudicamus, cui nihil nocet qualitercunque iudicemus de ipsa, sed attenditur ibi solum bonum iudicantis, si verè iudicet: vel malum, si falsò: quia verum est bonum intellectus, falsum autem est malum ipsius, vt dicitur in 6. Ethicorum: & ideo vnusquisque debet niti ad hoc, quòd de rebus iudicet, secundùm quod sunt. Sed in iudicio, quo iudicamus de hominibus, præcipuè attenditur bonū

Li. 6. Ethi. ex c. 2 colligitur, to. 5.
Lib. 6 Metaph. tex. 8. habetur expresse to. 8.

A & malum ex parte eius de quo iudicatur: qui hoc ipso honorabilis habetur quòd bonus iudicatur, & contemptibilis, si iudicetur malus. Et ideo ad hoc potius tendere debemus in tali iudicio, quòd hominem iudicemus bonum, nisi manifesta ratio in contrarium appareat. Ipsi autem homini iudicanti falsum, iudicium, quo bene iudicat de alio, non pertinet ad malum intellectus ipsius: sicut nec ad eius perfectionem pertinet secundùm se cognoscere
B veritatem singularium contingentium, sed magis petinet ad bonum affectum.

AD tertium dicendum, quòd interpretari aliquid in deteriorem vel meliorem partem contingit dupliciter. Vno modo per quandam suppositionem: & sic cùm debemus aliquibus malis adhibere remediū, siue nostris, siue alienis, expedit ad hoc, vt securius remedium apponatur, quòd supponatur id quod est deterius:
C quia remedium quod est efficax contra maius malum, multò magis est efficax contra minus malum. Alio modo interpretamur aliquid in bonum vel malum, diffiniē do, siue determinando: & sic in rerum iudicio debet aliquis niti ad hoc, vt interpretetur vnumquodque, secundùm quod est. In iudicio autem personarum, vt interpretetur in melius: sicut dictum † est.

In cor. ar. & ad 2.

SVMMA ARTICVLI.

D CONCLVSIO est affirmatiua. Et ratio est, quia aliàs fit iniuria proximo, dum cōtemnitur absque causa cogente.

COMMENTARIVS.

DVBITATVR circa istum articulū, Vtrùm in dubijs teneamur ex præcepto declinare positiuè in meliorem partem.

Arguitur primò pro parte negatiua, dum in sacris literis prohibemur, ne proximum contemnamus: solum dicitur: Nolite iudicare, & non iudicabimini, Nolite condem-
E nare & non condemnabimini. Tu qui es qui iudicas alienum seruum. At vero qui iudicat taliter q non declinat in alteram partem, sed est dubius, nō iudicat alienum seruum, ergo non facit contra præceptum.

Secundò. Nemo tenetur extra necessitatis articulum impendere honorem vel aliquod beneficiū proximo: sed in casu dubio declinare in meliorem partem est impendere honorem proximo positiuè, ergo ad hoc non tenemur in omni re dubia: sed sufficiet quòd nos habeamus negatiuè vel quòd suspendamus iudicium.

Tertiò. Si in re dubia esset peccatum suspendere assensum & iudicium: sequeretur quod in materia graui

grani ſemper eſſet peccatum mortale, ſiquidem eſt peccatum iniuſtitiæ quod ex genere ſuo eſt mortale Conſequens tamen videtur falſum, & contra iudicium Diui Thomæ in articulo. 3. vbi ait, quòd quando ex leuibus indicijs do bonitate alicuius incipit homo dubitare, eſt ueniale & leue peccatum. De hac difficultate ſunt duæ opiniones. Altera Caietani in hoc articulo aſſerentis, nunquam eſſe peccatum ſuſpendere intellectum: & habere nos negatiue erga bonitatem vel malitiam proximi in rebus dubijs. Altera eſt Magiſtri Soto lib. 3. de iuſtitia, q. 4. art. 4. vbi ait, φ non ſolum tenemur nõ malè iudicare de proximo: ſed ẽt tenemur de illo bonã poſitiuè habere opinionem in dubijs. Et ita intelligit D. Tho. in hoc artic. 4. Inter has duas ſententias magis nobis placet quædam media: quæ ſequentibus concluſionibus explicatur.

Prima concluſio. Regula illa celebris, dubia ſunt in meliorem partem interpretanda, duplicem ſenſum poteſt habere. Alterum merè negatiuum, hoc eſt nemo in caſu dubio debet in peiorem partem declinare. Quem ſenſum inſinuat D. Thom. in hoc articulo. Quoniam tunc ſit iniuria proximo ſi declinemus in peiorem partem. Si autem omnino ſuſpiciendimus iudicium, non infertur nocumentum proximo. Alterum poteſt habere ſenſum, facta ſuppoſitione, videlicet, quòd aliquis rem dubiam velit interpretari meliorem partem in fauorem proximi. Iſta concluſio videtur certa: & colligitur ex regula. 11. de regulis iuris in 6. Vbi dicitur, cum iura partium ſunt obſcura: reo potiùs fauendum eſt quã actori. Sed habet rei locum ille de quo infertur iudicium dubium, an ſit bonus vel malus, ergo illi fauendum eſt ſimiliter eſt regula. 65. ibi eodem. In pari delicto & cauſa, melior eſt conditio poſſidentis. At vero in rebus dubijs proximus eſt poſſidens honorem ſuum & bonam famam, ergo ſi volumus iudicare: tenemur in eius fauorem declinare.

Secunda concluſio. Abſolutè & per ſe loquendo in caſu dubio, nemo tenetur rem dubiam in meliorem partẽ poſitiuè interpretari. Neque eſt aliquod peccatum in tali caſu ſuſpendere actum iudicij. Probatur primo argumentis factis in principio dubij. D Deinde quia in tali caſu obiectum intellectus eſt verè dubium ſecundum rectam rationem: ergo intellectus ſuſpendẽs iudicium ſecundùm rectam rationem ſe ſe habet. Quemadmodum in ſpeculatiuis ſi quæratur, Vtrùm aſtra ſint paria vel imparia, rectè ſuſpenditur iudicium, propter dubitatem obiecti: ergo ſimiliter contingit in practicis dubijs.

Tertia concluſio. Quando iudicia ſunt leuia ad dubitandum poteſt interdum eſſe peccatum mortale dubitare de bonitate proximi per iudicium expreſſum poſitiuè vel interpretatiuè. V.g. dubitat aliquis ex leuibus indicijs; Vtrùm Petrus commiſerit crimen hæreſis, aut peccauerit contra naturam. E Tunc peccat mortaliter. Probatur hoc. Quia multo magis contemnit proximum qui ita dubitat, quàm qui leuiora peccata mortalia ſuſpicatur vel temerè iudicat. Sed iſte peccat mortaliter, vt ſupra dictum eſt ergo multò magis ille. Confirmatur. Quia nemo eſt qui non velit potius, quod alius de ſe temerè iudicet commiſiſſe ſimplicem fornicationem: quam quod dubitet ſe commiſiſſe peccatum hæreſis aut contra naturam. Hæc videtur nobis moralis demonſtratio. Diximus per iudicium poſitiuum expreſſè vel interpretatiuè: quoniam ſi homo merè negatiuè ſe habeat, non peccat mortaliter ſuſpendẽdo iudicium: niſi quando tenetur proferre illud. Et tunc profectò non ſe habet merè negatiuè, ſed pri-

A uatiuè: & vult interpretatiuè iudicare rem eſſe dubiam, & hoc ſufficit, vt aliquis peccet mortaliter in illa hæſitatione: an proximus ſit hæreticus. Sed obijciet aliquis: quòd in illo caſu non tenetur aliquis proferre iudicium in meliorem partem, ergo ſi ſuſpendit illud non peccat mortaliter, ſiquidem ſe ſe habet merè negatiuè. Reſpondetur, quòd eſt valde probabilis ſententia in tali caſu, quòd tenetur homo interpretari illud dubium in meliorem partem. Et ratio eſt, quia tunc proximus quando leuia ſunt indicia, eſt velut in extrema neceſſitate conſtitutus: ergo teneor illi ſuccurrere excuſando illum apud me ipſum. Quemadmodum teneor excuſare illum apud infamatorem ex leuibus indicijs. Et cõ- B firmatur. Quoniam in illo euentu, eo ipſo quod homo diſſimulat proferre iudicium, relinquit rem tãquam verè dubiam, & interpretatiuè conſentit in hoc propoſitione, dubium eſt an ille ſit hæreticus. Quæ aſſerito eſt valdè iniurioſa.

Quarta concluſio. In omnibus peccatis mortalibus dubitare poſitiuè iudicando, rem dubiam eſſe, an proximus illud peccatum commiſerit, idque ex leuibus indicijs, eſt peccatum mortale per ſe loquendo. Probatur. Qui hoc modo dubitat contemnit proximum in re grauiſſima, qualis eſt peccatum mortale quod efficit hominem infamem apud Deum, & illi inimicum, ergo per ſe loquendo talis dubitatio peccatum mortale eſt: quoniam maximũ C nocumentum infert homini in ſuo honore. Diximus autem per ſe loquendo peccatum mortale eſſe ita dubitare: hoc eſt ex parte obiecti. At vero ex circunſtantia ſubiecti & perſonæ de qua iudicatur, continget eſſe peccatum veniale taliter iudicare: imo etiam temerè iudicare, continget eſſe peccatũ veniale. V.g. eſt aliquis adoleſcens, qui gloriatur de amore mulierum, non erit peccatum mortale de huiuſmodi perſona ex leuibus indicijs dubitare ſeu iudicare, quod ille ſit fornicator. Ratio eſt quia ille in tali caſu non patitur detrimentum in ſuo honore: quem ipſe prodigit. Et hęc eſt potiſſima regula obſeruanda in huiuſmodi ſuſpicionibus & iudicijs temerarijs & dubitationibus. Imo & in murmura- D tionibus & detractionibus eſt obſeruanda iſta regula ad iudicandum quando eſt peccatum mortale. Videlicet, quod attendamus ad nocumentum quod patitur proximus in ſuo honore. Etenim quamuis ſit grauiſſimum delictum de quo agitur, ſi tamen ex circunſtantia perſonæ, cui tale crimen obijcitur, vel ex circunſtantia perſonæ cum qua agitur de tali crimine: non patitur proximus detrimentum in honore: tunc non erit peccatum mortale: ſed tantũ peccatum veniale.

Ad argumenta in oppoſitũ rñdetur. Ad primũ, quod eodẽ præcepto ſolet prohiberi grauiſſimum peccatũ & alia peccata minus grauia & minus nota v.g. in illo præcepto. Nõ occides, prohibetur omnis E percuſſio proximi etiam non occiſiua. Imo & prohibentur affectus iræ. Sic etiam in illo præcepto nõ licet iudicare: prohibetur etiam ſuſpicio & dubitatio iniurioſa erga proximum.

Ad ſecundum reſpondetur, quòd vt diximus in explicatione tertiæ concluſionis, proximus eſt in illo caſu in extrema neceſſitate cõſtitutus: & tenetur homo tunc ſuccurrere illi. Cæterum quod obijcitur, quòd non teneor cum periculo errandi in intellectu interpretari verè dubia in meliorem partem: optime diſſoluitur ex doctrina D. Thomæ, quoniam cognitio ſingularium in ſpeculatiuis non pertinet ad perfectionem humani intellectus: propterea nulla virtus eſt in intellectu ad cognitionem

ſpecu-

ſpecutatiuam ſingularium. At verò in practicis cognitio ſingularium perfectio eſt intellectus, & ideo ſecundùm prudentiam declinant homo in dubijs practicis in meliorem partem propter periculum maximum nocendi proximo, ſi voluntariè dubitet maximè in leuibus iudicijs.

Ad tertium reſpondetur, quòd iam diximus eſſe peccatum mortale aliquando ſuſpendere aſſenſū in rebus grauibus: quando ex leuibus indicijs offertur dubium: in quo ipſe proximus notabiliter læditur in honore. Tunc enim oſtendimus quòd non ſe habet homo purè negatiuè.

ARTICVLVS V.

Vtrùm ſit ſemper ſecundùm leges ſcriptas iudicandum.

Inf. art. 6. cor.

AD Quintum ſic proceditur. Videtur, quòd non ſit ſemper ſecundùm leges ſcriptas iudicandum. Semper enim vitandum eſt iniuſtum iudicium. Sed quandoque leges ſcriptæ continent iniuſtitiam: ſecundùm illud Iſaiæ 10. Væ qui condunt leges iniquas, & ſcribentes iniuſtitiam ſcripſerunt. Ergo non ſemper eſt ſecundùm leges ſcriptas iudicandum.

2. Præterea. Iudicium oportet eſſe de ſingularibus euentibus. Sed nulla lex ſcripta poteſt omnes ſingulares euentus comprehendere: vt patet per Philoſophum in † 5. Ethic. Ergo videtur quòd non ſemper ſit ſecundùm leges ſcriptas iudicandum. (Li. 6. c. 10 tom. 3.)

3. Præterea. Lex ad hoc ſcribitur, vt ſententia legiſlatoris manifeſtetur. Sed quandoque contingit quòd ſi ipſe legiſlator præſens eſſet, aliter iudicaret. Ergo non eſt ſemper ſecundùm leges ſciptas iudicandum.

Sed contra eſt, quod Auguſt. dicit in libr. de vera † Relig. in iſtis temporalibus legibus, quanquam de his homines iudicent cùm eas inſtituerint, tamen cùm fuerint inſtitutæ & firmatæ, non licebit iudicibus de ipſis iudicare, ſed ſecundùm ipſas. (med. to. 1. Cap. 31. à)

Reſpondeo decendum quòd ſicut dictum † eſt, iudicium nihil aliud eſt, quàm quædam diffinitio vel determinatio eius quod iuſtum eſt. Fit autem aliquid iuſtum dupliciter. Vno modo ex ipſa natura rei, quod dicitur ius naturale. Alio modo ex quodam condicto inter homines: quod dicitur ius poſitiuum, vt ſuprà habitum † eſt. Leges autem ſcribuntur ad vtriuſque (Art. 1 huius quæſt.) (Quæſt 57. art. 2.)

A iuris declarationem, aliter tamen & aliter. Nam legis ſcriptura, ius quidem naturale continet, ſed non inſtituit. Non enim habet robur ex lege, ſed ex natura. Ius autem poſitiuum, ſcripturam legis & continet & inſtituit, dans ei auctoritatis robus. Et ideo neceſſe eſt quòd iudicium fiat ſecundùm legis ſcripturam: alioquin iudicium deficeret vel à iuſto naturali, vel à iuſto poſitiuo.

B Ad primum ergo dicendum, quòd lex ſcripta, ſicut non dat robur iuri naturali, ita nec poteſt eius robur minuere, vel auferre: quia nec voluntas hominis poteſt immutare naturam. Et ideo ſi ſcriptura legis contineat aliquid contra ius naturale, iniuſta eſt, nec habet vim obligandi. Ibi enim ius poſitiuū locum habet, vbi quātum ad ius naturale, nihil differt, vtrum ſic vel aliter fiat, ſicut ſuprà † habitum eſt. Q. art 57. art 2.
C Et ideo nec tales ſcripturæ, leges dicuntur, ſed potius legis corruptiones: vt ſuprà dictum † eſt, & ideo ſecundùm eas non eſt iudicandum. 1 2. q. 95. art 2.

Ad ſecnndum dicendum, quòd ſicut leges iniquæ ſecundùm ſe contrariantur iuri naturali vel ſemper, vel vt in pluribus: ita etiam leges, quæ ſunt rectè poſitæ, in aliquibus caſibus deficiunt: in quibus ſi ſeruarentur, eſſent contra ius naturale. Et ideo in talibus non eſt ſecundùm literam legis iudicandum, ſed recurrendum ad
D æquitatem, quam intendit legiſlator. Vnde Iuriſperitus † dicit. Nulla ratio iuris aut æquitatis benignitas patitur, vt quæ ſa lubriter pro vtilitate hominum introducuntur, ea nos duriore interpretatione contra ipſorum commodum producamus ad ſeueritatem. Et in talibus etiam legiſlator aliter iudicaret: & ſi conſideraſſet, lege determinaſſet. Et per hoc patet reſponſio ad Tertium. (In digeſto veteri, li. 1. tit. 3. l. 24.)

E

SVMMA ARTICVLI.

PRIMA concluſio. Neceſſe eſt quod iudicium fiat ſecundùm legis ſcripturam. Ratio eſt, quoniam aliàs iudicium deficeret vel à iuſto naturali vel à iuſto poſitiuo.

Secunda concluſio. In aliquo euentu non eſt ſecundum literam legis iudicandum: ſed recurrendū eſt ad æquitatem, ſeu Epicheiam, Iſta concluſio colligitur ex D. Tho. in ſolutione ad ſecundum.

COM.

COMMENTARIUS.

N hoc articulo ante omnia aduertendum eſt, quod Diuus Tho. in duobus articuli præcedentibus explicuit tertiam conditionem iudicij in priuatis perſonis, oſtendens quomodo ſit peccatum illam conditionem prætermittere. Nunc autem in hoc articulo id ipſum oſtendit verificari oporteret in iudicio principis, ſiue cuiuslibet miniſtri Reipublicæ. Explicat aūt talem iudicij conditionem ſeruari in publicis iudicijs & tribunalibus, quādo ex legis præſcripto iudicia pronunciantur; alias eſſent iudicia ſuſpicioſa & temeraria. Hæc concluſio verum habere habet in iudicijs quæ pronuntiantur non ſolum à iudicibus inferioribus, ſed etiam à ſupremo ſenatu Principis. Probatur primò. Ex teſtimonio expreſſo Diui Auguſtini, quod habetur in argumento, ſed contra lib. de vero regimine capit. 31. Item etiam ex Ariſt. 5. Ethic. cap. 6. & lib. 10. c. 9. Et 2. Politicorum cap. 8. Et copioſius lib. 3. cap. 11. & 12. Et Diuus Tho. 1. 2. quæſt. 95. artic. 1. ad ſecundum. Probatur autem concluſio vnica ratione. Lex poſitiua quantum ad vim directiuam obligat in conſcientia non ſolum ſubditos, ſed etiam ipſum Principem legislatorem, ergo in pronuntiando ſententias, omnes debent obſeruare huiuſmodi legis præſcripta. Sed obſeruandum eſt, vſque adeo veram eſſe concluſionem Diui Tho. quòd rariſſimè poſſit princeps vel ſupremus ſenatus in cauſis ciuilibus diſpēſare in ipſa lege, & aliter iudicare quā ipſa lex docet. Probatur quia eſt cōtra ius naturæ, ꝙ poſtquam aliquis per contractū legitimū conſtitutus eſt dn̄s prædij vel alterius rei, expoliet iniuſtus re illa. Quin potius illa expoliatio dicetur furtū ſiue deprædatio. Sed princeps nō pōt diſpenſare in furto neq; in aliquo quod ſit contra ius naturæ, ergo in proferendo ſn̄ias debet ſeruare legis ſcriptā. deinde probatur. Quoniam ſi liceret Principi ita ſe gerere: ſequeretur quod poſſet eum qui litigat, priuare ſuis bonis & adiudicare illa aduerſario: ita vt factum teneret. Hoc autem eſt manifeſtè falſum. Diximus autem quòd rariſſimè poſsit princeps diſpenſare. Quoniam aliquando expediet ad bonum puplicum, vt bona vnius ciuis accommodentur alteri, & tunc poterit princeps hoc facere. Diximus etiam in cauſis ciuilib. quoniam in criminalib. ſæpè cōtingit, ſatisfacta parte, quod princeps diſpenſet in rigore legis ſcriptæ, vbi cōe bonum non periclitatur. De qua re diſputandum erit infra q. 67. art. 4.

DVBIVM tamen in hoc articulo ſe offert, vtrū ſententia iniuſta quæ contra legis præſcripta pronuntiatur: obliget in foro conſcientiæ. Pro cuius intelligentia aduertendum eſt primo, tripliciter contingere quod aliqua ſententia ſit iniqua. Primo quidem ex animo & affectu malo pronuntiantis illam. v.g. quando iudex condemnat reum ſeruato ordinè iuris & talem reum qui realiter debet condemnari: nihilominus ipſe iudex profert ſententiam animo vindicandi ſe de illo. Secundò dicitur iniuſta ſententia propterea quòd non ſeruatur ordo iuris. Tertiò dicitur iniuſta ex ipſa cauſa: quando pronūtiatur ſententia contra reuerà innocentem; ſecundum tamē allegata & probata eſt nocens. Dicimus ergo quòd duobus primis modis ſententia iniuſta obligat in foro conſcientiæ: & ita ſeruatur ſecundū leges regni Hiſpaniæ. Quamuis enim conſtet quod iudex protulit ſententiam animò ſe vendicandi vel non ſeruauit ordinem iuris, ſi tamen proceſſit in pronuntiando ſecundum allegata & probata, habetur valida executioni mandatur talis ſententia. Se-

A cundo aduertendum eſt ꝙ iniuſta ſn̄ia per ſe adhuc eſt duplex, Alia quæ continet errorem intollerabilē v.g. in qua præcipitur aliquid impoſſibile vel aliquid manifeſtè malum: vt ſi quis puniatur pro bene factis. Et hæc dicitur apud iuris peritos ſententia nulla. Et huiuſmodi manifeſtum eſt quòd non obligat in foro conſcientiæ. Alia vero eſt ſententia iniuſta, quæ quamuis contineat errorem, non tamen intolerabilem. Et hæc dicitur à Iuriſconſultis iniuſta ſententia, Sed valida & tenenda. Vt habetur capit. ſententiam. 11. quæſt. 3. imo vero executioni mandata eſt. Vt habetur extr. in cap. paſtoralis. de officio delegati. In præſenti ergo quæſt. ſolum controuertitur de ſententia quæ continet errorem tolera-

B bilem. Nam cōſtat ſententiam continentem errorem intolerabilem eſſe nullam.

Notandum eſt tertio; quòd cauſæ in quibus pronuntiatur ſententia: aliæ ſunt ſeculares & prophanæ in quibus agitur de rerum temporalium poſſeſſione ſiue iure. Aliæ vero ſunt eccleſiaſticæ in quibus agitur de iure ſeu poſſeſſione beneficiorum. Huiuſmodi rurſus cauſæ aliquando requirunt ſententiam declaratiuam tantum, hoc eſt vt iudex declaret ius beneficij cui pertineat & debeat aſcribi abſquè condemnatione alterius partis litigantis. Aliquando verò ſententia quę profertur eſt priuatiua v.g. quando iudex per ſententiam expoliat alteram partem litigantem beneficio propter aliquod cri-

C men: & adiudicat beneficium alteri.

His ſuppoſitis ſit prima concluſio. In cauſis ſecularibus ſententia iniuſta ex cauſa, quamuis pronuntietur ſecundum allegata & probata, non tamen obligat reum in foro conſcientiæ, neque confert talis ſententia ius alteri parti pro qua pronuntiatur, neque reuera expoliat partem condemnatam ſuo iure, quod habebat ad rem. Iſta concluſio eſt communis ſententia Theologorum: Videtur Caietanus infra quæſt. 70. artic. 4. & in opuſculo 27. quæſtionum. 13. quæſt. ad ſecundum. Et in opuſculo. 17. reſpon. 14. reſpōſione. Et Soto lib. 5. de Iuſtitia. quæſt. 4. artic. 5. Et quarto Sententiarū, diſtinct. 22. quæſt. 1. artic. 3. concluſ. 4. Et eſt expreſſa ſententia Diui

D Thomæ infra quæſt. 70. loco citato ad ſecundum argumentum. Vbi ait iudicium iniuſtum non eſſe iudicium. Et hinc ſumitur primum argumentum ad probandam concluſionem. Iudiciū eatenus obligat conſcientia quatenus habet rationem iudicij: ſed eatenus habet rationem iudicij, quatenus eſt determinatio iuris, vt dictum eſt articulo primo: ergo iudicium iniuſtum non habet rationem iudicij, ſiquidem non eſt determinatio iuſti ſeu iuris: ſed potius eſt determinatio iniuſti. Secūdo probatur quī ſn̄ia & iudicium eſt quaſi quædam lex particularis in particulari euentu: vt docet D. Tho. art. ſeq. & infra q. 67. artic. 1. ſed lex iniuſta nullo modo obligat in cōſcientia, ergo neque ſententia iniuſta. Ter-

E tio probatur, quoniam communis eſt Theologorū regula, ſcilicet, quod ſentētia quæ fertur in foro exteriori obligat in foro conſcientiæ, niſi fundetur in falſa præſumptione. Ecce vbi Theologi excludūt errorem omnem, vt ſententia obliget in conſcientia, etiam ſi ille error fuerit legitimè præſumptus.

Secunda concluſio. In cauſis beneficiarijs omnis ſententia iniuſta propter errorem tolerabilem, ſiue illa ſit declaratiua, ſiue priuatiua, dummodo pronūtiatur ſecundū allegata & probata, & inter partes bona fide litigantes, confert ius in foro conſcientiæ ei in cuius fauorem pronuntiatur: & reuera expoliat alterum iure quod habebat. v.g. litigabat Petrus & Paulus apud iudicem. Et vterque contendit ſibi

com-

competere ecclesiam parochialem. Declarauit au-
tem ipse iudex talem ecclesiam Petro esse ascri-
bendam per sententiam secundum allegata &
probata pronuntiatam, Tunc Petrus est paro-
chus illius ecclesiæ, non obstante quòd Paulus reue
ra secundum iura communia habebat ius ad illud
beneficium. Sed non probauit legitimè intentionē
suam. Idem continget, si Petrus & Paulus litegarēt
de parochia cuius Paulus habebat titulum &
possessionem. Petrus autem apud Episcopum bona
fide accusauit Paulum de aliquo crimine, propter
quod merebatur priuari beneficio. Et episcopus se-
cundum allegata & probata protulit sententiam,
per quam expoliat Paulum suo beneficio: & ascri-
bit illud Petro. Tunc dicimus quòd Petrus est ve-
rus parochus illius ecclesiæ. Hæc conclusio quan-
tum ad id quod asserit de senteatia declaratiua est
cōtra Magistrum Soto vbi supra. Et contra omnes
ferè iuris peritos. Quantum vero ad alteram partē
de sententia priuatiua conceditur à Magistro Soto
vbi supra. Negatur tamen à plurimis iuris Canoni-
ci peritis & Summistis: inter quos est Panormita-
nus c. 1. de concessione præbendæ. Et Innocentius
c. quia plerique. de immunitate ecclesiarum. quos
referunt & sequuntur Angelus in sūma, verbo, sen
tentia. §. vltim. & Syluester noster ibidem. Dicunt
isti doctores quod sententia priuatiua, etiam si iniu
sta sit in causis beneficiarijs, quando reus non appel
lat legitimè & opportunè, confert ius in conscien-
tia alteri parti. Et ratio illorum est: quia tunc vide-
tur reus consentire & cedere iuri suo. Et idcirco si
Episcopus conferat alteri beneficium quod iam va-
care censetur per alterius partis concessionem, va
lida erit collatio. Si tamen reus, aiunt appellauerit
opportunè, etiam si eius appellatio non admittatur,
non erit valida sententia, neque confert ius alteri
cuius fauorem pronuntiatur. Nos autem contra cō
tendimus ostendere huiusmodi authores sibi ipsis
contradicere. Sitque primum argumentum ad ip-
sos. In causis prophanis & secularibus eo ipso, quod
reus non appellat, non censetur iuri suo cedere, vt
ipsimet authores concedunt. Ergo neque in causis
beneficiarijs. Probatur consequentia. Quia non ha-
bet minus ius ad beneficiū qui possidet illud, quàm
habet ille qui possidet rem temporalem. Ergo si iste
per hoc ꝙ non appellat non amittit ius in conscien-
tia, ergo neque ille. Arguitur secundò. Nam non ap-
pellare non est maius signum cedendi iuri suo quan
do per sententiam priuatiuam condemnatur reus,
quàm cum talis sententia est declaratiua, sed iuris
periti concedunt, quòd quando est iniusta senten-
tia declaratiua, non est valida siue fiat appellatio si-
ue non. Ergo idem debent concedere in sententia
priuatiua. Vel potiùs negare in declaratiua: ita vt sit
vtriusque eadem ratio. Si tertium argumentum
specialiter contra Magistrum Soto. Sententia priua
tiua iniusta confert ius in conscientia, vt ipse fate-
tur, ergo multò magis declaratiua. Probatur conse-
quentia, quia maiorem iniustitiam continet senten-
tia iniusta priuatiua: quam iniusta declaratiua, siqui
dem per priuatiuam expoliatur homo suo benefi-
cio, & imponitur illi falsum crimen. At vero per
declaratiuam solum manifestatur quòd ille nō ha-
bet ius ad beneficium, ac proinde præsumēdus est
magis inuoluntarius quādo condemnatur per sen-
tentiam priuatiuam, quàm quando per declarati-
uam. Hæc ad homines. Modo probatur conclusio
directè. In ecclesia est potestas conferendi & aufe-
rendi beneficia cum opus fuerit ad salutem anima-
rum & ad spirituale ecclesiæ commodum: sed ex-

A pedit ad animarum salutem, & conscientiarum trā
quillitatem, vt talis sententia etiam iniusta valeat,
siue declaratiua siue priuatiua sit ergo in conscien-
tia manet tutus ille cui confertur beneficium, &
est verus parochus: quoniam aliàs esset in ecclesia
magnus error & scrupulus conscientiæ, si iura be-
neficiorum penderent à rei veritate, & non à sen-
tentia iudicis: quæ licet iniusta: procedit tamen se
cundum allegata & probata. Hæc ratio manifesta
est, quia sæpè numero haberentur pro veris paro-
chis & Episcopis, qui tales non essent. Neque ha-
berent veram iurisdictionem. Et confirmatur à si-
mili. Quoniam quando expedit ad bonum tempo-
rale reipublicæ secularis, potest princeps qui est cu-
B stos illius, expoliare vnum ciuem suis bonis pro-
prijs & illa alteri adiudicaré. Ergo multo magis iu-
dex spiritualis poterit hoc præstare, quando expe-
dierit ad bonum spirituale ipsius ecclesiæ. Sed ex-
pedit, vt tales sententiæ etiam iniustæ obligent in
foro conscientiæ & veram iurisdictionem confe-
rant ipsis parochis & episcopis. Ergo de facto valēt
& tenent in foro conscientiæ. Confirmatur secun-
dò. Quoniam beneficia instituta sunt immediatè
propter bonum commune & spirituale ecclesiæ,
ergo quando huiusmodi bonum periclitatur, ne-
cesse est vt ecclesia vtatur potestate sua, & verè cō-
ferat beneficia in foro conscientiæ, illis quibus in
foro exteriori per sententiam secūdum allegata &
C probata prolatam, adiudicat, licet illa sit iniusta à
parte rei. Sed contra prædictam conclusionem ar-
guitur primo argumentis factis pro prima conclu-
sione. Nam in causis prophanis quando sententia
est iniusta secundum se, etiam si pronuntietur secū-
dum allegata & probata, non confert ius in cōsciē-
tia, ergo neque in causis beneficiarijs ecclesiasticis.
Omnes enim rationes quæ militant pro causis pro-
phanis, videntur similiter concludere de causis ec-
clesiasticis. Ad hoc argumētum respondetur, quòd
pariter procedit contra nostram sententiam, & cō-
tra communem Canonistarum, & quorundam
Theologorum: qui tenent, quando sententia est pri
uatiua, valere. Et ideo omnes tenemur ad illud re-
D spondere. Negatur igitur consequētia. Et ratio dif-
ferentiæ est, quoniam nullum omnino est incom-
modum communi bono temporali, si in causis tē-
poralibus iudicium huiusmodi non obliget in foro
conscientiæ. At vero in spiritualibus magnum in-
conueniens emergit, si in causis beneficiarijs ad col
lationem veri iuris, esset necessarium quod a parte
rei ita se haberet res: si modo iudex pronuntiat se-
cundum allegata & probata. Sed nos contendimus
quòd ipsa pronuntiatione confertur illi ius quod
antea non habebat. Arguitur secundo. Ille in cuius
fauorem pronuntiatur talis sententia iniusta, tene-
tur cum primum sententiæ vitium cognouerit al-
teri restituere beneficium acceptum ex tali senten-
E tia. Ergo per illam sententiā non accepit ius in foro
conscientiæ. Ad hoc argumentum respondetur cō-
cedo antecedens. Tenetur enim ille resignare be-
neficium in manibus prælati: vel saltem tenetur ad-
monere alteram partem de vitio commisso in sen-
tentia: vt si ille voluerit prosequi litem & sibi con-
sulere, faciat libere. Si autem noluerit admonere
proximum, sed manere cum ipso beneficio. Nihi-
lominus est verus parochus veram habens iurisdi-
ctionem. Quemadmodum indignus aliquis cui se-
mel collatum fuerit beneficium, tenetur illud resi-
gnare: & nihilominus omnes concedunt quod talis
indignus habet veram iurisdictionem. Peccat ta-
men circa iustitiam legalem & charitatem.

ARTI-

ARTICVLVS VI.

Vtrùm iudicium per vſurpationem reddatur peruerſum.

D Sextum ſic proceditur. Videtur quòd iudicium per vſurpationem non reddatur peruerſum. Iuſtitia etenim eſt rectitudo quædam in agendis. Sed nihil deperit veritati à quocunque dicatur, ſed à quocunque eſt accipienda, Ergo etiam nihil deperit iuſtitiæ, à quocũque iuſtum determinetur, quod pertinet ad rationem iudicij.

Supra art. 2. corp. & infr. q. 67. art. 1. Et 4. diſt. 17. q. 3 art. 1. q. 4. & di. 43 q. 2. ar. 1. c. 0.

2. Præterea. Peccata punire ad iudiciũ pertinet. Sed aliqui laudabiliter leguntur peccata puniſſe, qui tamen auctoritatem non habebant ſuper illos quos puniebãt: ſicut Moyſes occidendo Aegyptium, vt habetur Exod. 2. & Phinees filius Eleazari, Zambri filium Salumi: vt legitur Nume. 25. & reputatum eſt ei ad iuſtitiam: vt dicitur in Pſal. 105. Ergo vſurpatio iudicij non pertinet ad iniuſtitiam.

3. Præterea. Poteſtas ſpiritualis diſtinguitur à temporali. Sed quandoque prælati, habentes ſpiritualem poteſtatem, intromittunt ſe de his quæ pertinent ad ſecularem poteſtatem. Ergo vſurpatum iudicium non eſt illicitum.

4. Præterea. Sicut ad rectè iudicãdum requiritur auctoritas: ita etiam & iuſtitia iudicantis & ſcientia, vt ex ſupradictis † patet. Sed non dicitur iudicium eſſe iniuſtũ, ſi aliquis iudicet, non habens habitum iuſtitiæ, vel non habens ſcientiam iuris. Ergo etiam neque iudicium vſurpatũ, quod fit per defectum auctoritatis, ſemper erit iniuſtum. Art. 2.

Sed contra eſt, quod dicitur Roma. 14. Tu quis es, qui iudicas alienum ſeruum?

Reſpondeo dicendum, quòd cum iudicium ſit ferendum ſecundum leges ſcriptas, vt dictum † eſt, ille qui iudicium fert, legis dictum quodammodo interpretatur, applicando ipſum ad particulare negotium. Cùm autem eiuſdem auctoritatis ſit legem interpretari, & legem condere, ſicut lex condi non poteſt niſi publica auctoritate, ita nec iudicium ferri poteſt niſi publica auctoritate: quæ quidem ſe extendit ad eos qui communitati ſubdũtur. Et ideo ſicut iniuſtum eſſet, vt aliquis Art. præc.

A conſtringeret alium ad legem ſeruandam, quæ non eſſet publica auctoritate ſancita: ita etiam iniuſtum eſt, ſi quis compellat aliquem ferre iudicium, quod publica auctoritate non fertur.

Ad primum ergo dicendum, quòd pronuntiatio veritatis non importat compulſionem ad hoc, quòd ſuſcipiatur: ſed liberum eſt vnicuique eam recipere, vel non recipere, prout vult. Sed iudicium importat quandam impulſionem. Et ideo iniuſtum
B eſt, quòd aliquis iudicetur ab eo qui publicam auctoritatem non habet.

Ad ſecundum dicendum, quòd Moyſes videtur Egyptium occidiſſe, quaſi ex inſpiratione diuina auctoritatem adeptus: vt videtur per hoc quod dicitur Actuum 7. quòd percuſſo Egyptio æſtimabat Moyſes intelligere fratres ſuos, quoniam Dominus per manum ipſius daret ſalutem Iſrael. Vel poteſt dici quòd Moyſes occidit Egyptium defendendo eum qui iniuriam patiebatur, cum moderamine
C inculpatæ tutelæ. Vnde Ambroſius dicit in libro † de Offic. quòd qui non repellit iniuriam à ſocio cùm poteſt, tam eſt in vitio, quàm ille qui facit. Et in ducit exemplum Moyſi. Vel poteſt dici ſicut dicit † Auguſt. in quæſtionibus Exod. quòd ſicut terra, ante vtilia ſemina, herbarum inutilium fertilitate laudatur: ſic illud Moyſi factum, vitioſum quidem fuit: ſed magnæ fertilitatis ſignum gerebat, inquantum ſcilicet erat ſignum virtutis eius, qua populum liberaturus erat. De Phinees autem dicendum eſt, quòd ex inſpiratione diuina, zelo Dei commotus, hoc fecit. Vel quia licet nondum eſſet ſummus Sacerdos, erat tamen filius ſummi Sacerdotis: & ad eum hoc iudicium pertinebat, ſicut & ad alios iudices, quibus hoc erat præceptum.
D

Lib. 1. ca. 36 in prin. cap. ...

Lib. 2 c. 2. 10. & libro 22 cõtra Fauſtũ capit. 70. tom. 6.

Ad tertium dicendum, quòd poteſtas ſecularis ſubditur ſpirituali, ſicut corpus
E animæ. Et ideo non eſt vſurpatum iudicium, ſi ſpiritualis prælatus ſe intromittat de temporalibus, quantũ ad ea, in quibus ſubditur ei ſecularis poteſtas, vel quæ ei à ſeculari poteſtate relinquuntur.

Ad quartum dicendum, quòd habitus ſcientiæ & iuſtitiæ ſunt perfectiones ſingularis perſonæ. Et ideo per eorum defectũ non dicitur vſurpatum iudicium: ſicut per defectum publicæ auctoritatis, ex qua iudicium vim coactiuam habet.

SVM-

SVMMA ARTICVLI.

CONCLVSIO est affirmatiua. Ratio est, quia iudicium est quædam interpretatio legis applicando illam ad particulare negotium: sed eiusdē est legem condere & interpretari: ergo iudicium per vsurpationem redditur peruersum. Probatur cōsequentia, quia vsurpatio iudicij nihil aliud est quàm exercere iudicium siue autoritate publica per quam leges conduntur.

COMMENTARIVS.

IN hoc articulo D. Tho. intendit explicare secundam conditionem iusti iudicij ex illis tribus quas ponit in arti. 2. quæ quidem conditio est, vt qui iudicat habeat iurisdictionem ex publica autoritate. Est autem argumentum contra rationem cōclusionis Diui Thomæ, quoniam iuris periti & Theologi sæpè numero interpretantur leges etiam in casibus singularibus quomodo in illis obligent vel non obligent. Ergo non est eiusdem authoritatis legem interpretari, & condere legem. Patet consequentia. Quoniam prædicti non habent authoritatem condendi legem. Et confirmatur: quoniam iudices inferiores iudicant & legem ipsam in particulari negotio hic & nunc interpretantur & applicant. Ergo non est eiusdem rationis interpretari & condere legem.

Ad primum argumentum respondetur ex mente Diui Tho. in solutione ad primum, quòd interpretari legem dupliciter potest fieri. Vno modo speculatiuè etiam in casu particulari: quod quidem fit per simplicem assertionem eius quod rectum est & fieri debet. Alio modo practicè, ab illo qui habet virtutem compulsiuam, vt ita fiat quod rectum est. Ratio D. Tho. intelligitur de interpretatione respōdetur, secundo modo. Ad confirmationem quod autoritas iudicis particularis inferioris & autoritas iudicis supremi non reputantur duæ autoritates, sed vna participata in ministro inferiori: vt exequatur voluntatem legislatoris. Et ita ad autoritatem inferioris secundum quod illa est in Principe pertinet condere legem, in cuius virtute inferior interpretatur & applicat illam.

DVBITATVR autem primo circa conclusionem. Vtrùm solum iudicium publicum iudicis non habentis veram iurisdictionem, sedentis tamē pro tribunali, dicatur iudicium vsurpatū: an vero etiā iudicium priuatum cuiuslibet hominis qui iudicat proximum, possit dici vsurpatum iudicium.

Primò arguitur. Et probatur quòd solum iudicium publicum tantum. Quoniam ratio Diui Tho. in isto articulo solum procedit de publico. Ait enim quod interpretari sicut condere legem pertinet ad publicam autoritatem propter cuius defectum iudicium redditur peruersum. Et confirmatur ex eo quod inquit iniustum esse restringere aliquem ad sustinendum iudicium, quod non fertur autoritate publica. Idipsum videtur colligi ex solutione ad primum.

Secundò arguitur. Qui iudicat priuatum iudiciū in sua mente, nullius vsurpat autoritatem: sed iudicium vsurpatum dicitur propterea quòd aliquis se intromittit in aliena iurisdictione, ergo priuatum iudicium impropriè dicitur vsurpatum: sed tantum dicitur temerarium.

Tertiò. Quando homo ex sufficientibus indicijs, iudicat peccatum proximi, suspicatur vel dubitat,

A etiam si non habeat autoritatem præsidentis, non dicitur vsurpare iudicium: alias peccaret iudicando, ergo iudicium priuatum non est vsurpatum. Sed in oppositum est: quoniam vt dictum est art. 2. ad iustum iudicium requiruntur tria: quorum vnū est autoritas præsidentis.

Ad hoc dubium respondetur & sit prima conclusio. Quicunque iudicat priuatum iudicium temerarium vel suspicatur vel dubitat ex leuibus indicijs, vsurpat iudicium Dei & authoritatem illius: qui solus habet iudicare de occultis. Probatur testimonijs sacræ Scripturæ. Nam ad Romanos. 14. intendens Apostolus temeraria iudicia prohibere, reddit talem rationem. Deus illum assumpsit, scilicet

B proximum, quem tu iudicas: assumpsit sibi iudicandum. Et iterum quis es tu qui iudicas alienum seruum? domino suo stat aut cadit. Item D. Iacobus in sua Canonica cap. 4. prohibens iudicia temeraria, dicit: qui iudicat fratrem constituit se iudicem legis: Vnus enim est legislator & iudex, qui potest perdere & liberare. Secundo probatur ratione, quoniam solus Deus est iudex cordis & rerum occultarum. Iuxta illud 1. Regum 17. Homo videt quæ apparent: Deus autem intuetur cor. Ergo qui ex leuibus indicijs & coniecturis iudicat proximum, vsurpat diuinam authoritatem.

Secunda conclusio. Nihilominus negare non possumus quin sit manifestior & perfectior ratio

C vsurpationis in iudicijs publicis, quam in priuatis. Hanc conclusionem probant argumenta facta in principio. Nā in iudicijs publicis cogitur ille qui iudicat ad sustinendum iudicium: non aūt in iudicijs particularibus priuatis: Deinde probatur. Quoniā in iudicijs priuatis, solū vsurpat homo diuinam autoritatem: at in publicis & diuinam & humanam. Et denique in iudicijs priuatis semper est coniuncta secunda conditio cum tertia: ac proinde quocunque deficit secunda conditio, statim deficit tertia & posita tertia ponitur secunda. At vero in publicis iudicijs, etiam si non deficiat tertia, siquidem iudex procedit secundum allegata & probata: nihilominus erit iudicium vsurpatum: quoniam ille non

D habet autoritatem à republica. Propterea D. Tho. in hoc articul. 6. posuit exemplum vsurpati iudicij, in publico tribunali: quamuis in citatis Apostoli & Iacobi testimonijs colligatur, quòd in iudicijs priuatis sit quædam vsurpatio diuinæ autoritatis. Quin etiam ipsa ratio D. Tho. etiam concludit, quòd in iudicijs priuatis possit esse huiusmodi vsurpatio: si qui, dem ille qui habet sufficientia iudicia ad taliter iudicādum de proximo, autoritatem habet ab ipso Deo eo ipso quod dedit illi rationalem discursum. Et propterea non vsurpat iudicium Dei. Cæterùm ille qui non habet sufficientia indicia, non habet autoritatem à Deo: qui solus est occultorum iudex. Et per hoc patet ad argumenta in oppositum.

E DVBITATVR secundo. Vtrùm publicum iudicium tyranni Principis obliget in conscientia si procedit secundum allegata & probata, & secundum leges iustas. Verbi gratia. Si Turca, qui in suo regno detinet aliquam Christianam rempublicam vi armorum oppressam, habeat autoritatem ad componendas lites Christianorum: ita vt ipsi teneantur in foro conscientiæ parere huiusmodi sententijs.

Pro parte negatiua videtur esse doctrina D. Tho. in hoc articulo, & ratio conclusionis, & tota Theologorum schola in 4. distinct. 17. Deinde confirmatur ex decretis Pontificum asserentium, nullam esse sententiam à iudice non legitimo: vt dicitur in cap. at si clerici. de iudicijs. & in multis alijs similibus. & in cap.

in cap. sententia. 11. quæst. 3. Vbi non asseritur quã libet sententiam esse timendam: sed Pastoris & prælati. Idipsum habetur ex decretis Imperatorum i vt in l. Barbarius. ff. de officio prætoris. in quibus locis omnes iuris periti hoc ipsum asserunt. Videatur etiam Magister Soto lib. 3. de Iustitia. quæst. 4. artic. 6. Vbi in particulari tenet partem negatiuam dubij propositi: ita vt talis sententia non obliget in conscientia, nisi ex communi consensu republicæ Christianæ oppressæ.

Nihilominus opposita sententia videtur nobis vero similior: ita vt in foro conscientiæ in casu proposito, postquã semel iam cessauit actualis violentia, & strepitus armorum, & in pace de facto Tyrannus possidet rempublicam, obliget illius sententia: quę pronuntiatur secundum allegata & probata. Hæc conclusio dicitur fuisse sapientissimi Magistri Victoria. Et probatur optima coniectura desumpta ex Euangelio. Constat enim Romanos Principes per Tyrannidem occupasse principatum Iudaicæ regionis maximè eo tempore quo Christus Dominus versabatur apud Iudæos, & nihilominus ipse Dominus docuit tributa danda esse Cæsari. Vt patet Matth. 22. & 17. & Ioan. 8. militibus interrogantibus Baptistam quid essent facturi vt salui fierent, non respondit Ioannes Baptista, vt discederent à militia & præsidio Cæsaris: sed solum vt contenti essent stipendijs suis, & neminem concuterent in via. Deinde probatur ratione. Ad bonam gubernationem reipublicæ pertinet tanquam vnicum & necessarium remedium, vt in tali euentu sit aliquis Iudex qui componat lites inter Christianos, tam in ciuilibus quàm in criminalibus: sed in illo euentu oppressionis non potest esse alius iudex nisi Tyrannus vel constitutus à Tyranno, ergo ratio naturalis dictat, quòd illa respublica Christiana in tali euentu teneatur stare iudicio Tyranni procedentis secundum allegata & probata. Et confirmatur. Quia in illo casu respublica consentit saltim virtualiter & interpretatiuè in illo iudicio, ergo talis sententia obligat. Antecedens probatur, quia tenetur illa respublica constituere aliquem iudicem, sed non potest alium constituere ergo quandiu non resistit illi Tyranno, videtur consentire in tali sententia. Quin potius cum accedit ad illum vt iudicium dicat videtur saltim interpretatiuè consentire: & ex duobus malis eligere minus malum, minus autem malum est reipublicæ, subijci Tyranno quam sine iudice esse. Ex dictis colligitur, quòd etiam si Hispani Principes per Tyrãnidem & vim armorum obtinuissent regiones Indorum, de quo nihil asserimus nunc: tamen posteaquam fuerunt in possessione ipsorum tenebantur Indij stare Principum Hispaniæ iudicio: & prædicatores qui illuc aduentabant, tenebantur dicere, Reddite quæ sunt Cæsaris Cæsari & quę sunt Dei Deo: quod quidem Christus dicebat Iudæis.

Ad argumenta vero, quæ facta sunt pro prima sententia respondetur vnica solutione distinguendo in Tyranno duplex principium, vnde eius sententia progreditur. Si enim illa sententia consideretur, vt procedens à Tyranno præcisè, iniusta & vsurpata est, sicut regimen. Si autem consideretur, vt in ea conuenit consensus captiuæ reipublicæ expressè vel interpretatiuè, non est iudicium vsurpatum, sed ab habenta autoritatem ipsius reipublicæ: quę vtitur ipso tyranno tanquam ministro ad componendas lites communitatis. Cæterùm testimonia Pontificum & Imperatorum ve-

A rificantur, vt in plurimùm & ferè semper: nisi quãdo respublica est in extrema necessitate. Tunc enim tenetur eligere minus malum, quale est subijci Tyranno in suo iudicio, supposito quod siue velit siue nolit, ab eo opprimitur: quàm esse sub illius oppressione carens omnino iudice.

Dubitatur tertio. Circa solutionem ad secundum. An Moyses excusandus sit omninò à crimine homicidij, quando occidit Aegyptium Exod. cap. 2. Diuus Thomas refert tres sententias. Prima excusat Moysen, propterea quòd occidit in instinctu diuino, & quòd hoc ita sit, videtur colligi, ex eo quòd postea Dominus publicè declarauit multis miraculis factis per manũ Moysis, quibus da-

B batur intelligi, quòd Moyses destinatus erat tanquam dux & liberator diuina autoritate Israelitici populi. Hęc sententia est Diui Augustini libro 2. quæstionum super Exod. quæst. 72. Idem sentit Rabanus & Rupertus & Lyra & Abulens. Aloysius super illum locum, & Clemens Alexandrinus lib. 1. Stromatum propè finem excusat Moysen propter eandem rationem. At tamen adijcit mysteriorum peritos dicere, quòd Moyses solo verbo interfecit Aegyptium: quemadmodum Petrus Actorum 5. legitur interfecisse solo verbo Ananiam. Quidam autem Iudæorum, vt refert Abulensis, dicunt quòd Moyses interfecit Agyptium per inuocatione nominis Tetragrãmaton, scilicet Iehoua.

C Sed iste modus dicendi qua facilitate dicitur, eadem reijcitur. Altera sententia excusat Moysen etiam à peccato alia via, scilicet, quòd Moyses per modum defensionis cum moderamine inculpatę tutelę occiderit Aegyptium. Ita sentit Ambrosius lib. 1. officiorum cap. 36. & quidam ex doctoribus citatis sicut Rupertus, & Aloysius. Tertia sententia vituperat factum Moysi, sed laudat zelum illius. Hęc sententia asseritur ab August. lib. 2. contra Faust. cap. 70. & ab Hierony. in epist. ad Damasum, & à Chrysost. in lib. 3. de prouidentia. Quarta sententia est Caieta. super Exod. ca. 2. quę quidem media via incedit. Dicit enim se non inuenire certam rationem excusandi Moysen, neque con-

D demnandi. Primum probat ex contextu, vbi dicitur, cum circunspexisset huc atque illuc &c. Hęc autem circunspectio non videtur stare cum instinctu diuino. Item quia occisio, non videtur per modum defensionis, sed per modum vindictæ fuisse. Secundum probat Caiet. quia si ille Aegyptius esset publice constitutus ad afflictionem Iudæorum, vt probabilis pôt esse coniectura, potuit Moyses illum licitè interficere, tanquam communem hostem reipublicæ Hebræorũ: sicut dicemus infra quæst. 64. art. 2. ergo non inuenitur ratio efficax condemnari debeat Moyses.

Inter has omnes sententias duæ primę sunt probabiliores: tum quia à pluribus sanctis affirmantur,

E tum etiam quia D. Aug. vbi supra, super Exod. reuersit sententiam quam tenuerat, contra Faustum & deseruit illam. Et denique quoniam excusare Moysen à peccato, preterquam quod est excusare hominem iustum à peccato, est etiam consentaneum cum eo quod dicit scriptura Numer. 12. Erat autem Moyses mitissimus super omnes homines, ergo nõ est credẽdum quòd vir mitissimus occiderit Aegyptium absque iusta causa. Inter duas priores sententias prima est eligenda & habet coniecturam magnam in verbis D. Stephani, quæ citat D. Tho. in solutione ad secundum.

QVAESTIO LXI.

De diuisione Iustitiæ in commutatiuam & distributiuam.

DEINDE considerandum est de partibus iustitiæ. Et primò, de partibus subiectiuis, quę sunt species iustitię, scilicet distributiua & commutatiua. Secundo, de partibus quasi integralibus. Tertiò, de partibus quasi potentialibus, scilicet de virtutibus adiunctis.

Circa primum occurrit duplex consideratio. Prima, de ipsis iustitiæ partibus. Secunda, de vitijs oppositis. Et quia restitutio videtur esse actus commutatiuæ iustitiæ, primò considerandum est de distinctione iustitiæ commutatiuæ & distributiuæ. Secundò de restitutione.

Circa primum quæruntur quatuor.

ARTICVLVS PRIMVS.

Vtrum inconuenienter ponantur duæ species iustitiæ, scilicet commutatiua & distributiua.

2.q.21.ar. 2.cor. 23. d.33.q.3. art.4 q 5. & 4 d 46. q.1. art.1. q.2.

AD Primum sic proceditur. Videtur, quòd inconuenienter ponantur duæ species iustitiæ, iustitia distributiua & commutatiua. Non enim potest esse iustitiæ species, quòd multitudini nocet, cùm iustitia ad bonum commune ordinetur. Sed distribuere bona cõmunia in multos, nocet bono communi multitudinis: tum quia exhauriuntur opes communes, tum etiam quia mores hominum corrumpuntur. Dicit enim Tullius in lib. † de Offic. Fit deterior qui accipit, & ad idem semper expectandum paratior. Ergo distributio non pertinet ad aliquam iustitiæ speciem.

Li 2 parum à medio illius. in c. duplex liberalitatis genus: & cap. quæ omnis ad cõciliandũ, &c.

† q. 58. ar. 11.

2. Præterea. Iustitiæ actus est reddere vnicuique quod suum est: vt suprà habitũ † est. Sed in distributione non redditur alicui quod suum erat, sed de nouo appropriatur sibi id quod erat commune. Ergo hoc ad iustitiam non pertinet.

3. Præterea. Iustitia non solum est in principe, sed etiam in subditis: vt suprà habitũ † est. Sed distribuere semper ad principem pertinet. Ergo distributiua nõ pertinet semper ad iustitiam.

† 2 q. 58. ar. 6 & ar. 8. & 5.

A 4. Præterea. Distributiuum iustum est bonorum communium, vt dicitur in † 5. Ethic. Sed communia pertinent ad iustitiam legalem. Ergo iustitia distributiua non est species iustitiæ particularis, sed iustitiæ legalis.

Lib 5. c 4. circa fin. & cap. 5.

5. Prętcrea. Vnum & multa non diuersificant speciem virtutis. Sed iustitia commutatiua consistit in hoc, quòd aliquid redditur vni: iustitia verò distributiua in hoc quòd aliquid datur multis. Ergo nõ sunt B diuersæ species iustitię.

Sed contra est, quod Philosophus † in 5. Ethic. ponit duas partes iustitię, & dicit quòd vna est directiua in distributionibus, & alia in commutationibus.

Lib. 5. c. 2. circa fin. tom. 5.

Respondeo dicendum, quòd sicut dictum † est, iustitia particularis ordinatur ad aliquam priuatam personam, quę comparatur ad communitatem, sicut pars ad totũ. Potest autem ad aliquam partem duplex C ordo attendi. Vnus quidem partis ad partem, cui similis est ordo vnius priuatæ personæ ad aliam. Et hunc ordinem dirigit commutatiua iustitia, quæ consistit in his quæ mutuo fiunt inter duas personas adinuicem. Alius ordo attenditur totius ad partes. Et huic ordini assimilatur ordo eius, quod est commune ad singulas personas, quem quidem ordinem dirigit iustitia distributiua, quę est distributiua cõmunium secundùm proportionalitatem. D Et ideo duę sunt iustitiæ species, scilicet commutatiua & distributiua.

q 58. ar. 6.

Ad primum ergo dicendum, quòd sicut in largitionibus priuatarum personarum cõmendatur moderatio, effusio verò culpatur: ita etiam in distributione communiũ bonorum est moderatio seruanda, in quo dirigit iustitia distributiua.

Ad secundum dicendum, quòd sicut pars & totum quodammodo sunt idem: ita id E quod est totius, quodammodo est partis. Et ita cum ex bonis communibus aliquid in singulos distribuitur, quilibet aliquo modo recipit quod suum est.

Ad tertium dicendum, quòd actus distributionis, qui est cõmunium bonorũ, pertinet solum ad præsidentem communibus bonis. Sed tamẽ iustitia distributiua est ẽt in subditis, quibus distribuitur: inquantum scilicet sunt contenti iusta distributione. Quamuis etiam distributio

quan-

A quandoque fiat bonorum communium, non quidem ciuitati, sed vni familiæ: quorum distributio fieri potest auctoritate alicuius priuatæ personæ.

Ad quartum dicendum, quòd motus accipit speciem à termino ad quem. Et ideo ad iustitiam legalem pertinet ordinare ea, quæ sunt priuatarum personarũ in bonum commune. Sed ordinare è contrario bonum commune ad personas particulares per distributionem, est iustitiæ particularis.

Ad quintum dicendum, quòd iustitia distributiua & commutatiua non solum distinguuntur secundùm vnum & multa, sed secundùm diuersam debiti rationem. Alio enim modo debetur alicui id quod est commune, & alio modo id quod est proprium.

SVMMA ARTICVLI.

Conclusio. Conuenienter ponuntur duę species iustitiæ particulares, &c.

ARTICVLVS II.

Vtrùm medium eodem modo accipiatur in iustitia distributiua, & commutatiua.

Infra ar. 4. cor. fin & 2. dist. 27. art. 3. cor & 3. dist 33. q. 1. ar. 3 q. 3 cor. Et vir q. 3. art. 14. ad 7. † Art. præceden.

AD Secundum sic proceditur. Videtur, quòd medium eodẽ modo accipiatur in iustitia distributiua, & commutatiua. Vtraque enim sub iustitia particulari continetur, vt dictum † est. Sed in omnibus temperantiæ vel fortitudinis partibus accipitur vno modo medium. Ergo etiam eodem modo medium est accipiendum in iustitia distributiua & commutatiua.

2. Præterea. Forma virtutis moralis in medio consistit, quod secundùm rationẽ determinatur. Cùm ergo vnius virtutis sit vna forma, videtur quòd in vtraque sit eodem modo medium accipiendum.

3. Præterea. In iustitia distributiua accipitur medium, attendendo diuersam dignitatem personarum. Sed dignitas personarum attenditur etiam in commutatiua iustitia, sicut in punitionibus. Plus enim punitur qui percutit principem, quam qui percutit priuatam personam. Ergo eodem modo accipitur medium in vtraque iustitia.

Sed contra est, quod Philosophus dicit in † 5. Ethic. quòd in iustitia distributiua accipitur medium secundùm Geometricam proportionalitatem, in commutatiua autem secundùm Arithmeticam. Lib. 5. c. 3. tom 5.

Respondeo dicẽdum, quòd sicut dictũ † est, in distributiua iustitia datur aliquid alicui priuatæ personæ, inquantum id, quod est totius, est debitum parti. Quod B quidem tanto maius est, quanto ipsa pars maiorem principalitatem habet in toto. Et ideo in distributiua iustitia tanto plus alicui de bonis communibus datur, quanto illa persona maiorem habet principalitatem in communitate. Quæ quidem principalitas in aristocratia communitate attenditur secundum virtutem, in olicratia secundùm diuitias; in democratia secundùm libertatem, & in alijs aliter. Et ideo in iustitia distributiua non accipitur C medium secundùm æqualitatem rei ad rem, sed secundùm proportionem rerum ad personas, vt scilicet sicut vna persona excedit aliam, ita etiam res, quæ datur vni personæ, excedit rem quæ datur alij. Et ideo dicit † Philosophus, quòd tale medium est secundùm geometricam proportionalitatem, in qua attenditur æquale non secundùm quantitatem, sed secundum proportionem. Sicut si dicamus quòd sicut se habent sex ad quatuor, ita se habent D tria ad duo, quia vtrobique est sesquialtera proportio, in qua maius habet totum minus, & mediã partem eius. Non autem est æqualitas excessus secundum quantitatem, quia sex excedunt quatuor in duobus: tria verò excedũt duo in vno. Sed in cõmutationibus redditur aliquid alicui singulari personæ, propter rem eius, quæ accepta est, vt maximè patet in emptione & venditione, in quibus primò inuenitur ratio commutationis. Et ideo E oportet adæquare rem rei: vt quanto iste plus habet, quàm suum sit de eo quòd est alterius, tantundem restituat ei, cuius est. Et sic fit æqualitas secundum arithmeticam medietatem, quę attenditur secundùm parem quantitatis excessum: sicut quinque est medium inter sex & quatuor, in vnitate enim excedit & exceditur. Si ergo à principio vterque habebat quinque, & vnus eorum accepit

Art. præc.

Li. 5. Eth. ca. 3. à med. to. 5.

vnum de eo quod est alterius, vnus scilicet accipiens habebit sex, & alij relinquentur quatuor. Erit ergo iustitia si vterque reducatur ad medium vt accipiatur vnũ ab eo qui habet sex, & detur ei qui habet quatuor. Sic enim vterque habebit quinque, quod est medium.

Ad primum ergo dicendum, ꝙ in alijs virtutibus moralibus accipitur medium secundùm rationem: & non secundùm rem. Sed in iustitia accipitur medium rei: & ideo secundùm diuersitatem rerum, diuersimodè medium accipitur.

Ad secundum dicendum, quòd generalis forma iustitiæ est æqualitas, in qua conuenit iustitia distributiua cum commutatiua. In vna tamen inuenitur æqualitas secundùm proportionalitatem geometricam, in alia secundùm arithmeticã.

Ad tertium dicendum, quòd in actionibus & passionibus conditio personæ facit ad quantitatem rei: Maior enim est iniuria, si percutiatur princeps, quàm si percutiatur priuata persona. Et ideo conditio personæ in distributiua iustitia attenditur secundùm se. In commutatiua autem, secundùm quod per hoc diuersificatur res.

SVMMA ARTICVLI.

COnclusio. Medium in distributiua accipitur secundùm proportionem rerum ad personas: in commutatiua vero, secũdùm æqualitatem rei ad rem, Et probatur prima pars. In distributiua iustitia debetur vnicuique tantò plus quantò talis persona habet in republica dignitatum: sed hoc est attendere proportionem rerum ad personam in illius medio determinando, ergo. Confirmatur testimonio Arist. 5. Ethic. Secunda pars probatur. In commutatiua iustitia tantum debetur alicui quantum acceptum est ab illo, sed hoc ipsum est attendere æqualitatem rei ad rem, ergo. Confirmatur eodem testimonio Arist. 5. Ethic.

ARTICVLVS III.

Vtrùm materia vtriusque iustitiæ sit diuersa.

AD Tertium sic proceditur. Videtur quòd materia vtriusq; iustitiæ non sit diuersa. Diuersitas enim materiæ facit diuersitatem virtutis, vt patet in temperantia & fortitudine. Si ergo distributiuæ iustitiæ & commutatiuæ sit diuersa materia, videtur quòd non contineantur sub vna

A virtute, scilicet sub iustitia.

2. Præterea. Distributio, quæ pertinet ad iustitiam distributiuam, est pecuniæ vel honoris, vel aliorum quæcunq; dispartiri possunt inter eos, qui communitate communicant: vt dicitur in † 5. Ethic. quorum etiam est cõmutatio inter personas adinuicem, quæ pertinet ad commutatiuam iustitiam. Ergo non est diuersa materia distributiuæ & commutatiuæ iustitiæ. Lib. 5. c. 2. circa fine. tom. 5.

B 3. Præterea. Si sit alia materia distributiuę iustitię & alia materia commutatiuæ propter hoc, ꝙ differunt specie, vbi non erit differentia speciei, non debebit esse materiæ diuersitas. Sed Philosophus † ponit vnam speciem commutatiuæ iustitiæ, quæ tamen habet multiplicem materiam. Non ergo videtur esse multiplex materia harum specierum. Li. 5. Eth. ca. 2 ante med. to. 5.

In contrarium est quod dicitur in † 5. Ethic. quòd vna species iustitiæ est directiua in distributionibus & alia in commutationibus. Lib. c. 2. circa fine. tom. 5.

C

Respondeo dicendum, ꝙ sicut suprà dictum † est, iustitię est circa quasdam operationes exteriores, scilicet distributionẽ & commutationem: quę quidẽ sunt vsus quorundam exteriorum vel rerum, vel personarum, vel etiã operum. Rerum quidem, sicut cùm aliquis vel aufert, vel restituit alteri suam rem. Personarum aũt, sicut cùm aliquis in ipsam personam hominis iniuriam facit, putà percutiendo, vel conuitiando, aut etiam cum irreuerentiã exhibet. Operum autem, sicut cũ aliquis iustè ab alio exigit, vel alteri reddit aliqđ opus. Si ergo accipiamus, vt materiam vtriusq; iustitię ea, quorum operationes sunt vsus, eadem est materia distributiuę & commutatiuæ iustitię. Nam & res distribui possunt à communi in singulos, & commutari de vno in alium. Et etiam est quędam distributio laboriosorum operũ & recompensatio. Si autem accipiamus vt materiam vtriusq; iustitię actiones ipsas principales, quibus vtimur personis, rebus, & operibus: sic inuenitur vtrobique alia materia. Nã distributiua iustitia est directiua distributionum. Cõmutatiua verò iustitia est directiua commutationum, quę attendi possunt inter duas personas: quarũ quędã sunt inuoluntarię, qđã verò voluntariæ. Inuoluntarię quidem quãdo aliquis

† Ar. 1 huius quæst. & q. 58 ar. 9. ad 2. & art. 10.

D E

aliquis vtitur re alterius, vel persona, vel opere, eo inuito. Quod quidem contingit quandoq; occultè per fraudem, quandoque etiam manifestè per violentiam. Vtrunq; autem contingit aut in rem, aut in personam propriam, aut in personam coniunctam. In rem quidem, si occultè vnus rem alterius accipiat, & vocatur furtum: si autem manifestè, vocatur rapina. In personam autem propriam, vel quantum ad ipsam consistentiam personæ, vel quantum ad dignitatem ipsius. Si autem quantum ad consistentiam personæ, sic læditur aliquis occultè per dolosam occisionem, seu percussionem, & per veneni exhibitionem. Manifestè autem per manifestam occisionem, aut per incarcerationem, aut verberationem, seu membri mutilationem. Quantum autem ad dignitatem personæ, læditur aliquis occultè quidem per falsa testimonia, seu detractiones, quibus aliquis aufert famam suã, & per alia huiusmodi. Manifestè autem per accusationem in iudicio, seu per conuitij illationem. Quantum autem ad personam coniunctam læditur aliquis in vxore, vt in pluribus occultè per adulterium. In seruo autem cum aliquis seruum seducit, ita ut à domino discedat. Et hæc etiã manifestè fieri possunt. Et eadem ratio est de alijs personis coniunctis, in quas etiam possunt omnibus modis iniuriæ committi, sicut & in personam principalem. Sed adulteriũ & serui seductio sunt propriæ iniuriæ circa has personas: tamẽ quia seruus est possessio quædam, hoc refertur ad furtum.

2. Voluntariæ autem commutationes dicuntur quando aliquis voluntariè transfert rem suam in alterum. Et si quidẽ simpliciter in alterum transferat rem suam absque debito sicut in donatione, nõ est actus iustitiæ, sed liberalitatis. In tantum autem ad iustitiam, voluntaria translatio pertinet, inquantum est ibi aliquid de ratione debiti. Quod quidem contingit multipliciter. Vno modo, quando quis transfert simpliciter rem suam in alterum pro recompensatione alterius rei; sicut accidit in venditione & emptione. Alio modo, quando aliquis tradit rem suam alteri, concedens ei vsum rei cum debito recuperandi rem. Et si quidem gratis concedit vsum rei, vocatur vsusfructus in rebus, quę aliquid fructificant: vel simpliciter mutuum seu accommodatum in rebus, quæ non fructificant: sicut sunt denarij, vasa, & huiusmodi. Si verò nec ipse vsus gratis conceditur, vocatur locatio & conductio. Tertio modo aliquis tradit rem suam vt recuperandam, non ratione vsus, sed vel ratione conseruationis, sicut in deposito: vel ratione obligationis, sicut cùm quis rem suam pignori obligat, seu cum aliquis pro alio fideiubet. In omnibus autem huiusmodi actionibus siue voluntarijs, siue inuoluntarijs, est eadem ratio accipiendi medium, secundùm æqualitatem recompensationis. Et ideo omnes istæ actiones ad vnam speciem iustitię pertinent, scilicet ad commutatiuam. Et per hoc patet responsio ad obiecta.

SVMMA ARTICVLI.

Prima conclusio. Eadem est materia remota vtriusque iustitiæ, videlicet, personæ, res, opera. Diuersa verò est materia proxima, videlicet, actiones quibus vtimur, rebus personis operibus. Probatur. In omnes distributiones & commutationes vniuntur personæ, res, opera: sed commutationes sunt inter eosdem ciues, ergo.

Secunda conclusio. Omnes commutationes siue inuoluntariæ siue voluntariæ pertinent ad vnã & eandem speciem iustitiæ, scilicet, commutatiuã. Explicat D. Thom. probatq; quoniam in omnibus commutationibus attenditur æqualitas, &c.

ARTICVLVS IIII.

Vtrùm iustum sit simpliciter idem quod contrapassum.

AD Quartum sic proceditur. Videtur, quòd iustum sit simpliciter idem quod contrapassum. Iudicium enim diuinum est simpliciter iustum. Sed hæc est forma diuini iudicij, vt secundum quod aliquis fecit, patiatur: secũdùm illud Matthæ. 7. In quo iudicio iudicaueritis, iudicabimini: & in qua mensura mensi fueritis, remetietur vobis. Ergo iustum est simpliciter idem quod contrapassum. 5. Ethic. lect. 8.

2. Præterea. In vtraque iustitiæ specie datur aliquid alicui secundùm quandam æqualitatem, in respectu quidem ad dignitatem personę, in iustitia distributiua, quę quidem personę dignitas, maximè videtur attendi secundùm opera, quibus aliqui communitati seruiunt: in respectu

autem ad rem, in qua quis damnificatus est, in iustitia commutatiua. Secundum autem vtranque æqualitatem aliquis contra patitur secundùm quod fecit. Ergo videtur quòd iustum simpliciter sit idem quod contrapassum.

3. Præterea. Maximè videtur quòd non oporteat aliquem contra pati, secundùm quod fecit; propter differentiam voluntarij & inuoluntarij. Qui enim inuoluntariè fecit iniuriam, minus punitur. Sed voluntarium & inuoluntarium, quæ accipiuntur ex parte nostra, non diuersificant medium iustitiæ: quod est medium rei, & non quoad nos. Ergo iustum simpliciter videtur esse idem quod contrapassum.

Lib 5. c. 5. tom 5. Sed contra est, quod † Philosophus in 5. Ethic. probat non quodlibet iustum esse contrapassum.

Respondeo dicẽdum, quòd hoc quod dicitur contrapassum, importat ęqualem recõpensationem passionis ad actionem præcedentem. Quod quidem proprijssimè dicitur in passionibus & actionibus iniuriosis, quibus aliquis personam proximi lædit, puta si percutit, quòd repercutiatur. Et hoc quidem iustum determinatur in lege, Exod. 21. Reddet animam pro anima, oculum pro oculo, &c. & quia etiam auferre rem alterius, est quoddam iniustam iniustum facere: ideò secundariò etiam in his dicitur contrapassum, prout scilicet aliquis qui damnum intulit, in re sua etiam ipse damnificatur. Et hoc etiam iustum damnum continetur in lege, Exo. 22. Si quis furatus fuerit bouem, aut ouẽ, & occiderit vel vendiderit, quinque boues pro vno boue restituet, & quatuor oues pro vna oue. Tertiò verò transfertur nomen contrapassi ad voluntarias cõmutationes, in quibus vtriusque est actio & passio: sed voluntarium diminuit de ratione passionis, vt dictum est †. In omnibus autem his debet fieri secundùm rationem iustitiæ commutatiuæ recompensatio secundum æqualitatem, vt scilicet passio recompensata sit æqualis actioni: non autem semper esset æqualis, si idem specie aliquis pateretur, quod fecit. Nam primò quidem cùm aliquis iniuriosè lædit alterius personam maiorem, maior est actio, quam passio eiusdem speciei quàm

q 59 art. 3 & 1. 2. q 6 art. 5. & q 34 art. 1.

A ipse pateretur. Et ideo ille qui percutit principem, non solùm repercutitur, sed multo grauius punitur. Similiter etiam cùm quis aliquem inuoluntarium in re sua damnificat, maior est actio, quàm esset passio si sibi sola res illa auferretur. Quia ipse qui damnificauit aliũ in re sua, nihil damnificaretur. Et ideo punitur in hoc, quòd multiplicius restituat: quia etiam non solum damnificauit personam priuatam, sed rempublicam, eius tutelæ securi-

B tatem infringendo. Similiter etiam nec commutationibus voluntarijs esset semper ęqualis passio, si quis daret rem suam, accipiens rem alterius: quia fortè res alterius est multo maior quàm sua. Et ideo oportet secundùm quandam proportionatam cõmensurationem adæquare passionem actioni in commutationibus, ad quod inuenta sunt numismata. Et sic cõtrapassum est commutatiuum iustum. Quod in distributiua iustitia locum non

C habet, quia in distributiua iustitia non attenditur ęqualitas secundùm proportionem rei ad rem, vel passionis ad actionẽ, vnde dicitur cõtrapassum: sed secundùm proportionalitatem rerum ad personas, vt suprà dictum † est.

Ad primum ergo dicendum, quòd illa forma diuini iudicij attenditur secundùm rationem commutatiuæ iustitiæ, prout scilicet recompensat præmia meritis, & supplicia peccatis. Art. 2. huius quæst.

D Ad secundum dicendum, quòd si alicui qui communitati seruisset, retribueretur aliquid pro seruitio impenso, non esset hoc distributiuæ iustitiæ, sed commutatiuæ. In distributiua enim iustitia non attenditur æqualitas eius quod quis accipit, ad id quod ipse impendit: sed ad id quod alius accipit, secundùm modum vtriusque personæ.

E Ad tertium dicendum, quòd quando actio iniuriosa est voluntaria, excedit iniuria: & sic accipitur vt maior res. Vnde oportet maiorem pœnam ei recompensari, non secundùm differentiam quo ad nos, sed secundùm differentiam rei.

SUMMA ARTICULI.

Conclusio est affirmatiua. Vide Aristot. lib. 5. Ethic. cap. 5. & Caiet. hic.

COMMENTARIUS.

VBIVM primum est circa præcedentes articulos, Vtrùm iustitiæ distributiuæ & commutatiuæ media, & materia proxima distinguantur specie: An vero tantùm accidentaliter intra eandem speciem.

Arguitur primò. Videtur enim quòd tantùm accidentaliter. Quia ratio formalis vtriusque iustitiæ est eadem formaliter secundùm speciem, scilicet, reddere priuatæ personæ quod suum est, ergo. Cōfirmatur. Restituere famam & restituere diuitias distinguuntur tantùm materialiter non formaliter & specificè, ergo similiter tribuere bona communia, quod est propriū distributiuæ, & tribuere particularia quod est commutatiuæ distinguuntur tātùm materialiter.

Secundò. Iustitia commutatiua respicit quandoque dignitatem personarum sicut & iustitia distributiua, ergo solùm differunt accidentaliter: quoniam hęc videbatur vna potissima ratio distinctionis specificæ inter vtramque iustitiam: quòd altera respiciat dignitatem alia non. Antecedens præter quam quod est D. Tho. in 3. dist. 5. quæst. 1. art. 3. quæst. 1. ad tertium. Probatur. Iustitia commutatiua præcipit maiorem compensationem iniuriæ illatæ faciendam esse presonę digniori. Itaque quāto dignior est persona, tanto maior satisfactio illi facienda est.

In hoc dubio Buridanus 5. Ethicorum quæst. 7. absque vlla ratione asserit esse tantum accidentalem distinctionem inter vtramque iustitiam, Sed opposita sententia est expresse Arist. 5. Ethic. cap. 2. 3. & 4. & vtriusque scholæ Philosophicæ & Theologicæ. Probatur conclusio à priori. Primò, triplex est ordo ad alterū qui est de intrinseca ratione iustitię & iuris. Primus est ciuis ad rempublicā, qui est ordo partis ad totū: in quo ordine moderatᶜ iustitia legalis, de quo nō agimus in præsentia: sed de particulari. Secundus est reipublicæ ad ciues: qui est totius ad partes. Hunc moderatur iustitia distributiua. Tertius est ordo ciuis ad alterum ciuem: qui est partis ad compartem. Sed duo postremi ordines sunt formaliter & specificè distincti, vt per se manifestum est, ergo. Secundò probatur. Ratio debiti iuris est distincta secundùm speciem, in distributiua & cōmutatiua, ergo. Antecedens probatur. In iustitia distributiua reperitur ratio debiti eo quòd id quod est totius, videlicet reipublicæ, debetur aliquo modo parti, scilicet, ciui. Debetur autem non tanquam illi applicatum: sed applicandum tanquā proprium. In commutatiua verò debetur aliquid ciui tanquam iā proprium & applicatum illi, & tā quam ipsiusmet ciuis & partis, ergo. Hæ sunt demonstrationes quibus vtitur D. Th. à priori. A posteriori vero, in solutionibus argumentorum, videlicet, ad secundum & vltimum eiusdem articuli. Confirmatur ex decisionibus articulorum secundi & tertij.

Probatur vltimo à posteriori duobus signis. Primum est. Violatio commutatiuæ iustitiæ secūdùm omnium sententiam obligat ad restitutionem, & Theologi & iurisperiti certant: & adhuc sub iudices lis est, an distributiuę iustitię violatio obliget ad restitutionem. Quam quęstionem nos reseruamus definiendam infra quęst. 63. Vbi agitur de acceptione personarum: quę opponitur iustitię distributiuę. Secūdum signum est. Vitia opposita vtriusque iustitię sunt diuersa specie: distributiuę nanque opponitur acceptio personarum: commutatiuę vero iniustitia, non enim habet nomen speciale, ergo &c. Ad argumenta respondetur ad primum negatur antecedens: quia illa ratio est generica. Ad confirmationem negatur consequentia propter rationes assignatas.

Ad secundum primo respondetur quod distributiua iustitia primò, & per se respicit dignitatem personarum: commutatiua verò, licet aliquando respiciat illam, videlicet, in actionibus iniuriosis: non tamen semper. Secundò respondetur, quòd distributiua iustitia formaliter & directè respicit dignitatem personarum, hoc est proportionem quā habet persona ad personam & ad bona communia distribuenda inter alias partes & personas. Et ita quanto plures personę fuerint dignę: tanto minus obueniet vnicuiq; personę bonorum communiū. Cęterùm commutatiua tantum respicit ęqualitatem. Si quando autem respicit dignitatem, hoc antecedenter & pręsuppositiuè respicit, vt compenset ad ęqualitatem iniuriæ. Et ita non minorem satisfactionem tenetur facere si plures personę fuerint in republica ęquè dignę, quam si vna tantùm esset cui iniuriam intulit. Vide Caietanum artic. 2. ad tertium.

DVBIVM secundum est circa eandem distinctionem. Vtrùm sit legitima, ita vt diuisum conuertatur cum ambabus partibus diuidentibus simul sumptis disiunctim. Et est dubium peculiare quod mouetur propter rationem iustitię quę dicitur vindicatiua. Etenim vindicatiua iustitia est: nō tamen distributiua nec commutatiua, ergo. Probatur quātum ad priorem partem. Vindicatiua iustitia compensat iniuriam factam secundum ęqualitatem rei ad rem infligit si quidem pœnam iuxta delicti quātitatem. Quantū ad secundā partem probatur. Cōmutatiua iustitia residet non solum in Principe, verum in subiectis ciuibus: sed vindicatiua iustitia solùm residet in Principe, ergo non est commutatiua. In oppositum est quòd vindicatiua iustitia continetur sub commutatiua, sicut species sub genere: sed species non condiuiditur contra genus, ergo neque vindicatiua contra commutatiuam. Maior est ex D. Tho. infra quęst. 108. artic. 2. ad primum. Vbi ait, punitio peccatorum secundum quod pertinet ad iustitiam publicam, est actus, iustitię commutatiuę. Et in 3. part. quęst. 85. arti. 3. ad tertium inquit iustitia vindicatiua respicit personam iudicis & sub iustitia commutatiua continetur, quo loco Caieta. D. Tho. autore, asserit expresè conclusionem illā, videlicet, quòd sub iustitia commutatiua continetur tanquam eius species iustitia vindicatiua. Magist. Soto lib. 3. de Iustitia. quęst. 5. art. 1. ad tertium. inquit, quod iustitia vindicatiua potest considerari duobus modis, primo quatenus ad iustitiam publicam pertinet & refertur ad bonum commune reipublicę: & sic est actus elicitus à commutatiua iustitia, imperatᶜ vero à legali iustitia, quę est in Principe & illius ministris. Secundò consideratur respectu particularis personę, quatenus refertur iustitia vindicatiua ad tollendum nocumentum, quod factum est parti lęsę: qua consideratione vindicatiua iustitia non solum est in Principe, sed etiam in ciue qui affectus est iniuria: cui licitum est vindictam petere modo & ordine debitis, vt compensatio illi fiat. Et hac consideratione non est actus iustitię, sed actus specialis virtutis: quę sumit sibi nomen iustitiæ vindicatiuæ & ad cōmutationem reducitur.

Probat hanc sententiam. Respublica per vltionem æqualem crimini recuperat suum honorem, & reddit quodammodo malefactori æquale. Cæterum persona priuata quando vindicat, nihil omnino recipit aut recuperat, neque reddit malefactori æquale: sed ipse malefactor est qui recipit & patitur: & iudex est qui reddit æquale, ergo &c. Sed pro huius rei intelligentia notandum est, quòd vindicatio siue vltio, etiam qua ratione distinguitur à defensione, sumitur interdum pro actu, qui est in iudice qui publica auctoritate potest legitimè talē vltionem exequi, siue intendendo bonum reipublicæ, siue delinquentis emendationem, siue demum immunitatem ciuis læsi per iniuriam. Interdum verò sumitur vindicatio pro vltionis à iudice exercendæ petitione. Et hac consideratione iste actus non solum est in iudice, sed etiam in priuatis hominibus. Sic ergo difficultatem dedimus.

Prima conclusio. Vindicatio secundùm quod est in iudice est actus iustitiæ commutatiuæ, non tantum qua ratione ordinatur vindicatio ad bonū reipublicæ. Verum etiam qua ratione ordinatur ad bonum particulare ciuis, cui illata est iniuria, ad seruandam, scilicet, illius immunitatem. Probatur primo. Iudex ex iustitia commutatiua, & ex officio tenetur non solum prospicere bono publico & communi, verum etiam ad seruandos immunes singulos ciues, ergo non tantum in ordine ad rempublicam, sed etiam in ordine ad singulos vindicat, &c. Antecedens probatur. Quia iudex recipit non solum à republica verum etiam à singulis ciuibus tributa & stipendia, vt propulset iniurias singulorum ciuium.

Confirmatur. Iudex tenetur ex commutatiua iustitia seruare ciues immunes à furtis: ita vt si per negligentiam iudicis fures furentur & fiant crebra latrocinia & furta in republica, teneatur iudex ad restitutionem omnium damnorum. Ergo tenebitur ex iustitia commutatiua ad cōpensandas quaslibet iniurias ciuibus factas.

Secunda conclusio. Petitio vindictę exercendæ per iudicem est actus iustitiæ commutatiuę in persona quę habet famam suam alijs obligatam, si non potest alio pacto famam recuperare. v.g. in pręlato. Probatur. Talis persona tenetur ex iustitia commutatiua exequi officium suum, sed non potest id exequi si infamis sit, & non petat vindictam. Ergo tenetur ex iustitia commutatiua petere. Confirmatur, sicut iudex potest lege cogi ad vlciscendas iniurias ciuium ab ipsis ciuibus: ita talis persona potest lege cogi à suis subditis ad petendam vindictam & vltionem, ergo est par ratio.

Tertia conclusio petitio vindictæ exercendę per iudicem, in alijs priuatis personis non est actus iustitiæ: quę dicitur Cardinalis & perfecta virtus, sed est actus cuiusdam virtutis, quæ est pars potentialis iustitiæ cardinalis & reducitur ad illam, quæ dicitur à Philosophis moralibus vindicatiua iustitia. Probatur. Iustitia cardinalis respicit legale debitū, hoc est debitum ad quod persoluēdum potest quis lege compelli. Sed priuata persona, de qua in conclusione loquimur, quæ, videlicet, non habet suam formam alijs obligatam, non potest lege compelli ad petendam uindictam: sed tamen poterit compelli ex debito honestatis & morali. Hæc est sententia D. Tho. infr. q. 80. & q. 108. art. 2. Et sic conciliatur D. Tho. cum alijs locis allegatis pro sententia Caiet. imò ipse D. Tho. se se conciliat ad hunc modum in allegato art. 2. ad primum. Hinc colligitur manifestè responsio ad argumentum factum in principio. Dicimus enim quòd iustitia vindicatiua propriè loquendo non est iustitia cardinalis & perfecta quæ diuiditur in hac diuisione.

Ad argumentum vero quo Magister Sotó probat suam sententiam, respondetur, deficere in multis. Etenim priuata persona, dum vindicatur, recipit æquale iniuriæ illatæ quantum licet per leges, non secus atque ipsa respublica: at in tantum deficit à ratione iustitiæ commutatiuæ talis petitio vindictæ, inquantum deficit ratio debiti legalis. Est simile in virtute quæ dicitur gratitudo, quæ quidē licet interdum reddat pro beneficijs acceptis, nunquam tamen potest accedere ad rationem iustitiæ commutatiuę: quia reddit æquale non ex debito legali sed morali. Vt autē bene dicit Cicero, quòd in beneficio, gratia: in iniuria, vltio nominatur. Atque adeo, qui petit vindictam, licet reddat parem qui intulit iniuriam, non tamen reddit per commutationem: quia non ex debito legali. Caiet. in hoc art. 3. super D. Tho. dicit iustitiam commutatiuam esse speciem specialissimam, quo loco melius sentit quam in 3. parte loco citato.

Circa solutionem ad primum in art. 4. solet disputari. Vtrum iustitia commutatiua reperiatur in Deo: sed hęc quæstio pertinet ad primam partem quęst. 21. art. 1. In pręsentia siquidem solum disputamus de iustitia hominum ad alios homines.

PRAEAMBVLVM DE DOMINIO.

Ad Quæstionem sexagesimam secundam.

NTEQVAM tractatũ valde necessarium de restitutione aggrediamur, necesse est, vt de dominio prius disseramus. Et enim in diffinitione restitutionis ponitur dominium. Vt patet ex articulo primo huius quęstionis. Et quidem Diuus Tho. agit de dominio infra quæst. 66. artic. 1. & 2. breuiter quidem, & occasione tractatus de furto. Item etiam alia consideratione agit de dominio in prima parte quæst. 96. per totam, scilicet, quatenus primo homini competebat vniuersale dominium. Doctores Theologi agunt de dominio in 4. sent dist. 15. Iuris periti: Instituta de rerum diuisione. & ff. de acquirẽdo rerum dominio, & acquirenda rerum diuisione. & in titulo de vsu & vsufructus. Et Gerson tractatu de potestate ecclesiastica consideratione 13. & in libr. de vita spirituali lect. 3. Item quidam Conradus presbyter. in lib. de contractibus. tractatu. 1. & Iona. de Medina in tractatu de restitutione. quæst. 1. Magister Soto libr. 4. de Iustitia: statim in principio.

Quinque quæstiones principales sunt hic à nobis disserendæ.

Quæstio prima quidnam sit dominium?

R o cuius intelligentia ante omnia operæpretium est obseruare id quod attinet ad quid nominis dominij. Est enim vocabulum Latinum quod sæpè inuenitur in Sacris literis & prophanis: quamuis non sit vocabulum Ciceronianum: sed pro dominio vtitur hoc vocabulo mancipium & hoc vocabulo nexus. Vt patet. 7. epistolarum ad Atticum, vbi ait: Attice scribis te esse proprium mancipio & nexu: meum autem esse vsu & fructu. Ecce vbi Cicero statuit idem esse dominium quod nos dicimus mancipium & nexus. Itẽ mancipare apud Lucam idem est, quòd transferre dominium, & mancipatio idem quod translatio dominij.

Secundo notandum est dominij vocabulum dupliciter vsurpari. Vno modo in ampla quadam significatione, quatenus dicit ordinem & respectum ad rem quomodocunque possessam vel habitam siue superiorem siue inferiorem: siue res illa sit pars naturali nobis, siue pars possessionis vel hæreditatis, siue sit aliquod bonum commune, siue priuatum, & in hac ampla significatione dicuntur Reges dominari rebus publicis, & ciues dicuntur dominari vijs publicis & fluminibus ac montibus. Patres etiam isto modo dicuntur dominari filijs, imo etiam seruus hac significatione habet quoddam dominium erga herum suum, scilicet, ius vt sustentetur ab illo: & filij habent hoc ius erga parentes: & ciues habent ius incedendi per viam publicam. Secundo modo

A accipitur dominium magis strictè & propriè, prout dicit ordinem & rationem iuris ad rem inferiorem quæ ordinatur ad commodum illius qui dicitur dominus. Hoc modo Arist. lib. 5. Ethicorum cap. 6. distinxit ius dominatiuũ siue herile ab omnibus alijs speciebus iuris. Et dixit quod solum ius, quod habet herus respectu serui, est dominatiuum. In hac acceptione Reges non sunt domini regnorum: neque parentes filiorum. Reges enim gubernare debent rem publicam propter bonum ipsius reipublicę: & patres educare filios propter filiorũ commodum. At herus habet ius ordinandi seruum ad proprium commodum ipsius heri. Quapropter Cicero eos qui dominantur rerum publicarum appellat Tyrannos. Et in hac doctrina principum magistri & pædagogi deberent eos educare.

B Iam vero dicendum est de diffinitione quid rei. Necesse est autem duplicem definitionem assignare iuxta duplicem acceptionem dominij præfatam. Prima sit dominum est facultas propria vtendi re in omnes vsus lege permissos. Altera dofinitio addit supra dictam hæc verba, referendo rem ipsam in proprium commodum. In istis definitionibus ponitur facultas tanquam genus: & est idem quod potestas legitima & iuridica quæ secundum leges & iura habetur. Propria verò ponitur tanquam differentia quæ distinguit dominium à possessione: quia aliquis potest habere possessionem & non proprietatem nec dominium vtendi re in omnes vsus: ponitur, vt distinguatur dominium ab vsufructu. Quia C in eo qui solum habet vsumfructum, non est potestas ad vtendum substantia rei propriè loquendo: quia nõ potest alienari ab vsufructuario. Cæterùm, lege permissos, non ponitur ad aliquid excludendũ quod per priores particulas non sit exclusum. Nam vsus qui non est lege permissus, non est vsus, sed abusus: & facultas ad vsum non permissum lege, nõ dicitur propriè facultas, quę debet esse iuridica, imo nec est potestas moraliter loquendo. Nam moraliter loquendo, id possumus quod iure possumus. Ponitur ergo illa particula (lege permissos) explicationis gratia potius quàm necessitatis. Cæterùm quod in posteriori definitione additur (referendo rem in proprium commodum) necessarium fuit, vt distingueretur dominium strictè dictum à domi-D nio in ampla significatione. Nam dominium strictè dictum, est ius tantum respectu rerum inferiorum ipsi domino. v. g. respectu serui, vineæ, & domus: quæ sunt propter dominum.

Deinde aduertendum est quod iuxta prædictam duplicem acceptionem & definitionem dominij, poterunt reconciliari doctores differentes de dominio. Quidam enim considerantes dominium in priori acceptione: definiũt illud priori modo. Alij verò, inter quos est Magister Soto vbi supra, definiunt posteriori modo. Nobis tamen necessarium visum fuit, vtranque acceptionem & definitionem proponere. Et ratio est quia dominium vt pertinet ad præsentem disputationem de restitutione, non solum accipitur strictè, sed etiã generali & ampla significatione

catione secundùm quam accipitur in definitione restitutionis. Qui .n. læsit alterũ in re cuius erat dominus secundũ amplã significationem dominij: tenetur nihilominus illi restituere. Cõparantur itaque istæ duæ definitiones inter se, sicut superius & inferius, quasi homo & animal. Sed contra vtramquè definitionem arguitur. Primo de bonis primogenituræ, quæ Hispane dicitur (mayorazgo) primogenitus est dominus illorum bonorum. Et tamen non habet facultatem expendendi in omnes vsus, ergo &c. Confirmatur. Pupillus quandiu sub tutoribus est: est verus dominus hæreditatis, & non habet facultatem expendendi aliqua bona per seipsum: iuxta illud ad Galatas 4. Nihil differt à seruo, cum sit dominus omnium.

Secundo arguitur. Qui habent Ecclesiastica beneficia, quales sunt parochi & Episcopi, habent dominium beneficiorum, & non possunt vendere beneficia, neque super illis ponere pensionem aut cẽsum, ergo.

Ad primum argumentum, non desunt qui negat primogenitos esse veros dominos: sed solum esse aiunt vsufructuarios primogenituræ. Opposita tamen sententia tenenda est. Et ratio est manifesta, quia illa bona habent aliquem verum dominum, non enim sunt Regis vel communitatis, sed non est alius qui possit assignari nisi primogenitus, ergo. Confirmatur. Quia si quis illa bona retineat, tenetur restituere ipsi primogenito, ergo est verè dominus.

Ad duo argumenta ergo respondetur. Ad primũ, quod primogenitus & pupillus habent verum dominium, tamen impeditum lege iustissima & cõuenientissima ad conseruationem Reipublicæ in splendore & potentia.

Ad secundum respondetur eodem modo pro nnnc, etenim lege diuina impeditur emptio vel vẽditio beneficiorum ecclesiasticorum. Cæterùm, An præter vitium simoniæ, quod cõmittitur cum quis intendit vendere beneficium, fit etiam translatio beneficij impedita iure diuino & naturali, an solũ Ecclesiastico: disputatio est inter Theologos, cuius definitio non est præsentis loci. Vtraque tamẽ pars est probabilis vt in altero tractatu de partibus potentialibus iustitiæ, vita comite ostendemus.

Deinde explicanda à nobis consequenter sunt quædam vocabula: quæ magnam habent cum dominio coniunctionem & affinitatem. Verbi gratia, titulus, possessio, vsus, & vsus fructus. Titulus quidẽ est principium & veluti causa efficiens moralis dominij. Verbi gratia. Electio est titulus principatus vel episcopatus &c. Emptio verò est titulus dominij rei emptæ: possessio est detentio voluntaria. Vel si vis definitionem formalem, est ius quod causatur ex detentione voluntaria per actum corporalem iuris adminiculo interueniente. Voluntaria, quoniã per liberum arbitrium homo possidet. Sed quia voluntas nisi manifestetur exterius, eum sufficit ad possessionem, propter ea additur, per actum corporalem explicatiuum voluntatis. Quemadmodum in possessione domus acquirẽnda solent homines claudere & recludere fores. Postrema particula distinguit possessionem ab iniquis detenditionibus. Fur enim & latro non dicuntur possidere quæ detinẽt. Quapropter à iuris peritis vocãtur, Detentores. Deinde vsus fructus & vsus accipiuntur propriè. Et hoc modo dicuntur de illis rebus quæ vnico actu & vsu consumuntur: cuiusmodi sunt omnia comestibilia & potabilia. Et sic diffinitur vsus, quòd sit ius alienis rebus vtẽdi salua earum substantia. Vsus fructus verò difinitur quòd sit ius alienis rebus fruendi, salua eorum substantia. V.g. si quis habet facultatem à vero domino vescendi vuis ex vinea eius, non potest vendere vua: sed tantùm frui. Si tamen accipiamus, vsum & usumfructum generali acceptione indifferens est ad res illas siue vsu consumantur siue non.

His prælactis. Dubium est solenne non solum inter Scholasticos, sed etiam inter summos Pontifices, vtrum vsus distinguatur à dominio. Ita videtur, vt vsus possit esse apud vnum, & dominium apud alterum. In qua re habemus decretum Nicolai. in capit. exit qui seminat. de verborum significatione. libro. 6. Vbi cõtendit dominium & vsum res esse distinctas, ac proinde quòd fratres Minores Diui Francisci (ait) habent verum vsum rerum, non tamen dominium: sed dominium illarum rerum, quibus vtuntur, residere apud summum Pontificẽ, etiam vsu consumptibilium, vt potabilium. Ac proinde quotidie sunt contiuæ summi Pontificis apud quem est dominium. Huic decisioni subscribit Clemens V. in Clẽmentina. exiui de paradiso. de verborum significatione. Contrarium videtur sentire Ioann. XXII. in extrauaganti. Ad conditorem. de verborum significatione. Et quòd fratres Minores habent in communi dominium rerum quibus vtuntur. Item in extrauaganti. Quia quorundam. Eidem ait, Quòd si quis cõtra id definire ausus fuerit, tanquam contumax Romanæ Ecclesiæ habeatur. Et propterea Diuus Thomas quæst. 78. articulo. 1. Idem videtur sentire, scilicet, quòd vsus non distinguitur à dominio in ijs quæ vsu consumuntur. Idem sentit Syluester in verbo, dominium §. tertio. Ratione vero arguitur pro ista sententia vsus est ius vtendi rebus, salua earum substantia, sed impossibile est, quòd aliquis vtatur rebus quæ vnico actu cõsumuntur, salua illarum substantia, ergo saltim in huiusmodi non distinguitur vsus à dominio. Et cõfirmatur. Quoniam actus dominij in huiusmodi rebus est consumptio ipsarum, ergo vsus illarum non distinguitur à dominio.

Pro huius difficultatis intelligentia notandum est, quod vsus rerum vsu consumptibilium potest dupliciter considerari. Vno modo per modum habitus, & est ius vtendi huiusmodi rebus: & ita diffinitur apod Iuris peritos. Altero modo, vt est actus vtendi re. Et iste dicitur vsus factis: alter verò dicitur iuris vsus. Notandum est secundũ, quòd huiusmodi res vsu consumptibiles duplicem possunt habere vsum. Alterum proprium ipsarum rerum ex naturà sua: sicut panis ex natura sua ordinatur vt comedatur, vinum vt bibatur. Alter vsus potest esse aduentitius & quasi extraneus: ad quem ordinantur istæ res ex beneplacito hominum. Verbi gratia. Si quis vtatur pecunia ad ostentarionem. Similiter etiam comestibilia, & alia huiusmodi possunt ad istum finem ordinari.

His ita constitutis fit prima conclusio. Manifestũ est, quòd vsus rei quæ non consumitur vsu distinguitur à dominio. Verbi gratia. vsus domus locatæ est apud Petrum, dominium verò est apud Paulũ. Sic etiam vsus quo res cõsumptibilis non consumitur, distinguitur à dominio: quia ostentatio est vsus rei: & tamen ostentatione non consumitur panis nec vinum nec carnes. Et ideo huiusmodi vsus potest distingui à dominio. Atqui in hac conclusione non est difficultas.

Secunda conclusio. Vsus rerum, quæ vsu proprio consumptibiles sunt, at vero vsu extraneo non consumuntur: constat etiam, quòd distinguitur à dominium

minio hæc etiam est manifesta.

Tertia cóclusio. Vsus propriusin habitu, qui dicitur vsus iuris, distinguitur à dominio. Verbi gratia. Si Petrus concedat Paulo, vt possitis vesci cum voluerit, fructibus vineę suæ, certè dominium manet apud Petrum etiam fructum, ius autem vtendi illis manet apud Paulũ Probatur primò. Quoniã Deut. c.23. Concedebatur vnicuique facultas ingrediendi uineã, & uiscendi vuis: & tamen dominiũ vuarum erat apud dominum vineæ. Similiter in Actibus Apostolorum legimus capit. 2. quòd erant illis omnia communia & distribuebatur vnicuique prout cuique opus erat: & tamen dominium illarum rerum non erat penes singulos fideles. Item §. minus. Iustitia. de vsu & habitationes, dicitur, quòd potest quis habere vsum olerum & florum pomerij, non tamen habere dominium vt possit eas uendere & alienare. Deinde probatur eadem conclusio. Dominium est ius siue facultas propria vtendi re in omnem vsum: at uero usus habitualis siue usus iuris proprium istarum rerum non est facultas utendi illis in omnem usum, ergo distinguitur à dominio.

Præterea in extrema necessitate omnia sunt cómunia, etiam istæ res vsu consumptibiles, imo istæ maximè, & tamen non sunt communia quantum ad dominium: alias diues, qui non facit eleemosynam pauperi in extrema necessitate constituto, teneretur ad restitutionem. Quod est contra communé sententiam Theologorum supra quæstione. 32. qui asserunt, quòd solùm tenetur ex charitate & misericordia dare illã eleemosynã. Deniq; singuli religiosi non habent dominium rerum & habent vsum cibi & potus, ergo distinguitur à dominio.

Deinde sit quarta conclusio. Vsus facti siue vsus in actu in istis rebus vsu consumptibilibus multò magis distinguitur à dominio, quàm vsus in habitu siue vsus iuris: non tamen distinguitur à dominio, impropriè dicto, quod alias dicitur dominium actuale.

Pro cuius intellegentia est notandum, quòd quẽadmodum distinximus vsum in habitualem & actualem: ita solet distingui dominium, in habitualẽ & actuale taliter vt habituale sit facultas illa propria vtendi rebus, actuale uero dominium iudicatur ipsum exercitium dominij. Sed est maxima differentia: quoniam vsus propriè est in actu ipso: in habitu verò impropriè & secundum quid. Dominium autem vice versa, nam in actu non est propriè dominium: in habitu vero est propriè dominium quoniam est ipsa facultas siue potestas essentialiter. At vero dominium in actu potius est effectus dominij quàm ipsum dominium. Probatur igitur prima pars conclusionis, quoniam dominium per se loquendo est facultas. Vsus in habitu etiam est facultas: sed vsus in actu non est facultas, ergo multo magis distat à dominio propriè dicto. Secunda vero pars conclusionis probatur, quoniam dominium in actu nihil aliud est quàm effectus & vsus dominij siue exerceatur à proprio domino siue ab habẽte licentiam ab illo. Ergo vsus actualis istarum rerum non distinguitur à dominio impropriè dicto. Per hanc doctrinam possunt conciliari dicta Pontificum locis citatis. Ita vt Ioannes XXII. intellegatur iuxta secundam partem huius conclusionis. Alij vero pontifices intelligantur iuxta priorem partem, & iuxta alias conclusiones.

Ex dictis sequuntur tria corollaria. Primum est, quòd fratres Minoritæ etiam in communi non habent dominium rerum etiam illarum, quæ vsu

A consumuntur: sed habent vsum iuris & vsum facti omnium rerum quæ vsu illis conceduntur. Etsi quæras, vbi nam est dominium istarum rerum? Respondetur, quod illarum dominium est, vel apud summum Pontificem, vel apud illos qui elargiuntur fratrib. illas tales res eleemosinam, vel dicatur, quod est apud rempublicam donantem. Aliqui distingunt depliciter. Dicunt enim quòd fratres minores tãtum habent vsum facti. Item aiunt, quòd dominium vsu consumptibilium rerum est apud summum Ponificem. Ita vt quotidie sint conuiuæ illius. At vero pecuniarum dominiũ, dicunt quòd est apud illos qui largiti sunt illas. Sed tamen istæ duæ differentiæ & distinctiones non bene à nobis

B intelliguntur. Primò quidem, quia vsus iuris non repugnat paupertati Euangelicæ siue in particulari siue in communi. Probatur: nam singuli fratres aliarum religionum sunt verè & propriè Euangelici pauperes non minus quam fratres Minores, & tamen isti habent vsum rerum, non solum facti, sed etiam iuris. Ergo quòd communitas fratrum Minorum habeat vsum iuris etiam per modum habitus, non repugnat paupertati illorum. Similiter non bene intelligitur distinctio pecuniarum ab alijs rebus vsu consumptibilibus. Nam qua ratione cibi & potus dominium est apud Pontificem erit etiam & pecuniarum, & rursus qua ratione dominium pecuniarum dicitur manere apud eum qui elargitus

C est: erit etiam dominium cibi & potus, donec consumãtur. Quapropter nos non admittimus istas distinctiones. Sed vniuersaliter dicimus ipsos habere vsum iuris & facti: dominium autem esse vel apud Pontificem, vel apud rempublicam vel apud largitorem: ita quod non est necessarium, quod illa Minorum cómunitas habet aliquod dominium propriè dictum.

Secundum corollarium est, quòd non ea ratione negandum est esse dominium in ordine Minorum, quia non possint vendere res quæ sibi conceduntur. Probatur, nam quilibet religiosi aliarum religionum de facultate Prælati possunt vẽdere & donare res sibi concessas ad quemlibet vsum, & tamẽ

D non propterea sunt domini, ergo neque communitas fratrum Minorum erit domina illarum rerum etiam si possit eas vendere vel donare de facultate vel summi Ponificis, uel dominorum qui res illas concesserunt. Et quanuis illi non dicant expressè quod fratres possint uendere: dicunt tamen interpretatiuè. Deinde probatur, quia pauper qui est in extrema necessitate haber usum omnium rerum ad supplendam illam: ita ut possit vendere & donare, & tamen non est dominus ipsarum rerum, ergo similiter potest esse eadem facultas in fratribus Minoribus. Ratio huius veritatis est, quia tam Prælati ipsius religionis, quàm tota communitas censentur merè dispensatores de voluntate dominorum, qui res illas concesserunt. Et quia facultas expendendi

E illa bona non est propria ipsius religionis: propterea non cẽsetur esse ibi dominium, magis quam in dispensatore famulo alicuius domini: qui liberam habet facultatem expendendi bono illius.

Tertium corollarium. Nullus religiosus cuiusuis religionis potest vendere vel alienare, quæ sibi conceduntur ad vsum, etiam comestibilia absque licentia Prælati expressa vel interpretatiua ad iudicium boni viri.

Ad argumenta posita in principio patet ex doctrina cóclusionum. Ad autoritatem Diui Thomę, respondetur quòd loquitur de distinctione dominij & vsus quantum ad hoc quòd seorsum non est pre

tio æsti-

tio æſtimabile dominium rerum quæ vnico actu & vſu conſumuntur.

DVBITATVR iam conſequenter in hac quæſtione de ſubiecto dominij, quod nam ſit proprium ſubiectum dominij. Gerſon & alij iuniores, vt refert Soto in lib.4.de Iuſtitia & iure. quæſt.1.artic.2. tenēt quòd bruta inter ſe inuicem dominantur. Et probant argumento ducto à gruibus, & à leone, quæ quidem animalia videntur exercere dominatum erga alia: leo ſi quidem fortiſſimus beſtiarum, qui communiter dicitur; Rex animantium. Idipſũ probatur ex Geneſ.cap.1. vbi herbæ ſignatur in pabulum beſtiarum, ac ſubinde illarum habent dominium. Alij vero diſtinguunt de dominio, quod aliud ſit naturale puta à natura inductum. Aliud vero regale. Et primum dominium conſtituunt in animalibus. Secundum vero in ſola creatura rationali. Poteſt probari hæc opinio. Nam vt patet ex præcedētibus bruta habent ſuas leges naturæ, ergo habent facultatem vtendi aliquibus rebus in vſus permiſſos à tali lege.

Nihilominus pro huius intelligentia ſupponendum eſt, quòd ſubiectum eſt duplex, aliud inhæſionis aliud vero denominationis. Verbi gratia. Criſpitudo ſolis capillis inhæret: at vero denominat totũ hominem. Similiter ſolet diſtingui ſubiectum duplex: aliud totale vt compoſitum corporeum, aliud verò ſubiectum, vt quo, qualiter à Metaphyſicis quantitas appellatur ſubiectum accidentium corporalium. Secundò, nota ex Diuo Thoma de potentia quæſtione.7. artic.1. ad quartum. quòd dominium importat tria. Primo potentiam coerciuam ſubditorum. Secundò ordinem ipſius dominij ad ſibi ſubditos: qui ordo conſequitur ad potentiam prædictam. Tertiò connotat rationem termini ipſorum ſubdictorum ad dominum, quatenus relatiuè conſiſtunt in reſpiciendo ſe inuicem.

Sit prima concluſio. Solus Deus eſt propriè perfectiſſimus Dominus earum quibus vtitur rerum. Probatur, quia ſolus ipſe eſt creator & gubernator omnium, ergo &c. Etenim quatenus creator eſt dominus totius entitatis & cuiuſuis actionis: & quatenus gubernator habet dirigere omnia ad finem. Vnde qua ratione creator eſt, omnia ſibi ſubijcit: & qua ratione gubernator ſubijcit illa ſibi tanquam vltimo fini. Vnde conſtituitur hoc diſcrimen inter dominium Dei & hominum: quòd homo non eſt dominus naturę, ſed duntaxat vſus. Deus autem & naturæ & vſus. Hinc eſt, quòd Deus dicitur ſolus Dominus, non tantum quia Antonomaticè dominus eſt, ſed quia ſolus ipſe dominus eſt naturę rerũ. Qua ratione in ſcriptura ſolet dici non ſolum dominus, ſed dominator Iſaię 3.& 10.

Secunda concluſio. Angelus etiam eſt ſubiectũ dominij. Probatur, quia angelus intellectualis eſt & liber, ergo dominus earum actionum quæ ſubduntur propriè eius libertati. Vnde maximè dicitur ſui compos. Quòd ſi quæras, vtrum angelus habeat dominium aliquarum rerum corporalium? Reſpondetur negatiuè, quia nullibi legimus dominium iſtud eſſe traditum angelis, & ratio congruit, quia angelus caret corpore, ergo incongruenter dominaretur creaturæ corporali. Quod ſi aliquando legimus in ſcriptura angelis fuiſſe traditam poteſtatem vtendi rebus corporeis. Apocalyp.7. Quibus datum eſt nocere terræ, & mari, intelligendum eſt de vſu miniſteriali & tanquam exequentes mandatum domini; Quod innuitur ibi, Nolite, &c. Sic etiam mouent cæleſtia corpora. Sed contra hanc concluſionem arguitur. Nam angelus per naturam habet po-

A teſtatem vtendi his rebus corporeis in quoſcunque vſus lege permiſſos, ergo verè eſt dominus. Antecedens patet, quia habet virtutem naturalem tranſmutandi res iſtas, ergo multo magis illis conceditur vſus. Secundo, homo eſt dominus iſtarum rerũ corporalium: quia conditus eſt ad imaginem & ſimilitudinem Dei, vt communiter docent ſancti, ſed angelus potiori iure conditus eſt ad ſimilitudinem Dei, ergo erit dominus ſicut homo. Minor probatur. Quia angelus non ſolum imago dicitur, ſed ſignaculum ſimilitudinis Dei.

Ad primum argumentum reſpondetur, quòd angelus ſolum habet vſum iſtarum rerum corporaliũ applicando actiua paſſiuis, non autem immediatè

B tranſmutando res iſtas inferiores. Vnde D. Tho.1. par.quæſtione.110.artic.2.contra Platonem & Auicennam concludit quòd ſolum compoſita corporalia ſunt immediata cauſa tranſmutationis formalis iſtarum rerum, aut etiam Deus qui eſt eminenter omnia etiam corporalia, nec ſufficit quòd angelus operetur vt poteſtas ſuper gubernatiua poteſtatis inferioris. Nam vt reſpondet D.Tho. ibi artic.1. eſt ſolum poteſtas miniſterialis.

Ad ſecundum reſpondetur. Primo quòd potius inde ſequitur oppoſitum, quia illo loco Deus voluntariè tradidit dominium rerum corporalium homini. Quare ſi angelus futurus eſſet dominus earundem rerum diſpenſatione diuina illud fieret. Secun-

C do reſpondetur, quòd non ſolum tribuitur dominium homini quia imago Dei, ſed etiam quia conditus ad ſimilitudinem eius. Quod importat nomē ipſum, ſcilicet, ad imaginem & ſimilitudinem: per imaginem enim anima deſignatur. Et in eo quod ait, ad ſimilitudinem, ſignificatur ipſum corpus. Vt intelligit Diuus Ambroſius de fide Orthodoxa cap.8. Diuus Baſilius aduerſus Eunomium lib.2. Gregor. Nazianz.ſerm.de Epiphania.

Tertia concluſio. Solus homo eſt ſubiectum dominij propriè inter creaturas corporales. Hanc concluſionem probat Soto vbi ſupra quinque rationibus quibus alias duas ſuperaddimus. Prima eſt, quia ius & iuſtum ſolum repenuntur in brutis metapho-

D ricè & non propriè, ergo dominium verum & proprium non erit in illis. Conſequentia patet, quia dominium idem eſt quod ius aut facultas vtendi re. Secundò. Nam ſi alia animantia iure naturæ haberent dominium proprium iſtarum rerum, iniuſtè ſubijceretur dominio hominis: quod eſt contra illud Pſalm.8. Omnia ſubiecisti ſub pedibus, &c. & Geneſ.1. Dominamini piſcibus maris & beſtijs terræ. Nihil tamen inconuenit concedere dominium impropnum in brutis ſicut concedimus ius aut iuſtum ſecundum quid.

Quarta concluſio. Inter homines nullus eſt qui non ſit ſubiectum capax dominij propriè in quacunque ſit ætate ſeu ſtatu & conditione. Probatur.

E Quia dominium competit homini eo quòd rationalis eſt, hoc autem omni homini cōuenit, ergo quòd ſit ſubiectum capax dominij. Maior ab omnibus admittitur. Ex quo ſequitur primò, quod pueri nondum vtentes ratione poſſunt habere verum dominium: quod non ſolum conſtat ex legibus ciuilibus, ſed etiam ex Diuus Paul.ad Galat.4. Quanto tempore hæres paruulus eſt nihil differt à ſeruo cum ſit dominus omnium. Secundò ſequitur quòd amentes etiam poſſunt verum dominium habere proprium. Quod patet, quia iure hæreditario ſuccedunt parentibus. Verum eſt tamen quòd amentes quibuſdam dominijs iuſtè priuātur: quia illa inſtituta ſunt in bonum Reipublicæ, cui non poſſunt conſulere

carentes

carentes ratione. Tertiò ſequitur, quod amentia ſuperueniens iuri in re & dominio acquiſito non priuat ipſo facto tali dominio, amentem, etiam ſi amentia fuerit perpetua. v.g. ſi quis electus Rex, aut inſtitutus Epiſcopus poſtmodum incidat in amentiam Rex & Epiſcopus manet. Verum eſt tamen, quòd illa deméntia eſt ſufficiens ratio vt deponatur amés. Quare Caietanus opuſculo de poteſtate Papæ cap. vltimo. inter cauſas depoſitionis Pontificis, vltimá refert, ſi incidat in amentiam. Tunc inquit deponendus eſt. Quartò ſequitur ex his quòd dominium non conſiſtit in vſu rationis aut libertatis actuali vel habituali: ſed in natura rationali cui tribuitur. Ex quo etiam ſequitur, quòd in definitione dominij facultas vtendi quæ ibi ponitur non importat habilitatem aut potentiam vſus proximam, ſed potentiam radicalem. Quòd ſi obijcias contra, quia religioſi non ſunt capaces dominij: & tamen habent rationalem naturam; Reſpondetur, quòd ipſi abdicauerunt volũtariè poteſtatem: & ius dominij: habent tamen radicalem poteſtatem: vt ſi mutent ſtatum ſint domini. v.g. ſi fiant epiſcopi: erunt domini, vt quidam opinantur. Hactenus de ſubiecto totali.

De ſubiecto vero formali ſit quinta concluſio. Subiectum quo aut ratio ſubiecti ipſius dominij, eſt intellectus ſimul & voluntas libera. Probatur. Nam facultas vtendi re in quoſcunque vſus lege permiſſos radicatur ſimul in intellectu & voluntate libera, ergo. Antecedens patet, quia homo non dicitur ſui compos neque vtens aliqua re, niſi quatenus eſt intelligens & liberè volens. Quod colligitur ex Diuus Thom. 1.2.q.1. art.1. & 2. & quæſt.16. per totam. Quod ſi quæras in qua iſtarum potentiarum potiſſimum radicetur dominium? probabile eſt quòd in intellectu: quia illa eſt potentia præſtantior & dirigens uoluntatem. Mea tamen ſententia, potiſſimùm radicatur dominium in libertate uoluntatis: quia in ipſa completur facultas utendi rebus nobis ſubiectis. Vnde D. Tho. ſequutus Damaſcenum. 1. 2. quæſt. 1. artic. 5. potiſſimum reducit dominium hominis in liberum arbitrium. Vbi acutè Caietanus notat, quòd actiones intellectus præuenientes uoluntatem, licet ſint hominis ſecundùm quod homo, non tamen ſunt hominis ſecundùm quod dominus ſuarum actionum.

Sexta concluſio. Subiectum inhæſionis dominij totale in nobis, mihi vero ſimile eſt, quòd ſit anima rationalis ut coniuncta corpori: ſubiectum autem totale denominationis erit ipſum cõpoſitum. Prima pars huius concluſionis probatur primò, quia dominium eſt ius & facultas operatiua ſecundum rationem & voluntatem, ergo ibi ſubiectatur. Probatur conſequentia, quia facultas intellectus & voluntatis inhæret uel uoluntati vel intellectui, aut animę. Vt patet in habitib. qui dicuntur aię facultates. Et confirmatur. Dominium quod habet homo ſuarum actionum, ſubiectatur in anima, ergo quodlibet dominium. Conſequentia patet à paritate rationis. Antecedens verò probatur. Nam tale dominium non poteſt eſſe accidens corporale: alias actiones ſpirituales animæ, quarum dominatur homo, ſubderentur accidenti corporis ſibi inferioris. Secundò. Dominium eſt accidens conueniens homini ſecundùm propriam dignitatem qua diſtinguitur ab alijs animantibus, ergo illud eſt perfectio animæ: ac ſubinde animæ inhæret. Sed contra. Nam ſequeretur quòd anima ſeparata retineret dominium, quòd habebat in corpore, quod eſt abſurdum. Reſpondetur negando ſequelam: quia ea facultas, vt dixi in concluſione, ſolum competit animæ

A vt coniũcta corpori. Quod ſi huius rationem exi-
gas: ea eſt, quia dominium importat facultatem
vſus rei in propriam vtilitatem. Hãc autem non po
teſt habere anima ſeparata ab iſtis rebus corporali-
bus. Et ſecundò, quia vſus dominij eſt ſecundùm le-
ges, & qui exercetur medijs contractibus externis,
vt venditione, emptione, aut alienatione: quæ nul-
latenus poſſunt conuenire animæ ſeparatæ. Et ter-
tiò, quia anima ſeparata non habet proportionem
cum his rebus externis, vt de angelo diximus.

Vltima concluſio. Dominium hoc nõ eſt relatio
inhærens animæ, ſed quædam perfectio abſoluta.
Hoc dico contra quoſdam tenentes dominium for-
maliter conſiſtere in relatione. Imo quòd ſit reſpe-
B ctus rationis. Contra quos arguitur primò. Quia fa-
cultas vtendi re in quoſcunque vſus, &c. non eſt re-
latio formaliter, ſed poteſtas: abſoluta ordinata ad
actus reales. In hoc autem cõſiſtit ratio formalis do
minij: ſiquidem eſt eius definitio, ergo non in rela-
tione conſiſtit. Secundò, dominium eſt ius: ius au-
tem non eſt formaliter relatio, quia eſt obiectum iu
ſtitiæ: & inſuper, quia eſt virtus executiua agentis.
Tertiò, quia dominium eſt perfectio animæ, & ho-
minis dignitas, ergo non eſt relatio formaliter. Sed
eſt argumentum. Nam Ariſtot. conſtituit domi-
nium in prædicamento relationis, dicens, quòd to-
tum eſſe domini eſt ad ſeruum. Similiter D. Tho.
de potentia, quæſtio. 10. vbi ſupra dicit, quòd domi-
C nium formaliter importat præter potentiam, relatio
nem quandam ad ſubditos. Quod cõfirmatur, quia
dominium in Deo ſecundùm ſententiam Theolo-
gorum formaliter eſt relatio, imo reſpectus ratio-
nis. Reſpondetur nihilominus, quòd Ariſtoteles ibi
ſolum apponit exempla, vt explicet naturam relati
uorum, nõ verò determinat illa exẽpla in relatione
formaliter contineri, alioquin ſcientia & ſcibile &
caput in relatione cõſiſterent. Et ad D. Tho. reſpon
detur, quòd ſe explicat, cùm dicit quòd dominium
importat potentiam, & ad ipſam conſequitur rela-
tio. Ad confirmationem reſpondetur, quòd licet do
minium in Deo dicat reſpectum rationis: in nobis
tamen eſt perfectio realis. Quemadmodum creator
D & gubernator in Deo de formali dicunt reſpe-
ctum rationis: in nobis autem gubernator & pro-
ductor, formaliter important aliquid abſolutum &
reale. Ad argumenta Gerſonis in principio dubij fa
cile patet ſolutio.

DVBIVM eſt aliud circa hoc ipſum; Vtrùm ſo
lus intellectus & voluntas ſint radix totalis domi-
nij, an vero requiratur aliquid ſuperadditum tali-
bus potentijs, vt ſcientia fides aut charitas? pars af
firmatiua probatur. Nam Geneſis 1. quando Deus
conceſſit dominium omnium rerum primo paren-
ti. Antea benedictionem illi contulit, quæ deſigna-
bat aliquid ſuperadditum pertinens ad ordinem
gratiæ, ergo iſte eſt titulus dominij, quod ſtatim illi
E contulit. Circa hoc dubium fuit error Vualdenſiũ,
qui dicebantur pauperes de Lugduno. Dicebant
enim quòd charitas & gratia ſunt quæ conſtituunt
hominem dominum rerum omnium. Hos ſequi-
tur Vvitcleph: & eam ſententiam tenuit Armacha-
nus libro. 10. de quæſtionibus Armenorum capit. 2.
& 4. Fuit ſecundus error & Hoſtienſis in capitolo
ſuper his. de voto & voti redemptione qui dicit,
quod titulus dominij eſt fides ſupernaturalis. Tertia
ſententia eſt Gerſonis conſideratione 13. & Con-
radi lib. 1. de contractibus cap. 2. Iſti tenent, gratiam
& charitatem conferre homini dominium, qua
ſublata, homo nõ habet dominium rerum externa
rum. Et vocant hoc dominium gratificatiuum.

PRO

tem quæ est in nostra diuisione, & incommoda quæ sequuntur ex diuisione illius. Prima est. Nam ipse distinguit ius diuinum à iure naturali, cùm tamẽ omne dominium naturale sit diuinum, scilicet, à Deo, vt autor est naturæ. Sed videtur Magister Soto excusari ab hac incommoditate: quoniam inquit, quòd omne dominium diuinum est positiuum dominium, quod non conuenit homini ex debito suæ naturæ, sed est ei superadditum diuinitus, & hoc distinguit contra naturale. Sed contra hanc excusationem est argumentum: Tota illa ratio, quam Magister tribuit dominio diuino positiuo, est communis dominio diuino spirituali, & connaturali gratiæ: cuiusmodi est dominium quod habemus per fidei & charitatis pręcepta: sed tale dominium citra dubium distinguendum est à dominio quod habetur pro institutionem diuinam super additam, non solum naturæ, verùm & gratiæ: quod proprie loquendo dicendum est positiuum, ergo non excusatur ab incommoditate maxima.

Secunda commoditas in nostra diuisione & incommoditas in diuisione Magistri est. Nos etenim sequendo nostram diuisionem faciliùs & commodiùs reducemus ad artem diuidendi illas innumeras species: quas multiplicant memorati autores, ergo nostra diuisio est melior. Probatur antecedens: Nam Magister Soto reducit dominium quod habuit Adam ad vescendum pomis ligni vitæ, quod illi autores vocabant originale, ad dominium diuinum positiuum. Item dominium beatificum, vt est dominium absoluendi, imo dominium quod habuit Dauid in Regnum Israeliticum, reducit ad dominium diuinum positiuum: cum tamen reuera dominium illud Adæ pertineat ad ordinem naturæ: quemadmodum dominium quod habet homo in nostro statu præsenti ad vescendum pomis arborum quarumcunque. Rursus dominium beatificum per præcepta fidei alterius rationis est, vt iam nos aduertimus, à dominio quod habemus ad beatitudinem per præcepta sacramentorum. Ac demũ dominium Regium quod habuit Dauid, per se loquendo non pertinet ad ordinem, supernaturalem: sed ad naturæ ordinem, sicut potentia visiua restituta cæco per miraculum per se loquendo naturalis potentia est: quamuis per accidens habeat modum super naturalem. Esset longum alias multiplicare commoditates.

Arguitur tamen contra huius conclusionis doctrinam. Genera dominiorum non differunt ratione autoris: sed omnia conueniunt in vno & eodem autore, ergo. Antecedens probatur. Omnia in vniuersum iura & dominia siue naturalia siue supernaturalia sunt à Deo autore; ergo. Propter hoc argumentum Magister Soto in 4. libro de iustitia, quæstione. 2. articulo. 1. ait, dominia non differre ratione autoris: sed ex eo potius quòd naturale dominium est naturæ debitum, diuinum verò est superadditur naturæ nostræ. Cæterum nostra sententia est assenenda tum quoniam ius, quod est de ratione dominij, multiplicatur & distinguitur formaliter in ratione autoris: tum etiam quoniam Magister Soto non distinguit per suam illam rationem dominium humanum à naturali: siquidem dominium humanum, secundùm naturam est, idest non naturæ superadditum.

Ad argumentum facile respondetur. Omnia dominia esse à Deo autore, qui est primo & per se dominus, sed non eodem ordine & modo. Diuinum siquidem dominium siue naturale siue supernaturale, est à Deo immediatè. Cæterum humanum dominium siue pertineat ad res supernaturales siue ad naturales, est à Deo mediatè per hominis placitum & voluntatem. Rursus dominium diuinum aliud quidem est à Deo, vt autor est naturæ, aliud vero ab eodem Deo, vt autor est gratiæ. Hactenus de prima parte quæstionis huius.

Pro secunda parte sit prima conclusio vniuersalis. Cunctæ res naturales homini inferiores, sunt materia dominij nostri, siue iure naturali siue humano: res verò supernaturales sunt etiam materia dominij nostri iure diuino supernaturali, & iure humano pertinenti ad res spirituales. Hæc conclusio non aliter probatur in præsenti quàm exemplis allatis ex præcedenti diuisione. Naturæ iure dominatur homo cælo, elementis, bestijs, &c. Humano vero iure appropriatæ sunt vel applicatæ his vel illis hominibus in particulari, Vt Hispanis Hispania: & singulis ciuibus sua prædia. Item dominium supernaturale habet homo quatenus habet ius per opera meritoria ad beatitudinem. Et habet ius similiter ex dominio humano concesso per Pontificem quicunque episcopus ad gubernãdam suam diœcesim.

Sed circa hanc conclusionem superest disputatio magis in particulari, quænam res naturales & spirituales sint aut possint esse materia dominij? Vtrùm homo, ipse, & libertas & vita & fama & honor, ac demum bona ipsa spiritualia.

Circa hanc disputationẽ sit tertia conclusio quantum ad libertatẽ. Seruitus vnius hominis siue naturalis siue legalis pőt esse iusta & sancta. Itaque unus homo potest iustè alteri dominari dominio naturali & legali. Pro huius conclusionis intelligentia, notandum est quod seruitus est duplex: altera naturalis, altera legalis. Naturalis est cùm vnus homo propter inopiam & defectum rationis seipsum gubernare non potest, is enim naturæ lege subiectus est alteri homini qui consilio valeat ad eum gubernãdum: sicuti pars sensitiua in homine subiecta est lege naturæ rationi. Verum est tamen quòd inter huiusmodi homines rationis inopes sunt gradus. Alij siquidem sunt amentes omnino & rőnis expertes: qualis natio fortè non est inuenta, sed falso à nonnullis existimatum est, Indorum esse eiusmodi nationem. Alij vero ita sunt rőnes inopes, vt quamuis non sint amentes, habeant tamẽ mores ferinos, Vt qui vescantur humanis carnibus impunè, innocentes interficiunt. Eiusmodi sunt apud Indos quidã qui dicuntur Canibales. Et hi secundùm aliquos possunt iustè debellari. De qua re à me latè disputatum est supra quæst. 10. super art. 10. dubio quarto. Cæterum non possunt in perpetuam seruitutẽ more mancipiorũ redigi. Demum alij sunt, qui habent secundas prudentiæ partes, vt videlicet qui apti sũt vt regantur ab alijs, quamuis non habeant primas parte, prudentiæ, scilicet, vt per se sapiant & seipsos gubernent. Omnes igitur hi seruire poterunt seruitute naturali. Verum est tamen, quòd ista seruitus naturalis in rigore & proprietate non est appellanda seruitus. Quia seruitus propriè significat carentiam libertatis: qui autem seruiunt istam seruitutẽ, sunt omnino liberi. Tum etiam quia seruitus propriè loquẽdo significat malum & incommodũ eius qui seruit, bonum autẽ & incommodum eius qui dominatur, siquidem seruus quicquid est domini, est. Qui autem seruiunt istam seruitutem naturalẽ non propter dominorum commodum, sed propter suum commodum seruiunt. Et eadem ratione dominium naturale, quod respondet isti seruituti, non est propriè dicendum dominium, nisi in generali quadam significatione & ampla acceptione. Altera

seruitus

seruitus est legalis, hoc est, quòd per legem introducta est. Titulus autem legitimus, quo introducitur ista lex, est duplex. Alter quidem emptionis & venditionis: potest siquidem vnus homo seipsum alteri vendere: imo quandoque pater filium potest vendere. Alter titulus est introductus iure belli. Siquidem ij, qui bello capiuntur, iure gentium serui fiunt eorum qui eos ceperunt. Imo inde serui appellati sũt: quia cum iustè possent interfici, seruãtur tamẽ. Probatur cõclusio quantum ad primam partem de seruitute naturali. Primò in sacris literis cõmendatur Melchisedech, qui erat Rex Salem: commendatur Ioseph præfectus toti AEgypto. Et in Deut. Sũmus sacerdos cõstitutos est à Deo iudex vitæ & mortis t. & præcipit filijs Israel: vt si velint aliquando eligere Regem, non eligant alienigenam, quinimo & ipse Deus complures iudices & Reges illis pręfecit, vsq; ad Christi tempora, quando iam per tyrannidem Romani Hebræis dominabantur. Diuus Paulus item. 1. ad Timoth. 2. ad Titum. 3. Et D. Petr. 1. canonica. 2. dominiũ Regium approbant. Secundò probatur rõne. In statu innocentiæ, si perseuerasset, vxores viris: filij parentibus: plebeij principibus parent hac seruitute & seruirent: vt ostendit D. Thom. 1. parte, quæst. 96. art. 4. ergo multo magis in statu naturæ lapsæ, vbi maior est rõnis defectus. Confirmatur. Inter angelos alij aliis dominant, superiores videlicet inferioribus, ergo multo magis inter homines oportet, vt alij alijs dominentur. Quantum ad secundam partem patet eadem conclusio ex sacris literis. Exodi 21. Leuitic. 25. approbatur seruitus legalis. D. Paul. item 1. Corin. 7. Coloss. 6. Titum. 3. 1. ad Timoth 6. & D. Petr. vbi supra, eandem seruitutem approbat. Approbatur item eadẽ seruitus multorum Conciliorum & Pontificum decisionibus quas Gratianus cogit in vnum 12. quæst. 2. & in distin. 1. cap. ius gentium, quod desumitur ex Isidoro lib. 7. Etymologiarum cap. 6. vbi dicitur captiuitas introducta iure gentium est. Probatur item eadem conclusio multorum Regum & Cæsarum constitutionibus. Cæsarum constitutiones habentur titulo de statu personarum, & titulo de iustitia & iure. ff. & Instit. de iure naturali gentium & ciuili. Regum verò constitutiones habentur in legibus cuiuscunque Regni.

Sed aduertendum est quod inter Christianos nunquam ista seruitus potest superuenire Euangelio: & ita vr receptum quasi iure gentiũ inter ipsos Christianos. Sed hinc ego excipio apostatas desertores totius Christianę religionis. Hi enim iure belli, mea sententia, serui fiunt capientium quanuis Euangelium & baptismum antea susceperint. Et similiter excipiuntur iure communi, quod habetur in cap. ita quorundam. Et in cap. ad liberandam terram sãctam. de Iudæis. Illi qui merces prohibitas Sarracenis deferunt, & qui in piratarum Sarracenorum nauibus cupiditatis gratia versantur, etiam si Christiani sint. Vide quæ dixi in nostris commentarijs supra quæstione. 40. dubio. 12.

Sit quarta conclusio. Solus Deus est dominus vitæ hominis: respublica autem est custos vitæ ciuiũ: vnus quilibet autem ciuis est tutor & custos vitæ propriæ. Idem intelligendum de membris corporis & salute & alijs pertinentibus ad naturæ bona. Explicatur conclusio. Sicut fieri potest, quòd aliquis habeat dominium, rerum pertinentium ad bona fortunę: vt sunt agri, dominus, & alius habeat vsum & vsumfructum: ita intelligendum est, quòd Deus sibi retinuerit dominium vitæ nostræ, membrorũ, & salutis: nobis verò concessit vsum & custodiam.

A Hæc conclusio est Diui Thomæ infra quæst. 64. ar. 5. ad primum, secundum & tertium. Et quęst. 73. art. 2. ad secundum. Caiet. infra quæst. 73. art. 2. & quęst. 150. art. 2. circa fin. & quæst. 154. art. 6. Et Magistri Victoriæ in relectione de homicidio num. 23. quanuis solet citari tanquam autor oppositæ sententiæ, vt videtur insinuare ibi in citata relectione.

Probatur modo prima pars. Vita hominis regitur per liberum Dei arbitrium antecedens ipsam vitam: at eadem vita nostra antecedit dominium nostrum tanquam fundamentum & origo illius, ergo solus Deus est dominus vitæ nostræ.

Secundò probatur. Vita nostra in præsentia aut sumitur pro anima ratione informat corpus: aut B certè pro operatione animæ vegetatiuæ, quę necessaria est ad detinendam animã in corpore: sed tam coniunctio animæ cum corpore, quàm operatio animæ vegetatiuæ non pendet à libero arbitrio humano, sed à solo diuino, ergo &c.

Tertio. Ingressus in hanc vitam & transitus ex hac vita in aliam pendet ex solo arbitrio diuino, ergo est solus Deus dñs vitæ. Antecedens probatur. Solus Deus põt ẽt innocentes pro voluntate sua interficere: nemo vero hominũ põt quacunq; de causa sibi mortem inferre, neque respublica innocentes interficere, ergo solus Deus est dñs vitæ, quia dñs potest vti re in vsus alios consumendo rẽ ipsã.

Vltimò. Si fieri posset, quòd is qui infert iniuriã alteri in vita aut in membris, restitueret eam iniu- C riam reparando vitam aut membra, non posset vllo pacto qui læsus erat remittere restitutionem magis, quàm cùm habet ipsam vitam aut membra non conseruare illa, ergo certissimum argumentum est, non esse hominem dominum vitæ aut membrorũ.

Secunda pars probatur. Qui interficit ciuem iniuriam infert & reipublicæ & ciui. Rursus ciuis qui sibi ipsi mortem intulit, iniuriam fecit reipublicæ, ergo ipse non est dominus sed custos.

Vltimò probatur. Respublica nõ põt ciuis cuiuscunque vitã periculo exponere nisi pro salute ipsius reipublicæ: neque ciuis itẽ potest periculo propriam vitam exponere nisi pro virtute colenda. v. g. pro amico, pro patria: ergo respublica habet ius cu- D stodiendi vitam ciuium, sicut & ipsi ciues & non absolutum dominium: & nota quòd satest ad hoc, vt homini sit facienda restitutio cum leditur in eadem vita, quòd habeat tutelam & custodiam vitæ ad vsum illius.

Iam verò quòd attinet ad famam & honorem: sit quinta conclusio: Homo est dominus propriæ famæ & honoris. Hæc conclusio est D. Tho. infra quæstione. 73. articulo. 4. ad primũ. & Magistri Soto libro. 4. de iustitia. quæstione. 6. articulo. 4. libro. 5. de iustitia, quæstio. 10. art. 2. & in relect. de ratione E tegendi & detegendi secretum, memb. 1. q. 3. & asseritur contra Caiet. infra. q. 73. art. 2. & in summa, verbo, Detractio. Probatur autem ratione. Homo est dominus eorum quæ per arbitrij facultatem regit & gubernat, sed famam & honorem homo gubernat per arbitrij facultatem, & D. Thom. asserit loco allegato, ergo est dominus famæ.

Secundò. Interdum homo iustè & sanctè patitur proprię famæ detrimentum, imo perdit seipsum & infamat, ergo est dominus famæ, quia idcirco denegabamus homini propriæ vitæ dominium, quoniã nulla de causa poterat sibi mortem inferre, ergo si propriam famam ipse potest perdere, est dominus illius. Antecedens probatur. Si quispiam commiserit aliquod occultum crimen propter quod alius innocens torquetur: potest iustè reus & nocens seip-

sum

sum prodere, vt eruat innocentem à morte, ergo ipse seipsum infamat. Sed contra hanc conclusionem est argumentum Caietani. Fama cuiuscunque ciuis est bonum reipublicæ & communitatis, ergo nõ ciuis, sed respublica est domina famæ cuiuscunque ciuis. Miror non animaduertisse virum aliàs eruditissimum, quòd ista ratio pariter procedat ad probandum, quòd ciuis quicunque non sit dominus diuitiarum. Respondetur ergo ad argumẽtum, quòd fama ciuis est quidem bonum reipublicæ: quemadmodum bonum partis est bonum totius, & debitũ subinde ipsi reipublicę per iustitiam legalem. Cæterùm fama cuiuscunque ciuis est ipsiusmet ciuis tanquam bonum proprium ipsiusmet partis, ac suinde debitum illi ex iustitia commutatiua.

Sexta conclusio. Homo est dominus bonorũ spiritualium. Pro cuius intelligentia notandum est spiritualia bona esse in duplici differentia. Quædam externa, quæ non faciunt ipsum habentem bonũ. Cuiusmodi sunt iurisdictiones ecclesiasticæ ad determinandas causas spirituales: & similiter beneficia spiritualia, iura scilicet ad percipiẽdas decimas, pro officijs ecclesiasticis. Vt parochia, Episcopatus, Decanatus, &c. Alia verò bona sunt interna: quæ faciunt subiectum bonum. Vt gratia & virtutes infusæ. De bonis primi generis probatur conclusio. Episcopus & parochus potest ab alienare à se iurisdictionem ecclesiasticam omnem, quam habet & iura ad percipiendas decimas, si non vendendo, certè C resignando in fauorem alicuius, & donando, ergo est dominus, &c. Cæterum aduertendum est, quòd cum dicitur Episcopus dominus beneficij spiritualis: dicitur dominus illius beneficij, quod sibi secundùm iura retinet & possidet vt episcopatus. Similiter Pontifex summus sui Pontificatus, Decanus decanati. Non tamen est censendus dominus eorum beneficiorum, quæ secundùm iura tenetur distribuere: sic summus Pontifex non est dominus Episcopatus Salmantini; Episcopus autem Salmãtinus est dominus sui episcopatus, non autem decanatus, aut parochiæ, quam distribuit. De secundi generis bonis probatur conclusio. Primo, homo per facultatem liberi arbitrij (Deo auxiliante) per peculiare D quoddam auxilium comparat sibi à Deo gratiam & reliquas virtutes infusas, ergo est dominus illarũ.

Secundò. Si homo non esset dominus gratiæ & charitatis, sequeretur quòd cum peccat peccatum furti, aut quodlibet aliud peccatum, committeret geminum peccatum: vnum furti contra proximũ: alterum iniustitiæ contra propriam animam & cõtra Deum quia aufert vitam spiritualem: & infert mortẽ, sicut si seipsum occideret, quod est falsum & contra omnium sententiam. Cõfirmatur. Si quis dum occidit proximum, consequenter occideret E seipsum, citra dubium committeret geminum peccatum: alterum contra proximum: alterum contra charitatem propriam, ergo ad eundem modum esset in præsentia, si homo non esset dñs horũ bonorum spiritualium, cõmitteret semper duo peccata.

Vltimò probatur. Sequeretur ex opposita sententia, quòd qui peccaret mortaliter, teneretur continuo ad pœnitẽdum sub præcepto: quod est falsum, vt ostenditur latius in materia de pœnitentia, ergo. Sequela probatur. Præceptũ restituendi aliena obligat statim, vt docet D. Tho. art. 8. q. 62. ergo si gratia & reliquæ virtutes infusæ sunt alienæ; continuo tenebimur, postquã eas p iniuriã lęserimus, restituere.

Libet in hoc loco contemplari diuinam charitatem, vitã siquidem nostram, vt paulò antea dicebamus, retinuit sibi tanquã uerus dominus: vt nos iã

A vitam nostrã, non quasi humanam, sed quasi rẽ diuinam procuraremus veluti depositarij & custodes illius. Contra uerò, gratiam & reliquas virtutes infusas, quæ sunt ordinis diuini, nobis cõcessit tanquã veris dominis: vt sic exæquaret humana, diuinis, & vt tandem amicorum omnia essent communia, hominis scilicet & Dei. Sed quomodo fieri debeat restitutio, quando læditur homo in huiusmodi bonis siue diuinis siue humanis, dicendum erit inf. q. 62. art. 2. Hic autem aduertendum est non esse certum, quod asserit Magister Soto lib. 4. de Iustitia. q. 2. art. 3. post tertiam conclusionem, scilicet, quòd nunquã Deus vsus fuerit absoluta potestate, quam habet erga vita humanam. Oppositum enim colligo ex B Deutero. 20. & Iosue 6. Vbi legimus Deum præcepisse filijs Israel, vt interficerent etiam innocentes quarundam gentium habitantium in terra promissionis, quod præceptum impleuerunt filij Israelatę lib. 1. Regum capit. 15. Præcepit Dominus Sauli, vt interficeret omnes Amalechitas etiam paruulos. Et 4. lib. Regum cap. 9. Præcepit Iehu, vt interficeret omnem domum Achab Regis, in cuius familia verosimile est fuisse aliquos paruulos innocentes. Et denique innocentem Iob percussit Dominus licet ministerio Satanæ in omnibus bonis & eius filios interfecit. Ex quibus omnibus videtur colligi, quòd sæpè Dominus vsus fuerit absoluta potestate sua erga vitam & salutem hominum.

C *Quæstio III.*

De rerum diuisione.

ANTE omnia pro huius quæstionis intelligentia aduertendum est, quòd ea quæ possunt diuidi & proprijs dominis adiudicari, sunt in triplici differentia. Quædam enim sunt principatus & iurisdictiones, quædam vero sunt personæ ipsæ: sicut in matrimonio vterque coniux alterius corporis potestatem accipit. Alia sunt possessiones & diuitiæ, quæ appellari solent res prout distinguuntur à personis. Verum est tamen quòd etiam serui quãuis personæ sint, tamen in hoc tertio rerum genere continentur: propterea quòd sunt partes possessio-D nũs & ad vendendum, & ad emendum habiles. Venduntur enim & emuntur.

Prima conclusio. Dominium esse cœpit simul cũ homine: rerum autem diuisio nõ fuisset facta, si status innocentiæ perseuerasset, sed cœpit rerũ diuisio post peccatum quando cœperunt homines multiplicari. Prima pars huius conclusionis probatur: quoniã rõne liberi arbitrij debetur homini dñium. Inde.n. factus est homo totius vniuersi dñs, sed primi parentes creati sunt cum libero arbitrio, ergo &c. Altera pars conclusionis est communis sententia E Theologorum: sed diximus in illa particulariter de rerum diuisione, quoniam personarum & iurisdictionum diuisio fuisset in statu innocentiæ. De qua re vide D. Tho. 1. parte, q. 96. art. 3. & 4.

Tertia denique pars conclusionis colligitur ex Gen. c. 4. Vbi dicitur, quòd Abel pastor ouium obtulit Deo sacrificium de optimis primogenitis gregis sui. Ergo iam habebat rerum diuisionem propriam & distinctã à possessionib. Caim fratris sui.

Secunda conclusio. Iurisdictiones oẽs iam de facto applicatæ sunt proprijs dominis, personæ vero applicantur quantũ ad ius cõiugii & cõsensum vtriusque coniugis. Ex quo etiam sequitur applicatio filiorum quantũ ad ius patrium. Res aũt non oẽs sũt de facto applicatæ. Hæc conclusio, non tam probatione quã explicatione indiget. In prima parte conclusionis intendimus, quod nemo hominum est in

F vniuer-

vniuersum qui non sit subditus alicui Principi, preter ipsos supremos Principes: qui soli Deo subijciūtur, iuxta illud Prouerb. cap. 21. Cor. Regis in manu Domini sicut diuisiones aquarum. Secunda pars conclusionis manifesta est ex ipsa ratione matrimonijs requirentis consensum viri & fœminæ. Tertia denique pars manifestatur exemplis. Siquidem flumina & montes & feræ sylucstres & aues nō sunt vniuersaliter applicatæ: ita vt ius piscandi & venandi sit prohibitum. De qua re copiosius dicemus suo loco quæst. 62.

Tertia conclusio. Licita est rerum diuisio & appropriatio, non solum pro laicis, verum etiam pro ecclesiasticis & religiosis secundum illorum professionem. Hæc conclusio est contra quosdam Philosophos, scilicet, Platonem & Socratē: vt patet apud Platonem in Tymæo, qui aiebat omnia esse debere communia, etiam vxores. Est etiam contra quosdam hæreticorum vocatos apostolicos, qui negabāt esse l i i um proprium aliquid possidere. Vt refert Augu. in lib. de hæresibus ad Quodvultdeum ca. 40. Et lib. 2. de gratia Christi cap. 11. & epist. 106. ait Pelagium in eodem fuisse errore. Hos sequuti sunt aliqui, qui dicebantur Pseudoapostoli, vt refert Alphonsus de Castro lib. 2. de hæresib. in verbo, apostolus hæresi. 2. Alij verò hæretici fuerunt negantes licitum esse ecclesiasticis viris quidquam tanquam proprium possidere. Quorum meminit D. August. lib. 2. de hæresibus cap. 50. Hos sequuti sunt postea Ioannes Hus, & Vvitcleff, & Lutherus, & Rex Angliæ Henricus Octauus, quorum iussu Germaniæ & Anglicanæ Ecclesiæ bonis suis sunt spoliatæ. Nostra tamen conclusio vniuersalis confessio est Ecclesiæ catholicæ. Et probatur. Nam ab antique Patriarchæ, & amici Dei Reges & ciues Israelitici populi semper possiderunt proprium Cæterùm post Christi etiam aduentum nulla vnqoam fuit necessitas ad salutem, vt qui conuerterentur ad fidem, abijcerent diuitias. Vt constat ex Actibus apostolicis, & Epistolis Pauli. Quinimo & Christus Dominus in communi collegio Apostolorum aliquid possedisse videtur. Quoniam Iudas loculos habens ea quæ mittebantur portabat. Hæc etiam conclusio definita est contra Pelagianos in concilio Palæstino, & contra Vuitcleph, in concilio Constantiensi, q. 8. Errore 10. & 36. & 39. in concil. item Tridentino in Decreto de regularib. sess. 25. cap. 3. vbi concedit sancta synodus, omnibus monasterijs tam virorum, quam mulierum etiam mendicantium, exceptis domibus Sancti Francisci, quòd bona immobilia possideant. Gratianus denique. 1. 2. q. 1. & 2. 3. & 4. colligit in vnum, multa Conciliorum & Pontificum & Sanctorum patrum testimonia, quibus probat licitum esse ecclesiasticis proprium possidere. Videatur Diuus Thomas infra quæst. 66. artic. 2. & Thomas Vualdensis lib. 3. doctrinalis antiquæ fidei cap. 81. & Ioannes de Medina lib. de restitutione. q. 1. dub. 1. & Alphonsum à Castro, in verbo, Ecclesia. hæresi. 4. & in verbo, paupertas. hæresi. 2. Soto lib. 4. de Iustitia. quæstione. 3. Vide Aristot. lib. secundo. Politicorum. à principio, & deinceps per multa capita differentem contra Socratem & Platonem. Et Aristotelem sequuti sunt omnes philosophi Peripatetici. Rationes autem pro ista conclusione sunt petendæ à Diuo Thoma, & cæteris autoribus locis allegatis: & nos dicemus pro conclusione sequenti, quæ quidem talis est.

Quarta conclusio. Iure positiuo humano introducta est iurisdictionum & rerum diuisio: iure gentium quidem in communi: iure autem ciuili in par-

A ticulari. Explicatur hæc conclusio quantum ad secundam & tertiam partem. Quia iure gentium introductum est, vt iurisdictiones & res non sint cōmunes omnibus: sed ius ciuile supra hoc ius addidit, quòd hæc respublica sit huius principis, illa illius; Hispania Philippi, Galia sui Regis, & quòd hic ager sit huius ciuis, ille alterius. Prima pars probatur. Iure naturę res omnes erant communes. Similiter iurisdictiones & principatus nemini erant adiudicati & applicati, ergo solum ius positiuum applicuit.

Secundo ea quæ iure naturæ constituta sunt: per se bona sunt, & illis opposita per se mala: sed iurisdictionum, & rerū appropriatio & diuisio nō sunt
B per se bona nec communio per se mala, ergo non iure naturæ, sed positiuo humano. introducta sunt.

Secunda pars probatur. Rerum diuisio & appropriatio sequitur ex his principijs; Pacem esse retinendam in rebus publicis, agros esse colendos, per consequentiam quamuis non euidentem, vsq; adeò tamen apparentem & probabilem, vt nemo sit hominum qui eam negare possit. Ergo pertinet ad ius gentium. Consequentia ista simul cum antecedente patet ex dictis supra q. 57. art. 2. & 5.

Tertia pars asseritur à Diuo Augostino tract. 6. super Ioannem, cuius verba allegat Diuus Thomas inf. q. 66. art. 2. Ratione vero probatur. Ius ciuile illud est, quod sibi quisque populus vel ciuitas
C constituit colligent illud ex principijs naturalibus, sed per consequentiam tantum probabilem, nō necessariam, sed iurisdictionum & rerū diuisio in particulari est huiusmodi, nec enim admodum necessarium erat, quod hic Rex huic reipublicæ, ille verò alteri perficeretur: aut quòd hic ager huic homini, ille vero alteri applicaretur, ergo &c. Confirmatur ex lege. 1. ff. de constitutionibus principum. Vbi dicitur quòd respublica & ciuitas quælibet transtulit in Principem omnem suam potestatem. Vltimo probatur. Qnoniam, vt ostendemus q. 5. de dominio Per ius ciuile transferuntur quandoque dominia iouitis dominis: quandoque vero etiam volentibus dominis prohibentur transferri, ergo &c.

D Sed contra tertiam conclusionem, ac subinde cōtra quartam arguitur primò. Quia Lucæ. 14. inquit Christus qui non renunciat omnibus quę possidet, non potest meus esse discipulus: sed esse discipulum Christi nihil aliud est, quam esse bonum Christianum, Ergo Christianus bonus non potest esse dominus. Respondetur hunc locum habere duplicem intelligentiam. Prima est, si intelligatur de renuntiatione per affectionem prauam, & inordinatam erga res temporales per quam anteponitur Christo possessio & hæreditas. Secunda est, quòd intelligatur de his qui profitentur. Euangelicam perfectionē. De monachis videlicet, quibus non licet aliquid proprium in particulari possidere. Sed prior intelligentia videtur magis germana & consona his quę
E paulò ante præmiserat Christus, si quis venit ad me & non oderit patrem & matrem filios & vxorem adhuc & animam suam, non potest meus esse discipulus. Quæ verba intelligenda sunt necessariò de amore prauo & inordinato.

Secundò arguitur, ex testimonio Diuus Thom. infra quæst. 66. art. 1. dicentis, res exteriores, subiacere humanæ potestati, quantùm ad vsum, soli autem diuinæ potestati, quantum ad naturam. Hinc arguitur ex eo quod dictum est supra, quòd homo non est dominus vitæ suæ quia licet habeat illis vsum & custodiam, non tamen potest eam sibi tollere. Sed Diuus Tho. dicit quòd rerum omnium

nium exteriorum tantùm habet homo vſum & nõ potest naturam mutare, ergo. Reſpondetur D.Tho. ſolùm velle quòd ſolus Deus poteſt naturam rerum exteriorũ omnib. modis mutare, creãdo & in nihilũ redigendo. Sed homo nihilominus poteſt in multos vſus, in omnes quidem lege permiſſos vti rebus externis: ita vt ſi animatæ ſunt poſſit eis vitam auferre: quod dominiũ nõ habet ſupra propriam vitam.

Quæſtio IIII.
De peculiari quorundam dominio.

ANTE diſputationem hanc, vtrùm aliquis homo ſit totius orbis dominus & Rex. Duo fundamenta præiacienda ſunt. Primum eſt. Nullus omnino princeps eſt dominus ſecundùm proprietatem bonorum, quæ applicata ſunt ciuibus. Hoc aſſeritur ab omnibus Theologis, philoſophiſque & Iuris peritis, vno excepto Hoſtienſi, quem reprehendit meritò Magiſter Soto libro.4. de Iuſtitia. quæſt. 4. art.1. concluſ.1. Aſſeritur etiam iure Regio Hiſpanienſi. partitione.2. tit. lege 2. & 3. Ratione verò probatur. Princeps is dicitur, qui rempublicam gubernat pp ipſius reipublicæ commodũ & vtilitatẽ. Cõtra uerò Tyrãnus in gubernatione, is deffinitur qui oblitus cõmodorũ reipublicæ ad ſuũ cõmodũ & vtilitatẽ gerit principatum. Ergo non erit legitimus Rex qui ſibi appropriat bona ſubditorum. Sed arguitur contra hoc fundamentum. Nam lib. 1. Reg. cap.8. Præcepit Dominus Samueli, vt exponeret populo Iſraelitico volenti creare ſibi Regem, ius Regis eligendi. Illud autem ius eſt, quòd vxores, filios & filias, ciuium ſubſtantias, & fortunas eorum conuerteret in proprium commodum ipſius Regis. Reſpondeo primò: Regem illa omnia poſſe cum id expedierit bono publico. Reſpondetur ſecundò, In eo loco voluiſſe dominum quodammodo auocare populum Iſraeliticum à propoſito creandi Regem ſibi, & idcirco expoſuit illis Tyrannidem Regiam, quam ſolebant, vt in plurimum Reges exercere, erga ciues ſubiectos: & hoc appellauit ius Regis qui regnaturus erat ſuper eos. Ius inquam, quod ſibi ſtatuebant tyrannicè. Secundum fundamentum. Poteſtas ciuilis ad gubernandam rempublicam habetur ex iure diuino naturali. Hoc aſſeritur in allegata partitione Hiſpanici iuris. lege.2. & 4. cum ſequentib. habetur etiam apud Ariſtotelem 1. Politic. cap.2 5. Vide Victoriam noſtrum in relectio. de poteſtate ciuili. & Soto ſupra quæſt.4. artic.1. concluſ.2. Item reuocanda ſunt in memoriam, quæ nos ſupra diximus quæſt.2. huius tractatus, dum ageremus de ſeruitute naturali. Sed probatur ratione naturali. Reſpublica ciuilis non poteſt conſiſtere in ſocietate niſi ſit poteſtas in illa ſuperior apud vnum vel plures: ſed homo iure naturali eſt animal ſociabile quòd in republica & ſocietate degere debet, ergo eodem iure debet reſpublica eligere gubernatorem. Secundo probatur. Iure naturali diuino neceſſaria eſt poteſtas in republica ad puniendos reos: ſed talis poteſtas non poteſt eſſe priuata ſingulorum, ſed neceſſario debet eſſe publica, ergo. Minor probatur. Præcepto quinto Decalogi prohibetur hominis occiſio autoritate priuata, niſi in ſui defenſionem vel proximi. Ad puniendum ergo reos neceſſaria eſt autoritas publica quæ homicidas iudicet & puniat. Vltimo probatur. Multitudo ſine ordine conſtare non poteſt, imo neceſſe eſt ibi ad ſit perturbatio & confuſio. Reſpublica verò quædam multitudo eſt, ergo conſtare non poteſt ſine ordine

A dine inferioris & ſuperioris. Confirmatur exẽplis. Nã in vniuerſo toto diuerſis rerũ gradib. cõpoſito præeſt Deus tanquam Princeps & Dux totius vniuerſi. Item in Microcoſmo id eſt, minor mundo qui eſt homo, ſunt diuerſi gradus & ordines potentiarum quibus omnibus perficitur ratio tanquam Dux quin imo inter angelos & inter beatos eſt ordo inferioris & ſuperioris. Ergo naturalis ratio dicta in republica eſſe neceſſarium talem ordinem.

Contra fundamentum arguitur. Reſpublica conſtituit ſibi Regem in quem transfert ſuam poteſtatem: aut ſi mauult plures optimates conſules, in quos transfert ſuam poteſtatem, ergo talis poteſtas iure humano habetur non diuino. Reſpondetur

B nego conſequentiam. Quoniam reſpublica tenetur creare vel vnum vel plures, qui eam gubernent, iure diuino naturali, nõ poſitiuo gentium vel ciuili. Non itaque pendet ex beneplacito reipublicæ creare ciuilem poteſtatem, ſed iure naturæ tenetur. Cum autem creat talem gubernatorem vel gubernatores, transfert in illum vel illos ſuam poteſtatem. Quæ quidem poteſtas, cum in ipſa republica exiſtat diuino naturalique iure, neceſſe eſt vt eodẽ iure ſit in rege conſtituto. Neque enim fingere licet duas ſupremas poteſtates: alteram in Rege, alteram in republica. Sed vna eſt tantum, quam ipſa reſpublica in Regem transtulit, propterea quòd ſic non ſolum melius gubernaretur, imò aliter gubernari non poſſet, nec vera gubernatio eſſet.

C IAM vero latius dicendum eſt de peculiari quorundam dominio vniuerſi. Nimirum de dominio Chriſti, & ſummi Pontificis, & Imperatoris.

Et quidem quantum ad Chriſti dominium attinet, quoniam variæ ſunt opiniones, viſum eſt pro vtraque parte argumenta proponere: deinde noſtram meditationem circa hanc controuerſiam adiungere.

DVBITATVR ergo primò. An Chriſtus habuerit dominium temporale huius mundi. Pro parte affirmatiua videtur eſſe Diuus Thomas in opuſculo 20. de regimine principum. lib.3. cap.12.13. & 14. Vbi expreſsè ait, quod Chriſtus ſecundum humanitatem fuit monarcha & habuit omnem poteſtatem

D in cælo & in terra: & quòd eius monarchia ſucceſſit Romanis, & exceſſit omnes monarchias ex triplici parte. Scilicet ex dominij vniuerſalitate, & ex annorum quantitate, & ex dignitate dominij. Et ibidem dicit, cap.13. quòd Auguſtus Cæſar gerebat vices dominij Chriſti Domini poſt eius natiuitatem annos quatuordecim. Et cap.14. aſſignat Diuus Thomas rationes, quare Chriſtus Dominus, cum habuerit tale dominium, in tanta humilitate & paupertate uiuere elegerit. Ergo Diuus Tho. plane ſentit quòd Chriſtus non ſolum ſpirituale dominium, ſed etiam temporale huius mũdi habuerit. Confirmatur, quia in 3. par. q.59. arti.4. ad primum ait, quòd iudiciaria poteſtas conſequi-

E tur regiam dignitatem: Chriſtus autem quamuis eſſet Rex conſtitutus à Deo: non tamen in terris viuens regnum terrenum adminiſtrare uoluit. Similiter etiam iudiciariam poteſtatem exercere noluit ſupra res temporales, qui uenerat homines ad diuinas transferre. Hæc S. Thom. uidetur ergo expreſsè ſentire, quòd Chriſtus fuerit uerè Rex & dominus temporalis: quamuis uoluerit uti illa poteſtate. Deinde Diuus Thom. in eadem tertia par. quæſt.13. artic.2. & ad 1. intendit tribuere animæ Chriſti omnem poteſtatem, quæ poſſibilis eſt dari creaturæ abſque implicatione contradictionis. Sed quod Chriſtus Dominus talẽ habuerit poteſtatem

testatem non implicat contradictionem, neque est A
aliquod inconueniens. Ergo pertinet ad dignitatem
Christi, q; habeat tale dominium, talemq; potestatē.
Confirmatur, quoniam habere temporale domi-
nium supra totum orbē, est quædam perfectio, quæ
conuenire potest creaturæ. Ergo non est denegan-
da Christo domino. Antecedens probatur. Quia hu
iusmodi temporale dominium includit potestatem
ad gubernandos subditos, & ad condendas leges,
quibus homines abstrahuntur à malis & ad virtu-
tis opera diriguntur. Per talem etiam potestatē red-
duntur bonis præmia & malis supplicia: ergo con-
ueniens est, q; Christus dñs talē habuerit potestatē.

Secundo arguitur. Ex testimonijs Sacrarum lite-
rarum quæ plurima sunt, in quibus videtur affir- B
mari tale dominium & regnum attribuendum esse
Christo. v.g. Psalm. 2. Postula à me, & dabo tibi gē-
tes hęreditatem tuam & possessionem tuam termi-
nos terræ & Psal. 71. Dominabitur à mari vsq; ad
mare, & à flumine vsque ad terminos orbis terrarū,
Et Zach. 9. Ecce Rex tuus venit tibi, & dñiū eius
à mare usq; ad mare. Et Matt. 28. Data est mihi oīs
potestas in cælo & in terra. At verò, si non habet do
minium temporale, non est data ei omnis potestas
terra. Et Ioan. 13. Sciens quia omnia dedit ei pater
in manus. Lucæ. 10. Omnia mihi tradita sunt à pa-
tre meo. Et ad Hebr. 1. Quem constituit hæredem
vniuersorum. Et Apocal. 1. Princeps regum terræ
asseritur. & cap. 19. dicitur, quòd habebat scriptum C
in vestimento & in fœmore. Rex regum & Domi-
nus dominantium. Vbi significatur in eo quòd di-
citur in vestimento & in fœmore quod regnum il-
lius non solùm competebat ei secundum diuinita-
tem, sed etiam secundum humanitatem: & quod
non solum erat spirituale dominiū, sed ēt tempora-
le, Confirmatur, quoniam alias Christus non dice-
retur propriè Rex secundum quod homo, sed solū
metaphoricè: sicut dicitur pastor ouium. Probatur
sequela. Quoniam nomine Regis intelliginius pro-
priè loquentes Regem temporalem qualis fuit Sa-
lomon: semperque in Sacris literis quotiescunque
nomen Regis tribuitur homini, accipitur pro Rege
temporali. Ergo præiudicamus dignitati Christi, si D
negemus esse etiam Regem temporalem.

Tertiò arguitur ratione. Quoniam omnes Theo
logi concedunt quod Christus fuit dominus tempo
ralis quantū attinet ad necessitatē & ordinē & fi-
nem spiritualem propter quē Christus principali-
ter venit sed omnia temporalia facta sunt propter
finem huc spiritualē & super naturalē: ergo Chri-
stus dominabatur in omnibus tēporalibus. Minor
patet, quia totus ordo naturæ est factus à Deo pro-
pter ordinē gratię. Cōfirmatᷓ, ex doctrina S. Tho. 2.
2. q. 40. art. 2. Vbi ait omnis persona vel ars, vel vir
tus, ad quam pertinet finis, habet disponere de ijs
quæ sunt ad finē, vbi ponderandum est quod dicit
omnis persona ad quam pertinet finis. Ergo cum
Christus quantū homo sit persona ad quā pertinet E
finis: cum sit cōstitutus à Deo rerum omnium dux
iudex & Pontifex habens plenam potestatē dirigē-
di homines in vltimum finem: sequitur, quòd ipse
sit dominus rerum omnium temporalium, siqui-
dem oēs creatæ sunt à Deo propter finem vltimū.

Quarto arguitur, ex D. Bernardo lib. 3. de consi-
deratione ad Eugenium Papam, cui dicit: dispensa-
tio tibi credita est, non data possessio, non tu ille, de
quo ait propheta, Et erit omnis terra possessio eius:
Christus hic est, qui possessionem sibi vendicat, &
iure creationis & merito redemptionis, & dono pa
tris. Vbi Diuus Bernardus tres titulos dominij am-
plissimi in Christo numerauit. Primus est creatio-
nis, de quo non est nostra disputatio. Alter est titu-
lus redemptionis: quem Abulensis super Matth.
cap. 25. q. 307. confirmat ex illo ad Rom. 14. Mor-
tuus est & resurrexit, vt viuorum & mortuorum
dominetur. Eo quòd morte & resurrectione sua &
mortuos & viuos redemit. Confirmatur, quia titu-
lo redemptionis sumus serui Christi: at verò quic-
quid seuus acquirit domino suo acquirit, vt habe-
tur in l. placet. ff. de acquir. hæred. & l. etiam inuitis.
de acquirendo rerum dominio. Ergo omnia nostra
temporalia Christi sunt tanquam domini. Tertius
titulus est ex dono patris qui in superioribus expli-
catus est, & confirmatus ex illo Hebr. cap. 2. Quem
constituit hæredem vniuersorum Et Lucæ 11. Om
nia mihi tradita sunt à Pater meo.

Quinto arguitur. Omnes fere Theologi conce-
dunt Christum futurum regem omnium & domi-
num in æternitate, maximè post diem iudicij: sed
secundū doctrinam Sancti Tho. omnia quæ Chri-
stus nunc habet & habiturus erat habuit etiam in
vtero virginis, præter illa quæ repugnabant condi-
tioni viatoris & mortalitati corporis; sed habere ta
lem potestatem & tale dominium nō repugnabat,
ergo ex tunc habuit, quamuis noluerit habere vsū
illius potestatis & dominij. Cui consonat illud ad
Galat. cap. 4. Quanto tempore hæres paruulus est
nihil differt à seruo cum sit dominus omnium. Sic
ergo Christus Dominus potuit habere quidem tē-
porale dominium huius mundi, non tamen vsum:
quia ita expediebat ad redemptionem humani ge-
neris, quod Christus se gereret vt pauper & humi-
lis in terra dum mortalem vitam agebat. His & a-
lijs rationibus confirmant hanc affirmatiuam par-
tem ij quibus placet Christum habuisse temporale
dominium & regnum huius sæculi inquantum ho
mo: quia hoc ad dignitatē eius pertinere arbitrantᷓ,
Deniq. pro hac parte fit argumētū ex perfectissimo
sacerdotio Christi, ad cuius perfectionē vr pertine
re potestas regiæ tēporalis, Et probatur, quia finis
sacerdotij est superior quā ptātis regiæ, tēporalis
ergo cùm in Christo fuerit perfectissimū Sacerdo-
tiū, necesse est, q; habuerit in se omnem potestatem
temporalem regnandi & dominandi. Quemadmo-
dū ad artificem artis architectonicæ pertinet prin-
cipari & imperare inferioribus, & eos gubernare:
vt attulimus ex S. Tho. sup. q. 40. art. 2.

PRO altera vero parte sunt argumenta magni
momenti. Arguitur enim primo pro parte negati-
ua autoritatibus Sacrarum literarum & Sancto-
rum patrum: deinde argumentabitur rationibus
Theologicis.

Primò quidem se offert testimonium Ierem. c.
22. Vbi post regem Iechoniam nullum iam am-
plius regem de semine Dauid, qui temporaliter
regnaret, futurum esse præ dr, his verbis. Hæc dicit
Dns. Scribe virū istū sterilē, qui in dieb. suis nō pro
sperabitᷓ, nec enim erit de semine eius vir qui sedeat
super soliū Dauid & potestatē habeat vltra in Iuda.
Ergo Christus non fuit Rex tēporalis huius mūdi,
alioquin ēt esset rex tēporalis super soliū Dauid &
super Iudā. Est aliud testimoniū Ioan. 18. Vbi dixit
Christus Pilato. Regnum meum non est de hoc
mundo, si ex hoc mundo esset regnum meum mi-
nistri mei vtique decertarent, vt non traderer Iu-
dæis. Nunc autem regnum meum nō est hinc. Nec
valet respondere q; illud testimoniū intelligendum
est ita, q; Christus nō habuerit nec habere voluerit
vsum & exercitium regis temporalis. Hoc enim
constabat tunc Pilato, cum pauperem vitam duce-
ret

ret Christus. Rogabat ergo Pilatus an haberet ius regni, vt Cęsari posset contradicere: cui respondit Christus, regnum meum non est de hoc mundo. Deinde quotiescunque in Sacris literis fit mentio de regno Christi semper adiungit aliquid quo intelligamus spiritualitatem regni illius & ęternitatem: non ergo temporaliter & seculariter regnandi in hoc seculo accepit potestatem Christus. Antecedens inductiuè patet. Primò quidam Zachariæ.9.dicitur, Ecce rex tuus venit tibi Iustus & Saluator ipse pauper & ascendens super asinam. Vbi non solum vsum regni, sed etiam dominium & proprietatem rerum denegari videtur Christo. Item in eo quod dicit Iustus & Saluator: satis explicatur spiritualitas regni Messiæ. Præterea Psalmo.2.Ego autem constitutus sum rex ab eo super Sion montem sanctum eius prędicans præceptum eius. Quibus verbis insinuatur qualitas regię potestatis Christi. Videlicet, ad prædicandum spirituale forum Dei. Similiter & illud Matth.28. Data est mihi omnis potestas in cælo & in terra. Determinatur per illud quod sequitur euntes ergo in mundum vniuersum prędicate Euangelium omni creaturæ. Baptizantes eos, &c. Vbi particula illa, ergo, denotat explicationem qualitatis regni & potestatis Christi: alioquin non esset consentanea illatio, dum inferret ex regnò & potestate temporali, potestas prædicandi ac baptizandi Apostolis collata. Item Luc.19. Benedictus qui venit Rex, Osanna: Id est salua nos. Vbi salus spiritualis non temporale iudicium expectabatur à rege Christo. Præterea Ieremiæ 23. Regnauit rex & sapiens erit & faciet iudicium & iustitiam in terra. Sed vt intelligatur quale iudicium facturus erat in terra: subiungitur. In illa die saluabitur Iuda, & Israel habitabit confidenter, & hoc est nomen quod vocabunt eum Dominus iustus noster. Quod testimonium nō potest intelligi de salute temporali regni Iuda. Constat enim illud non fuisse reparatum per aduentum Christi. Amplius Isaiæ 9. Super solium Dauid, & super regnum eius sedebit in æternum, vt confirmet & corroboret illud amodo vsque in sempiternum. Quæ sessio, quæ confirmatio & corroboratio intelligi non potest secularis & temporalis: sed omnino spiritualis. Similiter Psalm.44. Intende prospere procede & regna, & statim ratio & modus regnandi describitur, dum inquit, propter veritatem & mansuetudinem & iustitiam & deducet te mirabiliter dextera tua. Vbi officium Christi in prædicatione veritatis, in exemplo mansuetudinis, in virtute redemptionis, quæ nomine iustitiæ intelligenda est, describitur. Præterea quomodo verificabitur quod inquit Paulus 2.Corint.8. Qui cū diues esset pro nobis egenus factus est. Si Christus fuit dominus temporalis totius mundi? Non enim fuisset verè pauper nec egenus, sed ditissimus omnium hominum. Et deniq; quomodo verum erit: quòd vulpes foueas habet & volucres cæli nidos: filius aūt hominis nō hēt vbi caput suū reclinet? Habebat siquidem vitæ temporalis cōmoditate supra omnes Reges ēt si nollet vt illis possessionib. 81. Iam verò si Sanctorum Patrum intelligentiā sacrarum literarum requiramus, omnes illi videntur parti negatiuæ adhærere. Principio D.August.lib.17.de ciui.cap.7.ait quòd populi Israel personam figuratè gerebat Saul, qui populus regnum fuerat amissurus Christo Iesu Domino nostro per nouū Testamentū, non carnaliter sed spiritualiter regnaturo. Item idem August.tractatu.115.super Ioannem explicans illud Psalmi 2. Ego autem constitu-

A tus sum Rex ab eo super Sion montem Sanctum eius, inquit, Sion illa, & mons ille, non sunt de hoc mundo. Quod est regnū eius nisi credentes in eū? Et iterū dabo tibi gentes hęreditatē tuā, quas possideas ad earū salutē, & quæ tibi fructificent spūalia.

Ambrosius etiam apertè.lib.3.in Lucam cap.penulti. Negat regnum Christi fuisse temporale, quale fuit Dauid vel Roboam vel Iechoniæ. Ait enim, Ipsum regem secundum honorem seculi non accipimus Christum. Quomodo ergo dictum est: de fructu ventris tui ponam super sedem tuam? Quomodo etiam dictum est, Dabit illi Dominus Deus sedem Dauid patris eius & regnabit in domo Iacob in æternū? Nō seculari honore regnauit Chri-

B stus. Et paulò post, exponens illud Psal. 88. Thronus eius sicutd es cæli, inquit, non vtique hunc thronum Salomon sedit, non Roboam, non Iechonias. Et deniq; ait, Qui dicit regnū meū non est de hoc mūdo: ostendit esse supra mundū. Ita & regnū eius erat & nō erat in seculo, sed supra seculū erat.

Diuus Hieronymus lib.4.super Ieremiam cap.22. explicans illud, Scribe virum iustum sterilem, inter alia multa dicit, quòd regnum Christi nō erat terrenū & breue, sed perpetuum & cæleste. Diuus etiam Gregorius homil.8.super euangelia, Non solum regnum mundi, sed & dominium rerum habuisse Christum secundum humanam naturam negat. Ait enim non in parentum domo, sed in via nascitur: vt profecto ostenderet, quia per humanitatē

C quam assumpserat quasi in alieno nascebatur. Alienum non secundum potestatem dico, sed secundū nostram naturam. Nam de potestate eius scriptum est, in propria uenit. Athanasius præterea tom.3.in oratione de Sanctissima Deipara prope finem ait, Rimantur hæretici & se se inuicem adhortantes, & affectuosè quærunt, an acceperit thronū Dauid patris sui, & regnauerit in domo Iacob in ęternum. Et paulò post. Ergo accipiens thronum Dauid, transtulit illum & dedit Sanctis Christianorū regibus, vt conuerteret eos ad domum Iacob: qua tradita in opprobrium & direptionem regnabit in Christianis in æternum. Siquidem genitus ex virgine, vt consummatis omnibus, quæ ad negotium mortis

D & crucis pertinebant, post resurrectionem ad suos dicebat, Data est mihi omnis potestas in cælo & in terra. Et quandoquidem ipse rex est, qui natus est ex virgine, idemque ac dominus & Deus ea propter & mater quæ eum genuit & regina & domina & Deipara propriè & verè censetur. Hæc Athanasius. Vbi considera, quomodo regnum Christi non temporale sed spiritual affirmet secundum humanitatē. At vero dominij rationem vniuersalē diuinitati tribuit. Et propterea ipsam Dei genitricem reginam & dominam appellat. Constat autem, q̄ virgo mater non fuit temporaliter regina vel domina: sentit ergo Athanasius quod ex vnione hypostatica erat ille homo Dominus omniū. Chrysost. itē

E homil.6.super.c.2. Matth. sic ait, Quonam pacto Magi ex stella illa Iudæorum regem illum esse didicerunt: cum certè non istius regni iste sit rex, sed vilem hanc prorsus vitam egit ac pauperem? Basil. quoque quem refert D.Tho.in catena aurea. Lucę.c.1.explicans illud: regnabit in domo Iacob, ait. Nō in materiali sede Dauid Dominus sedebit, translato Iudaico regno ad Herodem, sed sedem appellat Dauid, in qua residet dominus, indissolubile regnū. Deniq; oēs patres antiqui explicantes illud Luc. 1. Dabit eii Dns sedē Dauid, vniuersi negāt tēporale regnū Christo competere: & omnino asserunt rationem regni Christi spiritualem & æternā fuisse.

Tertiò loco rationibus agendum est, Prima itaque ratio & potissima mihi est, quæ tali fundamento innititur. Quoniā Christus Dominus assumpsit humanitatem talibus conditionibus exornatam & affectam qualibus conueniebat exornari & affici ad finem intentum per incarnationis mysterium. Finis autem fuit, vt Christus Dominus plenus gratiæ & veritatis esset caput influens in membra veritatem & gratiam. Et quidem ꝙ attinet ad veritatem, oportebat illum esse perfectissimum caput. Et idcirco assumpsit animam beatam lumineq; gloriæ illustratam, tam eximiè, vt in illo crescere non oporteret. Fuit itaq; testis oculatus veritatis: & ad hoc venit in mundum vt testimonium perhiberet ueritati & prædicaret nobis forum Dei & beneplacitum eius circa media necessaria ad salutem hominum à nobis credenda & facienda. Deinde uenit Christus ut exemplo suo nobis uiam ad salutē ostēderet, non solum necessariam, sed etiam eius perfectionis quæ in consilio est semitam demonstraret. Cùm igitur, qui uenit facere & docere, dixerit: Si uis perfectus esse, vade & vende omnia quæ habes, & sequere me, cōsequens est, ꝙ Christus Dominus temporale dominium, aut regnum non assumpserit. Alioquin Euangelicam perfectionem exemplo suo non docuisset. Confirmatur, quoniam perfecta paupertas non solum consistit, imo non consistit in abdicando omnino usu rerum, sed consistit in abdicando dominio ipsarum, id quod religiosi faciunt: qui quidem, quamuis multis rebus utantur, tamen nullius dominium habent singuli. Ergo cùm ipse Christus exemplum euangelicæ paupertatis seipsum proposuerit inconueniens uideretur, quòd ipse secundum humanitatem temporaliter rerū omnium dominium & regnum haberet, quamuis paucis vteretur ad uitæ sustentationem.

Secunda ratio est. Quamuis ex gloria animæ Christi quasi naturaliter cōsequeretur corporis gloria, tamen immortalis Deus assumpsit mortalem humanitatem, eo quòd sic expediebat, tum ad exēplum patientię, tum ad redemptionem humani generis per mortem & crucem suam. Ita etiam fuit conuenientissimum, vt dominus & rex uniuersi assumeret naturam humanam absq; dominio & regia potestate temporali huius mundi, quamuis hęc dignitas uideretur ad decorem & ornatum naturæ humanæ pertinere: nisi Christus uenisset seipsum totius perfectionis exemplum proponere. Cum igitur ista carentia dominij & regni temporalis non deroget plenitudini gratiæ & ueritatis & adiuuet ad perfectionē exemplaris nobis propositi ad imitandum, cōuenientissimum est, quòd Christus qui aliàs secūdum diuinitatem & propter gratiā vnionis est uniuersorum dominus, sit uerè & propriè simul pauper in hoc temporali seculo, in quo exemplum discipulis dare uenit. Huic doctrinæ consonat quod Apostolus dicit, qui cum esset diues pro nobis egenus factus est. Sic enim locutus esse videtur, ac si diceret, qui cum esset immortalis, pro nobis mortalis factus est, uidelicet, cum esset immortalis secundùm diuinitatem, factus est mortalis secundùm humanitatem. Sic etiam cum esset diues secundùm diuinitatem & virtute unionis, tñ simul factus est uerè pauper secundū humanitatē.

Tertia ratio. Christus nunquam usus est illa potestate regia & dominatiua, ergo frustra assumpsisset talem potestatem, frustra enim est potentia quę in actum non reducitur. Quòd si quis respondeat, quòd etiam assumpsit potētiam ridendi licet nunquam riserit: Contra est, quòd potentia ridendi pertinet ad ueritatem & integritatem humanæ naturæ, neque esset perfectus homo nisi omnes naturæ humanę proprias potentias haberet: noluit autem ridere, quia venerat prędicare pœnitentiam, & beatitudinem lugentibus.

Quarta ratio. Si Christus esset constitutus Rex & iudex temporalis teneretur consequenter gubernare mundum in temporalibus secundùm leges naturales & humanas, sed nihil tale gessit, nec ministros creauit qui ius dicerent, imò tyrannidem permisit multorum regum, ergo non habuit tale officium & potestatem talem, alioqui non esset bonus rex temporalis & iudex. Confirmatur hæc ratio. Christus Dominus respondit cuidam dicenti sibi, Dic fratri meo ut diuidat mecum hęreditatem, Respondit, homo quis me constituit iudicem super uos. Vbi Christus Dominus uisus est negare se constitutum iudicem litium temporalium, alioquin ad illum pertineret lites componere. Nec ualet dicere quod noluit uti illa potestate: ipse enim non dixit, Nolo de uobis iudicare, sed dixit, Quis me constituit iudicem super uos? quasi negans se iudicem cōstitutum super temporalia ut seculariter iudicaret.

In hac controuersia uiri doctissimi ac pijssimi inter Theologos modernos & antiquiores diuisi sūt, quibusdam illorum negantibus, quibusdam asserentibus Christum esse Regem & Dominum & iudicem temporaliū, quibusdam uerò dicentibus utrāque opinionem esse probabilem. Sed alteram probabiliorē, sunt etiā qui alterā partē amplectentes, alterā erroris uel temeritatis nota inurere audeant.

Pro decisione huius controuersiæ notandum est primò, quòd in discursu huius disputationis noluimus distinguere triplicem quæstionem, videlicet, An Christus fuerit Rex temporalis, An fuerit Dominus temporalis, An fuerit iudex temporalis: quoniā profectò ꝙ attinet ad præsentem difficultatem, eadem est ratio arbitrandi.

Notandum est secundò, quòd de Christo possumus loqui in hac disputatione dupliciter. Vno modo inquantum est Deus. Altero modo inquantum est homo. Siquidem loquamur de illo ratione personæ diuinæ: constat secundum fidem catholicam illum esse Regem & Dominum & iudicem totius vniuersi & omniū quæ sunt in illo. Etenim sicut filius Dei est verè homo passibilis & mortalis: ita ille homo est verè Deus & creator omnium, & Dominus & Rex & iudex angelorum & hominum. Itaque Christus non solum inquantum Deus: sed etiā inquantum hic homo, est verè Rex & Dominus omnium. Nam dictio illa, inquantum reduplicat personę rationem & non tantum naturam humanam. De hoc nulla est controuersia. Si autem loquamur de Christo secundum ea quę sibi conueniunt rōne humanæ naturæ assumptæ: adhuc distinguere debemus. Quædam enim sunt propria & cōmunia omnibus hominibus, vt v.g. esse resibilem, habere intellectum & voluntatem: & similia. Quædā vero sunt propria illius naturæ humanæ singularis. v. g. Quòd Christus conceptus de Spiritu sancto & natus ex Maria Virgine fuerit, secundum humanam naturam sibi competit. Nunc igitur non loquimur priore mō de Christo inquantū est homo: Si enim quilibet hō esset Rex & Dñs, si particula, inquantū reduplicaret aut specificaret rōnē cōmunem hominis. At verò si loquamur de Christo posteriori modo, inquantū homo est, ita vt dictio illa, inquātū accipiatur specificatiuè: hoc est designatiuè, s. determinando naturam singularē vbi est illa proprietas. Vt v.g. si dicamus, Christum esse album, inquantū

est

est homo, designamus, albedinẽ subiectari formaliter in eius humana natura. Sic ergo nunc quærimus, An Christus secundum ꝙ homo, fuerit Rex temporalis & Dominus temporalis vniuersi, vel alicuius regni, ita vt dominium formaliter subiectaretur in natura eius humana. Hoc igitur modo loquentes, statuimus sequentes conclusiones attentione dignas.

Prima conclusio. Christus non fuit Rex temporalis specialiter Israelitici populi. Hanc conclusionẽ pono contra Iudæos vel Iudaizantes, qui volunt Messiam iure hęreditario, quia descenderet ex Dauid Rege futurum esse legitimum Regem temporalem illius populi, & quod peius est, temporaliter regnaturum. Et quidem quod iure hæreditario regnum Israel temporale obtineret nulla ratione aut testimonio confirmari potest, sed qua facilitate dicitur, eadem negari potest. Imo vero oppositum videtur esse certum, quoniam alias B. Virgo mater eius fuisset Regina illius populi, siquidem Christus non alio titulo temporali poterat regnum Israel hęreditare. Quamuis ergo quidam Theologi probabiliter opinentur Christum fuisse Regem & dominum temporalem etiam illius populi, nemo tamen Theologi nomine dinus asserit hæreditario titulo regnum illud obtinuisse: sed ex generali cõmissione Dei & traditione potestatis regiæ & dominatiuæ fuisse Regem & dominum affirmant.

Secunda conclusio. Vtraque sententia videlicet affirmans vel negans Christum fuisse Regem & dominum temporalem vniuersi secũdùm ꝙ homo ex commissione & traditione Patris potest salua fide, sustineri, & absq; periculo sanæ doctrinæ. Probatur. Quoniam viri doctissimi & catholici vtrantis sententiam sequuntur. Partem quidem negatiuam nostris temporibus tenuit Magister Frãciscus à Victoria, vt patet in relectione prima de potestate ecclesiæ q. 5. nu. 15. & Soto lib. 4. de Iustitia & iure q. 4. art. 1. quos sequuti sunt multi alij. Partem vero affirmatiuam tenet Burgẽsis super caput primũ Matthæi. Quam etiam fuit secutus Magister Cano præceptor meus. Quam amplectuntur multi alij nostris temporibus, & quidam fortius bene considerantes oppositam sententiam periculosam putant. Rationes verò & argumenta vtriusque factionis abundè satis proposita sunt à nobis. Cæterùm vtraque opinio competenter respondet argumentis & testimonijs quæ pro altera afferuntur: vt amplius in sequentibus patebit.

Tertia conclusio. Mihi sanè probabilior est absolutè loquendo & in sensu in quo diximus disputanda quæstio, pars negatiua. Probatur. Quoniam rationes, quę pro illa fiunt nõ tam facilè soluuntur, quàm oppositæ. Et profectò magis consolatorium videtur & magis excitatiuum amoris, & magis decens benignitatem & humanitatem Dei, vt assumeret veram paupertatem simul cum mortali natura, & non solum se gereret vt pauper non vtens Regia potestate & temporali dominio, sed esset verè pauper: siquidem hoc possibile neque indecens sed maximè decens ad finem humanæ redemptionis, & exemplum Euangelicæ perfectionis erat.

Quarta conclusio. Christus secundùm quòd homo habuit instrumentalem potestatẽ dominij vniuersalis circa omnia temporalia. Hæc conclusio nõ repugnat tertiæ. Quod sic explico. Decernunt Theologi humanitatem Christi potestatem habuisse instrumentalem ad facienda miracula ad efficiẽdam gratiam iustificantem & ad alios effectus supernaturales, respectu quorum solus Deus potest

A esse principalis causa efficiens. Ratio ergo quæ me mouet, vt talem potestatem dominij asseram Christo conuenire, non est quia non potuit habere talem potestatẽ vt causa principalis & multo perfectius quam habent Reges terræ: sed quia sic expediebat ad finem incarnationis & Ecclesiæ & regni spiritualis gubernationem. Cum enim finis gubernationis Regni spiritualis sit simpliciter vltimus finis, necesse est, ut qui præest regno spirituali habeat potestatem supra temporalia inquantum opus fuerit ad finem spiritualem consequendum qui est vltimus simpliciter. Et quia sæpe impediri vel molestari poterat ecclesiastica gubernatio per temporalem potestatem: expediebat, vt ipse B Christus haberet instrumentalem potestatem dominij fundatam tum in gratia vnionis, tum in ipso fine aduentus Christi. Hanc ministerialem potestatem etiam tradidit vicario suo Summo Pontifici in terris ad huiusmodi impedimenta tollenda vel alia conuenientia exercenda ad finem spiritualem & animarum salutem. Hac potestate forte vsus est Christus quando misit dæmones in gregẽ porcorum qui in mare sunt præcipitati. Hac etiam videtur vsus quando facto flagello de funiculo eiẽcit cathedras vendentium & mensas nummulariorum subuertit. Hac etiam vsus videtur Petrus quando verbo occidit Ananiam & Saphiram. Hac vtitur Summus Pontifex quando circa cõtractum C matrimonialem irritandum vel ratum faciendum leges condit. Quamuis enim iste contractus, stando in solo iure naturæ ciuilibus legibus subijci poterat: tamen, quia iste contractus inter baptizatos est sacramentum nouæ legis, idcirco Summus Pontifex conditiones talibus contractibus ratificandis vel irritandis sibi reseruat, & causas matrimoniales facit ecclesiasticas. Imo vero in ordine ad conscientias fidelium circa contractum censuum leges tulit, vt patet in Motu proprio Pij V. Eadem potestatem vtitur Summus Pontifex, quando Principẽ vel Regem hęreticum vel schismaticum punit temporaliter, priuando illum etiam regno. Talem igitur potestatem tribuimus Christo excellentiori mo D do ut capiti, quoniam eius humanitas etiam in uita mortali instrumentum coniunctum erat uerbo diuino per quod fiunt omnia quæ conueniunt ad salutem hominum. Quanta uerò sit differentia inter potestatem principalem & instrumentalem manifestum est: Quoniam potestas quæ se habet ut causa principalis ad iudicandum uel ad dominandum, est potestas ordinaria ad quá pertinet in omni euentu exercere officium iudicis aut domini. Potestas uerò instrumentalis exercetur in quibusdam casibus in ordine ad finem superiorem, neque proportionatum tali potestate. Quòd si quis obijciat sic contra prędictam doctrinam: Sequeretur, quòd Christo Domino inquantum est homo non E competeret aliqua potestas etiam spiritualis tanquam causæ principali, sed solum tanquam instrumentali. Probatur sequela. Quoniam respectu finis supernaturalis solus Deus uidetur esse principalis causa effectiua gratiæ & gloriæ. Respondetur, negando sequelam. Et ratio est, quia quamuis in genere causæ efficientis ad modum causæ physicæ solus Deus dicatur & sit principalis causa gratiæ & gloriæ; tamen in genere causæ moralis, qualis est causa meritoria, CHRISTVS etiam est causa principalis gratiæ. Sic ergo CHRISTVS habet potestatem iudiciariam ad iudicandum bonos & malos in ordine ad finem spiritualem. Accipit enim à Patre hanc vniuersalem potesta-

tem, iuxta illud Ioan.ca.5. Pater non iudicat quenqnam, sed omne iudicium dedit filio, & potestatem dedit ei iudicium facere, quia filius hominis est. Hoc est neminem iudicat Pater, nisi mediante iudicio filij hominis. Est itaque Christus Rex & Dominus & gubernator & iudex inquantum homo vt causa principalis respectu spiritualium & æternorum & vltimi finis. At verò respectu temporalis & secularis gubernationis & potestatis & dominij sicut nec vsum accepit vniuersalem, ita nec ius earum rerum in se habere, idest, in sua humana natura, dignatus est, vt nos eius paupertate diuites efficeret. Hic modus noster dicendi medius videtur esse inter duas opiniones extremas. Neque enim omoino conceditur Christo dominium temporale & seculare vniuersi inquantum est homo, neque omnino negatur. Sed quodammodo conceditur: & quodammodo negatur. Negatur quidem tale domininm & potestatem talem esse in Christo formaliter tanquam in causa principali quatenus est homo, conceditur autem instrumentale dominium, & instrumentalis potestas in illo quatenus homo est: quia hoc expediebat ad finem Saluatoris & iudicis mundi. Hac via forsan poterimus conciliare oppositas sententia, & respondere argumentis quæ pro vtraque parte à principio proposita sunt. Et quoniá diximus, vtranque opinionem esse probabilem, vtriusque opinionis argumenta dissoluenda sunt.

Ad argumenta pro parte affirmatiua. Ad primum argumentum pro parte affirmatiua quod desumptum est ex autoritate & testimonijs S.Tho. respondetur. Ad primum quidem testimonium ex opusculo.20. Fateor, quòd Theologi Thomistę magnam occasionem habuerunt opinandi partem affirmatiuam fuisse sententia D.Tho. Cóparat enim illic monarchiam Christi præcedentibus monarchijs. Quarum prima fuit Assyriorum, quæ durauit per 1240. annos, vt ait Aug.lib.4.de Ciuit. Secúda fuit Medorum & Persarum: quę perstitit annos 233. Tertia fuit Græcorum, quæ cœpit in Alexandro & in eo finita fuit duodecim annis. Quarta fuit Romanorum notissima monarchia. Quintam monarchiam ponit D.Thom. fuisse Christi, qui post Resurrectionem suam dixit, Data est mihi omnis potestas, &c. ergo sicut illæ quatuor fuere temporales & circa temporalem gubernationem, ita etiá oportet quòd Christi monarchia sit temporalis: & quod in illo inquantum homo est, sit potestas gubernandi temporaliter res temporales huius seculi. Nihilominus D.Tho. bonam habet intelligétiam nec repugnantem intentioni eius in illo opusculo, neque parti negatiuæ. Etenim monarchia Christi quamuis sit vniuersalissima respectu omnium hominum, ita vt in cælo & in terra, & viuorum & mortuorum dominetur: tamen eius dominium & potestas non respiciebat per se secularem gubernationé circa res temporales & lites seculares huius seculi componendas. Dixi quòd nó respiciebat per se huiusmodi res intelligens quòd non respiciebat tanquam obiectum neque primarium neque secúdarium per se loquendo: non tamen negandum est quod respiciat omnes actiones hominum quatenus in illis est ratio boni vel mali in ordine ad vltimum iudicium Christi ad reddendum vnicuique secundùm opera eius in ordine ad finem æternum bonum vel malú. Cæterùm quia monarchia Christi inquantum homo temporaliter cœpit in eius natiuitate & temporaliter procedit in hoc seculo per vicarios illius summos Póntifices pót dici tépo-

A ralis. Peregrinatur enim Ecclesia temporaliter in hoc seculo: nec alia monarchia est in mundo. Non aút est temporalis & secularis monarchia quasi de reb. omnib. temporalib. & secularib. in hoc seculo cóponendis se se exerceat, & ad hoc officiú respectum per se habeat. Fuit itaque monarchia Christi alterius ordinis quam aliorum principum præcedentium monarchię. Quoniam Christi monarchia ad ęternam pacem & tranquillitatem dirigebatur: aliorum vero principum monarchiæ ad temporalem pacem & temporalem reipublicæ tranquillitatem respiciebant & prouidebant: imò ad suam vanam gloriam omnia referebant. Et quòd hæc ita se habeant, patet ex triplici excellentia monarchiæ

B Christi, scilicet, ex dominij vniuersalitate, ex annorum quantitate seu potius æternitate, & ex dignitate dominij. Quia nimirum est spirituale & ad finé spiritualem ordinatum. Quòd autem in illo opusculo dicit D.Tho. quòd Augustus Cæsar, nato Christo, fuit eius vices gerens dum fecit, vt describeretur vniuersus orbis: hoc magis fauet parti negatiuæ. Constat enim quòd Cæsar Augustus neque diuina reuelatione neque ex commissione Christi nati tale edictum protulit. Sed potius, sicut ibidem dicit D.Tho. quemadmodum Caiphas prophetauit nesciens quid diceret, ita etiam Augustus nesciens quid faceret, significauit monarchiam Christi recens nati vniuersalem futuram. Hoc autem

C non est esse propriè substitutum & vicarium monarchię Christi: erat enim tyrannus Augustus. Sed sicut Caiphas non fuit propriè & verè propheta, quamuis materialiter protulit prophetiam: ita Augustus potest dici vicarius & substitutus Christi monarchiæ, cui mundum adunabat ignorans ipse quid faceret.

Ad testimonium S.Thomæ ex 3.parte, respondetur negando consequentiam. Sed solum colligitur, quòd si Christus voluisset temporaliter iudicare res humanas, potuisset quidem illud facere, si hoc expediret ad finé iudiciarię potestatis eius, q̃ erat vniuersalior: sed quia nó expediebat ad finem illum, imo vero impediebat, propter rationem quá

D ibidem assignat D.Tho. noluit extendere vniuersalem illam & iudiciariam potestatem ad temporaliter iudicandum. Cæterum cùm expedierit, nó solum ipse Christus, sed & vicarius eius in terris habet talem potestaté plenissimam sed ministerialem, vt iam explicatum est à nobis. Sed nota quòd D.Tho. duo dicit illic. Alterum est quòd Christus constitutus est Rex à Deo. Alterum est quòd habuit potestatem iudiciariam. Dico ergo quòd ratio Regis conuenit Christo primo ex vnione hypostatica. Secundo ex commissione respectu spiritualium & æternorum per se & formaliter, consequenter verò & ministerialiter respectu temporalium prout expediret ad finem spiritualem. Et

E hoc non destruit veram paupertatem. Cæterum iudiciaria potestas quantum libet vniuersalis etiam respectu temporalium nó confert dominium temporalium.

Ad aliud testimonium ex quo desumebatur ratio ex verbis Diui Thomæ in.3.parte, respódetur, quod sicut gloria corporis Christi esset perfectio Christi, & tamé noluit illam assumere statim: quia hoc non expediebat ad finem redemptoris, ita non assumpsit temporale dominium formale rerum temporalium omnium; vt esset vere & propriè pauper: vt merito & exemplo paupertatis suæ nos diuites essemus in rebus spiritualibus dum paupertatem amplectimur. Cæterum accepit illam potestatem

tem

A tem miniſterialem, ſicut ad facienda miracula. Ad confirmationem vltimam ex dictis patet.

Ad ſecundum argumentum reſpondetur, quòd oĩa illa teſtimonia intelligenda ſunt de regno ſpirituali Chriſti, & de vniuerſali eius dominio in ordine ad finem ſpiritualem, & æternum regnum illius ſecundùm quod regnabit in æternum, quod cõſummabitur in die iudicij. Tunc enim, vt inquit Apoſtolus 1. Corin. 15. & Hebr. 2. Omnia erunt ſubiecta ſub pedibus eius: nunc autem necdum videmus omnia ſubiecta. Ad confirmationem reſpondetur, quod ſi de proprietate huius nominis, Rex, agitur, non minus propriè dicitur Rex in ſpiritualibus regens & gubernans & imperans & præmians & B puniens quam in temporalibus. Cæterum etiam ſi nomen Regis frequentiſſime in ſacris literis ſignificet poteſtatem reſpectu temporalis Regni huius ſeculi, tamen inde non ſequitur, quòd regnum ſpirituale non ſit propriè regnum. Etenim Rex, vt ait S. Tho. Pſal. 2. dicitur, cui committitur vniuerſalis gubernatio. Cum ergo non ſit commiſſa vniuerſalis gubernatio circa temporalia, fuerit autem commiſſa circa ſpiritualia, ſequitur quòd fuit conſtitutus à Deo rex in ſpiritualibus tantum. Sed quia in ſpiritualibus nullus homo futurus erat Rex & dominus vniuerſalis pręter Chriſtum, nó mirum eſt, ſi vt in plurimùm nomine Regis intelligantur huius ſeculi principes. Sed illud ſpeciale teſtimonium C Matth. 28. Data eſt mihi omnis poteſtas ſpecialiter explicandum eſt Hieronymus illic ait, vt qui antea regnabat in cælo: per fidem credentium regnet in terris. Ecce de ſpirituali regno intelligit. Item S. Tho. 3. p. q. 13. art. 2. ad primum, ſic ait. Dicitur autẽ ſibi omnis poteſtas data, ratione vnionis per quam factum eſt, vt homo eſſet omnipotens. Ecce de qua poteſtate loquitur.

Ad tertium argumentum & eius confirmationẽ negantur conſequentiæ. Et eſt inſtantia manifeſta. Quoniã ars equeſtris & ars nauigatiua verſantur circa fines artium frænefactiuæ & naufactiuæ: & tamen non pertinet ad illas artes architectonicas ars faciendi frænum vel nauim: ſed ſolum dirigere inferiores artes ad finem ſuum. Ad hunc modum po- D teſtas Chriſti regia ſe habet vt ars architectonica reſpectu aliorũ principum terræ: dirigit enim eos ad finem beatitudinis prædicatione exemplo & redemptione, minatur etiam niſi obedierint, quod puniet in æternum. Non autem pertinet ad poteſtatem Chriſti habere formaliter ius ad gubernationem ſecularem inſtar aliorum principum terrę: & temporaliter ſe huiuſmodi ſe exercendi vel tale officium reſpiceret tanquam effectum ſibi proportionatum & proprium. Sed per eminẽtiam ad hoc poteſtatẽ habuit, vt cum opus fuiſſet illa vteretur.

Ad quartum & quintum argumentum reſpondetur, quòd verba Diui Bernardi & aſſertũ Theologorum optimè intelliguntur de dominio & re- E gno Chriſti æterno. Hoc enim quantum ad ius & poteſtatem ab inſtanti incarnationis datũ eſt Chriſto: Quamuis manifeſtationem eius & exercitium plenum huiuſmodi dominij & poteſtatis meruerit Chriſtus per humilitatem & paſſionem & mortẽ crucis, iuxta illud Apoſtoli ad Philip. c. 2. Humiliauit ſemetipſum Dominus noſter Ieſus Chriſtus factus obediens vſque ad mortem, mortem autẽ crucis, propter quod & Deus exaltauit illum, & donauit illi nomen quod eſt ſuper omne nomen, vt in nomine Ieſu omne genuflectatur, cæleſtium, terreſtrium, & infernorum, & omnis lingua confiteatur quia Dominus Ieſus Chriſtus in gloria eſt Dei Patris. Ecce quomodo poteſtas & ius dominij iam ab incarnatione inerat Chriſto: & nihilominus exercitium omnino plenum non aſſumpſit vſq; in diem iudicij: quamuis interim paulatim & per incrementa vtatur ſuo dominio & Regia poteſtate. Temporalem vero poteſtatem temporaliter & ſeculariter gubernandi & temporaliter dominandi circa bona temporalia non eſt dignatus aſſumere, ſicut neque exercere per ſuam humanã naturam niſi in caſibus particularibus quando expediret ad ſpiritualem gubernationem ſuæ ſuperioris reipublicæ ſpiritualis. Quam poteſtatem etiam ſuo vicario in terris contulit. Et per hoc patet ad alia teſtimonia.

IAM verò, quoniam oppoſitam ſententiam probabilem reputauimus, ad argumenta partis negatiuæ reſpondere operæpretium erit. Ad primum teſtimonium reſpondetur, quod probat neminem iure hæreditario ſediſſe poſtea ſuper regnũ Iechoniæ: non autem inde conuincitur, quod Chriſtus vniuerſali titulo ex commiſſione Patris non habuerit Regiam poteſtatem temporalem ſuper omnem gentem & regnum.

Ad alterum teſtimonium ex cap. Ioan. ca. 18. reſpondetur illud eſſe intelligendum quantum ad exercitium Regiæ poteſtatis in hoc mundo: nunquam enim illam exercere intendebat. Et hoc ſufficiebat ad pacandum animum Pilati qui zelabat Cęſaris poteſtatem. Ac ſi diceret Chriſtus, Regnum meum non eſt de hoc mundo ſicut tu exiſtimas, vel interrogas.

Ad alia vero teſtimonia reſpondetur, quòd quanuis in illis aſſeratur ſpiritualitas Regni Chriſti, nõ tamen negatur temporalis poteſtas temporaliter regnandi & dominandi: quanuis non eſſet regnaturus nec dominaturus.

Ad Sanctorum Patrum teſtimonia reſpõdetur, quòd quanuis illa multum videantur fauere parti negatiuæ, tamen non conuincunt quòd Chriſtus non habuerit talem poteſtatem: ſed quòd illa vſus non fuerit. Ad primam rationem quæ facta eſt pro parte negatiua, reſpondetur, quòd tenentes partem affirmatiuam, aiunt quòd illa conuenientia ad finem incarnationis etiam conſequuntur ex eo quod Chriſtus non fuerit vſus illa poteſtate Regia & iure dominandi.

Ad ſecundam rationem reſpondetur quòd Chriſtus dominus ſufficientiſſimum exemplum dedit, paupertatis, dum noluit vti poteſtate dominandi quam habebat. Vitium enim aut virtus circa diuitias non in illarum dominio, ſed in illarum vſu conſiſtit. Sed quia rerum dominium ſolicitudinis nimiæ Imperfectis hominibus cauſa eſt. Idcircò conſilium eſt euangelicum renuntiare omnibus quæ poſſidemus homines non ſolùm quantum ad vſum, ſed etiam quantùm ad dominium. Cæterum epiſcopi ſunt in ſtatu perfectiori, quàm religioſi, & tamen dominium habent rerum temporalium: imo probabilis ſententia eſt, quòd quando religioſus aſſumitur ad epiſcopatum efficitur dominus rerum temporalium: & non ſolùm eſt diſpenſator, vt tenet D. Tho. 2. 2. quæſtione. 175. artic. 8. Chriſtus autem nulla ratione periclitabatur ex eo quod haberet dominium rerum temporalium: ſed potius hoc pertinebat ad ornatum & dignitatem ipſius in quantum homo: & idcirco exemplum paupertatis dedit in abſtinendo ab vſu, non in carendo poteſtate & iure dominij.

Ad tertiam rationem reſpondetur, quòd ſicut Chriſtus Dominus habebat omnem ſcientiam &

artem

artem practicam, & tamen non vtebatur omni habitu practico, pingendo vel fabricando aliquid, & tamen illi habitus non reputabãtur superflui, quia pertinebant ad ornatum animæ & dignitatẽ eius, eo quod non decebat, quod aliquis homo posset aliquid operari, quod non posset Christus: ita etiã non decebat vt aliquis homo haberet potestatem & dominium alicuius rei, qualem potestatem non haberet Christus. Verum est tamen, quòd tenentes partem negatiuam dicemus sufficere, quod Christus haberet potestatem & rationem dominij instrumentalem, vt iam explicatum est. Etenim nemo concedet, quòd si vir habet potestatem & dominium circa corpus vxoris, ꝙ Christus inquantũ homo haberet similem potestatem formalem.

Ad quartam & vltimam rationem responderi potest, quòd quemadmodum ipse Deus, cum sit rerum omnium dominus, permittit tamen multam tyrannidem & plurimas iniustitias propter maius bonum: ita etiam Christus intelligens & videns voluntatem Dei, permisit & permittit principum terræ iniquam gubernationem & tyrãnidem prout ipse Pater vult, quòd permittat, donec veniat dies iudicij, vbi erit iudex bonorum & malorum, & deinceps in æternum omnibus dominabitur tribuens vnicuique secundùm opera eius, vt in omnibus glorificetur Deus per Iesum Christum; cui est gloria & imperium in sempiterna secula, Amẽ.

DVBITATVR secundò, Vtrùm Summus Pontifex habeat dominium temporale supra totũ orbem. Arguitur primò pro parte affirmatiua. Probabile est vt diximus, quòd Christus Dominus habuit tale dominium, ergo & quòd Summus Pontifex. Probatur consequentia, quia Christus Dominus tribuit Petro tanquam suo vicario potestatem, quam ipse habuit ad pascendas oues, quas commisit Petro & successoribus eius. Et confirmatur ex illo Ioann. 20. quod dixit Dominus post resurrectionem suam Apostolis, Pax vobis, sicut misit me Pater, & ego mitto vos. Sed Pater ipsum Christum misit cum potestate dominij temporalis supra totum orbem, ergo Christus eadem potestate misit Apostolos, maximè Petrum: & per consequens Summum Pontificem Petri successorem & Vicarium ipsius Christi.

Arguitur secundò. Nam sicut habetur ex Innocentio III. in cap. solitæ. de maioritate & obedientia. Tanta est inter sacerdotalem & regiam dignitatem differentia, quanta est inter Solem & Lunã. Sacerdotalis itaque dignitas comparatur Soli: Regia vero, Lunæ: sed Sol præest omnibus corporalibus, ergo & pontificia dignitas omnibus secularibus, & per consequens Summus Pontifex est dominus tẽporalis. Confirmatur primò. Nam sæpe habetur in iure quod Regia ptãs est subiecta Põtificiæ, & hoc ẽt habetur in eod. c. solitæ. Et d. 10. Decreti per plura capita. Vide præsertim cap. lege Imperatoris, & cap. constitutiones. & cap. suscipitis. & d. 96. etiã multa capita. Præsertim cap. si Imperator. cum quatuor cap. sequent. Confirmatur secundo ex Bonif. 8. In extrauag. vnam sanctam Ecclesiam. de maior. & obedien. vbi desinitur quòd omnes Christi fideles de necessitate salutis sunt subiecti Romano Pontifici. Et insuper ait, Vtrumque gladium & materiale & spirituale esse in potestate Ecclesiæ. Item etiam D. Tho. in fine lib. 2. Sententiarum, in expositione literæ Magistri in solutione ad quartum, inquit, quod Summus Pontifex qui est vicarius Christi ex eius traditione vtriusque potestatis tenet apicem.

A Arguitur tertiò. Nam Summus Pontifex imperat omnibus alijs potestatibus temporalibus, ergo habet dominium supra illas. Consequentia videtur bona, & antecedens patet. Tum ex testimonijs adductis in secundo argumento cum suis cõfirmationib. Tum etiam quia Summus Pontifex habet potestatem quæ respicit finem principalem, scilicet, spiritualem ad quem omnia temporalia ordinãtur. In omnibus autem artibus & potestatibus ordinatis hoc videmus, quòd illa quæ respicit finem principalem imperat alijs quæ sunt ad finem. Sicut militaris frænefactiuæ & potestas Ducis exercitus potestati aliorum ministrorum inferiorũ. Et hoc etiã docet Arist. 8. Ethicor. cap. 2. Confirmatur. Quoniã B quando alicui committitur, aliqua potestas. Datur etiam ei autoritas supra omnia illa quæ sunt necessaria ad illum finem consequendum, ad quem datur talis potestas. Ad finem autem spiritualem nempe ad salutem animarum ad quam data est potestas Summo Pontifici, necessarium est quòd habeat potestatem supra omnes potestates inferiores, aliàs enim non posset eos compellere in ordine ad dictũ finem spiritualẽ, quando id expedierit, ergo habet talem potestatem.

Quartò. Synagoga habuit dominium temporale supra totum orbem, ergo ipsum habet Ecclesia & Summum Pontifex. Consequentia videtur bona. Nam Ecclesia & Summum Pontifex maiorem habet & C præstantiorem potestatem quam Synagoga & illius Summus sacerdos. Antecedens autem probatur ex c. 1. Threnor. vbi Synagoga dicitur domina gentium & Princeps prouinciarum. In contrarium est quòd licet demus quòd Christus habuerit dominium temporale supra totum orbem, non tamen est vsus illa potestate, vt patet ex dubio præcedenti, ergo frustra tribuitur Vicario eius. Quidam ex iuristis tenent Summum Pontificem esse dominum totius orbis etiam in temporalibus. Hanc sententiam tenuit Innocentius & Hostiensis super cap. quod super his. de voto & uoti redemptione. Item etiam Panorm. & Archidiaconus. Item etiã gl. super extrauagantem citatam Bonifacij VIII. Eosdem sequuntur aliqui ex Summistis. Hanc sen-D tentiam tenet Summa Angelica in verbo infidelitas, Et eandem videtur sequi Syluester in eodem verbo infidelitas quæst. 7. & in verbo Papa quæst. 7. 10. & 11. & in verbo legitimus quæst. 4. Eandem sententiam tenuit D. Antoninus in 3. par. quæst. 8. cap. 5. & alij etiam quos citant prædicti Doctores. Theologi autem communiter tenent sententiam oppositam. Quorum aliquos infra citabimus.

PRO solutione aduertendum est primò, quòd in præsenti tantum quærimus de dominio temporali. Nam de potestate spirituali quantum habeat diximus latissimè in nostris cõmentarijs supra quæstione. 1. art. 10. quæst. 10. supra art. 8. Et in 4. in materia de clauibus solet tractari de hac potestate. Se-E cundò est aduertendum, quod Summum Pontificẽ habere dominium temporale supra totum orbem, potest intelligi dupliciter. Vno modo directè & per se in ordine ad finem temporalem. Alio modo indirectè & veluti per accidens in ordinem ad finem spiritualem.

Sit prima conclusio. Loquendo per se & directè in ordine ad finem temporalem, non habet Summus Pontifex dominium temporalem supra totũ orbem. Istam sententiam tenent Cardinalis à Turrecremata lib. 2. summ. de ecclesia cap. 113. cum tribus sequentibus, vbi dicit plura quæ pertinet ad hanc difficultatem. Eandem tenet Caietanus

infra

infra in quæst.66.super art.8.& colligitur etiam ex doctrina D. Tho. ibidem in solutione ad secundum. Magister Franciscus à Victoria tenet eandem sententiam in Relectione.1.de potestate ecclesiæ,maximè num.8.quæst.5.Vide ibidem à numer. 1.vsque ad 14.inclusiuè.Vide eundem in Relectione 1.de Indis num.27.Et Magister Fr. Dominicus Soto tenet eam lib.4.de Iustitia & iure quæst.4.art. 1. Et probatur primo ista sententia. Nam non est censendus habere perse directè Summus Pontifex ea, quæ Christus inter dixit omnibus Apostolis. Sed dominium temporale in ordine ad finem temporalem inter dixit Christus omnibus Apostolis, ergo non competit vicario Christi. Maior videtur nota: nam Christus potestatem quam dedit Summo Pontifici,contulit in beato Petro.Et minor probatur ex illo Matth.20. Scitis quia Principes gentium dominantur eorum,& qui maiores sunt potestatem exercent inter eos: non ita erit inter vos. Sed quicunque voluerit inter vos maior fieri, sit vester minister,& quicunque voluerit inter vos primus esse erit vester seruus: sicut filius hominis non venit ministrari, sed ministrare, & dare animam suam,&c.Idem habetur Lucæ.22. Secundò probatur ex D. Bernardo in lib.2. de consideratione ad Eugenium Papam, vbi loquens cum eodem Pontifice inquit,Quid tibi amplius dimisit Sanctus Apostolus,Quod habeo inquit,tibi do.Quid illud? Vnũ scio non est aurum neque argentum, Cùm ipse dicat:argentum & aurum non est mihi.Et infra.Neque enim ille Sanctus Petrus tibi dare, quod non habuit,potuit.Quod habuit dedit,solicitudinem super ecclesiam, nunquid dominationem? Tertiò probatur ex pluribus iuribus:quæ habentur in Decreto dist.10.Præsertim cap.quoniam.vbi Cyprianus Pontifex inquit,Iuliano Imperatori.Quòd mediator Dei & hominium Christus Iesus. Sicut discreuit vtranque potestatem,& Pontificiam & Imperatoriam, vt Christiani Imperatores pro vita æterna Pontificibus indigerent, & Pontifices pro cursu temporalium tantum modo rerum,imperialibus legibus vterentur. Ecce constituuntur diuersæ potestates & Pontificia & Imperialis. Ita vt neque Imperialis possit quæ Pontificis sunt: neque è conuerso.Vide in dist.96.cap. cum ad verum. vbi Nicolaus Pontifex statuit, ne Imperator iura Pontificia neque Pontifex iura Imperatoria vsurpet: & notandum maximè est verbum vsurpet. Vide in Decretalibus in titulo.Qui filij sint legitimi.cap.causam. quod est Alexandri III. & ibi decernitur, quòd de causa ciuili inter laicos nõ cognoscit ecclesia. Vide in titul.de appellationibus, cap.si duobus. vbi idem Pontifex in §.denique.inquit, quod à ciuili iudice, qui non est de temporali iurisdictione Ecclesiæ,non appellatur ad Papam. Si autem summus Pontifex haberet prædictum dominium temporale supra totum orbem in rei veritate posset intromittere se in ea quæ sunt Imperatoris,& cognoscere de causa ciuili inter laicos: posset insuper appellari ad ipsum à ciuili iudice: quorum tamen oppositum decernitur in prædictis capitibus. Quartò probatur.Nam si Summus Pontifex haberet prædictum dominium, illud haberet iure diuino. Sed hoc non,ergo &c. Maior patet. Nam non habet iure naturali aut humano,vt constat. Minor verò probatur,Nam si iure diuino id haberet, constaret ex Sacris literis,aut ex traditione. Ex sacris autem literis id non colligitur:quin potius oppositum: vt constat ex autoritatibus, quæ adduximus in primo argumento pro ista conclusione. Ex traditione au-

A tem non habetur.Nam in ecclesia non est talis traditio. Aduertendum tamen circa hanc conclusionem,quòd non modo Summus Pontifex non habet dominium temporale supra totum orbem in ordine ad finem temporalem: verùm etiam neque habet dominium aliquod temporale directè ex traditione Christi.Habet tamen verum dominiũ temporale directè super ea bona temporalia, quæ contulerunt Ecclesiæ Principes Christiani,vt Constãtinus & alij. Quòd autem ex traditione Christi nõ habeat huiusmodi dominium, probant argumenta facta.Quod vero illud habeat super bona temporalia collata Ecclesiæ à Principibus Christianis, patet. Nam donatio facta à Principibus Christianis

B fuit vera donatio con ferens verum dominiũ temporale ipsi Ecclesiæ,etiam in ordine ad finem temporalem.Et hoc patet in Constantini Imperatoris donatione facta Syluestro Pontifici. De qua habetur in cap.Constantinus.96.dis.& in cap.futuram, 12.q.1.Et idem patet in donationibus aliorũ Principum factis Ecclesiæ.Et hinc sumitur quintum argumentum pro nostra conclusione. Nam si summus Pontifex haberet dominium vniuersale supra totum orbem,de quo loquuti sumus in prima conclusione,sequeretur: quòd donatio facta Ecclesiæ per Principes non esset vera donatio,sed restitutio. Consequens tamen est falsum ergo. Sextò probatur eadem conclusio.Nam ex opposita sententia se-

C queretur quòd Summus Pontifex esset vniuersalis Rex & Imperator totius orbis. Consequens tamẽ est falsum,ergo.Sequela videtur manifesta. Nam habere prædictum dominium proprium est Regis seu Imperatoris vniuersalis.Minor verò probatur. Nã hoc est inauditum in ecclesia. Imo & Christus Dominus id videtur prohibuisse locis citatis Matthe.20.& Lucę 22.Et rursus in cap. cum ad verum citato.dist.96.Disponitur ne Pontifex iura aut nomen Imperatoris sibi vsurpet. Idipsum colligitur ex cap.citato.Quoniam dist.10. Septimò probatur. Ex opposita sentẽtia etiam sequeretur, quòd Summus Pontifex posset pro sua voluntate in ordine ad finem temporalem statuere leges in vniuerso orbe:

D posset etiam pro suo libito abrogare omnium aliorum Principum leges.Hoc autem est falsum & cõtra communem sententiam. Vltimò probatur eadem conclusio.Nam si Summus Pontifex haberet dominium temporale directè in ordine ad finem temporalem supra totum orbem,sequeretur, quòd etiam quilibet Episcopus haberet idem dominium in sua diœcesi.Consequens est falsum, ergo. Minor patet ex communi sententia, nullus enim illud cõcedit.Sequela tamen probatur.Nam tantam potestatem proportionabiliter habet quilibet Episcopus in suo episcopatu iure diuino: quantam habet Summus Pontifex in tota Ecclesia,quanuis habeat illam subordinatam Pontifici.

E Secunda conclusio.Summus Pontifex habet dominium temporale instrumentale & indirectè supra totũ orbẽ videlicet in ordine ad finẽ spiritualẽ. Hanc cõclusionem tenent Doctores citati pro præcedenti cõclusione:quanuis illi non vtantur illa voce,instrumentale, quæ dictio nobis placet:quia verè exprimit rationem dominandi non esse formalem vt in causa principali respectu temporalium. Hanc probant argumenta facta à principio si quid probant. Et vlterius probatur primo. Nam vt constat ex pluribus capitibus iuris in ordine ad finem spiritualem potest Summus Pontifex antiquos Reges & Imperatores deponere, & nouos constituere,ergo.Consequentia videtur bona.Et antecedens patet.

patet. Nam Zacharias Romanus Pontifex Regem Francorum, eo quòd tantæ potestati esset inutilis à Regno deposuit: & Pipinum qui fuit Caroli Magni Imperatoris pater in eius locum substituit, & omnes Francigenas à iuramēto fidelitatis absoluit. Vt habetur in capit. alius. 15. quæst. 6. Præterea. Innocentius Quartus, Regi Portugalię qui prodignus & dilapidator erat, & ecclesias, monasteria pia loca & personas ecclesiasticas, viduas, pupillos & orphanos grauabat, & grauari sinebat, dedisse adiutorem, & illi administrationem Regni interdixisse, legitur. Vt patet ex capit. grandi. de supplenda negligentia prælatorum. libro. 6. Præterea Summus Pontifex Imperium Romanum à Græcis transtulit in Romanos: & ius ac potestatem eligendi Imperatorem certis Principibus contulit. Vt patet in cap. venerabilem de electione, & electi potestate. De qua vide Syluestrum in verbo, electio. quæst. 4. & 5. Multò magis verificatur conclusio, si Reges seculares sunt hæretici vel schismatici. Secundò probatur, Nam ea quę sunt necessaria ad exercendum officium commissum, simul committuntur & conferuntur cum ipsomet officio, sed ad exercendam spiritualem potestatem datam Summo Pontifici vt Christi vicario necessarium est, quòd habeat prædictum dominium supra totum orbem, ergo. Maior habetur ex capit. 1. de officio & potestate iudicis delegati. Et minor probatur. Nam si non haberet prædictum dominium, non posset impedientibus suam potestatem & iurisdictionem resistere per bellum, nec posset etiam contradicentes temporaliter punire. Quod tamen est falsum imo & contra fidē. Probatur, constat enim ex multis iuribus, quòd potest Summus Pontifex statuere leges circa temporalia: & similiter leges ciuiles aliorum. Principium abrogare, quando viderit id expedire, in ordine ad spirituale bonum Ecclesiæ & fidelium. Et hoc etiá patet, ex ipsomet vsu antiquæ Ecclesiæ, ergo. Plura alia argumenta pro hac conclusione vide apud Cardinalem a Turrecremata lib. 1. Summę de ecclesia. capit. 90. Vbi agit de eminentia potestatis spiritualis supra secularem. Et in libr. 2. cap. 114. Vbi tractat qualiter Romano Pontifici iure sui principatus cōpetat habere iurisdictionem temporalem in toto orbe Christiano. Denique tam in eodem capit. 114. quam in præcedenti, & duobus sequentibus multa reperientur egregia, quæ conducunt ad prædictas conclusiones probandas.

Ad omnia argumenta respondetur, quòd probāt secundam conclusionem. Quatenus autem militēt contra primā: rñdetur ad primum argumentum. Primò dicitur quòd adhuc est in opinione, An Christus dominus habuerit dominiū temporale supra totum orbem, vt constat ex dictis dubio præcedenti. Veruntamen concesso antecedenti: negatur consequentia. Vt enim diximus in superioribus. quæst. 1. super arti. 10. & quæst. 10. super art. 8. Non omnem potestatem quam Christus habuit, etiam inquantum homo communicauit Summo Pontifici. Nam potestatem excellentiæ, quam habuit in sacramentis non communicauit Summo Pontifici. Vt docet Diuus Tho. 3. part. quæst. 64. artic. 4. ad primum. licet potuisset communicare si voluisset: vt docet Diuus Thomas in eodem articulo. Vide de hac re Magistrum Soto in 4. dist. 1. quęst. 5. artic. 4. dubio vltimo.

Ad confirmationem dicitur quòd Pater misit filium non ad exequendum dominium temporale, sed spirituale. Et ita misit Christus suos Apostolos. Et sic possunt verificari verba illa Ioan. 20. Etiam A si non contulerit dominium temporale suis Apostolis. Præterea dicimus, quòd si illa autoritas aliquid probaret, non tantum conuinceret Beatum Petrum habuisse dominium temporale supra totū orbem, verùm etiam & reliquos Apostolos, quod tamen falsissimum est.

Ad secundum argumentum, cum suis confirmationibus dicendum, quòd omnia illa iura loquuntur de potestate, & dominio in ordine ad spiritualia cum opus fuerit illam exercere: vt patet manifestè intuenti ipsa iura. Et ita in illo capit. solito. ad probandum potestatem Summi Pontificis, adijcitur illud Ioannis 20. Pasce oues meas. Et illud etiam Matthæi 16. Quodcunque ligaueris super B terram, &c. Quę quidem loca loquuntur de potestate spirituali in ordine ad finem spiritualem. Eodem modo intelligendus est Diuus Thomas, & qui hoc modo intelligatur, manifestè colligitur ex verbis paulò ante præcedentibus. Inquit enim quòd secularis potestas est sub spirituali, inquantum est à Deo subiecta, scilicet, In his quæ ad salutem animæ pertinent.

Ad tertium. Cum sua confirmatione satis patet per præcedentia. Ad quartum argumentum, antecedens negatur ad probationem dicitur, quòd synagoga dicitur domina gentium & Princeps prouinciarum: quia aliquæ gentes & prouinciæ erant illis subiectæ licèt non omnes. Præterea dicebatur C Princeps & domina gentium propter religionis & legis notabilitatem supra omnes, leges & religiones omnium nationum. Et hæc dicta sufficiat de temporali potestate Summi Pontificis. Neque enim sedes Apostolica indiget nostro mendacio: quæ vera & propria potestate abundat ad omnia quæ ad spiritualem finem necessaria sunt. Nam qui volunt assentatione quadam Summus Pontificibus dominium temporale directè & formaliter tribuere supra totum orbem: odiosam regibus terræ fidelibus & infidelibus sedem Apostolicam efficiunt.

DVBITATVR tertio. Vtrùm Imperator habeat dominium temporale supra totum orbem.

Primò arguitur pro parte affirmatiua. Nam in D spiritualibus est vnus Summus Pontifex qui præest toti Ecclesiæ ergo in temporalibus debet esse vnus Imperator, qui præ sit toti orbi. Antecedens secundum fidem tenendum est, vt constat ex his quæ diximus supra quæstione. 1. artic. 10. Consequētia autem videtur tenere ex paritate rationis.

Secundo arguitur. Octauianus Augustus Cæsar, qui præerat Imperio Romano quando natus est Christus, habuit dominiū temporale supra totum orbem, ergo &c. Consequentia vr nota: nam cæteri Imperatores maximè Christiani non habent esse E deterioris conditionis quàm Augustus, qui erat Gētilis. Antecedens autem probatur primo, ex illo Lucæ 2. Exijt edictum à Cæsare Augusto, vt describeretur vniuersus orbis. Secūdo probatur ex D. Tho. in illo opuscul. 20. de regimine Principum lib. 3. ca. 13. Vbi inquit, quod Christus verus erat mundi Dominus, & Monarcha cuius vices gerebat Augustus licet non intelligeret, ergo si Christus Dominus habuit dominium temporale totius vniuersi, ita & Augustus eius vices gerens. Confirmatur. Nam Tyberius Cæsar qui Augusto successit, qui quidē præerat Imperio Romano quādo Christus passus est, etiam habuit dominium temporale supra totum orbem: siquidem habuit dominium supra Iudæos, vt patet ex eo quòd dixit Dominus Matth. 22. & Lucæ 20. Reddite quæ sunt Cæsaris Cæsari & quæ sunt Dei Deo.

Tertiò arguitur, ex Diuo Hieronymo in Epistola ad Rusticum monachum, de viuendi forma. Et deferuntur eius verba.7.quæstio.1.capit. in apibus. Vbi inquit, quòd in apibus vnus dux est, grues vnã sequuntur ordine literato, vnus & imperator. Confirmatur, ex l. precatio.ff.ad legem Rhodiam, vbi habetur, quòd Antoninus Imperator dixit, Ego mundi dominus sum.

Quartò. Adam fuit vniuersalis dominus totius vniuersi, quod quidem videtur colligi ex ille Genesis.1.Faciamus hominem ad imaginem, & similitudinem nostram. Vt præsit piscibus maris & volatilibus cœli. Et infra, Crescite & multiplicamini & replete terram,& subijcite eam. Et similiter videtur dicendum de Noe: & hoc apparet colligi ex capit.8.Genes. Vbi habetur quòd dixit Dominus Noe & filijs eius. Ingredimini super terra Crescite & multiplicamini super eã.Illis aũt alij successerũt, ergo maximè Romani Imperatores, & per consequens habent dominium vniuersale totius orbis.

Quintò. Optimus modus gubernandi est per monarchiam vniuersalem, ergo eam instituit dominus. Et per consequens eam habet Imperator. Nam videtur quòd non possit alius ex cogitari vniuersalior rex. Antecedens videtur Aristotel.3.Politicorum. Et id docet expressè D. Tho.in opusculo citato de regimine principum.lib.& capit.2.Consequentia autem probatur. Nam Deus qui omnia in sapientia facit, vt habetur Psalmo 103.Optimum modum gubernandi instituisse censendus est.

Vltimò arguitur. Nam Imperator communiter appellatur orbis dominus. Et ita in cap.futuram,1.2.quæst.1. dicitur quòd Imperatores Romani tenebant totius orbis monarchiam,ergo.&c.

In contrarium est lex cunctos populos.C. de summa Trinitate,& fide Catholica. Vbi limite Romani Imperatoris circunscribuntur, cum dicitur à Romano Imperatore cunctos populos, quos clementiæ nostræ regit Imperium.

De hac difficultate agit Magister à Victoria in relectione de Indis nu.24. & 25. & Magister Soto lib.4.de Iustitia & iure.q.4.arti.2.Qui pro vtraque parte adducunt autores.Pro parte affirmatiua Hostiensem, Ioannem Andr.Bartol.Bald.& alios doctores ex Italia. Et Bartolus adeò certam existimat hanc sententiam, vt dicat quòd forte incurret hæresim, qui eam negauerit. Et præcipuè ad hoc mouetur propter autoritatem adductam in secundo argumento ex Lucæ ca.2. Pro parte autem negatiua adducunt Fabrum & Vltramontanos. Et istam sententiam prædicti autores tanquam certam tuentur & est communis inter Theologos, & quia prædicti Magistri latè eam probant nos breuiter definiemus in hoc loco.

Sit vnica conclusio. Imperator nõ habet dominium temporale supra totum orbem. Dicimus temporale, quoniam de spirituali certius est quàm vt indigeat probatione. Illud enim solum Summo Pontifici competit iuxta ea quæ diximus quæst.1.artic.10.Et intelligimus conclusionem de dominio temporalis iurisdictionis. Nam si loquamur de dominio temporali proprietatis rerum adhuc est certius, vt optime probat Magister Soto lib.4.de Iustitia & iure.quæst.4.artic.1.Probatur conclusio sic explicata primò. Nam si haberet dominium temporale supra totum orbem, omnes Reges terræ essent ei subiecti in temporalibus tanquam superiori & vniuersali domino. Hoc autem est falsum, ergo. Sequela videtur manifesta. Nam ex eo quòd Rex Catholicus Philippus Secundus habet dominium supra

A omnia sua Regna, omnes qui habitant huiusmodi regiones sunt ei subiecti in temporalibus. Minor verò probatur ex capit. cum per venerabilem. qui filij sint legitimi. Vbi inquit Innocentius III. quòd Rex superiorem in temporalibus non recognoscit. Vnde obiter collige veram esse nostram sententiam in dubio præcedenti.

Secundò probatur. Si Imperator haberet dominium temporale supra totum orbem: vel haberet iure naturali vel iure diuino vel humano, sed nullo istorum, ergo. Consequentia est manifesta & maior patet à sufficienti diuisione. Minor verò probatur quòd non naturali. Nam hoc iure omne nascuntur liberi, neque est aliquod dominium iure naturali B præter id quod habent parentes super filios & maritus supra vxorem. Vt docet D.Tho.1.parte quæst.21.arti.1.ad secundum. Et quæst.96.aroc.4.Confirmatur quia vt docet idem D. Tho. in 2.2.quęst.20.arti. 10. Dominium & prælatio inducta sunt iure positiuo: quod verò non iure diuino probatur quoniam nullibi id legimus, sicuti legimus de Saule & Dauid habuisse regnum à Deo vt constat lib.1.Regum. quòd verè non iure human. Probatur. Quia si illud haberet competeret ei, vel autoritate legis & hoc non: quia nulla talis extat lex. Et si extaret maximè quia facta esset ab Imperatoribus, & licet facta esset, non haberet vim obligandi: quia ante talem legem Imperator non haberet iurisdictionem: C lex autem facta à non habent iurisdictionem non habet vim obligandi. Aut Imperator haberet legitima successione, aut donatione aut permutatione, aut emptione, aut iusto bello, vel alio titulo. Nullum autem istorum dici potest, ergo non habet tale dominium. Multa alia possemus afferre pro hac conclusione, sed non existimo in re certa opus esse pluribus.

Vnum tamen aduertendum est, quòd licet Imperator non habeat dominium temporale supra totum orbem: nihilominus est superior quantum ad aliquid omnibus Principibus Christianis. Est enim fidei protector ab Ecclesia designatus: & propterea coronatur à Summo Pontifice. Vnde in ordine ad D exaltationem fidei & Ecclesiæ & protectionem potest conuocare Principes Christianos contra inimicos Ecclesiæ. Veruntamen Rex Hispaniæ exemptus est ab imperatore. Et hodie est maximus protector Ecclesiæ.

Ad primum argumẽtum negatur consequentia. Ad probationem dicitur, non esse eandem rationem. Nam in spiritualibus conuenit vnum esse totius Ecclesiæ. Summum Pontificem: iuxta ea quæ diximus supra quæstione.1. artic. 10.& cùm Christus Dominus, cuius Vicarius est Summus Pontifex sit vniuersalis Redemptor & vnicus Rex regni cælorum, & caput vnicum Ecclesiæ per totum orbem diffusæ, & infinita sua virtute omnia dispo- E nat: potest per vnicum vicarium totum regere orbem. Eo vel maximè quòd sub vno pastore alios inferiores prælatos ei subordinatos constituit. Veruntamen Reges accipiunt potestatem à republica: Et ita non est necessarium, quòd ab vno totus orbis dependeat: quin potius nec totius orbis potest vnum vniuersalem dominum eligere. Non enim potest conuenire ad huiusmodi electionem. Et licet posset conuenire, non expediret ad bonam vniuersi gubernationem talem eligere vniuersalem dominum. Vt enim docet Aristote.7.Politicorum capit.4.Respublica non eò est melior, quia maior. Sed talis debet esse & tanta sub vno Principe: quanta ipse potest commodè gubernare. Vnius autem Prin-

ceps

cultatem per quam res possidet, easdem alienare vt habetur. Instituta.de rerum diuisio.§.traditione. Et ex.l.quam:§.licerę.ff.de acquiren. rerum dominio. Eo vel maximè quòd rei possesse vsus, est venditio, donatio, aut denique ab alienatio rei. Tertia causa est voluntas legislatoris & Principis transferentis res ciuium in alios dominos. Declarator autem nobis hæc voluntas Principis aut legibus editis, aut pronuntiatis sententijs. Ratio huius rei est. Quoniā cùm homo sit natura sua animal sociale & politicū, eodem naturæ iure necesse est sit subiectus legibus & sententijs Principis, quæ ordinantur ad bonum reipublicæ in qua degit homo & vitam agit. Rursus cùm Principi liceat malefactores & reos propter bonum Reipublicæ etiam vita mulctare: multò magis licebit propter bonum ipsius Reipublicę spoliare ciues, omnibus suis fortunis & bonis. Hoc autem efficit voluntas Principis vno duorum modorum. Primus est cohibendo voluntatem veri domini, ne transferat etiam si velit, dominium in alterum. Quo pacto impediuit ne pupillus ab alienet bona sua reddendo ipsum pupillum in habilē (aut quod in idem reducitur) redēdo alterum cum quo fit contractus, inhabilem ad recipiendum. Vt patet in lege de simonia. Vbi is qui recipit pretium, est inhabilis ad recipiendum. Secundus modus est transferendo, velit nolit verus rei dominus, dominium in alium possessorem. Vt patet in lege præscriptionis. de his omnibus agendum est per singula.

Dvbivm primum est, Circa secundam causā, vtrum per solam interiorem voluntatem possit homo transferre dominium suæ rei in alterum. Aliquis. v.g. intra se cogitans promittit Petro sine verbis domum: Rogamus num iste teneatur Petro patefacere illam suam promissionem interiorem: etsi Petrus acceptet, donare illi domum. Neque dubitamus in præsentia, cùm tantum interius propositum habetur, & non promissum: tunc enim certum est nullam esse obligationem; sed tota controuersia est, quando interius promittimus vel donamus. Videtur autem, quòd tunc trasfertur dominium, & fit obligatio.

Primò arguitur. Homo est dominus rerum suarum per facultatem arbitrij, ergo per eandem solā sine exteriori signo transfert dominium.

Cōfirmatur. Vocalis oratio tantùm habet quod sit signum & declarato interioris orationis, sed si exterius quis proferat promissionem, obligabit: ergo signum erat, quòd promissio interior obligauerat antea.

Secūdò arguitur. Interior promissio absque vllo exteriori signo Deo facta, obligat secundum ius religionis, quæ est inter Deum & homines, ergo facta homini obligat secundum ius, quod est vnius hominis ad alterum. Confirmatur, talis promissio homini facta si iuramento confirmetur transfert ius & dominium, obligatque in conscientia. Ergo si circa iuramentum fiat. Probatur consequentia. Iuramentum promissorium tunc obligat tantum, quando promissio alias obligabat, & erat valida.

Vltimò arguitur. Promissio explicata verbis sed absenti facta, obligat in conscientia, & transfert dominium. Ergo & interior, quoniam in oratione ad absentem non magis conferunt verba, quàm sola cogitatio interior.

In hoc dubio Magister Soto lib.4. de Iustitia. quæst.5.arti.1.ad primum. Et copiosiùs lib.8.quæst. 2.artic.1. asserit tria. Primum circa controuersiam vllam, promissionem mentalem non obligare in conscientia: neque transferre dominium, nisi ver-
A bis declaretur. Exemplum est in matrimonio: vbi per solum consensum mentalem non transfertur dominium corporis: nisi declaretur signis talis consensus. Idem est in alijs contractibus mutuis Secundum est, promissionem non mutuam, quæ signis non explicatur, non obligare in exteriori foro neq, transferre dominium. Tertium stando in mero iure naturæ, problema est, an promissio ista simplex non mutua obliget in conscientia, si non exprimatur signis. Et quidem duo dicta primum & secundum certissima sunt. Sed circa tertium dictum. Sit nobis conclusio. Citra dubium videtur asserenda pars negatiua, videlicet, Promissio interior verbis non explicata non obligat in conscientia neque
B transfert dominium. Hæc videtur colligi ex Sacris literis. Prouerb.6. vbi promissionis vinculum & obligatio vocibus tribuitur. Illaqueatus es (inquit sapiens) verbis oris tui, & captus proprijs sermonibus. Hæc videtur esse sententia communis doctis & indoctis hominibus. Inter doctos est D. Thom. infra quæst.88. art.1. Indocti vero & vulgus solent affirmare: verba ligant homines. Ratione vero probatur. Homo non refertur & ordinatur ad alterū hominem per solam cognitationem internam & conceptam, sed per signa sensibilia externa, inter quæ primatum obtinent voces: sed in translatione dominij, ordinatur is qui dominium transfert ad alterum in quem transfert dominium, ergo. Secun
C dò. Promissio mutua nisi explicetur externis signis non transferi dominium, vt omnes consentiunt, ergo nec promissio non mutua: quoniam promissio mutua in hoc tantùm differt à nō mutua, quòd mutua est obligationis reciproca ex vtraque parte, at non mutua ex altera parte tantum, ergo si in mutua promissione neutra pars tenetur suam mentalē cogitationem alteri explicare, vt videat an altera pars acceptet: neque in non mutua tenebitur.

Ad primum respondetur, non tantùm per internam promissionem voluntariam transferri dominium: sed per eam ordinatam ad alterum, politicè & sensibiliter. Ad confirmationem respondetur, quòd sicut voces sunt per se signa instrumenta
D ria & vicaria ipsorum conceptum ad significandas alijs hominibus eas res, quas conceptus ipsi repræsentant habenti, ita sunt per se instrumenta quædā obligatoria erga alios homines: quanuis absque illis inducatur obligatio religionis erga Deum. Et per hæc patet ad secundum negando consequentiam: quia Deus intuetur cor. Ad confirmationem similiter negatur consequentia. Ad probationem dicitur, iuramentum inducere obligationem quando promissio erat licita, licet non obligatoria. Et idcirco quanuis promissio interior verbis non explicetur, licita est, quòd si iuramento confirmetur, obligatoria est: quanuis aliàs non obligaret. Simile est si latro per vim & metum extorqueat promissionem
E iuramento confirmatam, citra dubium is qui iurauit propter reuerentiam diuini nominis, tenetur ad implere promissum talis enim promissio licita erat quanuis non esset obligatoria sine iuramento: de qua re copiosius dicetur infra quæst.89. Ad tertium dicemus dubio sequenti.

Dvbitatvr secundò, Vtrùm promissio signis externis aut verbis declarata, sed absenti facta transferat dominium. Videtur vera pars negatiua. Primum in.l.1.ff.de pollicitationibus. dicitur, quòd pollicitatio nō sēper obligat. Pollicitatio vero apud Iurisperitos nihil aliud est quàm promissio facta absenti. Rursus in.l.iuris gentium.ff de pactis.§. igitur. nuda pactio obligationem non parit.

Argu-

Arguitur ſecundo. Ex concluſione pręcedentis dubij,& illius rationibus,quę omnes videntur procedere pariter in promiſſionè abſenti facta. Quoniam quemadmodum ad præſentes, non refertur homo per ſolum internum conſenſum,ſed neceſſe eſt ſuperaddantur verba,ita & ad abſentes non refertur per verba ſed per ſcripturam.

Tertiò arguitur contendendo quòd etiam promiſſio, quæ fit abſenti coram teſtibus, non obliget & transferat dominium. Teſtes non inducunt obligationem vllam, ſed ſolum teſtificantur eam obligationem quę oritur ex contractu,cui teſtas ad ſũt: ſed vt oſtendimus, in promiſſione iſta,quando teſtes non ad ſunt, nulla eſt obligatio, ergo etiam ſi coram teſtibus fiat nulla erit obligatio. Item ſi talis **B** promiſsio transferret dominium, ſequeretur quòd qui eam facit, teneretur iudicare illam abſenti cui facta eſt, vt ſi ille velit acceptam habere,& tũc qui promiſit tenebitur dominium rei tradere: quod durum videtur, & contra communem uſum.

In oppoſitum eſt,quòd ratio naturalis dictat vt promiſſa impleãtur,fides ſeruetur: alioquin,is qui promiſit perfidus & infidelis cenſetur, ergo cũ talis promiſſio ſit abſolutè dicenda promiſſio,ſeruanda eſt. Confirmatur ex.l.1.ff. de pactis. vbi Vlpianus eſſerit autecedens argumenti huius, & in c.1.& in c.qualiter.de pactis.dicitur ſtudioſe agendum eſt vt ea quæ promittuntur opere compelantur, ac demũ **C** in capit.iuramenti.22.quæſt.5.ex D. Chryſoſt.dicitur inter ſimplicem fidelium loquelam & iuramẽtum nullam eſſe debere diſtãtiam. In hoc dubio Sotus lib.4.de Iuſtitia, vbi ſup.idem videtur ſentire de promiſſione quæ verbis explicatur abſenti facta, quod de promiſſionem interna. Item turba non ſolum hominium vulgariũ, verumetiam Theologorum, non videtur vllam obligationem ſalutem iuſtitiæ ponere in tali promiſſione.

PRO huius dubij intelligẽtia nota primò, quod vinculum ſeu obligatio orta ex promiſſione eſt duplex. Altera eſt quæ pertinet ad virtutem veracitatis ſeu fidei ſeruãdæ: de qua diſputat D. Tho. copioſè intra quæſt.109.quam obligationem,qui non ſeruat dicetur perfidus & infidelis,& mendax. Altera **D** obligatio pertinent ad virtutem iuſtitiæ, quoniam per promiſſionem vt ſtatuimus,transferũtur dominia rerum. Hanc obligationem qui violat iniuſtus erit. Et de hac obligatione diſputatur in præſentia potiſſimum.

Secundò nota, quòd promiſſio externis ſignis facta & declarata, quæ ſola & omnis illa habet verã & propriam rationem promiſsionis,eſt duplex. Altera formata ſolennitate, vt vocato tabellione, adhibitis teſtib.cũ ſubſcriptione promittẽtis,&c. Alia verò promiſſio eſt pura ab iſtis ſolẽnitatibus. De priori promiſſione non dubium, quin etiam ſi abſenti fiat,tranferat dominium. De ſecũda verò pro- **E** miſſione ſuppono in præſentia tanquam rem meo iudicio certam, quòd ſi præſenti fiat obligat transferre dominium. Quam quæſtionem diſputant interpretes D. Tho. infr.q.88.art.1,& 3. ad primum. Quinimo ex definitione huius noſtri dubij, ſequitur à fortiori iſta ſententia quam modo ſupponimus. Tota igitur controuerſia in præſentia eſt de promiſſione externis ſignis declarata,ſed in abſentia eius cui promiſſio fit.

Prima concluſio. Si attendamus merum ius Cæſareum aut merum naturæ ius,promiſſio etiam verbis declarata facta in alterius abſentia, non transfert dominium,neque obligat ex iuſtitia. Hanc cõcluſionem concedimus libenter argumentis factis

A proparte negatiua huius dubij.

Secunda concluſio. Si attendamus eadem iura, ac multò magis Ius canonicum Pontificium, aut denique ius Regium Hiſpanienſe,circa dubium talis promiſſio obligat ex virtute fidelitatis, & veracitatis: ita vt qui eam non ſeruauerit ſit mendax & fide fragus. Hanc concedimus argumento in oppoſitum ſimul & confirmationi eius.

Sed quantùm attinet ad Hiſpanienſe ius ſit nobis tertia concluſio. Apud Hiſpanos qui vtuntur legibus & ſoro Caſtellæ,promiſſio quæ in iudicio externo probari poteſt, ſi appareat animo obligandi fidem facta, obligat ex iuſtitia, & transfert dominium etiam in animę foro. Dixi in concluſione qui **B** vtuntur legibus Caſtellæ, vt excipiam inde Aragonios, Valentinos,Chathalanos,& Luſitanos,qui vtuntur ſuis legibus. Iſta concluſio colligitur ex lib.1.fori Caſtellani.tit.11. *De los pleytos que deuen valer, o no.* Sed expreſſe habetur iſta concluſio ſancita in lib.3.de ordinationibus Regijs,tit.8. *De las excepciones que ſe ponen el iuyzio, la ley.3.* vbi expreſſe Alfonſus XI. Compluti ſtatuit eam legem, quòd omnis promiſſio ſeu contractus qui verè probari potuerit,obliget etiam ſi inter abſentes fiat. Neque poſſit excipere,is,qui promiſit,quòd facta ſit ea promiſſio ſine ſolennitate aut inter abſentes. Et in hac re debent multum Caſtellani Regi Alfonſo, qui voluit quòd fides data à Caſtellanis ſeruaretur in- **C** uiolabiliter,quicquid Cæſares ſtatuerint in re hac de iure communi. Sed expoſcit prædicta lex duo, vt talis promiſſio obliget. Primum eſt quod in iudicio probari poſſit. Deinde quòd appareat facta animo obligandi fidem: & hoc item probandum eſt iuridice. Primum requiritur, quoniam teſtes gerũt vicem partis abſentis cui facta eſt promiſſio: & loco illius acceptant promiſsionem, quouſque abſens refutauerit promiſsionem factam. Niſi malumus, quòd Rex ipſe acceptet promiſsionem per legem ſuam. Requirit autem teſtes, tum ne falſò quis inẽtiretur,& diceret promiſsionem ſibi factam in abſcentia,tum maximè quoniam voluit Rex vt fides data coram Hiſpanis,nullo pacto violaretur. Secũ- **D** dum requiritur, quoniam promiſsio ſimplex,quæ non præſumitur fieri animo obligandi fidem, non eſt reuera promiſsio. Et ſic patet reſpõſio ad tertiũ argumentum, quod procedebat contra iſtam tertiam concluſionem. Etenim teſtes non inducunt iure naturæ nouam obligationem, ſed iure Hiſpanienſi requiritur propter cauſas dictas. Ac demum reſpondetur ad vltimum argumentũ, nec enim neceſſe fuerat, quòd promiſsio in abſentia facta iudicaretur abſenti: ſed tantùm,quòd poſtquam ſemel indicata fuerit, ſi petierit dominium, reddatur. Hoc enim cautum eſt eſt in.l.prædicta, quæ obligat in conſcientia. Quod verò leges iuſtæ ciuiles trans ferant dominium etiam in ſoro inte- **E** riori animæ: patet ſup.q.3.huius tractatus: ſcilicet, in cauſa tertia tranſlationis dominiorum, quæ tertia cauſa cõpioſius deinceps explicanda eſt à nobis.

Pro huius itaque tertiæ cauſæ explicatione notandum eſt primo,quod hæc tertia cauſa quamuis primo aſpectu videatur pugnare cum præcedenti, etenim ſi homo iure naturæ,ut dictum eſt in præcedenti cauſa,per voluntatem propriam transferre poteſt dominium ſuarum rerum: videbatur nullo pacto fieri poſſe quod per voluntatem Principis, & per legem impediretur à tali translatione, ac multo magis videbitur ſuri non poſſe quòd etiam inuito dominio lex transferret dominium rerum ſuarum. Cæterum hæc quæ apparet pugnantia &

con-

contradictio, nulla est re vera, quoniã homo considerari pôt, vt pars est reipublicæ, & ut ordinatur ad bonum ipsius reipublicæ, ad quod proinde bonum refertur per voluntatẽ publicam & vniuersalẽ ipsius Principis procurantis bonum cõe ex officio, quę inclinatio & ordinatio est secundùm naturam hominis: quamuis posterior sit magis secundùm eius naturam, ac subinde cum ad bonum cõe expedit, vt proprius appetitus, & propria voluntas hominis cohibeatur, hæc ipsa cohibitio & impeditio magis est homini naturalis quàm translatio dominij per propriam voluntatem. Simile est in natura. Lapis enim naturali inclinatione fertur per grauitatem in locũ inferiorem propter incolumitatem & consistentiã sui. Multò tamen maiori inclinatione naturali fertur, propter bonum cõe in locum superiorem cum opus est ad supplendum vacuum. Idem est in parte integrali totius, vt in manu, quę multò maiori inclinatione fertur etiã cum sui dispendio ad conseruandum totum, quàm ad conseruandam seipsam. Secundo loco notandæ sunt duę regulę. Prima est. Is qui secundũ legem siue Pontificiam, siue ciuilem iuris cõis Cæsaream, siue iuris Regij peculiaris cuiusque Prouinciæ & Regni, tribuitur dominium alicuius rei, est censendus in foro conscientiæ legitimus dominus talis rei. Secunda est pręcedentis appẽdix & corollaria. Omnis sententia quę in foro exteriori tribuit dominium, eadem in foro conscientię interiori tribuit dominiũ: nisi sententia pœnalis sit, aut nisi fundetur in falsa præsumptione. Excipitur quidem sententia pœnalis, q̃m pœnam nemo tenetur subire ante iudicis condemnationem: Sententia vero iusta, in foro exteriori, quæ pœnalis non est, non modo obligat post cõdemnationem iudicis, & post pronuntiationem: sed ẽt antequam pronũciaretur, obligabat etiam in conscientia. Excipitur rursus sententia fundata in falsa præsumptione: q̃m hęc nec ante nec post illius pronuntiationem reuera obligat. Dicitur aũt fundari in falsa præsumptione, quando pronuntiatur iuxta testimonia testium falso testificantium: aut certè pronuntiatur per ignorantiam iudicis. Notandum est tertio, has regulas pati tres limitationes. Prima est quando lex est permissiua non pręceptiua. Exemplum est in l. de venditione, quæ negat decepto infra dimidium actionem in iudicio. Etenim citra dubium, qui decipit infra dimidium non est dominus illius summę, in qua decipit: et si lex permittat ei dominiũ: & iudex pronunciet sententiam pro illo. Secunda moderatio est, quãdo leges decernunt in contractibus, in quibus cõcedũt repetitionem, & restitutionem in integrũ. Etenim tunc ante iudicis sententiam licite possidet is, à quo lex concessit repetitionem. Post sententiam verò tenetur restituere & desinit esse dominus. Exemplum est in legibus quę de ludo decernunt.

Tertia limitatio est quando leges decernunt in contractibus, quos annullat propter defectum solennitatis essentialis in iure. Tunc enim is, in cuius fauorẽ contractus est celebratus, ante iudicis sententiã est verus dñs: postea verò desinit esse dñs, & tenetur restituere. Exemplum est in eo, qui est dñs per testamentum, cui deficit solennitas essentialis iuris: de quibus omnibus dicendum est deinceps per singula. Nunc enim exempla in communi ponimus.

Ex his sequitur corollariũ. Prudens Theologus debet ante omnia consulere in hac parte iurisperitos, qui dant operã scientię iuris cõis, & particularis cuiusq; regni. Postquam aũt eos consuluerit & sciuerit leges de illa re, super quam consulit; debet postmodum ipse iudicare, sitne talis lex permissiua, an

A pręceptiua, an verò pœnalis: & denique an habeat alias exceptiones de quibus egimus.

His præmissis disputandum est in præsentia primum de legibus, quæ impediunt translationem dominij: neq; certè de omnibus, sed de his tantùm de quibus est controuersia inter viros doctissimos. Et deinde de legibus quæ transferunt dominium inuito domino. Sed circa primam partẽ sunt tres disputationes principales. Prima de legibus quę decernũt circa filios illegitimos. Secũda de legibus quę decernunt in ludo. Tertia de legibus q̃ decernũt in cõtractibus, quib. deficit aliqua iuris solẽnitas essentialis.

Prima disputatio sit de legibus quę impediũt trãslationem dominij in filios illegitimos. Pro cuius in- B telligentia animaduertendum est, q̃ filij illegitimi sunt in duplici differentia. Quidã, qui geniti sunt ex carnali copula, quæ accedente fornicantium consensu, poterat esse cõiugalis & matrimonialis nullo obstãte legis impedimẽto. v.g. qui geniti sunt ex soluto & soluta, nec consanguineis, neq; affinibus. Alij qui geniti sunt ex concubitu, qui nõ poterat esse matrimonialis, etiam accedente consensu fornicantium propter aliquod impedimentum iuris, quod irritat matrimonium. v.g. propter impedimentum religionis, aut consanguinitatis, aut affinitatis. Primę classis illegitimi filij dicuntur vulgò naturales. Secundę vero dicendi sunt à nobis in præsentia geniti ex dãnato concubitu, & simplici vocabulo dicentur spu- C rij. Et quidem de primę classis illegitimis filijs non est in præsentia controuersia: sed tota est de filijs spurijs, seu genitis ex damnato concubitu.

Et est quæstio difficilis. Vtrùm leges quę sanciũt non esse transferendum dominium, in tales filios illegitimos, sic adeo impediant translationem, vt si de facto translatio fiat, facta non teneat, neque ipsi filij comparent dominium.

Primò arguitur. Quòd talis translatio facta contra leges teneat. Et primò. Leges pœnales non obligant in conscientia neq; impediunt dominij translationem sic, vt facta non teneat ante iudicis sententiam, & condemnationem: Sed leges quę in hac materia decernunt contra filios illegitimos sunt pœ- D nales punientes crimen incontinentiæ, seu impudicitiæ parentum in filijs; ergo &c.

Secundò arguitur. Leges, quę prohibent translationem dominij, per contractus, quibus desunt essentialis solennitas iuris, nõ impediunt translationem, sic adeò ut factum non teneat: sed multò vrgentius & efficacius prohibent istę leges translationem dominij per tales cõtractus, quàm leges quę decernũt cõtra filios illegitimos. Ergo si illę, neq; istę impediunt. Maior, ostendetur à nobis infra disputatione tertia tanquã probabilior s̃nia. Minor aũt probatur ex tenore legũ. Siquidem illę leges tales contractus dicunt nullos & habẽdos pro infectis. Cęterùm le- E ges prohibentes donationes faciendas filijs illegitimis, non continent tã odiosa verba, neq; dicunt eas donationes esse nullas, aut habendas pro infectis, ergo. Tertiò, leges saltẽ illę quę loquuntur circa filios illegitimos secularium: tm̃ prohibent tales filios esse parentũ heredes. Ergo parentes illorum possunt extra testm̃ sine peccato vllo donare filijs, siue per donationẽ inter viuos, siue cũ moriuntur, bona sua. Rursus ex eodẽ antecedenti colligitur, ergo si de facto per testm̃ talibus filijs aliquid donetur, donatio facta tenebit. Antecedens probatur. Quoniam in toto iure communi non reperitur aliqua prohibitio translationis dominij extra testamentum, imo vero neq; iure Regio Hispaniensi, quoniã in tali iure nihil arctius, & odiosius inuenitur, & definitur, quam

quod habetur lib.3.tit.15.Partita.4.Et lib.3.Fori regalis tit.6.*De las herencias,en la ley primera.* In quibus locis solùm habetur, ꝙ non possint tales filij iure hæreditario succedere in bona parentum.

Vltimò arguitur, sequeretur ex opposita sententia,ꝙ si parens institueret bonorum suorum hæredem amicum,aliquem fidum: qui præstiterit parenti fidem de restituenda hæreditate filio spurio,teneatur talis hæres ante iudicis condemnationẽ reddere filio illa bona.Cõsequẽs videtur durum,ergo.Sequela probatur. Tale fideicõmissum dirigitur omnino in filium incapacem,& inhabilẽ iuxta oppositã sententiam ad suscipiẽdum dominium, ergo is cuius fidei commissa est talis hæreditas tenebitur non filio, sed fisco eã reddere.In hoc dubio grauissimo est prima sententia extrema,quorundam qui propter duo prima argumenta asserunt, quòd omnino talis donatio siue per testamentum siue extra testamentum fiat,quamuis sit contra leges,facta tamen teneat.

Secunda sententia est extrema aliorum asserẽtiũ, ꝙ talis donatio facta nõ teneat quocunq; pacto fiat.

Tertia est aliorum qui mediant inter istas duas sẽtentias, distinguentes inter filios illegitimos secularium ex vna parte, & filios illegitimos clericorum seu religiosorum ex altera. Et in filijs,illegitimis secularium concedunt,quòd facta donatio tenet propter argumentum, tertium, quod nos fecimus. In filijs autem clericorum,& religiosorum, dicunt, ꝙ talis donatio facta non tenet. Magister Soto, quem sequuntur multi Thomistæ tenet istam sententiam lib.4.de iustitia,quæst.5.art.1.ad quartum.

Prima conclusio. Parentes, & possunt, & debent iure naturali diuino, alere filios etiam genitos ex dãnato concubitu. Probatur primo ex cap. cum haberet. de eo qui duxit in matrimonium, quam polluit per adulterium, vbi Clemens III. præcipit, quòd parentes necessaria subministrent filijs ex dãnato coitu genitis,secundùm quòd eis suppetunt facultates. Item Regia Hispaniensis lex decima inter Taurenses, permittit parentibus alimentorum titulo donare filijs istis illegitimis quintam partem bonorum suorum. Et quanuis Constantinus Imperator, & Iustinianus legibus editis, dixerint tales filios non esse alendos, ut patet ex authentico ex amplexu.C.de incestuosis nuptijs. & §.final.l. vnica in authentico, quibus modis naturales efficiantur: tamẽ reuera,istæ leges seuerissimæ sunt,& minus piæ: & idcirco merito reuocatæ sunt, tum per ius Pontificium, tum etiam per ius Hispaniense.Ratione vero probatur conclusio. Pater tam communicat naturam filijs illegitimis quam legitimis: sed educare filios, & conseruare in illis naturam semel communicatam est iuris diuini, & naturalis, ergo. Conclusio hæc intelligenda est sic vt parentes quidam minus potentes faciant satis obligationi iuris naturalis, si eiusmodi filijs ea præstẽt alimenta, quæ necessaria sunt in naturę subsidium.Alij possunt multò ampliora alimenta præstare,attenta facultate census patrij, & substantiæ,& qualitate filiorum. Vt si filius vir probus euaserit, dederit literis operam, insigniri cupiat, & ornari ornamentis Licentiati, vel Doctoris aut Magistri,&c. Aut certè si dederit militiæ operam, vel sit Dux belli,&c.Et quidem in secularium filijs hanc summã videtur taxasse prædicta lex Taurensis, ita tamen vt si ea quinta bonorum pars non sit sufficiens pro alimentis quæ requiruntur ad vitã istam conseruãdam: superaddendum sit aliquid,naturę iure,supra istam quintam partem. Si autẽ quinta pars, vsque adeo sit ampla, vt excedat eam summam quæ filiorum dignitati, & qualitati conuenit,

A nullo pacto diminuetur. Dixi tamen in secularium filijs,quoniam lex Taurensis nona, quanuis concedat matri, ꝙ ex testamento designet filio ex damnato cõcubitu progenito, quintam bonorum partem, excipit tamen inde filios clericorum, & religiosorũ: in quibus vult seruari legem Soriæ seu Numantiæ editam à Rege Ioanne Primo, qui strictè nimium, & odiosè loquitur de his filijs. Quibus quidem filijs clericorum poterunt parentes præstare alimenta necessaria pro qualitate filiorum. Si autem quinta pars excedat qualitatem filiorum, non poterunt eam præstare.

Secunda conclusio.Iure Cæsareo, & iure Regio Hispaniensi antiquo filius ex damnato concubitu
B susceptus, inhabilis & incapax est ad suscipiendum aliquid à parentibus,siue ex testamento siue per donationem quanlibet inter viuos & contractũ quemcunque.Hæc conclusio probatur primo in Authentico,quibus modis naturales efficiuntur.§.fin.sic habetur. Omnis qui ex complexibus aut nefarijs, aut incestuosis, aut damnatis processerit,neque naturalis nominabitur,neque alendus est à parentibus.Similia verba habentur in Authen.ex complexu.C.de incest.nuptijs. Vbi dicitur ex complexu nefario,aut incestuoso aut damnato liberi neque naturales nominandi sunt, sed substantiæ paternę beneficio indigni vt à patre alantur. Item in Authentico licet. C.de naturalibus liberis.in postremis verbis dicitur.
C Sed qui ex damnato sunt coitu omni prorsus beneficio excludantur. Deinde iure Regio Hispaniensi in l.10. tit.3. par.6. in vniuersum prohibetur patribus, ne aliquam donationẽ filijs spurijs faciant.Et cõcedit filijs legitimis aut fratribus patris aut auis, vt intra duos menses, possint eã donationem sibi reuocare. Illis aũt non existentibus aut certè negligentibus applicat fisco Regis id quod donatum erat. Deinde l.1.tit.6.de las herencias.& lib.3. fori prohibetur ne filij spurij (de quibus loquimur) hæreditario iure succedere possint patri.& l.3.tit.5.par.4.prohibetur, ne tales filij patri uel matri,vel auo aut auiæ aut consanguineis descendentibus,eodem iure hæreditario succedere possint. Deniq; speciatim de clericorum
D filijs decernitur lib.1.in ordinationibus Regijs, tit.3.& lib.5.tit.3.l.2. ne filij clericorum habeant bona aut parentum aut consanguineorum neq; per testamentum neq; per donationem, neq; per venditionem. Quam legem Ioannã Caroli V.Cæsaris mater extendit in allegata lege 9. Taurẽsi ad filios religiosorum & monialium.

Secundo probatur conclusio. Iurisperiti, quorum in hac parte non est mediocris auctoritas, in legum interpretatione,intelligũt legibus supra allegatis fieri omnino inhabiles & incapaces istos filios ad comparandum dominium bonorum parentum suorum per testamentum siue extra testamentum, ergo ita
E intelligendæ sunt leges. Antecedens probatur, allegando unum nostri temporis Episcopũ doctissimũ Segobiensem Couarru. in epitome supra.4. Decret. par.2.c.8.conclusione.1.nũ.3.7. & 8. qui ita sentit.

Vltimò arguitur, pro hac conclusione speciatim contra opinionem illam mediã, quam retulimus in principio. Illa opinio asserit ꝙ clericorum filij & religiosorũ sunt omnino inhabiles eo ꝙ in ordinationibus Regijs supra allegatis dicitur. *Ni ayan ni puedan auer*, sed multo significantiora sunt verba allegata à nobis superius ex iure Cæsareo ad inhabilitandum filios illegitimos etiã seculariũ, ergo nõ est distinguendũ. Minor patet ex illis verbis iuris Cęsarei supra allegatis. ¶Hinc sequitˀ corollariũ inter illas duas sententias, verisimilior est quæ asserit oẽs

fillos

filios spurios, non posse de facto suscipere bona à parentibus per testamentum. Consequentia patet ex argumento modo facto. Et quanuis M. Soto sequutus fuerit illã mediam sententiam, non modo in lib. allegato superius, sed etiam in. 4. Sententiarum dist. 41. quæst. vnica, art. 4. non tamen est mirum quòd in re, quæ pertinebat ad ius Cæsareum, & Regium errauerit, neq; consulens ipsum ius, neque ipsos Iurisperitos.

Secundum corollarium manifestum est peccare mortaliter tam parentes quã filios, qui cõtra legum tenorẽ, quæ in hac materia decernũt, aliquid donãt vel suscipiunt. Hoc corollarium habet verum in omni sententia. Agunt enim in materia graui cõtrà leges iustas, & sanctas, quod est peccatum mortalẽ.

Tertia cõclusio. Iure nouo Regio Hispaniensi filius ex damnato coitu susceptus potest matri succedere etiam ex testamento sinẽ vllò peccato, modo tamen mater pp concubitũ illum nõ incurrerit pœnã mortis, aût nõ susceperit illum ex patre clerico, aut religioso. Vt si mater soluta susceperit filiũ ex coniugato viro potest eum instituere hæredem bonorum suoru. Hæc conclusio quo ad omnes suas partes expresè definitur à Regina Ioãna in allegata. l. 9. Tau. Estq; hęc conclusio exceptio quędam, & moderatio pręcedẽtis conclusionis. Ob quã causam in præcedẽti nos adiecimus illud verbum (de iure antiquo) idẽ est, *de los demas parientes de la madre*.

Quarta conclusio. Ante iudicis sententiam filius spurius qui cõtra tenorẽ legũ prædictarum quidpia susceperit: tenetur illud restituere donatori, aut si is, defunctus fuerit, hęredib. illius succedentibus ab intestato siue ex testamento succedentibus. Post iudicis verò sententiam tenetur illud restituere fisco. Prima pars probatur. Filius spurius inhabilis fit, & incapax, vt patet ex pręcedentibus, ad ea bona suscipienda, ergo tenetur ante iudicis sententiã illa restituere: sed verus dñus illorũ bonorũ est, qui illa donauit: & eo defuncto illius hæres, ergo illis est faciẽda restitutio. Cõsequentia patet, quoniam donator nõ fit inhabilis per donationẽ quã fecit ad dñium illorũ bonorũ quæ donauit, sed tantùm punitur per legem pęnalem vt priuetur à iudice dominio illorum, nec hęredes illius fiũt inhabiles per vllam legẽ. Propter peccatum tamen illius, qui succedũt puniũtur, vt priuentur à iudice hæreditate illorũ bonorum. Ergo ante iudicis sententiã illis est facienda restitutio. Secunda pars probatur. Leges iustæ, & sanctæ, potuerunt punire eũ qui talia bona donauit, ut priuaretur hęrede, qui ei aliàs secundum leges succederet. Si autem viueret, priuaretur dominio bonorũ quę donauit; sed lex pęnalis iusta obligat in cõscietia post iudicis sententiã, ergo. Maior explicatur. Nã qui donauit talia bona filio spurio commisit crimen inobedientię, cõtra legẽ quæ prohibuit talẽ donationem.

Quinta conclusio. Princeps secularis potest legitimos efficere filios spurios, etiam filios clericorũ quãtum ad successionem hęreditariam, & donationem aliàm quamcunque in bonis paternis seu patrimonialibus, siue ex redditibus Ecclesiasticis acquisitis. Probatur ex principijs iuris. Res per quas causas nascitur per easdem dissoluitur, & cessante causa, cessat effectus. Hinc arguitur. Impedimentum seu inhabilitas filij spurij ad bona paterna suscipienda (quæcunq; illa sint) tota oritur ex Principis placito, ergo per idem Principis placitum potest dissolui. Secundò. Omnis Princeps potest in suis legibus dispensare, sed leges quę inhabiles faciunt filios spurios ad suscipienda bona paterna, sunt leges ciuiles Principum secularium, & nulla est Pontificia, ergo.

Ad primum respondetur, leges istas inhabiles, & incapaces facere filios spurios: & idcirco obligare ante iudicis sententiã, eo modo quo explicauimus.

Ad secundum respondetur pro nunc, negãdo cõsequentiam, quoniam leges illæ non faciunt inhabiles, eos in quorum fauorem fiunt contractus minus solennes. Sed de hac re copiosiùs dicetur infra in disputatione tertia huius quęstionis quintę.

Ad tertium respondetur antecedens esse falsum, vt copiosè ostendimus legibus allegatis pro secunda conclusione.

Ad quartum respondebitur dubio sequenti.

DVBITATVR cõsequenter, Vtrùm hæres institutus, præstita fide de reddenda hæreditate filio spurio, sit uerus hęres, & comparet dominium illorum bonorum, & teneatur in conscientia reddere illa bona hęreditaria filio spurio. Eadem est difficultas de donatario extra testamentum, qui data fide de reddendis bonis, quæ illi donantur filio spurio, accipit ea dona, contra tenorem legum, quę in hac re decernunt. Neq; dubitamus in pręsentia, quin hi omnes peccent mortaliter: sed quod quęrimus est, Vtrùm tales comparent dominium, & teneantur filijs spurijs donare illa bona.

Arguitur primo. Videtur quòd iste talis non sit verus hæres neque verus dominus. Primum in. l. prędonis. ff. de petitione hęreditatis. Dicitur quòd talis hæres sit censendus prędonis loco: & priuatur proinde hęreditate, quę applicatur fisco, qua etiam priuatur. l. ita fidei. ff. de iure fisci. & in. l. in tacitis. & in. l. Lucius. §. finali. ff. de legat. 1.

Secundò arguitur. Sequeretur, ꝙ si talis fideicommissarius esset verus hęres, posset sibi retinere hęreditatem: & non teneretur ante iudicis sententiam alicui reddere. Consequens est falsum: quia iste talis non comparat dominium absolutum, sed sub fide reddendi alteri, scilicet filio spurio. Rursus probatur quòd non teneatur reddere filio. Primò. Ille tantum tenetur (si qua ratione tenetur) ratione fidei datę, et promissi: Omnis autem promissio cõtra leges facta non obligat, ergo. Et confirmatur. Tale fideicommissum dirigitur in filium incapacem, & inhabilem, vt ostendimus in pręcedenti dubio, ergo &c.

In hoc dubio est prima sententia asserens hũc nõ esse verum hęredem: & non modo non teneri, uerùm nec posse illa bona reddere filio spurio.

Secunda sententia est, asserens hunc esse verum hęredem, & dominum. Sed hoc supposito, autores huius sententię variant circa obligationem ad reddendam hęreditatem spurio. Quidam enim aiunt, non teneri ad reddendam hęreditatem filio spurio. Alij verò asserunt teneri quidem, non ex iustitia, sed ex fidelitate tantùm. Alij demum asserunt teneri ex iustitia.

Tertia sententia est media distinguens inter filios secularium spurios ex vna parte, & filios clericorum religiosorum, & monialium ex altera parte. Et concedit, quòd filijs spurijs secularium potest sine peccato pręstari fides de restituenda hęreditate illis: & teneri iure naturę hęredem sic institutum ad seruandam fidem. In filijs autem clericorum religiosorum monialium esse peccatum mortale pręstare talem fidem, nec hęredem esse verum dominum illorum bonorum: neque posse illa reddere filio spurio. Hæc sententia media est Magistri Soto in alleg. locis lib. 4. de iustitia, & lib. 4. Sentẽtiarũ.

PRO decisione sit prima cõclusio. Hęres institutus à parentibus non pręstita fide de reddenda hęreditate filijs spurijs, quanuis parentes certam fiduciã cõceperint ꝙ reddet filio spurio, & ob hanc causam

quæsierint amicum fidum; Ille talis est verus hęres, & dominus illorum bonorum. Neque in conscientia tenetur reddere illa bona hęreditaria filio spurio. Probatur prima pars iuxta leges omnes, talis amicus potest scribi hæres nō minus quam aliquis ignotus: quòd autem testator speret certò amicum benefacturum filijs spurijs illius, non aduersatur alicui legi, imò est maximè consonum iuri naturæ, & ꝙ illud speret, & quod ob eam causam instituat eum hæredem, ergo ille est verus hæres. Secūda pars probatur. Talis hæres est legitimus, & absolutus dominus illorum bonorum, nulla omnino præstita fide neq; apposita conditione, sed legitimus, & absolutus hæres non tenetur donare bona hæreditaria, ergo nec ille tenebitur reddere hæreditatem.

Secunda conclusio. Nihilominus hæres iste tenetur ex iustitia alere filios spurios testatoris: imo ex gratitudine tenetur ad alia multa obsequia, & beneficia impendenda, & nonnunquam sub pœna peccati. Probatur prima pars. Omnis obligatio ex iustitia qua tenebatur testator simul cum hęreditarijs bonis descendit ad hæredem, sed parentes ex iustitia, imo multò maiori vinculo quam ex iustitia, videlicet, ex pietate, tenentur alere filios spurios, ergo.

Secunda pars probatur. Is qui accipit beneficium tenetur ex gratitudine ad reprendendum aliquid, & nonnunquā omissio huius rei est peccatū mortale, sed iste hæres suscipit illud à testatore, ergo. Explicatur antecedens. Quoniā ad gratitudinem pertinet, cū fœnore etiam, remetiri beneficia, imo ordo charitatis exposcit sub pęna peccati mortalis: vt beneficus anteponatur ei à quo nullum suscepimus beneficiū. Quinimo vix potest omnino istę hæres filijs spurijs nullū impendere beneficiū, absque eo ꝙ paruipendat, & despiciat in animo suo, testatorem beneficiū, & illius beneficium: quod est formaliter loquendo peccatum mortale ingratitudinis.

Tertia conclusio. Hæres institutus, præstita fide de donāda hæreditate filio spurio, est verus hęres, & dominus illorū bonorū. Probatur. Nulla est omnino lex inter eas quæ in hac materia relatæ sunt, quę talē hæredem inhabilem faciat ad suscipiendū dominiū, sed tantum in pœnam præstitæ fidei contra legem, priuant eum, & mulctant hæreditate. Sed leges pœnales non obligāt in conscientia ante iudicis sententiā, ergo ille est verus dominus quousque per iudicis sententiam spolietur dominio. Simile est in legibus quæ prohibent aliquē ludum: quę tamen non tollūt quin reuera per talem ludum transferatur dominiū, quamuis in pœnam criminis commisi contra leges, concedant ei qui amisit pecunias, restitutionem earum intra tempus certum.

Quarta conclusio. Talis hæres tenetur ex fidelitate, simul & ex iustitia reddere hæreditatem filio spurio. Probatur. Ex fidelitate talis hæres sine peccato potest reddere illa bona hæreditaria filio spurio: sed ille dedit fidē de reddendis illis bonis spurio, ergo tenetur ex fidelitate. Antecedēs probatur. Ille est verus dominus, vt ostendimus tertia cōclusione. Neq; lege vlla prohibetur donare illa bona filio spurio, ergo. Probatur autem ꝙ ex iustitia teneatur. Primo ad hominē, cōtra eos qui dicūt teneri ex fidelitate tantū, sed sub peccato mortali. Virtus fidelitatis in materia quātūlibet graui, nūquā obligat sub peccato mortali nisi admisceatur trāsgressio alicuius alterius virtutis, ergo si talis hęres solum tenetur ex fidelitate, impossibile est, ꝙ teneatur sub peccato mortali. Antecedēs probatur. Quoniā virtus quę ex genere suo tantum obligat sub pœna venialis peccati, in quacunque materia obligat tantum sub veniali: sed fidelitas tātùm A obligat ex genere suo sub veniali peccato, ergo. Cōfirmatur. Mendacium siue iocosum siue officiosum quantumlibet graue illud sit, nisi perniciosum simul existat contra iustitiam: nūquam est peccatum mortale, ergo nec infidelitas quæcunque.

Secundo probatur ostensiuè. Promissio secūdùm probabilem sententiam, si liberalis sit, & simplex, non obligat in conscientia ex iustitia. Promissio verò quæ non est simplex neque liberalis, sed conditionata quædam pactio in pretium alicuius alterius rei facta, citra dubium obligat ex iustitia. Sed hęres iste promisit non simplici promissione sed conditionata in pretiū promissionis hæreditariæ, ergo. Hinc sequitur corollarium, si iste fideicommissarius non B reddiderit spurio bona; hæredes qui illi fideicommissario succedunt, tenētur ea bona filio spurio reddere ex iustitia. Corollarium est manifestum. Quoniam obligatio, & iustitia simul transit ad hæredes cum bonis hæreditarijs.

AD argumenta in oppositum respondetur. Ad primum respondetur, leges illas pœnales esse, neque obligare ante iudicis sententiam. Ad argumentum secundum: quo quidem Episcopus Segouiensis cōuincitur in loco allegato num. 9. Respondetur, primū, quòd si hæres iste non teneretur ad reddenda illa bona filio spurio eo quòd promissio fuit facta contra leges; certe teneretur ad non reddendum, & non donandum. Etenim quo casu promis- C sio facta contra leges non obligat, eadem lex, contra quam facta est promissio obligat ut non impleatur. Et sic talis hęres sine peccato non posset reddere illa bona filio spurio, quod est falsum. Ideo dicimus secundò, quòd promissio facta contra leges, duplex potest intelligi. Primò quando materia ipsius promissionis seu res promissa est contra legem: & talis promissio citra dubium, non obligat. Imo lex obligat quòd talis promissio non impleatur. Vt si quis promittat mentiri, aut non ieiunare contra legem ecclesiasticam. Secundò dicitur promissio facta contra legem, eo tantùm, quia ipse actus promittendi contra legem est: & tū temporis talis promissio obligat, siue Deo fiat, siue homini. Vt si quis D ex animi vana gloria promittat religionem: aut si quis scorto in pretium corporis promittat pecuniā.

Et sic ad tertium respondetur negando sequelam, & dicimus, quòd tenetur restituere filio spurio. Filius enim spurius est inhabilis ad suscipiendum bona ex donatione parentum, vel testamento nominatus hæres, non tamen ex donatione hæredis, cuius fidei commisit pater illa bona.

Secunda disputatio esse poterat de legibus quæ definiūt circa ludos: de qua re, multa diximus supra in nostro priore tomo. q. 32. art. 7. ad secundum. vbi abūdè satis hæc difficultas dissoluitur. Quapropter illuc recurrendum est.

Tertia disputatio principalis est de legibus quæ ir- E ritos faciunt contractus propter defectum alicuius solēnitatis essentialis, vel cęremonię. Vtrū tales leges impediāt translationē dn̄ij per huiusmodi cōtractus.

PRO cuius explicatione notandum est, eiusmodi contractus dupliciter posse esse irritos, & nullos. Vno modo absolutè, & simpliciter, & propter defectum personę contrahentis: vt si pupillus vendat aut emat, &c. de quibus contractibus nulla est controuersia, certum enim est: ꝙ in illis nullum transfertur dominium. Secundo modo contractus fit cassus, & irritus à iure, propter defectum alicuius cæremoniæ, & solennitatis, quam ius præscribit tali cōtractui: & de his cōtractibus est tota nostra cōtrouersia, & disputatio. v. g. in testamēto, quod fit in scriptis.

A scriptis, requiritur testium subscriptio, & testatoris, requiruntur etiam sigillatio, & aliæ ceremoniæ iure ciuili, & communi. Vt habetur in l. hac consultissima. C. de testamẽtis. Iure etiam Regio Hispaniensi, quod habetur in part. 6. in l. 1. & 2. tit. 1. idem requiritur. Vltra quæ omnia lex 3. Taurina, requirit tabellionem qui subscribat proprio nomine, & signo illã obligationem seu testamentum: licet remittat testium sigilla. Testamentum hoc dicitur testamentum in scriptis, à nostris uero, testamento certado. Vt habet prædicta lex Taurensis. Testamentum verò nuncupatiuum, quod à nostris dicitur, *abierto*, secundum ius commune requirit totidem numero testes: septem videlicet. vt habetur in allegata. l. hac consultissima. Ceterum iure Regio, requirit tantùm ut fiat corã tabellione, & tribus testibus. Quòd B si non possit haberi tabellionis copia: fieri debet coram quinque testibus. Si autem tot numero testes haberi nõ possint; debet, vt minimum, fieri coram tribus testibus. Hoc sancitum est in l. 1. tit. 2. lib. 5. in ordinationibus Regijs. Et sic declaratum est in allegata. l. Taurina. Ecce solemnitatem, quam ius ciuile exposcit in testamentis: sic adeò ut si deficiat hæc solennitas, testamẽtum sit irritum, & habeatur pro infecto.

1 DVBITATVR. Vtrùm hæres institutus per testamentum cui deficit solennitas ista essentialis: factum tamen ex libera, & spontanea testantis uoluntate coram duobus tantùm testibus, sit verus domi- C nus, & hæres illorum bonorum: an vero succedat in illa bona tanquam verus dominus hæres ab intestato. Est exemplum. Iure communi Pontificio in alienandis rebus Ecclesiasticis, præscripta est hæc solennitas: vt ab alienatio illa fiat tribus tractatibus. Est igitur etiam dubium, vtrũ si abalienatio rei Ecclesiasticę per venditionem aut per quencumq; aliũ contractũ fiat, prætermissa hac solennitate, ex libera tamen voluntate ipsius Ecclesiæ, & capituli ab alienantis: talis ab alienatio transferat dominium in alterum cum quo contraxit.

Primò arguitur. Videtur enim quòd re vera trãsferatur dominium. Nam solennitas hæc solum requiritur in contractibus, ut obuietur fraudibus, & D dolis, qui in talibus cõtractibus committi solent plerumque: sed quando constat manifestè voluntas eorum qui contractus huiusmodi faciunt, etiam si prætermissa sit solennitas illa, cessat ista ratio obuiandi fraudibus, & dolis. Ergo cessat iuris dispositio: quia cessante causa cessat effectus. ca. cùm cessante. de appellationib. Et cap. etsi Christus. de iure iurando. Cõfirmatur. Lex diuina, & naturalis cessat, cùm illius finis, & ratio cessat: vt manifestum est in. l. de corripiendo fratre, quæ non obligat cùm non speratur salus fratris, qui est finis legis. Ergo multò magis lex positiua cessabit, cessante illius ratione.

Secundò arguitur. Lex & sententia iudicis quæ fundatur in falsa pręsumptione, non habet locum in E foro conscientiæ: quando illa præsumptio cessat, sed in cõtractu minus solenni, cũ manifesta est voluntas contrahentium, omnis abest præsumptio falsa, ergo.

Tertiò arguitur. Contractus huiusmodi minus solennes, reuera inducunt obligationem iuris naturalis: sed ius ciuile non potest abrogare ius naturæ, ergo &c. Maior probatur. Quoniam qui talem cõtractum faciunt per literam suam voluntatem, etiã declaratam coram testibus, obligant seipsos inuicẽ.

Vltimò arguitur. De facto, & re ipsa multi sunt, qui possident res Ecclesiasticas, vno tantũ tractatu abalienatas. Multi item sunt qui possident iure hereditario amplissimas fortunas, & diuitias per testamentum minus solenne. At hos omnes spoliare suis bonis ante omnem iudicis sentẽtiã durissimum est.

In oppositum est, quòd lex iusta ciuilis, seu Canonica in foro conscientiæ impedit translationem dominij, ita vt translatio facta non teneat: sed leges quę irritos, & nullos faciunt contractus propter defectum solennitatis essentialis, impediunt translationem dominij, & annullant illam, ergo. Minor patet, quoniam decernunt tales leges hos contractus habendos esse pro infectis, & irritis.

Confirmatur in exemplo posito. Testamentum minus solenne, non tribuit maius ius hæredi, qui per tale testamentum instituitur: quam si testator decederet intestatus. At si testator intestatus decederet, citra dubium talis hæres nullum haberet ius ad illa bona: sed succederet in defuncti hęreditatem hæres ab intestato, ergo. Maior probatur, quoniam tale testamentum iure habetur pro infecto.

Secundò arguitur, sententia iudicis quę non fundatur in falsa pręsumptione, obligat in conscientia & confert ius, & dominium, Imo obligat reuera in conscientia antequam pronuntiaretur, ut nos declarauimus in principio huius quęstionis de dominiorum translatione: sed iudex, etiam si sciat eos qui faciunt eiusmodi contractus minus solennes, facere liberè, & spontè etiam cessante omni fraude, & dolo consensisse in eos contractus. Nihilominus tamen pronuntiabit eos esse irritos, & nullos, & non conferre dominium. Ergo reuera nõ conferunt. Minor patet, ex vsu iudicium in omnibus tribunalibus.

Tertiò arguitur. Electio quę est nulla propter defectum solennitatis pretermissę, quamuis facta sit ex libero consensu eorum ad quos electio pertinebat, non confert ios in conscientia ipsi electo. Item matrimonium contractum ex libero consensu contrahentium, sed absque solemnitate essentiali: quam pręscripsit Concilium Tridentinum, Sessione 24. in Decreto, de reformatione matrimonij, reuera nullum est, neque confert dominium corporum inter sic contrahentes, vt si fiat absq; parocho, & duobus testibus. Ergo idem dicendum est in omnibus alijs contractibus.

Quartò arguitur. Si herus pręscribat œconomo formam, & modum, quem seruare debet in contractibus, quos heri nomine celebraturus est. annullãs, & cassans cõtractus quos illo modo pretermisso fecerit: citra dubium tales contractus facti pretermissa forma heri, non conferunt ius. Sed respublica habet potestatem ad pręscribendum ciuibus formas, et modos quos seruare debent in celebrandis contractibus, non minus quàm herus respectu serui, & œconomi, ergo.

Vltimò arguitur. Leges quę decernunt irritas facientes donationes filijs illegitimis impediunt omnino translationem dominij, ut nos docuimus supra: sed multo significantiora verba habentur in legibus quę irritos faciunt contractus propter defectum solennitatis, quàm in illis, quæ definiunt circa filios illegitimos, vt patet, quoniam in pręsenti proposito, tales leges expresse dicunt esse contractus nullos haberiq; pro infectis, leges verò alię de filijs illegitimis nihil tale dicunt, ergo &c.

In hac difficili cõtrouersia autores ferè oẽs secantur in duas partes extremas pp argumẽta vsq, adeo contraria, & opposita quę proposuimus. Nam pp argumenta priore loco posita, est sententia asserens, ꝙ omnis contractus, qui est iure naturę validus, et si iure ciuili irritetur, confert dominium in foro cõscientię. In hac sententia sunt innumeri Iurisperiti.

 Innocen-

Innocentius cap. quod sicut. de electione. Panormitanus cap. quia plerique. 28. de immunitate ecclesiarum. Et capit. 1. de in integrum restitutione. Hos sequuntur Ancharranus, Antonius de Butrio, Bartolus, Iason, Felinus, Decius, Alciatus, & alij quos refert Episcopus Segobiensis cap. cum esses, de testamentis. nu. 5. Et in relectione regulæ peccatũ. part. 2. §. 4. & Menchaca libr. 2. de successionum creatione & progressu. §. 3. Illatione 23. Inter Theologos sunt in eadem sententia Syluester verbo. hæreditas. quæst. 7. & verbo, testamentum. 1. quæst. 5. verbo, alienatio. §. 13. Adrianus quodlibeto. 6. arti. 1. conclusio. 2. illatione. 2. Altera sententia extrema ex diametro huic opposita negat per huiusmodi contractus irritos iure ciuili, quantumlibet alias validos iure naturæ transferri dominium. Et conuincuntur argumentis secundo loco positis. In hac sententia sunt inter Iurisperitos Baldus. C. de sacrosanctis ecclesijs. repetitione legis primæ, Alpxander & Imola in. l. nemo potest. ff. de legatis. t. Fortunius in tractatu de vltimo fine. illatione. 35. quos sequitur Couarrub. in locis citatis. Et denique hæc sententia est Iurisperitis communis. In hac sententia, inter Vheologos dicitur fuisse M. Frater Melchior Cano. quem sequuntur multi ex interpretibus Diui Thomæ.

Sunt quidam, qui mediam viam sequuntur inter has extremas sententias asserentes, quòd prima sententia habet locum quando is, in cuius fauorem lex ciuilis irritum facit contractum, non dubitat de voluntate illius, qui per talem contractum etiam minus solenne voluit transferre dominium. Secunda vero sententia habet locum, quando talis voluntas est dubia. Hoc vult allegatus autor Hispanus Menchaca, vbi supra. Illatione 24.

PRO decisione huius difficultatis. Sit prima conclusio. Ille in cuius fauorem lex irritum facit contractum, potest propter defectum solennitatis iustè agere coram iudice contra talem contractum & petere declarationẽ, quòd talis contractus sit irritus & nullus. Imò in vniuersum potest perinde se habere, ac si talis contractus nunquam factus fuisset, exceptis pijs causis. Exemplum est. In testamento minus solenni hæres abintestato succedẽs potest iustè patere coram iudice, vt declaret tale testamentum irritum, & nullum, & quòd adiudicet sibi hæreditatem defuncti: nec tenetur legata adimplere, nisi legata sint pia: quoniam legatum in causis pijs habet priuilegium in hoc particulari. Ista conclusio est contra Panormitanum & illius sequaces, qui volebant peccare mortaliter talem hæredem, & teneri ad restitutionem illorum bonorum: si ageret contra testamentum. Sed ista conclusio probatur manifestè argumentis secundo loco factis in hoc dubio. Quam etiam probat Soto multis argumentis vbi supra. Quorum primum est. Contractus quilibet validus iure naturæ & iure positiuo iuste & sancte potest impugnari interdum, videlicet, quando lex concedit integrum restitutionem, ergo multo magis contractus, qui licet iure naturæ alias validus sit, iure tamen ciuili irritus est. Antecedens probatur. Contractus ludi iure naturæ & ciuili validus est: tamen iuste in foro exteriori petitur coram iudice rescisio, & reuocatio talis contractus infra tempus à lege præscriptum. Idem est in vniuersis alijs contractibus, de quibus agitur in titulo de in integrum restitutione. Confirmatur. Contractus validus, vtroque iure naturę & ciuili, quando reuocatur per in integrum restitutionem, rescinditur de nouo is contractus, qui antea validus erat. At con-

A tractus qui iure naturæ irritus est: non rescinditur à iudice, sed declaratur irritus & nullius, ergo prædictus hæres licite petit rescindi vel declarari nullum esse talem contractum vel testamentum.

Secundò arguitur. Sequeretur quòd tutor pupilli succedentis ab intestato ei qui condidit testamentum minus solenne, citra culpam vllam suam esset perplexus, idest dubius omninò quidnam faceret, & quidquid ageret malè ageret. Quod non est asserendum, ergo. Sequela patet. Si talis tutor coram iudice petat bona illa sua pupillo, peccat mortaliter iuxta oppositam sententiam, si non petat, postea iudex præcipit, vt ille reddat suo pupillo totam illã defuncti hæreditatem: quam negligentia tutoris B pupillus amisit, cùm haberet ius ad illam.

Secunda conclusio. Qui possidet per cõtractum minus solennem, iustè possidet, quousque à iudice spolietur, nec tenetur indicare vitium talis contractus alteri parti. v. g. in exemplo posito, hæres institutus per testamentum minus solenne iustè adit hæreditatem & possidet defuncti bona antequam spolietur à iudice: & potest reticere vitium testamenti, neque tenetur reuelare hæredi ab intestato tale vitium. Prima pars huius conclusionis probatur. Leges positiuæ in toto aut in parte obligant, quatenus aut in toto aut in parte recipiuntur per vsum: sed leges ciuiles, positiuæ siue Pontificiæ, quæ irritos faciunt contractus minus solennes, non sunt rece- C ptæ per communem vsum sapientum, quantum ad hoc vt spolietur ante iudicis sententiam, qui per talem contractum possidet, ergo reuera ille iustè possidet. Confirmatur. Hominum sapientum declaratio plurimùm valet ad obligationem per leges inducendam, aut certe tollendam, sed inter viros sapientes innumeri ferè sunt, qui asserãt eum qui sic possidẽt iuste possidere, ergo reuera iuste possidet. Secundò probatur. In dubijs melior est possidentis conditio, ergo in tanta opinionum varietate, quanta est in præsenti controuersia, inclinandum est in fauorem possidentis: & dicendum quòd iustè possidet. Secunda pars probatur. Ille, vt ostensum est in priori parte, iuste possidet: & rursus nec tenetur ex D charitate cum tanto detrimento proprio, commodum alterius procurare, nec ex iustitia: cum non sit illius tutor vel custos, ergo non tenetur.

Ex hac parte sequitur corollarium. Hæres institutus per testamentum minus solenne, si tutor sit pupilli succedentis ab intestato, tenetur ex iustitia contra seipsum agere pro pupillo suo. Patet, quoniã tutor tenetur ex iustitia procurare pupilli commodum. Quapropter consultissimum erit, vt talis hæres institutus non acceptet tutelam, aut si acceptauerat repudiet eam.

E Tertia conclusio, qua respondetur ad quæstionẽ per huiusmodi contractus, iure irritos propter defectum solennitatis essentialis, transfertur quidem dominium, sed infirmum & reuocabile. Hæc colligitur manifestè ex duabus præcedentibus: siquidem in secunda dictum est eum qui possidet, per huiusmodi contractus, iustè possidere. Vnde manifestè sequitur, ꝙ habeat dominium antequàm à iudice spolietur. In prima vero conclusione dictũ est, ꝙ altera pars in cuius fauorem lex fecit irritos tales contractus, potest coram iudice contra talem cõtractum agere, & spoliare eum, qui possidebat bonis suis per iudicis sententiam. Ergo tale dominiũ infirmũ erat. Quò circa nostra hæc sententia est media inter illas duas sñias relatas. Concedimus siquidẽ primæ sententiæ, ꝙ per tales contractus transfertur dñium: negamusque id esse firmũ, & irreuocabile,

contra

contra eandem primam sententiam, Secundę uerò sententiæ concedimus illud dominium esse in firmum & reuocabile. Ex dictis sequitur primum corollariũ. Tutior est in conscientia, is, qui pręt endit contractum minus solennem esse irritum vel irritandum, quàm is qui possidet per talem contractum. Vt verbi gratia, hęres ab intestato, tutior est in conscientia, quàm hæres institutus per testamentum minus solenne. Hoc patet manifeste. Quoniam ius illius, qui possidet per talem contractum est reuocabile per actionem alterius qui pręt endit tales contractus esse irritos. Secundum corollariũ. Si is, qui possidet per contractum minus sulennem dum altera pars in iudicio agit contra talem contractum, occultet cõtractum, adducat testes falsos, aut denique fraude aliqua vtatur: amittit dominium illorum bonorum: & tenetur ad restitutionem faciẽdam alteri parti, ante omnem iudicis sententiã. Probatur. Altera pars habebat ius in conscientia, ad ea bona petenda coram iudice: is autem qui possidebat per talem contractum impediuit per iniquitatẽ ius illius. Ergo verum est corollarium, saltem quatum ad hoc quòd tenetur restituere.

Quarta conclusio. Duos contractus excipimus, in quibus si solennitas essentialis iuris desit, nullum transfertur dominium, neque firmum, neque infirmum, neq; reuocabile, neque irreuocabile. Primus est matrimonium: in quò citra dubium, verum habet hęc exceptio: Vt insinuabamus in arguméto tertio per secunda sententia huius cõtractus. Exceptionis rõ est. Quoniã matrimoniũ in hoc distinguitur ab vniuersis alijs contractibus, ꝙ matrimoniũ natura sua est irriuocabile & indissolubile: reliqui verò cõtractus reuocari possunt: ac subinde matrimonij contractis aut nullũ omnino transfert dominium, aut si transfert, est irreuocabile & firmum. Alter cõtractus est electio, quę si iure sit irrita, vero similius est quòd nullum transferat in electum dominium: neque electus potest illã acceptare. Rõ huius exceptionis est. Quoniã per electionem cõfertur electo iurisdictio spiritualis, quę est res maximè grauis: at rem vsque adeo magni momenti, non est tutum cõcedere, quod transferatur per contractũ irritum ab ecclesia. Et idcirco uiri sapiẽtes, qui in reliquis cõtractibus concesserunt rerum transferri dominium: illud omnino formidabãt asserere in electionibus. Verum est quòd Panormitanus, & alij Iurisperiti eum sequuti idipsum concedunt de electione, quod de alijs contractibus. Sed verosimilior est multo nostra sententia & tutior.

Reliquum est, vt respondeamus ad argumenta vtriusque partis extremę. Ad argumenta primę partis patet, quatenus procedunt, contra primam conclusionem & contra tertiam & quartam: respõdetur enim legem non cessare cessante fine in particulari: sed tantùm qñ cessat in vniuersali finis. At quãuis in vno, aut altero contractu minus solenni, cessent fraudes, manet tñ finis legis in vniuersali, scilicet, obuiare fraudibus: quòd si talis solennitas pręt ermittatur sępissimè committerentur in huiusmodi contractibus.

Ad confirmationem respondetur finem correctionis fraternę, esse bonum particulare fratris: & idcirco qñ tale particulare bonum cessat, cessat pręceptum correctionis. Cęterùm legis faciẽtis irritos contractus minùs solennes, finis est bonum publicum, quod proinde constare potest, etiam si cesset bonum huius aut illius in particulari.

Ad secundum respondetur leges istas (de quibus modo loquimur, & sententias iudicum, quę nihil

A aliud sunt quàm applicationes quędam legis ad particularẽ casum: nõ fundati in falsa pręsumptione. Et idcirco ẽt si constet de voluntate eius, qui fecit talẽ contractum minus solennem: decreuit lex talem contractum esse irritum. Declarat ẽt iudicis sententia legis decretum, eo ꝙ quanuis modo constet de veritate: sępius contingit ꝙ volũtas talis est coacta.

Ad tertium respondetur ius naturæ non determinare formam contractus sed hoc determinat ius positiuum, quod quidem transferendis dominijs autoritate legislatoris habet potius rationem boni communis, quàm boni particularis ipsius proprij domini facientis tales contractus.

Ad vltimum respondetur nostrã sententiam esse piã & clemẽtẽ: & idcirco tribuimus dominiũ licet B debile ijs, qui possident quousq; spolientur à iudice.

Ad argumenta secundæ sententię qua parte procedunt contra secundã & tertiã conclusionẽ respõdetur. Ad primũ & ad secundũ dicimus, leges quæ in hac parte decernunt, solùm uelle (ut usus & consensio sapientum declarauit) ꝙ qñ sit, qui petat tales contractus esse irritos: declarentur reuera irriti: & pronũtietur sententia in illius fauorem. Ad tertium respondetur iuxta ea, quæ dicta sunt in quarta conclusione. Ad quartũ uerò respondetur esse maximum discrimen inter œconomum cui herus præscripsit formã celebrandi contractus declarando irritos, qui alio pacto celebrarentur, & ciuem cui lex pręscripsit eandẽ formã. Quoniã œconomus non est C dñs illorũ bonorũ, quæ ab alienat per tale cõtractus, sed dominiũ est penes herũ. Cæterũ ciuis est uerus dñs bonorum quæ ab alienat per eiusmodi contractus & non est dominus ipse legislator, Princeps, aut respublica.

Ad ultimũ respondetur leges irritas faciẽtes donationes, factas filijs illegitimis, efficere inhabiles ipsos filios illegitimos, & incapaces ad habendũ dominium: leges uerò de quibus loquimur, non id efficere, quod colligimus, primò ex usu & declaratione uirorum sapientum, qui aliter has leges interpretati sunt. Secũdò ex sermone & uerbis ipsarum legum. Et enim in illis sermo est ad ipsos filios illegitimos indignos eos dicens, oĩ beneficio, & substantia pater D na. At in his alijs sermo refertur, ad ipsos cõtractus, non ad personas, quibuscum fiunt contractus ipsi. Ac denique hoc colligimus ex eo ꝙ in illis legibus punitur crimen non pręsumptũ, sed reu era, perpetratum (incontinentiæ, videlicet aut adulterij) quod est in parentibus filiorum, qui sunt illegitimi. In præsentibus uero legibus proceditur ex præsumptione fraudum quæ in talibus contractibus ferè semper solent committi. Et idcirco leges illæ multo magis odiosę sunt & molestæ filijs illegitimis, quàm istæ illis personis quibuscum fiunt tales contractus. Hactenus dictum sit de tertia disputatione & de illis legibus in uniuersum quæ impediunt translationem dominij non uolente proprio do- E mino.

Quarta & vltima disputatio est de illis legibus, quæ transferunt rerum dominium etiam inuitis proprijs dominis. Quæ leges sunt illę, quę feruntur de præscriptione, & de usucapione. De qua materia extant tituli in utroque iure ciuili & Pontificio: quibus locis tractatur de hac re à Iurisperitis. In regula etiam, possessor. Item in regulis iuris. in 6. & in Decreto. 26. quæst. tertia. A Theologis uero in 4. distin. 15. A Diuo Thom. in quodlibeto. 12. arti. 25. ab Adriano IIII. in materia de restitutione. quęstio. de pręscriptione. A Summistis verbo, præscriptio. & verbo vsucapio.

A

Exordium aut sit à Notiuo vocabulorum. Præscriptio itaque, præter alias significationes Ciceroninas & Latinas, quas habet, significat idem, quòd exceptio: similiter præscribere, id quod exceptionē agenti seu petenti opponere. In qua significatione vsi sunt his vocabulis Latini autores. Cicero sępius. Quintilianus lib.7. Institutionum oratoriæ artis. Iurisconsultis in titulis de præscriptionibus. Cæterum varij vtriusque interpretes vtuntur hoc vocabulo, in alia significatione. Vt videlicet significēt, ius siue dominium acquisitum ex possessione, confecto tempore legibus definitio. Et hac significatione vsi sūt Summi Pontifices in Sacris Canonibus. Cæterum hoc vocabulum vsucapio, verbum Ciceronianum est: & significat etiam dominium, siue

B

ius acquisitum ex rei possessione, confecto tempore legibus definito. Sed iuris vtriusque interpretes voluerunt, esse distinctionem inter vsucapionem, & præscriptionem. Quòd vsucapio sit tantum circa mobilia bona, & sit triennalis: præscripto autē, sit circa immobilia bona, & requirat longius tempus, quàm triennium. Nobis autem Theologis pro quiete conscientiæ incūbit disputare, vtrum præscriptio, siue vsucapio & in vniuersum possessio rei cuiusque alienæ post confectum tempus legibus statutum, conferat dominium possessori, etiam si post illud tempus sciat rem illam fuisse alienam. Videtur quòd qualibet possessio exacto illo tempore conferat dominium.

C

Primò arguitur, ex l. si quis. §.1. & l. cùm notissimi. C. de prę̨scripitionib. Vbi sancitur triginta vel quadraginta annorum præscriptionem, etiam cum mala fide procedere. Id ipsum definitum est in l. Regia. 21. titul. 29. Partita. 3. Sed dicet quis has leges iá fuisse abrogatas & antiquatas à Sūmis Pontificibus. Ab Alexādro III. in c. vigilanti. de præscriptionib. Ab Innocentio III. in concilio Lateranensi. Et refertur in ca. finali. eodem titul. à Bonifacio VIII. in regula possessor, de regu. iur. Contra hanc dispositionem.

Secundò arguitur. Post editas has leges Pontificias Carolus Quintus Catholicus Rex Hispaniæ in conuentu Matritio Anno quòd Domini 1528.

D

Petitione 157. edidit legem, mercedes à famulis & seruientibus exigi non valeant post triennium ab eo die, quo à famulitio cessarunt, nisi intra id triennium stipendium illud petijsse probauerint. Ecce Rex Catholicus approbat præscriptionē solo triennio, quæ absque mala fide rarissimè constitui potest. Similia sunt multa statuta in alijs Regnis & plerisque ciuitatibus. Quinimo vt ius Pontificium iuri Pontificio opponamus, in cap. 1. de præscriptionibus. conceditur Episcopo, vt triennio, partem alienæ diœcesis quam scit esse alienam præscribat. Simile quid habetur in Concilio Mileuitano. cap. 24. & refertur 16. quæst. 3. in cap. placuit. Confirmatur.

E

Respublica ciuilis per se perfecta est, ergo leges illius non possunt antiquari per aliam potestatem. In oppositum est quòd fundamentum præscriptionis bona fides est, vt allegato. capit. habetur, ergo si possessor etiam post transactum tempus legibus definitum habeat malam fidem & conscientiam rei alienæ, corruit ipsa præscriptio, & non confert ius.

Secundo arguitur: triplex finis potest esse legum, quæ de præscriptione seu vsucaptione latæ sunt. Primus ne dominia rerum sint incerta. Secundus vt exterminentur lites. Tertius denique vt puniatur negligentia & socordia proprij domini in procurandis bonis suis & repetendis: sed propter nullum horum finium potest conferri dominium in foro conscientiæ, ergo tales leges non conferunt dominiū. Probatur minor. Primus & secundus finis tantum procedunt in exteriori foro. Etenim in foro interiori facile est vt quisque non possideat quod non est suum. Item dominia sunt certa in foro interiori. Tertius vero finis non est sufficiens causa, vt priuetur qui re sua. quoniam talis negligentia in repetēdis proprijs bonis non est digna tanta pęna. Et rursus quando digna esset tanta pœna, saltem sequeretur, quòd præscriptio seu vsucapio nō conferret ius in conscientia, quando verus dominus non fuisset negligens in inquirendis bonis suis, ergo.

Vltimò arguitur. Leges quæ denegant actiones in foro exteriori, decepto intra dimidiam iusti pretij in rei vendictione, non conferunt in conscientia ius & dominium. Vt ostendemus infra quæst. 77. ergo neque leges de præscriptione: quoniam finis tam harum quam illarum legum est minuere lites.

In hoc dubio est prima sententia, asserens legis illas seculares, quæ concedunt male fidei possessori iuris & dominium, non esse antiquatas, & abrogatas, imo uerò non posse abrogari à Pontificibus. Sic habet glossa in allegata regula. Eam etiam refert glossa in allegato cap. finali. de præscriptionibus. Et nonnulli Iurisperiti: quamuis non adeo communiter, tamen quantum ad aliquas actiones sequūtur hanc sententiam. Quos refert Couarruu. in relect. super regul. possessor. part. 2. §. 11.

Secunda sententia est Adriani quod libeto. 6. artic. 3. dicentis illas leges seculares esse iustas, non tamen conferre ius in conscientia rei possessæ: sed tantum denegare actionem vero domino, vt post exactum illud tempus lege definitio, posset res suas petere à possessore coram iudice: exemplum est in legib. quas paulò antea dicebamus denegare actionem decepto intra dimidium. Altero modo inuenitur sententia eiusdem Adriani in 4. in q. de præscriptione dicentis, prædictas leges habere locum in conscientia, quando possessor, licet habeat scientiam se possidere alienum, tamē ex aliqua iusta causa non restituit, & verus dominus est negligens in repetenda re sua. Sed abrogate, inquit. sunt illæ leges à Summis Pontificibus: quoties is, qui possidet non excusatur, restituendo ex aliqua iusta causa, & verus dominus nō est negligens in repetendo. Hāc sententiam, sequuntur multi iurisperitorum, quos refert Couarruu. vbi supra.

Tertia sententia est quorundam asserentium, nō modo leges illas seculares, verum etiam Pontificia quæ concedunt possessori bonæ fidei cum reliquis conditionibus possessionem, non tamen ferre ius in conscientia. Ita tenet multi Iurisperiti: quos refert Syluester verb. præscriptio. 1. §. 13. & Couar. 3. par. relect. allegatæ. §. 2. Hos sequitur summa Rosella in verb. præscriptio.

Pro decisione sit prima conclusio. Merito Summi Pontifices abrogarūt leges illas, quę concedebant dominium possessori malę fidei tanquam iniquas, & contra ius naturę. Explicatur conclusio. Non modo volumus dicere, quòd nunquam istæ leges ante abrogationem contulerint ius & dominium: verùm etiam quòd erant iniquę quantum ad hoc quòd negabant, actionem petendi vero domino contra possessorem malę fidei. Probatur conclusio. Ratione desumpta ex Innocentio III. in allegato loco cap. finali. Omnis constitutio quæ sine peccato mortali obseruari non potest, deroganda est: sed supradictę leges non poterant sine peccato mortali obseruari, ergo. Probatur tamen à nobis

Minor, oſtendendo eas leges, eſſe iniquas, ac ſubinde non poſſet ſine mortali obſeruari. Primò Tota, æquitas legis deſumitur ex bono publico, & communi ad quod lex ordinatur: ſed illæ cōſtitutiones erant in magnam perniciem boni publici. Etenim quiſque præſumeret occupare res alienas, ſi poſſet vt poſt aliquod tempus haberet dominium illarum, & à iudice defenderetur contra verum dominum. Secundo probatur minor, lex quæ fouet mortalia peccata, non poteſt ſine mortali obſeruari: ſed iſtæ leges fouebant mortalia peccat, videlicet, poſſidere contra conſcientiam propriam rem alienam, ergo. Vltimò probatur illa minor. Cōtra ius naturæ eſt quòd fur eo quòd eſt in mora reſtituendi comparet ſibi dominium circa rem furtiuam, aut quòd ea de cauſa defendatur à iudice in poſſeſſione: ſed hæ leges ſeculares concedebant furibus dominia ob iſtam cauſam & defendebant eos in poſſeſſione, ergo iniquæ erant.

Secunda concluſio. Præſcriptio ſeu vſucapio perfecta illis conditionibus, quas ius Pontificium expoſcit, confert verum ius & dominium in conſcientia rei poſſeſſæ etiam ſi poſt tranſactum tempus legibus definitum, ſciat rem illam fuiſſe alienam. Cōcluſio hæc aſſeritur à Iuriſperitis omnibus ferè, in allegatis locis: & à Theologis. Et probatur ratione manifeſta. Leges iuſtæ & ſanctæ, ſicut impedire poſſunt tranſlationem dominij in alios, inuitis proprijs dominis: ita poſſunt transferre dominia in alios inuitis proprijs dominis, quando expedierit ad bonum commune: ſed expedit maximè ad bonum commune, vt præſcriptio ſeu vſucapio perfecta iuxta leges Pontificias, conferant verum ius in conſcientia, ergo. Minor patet ex finibus harum legum, quorum vnus & potiſſimus eſt, ne rerum dominia tantò tempore maneant incerta: quoniam aliàs illi qui poſſident res negligerent illas, & non curarent timentes, ne quando & poſt longum tempus, veri domini eas repeterent. De hoc fine proximo & potiſſimo agitur in. l. 1. ff. de vſucapionib. & in cap. vigilanti. citato. & 16. q. 3. §. poteſt. Secundus item finis, ſcilicet minuere lites, non eſt parum vtilis bono publico, de quo fine Cicero in oratione pro Cæcina inquit: Vſucapio eſt finis ſolicitudinis ac periculi litium.

Ad argumenta vero primo loco poſita, quæ procedunt contra primam concluſionem reſpondetur. Et quidem ad primum reſponſum eſt ibidem. Ad replicam verò ſeu inſtantiam poſitam in ſecundo argumento ex. l. Caroli Quinti. Reſpondetur, illa lege non concedi dominium ſtipendij illis dominis, qui non ſoluerint toto triennio ſi habuerint malam fidem: ſed concedi duo. Alterum eſt, quòd in caſu dubio pronuntianda eſt ſententia pro dominis contra famulos tranſacto triennio. Alterum eſt, quòd cum fuerit res certa quòd dominus malam fide poſſederit, non continuo fit parata executio contra illum: ſed admittatur ad probationem. Ita intelligit legem Couar. ſup. par. 2. §. 11. ſed melius reſpondetur, quòd non datur actio in iudicio famulis. Ad cap. vero primum de præſciptionibus reſpondetur, legem illam, non concederet Epiſcopo dominium illius partis alienæ diœceſis propriè loquendo, titulo præſcriptionis: ſed potius in pœnam culpæ proprij Epiſcopi: qui toto illo triennio neglexit procurare filios ſuos nuuiter conuerſos ad fidem. Et in huius delicti pœnam priuatur illo dominio, & confertur illud dominium & iuriſdictio Eccleſiaſtica, ei qui conuerti infideles ad fidem. Lex autem de præſcriptione non reſpicit potiſſimum culpam

A proprij domini, neque infert illi pœnam vt oſtendimus cum ageremus de fine legis huius. Ad confirmationem reſpondetur rempublicam ciuile eſſe quidem ſecundum ſe & in ordine ad ſuum finem perfectam, cæterùm ſubijci omnino reipublicæ ſpirituali in ordine ad ſpiritualem finem. Et idcirco cùm contra ſpiritualem finem aliquid ſtatuit ciuilis poteſtas, tale ſtatutum abrogari ab ſpirituali principe. Imo poteſt Princeps ſpiritualis, ſi expediat bono ſpirituali, Principes ipſos ſeculares & legislatores antiquos deponere, & nouos creare.

Ad argumenta vero ſecundæ partis quæ procedunt contra ſecundam concluſionem reſpondetur. Ad primum reſpondetur: poſt exactum tempus ad
B præſcribendum legibus definitum, iam eſſe certam ſcientiam in poſſeſſore habente conditiones legis ad præſcribendum, quòd talis res poſſeſſa, ſit propria, etiam ſi certò ſciat, quòd olim fuerit aliena. Non ſecus atque is qui emit rem aliquam, quanuis certo ſciat eam rem fuiſſe alienam ante emptionē: poſt emptionem verò certò ſcit eſſe propriam, ſed tempore ipſo (quod legibus requiritur, ad præſcribendum) decurrente: requiritur ea ſcientia & bona fides in poſſeſſore, vt ſcilicet, non ſciat eam eſſe alienam. Ad ſecundum reſpondetur quòd primus finis ſine dubio habet locum & in foro exteriori & in interiori. Secundus verò finis, quanuis in exteriori tantum foro procedat, quantùm ad litium de-
C crementum & diminutionem: tamen confert ius in conſcientia. Etenim pax in interiori foro, & eſt magnum bonum publicum: ac ſubinde lex quæ reſpicit talem finem, iuſta eſt & conferre poteſt ius in foro interiori conſcientiæ.

Tertius vero finis eſt nimium remotus & parum aut certè nullo pacto intentus à lege, ſed permiſſus tantum, & idcirco ſiue verus dominus negligens fuerit, ſiue diliges, in re ſua inquirenda, poſſeſſor habens legis conditiones præſcibit ſeu vſucapit illam. Ad tertium copioſo reſpondebimus. q. 67. pro nunc verò reſpondeo negando cōſequentiam: quoniam leges illæ de venditione latæ ſunt tantum permiſſiuæ. Leges autem de præſcriptione, ſunt præceptiuæ.
D Leges autem præceptiuæ differunt à permiſſiuis, quia illæ conferunt ius in conſcientia, iſtæ verò nō. Sed argumentabitur quiſpiam ex hiſce dictis contra primam concluſionem. Leges illæ de venditione iuſtè potuerunt permittere, quòd non daretur actio in foro exteriori decepto intra dimidiū contra eum qui deceperat. Ergo leges ciuiles iuſtè potuerunt permittere, quòd vero domino non daretur actio contra poſſeſſorem malæ fidei, poſt tranſactum tempus legibus præſtitum. Ad hoc reſpondeo negando conſequentiam in deceptione citra dimidium fuit voluntarius aliquo pacto deceptus, neque datur occaſio per leges illas ad decipiendum, neque ad alienas res occupandum. Cæterum in ma-
E læ fidei poſſeſſore verus dominus non eſt voluntarius ullo pacto: & per leges permittentes ne daretur actio in foro exteriori, dabatur fomentum, & occaſio magna ad occupandas res alias & poſſidendas per iniquitatem.

DVBIVM aliud eſt conſequens pro intelligentia ſecundæ concluſionis in præcedenti dubio, quænam ſint requiſitæ conditiones ad perfectam iure humano præſcriptionē. Pro cuius dubij intelligentia, ſit concluſio vnica. Quatuor ſunt numero conditiones requiſitæ ad præſcribendum iure Pontificio. Prima conditio eſt. Vera & propria poſſeſſio rei præſcribendæ. Propter huius conditionis defectum monachus non poteſt rem aliquam præſcribere,

bere: quoniam non potest habere possessionem & proprietatem illius. Item laici non possunt præscribere rem aliquam spiritualem. Secunda conditio est continuatio huius possessionis toto tempore legibus præstituto. Itaque si tempus illud interrumpatur in possidendo non præscribit possessor. Tertia conditio est bona fides, hoc est, conscientia quòd illa res quam possidet non sit aliena. Etenim fides in præsentia accipitur pro existimatione, qua quis existimat rem aliquam quam possidet esse propriam: quæ tertia conditio magni momenti est in præsentia, & explicanda inferius copiosius. Quarta conditio est titulus ad possidendum. Potest autem titulus iste esse triplex, naturalis, aut legitimus, aut denique lege præsumptus. Naturalis titulus est ille qui positus est in ipsa rerum natura, & veritate rei. Legitimus titulus est ille, qui si cōsulamus leges, dominium confert: quantùs reuera præsupponat aliquid falsum. Denique titulus lege præsumptus est ille, vt nomen præ se fert, qui lege præsumitur, iudicis sententia. v.g. qui innititur rei veritati & veræ testium depositioni, & iuris scientiæ. Cæterum iudicis sententia quę fertur secundùm allegata & probata iuxta leges ipsas, sed fundata in falsa præsumptione, in falsa videlicet testium depositione: est titulus legitimus: quoniam est secundum leges lata & contraria sententia est etiam illegitima sentētia. Sententia denique iudicis, quæ non est lata secundum allegata & probata, sed omnino contra leges, est titulus lege præsumptus. Etenim lex præsumit sententiam iudicis, quanuis aliàs iniqua sit, esse iustam, imo præcipit eam mandari executioni, quandiu non reuocatur per superiorem. Ex his sequitur primò, quomodo distingui possent inter sese titulus naturalis & legitimus ex vna parte: & bona fides ex altera. Etenim si quispiam per sententiam iuxta allegata & probata pronuntiatam, sed quæ innititur falsæ testium depositioni, possidet rem aliquam, scient tamen vitium illud falsæ depositionis testiū, citra dubium titulo legitimo possidebit, tamen nullo pacto bona fide. Contra verò si possideat per sententiam iniquam, tamen quam ipse opinatur æquam: possidet manifestè bona fide: non tamen possidet titulo legitimo lege naturali. Rursus datur bona fides sine titulo in eo, qui possidet tem triginta annis vel quadraginta mani titulo: per quem res ad eum peruenerit & in eo est. Item qui existimat rem quam possidet sibi donatam à vero domino aut legatam, cum tamen reuera donata aut legata non fuerit. Item filius, qui succedit in bona paterna iure hæreditario, credit tamen illa bona esse patris tantum propter testimonium patris: bonam fidem habet sine titulo. Sed tam circa conclusionem, quā circa hoc corollarium nota, bonam fidem esse multo magis necessariam ad præscribendum, quàm titulum: vsque adeo vt sæpius detur præscriptio sine titulo, nunquam tamen sine bona fide. Exemplū est in præscriptione triginta vel quadraginta annorum. & in c. placuit. §. potest. 16. q. 3. Exemplū aliud est in præscriptione immemoriali, & in præscriptione centenaria contra Romanam Ecclesiam. De quibus legantur Iurisperiti in locis allegatis. Titulus ergo requiritur semper, tantùm in præscriptionibus vsitati temporis decem aut viginti annorum.

Sequitur secundo, quòd hæres latronis, qui bona fide succedit in defuncti hæreditatem, non habet titulum aliquem ad præscribendum. Hoc corollarium est contra M. Soto in allegato loco. Cæterum est res constitutissima in iure, & communis apud vtriusque Iurisperitos, & certum est quòd non ha-

A bet titulum naturalem. Quòd vero non habeat titulum etiam lege præsumptum, probatur. Leges de præscriptione expresse asserunt eum non esse titulum aliquem, ergo non est titulus lege præsumptus. Antecedens probatur in l. cum hæres. ff. de diuersis temporum præscriptionibus. & in l. vltima. C. corā de vsucapionibus. Verum est tamen quòd talis hæres spatio triginta vel quadraginta annorum, poterit res has legitimè præscribere, quoniam vt paulo antea dicebamus, ad præscriptionem istam longissimi temporis non requiritur titulus: & hoc habetur vt probabilior opinio apud Iurisperitos. Sequitur tertiò, quòd qui emit à latrone rem furtiuam similiter non habet titulum ad præscribendum, neq; B reuera præscribit vsitato tempore sed solū præscriptione longissimi temporis trigiota vel quadraginta annorum: hoc habetur in §. quod autem, & §. furtiuæ. Instituta de vsucapionibus. vbi dicitur furtiuæ res, & quæ vi possessæ sunt, etiam si longo tempore possessæ fuerint, vsucapi non possunt, sed intelligeodum est hoc de vsucapione vsitati temporis nam de ea quæ longissimis temporis est contrariū colligitur ex l. omnes. C. de præscriptione triginta vel quadraginta annorum. & ex l. si aliena. ff. de vsucapionibus. Hoc item corollarium est contra Sotū vbi supra. Cæterum tam hæres latronis, quàm qui ab illa rem quampiam emit, si bona fide possideant, præscribunt & vsucapiunt, fructus rei possessæ etiā C vsitato tempore. Hoc habetur in l. bonæ fidei. ff. de acquirendo rerum dominio. vbi dicitur. Illi qui nō possunt vsucapere propter rei vitium, fructus suos faciunt. Idem habetur in. l. si aliena. §. Scæuola. ff. de vsucaptionibus. Itaque si pater furatus est vrbem aliquam: filius hæres illius non potest præscribere vrbem, nisi spatio longissimi temporis. Cæterum fructus vrbis vsitato tempore vsucapit. Vide Syluestrum verb. præscriptio. 1. & 2. §. 8. & 12. & Couar. in allegata relectione. par. 2. §. 9.

Dubium vltimum est pro intelligentia præcedentium. Vtrùm bona fides necessaria ad prescribendum patiatur secum hæsitationem & dubium. videtur vera pars affirmatiua. Primo ex cap. vltim. D de præscriptionibus. Ex quo loco desumimus geminam argumentationem. Alteram quidem ex cōclusione ipse, & ex ratione illius. Pontifex siquidem ibi definit necessariam esse bonam fidem ad præscribendum, & non sufficere malam: quoniam possidere mala fide est peccatū mortale. Tunc sic. Qui posidet rem aliquam cum hæsitatione & dubio sit ne propria, sed ea animo vt quando sciuerit esse alienam, donet eam vero domino, non peccat mortaliter: quoniam melior est possidentis conditio, ergo ille talis habet bonam fidem necessariam ad præscribendum simul cum dubio. Item argumentum desumimus ex corollario quod Pontifex colligit in eodem cap. Oportet vt qui præscribit nulla tempo- E ris parte habeat conscientiam rei alienæ. Tunc sic. Qui dubitat sit ne res quam posidet aliena, non habet conscientiam rei alienæ, ergo ille talis habet bonam fidem. Probatur antecedens. Dubiū seu hęsitatio non est assensus, aut dissensus in alteram partem, ergo non habet conscientiam rei alienę.

In oppositum est: Quia qui cum dubio & hęsitatione possidet rem tanquam propriam, peccat mortaliter: ergo cum dubio non potest habere bonam fidem ad præscribendum. Antecedens probatur. Exponit se illa talis periculo retinendi rē alienam, quanuis habeat animum reddendi illam vero domino cum sciuerit esse alienam. At vero qui amat periculum peribit in illo, Ecclesiast. 3.

In hoc

In hoc dubio eſt prima ſententia quorundam aſſerentium quòd dubium iſtud non tollit bonam fidem. Ita aſſerit glo. in cap. finali de præſcriptionib. & cap. ſi diligenti. eodem titulo. & Panormitanus, quem ſequuntur multi Iuriſperiti, eſt in eadem ſententia.

Secunda ſententia eſt Adriani in materia de reſtitutione, quęſt. de pręſcriptione in 4. Sententiarũ: & in quodlibeto. 2. dicentis, eum qui habet dubium ſit ne res propria, non poſſe ſine peccato mortali poſsidere illam tanquam propriam, ac ſubinde nec præſcribere poſſe: debere tamen ſeruare illam vero domino, & adhibere diligentiam ad eum inquirendum. Quòd ſi hoc faciat, pręſcribit etiam cum dubio illo. Adriani ratio eſt, quoniam ſi poſsideat tanquam proprium peccat mortaliter: vt dicebamus in argumento in oppoſitum. Si autem ſeruat eam vero domino non peccat mortaliter.

Tertia ſententia eſt media inter has extremas. Eum qui dubitat poſſe quidem poſſidere illam rem tanquam propriam, debere tamen pro qualitate dubij partem reſtituere, aut illi, cuius dubitat ſit ne res illa, aut certè pauperibus, ſi poſt factam diligentiam verum dominum non inuenerit: ſi manet dubius adhuc poſt diligentiam factam. Cæterum inquit, ꝙ eiuſmodi dubium interrumpit præſcriptionem.

Quarta ſententia item media inter has ſententias explicatur ſequentibus concluſionibus. Prima concluſio. Qui dubitat probabiliter, An res ſit aliena, non habet bonam fidem. Probatur primo, quia dubium verisimile & probabile eſt medium inter bonam, & malam fidem, ſicut pallidum eſt medium, inter album, & nigrum. Probatur ſecundò, quòd non ſit bona fides ex. l. 48. ff. de acquir. rerum domi. vbi dicitur, Bonę fidei, & indubiæ poſſeſſor. En diſtinguitur manifeſte bona fides contra dubiã. Secundo probatur. Bona fides in vniuerſis alijs materijs non patitur ſecum hæſitationem & dubium, ergo nec in iſta materia. Antecedens probatur inductione. Si quis dubitet, An hodiernus dies ſit dies ieiunij non hẽt bonã fidem, vt veſcatur carnib. Etenim ſi cum illa hæſitatione veſceretur carnibus, peccaret mortaliter; ſi autem cum bona fide illis veſcatur non peccat mortaliter. Idem eſt in vniuerſis alijs. Quartò, Si dubium eſſet bona fides, ſufficeret ad incipiendam præſcriptionem: at hoc conſequẽs eſt falſum iuxta omnium tam Iuriſperitorum, quã Theologorum ſententiam, ergo & antecedens.

Secunda concluſio. Qui cum dubio veriſimili, ſit ne res propria vel aliena poſſidet, adhibet autem diligentiam ad inquirendam veritatem rei: ſi dubiũ ſit æquale pro vtraque parte, iuſtè poſſidet rem totam integram. Si vero dubium non ſit æquale, ſed inclinet magis in alterius fauorem, tenetur qui poſſidet pro qualitate dubij partem reſtituere. Prima pars probatur ex regulis iuris vulgatis. In pari delicto & cauſa melior eſt poſſidentis conditio. Cum iura partium ſunt obſcura, reo fauendum eſt potiùs quam actori. Secundò probatur. Si iudex per ſententiam applicaret illam rem totam poſſeſſori, ille iuſte totam poſsideret: quamuis adhuc maneret dubium ſpeculatiuũ æquale, pro vtraque parte ergo. Conſequentia probatur, quoniam iudicis ſententia quæ non fundatur in falſa præſumtione, nõ magis confert ius in conſcientia poſt, quam pronũtiata eſt, quàm antea. Secunda pars probatur. In tali caſu non eſt par cauſa poſſidentis & non poſſidẽtis, ſed melior non poſsidentis, ergo non eſt mirum quòd tunc faueamus magis non poſsidenti. Secundò probatur. Si dubium illud ita attenuaretur pro

A parte illius qui poſſidet, vt nulla maneret veriſimilitudo pro illius parte, ſine dubio ille teneretur reſtituere totam rem integram alteri, ergo quando attenuatur in illo gradu, vt videlicet, quamuis aliqua ſit veriſimilitudo pro illius qui poſsidet parte, eſt tamen maior pro alterius parte, tenebit pro rata portione aliquid alteri refundere vel reſtituere.

Tertia concluſio. Poſt adhibitam ſufficientem diligentiam ad inquirendum verũ rei dominum, is qui poſsidet: inchoat præſcriptionem ab eo temporis puncto quo eam diligentiam adhibuit: etiam ſi adhuc maneat dubius ſpeculatiuè. Probatur primò. Ad inchoandam præſcriptionem, ſufficit ſimul cũ poſſeſſione & reliquis conditionibus bona fides humana. B Sed poſt adhibita ſufficientem diligentiam poſſeſſor iſte habet bonam fidem humanam, ergo incipit præſcribere ab eo puncto temporis. Probatur minor. Ille poſſeſſor eſt certus practicè & moraliter, quòd illa res eſt propria, ergo habet bonam fidem humanam. Antecedens probatur, quoniam in moralibus non eſt efflagitandum mathematicũ iuſtum. Secundo probatur concluſio. Ex fine legũ quæ ſunt de præſcriptione latæ qui finis fruſtraretur certè niſi is poſſeſſor præſcriberet. Quod ſic probatur. Finis legum, quæ de præſcriptione latæ ſunt, eſt ne rerum dominia incerta ſint longo tempore: at niſi hic poſſeſſor præſcriberet: perpetuò rei illius quam poſsidet, dominium maneret incertum, C ergo &c. Minor probatur. Siquidem poſſeſſor ille cum eodem dubio, transfunderet rem illam in ſuos hæredes, & illius hęredes in ſuos. Tertio probatur. Si iudex per ſententiam applicaret rem illam poſſidenti ſine dubio à tempore pronuntiatæ ſententiæ poſſeſſor inchoaret pręſcriptionem, etiamſi adhuc maneret dubius ſpeculatiuè: ſed ad quietandã conſcientiam & bonam fidem habendam, tam ſufficit diligẽtia adhibita, quàm iudicis ſententia, ergo.

Quarta concluſio. Dubium ueriſimile & probabile antequam adhibita ſit ſufficiens diligentia, non ſufficit ad inchoandam præſcriptionem: Cæterum ſi ſuperueniat præſcriptioni, quę bona fide inchoata erat, non interrumpit illam. Prima pars eſt communis D conceſio omnium Theologorum & Iuriſperitorum, & ex capitulis requirentibus bonam fidem ad præſcribendum patet. Secunda pars eſt cõmunis omnibus Iuriſperitis quos refert & ſequitur Syluester, verbo pręſcriptio. 2. §. 3. & copioſius hoc diſſerit Epiſcopus Segouienſis par. 2. §. 7. in regula poſſeſſor. Quamuis hæc pars ſit contra Adrianum & Soto & alios Theologos. Probatur autem hæc pars. De facto in exteriori ſoro pronuntiaretur ſententia pro eo poſſeſſore qui bona fide incepiſſet præſcriptionem quãuis poſtea dubitaret: ſed ſententia in foro exteriori pronuntiata quæ non innititur falſæ præſumptioni confert ius in cõſcientia, ergo præſcribit. Maior patet, quoniam omnes E Iuriſperiti ſunt in ea ſententia, quòd ille pręſcribat, Iuriſperiti autem ſunt iudices pronuntiantes ſententiã in foro exteriori. Confirmatur, ſententia quę in foro exteriori iuxta omnium Iuriſperitorum ſententiam pronuntiatur, nõ eſt iniuſta. Alioquin ſemper tribunal exterius erraret, ſententiam pronuntiando in huiuſmodi cauſa ergo talis ſententia confert ius. Secundò probatur hæc pars argumento in principio huius dubij facto pro parte affirmatiua ex cap. fin. de præſcriptionibus. Et confirmatur ex cap. ſi virgo. 34. quęſt. 2. ex regul. 2. de regulis iuris. in 6. quæ ſic habet: poſſeſſor malæ fidei tempore non præſcribit. In his ſiquidẽ capituli ad inchoandam pręſcriptionem exigitur bona fides. Cæterum

ad

ad eam continendam tantum, exigitur, quòd absit mala fides & scientia rei alienæ: qui vero dubitat sit ne res sua, non habet malam fidem, vt ostendimus conclusione. 1. Vltimò probatur hæc eadem pars ex cap. inquisitioni. & ex cap. dominus. de secundis nuptijs. vbi fœmina quæ nupsit secundo viro bona fide, priore viuo, iubetur reddere debitum secundo viro, etiam si dubium postea superuenerit ergo multo magis in nostro casu, qui sic dubitat poterit continuare præscriptionem, si adhibet sufficientem diligentiam.

Sed contra hanc conclusionem arguitur. Per litis contestationem in exteriori foro interrumpitur præscriptio bona fide inchoata, sed litis contestatio solum facit conscientiam dubiam, ergo dubium solum sufficit ad interrumpendam præscriptionem. Repondetur ad hoc, in casu isto non interrumpi præscriptionem propter solum dubium, quod oritur ex litis contestatione, hoc est, ex petitione veri domini: sed quia iura solum volunt fauere possessori pacifico. Cæterum quando dubium aliunde oritur: possessore est pacificus, ac sebinde præscribit. Ad argumenta vero partis affirmatiuæ, quatenus aduersantur secundæ conclusioni, & primæ parti conclusionis vltimæ: patet ex ipsis cõclusionib. Respódetur enim Pontificẽ in hoc capite vocare peccatum mortale, siue eam conscientiam quæ formaliter peccatum est & mala fides, siue certè eam quæ causaret peccatum mortale: nisi adhibeatur diligẽtia ad inquirendum verum dominum. Et hæc posterior non est sufficiens ad incipiendam præscriptionem, bene tamen ad continuandam. Vt indicat (quantum videtur aperte) ipse Pontifex in corollario quod inde infert. Ad argumentum in oppositũ respondetur, nulli omnino periculo peccati exponere seipsum, qui cum dubio verisimili iuxta definita in nostris conclusionibus possidet rem alienam, etiam tanquam propriam. Hæc dicta sint de materia de Dominio.

QVAESTIO LXII.
De Restitutione.

DEINDE considerandum est de restitutione. Et circa hoc quæruntur octo.

ARTICVLVS PRIMVS.

Vtrùm restitutio sit actus iustitiæ commutatiuæ.

Infra ar 2. & 3. corp.

D Primum sic proceditur. Videtur, quòd restitutio non sit actus iustitiç commutatiuæ: iustitia enim respicit rationem debiti. Sed sicut donatio potest esse eius quod non debetur, ita etiam & restitutio. Ergo restitutio non est actus alicuius partis iustitiæ.

2. Præterea. Illud quod iam transijt, & non est, restitui non potest. Sed iustitia & iniustitia sunt circa quasdam actiones & A passiones, quæ nõ manent, sed transeũt. Ergo restitutio non videtur esse actus alicuius partis iustitiæ.

3. Præterea. Restitutio est quasi quædam recompensatio eius, quod subtractũ est. Sed aliquid potest homini subtrahi nõ solum in commutatione, sed etiam in distributione, puta cùm aliquis distribuẽs, minus dat alicui quàm debeat habere. Ergo restitutio non magis est actus commutatiuæ iustitiæ quàm distributiuæ.

B SED contra. Restitutio ablationi opponitur. Sed ablatio rei alienç est actus in iustitiæ circa commutationes. Ergo restitutio eius est actus iustitiç, quæ est in cõmutationibus directiua.

RESPONDEO dicendum, quòd restituere nihil aliud esse videtur, quàm iteratò aliquem statuere in possessionẽ, vel dominium rei suæ. Et ita in restitutione attenditur æqualitas iustitiæ secundũ C recompensationem rei ad rem: quod pertinet ad iustitiã commutatiuam. Et ideo restitutio est actus commutatiuæ iustitiæ, quando scilicet res vnius ab alio habetur, vel per voluntatem eius sicut in mutuo, vel deposito: vel contra voluntatẽ eius, sicut in rapina vel furto.

Ad primum ergo dicendum, quòd illud quod alteri non debetur, non est propriè loquendo, eius, etsi aliquando eius fuerit. Et ideo magis videtur esse donatio, D quàm restitutio, cũ quis alteri reddit quod ei non debetur. Habet tamen aliquam similitudinem restitutionis: quia res materialiter eadem est: non tamen est eadem secundùm formalem rationem, quam respicit iustitia, quod est esse suum alicuius. Vnde nec propriè restitutio dicitur.

Ad secundum dicendum, quod nomẽ restitutionis, inquantum importat iterationem quandam, supponit rei indentita E tem. Et ideo secundùm primam impositionem nominis, restitutio videtur locũ habere præcipuè in rebus exterioribus, quæ manentes eædem, & secundum substantiã, & secundùm ius dominij ab vno possunt ad alium deuenire. Sed sicut ab huiusmodi rebus nomen commutationis translatum est ad actiones vel passiones, quæ pertinet ad reuerentiam vel iniuriam alicuius personæ, seu nocumentũ

vel

vel profectum: ita etiam nomen restitutionis ad hoc deriuatur, quæ licet realiter non maneat, tamen manet in effectu vel corporali, puta cum ex percussione læditur corpus: Vel qui est in opinione hominũ: sicut cùm aliquis verbo opprobrioso remanet infamatus, vel etiam minoratus in suo honore.

Ad tertium dicendum, quòd recompensatio, quam facit distribuens ei, cui dedit minus, quàm debuit, fit per cõparationem rei ad rem: ut si quanto minus habuit quam debuit, tanto plus ei detur. Et ideo iam pertinet ad iustitiam commutatiuam.

SUMMA ARTICULI.

CONCLVSIO prima est affirmatiua: Ratio breuiter est, qui restitutio importat recompẽsationem rei ad rem secundum æqualitatem.

Secunda conclusio. Notetur in solutione ad primum Restitutio propriè loquendo importat rationem debiti.

Tertia conclusio. Notetur in solutione ad secundum. Restitutio etiam si secundùm primæuam significationem habeat locum præcipuum in rebus, exterioribus tñ transfertur ad actiones vel passiones, quæ pertinet ad iniuriam vel reuerẽtiam personæ.

Quarta conclusio. Recompensatio quam facit distribuens ei cui dedit minus quam debet, fit per recompensationem rei ad rem, & pertinet ad iustitiam commutatiuam.

COMMENTARIUS.

MATERIA hæc de restitutione grauissima est, & Theologo valde necessaria ad decidendas difficultates quæ quotidie in humano conuictu se se offerunt. Differunt Theologi de restitutione in 4. Sententiarum dist. 15. vbi Magister agit de tertia parte pœnitentiæ, quæ dicitur operis satisfactio. Summistæ verò in verbo restitutio. inter quos specialiter videatur Caie. Adrian. in 4. in materia de restitutione. & Ioan. de Medina in codice de restitutione. Magist. Soto li. 4. de iust. & iur. q. 6. & 7.

Nos autem in hoc tractatu stylo quidem breui sed compendioso curabimus vniuersalium & particularium difficultatum confusionem distinguere & decidere, ita vt nihil necessarium prætermittamus.

ANTE oia de vocabulo, restitutio, sciẽdũ est, esse Ciceronianũ sed in significatione vniuersaliter, ita vt idẽ sit restituere atq; reddere siue ex iustitia hoc fiat, siue ex liberalitate, siue alio mõ. Et hoc mõ dr quis restitutus in pristinam salutem beneficio medicinæ, & in pristinam dignitatem opera amici. At vero Theologi de iustitia disputantes strictiùs vtuntur hac voce: vt significet actum iustitiæ commutatiuæ, quo reparatur iniuria, siue in bonis honoris, siue in bonis corporis, siue in bonis spiritualib. Quibusdã tamen Theologis placet distinguere, vt restitutio proprie sit bonorum fortunæ, satisfactio verò sit recompensatio facta pro iniuria circa personam. Nihilominus frequentissime vtrunque

A vocabulum pro altero vsurpatur, Verum est tamẽ, quod satisfactio specialiter dicitur, quando quis per actum pœnitentiæ Deo satisfacit, non tamen ita proprie dicetur restitutio: quia reuera Deus non patitur aliquod detrimentum nostris offensis, & ideo restitutio quæ est actus iustitiæ commutatiuæ non potest dici propriè in ordine ad Deum. Et tamen inter Deum & hominem solum ponitur ex parte Dei iustitia distributiua: ex parte vero nostra ponitur pœnitentia quæ est specialis virtus & pars potẽtialis iustitiæ, quatenus homo per contritionẽ nititur satisfacere Deo pro offensa commissa contra eum. Dicitur etiam satisfactio tertia pars pœnitentiæ, secundùm quòd homo facit aliqua opera, per

B quæ satisfacit pro pœnis debitis in purgatorio. Hactenus de nomine, restitutio.

Definitio vero quid rei talis colligitur è D. Tho. Restituere est iteratò aliquem statuere in dominiũ vel possessionem rei suæ. Intelligitur autem nomine rei, omne illud ad quod homo habet ius. Hæc definitio non indiget noua explicatione, suppositis quæ diximus de dominio & possessio. Ex hac definitione colligit D. Tho. principalem conclusionem huius articuli. Quæ quidem ab omnibus recipitur: & quanuis sit controuersia inter Doctores, an violatio iustitiæ distributiuæ obliget ad restitutionẽ: tamen omnes cõueniunt in hoc quòd si illa violatio obligat ad restitutionem, talis restitutio pertinet

C ad iustitiam commutatiuam. Vtrùm autẽ talis violatio obliget ad restitutionem, disputat Caietanus latè in hoc loco circa solutionem ad tertium: Sed nos opportunius hanc difficultatem definiemus quæst. seq. 63.

ARTICVLVS II.

Vtrùm sit necessarium ad salutẽ, quòd fiat restitutio eius quod ablatum est.

D AD secundum sic proceditur. Videtur, quòd non sit necessarium ad salutem, quòd fiat restitutio eius quod ablatũ est. Quod enim est impossibile, non est de necessitatem salutis. Sed aliquando impossibile est restituere, id quod est ablatũ puta cùm aliquis abtulit alicui membrũ vel vitam. Ergo non videtur esse de necessitate salutis, quòd aliquis restituat quòd

4 d. 15 q. 1. art. 8 q. 2 Et quolib. 12. artic. 2.

E alteri abstulit.

2. Præterea. Committeret aliquod peccatum non est de necessitate salutis: quia sic homo esset perplexus. Sed quandoq; illud quod aufertur, non potest restitui sine peccato: puta cùm aliquis alicui famam abstulit, verum dicendo. Ergo restituere ablatum non est de necessitatẽ salutis.

3. Præterea. Quod factum est, non potest fieri, vt factum non fuerit. Sed aliquãdo

do alicui aufertur honor suæ personæ ex hoc ipso, quòd passus est ab aliquo iniustè eum vituperante. Ergo non potest sibi restitui quòd ablatum est. Et ita non est de necessitate salutis restituere ablatũ.

4. Præterea. Ille, qui impedit aliquem ab aliquo bono consequendo, videtur illud ei auferre: quia quod modicum deest, quasi nihil deesse videtur, vt Philosophus dicit in secundo † Physic. Sed cùm aliquis impedit aliquem vt non consequatur prębendam vel aliquid huiusmodi, nõ videtur quod teneantur ei ad restitutionem præbendę quia quandoque non posset. Non ergo restituere ablatũ, est de necessitate salutis.

Lib. 2. tex tu 56 to- mo 2.

Sed contra est, quòd August. dicit in epistola ad † Maced. 14. quęstion. 6. Si res aliena propter quam peccatum est, reddi possit, & non redditur, pœnitentia non agitur, sed simulatur. Si veraciter agitur, non remittitur peccatum, nisi restituatur ablatum, si (vt dixi) restitui potest.

Epist. 54. à medio, 1 lius to. 2. Et habetur. 14. q. 6. c. 51. res aliena.

RESPONDEO dicendum, quòd restitutio, sicut dictum † est, est actus iustitiæ commutatiuæ, quæ in quadam æqualitate consistit. Et ideo restituere importat redditionem illius rei, quæ iniustè ablata est. Sic enim per iteratam eius exhibitionem æqualitas reparatur. Si verò iustè ablatum sit, inæqualitas erit, vt ei restituatur, quia iustitia in æqualitate consistit. Cùm ergo conseruare iustitiam sit necessitate salutis, consequens est quòd restituere id quod iniustè ablatum est alicui, sit de necessitate salutis.

Arti. præcedenti.

Ad primum ergo dicendum, quòd in quibus non potest recompensari ęquiualens, sufficit quòd ibi recompensentur ꝙ possibile est: sicut patet de honoribus qui sunt ad Deum & ad parentes, vt Philosophus dicit † in 8. Ethic. Et ideo quando id quod est ablatum, non est restituibile per aliquid æquale, debet fieri recompensatio qualis possibilis est: puta cùm aliquis alicui abstulit membrum, debet ei recompensare vel in pecunia, vel in aliquo honore, considerata conditione vtriusque personæ, secundum arbitrium boni viri.

Lib. 8. cap. vlt. nõ procul à fine, tom. 5.

Ad secundum dicendum, quòd aliquis potest alicui famam tripliciter auferre. Vno modo verum dicendo, & iustè: puta cùm aliquis crimen alicuius prodit ordine debito seruato, & tunc non tenetur ad

A restitutionem famæ. Alio modo falsum dicendo & iniustè, & tunc tenetur restituere famam, confitendo se falsum dixisse. Tertio modo verum dicendo, sed iniustè: puta cùm aliquis prodit crimen alterius contra ordinem debitum: & tunc tenetur ad restitutionem famæ quantum potest, sine mendacio tamen: vtpotè ꝙ dicat se malè dixisse, vel quòd iniustè eũ diffamauerit. Vel si non possit famam restituere, debet ei aliter recompensare, sicut & in alijs dictum † est.

B Ad tertium dicendum, quòd actio cõtumeliam inferentis non potest fieri, vt non fuerit. Potest tamen fieri, vt eius effectus, scilicet, diminutio dignitatis personæ in opinione hominum, reparetur per exhibitionem reuerentiæ.

In solutione ad primum.

Ad quartum dicendum, quòd aliquis potest impedire aliquem ne habeat præbendam, multipliciter. Vno modo iustè, puta si intendens honorem Dei, vel vtilitatem Ecclesiæ, procuret quòd detur alicui personę digniori: & tunc nullo modo tenetur ad restitutionem, vel ad aliquam recompensationem faciendam. Alio modo iniustè: puta si intendat eius nocumentum, quem impedit propter odium vel vindictam, aut aliquid huiusmodi: & tũc si impedit nę præbenda detur digno, consulens quòd non detur antequam sit firmatum quòd ei detur, tenetur quidem ad aliquam recompensationem pensatis cõditionibus personarũ & negotij secundũ arbitriũ sapientis: non tamen tenetur ad æquale, quia illam nondum fuerat adeptus, & poterat multipliciter impediri. Si verò iam firmatum sit quòd alicui detur præbenda, & aliquis propter indebitam causam procuret quòd reuocetur, idem est ac si iam habitam ei auferret: & ideo tenetur ad restitutionem ęqualis, tamen secundum suam facultatem.

C

D

E

SVMMA ARTICVLI.

CONCLVSIO est. Restituere id quod iniustè ablatum est alicui, est de necessitate salutis. Ratio est, quia conseruare iustitiam est de necessitate salutis.

COMMENTARIVS.

DVBITATVR primò circa conclusionem articuli, an sit vera. Arguitur primò pro parte negatiua. Qui retinet rem alienam domino irrationabiliter inuito, non peccat: sed quicũque dominus est irrationaliter inuitus

tus,si nolit rem suã detinerit ab altero qui illam accepit, ergo alter non tenetur restituere. Probatur minor. Quia vnusquisque ordine charitatis, tenetur magis diligere bonum spirituale proximi, quã bona temporalia,ergo ex eodem ordine obligatur, vt sit voluntarius quòd alter retineat bona sua tẽporalia ne mortaliter peccet.

Secundò. Si esset præceptum de restitutione,cõtineretur in septimo præcepto Decalogi: Non furtum facies,sed non continetur in hoc,ergo.Probatur minor.Quia illud præceptum est negatiuum,& proinde obligat semper & pro semper, sed præceptum restituendi est affirmatiuum, quod non pro semper obligat, sed pro tempore & loco,ergo non continetur in illo septimo præcepto, Non furtum facies.

Tertiò. Si esset præceptum restituendi, non solum obligaret restituere res iniustè ablatas sed et omnes res alienas etiam iustè acceptas, v.g. si quis accepit mutuò rem alienam, vel etiam inuenit illam:at vero D.Tho.duntaxat inquit esse de necessitate salutis restituere quod iniustè ablatum est,ergo conclusio nõ satisfacit plene titulo articuli.Imo adiùgit D. Tho. q. si aliquid iustè ablatum sit, inæqualitas erit ei restituere cui ablatum est.

Fuerunt Græci quidã ,ut refert Guido Carmelita in lib.de hæresibus negantes, restituere esse de necessitate salutis. Erasmus etiam in quatuor primis editionibus super Euangelia, illud Lucæ, quod superest date eleemosynam, negauit necessitatem restitutionis, sed in editione quinta asseruit illam.Et Castro de hæresibus in verbo, restitutio refert prædictos autores.

Pro decisione veritatis sit prima conclusio. Necessarium est ad salutem necessitate præcepti vt qui iniustè retinet alienum restituat illud quomodolibet peruenerit ad manus eius.Ista conclusio videtur vniuersalior quam conclusio D.Tho. sed in substantia eadem est cum illa. Pro cuius intelligentia notandum est quòd ex duplici titulo potest oriri obligatio restituendi. Alter titulus est acceptio rei alienæ,siue iusta,siue iniusta:sicut contingit in mutuo vel in furto siue res illa possideatur ab eo qui accepit,siue non possideatur. Intelligimus ergo nomine acceptionis quamlibet actione, propter quam minus habet alter in bonis suis, quam ius illius postulabat.Vt abscisio brachij,combustio domus. Et isto modo dicitur in præsenti acceptio rei alienæ. Alter titulus est ipsamet res aliena,siue ille qui possidet acceperit illam à vero domino, siue acceperit ab alio retineat, vel ex donatione vel ex vendinone vel ex inuentione. Contingit autem aliquando vt vterque titulus conueniat: & teneatur aliquis ex vtroque capite restituere.

Notandum est secundo, quòd acceptio iusta rei alienæ non inducit propriè obligationem restituendi, donec accipiens sit in mora reddendi illam domino.v.g. Si quis accipiat mutuo, vel in deposito pecuniam ad tempus determinatum, tunc si intra illud tempus legitimum reddit, non dicitur restituere propriè.Et ratio est. Quia restituere ex primæua & Latina significatione, est id quod lapsum erat erigere, vel depravatum corrigere & in pristinum prædictum statum reparare: cum autem à Theologis translatum est vocabulum ad actionem quamdam iustitiæ significandam,noluerunt excludere illam proprietatẽ significationis. Alias omnes actus iustitiæ commutatiuæ dicerentur restitutio.Sed intendunt solum modo significare actionem illam iustitiæ commutatiuæ reparatricem damni, quod ex

A iniustitia emerserat. Et idcirco non quotiescunque redditur res aliena vero domino dicitur restitutio. Et sic intelligatur D. Tho. in hoc articulo. Sed si quis obijciat, quod D.Tho.dicit in articulo primo. Et ideo restitutio est actus iustitiæ commutatiuæ, quando scilicet res vnius ab alio habetur,vel per voluntatem eius,sicut in mutuo & deposito, vel contra voluntatem eius, sicut in rapina & furto, ergo cum aliquis reddit mutuum vel depositum, restituit secundum D. Tho. etiam si habet illud per voluntatem domini.Respondetur primò,quòd Diuus Thomas visus est illic explicare genus restitutionis, scilicet æqualitatem iustitiæ commutatiuæ, non autem explicauit in illis verbis differentiam restitu-

B tionis,quæ insinuatur in ipsa definitione,cum dicitur iterato statuere. Quod quidem præsupponit lapsum esse ius alterius. Respondetur secundo, quòd cum D.Tho.dicit, per voluntatem eius sicut in mutuo vel deposito, intelligit à principio mutuationis vel depositionis:postea vero cum habet locum restitutio, iam homo detinet alienum contra voluntatem domini.

Notandum est tertio, quòd quando quis iam est in mora soluendi rem,etiam licitè acceptam,statim incipit esse iniustus, & illa detentio est eiusdem rationis cum furto vel rapina.Ita docet D.Tho. infra quæst.66.art.3.ad secundum. Vnde quando in definitione furti ponitur acceptio rei alienæ,compre-

C hendit D. Tho. retentionem rei alienæ contra voluntatem domini.Ex dictis colligitur quàm formaliter locutus fuerit D.Tho. in sua conclusione, solum asserens,esse de necessitate salutis restituere, id quod iniustè ablatum est.Nam reddere id quod iustè ablatum est & iustè retinetur, non est propriè restituere. Et propterea vsi sumus vocabulo retentionis iniustæ vt vniuersaliùs loqueremur. Quam conclusionem censemus esse certam secundum fidem. Patet ad Roman.13. Reddite omnibus debita,cui tributum, tributum, &cæt. Patet etiam ex consensu totius Ecclesiæ & doctorum. Et ex communi regula iuris,non dimittitur peccatum,nisi restituatur ablatum. Quæ quidem intelligitur

D quando homo potest restituere. Et est Diui Augustini in epistola 54. & regula & intelligentia ipsius.

Secunda conclusio. Præceptum de restituendo, est simpliciter & formaliter affirmatiuum, sed importat negatiuum super quod fundatur. Ratio est,ex duplici differentia quam ponunt Theologi inter præcepta affirmatiua & negatiua.Prima est, quòd affirmatiua præcipiunt actus virtutum: negatiua vero prohibent actus vitiorum. Secunda differentia est, quod contra præcepta affirmatiua peccant homines peccatum omissionis, contra negatiua verò peccatum commissionis, scilicet occidendo, &c.At verò præceptum de restituendo præcipit directè actum virtutis iustitiæ commutatiuæ,ergo est

E affirmatiuum.Quod autem includat negatiuum supra quod fundatur,patet:quia includit negationem retinendi rem alienam inuito domino, quæ est tota ratio quare obligat præceptum affirmatiuum ad restituendum & exercendum actum virtutis.

Ad argumẽta quæ proposuimus respondetur ad primum, quòd non est irrationabiliter inuitus,si ve lit homo restitui sibi rem suam, quando ex malitia alterius retinetur, tunc enim charitas non obligat: vt quis renuntiet iuri suo propter alterius liberam voluntatem qua vult peccare: sed obligat tempore necessitatis.

Ad secundum argumentum,iam patet responsio ex his quæ dicebamus in secunda conclusione &

inter-

v.g. Si prædicauit licitum esse vendere triticum vltra taxationem Pragmaticæ, tenebitur ad restitutionem damni temporalis.

Ad tertium respondetur, quòd quáuis solus Deus sit causa efficiens gratię & virtutum infusarum, tamen huiusmodi pretiosas qualitates ponit in nostro libero arbitrio, & facit nos dominos donorum suorum, ita vt dum illa per peccatum amittimus non peccemus contra iustitiam, & ex consequẽti, neque ille cuius persuasione peccatur, tenebitur ad restitutionem. Secus autem res habet circa vitam temporalem, cuius Deus voluit esse speciali Dominus: ita vt ego ipse contra iustitiam peccem si me occido, vel occidi sine causa permitto. Habemus igitur ex dictis, quòd nulla ratione lęsio in bonis spiritualibus per se loquendo obligat ad restitutionem, ac propterea Diuus Thomas nullam mentionem fecit de lęsione in spiritualibus: dum in hoc articulo intendebat explicare omnem materiam subiectam restitutioni.

DVBITATVR tertiò. Consequenter, an is qui auocat aliquem ab ingressu religionis, vel etiam iam professum inducit vt relinquat religionem, teneatur ad aliquam restitutionem faciendam vel ipsi vel conuentui?

Primò arguitur pro parte affirmatiua. Qui persuasit aliquem ne faciat eleemosynam pauperi, quam paratus erat dare tenetur restituere pauperi illam eleemosynam: quanuis alter non dabat eleemosynam ex iustitia, sed tantùm ex misericordia, ergo pari ratione tenebitur, in casu proposito restituere religioni vtilitatem, & commodum quę prouenirent religoni ex illa persona.

Secundò arguitur. Religio ipsa habet ius respectu monachi professi, videlicet ad operas illius vtiles ipsi religioni. Ergo qui talem monachum à religione abduxit, facit contra iustitiam, & tenebitur restituere.

Tertiò arguitur. Si quis persuadeat seruo vt fugiat dominum suum, tenetur restituere seruum & operas eius vtiles domino, ergo simile est de religioso. De hac re sunt varię opiniones, aliqui sequuntur partem affirmatiuam, maximè quádo religiosus est professus. Aliqui verò moderantur hanc sententiam, & aiunt, quòd si persuasor fecit animo nocendi, tenebitur restituere; si autem nõ fecit animo nocendi, non tenetur restituere. Alij vero rigurosiùs & scrupulosiùs loquuntur. Aiunt enim, vsque adeo talem persuasorem teneri restituere vt obligét eum ad recipiendum habitum religionis, si non potest ipse aliter restituere. Et adducunt exemplũ Raymundi quondam Generalis ordinis Predicatorum. De quo dicitur ob eam causam ingressum fuisse religionem, quòd alium à proposito religionis auocauerit: & aiunt, hanc sententiam veram esse quando religiosus abductus, erat iam professus, & quando per dolum & fraudem abducitur à religione. Assertores huius sententię refert Syluester in verb. restitutio. 3. § primo. dicto. 2.

PRO decisione veritatis sit prima conclusio. Qui absque dolo & fraude persuasit alteri ne ingrederetur religionem, vel etiam ingressum nouitium, vel etiam professum abduxerit, quouis animo id fecerit, non tenetur ad restitutionem.

Secunda conclusio. Qui per fraudem, & multò magis, qui per vim, auocat aliquem à firmo proposito religionis, siue secularem siue nouitium siue professum: tenetur ad restitutionem faciendã damni temporalis, quod consequitur, tam ipsi homini, quàm conuentui. Sit exemplum. Si quis Doctor A habens cathedram honorificam & pingue patrimonium velit intrare aliquam religionem, vel iam sit in illa nouitius, aut professus, & auocauerit quis eũ à tali religione solis precibus & monitis, non tenebatur ad aliquam restitutionem faciendam illi, vel religioni. Si autem per dolum & fraudem abduxerit eum, & multò magis si per vim, tenebitur ad restitutionem tam ipsi quàm religioni totius damni & lucri cessantis. Vtraque conclusio quantùm ad restitutionem faciendam vel non faciendam ipsi particulari: probatur ex definitis in pręcedenti dubio. Quantùm verò ad restitutionem faciendam vel non faciendam ipsi monasterio. Probatur argumentis factis in principio pręcedentis dubij. Et ta- B men quamuis monasterium non habet ius ad eum, qui vult profiteri: tamen habet ius pendens ex voluntate illius qui iam est in promptu, vt ingrediatur religionem. Quapropter, qui impedit per mendacium & fraudem ius illud, quod habet monasterium in voluntate hominis, facit iniuriam monasterio, Et ratio est euidens, quia ille qui mutat propositum propter fraudem & dolum alterius, non voluntariè mutat, idcirco lęditur ius quod habebat monasterium in voluntate illius. Quemadmodum læditur ius pauperis per mendacium illius qui impedit eleemosynam, quam alter paratus erat dare. Si autem solis monitis & precibus desinat aliquis ingredi religionem, uel dare eleemosynam pauperi, C non læditur ius religionis, neque pauperis. Ratio est, quia totum illud ius positiuum est in uoluntate alterius, & ille uoluntariè non vult dare. Quapropter, poterit persuasor peccare contra charitatem, non autem contra iustitiam. Nec est eadem ratio de mancipio & de monacho. Etenim dominus mancipij habet propriè ius ad personam mancipij, sicut ad alias possessiones: nam potest illud uendere. At vero conuentus & religio habet ius ad monachum ex virtute religionis tantum, & non ex iustitia, & ex eadem radice oritur ius quod habet monasterium ad operas & lucra ipsius monachi religiosi. Verum est tamen quòd cum ipse religiosus per propriam uoluntatem in ipsa professione abdi- D cauerit à se omne dominium & omne ius ad res téporales, & transtulerit in ipsam communitatem, eo ipso quòd acquirit aliquid sua diligentia, statim efficitur proprium ipsius communitatis, & idcirco quantum ad huiusmodi res acquisitas opera monachi tenebitur ad restitutionem, tam ipse quam persuasor si per egressum illius, conuentus amittat illa bona, siue adsuerit dolus & fraus, siue non. Dixi autem de rebus iam acquisitis opera monachi: quoniam potuit contingere, quòd monachus sua opera acquisierit ius ad alias res, quod quidem pendet ex noua opera & diligentia & in tali casu neque religiosus tenebitur si discedat à monasterio ex iustitia, neque persuasor sine dolo & fraude illa bona in spe E futura restituere. Et ratio est, quoniam acquisitio illorum bonorũ fundabatur in operatione religiosa ipsius monachi, quę non erat debita ex iustitia. Et idcirco tam ipse, quàm persuasor sine dolo & fraude, non tenebitur ad restitutionem faciendam ipsi communitati.

Iam vero circa huiusmodi materiam commemoranda est decisio Concilij Tridentini in Sessione 25. in Decreto de regularibus. capite. 18. Vbi sic dicitur. Anathemati subijcit Sancta Synodus, eos qui quomodocunque coegerint aliquam virginem vel viduam, aut aliam quamcunque mulierem inuitam ad ingrediendum monasterium, uel ad suscipiendum habitum, vel ad mittendam

professionem. Et etiam eos qui impedierint ingredi religionem, vel votum emittere. Cæterùm nihil definit Concilium circa viros, quoniam nõ præsumuntur inuiti intrare religionem, vel in ipsa profiteri. Sed tamen circa viros tantum dicit, si aliquis prætendat se per vim & metum ingressum fuisse religionem, aut ante ætatem debitam se professum fuisse: non audiatur, nisi ante quinquennium tantum à sua professione.

Ad argumenta ex prædictis facillimum est respõdere. Ad primum enim respondetur, quòd qui impedit eleemosynam fieri pauperi absque fraude & dolo, non tenetur ad restitutionem; quamuis possit peccare contra charitatem.

Ad secundum respondetur, quòd religio non habet ius erga monachum & operas eius ex iustitia commutatiua, sed ex virtute religionis. Et ea est ratio quare abducens monachum à monasterio sine fraude & dolo, non tenetur ad aliquam restitutionem, magis quam ipse monachus, nisi rerum temporalium iam acquisitarũ: si fortè monachus asportat secum illas ex consilio alterius, tunc enim vterq; tenebitur restituere.

Ad vltimum argumentum respondetur. Vt iam dictum est, quod non est eadem ratio de seruo & monacho. Hactenus dictum est de spiritualibus bonis.

DVBITATVR quartò de bonis temporalibus. Et primo quidem de corporeis naturalibus. Et quæritur primo de corporalibus bonis, vtrum qui læsit aliquem occidendo, vel mutilando, vel quomodolibet saluti damnum inferendo, teneatur restituere damnum illud.

Pro cuius dubij intelligentia. Notandum est, quòd duo mala possunt considerari in huiusmodi læsionibus. Alterum est ipsa læsio secundum se, scilicet occisio, vel abscisio manus. Alterum est, quod consequitur, videlicet expensæ faciendæ in curatione, lucrum cessans, damnum emergens. Ante omnia de vtroque damno sit nobis conclusio certissima qui læsit, tenetur ad restitutionem vtriusque damni. Hæc conclusio communis est consensus doctorum. Et ratio est manifesta. Quia ex illatione vtriusque damni læditur iustitia commutatiua. Neq; ualet obijcere, quòd homo non est dominus propriæ vitæ aut membrorum, ac proinde quòd non sit facienda restitutio illi, quando læditur in huiusmodi bonis: sufficit enim ad hoc quòd lædatur iustitia commutatiua, quòd homo sit dominus usus uitæ & membrorum. Difficultas autem dubij in hoc consistit, vtrum percussor aut occisor teneatur restituere in alio genere bonorum, quando in illis non potest restituere in eodem genere.

Primò arguitur pro parte affirmatiua. Quia Exodi 24. dicitur, Si quis percusserit seruum, & luscum eum fecerit, dimittet eum liberum pro oculo quem eruit. Et ibidem dicit, Si quis percusserit mulierem prægnantem, & aborsum fecerit, subiacebit damno quod maritus postulauerit, & arbitri iudicauerint, ergo. Et confirmatur ex doctrina communi plurimorum Doctorum. Imo & Diui Thomæ in solutione ad primum, ubi ait, quòd quando id quod ablatum est, non est restituibile, debet fieri compensatio quatenus possibilis est, putà cum aliquis alicui abstulit membrum aliquod, debet ei recompensare uel in pecunia uel in aliquo honore, cõsiderata conditione utriusque personæ secundùm arbitrium boni viri.

Secundò arguitur, ex more Reipublicæ etiam Christianæ. Etenim qui læsus est in bonis corpo-

A reis, vel etiam filius & consanguineus illius, vel hæres, pactum sæpe facit cum læsore de aliqua pecunia recipienda pro læsione, quod quidem pactum nemo condemnat: sed omnes iustum arbitrantur: ergo restitutio in alio genere bonorum debet fieri. Probatur consequentia, quoniam aliàs, ipse qui læsus est, non posset iustè accipere pecuniam pro læsione.

Tertiò arguitur. Qui læsit alterum in bonis proprij corporis non minus videtur ad restitutionem obligari, quàm qui læsit in bonis fortunæ, sed illa restitutio fieri non potest in eodem genere, ergo necesse est, quòd fiat in bonis alterius generis. Videlicet in pecunijs uel honore.

B Quartò arguitur & vltimo. Pecunia inuenta est ab hominibus, ut sit mensura quæ adæquare possit res omnes in commutationibus humanis, sed satisfactiones corporalium læsionum numerantur inter humanas commutationes, ergo in pecunia debet fieri satisfactio quando aliter fieri non potest. Maior est Aristotel. libro 5. Ethicorum cap. 5. Et explicatur à Diuo Thoma, quæstione præcedenti, articulo vltimo. Minor etiam in artic. 1. ad secundum. & etiam artic. 3. Et confirmatur, quia libertas compensari potest pretio, siquidem homo potest seipsum pretio vendere, ergo etiam usus vitæ & membrorum potest recompensari in pecunia pro ipsa læsione.

C SED in oppositum est text. in l. fin. ff. de his qui deiecerunt, uel effuderunt. Vbi Iurisconsultus ait cicatricum autem & deformitatis nulla fit æstimatio, quia liberum corpus nullam accipit æstimationem.

Secundò arguitur. Quoniam ex opposita sententia sequitur, quòd si is qui læsit puniretur à iudice talionis pœna debita secundum legem, adhuc ille teneretur ad faciendam recompensationem in pecunijs vel in alio bonorum genere. Probatur sequela. Quoniam per iudicis sententiam qua reus punitur talionis pœna, solum fit satisfactio respectu Reipublicæ, quæ custos est vitæ & salutis hominum, ergo adhuc tenetur reus satisfacere parti læsæ. Con-
D sequens est contra communem sententiam. Et confirmatur exemplo. Nam si fur puniatur à iudice, etiam vltimo supplicio, nihilominus tenetur etiam restituere bona quæ furatus est, & declarare vbi nã sint illa bona quæ furatus est, ut restituantur parti læsæ, ergo à simili. Si ille qui læsit in bonis corporis teneretur restituere parti læsæ in alio genere bonorum secundum iustitiam commutatiuam, non liberaretur ab ista obligatione per hoc, quòd punitur à republica pœna talionis.

Tertiò arguitur. Hæres etiam necessarius, eius qui læsit alterum in bonis corporis, non tenetur ad restitutionem faciendam ei qui læsus est, pro ipsa læsione, ergo neque ipse qui læsit tenebatur. Antece-
E dens probatur. Quoniam si hæc restitutio deberet fieri, facienda esset pro crimine iniurioso defuncti, at vero filius non debet portare iniquitatem patris: neque enim tenetur petere veniam pro iniuria quã pater fecit. Consequentia vero probatur. Quoniam hæres præsertim necessarius succedit in omni obligatione, ad quam tenebatur ex iustitia ipse defunctus.

Quartò arguitur. Fur quando in proprio genere non potest restituere, non tenetur in alio bonorum genere restituere, neque adulter tenetur in alio bonorum genere recompensare iniuriam, quam fecit marito, ergo neque ille qui læsit in bonis corporis tenebitur pro ipsa læsione in alio bonorum

gene-

genere reſtituere. Probatur conſequentia. Quoniam honor ſiue fama, quam lædit adulter, magis commenſurabilis eſt pecunia, quam ſalus aut vita aut membra corporis.

Quintò arguitur. Reſtitutio cum ſit actus iuſtitiæ commutatiuę ęqualiter nos obligat erga omnes, ſed ſi quis occidat infidelem non tenetur pro ipſa occiſione aliquam reſtitutionem facere, offerendo pro ipſo ſacrificia & orationes ad Deum ergo huiuſmodi reſtitutio non obligat per ſe; etiam ſi occidatur Catholicus inique. Sed hoc argumentum non habet multam vim, quoniam poteſt ſolui ſi dicas; quod infidelis, quia non eſt capax huiuſmodi ſatisfactionis, propterea homicida excuſatur ab illa ſatisfactione facienda.

In huius dubij deciſione ſunt variæ ſententiæ Scotus in quarto diſtinctione 15. quæſtione. 3. acriter reprehendit confeſſarios faciliores ad abſoluendum homines homicidas, quàm canicidas. Sentit autem illa, legitimam ſatisfactionem homicidij eſſe talionis pœnam à iudice infligendam: quòd ſi hoc nõ contigerit, debet ipſe homicida exponere ſe ipſum periculo mortis in bello iuſto pro Eccleſię pace contra infideles, quòd ſi hoc non fuerit poſſibile, tenebitur multis ſacrificijs & orationibus iuuare animã defuncti. At vero in mutilationibus ſatisfactionem dicit faciendam eſſe pecunijs.

Hanc ſententiam tenet Palud. in eadem diſtinctione, ibidem quæſtione. 2. Adrianus vero in quarto, in materia de reſtitutione circa finem. Addit, quòd tantum pretij reddendum eſt pro brachio abſciſo, quantum mutilatus ipſe poſtulauerit. Sed profectò eſto ita facienda eſſet reſtitutio in pecunijs, melius dixiſſet quantum vir bonus & prudens iudicauerit, attenta qualitate vtriuſque perſonę. Magiſter Soto vbi ſupra articul. 3. ad tertium. ait ſatiſfactionem faciendam eſſe petitione veniæ, uel alia arbitraria pœnitentia, quòd ſi nulla pateat alia reſtituendi uia, erit commoda ſatisfactio iuuare defuncti animam precibus & ſacrificijs, non tamen exiſtimat ad huiuſmodi ſatisfactionem obligari ex iuſtitia.

Pro deciſione veritatis ſit prima concluſio certa. Qui læſit alterum in bonis corporis abundè ſatisfacit pro ipſa læſione, cum per iudicis ſententiam punitur. Verbi gratia. Si quis alteri abſcidit manum, & puniatur talionis pœna, non tenebitur amplius ſatisfacere mutilato. Hæc concluſio eſt communis ſententia. Et ratio eſt manifeſta. Quoniam iudicis legitima ſententia, ſicut actori confert ius in conſcientia, ita abſoluit etiam reum in foro conſcientiæ quantum ad ſatisfactionem alteri parti faciendam, ſed iudex quando punit pœna talionis reum, non imponit ei alteram ſatisfactionem pro ipſa lęſione, ergo reus non tenetur amplius ſatiſfacere.

Secunda concluſio. Veriſimilior mihi eſt ſententia, quòd huiuſmodi lęſiones non debent neceſſariò compenſari in alio genere bonorum, ſcilicet, ſi in pecunijs aut honoribus aut precibus & ſacrificijs. Ratio eſt, quòd quamuis argumenta facta pro parte affirmatiua ſint probabilia, tamen argumenta facta pro parte negatiua, vrgentiora ſunt noſtro iudicio. Deinde iſta concluſio ſequitur ex prima per neceſſariam conſequentiam, ergo tenenda eſt ſicuti prima. Probo antecedens, quoniam ſententia iudicis, quæ nõ fundatur in falſa præſumptione confert ius in conſcientia, ſiue ligando ſiue abſoluẽdo, ſed quando punitur quis talionis pœna, non obligatur ad aliquam pecuniariam reſtitutionem, ergo neque te-

A nebatur ad illam ante iudicis ſententiam. Et confirmatur hæc ratio argumen. 5. & 2. factis pro parte negatiua. Hanc concluſionem tenuerunt & tenent aliqui viri docti noſtri temporis, inter quos fuit Magiſt. Victoria. Videtur etiam eſſe Magiſt. Sentent. in 4. diſtin. 15. propè finem, vbi cum mentionem feciſſet utriuſque damni illati per læſionem corporalem, aſſerit primum damnum, de quo nunc diſputamus, ſola pœnitentia emendandum eſſe & reparandum coram Deo. Poſterius vero malum, reſtitutione reparari. Conſonat denique hęc noſtra ſententia cum quadam alia ſententia doctorum aſſerentium, quòd fama iniuſtè ablata non neceſſario eſt reſtituenda pecunijs, aut in alio ge-

B nere bonorum. De qua re paulò poſt dicturi ſumus. Hactenus diximus de reſtitutione & ſatiſfactione quantum eſt ex iuſtitia commutatiua.

At vero de ſatisfactione prò huiuſmodi læſione in foro pœnitentiario.

Sit tertia concluſio. Temperanda videtur in foro pœnitentiario vtraque pars huius dubij tali moderamine, videlicet: quòd prudens confeſſarius cognoſcens homicidam uel percuſſorem commodè poſſe pro huiuſmodi læſione recompenſationem facere pecunijs parti læſæ, debet prudenter iniungere talem ſatisfactionem. Quòd ſi ipſe homicida vel percuſſor non potuerit talem ſatisfactionem facere, non debet illam præcipere confeſſarius. At vè-

C ro ſi ipſe reus contendat rationabiliter ſe nolle facere talem reſtitutionem, quamuis commodè poſſit facere, tunc recurrendum eſt ad regulam de modo imponendi pœnitentiam peccatorum. Si enim ſatisfactio impoſita prudenter imponitur & reus non profert idoneam excuſationem ad non admittendam illam: confeſſarius nihilominus obliget eum vt acceptet illam. Si autem voluerit condeſcendere cum illo & imponere aliam ſatisfactionem pro peccato illius condignam: poterit licitè facere, & abſoluere illum, ſi aliàs apparet bene diſpoſitus: neque enim in hac parte fauemus homicidis, neque percuſſoribus; ſed potius illorum delicta exaggeramus, quia vita & ſalus & membra hominis quæ illi de-

D ſtruunt, ſunt tam excellentia bona, ut ſecundum ſe non admittant pecuniariam reſtitutionem & æſtimationem. Quapropter eorum delictum maius eſt apud Deum. Quę diximus deſeruiunt ad componendos homines vulgares & plebeios. Etenim homines nobiles & illuſtres non curant de huiuſmodi pecuniaria reſtitutione.

Ad argumenta partis affirmatiuæ reſpondendum eſt pro parte negatiua. Ad primum reſpondetur, quòd iam leges illæ Exodi antiquatę ſunt, quia numerantur inter iudiciaria. At vero olim iuſtæ leges erant, quoniam in pœnam delicti poſſunt conſtitui leges pœnales iuſtæ in ſolutione pe-

E cuniæ pro læſione facta. Eſt exemplum in pœna quadrupli, quam fur tenebatur ſoluere. Item in foro pœnitentiario poteſt confeſſarius imponere pecuniariam ſatisfactionem pro peccatis, & tamen nõ obligabant peccata antea ad huiuſmodi ſatisfactionem, quia erant contra alias virtutes, contra charitatem, temperantiam &c.

Ad confirmationem reſpondetur primo. Quòd ſententia illa communis habet ſuam veriſimilitudinem. Sed reſpondetur ſecundo, pro noſtra ſententia, quòd D. Thom. & alij quidam doctores intelligendi ſunt de damno conſequenti, & quantum ad hoc att, faciendam eſſe reſtitutionem in alio genere bonorum vt explicabimus dubio ſequenti. Item Diuus Thomas poteſt explicari cum dicit,

debet fieri, hoc est decet vt fiat maximè in foro pœnitentiario vbi confessarius potest obligare, imo & aliquando debet obligare reum vt satisfaciat pecunijs, vel honore parti læsę, attenta conditione vtriusque personę. Et ad hoc fere semper obligat charitas, quia tali via componitur, pax & amicitia inter læsorem & partem læsam.

Ad secundum respondetur illud factum esse iustissimum, quoniam qui læsus est ius habet ad petendam vltionem iniurię illatę coram iudice. Et vt huic iuri cedat, quod vulgò dicitur *pierda la quexa*, licitum est illi accipere pecuniam quantam viri prudētes iustam esse iudicauerint.

Ad tertium respondetur, quòd quanuis omne peccatum contra iustitiam commutatiuam, quantum est ex parte sua, obliget ad restitutionem, tamen quędam sunt de quibus non potest fieri restitutio, & tunc excusatur qui peccauit à restitutione. V.g. parochus, qui noluit ministrare sacramenta subditis, peccauit contra iustitiam commutatiuam: tenebatur enim ex officio ministrare, & tamen non potest restituere damnum illud: & ita excusatur à restitutione. Item si quis interficiat proprium seruum infidelem, excusatur ab omni restitutione, & tamen peccauit contra iustitiam: quia non erat dominus vitę illius.

Ad quartum argumentum respondetur, pecuniā duntaxat esse mensuram rerum venalium, at verò liberi hominis uita, salus & membra uenalia nō sunt. Ad confirmationem respondetur, quòd operationes potentiarum ex quibus aliquod lucrum uel commodum alteri prouenit, possunt uendi, alię uero operationes ex quibus nulla commoditas alteri prouenit, non sunt uendibiles.

DVBITATVR quintò circa detrimenta quę consequuntur læsionem corporalem, Vtrùm qui lęsit teneatur soluere expensas curationis, & lucrum cessans & damnum emergens. Ad hoc dubium breuiter respondendum est.

Prima conclusio. Qui læsit, tenetur omnia prędicta soluere ad arbitrium boni viri. Hęc conclusio ab omnibus asseritur. Solus Maior in 4. dist. 15. differt quantum ad modum & quantitatem restitutionis. Ait enim quòd si læsus sit artifex, & non possit exercere officium propter lęsionem, non tenetur percussor tantum soluere quantum laboranti accresceret, quia non debetur tantum otioso quantum laboranti. Nihilominus probatur nostra conclusio. Primò quidem, illa habetur expresse Exod. 21. & refertur cap. 1. de iniurijs & damn. & in l. fi. ff. de his qui deiecerunt vel effuderunt. Deinde probatur ratione. Quia lęsus offenditur & damnificat in tantis bonis temporalibus per iniuriam percussoris, sed huiusmodi lęsio reparatur per restitutionem ad ęqualitatem, ergo talis restitutio debet fieri.

Præterea. Si quis per vim & etiam occultè capiat instrumenta artificis, ex quibus ipse redditur impotens ad comparandum victum suo labore, tenetur qui accepit tantum restituere quantum ipse artifex lucraturus erat, ergo multo magis si percussit manum vel abscidit, tenebitur restituere. Neque argumentum Maioris aliquid valet. Quia si artifex ille vacat, hoc prouenit ex iniuria alterius & non ex ignauia propria, & idcirco in eiusmodi recompensationem habenda est ratio lucri cessantis, etiam in spe lucri futuri, vt D. Tho. ait ad quartum argumentum huius artic. & in art. 4.

Secunda conclusio. Si duo inuicem rixantes seipsos ad certamen prouocent, ita vt vterque libens ad certamen accedat, neuter tenetur alteri restituere A prędicta incommoda. Probatur ex communi regula iuris, scienti & volenti nulla fit iniuria: & etiam ex testimonio, vulgari Arist. Nemo patitur iniustum uolens: sed in isto casu uterque consentit certamini, & cedit iuri suo voluntariè, saltim quantùm ad petendam restitutionem, ergo neuter tenetur alteri restituere quidquam. Maior explicata est à nobis sup. quęst. 59. art. 3. Hinc colligitur, quòd si alter percussus petat coram iudice satisfactionem, peccat contra iustitiam commutatiuam, & tenetur restituere si quid accepit à percussore.

Tertia conclusio. Si quis alterum prouocauerit ad pugnam; & ipse prouocatus descendit ad certamen solùm ex eo quod aliter non potest effugere in- B famiam, tunc prouocans tenetur ad restitutionem, si prouocatum percusserit: ipse autem prouocatus, si alterum percusserit, non tenetur ad restitutionem. Probatur prima pars; quia prouocator ipse iniuriā facit alteri, & quasi uiolentiam, ex qua postea sequitur damnum, ergo qui fecit iniuriam prouocās, tenebitur tale damnum restituere. Secunda vero pars probatur, quia prouocans voluntariè cedit iuri suo, ergo nulla est illi facienda restitutio; quia ipse ultro uoluit se exponere tali periculo.

Sed est obiectio. Quando quis trahit alterum ad ludum per uim, ille qui tractus est, si forte lucrifaciat, non potest lucrum retinere apud se, magis quā ille qui traxit. Vterque enim tenetur ex æquo resti- C tuere quod lucratur, ergo etiam in casu nostræ conclusionis uterque tenebitur alteri restituere, si læserit alterum. Respondetur negando cōsequentiam. Et ratio discriminis est. Quoniam tractus per vim ad ludum tenetur restituere ratione rei alienæ acceptæ, per quam ipse melioratur. At uero in casu nostræ conclusionis, lacessitus nihil alienum recipit, neque retinet apud se; cùm alterum lædit: qui voluntariè se exposuit tali periculo: & ideo non est eadem ratio.

DVBITATVR sextò. Vtrùm qui læsit alterum in bonis corporis teneatur restituere hæredibus.

Arguitur primo pro parte negatiua. Quoniam ipse, qui percussus est, non tenebatur ex iustitia ale- D re filios, uel hæredes, ita ut si non faceret teneretur restituere, ergo neque ille qui percussit, uel interfecit tenebitur restituere hęredibus. ¶ Arguitur secundò. Qui sine dolo & sine ui abduxit religiosum à monasterio, diximus quòd non tenetur restituere conuentui vtilitatem illam, quam monachus præstiturus erat. Eo quòd monachus non erat obligatus ex iustitia impendere suas operas in vtilitatem conuentus: sed tantum ex religione & obedientia, ergo simili ratione non tenebitur percussor in casu proposito.

Arguitur tertiò. Quoniam sequitur ex opposita sententia, quòd si quis occideret hominem debitis implicatum, quòd teneatur occisor restituere cre- E ditoribus, si propter mortem illius minus habeant, quàm habere illos oportebat. Sequela probatur; quia ipse defunctus tenebatur etiam ex iustitia soluere illa debita. Consequens autem nimis rigidum videtur; nemo enim obligat ad huiusmodi restitutionem.

SED in oppositum est, quòd qui læsit aliquem, in bonis corporis tenetur restituere, sicut diximus in prima conclusione dubij præcedentis, sed heres succedit in omne ius defuncti, ergo illi facienda est restitutio expensarum & damni emergentis, & lucri cessantis. Secundò. Omnes debitores, qui debebant defuncto, tenentur alterius generis debita restituere hęredibus V. g. si quid debebant ex mu-

tuo, vel emptione & uenditione, ergo etiam istud genus debiti ex percussione corporali contractum tenetur restituere hæredibus.

Pro decisione huius difficultatis notandum est, quòd heredes sunt in duplici differentia. Quidam sunt qui dicuntur necessarij & legitimi, qui non possunt à testamento repelli: quales sunt filij & parentes, & inter hęc censetur uxor, quia pertinet intrinsecè ad ipsam familiam viri, quamuis non sit hæres, sed potius socia lucri. Alij uero sunt heredes uoluntarij ipsi testatori, qui libere instituit illos in suo testamento, ut sunt extranei, amici, & fratres, & consanguinei: tametsi fratres & cōsanguinei succedant ab intestato, non tamen sunt necessarij hæredes, quia possunt repelli à testamento.

Hoc supposito sit prima conclusio. Hæredibus necessarijs & legitimis facienda est restitutio prędictorum incommodorum. Verbi gratia, si quis lęsit vel occidit patrem, tenetur alere filios & vxorem habita ratione conditionis ipsorum ad arbitrium boni viri. Intelligitur conclusio, quando filij & uxor minus habent ad sustentationem suam, quàm haberēt uiuente patrefamilias. Hæc conclusio communis est Doctoribus. Sed Scotus ait, quòd etiam tenetur, qui lęsit, alere totam familiam. Quod nos quidem falsum reputamus, quoniam ratio restitutionis in eo fundatur, quòd filij & vxor non habeant minus ad honorem & decentiam sui status, quàm haberent, uiuente illo, sed poterit contingere quòd filij & vxor non habeant opus tāta familia post mortem ipsius patris familias, ergo qui percussit non tenetur alere totam familiam, sed illam quæ necessaria est & decet ad sustentationem filiorum & vxoris honorificam. Et idcirco in eo quod diximus in conclusione quod tenetur sustentare filios & vxorem, includitur etiam familia necessaria ad arbitriū boni viri ad debitam sustentationem filiorum & vxoris. Probatur ergo conclusio. Quoniam hæredes necessarij & legitimi læduntur in bonis proprijs quando læditur is cuius sunt hæredes necessarij, sed ad restitutionem pertinet reparare læsionem, quæ facta est in bonis proprijs ipsius proximi, ergo talibus hæredibus facienda est restitutio. Antecedens declaratur. Quoniam pater respectu filij est ueluti quodam totum, & filius est ueluti pars. Item uir & uxor, sunt consortes & ueluti una caro, & ipso iure naturę parentes filios & uiri uxores alere tenentur, ergo huiusmodi alimenta sunt bona propria ipsorum. Idipsum dicimus de fama, quòd si iniustè ablata fuerit patri, restituenda est filijs & hæredibus necessarijs: quoniam una & eadem censetur fama uel infamia ipsorum. Imo addiderim obiter, quod attinet ad famam, quòd etiam si defunctus non habeat hæredes necessarios, locum habet restitutio ipsi defuncto: quoniam adhuc anima ipsa immortalis cum sit, habet ius ut non sinistrè de illa iudicetur à uiuentibus.

Secunda conclusio. Hæredibus non necessarijs non est facienda restitutio titulo alimentorum. Verbi gratia, occidit aliquis artificem, qui arte sua sustentabat hominem quem uoluntariè heredem instituit: tunc dicimus, quòd non est facienda restitutio illi homini si nullas expensas fecit in curatione defuncti. Ratio est, quia tales heredes non læduntur in bonis proprijs ex eo quòd lęsus est testator, ergo non est illis facienda restitutio. Antecedens probatur, quia tales hęredes neque sunt partes testatoris, neque ipse testator tenebatur iure naturæ illos sustentare.

Tertia conclusio. Fieri potest, vt alijs titulis de-

A beatur restitutio aliqua huiusmodi hæredibus, verbi gratia, si facta fuerat conuentio inter vulneratum & vulnerantem pro condonanda iniuria certo pretio pecuniarum; tunc illa pecunia reddenda erit hæredibus, etiam non necessarijs. Item si vulneratus ipse erat artifex, & accepto vulnere uixit per annum integrum, nec potuit exercere artem suam, tenebitur percussor restituere lucrum cessans heredibus etiam non necessarijs, quia tenebatur ipsi defuncto. Hanc conclusionem probant argumenta facta in oppositum pro parte affirmatiua.

Hactenus dictum est de restitutione facienda hęredibus defuncti, sed de restitutione, quam debent facere hæredes percussoris sit quarta conclusio.

B Hęredes quilibet eius qui percussit tenentur restituere omnia damna quæ consequuntur in bonis fortunæ: si tamen defunctus reliquit bona ex quibus fiat solutio. Ratio est Quia illa bona in quibus succedit hæres, sunt obligata ex iustitia ad reparanda damna, quæ dominus fecerat ex iniuriosa læsione. Hinc sequitur corollarium, quòd pater ut in plurimum quamuis sit necessarius hæres sui filij, non tenetur restituere damna quæ consequuta sunt ex eo quòd filius percusserit aliquem. Ratio est; Quia vt in plurimum ipse filius non habet bona quę pater acquirat de nouo, & in quibus succedat per obitum filij. Si tamen habuerit bona quæ dicuntur castrensia, fueritque iam emancipatus, tene-

C bitur pater restituere de illis bonis, sicut & alij hæredes. Diximus tamen in conclusione, restituenda esse damna, quæ consequuntur ex læsione: quoniam etiam si concederemus, quòd pro ipsa læsione secundùm se sit aliquid restituendum ab ipso percussore, nihilominus hęredes illius non tenentur ad istam restitutionem. Et idem iudico de infamia cuius causa fuit pater, quòd non tenebitur filius hęres illam restituere. Et ratio est, quia vtriusque damni restitutio debetur ratione criminis personalis, at uero culpa patris uel testatoris non transit ad hęredem, & idcirco non tenebitur restituere illud quod pręcisè respondet ipsi crimini & lęsioni iniuriosæ.

D Ad argumenta in oppositum respondetur. Ad primum, quòd pater quidem, vinculo charitatis & pietatis, quod est maius & fortius quàm iustitiæ commutatiuæ, tenetur alere filios, & ipsi filij habent ius naturale, vt sustententur à parentibus: & idcirco qui patrem occidit iniquè, impedit per iniquitatem ius filiorum, vt sustentarentur à parente: quapropter tenetur filijs restituere. Neque ualet consequentia ista, quòd si pater non tenebatur ex iustitia commutatiua alere filios quòd neqùe etiam teneatur qui impediuit per iniquitatem ius filiorum ad huiusmodi alimenta. Quemadmodum enim licet Petrus non teneatur, nisi ex misericordia, dare eleemosynam, tamen qui impediuit per mēdacium

E & iniquitatem pauperem ne reciperet illam eleemosynam, tenetur restituere ex iustitia commutatiua totam eleemosynam illam pauperi, sic etiam in illo casu, qui occidit patrem tenetur restituere filio.

Sed est obiectio. Si ipse pater prouocauerat percussorem ad certamen, impeditur etiam ius filiorum ad alimenta, & tamen non tenetur restituere illis, ergo non oritur restitutio ex eo quòd impeditur per iniquitatem ius alterius. Probatur consequentia. Quia ille prouocatus nihilominus iniquè occidit & uerè homicida est. Confirmatur. Quia etiam si pater prouocans videatur renuntiare iuri suo quantùm ad seipsum attinet, tamen non po-

test renuntiare iuri filiorum quod habetur vt susten tentur à parentibus, ergo percussor adhuc teneretur restituere filijs si prædicta ratio valeret. Respondetur, quòd totum ius filiorum quantumlibet naturale quod habent vt alantur à parentibus, pendet nihilominus ex pietate patris, quam ipse tenetur exercere erga filios. Et idcirco quando pater renuntiat iuri suo, & voluntariè se exponit periculo mortis, perit consequenter ius filiorum contra percussorem, quoniam percussor tenebatur filijs quatenus tenebatur ipsi patri, eo quòd erant aliquid patris, qui licet peccauerit contra pietatem exponēdo se periculo mortis imprudenter: potuit tamen de facto renuntiare iuri filiorum, quatenus erant aliquid sui.

Ad secundum argumentum respondetur, quòd potius confirmat nostram sententiam. Etenim si monachus per fraudem aut vim abducatur, tenebitur qui abduxit restituere conuentui incommoda quæ sequuntur, vt iam dictum est à nobis, ergo similiter in nostro casu tenebitur ad restitutionem, qui per vim & iniustitiam læsit patrem, ipsis filijs, omnia incommoda quæ illis sequuntur ex læsione patris. Intelligimus autem cùm dicimus, qui per iniquitatem occidit uel percussit de iniquitate & iniustitia directè contra ipsum percussum commissa. Etenim si ipse uoluntariè se exposuit tali periculo prouocans alterum ad certamen, non est iniqua percussio respectu illius: quamuis sit iniusta & iniqua respectu reipublicæ, vel respectu Dei qui est dominus specialis vitæ.

Ad tertium argumentum ut respondeamus sit ultima conclusio. Qui occidit debitorem non tenebitur creditoribus restituere etiam si ipse non reliquerit bona ex quibus soluatur debitoribus, nisi forte interfecerit illum ea intentione: ut creditores non recuperent sibi debita. Probatur prima pars, quia nulla actio datur creditoribus contra huiusmodi homicidam in foro exteriori. At vero iudices fori exterioris sunt custodes iustitiæ, ergo certum signum est quòd interfector non tenetur ad talem restitutionem. Confirmatur, quoniam in foro pœnitentiario confessarij prudentes qui debent esse iudices obligationis conscientię nunquam interrogant homicidam an interfectus habuerit creditores: nec si habere cognouerint, obligant ad restitutionem ipsum pœnitentem, ergo etiam est signum certum quòd nulla est talis obligatio. Neque ualet obiectio quòd impeditur ius creditoris quod habet erga occisum sicut impeditur ius filiorum quod habebant erga patrem, ergo si tenetur restituere filijs tenebitur etiam restituere creditoribus. Respondetur etenim quòd non est eadem ratio, quoniam ius creditorum quod voluntariè acquiritur ea conditione acquiritur, vt maneat pendens à periculis vitæ & bonorum personæ debitoris. At uero ius filiorum ex natura rei inditum est illis, & debet esse tutum eo quòd in natura ipsa fundatur & non in libero aliquo contractu.

Secunda uero pars probatur ex communi regula iuris. Si tua culpa damnum datum est aut iniuria illata, iure te super his satisfacere oportet. Quæ regula sic intelligenda est de culpa contra iustitiam commissa. At verò, qui in fraudem creditorum occidit debitorem, peccat contra iustitiam, & apponit medium efficax ad damnificandos creditores, ergo tenebitur illis restituere.

Et denique si in foro exteriori probetur talis dolus aut fraus, dabitur actio creditoribus contra huiusmodi homicidam.

A DVBITATVR septimò. An ille qui vitiauit virginem teneatur restituere? Arguitur primò pro parte affirmatiua ex illo Exod. capit. 22. Si seduxerit quis virginem nedum desponsatam, dormieritque cum ea, dotabit eam & accipiet eam in vxorem. Quòd si pater virginis noluerit eam illi dare, dotabit eam secundùm quòd virgines accipere consueuerunt. Habetur iste tex. in cap. 1. & 2. de adulterijs. Et in Concilio Tridentino Sessione 24. in Decreto de reformatione matrimonij cap. 6. dicitur, quòd raptor virginis vltra pœnas excommunicationis & infamiæ quas incurrit, tenetur virginem arbitrio iudicis dotare, siue in matrimonium accipere.

B Arguitur secundò ex regula sępe citata, si tua culpa damnum datum est, &c. Sed culpa stupratoris multa damna consequuntur tam patri quàm virgini in honore & in bonis temporalibus: quamdiu enim virgo est sub custodia parentum fit illis iniuria si corrumpatur, non scientibus illis. Item ipsa virgo pręcipuam dotem habet virginitatem: qua amissa opus habet maiori dote, vt possit nubere secundùm statum suum.

Denique arguitur. Si mulier quæ amisit virginitatem, nubat viro ignoranti stuprum, malè tractabitur, imò exposita ex periculo vitę & diuortij, ergo vitiator virginis qui tantorum malorum causa fuit tenetur ad restitutionem.

C In hoc dubio dissoluendo sunt varię sententię. Prima est quę uniuersaliter asserit stupratores teneri ad dotandam virginem, & accipiendam illam in vxorem, ita tenet Paludanus distinctione 15. quęst. 2. in 4. & alij quos refert Syluester in verbo luxuria, quæst. 5.

Secunda sententia est quę per oppositum asserit raptorem uirginis teneri ad dotandam illam duntaxat. Authores huius sententię refert Syluester ibidem: imò & Magister Soto uidetur esse huius sententię libro 4. de iustitia & iure, quęst. 7. artic. 1. ad secundum.

Tertia sententia est media quę habet, eum qui per vim vel dolum vitiauit virginem teneri ad do-
D tandam illam uel ducendam uxorem. Eum autem qui stuprauit virginem uoluntariam, non teneri ad restitutionem aliquam.

Pro cuius rei intelligentia aduertendum est. Stuprum posse committi aliquando per vim & dolum, aliquando vero ipsa virgo sponte sua etiam præueniens virum consentit in stuprum vel etiam inducta uerbis amatorijs & blanditijs.

PRO decisione ueritatis sit prima conclusio. Si virgo omnino fuit uoluntaria vel inducens ipsa uirum amatorijs blanditijs, uel inducta sit ab ipso, nō tenetur stuprator ad restitutionem faciendam neque virgini neque patri. Quòd non teneatur uirgini,
E probo, quia scienti & uolenti nulla fit iniuria, sed virgo voluntariè consensit, ergo non patitur iniuriam.

Confirmatur. Quia etiam si alicui abscindatur manus scienti & uolenti, non tenetur percussor ad aliquam restitutionem illi faciendam, ergo neque stuprator virginis consentientis, tenebitur ad aliquam restitutionem: sed hæc ratio procedit etiam si teneamus quòd ipsa virgo non est domina integritatis suæ magis quàm manus. Cæterùm existimo, quòd mulier est domina vsus illius membri, sicut aliorum, & quia talis vsus non est sine corruptione non peccat illa contra iustitiam si amittat virginitatem volens. Vnde hic non habet locum quod supra diximus ex aliorum sententia, quæstione 59.

he 59. articulo. 3. pagina. 73. 5. his suppositis. Videlicet, quòd quanuis in abscisione manus consentiat homo voluntate personæ, dissentit tamen voluntate naturæ. Etenim natura ipsa ordinauit membrum fœminæ ad illum vsum, ergo si adest voluntas personæ, nullum est inuoluntarium in apertione membri fœminei. Quòd verò non teneatur patri restituere, probatur. Quia ipsa virgo non tenetur ad aliquam restitutionem patri faciendam: ergo neque stuptator. Probatur consequentia. Quia ipsa virgo est causa principalis illius damni, ergo si illa non tenetur quæ est causa principalis, non tenebitur stuprator restituere qui est causa minus principalis. Confirmatur. Nam si virgo contra patris voluntatem nupserit, vale matrimonium nec tenetur patri quicquam restituere ipsa: neque vir illius, ergo etiam qui admiserit stuprum cum illa volente, non peccat contra iustitiam, neque ipsa neque stuprator: sed contra castitatem.

Prædicta conclusio intelligenda est quantùm ad læsionem integritatis & damna temporalia consequuta. At verò quantùm ad honorem ablatum ab ipso patre dicimus, quòd tenetur stuprator restituere illum honorem patri quantùm fuerit sibi possibile in eodem genere ad arbitrium boni viri.

Secunda conclusio. Qui per vim aut fraudem stuprauit virginem, tenetur restituere & virgini & patri omnia damna quæ consequuta sunt ex stupro, tàm in honore quàm in bonis temporalibus. Hæc conclusio probatur ex dictis de restitutione facienda pro læsione corporali: & argumentis factis in principio huius dubij. Quæ conclusio mea sententia non solùm habet locum in raptore, sed etiam in alijs qui verbis fraudulentis & mendacibus decipiunt virginem. v. g. si stuprator dicat ei, quòd non corrumpet eam: postea verò frangit fidem & integritatem virginis stultè confidentis.

Tertia conclusio. Si quis sit nimiùm molestus extraordinarijs diligentijs solicitans virginem adhuc repugnantem: & illa tandem victa non dolo aut fraude succumbat: tenetur ad restitutionem & virgini & patri vtriusque damni in honore & in bonis temporalibus. Ratio huius assignatur à viris prudentibus: quoniam respectu fœminæ, huiusmodi solicitationes reputantur pro violentia. Vnde meritò in tali casu obligatur ad restitutionem huiusmodi stuprator. Et confirmatur. Nam si quis ex industria adhiberet aliqua media quibus ipsa virgo excitaretur ad passiones vehementes luxuriæ: vt illa consentiret in stuprum faciliùs, procoldubio videtur teneri ad restitutionem damni: quia quanuis illæ passiones augeant voluntarium, tamen diminuunt liberum. Et cùm hæc diminutio proueniat ab extrinseco qui fraudulenter excitat illa passiones, non est quare non obligemus illum ad restitutionem, ergo similiter tenebitur restituere qui extraordinarijs solicitationibus attraxit virginem ad stuprum. Quænam autem sint istæ extraodinariæ solicitationes, relinquimus arbitrio boni viri. Neque enim arbitror dona etiam maxima, quæ voluntariè accipiuntur à virgine inter huiusmodi extraordinarias solicitationes esse numeranda. Ratio est. Quoniam ipsa virgo ex cupiditate accipit, & non censetur violentiam pati, sed potius ipsa voluntariè aperit viam ad stuprum admittendum. Quidam tamen viri docti & prudentes in fauorem mulierum, iudicāt inter huiusmodi extraordinarias diligentias & solicitationes, preces affectuosas & importunas, crebra suspiria, & amatoria carmina frequenter do-A cantata, & alia similia: Alijs tamen metaphysicè considerantibus rem istam omnia hæc media videntur, multùm extrinseca, vt virgo dicatur violentiam pati. Et ratio est, quia hæc omnia volontariè audit & paulatim afficitur ad libidinem, & tandem admittit voluntariè stuprum.

Arbitror tamen ego, si quę sunt solicitationes violentæ, eas esse in quibus ipse virgo repugnans incipit obtrectari per amplexus & oscula & tactus impudicos, per quæ omnia tandem virgo afficitur nimis & admittit voluntariè stuprum peccans. Ratio huius est, quia moraliter loquendo, quasi non potest se defendere: opus enim habet heroica virtute, vt vincat talem tentationem. Quapropter qui cōB stituit virginem per talem antecedentem violentiam in tanto discrimine: tenebitur ad restitutionē perinde atque si violenter corrupisset. Et ratio huius est, quia quanuis mulier peccet admittendo stuprū, tamen illud voluntarium admixtum ex cum iniurioso violento ex parte stupratoris, & hinc oritur ratio restitutionis. Sit exemplum. Si ego haberem facultatem excitandi tempestatem in mari, & sciens & prudens quòd mercator nauigans, vrgente tempestate, proijciet merces sua in mare, tenerer ergo restituere damnum illud etiam si mercator voluntariè proijciat merces in mare: quia illud voluntarium dicitur esse admixtum cum violento secundùm qui antecedenti. Sic etiam in nostro casu licet C virgo tandem voluntariè peccet: tamen propter violentiam antecedentem iniuriosè cōstituta est in illo discrimine, vt moraliter loquendo vix possit non consentire. Idem dicimus si virgo per fraudem & dolum ducatur ad locum vbi occultatur vir potens qui intendit cum illa stuprum committere.

Quarta conclusio. Quando stuprator est diues, è contra verò virgo nimium pauper, tenebitur ille iudicio prudentum ad aliquam restitutionem faciendam in pecunia pro dote vel pro parte dotis, etiam si non intercesserit aliqua violentia aut fraus: sed ipsa voluntariè consensit cum illo. Ratio huius est, quia inter huiusmodi personas meritò iudicatur aliquod pactum implicitum & interpretatiuum interD uenisse. Quoniam similes virgines pauperes meritò iudicant & humanam fiduciam habent, quòd tales viri dotabunt illas sicut solent facere similes viri.

Vltima conclusio. Quando stuprator secundùm prædicta documenta tenebitur restituere, non obligabitur à confessario ante iudicis sententiam integram dotem reddere. Sed obligabitur in foro conscientiæ ad restituendum damnum quod ex illa læsione consequutum est. Explicatur, ista cōclusio. Erat virgo quę habebat dotem mille aureorum, cum qua dote poterat nubere secundùm conditionem sui status. At vero amissa virginitate non potest nubere cum viro eiusdem qualitatis, nisi cum dupla aut tripla dote. Tunc dicimus quòd non opus est vt stuprator reddat integram dotem: sed sufficit quòd E reddat excessum necessarium ad supplendum damnum consequutum ex corruptione virginis. Si autem condemnetur à iudici in foro exteriori in pœnam delicti, tunc tenebitur etiam in foro conscientiæ stare sententiæ iudicis. Quemadmodum enim pro lęsione corporali non tenetur percussor restituere quicquam pro abscisione ipsa membri secūdùm se, quanuis teneatur ad damna quæ consequuta sunt ante sententiā iudicis. Ita dicimus de læsione corporali integritatis virginis quòd non tenetur stuprator ante sententiam iudicis, nisi ad damna quæ consequuta sunt.

Ex dictis sequitur, quomodo possit accipi iudiciũ ad definiendum, an teneatur quis restituere mulieri iam antea corruptæ. Etenim quando non est facienda restitutio virgini, multò minus mulieri quæ inuenitur corrupta. Si autem per vim accesserit vir ad mulierem corruptam, tenebitur ad omnia damna quæ consequuntur ex illo accessu, tam in honore quàm in bonis etiam temporalibus. Item si vir habens infirmitatem contagiosam, accesserit ad mulierem ignorantem illam infirmitatem, etiam volentem copulam illam fornicariam, tenetur soluere & restituere: si illam infecerit, expensas, scilicet, curationis, & alia damna emergentia, & lucra cessantia: nisi fortè fuerit mulier omnibus exposita venientibus ad illam. Tunc enim ipsa se exponit voluntariè tali periculo. Sed nihilominus si illa interrogauerit virum, an ipse habeat infirmitatem contagiosam, tenebitur restituere si illam deceperit. Quòd si mulier corrupta conceperit ex viro, etiam si ipsa voluntariè consenserit in fornicatione, tenebitur vir procurare fœtum ipsum, & nutrire & alere filium: non quidem ex obligatione iustitiæ commutatiuæ, sed ex iure & pietate naturali in ordine ad filium. Si autem inuitam uel per fraudem & dolum impregnauerit illam, tenebitur ex iustitia commutatiua respectu mulieris: quoniam consideratur ipsa conceptio & partus & nutritio prolis tan quàm damnum consequens actionem iniuriosam.

IAM ad argumenta in oppositum respondetur, quòd testimonia illa planè intelliguntur quãdo per vim aut fraudem corrumpitur virgo: & tunc adhuc non tenebitur stuprator soluere pœnam legis pro delicto impositam, ante sententiam iudicis: sed tantum illud damnum tenebitur restituere, quod reuera consequutum est.

Ad secundum argumentum respondetur, quòd si virgo libens consensit in stupro, non est digna nubere viro sibi compari. Si autem pater uoluerit honorificè illam locare, ipse debet adijcere ad dotem, non autem ipse stuprator. Si autem ipsa virgo inuoluntariè corrupta est, iam diximus quòd tenebitur stuprator ad damna.

Ad tertium respondetur, quòd omnia illa damna quæ consequuntur stuprum virginis quæ liberè voluit stuprum, erunt sibi imputanda. Si autem per vim aut fraudem corrupta fuerit, iam diximus in secunda & tertia conclusione qualiter tenebitur stuprator ad omnia illa damna quæ consequuntur.

DVBITATVR octauo & principaliter circa restitutionem faciendam de fama & honore. De qua re D. Tho. nos docet in solutione ad secundum & tertium argumentum breuiter & compendiosè.

Dubitatur itaque, Vtrum qui infamauit teneatur ad restitutionem.

Arguitur primo pro parte negatiua. Qui falsum crimen imponit proximo, infamat illum: & tamen non semper tenetur restituere, ergo non semper est regula certa, quòd infamator tenetur restituere. Probatur minor in multis casibus. Primò quidem, quando is cui crimen imponitur nihil æstimat. v.g. si imponatur falsum testimonium viro illustri & seculari, quòd lacessitus ab altero interfecit illum. Similiter si dicatur de milite quòd stuprauit virginem. Alter casus est, si is cui crimen falsum imponitur, est aliàs infamis in illo genere peccati. V.g. si dicatur de publico vsurario, quòd heri dedit pecuniam suã ad vsuram, quam tamen non dedit. Tertius casus est, quando is qui crimen imponit habetur mendax & vir nullius fidei. Sed dicet aliquis & meritò, quòd

A in istis casibus reuera non læditur fama, & idcirco non est obligatio ad restitutionem.

Arguitur secundo & replicatur. Reus qui in iudicio accusatur de vero crimine contra iuris ordinem, si interrogatus etiam iuramento, negauerit se commisisse tale crimen, infamat accusatorem, habebitur enim ille tanquam criminator, & tamen non tenetur restituere, ergo. Item testis qui per errorem inculpabilem testificatur in iudicio, quòd Petrus commisit graue crimen, quod reuera non commisit, infamat illum, & tamen non tenetur restituere, etiam si postea cognouerit se falsum dixisse, ergo. Item iudex qui pronuntiat sententiam secundum allegata & probata cõtra ipsum innocentem quem

B scit esse innocentem, scientia priuata, infamat reuera illum, per suam sententiam: & tamen non tenetur restituere, ergo. Sed tamen adhuc respondebit aliquis, quòd in istis casibus læditur fama: sed tamen iuste aufertur.

Arguitur tertio & replicatur contra hoc. Si vir illustris & cuius fama utilis est reipublicæ infamet hominem plebeum, non tenetur restituere illi famam, quam tamen iniuste abstulit, ergo. Probatur minor. Quia si vir ille dicat se falsum dixisse aut iniquè egisse contra proximum infamabitur ipse, ex cuius infamia sequitur damnum communitatis: præterquam quòd ipse cum maximo suo detrimento restituit famam minimi valoris, ergo non tenetur

C restituere.

PRO decisione huius difficultatis sit prima conclusio uniuersalis. Omnis qui infamat proximum tenetur restituere illi famam & omnia damna quæ consequuntur ex infamia illius. Ista conclusio explicatur, & aduertendum est quòd propriè loquendo infamare, non est quomodolibet auferre famam proximi etiam inuito domino, sed auferre illam iniustè & iniquè prout prohibetur in 8. Decalogi præcepto. Quemadmodum etiam qui accipit rem alienam, etiam inuito domino, non furatur si non faciat contra iustitiam. Vnde in extrema necessitate licitum est accipere res alienas, etiam inuito domino. Illa acceptio non dicitur furtum: & idcirco in

D casibus commemoratis in primo & secundo argumento, non est infamia propriè loquendo ex parte illorum, qui videntur auferre famam. Conclusio sic explicata communis est omnibus doctoribus. Et ratio est manifesta, quia omnis qui lædit proximum in aliquo bono contra iustitiam, tenetur restituere in quantum possit in eodem genere boni: sed fama est maximum bonum hominis, ergo qui læsit debet restituere illam. Similiter, si quæ damna consequuntur infamiam. v. g. Si infamatus propter infamiam priuetur episcopatu quem habebat vel quem habiturus erat, uel alia quauis dignitate: tenebitur infamator restituere omnia illa damna. Ratio hæc manifesta est ex his quæ diximus in du-

E bijs præcedentibus. Sed maior difficultas est in modo restituendi famam. Et quidem quando per mendaciũ quis abstulit alicui iniquè famam, manifestus est modus restituendi, quamuis difficilis. Vnde sit.

Secunda conclusio. Qui per falsitatem & iniquitatem abstulit famam proximo, tenetur illã restituere dicendo se mentitũ esse ex passione uel odio. Probatur conclusio, quia ille tenetur restituere famam, ut dictum est in prima conclusione, sed iste modus cõmodissimus est & æqualis secundum iustitiã. Ergo tenetur illo modo restituere. Quemadmodum si quis fuit causa, ut proximus amitteret centum ducatos tenetur ipsos à seipso auferre & reddere illi.

Ergo

Ergo non minus tenetur qui iniquè infamauit & A per mendacium illo modo restituere, etiam auferẽdo à seipso famam & reddendo illi. Sed maxima difficultas est quando dicendo veritatem reuelauit aliquis crimen occultum ex quo iniquè infamauit proximum, vnde fit.

Tertia conclusio. Multiplex modus assignatur à doctoribus ad restituendam famam in prædicto casu. Primus est quem ponit Diuus Tho. in solutione ad secundum. Videlicet, quod infamator dicat, se iniquè egisse sicut malum Christianum. At verò modus hic intelligendus est sufficere, quando per illum efficaciter restituitur fama. Sed tamen raro hoc continget, nisi forte apud rusticos & vulgares homines. Etenim mediocriter instituti homines in B telligent per illa verba verum esse quod ille dixerat; & magis confirmatur infamia proximi. Quapropter secundus modus est, quòd apertè dicat se mentitum esse. Et quando obijcitur, quòd qui isto modo restituit mentitur de nouo, at vero dicit Diuus Tho. quòd nullo modo debet dicere mendacium respondent, qui sequuntur istum modum dicendi, videlicet, quòd mendacium dupliciter accipitur. Vno modo speculatiuè prout distinguitur contra verum speculatiuum. Altero vero modo practicè, prout distinguitur contra verum practicũ. Et quia hoc nomen mendacium seu verbum mentiri, est amphibologicum: dicunt quòd tenetur infamator vti verbis amphibologicis ad restituendam famã C proximi, & vti illis vero sensu: licet audientes accipiant in alio sensu. Et ita ille verum dicit, cùm ait se mentitum fuisse. Quia profectò mentitus est practicè: dixit enim mendacium practicum contra proximum.

Pro explicatione huius aduertendum est, quòd verum practicum dicitur illud quod conformatur appetitui recto. Et ratio est, quia rectitudo appetitus desumitur ex regula rationis, in qua est formaliter verum, siue speculatiuum quod conformatur rebus ipsis, siue practicum quod ordinatur ad rectitudinem appetitus. Atque ita Iacob quando accessit primò ad Liam putans esse vxorem suam, habuit quidem dictamen, hæc est mea vxor, accedendum est ad illam, quod erat speculatiuè falsum, sed D practicè verum erat. Sic etiam dicunt, quòd omnis qui peccat, mendacium facit. Et omne peccatum est mendacium practicum: quia non conformatur appetitui recto. Hic modus dicendi conformatur valdè cum modo dicendi sacrarum literarum. Legimus enim in Psal. 4. dictum peccatoribus, Vt quid diligitis vanitatem & quæritis mendacium. Vbi nomine mendacij non intelligitur solùm peccatum quod committitur in falsitate verborum: sed omne peccatum quod est mendacium practicum. Similiter & illud, Omnis homo mendax. Quod habetur Psal. 115. Similiter nomine veritatis intelliguntur omnia opera virtutem. V.g. Omnia manda E ta tua veritatis Psalm. 118. & Ioan. 3. Qui facit veritatem, venit ad lucem, vt manifestetur opera eius Et alias sæpe in Sacris literis inuenitur iste modus loquendi, vt veritas accipiatur pro operatione virtutis: & mendacium pro operatione vitiosa. Nihilominus modum istum loquendi & restituendi famam improbant aliqui viri docti. Primò quidẽ, quia duæ contradictoriæ non possunt simul esse veræ, sed in illo casu hæc est vera, ego non sum mẽtitus. Ergo illa est falsa: ego sum mentitus. Sed hoc argumentũ est puerile. Respondetur enim, quòd est æquiuocatio in verbo mentiri, siue in ipso nomine mendacij. Et propterea non sunt contradictoriæ:

Secundum argumentum est contra istum modum restituendi famam. Nam sequitur ex ista doctrina, quod confunditur modus restituendi famã, quando per impositionem falsi criminis ablata est cum modo restituendi, quando per reuelationem veri criminis iniquè ablata est. Hoc autem est maximum inconuenientes & duplex. Primo quidem, quia videtur fieri iniuria per istam doctrinam homini infamato per impositionem falsi criminis: quoniam audientes restitutionem, per illum modũ loquendi non distinguent, an in rei veritate infamatus fecerit tale crimen vel non: quia ille modus loquendi indifferens est ad utrumlibet. Secundum inconueniens est quoniam qui infamauit imponẽdo falsum crimen magis peccauit quam ille qui infamauit dicendo veritatem reuelando crimen verum iniquè: ergo ad maiorem restitutionem tenetur. Sed respondetur ad hoc argumentum, concedendo sequelam, quod idem erit modus restituendi. Et ad primũ inconueniens respondetur, quòd cæteris paribus non magis læditur in effectu, qui infamatur per impositionem falsi criminis: quam qui infamatur per reuelationem iniquam veri criminis. Restitutio autem respondet & tantum obligat secundum damnum illatum. Ratio huius est, quia non minus habet ius ad bonam famam in republica peccator occultus, quam innocens, & ita non grauius lædit infamator per impositionem falsi criminis, quam per reuelationem veri criminis: vnde non minus peccat contra iustitiam iste quam ille. Et ad secundum inconueniens respondetur q; quamuis magis peccet impositor falsi criminis, quã reuelator iniquus veri criminis: tamen illa minor grauitas non est contra iustitiam, sed contra veritatem quapropter circunstantia illa non est mortaliter agrauans supra peccatum iniustitiæ quod cõmittit destruens famam proximi. Etenim mendacium ex genere suo peccatum veniale est: fit autem mortale quando est perniciosum, non igitur ex maiori grauitate peccati colligitur maior restitutio facienda, sed ex maiori damno illato.

Tertium argumentum est contra eundem modum restituendi. Videtur enim durissimum vt homo qui verum dixit saltim speculatiuum, obligetur vt retractet quod dixerat: est enim maxima infamia præsertim apud Hispanos quòd aliquis retractet quod affirmauerat: magis enim manet infamatus quam si ipse committeret adulterium quod ipse imposuit vel reuelauit. Respondetur quòd in præsenti solum contendimus quòd isto modo absque mendacio potest fieri restitutio: tamen aliquando secundum regulas prudentiæ non erit licitum vel obligatorium vt illo modo restituẽdi: aliquãdo vero erit licitum & iustum. De qua re dicendum erit aliquid in solutione ad tertium.

Tertius modus restituendi in eodem casu est, vt infamator non amplius verbum faciat de illa infamia: sed procuret prudenter vt sepeliatur & opportunitatem nactus loquatur bene & honorifice de illa persona infamata. Sed cauendum est ne huiusmodi loquutio videatur affectata & ordinata ad restitutionem illam, tunc enim magis nocebit, & magis confirmabuntur audientes, verum esse crimen quod ille reuelauerat.

Quartus modus mihi certus & conuenientissimus est ad restituendam famam, vt qui per falsitatem infamauit hominem, dicat & iuret si oportuerit, ego iniquè & nesciens quidquam mali illius hominis propter vindictam aut ex odio dixi crimen illud de illo, aut forte, quòd per ignorantiam illud

dixit

dixit: sed iam cognita veritate, remordente consciẽtia, restituit illi honorem & famam suam. Probatur, quia nescire & ignorare est verbum vsitatum in hac significatione, videlicet, vt aliquis dicatur ne scire quod non scit ad reuelandum, vt receptum est apud omnes Theologos. Et ita intelligunt illud quod dixit Christus Dominus Marci cap. 13. De die illa nemo scit neque filius hominis, hoc est ad reuelandum. Alias enim de fide est quòd Christus Dominus inquantum homo cognoscit diem iudicij. Ita etiam possumus intelligere illud Psalm. 68. Deus tu scis insipientiam meam, hoc est, quia Christus non sciebat practicè peccata. Diximus autem esse conuenientissimum modum, quia nemo impositor criminis potest ab illo excusari, siquidem cum minimo suo detrimento potest restituere famam alienam.

Quarta conclusio. Quotiescunque infamatus recuperat famam quamcunque via siue per seipsum siue in iudicio publico, excusatur iam infamator à restitutione. v.g. Si infamatus inductis testibus probauit falsum esse testimonium quod de se dictum est. Item si infamia propter temporis diuturnitatẽ obliuioni data est. Sed in hoc casu aduertẽdum est, quod quando fuerit aliquod dubium declinandum erit in fauorem innocẽtis. Probatur ergo conclusio sic explicata. Restitutio fit ad reparandam læsionẽ secundum iustitiam commutatiuam: sed quoties aliquis alia via reparauit suam famam iam cessauit læsio, ergo. Confirmatur exemplo. Nam si Petrus aliqua via recuperauit rem furto ablatam, non tenebitur fur ad restitutionem ipsius, ergo similiter non tenebitur infamator in nostro casu: nisi fortè infamatus fecerit expensas in recuperanda fama.

Vltima conclusio. Si postquam aliquis infamauit iniquè proximũ, ipse proximus alias publice infametur de eodem crimine: non tenebitur prior infamator restituere famam illius, quanuis tenebitur ad omnia damna quæ in famatus passus est propter infamiam medio illo tempore ante publicam infamiam. Et ratio est manifesta, quia prior infamator fuit causa illorum malorum. Quod si publica infamia ortum habuit non casualem sed radicalem ex priori infamia: tenebitur infamator ad restitutionẽ publicæ infamiæ: sed fortè excusabitur quia non potest resarcire tantum malum. Si autem casualiter ex priore infamia orta est publica infamia, non tenebitur prior infamator ad restitutionem: quia non est in culpa publicæ infamiæ, sed ipse infamatus propter suam indiscretionem fuit causa publicæ illius infamiæ, quia. v.g. ipse plus nimio conquerebatur publicè de infamatore.

Ad argumenta in oppositum respondetur facile iam ex dictis. Ad primum optimè dictum est ibidem, quod in illis casibus nulla est infamia.

Ad secundum argumentum respondetur, quòd in illis casibus non est propriè infamator, quanuis auferat famam: quia non aufert illam iniustè. Cæterùm non est huius loci perfecta examinatio illorum casuum: sed primum discutiemus in quæst. 69. Secundum vero in quæst. 70. in solutione ad tertium. & in quæst. 77.

Ad tertium argumentum respondebitur dubio sequenti.

DVBITATVR ergo. Vtrùm cum detrimento propriæ famæ teneatur infamator restituere famam alienam? Respondetur & sit prima cõclusio.

Prima conclusio affirmatiua. Probatur ex definitis in præcedenti dubio: quoniã in illis omnibus ferè modis, quibus diximus famam esse restituendam

A includitur aliqua infamia ipsius restituentis: sed illi modi sunt conuenientes & necessarij: ergo non obstante infamia restituentis debet restituere. Confirmatur simili exemplo. Restitutio pecuniarum facienda est cum detrimento sui proprij census, vt patet manifestè in eo qui fuit causa incendij domus alienæ: ergo similiter contingit in restitutione famæ.

Hinc sequitur vnum collarium, quòd restitutio famæ facienda est cum detrimento proprij census si opus fuerit. Explicatur hoc. Tenetur infamator adhibere aliquas diligentias. v.g. vocare testes ad ad restitutionem famæ, tunc dicimus quòd si fuerit necessaria pecunia ad istas diligentias tenetur il-

B las expendere. Probatur corollarium, quoniam res inferioris ordinis debent ancillari rebus superioris ordinis. Sed census est inferioris ordinis respectu famæ, ergo qui tenetur restituere famam debet adhibere pecunias si necessariæ fuerint ad media necessaria ad restitutionem. Confirmatur, quoniam qui læsit alterum in bonis corporis vulnerando illum, tenetur expendere pecunias necessarias ad curationem vulneris: ergo qui læsit alterum in ipsa famæ tenebitur adhibere pecunias necessarias ad media apta restitutioni.

Secunda conclusio. Quoties infamator ex ipso modo restitutionis incurrit magnum detrimentum sui honoris: non tenetur restituere famam quę

C non erat magni momenti. Explicatur cõclusio. Vir illustris qui in republica infamauerit plebeum, si restituat illi famam, quæ non est magni momenti omnibus pensatis, amittit vir illustris plurimum honoris in republica. Dicimus ergo quòd infamatus est irrationabiliter inuitus, si velit sibi fieri restitutionem: ergo alter excusatur à restitutione. Probatur antecedens, quoniam irrationabiliter vult aliquis, quòd proximus suus subeat magnum detrimentum propter modicum commodum suum: sed ita contingit in tali casu si plebeius vellet sibi fieri restitutionem, ergo illustris excusabitur.

Confirmatur exemplo & similitudine. Si quis vellet, quòd proximus, restitueret sibi paruam quan-

D titatem pecuniarum cum magno detrimento sui census, irrationabiliter vellet talem restitutionem fieri sibi, & debitor excusaretur pro tunc, ergo similiter contingit in nostro casu. Sicut enim se habet parua pecunia ad multam, ita se habet parum famę & honoris ad plurimum.

Confirmatur secundo, quoniam si vir illustris aut Prælatus subdito contumeliam fecerit: non tenetur restituere cum detrimento autoritatis prælatæ. Iuxta id quod dixit August. in regula loquens cum Prælatis, si etiam modum vos excessisse sentitis non à vobis exigitur vt à vobis subditis venia postuletis: ne apud eos quos oportet esse subiectos dum nimium seruatur humilitas regendi frangatur

E autoritas. Ergo in casu in quo alius æqualis teneretur petere veniam non tenetur superior propter decentiam status sui. Ergo simile quid contingit in nostro casu. Quoniam decet ad autoritatem & bonam gubernationem reipublicæ, quòd illustres habeant honorem integrum apud vulgus. Hic autem honor non conseruaretur, si in omni euentu in quo alter æqualis teneretur restituere famam cum detrimento propriæ famæ: tenerentur etiam illustres ciuitatis cum detrimento suæ famæ restituere, quæ est maximi valoris & vtilitatis in ipsa republica. Obseruandum tamen est, quòd tanta potest esse infamia hominis plebei, vt quantumlibet illustris sit læsor teneatur restituere cum detrimento

propriæ

propriæ famæ. v.g. Si impoſuit illi crimen læſæ maieſtatis vel hæreſis. A

Iſta concluſio ſic à nobis explicata aſſeritur à Magiſtro Soto ſupra art. 3, ad 4. Contrariam tamé tenet Nauarro in ſuo Manuali. cap. 18. nu. 47. Neque tamen ille affert aliquam rationem contra noſtram concluſionem: ſed duntaxat intendit infirmare noſtrum ſimile de reſtitutione pecuniarum. Ait enim quòd eſt duplex differentia. Prima quidem, quòd reſtitutio famæ ſemper fit cum detrimento propriæ famæ, ergo illa non oportet obſeruare an reſtituens amittat famam ſuam. Cæterùm in pecuniæ reſtitutionem non ſemper interuenit detrimentum proprij cenſus. Secunda differentia eſt, quoniam magna iactura proprij cenſus in re B ſtituendo alienum, non tollit in perpetuum obligationem reſtituendi, ſed prorogat tempus reſtitutionis: at vero in noſtro caſu & aſſertione videmur tollere obligationem reſtituendæ famę in perpetuum. Igitur non eſt ſimile. exemplum ad rem præſentem. Nihilominus reſpondetur, quòd iſtę differentiæ nullatenus infirmant noſtrum ſimile. Et ad primá differentiam dicimus, falſum eſſe quòd reſtitutio famæ ſemper fiat neceſſario cum detrimento propriæ famæ, præſertim cum notabili detrimento. Etenim in tertio & quarto modo reſtituendæ famæ qui explicati ſunt in tertia concluſione dubij præcedentis: nulla omnino aut certè leuis eſt infamia reſtituentis. Reſpondetur ſecundo, quòd quanuis ſem C per fieret reſtitutio famæ cum detrimento propriæ famæ, non autem reſtitutio cenſus fiat cum detrimento proprij cenſus: tamen adhuc conueniunt iſtæ reſtitutiones in hoc, quòd cum maximo detrimento reſtituentis & paruo eius cui fit reſtitutio ceſſat obligatio. Ad ſecundam differentiam dicimus nos æquale eſſe iudicium vtriuſque reſtitutionis, quátum ad hoc quòd ad tempus vel in perpetuum ceſſet obligatio. Etenim ſi ſperatur futurum tempus in quo illuſtris qui infamauit poſſit plebeio minimo detrimento reſtituere, vel certè ipſe infamatus æquale detrimentum patiatur: non excuſamus illuſtrem in perpetuum ab illa reſtitutione facienda. Sed prorogamus tempus reſtituendi. D Quod ſi nunquam illud tempus venerit, excuſabitur in perpetuum à facienda reſtitutione; quanuis ex radice iniuriæ factæ tenebatur reſtituere: quapropter nulla eſt differentia inter reſtitutionem cenſus & famæ, quod attinet ad rem præſentem. An vero teneatur quis reſtituere famam cum vitæ periculo, dicemus infra artic. 6. ad ſecundum.

Dvbitatvr decimo. Vtrùm quando fama non poteſt reſtitui in eodem genere boni, teneatur reſtituere illam infamator in alio genere bonorum, vt in pecunia vel orationibus.

Arguitur primo pro parte affirmatiua. Nam D. Tho. in hoc artic. ad 1. & ad 2. expreſſè dicit, quòd ſi infamator non poteſt famam reſtituere, debeat E aliter ei recompenſare.

Arguitur ſecundo. Cum opus eſt impendere pecunias ad reſtituendú in proprio genere. v.g. in adducendis teſtibus, diximus iam quòd tenetur infamator oés pecunias neceſſarias ad talem finé expédere: ergo multo magis tenebitur expendere pecunias pro ipſa fama immediatè quam non poteſt aliter reſtituere. Probatur conſequentia, quoniam pecunia & cenſus omnis, deſtinatur ad humanú honore & hominis tanquá inferius quid ad ſuperius.

Arguitur tertio, Pecunia poteſt eſſe pretium famæ, licet fama ſit ſuperioris ordinis ſecundum ſuú genus: ergo poterit recompeſari pecunia. Probatur antecedens à ſimili, quoniam licet aurum ſit pretioſius argento ſecundum ſpeciem ſuam: nihilominus adæquari poſſunt in valore adhibita magna quantitate argenti & diminuta auri. Ergo ſimiliter adhibita multa quantitate pecuniæ, poterit eſſe iuſta cópenſatio cum fama hominis vulgaris. Et confirmatur ex vſu, ná homines vulgares ſolent æſtimare honore ſuum certis pecunijs: & ita acceptant reſtitutionem ſuæ famæ. Confirmatur ſecundo. Quoniá vir illuſtris vt diximus in dubio præcedenti tenetur cum maximo detrimento ſui honoris famá reſtituere, poterit autem facile ſatisfacere parti læſæ numerando illi pecuniam: ergo obligandus erit vt hoc faciat.

Quarto & vltimo arguitur omnibus argumentis quę ſupra fecimus contendendo quòd pro læſione corporali facienda eſt reſtitutio in alio genere bonorum? Propter quæ argumenta diximus probabilem eſſe ſententiam illam. Ergo multo magis probabilis erit pars affirmatiua in iſto dubio. Probatur conſequentia, quia fama magis commenſurabilis eſt cum pecunia, quam membra corporalia.

Sed in oppoſitum eſt, quòd qui non poteſt debitum pecuniarum ſoluere in proprio genere, non tenetur reſtituere in fama, vel honore, vel ſacrificijs: ergo hæc genera bonorum non ſunt commenſurabilia aduiuicem.

Arguitur ſecondo. Adulter qui infamauit virum accedendo ad vxorem alterius, non tenetur reſtituere illi in pecunijs illam infamiam quando in proprio genere non poteſt, ergo neque in pręſenti caſu.

Vltimo argumentari poſſumus omnibus argumentis, quibus ſupra oſtendimus probabiliorem eſſe ſententiam illam quòd non tenemur homini reſtituere lęſionem corporis ſecundum ſe in alio genere bonorum.

In hoc dubio diſſoluendo ſunt duæ extremæ ſententiæ. Altera eſt affirmatiua ex gloſſa in c. eccleſia. titulo, vt lite pendente nihil innouetur, quam ſequitur Scotus in. 4. diſt. 15. & Soto vbi ſupra arti. 3. ad. 4. & Couar. libr. 1. Varia. reſol. c. 2. nu. 8. & in repetitione regul. peccatum. 1. part. verſic. ſed & Altera ſententia eſt negatiua, quam habet Syluest. verb. detractio, quæſt. 4.

Pro deciſione huius dubij, ſit prima concluſio. Si iudex per ſentétiam imponat infamatori pœná pecuniariam pro reſtituenda fama, vel etiam ſi cóueniant inter ſe infamatus & infamator de certa pecunię ſumma, vt infamatus cedat iuri ſuo: tenebitur infamator in conſcientia reddere illam pecuniá. Hæc concluſio certiſſima eſt apud omnes. Et probatur, quoniam ſententia iudicis iuſta in foro exteriori & iuſta pacta obligant in foro conſcientiæ: ſed huiuſmodi ſententia & pacta obligant in foro conſcientiæ. Probatur minor, quia ad iudicem ſpectat ne delicta maneant impunita: poteſt igitur & debet in pœnam peccati contra iuſtitiam, punire & imponere illam pœnam in fauorę partis læſæ. Item ipſe infamatus habet ius agendi in iudicio contra infamatorem, ergo vt cedat iuri ſuo poteſt recipere pretium pecuniarum.

Secunda concluſio. Quanuis veroſimilis ſit pars affirmatiua huius dubij: tamen veroſimilior eſt pars negatiua. Probatur, quoniam licet argumenta pro vtraque parte ſint probabilia: tamen magis vrgent argumenta partis nagatiuæ.

Tertia concluſio. Vtraque ſententia temperanda eſt à prudenti confeſſario. Etenim ſi commodè poterit infamator in pecunijs facere reſtitutionem, iniungat illi vt faciat. At vero ſi nó commodè poteſt

test facere, vel nimium ægrè ferat dare pecuniam: non obliget illum vt faciat talem restitutionē: siquidem vtraque opinio probabilis est. Similes conclusiones posuimus supra in dubio de læsione corporali: fateor tamen quòd in præsenti dubio pars affirmatiua videtur mihi probabilior, quam pars affirmatiua alterius dubij de læsione corporali. Et hoc probat quartum argumentum, quod fecimus pro parte affirmatiua. Quapropter sit quarta conclusio. Quando infamatus est talis conditionis respectu infamatoris, quòd receptis ab illo pecunijs fit honorabilior in populo: tenetur infamator ad arbitriū boni viri facere restitutionem in pecunijs. Probatur, quia tunc facit restitutionem in eodē genere, etenim honor & fama eiusdem ordinis bonorum sunt: sed pecuniæ considerantur in isto casu velut instrumenta ad restituendam famam in proprio genere: ergo sicut infamator tenetur expendere pecunias in adducendis testibus ad restituendam famā in proprio genere: tenebitur etiam expendere in isto casu, siquidem illis mediantibus restituitur fama in proprio genere. Et hæc est differentia inter læsionem corporalem membri & infamiam, quòd quantumlibet expendantur pecuniæ semper manet mutilatus: at verò infamia pecunijs interdum obruitur & suffocatur. Et idem est si læsio corporalis fuit contra salutem hominis reparabiliter tamē, tunc enim constat quòd læsor tenetur expendere pecunias ad reparandam salutē in proprio genere.

Ad argumenta in oppositum pro parte affirmatiua respondetur ad primum, quòd D. Thom. non est intelligendus de restitutione famæ secundum se in alio genere bonorum: sed de damnis consequuti ex infamia. Secundo respondetur, quòd D. Tho. potest intelligi quando pecunijs datis raparatur homo in honore & fama iuxta tenorem quartæ conclusionis.

Ad secundum argumētum negatur consequentia. Et ratio discriminis est, quoniam in casu antecedentis, pecuniæ ancillantur ipsi famæ, deseruiūt enim ad media quibus reparatur fama. At vero in casu consequentis pecunia non ancillaretur famæ sed esset mensura illius & dominaretur ei.

Ad tertium argumentum negatur antecedens. Et ad probationem respondetur, non esse simile conueniens de auro & argento. Etenim aurum & argentum sunt eiusdem ordinis mortaliter in humano conuictu: sunt enim bona vtilia extrinseca homini. At vero fama est superioris ordinis & debetur virtuti: quapropter nullo pretio potest commensurari, sicut neque ipsa virtus cui debetur honor & fama.

Ad primam confirmationem respondetur, iuxta doctrinam primæ conclusionis & quartæ. Licitum est.n. homini pactum facere cū infamatore, vt recepta pecunia cedat iuri suo: vel etiam quando mediantibus pecunijs ipsa fama & honor reparatur, tunc potest æstimari ad arbitrium boni viri quantum pecuniæ sit necessarium.

Ad secundam confirmationem respondetur, quòd in illo casu æquum est vt vir illustris det pecuniam aliquam infamato iuxta moderationem tertiæ cōclusionis: etsi opus fuerit iuxta doctrinam quartę conclusionis.

Ad vltimum argumentū respondetur, ex dictis in explicatione secundæ & quartæ conclusionis.

Poterat disputari in præsenti de restitutione quā tenentur facere hæredes infamatoris. Et rursus quibus hæredibus hominis infamati sit facienda restitutio. Sed tamen hæc difficultas per omnia definiē-
A da est determinanda, sicut supra determinauimus de hæredibus hominis qui læsit in bonis corporis alterum, & de hæredibus eis qui læsus est.

Dvbitatvr secundo. Circa alium modum restituendi famam. Vtrum infamatus possit condonare famæ restitutionem: ita vt ipse infamatus & infamator maneant tuti in conscientia nulla facta restitutione.

In hoc dubio sunt duæ sententiæ. Altera est affirmatiua, quæ innititur huic principio, quòd homo est dominus propriæ famæ. Huius sententiæ est D. Antoninus in secunda parte titul. 2. capit. 2. §. tertio. & Adrianus in 4. in materia de restitutione. Et quodlibet. 1. art. 1. Magister Soto vbi supra ad quar-
B tum. Et etiam lib. 5. de Iustitia & iure. quæst. 10. art. 2. Et in relectione de ratione tegendi secretum, membro. 1. c. quæstio. 3.

Altera sententia est negatiua, quæ innititur contrario fundamento, quòd homo non est dominus propriæ famæ. Hāc tenet Caietanus in summa verbo, detractio & inf. quæst. 73. art. 2. & Ioan. Maior in quarto distin. 15. quæst. 16.

Pro decisione huius veritatis supponamus ex tractatu de dominio, quòd homo est dominus suæ famæ: & nihilominus inquirimus an ex illo fundamento necessario colligatur non esse peccatum saltem ex genere suo mortale, condonare restitutionē famæ sine vlla rationali causa: sed potius sit quasi
C peccatum prodigalitatis sicut quando homo facit de suo quod vult absque rationabili causa. Pro cuius intelligentia aduertendum est, quod etiam si homo sit dominus proprię famæ: sunt tamen quidam qui habent propriam famam ex officio, & ex iustitia alijs obligatam, quales sunt prælati respectu subditorum & prædicatores respectu populi cui prædicant. Alij vero non habent obligatam famam suam alij saltim ex iustitia, quales sunt priuati homines.

Secundo notandū est, quòd crimina quę infamāt homines sunt in duplici differentia. Quædam enim non infamant solum propriam personam Prælati, sed etiam infamant ipsos subditos personaliter: qua-
D lia sunt crimina in quibus subditi solent plerumque imitari prælatos, cuiusmodi est crimen hæresis. Etenim subditi solent sequi prælatorum doctrinam. Vt si episcopus esset hæreticus præsumerētur oues infectæ hęresi, ac proinde si prælatus notatur de hęresi: notatur etiam de eodem crimine subditi. Alia sunt crimina quæ infamant tantum personaliter personam prælati, ex cuius infamia non sequitur subditos alia infamia, nisi quòd habēt prælatum infamatum. Huius generis sunt crimina in quibus subditi non statim præsumuntur imitari prælatum: quale est peccatum inuidiæ & ambitionis.

His suppositis sit prima conclusio. Prælatus ex cuius infamia sequitur subditorum infamia primi
E generis: tenetur ex iustitia non condonare famæ restitutionem: ita quòd si remissio facta fuerit, nihil valeat. Probatur: prælatus non potest cedere iuri subditorum, quin potius ex officio & iustitia tenetur illud tueri: sed quando subditi notantur de crimine infamiæ propter infamiam prælati habent ius ad famam Prælati & ad propriam: ergo prælatus non potest condonare restitutionem propriæ famæ.

Secunda conclusio. Prælatus ex cuius infamia sequitur nō quidem personalis infamia subditorum, sed sulum secundi generis infamia: nihilominus adhuc tenetur ipse Prælatus non solum ex charitate, sed etiam ex iustitiæ titulo, non remittere restitu-

tione

tionē, si modo in officio perseuerare vult. Et in hoc differt ista conclusio à prima. Quòd in casu primæ conclusionis, siue perseueret in officio suo non: tenetur ex iustitia non condonare famæ restitutionē.

Probatur ergo conclusio secunda. Prælatus tenetur ex officio strictiori vinculo charitatis, quam alij erga subditos: rursus tenetur etiam ex iustitia docere subditos & bonum eius exemplum præbere & fraterna admonitione corripere, & reliqua spiritualia officia impendere. At vero prælatus infamis etiam in crimine in quo solus ipse notatur, non potest hæc officia commodè præstare: ergo vera est conclusio. Probatur minor, ex vulgatissimo dicto Diui Gregorij, necesse est vt cuius vita despicitur, doctrina quoque & prædicatio cōtemnatur. Ex dictis sequitur corollarium, quòd infamator in casibus prædictarum conclusionum non manet tutus in cōscientia, etiam si infamatus dicat se remittere restitutionem suæ famæ: sed adhuc tenetur restituere ex iustitia.

Tertia conclusio. Persona particularis non peccat contra iustitiam si remittat propriæ famæ restitutionem. Probatur cōclusio, quia ille est dominus suæ famæ & non habet illam obligatam alteri ex iustitia: ergo ex nulla parte potest peccare contra iustitiam condonando restitutionem propriæ famæ.

Hinc sequitur corollarium, quòd infamator talis personæ non peccabit contra iustitiam, si non restituat illi famam facta tali condonatione.

Quarta conclusio. Persona priuata non peccat mortale peccatum contra charitatem, etiā si absque rationali causa condonet propriæ famæ restitutionem. Hæc conclusio intelligenda est per se loquendo & quantum est ex parte obiecti, scilicet ex parte remissionis propriæ, id est ex parte remissionis famæ. Etenim ex parte circumstantiarum poterit esse mortale. Probatur conclusio sic intellecta, qui prodigit totum censum proprium non peccat mortaliter, quantum est ex parte obiecti, sed solum peccat peccatū prodigalitatis quod ab vniuersis Theologis dicitur veniale ex obiecto: ergo similiter persona priuata quæ propriam famam etiam absque rationali causa remittit: non peccabit mortaliter sed venialiter tantum. Hæc conclusio est contra aliquos Theologos modernos, qui tenent esse peccatum mortale contra charitatem ex genere suo remittere restitutionem propriæ famæ absque rationabili causa, sed profecto non probant: Quoniam illorum argumenta solum efficiunt quod ex circūstantijs erit mortale peccatum. Quæ argumenta ponemus ad probandam quintam conclusionem. Sit igitur quinta conclusio. Ex circonstantijs sæpenumero erit mortale peccatum contra charitatem remittere propriæ famę restitutionem: imo vero quotiescunque est peccatum mortale talis remissio etiā contra iustitiam, prouenit ex circunstantijs: vt patet in prima & secunda conclusione; vbi propter qualitatem personæ quæ habet obligatam famam ex officio, efficitur mortale remittere restitutionem famæ. Probatur cōclusio. Fama vt plurimum necessaria est priuatæ personæ ad continendum ipsum hominem in officio virtutis: experimur enim quod homines infamati statim præcipites feruntur in vitia: quod etiam docet D. Tho. supra. q. 33. arti 7. ergo absque rationabili causa remittere restitutionē propriæ famæ erit contra charitatem propriam sui ipsius, & mortale ex circunstātia, quæ vt plurimum inuenitur in hominibus. Et propterea Sacræ literæ nos admonent. Curam habet de bono nomine: magis enim tibi proderit quam diuitiæ multæ. Et Apo-

A stolus alibi inquit, de cætero fratres quæcunque bonæ famæ facite, seu operamini. Deinde probatur conclusio. Peccare coram alijs frequenter, est peccatum mortale scandali contra proximi charitatem: sed multo magis præbet occasionem ruinæ qui scandalizat fratrem qui remittit huiusmodi restitutionem: est enim atque si coram oculis omnium peccatum illud quod sibi imponitur peccaret, ergo. Tertio est alia circunstantia, quod amicis consanguineis & familiaribus magna accedit infamia ex amici consanguinei & familiaris infamia: & obseruandum est in prædictis conclusionibus, idem esse quantum attinet ad infamatum, non curare de famæ restitutione, & remitere illam expresè, in qui-

B bus enim casibus erit mortale remittere de famam: erit etiam mortale non curare de famæ restitutione media conuenientia & ordinaria.

Hinc sequitur vnum corollarium, quòd infamator in casu præcedentis conclusionis, tenebitur saltim ex charitate restituere famam infamato etiam remittenti restitutionem expresse. Si autem non remittat expresse, sed solum patienter ferat, & non curet de restitutione, siue hoc faciat prudenter siue imprudenter: tenebitur nihilominus ex iustitia restituere illi famam. Quemadmodū licet martyres patienter ferebant tormenta, & maximè voluntariè propter Deum: tamen Tyranni peccabant contra iustitiam torquentes illos. Ita licet infamatus

C vel propter Deum patienter, ferat, vel propter negligentiam suam, peccet non curando de bono nomine: nihilominus infamator tenebitur non solum ex charitate; sed etiam ex iustitia restituere illi famam: quia patientia infamati vel negligentia non debet fauere infamatori. Et propterea diximus in hac obseruatione, quòd quātum ad infamatum, idem erat remittere & non curare: quia non est idem quantum ad infamatorem.

Sit iā sexta conclusio. Aliquando non solum nullum est peccatum remittere restitutionem famæ, vel non curare de illa: sed et valdè meritorium, videlicet quando fuerit rationalis causa secundum leges prudentiæ & charitatis: de quibus iudicant viri spi-

D rituales eruditi: doctrina & exemplis Sanctorum. Ratio huius conclusionis est, quoniam quāuis fama & honor sit optimum bonum temporale, tamē ordinatum est ex natura sua ad maius bonum, vel communitatis vel virtutis: sicut & ipsa vita pretiosissima exponitur periculis prudenter & sanctè propter huiusmodi maiora bona, ergo.

Deinde probatur exemplis Sanctorum, imo & Christi Domini: qui sæpe non curauit de infamia falsorum testimoniorum quæ aduersum se obijciebantur, vt patet coram Pilato, Iesus autem tacebat. Cuius etiam exemplo sæpe sancti tacuerunt, dum falsa crimina imponebantur eis.

Sed est vnum argumentum principale contra

E corollarium quod intulimus ex prima & secunda conclusione. Diximus in superioribus quòd si pater læsus in bonis corporis: remittat percussori non solum iniuriam sed etiam damna consequuta: non tenetur percussor restituere quicquam filijs neque tanquam hæredibus, neque titulo alimentorum ad quæ filij habebant ius, ergo similiter si prælatus condonet restitutionem propriæ famæ: non tenebitur infamator famam subditis restituere. Probatur consequentia. Quia sicut prelatus tenetur procurare suam famam pro gubernandis subditis qui sunt filij spirituales: ita etiam pater carnalis tenetur & seipsum & bona sua conseruare pro sustentatione filiorum: ergo eadem est ratio vtriusque casus.

fert quòd impediens intendat bonum ecclesiæ vel non intendat: vt teneatur restituere præbendam: quamuis alias tenebitur ad restitutionem famæ si infamauit eum, vt impediretur à consequutione beneficij.

Tertio arguitur. Ipsemet oppositor qui petit beneficium simul cum alijs candidatis siue oppositoribus concurrentibus, quos ipse cognouit esse digniores se, impedit iniuste alios digniores à consequutione prębendæ: & tamen si sibi conferatur præbenda non tenebitur ad vllam restitutionem faciendam: ergo non est vniuersalis regula. Minor probatur ex communi consensu & vsu omnium. Maior autem probatur. Quia ille inducit electores in hunc errorem vt existiment se digniorem esse cæteris, ergo.

Quartò arguitur, & intendimus probare q̃ saltē qũ solis precib. induxit aliquis electores vt conferant beneficium minus digno vel certè indigno; non teneatur ad restitutionē digniori vel digno impeditio ad consequutionem beneficij. Est argumentum à simili. Quando aliquis precibus aut consilio induxit aliquem, ne daret eleemosynam pauperi; vel ne reliqueret hæreditatem vel legatum vel quālibet liberam donationem, non tenetur ad aliquā restitutionem faciendam ei quem impediuit à cōsequutione beneficij, ergo neque in nostro casu tenebitur ille ad restitutionem aliquam faciendam. Antecedens ab omnibus conceditur: consequentia probatur. Quoniam idcirco in casu exempli adducti, non tenetur impediens restituere: quia impeditus nondum erat assequutus illud beneficium, quin potius assecutio pendebat ex libera voluntate collatoris. Sed hoc ipsum contingit, quando quis precibus inducit collatorem vt conferat præbendam: ergo non tenetur ad restitutionem.

Vltimò arguitur, Ipsemet distributor si iniquè distribuat prætermittens digniorem, conferens beneficium digno: imò etiam indigno: non tenetur ad aliquam restitutionem faciendam digniori vel digno, ergo multo minus tenebitur, qui induxit illū solis precibus vt ita distribuere. Antecedens ferè ab omnibus doctoribus nostri temporis conceditur: qui solum aiunt, quòd si qua restitutio facienda est quando elegit indignum: illa facienda erit ecclesiæ vel communitati, cui accidit incommodum & malum ex electione indigni. Consequentia probatur. Quia quando causa principalis alicuius actionis nō tenetur ad restitutionem: minus videtur obligari causa minus principalis. Et confirmatur. Quia si impediens teneretur in prædicto casu ad restitutionē faciendam: teneretur ad restitutionem faciendam totius damni illati. Hoc autem est falsum, vt docet Diuus Thomas ad tertium, vbi ait, quòd non tenetur in totum restituere, sed ad arbitrium boni viri. Sequela probatur. Distributor ipse, si teneretur ad restitutionem, teneretur ad restitutionem totius dāni illati, ergo etiam ille qui induxit eum ad prædictam restitutionem: sicut qui induxit alterum vt occidat hominem.

In hoc grauissimo dubio prima sentētia est Scoti, Ricardi, & aliorū in 4. asserentiū, q̃ ille qui impediuit alterum à consequutione beneficii, si id fecit intendens commodum suum vel amici: non tenetur ad vllam restitutionem faciendam. Si tamen id fecit in odium impedit vt ei malum faciat: tenetur ad restitutionem. Et aliqui existimāt quòd D. Tho. ad 4. supra fauet huic sententiæ. Veruntamen sententia Diui Thomæ explicabitur sequentibus conclusionibus.

A Prima conclusio est. Quod impediens aliquem iustè à consequutione præbendæ, videlicet, intendens honorem Dei vel vtilitatem ecclesiæ, procuret quòd detur digniori, non tenetur ad aliquam restitutionem.

Secūda conclusio. Qui impedit iniustè, intendēs impediti nocumentum, consulent quòd non detur digno præbenda antequam sit firmatum quod ei detur: tenetur ad aliquam restitutionem faciendā ad arbitrium boni viri.

Tertia conclusio. Si iam firmatum erat vt daretur præbenda alicui, & alius propter indebitam causam procuret quòd reuocetur propositum illud: tenetur ad restitutionem æqualis, scilicet, totius dāni. B Ecce in istis conclusionibus D. Thom. nihil fauet prædictæ sententiæ. Alia sententia est cuiusdam Geraldi, qui statuit regulam generalem. Quoties quis impedit alterum ab eo quod nondum erat sui iuris: non fit ei ad restitutionem obnoxius. Refert istum autorem Adrian. in 4. Sententiarum in materia de restitutione, fol. 47. & Magister Soto art. 3. vbi supra ad sextum. ipse vero Magister Soto asserit, quòd is qui precibus aut consilio impedit dignu aut digniorem à consequutione officij publici: non tenetur ad aliquam restitutionem faciendam impedito. Si autem per vim aut fraudem impedierit: tenetur ad restitutionem faciendam magis vel minus iuxta moderationem Diui Thomæ ad quartum. C In eadem sententia est Nauarro in Manuali. capit. 17. à numer. 69. & deinceps.

Vltima sententia est asserentium, quòd ille solum tenebitur ad restitutionem in casu nostri dubij, qui impedit iniustè dignum à consequutione præbendæ: is autem qui impedit iuste, quocunque animo id fecerit non tenetur ad restitutionem. Hæc sententia videtur mihi esse D. Thom. & ēst Caietani super hunc artic. in solutione ad quartum. Hanc sequutus fuit Magister Victoria.

Pro decisione huius rei & intelligentia D. Tho. notandum est primò, quòd bona à quorum assecutione potest aliquis impediri sunt in duplici differentia. Quædam sunt ei debita ex iustitia, siue com- D mutatiua siue distributiua. Alia vero non quidem ex iustitia, sed solum ex liberalitate & misericordia alterius expectantur. Exemplum primi est, in bonis publicis quæ ex iustitia distributiua debetur ciuibus pro qualitate meritorum. Exemplum secundi ex in bonis gratuitis, scilicet, in largitis eleemosynis. Rursus bona publica quæ iustitia distributiua debentur diuidi possunt in duplici differentia. Quędam quæ potissime destinata sunt incommodum & fauorem personarum: quædam vero quę licet aliquo modo ordinata sunt in fauorem personarum, tamen per se primo instituta sunt in commodum vtilitatem reipublicæ. Exemplum primi est in ærario publico quod distribuitur per singulo ciues. E Exemplum secundi est, in publicis magistratibus & officijs, siue ecclesiasticis siue secularibus. Notandū est secundò, quòd duobus modis potest aliquis impedire aliquem à consequutione alicuius boni, videlicet iustè vel iniustè. Iustè quidem dicetur quis impedire alterum, quādo neque contra commutatiuā iustitiam neque distributiuam quid facit. v.g. si quis sine vi & dolo impediat dignum vel minus dignū à consequutione beneficij iuste facit. Rursus dupliciter potest contingere quòd aliquis iustè impediat alterum. Vno modo iustè formaliter secundum rationem formalem virtutis iustitiæ perfectæ, videlicet, quando impedit propter debitum finem debito loco & tempore, & cum reliquis circunstantijs virtutis.

virtutis. Altero modo poteſt impedire iuſtè mate-
rialiter,& quantum ad ſubſtantiam actus:non vio
lans iuſtitiam commutatiuam vel diſtributiuam,
Vt ſi aliquis imprudenter maloque animo, & pro-
pter malum finem impediat à conſequutione boni
alicuius.Iniuſtè vero poteſt quis impedire alterum.
Primò quidem contra Iuſtitiam commutatiuam
tantum.Secundò contra diſtributiuam tantū. Ter-
tiò contra vtranque ſimul. Exemplum primi,in eo
qui per vim aut fraudem impedit indignum aut mi
nus dignum à conſequutione boni. Exemplum ſe-
cundi eſt in eo qui abſque vi & dolo impedit digno
rem à conſequutione præbendæ. Exemplum tertij
eſt in eo qui vi aut fraudem adhibita, impedit di-
gniorem à conſecutione præbendæ. Rurſus qui in-
iuſtè impedit contra iuſtitiam commutatiuam tan
tum, aliquando procurat diſtributiuam iuſtitiam
bene exerceri. V.g. ſi impediat indignum vt detur
beneficium digno, vel impediat minus dignum vt
detur digniori. Quandoque vero non procurat iu-
ſtitiam diſtributiuam. v.g. ſi impediat dignum vt de
tur ęquè digno. Denique aduertendum eſt, quòd
quamuis præſens quæſtio principaliter inſtituatur
de officijs publicis, & diſtribuendis,& de impedi-
mento bonæ & debitæ diſtributionis: tamen obi-
ter etiam definiemus illam reſpectu cuiuslibet boni
quod aliquis intendit vel ſperat.

Prima concluſio. Qui per medium aliquod tan-
tum contra iuſtitiam commutatiuam,impedit alte
rum à conſequutione boni quod non eſt ſibi debitū
ex iuſtitia, ſed ex liberalitate:tenetur ad reſtitutio-
nem faciendam. Si autem non impediat per vim
aut fraudem:non tenetur ad reſtitutionem. Prima
pars concluſionis probatur. Quia per reſtitutionē
debet reparari omnis læſio contra iuſtitiam com-
mutatiuam & omnia damna,ergo qui per tale me-
dium contra iuſtitiam commutatiuam impediuit
aliquem à cōſequutione boni quod erat in promptu
obtinere, etiam ſi obtinendum ex miſericordia vel
liberalitate alterius: tenebitur ad reſtitutionem fa-
ciendam illius damni conſecuti ex iniuſtitia quam
ab altero paſſus eſt.

Secundò probatur cōcluſio.Qui per vim illatā in
bonis corporis, vel etiam per infamiam, fuit cauſa
quod proximus non obtinere aliquod bonum: te-
netur ad reſtitutionem illius boni, vt diffinitum eſt
in ſuperioribus, ergo etiam in caſu noſtræ conclu-
ſionis tenebitur qui impediuit per aliquod mediū
cōtra iuſtitiā cōmutatiuā. Secūda vero pars cōclu-
ſionis ꝓbatᷣ ex oppoſita ratione. Ille nō facit aliquid
cōtra iuſtitiā cōmutatiuam neq; diſtributiuā,ergo
non tenetur reſtituere. Probatur conſequentia.
Quia ſola læſio contra iuſtitiam, obligat ad reſtitu-
tionem. Hæc concluſio aſſeritur ab omnibus fere
ſaltem quoad ſecundam partem, quantum vero ad
primam partem videtur Caietanus aliquo modo
contrariari in hoc artic. dub. 6. aſſerit enim vniuer-
ſaliter, quod qui impedit alterum à conſequutione
huiuſmodi bonorum, non tenetur ad reſtitutionē,
etiam ſi faciat id ex odio. Ad eundem modum lo-
quitur in Summa, verbo, reſtitutio. Sed profectò
Caiet. nullibi dicit expreſſe, quòd ſi apponat me-
dium contra iuſtitiam commutatiuam per quòd im
pediat alterum à conſequutione talis boni, non te-
neatur ad reſtitutionem: ſed ſolum dicit, etiam ſi id
faciat ex odio. Et ſic Caietanus intelligendus erit
quando non interuenit vis aut dolus. Syluester au
tem in verbo reſtitutio. 3. §. vltimo. magis videtur
aduerſari noſtræ ſententiæ: ſed nos demonſtratio-
nem illam exiſtimamus.

A Secundā cōncluſio. Quandocunque aliquis impe
dierit ciuem à conſequutione boni quod ſibi con-
ueniebat ex iuſtitia diſtributiua, & inſtitutum erat
principaliter in bonum particulare ciuium: tenebi-
tur reſtituere, etiam ſi ſolis precibus abſque dolo &
fraude impedierit, Hæc concluſio communis eſſe
debet conſenſus omnium doctorum: & probatur.
Diſtributor ipſe miniſter reipublicæ, ſi non diſtri-
buat illa bona ſecundùm proportionem iuſtitiæ di-
ſtributiuæ, tenebitur ad reſtitutionem faciendam il
li, cui minus dedit: ſed qui impedit diſtributorem
etiam ſolis precibus & conſilio quominus exerceat
rectè officium miniſtri diſtribuentis eſt concauſa il
lius damni quod alteri prouenit: ergo ſimiliter ad
B reſtitutionem tenebitur: quoniam omnis conſulens
aut deprecans vt fiat iniuſtitia alteri: tenetur ſimili-
ter ad reſtitutionem cum illo qui facit iniuſtitiam,
quando ſuo conſilio vel precibus mouit alterum vt
faceret iniuſtitiam. Secūdo probatur exemplo. Qui
impedit œconomum ſolum conſilio & rogatu, ne
elargiatur eleemoſynam illi pauperi cui dominus
fieri præceperat: tenetur ad reſtitutionem, ergo etiā
in noſtro caſu, quoniam diſtributor per omnia quā
tum ad hoc ſimilis eſt œconomo. Tenetur enim ſin
gulis ciuibus diſtribuere huiuſmodi bona ſecundū
voluntatem reipublicæ, quæ domina eſt illorum bo
norum. Sed de iſta concluſione & ratione illius, di-
cemus poſtea copioſiùs quæſtione ſequenti. Ha-
C ctenus diximus de bonis priuatis in concluſione
prima, & publicis ordinatis in bonum particulare.

At vero de bonis publicis deſtinatis principaliter
in commodùm communitatis, ſit tertia concluſio.
Qui impedit iuſte formaliter aliquem à conſequu-
tionem officij publici, non tenetur ad aliquam re-
ſtitutionem. Qui autem impedierit iuſte materiali-
ter tantum: peccabit quidem: non tamen tenebitur
ad vllam reſtitutionem faciendam. Sit exemplum
primæ partis concluſionis, in illo qui bono animo,
attentis omnibus circūſtantijs impediuit indignū
vel minus dignum à conſequutione beneficij. Exē-
plum ſecundæ partis, eſt in eo qui malo animo &
malo fine idipſum fecerit, ſine fraude tamen aut vi.
D Vtraque pars concluſionis videtur euidens, quia
ille operatur ſecundū virtutem, ergo ad nullā tene-
tur reſtitutione. Secundam vero probatur. Quoniā
euidens eſt quòd ſolius iuſtitiæ violatio obligat ad
reſtitutionem. Qui autem illo modo impedit, ſolum
peccat contra charitatem & prudentiam: ergo non
tenetur ad reſtitutionem.

Quarta concluſio. Qui impedit iniuſte contra
commutatiuam iuſtitiam procurans tamen, quòd
iuſtitia diſtributiua ſeruetur procurans quòd offi-
cium detur digniori, tenetur ad reſtitutionem iniu
riæ illatæ contra iuſtitiam commutatiuam: non ta-
men tenetur ad reſtitutionem officij ablati. Itaque
ſi vi aut fraus contra minus dignum æſtimetur cen
E tum aureos, debet reſtituere centum aureos, nihil
tamen pro beneficio ablato, etiam ſi aliàs certiſſime
minus dignus aſſequuturus erat officium. Prima
pars concluſionis manifeſta eſt, quia læſio contra
iuſtitiā commutatiuam reparanda eſt reſtitutione.
Secunda vero pars, quòd iſta reſtitutio non ſit ex-
tendenda ad reſtitutionem beneficij vel officij. Pro
batur. Quia illud officium debebatur ſecundùm iu-
ſtitiam diſtributiuam digniori, ergo minus digno
non eſt facienda reſtitutio. Probatur conſequentia.
Quia quamuis, dignus abſolutè conſideratus ius ha-
bet, vt ſe opponat officio vel beneficio: tamen com
paratione dignioris non propriè impeditur ius il-
lius ad beneficium: quia comparatione dignioris
non

non habet ius legitimũ vt acquirat beneficium secundùm iustitiam distributiuam. Secũdò probatur. Quoniam si ipsemet minister distributor consentiret cum fraude & dolo, vt minus dignus impediretur à consequutione officij vel beneficij non teneretur ad aliquam restitutionem beneficij quod datum est digniori: nam ipse ita tenebatur distribuere vt daret digniori, ergo neque alter tenetur restituere qui fuit concausa per fraudem & dolum, vt auferretur à minus digno & daretur digniori, siquidem causa & concausa æqualiter tenentur ad restitutionem. Ex hoc sequitur, quòd etiam si ille qui impediuit per fraudem & dolum contra iustitiam commutatiuam minus dignum à consequutione beneficij non procurauerit bonum iustitiæ distributiuæ. Tamen illud consequutum est, vt daretur digniori: nõ tenebitur ad aliquam restitutionem beneficij faciẽdam minus digno magis quam ipse distributor. Ratio huius est, quia restitutio obligat propter solũ malum animum iniquè operantis, sed propter damnũ reuera consequutum, ad cuius contrarium bonum habebat ius ille qui impeditus est.

Quinta conclusio. Qui impedit iniustè contra iustitiam commutatiuam tantum, si ex actione illius consequutum est quòd seruetur distributiua, siue per se siue per accidens, non tenebitur ad restitutionem faciendam pro beneficio, etiam si ipse intenderet quòd eligeretur indignus. Cuius ratio est eadem atque corollarij præcedentis.

Sexta conclusio. Qui per vim aut fraudem impediuit dignum vt daretur beneficium æquè digno, vel reuera ita consequutum est, quòd propter eius impedimentum daretur beneficium æquè digno, nihilominus ille tenetur ad restitutionem. Probat ex celebri regula, si tua culpa damnum datum est, &c. sed culpa eius qui impediuit dignũ per vim aut fraudem datum est illi hoc damnum quod caret beneficio quòd erat habiturus iure optimo, ergo tenetur illi restituere. Confirmatur. Quia quamuis oppositores sint æque digni, tamen ille qui per vim & fraudem impeditur, habebat ius magis propinquũ ad obtinendum beneficium quam alij, ergo qui cõtra iustitiam commutatiuam impediuit illam propinquitatem tenebitur ad restitutionẽ illius damni.

Hic sequitur, quòd si per vim aut fraudem reuera ille non fuit impeditus, licet iniquus intenderit impedire, non tenebitur ad restitutionem si alteri æquè digno datum est beneficium. Ratio est à contrario conclusionis præcedentis. Etenim reuera per fraudem & dolum nõ est datum illi hoc damnum, quoniam etiam si abfuisset vis aut fraus ille nõ erat consequuturus beneficium.

Sed est obiectio cõtra istam conclusionem. Nam in quarta conclusione dictum est qui tantum impedit contra iustitiam commutatiuam etiam per fraudem & dolum non tenetur ad restitutionem beneficij, quia non læsit iustitiam distributiuam: sed hoc ipsum contingit in casu sextæ conclusionis, ergo eadem est vtriusque ratio. Ad hoc argumẽtum respondent quidam, esse differentiam in eo ꝙ in casu quartę conclusionis non solum non læditur iustitia distributiua, sed etiam procuratur & consequitur recta distributio iustitię distributiuę ꝙ beneficium detur digniori. At vero in casu sextę cõclusionis quamuis non lædatur iustitia distributiua tamen non procuratur nec consequitur. Nihilominus nobis alia solutio videt melior, videlicet, ꝙ est impertinens quòd procuretur iustitia distributiua quando non consequitur talis rectitudo: si autem consequitur, etiam si quis procurauerit oppositum per iniquitatem nõ

A tenebitur ad restitutionem beneficij faciendam digno quem impediuit. Est igitur differentia inter casum quartę conclusionis & sextæ, ꝙ peccatum contra iustitiam commutatiuam commissum in casu conclusionis sextæ extendit se ad maius damnum eius qui impeditur, videlicet, ꝙ cæteris paribus ille erat propinquior assecutioni beneficij, eo ꝙ distributor parat⁹ erat illi cõferre nisi p iniquitate alterius, scilicet, fraudẽ vel dolũ aut vim auerteret eius animus vt illi non conferret: & hoc est damnum quod consequitur ex iniquitate alterius contra iustitiam commutatiuam, ac proinde tenetur restituere beneficium: at uero in casu quartæ conclusionis datur beneficium digniori, respectu cuius dignus non

B habebat ius. Sed dicet aliquis: quid erit si per preces uel cõsilium impediat aliquis dignum ad quem animus distributoris erat iam inclinatus ut conferret illi beneficium, & propter preces uel consilium alterius auersus est ab illo animo & contulit beneficium alteri æquè digno. An tunc impediens teneatur restituere beneficium. Respondetur, quòd non tenetur restituere. Ratio est manifesta. Quia ille non peccat contra iustitiam commutatiuam neque distributiuam, ergo non tenetur ad restitutionem. Probatur antecedens. Quia ille precatur & consulit id quod distributor posset iuste facere, ergo non peccat contra iustitiam distributiuam nec commutatiuam. Item medium quo utitur, scilicet, pre-

C ces & consilium absque ui & fraude non est contra iustitiam commutatiuam respectu digni quem impedit. Probatur. Quia licitum est unicuique rogare pro amico æqualiter digno absque ui & fraude respectu alterius digni.

Septima conclusio. Asseritur à quibusdam modernis Theologis sub ista forma. Omnis qui impedit iniustè contra iustitiam distributiuam tantum, etiamsi non utatur ui aut fraude, sed roget uel consulat ut beneficium detur minus digno tenetur ad restitutionem faciẽdam pro beneficio digniori impedito. Hæc conclusio videtur necessario coniuncta cum sententia quæ asserit quòd distributor qui violat iustitiam distributiuam tenetur ad restitutio-

D nem digniori faciendam, quæ quidem sententia, vt dicemus quæst. sequenti, verior est. Sed nunc probatur conclusio, quia D. Thom. in responsione ad quartum, nullam aliam iustitiam assignat in eo qui impedit iustè, nisi quòd ille procurat ꝙ detur prębenda digniori. Item nullam iniustitiam aliam assignat in eo qui impedit iniustè, nisi quòd prębenda detur minus digno, sed illa iustitia quòd præbenda detur digniori distributiua est & illa iniustitia quòd præbenda detur minus digno contra distributiuam tantum est, ergo ex hac sola radice quòd læditur iustitia distributiua tantum, tenebitur ad restitutionem, non solum distributor, sed etiam impediens & consulens. Secundò D. Thom. absolutè pronun-

E tiat quod qui impedit iniustè, tenetur ad restitutionem faciendam nulla facta mentione fraudis aut violentiæ, sed qui contra iustitiam distributiuam tantum impedit digniorem, reuera iniustè impedit non minus, imo magis quam si contra iustitiam commutatiuam tantum impediret, eo quòd iustitia distributiua præstantior est quam commutatiua: reperitur enim in Deo propriè non autem commutatiua, ergo tenebitur ad restitutionem qui contra tantum iustitiam distributiuam impedit digniorem. Denique Diuus Thom. expressè dicit, quòd qui impedit ne prębenda detur digno vel digniori; consulens quòd ei non detur tenetur, ad restitutionem, sed iste tantum peccat contra iustitiam distri-

butiuam, ergo conclusio posita est expressa sententia Diui Thomæ.

Nihilominus his non obstantibus ostendemus diligenter in quæst. 63. sequenti. quòd nisi in violatione iustitiæ distributiuæ interueniat læsio contra iustitiam commutatiuam expressa uel uirtualis, nũquam oritur ratio vel obligatio restituendi. V. g. si distributor sit absolutus dominus distribuendorum bonorum, potest quidem ille exercere iustitiam distributiuam. At vero non poterit peccare contra iustitiam commutatiuam etiam si minus dignis maiora conferat. Et ratio est, quia facit de suo quod vult neque tenetur aliunde ex vi iustitię commutatiuæ rectè exercere officium iustitiæ distributiuæ. Exemplum huius esse potest in Rege qui ex proprio patrimonio velit militibus aliquod beneficium conferre. Tunc enim etiamsi minus dignis maiora conferat, non tenebitur ad aliquam restitutionem. Hoc ipsum magis lucet in Deo qui exercet iustitiã distributiuam proprissimè quando vult & reddit vnicuique secundum opera sua. At uero si Deus de facto velit maioribus meritis minus præmiũ conferre, non teneretur ad restitutionem, sed quia dixit ꝙ redditurus est vnicuique secundùm opera sua, non esset verax & fidelis, nisi ita distribueret. Sic igitur in proposito dicemus, ꝙ impediẽs etiam absque vi & fraude ne detur beneficium digniori, facit quidem contra iustitiam distributiuam expresè & formaliter, sed tamen tenetur ad restitutionem quia virtualiter facit contra iustitiam commutatiuam, quia ex iustitia commutatiua tenetur vnusquisque non impedire ius alienum. At vero dignior habet ius ad beneficium respectu distributoris qui tenetur digniori conferre, quamuis nõ teneatur unusquisq; ex iustitia commutatiua illud procurare, tamen tenetur illud non impedire. Item est alia ratio quare ille peccet contra iustitiam commutatiuam, quia ipse distributor cum non sit dominus absolutus illorũ bonorum, tenetur ex iustitia cõmutatiua rectè exercere officium distributoris, quamdiu vult esse dispẽsator reipublicæ quæ domina est illorum bonorum & idcircò tenetur illa bona dispensare secundùm voluntatem domini. Hinc igitur est quòd consulens & rogans ne rectè exerceat officium distributoris peccet idem peccatum quod peccat ipse distributor contra iustitiam commutatiuam, sicut qui cõsuleret alicui ministro quòd non daret eleemosynam secũdùm voluntatem domini teneretur etiam ipsi pauperi restituere.

Habemus igitur intentum quòd obligatio restituendi semper oritur ex læsione iustitiæ commutatiuæ expressa & formali vel saltem uirtuali. Vnde sit septima conclusio. Si intelligatur expresè & formaliter vel virtualiter de impedimento contra iustitiam commutatiuam tantum vera est, si autem dictio exclusiua, tantum, excludat læsionem virtualẽ falsa est. Denique circa omnia prędicta de restitutione pro beneficio totaliter vel in parte obseruanda est mens & intentio distributoris. Etenim si nulla est intentio moraliter loquendo quòd distributor collaturus est beneficium impedito etiam per iniquitatem non tenebitur intendens impedire ad aliquam restitutionem faciẽdam, si autem aliqua spes erat, sed non certa moraliter loquendo, tunc intendens impedire, tenetur ad arbitrium boni viri aliquã partem restituere. Si uerò certissima spes erat, quòd ille impeditus assecuturus erat officium uel beneficium, tunc qui iniustè impediuit tenebitur ad restitutionem æqualis. Rursus ex parte impedientis multum confert considerare intentionem illius: ali-

A quando enim bona fides eius excusabit eum à restitutione. V. g. si Petrus intendebat eligere digniorem neque sibi constabat quòd per suam diligentiã forte eligeretur indignior, tunc etiam si indignissimus euadat electus non tenetur ad aliquam restitutionem, quia neq; obligatur ratione iniuriosę actionis, neque ratione rei acceptæ.

Sed contra huiusmodi obseruationes, & ea quæ supra dicta sunt in prima & tertia conclusione est argumentum ex Iurisconsulto ex l. 1. §. denique. & l. 2. §. idem Labeo. ff. de aqua pluuiali arcenda. vbi inquit, quòd si vicinus superior fontem aut torrẽtem qui per fundum suum decurrit & in inferioris vicini prędium deuoluitur auerterit. Si quidem animo B nocendi uicino id fecerit est iniurius & tenetur ad restitutionem: si autem id fecerit ut sibi suisque rebus prospiciat aut consulat non est iniurius, neque tenetur ad restitutionem. Confirmatur ex l. Proculus. ff. de damno infecto. ubi simile quid habetur, imo vero D. Thom. in solutione ad quartum huius articuli inquit, quòd qui impedit iniustè tenetur ad restitutionem. Et ponit exemplum, Si quis intendit nocumentum eius qui impedit propter odium & vindictam. Ad hanc obiectionem respondetur primò cum Iurisperitis doctissimis nostri temporis, leges illas esse pœnales & punire odium quod exercere potest vicinus contra vicinum: at uero pœna non incurritur ante iudicis sententiam & condem- C nationem. Respondetur secundò & melius leges illas non esse pœnales sed directiuas, & tribuere ius fontis aut torrentis ei per cuius agrum fons vel torrens præterlabitur ea conditione, ut suis & sibi necessaria prouideat, quòd si non fuerit ei necessarius totus fons aut torrens tribuit ius vicino inferiori in cuius agrum decurrit, & consequenter si non existenti tali necessitate auertat fontem etiã si ex odio id faciat, non tenetur ad aliquam restitutionem. Et ratio est, quia odium illud non est causa iniuriæ: leges autem loquuntur ex odio ex quo tanquam ex causa oritur illa iniuria.

Eodem modo respondetur ad legem Proculus. vbi est similis casus. At uero ad Diuum Thom. re- D spondetur, quòd ille solum intendit quòd qui fuit causa damni iniustè teneatur ad restitutionem, & quoniam vt plurimum causa huius nocumenti est odium & vindicta: posuit exemplum in eo qui ex odio impediebat rectè fieri distributionem officiorum vel beneficiorum: quod autem dicit D. Thom. in solutione ad quartum. in vltimis uerbis, quòd si aliquis propter indebitam causam procuret quòd reuocetur animus firmus distributoris qui decreuerat dare beneficium digniori tenetur ad restitutionem, diuersimodè intelligatur à discipulis D. Tho. quidam enim inter quos est Magister Soto vbi supra, aiunt indebitam causam esse tantũ uim uel fraudem aut dolum. Alijs vero uidetur ꝙ D. Tho. uni- E uersaliter loquatur de indebita causa, ita ut per indebitam causam intelligatur siue sit contra iustitiam commutatiuam per vim aut fraudem siue contra distributiuam tantũ. Nobis autem vr ꝙ planius intelligatur per indebitam causam quando aliquis procurat quomodocunque, ꝙ præbenda non detur minus digno & auferatur à digniori siue id faciat per dolum aut uim siue per preces aut consilia, siue per pretium aut quomoducunq; hoc fiat. Cęterum iam nox diximus quòd per solam læsionem & uiolationem iustitię distributiuæ nunquam oritur obligatio restitutionis. Hactenus diximus de restitutione quã debet facere impediens ipsi impedito. At uero de restitutione quæ facienda est Ecclesiæ uel com-

munitati

munitati communis est sentētia doctorū, quòd im- A
pediens digniorem, si tamen officium vel beneficiū conferatur digno nō tenetur ad aliquam restitutionem faciendam communitati quomodocunque impedierit. Sed tamen hæc sententia quantumlibet cōmunis diligenter examinabitur in quęst. 63. sequē.

Ad argumenta quę posita sūt in principio huius dubij facile est respōdere. Ad primum respondetur, quòd quāuis aufertur ius vel committitur fraus & dolus contra aliquem, manifestum est, quòd auferť ab illo id ad quod habet ius acquisitum, videlicet libertas propria vel cognitio veritatis vel etiā fama, quapropter qui sic impedit tenetur ad omnia damna quę consequuntur inde, quando vero ļeditur iu-
stitia distributiua tantum expresśe & formaliter vt B
in casu septimę cōclusionis à nobis explicatum est, tunc etiam aufertur ab impedito illud quod erat in promptu vt esset suum secundum voluntatem reipublicę: & hoc sufficit vt ex necessitate facienda sit illi restitutio quia ibi latet violatio commutatiuę iustitię eo quòd impediēs procurat, quòd distributor qui est minister non distribuat illa bona secundum voluntatem domini. Vnde vterq; peccat cōtra commutatiuam iustitiam.

Ad secundum argumentum respondeť quòd impediens per vim aut fraudem minus dignum nō tenetur ad aliquam restitutionem pro beneficio. Sed tantum tenetur ad restitutionem iniurię, factę con-
tra iustitiam commutatiuam, reddendo illi liberta- C
tem vel famam suam.

Ad confirmationem respondetur, quòd animus bene vel male affectus non obligat ad restitutionem neque liberat à restitutione, sed nocumentum reuera illatum obligat ad restitutionem.

Ad tertium argumentum respondetur. Raros esse homines qui sint recti iudices suorum meritorū, sed esto ita quòd aliquis modestus intelligat se quidem esse minus dignum alijs candidatis seu oppositoribus, sed tamen non iudicat se esse indignum, si enim hoc iudicaret peccaret certè cōcurrendo cum alijs dignis, etsi obtineret præbendam teneretur illam renuntiare & restituere digno à quo ablata est.
Quod si fuerit dignus non peccat concurrendo D
cum alijs quos nouit esse digniores, sed licitè potest proponere sua merita in veritate coram iudicibus. Ratio est quia non tenetur ipse docere electores quod non sit dignior, sed ipsi electores tenentur ex officio hoc examinare. Item quia sępe contingit, vt qui minus dignus est in oculis suis sit dignior respectu communitatis.

Ad quartum argumentum respondetur negādo consequentiam quoniam gratuitum donum nō debetur ex iustitia impedito. Cęterum officium publicum debetur ex iustitia distributiuam digniori.

Ad quintum argumentū respondeť, quòd etiam
ipse distributor tenetur si iniquè distribuat ad resti- E
tutionem faciendam digniori, quia non est dominus distributionis bonorum, sed minister & teneť distribuere secundum voluntatem Domini.

Ad confirmationem negať sequela quoniam distributor tenetur ex officio applicare secundum iustitię distributiuę formam beneficium digniori, neque ab ista applicatione potest impediri nisi culpa sua, at vero ille qui impedit nō tenebatur ex officio applicare illud beneficium digniori: & rursus gerit illud negotium contra digniorem qui aliàs multipliciter poterat impediri, & propterea non semper tenetur ad restitutionem ęqualis quamuis distributor teneatur. Reliqua quę poterant hic examinari remittuntur ad quęstionem. 63.

ARTICVLVS III.

Vtrùm sufficiat restituere simplum quod iniustè ablatum est.

D Tertium sic proceditur. Videtur, quòd non sufficiat restituere simplum quod iniustè ablatū est. Dicitur enim Exod. 22. Si quis furatus fuerit bouem aut ouē: & occiderit vel vendiderit: quinqueboues pro vno boue restituet: & quatuor oues pro vna oue. Sed quilibet tenetur mandatum diuinæ legis obseruare. Ergo ille qui furatur, tenetur restituere quadruplum, vel quintuplum.

Infra ar. 4 corp. Et 12 q. 105. art. 8 ad 9. Et 4. dist. 15. q. 1 ar. 5. q. 2. ad 5.

2. Præterea. Ea quæ scripta sunt, ad nostram doctrinam scripta sunt: vt dicitur ad Rom. 15. Sed Lucæ 19. Zachæus dixit ad Dominum: Si quem defraudaui, reddo quadruplum. Ergo homo debet restituere multiplicatū id qđ iniustè accepit.

3. Præterea. Nulli potest iustè auferri id quod dare non debet. Sed iudex iustè aufert ab eo qui furatus est plus quàm furatus est pro emenda. Ergo homo debet illud soluere: & ita non sufficit reddere simplum.

Sed contra est, quod restitutio reducit ad æqualitatem quod inæqualiter ablatum est. Sed aliquis reddendo quod accepit simplum reducit ad æqualitatem. Ergo solum tene.ur restituere tantum quantum accepit.

Respondeo dicendum, quòd cùm aliqui iniustè accipit rem alienam, duo sunt ibi consideranda: quorum vnum est inæqualitas ex parte rei quæ quandoque est sine iniustitia, vt patet in mutuis. Aliud autem est iniustitiæ culpa, quæ potest esse etiam cū æqualitate rei: puta cùm aliquis intendit inferre violentiam, sed non præualet. Quantum ergo ad primum, adhibetur remedium per restitutionem: inquantum per eam æqualitas reparať: ad quod sufficit quòd restituat tantum quātum habuerit de alieno. Sed quātum ad culpam, adhibeť remedium per pœnam, cuius inflictio pertinet ad iudicem. Et ideo antequam sit condemnatus per iudicem, non tenetur restituere plus quàm accepit. Sed postquam condennatus est, tenetur pœnam soluere.

Et per hoc patet responsio ad primum: quia

quia lex illa determinatiua est pœnæ per iudicem infligendæ: & quamuis ad obseruantiam iudicialis præcepti nullus teneatur post Christi aduentum, vt suprà habitum † est, potest tamen idem vel simile statui in lege humana: de qua erit eadẽ ratio.

1.2.q.104 artic.1.

Ad secundum dicendũ, quòd Zacheus id dixit quasi supererogare volens. Vnde & præmiserat: Ecce dimidium bonorum meorum do pauperibus.

Ad tertium dicendum, quòd iudex cõdemnando, iustè potest accipere aliquid amplius loco emendæ: quod tamen antequam condemnaretur, non debebat.

SVMMA ARTICVLI.

PRima conclusio. Sufficit ex parte inæqualitatis rei restituere simplum quod iniustè ablatum est, hoc est restituere tantum quantum abstulit. Ratio huius est in argumento, sed contra.

Secunda conclusio. Ex parte iniustitiæ culpabilis quatenus scilicet iniustitia culpa est, non sufficit restituere simplum, sed oportet restituere pœnam infligendam à iudice.

Tertia conclusio. Ad huiusmodi pœnam soluendam non tenetur quis ante iudicis sententiam, sed post illam tenetur soluere.

COMMENTARIVS.

DVBIVM primum in hoc articulo literale est, an sit vera doctrina harũ conclusionũ.

Arguitur primo. Pro parte negatiua ad restitutionem pertinet vniuersaliter reparare omnem inæqualitatem quæ iniustè facta est & omnem culpabilem injuriam & iniustitiã in bonis cuiuscunque generis, vt dictum est, ergo frustra distinguit D.Thó. in hoc articulo, de inæqualitate ex parte rei reparanda per restitutionem & de iniustitię culpa reparanda per pęnam à iudice impositam.

Arguitur secundo. Si quis attentet inferre vim alteri, & tamen re ipsa non inferat. v.g. Si quis euaginet gladium aduersus alterum neque tamen percutiat, conatus iste est iniurius alteri, & reparandus per restitutionem, ergo falsum est, ꝙ dixit D. Tho. quod tantum inæqualitas ex parte rei reparatur per restitutionem & quòd iniustitiæ culpa reparatur per pœnam à iudice infligendam.

Arguitur tertio. Leges & ministri legũ qui sunt iudices duntaxat puniunt actus perfectos & cõsummatos, sed culpa solum inchoata etiam imperfecta obligat ad restitutionem, ut in casu pręcedentis argumenti, ergo huiusmodi inæqualitas non reparatur per pœnam infligendam à iudice. Maior patet, quoniam lex non punit simoniacum qui tentauit vendere beneficium neque semper punit eum qui tentauit hominem occidere vel furari.

Denique arguitur quarto, quoniam in qualibet acceptione iniusta rei alienæ interuenit præter inęqualitatem rei ablatæ etiam iniuria & culpa contra proximum: læditur enim in honore & in respectu sibi debito, ergo vtraque inæqualitas reparanda est per restitutionem ante iudicis sententiam. Antecedens probatur inductiuè, in rapina quidem manifestum est, quòd fit iniuria ei à quo aliquid rapitur coram oculis eius & à manibus eius. Præterea, in furto etiam videtur misceri minor respectus & despectus quidam eius à quo quis occulte accipit. Pro intelligentia literę D.Thom. notandum est quòd in omni acceptione iniusta & læditur pars contra quã exercetur iniustitia & lex contra quam peccatur violatur ac per consequens peccatur contra legislatorem & ministros eius qui sunt iudices. exemplum est in furto per quod lęditur proximus & violatur pręceptum: non furtum facies & fit contra legislatorem.

Sit ergo prima conclusio D. Tho. in hoc articulo appellat inæqualitatem ex parte rei uniuersaliter omnem iniuriam quæ fit proximo in quibuslibet bonis. Vocat autem iniustitiæ culpam quatenus quis operatur contra legem & legislatorem: ratio huius loquutionis est quoniam si propriè & formaliter loquamur nulla inæqualitas etiam ex parte rei habet rationem culpę & peccati nisi quatenus contra legem quis operatur. vt patet ex definitione peccati. Peccatum enim est dictum vel factum uel concupitum contra legem Dei. Vnde Dauid in Psal. 50. Cũ adulterium & homicidium commisisset agens pœnitentiam aiebat, Tibi soli peccaui & malum corã te feci, quoniam adulterium & homicidium non haberet rationem culpæ nisi esset cõtra legem Dei, & idcirco Diuus Thom. voluit in hoc articulo loqui propriè & formaliter & intelligere per inęqualitatem ex parte rei omnem iniuriam contra proximum qua ratione est damnificatiua proximi. At vero omnem iniustitiæ culpam uocat inæqualitatẽ non quidem ex parte rei, sed qua ratione est contra legem & legislatorem unde reparanda est per pœnam à ministro legis infligendam.

Secunda conclusio. Omnis offensa contra proximum in quibuslibet bonis compensanda est per restitutionem simpli hoc est ut tantum reddat quantum abstulit, uel quantum damnificauit. Explicatur in furto quo quidem offenditur proximus in bonis temporalibus. At uero in honore raro aut parum offenditur ille à quo quis in occulto accipit. Quapropter abundè satisfacit fur si reddat simplũ quod abstulit: si autem sciens & prudens quòd alter plus nimio affligendus erat & ꝙ incurrere poterat aliquam infirmitatem: tenebitur etiam restituere ipsa damna consequuta. Cæterum in rapina manifestũ est, ꝙ pręter damnum datum in bonis temporalibus lęditur proximus contumeliosè in ipso honore. Vnde oportebit etiam restituere non solum rem ablatam, sed etiam honorem ipsum secundum regulas supra positas.

Tertia conclusio. Iniustitię culpa quatenus contra legem est, reparatur tantum per pœnam à iudice per sententiam infligendam. Probatur conclusio, Ex differẽtia quæ est inter ipsam legem & iudicem. Etenim lex ipsa est quasi quidã magistratus mutus & mortuus. At uero iudex ipse dicitur esse lex animata, & iustum animatum loquens & habens manus ad executionem: ita prorsus vt ex lege & iudice compleatur integrum ministerium legislatoris. Ergo ad iudicem pertinet vendicare offensas commissas cõtra legem & legislatorem. Confirmatur, quoniam iustitia vindicatiua potissimè residet in ipso iudice ad ciuium malefacta punienda. Denique ipse iudex ex officio & ex iustitia commutatiua tenetur seruare rempublicam in pace & purgare illam à perniciosis hominibus: quemadmodum custos vineę tenetur seruare vineam à bestijs & latronibus.

Ad argumenta in principio dubij posita, respondetur, ꝙ cõfirmant & probant nostras cõclusiones.

Sed

Sed pro maiori explicatione secundi & tertij argumenti, notandum est, ꝙ leges quandoque puniunt crimina inchoata nondum perfecta & consummata. v. g. Punitur crimen læsæ maiestatis attentatum & non consummatum. Punitur etiam propinatio veneni, etiam effectu non consequuto. Et non solū hęc grauissima crimina inchoata puniuntur, sed quę dam alia minus grauia puniuntur inchoata. Vt habetur in l. 1. ff. de extraordinarijs pœnis: quamuis leuiori pœna puniantur inchoata: & profecto potestatem habet respublica puniendi omnia peccata exteriora, quatenus sunt contra legem. At vero plurima impunita permittit fieri: quoniam non perturbant pacem reipublicæ. Quin potius si illa punirentur, perturbaretur pax reipublicæ, & maiora damna eue nirent. Et idcirco permittit publicas meretrices, & alia similia peccata. Dictum ergo Diui Thomę absolutè intelligitur, ꝙ lex punire potest & iudex omnem iniustitiæ culpam, quatenus est contra ipsam legem. Quòd si de facto non puniat omnem iniustitię culpam etiam delatam ad iudicium; hoc prudenter dissimulat propter maiorem tranquillitatem reipublicæ. Et idcirco permittit fraudem in emptionibus & uenditionibus citra medietatem iusti pretij adminuendas lites. Cęterum quamuis huiusmodi iniustitiæ culpa interim nō reparetur per iudicium reipublicæ: nihilominus reparanda est omnino per iudicium supremi legislatoris Dei, vel in foro pœnitentiario misericorditer ad veniam per ministrum sacramenti, vel in die iudicij in condemnationem, & tunc non solum iniustitia populi, sed etiam ipsorum iudicium reparabitur per uindictam. Iuxta illud Ecclesiastes cap. 3. Vidi in loco iudicij iniquitatem, & dixi in corde meo, iustum & impium iudicabit dominus: & tunc tempus omnis rei erit. Hactenus de literę intelligentia sufficienter dictum est.

DVBITATVR secundo. Circa secundam & tertiam conclusionem. An leges pœnales ante condemnationem per sententiam iudicis obligent teū ad subeundam pœnam legis: uel etiam post ipsam sententiam latam teneatur ipse pœnam soluere.

Et quoniam quæstio hæc propriam sedem habet in 1. 2. q. 96. artic. 4. & apud Magistrum Soto in lib. 5. de Iustitia & iure. quæst. 6. artic. 6. habetur latius definita: operæpretium est in summa huius difficultatis decisionem proferre.

Notandum ergo primò, ꝙ leges pœnales quandoq; continent solas pœnas, nullam mentionem facientes pręcepti affirmatiui uel negatiui: sed præsupponentes peccatum vel operationem aliquam, adijciunt pœnas. Exemplum est cum dicitur. Qui gladio occiderit gladio peribit. Qui ceciderit ligna de sylua, soluat certam pœnam. Alię vero leges sunt pœnales, quę continent duas partes: in priore parte dirigunt homines pręcepto affirmatiuo uel negatiuo, in altera parte adijciunt pœnam cōtra transgressores. Exemplū est in Pragmatica sanctione de venditione tritici: vbi præcipitur, ne quis vendat triticū, vltra quatuordecim argenteos: & adijcitur contra transgressores, ut qui oppositum fecerit, soluat certā pecuniæ quantitatem. Nos igitur in præsenti non disputabimus de priori parte huiusmodi legum, an obligent in foro conscientiæ. Est enim constitutissimum apud uniuersos Theologos, ꝙ prior pars obligat in conscientia ante iudicis sententiam: ita vt qui vendiderit triticum vltra taxationē Pragmaticę, teneatur restituere emptori. Tota igitur difficultas est de lege quę continet tantū pœnā uel de posteriori parte legis: quę continet pœnā. Notandum est secūdo ꝙ reus qui cōmisit crimen quod lege punitur po-

A test considerari in triplici statu. Primus status est, quando patratum est crimen: sed nondum est delatū ad iudicium exterius, vel si delatum est: nondum interrogatur à iudice iustè secūdum ordinem iuris. Secundus status est, quando iam accusatus est & interrogatus à iudice iuridicè. Tertius status est, quando iam contra reum est pronunciata iuridica sententia, qua reus puniendus tali pœna decernitur.

Notandum est tertio, leges pœnales quandoque continere sententiam ferendam à iudice: vt quādo lex dicit, qui tale crimen commiserit, excommunicetur, suspendatur. Quandoq; vero lex ipsa pœnalis continet formam latæ sententiæ ab ipsa lege. Vt cū dicitur qui tale crimen commiserit, sit ipso facto ex-

B communicatus, sit ipso iure & facto expoliatus bonis suis.

Sit prima conclusio. Lex pœnalis quę continet sententiam tantum ferendam de aliqua pœna, non obligat ad soluendam pœnam ante iudicis sententiam. Hęc communis sententia est Doctorum omnium: & ratio est manifesta ex ipsa forma legū: quæ committit iudici, ut talem pœnam infligat. Iudex autem non nisi per sententiam, cognita causa condemnat quemquam.

Secunda conclusio. Lex pęnalis Ecclesiastica quę continet sententiam latam alicuius censuræ. v. g. Excommunicationis vel suspensionis uel irregularitatis statim ante aliquam iudicis sententiam habet ef-

C fectum quantum ad ipsam pœnam censuræ. Hæc etiam est communis omnium sententia: quamuis in ratione conclusionis non omnes conueniant, sed nos statim reddemus rationem communem quatuor conclusionibus.

Tertia conclusio. Nulla lex pœnalis etiam si contineat sententiam latam obligat reum, ut seipsum expoliet bonis suis. Hęc conclusio uerior est & communior inter Iurisperitos & Theologos.

Quarta conclusio. Verosimilis sententia est: quæ asserit, quòd reus qui committit crimen contra legē quę continet sententiam latam de priuatione bonorum, ipso facto sit priuatus statim dominio bonorū suorum, licet maneat cum possessione & vsu illorū

D bonorum. Hæc est Caietani sentētia in pręsenti art.

Quinta conclusio. Verosimilior sententia est, ꝙ eiusmodi reus retinet adhuc dominium bonorum suorum, licet caducum & infirmum ante sententiā iudicis. Hanc tenet Mag. Soto ubi supra citatus est, & latius ostendimus in nostris commentarijs supra 2. 2. q. 11. art. 2. dub. vnico, de pœnis Apostatarum & hęreticorum. Ponamus exemplum quartæ & quintæ conclusionis. Est lex quæ hæreticum ipso facto decernit esse priuatum bonis suis, quæ bona applicat fisco. Dicit Caietanus & qui illam sententiā sequuntur: ꝙ hæreticus ante sententiā iudicis iam est priuatus dominio bonorū suorum, & manet cū pos

E sessione illorum & usufructu & non poterit illa vendere. At uerò nos dicimus cū probabiliori sentētia, ꝙ adhuc hęreticus maneat etiam cum dominio bonorum suorum, licet caduco & infirmo: & ꝙ poterit non solum uti & frui bonis suis, sed etiam uendere, & alienare declarando tamen uitium rei uenditę, scilicet dicendo, ꝙ illa bona poterunt confiscari. Neque in hac sententia aliquatenus derogatur iuri quod habet fiscus erga illa bona, quoniam post latā sententiā omnia bona hæretici à die commissi criminis confiscantur vbicunque reperiantur. At uero ante latam sententiam, communior consensus est doctorum, ꝙ hæreticus non tenetur seipsum priuare bonis suis & tradere fisco. Ergo per quartam & quintam conclusionem nihil derogatur nec au-

fertur à fisco. Ratio autem communis prędictarum conclusionum, & quæ mihi magis satisfacit, ea est: quòd leges pœnales non sunt extendendæ magis quam oporteat ad bonum commune & intentionem legislatoris, sed potiùs oportet eas suauiores facere. Et quia in re dubia semper fauendum est magis reo quam actori, præsertim cum commune bonum non periclitatur: idcirco nobis probabiliores sententiæ videntur, quæ declinant in fauorem ipsius rei: quoniam non inuenimus in illis conclusionibus, quòd aliqua ex parte derogetur bono communi. Imo vero prouidemus suauitati legis, quę instar Dei debet omnia suauiter disponere. Cùm igitur esset durissimum obligare hominem hęreticum etiam occultum, vt spoliaret se statim bonis suis & traderet fisco, præsertim cum nullus homo hoc facturus esset: & lex nihil aliud tunc efficeret, quàm scandalum hominis hæretici: idcirco optima ratione ducti declinamus absque iniuria legis in fauorẽ rei: non solum in tertia conclusione, sed etiam in quinta conclusione, eo vel maximè quòd si hæreticus nunquã deducitur in iudicium, vel quia crimen fuit occultum, vel quauis alia ratione, manebit ipse & hæredes illius perpetua possessione bonorum illorum. Frustra ergo aufertur ab illo dominium, & rationabilius dicimus, quòd manet cum dominio caduco & infirmo magis aut minus secundũ maiorem & minorem probabilitatem, quòd crimẽ illius deferendum sit ad iudicium. Vnde si omnino fuerit crimen illius occultum, poterit vendere suam domum tanti quanti si non commisisset hæresis crimen. Hactenus de primo statu rei diximus in istis quinque conclusionibus.

Sed est obiectio aduersus prędicta. Diximus enim legem pœnalem ecclesiasticam, quæ continebat latam sententiam de aliqua cẽsura ecclesiastica, statim ligare ipso facto ante iudicis sententiam: quamuis in ipsa lege non dicatur quòd obliget ante iudicis sententiam. Ergo alię leges pœnales, quæ continẽt formam latæ sententię, per hoc quòd dicunt ipso facto & ipso iure aliquem priuari dominio bonorum suorum statim obligant, ita vt qui commiserit tale crimen ante iudicis sententiam teneatur bona sua reddere fisco cui applicantur per legem. Et cõfirmatur, quia procul dubio legislator habet potestatẽ transferendi dominium bonorum per legem latam ab ipso, cum expedierit bono cõmuni: sed nullis alijs verbis poterit commodius exprimere mentem suam, quàm dicẽdo, ipso facto sit priuatus dominio bonorum suorum. Ergo eadem est ratio de huiusmodi legibus atque de leges ecclesiastica: quæ continet censuram latę sententię. Respondetur ad hanc obiectionem, quòd quamuis reuera ita sit, quòd legislator habeat potestatem transferendi dominia rerum per legem iustam, cùm expedierit bono communi: tamen nunquam prędumendus est id velle facere ante iudicis sententiam, qui cognoscat de crimine perpetrato, & applicet pœnam legis spoliando hominem bonis suis. Et ratio est quoniam ad suauitatẽ legis pertinet, vt nõ obliget criminosum hominem, quòd ipse sit executor suæ pœnę & priuet se bonis quorum possessionem actu habet. Est enim hoc durissimum secundum hominum ingenium & naturam, & vix reperiretur qui in hac parte obediret legi. Vnde lex non deseruiret nisi ad scandalum animarum. Et idcirco merito probabiliores sententias existimamus, quę requirunt cognitionem iuridicam facti & condemnationẽ à iudice legem applicante. Cęterum in legibus ecclesiasticis cõtinentibus censuram latę sententię uel ipso facto, non est eadem ratio. Quoniam per illam pœnam non priuatur homo bonis quę antea acquisierat actu, vt patet in sententia excõicationis, per quam priuatur homo suffragijs spiritualibus quę sibi prouenire poterant ab ipsa ecclesia. At vero quę antea acquisierat non amittit per illam sẽtentiam: similiter dico in censura suspensionis & irregularitatis, ꝙ propter quas pœnas non tollitur potestas homini, quam antea habebat, sed tantũ impeditur ne exerceat. Item pœnę Ecclesiasticę quę sunt censuræ merè priuatiuæ, non ligant hominem, vt ipse sit exequutor suę pœnę. At vero leges pęnales quę priuant dominio & possessione bonorum suorum obligarent hominem, vt ipse esset exequutor suę pœnę, nisi fuisset necessaria iudicis sententia.

Hinc sequitur vnum corollarium: quòd si in lege Ecclesiastica quę continet pœnam latę sententię de aliqua censura, simul contineretur aliqua pœna pecuniaria, non obligaret illa lex ad soluendam illam pœnam ante iudicis sententiam: quantumlibet sub eadẽ forma legis dicatur, quòd ipso facto sit excommunicatur & soluat decem millia dipondiorum.

De secundo vero statu, sit sexta cõclusio. Suauior & clementior sententia est & mihi vero similior, quòd etiam si reus iuridice interrogatus, videlicet, quando tenetur respondere veritatem criminis, neget illam vt effugiat pœnam legis: non tenebitur restituere bona sua fisco. Ratio est, nõ solùm suauitas legis (vt iam dictum est): sed etiam quia ille non tenebatur confiteri veritatem ex iustitia commutatiua, sed solum ex iustitia legalis, cuius trãsgressio nõ obligat ad restitutionem: & ex alia parte fiscus nunquam acquirit dominium illorum bonorum ante iudicis sententiam. Ergo non est aliqua causa quare obligetᷣ ille ad restitutionem suorum bonorum faciendam fisco. Et denique humano more non est factibile, quòd aliquis qui ita euaserit condemnationem suam: velit reddere bona sua fisco: ergo nõ est credendum, quòd lex velit illum obligare ante condemnationem iudicis.

Et confirmatur, quoniam ille qui sic euasit iudicium condemnationis suæ, non tenetur iterum reuerti ad iudicium & confiteri veritatem quam negauerat: ergo neq; reddere bona sua fisco. Probatur consequentia, ex vulgari maxima, ꝓꝑ quod vnumquodq; tale & illud magis. Ergo si ille tenereᷣ reddere bona sua fisco: magis tenereᷣ confiteri ueritatẽ in iudicio, ꝓꝑ quam condemnatur vt reddat sua bona fisco. Eo vel maximè, quia si redderet illa bona fisco, perinde esset atq; si cõfiteretur crimen suum.

De tertio statu sit septima & vltima conclusio. Qui post latam sententiam à iudice: per dolum uel fraudem aut vim occultat bona sua, ne sententia executioni mandetur: tenetur ipsa bona restituere ante aliam iudicis sententiam fisco. Est hæc conclusio concors omnium doctorum sententia. Et ratio eorum est manifesta, qm̃ omnis qui retinet alienũ tenetur illud restituere vero domino. Sed per sententiam iudicis aufertur dominiũ à criminoso, & transferᷣ in fiscũ: ergo ipse teneᷣ illa reddere fisco.

Sed obseruandum est, non opus esse ꝙ ipsemet condemnatus proprijs manibus reddat bona illa fisco, nisi forte expresè iuberetur ita facere: sed sufficit ꝙ permittat illa à se auferri, nec occultet: sed manifestet ueritatem interrogatus. Et ratio huius est; quoniam ipsamet sententia iudicis non obligat condemnatum, ut ipse sit exequutor illius, sed ea conditione transfert dominium in fiscum i. vt fiscus sit executor sententię illius.

Ex quo sequitur, quòd ille condemnatus, si fiscus fuerit negligens in exigendis illius bonis: poterit

præscribere intra tempus à legibus designatú. Hoc dixerim, nisi forte sit aliqua lex ecclesiastica, quæ impediat huiusmodi præscriptionem in pœnam hæreticorum.

Deinceps agendum nobis est de triplici genere legum pœnalium: de quibus frequenter dubitari solet: an obligent ad solutionem pœnæ ante sententiá iudicis, & quomodo obligent in foro conscientiæ? Huiusmodi leges sunt. Primò quæ feruntur de tributis soluendis. Secundò leges quæ prohibent cęsionem lignorum in syluis alienis, uel non proprijs. Tertiò leges quę prohibent uenationem, piscationem, & aucupium præsertim columbarum in alienis columbarijs.

Dubitatur tertio. Vtrum leges latæ de tributis Regi soluendis, obligent in foro conscientiæ ad soluendum, non solum tributum, sed etiam pœnam impositam non soluenti intra tempus definitum? Pro cuius rei intelligentia supponendum nobis est ante omnia: tributa deberi ex iustitia ipsis Regibus, quamuis aliquando Reges ipsi, iniusta tributa soleant imponere reipublicæ. Nos autem loquimur de iustis tributis quorum iustitia inde colligitur: quoniam Reges tenentur ex officio seruare rempublicam in pace & in bello. In pace quidem, componendo lites ciuiles & puniendo malefactores potenter, etiam ipsos magnates. In bello auté, defendendo rempublicam ab inuasoribus iniquis, & insuper vindicando iniurias factas reipublicę: ad quę omnia necessariæ sunt opes ingentes, & etiam ad splendorem regium tam in cibo quam in multitudine ministrantium. Ergo cum ipsa respublica transtulerit suam auctoritatem totam in Regem ea conditione, ut talia exequatur officia difficillima: tenetur ei tributa conuenientia exhibere, ut decenter & conuenienter possit gubernare. Igitur quemadmodum mercenario debetur merces ex iustitia cómutatiua: multò magis ipsi Principi debetur ingens tributum pro labore & officij sui dignitate.

Confirmatur prędictum fundamentum. Quoniá decimę ecclesiasticæ debentur ex iustitia ecclesiasticis ministris pro stipendio officij sui: sed non sunt minus necessarij in republica seculari princeps & ministri eius. Ergo respublica tenetur illos conuenienter sustentare pro dignitate officij sui. Hoc etiam fundamento constat ex sacra Scriptura, imo Christus Dominus Matth. 17. Indicauit Reges terræ iustè tributa exigere dicens, Reddite quæ sunt Cæsaris Cæsari, & quę Dei Deo. Et D. Hieronymus & Theophilactus aiunt, ꝙ Christus Dominus iussit ibi tributa dari Cæsari, & Apostolus ad Roma. 13. pręcipit, Reddite omnibus debita cui tributum, tributum: cui vectigal, vectigal. Et denique vniuersi Reges tam in populo Dei antiquo quam etiam inter gentes acceperunt sibi tributa semper à suis regnis. Ergo illa necessaria iudicata sunt ab omnibus gentibus ut respublica rectè gubernaretur.

Obseruanda sunt tamé quatuor in iustificatione huiusmodi tributorum. Primo quidem, quòd ipsi regno interest quòd Rex sit potentissimus & diues. Rursus regi etiam interest, quòd regnum sit locuples & abundet diuitijs, ut habeat unde possit rex abundantia tributa recipere. Secundo quòd utraque pars nititur ad se trahere alteram in huiusmodi diuitijs. Et ideò regula componendi utraque partê desumitur ex fine officij Regis: quod quidem est cósiderare seipsum esse propter regnum, non autem regnum esse propter ipsum. Vnde ad sustentandam regiam magnitudinem seu magnificentiam, nó debet pati regnum, nisi tantum quantum satis est ad

A salutem regis. Quòd si circunstantiæ fuerint tales, ꝙ requirantur sumptus maiores solito: ita ut necessarium sit, ꝙ populus grauetur tributis, tunc tributa iusta erunt, si & ipse Rex in sua proportione similiter patiatur cum populo, & sese temperet à sumptibus superfluis: alioquin erunt tributa iniusta. Et ratio est, quia in tali euentu Rex non ordinaretur ad bonum regni: sed potius ordinaret regnum ad seipsum tanquam ad finem, quod consueuit Turca tyrannissimus facere.

Tertio obseruandum est, quòd postquam consiliarij Regis & procuratores regni conuenerunt in aliquo tributo & noua impositione iniusta: nihilominus huiusmodi iniustitia toleranda est potiusquá

B admittatur rebellatio populi. Ratio est euidens: quoniam de duobus malis minus est eligendum. Est autem maximum malum regni diuisio & rebellatio ab ipsa vnitate, quę est in vno Rege: sicut experientia compertum est. Tunc enim contingunt in populo maximi insultus latrocinia &c. Et quod peius est religio Christiana patitur detrimentum. Ergo Theologi prudentis & concionatoris officium erit, suadere populo, ut obediat mandatis Regis, nec exasperet populum manifestam adorationem iniustitiæ tributorum, etiam si essent iniusta. Notandum est secundo, quòd in Hispania sunt duo genera tributorum. Alterum est decima pars pretij eorum quæ venduntur, quod vulgo dicitur, *Alcauala*. Quod

C quidem impositum est & originem habuit, quando Reges Catholici Ferdinádus & Isabela bellum moliebantur contra Regnum Granatense, quod Sarraceni occupabant. Et in subsidium huius belli postulauerunt à regno necessarium tributum: & tunc Decretum est, ꝙ daretur Regibus decima pars pretij eorum quæ uenderentur, quod vocatum est meritò *Alcauala*. Quia quidam de consultoribus adinueniens hunc modum tributi, quod non esset illustribus molestum, sicut illud quod vulgò dicitur, *Pecho*, dixit, *Yo dire al que vala tanto y mas que pecho, y non sea pecho*. Postea verò finito huiusmodi bello mansit huiusmodi tributum in corona Regia non cum tanto rigore, ita ut solueretur decima pars pre-

D tij, sed trigesima paulò plus minusve. Et huiusmodi pactum inter nos dicitur, *Encabecamientos de los pueblos y ciudades*. Rex autem huiusmodi tributum aliquando transfert in alios uel donatione uel magnificentia Regia uel etiam venditione.

Rursus est aliud genus tributi, quod soluitur propterea quòd merces aliquæ transuehuntur de regno in regnum. Et quidem si per mare transferantur appellatur à nostris, *diezmos del mar*. Quę autem per terram trásferuntur dicuntur à nostris *portazgo*, & à Latinis vectigal.

Tertiò notandum est pro explicatione huius tributi, ꝙ sunt aliquæ leges quę prohibent aliqua transferri de regno in regnum, sub certa pœna: & huius-

E modi leges non sunt proprię de tributis, sed sunt leges pœnales, de quibus iudicandum est secundùm decisionem dubij pręcedentis. Non enim obligant ad solutionem pœnæ ante sententiam iudicis, quantumlibet aliquis per fraudem & dolum sese occultauerit ad transferédas merces uel pecunias de regno in regnú. Aliæ uerò sunt leges quæ non prohibent, sed potius admittunt & præsupponunt aliqua transferri de regno in regnum: sed imponunt transferentibus aliquod tributum Regi soluendum. Et istæ leges propriè sunt tributariæ.

His ita constitutis arguitur primo pro parte affirmatiua. Id quod debetur ex iustitia commutatiua, soluendum est ante omnem iudicis sententiam:

ſed iuſta tributa debentur Regi ex iuſtitia commutatiua, ut dictum eſt, ergo quilibet tenetur ea ſoluere antequam exigantur.

Arguitur ſecundò Quoniam publicani, quos vulgò dicimus *alcaualeros*, vel *arrendadores*, dato pretio Regi emunt huiuſmodi tributa, ergo qui non ſoluunt tributa iniuriam faciunt iſtis hominibus, qui titulo emptionis hebent ius ad ea percipienda. Et denique multi magnates, in regno ſiue alias diuites emunt à Rege oppida multa cum iure percipiendi huiuſmodi tributa, ergo illis etiam fiet iniuria niſi tributa ſoluantur ante iudicis ſententiam vel miniſtri exequutionem. Ad hanc dubitationem Summa Angelica in verbo pedagium, quęſt. 6. aſſerit vniuerſaliter partem negatiua. Sed oppoſita ſententia eſt communis doctoribus Theologis & Iuriſperitis.

PRO deciſione huius difficultatis ſit prima concluſio certa naturali ratione & ſecundùm fidem. Tributa de quibus conſtat eſſe iuſta, ſoluenda ſunt ante iudicis ſententiam cum eis conditionibus, quę lege aut uſu admittuntur. De quibus dicemus ſequentibus concluſionibus. Iſta concluſio non aliter probatur quam ex fundamento primo & rationibus eius.

Secunda concluſio ſit ſpecialiter de tributo, quod dicitur *alcauala*. Qui merces ſuas vendit bona fide, ideſt, abſque dolo & fraude interueniẽte in illis occultandis, ſi fortè id faciat ignorante publicano, non tenetur huiuſmodi tributum ipſemet reddere. Si autem aliquis dolo & fraude vtatur in occultanda venditione rei, tenetur in foro conſcientiæ reddere huiuſmodi tributum ante iudicis ſententiam, & antequam exigatur ab ipſo publicano ignorante. Probatur prima pars concluſionis, quia huiuſmodi tributum ſemper in Hiſpania viſum eſt durum poſt bellum Granatenſe: & propterea mitigatum eſt à Regibus, vt nõ exigatur decimà pars ſed triceſima plus minusvè & cum conditionibus, quæ tributum reddant ſuauius, videlicet, quòd venditor ſoluat, illud tributum quando requiſitus fuerit. Eſſet enim duriſſimum & intolerabile, quòd qui uendit rem ſuam neceſſitate coactus, teneatur ipſemet quęrere publicanum & reddere illi decimã partem pretij, & hoc eſt receptiſſimum iam in Hiſpania inter viros timoratæ, conſcientiæ & doctiſſimos, quòd huiuſmodi uenditor nõ teneatur ſoluere huiuſmodi tributum, niſi fuerit requiſitus. Ex quo ſequitur, quòd lex quędã 120. quę habetur *en el quaderno de las alcaualas*, quæ præcipit, quòd venditor intra quinque dies notam faciat publicano venditionem, nunquam fuit vſu recepta: vtpote quæ reputata eſt acerbiſſima. Secunda uero pars concluſionis probatur. Quia hoc genus tributi cum prædictis conditionibus & moderaminibus iuſtum eſt, & debetur ex iuſtitia commutatiua, ergo tenetur venditor qui vſus eſt fraude dolo, in foro conſcientiæ reſtituere.

Tertia concluſio. Venditor etiã qui vſus eſt fraude & dolo, non tenetur ad reſtitutionem tranſacto biennio. Probatur ex l. 129. in citato quaternione. Vbi pręfigitur ipſi publicano tempus biennij intra quod poſſit huiuſmodi tributa exigere. Imo in quibuſdam mercibus quæ non venduntur coram tabellione, pręfigitur illi ſpatium duorum menſium, intra quod poſſit exigere tributa, ergo cum iſta conditione obligantur venditores ſoluere tributum.

Quarta concluſio. Vt in plurimum in oppidis particularium dominorum, qui ſunt vaſſaili Regis, etiam qui utuntur fraude & dolo non tenentur ad reſtitutionem aliquam faciendam huiuſmodi tributi. Imo propriè non eſt fraus aut dolus, ſed cautela

A occultare uenditionem mercium ſuarum. Ratio eſt, quia vt in plurimum iſti domini exigunt tributa cũ maiori rigore quam ipſe Rex: quod eſt iniquiſſimum, quia Rex ipſe non dedit illis maiorem poteſtatem, quam ipſe haberet in exigendi tributis. Diximus autem regulariter, quoniam aliqui ſunt domini oppidorum, qui non exigunt tributum acerbius quàm ipſe Rex, ergo iſtis ſoluendum eſt tributũ iuxta conditiones ſecundæ cõcluſionis & tertiæ.

Vltima concluſio. Qui bona fide merces uel res alias transferunt de regno in regnum, ſi portitor nõ adſit qui exigat portorium: non tenentur ipſi quidquam ſoluere. Si autem mala fide, ſcilicet, vtendo fraude & dolo occultant tranſitum mercium, tenen
B tur ad reſtitutionem tributi ſicut dictum eſt *del alcauala*.

AD argumenta in oppoſitum reſpondetur. Ad primum, quòd quamuis ipſa reſpublica teneatur ex iuſtitia commutatiua ſuſtentare Regem, tamen ſufficienter hoc præſtat per impoſitionem tributorum cum illis conditionibus, quæ efficiunt ſuauiora tributa: ac proinde qui ſoluit tributa cum illis conditionibus, non tenetur ad aliquid amplius.

Ad ſecundum & tertium argumentum reſpondetur, quòd tam pulicani quam domini oppidorum recipiunt ius percipiendi illa tributa cum illis conditionibus. Vnde qui ſeruat illas conditiones non facit eis iniuriam. Hactenus de tributis.

C DVBITATVR quartò, Vtrùm qui ligna cędũt in alienis ſyluis colligunt ſylueſtres glandes, caſtaneas, vel etiam qui paſcunt in alienis paſcuis ſua pecora, teneantur ad reſtitutionem in foro conſcientiæ ante omnem iudicis ſententiam.

Arguitur primò pro parte affirmatiua. Iſti lædunt iuſtitiam commutatiuam, ergo tenentur reſtituere. Probatur antecedens. Quia damnum inferunt in alienis bonis.

Arguitur ſecundò, & confirmatur. Quia iſti ſunt verè fures, & ſic appellantur. ff. arborum furtim cæſarum, maximè in l 2. Et probatur, quia vſurpant rem alienam inuito domino. Sed dicet aliquis ꝙ hoc argumentum non procedit de vicino qui cæ
D dit ligna in ſylua ſui oppidi, quoniam illa ſylua communis eſt. Sed contra replicatur: quia non minus eſt fur, qui compilat publicum ærarium, quàm qui ſurripit pecuniam à proximo, imo ille magis punitur: quia grauius peccat, ergo non minuitur obligatio reſtituendi per hoc quòd quis cędat ligna in ſylua communitatis ipſius.

In hac difficultate diſſoluenda, quidam doctores graues ſunt plus nimio ſcrupuloſi. Nam Ioannes de Medina in C. de reſtitutione. quæſtio. 12. aſſeriẽ vniuerſaliter partem affirmatiuam, niſi forte excuſentur omnes iſti ex aliquo ſtatuto vel voluntate interpretatiua domini ſyluæ: qui videtur eſſe con-
E tentus ipſa pœna, quando capiuntur homines cædentes ligna. Sed Caſtro lib. 1. de poteſtate legis pœnalis. c. 10. corol. 1. aſſerit, omnino condemnandos eſſe lignatores, qui in alienis ſyluis ligna cædunt: & inuehitur uehementer in confeſſarios qui illos abſoluunt abſque reſtitutione.

PRO deciſione veritatis notandum eſt, quòd ſyluæ quædam ſunt communitatis: aliæ vero ſunt adiudicatæ particularibus perſonis. Et iſtæ ſunt in duplici differentia. Quædam enim adiudicatæ ſunt particulari perſonę ab ipſo Rege vel à republica: aliæ uero poſſidentur à particulari perſona, titulo plantationis in proprio fundo: quoniam ipſe plantauit ſyluam uel anteceſſores eius à quibus illam hereditauit uel emit, &c.

Secun-

Secundo notandum, quòd quando non constat A de isto secundo titulo, præsumendum est quòd prio ri titulo possideatur sylua ab aliquo particulari. Er ratio est, quia is qui secundo titulo possidet, semper curat diligenter huius rei testimoniũ habere vel proferre.

Sit ergo prima conclusio. Frequens lignorum cæsio in alienis syluis, quæ sunt communitatis, peccatum est contra iustitiam legalem. Ratio est, quia semper est lex vel statutum in ipsa communitate, vt non cedantur ligna de sylua communi: nisi certis temporibus & cum certa moderatione, ergo cum iustitia legalis respiciat bonum commune, ipsi particulares tenentur secundùm legem non destruere syluam, sed conseruare, & peccatum erit contra iu- B stitiam legalem frequenter ligna cædere extra tempora determinata. Non autem audeo semper condemnare eos peccati mortalis, nisi quando notabile detrimentum fit in ipsa sylua, attenta proportione quantitatis & magnitudinis Ipsius syluæ. Tunc enim erit peccatum mortale.

Secunda conclusio. Qui cædit ligna in syluis alienis etiam priuatæ personæ, quas tamen non constat esse consitas à particolari persona, non tenetur ad aliquam restitutionem: nisi fortè syluam deuastauerit, quòd vulgo dicitur *talar*. Probatur prima pars conclusionis. Si ab initio syluæ essent adiudicatæ siue oppidis siue particularibus personis ea cõditione, vt ipsis dominis liceret impunè materiam C inde cædere, alijs tamen liceret, sed non fine aliqua pœna, tũc ipsi lignatores non tenerentur ad restitutionem: sed tantum soluere pœnam dum caperentur. At vero ita se res habet quòd oppidis & huiusmodi priuatis personis hac lege & conditione, saltim interpretatiua, adiudicatæ sunt syluæ: quod etiam constat ex consuetudine, ergo non tenentur nunc ad restitutionem. Probatur minor. Quoniam arbores syluestres quas sua sponte terra producit, aut certè minima humana industria, sunt maximè necessariæ humanis vsibus, ergo non decebat, ita appropriari dominis sicut appropriantur arbores, quę maiore indigent diligentia, ergo. Minor illa vera est. Confirmatur. Quoniam ad quietem conscientia- D rum hominum pertinebat, vt hoc modo adiudicarentur syluæ: quia mortaliter loquendo necessitas frequens & communis earum vsus cogit homines ligna de syluis cædere. At vero ad quietem conscientiæ quo ad fieri potuerit, reficienda sunt & reducẽda omnia commoda temporalia reipublicæ, ergo meritò sic arbitramur: eo vel maximè quòd parum incommodatur respublica, & particulares maximè accommodãtur: & sufficienter conseruatur sylua cum illa pœna, ergo absque aliquo dubio hæc sentẽtia potest teneri & practicari. Hoc ipsum probatur ex more & vsu non solum lignatorum quorum nemo existimat teneri se ad aliquam restitutionẽ: sed etiam Ipsorum iudicium, qui capiunt huiusmodi lignatores ligna cædentes, non enim obligant ad restitutionem ipsorum lignorum: sed tantum ad statutũ pœnam. Secunda vero pars probatur. Quoniam qui depopulatur syluam etiam proprij oppidi, peccat contra iustitiam commutatiuam, ergo. Probatur antecedens. Quoniã ille tollit & destruit à domino syluæ ius quod habet ex iustitia commutatiuam ad ipsam syluam, & ad vtilitatem illius, tã pro communitate quàm pro perticularibus, ergo qui isto modo deuastat syluam, tenetur ad restitutionem. Et hoc probat replica facta in secundo argumento.

Tertia conclusio. Qui cædit ligna in aliena sylua, quam constat esse plantatam à domino in proprio fundo, tenetur ad restitutionem damni illati ante omnem sententiam iudicis. Ratio est, quia plantatio syluæ in proprio fundo est perfectus titulus pro pter quẽ sylua appropriatur perfectè ipsi dño: ita vt ipsi soli liceat colligere fructus & ligna cædere, ergo qui inde aliquid accipit tenetur restituere, sicut qui accipit ex vineam vel ex messibus alienis. Hanc conclusionem probant argumenta facta in principio huius dubij. Et probatur adhuc, quia ille qui plantauit syluam in proprio fundo, priuauit se alijs commoditatibus & fructibus terræ illius, ergo qui inde aliquid accipit, perinde atque si acciperet ab alijs fructibus quos ille dominus poterat habere ab illo fundo, tenebitur ad restitutionẽ.

Nihilominus sit quarta conclusio, quæ præcedẽtem moderatur. Graue damnum & insigne requiritur, vt qui ligna cædit in huiusmodi syluis, obligetur ad restitutionem sub peccato mortali. Explicatur ista conclusio ex differentia, quæ inuenitur inter obligationem ad restituendum damnum datũ in huiusmodi syluis & in alijs. Etenim in alijs sola populatio & deuastatio obligat ad restitutionem. Quæ vero dicatur depopulatio vel deuastatio relinquitur arbitrio boni viri iudicandum. At verò in sylua de qua loquimur in hac conclusione, etiam circa depopulationem, obligamus ad restitutionẽ. Cæterum vt obligemus sub mortali peccato, requirimus graue damnum datum syluæ domino. Hoc autem graue damnum aliter iudicatur pro diuersitate qualitatis materiæ. Etenim ad grauem materiam in furto, minor requiritur quantitas in auro, quàm in argento. Similiter in rebus quas sponte terra ipsa producit, maior quantitas requiritur, vt materia sit grauis, quam in illis rebus quas frequens hũmanam industria produci facit. Cum igitur syluestres arbores consitæ à domino syluæ requirunt minimam industriam, requiritur magna quantitas vt sub peccato mortali obliget restitutio. Et dicerim ego iudicio meo, esse peccatum mortale integram arborem detruncare. Et ratio est quia quanuis in colendi huiusmodi arboribus non requiratur frequens industria, tamen multo tempore procreantur: & postquam procreatæ sunt huiusmodi arbores, multum fructum afferunt, & vtilitatem annualem, ergo priuare dominum hac vtilitate ad multos annos, grauis materia est & mortale peccatum. Cæterũ ramos ex huiusmodi arboribus cædere, vix erit pecatum mortale: nisi sit frequens cæsio.

Quarta conclusio. Quod dictum est de arboribus syluestribus, dicendum est de illarum fructibus ita videlicet, quòd in syluis in quibus licet ligne cædere, licebit etiam colligere fructus arborum. In syluis autem in quibus non licet ligna cædere, non licebit neque fructus illorum accipere. Probatur cõclusio. Quia fructus sequitur naturam & conditionem arboris, & eodem modo applicantur suis do- E minis, qualiter & applicantur syluæ, ergo ita iudicandum est, Vtrum liceat vel non liceat fructus colligere, & vtrum accipientes teneantur restituere, sicut supra iudicauimus de cæsione lignorum. Et cõfirmatur. Quia fructus etiam arborum vtiles & necessarij sunt in varios vsus, videlicet, ad ignem, ad pastum peccorum & hominum, sicut & ipsæ arbores, ergo & idem iudicium erit de vtriusque.

Sexta conclusio. Qui pascit pecora in syluis alienis, si huiusmodi syluæ circumseptæ sunt, tenetur restituere damnum illatum ante iudicis sententiã: si uerò prata non circundata sint, qui pascit herbam illorum, non tenetur restituere: sed subiacebit pœnis

nis taxatis à lege. Prima pars probatur. Quia sicut consertio & seminatio syluarum tribuit ius & dominium perfectum seminanti domino: ita similiter circundare prata, tribuit ius & dominium perfectum suis dominis, ergo qua ratione qui cædit ligna syluarum quæ appropriata sunt titulo plantationis, tenetur restituere ante iudicis sententiam ita etiam qui pascit herbam prati circundati contra voluntatem sui domini, tenebitur restituere. Et confirmatur. Quia vt diximus de præcedentibus, herba prati per uia est, & indiget sua custodia, ergo si ipsa iam septa est & perfectè appropriata domino, tunc qui illam pascit tenetur restituere.

Ex quo sequitur secunda pars conclusionis, quòd videlicet si prata non sint peculiari titulo adiudicata perfecto domino, non tenebitur restituere nisi fiat maxima deuastatio prati.

Ad primum respondetur, quòd peccatum cædentis ligna in sylua, non est contra iustitiam commutatiuam, nisi in syluis appropriatis titulo plantationis: & quando fuerit magna depopulatio. Et ita non semper tenentur lignatores ad restitutionem.

Ad secundum respondetur, quod ille propriè loquendo nec furatur neque appellabitur fur, quia non accipit alienum simpliciter. Nam quando syluæ & nemora donantur, aut sunt reipublicæ, non perfectè subduntur dominio illorum: sed tantum quantùm ad hoc quòd ipsi vtantur & possideant talem syluam qualiter libuerit sine peccato & sine pœna. Alij verò cum pœna taxata & sententia ista à iudice poterunt eisdem syluis vti: & ita leges inductæ abusiuè & impropriè loquuntur appellantes fures eos qui sic cædunt ligna.

Ad tertium respondetur, quòd quæ reponuntur in ærario ciuitatis, omnino sunt appropriata dominio reipublicæ in commodum singulorum ciuium. Vnde qui compilat ærarium, tenetur restituere nõ aliter atque fur & latro. Verum tamen syluæ & ligna & herbæ camporum non ita sunt appropriatæ: sed vt diximus appropriatione imperfecta & dominio diminuto. Et hoc fit propter maximam necessitatem talium rerum, quas non decet omnino appropriari dominis, ita vt reliquis ciuibus non liceat aliqua via vti illis ad supplendam suam indigentiam. Ex quibus sequitur primo, quòd arbores hortenses & similiter fructus eorum qui accipit: tenetur restituere; quia similiter deputati sunt & circumsepti, & indigent peculiari industria & custodia.

Secundò, sequitur, quòd quando feruntur excommunicationes contra cæsores lignorum, solùm obligant illos de quibus diximus, quòd teneatur restituere etiamsi excommunicatio omnes videatur respicere: quia illi solum peccant mortaliter qui contra iustitiam commutatiuam cædunt ligna, & excommunicatio solum ligat, supposito peccato mortali.

Tertiò sequitur, quòd episcopi imprudenter imo perperam concedunt huiusmodi excommunicationes: quia peccata ista tamen si procedant contra iustitiam commutatiuam: tamen communia sunt & frequentia, quæ vix à lignatoribus & pastoribus euitantur. Vnde in Concil. Trident. Sessio. 25. de reformat. ca. 3. præcipitur ne excommunicationes ferantur pro delictis vulgaribus.

Dubium aliud est, Vtrùm qui venatur in alienis montibus & nemoribus, & qui piscantur in alienis fluminibus, aut denique qui aucupantur in alienis locis, & maxime ex columbarijs, teneatur restituere damnum illatum ante iudicis sententiam. De

A qua materia disputant Scholastici in 4. Sententiarum quæst. 15. Summistæ verbo venatio, & verbo restitutio. Ioã. Medina in cap. de restitutione quæst. 12. Cait. opusc. 17. responsionum, respons. 12. Soto lib. 4. de iustitia quæst. 6. art. 4. Nauar. in Manua. ca. 17. quæst. 120. Couar. in relect. supra regula peccatum. §. 8.

Pro explicatione huius rei, tria animaduertenda sunt. Primum est, supposito quòd Princeps iustis de causis potest interdicere uenationem, piscationem, & aucupium. Prima ratio est quæ desumitur ex tempore: quare iustè interdicantur huiusmodi. Vt quod. v. g. instet tempus, quando animantia edunt suos partus: aut in tempore frigoris & niuiũ,

B quando facile animantia capiũtur, & ita fit magna deuastatio illorum. Secunda causa est, propter modum & instrumenta quibus aliqui uenatores utuntur: qui cedunt in perniciem ipsorũ animantium & reipublicæ. De quo vide. l. 40. tit. vlt. c. 8. in Regiis ordin. & etiam in Repertorio Pragmat. Caroli V. lib. 8. tit. de las caças. specialiter videantur duæ leges editæ à Carolo ipso V. apud Matritum, anno 1552.

Tertia causa qua are venatio vel piscatio interdicitur est, ratione loci: quia, videlicet, locus aut feræ vel aues ibi existentes applicatæ suot alicui domino in particulari à republica vel à principe. Et in præsenti non quærimus de venatione aut piscatione quæ fit contra legem prohibentem ratione tem

C poris aut instrumentorum: manifestum est enim, quòd isti venatores peccant contra leges, & tenentur luere pœnas taxatas facta condemnatione, sed loquimur de venatione vel acupio interdictu, ratione tertia.

Secundo nota quod applicatio ista ferarum vel auium aut piscium potest fieri tripliciter. Primò, quia locus vbi existunt feræ vel pisces vel aues applicantur alicui domino: qualiter applicata sunt Regi Catholico Philippo I I. ne mora quæ circunstant Matritum. Quod potuit fieri rationabiliter dupliciter. Primò, quia hoc respublica gratuitò potuit donare. Secundò, quia ipse Princeps potuit sibi deputare ista loca, etiam non consentiente republica, quia

D in hoc Rex vtitur iure suo. Decet enim maiestatem Regiam, quædam loca in Regno sibi designare recreandi animi gratia, etiam renuente communitate. Veruntamen hoc moderatè debet fieri: ita nempe vt nec plura loca, nec magna sibi vsurpet contra vsum & commoditatem populorum. Vtrum verò Reguli idipsum possint facere? Respondetur negatiuè, sed suis facultatibus possunt emere agros, vel petere à republica vt nemora sibi constituant. Poterunt tamen interdicere venatione suis oppidantis certis temporibus & locis ex causis congruentibus: hoc enim expedit ipsi communitati. Secundo modo potest fieri hæc applicatio à Principe, qui interdicit venationem aut piscationem talis lo-

E ci existentis sub dominio alicuius priuatæ personæ: quod potest fieri iustè, licet non debeat frequenter, quia venatio & piscatio videntur esse de iure gentium. Vnde non debent totaliter vel quasi totaliter impediri. Tertia applicatio fit quando dominus priuatus vallat & circundat locum suum, syluam aut stagnum vbi existunt feræ & pisces, quod pro suo libito potest facere. Tertiò nota, quòd damna quæ sequuntur ex huiusmodi venationibus vel piscationibus interdictis, debent restitui in integrum domunis locorum in quibus fiunt damna. Et confessarij non possunt absoluere damnificantes, nisi restituant: & cauti debent esse in prospiciendo lucro cessante & damno emergente. Vt si. v. g. seminentur

agri

agri & plantentur vineæ, ſi fructus in ſpe recipiendi pereant propter feras, ſi etiam incumbant cuſtodiæ ipſi agricolæ taliter quòd deſiſtant ab alij laboribus ſibi proficuis. Si etiam infeſtentur occaſione nemorum cuſtodibus & miniſtris ipſius Principis. Hæc enim omnia & ſimilia expendenda ſunt à cōfeſſario: alias ſibi imputabuntur ad peccatum huiuſmodi damna.

His ſuppoſitis, quæ ſunt fundamenta huius materiæ, & quæ communiter recipiuntur, eſt modo difficultas propoſita de obligatione ad reſtitutionem. Et pro parte affirmatiua arguitur primò ex l. 16. titu. 18. Part. 3. Et §. feræ. Inſtit. de rerum diuiſione. vbi habetur, quòd qui in alienis ſyluis venatur aliquam feram non manet dominus illius, ergo tenetur reſtituere. Probatur conſequentia, quia retinet alienum.

Secundò arguitur. Rectè applicantur loca iſta & feræ aut piſces priuatis dominis, ergo iuſtè poſſidēt. ac ſubinde iniuſtè accipit piſcator & venator: & tenebitur reſtituere. Confirmatur. Quia facta applicatione loci, ſi quis vſurparet illum aut partem illius, eſſet iniuſtus & teneretur reſtituere: vt manifeſtum eſt, ergo etiam ille qui accipit feram aut piſces; ita enim applicantur huiuſmodi feræ prædictis dominis, ſicut & loca in quibus exiſtunt.

Tertiò. Venator aut piſcator accipit alienum, inuito domino, ergo iniuſtus eſt & tenetur reſtituere. Antecedens patet, quia domini ſyluarum & fluminum maxime reſiſtunt huiuſmodi venationibus.

Quartò. Si iſti venatores non tenentur reſtituere, ergo manent cum dominio venationis & piſcationes. Conſequens eſt falſum, ergo. Minor probatur, quia non habent aliquem titulum in quo fundetur tale dominium. Non enim iniqua acceptio & clancula, & furtiua venatio præſtant ius, ſicut in iure habetur, quòd fraus & dolus nemini patrocinantur.

In huius dubij ſolutione ſunt tres ſententię. Prima quæ aſſerit, quòd iſtæ applicationes & reſeruationes venationum & piſcationum ſunt iniuſtæ omnino: ac ſubinde venatores non peccant contra iuſtitiam, nec tenentur reſtituere. Ita multi ex Iuriſperitis, quos refert Couar. vbi ſupra, ſentiunt.

Secunda ſententia eſt ipſius Epiſcopi Couar. vbi ſupra, quòd non teneantur iſti venatores reſtituere omnem prædam: veruntamen tenentur reſtituere damnum illatum domino illius fundi. v.g. ſi dominus voluit exercere venationem aut piſcationem; & tantum accepit paucas feras, duas vel tres; vel piſces paucos: quia præuentus eſt ab alio iniquo venatore vel piſcatore deuaſtante magnam partem prędæ: ait quòd iſte venator tenetur reſtituere eam quātitatem ferarum aut piſcium, quam probabiliter caperet verus dominus, ſi non præueniretur ab illo.

Tertia ſententia eorum qui dicunt, quòd venatores non tenentur reſtituere quæ ceperunt, nec damnum illatum: niſi fiat magna deuaſtatio aut ſtrages ferarum aut piſcium.

Pro deciſione huius difficultatis iuxta doctrinam præcedentis dubij deciſiuam, cui proportionatur præſens difficultas; Reſpondetur & ſit prima concluſio. Qui venatur in montibus patentibus & non circumſpectis cuiuſcunque ſint huiuſmodi mōtes, non tenetur reſtituere, niſi faciat magnam deuaſtationem ferarum. Et hoc ipſum dico de piſcatione in fluminibus patentibus & communibus. Probatur primò, quia venatio & piſcatio, ſimiliter feræ & piſces ſunt communes de ſe, & illis gaudent rationabiliter oppidani, & quicunque

A. etiam plebani, ergo quando montes illi aut flumina donāt & applicāt alicui in particulari, exiſtimādū eſt rationabiliter: quòd non eſt illi tranſlatum dominium ita exactum & perfectum, vt nullus poſſit venationem & piſcationem exercere, ſe ſubijciendo pœnis ſtatutis pro conſeruatione piſcium & ferarum. Quod patet, maxime ſi aduertamus quæ de cæſione lignorum dicta ſunt. Qualiter, videlicet, dominium ſit imperfectum. Ex quo prudenter collegimus lignatores non teneri ad reſtitutionem. Ita ergo in propoſito dicendum eſt de piſcationibus & venationibus, quas omnino auferre à vulgo, iniquū eſſet & durum nimis.

Secunda pars concluſionis probatur. Quia talis B venator tollit ius quod habet verus dominus ſuper animantia aut piſces, ergo. Antecedens patet quia tollit materiam venationis & piſcationis, quam dominus loci illius poterat exercere. Et confirmatur, Quia grauiter lædit rem alienam, qui facit huiuſmodi ſtragem, ergo contra aliquam virtutem peccat, & non niſi contra iuſtitiam commutatiuam, ergo tenebitur reſtituere.

Secunda concluſio. Venator qui capit animalia exiſtentia intra nemora circumuallata, tenetur reſtituere damnum illatum, & etiā animalia & aues. Et idem dico de piſcibus reſeruatis in ſtagno. Et quidem de damno dato communis ſententia ita tenet. De reſtitutione verò animalium, probatur. Quia C per incluſionem illam, quæ fit medio vallo, manet dominus perfectus & perfectum habet dominium omnium eorum: quæ reſeruantur in talibus nemoribus, ergo iniuſtitiam committit, qui animalia extrahit aut aues. Et quidem certum eſt, quòd qui iuſtè potuit circumuallare montem aut ſtagnum, iuſte etiam poſſidet: quæ ibi reſeruantur? Hæc concluſio certa eſt, ſi loquatur de animalibus & auibus manſuefactis, vel quæ non poſſunt extra exire, vt ſunt cuniculi & lepores incluſi. Si autem loquatur de feris & auibus quæ poſſunt vltro exire, non ita certum eſt. Nihilominus tamen eſt ſatis probabile quòd de iis etiam verificetur cōcluſio: quia etiā huiuſmodi peculiariter deputata ſunt & pertinent ad D tale nemus. Sed contra. Nam poſſeſſor talis montis non habet dominium ſupra huiuſmodi feras liberè exeuntes, ergo venator non tenetur reſtituere, licet intra montem capiat illas. Et confirmatur de auibus quæ liberè volant, & ita vagantur, ac ſi non haberent habitudinem aliquam ad fundum illud. Reſpondetur tamen ad argumentum, primo negando conſequentiam, quia licet poſſeſſor talis loci non habere dominium ſupra animantia: habet tamen ius, vt quando libuerit poſſit ea occidere in propriam commoditatem: & hoc iure priuatur à venatore, quod non poteſt reſtitui commode, niſi reſtituatur animal occiſum.

Secundo reſpondetur negando antecedens, & E ad probationem dico, quod eodem argumento probares, quod aqua quæ intrat & labitur hortum meum, non ſit mea: quia ſtatim poſtquam egreditur à mea hæreditate, aliena efficitur. Ita etiam in propoſito dicendum eſt. Ad cōfirmationem, fateor mihi videri nimis durum, quòd qui aucupantur aues feraces ſeu liberas, vt ſunt perdices intra nemus alienum, obligentur ad reſtitutionem: quia nullus videtur titulus præſtans efficaciter dominium illarum poſſeſſori illius montis. Non enim eſt titulus proprietatis & poſſeſſionis iuſtæ, qualiter locus ipſe eſt poſſidentis. Neque etiam eſt titulus generationis & procreationis prouenientis ex tali fundo: qua ratione arbores & herbæ poſſidentur à do-

à domino illo, neque etiam est titulus custodiæ aut reclusionis: quia aues illæ liberè volantes non reputantur nec astringuntur custodiæ aut reclusioni. Quocirca ego non obligarem istum captorem ad restituenda ista volatilia. Licet oppositum sit probabile propter autoritatem asserentium.

Tertia conclusio. Qui venantur animalia exeuntia extra septa nemoris, non tenetur illa restituere: etiam si talia animalia consuetudinem habeant eundi & redeundi ad nemora. Probatur primò. Quia ista animalia postquam vagantur communia sunt iure naturæ, ergo non manent sub dominio possessoris illius mõtis. Antecedens patet, quia postquam exeunt, iure naturæ omnino liberè vagantur, ergo Secundò. Si Petrus v.g. manucapiat feram aut auem & illa effugiat, quam postmodum Paulus accepit profectò eo ipso quòd effugit manus Petri, etiam effugit eius dominium, & subijcitur dominio Pauli capientis, ergo à simili postquam animal effugit syluam, & auis egrediatur, potest possideri à quolibet capiente, & non manet sub dominio antiqui possessoris. Antecedens ab omnibus conceditur: & probatur consequentia. Quia animal captum à Petro magis subijcitur dominio Petri quam animal existens in sylua subijciatur domino illius syluæ. Tertiò, quia columbæ vt statim patebit, postquam egrediuntur vltra leucam à columbario, possunt occidi & efficiuntur occisoris, etiam si consuetudinem habeant eundi & redeundi ad propria columbaria, ergo à simili dicendum est de animalibus & auibus egredientibus à locis circumseptis.

Sed contra est argumentum, quo conuincuntur aliqui doctores ex l. naturali. §. seruos .ff. de acquirendo rerum dominio. & §. ijs igitur animalibus. Instit. de rerum diuisione. & in l. Regia tit. 28. l. 22. Part. 3. vbi approbatur regula quæ dicit, quòd animalia quæ habent consuetudinem eundi & redeundi ad sua loca, tandiu censentur esse domini illius loci, quandiu seruant cõsuetudinem eundi & redeundi, ergo qui capit ista animalia quæ reuertuntur ad propria loca, iniustitiam facit & contra voluntatẽ veri domini. Respondetur nihilominus quòd regula ista interpretanda est de animalibus quæ mansuefacta sunt & discedunt & redeunt. Ita gloss. in dict. §. ijs igitur. & colligitur exemplis ipsis adductis à legibus in argumento memoratis. Nam prima lex ponit exemplum in ceruis mansuefactis. Et lex Regia ponit exemplum in anseribus & faisanis, accipitribus, & cignis, quæ mansuescunt. Idem dico de piscibus qui forte irrepserint per rimulas stagni, aut ex paludibus circumuallatis, fiunt enim capientis. Ex quibus sequitur primò, quòd postquam animal egrediens à nemore obsito, occiditur & capitur, ita efficitur illius capientis, vt etiam si dominus nemoris assistat & velit tale animal repetere, non habet ius, quia per egressum animalis & captionem alterius, illud amisit. Sed quid si venator occiderit feram, & antequam illam manucapiat adueniat dominus nemoris volens illã accipere? Respõdetur, quòd habet ius ad illam sibi assumendam, quia vsque dum capiatur à venatore non est illius. Et ita dominus nemoris habet ius vt feram inuenerit nõdum captam eam sibi arripiat. Colligitur ex l. naturalem. §. illud. ff. de acquirendo rerum dominio. vbi dicitur, quòd venatores per captionem comparant sibi dominium.

Sed contra. Nam si postquam venator occiderit feram, aut lethali vulnere percussam insequitur, habet ius vt ipsam capiat, sic adeò quòd si qui occurrerint, non possunt illam feram sibi assumere aut occultare, ergo occisio aut percussio ante manucaptionem præstat ius venatoribus. Respondetur, quòd absque dubio occisio aut percussio tribuunt ius quasi in via & in spe: si tamen venator persequatur animal, & sua industria facile possit illud comparare, non iustà impeditur à pastoribus vel occurrentibus. Secus est de possessore nemoris, qui quousque capiatur animal in re, habet ius ad ipsum non obstante percussione venatoris. Hoc dixerim nisi propter rationabilem causam leges quandoque decernant oppositum: quod factum est in aliquibus partibus, vt refert Couar. vbi supra. Idem etiam intelligo de feris vltro egredientibus. Cæterum si venator arte aut violenter alliciat & extrahat feras aut pisces à locis in quibus reseruantur, non potest illas capere: & tenetur restituere perinde ac si intra nemus illas acciperet.

Secundò sequitur, quòd animalia mansueta & etiam mansuefacta, etiamsi egrediantur à montibus circumsceptis, non potest venator illa sibi accipere, quia mansueta sunt & vbique pertinent ad possessorem nemoris. At vero quia mansuefacta consuetudinem amittunt aliquando eundi & redeundi, & multo tempore extra syluam commorantur vt nõ censeantur iam pertinere ad talem syluam, tũc prudenter censendum est idem de illis sicut de feris.

Quarta conclusio. Qui aucupatur columbas intra alienum columbarium, aut vero prope ipsum, tenetur restituere & damnum & columbas. Probatur. Quia columbæ istæ sunt sub dominio possessoris columbarij duplici titulo. Primò, quia ibi recluduntur & quasi domi reseruantur. Secundò, quia peculiari custodia & cura sustentantur, ergo qui columbas acupatur intra vel prope columbarium, tenetur restituere. Et suppono quòd columbaria ista iustè construantur & etiam iustè conseruentur absque iniuria viciniorum & conformitur ad leges positiuas regni. Nam si secus res habeat nullum acquirit ius constructor talis columbarij super columbas ibi iniquè reseruatas.

Quinta conclusio. Qui aucupatur columbas intra leucam à columbario peccat, nõ tamen tenetur restituere illas. Prima pars probatur, ex l. Henrici Tertij Regis Hispaniæ qui præcepit, quòd nullus intra leucam aucupetur colũbas alienas, ergo cum lex ista iusta sit, obligat in conscientia ex iustitia legali. Eademque confirmata est à Carolo Quinto apud Matritum, Anno 1552. Secunda pars conclusionis quæ videtur contra Sotum & Couarruuiã. Probatur, quia lex huiusmodi, non aufert nec confert dominiũ colũbarũ exeuntiũ à colũbario alicuius nec de dñio verborum loquitur. Ergo qui aucupatr intra leucã nõ tenetr restituere. Probatur consequẽtia, quia istæ columbæ postquam exeunt & vagantur non sunt possessoris columbarij, nec à lege illud habent, ergo erunt capientis. Quod confirmatur, quia columbæ istæ feraces sunt, ergo qui extra locũ eas ceperit efficitur iustè dominus illarum: sicut diximus de feris egredientibus à uallatis locis. Et hęc omnia intelligenda sunt, si non inferatur graue dãnum aut magna strages in columbario quod prudenter iudicandum est.

Ad primum argumentum respondetur, quòd leges illæ loquũtur de animalibus mansuetis & quandiu consuetudinem retinent eundi & redeundi ad proprium locum. De animalibus autem feracibus sequendæ sunt regulæ prædictæ.

Ad secundum argumentum respondetur, concedo quòd applicatio nemoris lignorum & animaliũ iuste fit & iustè posidetur. Vnde argumentum conuincit,

uincit, quòd qui tollit hoc ius iniustitiam committit. Cæterum qui venatur in montibus patentibus, non tollit propriè ius: sed utitur iure suo, quòd luẽdo pœnas venetur animantia intra montem. Similiter qui feras exeuntes à montibus circumuallatis ceperit, vtitur iure suo: quia animantia ista sicut iura vagantur, iure etiam capiuntur à quolibet indiscriminatim.

Ad confirmationem respondetur, quòd diuersimodè applicatur locus & arbores, quam animantia. Nam locus & ligna ibi perseuerant vinculo naturæ. Feræ autem & aues iure naturæ possunt vagari.

Ad tertium respondetur, quòd venator ille non accipit alienum perfectum: sed quòd habet aliquã dependentiam à casibus supra commemoratis.

Ad quartum respõdetur, quòd habet titulum venator iure naturæ, & similiter iure positiuo legibus concedentibus, quòd per manutentionem comparetur dominium feræ aut piscium aut auium.

ARTICVLVS IIII.

Vtrùm aliquis debeat restituere quod non abstulit?

AD Quartum sic proceditur. Videtur, quòd aliquis debeat restituere quod non abstulit. Ille enim qui damnum infert alicui, tenetur damnum remouere. Sed quãdoque aliquis damnificat aliquem vltra id quod accepit: puta cùm aliquis effodit semina: damnificat eum qui seminauit in tota messe futura. Et sic videtur quòd teneatur ad eius restitutionẽ. Ergo aliquis tenetur ad restitutionem eius quod non abstulit.

2. Præterea. Ille qui detinet pecuniam creditoris vltra terminum præfixum: videtur eum damnificare in toto eo quod lucrari de pecunia posset: quod tamen ipse non aufert. Ergo videtur quòd aliquis teneatur restituere, quod non abstulit.

3. Præterea. Iustitia humana deriuatur à iustitia diuina. Sed Deo debet aliquis restituere plus quàm accepit ab eo: secundũ illud Matthæi 25. Sciebas quod meto vbi non semino: & congrego vbi non sparsi. Ergo iustum est vt etiam restituat homini aliquid quod non accepit.

Sed contra est, quòd recompensatio ad iustitiam pertinet inquantum æqualitatẽ facit. Sed si aliquis restitueret quod non accepit, hoc non esset æquale. Ergo talis restitutio non est iustum quòd fiat.

RESPONDEO dicendum, quòd quicunque damnificat aliquem, videtur A ei auferre id in quo ipsum damnificat. Dãnum enim dicitur ex eo quod aliquis minus habet quàm debet habere, secundum Philosophũ in quinto † Ethicor. Et ideo homo tenetur ad restitutionem eius in quo aliquem damnificauit. Sed aliquis dãnificatur dupliciter. Vno modo, quia aufertur ei, id quod actu habebat: & tale dãnum est semper restituendum secundum recompensationẽ æqualis, puta si aliquis damnificet aliquem diruẽs domum eius, B tenentur ad tantum quantum valet domos. Alio modo, si damnificet aliquem impediendo, ne adipiscatur quod erat in via habendi. Et tale damnum non oportet recompensare ex æquo, quia minus est habere aliquid in virtute quàm habere in actu. Qui autem est in via adipiscendi aliquid, habet illud solum secundum virtutem, vel potestatem, & ideo si redderetur ei, vt haberet hoc in actu, restitueretur ei C quod est ablatum non simplum, sed multiplicatũ: quod non est de necessitate restitutionis, vt dictum † est. Tenetur tamẽ aliquam recompensationem facere secundum conditionem personarum & negotiorum.

Lib. 5. ca. 4. 10 5.

Art. præcedenti.

Et per hoc parte respõsio ad primũ & secundum. Nam ille qui semen sparsit in agro, nondum habet messem in actu, sed solum in virtute. Et similiter ille qui habet pecuniam, nondum habet lu- D crum in actu, sed solum in virtute: & vtrũque potest multipliciter impediri.

Ad tertium dicendum, quòd Deus nihil requirit ab homine, nisi bonum quod ipse in nobis seminauit. Et ideo verbum illud vel intelligitur secundum prauã existimationem serui pigri, qui existimauit se ab alio non accepisse: vel intelligitur quãtum ad hoc, quòd Deus requirit à nobis fructus donorum qui sunt & ab eo & à nobis: quamuis ipsa dona à Deo sint si- E ne nobis.

SVMMA ARTICVLI.

PRIMA conclusio. Qui infert damnum alteri in re quam actu possidet, tenetur ad restitutionem æqualis.

Secunda conclusio. Qui infert alteri damnum in re quam non actu possidet, sed est in via habeat illã, non tenetur ad restitutionem æqualis: sed ad recõpensationem, habita ratione personarum conditionis & negotiorum. Ratio huius est, quia id quod habetur in actu respectu eius quod habetur in potentia

tentia aliquid maius est. Ergo si quis damnificet in eo quod habetur in potentia, non debet restituere tantum quantum si damnificaret in eo quod habetur in actu: alias non sufficeret restituere simplum.

COMMENTARIVS.

MENS D. Tho. in hoc articulo est docere, nihil referre commodum accipientis alienum, vt ipse teneatur restituere: sed attendendum esse ad damnum quod reuera intulit in actu siue in spe.

DVBITATVR circa secundam conclusionē, & arguitur primo contra illam, Sufficit ad reparādam omnem iniuriam factam contra iustitia commutatiuam reddere æquale. At vero si quis redderet quantum valet res in potentia, habita ratione futuri, cogeretur dare plusquam æquale. Ergo hoc non est necessarium. Probatur minor, quia iustum pretium rei est illud in quo æstimatur in præsenti. Confirmatur, nam si quis occideret infantem seruū vel equuleum, nō tenetur restituere pretiū in quo æstimaretur mancipium in ætate virili vel in quo æstimaretur equus perfectus, ergo non oportet habere rationem futuri.

Arguitur secundo. Sequitur ex secunda conclusione, quòd qui furatus est frumentum quando æstimabatur magno pretio, sed erat seruatum à domino in aliud tempus in quo fortè accidit, vt minori pretio æstimaretur: quòd ille fur non tenetur restituere triticum in illo pretio maiori in quo æstimabatur quando illa furatus est, sed sufficit quòd restituat in illo modico pretio. Consequens videtur falsum: qui ille eamnificuit in eo quod ille habebat actu, scilicet in tritico quod tunc æstimabatur in tanto pretio.

Arguitur tertio. Sequitur ex illa conclusione, ꝙ qui furatus est pecunias negotiatori, teneatur restituere pretium quod ille lucraturus erat cum illis pecunijs ex negotiatione sua. Consequens contendit probare falsum Magister Soto in lib. 4. de Iustitia & iure quæst. 6. art. 5. ad 2. & lib. 6. q. 1. art. 3.

Sed in oppositum est, primo quidem vsus agricolorum, qui solent in æstimandis damnis illatis segetibus quando sunt in herba, solent inquam expectare tempus messis: & tunc habita ratione messium vicinarum & similium iudicant faciendam esse restitutionem eius quod minus habet damnificatus, quam vicinus in similibus terris.

Arguitur secundo. Ipse dominus rei in qua damnificatus est, paratus erat & volebat expectare pericula quibus res illa erat exposita: sed qui damnū intulit per iniuriam, destruxi hanc expectationem. Ergo tenetur totum restituere quod ille habiturus erat.

Denique si quis Tyrannus vim inferens reipublicæ depopuletur agros, videlicet, vineta oliueta, &c. videtur quòd si iste non teneatur restituere totum pretium totius fructus agrorum, vehementer pateretur respublica & deuenire in summam inopiam & in caritatem magnam annonæ.

Ad hæc duo argumenta postrema respondet Soto art. 5. vbi supra, quod si damnum datum fuerit à casu & non è proposito, non tenetur damnificator ad restitutionem æqualis: sicut D. Tho. asserit in ipsa conclusione. At vero si damnum datum fuerit consultò per iniuriam, & renuente domino, tunc erit facienda restitutio æqualis eius quod erat in spe: præsertim quando damnum fuerit graue vt in casu postremi argumenti.

A PRO decisione veritatis sit prima conclusio. Quando quis sine culpa in foro conscientiæ, hoc est omnino inuoluntarie damnum dedit, non tenebitur ad aliquam restitutionem in foro conscientiæ. Probatur primo, ex illa communi regula, si tua culpa damnum datum est, &c. Ergo requiritur culpa, vt aliquis obligetur restituere tale damnum.

Deinde probatur, quia duplex titulus est vnde oritur obligatio restituendi. Alter est ipsius rei acceptæ: alter iniustæ acceptionis. Sed neuter titulus est vbi nulla est culpa. Ergo nulla est obligatio restituē di in foro conscientiæ. Dixerim in foro conscientiæ, quoniam sæpe numero contingit in foro B exteriori, vbi nulla est culpa, quia præsumitur esse, iudicetur aliquis obligatus ad restitutionem.

Secunda conclusio. Quando quis dedit damnum alteri voluntariè quidem, non directè sed indirectè & interpretatiuè, tenetur ad restitutionem faciendam damni illati: sed non erit obligandus ad solutionem pretij rigurosi, quo æstimaretur res illa si venditioni exponeretur. Exemplum est in illo qui per ignorantiam culpabilem occidit puerum mancipium, vel cōculcauit segetes in herba. Probatur ista conclusio, quia in huiusmodi casu oritur obligatio restituendi tantum ex iniusta acceptione: sed inter iniustas actiones ea minima reputatur, quæ fit per ignorantiam & negligentiam, ac proinde non est C directè voluntaria sed indirectè & interpretatiuè. Ergo qui taliter damnificauit, sufficit quòd restituat pretium quidem iustum, sed minimum. At vero minimum pretium est quo æstimatur quando vltro exponitur venditioni. In huiusmodi casu procedit primum argumentum cum sua confirmatione.

Tertia conclusio. Quando quis damnum dedit alteri voluntariè quidem formaliter, non tamen per se primò, licet per se secundo: tenetur ad restitutione iuxta tenorem secundæ conclusionis Diui Thomæ, hoc est habita ratione futuri boni expectati. Probatur conclusio, quia ista acceptio iniusta est directè & per se voluntaria. Ergo iste per se obligan D dus erit ad solutionem iusti pretij, nou quidem minimi quando res vltrò exponitur venditioni, sed ad restitutionem maioris pretij iusti quando scilicet, emptor rogat dominum vt vendat: tunc enim habetur ratio futuri commodi expectati. Diximus autem acceptionem iniustam esse directè, & per se secundo, quādo aliquis. v. g. Sciens & prudens quòd damnificat proximum, nihilominus eligit illud medium videns sequi damnificationem, quia est medium ad finem per se primò volitum & intentum. Et quia iste casus est frequens in humanis damnificationibus, ideo in illo maximè verificatur secunda conclusio Diui Thomæ.

Quarta conclusio. Qui voluntariè & directè & E per se primò intendit dare damnum alteri, obligabitur ad restitutionem cum summo rigore: ita vt teneatur restituere simpliciter æquale habita ratione absolutè expectati commodi. Ista conclusio verificatur in casu postremi argumenti pro secunda parte, quando tyrannus depopulatur vineta & oliueta & messes. Et probatur ista conclusio argumento ibidem facto.

Aduertendi tamen sunt duo modi pro intelligentia præcedentis conclusionis, qui seruari possunt in huiusmodi restitutionibus. Prior est, si attentis periculis quibus res erat exposita, & deductis expensis faciendis in curanda re eo tempore quo infertur damnum, tunc æstimetur res ipsa arbitrio pruden-

tis

tis viri certo quodam pretio, & hic modus iustus est & seruandus in casu tertiæ conclusionis, si velit ille qui damnum intulit isto modo restituere, etiam si ipse dominus renuat damnificatus. Secundus modus est quem significabamus in primo argumento in oppositum, & est iustus modus ex conuentione & condicto vtriusque partis, neque tamen necessariò seruandus absolutè, si nolit dãnificator ita conuenire. At verò in casu quartæ conclusionis, si pars læsa istum modum eligat, etiam si reclamet damnificatus, seruandus est iste modus. Et ratio huius est æquissima. Etenim æquitate plenum est, vt qui ex animi nequitia intendit aliquem fraudare expectatione, quam habebat prouentuum & commodorum: ipse cogatur ad restituendum totum commodum quod expectabatur, maximè autem habet verum ista sententia quando damnificator aperto marte intulit damnum.

Ad argumenta quæ proposita sunt in principio respondendum est quatenus militant contra tertiam & quartam conclusionem: quamuis faueant primæ & secundæ conclusioni. Respondemus ergo ad primum argumentum cum sua confirmatione, quòd iustum pretium rei non debet iudicari esse illud quo æstimatur res quando vltro venditur & quærit emptorem. Etenim in casu tertiæ & quartæ conclusionis dominus rei nulla ratione quærit emptorem, quapropter pretium iustum non erit illud quo æstimaretur res vltro quæreret emptorem.

Quod si quis obijciat, quoniam in casu secundæ conclusionis dominus rei non quærit emptorem, & nihilominus diximus, quòd pretium iustum ad restituendum in illo casu erat illud quo æstimaretur res vltro uenditioni exposita, ergo etiam in casu tertiæ & quartæ conclusionis, erat illa sufficiens restitutio. Respondetur non esse eandem rationẽ. Negatur enim consequentia. Quoniam in casu secundæ conclusionis quamuis dominus non erat paratus vendere rem suam tamen res ipsa exposita est fortuitis periculis atque fortunis quæ solent contingere vel cum nulla culpa damnificantis, & tunc nulla est obligatio restituendi in foro conscientiæ: vel cum minima culpa quando damnificator non est directè & formaliter voluntarius, sed indirectè & reductiuè dicitur voluntarius. Et propterea meritò & æquissimè arbitramur quòd in casu secundæ conclusionis satisfiat domino ipsius rei, si restituatur illi minimum pretium quo res solent valere & quo valent æstimari quando vltro venduntur, etiam si ipse dominus non erat venditurus. Cæterum in casu tertiæ & quartæ conclusionis vbi iniusta acceptio est complentissime voluntaria, merito condemnamus damnificatorem, vt restituat cum illo rigore iustum pretium.

Ad secundum respondent aliqui viri docti, quòd in illo casu si fur conuertit in suum commodũ triticum, quod furatus est. v.g. vendendo vel comedendo, tunc tenetur restituere pretium illud, quo in præsenti æstimabatur frumentum. Et ratio est, quia tũc ratione rei alienæ factus est ditior. Cæterum si fur ipse frumẽtum combusit aut forte seruauit in aliud tempus, ad quod dominus erat seruaturus, dicunt quòd tunc satisfacit, si reddat pretium, quo æstimabatur illo tempore frumentum. Et ratio huius est, quia ipse dominus non est damnificatus re vera nisi in illo pretio quo ipse tunc erat venditurus. Sed profectò quamuis hæc sententia vtcũque probabilis sit, mihi non placet: sed videtur aliter dicendum, videlicet, quòd quia obligatio restitutionis statim oritur in illo casu ex ipso furto: tunc erit positum in voluntate domini vt eligat pretium quo sibi debeat fieri restitutio. Ita prorsus quòd si velit exigere à fure non solum pretium quo pro tunc æstimabatur frumentum (hoc enim iustissimum est secundum primam conclusionem Diui Thomæ) sed etiam aliquid amplius ad arbitrium boni viri propter commodum quod expectabatur in futurum, quia ille erat reseruaturus frumentum: erit iustissimum & illud tenetur fur restituere statim, quia in toto isto pretio damnificat dñm rei. Et confirmatur nostra sententia, quia nõ vr æquum vt fur ille sit melioris conditionis quã qui per ignorantiam damnificaret dominum rei: iste enim obligatus est à nobis & ab eis qui habent contrariam sententiam, vt soluat pretium quo pro tunc æstimaretur res, si venditionis esset exposita: constat autẽ quòd in casu secundi argumenti triticum pluris ualet de præsenti quàm valiturum erat in futuro tempore, ergo melioris conditionis esset fur quia reseruauit triticum vel combusit, quam ille qui per ignorantiam perdidit.

Ad tertium argumẽtum respondetur, quòd eius difficultas examinabitur quæstione. 78. Est enim singularis opinio Magistri Soti contra communem sententiam quæ tenet, quòd ratione lucri cessantis licitum est aliquid accipere.

ARTICVLVS V.

Vtrùm oporteat semper restitutionem facere ei, à quo acceptum est aliquid.

D Quintum sic proceditur. Videtur, quòd non oporteat semper restitutionem facere ei, à quo acceptum est aliquid. Nulli enim debemus nocere. Sed aliquando esset in nocumentum hominis si redderetur quod ab eo acceptum est, vel etiam in nocumentum aliorum, puta si aliquis redderet gladium depositum furioso. Ergo non semper est restituendum ei, à quo acceptum est.

4. dist. 15 q. 1. art 5. q. 4. & opusc 67. et opusc 73. cap. 17. & 18.

2. Præterea. Ille qui illicitè aliquid dedit nõ meretur illud recuperare. Sed quãdoque aliquis illicitè dat quod alius etiã illicitè accepit, sicut apparet in dante & recipiente aliquid simonicarè. Ergo nõ semper restituendum est ei, à quo acceptum est.

3. Præterea. Nullus tenetur ad impossibile. Sed quandoque est impossibile restituere ei, à quo acceptum est, vel quia est mortuus, vel quia nimis distat, vel quia est ignotus. Ergo non semper facienda est restitutio ei, à quo acceptum est.

4. Præterea. Magis debet homo recompensare ei, à quo maius beneficium accepit.

pit. Sed ab alijs personis homo plus accepit beneficij, quàm ab illo qui mutuauit vel deposuit, sicut à parentibus. Ergo magis subueniendum est quandoque alicui personæ alteri, quàm restituendum ei, à quo acceptum est.

5. Præterea. Vanum est restituere illud quod ad manum restituentis per restitutionem peruenit. Sed si prælatus iniustè aliquid ecclesię subtraxit: & ei restituat, ad manus eius deueniet: quia ipse est rerum ecclesiæ conseruator. Ergo non debet restituere ecclesiæ à qua abstulit: & sic non semper restituendum est ei, quo est ablatum.

Sed contra est, quod dicitur Rom. 13. Reddite omnibus debita: cui tributum, tributum, cui vectigal, vectigal.

Respondeo dicendum, quod per restitutionem fit reductio ad æqualitatem cõmutatiuæ iustitiæ, quæ consistit in rerum adæquatione, sicut dictum † est. Huiusmodi autem rerum adęquatio fieri non posset nisi ei, qui minus habet quàm quod suum est, suppleretur, quod deest. Et ad hanc suppletionem faciendam, necesse est vt ei fiat restitutio, à quo acceptum est.

Art. 2. huius quæst. & q. 58. arti. 10.

Ad primum ergo dicendũ, quòd quãdo res restituenda apparet esse grauiter nociua ei, cui restitutio facienda est, vel alteri, non ei debet tunc restitui: quia restitutio ordinatur ad vtilitatem eius, cui restituitur. Omnia enim quę possidentur, sub ratione vtilis cadunt. Nec tamen debet ille qui detinet sic rem alienam, sibi appropriare, sed vel reseruare, vt congruo tempore restituat, vel etiam alibi tradere tutius conseruandam.

Ad secundum dicendum, quòd aliquis dupliciter aliquid illicitè dat. Vno modò, quia ipsa datio est illicita, & contra legem sicut patet in eo qui simoniacè aliquid dedit. Et talis meretur amittere quod dedit: vnde non dẽt ei restitutio fieri de his. Et quia ẽt ille qui accepit, cõtra legẽ accepit, nõ dẽt sibi retinere, sed debet in pios vsũ cõuertere. Alio modo aliquis illicitè dat, quia propter rem illicitam dat, licet ipsa datio non sit illicita: sicut cùm quis dat meretrici propter fornicationem. Vnde & mulier potest sibi retinere quod ei datum est. Sed si superfluè aliquid per fraudem vel dolum extorsisset, tenetur eidem restituere.

A Ad tertium dicendum, quòd si ille cui debet fieri restitutio, sit omino ignotus, debet homo restituere secundum quod potest, scilicet dando in eleemosynas pro salute ipsius, siue sit mortuus, siue sit viuus: præmissa tamen diligenti inquisitione de persona eius, cui est restitutio facienda. Si verò sit mortuus ille, cui est restitutio facienda, debet restitui hæredi eius, qui computatur quasi vna persona cum ipso. Si verò ille sit multum distans, debet

B sibi transmittit quod ei debetur, & præcipuè si sit res magni valoris, & possit cõmodè transmittit. Alioquin debet in aliquo loco tuto deponi, vt pro eo conseruetur, & domino significari.

Ad quartum dicendum, quòd aliquis de hoc quod est sibi propriũ, debet magis satisfacere parentib. vel his à quib. accepit maiora beneficia. Non autem debet aliquis recompensare benefatori de alieno.

C Quod contingeret, si quod debet vni, alteri restitueret: nisi fortè in casu extremæ necessitatis, in quo posset: & deberet aliquis, etiam auferre aliena, vt patri subuenire.

Ad quintum dicendum, quòd prælatus potest rem ecclesiæ surripere tripliciter. Vno modo, si rem ecclesiæ non sibi deputatam, sed alteri sibi vsurparet, puta si episcopus vsurparet sibi rem capituli. Et tunc planum est quod debet restituere,

D ponendo in manus eorum, ad quos de iure pertinent. Alio modo, si rem Ecclesiæ suæ custodiæ deputatam in alterius dominium transferat, puta consanguinei vel amici. Et tunc debet restituere Ecclesiæ, & sub sua cura habere, vt ad successorem perueniat. Tertio modo potest prælatus surripere rem Ecclesiæ solo animo, dum, scilicet, incipit habere animum possidendi eam vt suam, & non nomine Ecclesiæ: & tunc debet restituere, talem animum

E deponendo.

SVMMA ARTICVLI.

CONCLOSIO est affirmatiua. Ratio est, quia per restitutionem fit rectitudo secundum æqualitatem iustitiæ commutatiuæ, quæ consistit in adæquatione quadam ipsarum rerum: sed ista adæquatio fieri non potest nisi restituatur eidem qui minus habet, quam oporteat eum habere: ergo eidem facienda est restitutio à quo aliquid acceptum est.

COMMENTARIUS.

HACTENVS D. Thom. definiuit quæ pertinebant ad substātiam restitutionis ipsius: nunc autem in hoc articulo & sequentibus agit de circunstantijs restitutionis: & in hoc quinto articulo agit de circunstantia, cui scilicet facienda est restitutio. Et quamuis conclusio D. Tho. habeat formam vniuersalis in eo q dicit semper: tamen intelligenda est per se loquendo & quantum est ex natura rei, si absolute consideretur ipsa iniusta acceptio, vel detentio quod idem est. Nihilominus possunt interuenire quædam accidentia & circunstantiæ propter quas non possit eidem fieri restitutio à quo aliquid acceptum est: & de istis agit D. Thom. in solutionibus ad argumenta. Sed antequam ad argumentorum explicationem perueniamus, oportet aduertere quasdam intelligentias & moderationes ipsius conclusionis. Prima intelligentia & moderatio est, q D. Thom. dicit quòd semper fieri debet restitutionem eidem à quo aliquid acceptū est, intelligendum est si ille sit verus dominus: quoniā qui furatur à latrone non debet restituere latroni, sed vero domino. Et secundum hanc intelligentiā procedit ratio articuli, alias minimè. Si enim latroni fieret restitutio, latro haberet plusquam oporteret eum habere & uerus dominus haberet minus: ergo talis operatio non est uera restitutio. Notandum tamen est, q si qui accepit dubitat an ille à quo accepit furatus fuerit rem illam uel non, tunc tenetur eidem restituere. Ratio est, quoniam in re dubia melior est conditio possidentis. Itaq; debet esse homo certus q ille à quo accepit detinebat rem illam iniustè & iniquè. Secunda limitatio est, quando ille qui accepit à latrone incurrit magnum detrimentum si restituat vero domino & non latroni: & hoc maximè habet verum quando ille qui accepit, bona fide accepit. Ratio huius est, quia nemo tenetur cum dispendio & detrimento proprio rebus alienis consulere, præsertim quando ipse qui accepit non habuit culpam iniustæ acceptionis. Diximus quando non habuit culpam: quoniā si quis sciens & prudens, quòd ille à quo accipit furatus est rem illam, eam accipit, iam quasi consors furti tenebitur cum aliquo detrimento vero domino restituere: quantum vero detrimenti teneatur pati relinquitur arbitrio boni viri: non enim tenebitur restituere cum periculo vitæ aut percussionis, aut famæ, neq; cum periculo notabili bonorum suorum: sed attendenda est quantitas furti: si enim fuerit res magni momenti tenebitur etiam ille qui cum mala fide accepit à latrone, pati aliquod detrimentum bonorum suorum, ut res illa restituatur uero domino: non tamen tenebitur tantum detrimenti pati quantum ille qui primo furatus est. Et ratio est, quoniā qui accepit uel emit rem ab ipso latrone, accepit eā iam periclitantem & sine spe redeundi ad uerum dominum: quapropter si eam reddat eidem latroni, non obligabitur vt cum maximo detrimēto suo teneatur illam reddere vero domino. Si autem absque suo detrimento potuit illam rem reddere vel seruare vero domino tenebitur ad restitutionem in integrum: quoniam rem alienam constituit in manibus ipsius latronis.

Tertia moderatio est, quando ille qui accepit rē illam reddit alicui tertio de quo certus est quòd reddet uero domino. v. g. qui furatus est rem alienam ab aliquo patrifamilias potest eam reddere vxori uel filio uel maximo amico, de quibus certus est q

A reddent uero domino, uel expendent in utilitatem ipsius secundum uoluntatem eius saltim interpretatiuam. Sed obseruandum est hic, q qui isto modo restituit per tertiam personam, debet procurare ut uerus dñs nō possit alias petere rē illā à latrone, & ut latro non putet se teneri iam ad restitutionē. Hoc autem cōuenienter fiet, si possibile est per admonitionem utriusq;. Sed est unicum argumentū contra conclusionem sic explicatam & moderatā. Quoniam in cap. in literis. de restit. spol. & etiam in l. bona fide. ff. depositi. dicitur q prædo spoliatus, est ante omnia restituendus secundum ordinem iuris, sed leges iustæ obligant in foro conscientiæ: ergo ille qui accepit rem à latrone, tenebitur in foro con B scientiæ eidem restituere, ut ipse adimpleat suam obligationem & restituere possit vero domino. Respondetur, q huiusmodi leges non transferunt dominium neque conferunt ius ipsi prædoni ut sibi fiat restitutio: sed sunt quasi pœnales in odium eius qui propria auctoritate accepit rem ab ipso latrone, & propria auctoritate vult rem illam proprio domino reddere quando causa educta est iam ad iudicium: tunc enim ordo iuris merito postulat, vt per manus iudicis fiat ista restitutio. Cæterum vniuersaliter uerum erit in foro conscientiæ, quòd si quis restituat rem uero domino etiam si imprudenter faciat quando res deducta est uel deducēda creditor ad iudicium: non tenebitur in foro conscien C tiæ amplius aliquid restituere prædoni.

Iam uero in solutionibus ad argumenta D. Tho. ponit quasdā alias limitationes cōclusionis articuli.

Sit igitur conclusio in solutione ad primū. Quando restitutio nociua est ei cui debet fieri uel tertiæ personæ: non est facienda tunc. Ratio est, quia restitutio ordinatur ad vtilitatem eius cui facienda est: ergo si fuerit nociua destruitur omnino finis restitutionis, ac proinde non est facienda tunc. Sed aduertit D. Tho. q tunc debitor debet seruare rem illam reddendam opportuno tempore, vel deponere illam apud tertiam personam, ut commodius seruetur & reddatur.

DVBITATVR primo, circa istam conclusio D nem. An sit peccatum in tali casu reddere uero domino suum debitum.

Arguitur primo pro parte negatiua. Ipse dominus in eo quòd vere dominus est, ius habet ad petendā rem suam: ergo debitor facit illi iniuria non reddendo saltim cum petit, alias esset quasi bellum iustum ex utraq; parte.

Arguitur secundo. Ipse debitor non est tutor vel custos creditoris, sed solum est debitor: ergo ad illū non pertinet nisi ut faciat officium debitoris: ipse autem creditor prouideat sibi an sit commodum sibi tunc recipere debitum an non.

SED in oppositum est. Primo q dicitur Eccl. 17. Vnicuiq; mandauit Dominus de proximo suo. Et E Prouer. 24. Erue eos qui ducūtur ad mortem, ergo cum ipse debitor retinendo pro tunc debitum, custodiat creditorem uel à damno spirituali peccati, vel à temporali maiori quam carentia debiti, aut ē tertiam personam eripiat uel custodiat ab huiusmodi malis: non tenebitur pro tunc restituere.

Arguitur secundò ratione D. Thom. in solutione ad primum. Et confirmatur, quia quamuis restitutio secundum specificam rationem iustitiæ commutatiuę non respiciat nisi æqualitatem rei ad rē tñ quia debet esse actus virtutis: oportet vt fiat vbi & quando secundum rectam rationem expedierit. At vero pro tunc non expedit, imo vero nocet, ergo non est facienda pro tunc.

Arguitur tertiò. Quoniam etsi verus dominus habeat ius ad suum depositum vel ad quoduis aliud debitum: tamen non habet ius vt pro tunc exigat debitum ab altero. Nemo enim habet ius ad id quod non est secundùm rectam rationem: cum igitur nó sit secundùm rectam rationem tunc accipere non est illi facienda restitutio.

PRO decisione huius difficultatis sit prima conclusio. Quando debitor nullum incurrit detrimentum ex retentione debiti & alias sequitur graue detrimentum siue spirituale siue temporale ex illius solutione debiti: erit peccatum tunc reddere debitum maxime si creditor non vrgeat neque instet. Istam conclusiooem probant argumenta facta pro secunda parte & hanc videtur D. Tho. voluisse statuere in solutione ad primum: neque enim distinxit de dãno spirituali vel corpora, sed communiter dixit quãdo fuerit grauiter nocíua restitutio.

Secunda conclusio. Nó est peccatum reddere debitum domino petenti: etiam si ex solutione debiti sequatur graue damnum spirituale vel corporale petenti vel tertiæ priuatæ personæ, quando ex retentione debiti sequitur graue damnum ipsi debitori. V.g. si latro comminetur mihi mortem nisi reddam ei gladium alienum quod emi ab illo, possum illi reddere licitè, vt iam diximus: ergo multo magis quando ipse verus dominus exigit rem suam ita vt nisi reddidero notabile periculum incurram ego. Ratio huius conclusionis est, quia in tali casu damnum illud quod sequitur non est mihi voluntarium expressè: neque interpretatiue. Expressè quidem patet, nó enim intendo damnum alterius. Interpretatiuè vero probatur, quia interpretatiuum voluntarium dicitur & est, quando aliquis tenetur aliquod malum impedire & non impedit: at vero pro tunc ego non obligor succurrere proximo cũ tanto periculo meo vt diffiniuimus supra. q. 26. art. 4. ergo non est illud damnum pro tunc mihi interpretatiuè voluntariũ. Probatur & explicatur secundò bono exemplo. Nemo tenetur succurrere hosti periclitanti, si prudenter existimat quòd erutus ab illa necessitate occidet illum vel aliquod magnum damnum inferet, ergo simile est in nostro casu. Diximus autem in conclusione vel alterius priuatæ personæ: quoniam si fuerit persona publica cuius vita, & salus est reipublicæ maximè necessaria, tenebitur ipse debitor pati detrimentum illud propter illius personę salutem.

Tertia conclusio. Quando ex debiti retentione nullum detrimentum incurrit debitor, etiam si creditor vrgeat: erit peccatum reddere debitum: si malum quod sequitur ex debiti solotione est corporale etiam ipsius petentis. Non autem erit peccatum si illud damnum quod sequitur fuerit spirituale ipsius petenus. Ista conclusio quantum ad vtranque partem, ptobatur soluendo obiectionem quę statim se offert. Etenim damnum spirituale multo maius est quam corporale: quomodo ergo si tenetur debitor non reddere debitum quando sequitur malum corporale petenti, dicimus quòd non tenetur non reddere quando sequitur malum spirituale? Respondetur ergo, quòd non est eadem ratio sed est differentia maxima, quoniam retentio debiti pro tunc medium est ex natura sua ordinatum & efficax vt proximus non incurrat malum illud corporale: at vero vt non incurrat damnum spirituale nó est medium ordinatum neque efficax: etenim medium ordinatũ est correctio fraterna. Deinde etiam si denegatur debitum, iam ipse proximus peccauit in corde suo, & fortassis peccabit magis ex nó redditione debiti propter maiorem appetitum ex priuatione.

A Est & alia optima differentia: videlicet, quòd bonorum corporis, scilicet, vitę & salutis homo nó est dominus: & propterea cum illa periclitantur tenetur quisque impedire etiam impugnante ipso domino. At vero ipsarum actionum spiritualium homo dominus est, qua propter nemo potest cogere hominem quando vult peccare nulla interueniente iniuria tertiæ personæ: nisi forte at iudex aut prælatus ad cuius officium pertineat impedire per aliqua media determinata. Est exemplum huius quod dicimus. Si Petrus velit se ipsum vel alium occidere aut percutere, possum ego imo tenebor, si absque meo detrimento id possem facere: ligare illum, & in vincula si opus fuerit conijcere: at vero si pergit B fornicari, nó est mihi licitum ligare illum aut aliquã vim facere ne pergat ad fornicandum: sed solummodo possum vti correctione fraterna.

Ex dictis sequitur, quòd si detrimentum quod sequitur ipsis creditor fuerit rei familiaris: tunc scienti & volenti detrimentum, licitum est mihi, & debeo soluere debitum ipsi petenti. Ratio est, quia ille est dominus rei familiaris & potest pati detrimentum.

Quarta conclusio sit, in eodem casu pręcedentis conclusionis. Si damnum quod sequitur redundat in tertiam personam siue sit corporale siue sit spirituale, peccatum erit reddere debitum. Prima pars patet ex præcedenti conclusione & ratione ipsius. C Secunda vero pars probatur, videlicet quando damnum spirituale sequitur tertiæ personæ. v.g. si petat debitum ad solicitandam mulierem non paratam. Probatur ex illo testimonio Ecceliasti. 17. Vnicuique mandauit Dominus de proximo suo, sed in illo euentu ego possum absque detrimento meo euitare scandalum proximo: ergo debeo euitare retinendo debitum, si quidem ex hoc efficaciter impeditur scãdalum. Neque valet obiectio ex præcedenti conclusione, vbi diximus quòd quando ipse creditor petit debitum ad fornicandum vbi incurrit damnum spirituale: non possum illi denegare; ergo eadem est ratio quando tertia persona incurrit damnum spirituale. Respondetur quòd est maxima differentia, D quoniam ipse creditor petens debitum ad fornicandum, iam fornicatus est in corde suo: at vero tertia persona innocens scandalizanda nondum peccauit: quapropter retentio debiti est medium efficax ad impediendum damnum spirituale illius tertiæ personæ, non autem est efficax ad impediendum damnum spirituale ipsius creditoris.

AD argumenta vtriusque difficultatis facile potest patere responsio ex supradictis, præterquam ad primum argumentum pro parte negatiua positum.

Pro cuius solutione notandum est, quòd dupliciter potest dici quis habere ius ad aliquid petendum: E vno modo secundùm rationem iustitię, materialiter & quantum ad substantiam actus: altero modo formaliter secundùm rationem iustitię, prout est virtus requirens circunstantias virtutis. Dicimus ergo, quòd quando creditor petit debitum suum semper habet ius ad petendum priori modo: & si debitor soluit semper facit opus iustitię quantum ad substantiam actus saltim, etiam si aliàs peccet. At vero quãdo creditor petit debitum deficientibus circunstantijs illius, de quibus diximus in supradictis conclusionibus, excusatur ipse debitor sufficienter propter rationes quas diximus.

DVBITATVR secundò, Vtrùm quando in prædictis casibus est peccatum reddere debitum, sit peccatum contra charitatem tantum, an vero sit etiam

contra

contra iustitiam? quod quidem multũ refert Theologo dignoscere, quoniam si tantùm est peccatum contra charitatem, non obligabit ad restitutionem. Si autem fuerit etiam contra iustitiam, tenebitur peccans restituere totum damnum consequutum ex redditione debiti.

Ante omnia supponamus, quòd quando damnũ consequutum ex redditione debiti fuerit tantum contra charitatem, ipsa etiam redditio debiti erit tantum contra charitatem. Sed tota difficultas est quando damnum consequutum fuerit contra iustitiam, an tunc ipsa redditio debiti sit etiam semper contra iustitiam?

Arguitur primo pro parte negatiua. Ex differentia quæ iouenitur inter personam priuatam & personam publicam, ad cuius officinm pertinet gubernare rempublicam, innocentes defendere & alia huiusmodi. Etenim huiusmodi persona peccat contra iustitiam, si sciens & prudens oon euitet periculum quod instat ciuibus: at vero persona particularis non tenetur ex iustitia obuenire huiusmodi periculis sicut nec iam periclitantem defendere. At vero debitor siue depositarius persona particularis est: ergo non peccat contra iustitiam si reddat debitum siue depositum nihil curás de damno proximi quod postea consequetur. Et confirmatur. Si me præsente Petrus inuadat Ioannem, & ego sim potens absq; meo detrimento eripere Ioannem, nihilominns non pecco contra iustitiam si nolim eripere: sed solum contra charitatem, ergo debitor qui non tenetur ex iustitia defendere proximum, non peccat nisi cõtra charitaté reddendo debitum. Ipsa enim redditio debiti secundùm se bona est neq; ordinatur à reddente ad damnificandum proximum, sed solum erit mala & peccatum ex illa circunstantia quá ipse debitor non tenetur ex iustitia euitare.

Arguitur secundò. Si creditor in eodem casu dubij petat à debitore debitum coram iudice, & iudex ferat sententiam vt reddat statim debitum, ipse debitor non peccabit si statim reddat obedrendo iudici: ergo neque etiam peccaret contra iustitiam saltim, si ante sententiam iudicis redderet. Probatur consequentia. Quia si antea erat peccatum contra iustitiam, non potuit per sententiam iudicis excusari debitor à peccato.

Arguitur tertiò. Si debitor uel depositarius in eodem casu fuisset homicidij causa reddendo gladium aut debitum, sequitur quòd si etiam ipse aliquod detrimentum pateretur ex retentione debiti: non posset reddere debitum absque peccato contra iustitiam, quod est contra definita in dubio præcedenti. Probatur sequela, quia si ipsa redditio debiti vel depositi in illo casu est causa homicidij: non poterit fieri licita propter detrimẽtum quòd aliàs incurreret ipse debitor si retineat debitum.

Pro decisione veritatis sit vnica conclusio. Redditio debiti in casu nostri dubij peccatum est cõtra iustitiam, & per consequens qui reddit debitum tenebitur ad restitutionem totius damni consequuti. Ista conclusio euidenter sequitur ex quadam falsa sententia Caietani in summa in uerbo, restitutio. Vbi tenet, ꝙ quando quis absque detrimento suo põt defendere proximum & non defendit, peccat contra iustitiam, & tenetur restituere, ergo multo magis in nostro casu, ubi debitor dat instrumentũ vel exercet actionem vnde sequitur damnum. Videtur etiam sequi ex alia sententia eiusdem Caiet. infra q. 169. art. 2. ad 4. dub. 2. ubi asserit, ꝙ vendentes arma gerentibus bellum iniustum contra ecclesiasticos, homicidæ sunt & sacrilegi: ergo etiam in

A nostro casu reddens gladium apud se depositũm ei qui vult proximum occidere, erit etiam ipse homicida: & nihilominus aliqualis est differentia inter vendentes arma & reddentes depositum siue debitum in prædicto casu. Quoniam sic uendentes non possunt cogi ut vendant, isti vero possunt cogi à iudice ut reddant, quapropter illi sunt magis voluntarij respectu damni consequuti quam reddentes depositum aut debitum.

Deinde probatur conclusio ex vulgari regula in cap. fin. de iniurijs & damno dato. si tua culpa damnum datum est, aut iniuria irrogata, aut irrogantibus opem fortasse tulisti: Iure te super his satisfacere oportet. Sed debitor in casu proposito fert opẽ B homicidæ reddendo gladium uel pecunias, ergo tenebitur restituere. Idem colligitur ex l. si pignore. §. ferramenta. ff. de furtis. ubi habetur quòd qui ferramenta sciens & prudens accommodauerit ad defringẽdum ostium vel armarium, etiamsi nullum consilium dederit ad furtum faciendum: tenetur ad restitutionem furti. Præterea probatur conclusio. Debitor qui reddit debitum in casu nostræ cõclusionis, io foro exteriori si accusetur condemnabitur & obligabitur ad restitutiooem damni: sed sententia iudicis quæ non fundatur in falsa præsumptione non obligat de nouo ad restitutionem ad quam antea non tenebatur ipse reus: ergo in foro conscientiæ tenebatur ipse reus restituere. Denique C si debitor uel depositarius in eodem casu reddat gladium amenti furioso qui alium parat occidere, proculdubio esset reus illius homicidij & teneretur ad restitutionem: ergo etiam si reddat gladium homini quidem mentis compoti sed irato & parato occidere proximum, erit reus homicidij. Probatur consequentia, quoniam non minus coocurrit cum isto quam cum ipso amente, quamuis ille qui non est amens adijciat suum voluntarium. Hoc enim non diminuit meum voluntarium neque meum concursum moralem.

An argumentá in oppositum respondetur ad primum & confirmationem, quòd aliud est non defendere proximum, aliud offendere apponendo aliquá D actionem uel instrumentum unde noceatur proximus.

Ad secundum respondetur, ꝙ in illo casu tenetur ipse debitor admonere iudicem de periculo quod timetur contra proximum, & tunc si nihilominus cogatur reddere gladium vel depositum ipse excusatur à culpa.

Ad vltimum argumentum respondetur, quòd in illo casu debitor non est voluntarius respectu dãni quod sequitur: quia non tenetur pro tunc retinere depositum cum tanto suo periculo.

Deinceps in solutione ad secundum ponit D. Tho. duas conclusiones. Prima est quando datio est illicita & contra legem is qui accepit tenetur restituere, noo ei qui dedit: sed in pios vsus debet con- E uertere. Ponit exemplum io datione pretij simoniaca ex vtraque parte.

Secunda conclusio est. Quando ipsa datio non est illicita sed est propter rem illicitam: nihil est restituendum, nisi superfluè aliquid accipiatur ad fraudem & dolum. Ponit exemplum in pretio quod datur meretrici pro illicito vsu corporis.

Pro intelligentia huius doctrinæ notandum est primò, D. Thomas vocat hic dationem illicitá eam quę ab intrinseco illicita est, vocat vero dationem licitá eam quæ non habet ex proprio obiecto & materia aliquam culpam: quamuis habeat illam ab extrinseco ex fine uel alia circunstantia fiat illicita.

Nota secundo, quòd datio quæ est illicita in seipsa & intrinsecè, potest esse illicita ex parte vtriusq;, scilicet, dantis & accipientis: vt contingit in datione pretij simoniaca & conuentione. Aliquando vero potest fieri illicita tantum ex altera parte scilicet recipientis. v.g. si Petrus det pretium Ioanni ne cómittat aliquod flagitiũ tunc recipiens peccat.

Denique nota, ꝙ datio illicita ex vtraque parte dupliciter potest contingere. Vno modo ꝙ sit illicita ratione materię quę non est pretio æstimabilis, vt patet in exemplo posito simoniacæ conuentionis & dationis. Altera vero est illicita ex eo tantum quod est contra legem, quamuis materia sit pretio æstimabilis. V.g. cum Petrus dat Ioanni pretium vt interficiat hominem. De his omnibus dicendum est per singula, præterquam ꝙ tractationem de simonia remittimus in quæstionem centesimam.

DVBITATVR tertiò in ordine huius articuli. Vtrùm quando datio est illicita in seipsa ex parte vtriusque, & nihilominus datio est pro re quæ pretio ęstimari potest, est tamen contra legem & iniuriam & detrimentum alterius, ut cum datur iudici pretium pro iniqua sententia, vel testi pro falso testimonio: teneatur recipiens ad restitutionem pretij? nam de damno dato alteri parti non est dubitandi ratio.

Arguitur primo pro parte affirmatiua. Qui accipit pretium pro beneficio ecclesiastico per conuentionem simoniacam tenetur illud restituere & eidem qui dedit, nt habetur probabilis opinio, ergo etiam in casu nostri dubij tenebitur recipiens pretium eidem cui dedit restituere.

Arguitur secundò. Qui dedit pretium in casu nostro, per talem conuentionem non abdicauit à se dominium neque trãnstulit in alterum qui accepit pretium, ergo qui accepit tenetur restituere. Probatur antecedens, quoniam per contractum & conuentionem iure irritam non transfertur dominiũ, sed illa conuentio quæ est ex parte vtriusque illicita est, etiam iure ipso irrita & nulla est, vt patet in l. iurisgentium. §. si hoc maleficium. ff. de pact. & in l. generaliter. ff. de verb. oblig. & in c. non sane. 14. q. 5. quod desumitur ex August. in epist. 54. quæ est ad Macedonium.

Arguitur tertiò: Si quis recipiat pretium pro re quam tenetur ex iustitia facere. v.g. iudex pro iusta sententia pronuntianda, tenetur restituere illud pretium: ergo multo magis tenetur restituere qui accipit pretium pro iniusta sententia. Inquit enim D. August. vbi supra, ꝙ iniquius accipitur pretium pro iniqua sententia, quam pro iusta.

Sed pro altera parte arguitur. Non tenetur iure naturæ qui accipit pretium per huiusmodi conuentionem ex utraque parte illicitam ad aliquam restitutionem, sed ius positiuum tam ciuile quam canonicum damnans huiusmodi conuentiones, solum denegat actionem petendi & repetendi pretium in iudicio, & non facit inhabilem eum qui recipit, ad recipiendum dominium pretij, vt patet consideranti leges pro contraria parte, ergo. Maior patet. Quoniam industria ipsa & labor quem impendit is qui accipit in pretium per huiusmodi conuentionem in vtilitatem illius qui dat pretium, profectò est pretio ęstimabilis: at vero ex conuentione utriusq; partis fit pretium iustum: ergo non tenetur qui recipit illud iure naturæ restituere.

Arguitur secundò & confirmatur. Quoniam ex opposita sententia sequitur ꝙ faber qui fabricat vel acuit gladiũ ex pacto alterius qui vult occidere hominẽ: teneatur ad restitutioné pretij pro suo labore. A Itẽ miles qui conductus est stipendio ad bellum iniquum teneatur ad restitutioné stipendij. Item qui vendidit venenum sciens in malum vsum vendi teneretur ad restitutionem pretij pro veneno accepti, quæ omnia falsa reputamus.

Deniq; arguitur tertio. Si restitutio esset facienda in casu proposito, maxime illi qui dedit pretiũ. Consequens est falsum, ergo nulli facienda est restitutio. Sequela probatur à sufficienti diuisione, quĩa non est facienda pauperibus. Nam pauperes substituuntur loco veri domini quñ ipse dominus non cóparet: sed in casu nostro verus dñs comparet, ergo. Deinde non est facienda restitutio illi in cuius iniuriam facta est iniqua conuentio, quĩa illi fit satis si re- B stituatur totum damnum illatum, reliquũ est ergo, quòd maximę sit facienda ei qui dedit. Hoc autem esse falsum probatur, is qui dedit pretiũ pro re quæ pretio ęstimari poterat, voluntarié abdicauit à se dominium ex pacto & conuentione vtriusque partis, ergo illi non est facienda restitutio.

In hoc dubio definiẽdo, Doctores variè sentiũt. Prima sententia est affirmatiua, sed inter affirmantes est maxima dissensio cui facienda restitutio fit. Caiet. in summa, in verbo restitutio. cap. 4. inquit, faciendam esse restitutionem ei in cuius iniuriam fit iniqua conuentio, aut certe Christo vniuersorum hęredi, idest, pauperibus.

Secunda sententia est, faciendam esse restitutio- C nem ei qui dedit vel pauperibus indifferenter ad libitum recipientis. Hanc videtur sequi Syluest. in verbo restitutio. 2. §. 1. & uerbo restitutio. 4. §. 1. & Adria. in 4. in materia de restitutione, in speciali quæstione de hac re.

Alij dicunt, faciendam esse ei qui dedit. Hanc sequitur Soto li. 4. de Iust. & iure, art. 1. ad 2. col. 4. & 5.

Alij vero aiunt faciendam esse restitutioné pauperibus si maleficium iam perpetratũ est pro quo datum fuerat pretium, si autem nondum fuerit admissum, facienda est restitutio ei qui dedit. Sic opinatur Medina Compluten. in C. de restitutione. in tract. de restituendis rebus, quæst. 2. dub. 2.

Secunda sententia principalis est in altero extre- D mo; nullam faciendã esse restitutionem si recipiẽs pretium perpetrauit delictum pro quo datum est. Hanc sententiã videtur sequi Syluest. in uerb. eleemosyna, q. 4. & summa Angelica in uerbo cõcussio. & uerbo restitutio. 3. & Nauar. in man. c. 17. à nu. 35.

Tertia sententia est quę videtur esse media inter has sententias, ꝙ quando res pro qua datur & accipitur pretium non est ęstimabilis pecunia: tunc pauperibus restitutio facienda est. Et inter res non ęstimabiles pecunia connumerat hęc opinio iniustam sentẽtiam judicis. Quando vero res pecunia ęstimabilis est & requiritur labor corporis aut vsus illius; tunc non obligat ad restõnem ei qui dedit. Sic opinat' Couar. in relect. reg. peccatũ in 2. par. §. 2. nu. 7.

E PRO decisione veritatis sit prima conclusio. Si consideremus solum naturæ ius, nulla ex huiusmodi conuentione obligatio oritur ad restituendum. Hæc conclusio iudicio meo demóstratur argumentis factis pro parte negatiua. Tota igitur difficultas est si consideremus ius positiuum. Pro quo sit secunda conclusio. Iure positiuo saltim denegatur actio & repetitio in foro exteriori ei qui dedit pretium pro maleficio perpetrando. Hæc cõclusio satis probatur legibus citatis pro parte affirmatiua, & hr ẽt in l. 3. & 4. & in l. si ob turpem. ff. de conditionib. ob turpé causam. & in l. 2. C. eo. tit. & in regula, In pari delicto & causa melior est conditio possidentis de reg. iur. in 6. Decret. & in l. Regni. 53. tit. 14. part. 5.

quibus

quibus in locis statutum est quòd in pari turpitudinis gradu, vt contingit in casu nostro, deneganda est actio ei qui dedit pretium. In hac conclusione nulla est controuersia inter ipsos doctores.

Tertia cōclusio. Probabilis est sententia communior quæ tenet restitutionem esse faciendam in casu proposito, & consequēter verosimilior est sententia quæ asserit faciendam esse ei qui dedit pretium. Istam conclusionem competenter probant argumēta facta pro parte affirmatiua & autoritas autorum sic opinantium.

Quarta conclusio. Nihilominus nobis multo probabilior & verosimilior est sententia quæ negat obligationem restituendi etiam iure positiuo. Hæc conclusio probatur ante omnia argumentis factis pro parte negatiua. Deinde probatur reprobando aliorum sententias. Et principio quidem tanta differentia eorum qui asserunt faciēdam esse restitutionem super hoc cui facienda sit, magnum est argumētum nullam faciendam esse necessario restitutionem. Deinde inter istos autores quidam dicunt restitutionē faciendam esse aut ei qui dedit, aut pauperibus: quidam vero aut ei qui dedit, aut ei in cuius iniuriam facta est conuentio. Cōtra hos autores optimum est argumentum. Etenim videntur sibi cōtrariari. Nam restitutio faciēda est vero domino, nisi forte propter crimen puniatur & priuetur: at vero iuxta sententiā horum Doctorum necessario dicendum est, quòd is qui dedit, est verus dominus pretij dati, & quod non est lege spoliatus: ergo illi solum necessario facienda esset restitutio. Maior manifesta est ex definitione restitutionis. Minor autem probat' quantum ad priorem partem. Nam iuxta horum autorum sententiā: idcirco restitutio facienda est in præsenti casu: quia per talem conuenientiam iniquam ex vtraque parte non transfertur dominium, eo ꝙ iure positiuo irrita est: ergo consequenter debent dicere quod maneat dominium apud eum qui dedit. Rursus probatur minor quantum ad alteram partem, scilicet, quòd ipse non sit spoliatus. Quoniam isti autores asserunt quòd potest fieri restitutio, ergo non est aliqua lex quæ faciat ipsum inhabilem ad recipiendum pretium datum, & per consequens sibi cōtrariant'. Denique vltimò probatur conclusio. Quidam istorum doctorum numerant sentētiam iudicis iniustam inter res quæ pecunia æstimari non possunt: at vero hoc falsum est, non enim sententia iniusta est aliqua res spiritualis quæ pretio ęstimari non potest, quin potius est actio quędam libera in vtilitatem eius qui dat pretium & in periculū eius qui profert iniquam sentētiam: ergo hac ratione poterit inter illos fieri pactum de pretio iusto secundùm se inter ipsos pactum facientes, quamuis sit iniustum pactum ex fine ad damnificādum aliquem tertium. Propterea vterque tenetur ad restitutionem illam in intergrum faciendam. Valebit igitur huiusmodi cōtractus, vt pretio dato obligetur aliquis ad faciendam iniuriā proximo, ita, vt si fecerit adquirat dominium pretij dati neque teneat' ad illius restitutionem, sed maneat obligatus ad restitutionem damni cōtra proximum.

Ad argumenta pro parte affirmatiua respondetur ad primum negando consequentiam. Quoniam pro simoniaca cōuentione sunt iā lege ecclesiasticę. At vero leges quę reprobant conuentiones prædictæ non faciunt inhabilem recipientem pretium neque impediunt dominij translationem quando res ipse pecunia ęstimabilis est. Et per hoc patet ad secundum. Ad tertium vero argumentum dicemus in sequentibus.

Dvbitatvr quartò circa dationem illicitam ex altera parte, scilicet ex parte recipientis. Vbi si propriè loquamur, potius dicemus quòd receptio est iniusta non vero ipsa datio. Quærimus ergo, Vtrum pretium quod recipit aliquis iniustè teneatur restituere ante omnem iudicis sententiam. V. g. si datur pretium sicario ne occidat hominem & iudici ne proferat iniquam sententiam, sed potius iustam & scholari vt det suffragium digniori?

Arguitur primo pro parte negatiua. Quando datio & acceptio est iniusta ex vtraque parte, diximus esse probabilius quòd accipiens pretium non tenetur ad restitutionem: ergo neque quando est iniusta ex parte recipientis. Probatur consequentia. Nam quòd vterque peccet non excusat alterum à restitutione, ergo si cum vterque iniquè agit non tenetur recipiens restituere, non etiam tenetur cum ipse solus iniquè agit.

Arguitur secundò. Sit iudex iam paratus & certus ferre iniustam sententiam vel etiam sicarius qui statuerit occidere hominem: sit etiam homo qui precibus & pretio vtrunque auertat ab iniquitate exercenda. Tunc sic arguitur. Quamuis illi iniqui teneantur cessare præcepto iustitiæ ab huiusmodi iniquitatibus, tamen in casu proposito reuera non cessant nisi in gratiam eius qui pretium dat: ergo pro illa actione vel potius cessatione ab iniquitate poterunt recipere pretium, siquidem pretio æstimabilis est.

C Arguitur tertiò & probatur, quòd non sit possibile quòd acceptio sit iniusta & datio sit licita, sed ꝙ vtraque sit iniusta si altera iniusta est, ac proinde recipiens nō tenetur ad restitutionem iuxta definita in pręcedenti dubio. Probatur hoc. Quia non solum peccat qui facit aliquod peccatum, sed etiam qui consentit facienti, præsertim si persuadet & rogat vt faciat: sed in prędicto casu ille qui dat pretium rogat vt alter accipiat, & pręuenit illum: ergo etiam ipsa datio est iniqua. Et confirmatur ex. l. 2. ff. de cōditionibus ob turpem causam. vbi Vlpianus expresse determinat, quòd qui dat pecuniam pro sētentia iusta pronuntianda, crimen contrahit & punitur litis amissione: & legibus Regni cautum est ne

D quis iudici munera offerat.

Sed in oppositum est quod dicitur in l. 1. ff. vbi supra. quòd si conuentio fuit turpis tantum ex parte recipientis: id quod acceptum est repeti potest ab eo qui dedit. & in l. 2. adhibentur exempla, vtpote si dedero pretium ne sacrilegium facias, ne occidas. Idem habetur in l. 4. & in l. vltima ibidem. & in cap. non sanè. 14. quęst. 5.

In hoc dubio, communis sentētia Iurisperitorum in locis citatis, imo & Theologorum est, quòd qui accepit tenetur ad restitutionem. Sic tenet Adria. & Syluest. vbi sup. & & Ioan. de Medina vbi sup. q. 25. & Caiet. in verb. restitutio. c. 4.

E Est altera sententia, ꝙ non tenetur ad restitutionem. Cęterum quantum ad repetitionē in foro exteriori distinguit hęc sententia. Si enim peccatum à quo auertitur recipiens pretium, sit contra iustitiā: dabit' repetitio in foro exteriori illi qui dedit. Si autem peccatum non fuerit contra iustitiam sed contra virtutes alias, non dabitur huiusmodi repetitio. Hęc est expressa sententia Soti in loco citato in illa longa solutione ad secundum. quamuis Nauar. in manual. c. 17. nu. 37. dicat M. Soto sentire ꝙ in priori mēbro huius distinct. sit obligatio ad restitutionē: in secundo vero membro non sit obligatio ad restitutionē. Sed M. Soto nihil tale dicit. Nihilominus ipse Nauar. sequitur illam sententiam ꝙ in priori casu tenetur recipiens restituere, non autem in secundo.

PRO decisione veritatis sit prima conclusio. Repetitio in casu nostri dubij dabitur ei qui dedit pretium quando peccatum erat contra iustitiam: non autem quando fuerit contra alias virtutes. Hæc patet ex legibus citatis quæ exptesse probant priorem partem huius conclusionis. Secunda vero pars probatur. Quia cum illæ leges sint pœnales & odiosæ non sunt extendendæ vltra casus ibidē positos: qui profecto sunt cōtra iustitiā. Sed vt definiamus quando sit faciēda restitutio ante iudicis sententiā, oportet aduertere ꝙ peccatum contra iustitiam à quo auertitur aliquis propter pretium, quandoq; potest esse cōtra iustitiam & in iniuriam eius qui pretium dat. Aliquando vero erit contra iustitiam & in iniuriam alterius tantum.

Secunda conclusio. Quoties aliquis accipit pretium vt cesset à peccato quod est contra iustitiam eius qui dedit pretium, proculdubio tenetur in foro cōscientiæ ante omnem iudicis sententiam. Hęc cōclusio euidens est, & quanuis Magister Soto vniuersaliter negauerit obligationē restitutionis in casu dubij propositi: tamen intelligendus est iuxta subiectam materiam de qua loquebatur, quando peccatum erat contra iustitiam tertij. Probatur autem nostra conclusio. Qui dat pretium in casu nostræ cōclusionis non transfert dominium, ergo alter nō recipit ac proinde tenetur restituere in foro conscientiæ. Probatur antecedens. Nam qui dat est inuoluntarius in dando, sed solum dat vt redimat vexationem suam iniquā: quòd est dare inuoluntariè mixtè, quod quidem sufficit vt alter qui iniuriam facit & accipit pecuniam non acquirat dominium.

Arguitur secundò & confirmatur prędicta ratio. Vsurarius certissimè tenetur restituere vsuras, ergo multomagis qui accipit pretium in casu conclusionis. Probatur consequentia. Quoniam vsurarius tenet ad restitutionem, quoniam etiam si ex iustitia commutatiua non tenebatur dare mutuum, tenebatur tamen ex iustitia commutatiua nihil recipere ratione mutui. At vero in casu nostræ conclusionis ille qui accipit pretium tenetur ex iustitia commutatiua non solum non recipere pretium propter illam causam, sed etiam tenebatur non me lædere: ergo pro eo quòd me lædit nulla ratione adquirit dominium pretij, se tenebitur ad restitutionem magis quam vsurarius.

Tertia conclusio. Verosimilis est sententia quę tenet ꝙ is qui accipit pretium quando peccatū à quo auertitur est contra iustitiam alterius tertiæ personę, teneatur ad restitutionem pretij in foro cōscientiæ. Hæc est fere sententia omnium doctorum communis, uno excepto Magistro Soto ubi supra. Probatur secundò. Is qui accipit pretium in prędicto casu tenebatur ex iustitia commutatiua non lædere proximum, ergo modo cum pretium accipit peccat contra iustitiam commutatiuam. Probatur consequentia, quia facit ut qui dat pretium minus habeat in bonis suis quam oportebat illum habere, ergo tenetur illi restituere. Confirmatur. Cum iudex accipit pretium ut proferat iustam sententiam, accipit amplius quam mereatur exercitium sui officij, ergo non est illi licitum accipere. Antecedens probatur. Quoniam respublica iudicibus prouidet sufficiens stipendium, ergo non potest amplius accipere pro ferenda iusta sententia.

Quarta conclusio. Si rationibus hæc res expédenda sit & non multitudine doctorum: non minus uerosimilis, imo & uerosimilior nobis indicatur sententia quæ asserit non esse obligationē ad restituendum quando recipiens pretium recipit illud, ut cesset ab iniustitia contra tertiam personam. Hæc est expressa sententia Magistri Soto ubi supra, & argumenta facta pro parte negatiua probant illam: quę mihi ualidiora uidentur quam argumenta præcedentis conclusionis. Deinde probatur & explicatur conclusio, ex differentia quæ inuenitur quando peccatum à quo cessat recipiens pretium, est contra iustitiam respectu dantis pretium, & quando est contra iustitiam alterius tertiæ personæ. Etenim tam in priori casu ex iustitia debitum erat ei qui dedit pretium antequam daret, quòd recipiens cessaret à tali peccato: & idcirco qui pretium accipit manifestam iniuriam illi facit. At vero quando peccatum iniustitię erat futurum contra tertiam personam, nō debebat ex iustitia ei qui dat pretium, ille qui recipit cessare à peccato in gratiam dantis pretium, ergo propter istam gratiam quam illi facit poterit recipere pretium non peccando cōtra iustitiam respectu illius. Hinc sequitur, quòd quando tertia illa persona cui facienda erat iniuria, est vsque adeo coniuncta ei qui dedit pretium, ut etiam illius iniuria redūdet in iniuriam ipsiusmet dantis pretium: tunc recipiens pretium tenetur in foro conscientiæ restituere illi qui dedit pretium. v.g. si pater dat pretium nequis occidat filium, imo si socius peregrinationis dat pretium inuasori ne socius suus occidatur: tenetur qui accipit pretiū in foro cōscientiæ restituere.

Sequitur etiam ex dictis aliud corollarium, quòd quando peccatum quod erat committendum à recipiente pretium, futurum erat contra charitatem aut alias virtutes: non tenetur restituere in foro cōscientię. v.g. tenebatur aliquis medicus ex charitate aut etiam ex misericordia curare pauperem infirmum & nolebat eum curare: in tali casu si recipiat pretium pro illa curatione siue ab illo paupere siue ab alio non peccat contra iustitiam. Idem dicimus de aduocato in casu quo teneretur causam dicere pro paupere ex misericordia, sed nihilominus recipit pretium pro aduocatione. Hoc corollarium sufficienter probatur rationibus factis pro quarta conclusione.

Ad argumenta vero facta pro tertia conclusione hinc patet solutio. Ad primum quod erat ex multitudine doctorum, respondetur, quòd in rebus moralibus obscuris & difficillimis decidendis non mirum est si alicui viro docto se se offerat aliqua noua ratio vrgentior, vt opinetur contra communem sententiam merito & non temerariè: & isto modo sunt introductæ plurimæ opiniones contrariæ alijs quæ solebant esse communes. Neque hoc habet aliquid temeritatis quando optima ratione discedi-tur à communi sententia in rebus moralibus.

Ad secundum argumentum quod procedebat ex ratione: dicitur, quòd qui dat pretium ne fiat iniuria alteri tertio, non habet minus quam ex iustitia debet habere. Illi enim nulla fit violentia aut iniuria, sed liberè omnino ex charitate & misericordia proximi dat pretium sicariū ne occidat hominem, ac proinde non violatur iustitia commutatiua respectu dantis: quin potius recipiens pretium cessat ab iniuria facienda illi tertio.

Ad confirmationem respondetur, quòd etiamsi iudex non haberet stipendium ab ipsa republica, sed merè gratis uellet exercere officium iudicis, nō posset recipere pretium pro cessatione à ferenda sententia iniusta contra datorem ipsum pretij: peccaret enim contra iustitiam & teneretur restituere pretium: non autem peccaret contra iustitiam si reciperet pretium pro cessatione ab iniqua sententia ferenda contra tertium hominem.

Iam verò ad argumenta pro parte negatiua quatenus procedunt contra primam conclusionem respondetur breuiter. Ad primum negatur consequentia iuxta ea quæ dicebamus in explicatione quartæ conclusionis, illic enim patet manifestum discrimen.

Ad secundum negatur consequentia, uel certè respondetur, quòd probat nostram quartam conclusionem.

Ad tertium respondetur, quod dans pretium vt redimat propriam vexationem uel alienam: non consentit iniquitati recipientis, siue recipiēs peccet contra iustitiam siue contra aliam virtutem. Quemadmodum qui dat usuras vsurario non consentit cum iniquitate illius: quoniam ille paratus est dare pecuniam suam ad vsuras. Si enim persuaderet illi vt exerceret officium vsuræ: consentiret cum peccato illius.

Notandum est tamen, q in casu particulari huius argumēti, quòd attinet ad iudicem qui pretium recipit, tenetur omnino restituere à quocunque recipiat. Quoniam leges Regni in Hispania reddunt inhabilem ipsum iudicem ad hoc recipiendum, vt patet, *En el libro segundo de las ordinaciones Reales, en el titulo del Consejo del Rey, y en el titulo de la Audiencia y Chancilleria, y en el titulo de los Alcades y Corregidores, &c.* Cæterum q leges illæ allegatę, quantum attinet ad illum qui dat pretium iudici: ideo puniunt illum in litis perditione: quia presumunt, q dat pretium ad peruertendum iudicium & non ad redimendum suam uexationem.

DVBITATVR quinto. Vtrùm impudicę fœminæ possint accipere pretium sui corporis?

Arguitur primo pro parte negatiua. Nemo est dominus sui corporis aut membrorum sui corporis, ergo illę fœminę non possunt vendere suum corpus & pretium receptum retinere.

Arguitur secundo. In pari turpitudinis gradu, melior est conditio possidentis: sed vir & fœmina parem turpitudinem committunt in fornicatione: ergo ipse vir commissa iam fornicatione non tenebitur promissum pretium soluere.

Arguitur tertio. Quia pari ratione sequeretur q ipse vir posset exigere pretium à fœmina & vendere corpus suum, quod nullatenus est in consuetudine. Et confirmatur, quia si fœmina prębet usum corporis sui viro & est obiectum delectationis ipsius viri: etiam ipse vir reddit ęquale, ergo iniquum est pretium quod vltra accipitur.

Arguitur quarto, & probatur quòd saltim fœmina coniugata non possit recipere pretium pro adulterio: quia illa nō est domina sui corporis neq; vsus sui corporis, sed vir eius est dominus: ergo non pōt iustè recipere pretium siquidem alienum vendit.

Denique arguitur. Sequitur pari ratione quòd vir possit accipere pretium pro nefando vsu corporis sui, quod videtur absurdissimum.

Circa istam difficultatem sunt qui asserant omnes huiusmodi impudicas fœminas teneri ad restitutionem accepti pretij pro turpi vsu corporis sui. Sic aiunt quidam Iurisperiti in l. 4. §. sed neque meretrici. ff. de conditionib. ob turpem causam. Inter Theologos etiam Ioan. de Medina. C. de restit. tractatu de rebus restituendis, opinatur meretrices nō posse recipere pretium corporis sui bene tamen possunt aliquid recipere titulo liberę donationis. Alij vero dicunt q publicis meretricibus licitum esset pretium recipere, non tamen occultis. Hoc etiam tenent quidam Iurisperiti quos refert Couarruuias in relect. reg. peccatum. 2. par. §. secundo. Alij denique aiunt, licitum quidem esse omnibus solutis fœminis pretium recipere pro vsu corporis sui, non autem coniugatis propter quartum argumentum.

PRO decisione ueritatis sit prima conclusio vniuersalis. Omnes fœminæ possunt absque iniustitia in pretium sui corporis aliquid accipere & retinere. Ista conclusio quod attinet ad meretrices, patet ex cōi omnium nationum vsu. Etenim non solum permittuntur in republica, sed etiam defenduntur petentes pretium sui corporis. Et confirmatur etiam in Sacris literis. Nam Genes. 38. narratur, Iudam fecisse pactum cum Thamar, quam existimabat meretricem, & postea illud pretium procurauit soluere. Item Prouer. 6. dicitur pretiū scorti vix est vnius panis: Ecce vbi vocat pretium, quod datur scorto pro actu turpi. Sunt deniq; plurimæ leges in iure ciuili, quibus hoc ipsum confirmatur, quas refert Couar. vbi supra. Probatur autem conclusio rōne vniuersalis. Omnis conuentio & promissio quę iure naturę valida est imo & ciuili, transfert dominiū quando exercetur & confert ius in conscientia, etiā si ab extrinseco fiat illicita: sed datio quę fit impudicę fœminę pro turpi actu iure naturæ & ciuili valida est: ergo transfert dominium, licet ab extrinseco sit illicita. Minor probatur, quantum ad ius naturę: qm̄ illa datio fit pro re quę pretio ęstimari potest, videlicet pro delectatione quam exhibet impudica fęmina vsu sui corporis. Quantum vèro ad ius ciuile probatur, quoniam non inuenitur lex quę casset & irritet huiusmodi contractus & translationes dominij.

Et confirmatur. Nam si quis pactum faciat cum cauponario in die ieiunij Ecclesiastici, vt det sibi cibos ad comedendum mane, ille contractus validus est, & homo ille tenetur soluere pretium ex iustitia, ergo non obstat quòd pretium detur pro re turpi & illicita, quo minus sit valida ipsa datio pretij & trāslatio dominij.

Deinde probatur, qm̄ si fœmina consentiat cum viro in turpem actum ea cōditione vt vir postea ducat eam in vxorem, poterit fœmina iustissimè petere à viro ut adimpleat promissum, & dabitur fœminę actio in iudicio, & compelletur vir ducere illam vxorem vel illam dotare: ergo multo magis poterit iustè recipere aliud pretium. Id ipsum quod dicimus de fœminis respectu virorum, asserendum est de viris respectu illarum, possunt enim ab illis pretium accipere delectationis prestitę.

Sed aduertendum, q lucrum quod ex turpi actu acquirunt fœminę nuptę debet reponi in cōi thesauro mariti, & reputandum est sicut alia bona quę acquiruntur durante societate matrimonij; & ita est expendendum, & diuidendum suo tempore. Idem dicimus proportionabiliter de pretio quod acquirit religiosa mulier: illud enim communitati acquiritur sicut aliud pretium, quod monacha acquireret labore manuum suarum.

Secunda conclusio. Si fœmina impudica solummodo blanditijs & verbis amatorijs exigat à viro pretium plusquam par erat: non tenebitur ad restitutionem illius excessus accepti: bene tamen tenebitur ad restitutionem si dolo aut fraude extorsit illum. Prima pars probatur, quia is qui dat illum excessum dat omnino voluntariè, ergo valida est translatio.

Sed hic obseruandum est, quòd continget aliquādo. Vt fœmina petat ab amatore suo aliquid pretiosum coram alijs personis coram quibus cogitur cōcedere, alias amittet honorem suum. Tunc dicimus quòd talis fœmina non potest recipere illud, sed tene-

A tenebitur restituere: quoniam inuoluntariè mixtè datum est. Secunda vero pars probatur, quia fraus & dolus causant inuoluntarium. Etenim si vir cognosceret fœminam mentiri, non daret illi quod petit. Exemplum est si impudica fœmina fingat se esse virginem & ob hanc causam exigat pretium notabile, tenebitur illud restituere. Item si mentiatur dicens se nullum alium amatorem ad missurani, & ob id multa munera recipit: tenetur omnia illa restituere si alium admittat.

Tertia conclusio. Si quis promittat impudicæ fœminæ aliquam quantitatem pretij quam exhibere est prodigalitas: non tenetur postea adimplere promissum, etiam si iurauerit. Probatur quia iuramentum promissorium de re illicita non est adim- B plendum, imo est peccatum illud facere, & maius pecatum titulo religionis illud adimplere: sed prodigalitas saltim est peccatum veniale cum quis propria bona prodigit: ergo vera est conclusio. Quęnam autē sit prodigalitas in huiusmodi casu, iudicio prudentis considerata personarum qualitate arbitrandum est.

Aduertendum est tamen, quòd si de facto ipse vir prodige dedit meretrici quod promisit, factum tenet & illa manet domina accepti pretij, dummodo qui dedit non sit pupillus: quoniam iste secundum leges non potest alienare bona sua: poterit autem tantum dare meretrici quantum ludere. De C religiosis autem qui omnino sunt pauperes, aliter arbitrandum est quantū ad huiusmodi expensas, secundum facultatem quam unusquisque habere præsumitur à suis prælatis ad expendendas pecunias in sibi placitis. Neque in hoc peccabit peccatum iniustitiæ, nec tenebitur ad restitutionem ipse, neque meretrix quæ accepit tale pretium iustum proportionatum cum facultate interpretatiua pręlati ad expendendum in rebus sibi placitis in animi sui gratia.

Ad argumenta in oppositum respondetur ad primum, quòd quamuis fœmina non sit domina sui corporis secundum se neque est domina vitæ: verumtamen est domina usus sui corporis: vnde sicut D potest aliquis locare operas suas uel uendere. v. g. iter facere aut saltare: ita etiam fœmina potest uendere illum usum corporis sui.

Ad secundum respōdetur, quòd quamuis in actu impudico vir & fœmina parem turpitudinis gradū incurrant: tamen in datione & acceptione pretij nulla est turpitudo.

Ad tertium concedo sequelam. Verum est tamen, quòd quia mulier est infirmior, & in illo actu magis impudice se habet: habet tamen se passiue: magis decet quòd vir det pretium fœminæ, quam fœmina viro.

Ad quartum argumentum respōdemr, quòd mulier nupta quamuis non sit domina usus sui corporis sed vir, tamen est domina actionis liberæ com- E mittendi adulterium in gratiā adulteri: & pro hoc potest pretium recipere. Sicut sicarius non est dominus uitæ alienæ, & tamen cū sit dominus actionis suæ liberę occidendi uel non occidendi proximum: potest iustè vendere istam actionem in gratiam postulantis mortem alterius. Ita contingit in muliere adulterante, quæ quidem facit iniuriam uiro: non tamen adultero recipiens pretium ab illo.

Ad quintum argumentum respondetur, quòd tota turpitudo, & absurditas in illo actu non est contra iustitiam, sed contra virtutem castitatis, usque adeo ut sit uitium omnino contra naturam non solum rationalē, sed etiam contra naturā animalē.

A Quadam uero in responsione ad tertium docet Diuus Tho: quomodo sit facienda restitutio quando dominus rei non comparet. Numerat autem tres casus in quibus rei dominus dicitur non comparare. Primus est quando est ignotus. Secundus quando erat notus sed obijt. Tertius quando est notus & uiuit, sed distat longè.

In primo casu est prima conclusio Diui Thomæ. Restitutio facienda est conuertendo rem in usus pios.

Secunda conclusio. In secundo casu restitutio facienda est heredi.

Tertia conclusio. In tertio casu, transmittendum est debitum in locum ubi est uerus dominus, maxi- B mè si debitum sit notabilis quantitatis & transmissio commodè fieri potest, alioquin deponatur in loco tuto & significetur uero domino quòd illic habet rem suam.

Circa primam conclusionem dubitatur sexto. Quis nam sit & dicatur dominus ignotus rei. Respondetur & sit prima conclusio. Non dicitur verus dominus esse ignotus moraliter loquendo, donec fiat sufficiens diligētia & inquisitio illius arbitrio boni viri secundum qualitatem negotiorum & rerum. Probatur, quoniam aliàs culpabiliter esset ignotus ex parte eius qui rem alienam habet, & verificaret de illo: noluit intelligere ut bene ageret.

Secunda conclusio. Si facta iam diligentia & in- C quisitione sufficienti non constet determinatè, quis nā sit uerus dominus, sed sit in dubio an sit Petrus, uel Paulus: tunc diuidendum erit debitum iuxta proportionem dubij inter illos de quibus dubitatur. Itaque si dubium fuerit æquale inter utrumque diuidatur debitum ęqualiter inter ambos: uel etiam si fieri potest de consensu illorum mittatur sors vel applicetur alteri. Ratio huius est, quia quamuis in re dubia melior sit conditio possidentis: tamen vbi nullus possidet debet fieri diuisio inter eos de quibus dubitatur quis nam sit dominus.

Tertia conclusio. Quando nullo pacto constat quis nam sit dominus, constat autem de oppido cuius erat ciuis: tunc facienda est restitutio pauperi- D bus reipublicæ illius maximè si res erat alicuius momenti, si autem non sit notabilis momenti poterit fieri restitutio occurrentibus pauperibus. Sit exemplum primæ partis conclusionis. Multi ex Hispanis asportauerunt ab Indis magnas diuitias iniquo bello acquisitas, isti teneantur non comparentibus veris dominis restituere pauperibus illius oppidi vbi erant ciues veri domini. Probatur conclusio quantum ad priorem partem. Quoniam uerosimile est quòd in illo oppido maneant saltim hæredes veri domini, ergo conuenientius & certius fiet illic restitutio ad voluntatem ipsius reipublicæ. Secundo probatur, quoniam quando verus dominus non comparet, facienda est restitutio illi de quo pręsu- E mitur quod uerus dominus in tali casu habet uoluntatem interpretatiuam vt illi detur: sed vnusquisque merito præsumitur habere amorem & pietatem erga patriam vel rempublicam: ergo illi facienda est restitutio. Et intelligimus conclusionem etiam si res illa non sit ablata cum iniuria facta reipublicæ aut oppido, contra Mag. Soto vbi supra in solui. ad 3. qui tenet quod solum facienda est restitutio ipsi oppido, quando res ablata est cum iniuria facta ipsi oppido. Secunda pars conclusionis maximè probatur arbitrio boni viri, quoniam res minoris pretij nō est materia restitutionis necessariæ respectu reipublicæ, sed sufficiet illam dare occurrenti pauperi. Eo uel maximè quòd rationes factæ pro priori par-

te concluſionis non militant pro ſecunda parte.

Dubitatur ſeptimo. Quo iure, ignoto vero domino aliquibus facienda eſt reſtitutio. Et ſupponendum eſt nobis quòd in præſenti non loquimur de reſtitutione rerum inuentarum, de quibus dicemus quæſt. 66. ſed loquimur de reſtitutione rerum quæ per iniquitatem ablatæ ſunt. Reſpondetur ergo ad hoc dubium breuiter, & ſit prima concluſio. Si conſideremus præciſe ſolum ius naturæ, facienda eſt reſtitutio reipublicæ: vbi conſtat quòd ipſe dominus ciuis erat. Probatur, quia iure naturæ bona ciuium ordinantur ad bonum reipublicæ, ſicut bonum partis ad bonum totius, ergo deficiente vero domino reſpublica habet ius ad bona illius.

Secundo probatur. In tali caſu illa bona quaſi redeunt ad ſtatum in quo omnia erant communia antequam fieret rerum diuiſio & applicatio: ſed in illo ſtatu bona erant communia reipublicæ: ergo in noſtro caſu reſpublica acquirit ius ad illa bona. Maior probatur, quia quantum attinet ad mores hominum, idem omnino eſt quòd non compareat verus dominus cui applicata erant, & quod nunquam fuerint applicata, ergo finita applicatione ad particulare dominium, manent ſicut antea. Probatur tertio, quoniam ſi reſpublica non eſt domina iure naturæ illorum bonorum, ſequitur, quòd illa bona ſunt omnino deſerta abſque vero domino quod videtur eſſe inconueniens.

Secunda concluſio. Legibus ciuilibus & potiſſimè Eccleſiaſticis & ipſa conſuetudine introductū eſt, vt huiuſmodi bona conuertantur eleemoſynas. Probatur ex cap. cum tu. de vſuris. & cap. quanquam. eod. tit. in 6. & cap. non ſanè. 14. q. 5. quibus in locis expreſſè definitur concluſio. Item in authen. omnes peregrini. C. de ſucceſſionib. colla. 10. & in lege penul. titu. 1. parti. 6. decretum eſt, quòd bona peregrini morientis abſque teſtamento diſtribuenda ſunt in pios vſus, & eleemoſynas ſi legitimus hæres non compareat. Quod autem huiuſmodi leges ſint ſanctæ & iuſtæ probatur, ex concluſione præcedenti. Quoniam huiuſmodi bona iure naturæ efficiuntur reipublicæ: ſed princeps tam eccleſiaſticus quam ſecularis habet poteſtatem ab ipſa republica adminiſtrandi bona publica: ergo in fauorem pauperum quorum cura pertinet ad rempublicam, optimè decernunt vt huiuſmodi bona pauperibus obuenirent. Et denique probatur, quoniam ſuperflua eroganda ſunt in pios vſus & eleemoſynas: ſed hæc bona ſuperflua videntur eſſe reipublicæ. Ergo merito conuertuntur in vſus pauperum: vbi aduerte, quòd ſi debitor fuerit pauper, poterunt illa bona ipſi adiudicari, ad arbitrium ſui confeſſarij vel parochi.

Tertia concluſio. Non eſt neceſſaria epiſcopi licētia ad diſtribuenda huiuſmodi bona in pios vſus. Hæc concluſio eſt contra multos Iuriſperitos, ſed eſt communis omnibus Theologis & quibuſdam Iuriſperitis. Vide Syluest. in verb. reſtitutio. §. 8. & Io. Medinæ vbi ſupra. Probatur concluſio. Si compareret verus dominus nulla eſſet neceſſaria facultas vt fieret eidem reſtitutio: ſed leges eccleſiaſticæ quæ poſtulant ea bona conuertenda eſſe in eleemoſynas, non requirunt epiſcopi facultatem: ergo non eſt neceſſaria. Neque obſtat, quòd in cap. cum ſit. de Iudæis. & in cap. quanquam. de vſuris in 6. requiritur Epiſcopi licentia. quoniam iſta capita loquuntur in caſibus particularibus. Primum quando à Iudæo facienda eſt illa diſtributio debiti in pauperes. Secundum eſt, quando ab vſurario, & in iſtis caſi-

A bus requiritur Epiſcopi licētia. Neque rurſus obſtat, quòd in multis ſynodalibus epiſcoporū reſeruatur huiuſmodi diſtributio ipſis epiſcopis. Reſpondetur, ergo quòd ſi eiuſmodi leges iuſtæ ſunt, debent intelligi quantum ad reſeruationem peccati, quod committunt qui non diſtribuunt huiuſmodi debita pauperibus.

Dubitatur octauo. An pro huiuſmodi debito poſſit fieri compoſitio? De qua re Ioan. de Medina vbi ſupra. cap. 11. & Soto in quarto, diſt. 21. quæſt. 1. arti. 4. Nos autem breuiter reſpondentes, ponimus primam concluſionem.

Prima concluſio. Quilibet princeps ſiue ſecularis ſiue eccleſiaſticus, poteſt ſi attendamus tantum ius naturæ huiuſmodi compoſitionem facere ſi ad-
B ſint cauſæ honeſtantes talem compoſitionem. Probatur concluſio. Quoniam vt diximus huiuſmodi bona, ſtando in ſolo iure naturæ, redeunt ad communitatem, ergo princeps qui eſt diſpenſator bonorum communium poteſt aliquam partem illorum bonorum applicare in aliquem vſum vtilem communitati & remittere aliquam partem debitori, ſi talis remiſſio fuerit etiam vtilis communitati. v.g. Si inſtat bellum neceſſarium pro defenſione reipublicæ, vtile eſt communitati vt vndecunque fuerit poſſibile fiat collectio in ſubſidium belli, hæc autem collectio copioſius & breuius fiet ex huiuſmodi debitis incertis, ſi princeps pro aliqua parte data remiſerit alteram partem, ergo in principe eſt huiuſmo-
C di poteſtas vt debitores libentius & citius contribuant ad bellum neceſſaria. Secundo probatur. Omnis princeps poteſt diſpenſare in ſuis legibus proprijs: ſed huiuſmodi bona incerta ſolis principum legibus decernuntur diſtribuenda pauperibus: ergo ipſe princeps poterit illa bona aliter diſpenſare in communem vtilitatem. Tertio probatur. Quoniam pauperes nondum habent ius adquiſitum, ergo abſque illorum iniuria poterit princeps illa bona conuertere in alium vſum communitati vtilem.

Secunda concluſio. De facto fieri non poteſt huiuſmodi cōpoſitio in republica Chriſtiana niſi à ſummo pontifice. Ratio eſt, quoniā pontifex habet poteſtatem ſuper omnes Principes Chriſtianos ad
D reſeruandum ſibi aliquam materiam, de qua leges ferendæ ſunt quando hoc expedierit, ad ſpirituale bonum vel tranquillitatem Eccleſiæ. Hinc eſt quòd reſeruauit ſibi omnes cauſas matrimoniales: quæ alias ratione humani contractus ſubiectæ erant legibus ſecularium principum, & conſequenter reſeruat ſibi cauſas de legitimatione quatenus includunt notitiam de vero matrimonij contractu. Cū igitur legibus iam ſancitum eſt, quod huiuſmodi bona incerta diſtribuantur in eleemoſynas pauperum, merito & iuſtè ipſe Pontifex quoniam eſt pater pauperum in Eccleſia, ſibi reſeruat mutationem & diſpenſationem in huiuſmodi legibus de diſtribuendis huiuſmodi bonis pauperibus: vnde iam
E princeps ſecularis non poteſt facere compoſitionem.

Tertia concluſio. Multum ſuſpecta eſt de iniuſtitia huiuſmodi compoſitio prout à multis exercetur de facto. Probatur, quoniam de facto pro debito quinque millium dipondiorum componitur aliquis pro. 68. Tunc eſt argumentum, nulla videtur eſſe proportio & æqualitas inter debitum & talem ſolutionem, ergo Pontifex qui eſt diſpenſator non diſſipator huiuſmodi bonorum, non debet intendere talem compoſitionem abſolutè facere. Secundo probatur. Quoniam hac via datur occaſio maxima cauponibus & alijs huiuſmodi hominibus, vt paulatim defraudent populum furantes aliena bona

minu-

minutatim: quoniam postea facilè manerent tuti in conscientia si se componerent pro tam minimo pretio postea cum Bulla cruciatę. Propter istas rationes semper visa est maioribus nostris præceptoribus huiusmodi compositio valde suspecta de iniustitia. Vt autem excusemus Summum Pontificē à culpa, sit quarta conclusio.

Quarta conclusio. Quando pontifex concedit bullam huiusmodi compositionis, præsupponit causam legitimam esse, & legem naturalem seruandā esse, quod relinquitur iudicandum arbitrio discreti confessarij. v.g. Si ipse debitor sit ita pauper vt ægrè aut vix possit restituere, aut debitum non sit adeo certum, poterit tunc confessarius discretus admittere compositionem & absoluere pœnitentem, aliàs non est licitum debitori talem compositionem facere. Probatur prima pars, quia tunc fit aliqua proportio inter solutionem & debitum ipsum, & tunc est causa decens vt Summum Pontifex dispenset aliquam partem debiti mediocriter pauperibus vt libentius & citius adiuuent ad expeditionem belli vel alterius boni operis vtilis communitati: quādo vero debitum ipsum est incertum constat quod sit maior proportio: quoniam in dubio melior est cōditio possidētis: & quanuis attendenda sit quantitas dubij pro vtraque parte, tamen semper minuitur valor debiti, quando est aliquod dubium an teneatur. Et denique pro tranquillitate conscientiæ merito & iustè Pontifex potest facere huiusmodi compositionem. Secunda vero pars conclusionis probatur mihi, argumentis factis pro tertia conclusione.

Sit quinta conclusio. Postquam semel facta est compositio conuenienter & iustè, si verus dominus rei comparat, compelletur debitor in foro exteriori restituere id quod sibi reliquum erat: at vero in foro conscientiæ non tenetur ante iudicis sententiam restituere. Prior pars conclusionis communis sententia est & ipsa experientia & de facto comperta: & ratio esse potest, quoniam huiusmodi compositiones magis respiciunt tranquillitatem conscientiæ debitoris, quam intendant in foro exteriore tollere ius quod habet verus dominus vel impedire actionem in iudicio. Secunda pars conclusionis sententia est expressa Magistri Soto vbi supra, & ratio esse potest: quoniam si compositio semel iustè facta est & legitimè, transfert reuera dominium in eum qui erat debitor, alias nulla prorsus vtilitas esset in compositione, si adhuc debitor manet obligatus ad restituendum quotiescunque verus dominus cōparuerit, ergo in foro conscientiæ transfertur in illum dominium eius quod reliquum sibi est. Et confirmatur, quoniam alias ipse Pontifex non procederet vt dispensator & distributor bonorum quæ debita sunt communitati vel pauperibus: si illa non posset cum effectu applicare alicui pro iusta & cōuenienti causa. Et confirmatur secundo. Si Pontifex omnia illa bona applicasset pauperibus debita domino ignoto, non teneretur ille qui antea erat debitor restituere quidquā; ergo neque si Pontifex ipsimet applicauerit tanquam mediocriter pauperi vel alia iusta de causa alias ipse Pontifex omnino falleret ipsos debitores.

Hæc secunda pars conclusionis est contra aliquos Theologos nostri temporis, qui aiunt quod statim comparente vero domino tenetur ille debitor in foro conscientiæ restituere ante iudicis sententiam. Et ratio illorum est, quoniam per sententiam iudicis non obligatur aliquis restituere id quod antea non debebat, ergo si per sententiam in

A foro exteriori iudicis quæ non fundatur falsa præsumptione obligatur homo ille restituere, saltem quod sibi reliquum est, colligitur quod antea tenebatur restituere. Ad hanc tamen rationem respondetur, quod Pontifex quanuis transferat dominiū eius quod reliquum est in ipsum debitorem propter iustam & piam causam: tamen transfert dominiū infirmum & caducum, non enim intendit iniuriā facere vero domino si opportuno tempore comparuerit & egerit in iudicio contra debitorem. Quapropter illa sententia quanuis non fundetur in falsa præsumptione: potest obligare debitorem vt restituat quod sibi reliquum est, nisi forte fuerit ita pauper quando facta est compositio quod sibi potuit
B applicari sicut alijs pauperibus. Quod si hoc in iudicio non constiterit iam sententia fundatur in falsa præsumptione. Neque mirum est, quod in iudicio obligetur aliquis per sententiam restituere aut reddere quod autem sententiam non tenebatur, quando aliquis acquisiuit dominium cum illa conditione; vt teneatur reddere quando in iudicio alter petierit & iudex sententiam tulerit in fauorem petentis. Exemplum est in dominio quod acquiritur in multis casibus per ludum, datur enim sæpe actio perdēti vt iudicio possit repetere amissum, nihilominus ille qui lucratus est dominus lucri est quandiu non obligatur per sententiam iudicis illud reddere.

C Hactenus diximus de genere compositionis rerum quæ iniustè ablata sunt & detinentur. Sed est aliud genus compositionis quæ fit cum ecclesiasticis de bonis beneficiorum malè præceptis, quia nō recitauerunt, vel quia non resederunt officium suū exercentes. De quibus sit conclusio.

Vltima cōclusio. Si pontifex cuius autoritate fit cōpositio vel eius vicarius sit omnino voluntarius in illa compositione facienda: transfertur omnino dominium illorum bonorū in ipsum virum ecclesiasticum qui se componit. Probatur cōclusio. Quia pontifex procedit tunc sicut verus dn̄s cui debētur fructus beneficiorū malè percepti, ergo potest transferre illorum dominium in ipsos debitores si volū-
D tariè id faciat. Probatur antecedens, nam si ex iure cōi tales fructus debebātur fabricę vel pauperibus tamen iam vsu & consuetudine approbata applicatæ sunt cameræ Pontificis, & idcirco procedit vt dominus illius remissionis. Diximus autem in conclusiones. Si voluntarius sit Pontifex in illa remissione: quoniam potest contingere quod propter ignorantiam quam habet ex falsa relatione admittat aliquam compositionem, quæ quidem non erit voluntaria, ac proinde neque valida sed subreptitia omnino.

Circa secundam conclusionem in hac solutione D. Tho. Notandum est primo, quod nomine hæredis, venit intelligendus omnis qui succedit in ius de-
E functi. v. g. bona heretici condemnati qui alias mortuus est restituenda sunt fisco.

Notandum secundo, quod illa conclusio procedit in diuitijs & pecunijs: at vero de restitutione famæ & honoris defuncti iam diximus in art. 2. ad 1. & 2.

Denique notandum, quod qui debet aliquid defuncto non potest illud expēdere in pios vsus vel in eleemosynas & sacrificia pro anima defuncti: donec sit certus quod defunctus non habet hęredem, nec est aliquis qui succedat in ius defuncti.

DVBITATVR nono, circa tertiam conclusionem. Cuius nam expensis transmittendum est debitum quando dominus longè distat

Ad

Ad quod reſpondetur, & ſit prima concluſio. Si debitor ipſe tenetur reſtituere ratione iniuſtæ acceptionis vel ipſe dominus longè deſtat culpa ipſius debitoris vel cauſa eius: tenetur tūc ipſe debitor proprijs expenſis tranſmittere debitum. Si autem debitor non tenetur ratione iniuſtæ acceptionis nec dominus longè diſtat culpa vel cauſa ipſius debitoris: non tenebitur debitor proprijs expenſis debitū tranſmittere.

Probatur prima pars concluſionis. Quia ipſe dominus rei ſeruandus eſt indemnis ab omni iniuria, ergo in tali caſu certa eſt prima pars concluſionis.

Obſeruandum tamen eſt quod ſi ipſe dominus in aſportanda illa re iniquè accepta, facturus erat expenſas alias; tunc debitor non tenebitur proprijs expenſis tranſmittere. Ratio eſt manifeſta, quia ſicuti dominus non debet reportare damnum ex iniuria: ita neque lucrum: alias non ſufficeret reſtituere ſimplum quod eſt falſum. Altera pars probatur, quoniam debitor in tali caſu tantum tenetur reſtituere quantum accepit, at vero ſi proprijs expenſis tranſmitteret amplius reſtitueret quam acceperat. Secundum doctrinam huius concluſionis conciliabuntur varia dicta doctorum quæ videntur contraria & non ſunt.

Secunda concluſio. Si res ſemel commiſſa eſt fideli portatori vt eam traderet vero domino, & forte in via perijt res illa: tunc ſi debitor tenebatur tantum ratione rei acceptæ non tenetur amplius reſtituere, ſi vero tenebatur ratione acceptionis ſine iuſtæ ſiue iniuſtæ: tenebitur nihilominus in caſu poſito vero domino reſtituere. Sit exemplum prioris partis in eo qui rem aliquam inuenit vel in depoſito accepit. Quæ pars probatur. Debitor non accepit rem illam in proprium commodum, ſed potius in commodum domini, ſed quando tranſmittit illam per fidelem portatorem fideliter agit negotium domini veri, ergo non tenebitur amplius reſtituere. Et exemplum ſecundæ partis in eo qui accepit rem mutuo vel accommodatam vel emerat rem aliquā tranſmiſſurus pretium illius. Tunc probatur concluſio. Quia debitor accepit rem in proprium commodū, ergo ſi res illa perijt ipſi debitori perijt: quoniam qui ſentit commodum æquum eſt vt damnū ſentiat.

Confirmatur. Si talis debitor haberet rem iam paratam vt reſtitueret vero domino. v.g. pecuniam numeratam in menſa ſua, & accederet fur qui illam clanculum ſurriperet proculdubio teneretur nihilominus ipſe debitor reſtituere, ergo eadem eſt ratio ſi pecunia perijt in via.

Sed obſeruandum eſt, quòd ſi cum conſenſu domini res illa tradita eſt portator aut ex imperio iudicis tunc non tenetur ipſe debitor amplius reſtituere: quamuis res illam pereat. Ratio eſt manifeſta, quia voluntas domini liberat illum debitorem, & imperium iudicis iuſtè iudicantis ſuper id aliquid eſt de concluſione iſta copioſius dicemus artic. ſequenti, & de præcedenti artic. 8.

In ſolutione ad quartum ponit D. Tho. duas concluſiones. Prima eſt. Non debet aliquis benefacere parentibus nec alijs benefactoribus de his quæ debet alteri, alias de aliena benefaceret.

Secunda concluſio. In caſu extremæ neceſſitatis debet aliquis ſuccurrere potius patri & benefactori quam creditori reſtituere. Ratio eſt, quia tunc poſſet & deberet homo accipere aliena vt patri ſubueniret.

Dubitatur decimo & vltimo, circa vtramque concluſionem D. Tho. an ſaltim debitor ipſe

A exiſtens in extrema neceſſitate teneatur reſtituere creditori æqualiter periclitanti: & ſimul quærimus de parentibus, vel conſanguineis ac ſpecialibus amicis exiſtentibus in extrema neceſſitate: an debitor teneatur potius creditori ſuccurrere extremè periclitanti quam illis.

Arguitur primo pro parte affirmatiua, quod ipſe debitor teneatur potius creditori ſuccurrere. Præceptum de reſtituendo eſt affirmatiuum obligans pro tpe neceſſitatis: ſed tunc eſt extrema in creditore, ergo pro tunc debet illi ſuccurrere & reſtituere.

Arguitur ſecundo. Creditor in tali euentu duplici iure gaudet ad illam rem, altero dominij altero extremæ neceſſitatis in qua omnia communia ſūt,
B ergo illi potius tradenda eſt.

Arguitur tertio & probatur. Quod ſaltim qui per iniuriam acceperat rem alienam teneatur tunc domino reſtituere. Eſt argumentum. Ille debitor per iniuriam accepit & poſſidet rem alienam: ſed iniuſta acceptio & poſſeſſio non facit poſſeſſorem melioris conditionis nec tribuit illi ius aliquod, ergo in extrema neceſſitate non debet oriri damnū ipſi vero domino.

Arguitur quarto. Quoniam alios ſequeretur qđ ſi ex duobus exiſtentibus in extrema neceſſitate alter ab altero arriperet per vim panem vel tabulam vt euaderet mortem: non teneretur iſte ſtatim reſtituere, quod videtur maximum abſurdum, quia
C videtur bellum iuſtum ex vtraque parte: & ex iniuria facta efficeretur melioris conditionis faciens iniuriam quam patiens. Sequela vero probatur. Quia ſicut nihil noceret iniuſta acceptio in priori caſu quominus ipſe debitor ſibi ſuccurreret: ita nec in iſto poſteriori deberet nocere recens iniuſta acceptio accipienti iniuſtè.

Circa quæſtionem hanc eſt triplex Theologorum opinio. Prima eſt Scot. in 4. d. 15. q. 2. quem ſequitur Gabriel ibidem ad. 3. caſum poſt ſecundàm concluſionem, quòd in tali caſu tenetur debitor reſtituere. Secunda opinio eſt quorundam diſtinguētium. Si enim debitor accepit rem alienam per iniuriam, tenetur tunc reſtituere. Huic ſententiæ
D fauet tertium argumentum quod fecimus. Tertia eſt opinio eſt Caietani in iſto loco & Soti libr. 4. de Iuſtitia. quæſt. 7. artic. 1. ad 4. quod in neutro caſu tenetur debitor reſtituere.

Pro deciſione ſit prima concluſio. Sententia Caiet. & Soti nobis vera eſt cuius ratio eſt euidēs & à primis principijs deducta: quoniam ius gentiū per quod rerū diuiſio & appropriatio facta eſt non debet derogare iuri naturali: eſt autem iure nature inſitum cordibus hominum, quod in extrema neceſſitate omnia ſunt communia, ita ut efficiantur propria præoccupantis quantum ad vſum neceſſarium ad ſupplendam extremam neceſſitatem: ergo ſi debitor eſt in extrema neceſſitate & habet rem in manibus non tenetur alteri reſtituere.

E Secunda concluſio. In eodem caſu poteſt debitor præferre patrem & matrem & filium & vxorē exiſtentes in extrema neceſſitate & non reſtituere creditori æqualiter periclitanti. Mag. Soto vbi ſupra, inquit hoc aſſertum eſſe problema. Sed nobis videtur certa concluſio, cui videtur fauere D. Tho. ſupra. q. 31. artic. 3. ad 3. vbi ait quod exiſtentibus in extrema neceſſitate creditori & conſanguineis debitoris non poteſt dari vniuerſalis regula cui potius ſubueniendum ſit: ſed prudentis iudicio relinquitur, vt conſideratis conditionibus iudicet cui potius ſubueniendum ſit. Ex quo ſic argumentor, ſi quando conſideratis conditionibus licitum eſt cō-

ſanguineos præferre in extrema neceſſitate maximè, quando ſunt coniuncti in illo gradu poſito in concluſione, ergo merito tunc præferendi ſunt. Deinde debitum quòd ex virture pietatis debetur maius eſt & antiquius quam illud quod ex particulari iuſtitia commutatiua debetur: ſed parentibus & filij & cæteris debetur ex pietate vt in illo caſu illis ſubueniatur, ergo in extrema neceſſitate illis potius ſubueniendum eſt.

Et confirmatur, quoniã pietas pręſtantior virtus eſt quam iuſtitia commutatiua: ergo in caſu extremæ neceſſitatis illa potius exercenda eſt quam iſta. Antecedens colligitur ex Diuo Tho. infra quæſt. 101. art. 3. vbi ex ſpecialiſſima ratione debita quæ fundatur ex parte principij connaturalis, colligit pietatem eſſe ſpecialem virtutem. Cum igitur ratio obligationis debiti quod inuenitur in pietate fundetur in ratione principij connaturali: illud erit maius vinculum & in extrema neceſſitate magis obligabit ad exercitium pietatis quam iuſtitię commutatiuæ. Et quidem D. Tho. in 3. Sent. d. 34. q. 1. artic. 2. ad 8. dicit expreſsè quod donum pietatis eſt ſupra iuſtitiam & omnes partes eius.

Tertia concluſio. Problema eſſe poteſt, Vtrum in prædicto caſu ſit pręferẽdus frater vel magnus amicus qui vitam ſuam pro mea periculo obiecerat. Pro parte negatiua faciunt argumẽta poſita in principio huius dubij, & illam tenet Soto vbi ſupra. Sed pro parte affirmatiua eſt argumentum. Nam frater cõiunctus eſt mihi in primo cõſanguinitatis gradu, ergo ex debito pietatis in extrema neceſſitate licitũ erit præferre fratrem creditori. De amico etiam insigni & ſpeciali probatur. Quoniam ille pluris eſtimatur quam frater, apud viros prudentes iuxta illud Sap. 27. Melior eſt vicinus propè quam frater longe, ergo illi potius ſubueniendum eſt quam creditori. Huius ſententiæ fuit ſapientiſs. M. Victoria.

Ad argumenta in oppoſitum reſpondetur ad primum negando conſequentia. Quia tunc neceſſitas extrema creditoris non eſt neceſſitas exercendi præceptum de reſtitutione: eo quod ſimul concurritalia vrgentior cã adimplendi præceptum pietatis vel etiam concurrit ius conſeruandi vitam propriam.

Ad ſecundum reſpondetur negando maiorem. Imo extrema neceſſitas debitoris facit illum dominum rei debitæ quam apud ſe habet ſi fuerit vſu conſumptibilis. Si autem vſu extremæ neceſſitatis non conſumitur facit illum dominum ipſius vſus.

Ad tertium reſpondetur, quòd etiam ſi debitor iniquè acceperit rem debitam, tamen extrema neceſſitas tribuit illi ius ad omnem vſum neceſſarium ad ſupplendam extremam neceſſitatem propter rationem primæ concluſionis.

Ad quartum negatur ſequela. Quoniam in articulo extremæ neceſſitatis efficitur res primo occupantis, vnde qui per vim rapit vel furatur ab eo qui eſt in extrema neceſſitate, tenetur illi reſtituere etiam cum periculo propriæ vitæ: quia violauit ius primarium naturale quo res illa erat præoccupantis in extrema neceſſitate etiam ſecluſo iure gentium.

Sed quæret aliquis. Quid ſi perſona valde vtilis reipublicæ periclitetur, an poſſit quis rapere panẽ ab alio inferiori exiſtenti inæquali periculo. Reſpondetur negatiuè. Quemadmodum non eſt licitum occidere vnum innocentem minimum pro ſalute reipublicæ, vt habet communis opinio Theologorum, non enim eſt medium ordinatum occiſio vnius hominis ad ſalutem alterius.

Sed contra. Ille tenetur dare panem perſonæ pu-

A blicæ cuius vita eſt valde neceſſaria. ergo alius poteſt ab illo rapere ſi noluerit dare. Reſpondetur negando conſequentiam. Ratio eſt, quia ille non tenetur ex iuſtitia ſed ex charitate & pietate, & idcirco non poteſt compelli. Verum eſt tamen quod ſi Rex vel ipſa reſpublicæ vel iudex præciperet in tali caſu perſonæ priuatæ vt ſuccurreret perſonę publicæ, & perſona priuata non obediret, iam tunc poſſet puniri tanquam inobediens, & auferri ab illo panẽ vel ipſum tradere hoſtibus pro ſalute communi. Cæterum de ſolutione ad quintum argumentum diſputabitur infra quæſt. 185. art. 7.

B

ARTICVLVS VI.

Vtrùm teneatur ſemper reſtituere ille qui accepit.

AD Sextum ſic proceditur. Videtur, quòd non teneatur ſemper reſtituere ille, qui accepit. Per reſtitutionem enim reparatur æqualitas iuſtitiæ, quæ conſiſtit in hoc, quòd ſubtrahatur ei qui plus habet,
C & detur ei qui minus habet. Sed contingit quandoque, quòd ille qui rem aliquã ſubtraxit alicui, non habet eam, ſed deuenit ad manus alterius: ergo non tenetur illi reſtituere qui accepit, ſed alius qui rem habet.

2. Præterea. Nullus tenetur crimen ſuũ detegere. Sed aliquando aliquis reſtitutionem faciendo, crimen ſuum detegit: vt patet in furto: ergo non ſemper tenetur ille qui abſtulit, reſtituere.

D 3. Præterea. Eiuſdem rei non eſt multoties reſtitutio facienda. Sed quandoque multi ſimul rem aliquam ſurripiunt, & vnus eorum eam integrè reſtituit. Ergo non ſemper ille qui accepit, tenetur ad reſtituendum.

Sed contra. Ille qui peccauit, tenetur ſatisfacere. Sed reſtitutio ad ſatisfactionem pertinet: ergo ille quę abſtulit, tenetur reſtituere.

E Reſpondeo dicendum, quò circa illum qui rem alienam accepit, duo ſunt conſideranda: ſcilicet ipſa res accepta & ipſa acceptio. Ratione autem rei tenetur eam reſtituere, quandiu eam apud ſe habet: quia quod habet vltra id quod ſuum eſt, debet ei ſubtrahi, & dari ei cui deeſt ſecundùm formam commutatiuæ iuſtitiæ. Sed ipſa acceptio rei alienæ poteſt tripliciter ſe habere. Quandoque enim eſt iniurioſa, ſcilicet contra voluntatem exiſtens eius, qui

eſt rei

est rei dominus, vt patet in furto, & rapina. Et tunc tenetur ad restitutionem, non solum ratione rei, sed etiam ratione iniuriosæ actionis, etiam si res apud ipsum non remaneat. Sicut enim qui percutit aliquem, tenetur recompensare iniuriam passo, quanuis apud ipsum nihil maneat: ita etiam qui furatur, vel rapit, tenetur ad recompensationem damni illati, etiam si nihil inde habeat. Et vlterius pro iniuria illata debet puniri. Alio modo aliquis accipit rem alterius in vtilitatem suã absque iniuria cum voluntate, scilicet eius cuius est res, sicut patet in mutuis. Et tunc ille qui accepit, tenetur ad restitutionem eius quod accepit, non solum ratione rei, sed etiam ratione acceptionis, etiã si rem amiserit: tenetur enim recompensare, ei qui gratiã fecit: quod nõ fiet, si per hoc damnum incurrat. Tertio modo aliquis accipit rem alterius absque iniuria, non pro sua vtilitate, sicut patet in depositis. Et ideo ille qui sic accepit, in nullo tenetur ratione acceptionis: quinimo accipiendo, impendit obsequium. Tenetur autem ratione rei: & propter hoc si ei subtrahatur res absque sua culpa, non tenetur ad restitutionem, secus autem esset si cum magna sua culpa, rem depositam amitteret.

AD primum ergo dicendum, quòd restitutio non ordinatur principaliter ad hoc, quòd ille qui plus habet, quàm debet, habere desinat: sed ad hoc, quòd ille qui plus habet suppleatur. Vnde in his rebus quæ vnus potest ab alio accipere sine eius detrimento, non habet locum restitutio: puta cùm aliquis accipit lumen à candela alterius. Et ideo quanuis ille qui abstulit, non habeat id quod accepit, sed in alium sit translatum: quia tamen alter priuatur re sua, tenetur ei ad restitutionem, & ille qui rem abstulit ratione iniuriosæ actionis, & ille qui rem habet ratione ipsius rei.

AD secundum dicendum, quòd homo, etsi non teneatur crimen suum detegere hominibus, tenetur tamen crimen suum detegere Deo in confessione: & ita per sacerdotem, cui confitetur, potest restitutionem facere rei alienæ.

AD tertium dicendum, quòd quia restitutio principaliter ordinatur ad remouendum damnum eius, à quo est

A aliquid iniustè ablatum: ideo postquam ei restitutio sufficiens facta est per vnum, alij non tenentur ei vlterius restituere, sed magis refusionem facere ei qui restituit qui tamen potest condonare.

SVMMA ARTICVLI.

CONCLVSIO prima. Qui accepit rem alienam tenetur illam restituere quandiu illa apud se habet.

Secunda conclusio. Qui per iniuriam accepit rem alienam, tenetur ad restitutionem non solum B ratione rei acceptæ: sed etiam ratione iniuriosæ acceptionis etiam si ipsa apud illum non remaneat.

Tertia conclusio. Qui accepit rem alienã in vtilitatem suam absque iniuria domini, tenetur nihilominus ad restitutionem: non solum ratione rei acceptæ: sed etiam ratione acceptionis etiam si rem amiserit, v.g. in mutuo.

Quarta conclusio. Qui accepit rem alienam absque iniuria domini nec in propriam vtilitatem sed potius in vtilitatem dantis: non tenetur ad restitutionem ratione acceptionis, sed solum ratione rei acceptæ. v.g. in depositis quæ gratuitò accipiuntur ad seruandum.

Hinc sequitur corollarium. Depositarius non C tenetur restituere depositum quòd sibi subtractum est nisi magna sua culpa depositum amiserit.

COMMENTARIVS.

IN hoc articulo ante omnia duo tituli ante oculos sunt habẽdi quòties agitur de restitutione, videlicet res aliena accepta, & ipsa acceptio vel iniusta vel licita quidem, sed tamen in commodũ ipsius accipientis. Et quanuis vterque titulus seorsum sufficiat vt teneatur quis restituere: tamen aliquando ambo tituli simul conueniunt. Ratio autẽ quare quilibet sufficiat ea est: quia dominiũ rei alie D næ in alterum transferri non potest nisi voluntate domini, vel virtute legis transferentis dominium: sed quando adest aliquis titulus de supradictis, neque lex neque voluntas domini transfert dominiũ in alium, ergo ille vtroque titulo seorsum tenebitur ad restitutionem faciendam vero domino.

Notandum secundò, quòd nomine rei alienę, intelligimus non solum rem ipsam secundùm se, sed etiam fructus eius. Nomine autem iniustæ acceptionis, intelligimus etiam iniquam detentionem: etiam si à principio fuerit licita acceptio. Dicitur autem iniqua acceptio solum illa quæ est contra ius alterius & particularem iustitiam, scilicet, commutatiua, si autem sit acceptio contra iustitiam le E galem tantum, aut contra quanlibet aliam virtutẽ: non obligat ad restitutionem vt supra dictum est.

Notandum est tertiò, quòd qui rem alienam accipit vel possidet: potest tripliciter eam possidere, vel bona fide, vel mala vel dubia. De his omnibus per singula nobis disputandum est.

DVBITATVR primò, Vtrum ille qui bona fide emit re alienam à fure vel latrone & postea cognoscit rem aliena esse: teneatur restituere vero domino, an potius licitum sit illi conuenire venditorẽ & rescindere contractum recuperandum suum pretium & reddendo rem aliena?

Arguitur primo & probatur, quòd talis emptor teneatur restituere vero domino: titulus sufficiens

ad

ad obligationem ad restituendum vero domino est ipsa res aliena: sed ipse retinet illam apud se sciens esse alienam: ergo tenebitur. Confirmatur ex dictis artic. præced. vbi D. Tho. ait, quòd vero domino est facienda restitutio.

Arguitur secundò. Emptor ille non potest vendere rem illam alteri, quoniam res aliena est, ergo neque reddere latroni postulato pretio. Probatur consequentia. Quia verus dominus tantum detrimenti patitur si tradatur res illa latroni ac si venderetur, imo videtur quod magis detrimenti patiatur si traditur latroni, ergo nō potest illam tradere. Cōfirmatur. Quia cum ille emptor reddit rem illam latroni, videtur esse manifestus cooperator cum iniqua acceptione latronis & cum detentione iniqua: ergo tenebitur restituere vero domino.

Arguitur tertio. Si latro qui vendidit abesset longe vel moreretur, teneretur emptor vero domino reddere illam rem etiam cum iactura dati pretij ergo etiam viuēte latrone & præsente tenebitur rem illam restituere vero domino. Probatur consequētia. Quia vita & præsentia latronis non tollit ius à vero domino.

Arguitur quartò. Iudex in foro exteriori per sententiam iustam neque fundatus in falsa præsumptione sed omnino cognita veritate cogeret emptorē vt statim restitueret vero domino, imo etiam si iam emptor rescidisset contractum cum latrone & latro nondum restituisset neque compareret, cogeretur emptor restituere: ergo in foro conscientiæ tenebitur ante sententiam iudicis. Probatur consequentia. Quia lex ciuilis quæ non est pœnalis, & iusta sententia, obligant reum ad id ipsum ad quod tenebatur antequam sententia pronuntiaretur: ergo emptor ille iam tenebatur in conscientia.

De ista quæstione est duplex sententia. Prior est Magistri Soto lib. 4. de iustit. q. 7. art. 2. & Ioan. de Medina in tractatu de rebus restituendis quæst. 10. quod restitutio facienda est vero domino neq; est licitum rescindere contractum cum latrone.

Altera sententia est Alexan. Alen. in 4. par. q. 86. memb. 3. art. 5. & Gabr. in 4. Sent. d. 15. q. 3. dub. 5. & Sylu. in verb. restitutio. 3. §. 3. quam etiam sequutus fuit M. Victoria, videlicet, quod si talis emptor non potest aliter recuperare pretium datum, tunc licitum est rescidere contractum cum latrone. Si autem potest aliter recuperare pretium, non est licitum rescindere contractum cum ipso latrone.

Pro decisione veritatis notandum est, quod emptor qui bona fide emit rem alienam potest dupliciter se habere. Vno modo ignorās esse alienam sed emit illā in suam vtilitatem: altero modo sciēs quidem esse furtiuam, sed emit illam modico pretio, vt vero domino restituat: quia intelligit quod aliter peribit res illa vero domino.

Sit igitur prima conclusio. Emptor secundi generis, tenebitur quidem rem illam restituere vero domino: sed licitum erit sibi deducere pretium qđ dederat pro re illa. Probatur vtraque pars. Prima, quia sciens rem esse alienam emit ea intentione vt redderet vero domino, & propterea emptio fuit licita. Altera pars probatur, Quia nemo tenetur procurare vtilitatem alterius cum proprio detrimento, nisi forte sit obligatus ex officio vt tutor vel custos: sed emptor ille procurauit rem alterius dum illam emit à latrone, ergo potest sibi deducere modicum illud pretium quod debeat.

Confirmatur ex ca. rapinam. 14. quæst. 5. vbi eiusmodi emptio laudatur: sed ex actione bona non debet aliquis reportare damnum, ergo poterit dedu-

A cere illud pretium. Item in foro exteriori daretur actio emptori contra verum dominum, si dominus nollet soluere illud pretium, ergo etiam in foro conscientiæ licitum erat emptori deducere pretium. Antecedens probatur ex cap. citat. & est sententia Hostiensis titul. de pœnitentia. quem sequitur plurima Iurisperitorum turba: & quamuis Baldus & Paul. de Castro in. l. 1. ff. de negotijs gestis. negent competere huic emptori actionem nisi dominus ratam habuerit emptionem: sunt tamen intelligendi in foro exterior quando emptor non potest probare bonū animum quem habuit emendo rem illam: Hæc cōclusio sic intellecta & explicata est communis sententia Theologorum & Summistarum.

B Secunda conclusio. Si emptor bona fide etiam ex ignorantia rescindat contractum cum latrone putans se licitè id facere, non tenebitur postea ad vllā restitutionem faciendam vero domino, Probatur, quia ille non tenetur ratione acceptionis iniquæ; quia bona fide emerat: neque ratione rei acceptæ quia iam non habet illam quam bona fide transtulit in venditorem, recuperato suo pretio, neque. n. tenebatur scire subtilitates iuris: ergo nulla ratione tenetur.

Tertia conclusio. Probabilis est sententia quæ negat esse licitum rescindere contractum cum latrone, sed potius asserit restituendam rem vero domino, etiam cum iactura dati pretij, loquimur de emptore primi generis. Hæc conclusio probatur argu-

C mentis factis initio quæstionis. Quam sententiam etiam tenet Couar. initio tertiæ partis relect. regul. peccat. & Cajet. hic videtur eandem tenere. Ait enim absq; vlla limitatione, quod qui rem alienam ignorans emit non potest eam retinere quam primum nouerit esse alienam, sed tenetur vero domino restituere.

Quarta cōclusio. Verosimilē est sētētia iudico, quę asserit licitū esse in prędicto casu, aut saltē nō esse cōtra iustitiā: quòd emptor rescindat contractū cum latrone: etiam si sciat latronem rem illa nunquam esse restituturum. Hæc sententia videtur Nauar. in Manua. cap. 17. num. 29. vbi ait, quòd quan-

D do aliquid accipitur à latrone: potest eidem restitui, etiam si cessantibus inconuenientibus, melius est reddere vero domino. Idem dicit Syluest. restitutio. 4. §. 1. Hæc sententia videtur esse D. Thom. infra q. 66. artic. 5. ad tertium, vbi ait. Id quòd est per rapinam ablatum est rapientis non simpliciter sed quantum ad detentionem. Ex quo sic arguitur. Latro habet ius ad rem furtiuam conseruandam vero domino: ergo emptor pōt illi reddere. Confirmatur ex lege in literis. de restitutione spoliatorum. vbi prædo spoliatus, secundùm iuris rigorem est restituendus. Præterea probatur conclusio. Contractus ille fuit iniquus, ergo potest rescindi, Confirmatur. Nam rescindere talem contractum nihil aliud est

E quàm reducere rem furtiuam in eum statum in quo antea erat sine culpa emptoris, ergo non facit iniuriam vero domino. Probatur consequentia. Quia nemo tenetur ex iustitia res alienas in meliorem statum reducere, quam inuenerat: maxime cum proprio detrimento.

Sit quinta conclusio ex nostra sententia. Peccatum est saltim contra charitatem, si emptor absque proprio detrimento potest restituere vero domino & restituat latroni, de quo non est certus quod restituet Probatur. Quia vnusquisque tenetur prospicere proximo & rebus eius ne pereant, maxime si id potest facili negotio præstare.

Sexta conclusio. Mihi profecto verosimillimum

est

eſt, quod peccet contra iuſtitiam, qui ſine ſuo detrimento poteſt vero domino reſtituere: & reſcindit contractum cum latrone, de quo non eſt certus quòd reſtituet. Probatur. Quia dum res illa venit ad manus emptoris, iam eſt in meliori ſtatu, ergo dum iterum tradit illam latroni, tenebitur reſtituere vero domino. Probatur conſequentia. Quia illa noua traditio, eſt quaſi ablatio rei alienæ inuito domino, & eſt conſenſus cum ipſo latrone, qui iterum accipit rem alienam inuito domino. Cæterum vbi eſt detrimentum & periculum emptoris: iam habet excuſationem dum reddit rem illam latroni. Nemo enim tenetur ex iuſtitia cum proprio detrimento conſeruare rem alienam: niſi forte aliàs ſit obligatus ex officio. Confirmatur. l. bona fide. ff. depoſiti. vbi dicitur, quòd depoſitarius bona fide accipiens à latrone: tenetur ex iuſtitia vero domino reddere, ergo. ſimile eſt in noſtro caſu. Et confirmatur denique, quia ſequeretur quod ſi quis pallium proximi de torrente eriperet periturum: quod poſtea non peccaret contra iuſtitiam, ſi iterum proijceret in torrentem. Probatur ſequela, quia eadem eſt ratio.

Denique notandum. Quod omnia quæ diximus de emptore bonæ fidei circa reſtitutionem faciendam vero domino: ſunt intelligenda porportionabiliter de depoſitario, qui bona fide accipit aliquid in depoſito à latrone.

AD argumenta propoſita initio reſpondetur, quatenus militant contra aliquas concluſiones. Ad primum reſpondetur, quod ita verum eſt, quòd ratione rei acceptæ tenetur emptor reſtituere vero domino niſi reſcindat contractum: & tunc etiam reſcindendo dat illam habenti ius ad eam, vt conſeruet vero domino. Quemadmodum qui accipit rem à depoſitario, reſtituet depoſitario & non tenetur vero domino reddere. Ad confirmationem reſpondetur, quòd iam diximus in quibus caſibus licitum ſit non reddere vero domino.

Ad ſecundum reſpondetur negando conſequentiam, quoniam latro habet ius ad rem illam vt reſtituat vero domino. Item quia reſcindendo contractum reducitur res ad ſtatum quem antea habebat, quòd quidem non contingit ſi alteri vendatur. Ad confirmationem negatur antecedens. Imo non tenetur emptor cum ſuo detrimento euitare iniquã detentionem rei alienæ. Concedimus autem quod cooperabitur cum latrone, quando ſine proprio detrimento poterat rem vero domino reddere: & iterum reddit latroni de quo non eſt certus quòd reſtituet.

Ad tertium negatur conſequentia. Et ratio diſcriminis eſt. Quoniam quando ipſe latro non comparet, deficiunt rationes factæ pro noſtra ſententia: & cum ipſe emptor non poſſit iam recuperare pretium ſuum, qui erat finis honeſtas reſciſionem contractus: tenebitur ratione rei alienæ reddere vero domino. Ad Probationem conſequentiæ reſpondetur, quòd vita vel præſentia latronis non tollit ſecundùm ſe ius veri domini: ſed facit poſſibilem reſciſionem contractus, vt emptor ſeruet ſeipſum indemnem.

Ad quartum reſpondetur, quod illa iudicis ſententia fundatur, in duplici præſumptione iuris, quæ in caſu particulari falſa eſt. Altera eſt quòd in conuentione cum latrone præſumitur dolus, & maxime in reſciſione cõtractus: altera quia qui poſſident res alienas præſumuntur audiores ad illas & timidiores in vitandis proprijs damnis, quàm ratio poſtulat: & ideo ſententia pronuntiaretur ex tali iuris præſumptione in fauorem veri domini. Reſpondetur ſecundò, non eſſe omnino vniuerſalem regulam, vt id ipſum teneatur homo facere in conſcientia ante iudicis ſententiam & poſt illam: vbi nulla eſt etiam ignorantia iuris vel facti. Eſt enim inſtantia, primò quidem ſint duæ opiniones probabiles contrariæ: tunc poſſum ego qui rem alienam poſſideo, ſequi opinionem quæ eſt in meum fauorem: at vero iudex qui fert ſententiam poteſt ſequi contrariam opinionem, & obligabit me ad reſtitutionem. Bene verum eſt, quod lata ſentẽtia non potero ego executioni reſiſtere: quia non poteſt eſſe bellum iuſtum ex vtraque parte: at vero ſi abſque aliquo ſcandalo & repugnantia exteriore, poſſem ego adhuc retinere rem illam: licitum eſt retinere. Deinde eſt altera inſtantia. Dictum eſt in artic. 5. & certiſſimum eſt, quod non tenetur homo cum periculo vitæ reſtituere vero domino rem quam à latrone acceperat: & tamen ſi iudex ferret ſententiam, vt reddat tunc rem vero domino: etiam ſi retinens illam, obijciat quod ſibi imminet periculum à latrone, reſpondebit nanque iudex (*que lo oyey que le bara inſtitia* ſuo tempore) ſed quod interim reddat alienum proprio domino. Ecce caſus vbi per iuſtam ſententiam iudicis vbi nulla eſt ignorantia, compellitur aliquis reddere quod non tenebatur in conſcientia. Ratio huius eſt, quia iudex ex officio tenetur reddere vnicuique quod ſuum eſt: non autem pertinet ad eũ conſiderare detrimenta quæ per accidens conſequuntur debitoribus: ipſi autem debitores poterunt in conſcientia proprium detrimentum attendere.

DVBITATVR ſecundò. An ille qui emit rem furtiuam bona fide. v.g. Petrus & in eadem bona fide perſeuerans vendit illam Franciſco: teneatur poſtea comperta veritate, reſtituere pretium vero domino, quando non poteſt res ipſa reſtitui?

Arguitur primo pro parte negatiua, quoniam in caſu præcedentis dubij, poteſt Petrus poſt reſciſſum contractum cum latrone, retinere ſibi pretium, ergo multo magis in præſenti caſu. Probatur conſequentia. Quia in caſu priori, ſciens rem alienam eſſe, reſcindit contractum cum latrone: at in caſu noſtri dubij, neſciens adhuc eſſe furtiuam: vendit alteri ergo &c.

Secundò arguitur. In præſenti caſu, Petrus non tenetur reſtituere ratione iniuſtæ acceptionis, quia bona fide emerat: neque ratione rei acceptæ, quia iam bona fide vendidit, ergo nullo modo tenetur.

Tertiò arguitur. Si Petrus rem illam donaſſet vel in ſuũ vſum cõſumpſiſſet vel amiſiſſet, non tenetur ad reſtitutionem, quia non eſt factus ditior ex alia re, ergo neque in caſu poſito, vbi etiam non eſt factus locupletior: quia tanti vendidit quanti emit.

Sed pro altera parte, facit primò. Quod vnus titulus faciendi reſtitutionem, eſt res aliena detenta vel fructus illius, ergo cum Petrus receperit pretium ex venditione rei alienæ: tenebitur illud reſtituere, quoniam eſt quaſi fructus ipſius rei. Confirmatur. Quoniam illa venditione quam Petrus fecit, non transfert dominium rei alienæ in Paulum, ergo neque ipſe acquirit dominium pretij, & per conſequens tenetur illud reſtituere.

Secundò arguitur. Qui rem quam acceperat à latrone dono, poſteà ſi vendat, tenetur cognita veritate reſtituere pretium vero domino in quo factus eſt ditior: ſed ſimiliter Petrus efficitur locupletior, ergo tenetur pretium illud reſtituere. Probatur minor. Quia iam re vera amiſerat ipſe pretium quod dederat latroni, ergo ex re aliena fit locupletior

quàm

quã debebat esse reparãdo damnũ suũ de re aliena.

Tertio arguitur. Paulus in casu posito tenetur rẽ illam cognita veritate reddere vero domino, ergo etiam Petrus qui fuit venditor tenetur seruare Paulum indemnem, ergo tenebitur ad restitutionem pretij ipsi Paulo, quod si non fuerit possibile: vero domino tenebitur restituere tale pretium.

PRO decisione veritatis sit prima conclusio. Petrus in casu posito tenetur facere quantum in se est, vt Paulus qui bona fide emit rem, alienam nullum patiatur detrimentum: ita sanè quòd si verus dominus rei inuenerit illam apud Paulum, vel sit probabile quòd inueniet: tenebitur Petrus reddere pretium Paulo, vel esse paratus vt reddat si opus fuerit. Hanc conclusionem probant argumenta pro parte affirmatiua.

Sed tota difficultas est, quando Paulo nullum imminet periculum & Petrus retinet pretium rei alienæ quam vendidit olim: an teneatur illud pretium vero domino reddere, vel an teneatur rescindere cõtractum cum ipso Paulo, vt rem ipsam restituat vero domino? De qua re est cõmunis sententia, quod Petrus tenetur ad restituendum vero domino in tantum, in quantum factus est locupletior quam antea erat: quando bona fide accepit rem à latrone, ita sanè quod si tanti vendidit quanti emit, ad nullam tenetur restitutionem, si autem pluris vendidit tenebitur ad restitutionem totius pretij in quo factus est locupletior. Hanc sententiam tenet Caietan. hic & Syluest. verbo restitutio.3. & Maior in 4. distin.15. quæst.16. & Medina quæst.10. de rebus restituendis. Soto vbi supra art.2. & Couarruuias vbi supra. Id etiàm tenuit Victoria. Et ratio est, quia in prædicto caso neque tenetur ratione acceptionis, quia bona fide accepit, neque ratione rei, quia iã bona fide trãstulit à se talem rem: neq; manet cum aliquo fructu ipsius, quod si manet cum fructu obligabitur ad restituendum illum, ergo ex omni parte manet hæc sententia iustificata.

Secunda conclusio. Hæc sententia propter autoritatem asserentium probabilis est plurimum quę & apparenter probatur argumentis factis pro parte negatiua, eo vel maxime quod fauet possessori bonę fidei.

Tertia conclusio. Mihi multo probabilior sententia est, imo opposita non videtur mihi probabili, si ratio bene examinetur, videlicet, quòd in pręd dicto casu Petrus tenetur restituere totum pretiũ iustum vero domino rei, si non potest rem ipsam restituere. Hanc sententiam docuit in hac schola Salmantina Magister Peña: & probatur. Si Petrus retineret apud se rem illam, neque compareret latro cum quo posset rescindere contractum, tenetur cognita veritate quòd res illa est aliena, reddere illam vero domino, ergo & tenebitur restituere pretium si rem illam iam vendiderat. Probatur consequentia. Quia res illa & eius pretium quasi idem censentur quantum ad humanas commutationes. Secundò probatur. Nam si Petrus tenetur ad excessum pretij si pluris vendidit quàm emerat, eo quòd in illo factus est locupletior etiam tenebitur ad restituendum pretium iustum. Probatur consequentia. Quia in toto illo factus est locupletior quãdo vendidit rem bona fide. Probatur. Quia quando vendidit rem illam, vendidit alienum, ergo pretium quod accipit pro re aliena non debet illud habere, atque adeo si retinet efficitur locupletior quam debet esse quando vendidit rem alienam. Confirmatur. Quia Paulus qui bona fide emit rem alienam, habet intentionem dandi pre-

A tium vero domino rei, ergo reuera non transfert dominium pretij in Petrum venditorem, ergo Petrus nulla ratione potest retinere pretium illud, siquidem non acquirit dominium: quemadmodum non acquisiuit dominium rei quam vendidit. Denique probatur. Si res illa aliena vendita Petro, fructificasset in domo Petri, teneretur Petrus restituere fructus vero domino: sed pretium rei non est minus, imo magis videtur esse res ipsa quam fructus eiusdem, ergo non minus tenebitur restituere pretium rei. Et hanc conclusionem probant argumenta facta pro parte affirmatiua.

AD argumenta facta pro parte negatiua respondetur. Ad primum negatur consequentia. Est enim B differentia, quoniam in priori casu rescindens contractum cum ipso latrone non facit aliquam iniuriam vero domino, sed rescindit iniustitiam sibi factam, & quasi defendit se à latrone deducendo rem furtiuam ad eundem prorsus statum in quo antea erat constituta. At vero in secundo casu de nouo transfert rem alienam in alterum statum, neque enim debet Petrus resarcire illam iniuriam quam sibi fecit latro de fructu rei alienæ.

Ad secundum autem respondetur, quòd Petrus in casu ibi posito tenetur ad restitutionem ratione rei alienæ, quoniam etiam si non habeat illam rem apud se materialiter loquendo, habet tamen fructũ vel pretium illius, cuius dominium non potuit ac- C quirere ex tali venditione rei alienæ. Sequitur ergo euidenter, quòd tenebitur pretium illud alicui restituere, vel rescindendo contractum cum Paulo & reddendo ipsam rem vero domino, vel saltem dando vero domino pretium ipsius rei, illud scilicet quod habuit ex eo quod talem rem vendiderit alteri scilicet Paulo, cui talem rem vendiderat.

Ad tertium argumentum transeat antecedens, & nego consequentiam, quia si donasset vel amisisset rem illam, non est factus Petrus locupletior, at tunc factus est locupletior recipiendo pretium pro re vendita, quod iam ipse Petrus amiserat datum latroni.

DVBITATVR tertio. An bonæ fidei possessor D teneatur restituere fructus rei furtiuæ? v.g. emit Petrus bona fide & possidet oues vel vineam: an teneatur restituere lac lanam, &c. Pro parte negatiua, sũt quædam leges ciuiles quæ tribuunt ius & dominiũ horum fructuum possessori bonæ fidei. v.g. lex bonæ fidei. ff. de acquirendo rerum dominio. & l. sequitur. §. lana. ff. de vsucapionibus. & l. in pecudum fructu. ff. de vsuris. & Instituta de rerum diuisione. §. in pecudum. vbi dicitur fructus pecudum, continuò efficitur possessoris bonæ fidei.

Secundò arguitur. Qui bona fide emit rem alienam, nihilominus exponit se periculo amittendi pretium & reddendi rem vero domino, ergo æquũ est vt interim recipiat commodum ex re quam E emit.

Tertiò arguitur. Si quis inuitetur ad cœnam furtiuam, & bona fide cœnet, non tenetur postea cognita veritate restituere pecunias, quas erat cõsũpturus in sua cœna in domo propria: & tamen in illis factus est ditior propter cœnam furtiuam, ergo simile est in nostro casu.

SED in oppositum est l. certum. C. de rerum vendicatione. & l. eos. §. item veniunt. & l. sed etsi. ff. de petitione hæreditatis. & l. fructus. ff. de vsuris. & l. si me & Titium. ff. si certum petatur. quibus legibus cautum est: vt possessor bonæ fidei teneatur fructus rei furtiuæ restituere in quantum factus est locupletior.

PRO

Pro decisione veritatis sit prima conclusio. Possessor bonæ fidei non tenetur restituere fructus rei furtiuæ si non est factus ditior ex illis. Hæc est communis sententia & Theologis & Iurisperitis: & probatur ex legibus citatis in primo argumento, & etiam ex quibusdam citatis in oppositum, & ratio ipsam confirmat. Quia ille bonæ fidei possessor nõ tenetur ratione iniquæ acceptionis: neque ratione rei acceptæ, siquidem fructus iam sunt consumpti neque possessor inde factus est ditior: ergo nulla ratione tenetur restituere.

Secunda conclusio. Bonæ fidei possessor tenetur restituere omnem fructum & quidquid apud se retinet rei furtiuæ, ex quo factus est locupletior. Hęc probatur ex legibus citatis in oppositum, & insuper ratione. Quoniam fructus rei & res ipsa quantum ad mores attinet & humanas commutationes, pro eodem reputantur. Sed res aliena est restituenda, ergo & fructus rei alienæ. Item ratio D. Thom. ad primam conclusionem confirmat istam nostram. Quia secundum formam commutatiuæ iustitię debet subtrahi ab eo, qui habet vltra id quod suum est. Sed talis possessor habet aliquid ultra id quod suum est: ergo debet illud restituere. De hac conclusione videatur Couar. lib. 1. Variar. cap. 3. numero sexto. Denique communis sententia est Theologis & Iurisperitis. Verum est tamen, quod est controuersia in conciliandis legibus citatis, videlicet, in diffiniendo, an dominus rei possit petere à bonæ fidei possessore actione rei vindicationis, an ex officio iudicis, Hoc est an possit petere à iudice in omni rigore, vt adiudicet sibi fructus etiam si nolit; an potius possit petere à iudice ut liberaliter arbitretur, & secundum æquitatem quandam adiudicet sibi fructus aut partem illorum.

Tertia conclusio. Fructus & effectus vtiles rei furtiuæ, possunt vsucapi à bonæ fidei possessore spatio triennij transacto cum bona fide: etiam illi fructus quos durante triennio bonæ fidei ceperat, efficiuntur possessoris bonæ fidei. Hęc est communis sententia Theologis & Iurisperitis & patet ex his quæ diximus in superioribus in materia de præscriptione.

Quarta conclusio. Qui bona fide accipit à latrone res quæ sunt materia mutui, non tenetur ad restitutionem fructuum, etiam si ex illis factus sit locupletior: dummodo fur non reddatur ex illa datione impotens ad restituendum vero domino. Est tamen aduertendum, quod illæ res dicuntur materia mutui, quæ unico vsu consumuntur, ut est pecunia, panis & vinum. Probatur modo conclusio, qui bona fide accipit aliquid huiusmodi à latrone non tenetur ratione acceptionis vt patet, neque ratione rei acceptę, quia iam consumpsit illam bona fide, ergo nulla ratione tenetur. Secundo probatur, ipse verus dominus rei non habet ius petendi à latrone eandem numero rem, sed similem uel eiusdem pretij: sed res similis vel eiusdem pretij manet apud latronem unde possit restituere: ergo accipiés ab illo non tenebitur restituere, sed poterit remittere verum dominum ad latronem. Tertio, latro poterat donare aliam pecuniam uel aliud frumentum cuius erat dominus ipsi Petro: ergo etiam ipsam furtiuam pecuniam vel frumentum. Probatur consequentia, quia non magis est obnoxia restitutioni pecunia furtiua apud latronem: quam quæ erat propria, ergo cum apud latronem maneat unde possit soluere, poterit Petrus ab eo accipere dono pecunias uel panem emere uel vinum.

Sed est obiectio. Ex hac ratione sequitur, quod
A etiam si Petrus sciat hanc numero pecuniã esse furtiuam, poterit eam dono accipere à latrone uel per contractum uendendo illi uestem uel aliquid aliud: dummodo ipse latro habeat alia bona vnde possit facile restituere. Respondetur, quod in foro exteriore condemnaretur Petrus in tali casu: quia præsumitur dolus: sed in foro conscientiæ non tenebitur, maximè si accepit illam pecuniam ex contractu venditionis rei. Respondetur secundo, quod si constat Petro pecuniam illam singularem esse furtiuã & accipit eam: tenebitur ratione iniquę acceptionis: at vero si non constat quando accepit, & usus est illa non vltra tenebitur restituere, ut in quarta conclusione dictum est.

B Ad argumenta in oppositum pro parte negatiua. Respondetur ad primum, quod illæ leges probant primam conclusionem. Ad secundum nego consequentiam, quia ipse emptor propria voluntate emit illam: & idcirco verus dominus non debet pati detrimentum.

Ad tertium, aliqui dicunt, quòd inuitatus ad cœnam furtiuam, tenetur restituere tantum inquantum factus est locupletior cœnando in conuiuio. v. g. Si domi suæ consumpturus erat argentum: tenebitur ad restitutionem argenti illius. Sed profecto mihi magis placet, quod non teneatur ad aliquam restitutionem: si ille qui inuitauit non est factus impotens ad soluendum, propterea quod Petrus cœ-
C nauit cum illo.

Dubitatur quarto, circa secundam conclusionem. An Petrus mala fide emens vel accipiens aliquid à latrone teneatur semper restituere uero domino, an possit rescindere contractum?

Ad hoc dubium breuiter respondetur. Petrus in tali casu non potest rescindere contractum cum latrone, si non est certus quòd latro restituet uero domino: sed tenebitur Petrus cum detrimento pretij dati restituere uero domino. Hæc conclusio est cõtra Syluest. in verb. restitutio. 3. quæst. 7. & contra Nauar. in suo manual. cap. 17. num. 84. qui citat pro sua sententia Alex. Alens. in 4. parte. Aiunt itaq; isti auctores quòd saltim in foro conscientiæ potest Pe-
D trus rescindere contractum cum latrone.

Sed probatur nostra conclusio, Petrus in tali casu efficitur socius furis & furti particeps, ergo tenetur ad restitutionem sicut ipse fur. Item videtur expressa sententia D. Thomæ, ait enim in secunda cõclusione, quòd ratione iniquę acceptionis: tenetur homo ad restitutionem, etiam si res accepta apud ipsum non maneat. Sed Petrus in prædicto casu sciens & prudens rem esse furtiuam, iniquè accepit illam; ergo tenebitur ad restitutionem, etiam si rescindat contractum cum latrone ratione iniquæ acceptionis.

Secunda conclusio. Petrus tenebitur in isto casu
E ad restitutionem, non solum ipsius rei: sed etiam lucri cessantis & damni emergentis, ipsi domino: deductis tamen expensis quas dominus ipse erat facturus incolenda re sua, vel sustentanda. Sed quæret aliquis, an si res illa erat vsu consumptibilis: teneatur Petrus ad restitutionem? Respondetur affirmatiuè, & est eadẽ ratio atque ipsius conclusionis, quoniam acceptio fuit iniqua, & propterea omnia damna & detrimentaque sequuntur ipsi domino sunt restituenda. Neq; videtur nobis distinguendũ cum Ioanne de Medina tractatu de rebus restitut. quęst. 10. vbi ait, quòd nisi fur ex illa emptione & venditione factus sit impotens ad restituendũ: non tenebitur Petrus ad restitutionem. Et ratio eius est, quia Petrus poterat pecunias furtiuas dono accipe

re, si fur alias habebat vnde solueret: ergo siue rem vsu consumptibilem potuit accipere. Sed respondetur negando antecedens. Imo in tali casu est iniqua acceptio, si Petrus ī particulari cognoscit quòd istæ singulares pecuniæ sunt furtiuæ, & etiam si sint res vsu consumptibiles. Non enim debemus fauere consentienti cū latrone: cū detrimento veri domini.

Dvbitatvr quinto. Quid teneatur dubię fi dei possessor facere circa rem alienam restituendā?

Respondenir & sit prima conclusio. Qui initio emptionis dubius, an res esset furtiua emit eam intendens commodum veri domini: non peccat, sed tenetur postea facere inquisitionem diligentem pro qualitate rei & quantitate dubij. Quod si verus dominus comparuerit tenebitur rem illi reddere, & potest deducere pretium quod pro re illa dedit, vt di ximus dubio. 1. conclusione. 1.

Secunda conclusio. Qui dubius an res sit furtiua emit eam in proprium commodum: peccat contra iustitiam, & tenetur illam restituere ratione iniquæ acceptionis, & ratione rei acceptæ: sicut dictum est de emptore malæ fidei. Est exemplum frequens in argentarijs, & bibliopolis qui facile possunt cōiectari ex conditione vendentium & ex alijs circunstantijs rem esse furtiuam: & nihilominus emunt in proprium commodum. Ratio huius est: quia ille euidenter se exponit periculo cōtrectandi rem alienam inuito domino: ergo peccat contra iustitiam. Confirmatur ex. l. bonæ fidei. ff. de acquirendo rerum dominio: vbi dicitur, quod bonæ fidei possessor facit fructus suos, at malæ fidei possessor vel dubię nō facit fructus suos, ergo eadem est ratio de mala fide & dubia fide ad accipiendam rem.

Sed contra. Regula communis est quod in dubijs melior est cōditio possidentis, ergo empto dubitans poterit postea sibi retinere quod emit. Respondetur primo, quod hoc argumentum cōuincit saltem, quod non potest emere: quia dum vult emere nondum possidet: ergo in dubio nō debet intrare in possessionem alieni. Respondenir secundo, quòd in dubijs dicitur melior esse conditio possidentis: quando bona fide accepit sibi possessionem, quando vero mala fide vel dubia fuit iniqua acceptio: ac proinde nōn erit melior conditio in dubio istius possidētis.

Tertia conclusio. Qui à principio, bona fide rem furtiuam occupauit: & postea dubitat rationabiliter an illa res sit aliena: tenetur diligentem inquisitionem facere, vt sciat veritatem: quòd si nouerit esse alienam debet restituere: si autem non facit inquisitionem diligentem, exponit se euidenter periculo retinendi rem alienam inuito domino.

Sit quarta conclusio. Si facta diligenti examinatione, adhuc manet dubius rationabiliter: nihilominus poterit retinere sibi rem illam & vsilla. Ratio est, quia in isto casu verificatur, quod in dubio melior est conditio possidentis. Intelligitur enim de dubio iam diligenter examinato: tunc enim dubium illud, magis est speculatiuum, quam practicū. Quemadmodum si quis duxit vxorem bona fide, existimans priorem maritum esse mortuum: & postea rationabiliter dubitat an sit viuus vel mortuus: nō potest licitè cum illo dubio accedere ad vxorē, donec faciat diligentem inquisitionem ad cognitionem veritatis. Facta vero diligenti inquisitione iam poterit accedere ad vxorem non obstante quod maneat dubius: quia iam dubium illud est speculatiuum. Ita etiam continget in illo, qui bona fide accepit rem alienā: & postea dubitat, debet enim examinare dubium sicut iam diximus: Vtrùm vero cū tali dubia fide possit esse pręscriptio, quando bona

A fide cœpit homo possidere? De hac re variæ sententiæ sunt. De quo vide Syluest. in verbo, præscriptio. §. tertio. par. 3. vbi tenet sententiam Bar. in l. naturaliter. ff. de vsucap. quòd continuatur pręscriptio cum illa fide dubia: examinato tamē dubio diligenter & ego ita teneo, quamuis sentiat oppositum Magister Soto libr. 4. de Iustitia. quęst. 5. art. 4. quoniam re uera post illam diligentem inquisitionem, iam illa potest dici bona fides, moraliter & practice: quamuis habeat dubitationem quandam speculatiuam.

Quinta conclusio. In casu posito, licet possit homo rescindere contractum cum, illo à quo emit, quia vult se ipsum indemnem seruare: tamen non B poterit alteri vendere illam rem, nisi manifestando dubium illud. Probatur, quia vendens tenetur manifestare vitium rei, ex quo emptori potest incommodum euenire. Ista conclusio est contra Syluestrum in verbo, restitutio. 3. quęstio. 7. vbi ait, quod absolutè potest vendere. Verum est tamen quod si facta diligenti inquisitione, nulla reliqua est spes decidendi dubium illud: poterit homo absolutè vendere, sicut ipsemet iam bona fide possidet. Hactenus de prima & secunda conclusione.

Dvbitatvr sexto. Et principaliter circa tertiam conclusionem Diui Thomę, vbi ait quòd qui accipit rem alienam in suam vtilitatem & absque aliqua iniuria domini, tenetur ad restitutionem C ratione acceptionis. Est enim grauis difficultas, vtrùm qui accepit rem accommodatam. v. g. Equum, teneatur restituere domino: etiam si equus perierit absque culpa commodatarij? Ratio dubitandi non est modica, quoniam in capit. vnico. de commodatis habetur quod is qui gratia sui tantum accepit rem commodatam: tenetur ad restitutionem, etiam de leuissima culpa. Fortuitus autem casus nisi interueniat culpa vel pactum vel nisi in mora fuisset commodatarius, non est illi imputandus. Ecce quomodo non videtur vniuersalis conclusio Diui Thomæ.

Arguitur nihilominus in fauorem sententię D. Thomę. Primo. Mutuatarius tenetur restituere D debitum, etiam si nulla sua culpa pereat mutuum: ergo etiam commodatarius tenetur restituere commodatum uniuersaliter. Probatur consequentia. Nam magis uidetur teneri ad restitutionem, is qui non accipit dominium rei, quam is qui accepit: sed commodatarius non acquirit dominium commodati, mutuatarius uero acquirit: ergo si iste tenetur restituere, multo magis ille.

Secundo arguitur. Si culpa requiritur in commodatario ut teneatur restituere, uel requirit mortalis uel sufficit uenialis, si uenialis sufficit; uidetur durissimum quod pro leuissima culpa solutat magnum pretium, si uero mortalis fuit, sequitur quod ferè nunquam tenebitur commodatarius restituere: raro enim accidit ut rem alienam tanta neglige E tia commodatarius perdat, ut sit mortalis culpa.

Tertio arguitur. Si culpa requiritur, sequitur quod pro quantitate culpę teneatur commodatarius restituere plus minusve pretij, propter rem perditam. Consequens uidetur inconueniens magnum quia esset magna confusio metiri quantitatem culpę, ergo.

De hac difficultate Magister Soto lib. 4. de Iustitia. quæst. 7. artic. 2. dicit quatuor. Primum est, quod commodatarius tenetur restituere de leui culpa. Secundum est, quod non tenetur totum, sed pro ratione & quantitate culpę. Tertium est, quod non tenetur in foro conscientię nisi ex culpa mortali.

tali. Quartum est, quod omnia estimanda sunt secundum forum exterius, & eius sententię standum etiam in foro conscientiæ. At vero sententia communis est, quod commodatarius tenetur ad restitutionem: etiam si leuissima sua culpa res commodata perijt. Hanc sententiam docet Caietanus in hoc loco. Et Adrianus in 4. in materia de restitutione. fol. 48. Et Syluester in uerbo, commodato. §. 6. q. 8. & verbo, culpa. §. quarto. & est communis sententia Iurisperitis.

Pro decisione veritatis, notanda est distinctio celebris in hac materia apud Iurisperitos, videlicet, quod res commodata tripliciter potest perire apud commodatarium. Primo quidem fraude vel dolo, quando ex certa scientia & malitia res perijt. Secundo aliqua culpa commodatarij, Vbi aduertat Theologus quòd nomine culpæ aliud intelligant Iurisperiti, quam Theologi. Nam Theologi intelligunt peccatum aliquod coram Deo: sed Iuristæ intelligunt aliquam priuationem diligentiæ, quæ secundum mores hominum poterat adhiberi ad conseruandam rem illam, iuxta materiam & conditionem vniuscuiusque rei: siue illa priuatio sit peccatum coram Deo siue non, & huiusmodi culpam rursus distinguunt in leuem & leuissimam & latam & amplam. Tertio potest perire res accommodata ex casu fortuito, qui non cadit sub humana prouidentia, seu diligentia circa talem rem seruandam.

His positis, sit prima conclusio. Commodatarius tenetur ad restitutionem rei commodatæ: etiã si leuissima sua culpa perierit, neque peccauerit coram Deo. Hæc conclusio probatur ex citato cap. de commodato. Item ex l. in rebus. & ex l. si certo, §. commodato. ff. commodati. Vbi hęc conclusio expresse habetur: & est communis sententia Theologorum & Iurisperitorum, & ratione probatur, nam ius naturę postulat, ut qui rem ab alio accipit in proprium commodum: teneatur ad hoc quod dominus rei qui gratiam fecit non patiatur detrimentum: ergo si culpa vel inconsideratione commodatarij res perijt: non debet dominus pati aliquod detrimentum. Confirmatur. Quoniam aliàs tolleretur de republica commodandi contractus, qui valde necessarius est: nemo enim vellet commodare rem suam cum tanto periculo.

Prçterea arguitur specialiter contra sententiam Magistri Soto, quoniam secundum ipsum standum est sententiæ quæ pronuntiatur in foro exteriori: sed in foro exteriori condemnatur semper commodatarius de leuissima culpa: ergo nõ requiritur mortalis culpa ut in conscientia teneatur restituere. Neque valebit dicere quod est lex pęnalis, & propterea obligat postquam prolata est sententia, quoniam profecto tam leuis culpa non est digna tanta pœna; ac proinde lex esset iniqua si pœnalis esset. Rursus neque valebit respondere, quod sententia fundatur in falsa prçsumptione: quoniam si hoc esset uerum non obligaret in conscientia. Neque rursus lex prçsumit peccatum mortale: nam expresse cõdemnat de leuissima culpa. Dicendum ergo est, quod iura nihil aliud statuunt in hac parte: quàm quod naturæ iure constitutum est.

Secunda conclusio. Commodatarius non tenetur restituere, quãdo res commodata perit casu fortuito. Hęc conclusio intelligitur, nisi forte qui cõmodauit non expressit conditionem casus fortuiti: tunc enim commodatarius tenebitur restituere: quoniam alter potuit in contractu libero qui nullo modo erat in utilitatem propriam, talem conditio-

A nem apponere. Conclusio itaque sic intellecta asseritur ab omnibus Iurisperitis, & ipsa iura citata illam confirmant.

Sed oportet obseruare, quis nam sit casus fortuitus. Est enim qui non cadit sub humana prouidentia. v. g. Si fulmine percussus equus accommodatus pereat: & latrones multi repente aggrediantur, ubi grassari non solent. Ratione uero probatur, nam dominus rei accommodatæ non debet exigere maiorem solicitudinem à commodatarijs seruanda re, quam ipsemet posset habere: nisi forte vellit exprimere talem conditionem casus fortuiti: ergo si casu fortuito res ipsa perijt domino perit.

Sed rursus obseruandum est, quòd cum fuerit du-B bium an casus fuerit fortuitus, an uero prouideri potuerit ab ipso commodatario, & non fuerit prouisus: tunc declinandum est potius in fauorem domini. Ratio est, nam æquum est vt commodatarius qui beneficium recipit, patiatur potius damnũ in casu dubio, quam ipse dominus qui nullam reportat vtilitatem.

Tertia conclusio. Quando commodatarius ex culpa etiam leuissima tenetur restituere, tenebitur in totum & non in partem. Hanc expresse tenent iura citata, & communis sententia. Et ratio est manifesta: quoniam obligatio ad restituendum nõ oritur ex culpa veniali aut mortali coram Deo: sed potius ex natura contractus accommodationis, qui C postulat ut commodatarius teneatur rem commodatam domino reddere nisi perierit casu fortuito & quomodocunque alias pereat imputandum erit damnum ipsi commodatario. Siquidem non fuit solicitus seruare rem alienam, & hoc est quod nomine culpę intelligunt Iuristæ, ergo illi tenebitur in totum restituere.

Quarta conclusio. Mutuatarius tenetur restituere, etiam si fortuito casu mutuatum amiserit. Ratio est, quia mutuatarius statim efficitur dominus mutuati, vnde si mutuatum perit apud dominum ipsi domino perit: & ipse tenetur restituere magis ratione acceptionis, quam commodatarius qui non acquirit dominium commodati.

D Ad argumenta in oppositum respondetur. Ad primum concedo antecedens & nego consequentiam. Ad probationem negatur maior. Nam licet pluribus titulis teneatur commodatarius restituere, scilicet, ratione acceptionis, & ratione acceptæ rei, tamen mutuatarius strictius tenetur ratione acceptionis: eo quod suscipit rem ut verus dominus, ad consumendum illam: & idcirco tenetur ad restituendum illam in omni euentu.

Ad secundum argumentum iam diximus, quod non requiritur culpa mortalis neque venialis coram Deo: sed sufficit non apposuisse necessariam diligentiam secundum humanam prouidentiam possibilem: & idcirco tenebitur ad restituendum in totum.

E Ad tertium respondetur, quod culpa iuridico modo accepta, requiritur inquantum est signum non perijsse rem humano casu fortuito, in quo solum excusatur commodatarius à restitutione quando non præcessit pactum. Vnde etiam leuissima culpa sufficit ut teneatur restituere.

DVBITATVR septimo. Circa quartam conclusionem ubi agitur de acceptione iusta quæ est in vtilitatem dantis. An depositarius teneatur restituere solum quando sua culpa magna, depositum amiserit?

Arguitur primo pro parte negatiua. Ex cap. bo-

na fides, de deposito. vbi dicitur bona fides abesse præsumitur, si rebus tuis saluis existentibus depositas amisisti. Ex quo sic arguitur. Sit casus quod Petrus non poterat simul res proprias & depositas ab incendio eripere, & reliquit depositas vt proprias liberaret: tunc condemnabitur ex citato capit. ergo non requiritur aliqua culpa in depositario vt teneatur restituere.

Arguitur secundo. Ex eodẽ capit. vbi habet quod pacto vel culpa vel mora præcedentibus, casus etiam fortuitus imputatur depositario: ergo sufficit quæuis culpa neque requiritur magna. Confirmatur ex capit. si tua culpa de iniurijs & damno dato, vbi dicitur quod sufficit negligentia, nec ignorantia excusat: quo minus teneatur depositarius restituere. Et capit. consuluisti 2. quæst. 4. Et capit. in lectulo. 34. quæst. 2. Et capit. si clerico. 50. distinct. In quibus omnibus leuissima culpa imputatur depositario.

Propter hæc testimonia Adrianus in 4. vbi supra ait, depositarium teneri ad restituendum: etiam de leuissima culpa, accepto nomine culpæ iuridico modo. Altera sentẽtia est Magistri Soto vbi supra, quod depositarius qui recipit depositum in gratiam eius qui deponit: non tenetur ad restitutionem, nisi ex culpa mortali, & multo maiori quam illa, quæ commodatarium obligat: quia licet sit mortalis culpa quę obligat commodatarium: tamen putat ipse quod vocatur leuis culpa respectu culpæ, quæ obligat depositarium.

PRO decisione veritatis sit prima conclusio. Depositarius tenetur ad restitutionem ex culpa lata & ampla, etiam si coram Deo non sit nec veniale quidem peccatum. Verbi gratia. Si depositarius etiã oblitione naturali, reliquit depositũ in limine domus: non peccauit coram Deo, & tamen dicetur iuridice loquendo culpa lata & ampla. Hæc conclusio communis est Theologis, & Iurisperitis, & est Diui Thomę in corollario quartę conclusionis, & colligitur ex capit. bona fides citato. Et ex l. prima. §. vltimo. ff. depositi. & in l. contractus. ff. de regulis iuris. & Instit. quibus modis cõtrahitur obligatio. §. pręterea. Hanc etiam conclusionem probant duo argumenta facta in principio huius dubij.

Secunda conclusio. Depositarius non tenetur de leui culpa. Hæc probatur ex l. citata. ff. depositi. & est communis sententia & ratione probatur, quoniam depositum recipitur in gratiam tantum deponentis: ergo depositarius non debet grauari nisi de culpa lata & ampla. Secundo probatur. Si depositarius obligaretur de leui culpa, nemo vellet suscipere depositum: si autem non obligaretur saltem de lata & ampla culpa, nemo vellet depositum tradere: ac proinde periret iste contractus necessarius reipublicæ. Tertio probatur vtraque conclusio, commodatarius tenetur de leuissima culpa: ergo depositarius tenebitur tantum de lata & ampla culpa. Probatur consequentia, nam depositum differt à commodato per extremum quatenus commodatum est tantũ in gratiam commodatarij: depositum vero non est in gratiam depositarij, sed tantum deponentis: ergo commodatarius & depositarius debent obligari differenter ex culpis extremis.

Tertia conclusio. Quotiescunque depositarius habuit culpam latam tenebitur restituere in toto. Hæc est communis sententia, & ratio est: quia tunc sua culpa totum damnum emergit alteri. Sed obseruandum est, quod in casu dubio an culpa fuerit lata nec ne, declinandum est in fauorem depositarij: quia depositum fit in fauorem tantum eius qui deposuit. &

A idcirco ęquum est, vt ipse potius patiatur in commodum quam depositarius, vbi res dubia fuerit.

Ad argumenta in oppositum respondetur. Ad primum, quod sententia illius capituli bona fides, fundatur in pręsumptione: & idcirco in foro exteriore condemnabitur depositarius: nihilominus si re vera ille non fuit negligens non tenebitur in conscientia restituere: quia non obligabatur seruare rem alienam cum detrimento rei familiaris.

Ad secundum argumentum & confirmationem respondetur, quod iuxta varietatem contractuum, requiritur diuersitas culpę, vt teneatur quis restituere rem alienam. Et hoc est quod probant iura ibi citata, non autem quod quęuis culpa semper sufficiat, vt depositarius teneatur restituere depositum.

B DVBITATVR octauo. Circa tertiam & quartam conclusionem, quid sentiendum sit, quando rei acceptio iusta est, incommodum vtriusque partis, dantis, scilicet, & accipientis. v. g. locãtis & recipientis seu conducentis: & quãdo depositarius pretium recipit pro seruanda re in deposito. Quęrimus ergo, an etiam tunc ipse recipiens teneaẽ restituere rem, quæ sine culpa sua apud ipsum perijt. Ad hoc dubiũ Mag. Soto vbi supra dicit duo. Primum est, quod depositarius qui pretio se obligat ad custodiendum depositum: tenetur ad restituendum illud, etiam si sine culpa sua perierit, ratio eius est, quoniam qui assecurat merces tenebitur restituere, etiam si casu fortuito pereant, ergo etiã depositarius cui datur pretium

C vt custodiat depositum, est enim quasi contractus quidam assecurationis. Alterum est quod de conductore perinde dicendum est, sicut de commodatario dixerat, scilicet, quod tenetur conductor de leui culpa in partem, de graui in totum restituere. Et sicut ipse dixerat, commodatarius nõ tenetur in cõscientia nisi de culpa mortali: multo magis id debet dicere de conductore, quoniam iste non tantum in proprium commodum recipit, sed etiam in commodum locantis.

PRO decisione huius difficultatis sit prima conclusio. Conductor tenetur ad restitutionem rei perditę ex leui culpa. Hęc est communis sentẽtia Theologis & Iurisperitis, qui agunt de hac re in lege con

D tractus. ff. de regulis iuris. & in titul. de locato & cõducto. Et ratio huius est, quoniam conductor habet se medio modo inter depositarium & commodatarium. Commodatarius enim accipit rem tantum in proprium commodum, depositarius vero recipit rem solum in commodum deponentis: conductor autem partim in proprium commodum, partim in commodum domini accipit rem conductam, ergo ęquum est vt in obligatione ad restituendum, medio modo se habeat conductor. Ergo non tenebitur de leuissima culpa sicut commodatarius, neque tantum de lata & ampla culpa, sicut depositarius: sed de leui quę est media inter leuissimam & latam.

E Secunda conclusio. Si contingat quod commodatarius accipiat pretium pro custodia rei commodatę: teneẽ ad restitutionem commodati quod perijt sine culpa sua etiam casu fortuito. Probatur quoniã recepto pretio obligatur magis quam antea: sed sine pretio tenebatur etiam de leuissima culpa, ergo recepto pretio tenebitur de nulla culpa.

Tertia conclusio. Conductor qui accipit pretium pro custodia rei conductę: tenetur ad restitutionem de leuissima culpa. Probatur, quia non accepto pretio tenetur de leui culpa: sed accepto pretio magis tenetur, ergo tenebitur de leuissima culpa.

Quarta

A Quarta conclusio. Depositarius qui pro custodia depositi pretium accipit, tenetur ad restitutionem de leui culpa. Probatur, quia sine pretio tenebatur solum de lata & ampla culpa: sed accepto pretio magis tenebitur: ergo tenetur de leui culpa.

Vltima conclusio. In huiusmodi contractibus dijudicandis, in omni circunstantia, habenda est ratio ad quantitatem pretij & ad laborem & periculum in custodia rei, & sic ad arbitrium boni viri determinanda est maior vel minor obligatio in foro conscientiæ: imo etiam in foro exteriori. Et ad argumentum Magistri Soto respondetur, quod depositarius non semper recipit pretium vt assecuret: sed vt custodiat rem depositi, & tunc iudicandus erit B depositarius secundum leges custodiæ. Si autem fiat cum illo contractus assecurationis expressus vel interpretatiuus: tenebitur tunc in omni euentu, & in casu fortuito ad restitutionem depositi sicut crebro contingit in depositario generali, qui designatur in omni republica.

DVBITATVR nono & vltimo in hoc articulo. Circa solutionem ad secundum argumentum, Vtrùm teneatur quis cum detrimento proprio in rebus superioris ordinis restituere res inferioris ordinis. Est exemplum celebre de adultera quæ habet filium ex adulterino vtrum teneatur illa cum periculo vitæ vel famæ reuelare filium adulterinũ, vt ille excludatur ab hæreditate mariti. Est etiam C exemplum in tabellione, qui fecit falsam scripturã, & in teste qui dedit falsam testimonium, vnde aliquis fuit damnatus ad pœnam pecuniariam: an isti teneantur ad restitutionem cum detrimento famæ vel vitæ?

Pro parte affirmatiua arguitur primo. Obligatio ad restituendum est de iure naturæ, ergo restitutio non est omittenda propter damnum temporale.

Arguitur secundo. Ille cui facienda est restitutio, potest illam petere non obstante detrimento famæ vel vitę eius qui debet pecunias, ergo ipse tenebatur cum eodẽ detrimento restituere. Probatur consequentia, quia non potest dari bellum vel litigium iustum ex vtraque parte, nulla existente ignorantia.

D Arguitur tertio. Quamuis enim fama vel vita hominis sint ex genere suo excellentiora bona quã pecunia: tamen tanta potest esse quantitas pecunię, quod excedat famam hominis vulgaris, ergo saltem in illo casu homo ille infimæ conditionis, tenebitur restituere: non obstante detrimento suæ famæ imo etiam vitæ.

Arguitur quarto. Nemo potest aliena rapere vt seruet suam famam, ergo neque retinere.

Sed in oppositum est, determinatio Innocentij Tertij, in capit. officij de pœnitentijs & remissionibus. vbi ait, non esse denegandam pęnitentiam mulieri quæ ex adulterio suscepit prolem, neque vult hoc marito reuelare propter metum.

E De quæstione hac Caiet in hoc loco. & in opusc. 17. respon. respon. 14. dub. 2. & in Summa verb. adulterium. statuit vniuersalem regulam, scilicet. Nemo tenetur restituere res inferioris ordinis cum detrimento rerum superioris ordinis. Et hanc sententiã in casu adulteræ iam posito, tenet Scot. in 4 distin. 15. quęst. 2. & Gabr. ibidem. & Ioan. de Medina in tractatu de rebus restit. quæst. 3. causa 4.

Altera sententia est, quod licet adultera non teneatur restituere secundum allegatum capitulum: tamẽ tabellio & testis falsus tenetur restituere cum illo detrimento. Sic tenet Panormit. in cap. officij citato. & alij Iurisperiti ibidem, & Syluester in verbo, adulterium. §. secundo.

Tertia sententia est, quod adultera tenetur cum periculo famæ restituere. Hanc tenet Maior in 4. dist. 24. quęst. 17. & Adria. in 4. in materia. de restitutione. Imo adijcit, quod etiam cum periculo vitę tenetur reuelare crimen marito, dummodo non timeat quòd ipse maritus peccaturus sit occidendo illam: licet aliundè timeat sibi periculum vitæ iminere, v.g. à cognatis mariti vel etiam à iudice per sententiam.

Vltima sententia est Magistri Soto articulo secundò citato, vbi regulam Caietani positam, asserit esse perniciosam si vniuersaliter accipiatur: sed inquit ille habendam esse rationem ad quantitatem damni in temporalibus & ad qualitatem famæ vel vitæ adulteræ. Vnde asserit quòd aliquando tenebitur adultera cum certo periculo famæ. Verbi gratia, quando ipsa non est adeo illustris & filius spurius succedet in patrimonium insigne: imo etiam cum periculo vitæ tenebitur quando successio futura est in regnum vel principatum illustrissimum. Doctissimus Couarruuias in relectione regulę peccatum, parte 1. refert hanc opinionem & quantum ad periculum famæ approbat illam: quantum uero ad periculum uitæ, non audet approbare nec reprobare.

Pro decisione huius difficultatis sit vnica conclusio: Per se loquendo nemo tenetur restituere res inferioris ordinis, cum detrimento rerum superioris ordinis: nisi in casu in quo bonum publicũ periclitaretur. Probatur conclusio. Primo, nam res inferioris ordinis debent ancillari rebus superioris ordinis, neque possunt cum illis adæquari: at uero si restitutio rerum inferioris ordinis deberet fieri cum detrimento rerum superioris ordinis, peruertaretur ordo naturæ: ergo non est talis obligatio. Probatur secundo. Ex illo Matth 7. quæcunq; vultis ut faciant uobis homines, eadem uos facite illis. Sed omnis homo rationabiliter vult, ut in tali casu non obligetur ad restitutionem cum tãto detrimento: ergo nemo debet illam restitutionem exigere vt sibi fiat. Probatur tertio, in casu extremæ necessitatis, nõ tenetur debitor restituere creditori, etiam patienti similem necessitatem: sed qui periclitatur circa famam uel circa vitam est in extrema necessitate: ergo non tenetur restituere cum tanto periculo. Confirmatur. Si quis etiam iustè damnatus ad mortem, accipiat equum alienum pretiosum ut effugiat: non tenebitur ad restitutionem equi pereuntis in ipsa uia: cuius ratio non est alia, nisi quia res inferioris ordinis ancillantur rebus superioris ordinis, & in extrema necessitate non solum est licitum non restituere temporalia, sed etiam capere aliena.

Denique probatur conclusio. Specialiter quantum ad hoc, quod cum detrimento famæ: scilicet, cum infamia non teneatur homo restituere temporalia. Quoniam Diuus Thomas in solutione ad secundum, ait, quod nemo tenetur reuelare crimen suum ut restituat nisi Deo & confessori. Et confirmatur, quia nemo tenetur libertatem suam uendere ut restituat alienum, eo quod libertas pretiosior est omni auro: sed etiam fama est pretiosior diuitijs: ergo nemo tenetur cum eius detrimento temporalia restituere.

Et confirmatur secundo, quia nemo est qui non rationabiliter eligeret potius seruitutem cum bono nomine, quam libertatem cum infamia, ergo fama non minus æstimanda est, quam libertas. ac proinde si non tenetur quis cum amissione libertatis restituere: nec tenebitur cum amissione famæ.

Sed obſeruandum eſt, quod in concluſione diximus per ſe loquendo. Etenim aliquando, tam leuis poteſt eſſe infamia vt teneatur illam pati vt reſtituat rem magni pretij, cuius iudicium relinquitur arbitrio boni & prudentis viri. Diximus etiam in concluſione, niſi in caſu in quo bonum publicum periclitaretur: quoniam in tali caſu tenetur etiam homo pati mortem, ut ſubueniat reipublicæ, ergo multo magis reſtituere ſi hoc expedit bono communi.

Ad argumenta in oppoſitum reſpondetur. Ad primum quidem, quod præceptum reſtituendi cum ſit affirmatiuum, quamuis obliget iure naturæ: tamen non obligat vbique & ſemper, ſed pro loco & tempore & circunſtantijs alijs ſicut cætera præcepta affirmatiua: ac proinde dicimus quod in caſu propoſito, non obligat cum tanto detrimento ipſius debitoris. Non enim ius naturæ poſtulat, vt debitum in rebus inferioris ordinis reſtituatur rebus ſuperioris ordinis.

Ad ſecundum reſpondetur. Tranſeat antecedens, ſed nego conſequentiam, ſicut non valet iſta conſequentia, accuſator inſtè reum accuſat: ergo ipſe tenetur ſe prodere. Neque inde ſequitur, quod ſit bellum iuſtum ex utraque parte: quoniam qui tacet delictum ſuum, non contra pugnat.

Ad tertium reſpondetur, quod per ſe loquendo pecunia nunquam poterit adæquare valorem rerum ſuperioris ordinis: ſemper enim eſt maius malum quod aliquis incurrat infamiam, quam meram paupertatem, at uero quoniam diuitiæ ſunt inſtrumenta ad acquirendum honorem & conſeruandū illum: hinc eſt quod ſæpe poſſit contingere, vt aliquis teneatur cum aliqua infamia & proprio dedecore, reſtituere res inferioris ordinis: quatenus defectus illarum rerum, cauſa eſt uero domino dedecoris & infamiæ uel etiam impedit eum ab honore notabili, quem diuitijs poterat acquirere & conſeruare. Hinc igitur eſt quod ſententia illa Magiſtri Soto in quibuſdam caſibus uerificanda ſit & ſequenda.

Obſeruandum tamen eſt, quod quando defectus reſtitutionis inferiorum bonorum redundat in dānum boni communis: tunc tenetur homo etiam cum periculo famæ & vitæ reſtituere. Et ratio eſt, quia bonum commune & tranquillitas reipublicæ non referuntur inter bona ſuperioris ordinis, ſed inter bona ſuperioris ordinis, videlicet, quatenus ipſa reſpublica bonis temporalibus vel inſtrumentis acquirit honorem, uel pacem & ſalutem ſuorum ciuium.

Ad vltimum argumentum reſpondetur, quòd licitum quidem eſt accipere bona aliena ut quis effugiat mortem, & ſimiliter non reſtituere quod cō ſumptum eſt in extrema neceſſitate. Ratio eſt, quia huiuſmodi bona ſunt media per ſe primo ordinata ad conſeruationem vitæ. Cæterum non ita ſemper verum erit, quod poſſit aliquis accipere res alienas, vt euitet infamiam: quoniam iſta bona non ſunt media per ſe ordinata ad acquirendam famam, vnde non eſt licitum quod aliquis accipiat alienum ad acquirendam famam. Nihilominus licitum erit non reſtituere cum periculo amittēdi famam: quia iam tunc ipſe homo cooperaretur ſua actione ad ſeipſum infamandum, vt proximo reſtitueret rem aliquam temporalem merè inferioris ordinis.

Notandum tamen eſt, quòd dupliciter pōt quis in infamiam deuenire ut reſtituat alienum. Vno modo crimen ſuum manifeſtando, & ſic non obligatur ſeipſum prodere niſi Deo & confeſſori, vt di-
A cit Diuus Thomas. Altero modo, quia reſtituen-
do alienum venit in paupertatem, & amittit hono-
rem quem ex alienis diuitijs acquiſierat & conſer-
uabat: & de huiuſmodi hominibus dicimus, quod
tenentur reſtituere. Et ratio eſt, quia bona aliena
non ſunt ordinata ad honorem alterius: bene tamē
ad vitæ ſuſtentationem in extrema neceſſitate.

Denique in huiuſmodi caſibus notandum eſt,
quomodo debeant homines ſe habere in facienda
eiuſmodi reſtitutione. Dicimus ergo primò, quòd
tabellio & teſtis falſus, qui infamauerunt alium, te-
nentur cum periculo propriæ famæ ſeipſos retra-
ctare. Si autem timent imminere ſibi periculum
vitæ ex huiuſmodi reſtitutione, debent ſeipſos ut po
B terint in tutum collocari, & ſi opus fuerit fugere in
aliam prouinciam: & inde mittere literas teſtimo-
niales ſufficientes ad reſtitutionem famæ. Quod ſi
tabellio uel teſtis falſus conſtituerunt aliquem ſuo
teſtimonio in diſcrimine amittendæ uitæ: tenentur
ipſi cum eodem periculo negare quod affirmauerant.
Adultera vero de qua diximus, ſi habet magnum pa
trimonium & alia bona parafrenalia, ex quibus poſ
ſit reſtituere legitimo hæredi, tenetur id facere; te-
netur etiam quantum poteſt adulterini filij hære-
ditatem minuere. Poteſt etiam & decet, vt ſuadeat
adulterino filio ut ingrediatur religionem, ubi non
ſit ſucceſſio hereditaria in bona paterna religioſo-
rum. Quod ſi adultera putauerit utilem fore reue-
C lationem ſui criminis ipſi filio adulterino: tenebi-
tur pati illam leuiſſimam infamiam ut legitimi filij
non defrandentur in ſua hæreditate. Nihilominus
filius adulterinus raro tenebitur matri credere re-
uelanti ſuum crimen. Quod ſi mater, tot & tam vr-
gentes coniecturas dederit vt filius credat ſe adul-
terinum eſſe: tenebitur relinquere hæreditatem;
nihilominus non tenebitur ſe omnino priuari bo-
nis paternalibus: ſed licitum erit ei ſeruare portio-
nem aliquam, ad vitæ ſuſtentationem. Et ratio hu-
ius eſt, tum quia hoc ipſum expedit ad honorem pa
tris putatiui & aliorum fratrum, quod ipſe non viuat
cum magna abiectione & mendicitate: tum etiam,
quia ipſa mater tenetur iure naturæ ſuſtentare filiū,
D etiam adulterinum, unde ipſe poterit ex bonis ma-
ternis aliquid ſibi accipere moderatum ad uitæ ſu-
ſtentationem. Et quamuis leges tam eccleſiaſticæ
quam ciuiles videantur reddere inhabiles huiuſmo
di filios ſpurios ad aliquam hæreditatem acquiren-
dam: tamen ſemper ſunt intelligendæ, ita vt nō de-
rogent iuri naturali quo parentes tenentur filios
nutrire & ſuſtentare. Sed quæret aliquis, an ipſe
adulter ſi credat rationabiliter filium eſſe adulteri-
num, teneatur reſtituere alijs filijs legitimis vel hæ-
redibus mariti adulteræ, uel ipſi marito omne dam-
num quod patiuntur propter filium adulterinum?
Ad hoc reſpondet M. Soto lib. 4. de iuſtitia & iure,
E q. 7. art. 1. quod non tenetur aliquid reſtituere, niſi
forte adulter fuerit multum diues & potens. Sed
nos tenemus ſententiam communem, quod adul-
ter tenebitur non minus quam adultera ipſa, reſti-
tuere omnia damna quæ ſequuntur ex adulterio.
Nam etiā ſi adultera voluerit & inuitauerit adulte-
rum: tamen ipſe adulter nihilominus iniuriam fa-
cit marito, ergo tenebitur ad omnia damna quæ re
uera ſequuntur ex tali iniuſta actione, neque retu-
lerit quicquam, quod ipſe adulter ſit ualde diues aut
mediocriter: ſemper enim tenebitur reſtituere in-
quantum poterit. Cæterum de doctrina D. Tho.
ad tertium argumētum dicemus articulo ſequenti.

ARTICVLVS VII.

Vtrùm illi, qui non acceperunt, teneantur restituere.

4. dist. 15. q. 1 art. 5. quæst. 3.

D Septimum sic proceditur. Videtur, quòd illi qui non acceperunt, non teneantur restituere. Restitutio enim quędam pœna est accipientis. Sed nullus debet puniri, nisi qui peccauit. Ergo nullus debet restituere, nisi qui accepit.

2. Præterea. Iustitia non obligat aliquem ad hoc, quòd rem alterius augeat. Sed si ad restitutionem teneretur, non solum ille, qui accepit, sed etiam illi, qui qualitercunque cooperantur, augeretur ex hoc res illius, cui est aliquid subtractum: tum quia sibi multoties restitutio fieret: tum etiam quia quandoque aliqui operã dant ad hoc, quòd aliqua res alicui auferatur, quæ tamen non ei aufertur. Ergo non tenentur alij ad restitutionem.

3. Præterea. Nullus tenetur se periculo exponere ad hoc, quòd rem alterius saluet. Sed aliquando manifestando latronem, vel ei resistendo, aliquis periculo mortis se exponeret. Non ergo tenetur aliquis ad restitutionẽ propter hoc quòd non manifestat latronem, vel ei non resistit.

Sed contra est, quod dicitur Roman. 1. Digni sunt morte, non solum qui faciunt, sed etiam qui consentiunt facientibus. Ergo pari ratione etiam consentientes debent restituere.

Respondeo dicendum, quòd sicut dictum est, ad restitutionẽ tenetur aliquis, non solum ratione rei alienæ quam accepit, sed etiam ratione iniuriosæ acceptionis. Et ideo quicunque est causa iniustæ acceptionis, tenetur ad restitutionem. Quod quidem contingit dupliciter, directè, scilicet & indirectè. Directè quidem, quando inducit aliquis alium ad accipiendum. Et hoc quidem tripliciter. Primo quidem modo, mouendo ad ipsam acceptionem: quod quidem fit præcipiendo, consulendo, cõsentiendo expresse, & laudando aliquem quasi strenuum de hoc, quod aliena accepit. Alio modo ex parte ipsius accipientis, quia, scilicet eum receptat, vel

Art. præc.

A qualitercunque ei auxilium fert. Tertiò modo, ex parte rei acceptæ: quia scilicet, particeps est furti vel rapinæ, quasi socius maleficij. Indirectè verò, quando aliquis non impedit, cùm possit, & debeat impedire. Vel quia subtrahit præceptum, siue consilium impediẽs furtum, vel rapinam; vel quia subtrahit suum auxiliũ, quo posset obsistere, uel quia occultat post factũ: quæ his uersibus comprehenduntur.

B *Iussio, consilium, consensus, palpo, recursus.*
Participans, mutus, non obstans, non manifestans.

Sciendum tamen, quòd quinque præmissorum semper obligant ad restitutionem. Primò, iussio, quia scilicet ille qui iubet, est principaliter mouens, unde ipse principaliter tenetur ad restituendum, secundò, consensus, in eo scilicet sine quo rapina fieri non potest: tertiò, recursus, quando scilicet aliquis est receptator latronum, & eis patrocinium præstat: quar-
C tò, participatio, quando, scilicet aliquis participat in crimine latrocinij, & in præda: quintò, tenetur ille qui non obstat, cùm obstare teneatur. Sicut principes qui tenentur custodire iustitiam in terra, si per eorum defectum latrones increscãt, ad restitutionem tenentur: quia redditus quos habent, sunt quasi stipendia ad hoc instituta, ut iustitiam conseruent in terra. In alijs autem casibus enumeratis nõ semper obligatur aliquis ad restituendum.
D Non enim semper consilium, vel adulatio, vel aliquid huiusmodi, est efficax causa rapinæ. Vnde tunc solum tenetur consiliator, aut palpo, id est adulator, ad restitutionem, quando probabiliter æstimari potest, quòd ex huiusmodi causis fuerit iniusta acceptio subsecuta.

Ad primum ergo dicendum, quòd nõ solum peccat ille qui peccatũ exequitur, sed etiam qui quocunque modo peccati est causa, siue consiliando, siue præcipien-
E do, siue quouis alio modo.

Ad secundum dicendum, quòd principaliter tenetur restituere ille, q. est principalis in facto. Principaliter quidem pręcipiens, secundario verò exequens: & consequẽter alij per ordinẽ. Vno tñ restituente illi qui, passus est damnum, alius eidẽ restituere non tenei: sed illi qui sunt principales in facto, & ad quos res peruenit, tenentur alijs restituere, qui restituerunt.

Quando autem aliquis præcipit iniustam acceptionem, quæ non subsequitur, non est restitutio facienda, cùm restitutio principaliter ordinetur ad reintegrãdam rem eius, qui iniustè est damnificatus.

Ad tertium dicendum, quòd non semper ille qui non manifestat latronem, tenetur ad restitutionem, aut qui non obstat, vel qui non reprehendit: sed solum quando incumbit alicui ex officio, sicut principibus terræ, quibus ex hoc non multum imminet periculum. Propter hoc enim potestate publica potiuntur, vt sint iustitiæ custodes.

SVMMA ARTICVLI.

PRima conclusio principalis & vniuersalis. Quicunque est causa iniustæ acceptionis, siue directè siue indirectè, tenetur ad restitutionem. Ratio est, quia ad restitutionem tenetur aliquis nõ solum ratione rei acceptæ, sed etiam ratione iniustę acceptionis (vt art. 6. dictum est.) Sed omnis qui est causa directè vel indirectè iniustę actionis, est causa iniuriosæ actionis, ergo tenebitur.

Secunda conclusio. Omnes isti videlicet, præcipiens, consulens, cõsentiens, laudans, receptator vel auxiliator, participans, sunt causa directè iniustæ acceptionis.

Tertia conclusio. Isti vero, scilicet, nõ obstans qui tenetur obstare, non loquens qui tenetur manifestare: sunt causa indirectè iniustæ acceptionis.

Quarta conclusio. Ex omnibus numeratis, quinque semper tenentur restituere, videlicet pręcipiens, consentiens in aliquo sine quo iniusta acceptio fieri nõ poterat, receptator latronis, participans in crimine & præda, qui non obstat cum teneatur obstare: qualis est princeps & prætor ciuitatis.

Quinta conclusio. In alijs casibus numeratis, non semper tenetur homo restituere. v.g. consiliator & laudans, non semper tenebuntur restituere: nisi quãdo probabiliter iudicari poterit, quod ex huiusmodi consilio & laude iniusta acceptio fuerit subsequuta.

COMMENTARIVS.

CIRCA istas conclusiones aduertendum est, quòd Sylnest. in verb restitutio. 3. §. 6. & Adria. in 4. Palud. in 4. dist. 15. q. 2. aiũt, quòd si quis concurrat ad iniquam acceptionem quę aliàs etiam sine illius concursu sequeretur: non est dicendus causa acceptionis neque tenebitur ad restitutionem, nisi tantum partis quam ipse accepit. Nihilominus hanc sententiam falsam existimamus: nam ex illa sequeretur, quòd si duo homines percuterent Petrum, vterque lethaliter: quòd neuter esset causa occisionis, nec teneretur restituere. Probatur sequela. Nam sine concursu vtriuslibet, Petrus moreretur accepto vulnere ab altero. Itẽ sequeretur, quòd in vastatione ciuitatis per bellũ manifestè iniquum, nemo militum teneretur restituere: nisi tantum damnum singulare quod ipse fecerit. Probatur sequela. Quia sine quolibet milite singulari vastaretur ciuitas. Similiter sequeretur ex ista sententia, ꝙ quando multi simul deuastant vineam nullus teneretur restituere, nisi damnũ quod ipse fecerat. Nos igit regulam vniuersalem statuimus, quod ille dicit causa iniustę acceptionis, vel iniuriosę actionis: ad cuius actionem sequit ipsa iniusta acceptio, siue aliàs sequeretur siue non.

Vbi notandum est, quòd quoniam hic de moralibus actionibus est sermo: etiam sequela effectus moraliter & non physicè accipienda est. Ex quo sequitur, quòd sicut potest cõtingere quod aliquis sit causa simpliciter moralis & nullo modo physica. v. g. cõsulens furtum: ita potest contingere quod aliquis sit causa moralis simpliciter & causa physica secũdùm quid; videlicet concausa tantum. v. g. Petrus consentiens cum Paulo in furto talenti aurei, concurrit cũ illo ad frangendas fores quas solus Paulus non poterat confringere. Item concurrit cum illo ad portandum pondus auri, quod solus Paulus non poterat portare: tunc Petrus est causa simpliciter moralis: & tamen physicè loquendo non est simpliciter causa, sed concausa. Ratio huius est, quia causa moralis est simpliciter voluntaria & libera: cum igitur totus ille effectus sit voluntarius Petro directè vel indirectè: ita etiam vt ille effectus quem Paulus facit, imputetur Petro tanquam obiectum suę voluntatis: & similiter, Paulo imputet effectus quem facit Petrus: tenebitur vterque ad restitutionem in integrum, si alter non restituerit, ratione inique acceptionis. Cęterùm physicè loquendo, neuter est causa simpliciter, sed partialiter. Quoniam igitur obligatio ad restitutionem oritur ex actione iniqua, inquantum est moralis non inquantum est physica: hinc est, quòd etiam si plurimi concurrant ad damnum quod nullus solus potuisset facere: tamen singulis tenent totum restituere, quia singulis totum est voluntarium directè indirectè. Est igitur mens D. Tho. docere, quòd omnes numerati in quarta conclusione semper tenentur restituere totum: quia semper sunt causa totius damni.

DVBITATVR circa cõclusionem, an recipiens latronem ad hospitium teneatur restituere? Arguitur primo pro parte negatiua. Recipiens latronem ad hospitium, non est causa moralis furti, ergo non tenetur restituere. Probo antecedens. Nam si aliquo modo esset causa moralis furti, esset indirectè: sed hoc est falsum quia recipiẽs latronem ad hospitium nõ tenetur non recipere, maxime si paratus est omnes transeuntes recipere quasi ex officio stabularij: ergo iste talis non tenetur restituere.

Arguitur secundò. Si postquã latro accepit pr ędã absque meo auxilio & consilio, sed prorsus me ignorante, & postea det mihi partem prędæ ego nõ sum causa moralis totius damni, ergo non tenebor restituere totum.

Arguitur tertiò. Si Petrus videns furem accipientem alienum taceat, non tenetur restituere: & tamẽ poterat obstare, imo tenebatur: ergo non semper ille talis tenebatur restituere.

Sed in oppositum est ipsa doctrina Diui Thomę.

Ad primũ argumentum respondetur, quòd receptator latronis non solum est, qui sciens esse latronem semel recipit illum ad necessarium hospitium: sed ille qui hospitio suo fauet iniquitati latronis. v. g. si latro commodius sua latrocinia exercet habẽs refugium in diuersorio, tunc stabularius ipse cognoscens esse latronem: tenetur totum restituere, etiam si ex præda nihil accipiat.

Ad secundum respondetur concedo consequentiam. Neque enim D. Thom. ait, quòd participans in pręda capta teneatur in totum semper restituere: sed participans in crimine & ipsa pręda.

Ad

Ad tertium argumentum respondetur, ꝙ qui tenetur obstare ex sola charitate, non tenetur restituere si non obstat: at vero qui tenetur obstare ex iustitia & ex officio sicut est princeps, aut prætor ciuitatis: tenetur totum damnum restituere si non obstat.

Hinc sequitur amplissimum corolarium, quòd omnes qui ex officio & pacto sunt custodes boni communis aut particularis, tenentur restituere totum damnum illatum: si potuerunt obstare clamando, vel reuelando, aut quomodolibet alias & non obstiterunt, verbi gratia, Rex qui videns reipublicæ damnam, tacet & dissimulat, neque impedit cũ possit: similiter prætor & ministri eius dissimulantes latrocinia & furta, custodes vinearum & montium & segetum, & famuli domus qui debent res communes ipsius domus custodire, tutores & curatores minorum & alij similes. Sed quæret aliquis, an isti teneantur de leuissima culpa vel leui aut lata? Respondetur, quòd nimis durum esset obligare istos custodes de leuissima culpa, sicut obligat Adria. in 4. in materia de restitutione. Sed nos dicimus satis esse, quod teneantur de leui culpa. Ratio est, quoniam isti suscipiunt rem sub custodia in vtilitatem vtriusque partis, ergo tenebuntur ad restitutionem, sicut supra diximus de conductore.

Sed est obiectio, & probatur quod custodes montium nullo modo teneantur restituere, etiam si videntes ligna cędi dissimulent. Est argumentum, ipsi cædentes ligna non peccant contra iustitiam vt supra diximus, ergo neque custodes tacentes.

Pro solutione huius argumenti nota, ꝙ si mons est communitatis & necessitas vrget, cædentes ligna sibi necessaria non peccant cædentes, neque custode dissimulantes: at vero si custodibus non constat ista necessitas peccant contra iustitiam discimulantes: quoniam tenentur ex officio & pacto instissimo custodire montem: & tenebunt saltem ad restitutionem pœnæ taxatæ per legem contra cædẽtes ligna. Dixi saltem, quia tanta potest esse alias dissimulatio custodis, quod mons destruatur: & tunc tenebitur ad restitutionem damni totius. Si autem mõs fuerit particularis domini propria manu plantatus, vel antecessorum: tunc & ipsi cædentes ligna peccant contra iustitiam, nisi magna necessitate excusentur, & ipsi custodes dissimulantes tenebuntur ad restitutionem damni dati domino suo.

Ad argumentũ positum respondetur, transeat antecedens & nego consequentiam, Quia custodes tenentur ex officio & pacto seruare montem: cæteri vero tenentur ad solutionem pœnæ si capiantur in monte communitatis. Et sæpe alias potest contingere, quòd aliquis teneatur ad aliquid siue faciendũ siue non faciendum solum ex charitate, vel misericordia: & tamen ille cui incumbit ex officio prouidere, vt illud fiat vel non fiat: peccabit contra iustitiam si dissimulent. v.g. si princeps tempore maximę famis in republica, non prouideat si opus fuerit, quod diuites eleemosynas faciant pauperibus, ipse peccabit contra iustitiam, quanuis aliàs diuites non peccarent nisi contra charitatẽ & misecordiã.

Circa vltimam conclusionem notandum est, quòd quando consiliarius, aut laudator mali operis non influit suo cõsilio aut laude in animum iniquè agentis, ita vt ex eo moueatur ad opus iniustũ, aut animosior efficiatur ad illud perpetrandum: non tenebitur ad restitutionem, etiam si laudatus ille inique agat. Ratio est, quia tũc consiliator & laudans, nullo modo est causa mortalis iniquæ actionis. Cum autem reuera mouet animum alterius,
A vel audaciorem efficit: tenebitur ad restitutionem si sequatur iniqua actio.

Sed quæris, quid si antequam sequatur iniqua actio consiliator, vel laudator retractet sententiam, vel vituperet factum: an tunc teneatur ad restitutionem? Respondetur, quòd nihilominus tenebitur ad restitutionem. Et ratio est, quia damnum illud sequitur ex iniqua actione iustius hominis: & pœnitentia ipsa non debet deobligare à restitutione.

Sed est obiectio. Si quis antequam occidatur proximus ab altero cui consilium dedit vel quem laudauit ad illam actionem, retractauerit sententiam, & vituperauerit actionem illam, non incurreret irregularitatem, ergo nõ tenebitur ad restitutionem.
B Probatur antecedens. Quoniam si occidendus fuerit clericus, non incurret excommunicationem, ergo nec irregularitatem. Respondetur, nego antecedens. Ad probationem, concedo antecedens & nego consequentiam. Et ratio discriminis est, quia irregularitas quę sequitur ex homicidio voluntario, non est per se pœna peccati: sed est indecentia quæ potest incurri ab existenti in gratia Dei, sicut prætor incurrit irregularitatem occidendo latrones. At vero excommunicatio, est proprijssime maxima pœna peccati, quæ non incurritur (secundùm probabiliorem sententiam (coram Deo ab existenti in gratia: neque infligitur pro peccato præterito, nisi de præsenti perseueret contumacia dum exercetur a-
C ctus pro quo lata est excommunicatio. Verum est tamen, quod ille talis haberetur excommunicatus in foro exteriori sed non coram Deo.

DVBITATVR secundò circa solutionem ad secundum, an cum multi simul concurrunt ad iniuriosam actionem, si vnus illorum restituat domino totum damnum, teneãtur cæteri illi refundere pro rata parte. De qua re, aliqua dicit Caiet. art. præcedenti ad tertium argumentum.

Pro solutione istius dubij sit prima cõclusio. Quãdo res ablata adhuc extat apud socios furti, aut certè ab illis mala fide consumpta est, tenentur socij restituere. Hæc est communis sententia & certa. Et ratio est, quia ipsi socij tenebantur totum damnum
D restituere domino ratione rei acceptæ, aut ratione rei mala fide consumptæ: sed qui restituit domino totum damnum, succedit in omne ius & dominiũ quod habebat verus dominus erga res illas, ergo illi facienda est restitutio.

Secunda conclusio. Si ex iniqua acceptione nullum commodum accessit ijs qui iniuriam fecerunt, tunc si is qui restituit vero domino totum damnum fuit inductus ad faciendum damnum aliorum precibus aut monitis, tenebuntur alij ei rependere pro rata parte. Ratio est, quia inductus ab alijs ad faciendum malum, incurrit obligationẽ restituendi in solidum, ergo si restituit tenebuntur alijs ipsi refundere partes suas. Probatur consequen-
E tia. Quia quilibet illorum tenebatur ex iustitia restituere totum damnum cuius fuit causa. Confirmatur. Quia si omnes pariter conuenirent ad faciendum malum, & quidam illorum restituere, tenerentur alij ei rependere, ergo multo magis quando ille qui restituit fuerat inductus ab alijs qui fuerunt causa principalis.

Tertia conclusio. In eodem casu, si ille qui restituit fuit autor & persuasor iniuriæ faciendæ, non tenetur alteri aliquid eidem refundere. Ratio est, quia tunc socij non tenẽtur ratione rei acceptæ, nihil enim mansit apud illos, nec mala fide quidquam consumptum est, neque ratione iniustæ acceptionis, siquidem ipse qui restituit dum alios induxerat,

visus

Quando autem aliquis præcipit iniuſtam acceptionem, quæ non ſubſequitur, non eſt reſtitutio facienda, cùm reſtitutio principaliter ordinetur ad reintegrãdam rem eius, qui iniuſtè eſt damnificatus.

Ad tertium dicendum, quòd non ſemper ille qui non manifeſtat latronem, tenetur ad reſtitutionem, aut qui non obſtat, vel qui non reprehendit: ſed ſolum quando incumbit alicui ex officio, ſicut principibus terræ, quibus ex hoc non multum imminet periculum. Propter hoc enim poteſtate publica potiuntur, vt ſint iuſtitiæ cuſtodes.

SVMMA ARTICVLI.

PRima concluſio principalis & vniuerſalis. Quicunque eſt cauſa iniuſtæ acceptionis, ſiue directè ſiue indirectè, tenetur ad reſtitutionem. Ratio eſt, quia ad reſtitutionem tenetur aliquis nõ ſolum ratione rei acceptæ, ſed etiam ratione iniuſtæ acceptionis (vt art. 6. dictum eſt.) Sed omnis qui eſt cauſa directè vel indirectè iniuſtæ actionis, eſt cauſa iniurioſæ actionis, ergo tenebitur.

Secunda concluſio. Omnes iſti videlicet, præcipiens, conſulens, cõſentiens, laudans, receptator vel auxiliator, participans, ſunt cauſa directè iniuſtæ acceptionis.

Tertia concluſio. Iſti vero, ſcilicet, nõ obſtans qui tenetur obſtare, non loquens qui tenetur manifeſtare: ſunt cauſa indirectè iniuſtæ acceptionis.

Quarta concluſio. Ex omnibus numeratis, quinque ſemper tenentur reſtituere, videlicet præcipiens, conſentiens in aliquo ſine quo iniuſta acceptio fieri nõ poterat, receptator latronis, participans in crimine & præda, qui non obſtat cum teneatur obſtare: qualis eſt princeps & prætor ciuitatis.

Quinta concluſio. In alijs caſibus numeratis, non ſemper tenetur homo reſtituere. v.g. conſiliator & laudans, non ſemper tenebuntur reſtituere: niſi quãdo probabiliter iudicari poterit, quod ex huiuſmodi conſilio & laude iniuſta acceptio fuerit ſubſequuta.

COMMENTARIVS.

CIRCA iſtas concluſiones aduertendum eſt, quòd Syluest. in verb reſtitutio. 3. §. 6. & Adria. in 4. Palud. in 4. diſt. 15. q. 2. aiũt, quòd ſi quis concurrat ad iniquam acceptionem quę aliàs etiam ſine illius concurſu ſequeretur: non eſt dicendus cauſa acceptionis neque tenebitur ad reſtitutionem, niſi tantum partis quam ipſe accepit. Nihilominus hanc ſententiam falſam exiſtimamus: nam ex illa ſequeretur, quòd ſi duo homines percuterent Petrum, vterque lethaliter: quòd neuter eſſet cauſa occiſionis, nec teneretur reſtituere. Probatur ſequela. Nam ſine concurſu vtriuſlibet, Petrus moreretur accepto vulnere ab altero. Itẽ ſequeretur, quòd in vaſtatione ciuitatis per bellũ manifeſtè iniquum, nemo militum teneretur reſtituere: niſi tantum damnum ſingulare quod ipſe fecerit. Probatur ſequela. Quia ſine quolibet milite ſingulari vaſtaretur ciuitas. Similiter ſequeretur ex iſta ſententia, ꝙ quando multi ſimul deuaſtant vineam nullus teneretur reſtituere, niſi damnũ quod ipſe fece-

A rat. Nos igit̃ regulam vniuerſalem ſtatuimus, quod ille dicit̃ cauſa iniuſtę acceptionis, vel iniurioſę actionis: ad cuius actionem ſequit̃ ipſa iniuſta acceptio, ſiue aliàs ſequeretur ſiue non.

Vbi notandum eſt, quòd quoniam hic dè moralibus actionibus eſt ſermo: etiam ſequela effectus moraliter & non phyſicè accipienda eſt. Ex quo ſequitur, quòd ſicut poteſt cõtingere quod aliquis ſit cauſa ſimpliciter moralis & nullo modo phyſica. v.g. cõſulens furtum: ita poteſt contingere quod aliquis ſit cauſa moralis ſimpliciter & cauſa phyſica ſecũdum quid; videlicet concauſa tantum. v.g. Petrus conſentiens cum Paulo in furto talenti aurei, concurrit cũ illo ad frangendas fores quas ſolus Paulus non pote-

B rat confringere. Item concurrit cum illo ad portandum pondus auri, quod ſolus Paulus non poterat portare: tunc Petrus eſt cauſa ſimpliciter moralis: & tamen phyſicè loquendo non eſt ſimpliciter cauſa, ſed concauſa. Ratio huius eſt, quia cauſa moralis eſt ſimpliciter voluntaria & libera: cum igitur totus ille effectus ſit voluntarius Petro directè vel indirectè: ita etiam vt ille effectus quem Paulus facit, imputetur Petro tanquam obiectum ſuę voluntatis: & ſimiliter Paulo imputet̃ effectus quem facit Petrus: tenebitur vterque ad reſtitutionem in integrum, ſi alter non reſtituerit, ratione iniquę acceptionis. Cęterùm phyſicè loquendo, neuter eſt cauſa ſimpliciter, ſed partialiter. Quoniam igitur obligatio ad reſti-

C tutionem oritur ex actione iniqua, inquantum eſt moralis non inquantum eſt phyſica: hinc eſt, quòd etiam ſi plurimi concurrant ad damnum quod nullus ſolus potuiſſet facere: tamen ſingulis tenent̃ totum reſtituere, quia ſingulis totum eſt voluntarium directè indirectè. Eſt igitur mens D. Tho. docere, quòd omnes numerati in quarta concluſione ſemper tenentur reſtituere totum: quia ſemper ſunt cauſa totius damni.

DVBITATVR circa cõcluſionem, an recipiens latronem ad hoſpitium teneatur reſtituere? Arguitur primo pro parte negatiua. Recipiens latronem ad hoſpitium, non eſt cauſa moralis furti, ergo non tenetur reſtituere. Probo antecedens. Nam ſi aliquo

D modo eſſet cauſa moralis furti, eſſet indirectè: ſed hoc eſt falſum quia recipiẽs latronem ad hoſpitium nõ tenetur non recipere, maxime ſi paratus eſt omnes tranſeuntes recipere quaſi ex officio ſtabularij: ergo iſte talis non tenetur reſtituere.

Arguitur ſecundò. Si poſtquã latro accepit prędã abſque meo auxilio & conſilio, ſed prorſus me ignorante, & poſtea det mihi partem prędæ ego nõ ſum cauſa moralis totius damni, ergo non tenebor reſtituere totum.

Arguitur tertiò. Si Petrus videns furem accipientem alienum taceat, non tenetur reſtituere: & tamẽ poterat obſtare, imo tenebatur: ergo non ſemper ille talis tenebatur reſtituere.

E Sed in oppoſitum eſt ipſa doctrina Diui Thomę.

Ad primũ argumentum reſpondetur, quòd receptator latronis non ſolum eſt, qui ſciens eſſe latronem ſemel recipit illum ad neceſſarium hoſpitium: ſed ille qui hoſpitio ſuo fauet iniquitati latronis. v.g. ſi latro commodius ſua latrocinia exercet habens refugium in diuerſorio, tunc ſtabularius ipſe cognoſcens eſſe latronem: tenetur totum reſtituere, etiam ſi ex præda nihil accipiat.

Ad ſecundum reſpondetur concedo conſequentiam. Neque enim D. Thom. ait, quòd participans in prędã capta teneatur in totum ſemper reſtituere: ſed participans in crimine & ipſa prędã.

Ad

Ad tertium argumentum respondetur, ꝙ qui tenetur obstare ex sola charitate, non tenetur restituere si non obstat: at vero qui tenetur obstare ex iustitia & ex officio sicut est princeps, aut prætor ciuitatis: tenetur totum damnum restituere si non obstat.

Hinc sequitur amplissimum corolarium, quòd omnes qui ex officio & pacto sunt custodes boni communis aut particularis, tenentur restituere totum damnum illatum: si potuerunt obstare clamando, vel reuelando, aut quomodolibet alias & non obstiterunt, verbi gratia, Rex qui videns reipublicæ damnum, tacet & dissimulat, neque impedit cũ possit: similiter prætor & ministri eius dissimulantes latrocinia & furta, custodes vinearum & montium & segetum, & famuli domus qui debent res communes ipsius domus custodire, tutores & curatores minorum & alij similes. Sed quæret aliquis, an isti teneantur de leuissima culpa vel leui aut lata? Respondetur, quòd nimis durum esset obligare istos custodes de leuissima culpa, sicut obligat Adria. in 4. in materia de restitutione. Sed nos dicimus satis esse, quod teneantur de leui culpa. Ratio est, quoniam isti suscipiunt rem sub custodia in vtilitatem vtriusque patris, ergò tenebuntur ad restitutionem, sicut supra diximus de conductore.

Sed est obiectio, & probatur quod custodes montium nullo modo teneantur restituere, etiam si videntes ligna cędi dissimulent. Est argumentum, ipsi cædentes ligna non peccant contra iustitiam vt supra diximus, ergo neque custodes tacentes.

Pro solutione huius argumenti nota, ꝙ si mons est communitatis & necessitas vrget, cædentes ligna sibi necessaria non peccant cædentes, neque custode dissimulantes: at vero si custodibus non constat ista necessitas peccant contra iustitiam dissimulantes: quoniam tenentur ex officio & pacto iustissimo custodire montem: & tenebunt saltem ad restitutionem pœnæ taxatæ per legem contra cædẽtes ligna. Dixi saltem, quia tanta potest esse alias dissimulatio custodis, quod mons destruatur: & tunc tenebitur ad restitutionem damni totius. Si autem mõs fuerit particularis domini propria manu plantatus, vel antecessorum: tunc & ipsi cædentes ligna peccant contra iustitiam, nisi magna necessitate excusentur, & ipsi custodes dissimulantes tenebuntur ad restitutionem damni dati domino suo.

Ad argumentũ positum respondetur, transeat antecedens & nego consequentiam, Quia custodes tenentur ex officio & pacto seruare montem: cæteri vero tenentur ad solutionem pœnæ si capiantur in monte communitatis. Et sæpe alias potest contingere, quòd aliquis teneatur ad aliquid siue faciendũ siue non faciendum solum ex charitate, vel misericordia: & tamen ille cui incumbit ex officio prouidere, vt illud fiat vel non fiat: peccabit contra iustitiam si dissimulent. v.g. si princeps tempore maximę famis in republica, non prouideat si opus fuerit, quod diuites eleemosynas faciant pauperibus, ipse peccabit contra iustitiam, quamuis aliàs diuites non peccarent nisi contra charitatẽ & misecordiã.

Circa vltimam conclusionem notandum est, quòd quando consiliarius, aut laudator mali operis non influit suo cõsilio aut laude in animum iniquè agentis, ita vt ex eo moueatur ad opus iniustũ, aut animosior efficiatur ad illud perpetrandum: non tenebitur ad restitutionem, etiam si laudatus ille inique agat. Ratio est, quia tũc consiliator & laudans, nullo modo est causa mortalis iniquæ actionis. Cum autem reuera mouet animum alterius, A vel audaciorem efficit: tenebitur ad restitutionem si sequatur iniqua actio.

Sed quæris, quid si antequam sequatur iniqua actio consiliator, vel laudator retractet sententiam; vel vituperet factum: an tunc teneatur ad restitutionem? Respondetur, quòd nihilominus tenebitur ad restitutionem. Et ratio est, quia damnum illud sequitur ex iniqua actione iustius hominis: & pœnitentia ipsa non debet deobligare à restitutione.

Sed est obiectio. Si quis antequam occidatur proximus ab altero cui consilium dedit vel quem laudauit ad illam actionem, retractauerit sententiam; & vituperauerit actionem illam, non incurreret irregularitatem, ergò nõ tenebitur ad restitutionem. B Probatur antecedens. Quoniam si occidendus fuerit clericus, non incurret excommunicationem, ergo nec irregularitatem. Respondetur, nego antecedens. Ad probationem, concedo antecedens & nego consequentiam. Et ratio discriminis est, quia irregularitas quę sequitur ex homicidio voluntario, non est per se pœna peccati: sed est indecentia quæ potest incurri ab existenti in gratia Dei, sicut prætor incurrit irregularitatem occidendo latrones. At vero excommunicatio, est proprijssime maxima pęna peccati, quæ non incurritur (secundùm probabiliorem sententiam (coram Deo ab existenti in gratia: neque infligitur pro peccato præterito, nisi de præsenti perseueret contumacia dum exercetur a- C ctus pro quo lata est excommunicatio. Verum est tamen, quod ille talis haberetur excommunicatus in foro exteriori sed non coram Deo.

DVBITATVR secundò circa solutionem ad secundum, an cum multi simul concurrunt ad iniuriosam actionem, si vnus illorum restituat domino totum damnum, teneãtur cæteri illi refundere pro rata parte. De qua re, aliqua dicit Caiet. art. præcedenti ad tertium argumentum.

Pro solutione istius dubij sit prima cõclusio. Quãdo res ablata adhuc extat apud socios furti, aut certè ab illis mala fide consumpta est, tenentur socij restituere. Hæc est communis sententia & certa. Et ratio est, quia ipsi socij tenebantur totum damnum D restituere domino ratione rei acceptæ, aut ratione rei mala fide consumptæ: sed qui restituit domino totum damnum, succedit in omne ius & dominiũ quod habebat verus dominus erga res illas, ergo illi facienda est restitutio.

Secunda conclusio. Si ex iniqua acceptione nullum commodum accessit ijs qui iniuriam fecerunt, tunc si is qui restituit vero domino totum damnum fuit inductus ad faciendum damnum aliorum precibus aut monitis, tenebuntur alij ei rependere pro rata parte. Ratio est, quia inductus ab alijs ad faciendum malum, incurrit obligationẽ restituendi in solidum, ergo si restituit tenebuntur alijs ipsi refundere partes suas. Probatur consequen- E tia. Quia quilibet illorum tenebatur ex iustitia restituere totum damnum cuius fuit causa. Confirmatur. Quia si omnes pariter conuenirent ad faciendum malum, & quidam illorum restituere, tenerentur alij ei rependere, ergo multo magis quando ille qui restituit fuerat inductus ab alijs qui fuerunt causa principalis.

Tertia conclusio. In eodem casu, si ille qui restituit fuit autor & persuasor iniuriæ faciendæ, non tenẽtur alteri aliquid eidem refundere. Ratio est, quia tunc socij non tenẽtur ratione rei acceptæ, nihil enim mansit apud illos, nec mala fide quidquam consumptum est, neque ratione iniustæ acceptionis, siquidem ipse qui restituit dum alios induxerat,

visus

visus est iuri suo cedere. Hæc conclusio est Caiet. A vbi supra: quanuis M. Soto lib. 4. de iust. q. 7. ar. 3. moderatur illam. Ait enim, quod si autor criminis non intentaret malum nisi comitatus alijs socijs: tunc tenebuntur socij eidem restituere. Nihilominus nobis magis placet sententia Caietani: quia ipse autor criminis etiam persuasit socijs, vt se comitarentur: & idcirco in hac parte omnino cessit iuri suo.

Quarta conclusio. Quando plures vno animo conuenerunt ad faciendam iniuriam: siue quilibet illorum esset illam facturus siue socio siue non: nihilominus quilibet illorum tenebitur restituere pro rata ei qui restituit totum. Ratio est, quia in tali casu videntur omnes inter se implicitum pactum societatis fecisse, vt omnes teneatur ad commoda B vel incommoda.

ARTICVLVS VIII.

Vtrùm quis teneatur statim restituere, an vero possit restitutionem differre.

AD Octauum sic proceditur. Videtur, quòd non teneatur aliquis restituere statim, sed potius licitè possit restitutionem differre. Præcepta enim affirmatiua non obligant ad semper. Sed necessitas restituendi imminet ex præcepto affirmatiuo. Ergo non obligatur homo ad statim restituendum.

2. Præterea. Nullus tenetur ad impossibile. Sed quandoque aliquis non potest statim restituere. Ergo nullus tenetur ad statim restituendum.

3. Prætcrea. Restitutio est quidã actus virtutis, scilicet iustitiæ. Tempus autem est vna de circunstãtijs quæ requiruntur ad actus virtutum. Cùm ergo aliæ circunstantiæ non sint determinatæ in actibus virtutum, sed determinabiles secundùm rationem prudentiæ: videtur quòd nec in restitutione sit tempus determinatum, vt, scilicet aliquis teneatur ad statim restituendum.

Sed contra est, quòd eadem ratio esse E videtur in omnibus, quæ sunt restituenda. Sed ille qui conducit opera mercenarij, non potest differre restitutionem, vt patet per illud quod habetur Leuitici 19. Non morabitur opus mercenarij tui apud te vsque mane. Ergo neque in alijs restitutionibus faciendis potest fieri dilatio: sed statim restituere oportet.

Respondeo dicendum, quòd sicut accipere rem alienam est peccatum contra iustitiam, ita etiam detinere eam, quia per hoc, quòd aliquis detinet rem alienam inuito domino, impedit eum ab vsu rei suæ, & sic ei facit iniuriam. Manifestum est autem, quòd nec per modicum tempus licet in peccato morari, sed quilibet tenetur peccatum statim deserere, secundùm illud Ecclesiast. 21. Quasi à facie colubri fuge peccatum: & ideo quilibet tenetur statim restituere, si potest, vel petere dilationem ab eo, qui potest vsum rei concedere.

Ad primum ergo dicendum, quòd præceptum de restitutione facienda, quanuis secundùm formam sit affirmatiuum: implicat tamen in se negatiuum præceptum, quo prohibemur rem alterius detinere.

Ad secundum dicendum, quòd quando aliquis non potest statim restituere, ipsa impotentia absoluit eum ab instanti restitutione facienda: sicut etiam totaliter à C restitutione absoluitur, si omnino sit impotens. Debet tamen remissionem, vel dilationem petere ab eo, cui debet, aut per se, aut per alium.

Ad tertium dicendum, quòd quia cuiuscunque circunstantiæ omissio contrariatur virtuti, pro determinato est habendum, quòd oportet illam circunstantiam obseruare. Et quia per dilationem restitutionis, committitur peccatum iniustæ detentionis, quod iustitiæ opponitur: ideo D necesse est tempus esse determinatum, vt statim restitutio fiat.

SVMMA ARTICVLI.

CONCLVSIO prima. Quilibet tenetur statim restituere si potest, vel petere dilationem ab eo qui habet concedere vsum rei.

Secunda conclusio ad primũ argumentum. Præceptum de restitutione facienda, quãuis secundũ formam sit affirmatiuum: implicat tamen in se negatiuum præceptum, quo prohibetur rem alterius detinere, scilicet, inuito domino.

COMMENTARIVS.

DE hac materia disputant Scholastici in 4. dist. 15. Caietan. in hoc loco, & in summa verb. restitutio. cap. 5. Syluest. in verb. restitutio. 5. Soto vbi supra artic. vlt. & lib. 5. de iustitia, quæst. 3. art. 1. ad 2. & in 4. Sent. dist. 17. q. 2. art. 6. Adrian. in 4. in materia de restitutione, fol. 34.

Dubitatur in hoc arti. An sit vera doctrina harũ conclusionum. Arguitur primò contra primam cõclusionem. Nemo cum peccat tenetur statim pœnitere, ergo qui habet rem alienam non statim tenetur

tur

tur restituere. Probo consequentiam. Quia ratio cõclusionis D. Thomæ fundatur in hoc quod aliquis tenetur statim exire à peccato, dicit enim. Manifestum est autem quod neque ad modicum tempus licet in peccato morari.

Arguitur secundò. Pœnitentia est quædam species iustitiæ per quam Deo satisfacere nitimur pro offensis commissis: ergo si Deo nõ tenemur statim satisfacere: sequitur quod multo minus ipsis hominibus.

Tertio arguitur. Quoniam sequitur ex ipsa conclusione, quod non restituens statim passim peccaret nouum peccatum. Probatur sequela. Nam si ille tenetur restituere modo, & non restituit modo, modo peccat. Rursus post paulum temporis fiet idem argumentum, ergo iterum peccabit, & sic per singula tempora fiet idem argumentum, ergo.

Quarto arguitur contra secundam conclusionẽ. Præcepta affirmatiua franguntur per omissionem: negatiua vero per commissionem: sed præceptum de restitutione frangitur per omissionem: ergo est omnino affirmatiuum.

Pro solutione difficultatis notãdum est, quod omne præceptum affirmatiuum habet annexum negatiuum. v.g. honorare parentes, habet annexum non dehonorare. Diligere Deum habet annexum nunquam odio habere. Nihilominus D. Tho. aliquid speciale voluit docere de præceptis restitutionis, quod quidem non conuenit cæteris omnibus præceptis affirmatiuis. Et quidem differẽtia in hoc consistit, quod alia præcepta affirmatiua non solum habent formam siue apparentiam affirmatiuam: sed ratio ipsa obligandi est affirmatiua, & ad illam reducitur obligatio præcepti negatiui annexi, v.g. diligere Deum est in præcepto affirmatiuo, & ratio ob ĩ ẽdi affirmatiuè explicatur, videlicet quia Deus est summe bonus & autor & finis totius boni creati, & ad hanc rationem reducitur obligatio præcepti negatiui: nunquam odio habebis Deum. At vero præceptum restituendi habet quidem formam & faciem affirmatiuam, scilicet, reddite omnibus debita: sed ratio obligandi negatiuè explicatur, & ad negatiuum præceptum reducitur ad principale, scilicet, ad hoc præceptum: non furtum facias: ac proinde non retineas rem alienam inuito domino.

Hinc sequitur alia differentia, quod in præcepto restituendi, illa circunstantia temporis quod statim fiat restitutio: oritur ex ipsemet ratione obligatoria præcepti: quæ ratio negatiuè explicatur, videlicet non licet vsurpare alienum, sed qui retinet inuito domino vsurpat alienum: ergo statim debet restituere, Et idcirco proprius loquendo non deberet dici circunstantia restitutionis quod statim fiat, sed potius est intrinseca proprietas ipsius actus restitutionis sibi conueniens secundum propriam speciem: aliæ vero circunstantiæ quæ propriè dicuntur circunstantiæ, conueniunt actibus virtutum secundũ communem rationem virtutis, omnis enim actus virtutis debet exerceri vbi & quando & propter quod oportet. Hoc igitur est quod D. Tho. docet in solut. ad 3. q d est speciale in præcepto restitutionis.

Ad argumenta in oppositum respondetur: ad primum negando consequentiam: Ad probationẽ respondetur, quod sensus Diui Thom. est, nunquam esse licitum ad modicum tempus in peccato morari continuando peccatum quod semel ceptum est: sed semper tenetur homo cessare à peccato, non autem dicit Diui Thom. non esse licitum manere habitualiter in peccato sine proposito de cætero peccandi: sed potius cessando à transgressione præcepti.

A Vnde qui non statim pœnitet, dummodo cesset ab actu vel omissione: non dicitur morari in peccato.

Ad secundum argumentum respondetur negando consequentiam. Et ratio differentiæ est: quia pœnitentia ordinatur ab ipso Deo qui est summè bonus, ad remedium peccatoris pœnitentis: & idcirco noluit obligare peccatorem vt statim recompensaret offensam contra se commissam, sed certis temporibus magis opportunis ad commodum ipsius peccatoris. Cæterum restitutio facienda hominibus, ordinatur in bonum eius cui facienda est restitutio: & propterea tenemur statim restituere, quia quandiu non statim restituimus, ipse proximus rè

B vera patitur damnum. Huic doctrinæ consonat quod dicitur Iob 22. Si iustus fueris quid ei cõferes, porro si peccaueris quid ei nocebis?

Ad tertium, vt respondeamus, multa necessariò nobis dicenda sunt. Primo, dicimus, parum referre ad mores, vtrum qui non statim restituit peccet plura peccata numero, vel vnum tantum quandiu non restituit. Quoniam tanta grauitas est in vno sicut in multis: debet enim explicari in confessione quantum temporis detinuit quis rem alienam inuito domino, & quo animo. Et quantum damni accepit proximus ex illa iniqua detentione: at vero distinguere ibi plures omissiones numero potius ad

C speculationem quàm ad mores attinet. Nihilominus dico secundo, quod qui retinet rem alienam inuito domino cum possit statim reddere, peccat mortaliter ex ipso genere peccati. Probatur, quia peccat contra iustitiam. Diximus autem ex genere peccati: quia potest esse veniale tam ex paruitate materiæ, quàm ex minimo incommodo quòd ex paruo tempore incurrit dominus. Dico tertio, qui habet animum deliberatum retinendi rem alienam multo tempore, mortaliter peccat & tenetur confiteri tale propositum: etiam si non impleuerit: sed potius statum restituerit. Ratio est quia obiectum sui propositi erat materia peccati mortalis, videlicet notabile damnum proximi.

D Dicimus quarto, quod qui vno proposito expresso, vel interpretatiuo multo tempore retinet rem alienam, vnum tantum peccatum committit. Ratio est, quia vnus actus numero est mortaliter loquendo, quando vnica volitione sequitur effectus etiam multiplex: præsertim si illa multiplicitas non est specifica. V.g. Si vnico ictu occidat aliquis multos homines, vnicus actus est moralis æquiualens in grauitate multis.

Hinc sequitur, quod si quis multiplicat propositum retinendi alienum: multa peccata numero distincta committit. Dicimus quinto, quoties aliquis vtitur re aliena aliquo vsu pretio æstimabili peccat nouum peccatum. Ratio est, quia tunc habet nouam voluntatem expressam vel interpretati-

E uam vsurpandi alienum inuito domino.

Denique dicimus, quòd quotiescunque dominus rei petit rem suam, & qui retinet negat illam, vel quotiescunque dominus patitur nouum detrimentum, quod non ignorat retinens peccat nouũ peccatum retinendo alienum. Ratio est, quia in istis casibus, retinens alienum habet nouam voluntatem vsurpandi illud vel saltem non habet voluntatem pro tunc restituendi alienum quando erat specialis ratio restituendi.

Ex hac doctrina sequuntur aliquot corollaria. Primum est, quod qui nõ restituit debitum statim, cum tamen in confessionibus præcedentibus promiserit se restituere: non est absoluendus à confessario

sario, etiam si dicat se habere propositum firmum restituendi. Ratio est, quia ille est expositus periculo peccandi mortaliter non restituendo, sicut iam experientia est compertum: ergo ad iudicem & medicum conscientiæ spectat eruere illum à tali periculo. Et hæc est doctrina Caieta. in sum. verb. restitutio. c. 8. & D. Antoni. in 2. par. Theologali titu. 2. c. 8. Sed oportet quòd si est vere pœnitens, debet vel statim restituere si potest vel cautionem præstare quod certo tempore restituet. Rursus sequitur, q. cum aliquis est in articulo mortis debet statim restituere si potest: alioquin non est absoluendus, quoniam experientia cōpertum est, quòd hæredes vix aut nunquam restituent. Vnde confessarius debet exigere depositum in pecunia, vel in alijs bonis vnde suo tempore fiat restitutio creditoribus. Bene tamen verum est quòd cum confessarius fuerit prudenter certus, quod ab ipso hærede statim fiet restitutio post mortem: poterit moriturum absoluere.

Ad quartum argumentum respondetur, quòd præceptum restitutionis, sicut est secundum faciem affirmatiuum, & secundum rationem obligandi negatiuum ita frangitur secundum formam per omissionem, sed ratio peccati in commissione consistit, scilicet in vsurpatione vel detentione rei alienæ inuito domino.

DVBITATVR secundo principaliter. Vtrum teneatur homo restituere statim cum graui detrimento rerum eiusdē ordinis: cum tamen spectato aliquanto tempore possit restituere absque suo incommodo.

Pro parte affirmatiua arguitur primo. Nemo potest accipere rem alienam, vt proprium detrimentū in rebus suis eiusdem ordinis deuitet: ergo neque retinere. Probatur consequenna: quia non est minus peccatum retinere alienum: quam accipere inuito domino, imo eadem est ratio peccati.

Secundo arguitur. Ipse dominus rei ius habet ad petendam rem suam à debitor, non obstante quod debitor patiatur illud detrimentum, v.g. quod sit vēditurus triticū vili pretio vt solat debitū ergo ipse debitor tenetur restituere. Probatur cōsequenna. Qm̄ alias creditor, non haberet ius petendi nunc, quod ipse debitor non tenentur nunc soluere. Confirmatur, quoniam in foro exteriori condemnaretur debitor, vt statim soluat debitum, non obstante quod alleget quod patitur illud detrimentum.

Tertio arguitur. Quoniam ex opposita sententia sequeretur magnum in comodum reipublicæ: quoniam homines facile raperent & detinerent aliena, si scirent se non teneri ad restitutionum cum graui detrimento rei familiaris.

Sed in oppositum est, quod dicitur in. l. in condēnatione. ff. de reg. iur. In condemnatione personarū quæ in id quod facere possunt damnantur: non omne id quod habent extorquendum est: sed illarum ratio habenda est ne egeant. Et in. l. miles. & in. l. itē miles. ff. de re iudic. id ipsum decernitur: specialiter de militibus. Et preterea de illo qui cessit bonis suis id ipsum diffinitur in. l. 4. & in. l. 6. ff. de cessi. bon. vbi etiam dicitur, quod si is qui cessit bonis suis postea aliquid comparauerit, aut aliquid ei reliquum fuerit alimentorum nomine: non est condemnandus in solidum. Et ratio redditur ab ipsa lege: quia non est fraudādus alimentis quotidianis. Et Instit. de actionibus. §. vlti. redditur ratio eiusdem: quoniam inhumanum est, spoliatum omnibus fortunis suis in solidum damnare.

Arguitur secundo, quia vt supra dictum est, nemo tenetur cum detrimento honoris restituere pe-

A cunias: sed si statim compellitur omnis debitor restituere pecunias, contingit vt aliquis statim amittat honorem descendens in statum inferiorem propter paupertatem, ergo non tenetur cum detrimento suo restituere.

PRO decisione istius difficultatis, sit prima conclusio. Quando creditor patitur simile detrimentū, nisi fiat sibi statim restitutio: tenebitur ipse debitor statim restituere, nisi in casu extremæ necessitatis. Ratio est euidens, quia nimis durum esset, vt verus dominus rei patiatur detrimentum, quia non habet rem suā: & ipse debitor ex alieno deuitet detrimentum. Cæterum in casu extremæ necessitatis, iam diximus in superioribus: quod quia omnia sunt

B communia melior est conditio habentis seu possidentis. Tota igit difficultas est, quando ipse debitor incurrit graue damnum, si statim restituat: creditor vero nullum aut leue patietur ex prorogatione solutionis?

De hac re est prima sententia Adriani in 4. in materia de restit. fol. 34. quem sequitur Io. de Medina in suo Codice de restit. tract. de reb. restituend. lib. 1. 2. & 3. quod nunquam est licitum nisi in casu extremæ necessitatis, prorogare restitutionem, quinimo aiunt non esse licitum quod debitor aliquid sibi retineat, vt effugiat mendicitatem, nisi tantum quantū creditor tenebat debitori noīe eleemosynæ elargirē. Et dñt qd̄ quāuis in foro exteriori cōcedat

C debitori aliqua retentio debiti: tamen hoc non est licitum in foro conscientiæ retinere. Excipiunt tñ vnum casum, videlicet si debitor plurimis debeat, quib. omnib. non possit statim soluere: sed sperat se posset soluere si non statim vni soluat, vendendo bona sua vili pretio, tunc poterit debitor illa bona retinere & negotiari cum illis, vt postea soluat omnibus. Et ratio illorum est: quia tunc debitor agit negotium vtile creditoribus.

Altera sententia est huic opposita, scilicet quod in tali casu non tenetur debitor statim restituere, hæc est communis fere omnium Theologorum in 4. d. 15. & Syluest. in verb. restitutio. 5. §. 3. & 4. & D. Antonini in 2. par. titul. 1. c. 8. & quantum vide-

D tur est Caiet. in hoc loco, & in sum. verb. restitutio. c. 6.

Tertia sententia est media, quòd quando debitor contraxit debitum per iniquam acceptionem: tenetur cum detrimento quantumlibet graui statim restituere. Et etiam quando acceptio fuit iusta, sed postea per prodigalitatem debitoris incurrit in tale detrimentum, vt non possit soluere debitum sine magna iactura bonorum temporalium. Si autem acceptio ipsa fuit iusta, & ipse debitor citra culpam suā constitutus est in tali periculo: non tenetur statim restituere. Hanc sententiam tenet Mag. Soto lib. 4. de Iustitia. q. 7. art. vlti. & aliqui putant esse Caiet. sed omnino falluntur.

E Sit igitur secunda conclusio. Quando debitor ex iniustè acquisitis, mutauit statum in melius: tenetur etiam cum detrimēto status statim restituere. Hæc est sententiam communis Theologorum, imo pauci ex Iurisperitis negant illam. Et probatur ratione, quia non est minor iniquitas statum tueri ex malè acquisitis: quàm illum comparare accipiendo res alienas: sed peccaret contra iustitiam accipiendo res alienas, vt ascenderet ad meliorem statum; ergo etiam peccat contra iustitiam sustentando illum ex alienis.

Tertia conclusio. In eodem casu, potest debitor reseruare sibi alimenta necessaria, & hoc quidem multum præcise secundum conditionem sui status

pristini:

pristini: antequam ex illo ascenderet ad meliorem. Hæc conclusio probatur, ex Alexandro III. c. cum tu. de vsuris. vbi præcipit Pontifex vsurarios compellendos esse ad restitutionem faciendã, dummodo in facultatibus habeant vnde possint viuere. Illi autem qui non habent, non habent vlla pœna mulctari: cum eos nota paupertas euidenter excuset. Ecce vbi non inquit Pontifex, extrema necessitas, sed manifesta paupertas eos excusat à restitutione. Sed tamen Adrianus & Ioannes de Medina aiunt, has leges & alias quas retulimus in argumento in oppositum: esse permissiuas, neque habere locum in foro conscientiæ. Nihilominus profectò ex legibus citatis oppositum colligitur, in quibus dicitur inhumanum esse, vt aliquis in solidum damnetur, aut quod fraudetur alimentis quotidianis. Ex quibus verbis colligitur quod non solum est permissio legis: sed etiam consensus & approbatio facti.

Præterea arguitur contra ipsosmet autores contradicentes. Quoniam illorum ratio est quia præceptum de restituendo est negatiuum, hoc est de non retinendo rem alienam, & inde colligunt quod semper tenetur homo statim restituere. Sed contra probatur ratione. Sequeretur, quod etiam in casibus quos ipsi excipiunt: non posset homo prorogare restitutionem: etenim contra præceptum negatiuum nunquam est licitum agere: igitur quemadmodum illi bona ratione ducti, excipiunt illos casus ita vt tunc non dicatur debitor retinere alienum inuito rationabiliter domino: ita etiam nos excipimus alios casus eadem ratione.

Sit quarta conclusio. Quando status est iustè comparatus, sed conseruatur bonis omnibus alienis: nõ tenebitur debitor statim restituere cum detrimento proprij status: sed licitum erit retinere necessaria ad conseruandum mediocriter illum statum: ita sanè vt possit paulatim restitutionem facere.

Ex hac doctrina sequitur corollarium, qđ filius adulterinus poterit retinere secũdũ quandã mediocritatẽ sibi necessaria ad cõseruationẽ sui status. Ista probatur argumẽtis factis ꝑ parte negatiua. & factis pro cõclusione præcedenti. & nos contendimus qđ in huiusmodi casibus, non est creditor rationabiliter inuitus. Et confirmatur. Esto ita quod filius adulterinus sit ingenue educatus vt vir illustris, tunc ille non tenetur exercere artem sutoriam, vel sartoriam, vt comparet sibi victum necessarium: ergo multo minus tenebitur mendicare. Antecedens probatur: quoniam artifex debitor alieni non tenetur tradere aut vendere instrumenta artis, vt restituat: quia illis comparat necessaria ad victum, neque tenetur mendicare: ergo etiã in casu posito non tenebitur ille filius adulterinus suis proprijs manibus victum sibi comparare. Probatur consequentia: quia non minus ille descenderet exercendo artem mechanicam: quam ipse artifex mendicando. Ergo si artifex non tenetur mendicare, neque adulterinus tenebitur in casu posito fieri artifex.

Sit quinta conclusio. Qui statum suum iustè comparatum retinet partim alienis bonis, partim proprij, siue aliena bona sint acquisita bona fide siue mala: non tenetur statim restituere si incurrat graue detrimentum in statu suo, aut in bonis proprijs. Ratio huius conclusionis efficax desumitur ex D. Tho. hic in solutione ad 2. Nam quemadmodum impotẽtia simpliciter excusat ab obligatione restituendi simpliciter: ita impotẽtia pro tali tempore excusat ab obligatione restituẽdi pro tali tempore: sed qui non potest, statim restituere nisi cum magna iactura sui status, vel proprij cẽsus, censebitur impo-

A tens moraliter loquendo pro tali tempore: ergo pro tunc excusabitur.

Sexta conclusio. Qui in eodem casu non restituit, & ex illa prorogatione creditor incurrit aliquod leue etiam detrimentum: tenebitur ipse debitor cõpensare postea ipsum detrimentum. Probatur, quia melior debet esse creditoris conditio, quam debitoris: ergo non est æquum vt debitor prouideat proprijs incommodis prorogando restitutionem, & non compenset creditoris detrimentum. Et confirmatur. Nam creditor ex prorogatione restitutionis, nullum sentit commodo, sed potius totum damnum redundat in bonum debitoris: ergo æquum est secundum regulam iuris, vt qui sentit commodum sentiat etiam damnum.

B Cõfirmatur secundo, quia debitor in tali casu non excusatur simpliciter ab obligatione restituendi in perpetuum, sed solum pro tunc, ergo quando restituet tenebitur omne damnum restituere quod passus est ipse debitor ex prorogatione. Verum est tamen quod quando debitor excusatur ab obligatione restituendi pro tunc propter paupertatem omnimodam in tali casu quanuis creditor incurrat detrimentum ex prorogatione restitutionis: non tenebitur debitor restituere creditori illud detrimentum, etiam si postea deueniat ad pinguiorem fortunam. Ratio est, quia prorogatio pro tunc fuit omnino necessaria, quia erat impossibilis restitutio. Et idem erit iudicium, quando debitor licitè prorogat restitutionem, ex eo quod aliàs pateretur detrimen-

C tum in rebus superioris ordinis. Dicimus enim quòd tunc non manet obligatus ad restituendum damna emergentia ipsi cerditori in rebus inferioris ordinis. Denique circa hæc omnia prædicta, necesse est vt confessarij sint diligentes ad discernẽdas causas prorogationis, quas debitores solent sibi fingere, & in casu dubio semper debemus inclinare in fauorem creditoris.

Ad argumenta in oppositum respondetur ad primum negatur consequentia. Et in primis deficit, quando vterque est in extrema necessitate & creditor & debitor: tunc enim licitum est retinere alienum, & non est licitum rapere de nouo. Deinde

D respondetur, quòd præceptum restituendi habet aliquid affirmatiuum, etiamsi fundetur in negatiuo, & ex illa parte potest expectare aliquando tempus & locus ad faciendam restitutionem. Præceptum vero non accipiendi siue non retinendi aliena inuito domino obligat omni tempore & loco.

Sed obseruandum est, quòd quando retinetur alienum in casibus propositis, non est dominus rationabiliter inuitus si velit statim fieri restitutionem. Denique respondetur, quòd tam grauis potest esse necessitas etiam citra extremam necessitatem: vt licitè possit aliquis alienum accipere absque violentia tamen ad supplendum graue detrimentum in rebus eiusdem ordinis cum proposito resti-

E tuendi cum primum poterit: neque tunc dominus erit rationabiliter inuitus, dummodo non incurrat simile detrimentum. Quod autem dicit D. Thomæ quod sicut accipere rem alienam est peccatum contra iustitiam, ita etiam retinere: intelligendum est pro tempore & loco, quo potest & tenetur illam restituere: & ita quanuis statim teneatur habere animum restituendi: tamen ipsa restitutio facienda est pro tempore.

Ad secundum respondetur negando etiam consequentiam. Quoniam dominus rei habet ius petendi illam in foro exteriori: sed tamen in prædictis casibus non licitè petit in foro conscientiæ cum

tanto

tanto detrimento debitoris: cum ipse nullum aut leuissimum patiatur. Quare non sequitur quod debitor teneat ex iustitia commutatiua ꝓ tūc restituere in foro cōsciētiæ: licet cōpellat à iudice, & ipse teneat obedire ꝓpter obligationē iustitiæ legali. Cæterū iā diximus supra, nō esse cōsequētiā necessariā: quod si iudex compellat aliquem statim restituere per sententiam iustamquod ipse debitor teneretur etiam antea restituere statim in foro conscientiæ. Rō est, quia iudex ex officio tenetur facere æqualitatem inter ipsos ciues: at respectu ciuium per accidens est detrimentum particulare ipsius debitoris: & idcirco dummodo ipse debitor seruet normam legis, non tenetur prouidere particulari damno ipsius debitoris. Verū est tamen, quòd supremus princeps, in huiusmodi casibus poterit rationabiliter arbitrari.

Ad tertium respondetur, quòd nullum damnum sequitur reipublicæ ex doctrina assignata, non obstante quòd viri iniqui occasionem accipiant ad peccandum, & iniquè prorogent restitutionem sub velaminem fictæ necessitatis.

DVBITATVR tertio & vlt. in hoc art. Vtrū quando sunt plures creditores, teneatur debitor seruare ordinem aliquem in restituendo singulis? De qua re optimè loquitur Caiet. in sum. verb. restitutio. c. 8. ex cuius doctrina ponimus sex documenta necessaria valde.

Primum documentum est. Nullus est ordo necessarius in restitutione si præsto sunt opes, vnde omnibus creditoribus possit statim restitui absque notabili mora. Ratio est, quia præceptum restituendi tantum obligat, vt statim fiat restitutio vel absq; mora notabili vel nociua.

Secūdum documentum est vbi opes non sufficiunt ad restituendum omnibus creditoribus: priùs debent certa debita restitui quàm incerta. Ratio est, quia restitutio ordinatur ad certa damna reparanda: ergo damnum certum priùs reparādum est, quam incertum: quoniam hoc possibile est vt fit nullum. Intelligitur autem in certum debitum, non quia ignoratus persona: sed quia non est liquidum an debeatur: quia non constat de iure vel facto.

Tertium documentum. Inter certa debita prius restituendum est quod adhuc extat in propria specie. v.g. depositum, accommodatum, vel rapina vel furto acceptum. Ratio huius est, quia debitor harū rerum dominium nunquam acquisiuit.

Ad huiusmodi documentum, potest reduci, quando aliquis habet rem emptam cuius tamen pretiū non soluit. Hæc enim prius restituenda est venditori: quam alteri cuiquam: & ratio, est quia quāuis emptor acquisiuit dominium illius rei: tamen dum pretium non soluit, manet res illa obligata domino antiquo: ita vt si emptor non fuerit potens soluere quasi rescinditur contractus, & res illa reuertitur ad antiquum dominum. Similiter ad hoc documentū reducitur, si quis ex pecunia quam mutuò acceperat emerit vineam vel quālibet aliam remittune res illa restituenda est illi, cuius erat pecunia: quia est quasi fructus illius pecuniæ.

Quartum documentum ponit Caie. vbi sup. videlicet quod debita licitè contracta prius soluenda sunt quam illicitè contracta, si tamen adsint duæ conditiones. Altera est si debita illicitè contracta non extēt in propria specie: tunc enim tertium documentum locum habet. Altera conditio est si ex contractu licito non sit factus debitor impotens ad soluenda priora debita illicitè contracta, vt. v.g. Si quis vsurarius, qui debet vsuras soluere & restitue-

A re, emat triticum: ex quà emptione fiat impotens ad restituendas vsuras, tunc priùs restituendæ sunt vsuræ quàm triticum quod aliàs comedit vel vendidit. Similiter si iste vsurarius promittit dotem filiæ, vnde fit impotens ad restituendas vsuras: priùs restituendæ sunt vsuræ. Verùm tamen nobis videtur, qd ista conditio destruat istud documentum: ita vt superfluum sit. Et probatur, quia si ille qui contraxit vtraque debita sit potens vtraque soluere: recurrendum est ad primum documentum. Si autem non sit potens vtraque soluere, neque aliquod debitum extet in propria specie: non videtur quare prius sit soluendum debitum licitè contractum, quā illicitè contractum: quia non est minus debitum, & obnoxium

B restitutioni, illicitè contractum, quam licitè contractum: imò videtur magis debitum propter iniquam acceptionem: eo vel maximè si vtrū quis debitum: ergo istud documentum Caietani superfluum & falsum est.

Quintum documentum certissimum. Seruandæ sunt leges ciuiles & statuta prouintialia dummodo non repugnent iuri naturali: vt v.g. Si contradicerent secundo & tertio documento quæ iure naturæ constant. Cæterum in omnibus alijs in quibus poterat esse aliqua differentia humani arbitramenti, debemus sequi in foro conscientiæ leges ciuiles & ecclesiasticas: quæ propter bonum commune & tranquilitatem ciuium, & conscientiarum iustissi-

C mè determinant quid faciendum sit in huiusmodi casib. Quæ autem sint ista determinata legibus humanis: sequentibus conclusionibus explicabitur.

Prima conclusio. Si creditores hypothecam habentes, concurrunt inter se petentes restitutionem: præferendi sunt qui anteriorem hypothecam habent. Probatur ex l. potior. & ex l. qui balneum. ff. qui potior. in pign. hab. & ex regula qui prior, de reg. iur. in 6. Præferuntur autem in eam re in qua hypothecam habent: præterquam in quibusdam casibus in quibus singulari iure & ex priuilegio cōceditur quibusdam creditoribus posteriorem hypotecam habentibus: vt anterioribus præferantur: vt v.g. in fisco vt habetur in l. si is qui. ff. de iure fisci.

D Est etiam exemplum, in muliere dotem repetenti, vt constat ex l. assiduis. & ex l. qui potiores in pignore habeantur. ff. qui potiores, vt supra.

Secunda conclusio. Si creditores nullam habentes hypotecam vel pignus, sed solam actionem personalem, qui appellatur à Iurisperitis creditores chirographarij, inter seipsos concurrant petentes restitutionē: nulla habetur ratio temporis vel anterioritatis, sed omnes æqualiter admittuntur. Patet in l. priuilegia. ff. de priuil. credit. & ex l. si hominem. ff. depositi. Hinc fit, quod inter huiuscemodi creditores, is qui indebiti exactione præuenit cæteros melioris est conditionis, & sibi quisque suam negligentiam imputare debet, vt patet in l. inter eos. ancore iudic. & l. 11. in for. regni, tit. 14. par. 5. Præterquam

E in quibusdam actionibus personalibus, quæ propter summum earum fauorem priuilegium habent, vt cæteris creditoribus chirographarijs præferantur: qualis est actio funeraria, vt habetur in l. pen vlt. ff. de reg. & sumptibus funer. Et similiter actio depositi præfertur, vt habetur in citata l. si hominem. §. quoties. ff. depositi.

Tertia conclusio. Si concurrant creditores habentes hypotecam, cum creditoribus chirographarijs qui nullam hypotecam habent, sed solam actionem personalem: semper præferendi sunt creditores hypotecarij. Probatur ex l. eos. & ex C. qui potior. in pign. habeam. ff. vt supra. & in l. 11. tit. 13. Part. 5.

Quarta

Quarta cõclusio. Si concurrant plures creditores, quorum quilibet habet actionem personalem priuilegiatam: tunc nulla habetur ratio temporis, sed præferendus est ille, cuius debitum est magis priuilegiatum & fauorabile. v.g. Si concurrant debitum ex impensa funeris contractum, & debitum ex causa depositi, quorum quodlibet est priuilegiatum, cum alijs debitis personalibus: hæc duo debita præferenda sunt. Cæterum si inter se concurrant hæc duo debita: præferri debet debitum funerariũ: quia est magis fauorabile & priuilegiatum. Hoc habetur in citata. l. priuilegia. ff. de priuileg. credit. & l. impensa. ff. de relig. & sumptibus funer. & in. l. 12. tit. 13. Part. 5. Et rationem huius possumus assignare Theologi: quia necessitas sepulturæ merito iudicatur quasi extrema necessitas: eo quod corpus humanum instrumentum fuit animæ rationalis & pars substantialis ipsius hominis: & idcirco Iurisconsulti religiosissime considerauerunt sepulturæ necessitatem, & prætulerunt debitum ex impensa funerali contractum debito ex causa depositi: quoniam in hoc visi sunt & animæ immortalitatem protestari & autorem animæ colere. Quod si paria sint priuilegia, ita vt alterum alteri non præponderet: tunc omnes creditores priuilegiati simul in tributum vocandi sunt, hoc est vt inter eos diuidatur census vel pecunia debitoris secundum proportionalitatem debitoris, si opes debitoris non sufficiant omnibus creditoribus exactè soluere debita. Similiter dicendum est, de alijs creditoribus personalibus A non priuilegiatis: quando simul concurrunt ad petendum debita, quibus omnibus soluendis non sufficiunt opes debitoris: tunc enim proportionabiliter census debitori diuidendus erit inter creditores. Ita tenent multi Iurisper. cum Accursio in d. l. priuilegia.

Sed est quædam breuis dubitatio, an sit peccatum contra iustitiam, si creditor ipse non seruato ordine prædicto procuret sibi fieri restitutionem, & de facto fiat: an teneatur ipse restituere alijs creditoribus. Respondetur, quod per se loquendo, si creditor non seruet ordinem quem in prædictis documentis & conclusionibus statuimus, & propria autoritate præoccupat bona debitoris: facit iniuriã B alijs creditoribus quibus iure competebat actio priore loco, & consequenter tenebitur ad restitutionem. Ratio est, nam si ipse debitor tenetur ex iustitia restituere Petro priusquam Paulo: sequitur ꝙ Paulus iniuriam facit Petro præueniendo se. Ergo tenebitur ad restitutionem faciendam Petro.

Sic statutum est in l. fina. §. & si præfatam. C. de iure deliberando. & in foro regni Hispaniensis in titul. 6. Parti. 6.

His non obstãtibus, facilè poterit esse ignorantia inuincibilis in ipsis popularibus: ita vt non peccent quando præoccupant sibi debita, non seruato prædicto ordine. Sed tamen confessarij cum ad suam C notitiam peruenerit factum: tenetur eos erudire & præcipere, vt restituant alijs creditoribus quos cõtra ordinem iuris iniquè præuenerunt.

QVAE-

QVAESTIO LXIII.

De acceptione perſonarum.

E hac materia diſputant aliqui Doctores in 4. diſtinct. 15. Summiſta, verbo accepti o perſonarum. & verbo, dignitas Soto in lib. 3. de Iuſtitia & iure. quaeſt. 6.

Circa nomen eſt notandum, quod illo ſolum vtuntur Sancti & Theologi, qui nomine complexo volunt explicare malitiam huius peccati, quod conſiſtit in hoc quod in diſtributione attendantur qualitates perſonales: quae impertinenter ſe habent ad finem intentum, & hoc non poteſt commodius explicari: quàm ſi reſpectum, vel acceptionem perſonarum appelletur. Ideo Iſaiae cap. 11. volens explicare, qualiter acceptio iſta perſonarum longè eſſet à Chriſto iudice, circunloquendo dixit. Non ſecundum viſionem oculorum iudicabit, nec ſecundum auditum aurium arguet. Vbi 70. transferunt, non ſecundum gloriam eorum iudicabit, id eſt non attendendo ſolum qualitates perſonales iudicabit: ſed ſecundum merita. Hac ratione (vt refert Cicero in Epiſtola ad Atticum) antiqui praecipiebant, vt noctu aut clauſis oculis iudices dijudicarent: quod bene notat Soto artic. primo. vbi ſupra, adducens illud Leuiti. 19. Non reſpicias perſonam pauperis, nec honores vultum potentis. Hoc ipſum vitium notare voluerunt Thebani, vt refert Plutarch. lib. de Iſide & Oſiride pingentes iuſtitiam ſine capite & ſine oculis. Id ipſum AEgyptij, vt refert Laſius, ſtatuentes iuſtitiam iuxta coelum & ſine capite. Vide Stobaeum ſermone 44.

DEINDE conſiderandum eſt de vitijs oppoſitis praedictis iuſtitiae partibus. Et primò de acceptione perſonarũ, quae opponitur iuſtitiae diſtributiuae: ſecũdo, de peccatis quae opponuntur iuſtitiae commutatiuae.

Circa primum quaeruntur quatuor.

ARTICVLVS PRIMVS.

Vtrùm perſonarum acceptio ſit peccatum.

Iuſ art. 1. & 1 & 3. Roma 2 i ict. & 4o. 3. L.

D Primum ſic proceditur. Videtur, quòd perſonarum acceptio non ſit peccatum. In nomine enim perſonae intelligitur perſonae dignitas. Sed conſiderare dignitates perſonarum pertinet ad diſtributiuam iuſtitiam. Ergo perſonarum acceptio non eſt peccatum.

2. Praeterea. In rebus humanis perſonae ſunt principaliores, quàm res: quia res ſunt propter perſonas, & non econuerſo. Sed rerum acceptio non eſt peccatum

A ergo multo minus acceptio perſonarum.

3. Praeterea. Apud Deum nulla poteſt eſſe iniquitas, vel peccatum. Sed Deus videtur perſonas accipere, quia interdum duorum hominum vnius conditionis, vnum aſſumit per gratiam, & alterum relinquit in peccato, ſecundum illud Matthaei 24. Duo erunt in lecto, vnus aſſumetur & alius relinquetur. Ergo acceptio perſonarum non eſt peccatorum.

Sed contra. Nihil prohibetur in lege

B diuina, niſi peccatum. Sed perſonarum acceptio prohibetur Deuter. 1. vbi dicitur, Non accipietis cuiuſquam perſonam. Ergo perſonarum acceptio eſt peccatum.

Reſpondeo dicendum, quòd perſonarum acceptio opponitur iuſtitiae diſtributiuae. Conſiſtit enim aequalitas diſtributiuae iuſtitiae in hoc, quòd diuerſis perſonis diuerſa tribuuntur ſecundum proportionem ad dignitates perſonarum. Si ergo aliquis conſideret illam proprietatem perſonae, propter quam id quod ei confertur, eſt ei debitum, non eſt acceptio perſonae, ſed cauſae. Vnde ǂ Gloſ. ſuper il- Glo. inter lineas ibi.

illud

lud ad Ephes.6. Personarum acceptio nõ est apud Deum, dicit quòd Deus iudex iustus causas discernit, non personas. Puta si aliquis promoueat aliquem ad magisterium, propter sufficientiam scientiæ, hic attenditur causa debita, non persona. Si autem aliquis consideret in eo, cui aliquid confert, non id propter quod id qđ ei datur, esset ei proportionatum, vel debitum, sed solùm hoc, quòd est iste homo (puta Petrus vel Martinus) hic est acceptio personæ: quia non attribuitur ei aliquid propter aliquam causam, quæ faciat eum dignum, sed simpliciter attribuitur personæ. Ad personam autem refertur quæcunque conditio non faciens ad causam, propter quam fit dignus hoc dono. Puta si aliquis promoueat aliquem ad prælationem vel magisterium, quia est diues, vel quia est consanguineus suus, est acceptio personæ. Contingit tamen aliquam cõditionem personæ facere eam dignam respectu vnius rei, & non respectu alterius. Sicut consanguinitas facit aliquem dignum ad hoc, quòd instituatur hæres patrimonij, non autem ad hoc quòd conferatur ei prælatio ecclesiastica. Et ideo eadem conditio personæ in vno negotio considerata facit acceptionem personæ, in alio autem non facit. Sic ergo patet, quòd personarum acceptio opponitur iustitiæ distributiuæ, in hoc quòd præter proportionem agitur: nihil autem opponitur virtuti nisi peccatum. Vnde consequens est, quòd personarum acceptio sit peccatum.

Ad primum ergo dicendum, quòd in distributiua iustitia considerantur conditiones personarum quæ faciunt ad dignitatis, vel debiti causam. Sed in acceptione personarum considerantur conditiones, quæ non faciunt ad causam, vt † dictum est. (In corpo. articuli.)

Ad secundum dicendum, quòd personæ proportionantur, & dignæ redduntur aliquibus, quæ eis distribuuntur, propter aliquas res quæ pertinent ad cõditionem personæ: & ideo huiusmodi conditiones sunt attendendæ tanquam propriæ causæ. Cùm autem considerantur ipsæ personæ, attenditur non causa, vt causa. Et ideo patet quod quamuis personæ sint digniores simpliciter, non tamen sunt digniores quo ad hoc.

A Ad tertium dicendum, quòd duplex est datio. Vna quidem pertinens ad iustitiam, qua scilicet aliquis dat alicui quod ei debetur. Et circa tales dationes attenditur personarum acceptio. Alia est datio ad liberalitatem pertinens, qua scilicet gratis datur alicui quod ei non debetur. Et talis est collatio munerum gratiæ, per quæ peccatores assumuntur à Deo. Et in hac donatione nõ habet locum personarum acceptio: quia quilibet absque iniu- B stitia potest de suo dare quantum vult, & cui vult: secundum illud Matth. 20. An non licet mihi quod volo facere? Tolle quod tuum est, & vade.

SVMMA ARTICVLI.

Conclvsio est affirmatiua.

COMMENTARIVS.

C Dvbitatvr primo circa conclusionem Diui Thomæ, Vtrùm acceptio personarum sit peccatum & illud quidem mortale ex genere suo. Ratio dubitandi est. Nam acceptio personarũ tendit in bonum obiectum scilicet, in personam & in qualitates personales quæ bonę sũt: ergo non est peccatum. Quod si dicas tendere in tale obiectum indebitè & ex hac parte peccatum est. Contra. Nam ex indebito modo tendendi nõ sequitur quod sit peccatum ex genere suo, siquidem omnia peccata tendunt indebitè, & tamen non omnia sunt mortalia ex genere suo, ergo.

Pro decisione sit prima conclusio. Acceptio personarum peccatum est & hoc secundùm fidem: D Probatur Iacobi.2. vbi explicat malitiam huius peccati exemplo diuitis & pauperis qui honorantur. Et de acceptantibus personas subdit. Nonne iudicatis apud vosmetipsos & facti estis iudices cogitationum iniquarum. Et rursum. Si autem personã accipitis, peccatum operamini redarguti à lege tanquam transgressores. Ex quo loco etiam colligitur, quod in veteri lege peccatum hoc expresse erat prohibitum. Ita Leuit.19. Deut.1. Prouer.18. Accipere inquit personam impij in iudicio non est bonum. Et Prou.28. Qui cognoscit faciem in iudicio iste nõ benefacit, & paratus est ꝑ buccella negare veritatẽ.

Secunda conclusio. Acceptio personarum peccatum mortale est ex genere suo. Pro cuius intel- E lectu nota, quòd illud dicitur peccatum mortale ex genere suo quod ex obiecto intra limites suæ speciei absq; aduentu extrinsecæ circunstantiæ potest esse mortale. v.g. furtũ, homicidium, &c. Ita D.Tho.1.2. q.18.ar.2. & cõiter acceptatur hęc diffinitio à Theologis. Probatur ergo cõclusio. Quia acceptio personarũ ex obiecto & absq; aliquo extrinseco põt esse mortale, ergo ex genere suo illud habet. Antecedẽs vero probatur. Quia respicit iniustum in distributione, ergo si iniustũ huiusmodi fuerit grauis materia peccatum mortale erit. Secundò. Quia istud vitiũ opponitur per se & directè iustitiæ distributiuę, ergo est peccatũ per se destruens charitatem. Probatur consequentia. Quia impossibile est quod aliquis faciat iniustitiam in distribuẽdis bonis cómu-

nibus & non peccet contra charitatem. Tertiò probatur. Quia homicidiũ & furtum sunt peccata mortalia ex genere suo, ergo multo magis acceptio personarum. Probatur consequentia, quia sicut homicidium opponitur iustitiæ commutatiuæ, ita acceptio personarum opponitur iustitiæ distributiuæ quæ prestantior est. Quartò. A posteriori colligitur propter dãna quę sequuntur ex isto peccato & personis & reipublicæ. Personis quidem, quia priuantur bonis sibi applicandis. Reipublicæ autem, quia illius ordo peruertitur ex ista acceptione: siquidem indigni eliguntur & dignissimi succumbunt: vnde & virtus & studia pereunt. Hęc omnia explicantur Ecclesiastes. c. 10. Est malum quod vidi sub sole quasi per errorem egrediens à facie principis, positum stultum in dignitate sublimi, & diuites sedere deorsum, & vidi seruos in equis, & principes ambulantes super terram. Explicatur hoc communiter exemplo. Si enim terra sursum & cælum deorsum existerent, maximum malum esset naturæ. Ita ergo maximum malum est in genere moris ex quo inuertitur ordo reipublicæ, acceptio personarum quæ est iniusta distributio.

Tertia conclusio. Acceptio ista est iniustitia, qua in distributione vnus alteri præfertur. Diffinitio est communis & colligitur ex D. Aug. lib. 2. cõtra duas epist. Pelag. ca. 2. vnde & D. Tho. collegit quę in pręsenti docet. Ponitur iniustitia tanquam genus: quia sicut iustitia genus est ad distributiuam & commutatiuam: sic iniustitia genus est ad omnia vitia opposita iustitiæ commutatiuę & distributiuæ. Reliquæ autem particulæ ponuntur loco differentiæ: quia in hoc acceptio personarum differt ab alijs vitijs oppositis iustitiæ, quod respicit inæqualitatem inter plures personas, quæ oritur ex iniusta distributione. Verum tamen ut hæc diffinitio manifesta sit, & vt radix huius vitij aperiatur, notanda sunt singula quæ conueniunt acceptioni personarum. Habet enim primo quod dicatur respectu distributoris qui dicitur ille cui incumbit ex officio vel cõmissione aut aliqua alia obligatione competit distribuere bona communia, colligitur ex illo verbo diffinitionis, qua in distributione, &c. & etiam quia peccatum hoc directè opponitur actui iustitiæ distributiuæ, quæ solum dicitur respectu distributoris modo explicato, ergo similiter acceptio personarum solum dicetur formaliter ex ordine ad distributorem.

Ex quo sequitur primò, quòd qui impedit ne distributor conferat beneficium digno, nõ peccat hoc vitio, quia non est distributor: sed peccat contra iustitiam commutatiuam impediendo ius. Vnde omnium sententia tenetur restituere. De quo quæstione præcedenti. Secundò sequitur, quòd qui vsurpat officium distributionis non peccat acceptione personarum in hoc quod distribuat bona communia indignis, quia iste non tenetur aliquo iure, imo nec potest distribuere ista bona: quocirca non peccat contra leges iustitiæ distributiuæ in actu ipso, peccabit tamen ex intentione & secundum affectũ acceptando personas quia hoc intendit facere. Secundò, habet acceptio personarum quod solum contingat in bonis communibus & quæ respiciunt plures personas: quod explicatur in illo verbo diffinitionis, qua vnus alteri præfertur. Itaq; debent esse bona ad minus inter vnum & alterum & nulli appropriata. Ex quo sequitur quòd dominus rei in distribuendo proprijs bonis, non potest committere vitium istud. v. g. si aliquis inuitet vicinos suos excipiendo sibi inimicos peccabit iste contra charita-**A**tem per odiũ & vindictam: non tamen contra iustitiam. Secus aũt est, si bona iam essent applicata ciuitati ex facultate veri domini ut distribuerẽtur: quia tunc si exciperet aliquos à possibili consequutione illorum bonorum acciperet personas. Tertiò, habet hoc vitium quod solum contingat in bonis debitis. Hoc colligitur ex prima particula diffinitionis, iniustitia nempe. Etenim iustitia & iniustitia versantur circa eadem bona, ac subinde sicut iustitia solum dr respectu debiti: ita & iniustitia quæcunq; illa fuerit.

Ex quo sequitur, q̃ in bonis merè liberis non cõtingat acceptio personarum. Quod si arguas: nam prelatus v. g. committit uitium acceptionis, si bona libera quæ gratię communiter dicuntur conferat so-**B**lum sibi auxiliaribus qui uidelicet illum elegerunt exceptis omnibus alijs. Respondetur, q̃ ipsi ita dicunt. Facio quod volo: quia libera & gratiosa sunt ista. Verumtamen peccatum est, & meo iudicio acceptio personarum. Notãda enim sunt tria. Primò, quod ista bona non sunt prælati sicut pallium & pecuniæ. Secundò; q̃ sunt quodammodo communitatis. Eo enim ipso quod prælatus instituitur: communitas habet ius illi dentur aliquando ista bona quæ dicuntur gratię, ut licentia & dispensatio. Tertio habent subditi ius ne excipiantur à communibus fauoribus. Ex ijs ergo tribus peccatum istud prelati acceptio est personarũ, ac subinde mortale.

Aduertendum enim est, q̃ quędam bona sunt **C** absolutè libera, quæ tamen ex suppositione debitã sunt quodammodo & ex hac parte possunt esse materiæ iniustę distributionis. v. g. quod aliquos inuitauerim & speciali honore illos coluerim liberum est: uerumtamen supposito quod tale conuiuium fiat non licet ab huiusmodi honore quosdam excipere, quia supposito quod sumus in conuiuio & honor impenditur, iniustitia fit illi qui excipitur. Ita dico de prælatis quod bona ista libera sunt absolutè, supposito tamen quod omnes sunt eiusdem corporis membra: ius habent æquale proportionabiliter ne excipiantur ab his honoribus. Quartò habet acceptio personarum, quod motiuum illius sit impertinens ad finem intentum per distributionem: & **D** hoc explicatur in diffinitione cum dicitur causa indebita, quæ illa dicitur secundum D. Tho. quæ non est ratio sufficiens ut bonum illud distribuendum sit debitum personę. Sicut ècontra, causa debita reputatur quæ est sufficiẽs ut tale bonum sit debitum personæ. Ideo bene Caiet. dicit q̃ iustitia respicit rationem, idest causam: & loquitur de iustitia distributiua, nam commutatiua potius respicit rem quã causam. Sed contra arguitur. Nam sequitur quod iustitia distributiua consistat in medio rationis. Consequens est contra illa quę supradicta sunt. q. 58. art. 9. & 10. Probatur sequela. Quia apertè iustitia distributiua & rectitudo illius consistit in respiciendo & commensurando rationem. Respondetur negando **E** sequelam. Non enim dicitur virtus habere medium rationis, quia medium illius perscribatur à ratione alioquin iustitia commutatiua sępè haberet mediũ rationis, quia in pluribus actibus æqualitas pretij taxatur à ratione, ut patet in pretio tritici & in stipendijs assignãdis. Imò verò oĩs uirtus ut sic pendet à prudentia quę potissimum rationem considerat. Consistit ergo medium rationis quod competit uirtuti in hoc, quòd rectitudo rationis sumatur per ordinem ad operantem, quod explicat D. Tho. 1. 2. q. 64. ar. 1. Ex quibus sequit̃ intelligentia prędictę diffinitionis & solutio ad argumẽtum factum in principio dubij. Nõ cõsistit malitia huius peccati in hoc q̃ distributor amet plùs aut minùs personã, aut sper

nat

nat merita: sed in hoc ꝙ ex attentione qualitatum personaliũ iniustũ cõmittat in distributione debiti.

Dubitatur secundò circa solutionem ad tertium argumentum. Vtrùm ideo non sit acceptio personarum apud Deum, quia bona quæ distribuit sunt gratuitò donata & non debita? Pro parte negatiua arguitur primò. Multa bona sunt quę gratis donantur à Deo, multa verò quæ debentur vt augmẽtum gratiæ & gloriæ collatio, ergo saltim in istis bonis quæ debentur poterit esse acceptio personarum apud Deum, vel ratio D. Thomæ non est sufficiens pro omnibus bonis quæ distribuuntur à Deo. Et confirmatur. Quia multa bona sunt debita rebus naturalibus ab autore naturæ, & tamén in his bonis distribuendis non potest esse acceptio personarum apud Deum, ergo ratio D. Thom. insufficiẽs. Maior probatur. Quia v.g homini debetur risibilitas & corpori debetur color, & ea ita vt iniustum esset in re, hominem naturali & perfecta productione produci sine risibilitate.

Secundò. Quia licèt in his bonis quæ à Deo donantur siue gratis siue ex debito, ratio D. Thomæ conuincat: nihilominus tamen, in alijs actionibus Dei nihil concludit. Et sit exemplum in filijs Israel & in Ægyptijs vbi mandante Deo, Hebræi spoliauerunt Ægyptios proprijs bonis, vt dicitur Exo. 12. Et similiter Deus interfecit plures nationes, vt prouintias illarum quas iustè possidebant traderet Hebræis, ergo saltim in huiusmodi bonis Deus acceptauit personam: quia bona illa erat aliena, & solùm intuitu sui populi dominium alienum abstulit & contulit suis.

Nihilominus conclusio D. Tho. certa est & eius ratio de fide. Ad Rom. 2. Non est acceptio personarum apud Deum. Ad Ephes. 6. & Acto. 10. & ratio D. Tho. hoc conuincit. Potest tamen dupliciter intelligi. Primò, vt solùm procedat de bonis gratuitò donatis à Deo, & tunc vt conclusio D. Tho. sit vniuersalis vniuersaliori indiget ratione, quam videlicet ipse D. Tho. ponit ad Rom. 2. lectio. 2. Quia Deus nunquam operatur nisi ex rationabili causa, ac subinde in nulla operatione, siue distributa gratuita, siue donet debita, siue naturalia, siue supernaturalia: non accipit personam: quia acceptio distributionem importat propter indebitam causam, & id ipsum intẽdit glossa ad Ephes. 6. cum dicit, Deus iudex iustus dijudicans causam non personam, idest, attendens semper rationabilem causam. Ex quo facilè patet ad argumenta proposita. Secundò explicatur ratio Diui Thomæ formalius: ita vt vniuersaliter procedat de omnibus bonis.

Pro quo nota, quòd Deus semper manet dominus etiam eorum bonorum quę distribuit creaturę: quamuis & ipsa creatura dominium absolutum habeat eorundem bonorum. Nam Deus non abdicat imò nec abdicare potest hoc ius à se. Quare cum distribuit semper liberè ex parte sua distribuit tanquam dominus absolutus siue bona debita sint in re siue gratiosa. Ratio ergo D. Tho. sic procedit, quod Deus in distribuendis quibusuis bonis non potest accipere personam: quia illa bona non sunt debita à Deo, vnde ex hac parte liberè donata sunt. Et ratio ponit Iob. 34. vbi postquam dixerat quod Deus non acceptat personam principis, quasi respondens nostræ obiectioni subdit, Opus enim manuum illius sunt vniuersa, idest liberè vniuersa operatur & dominium illorum habet.

Ad primum respondetur, quòd illa bona sunt debita in effectu, & distribuuntur secundùm mensuram & regulam iustitiæ, non tamen ita vt constituant Deum debitorem & astrictum legi iustitiæ, propter rationem iam dictã. Vide D. Tho. 1. 2. quęst. 111. artic. 1. ad 2. & quæst. 114. art. 3. Ad cõfirmationem similiter respondetur, quòd illa bona naturalia dicuntur debita hac duntaxat ratione: quia vinculo naturali & inuiolabili annexa sunt essentijs rerum, ita, vt à nulla causa operante naturaliter & debito modo separari possint. Non autem debentur ab autore naturę: quia ita superexcedit omnem legem iustitiæ vt nulli rei sibi inferiori obligari valeat & subordinari sicut nec autor gratiæ.

Ad secundum respondetur, quòd Deus iustis de causis abstulit bona illa Ægyptijs quæ contulit Hebręis. De quibus vide Aloysium Lipomanum cathe B na in Exod. c. 12. & Abulen. ibidẽ. & etiam quia dominus absolutus pro sua voluntate quãdoque transfert regnum de gente in gentem. Vnde Deuter. 10. referens bona quæ præ alijs populis contulit, vt non existimaremus illũ acceptare personas subdit: quia dominus dominantium est qui personam non accipit.

ARTICVLVS II.

Vtrùm in dispensatione spiritualium, locum habeat personarum acceptio.

AD Secundum sic proceditur. Videtur, quòd in dispensatione spiritualium locum non habeat personarum acceptio. Conferre enim dignitatem ecclesiasticam seu beneficium alicui propter consanguinitatem, videtur ad acceptionem personarũ pertinere: quia consanguinitas non est causa faciens hominem dignum ecclesiastico beneficio. Sed hoc non videtur esse peccatum: cùm hoc ex consuetudine prælati ecclesiæ faciant. Ergo peccatum personarum acceptionis non videtur locum habere in dispensatione spiritualiũ.

2. Præterea. Præferre diuitem pauperi videtur ad acceptionem personarum pertinere, vt patet Iacob. 2. Sed faciliùs dispensatur cum diuitibus & potentibus, quòd in gradu prohibito contrahant matrimonium, quàm cum alijs. Ergo peccatum personarum acceptionis non videtur locum habere circa dispensationem spiritualium.

3. Præterea. Secundùm iura sufficit eligere bonum, non autem requiritur, quòd aliquis eligat meliorem. Sed eligere minus bonum ad aliquid altius, videtur ad acceptionem personarum pertinere. Ergo personarum acceptio non est peccatum in spiritualibus.

4. Præterea. Secundum statuta ecclesiæ eligendus est aliquis de gremio ecclesiæ. Sed hoc videtur ad acceptionem personarum pertinere: quia quandoque sufficientiores alibi inuenirentur. Ergo personarum acceptio non est peccatum in spiritualibus.

Sed contra est, quod dicitur Iacobi 2. Nolite in personarum acceptione habere fidem Domini nostri Iesu Christi. Vbi dicit † Gloss. August. Quis ferat, si quis diuitem eligat ad sedem honoris ecclesiæ, contempto paupere instructiore & sanctiore?

Epist. 29. ad Hiero. declinando ad fi. to. 2.

Respondeo dicendum, quòd sicut † dictum est, acceptio personarum est peccatum, inquantum contrariatur iustitiæ. Quanto autem in maioribus aliquis iustitiam transgreditur, tanto grauius peccat. Vnde cùm spiritualia sint temporabus potiora, grauius peccatum est personas accipere in dispensatione spiritualiũ, quàm in dispensatione temporalium. Et quia personarum acceptio est cùm aliquid personæ attribuitur præter proportionem dignitatis ipsius, cõsiderare oportet, quòd dignitas alicuius personæ potest attendi dupliciter. Vno modo simpliciter, & secundùm se: & sic maioris dignitatis est ille qui magis abundat in spiritualibus gratiæ donis. Alio modo per comparationem ad bonum commune. Contingit enim quandoque, quòd ille qui est minus sanctus, & minus sciens, potest magis conferre ad bonum commune propter potentiam, vel industriam secularem, vel propter aliquid huiusmodi. Et quia dispensationes spiritualium principalius ordinantur ad vtilitatem communem, secundùm illud 1. ad Corinth. 12. Vnicuique datur manifestatio spiritus ad vtilitatem: ideo quandoque absque acceptione personarum in dispensatione spiritualium illi qui sunt simpliciter minus boni, melioribus præferuntur. Sicut etiã & Deus gratias gratis datas quandoque concedit minus bonis.

Art. præc.

Ad primum ergo dicendum, quòd circa cõsanguineos prælati distinguendum est. Quia quandoq; sunt minus digni, & simpliciter, & per respectum ad bonum commune. Et sic si dignioribus præferantur, est peccatum personarum acceptionis in dispensatione spiritualium. Quorum prælatus ecclesiasticus non est dominus, vt possit ea dare pro libito, sed dispensator: secundùm illud 1. ad Corinth. 4. Sic nos existimet homo, vt ministros Christi, & dispensatores mysteriorum Dei. Quandoque verò consanguinei prælati ecclesiastici sunt æquè digni, vt alij. Et sic licitè potest absque personarum acceptione consanguineos suos proferre: quia saltem in hoc præeminent, quòd de ipsis magis confidere potest, vt vnanimiter secum negotia ecclesiæ tractent. Esset tamen hoc propter scandalum dimittendum, si ex hoc aliqui exemplum sumerent, etiam præter dignitatem, bona ecclesiæ consanguineis dandi.

Ad secundum dicendum, quòd dispensatio matrimonij contrahendi principaliter fieri consueuit propter fœdus pacis firmandum. Quod quidem magis est necessarium communi vtilitati circa personas excellentes. Et ideo cum eis faciliùs dispensatur absque peccato acceptionis personarum.

Ad tertium dicendum, quòd quantũ ad hoc, quòd electio impugnari non possit in foro iudiciali, sufficit eligere bonũ, nec oportet eligere meliorem: quia sic omnis electio posset habere calumniam. Sed quantum ad conscientiam eligentis, necesse est eligere meliorem, vel simpliciter, vel in comparatione ad bonum commune: quia si potest haberi aliquis magis idoneus erga aliquam dignitatem, & alius præferatur, oportet quòd hoc sit propter aliquam causam. Quæ quidem si pertineat ad negotium, quantum ad hoc erit ille, qui eligitur, magis idoneus: si verò nõ pertineat ad negotium id quod consideratur ut causa, erit manifestè acceptio personæ.

Ad quartum dicendum, quòd ille qui de gremio ecclesiæ assumitur, vt in pluribus consueuit esse vtilior, quantum ad bonum commune: quia magis diligit ecclesiam in qua est nutritus. Et propter hoc etiam mandatur Deutero. 17. Non poteris alterius gẽtis hominem facere regem, qui non sit frater tuus.

SVMMA ARTICVLI.

Prima conclusio est affirmatiua.

Secunda conclusio. Maius peccatum est accipere personas in distributione bonorum spiritualium quàm temporalium.

Tertia conclusio. Aliquando licet eligere minus dignum simpliciter, quamuis comparatiuè dignior reputabitur.

COMMENTARIVS.

In explicatione huius artic. primò notandum, quòd hic & in sequentibus D. Tho. explicat materiam acceptionis personarum, de qua agit Aristo. 5. Ethic. vbi videndi sunt interpretes: & explicat ibi quod materia acceptionis non solum est bonum sed minus malum: non tantùm honor, sed onus: quia sicut accipit personam quis distribuens maius bonum minus digno, ita etiam in hoc quod imponat maius tributú & onus magis digno aut saltim æquè digno. Et huius ratio demonstratiua est, quia minus malum bonum quoddam est, ac subinde qui minus malum imponit, bonum confert & sufficiens vt collatio iniusta sit si fiat propter indebitam causam.

Secundò nota. Distinctionem fundamentalem D. Tho. in art. quòd dignus aut dignior sumuntur dupliciter: Primò absolutè & sic dignior dicitur simpliciter in ordine ad spiritualia qui magis de spiritu participat, & est ille qui plura habet dona spiritualia. Secundò. Dignus & dignior dicuntur comparatiuè per ordinem ad finem qui intenditur in tali distributione hic & nunc. Et ille erit qui meliora potest exercere officia in consecutione talis finis.

Tertiò nota, quòd quamuis D. Thom. in præsenti solum determinet de dispensatione bonorum spiritualium, eius tamen doctrina adaptari potest ad distributionem temporalium. Imò non potest vnũ sine altero exactè intelligi. Quare ab interpretibus in hoc art. de vtraque distributione fit sermo: & nos tria agemus. Primò de conditionibus quæ dignificant personam circa spiritualia. Secundò de ordine quem seruare debet distributor in distributione istorum bonorum. Et tertiò de distributione bonorum temporalium.

DVBIVM primum sit. Quænam conditiones requirantur per se, vt persona censeatur digna bonorum spiritualium, & non loquimur in foro iudiciali sed in foro conscientiæ. In hoc dubio tres communiter solent adhiberi conditiones iure naturali & diuino requisitæ. Prima vitæ probitas. Secunda, scientia aut doctrina. Tertia, industria in peragendis negotijs ad quæ eligitur. Et quia ista fundamenta sunt præsentis doctrinæ, sigillatim explicãda erũt.

Prima cõditio vitæ probitas, colligitur ex D. Th. in præsenti, vbi explicans qualis debeat eligi semper supponit bonitatem aliquã: & expressius quodlib. 8. artic. 6. unde hominem existentem in peccato cẽset indignum, ut habetur in decreto. 8. q. 1. cap. Moyses. & c. licet. & etiam in Concil. Triden. à Sess. 22. vsque ad 24. ubi sæpe replicat bonitatem eligendorum in diuersa officia. Vide Summistas verb. electio. specialiter Syluest. 1. §. 17. & 18. Adria. in 4. in materia de restitutione. Soto vbi supra arti. 2. concl. 5. & 6. specialiter Caiet. in præsenti, & in summa, verbo electio. & super Ioanne cap. vlt. ubi colligit hanc veritatem quia Christus volens designare Petrum

A in pastorem, interrogauit eum multoties dicens, Diligis me plus ijs: quasi innuens quod dilectio & maior dilectio requiratur in eligendo. Ratio huius solet assignari, quia in huiusmodi bonis quis designatur ut minister in domo Dei. ergo iniquum est si aliquis Dei inimicus eligatur. Qua ratione videtur vti Concil. Trid. Sess. 24. cap. 12. ubi concludit, quod ea debet esse probitas ministrantium vt merito ecclesiæ senatus dici possit. Confirmatur. Quia si v. g. œconomus introduceret operarios in vineam domini sui illi inimicos malum faceret, ergo à simili qui in vinea domini eligit operarios existentes in peccato mortali, peccatum committit. Ex quo sequitur quod si distributor aut elector, eligat aliquẽ

B de cuius virtute omnino ignorat, peccatum committit acceptionis: quia se exponit morali periculo eligendi indignum: non tamẽ tenetur ita curiosius occulta disquirere: quia interna virtus solum est more humano dijudicanda. Vnde satis fuerit, uel quod cõmuniter æstimetur vir bonus, aut vero quod nullus requisitus illum peccatorem proclamet. In quo hæc conditio differt ab alijs, quia scientia & discretio in agendis negotijs & huiusmodi alia sunt talis naturæ quæ certo cognosci possint à iudice & electore: gratia vero nec certo cognoscitur, ac subinde nec exactius inquirenda.

Sed quæres, Vtrùm si distributor aut elector cognoscat aliquem esse in peccato mortali qui tamen

C vir bonus habetur communiter & solus distributor cognoscit tale peccatum, an eo casu possit iustè beneficium illi conferre? Respõdetur, quòd in hoc nihil certum habetur, nam iura videntur solum exigere quod vir bonus æstimetur à populo, ita in c. licet, iam citato: & c. p. cum in cunctis. de electione. quod adducitur à Concil. Trid. Sess. 24. c. 12. ubi loquens de prælatis solum dicit quod virtus eorum debeat commendari nihil curans de occultis. & 1. ad Timoth. 3. solum exigit episcopum irreprehensibilem, & certè loquitur de peccatis quæ à populo dijudicari possunt. Vnde subdit, Oportet autem illum habere bonum testimonium. etiam ab ijs qui foris sunt, & idem ferè asserit de diaconibus. Cæ-

D terum doctores communiter videntur asserere, quod eligendus debeat esse in gratia. Et ita distribuens qui cognoscit peccatum eius qui eligendus est, consequenter eum debet iudicare indignum. Ita videtur Caiet. sentire in summa, verb. electio. & super Ioannem cap. vlt. & etiam Syluest. ubi supra. & videtur sententia D. Tho. quodlib. 8. citato. Verum tamen videtur dicendum, quod si distributor & elector secreto agnoscat peccatum maximè quod ex fragilitate commissum est, à quo & facile resurgere debet moraliter loquendo: poterit talem eligere si alioquin dignus habetur. Verumtamen si talis eligendus permanenter & per modũ status sit in pec-

E cato, & hoc constet eligenti, non poterit illum eligere absquè peccato, quantumuis scientia polleat: quia probabiliter imo certo moraliter æstimandum est quod peccatum huius fiet manifestum ac deterius. Hæc intelligo dummodo eligens non cognouerit tale delictum per confessionem. Quia scientia hæc non debet cõducere ad dirigendam electionem publicam, ut latè disseruimus super 1. 2. q. 35. artic. 8. dubio vltimo. Igitur sententia D. Tho. interpretanda est, quòd non liceat eligere existentes peccato mortali quando illud peccatum est ex certa malitia & per modum status, aut vero quando de tali peccato constat.

Secunda conditio principalis est scientia aut prudentia sine qua virtus non potest alijs prodesse. Con

ditio ista multoties ponitur à Sanctis. Et diffinitur in Concil. Trid. Sessio. 2. cap. 2. de episcopis, vbi dicitur, quòd scientia polleant, & de alijs qui promouentur ad parochiale beneficium, habet simile Sessio. 24. capit. 18. De his similiter qui in ecclesijs cathedralibus deputantur ad quasdam dignitates vt archidiaconi, habetur ibidem: & de ordinandis qualis scientia requiratur, habetur Sessi. 23. à cap. 3. vsque ad 14. hæc conditio iure naturali & diuino requisita est, quia ministri ecclesiæ instituuntur & deputantur vt instruant fideles, & specialiter episcopi & prælati, de quibus dicitur Actuum 20. Attendite vobis & vniuerso gregi, idest, & vobis & alijs sapere debetis. Et subdit, in quo vos Spiritus sanctus posuit regere Ecclesiam Dei. De sacerdotibus vero Micheæ. 2. Legem requiram de ore eius, quia angelus domini exercituum est. Vide D. Clementem in epistola ad Diuum Iacobum, vbi refert sententiam B. Petri qui dicebat quantum necessaria esset scientia prȩlatis. Habetur episto. tomo 1. Conciliorum. c. 33.

Aduerte tamen, quod hæc conditio non requiritur æqualiter in omnibus. Sed quemadmodum officia & beneficia sunt disparia, ita & scientia dispar requiritur & sufficit, semper tamē aliqualis. Ex quo sequitur quod peccat mortaliter qui bona ista spiritualia distribuit ignaris, vnde debet præmitti examen vel per eligentem, vel per æquiualentem approbationem.

Quod si obijcias illud quod habetur in cap. vnico de ordinatione per scrutinium facienda: vbi Innocen. 3. declarat quod episcopus illum debet æstimare dignum, de cuius indignitate non constat, ergo non requiritur quod elector aut distributor cognoscat positiuè scientiam eligendi. Respondetur quòd loquitur de approbatione publica quæ fit quando ordinantur ministri in Ecclesia & episcopus querit ab archidiacono, Vtrùm sciat illos dignos esse: non vero de alia approbatione de qua loquimur.

Tertia conditio est prudentia & industria in rebus agendis. Conditio ista maxime requirit in episcopis & prælatis, & habetur in Cōcilio Carthagin. 4. refertur cap. qui episcoporum. dist. 23. & cap. Petrus. 39 dist. requiritur etiam proportionabiliter in his qui assumuntur ad exercendum aliquod officiū ecclesiasticum. Cæterum in alijs beneficijs quȩ non exigunt peculiarē curam, aut circa proximum, aut in negotijs: conditio ista non ita exactè requirenda est. Huiusmodi sunt beneficia simplicia aut capellaniæ. Quæ vero ex his conditionibus præferenda sit, Respondetur, quòd absolutè loquendo in electionibus virtus præfertur, & postmodum scientia consideratur licèt comparatiuè aliquando è cōtra industria & prudentia præferendæ sint. Verum tamen quia scientia & doctrina quæ requiritur multiplex esse potest in eligendis: & his temporibus controuertitur quȩnam prȩferenda sit Theologia an Iurisperitia: ideo sit secundum dubium.

DVBITATVR secundò; Vtrùm digniores reputandi sint cȩteris paribus qui eligantur ad episcopale munus, Theologi an Iurisperiti.

Arguitur primò & probatur, quòd impertinens sit considerare quam facultatem profiteatur eligendus. Nam in electione Summi Pontificis qui omnibus ijs conditionibus maxime pollere debet, non cōsideratur si Theologiam aut Iurisprudentiam habeat: ergo nec in electionibus reliquorum episcoporum. Quod confirmatur, quia in eligendo Pontifice, ille dignior habetur qui prudentior est ad pacem seruandam, ad quod impertinenter se habet Theologia, vel alia facultas.

A Secundò. Officium pastoris potissimum consistit in gubernando Ecclesiam Dei, sed ad hoc munus magis præstat notitia Iuris Canonici quam Theologiȩ, ergo illi prȩferēdi sunt cȩteris paribus. Maior probatur ex illo Actuum 20. In hoc posuit vos Spiritus sāctus regere ecclesiam Dei. Quasi dicat, in hoc substantia pastoris sita est vt regat Ecclesiam. Minor probatur. Quia essentia Iuris canonici consistit in dirigendis rebus agendis.

Tertiò. Episcopalis dignitas potissimum consistit in potestate spirituali erga sibi subditos: sed exercitium huius potestatis magis pendet à Iure canonico quam à doctrina sacra, ergo ista prȩfertur. Maior probatur ex illo Matthæ. 17. Tibi dabo claues regni cȩlorum, vbi Christus Dominus tradidit Petro officium pastoris, & illud explicuit per claues quȩ important iurisdictionem & potestatem spiritualem. Minor probatur. Quia Theologia speculatiua est, vt patet 1. par. quȩst. 1. ergo per se non ordinatur ad dirigendum actiones.

Quartò. Illa scientia dicitur commodior prȩlatis quȩ frequentius necessaria venit, sed huiusmodi est peritia iuris per comparationem ad Theologiā, ergo illa præfertur. Maior nota est, quia ideo scientia requiritur, quia sine illa episcopus non potest prȩstare necessaria. Minor probatur, quia frequentior sunt causæ forenses & lites componendæ & cōdendȩ leges, quàm impugnatio heresum, ergo ius C canonicum quod in iudicijs & litibus versatur frequentius est.

Quintò. Theologia, solum requiritur in Episcopo vt doceat & prȩdicet legem Dei, sed hoc de facto non est necessarium in illo imo videt impertinens, ergo. Minor probatur, quia frequentissimi sunt prȩdicatores & doctores vbique: ita vt non indigeat ecclesia doctrina pastoris.

Pro explicatione nota, quod opinio Iurisperitorum docet quod simpliciter & solutè digniores reputandi sunt Canonistȩ quam Theologi. In casu autem particulari: vt v. g. quando pullulant hȩreses, aut vero est inopia prȩdicatorum dignior censet Theologus. Ita Hostiens. quem sequitur Panormit. in cap. D 1. de consanguinitate & affinitate. Iuniores ita premunt in hac parte, vt induxerint electores & distributores quod solum distribuant officia ista Iurisperitis, & hoc fuit in vsu paucis retro annis. Cȩterum sententia Theologorum est opposita & solet disputari. 2. 2. quȩst. 85. artic. 3. vbi Caietanus breuiter tetigit hoc: & Magister Soto vbi supra conclusione 10.

PRO decisione verȩ sententiȩ, nota quod diuersitas opinionum consistit in non intelligendo officium prȩcipuum episcopi. Canonistȩ siquidem falluntur existimantes quod primum & per se munus pastoris est iudicare causas spirituales: quod patet alienum à ueritate. Quia iudicare & componere lites E quæ contingunt inter fideles pertinet ad externam gubernationem Ecclesiȩ, prȩlati uero nō positi sunt in hoc per se primo, ut consulant paci externȩ: sed internȩ uirtuti. Igitur exclusa sententia & fundamento Iuristarum.

Sit conclusio certa, quod cȩteris paribus preferendi sunt Theologi ad episcopalem dignitatem. Probatur & est fundamentum huius sententiȩ. Quia prȩcipuum munus episcoporum est docere & prȩdicare, ad quod magis cōfert Theologia, ergo. Maior probatur ex illo Ioānis ultimo. ubi Christus ter dixit Petro: pasce agnos meos & oues meas: ubi (ut docent interprete) traditur Petro dignitas episcopalis & prȩcipuū munus pastoris declaratur, igitur cum

pascere non fiat per ius canonicum sed per Theologiam, consequenter &c. Ideo episcopus & pastor idem sunt officio & dignitate quod explicat Diuus Aug. epist. 59. adducens illud Pauli, dedit quosdam pastores & doctores. Idem probatur 1. Petri 5. Pascite qui in uobis est gregem Dei: prouidentes non coactè sed spontaneè secundum Deum. Et confirmatur, quia secundum fidem Episcopi successores sunt Apostolorum: sed precipuum munus Apostoli est docere: ergo episcopi. Minor probatur Ioan. 15. Ego elegi vos & posui vos, vt eatis & fructum afferatis & fructus vester maneat. Et D. Paulus 1. ad Corinth. 1. de se inquit, Non misit me Dominus baptizare, sed euangelizare. & Marci vlt. Ite docete omnes gentes: & iterum prædicate Euangelium omni creaturæ. Idem habetur 1. ad Timoth. 4. & 2. ad Timoth. 4. & uidetur expressum in Concil. Trident. Sess. 24. cap. 4. qua ratione in Concil. Carthag. 4. præcipitur, ut cura viduarum & pupillorum committatur archipresbyteris vt episcopi orationi & doctrinæ se totos traderent. Quod simile factum fuit ab Apostolis, ut refertur Actuum 6. & hoc refert etiam de mente Diui Petri. S. Clemens in epist. ad Beatum Iacobum iam citata. Habetur etiam hoc ipsum in cap. si quis. 36. distin. & in cap. omnem. 38. distin. Diuus etiam Gregor. lib. 2. epistolarum, epistola 39. vbi dicit, episcopi est de prædicationis ministerio semper cogitare. Vide multa quæ dicit D. Bernardus lib. 4. de consideratione ad Eugenium.

Sed contra arguis. Sequitur quod nullus potest eligi qui non sciat prædicare & docere legem Dei, ac subinde nullus Iurisperitus potest eligi in episcopum, postquam ille non potest exercere præcipuum munus prælati? Respondetur, quod nullus potest eligi qui non sciat sufficienter docere legem Christi: prout communiter fideles exquirunt & qui etiã non possit reddere rationem eius quæ in nobis est fidei, vt inquit Paulus: siue hoc sciat ex professione Theologus, siue Iurisperitus aut uero alia via: & hoc efficaciter probat argumentum factum. Qua etiam ratione dum consecratur Episcopus exigitur ab illo vt iuret se vtrunque testamẽtum scire, quod autem sciat quæstiones quę in Theologia versantur, id non requiritur per se licet aliquando necessarium iudicabitur & semper vtile erit.

Adhuc tamen instas. Nam sequitur saltim quòd prælatus nunquam docens aut prædicans populo, peccaret mortaliter non exercens id ad quod præcipuè tenetur: & ita damnarentur omnes episcopi Iurisperiti & Theologi qui non prædicant. Respondetur negando sequelam: sat fuerit quod habitualiter sit sufficiens & paratus animo docere legem si opus fuerit: communiter vero melius est si hoc cõmittat sibi auxiliaribus, qui valent exercere sapientius hoc munus.

Secunda conclusio. Aliquando tamen poterit preferri Iurisperitus, vt quãdo multa & grauia imminerent negotia & plures alioquin essent ministri Euangelij: aut quando eligendus esset peritissimus in iure, & ijs forte de causis honestabantur electiones & distributiones quibus paucis ante annis designabantur vt plurimum Canonistæ in Episcopos: quamuis excessus ipse, si quis forte irrepserat, prudenter nunc & iuste frenatur, dum eliguntur Theologi. Hęc quę dicta sunt de distributione episcopatuum, dicenda sunt proportionabiliter de alijs officijs quibus potissimum incumbit aliqualiter pascere gregem, ut parochi, aut vero illi qui causas fidei exercent & iudicant: quamuis iam merito propter innumera negotia & lites emergentes debeamus laudare consuetudinem eligendi Iurisperitos ad fidei tribunalia, eo vel maximè quòd semper sibi peritiores Theologos associant.

Ex his sequitur, quod in examine beneficiorum non peccat, qui cæteris paribus Theologum acceptat: imo hoc facere tenetur. Addiderim etiam quod Theologus eligatur: quamuis Iurisperitus sit aliquantulum doctior in suo iure: quia plus iuuat ad confessiones audiendas & cõscientias sedandas aliquanta Theologia, quam maior Iurisperitia, eo vel maxime quod Theologus scit se scire aut scit se ignorare, & ideo accuratius & melius disquirit veritatem.

Ad primum argumentum respondetur, quòd in eligendo pontifice, non ita attenditur scientia quam virtus & discretio: quia in ordine ad finem scientiæ, habet ministros in omni facultate peritissimos, & ex alia parte non decet eius auctoritatem vt immediatè & per seipsum doceat populum. Cęterum quia primus est & caput morale tenetur habere virtutem & prudentiam ad alios gubernandos.

Ad secundum respondetur negando antecedens. Si per gubernare intelligas lites componere. Si autem intelligas prestare omnia illa quę necessaria sũt ad vitam spiritualem, concedo illud. Veruntamen in his primum locum tenet doctrina post virtutẽ, postmodum verò gubernatio in causis spiritualibus. Quo ordine id explicuit Christus Matth. 5. dicens prælatis, primo quòd futuri essent sal, quod respondet uirtuti. Deinde lux: quæ respondet doctrinę. Et tertio ciuitas: quæ respondet auctoritati & iurisdictioni, & Diuus Paulus, dicens Actuum 20. Posuit uos regere Ecclesiam & statim subdit. Scio quod intrabunt post discessionem meam lupi rapaces in vos. Quasi diceret. In hoc primo posuit vos regere Ecclesiam Dei vt fidem defendatis.

Ad tertium respondetur negando maiorem. Imo iudicialis potestas secundaria est. Quare episcopi pastores & patres dicuntur, non iudices. Illud autem, tibi dabo claues &c. potius est pro nobis, nam iuxta communem sententiam interpretum intelligitur locus ille primo de claue scientiæ, deinde de claue potentiæ. Quare notant quod in plurali dixit: tibi dabo claues. Imo etiam si ibi tantum loquatur de auctoritate iurisdictionis nihil contra nos: quia primo dixit, super hanc petram ædificabo Ecclesiam: quòd communiter interpretantur de auctoritate Pontificis & de cognitione fidei & legis euangelicæ.

Ad quartum respondetur, quòd eodem argumento probares episcopum magis debere esse liberalem aut misericordem, quia frequentiores casus occurrunt in quibus vtendum est liberalitate aut pietate quam scientia. Respondetur ergo, quod necessitas scientię non sumitur ex frequentia occasionum: sed ex natura officij, quod primo doctrinã exigit. Imo vero tenetur episcopus multoties se abstinere à negotijs huiusmodi ut contemplationi & doctrinę se tradat: committendo administrationem causarum sibi inferioribus. Et istis conuenit illud quod dictũ est Moysi Exod. 18. Esto tu populo in his quę ad Deum sunt ut referas quę dicuntur ad eum, ostendasq; illis ceremonias & ritum & viam per quam ingredi debeant: prouide autẽ viros timentes Deũ & constitue eos iudices.

Ad vltimum respondetur, quòd prædicantium multitudo non tollit aut minuit obligationem prę lati qui ex officio hoc ipsum munus tenetur præstare saltem quoad sufficientiam, qualiter intelligitur illud. 1. ad Timoth. tertio. oportet Episcopum docto-

doctorem esse, idest habere sufficientiam doctrinæ. Vide de his interpretes 22. quæst. 2. super art. 8. Concil. Triden. Sess. 7. cap. 1. de reformatione. & Sess. 22. cap. 2. Gratia dist. 23. 24. & 38. Vbi hæc eadem requirit in episcopo.

DVBIVM tertium. Vtrum distribuentes peccent mortaliter non eligendo digniorem. Pro parte negatiua arguitur primo. Nam D. Paul. 1. ad Timoth. 3. & ad Titum. 1. Ponens conditiones eligendi, non loquitur comparatiuè sed absolutè dicit illum debere esse virum probum & doctorem &c. Ergo distributores hoc solum tenent considerare & non requiritur quòd digniorem eligant. Confirmatur, quia eligentes dignum tribuunt Ecclesiæ ministrum congruentem, ergo faciunt opus bonum, ac subinde non peccant moraliter non eligentes digniorem.

Secundo, eligendo dignum fit satis intentioni Ecclesiæ, ergo non tenetur eligere digniorem. Antecedens probatur, quia Ecclesia solum requirit per se idoneos ministros. 1. Corinth. 4. hic iam quæritur inter dispensatores vt fidelis qui inueniatur. Non dicit fidelior, & illud etiam, qui idoneos ministros non fecit noui Testamenti. Item illud: sic nos existimet homo vt ministros Christi & dispensatores ministeriorum Dei, ergo solum requiritur quod eligantur idonei ministri.

Confirmatur primo. Si dominus præcipiat œconomo, vt aliqua bona distribuat pauperibus, non tenetur sub mortali quærere magis egenos, ergo nec distributor bonorum spiritualium cui præcipitur, vt eligat ministros dignos, non tenetur quærere nec eligere digniores.

Confirmatur secundo. Nam si eligatur dignior ipse dignior satisfacit suæ obligationi præstando illud munus quod valeret exercere minister dignus, ergo ipse distributor solum tenetur eligere dignum. Consequentia inde patet, quia qui eliguntur solum tenetur præstare dignum officium, ergo & distributor solum tenetur de hoc ipso prouidere: quod facit sufficienter eligendo dignum. Antecedens vero probatur: quia ille dignior nō tenetur sub mortali exercere meliora opera quæ potest, ergo satis est si digne operetur.

Tertiò. Ista officia tantum habent oneris quantum honoris. Ergo non pecco mortaliter si ab illis excipiam digniores. Imo æquum videtur quod isti digniores non ijs officijs grauentur.

Quartò. Sequitur, quod illæ leges quę pręcipiunt ministrum fore eligendum de gremio solum vnius Ecclesiæ aut oppidi essent iniquæ, consequens est contra communem vsum approbatum à summis Pontificibus, ergo. Sequela patet quia sæpe in tali Ecclesia aut oppido non est minister dignus, aut vero extra ipsam digniores reperiuntur. Quintò. Sequeretur quod electores & distributores tenerentur magna cura digniores requirere. Cōsequens est falsum & contra consuetudinem episcoporum, ergo & antecedens. Confirmatur, quia eo ipso quod præceptum est de non eligendo indigno prætermisso digno: tenentur electores maxima cura inquirere an iste sit indignus, ergo à simili si præceptum est de eligendo digniore magna diligentia erit adhibenda sub eodem præcepto.

Sextò. Sequeretur quod etiam officia quæ distribuūtur apud religiosos & in alijs communitatibus, necessario sint distribuenda dignioribus? Cōsequēs est falsum, ergo. Sequela patet, quia illa officia & spiritualia sunt & honorifica. Minor probatur, quia communiter ista officia distribuunt à Prælato pro

A suo marte & ad nutum, & etiam quia subditi eligunt quem maluerint.

Septimò, confirmator non peccat mortaliter in confirmando minus digno, vt patet ex vsu approbato à viris sapientibus & timoratis, ergo nec elector tenetur eligere digniorem. Confirmatur, quia resignatores beneficiorum spiritualium non resignant digniori sed sibi amico aut consanguineo, & tamen nullus propter hanc causam damnat illos ad mortale, ergo id ipsum dicendum erit de præcipuis electoribus. Non enim est maior ratio quare reperiatur acceptio personarum in distributionem, quam in resignatione aut confirmatione.

Octauò. Sequeretur quod teneant reges sub mor-
B tali promouere episcopum ab vna Ecclesia ad aliam pinguiorem, quando constat, quod dignior est alijs qui nouiter eligendi sunt, consequens est falsum, ergo. Sequela patet, quia ex eo quod iste deputet huic Ecclesiæ, nō fit impotens, nec amittit ius vlterioris promotionis ad maius præmium, ergo distributor tenetur &c. Minor probatur, quia in Hispania est consuetudo maximè nunc temporis nō promouendi huiusmodi episcopos, & hæc consuetudo approbata est à viris sapientibus huius regni.

Tandem arguitur. Ex ca. monasteriū. 16. q. 7. vbi habetur, quod si quis monasterium aut oratorium instituerit, licitè potest quem maluerit presbyterum deputare in tale officium, dummodo hoc fiat de licentia episcopi. Et qui eligitur non sit malus, ergo sa-
C tis fuerit ad electionem iusta, nō eligere indignum.

In hoc dubio est opinio quorundam Iuristarum, qui dicunt non esse peccatum mortale, si eligatur dignus pretermisso digniore. Ita tenet glossa super cap. licet. 8. quæst. 1. & super cap. tertium, de iure patronatus. Et super capit. 2. de officio custodis. & autores huius sententiæ referuntur à Couar. in relectione super regula peccatum, parte. 2. nu. 3. Et etiam refertur Caietanus in hanc sententia ientaculo vltimo. quæst. 4.

PRO decisione nota primo, q in presenti loquimur solum in foro conscientię: nam in foro iudiciali certum est, quod si eligatur solùm dignus electio tenebit: potest irritari, quod docet Diuus Thomas
D hic ad tertium: quamuis multi Iuristarum oppositū doceant: impugnantur tamen efficaciter ratione D. Thomæ: quia aliàs nulla esset electio firma in foro iudiciali de qua non insurgerent innumerę lites. Et ratio ista magnificatur Couarru. & à Iuristis qui cōsentiunt cum Diuo Thoma, & est fere communis in schola illorum.

Secundò nota, quod in officijs ecclesiasticis sunt duo consideranda. Primum est onus labor ipsorum officiorum. Et secundum, honor & dignitas eorundem. Et ista duo sic connexa sunt, vt primum sit pręcipuum & quod maximè attenditur tam ab eligentibus quàm ab electis. Quod iuxta communem interpretationem intelligitur. 1. ad Timoth. 3. cum dicit
E Apostolus, Qui episcopatum desiderat, bonum opus desiderat, idest officiū operosum & maximi oneris. Secundum autem, scilicet honor, consequēter se habet: sic tamen, quòd postquam coniunctà cōsiderantur: vtrunque attenditur necessariò à distributore.

Sit prima cōclusio. Nō eligere digniorem potest esse solùm veniale propter imperfectionem actus aut ex paruitate materię: quod in omnibus alijs peccatis mortalibus ex genere contingit. Et etiam aliquādo propter paruitatem excessus ipsius dignioris ad dignum. Ratio huius conclusionis est, quia quādo modicus excessus interueniat minima iniuria fit digniori non electo.

Ex

Ex quo sequitur, quod vterque absolutè censeatur habere ius ad tale beneficium: quia quasi æquè dignus reputatur vterque, siquidem in minimo excedit alter & parum pro nihilo reputatur: & hoc necessarium est dicere, tenendo nostram conclusionem, quia impossibile est, quòd in tali casu solus dignior habeat ius ad beneficium, & quod non peccet mortaliter distributor in conferendo beneficium alteri. Et hoc est verum loquendo de distributore absolutè: nam si electores astringantur iuramento electuro se digniorem: absque dubio peccant mortaliter: si talem digniorem nō eligant, quātumcunque in minimo excedat. Ratio huius est: quia iuramentum illud obligat sub mortali secundùm rigorem promissionis.

Ex quo sequitur, quod scholares peccent mortaliter, si cognoscentes aliquem digniorem, quantumcunque excessus sit minimus: si nihilominus non præstent suffragium illi ad catedram obtinendam: quia iurant se electuros digniorem.

Secunda conclusio. Eligere dignum prætermisso digniore est peccatum mortale ex genere suo. Probatur hoc primo in Concilio Basiliensi in Sessione 12. decreto de electionibus episcoporum & prælatorum: vbi refertur iuramentum quo ipsi electores astringuntur ad eligendum illum quem cognouerit vtiliorem esse Ecclesiæ. Et concilio Trident. Sessione 24. capit. 1. vbi deffinitur mortaliter peccare electores: nisi eligant illos quos reputant dignores. & capit. 18. præcipitur quod Episcopus ex nominatis ab examinatoribus tanquam dignis, exquirat ipse digniorem & illum eligat. & in capit. vnico, vt ecclesiastica beneficia sine diminutione conferantur digniori. Innocentius Tertius grauiter reprehendit quēdam episcopum, eo quod non elegerit digniorem. Idem ex Diuo Leone in capit. Meteopolitano, distinct. 63. & in capit. Moyses. 8. quæstione. 1. & Diuus Augustinus multa dicit in epist. 29. & refertur à glossa super capit. 2. Iacobi. Diuus Thomas 2. 2. quæstione 185. artic. 3. & quodlibeto. 4. art. 15. & quodlibeto. 6. artic. 9. & quolibeto. 8. artic. 6. & est communis sententia Theologorum quos refert Soto vbi supra conclusione. 9. & etiam Iuristarū quos refert Couarruuias vbi supra.

Ratione probatur secundo, quia prætermittere digniorē sine causa debita, acceptio est personarū, ergo est peccatum mortale ex genere suo. Antecedens patet, quia beneficia dignitates sunt & honores in bonum Ecclesiæ & etiam in bonum ipsius electi ordinata, ergo distribuere ista sine debita causa & ordine erit peccatum mortale. Præterea, quia distributores & electores non habent dominium beneficiorum: sed tantum sunt dispensatores, ergo tenentur distribuere iuxta voluntatem Dei, qui semper intendit meliora. Et confirmatur. Quia si Ecclesia haberet actu ministrū digniorem: peccaret mortaliter qui illum ministrum impediret ab executione sui muneris, ergo etiam peccat mortaliter distributor & elector qui illum ministrum non eligit. Tādem colligitur hæc veritas ex electionibus à Deo factis in veteri Testamento: vbi semper elegit meliores. Patet in Moyse, qui electus est à domino dux & pastor vniuersi populi, & ille laudatur præ omnibus alijs Numer. 12. vbi dicitur quod erat vir mitissimus super omnes homines qui morabantur in terra. Similiter Saul eligitur à Deo in Regem & de illo habetur 1. Regum. 8. quod erat electus & bonus & non erat vir de filijs Israel melior illo. & 1. Regum 18. de electione Dauid, hoc ipsum patet, de quo dicitur Deum inuenisse virum iuxta cor suum.

A Et in nouo Testamento Christus elegit meliorem in Pontificem, & ad hoc innuendum dixit Petro ter Ioannis vltimo, Diligis me pluris ijs, quasi id necessarium supponens, ergo & alijs distributores & electores tenentur meliores eligere. Ad hoc propositum Concilium Tridentinum supra capit. 18. Præcepti vt solus episcopus digniorē examinaret: vt videlicet digniorem eligeret.

Tertia conclusio. Contingere potest, vt sit iustum imo aliquando necessarium eligere minus dignum, relicto digniore, qui etiam intendit tale beneficium Verbi gratia, vacant simul duo beneficia; alterum simplex & pingue: alterum verò parochiale & tenue: & non sunt nisi duo oppositores: in isto casu
B nō debet eligi dignior in beneficium magis pingue. Ratio huius est, quia tunc expedit bono communi ipsius Ecclesiæ vt qui dignior est, præficiatur beneficio parochiali cui annexa est cura animarum.

Ex quo sequitur primo, quàm dissonum est quod in diœcesibus sint beneficia simplicia pinguiora curatis: nam tunc vel minus dignus debet habere curam animarum vel magis digni debent esse minus stipendiati.

Secundò. Sequitur, quòd eligere minus dignum relicto digniore non est intrinsecè malum: quia potest honestari ex circunstantijs superuenientibus.

Tertio sequitur, quod maior dignitas etiam si sit notabilis non semper præstat ius ad obtinendum
C beneficium hic & nunc, sed quandoque potest de facto illud tollere. Itaque bene dicimus in casu posito: q iste dignior non cōparat sibi beneficiū nec hēt ius ad illud hic & nunc quia dignior est. Fundamētū omniū istorū est: quia dignitas & maior dignitas non semper considerantur absolutè sed aliquando comparatiuè, & hæc comparatio debet fieri non solum inter personas aut officia vel beneficia: sed potissimum in ordine ad finem, qui intenditur hic & nunc. Et ne videantur ista singularia: ponuntur alia exempla in quibus hoc necesse est dicere. Verbi gratia. Si maior pars eligentium firmiter decreuit eligere minus dignum ita vt moraliter sit euidens q̄ talis euadet electus: minor pars illius communita-
D tis poterit se conformare cum maiori eligendo minus dignum. Probatur, quia in isto casu impossibile est eligere digniorem: ergo isti non tenentur illum eligere.

Secundò. Quia bonum est communitatis vt electiones pacifice fiant ex quo sequitur, quod elector consequatur bonum commune quod maximè intendere debet: & electus animo æquiori gubernabit communitatem, quam si à paucioribus eligeretur, ergo iste talis poterit eligere minus dignū: imo vero est casus in quo non solum potest iustè eligere minus dignum, sed quod etiam teneatur. Verbi gratia, Si sunt tres oppositores alter dignus, secundus dignior, tertius dignissimus & si ergo presto suf-
E fragium dignissimo & non adiuuo volentes eligere digniorē euadet electus minus dignus, tunc teneor pretermittere dignissimum, & eligere saltim digniorem. Probatur, quia ego teneor eligere digniorem possibilem hic & nunc: sed ille medius hic & nunc est dignior qui potest eligi: ergo illum teneor eligere. Et confirmatur. Nam alias eligeretur minus dignus mea culpa, ergo teneor eligere digniorem illum medium. Antecedens patet, quia ego possem impedire electionem minus digni & teneor, quia elector sum, & id facere possum, ergo &c.

Sed contra doctrinam prædictam sunt tria argumenta. Primo, nam sequeretur, quod in aliquo casu liceret eligere indignum simpliciter. Vt si v.g. maior

ior pars eligentium infallibiliter eliget talem indignum, potero me conformare cum maiori parte propter bonum communitatis & pacis.

Secundo. Qui in prædicto casu eligunt dignum prætermisso digniore peccant mortaliter, vt manifestum est, ergo ego non possum me conformare cum illa maiore parte quæ deserit digniorem. Probatur consequentia, quia alias cooperor peccato illorum ac subinde pecco in id ipsum.

Tertiò. Ego teneor in his electionibus deferre honorem digniori quoquomodo possum, ergo teneor isti digniori suffragiũ præstare: quanuis à maiori parte deseratur. Nihilominus respondetur ad primum negando sequelam: quia eligere indignũ, est intrinsecè malum: & ideo electores & cooperatores peccant mortaliter in tali electione. Idem dicendum est de iudicibus & consulibus atque rectoribus populi: quod quanuis maior pars velit proferre sententiam, iniustam quidem in re, aut verò aliquid decernere in damnum communitatis, non potest iste se conformare cum maiore parte iudicum.

Ad secundum respondetur: quòd formaliter iste non cõsentit actui & peccato aliorum: sed coactus à maiori parte & quasi ex necessitate materiæ conformat se cum maiore parte propter bonum finem scilicet, propter pacem comunitatis, quam potissimum intendit: vnde iste non est cooperator illius iniustæ distributionis.

Si autem arguas: quòd iste talis voluntariè eligit minus dignum: quia exercet voluntariè actum eundem, quem præstant iniqui electores, ergo peccat.

Propter hoc argumentum Ioannes de Medina tractatu de rebus restituendis, quæstione.7. tenet contra nostram sententiam. Nihilominus tamen nos respondemus, quòd iste elector non directè intendit inæqualitatem neque eam assumit vt mediũ ad pacem communitatis seruandam: sed iudicans prudenter esse impossibile, quòd talis indignus non euadat electus, intendit euitare iniustam electionẽ, quæ secundum se est mala.

Secundò respondetur, quòd ille minus dignus in casu posito simpliciter est dignus. Eligere autem dignum non est malum secundum se: nisi adfuerit dignior qui possit eligi, & quia in illo casu nullus est de facto dignior qui possit eligi supposita determinatione maioris partis eligentis minus dignum, consequenter iste talis, qui se conformat cum hac maiori parte eligenti, non peccat: sed prudenter facit.

Ad tertium communiter dicitur, quod honor annexus ecclesiastico beneficio non ordinatur proximè & per se in bonum peculiaris personæ eligendæ, sed in bonum ecclesiæ & communitatis. Quare si bonum Ecclesiæ aut communitatis sequatur ex tali electione, tenebitur elector suum præstare suffragium illi personæ: non autem si bonum illud solum cedat in bonum particulare. Ego tamen aliter existimo, quòd quanuis bonum & honor quę interueniunt in beneficio ecclesiastico, primò & per se respiciant bonum commune: tamen consequenter respiciunt eligendum, quare multoties tenebitur elector præstare suum suffragium digniori, quanuis non euadat electus. Verbi gratia, in electione cathedrarum, vbi multum interest honori & vtilitati dignioris, quod plura habeat suffragia: quanuis non obtineat cathedram. Similiter aliquando erit eadem obligatio in electionibus præbendarum, quæ ad vota capituli distribuuntur. Igitur ad

A argumentum respondetur, quòd quotiescunque nõ imminet maius bonum cui elector consulere debet: tenetur suffragium præstare dignioribus: vt qui immeritò ab alijs reijciuntur: aliqua saltim pro se agnoscant suffragia.

Resolutoriè ergo dicimus quod eligere dignum prætermisso digniore, est malum intrinsecè, quando fit propter indebitam causam. Si verò non eligatur qui est aliàs dignior, propter cãm rationabilem, tunc non est vitiosa electio, imo nec formaliter prætermittitur dignior: quia in illo casu non est eligibili, nec tenetur elector talem digniorem eligere: imò interdum peccaret suffragando.

Argumenta in principio facta respondetur. Ad
B primum respondent quidam, quòd Diuus Paulus ibi solum considerat onus & laborem beneficiorum, ac subinde non facit comparationem: quia in ordine ad laborem impertinens est maior vel minor dignitas. Explicatio est Caietani in Ientaculo vltimo citato, quam colligit ex primis verbis Pauli cum dicit, bonum opus desiderat. Sed mihi non placet hæc intelligentia, quia Diuus Paulus ibi constituit absolutè conditiones quæ dignificant episcopum: & huiusmodi indifferenter necessariæ sunt ad beneficia siue secundum quod onus, siue secundum quod honores sunt. Itaque illæ conditiones necessariæ sunt qualitercunque episcopus consideretur. Alij dicunt, quod Diuus Paulus eas apposuit condi-
C tiones episcoporum, quæ solùm possunt reperiri moraliter loquendo in viris dignissimis, ac subinde de dignioribus, imo de dignissimis loquutus est. Sed neque ista explicatio placet, nam ibi ponuntur conditiones, quæ in omnibus Episcopis & electionibus eorum considerandæ sunt. Vnde & Theologi, ex isto loco Diui Pauli non tantum colligunt conditiones pro dignissimis, sed etiam pro dignis & dignioribus. Respondetur ergo ad argumentum negando consequentiam. Nam illud est argumentum negatiuum, qua propter inefficax est. Nihil enim valet consequentia, Diuus Paulus ibi non loquitur comparatiuè, ergo & electio non facienda est comparatiuè. Sit ergo satis, si ex concilijs, & ex
D doctrina Sanctorum & ratione naturali sit comparatio facienda in talibus distributionibus.

Ad confirmationem respondetur negãdo, quòd ille qui in præsentia dignioris eligit dignum, faciat bonum opus imo peccat: quia impedit ne Ecclesia consequatur digniorem ministrum. Quare licet absolutè loquendo eligere dignum bonum sonat: nihilominus tamen, eligere illum relicto digniore, sonat malum. Exemplum huius est. Succurrere extremè indigenti extraneo, bonum sonat: veruntamen, si ex hoc quòd illi subuenias, omittis prouidere necessitati parentis vel consanguinei extremè indigentium, peccatum est. De quo supra quæstione 26. artic.8. & quæst.31. arti.3. dictum est à nobis.

E Ad secundum nego, quod Ecclesia non semper requirat meliores ministros ab electoribus, quia illa semper intendit crescere: & hoc maxime fit, crescente dignitate ministrantium. Iuxta illud, ad Ephesio.2. In quo omnis ædificatio constructa crescit in templum Sanctum in domino: in quo & vos ædificamini inhabitaculum Dei.

Ad primam confirmationem respondetur, quod si dominus præciperet œconomo, vt distribueret bona sua pauperioribus: peccaret mortaliter, si solum distribuat pauperibus qualitercunque indigentibus. Ita etiam quia dominus, vt patet ex dictis, habet eam volũtatem vt electores requirant & examinent magis dignos, non satisfaciunt electores, dignio-

dignioribus omissis, eligendo dignos.

Ad secundam confirmationem. Respondetur, negando quod satisfaciat dignior per opera & officia mediocria: sed tenet pro virili laborare in officio sibi ininncto: ita vt quemadmodum alios excedit dignitate, & propterea electus est: ita etiam opera excellentiora tenetur exhibere. Et hoc colligitur Matthæi 25. & Lucæ 12. vbi pater familias plus exquisiuit ab illis qui plura talenta acceperunt. & Lucæ 19. vbi habetur, seruus qui cognouit voluntatem domini & non se præparauit, vapulabit multis &c. & subdit. Omni autem cui multum datum est & multum exigetur ab eo.

Ex quo sequitur. quod dignior teneatur multa opera præstare, quæ non tenetur de facto minus dignus. V.g. Si dignior valeat reuincere publicum hæreticum, tenebitur sub mortali prædicare aut disputare: & tamen minus dignus excusabitur ab huiusmodi opere, quia propter diminutam eius scientiam, prudenter dubitat de fœlici exitu illius disputationis.

Nota tamen, quòd non tenetur sub mortali, qui dignior est, semper & omnia opera exercere meliora, quàm dignus: sed in casibus, vbi ratio id postulauerit, quod non potest certa regula comprehendi: sed prudentia opus est.

Ad tertium respondetur, quod ista officia plus habent laboris quàm honoris: imo per se primò instituta sunt & donantur vt onera, non verò vt munera vel præmia. Quare si attendamus id quod per se primò beneficium habet, nulla fieret iniuria digniori prætermisso: quia propriè non dicitur quis habere ius ad laborem, vnde nec propriè iniustum patitur hac ex parte si præcisè consideretur. Et in hoc sensu Caieta. vbi supra. dixit, non peccare mortaliter qui prætermittit digniorem. Et eius sententia in isto sensu communiter acceptatur à magistris nostris. Cæterum si consideretur id quod secundariò habent beneficia, peccatum mortale erit, non distribuere dignioribus.

Ad quartum respondetur, quod Ioannes Maior in 4. distin. 24. quæst. 8. & 9. tenet, huiusmodi leges quæ determinant electiones ad certum locum aut Ecclesiam, non esse iustas nec ferendas. Et præter argumentum factum, confirmat suam sententiam ex cap. ad decorem de institutionibus. vbi Innocentius Tertius, reprehendit Patriarcham Hierosolymitanum, eo quod omnia beneficia Ecclesiæ Constantinopolitanæ distribueret Venetis: & ideo præcipit vt in ecclesijs illis eligantur & præficiantur literati & magis idonei vndecunque originem duxerint: & adducit illud quod habentur Actuum 10. nam in omni gente, qui facit iustitiam acceptus est illi.

Nihilominus sententia opposita communis est: quam docet Diuus Thomas hic ad quartum. & videndus est Soto vbi supra ante decimam conclusionem. & Couarru. & ratio Diui Thom. hoc conuincit, quia regulariter loquendo electi de gremio Ecclesiæ magis diligunt illam magisque resident: & hoc adeò verum est, vt oppositum non sine temeritate dicatur: & ita istæ leges consuetudine à tempore nascentis Ecclesiæ, & Decretis Pontificũ approbatæ sunt. Colligitur hæc veritas Deuteron. 17. Nõ poteris eligere alterius gentis hominem in Regem & qui non sit frater tuus. Vide Diuum Hieronymum super illud Oseæ 2. Dabo eis vinitores ex eodem loco. Vbi per vinitores intelliguntur Apostoli. Et eadem ratione communiter Sancti dicunt, quòd Christus elegerit ex sibi consanguineis, & notis in

A Apostolos. Quare ad argumentum factum respondetur, quod nũquam licebit eligere indignum, etiã si huiusmodi leges existant, quæ determinant eligendos ad certum locum. Quòd si non fuerint digni in tali loco vel ecclesia, suspendatur electio, vel saltim de licentia Episcopi aut Pontificis, si opus fuerit, eligatur pro ea vice extra gremium qui dignus habeatur. Nec inconuenit ad æquitatem istarum legum, quòd alij extra ecclesiam illam digniores existant: nam propter rationes supra dictas digniores reputantur, qui sunt intra gremium ecclesiæ eiusdem, licet nõ abundent scientia & industria: quia hoc compensant dilectione & residentia, quibus maximè ecclesia solet augeri.

B Ad caput illud Innocen. respondetur, quòd ideo reprehenditur Patriarca ille, quia cum illuc non essent huiusmodi leges, dispensabat beneficia solùm Venetis, omittendo digniores Constantinopolitanos, & etiam quia polliticus fuerat se hoc facturum quando electus est, vt patet ex verbis extremi illius capitis. Veruntamen circa huiusmodi leges nota primò, quòd nõ debent cõdi frequenter. Aliàs communia beneficia, quasi ad ius hæreditarium reducerentur & desidiosi efficerentur eligendi: eo qđ iam esset lege firmatum, qui deberent eligi in hac vel in illa ecclesia.

Secundò nota, quòd rationes D. Tho. sufficienter honestant huiusmodi leges absolutè loquendo:
C nihilominus tamen aliæ causæ particulares exquirendæ sunt à confirmatoribus istarum legum, vt iustè & prudenter ferantur: alioquin esset iustum pro omnibus ecclesijs & populis eas dare leges: siquidẽ omnes posset dicere, eligo meos quia magis diligunt suam ecclesiam, magisque resident. Causæ ergo quæ particulariter requirendæ sunt, tales debẽt esse, videlicet, quod in ecclesia abundent sapientes, aut quòd experientia compertum sit, quod extranei in tali ecclesia vel oppido solùm curant explicare subditos, vel quod ex talibus legibus excitentur de facto ad studia colenda naturales: qui aliàs desides existerent, & ignari.

Possemus disputare in præsenti, An sicut leges
D de eligendo solum de gremio huius ecclesiæ iustæ sint: ita etiam licitè & sine vitio acceptionis personarum possint esse leges de non eligendo de ista ecclesia, aut de conuentu illo, vel intra tale tempus, vt post quadriennium transactum: qualiter solent esse apud religiosos: & idem dubium est de alternatiuis.

Respondetur nihilominus breuiter, quòd istæ leges possunt honestari ex fine superuenient, maximè propter bonum pacis. Verumtamen rarò concedẽdæ sunt: quia bonum pacis & virtutis commodius seruatur, & consequitur eligendo digniores quoscũque, & à quocunqte loco existant. Et quidem multi ambitiosi lites fingunt aut excitant, vt in eas leges
E superiores inducant & sibi arripiant ex lege alternante, quod alioquin indigni aut minus digni non consequerentur. Quod maxime aduertant legislatores presertim in officijs supremis, ad quæ digne suscipienda vix potest vnus aut alter inueniri.

Ad quintum argumentum respondetur concedendo, quòd electores tenentur exquirere digniores: verumtamen hoc mortaliter fieri debet, vt pro beneficij maioribus, qualia sunt Episcopatus, Abbatiæ, & præbendæ cathedralium ecclesiarum, requirantur vniuersitates, collegia & conuentus. Verũtamen in alijs beneficijs minoribus sat fuerit, si ex oppositoribus qui occurrunt eligat distributor digniorẽ, quanuis si fuerit inopia concurrentium aut

specialis

specialis necessitatis ecclesiæ vel monasterij tenebitur elector inquirere ministrum dignum & digniorem.

Ad sextum respondetur, concedendo sequelam: & oppositum est plusquam temerarium: quia religio est spiritualis quędam respublica in qua necessaria sunt ista officia & beneficia ad sui conseruationem, ergo distribuenda sunt dignioribus secundũ leges iustitiæ. Probatur consequentia è paritate rationis, sicut in distributionibus officiorum quæ fiunt in ecclesia. Verumtamen distinguenda sunt duo genera officiorum in religionibus. Nam quędã simul officia & beneficia sunt, vt Pręlatæ; Prioratus, & officium lectoris. Et huiusmodi absque dubio secundùm leges iustitiæ distribuenda sunt. Alia vero officia sunt, quæ dicuntur amobilia ad nutum; vt Supprioratus, Vicariæ, &c. Et huiusmodi non exigunt rigorem iustitiæ distributiuæ: quia potius assumuntur tales personæ in coadiutores prælati, quàm in officium aut beneficium spirituale. Vnde prælatus potest quem maluerit sibi associare, dummodo non sit infestus & damnosus communitati.

Ad septimum respondetur, quòd confirmatores possunt & debent confirmare electionem factam de digno, etiam vbi dignior prætermissus est. Ratio huius est primo, quia iste dignus, magis gratus est electoribus, & ideo mortaliter loquendo magis vtilis erit vnitati & paci ipsius communitatis: quare talis electus vestitus ijs circunstantijs hic & nunc dignior censetur vt in plurimum. Præterea, quia cõfirmator est quasi iudex superior, qui secũdùm sciẽtiam publicam cognouit illum fuisse approbatum à capitulo, ergo quãuis scientia priuata cognouerit prætermissum fuisse digniorem: tenetur confirmare dignum electum. Probatur consequentia exemplo Iudicis secularis, qui tenetur iudicare secũdùm allegata & probata: non autem secundùm scientiã particularem. Hæc maxime verum habent qñ cõfirmator subditur alteri superiori ad quẽ possunt appellare electores, si electio non confirmetur: quia tunc occurrere debet, & tenetur litibus insurgentibus. Præterea. Verùm habet quando solum est vnicus confirmandus, nam si offerantur plures confirmandi, confirmator tenetur digniorem designare: quia tunc non solum est confirmator, sed etiam habet vices eligentis. Ad argumentum ergo respondetur, negando paritatem rationis: quia confirmator non cooperatur actui eligentium, nec verè eligit aut distribuit: quare non tenetur ad regulas eligentium aut iustitiæ distributiuæ: sed solum est quasi superintendens supponens distributionem iam factam ab electoribus; quamuis incompletè. Et hæc doctrina approbata est à communi vsu sapientium, qui non audent cassare electiones quæ fiunt de digno prætermisso digniore.

Ad octauum respondetur, quòd si attendamus naturam episcopatus, isti ascensus damnandi sunt: sicut damnatur ascensus ad secundas nuptias, viuẽte priori vxore. Quare D. Paulus 1. ad Timotheum 3. volens explicare indissolubilitatem episcopi à sua ecclesia, dixit episcopum debere esse vnius vxoris virum. Verum tamen iam supposita conditione status hominum, liciti sunt & quandoque approbãtur isti ascensus, vt honor excitet, quos charitas deberet impellere. Occasione vltimi argumenti.

DVBITATVR quartò, Verùm qui habent distribuere beneficia iure patronatus, teneantur semper præsentare digniorem.

Prima opinio quorundam Iuristarum, qui tenẽt satis esse in omnibus his beneficijs eligere dignum:

A & fundamentum illarum est dictum cap. monasterium.

Alia opinio per oppositum docet, quod omnia ista beneficia distribuenda sunt dignioribus à patrono, & fundamentum eorum est, quod postquam beneficia ista instituta sunt, iam facta sunt bona cõmunia ecclesiæ, ac subinde secundùm regulas iustitiæ distributiuæ dispensanda sunt sicut bona alia communia.

Tertia opinio cõmunis est, quòd pro beneficijs simplicibus non tenetur patronus laicus præsentare digniorem: bene tamen pro beneficijs quibus annexa est cura animarum.

PRO decisione huius rei sit prima conclusio.

B Peccat mortaliter patronus qui non designat digniores ad episcopatus obtinendos: vt v.g. si Rex Hispaniæ qui hoc iure gaudet, solum eligeret dignos pro toto regno aut pro Insulanis: peccaret grauiter. Probatur ex Concilio Tridentino Sessione 6. capit. 1. decreto de reformatione, vbi vniuersaliter dicitur, quod eligendi sunt digniores. & in cap. 18. Sessione 24. Insuper cap. episcoporum. distin. 91. Probatur ratione. Quia iniquum esset in toto regno solũ eligere dignos in præsentia digniorum pro eximijs beneficijs, qualia sunt episcopatus, ergo nec Rex potest hoc facere nec Pontifex concedere.

Secunda conclusio. Qui asserunt patronum laicum posse instituere dignum in beneficijs simplicibus, tenentur dicere, quod possit hoc ipsum in beneficijs habentibus curam animarum. Probatur ex cap. monasterium. à quo ipsi colligunt suam sentẽtiam. Nam ibi loquitur Pontifex etiam de instituente monasterium, & concedit illi quod nominet prælatum. Manifestum autem est, quod superiori monasterij annexa est cura animarum, ergo qua ratione tu colligis ex illo cap. quod pro beneficijs simplicibus liceat patrono eligere dignum: eadẽ ratione colligitur & pro beneficijs, quibus incumbit cura animarum.

C

Secundò. Quia si Summus Pontifex qui potuit conferre istud ius patrono laico pro beneficijs simplicibus, etiam potuit pro alijs beneficijs, ergo qua

D ratione vnum dicitur & aliud concedendum est. Antecedens patet. Quia vtrunque beneficium & vtrunque ius spiritualia sunt & bona communia ecclesiæ: & insuper in eosdem fines possunt ordinari, ergo qui potest concedere vnum, potest & aliud. Nec sufficit dicere, quod beneficia curata quia instituuntur in vtilitatem ecclesiæ & animarum, debent habere ministros digniores: aliàs priuarentur & ecclesia & fideles tanto bono. Nam certè hoc pertinet ad iustitiam commutatiuam (vt infra patebit) in præsenti autem consideramus puram distributiuam. Et confirmatur. Nam voluntariè concedunt isti autores, quòd patronus laicus tenetur

E eligere digniorem ex his, qui nominati sunt à fundatore beneficij: vt si diceret, volo quod ex meis consanguineis solùm eligatur minister: & hoc ipsum negant in electione eiusdem patroni, quando non speciatim nominauit hos vel illos: etenim qua ratione prior patronus tenetur eligere digniorem ex nominatis: eadem concluditur, quod teneatur absolutè digniorem eligere, quando nulla facta est specialis nominatio.

Tertia conclusio. Consuetudo præsentantium dignos, etiam prætermissis dignioribus, non est dãnanda in praxi sub peccato mortali. Ratio est, quia isti sequuntur opinionem probabilem, imo communiorem. Et colligitur eius probabilitas ex Concilio Tridentino Sessione 24. supra, vbi Concilium postquam

quam dixit, patronos eccleſiaſticos debere inſtitue- re digniores præmiſſo examine: ſtatim dicit, quòd patroni laici ſi præſentent dignum, inſtitutio approbetur & valeat. Signum ergo eſt quòd Concilium ſupponit probabilitatem vtriuſque ſententiæ pro inſtitutione patroni laici: & illam ſupponens, vtrāque opinionem tanquam veroſimilem reliquit, nihil determinans. Sicut fecerat in patronis eccleſiaſticis. Poteſt ergo patronus ſequi iſtam ſententiam.

Quarta concluſio. Probabilius eſt, quòd omnes patroni etiam ſeculares teneantur eligere digniores pro quibuſuis beneficijs, ſiue ſimplicibus ſiue curatis. Probatur. Nam Pontifex non concedit patronis laicis, niſi, quod ipſe poterat iuſtè facere per ſe ipſum: ſed Pontifex non poterat in præſentia dignioris eligere minus dignum, ſiue ad ſimplex ſiue ad curatum beneficium, ergo neque hoc poteſt concedere patrono laico. Confirmatur primò. Quia leges iuſtitiæ diſtributiuæ non magis obligant vnum quam alterum diſpenſatorem: ſed ex natura ipſius iuſtitiæ & bonorum quæ diſtribuit naſcitur obligatio, ergo ſi ex lege iuſtitiæ diſtributiuæ Pontifex in nullo beneficio poteſt prætermittere digniorem: nec patronus laicus poteſt. Confirmatur ſecundò, Quia patronus eſt miniſter ipſius Pontificis, ergo ſi Summus Pontifex tenetur eligere digniorem, etiam patronus. Probo cōſequentiam. Tum quia vterque tenetur ſequi voluntatem veri domini, ſcilicet Dei: tum etiam quia cum vterque ſit miniſter: & ipſe patronus ſubordinetur Pontifici maior debet eſſe authoritas Pontificis. Cùm ergo ille non poſſit prætermittere digniorem multo minus patronus.

Sunt tamen duo argumenta contra dicta. Primum eſt quod deſumitur ex prædicto cap. monaſterium. vbi expreſſè conceditur huiuſmodi patronis quod eligant miniſtrum qui non ſit malus. Nec ſufficit dicere vt Couar. & Federicus conſil. 95. quòd cap. iſtud non excuſat à culpa, ſed ſolum concedit, quod electio non ſit repellenda à iudice ſuperiori: nam profectò ibi dicitur quod liceat patronis eligere iſtum dignum, ergo actus electionis licitus eſt, ac ſubinde non eſt contra iuſtitiam diſtributiuam.

Secundò arguitur. Quia ſi patroni tenentur eligere digniorem, ergo tenetur per ſe vel per alios examinare multos in ſcientia & virtute: quod eſſet indecorum, vt videlicet patronis laicus & ſæpe illiteratus mores & ſcientiam eccleſiaſticorum examinaret: vnde nunquam id factum eſt: imo nec permiſſum. Confirmatur. Quia Concilium Tridentinum vbi ſupra, conſtituit diſcrimen inter patronos eccleſiaſticos & laicos, quod illi debeant examinare & per ſe eligere meliorē: iſti autem quod præſentent nominatum ipſi epiſcopo, qui idoneum approbet, ergo patroni laici nec tenentur nec debent examinare digniorem, ac ſubinde nec illum eligere. Impoſſibile enim eſt, quod quis moraliter eligat digniorem, niſi præmiſſo examine.

Fateor argumenta iſta eſſe difficilia, & quæ reddunt hanc opinionem ſatis probabilem, quam qui tennerint debent dicere primò. Quod Pontifex poteſt applicare iſta bona, quæ aliàs erant communia, perſonæ particulari cum hac conditione, vt poſſint eligere quem maluerint dignum. Itaque partim manent communia, partim verò appropriata. Nec hoc videatur impoſſibile; nam Summus Pontifex de facto tertias decimarum applicuit Regibus Hiſpaniæ, quanuis illæ eſſent bona communia eccleſiaſticorum, & fructus radicati iure ſpirituali.

Secundò debet dicere, quòd patronus laicus non eſt diſtributor ſed diſpenſator: nec enim idem ſunt diſpenſator & diſtributor, in quo multi falluntur. Nam diſpenſator dicitur qui expendit bona, ſiue per donationem, ſiue per diſtributionem, ſiue alia via: diſtributor autem, ille dicitur, qui propter debitam cauſam ſequens regulas iuſtitiæ diſtributiuæ expendit bona. Vnde dicendum eſt de Pontifice in concedendo iſto iure patronatus, quòd diſpenſatoris officio fungitur. Ex quo manifeſtè ſequitur, quod nec patronus in diſpenſatione beneficiorum, nec Pontifex in conceſſione iſtius iuris, teneantur ſequi regulas iuſtitiæ diſtributiuæ.

Tertiò debet dicere qui ita cenſet, quòd patronus licet excommunicetur, ſi tñ laicus eſt, non priuatur iure iſto præſentandi dignū: & ideo acceptanda erit inſtitutio facta ab ipſo excommunicato perinde ac ſi liber eſſet: quia iſtud ius, quanuis ſit ſpirituale, nihilominus tamen titulus illius propter quem conceditur, temporale eſt, & ideo dicitur ius patronatus laicalis. Verumtñ ſi habens ius patronatus eccleſiaſticum, ſit excommunicatus: electio illius eſt irrita, & eſt deciſio Rotæ. Verumtamen quia fundamenta iſta quibus hæc opinio indiget, voluntaria videntur: nam voluntarium eſt dicere, quod iſta bona maneant appropriata & mutent naturam. Item voluntarium eſt dicere, quod illa quæ ſubdebantur antea iuſtitiæ diſtributiuæ, modo illi non ſubiaceant: ideo in noſtra ſententia perſiſtendum eſt: quia bono communi magis vtilis eſt.

Quare ad primum argumentum reſpondetur, quòd explicatio Couarruuiæ & Federici accōmoda videtur. Et ad replicam reſpondetur, quòd non ſolum dicuntur licita, quæ ſtudioſa & bona ſunt: ſed etiam quæ permittuntur, vel quæ non prohibentur lege. Ita in Scriptura Numero. 20. tranſire nobis liceat per terram tuam, ideſt, nobis permittas, eſt modus loquendi Matthæi. 12. 1. Corinthiorum. 6. & capit. 10. vbi eſt illud, Omnia mihi licent, ſed non omnia expediunt. ideſt, quanuis nullus cibus mihi prohibeatur: non tamen expedit omnes & ſemper comedere. Ita ergo in illo capite, verbum, licet, idem ſonat quòd permiſſum aut quod non prohibendum.

Secundò explicatur prædictum capitulum, quòd ſolum conceditur inſtitutori monaſterij eligere prælatum pro prima vice, non vero pro alijs ſequētibus. Et hoc quidem honeſtum eſt, vt excitentur plures ad erigēda monaſteria & beneficia eccleſiæ inſtituenda: quod maxime bonum eſt totius eccleſiæ.

Ad ſecundum reſpondetur, quòd Concilium non explicat qualiter ſe gerat patronus laicus in inſtitutione miniſtri: vt locum daret opinionibus probabilibus: quod ſæpe faciunt Concilia in his quorum diffinitio non eſt neceſſaria bono vniuerſali, & vtilitati eccleſiæ. Et huiuſmodi reputatur diffinitio de patronis laicis & de electionibus illorum: quia non erat neceſſaria vtilitati communi, imo ex illa forſitā grauarentur iſti patroni quòs eccleſia merito priuilegijs amplificat propter eorum pia obſequia. Item etiam, ſi diffiniret Cōcilium hoc ipsū de laicis quod dixerat de eccleſiaſticis innumeræ lites inſurgerent in his præſentationibus. Exemplum eſt in electionibus epiſcoporum quæ fiunt à Rege: in quibus vt diximus tenetur inſtituere digniores, & tamen non tenetur examinare ipſos: ſicuti epiſcopus examinat eos qui ad beneficium concurrunt.

DVBITATVR quinto; Vtrùm epicoſcopi qui ſunt diſtributores beneficiorū ſimplicium, teneantur

tur eligere digniores? Communis sententia episcoporum, & etiam vsus tenet, quod liceat eligere dignum. Et ratio huius potest esse: qui huiusmodi beneficia non habent officium annexum: ad quod requiratur specialis scientia & industria, ergo non requirunt digniorem secundùm scientiam & industriam.

Alia sententia quorũdam sapientium, inter quos refertur Magister Mantius quondam Salmanticæ Primarius, qui dicunt, quòd si adsit digniori qui petat tale beneficium, tenetur Episcopus illum eligere. Si vero non adsit dignior: satis fuerit eligere dignum. Ratio huius est, quia si dignior petit tale beneficium, iam est concursus & oppositio pluriũ: quando vero est opposito, tenetur elector sequi regulas iustitiæ distributiuæ. Cæterùm opposita sententia, quòd episcopi in his beneficijs teneantur eligere digniorem, siue petat, siue non petat, non solũ est securior, verum probabilior. Probatur. Quia in his beneficijs episcopi habent tantum ius distributoris, ergo tenentur distribuere secundùm rigorem iustitiæ distributiuæ. Secundò. Quia ista bona communia sunt, ergo dignior habet ius ad illa inpræsentia minus digni, non autem ècontra, ac subinde episcopus tenetur seruare digniori tale ius & non inuertere illud. Cõfirmatur. Quia aliàs sequitur, quod de natura iustitiæ distributiuæ non sit eligere digniorem nisi duntaxat pro beneficijs curatis & quibus est annexa cura animarum. Consequens est falsum, vt patet ex supradictis, ergo. Sequela patet: quia tunc in solis beneficijs simplicibus Episcopus tenetur eligere dignum & prætermittere digniorẽ, ergo pro his non est præceptum de iustitia distributiua. Tandem probatur ex Concilio Tridentino Sessione 24. capit. 18. vbi loquens de patronis ecclesiasticis respectu quorumcunque beneficiorum dicit illos teneri eligere digniorem.

Ex quo sequitur, quòd idem erit iudicium siue dignior petat siue non: quia petere non variat nec auget ius, nec similiter non petere minuit idem ius, dummodo dignior sit paratus acceptare beneficium.

Ad rationẽ primæ opinionis rñdetur, q̃ vsus probat & approbat in praxi opinionẽ, q̃n non repugnat rõni. Nã si repugnat, abusus est. Et quidẽ Episcopi & superiores prelati sibi consulant, & efficaciã rationum oppositæ sententiæ considerent. Et argumentum quod ibi fecimus nihil probat: quia ista omnia beneficia pertinent ad iustitiam distributiuam. Etenim beneficia non solum subduntur iustitiæ distributiuæ quia officia sunt, aut quia curata sunt: sed quia bona communia & dignitates ecclesiasticæ, ac subinde distribuendæ dignioribus ministris: quia præmia sunt, & honores virtutis & scientiæ atque industriæ.

Et est alia ratio ad hoc probandum. Quia maxime decet authoritatem ecclesiæ, vt ministri suis beneficijs præfecti aut deputati, dignissimi sint: quia hoc redundat in decorem ipsius corporis ecclesiæ, cuius præstantissima membra sunt ministri ecclesiastici. Et quemadmodum in patria cælesti, quidã ministrant, quidam assistunt, iuxta illud; Millia millium ministrabant ei, & deces cẽtena millia assistebant ei, & omnes quidem isti dignissimi, propter decorem patriæ, ita militanti ecclesia non tantum digniores eligendi sunt qui ministrant in officijs curatis, verum etiam qui assistunt in simplicibus. Et ex his etiam patet ad argumentum pro secunda opinione.

DVBITATVR sextò de officijs secularibus; Vtrùm etiam subiaceant iustitiæ distributiuæ. Sed prius disputandum videtur breuiter, Vtrum Rex habeat dominium istorum officiorum, & vtrum possit ista officia vendere. Quæ dubia nec magna sunt, nec meo iudicio prolixiùs differenda.

De priore dubio est sententia Adriani in 4. in materia de restitutione, paulò post principium, qui negat Reges habere dominium istorum officiorum. Et ratio eius est, quia nunquam respublica transtulit tale dominium in Regem, nec alicubi legimus hanc translationem facta. Et secundò probat à simili, quia Summus Pontifex non habet dominium officiorum ecclesiæ, ergo nec princeps habet dominium officiorum temporalium. Quod confirmatur, quia aliàs reguli haberent etiam dominium eorundem officiorum: quod est contra omnium sententiam.

Nihilominus tamen opposita sententia tenenda est, quam docet D. Tho. opusc. 21. an Ducissam Brabantiæ, dub. 5. & idem tenuit Magister Victoria & & accutissimum Mantius & Soto vbi sup. quæst. 6. art. 4. & Caiet. in summa, verbo, officiorum secularium venalitas. & Baldus in l. Barbarius. ff. de offic. prætoris. quem sequuntur plures Iurisconsulti. Latè differit de hoc Guillelmus Benedictus in repetitione super cap. Raynuntius. de testamentis. num. 53. & colligitur ex l. 1. ff. de cõstitutionibus principum: vbi habetur quòd respulica transtulit omnem suam potestatem & imperium in principem, quapropter consequenter transtulit dominium istorum officiorum quibus dominabatur respublica. Cæterum aduertendum est, quòd aliter Rex habet dominium istorum officiorum, quàm respublica, nam Rex habet illud à republica, ac subinde cum dependentia & sub certis legibus: ita videlicet, ut dispenset illa non pro sua voluntate, sed secundùm vtilitatem ipsius reipublicæ. At verò republica à principio habuit dominium à se ipsa independens & absolutum.

Ad argumenta contrariæ sententiæ respondetur negando antecedens, vt patet ex prima lege iam citata, & quidem vt dicebamus Rex habet dominiũ dependens & diminutum: respublica vero habebat absolutum, quia libere poterat vt ijs officijs donando, distribuendo, vel sibi retinendo, quod non potest Rex facere.

Ad secundum respondetur, quòd Summus Pontifex non est dominus officiorum Ecclesiæ: & quãuis Christus contulerit illi dominium Pontificatus & iurisdictionis: non tamen decebat vt conferret dominium istorum beneficiorum: quia tunc tanquam dominus illorum distribueret indignis aut minus dignis. Secus est in Rege respectu temporalium officiorum, quia decet maximè, vt idem ipse qui gubernat rempublicam, habeat dominium officiorum temporalium quæ præstant & requiruntur ad istam gubernationem: & si Rex haberet dominium Regni, & ex alia parte respublica haberet dominium istorum officiorum, esset ista confusa & permixta.

Ad aliud de regulis & dominis priuatis respondetur, quòd non habent dominium istorum officiorum sed respublica illud transtulit in solum principem. Quod si quæras, an princeps quando donat oppida & iurisdictiones, concedat etiam ius ad ista officia? Respondetur negatiuè, quia non habet eam facultatem, vt possit transferre omne dominium quod possidet: quemadmodum licet habeat dominium Regni concessum à republica, non tamen potest illud conferre alteri priuato domino

De

De altero dubio circa venditionem officiorum notandum est, quòd est triplex opinio. Prima Diui Thomæ opusculo citato, qui dicit, quòd ea venditio licita est de se, non tamen expedit: vt inquit Apostolus 1. Corin. 6. & 10. Omnia mihi licent sed non omnia expediunt. Hanc sententiam tenet Baldus & communiter Iuristæ. Et fundamentum huius est, quia non est contra ius naturæ ista officia vendere: quod si lege positiua prohibeatur, non comprehendit principum vt isti dicunt.

Secunda sententia est Caietani & Soto, qui dicunt quod vendere hæc officia: speculatiuè licitum est: illicitè tamen fit in praxi.

Tertia sententia est Adriani in 4. vbi supra, qui dicit, quòd illicita est venditio, & explicata Diuum Thomam quod asserat illam esse licitam ex parte pretij: quia offertur pretium iuxta valorem officiorum: veruntamen aliunde venditio illicita redditur quia videlicet contra voluntatem reipublicæ quæ habet verum dominium ista venduntur.

PRO decisione veritatis sit prima conclusio. Qui non habent dominium istorum officiorum non possunt illa vendere nec locare. Probatur. Quia vendere alienum aut locare contra voluntatem veri domini est intrinsecè malum, ergo qui non habet dominium officiorum non potest vendere nec locare. Nec sufficit dicere quòd multi Duces & Marchiones & priuati domini ex immemoriali consuetudine ista officia vendiderunt. Nam hæc consuetudo semper damnata est à doctoribus tanquàm contraria voluntati reipublicæ, nec sufficit lex quæ solet adduci: & habetur in comitijs apud Matritum, anno 1528. vbi habetur tanquam titulus immemorialis consuetudo. Nam certè lex ista loquitur nec vnquam interpretata est de venditionibus istorum officiorum. Vtrùm vero isti priuati domini possint exigere aliquam portionem pretij ab ijs officialibus? communiter respondetur negatiuè. Et fateor quod quanuis oppositum possit dici probabiliter: nihilominus sententia negatiua tenenda est, vt coerceantur isti domini priuati ab iniustitijs quas quotidie exercent: eo vel maxime si illis proponas hanc vel illam opinionem esse probabilem. Secus est de prætore, nam iste poterit licitè exigere aliquam portionem à sibi subditis executoribus. Et ratio huius est, quia prætor est principalis executor: alijs vero ministri iustitiæ sunt ex commissione ipsius.

Secunda conclusio certa mihi. Ista officia ex natura sua venalia sunt. Probatur. Quia sunt bona téporalia quæ possunt æstimari pretio, non autem est intrinsecè malum aut contra naturam rei, vendere quod appretiabile est. Et confirmatur. Quia vt patet ex dictis reispublica habet dominium absolutum istorum officiorum, ergo potest ea alienare donando aut vendendo. Item etiam quia sæpe populi & iurisdictiones quæ aliquid maius sunt quàm officia, venduntur licitè, ergo & ipsa officia poterunt diuendi quantum est ex natura sua, & appositis conditionibus honestantibus, venditio de facto erit licita. Conditiones autem duæ assignantur vbi supra. Prima, quod talia officia vendantur dignis & idoneis ministris. Secunda vero quod pretio moderato vendantur, attentis uidelicet præsertim fructibus qui ex tali officio possunt comparari, ijs super additur. Tertia conditio, quod pretium istorum officiorum expendatur in communes vsus. Qualiter autem si istæ conditiones non seruentur, inferuntur damna reipublicæ: & quæ mala sequantur explicant optime Caiet. & Soto, & adducunt

A exemplum de antiqua Roma quæ dominabatur vniuerso orbi, quando officia publica distribuebat secundùm merita, postmodum autem subiecta est, & interijt quando officia ista venalia facta sunt. Vnde Salustius. *O vrbem venalem & cito perituram si emptorem inuenerit.*

Tertia conclusio. Vt in plurimum & moraliter loquendo ista officia iniquè venduntur. Et ratio est. Quia raro seruantur huiusmodi conditiones, sed frequentius ista emunt ambitiosi & cupidi, immeriti & ignobiles. Et in hoc sensu dixit Caietanus & Soto quod in praxi est illicita venditio: idest, moraliter & sæpius in ijs venditionibus multæ iniustitiæ miscentur, verum tamen non negant quod B etiam in opere & in exercitio possint aliquando vendi licitè.

Quarta conclusio. Etiam illi quibus ista officia donata sunt à Rege possunt vendere iustè stando in iure naturæ, dum tamen seruentur duæ primæ conditiones. Probatur. Quia isti habēt verum dominium istorum officiorum, ergo quantū est ex natura possessoris & rei possessæ licitè potest fieri venditio.

Quinta conclusio. Stando in iure communi & iure Regni Hispaniæ non possunt vendi officia quæ habent annexam administrationem iustitiæ à suis possessoribus. Vt v.g. prætoratus & vicem eius tenentis, tabellionis & multo minus qui consilijs C deputantur. Probatur ex lege vnica. C. ad lege Iuliā. de ambitu, quæ prohibet quempiam promoueri pretio ad huiusmodi officia: ita habetur in cap. sancimus. 1. quæstione. 7. & in authentico. vt iudices sine quoquo suffragio fiant. idem habetur in legibus Regni lib. 1. ordinationum regalium, tit. 5. l. 2. & lib. 2. titul. 13. & lib. 6. titulo. 14. l. 16. & lib. 7. titulo. 1. l. 1. Si autem ista officia non habeant administrationem iustitiæ annexam, possunt qui possidēte ea vendere & alienare de licentia Regis. Probatur Quia princeps potest dispensare in venditione quæ prohibetur lege positiua, quando non habent officio istam administrationem annexam.

Sed dubitas, Vtrùm si possessor istorum officiorum D qui habet facultatem transferendi illa, vendiderit ea sine licentia Regis ad vendendum expressa vel subintellecta, peccet mortaliter & vēditio sit irrita? quidam sapientissimi iuniores dicunt huiusmodi vendentes non peccare mortaliter, & quod contractus valeat. Probant, quia isti habent facultatem transferendi in alios, ergo possunt transferre licitè siue pretio, siue sine pretio fiat. Pretium enim nō variat iustitiam in rebus appretiabilibus. Et confirmatur. Quia in legibus regni citatis dicitur, quòd talis venditio quando delata fuerit ad iudicem irritetur, ergo antea habebatur firma & rata Nihilominus est sententia Magistri Soto vbi supra artic. E 4. & communiter acceptatur, quod venditor istorum officiorum habens solum licentiam transferendi, peccat mortaliter & venditio irrita est, Probatur hæc sententia. Quia isti vsurpant officium & ius reipublicæ in re graui, ergo peccant mortaliter, & insuper sine titulo alienant officia publica, nō.n. facultas transferendi est facultas vendendi: vt patet ex communi sensu & vsu omnium, & leges quæ præcipiunt irritari huiusmodi venditiones nō supponunt ratum fuisse contractum imo præcipiunt quòd declarentur irriti à iudice: quia uerè & in re nulli sunt. Requiritur ergo ad iustam uenditionem uel licentia expressa, uel subimplicita: qualis iudicatur esse quando Rex alicui domestico & sibi familiari concedit aliquod officium habens administratio-

nem

nem non ita præstantem. Nam certum est quod nec princeps nec qui acceptat tale officium intendant quod exerceatur à tali familiari. In pretio uero horum officiorum est aduertendum, quòd huius modi pretium taxatur attenta qualitate officij & utilitate proueniente. Vnde iustè potest exigi maius pretium, quam ualeant fructus illius officij: quia ultra hoc dignitas & honor quæ conferuntur in illo officio æstimanda sunt. Secundò. Etiam ex parte stipendiorum quæ ipsis officialibus taxantur.

Aduertendum tamen est, quòd non sint maiora aut exigua: vnde oportet pensare laborem aut industriam, & etiam deputationem ipsius ministri, & similiter honorem eiusdem. Decet enim ad commune bonum reipublicæ, vt non tantum ministri mercenarij habeantur, & tanquam operarijs signetur pretium: sed etiam pro qualitate & dignitate ministrantium augeatur & pretium. His suppositis reuertamur vnde digressi sumus.

DVBIVM itaque principale erat. Vtrum in distributione istorum officiorum contingat acceptio personarum contra iustitiam distributiuam.

Pro parte negatiua arguitur primò. Nam Rex & respublica habent dominium istorum officiorum (vt dixi ergo non tenentur ex proprijs facere distributionem secundùm leges iustitiæ.

Secundò. Nam ista officia communia sunt & nõ debita ciuibus, & etiam non instituta in commodum illorum sed reipublicæ, ergo non debent distribui secundùm iustitiam attentis meritis personarum Confirmatur. Quia implicatio videtur quòd ista officia vendantur ministris, & ex alia parte debita sint de iustitia distributiua.

Tertiò. Quia cõmuniter huiusmodi officia donãtur ijs quæ maiorem gratiam habent apud Regem & quibus plus est negotij: & tamen non ideo damnatum principem in ijs electionibus, ergo.

Quartò arguitur ex D. Paul. 1. ad Corin. 6. vbi dr, contemptibiliores qui sunt in ecclesia, isti deputãdi sunt ad iudicandum, ergo nõ tenemur eligere digniorẽ in iudicem, & multo minus ad alia officia.

In hoc dubio Caiet. in summa, verb. electio, tenet quod est peccatum mortale non eligere idoneum ministrum pro his officijs, non tamen iniquit erit peccatum mortalem non eligere digniorem. Magister Soto vbi supra arti. 4. tenet, quòd in dispensatione istorum officiorum debet seruari iustitia commutatiua & distributiua: vnde vtraque violatur, si non distribuantur dignis aut dignioribus. Addit tamen, quod non ita pensanda est dignitas personæ & bonum illius, quã vtilitas reipublicę, propter quam hæc officia potissimum instituuntur.

PRO decisione nota, quòd quamuis ista officia sint purè secularia: non tamen possunt distribui peccatoribus & sceleratis, qui simpliciter indigni reputandi sunt, quantumuis polleant sapientia & industria. Hoc optimè probat Magister Soto vbi supra, conclusione. 5. & est peculiaris ratio, quia in præsenti potissimum loquimur de republica Christiana. In qua non sine scandalo præficiuntur peccatores, etiam pro officijs secularibus.

Secundò nota quod officia ista quædã dispensanda sunt necessario inter ciues reipublicæ aut prouintiæ: quædam autem quæ liberè possunt distribui quibusuis: alia etiam quæ distribuuntur per suffragia & vota plurium eligentium, vt communiter à consulibus distribuuntur officia minora ciuitatis: alia vero quæ ex voluntate vnius dispensantur, vt quæ distribuuntur à principe. Insuper quædam sunt quæ potissimum consistunt in administratione iustitiæ: secundariò vero & quasi per accidens in honorem ipsius personæ, vt Prætoratus &c. Alia vero ècontra potissimum ordinata in dignitatem personæ, cui officium est quasi, per accidens annexum & determinatum: alia insuper sunt quæ potius dicuntur beneficia quam officia.

His positis sit prima conclusio. Ista officia publica distribuenda sunt dignioribus ex natura sua. Probatur primò, quia sunt bona communia quæ ordinantur & in bonum reipublicæ & in dignitatem & honorem personæ, ergo dispensanda sunt dignioribus. Antecedẽs quo ad primam partem probatur. Quia ista officia instituta sunt ad conseruationem & gubernationem reipublicæ. Quo ad secundam partem probatur. Quia illa fructuosa sunt & honorifica. Ergo respondent meritis tanquam præmia. Et confirmatur, quia ideo beneficia ecclesiastica distribuenda sunt dignioribus, quia ordinantur & in bonum ecclesiæ & in premium & honorem personarum consequenter, ergo si officia ista secularia ordinantur & in bonum reipublicæ & in præmium merito rum, distribuenda sunt dignioribus.

Secundò, respublica debet alere virtutem & industriam ciuium media distributione istorum officiorum, ergo tenetur distribuere dignioribus. Antecedens probatur, quia homines suaptè natura inducatur ad virtutem præmio & honore: non autem respublica habet alia bona communia quibus inducat ciues nisi ista officia secularia, ergo. Consequentia probatur, quia quemadmodum deficiẽte premio & honore languescit virtus: ita etiam si in honoribus digniores prætermittantur tabescit respublica.

Hęc quæ dicta sunt verum habent siue respectu reipublicæ quę absolutum habet dominium respectu horum officiorum: siue respectu principum aut quorumcunque dominorum, siue inferiorum distribuentium: quia ista officia respectu omnium retinent eandem naturam in ordine ad bonum publicum & etiam ad ciues.

Ex quo sequitur primò, quod respublica tenetur in his officijs intendere bonum totius & etiam bonum partium: nam iure naturæ tenetur dirigere suas actiones & in vtilitatem communem & in vtilitatem ciuium, & quemmadmodum ciuis ex iustitia legali tenetur dirigere actiones suas in bonum commune & totius, quia ipse est pars, ipsius totius: ita ècontra respublica ex iustitia distributiua, tenetur dirigere actiones suas in bonum suarum partiũ.

Secundò. Sequitur, quod princeps & domini priuati qui non distribuunt hæc officia dignioribus: peccant contra iustitiam distributiuam accipientes personam. Est tamen aduertendum, quod digniores in his officijs nõ debent exquiri medio examine: sed sufficit moralis diligentia distribuentium & communis approbatio eligendorum.

Secunda conclusio. Non solum sunt eligendi digniores in his officijs quando necessario distribuenda sunt inter ciues eiusdem reipublicæ: sed etiam quando possunt dispensari ad quoslibet extraneos, V. g. in electione cathedrarum, & etiam in officijs militaribus. Probatur, quia ita exigunt leges quæ fundantur in lege naturæ, vt meliores præficiantur in ijs officijs: & merito, quia aliter non posset conseruari diu bonum commune.

Aduerte tamen, quod inter officia quæ distribuũtur necessario ciuibus & illa quæ possunt distribui extraneis: hoc differt, quod illa videntur prospicere maximè bonum ciuium, quare clauditur via ne extraneis donentur vt intra ciues perseuerant. Ista vero non ita prospiciunt bonum eligendorum, unde libere

libere potest fieri electio pro quibuscunque: ex quo sequitur aliud discrimen, quod in hoc quòd officia prioris generis non dispensentur dignioribus: manifestè apparet violatio iustitiæ commutatiuæ: quia cernimus damnum illatum ciuibus contra voluntatem reipublicæ in hoc quod non eligantur meliores. At vero in distributione officiorum secundi generis potissimum cernitur violatio iustitię distributiuę. Vtrũ aut commutatiua violetur obscurũ est.

Tertia conclusio. Quando electio istorum officiorum fit per vota multorum, magis certum est quod debeat fieri pro dignioribus quam in alijs casibus. Probatur, quia ista electio & secũdum formam, seruat modum iustitiæ distributiuæ, ergo tenetur seruare leges eiusdem iustitiæ, vt videlicet meliora dignioribus conferantur.

Cõfirmat, quia ideo in electionibus magni ponderis communiter pręcipitur, vt electio fiat ad vota multorum, quia ita magis seruatur & frequentius moraliter loquendo rigor iustitię distributiuę, ergo in electionibus officiorum secularium quę fiunt per suffragia intenditur seruare rigorem iustitiæ distributiuę. Ex ijs sequitur, quod senatores infideles sunt & iniusti contra rempublicam & cõtra bonum eligẽdorum, si officia quæ distribuũt per suffragia omnium, dispensent minus dignis: quia inter ipsos & rempublicam est pactum formale vel virtuale de eligendo digniore, & ex alia parte damnificatur bonũ commune & bonum partium.

Quarta conclusio. Multi probabiliter reputant quod quando electio fit ab vno tantum. v.g. à Rege & potest eligero indifferenter de ciuibus & extraneis quod non peccabit mortaliter in eligendo minus digno peccabit mortaliter in eligẽdo minus digno: probabilius tamen est oppositum. Prima pars probatur, quia œconomus nõ peccat mortaliter eò ipso quod non inducat meliores operarios in vineã domini sui, ergo nec princeps peccabit mortaliter in non eligendo semper meliores. Probo cõsequentiam; quia princeps se habet quasi œconomus cui commissa est distributio operantium in republica.

Nihilominus secunda pars probatur, quia huiusmodi electio pergit in damnũ reipublicę & ciuium nõ minus quàm si fieret ad vota plurium, ergo peccatum erit mortale pretermittere digniorem: sicut si plures pretermitteret. Nec cõcedimus quod princeps habeat commissionem ita absolutã sicut œconomus sed dependẽtem à voluntate reipublicę quę semper intendit meliores.

Ad argumenta respondetur. Ad primum quantum attinet ad principes & priuatos dominos, iam patet ex precedentibus qualiter habeant dependentem dispensationem & administrationem pro ijs officijs publicis. Difficultas tamẽ est de republica quę habet dominium absolutum. De qua videbitur alicui quod possit expẽdere & retinere sibi ista officia: quia domina est absoluta. Nihilominus tamen falsum est hoc, quia habet intrinsecam malitiam vel retinere officium necessarium ad bonum publicum, vel distribuere minus digno.

Aduertendum enim est, quod quanuis respublica habeat dominium absolutũ & sui & suarũ actionum & officiorum: nihilominus tamen istud dominium & facultas ordinantur per se in bonum commune, & cõsequenter in bonum partium & ita omnis actio, siue distributio siue retentio fuerit qua lęditur bonum commune & partium iniusta est.

Ex quo sequitur, quod nec respublica potest cedere iuri suo si ex tali cessione intereat bonum publicum, nec similiter cessio partium est admittenda quando ex illa ista officia nõ rectè dispensantur. Et ex ijs facile ad primum argumentum.

Ad secũdum respõdetur, quòd ista officia mixta sunt, nam sunt temporalia, sunt etiam communia, sunt approprianda, sunt in vtilitatem reipublicę & etiam sunt in vtilitatem ciuium: quare iudicium de illis mixtum debet esse. Qua enim ratione temporalia sunt venalia etiã sunt, qua ratione vero appropianda & cõmunia distributioni iustitię subiacent: secundum autem quod vtilia sunt reipublicę & personis etiam subiacent iustitię commutatiuę.

Ad tertium respondetur, quod aliqui volũt excusare Regem à peccato quia excessus iste maioris dignitatis, vt in plurimum paruus est. Verũtamen est excusatio friuola: quia sępe numero excessus magnus est, & ego loquor in hoc casu. Alijs excusant illum vt innuebamus, quia est quasi œconomus. Veruntamen & hoc nihil est, quia hoc dato voluntas reipublicę (vt dixi) expressa vel subintellecta est, qđ dispenset hęc officia in ędificationem & non in destructionẽ, vnde peccat grauiter si oppositũ fecerit.

Ad quartum respondetur, quòd illud Diui Pauli explicatur primo, quod contemptibiliores eligendi sunt potius quàm infideles forte enim volebat reprehendere illos quod vellent introducere infideles in iudices. Secundo explicatur, quod loquatur per ironiam. Vnde subdita ad verecundiam vestram dico, quasi asserat non vobis hoc dico, vt faciatis: sed vt vos redarguam.

ARTICVLVS III.

Vtrùm in exhibitione honoris, et reuerentiæ locum habeat peccatum acceptionis personarum.

AD Tertium sic proceditur. Videtur, quòd in exhibitione honoris, & reuerentiæ nõ habeat locum peccatum acceptionis personarum. Honor enim nihil aliud esse videtur, quàm reuerentia quædam alicui exhibita in testimonium virtutis, vt patet per Philosophum in 1. † Ethic. Sed prælati & principes sunt honorandi etiam si sint mali, sicut etiam parentes, de quibus mandatur Exod. 20. Honora patrem tuũ & matrem tuam: & etiam domini sunt a seruis honorandi, etiam si sint mali: secundum illud 1. Timoth. 6. Quicunque sunt sub iugo serui, dominos suos honore dignos arbitrentur. Ergo videtur, quod acceptio personæ non sit peccatum in exhibitione honoris.

Quolibet. 10 art. 12.

Lib 1. cap. 5 tom. 5.

2. Præterea. Leuit. 19. præcipitur, Coram cano capite consurge, & honora personam senis. Sed hoc videtur ad acceptionem personarum pertinere: quia quando que senes non sunt virtuosi: secundum illud Danielis 13. Egressa est iniquitas à se-

nioribus populi. Ergo acceptio personarum non est peccatum in exhibitione honoris.

In epi.29. ad Hierony.tom 2.

3. Præterea. Super illud Iacobi.2. Nolite in personarum acceptione habere fidem, &c. dicit † Gloss. Augustini. Si hoc quod Iacobus dicit: Si introierit in conuentu uestro vir habens annulum aureum, &c. intelligatur de quotidianis con cessibus, quis hic non peccat, si tamen peccat? Sed hæc est acceptio personarum, diuites propter diuitias honorare. Dicit enim † Gregorius in quadam homil. Superbia nostra retunditur: quia in hominibus non naturam, qua ad imaginem Dei facti sunt, sed diuitias honoramus. Et sic cùm diuitiæ non sint debita causa honoris, pertinebit hoc ad personarum acceptionem. Ergo personarum acceptio nō est peccatum circa exhibitionē honoris.

Hom 28. In euang. ante med.

Glo.interlinearis in per illud Iac.2 Nolite in personarū acceptionib.

Sed contra est, quod dicitur in † Gloss. Iacob. 2. Quicunque diuitem propter diuitias honorat, peccat. Et pari ratione, si aliquis honoretur propter alias causas, quæ non faciunt dignum honore: quod pertinet ad acceptionem personarum. Ergo acceptio personarum in exhibitione honoris est peccatum.

Respondeo dicendum, quòd honor est quoddam testimoniū de virtute eius, qui honoratur. Et ideo sola virtus est debita causa honoris: sciēdum tamen, quòd aliquis potest honorari non solum propter virtutem propriam, sed etiam propter virtutem alterius. Sicut principes & prælati honorantur, etiam si sint mali, inquantum gerunt personam Dei & communitatis, cui præficiuntur: secundum illud Prouerbiorum 26. Sicut qui immittit lapidem in aceruum Mercurij, ita qui tribuit insipienti honorem. Quia enim Gentiles ratiocinationem attribuebant Mercurio, aceruus Mercurij dicitur cumulus ratiocinij, in quo mercator quandoque mittit vnum lapillum loco centum marcarum: ita etiam honoratur insipiens qui ponitur loco Dei, & loco totius communitatis. Et eadem ratione parentes, & domini sunt honorandi, propter participationem diuinæ dignitatis, qui est omnium pater & dominus. Senes autē sunt honorādi, propter signum virtutis, quod est senectus, licet hoc signum quandoque deficiat. Vnde, vt dicitur Sapien. 5. Se-

A nectus venerabilis est, non diuturna, neque annorum numero computata. Cani autem sunt sensus hominis, & ætas senectutis vita immaculata. Diuites autem honorandi sunt propter hoc, quòd maiorem locum in communitatibus obtinent. Si autem solum intuitu diuitiarum honorentur, erit peccatum acceptionis personarum.

Et per hoc patet responsio ad obiecta.

B *SVMMA ARTICVLI.*

Conclvsio est affirmatiua.

COMMENTARIVS.

ONCLVSIO Diui Thomæ certa est secundum fidem, patet Iacobi 2. Et colligitur ex illo ad Roman. 13. Reddite omnibus debita, cui tributum tributum, cui honorem honorem. Et probatur, quia in alijs bonis inferioris ordinis quæ debentur, contingit acceptio personarum quādo distribuuntur propter indebitam causam: ergo multo magis in distributione honoris. Cæterum vt
C intelligas doctrinam in articulo.

Supponendum est primo, quod honor est signū & testimonium virtutis existentis in homine cui defertur honor. Secundò, quod est præmium virtutis. Ita Aristot. 4. Ethic. c. 3. & lib. 8. cap 14. ex quibus colligit ꝙ solum vir bonus honorandus est.

Secundò. Nota, quod honor est multiplex. Alter simpliciter debitus, vt honor parentum & maiorum: alter vero debitus ex suppositione, vt si inuitaueris aliquem teneris illum honorare secundum morem. Vnde Luc. 7. Christus reprehendit Pharisæum eo quod cum inuitasset illum nec vnxit unguento, nec lauit aqua, qui erat modus consuetus apud Palæstinos. Alter est honor libere exhibitus,
D vt quando aliquem publicè honoras præter modū consuetum. Item in his honoribus solet distingui honor externus, qui non procedit ex peculiari affectu: & ille qui procedit ab interna æstimatione personæ qui est verus & proprius honor.

Tertiò. Nota, quòd honor est quoddam bonum eminēs, cuius distributio per se pertinebat ad rempublicam, quæ secundum diuersitatem & merita personarum debebat ciues honorare: verumtamen prudenter hoc committit ipsis ciuibus qui de facto sunt distributores istorum bonorum communium, & tenentur sequi consuetudinem & vsum communem tam in titulis quam in salutationibus, quare manifestum est quòd in honoris exhibitione potest
E interuenire iniustitia & contra iustitiam commutatiuam, quia injuria afficio alterum: & contra distributiuam, quia quod mihi commissum est à republica distribuendum, distribuo propter indebitam causam. Et hac ratione D. Iacobus loquens de peccato isto, posuit exemplum in exhibitione honoris quasi ibi magis reluceret iniquitas acceptionis. Et Diuus Tho. in articulo nullam adhibet rationem, sed tanquam manifestum supponens quòd quærebat: pergit ad explicandum quibus modis honor debeatur.

Difficultas tamen est de honore qui libere exhibet. Vtrū ibi possit reperiri acceptio personarū? & Caiet. in præsenti respondet negatiuè. Et probatur, quia

quia talis honor eſt donum mere liberum & gratuitum, ergo non eſt materia iniuſtitię. Nam quod non eſt ex iuſtitia debitum, non eſt materia iniuſtitiæ.

Confirmatur, quia in alijs bonis mere liberis, nõ reperitur acceptio perſonarum, vt diximus artic. 1. quòd ibi probat Diuus Tho. ad tertium. Et ſi quęras à Caietano, quod ergo uitium eſt non exhibere iſtum honorem quando & quomodo oportet & quibus impenditur. Reſpondet, quod eſt inurbanitas aut vero uitium innominatum quod opponitur obſeruationi. Concedit tamen Caietanus, quod reductiuè eſt in ſpecie acceptionis & quod in iuſtitiam quandam participat, quatenus vvrbi gratia honorando magis diuitem propter ſolas diuitias diſtribuit honorem propter indebitam cauſam.

Quod ſi arguas. Nam eadem ratione prodigus reduceretur ad iniuſtitiam, quia etiam diſtribuit pecunias propter indebitam cauſam? Reſpondet negando conſequentiam: quia prodigus non expendit pecunias propter aliquam cauſam debitas: at vero honor de ſe debitus eſt propter virtutem: & ita qui diſtribuit honorem propter cauſam indebitam, peccat in exhibitione honoris ſine cauſa, & etiam quia honorem debitum propter virtutem tribuit diuitijs.

Alij iuniores parum diſcodunt à Caietano: addunt tamen quod vitium iſtud in honoribus liberis exhibendis, non inurbanitas ſed prodigalitas C dicetur. Alij autem magiſtri tenent contra Caietanum, quod uidelicet in his honoribus propriè contingat acceptio perſonarum. Et probant, quia ille qui non reſalutat ſalutantem non ſolum inurbanus eſt ſed tanquam iniurius æſtimatur. Vnde communiter ad inferendam alteri iniuriam eſt mediũ, uel non reſalutare uel minoribus titulis ſalutare: & ſic iudicamus talem virum paſſum eſſe iniuriam. Confirmatur. Quia ſi iſte ſolum eſſet inurbanus ſibi imputaretur dedecus, non autem patienti iniuriam.

In hac parte mihi videtur, quòd ſi honor eſt mere gratuitus, eſt impoſſibile quod in exhibitione D eius interueniat acceptio: & hoc conuincit ratio Caietani.

Dico ſecundo, quod in caſibus quibus auctores iſti loquuntur vera eſt iniuſtitia & acceptio perſonarum: quia illi honores ſunt aliqualiter debiti. Reſalutare enim ſalutantem debitum eſt, ſimiliter & ſalutare iuxta modum & conſuetudinem patriæ, ſecundum differentias perſonarum & dignitatum etiam teneris non excipere illum à communi honore conuiuarum. Et ita ſententia Caietani mihi videtur vera: quia loquitur de honoribus purè gratuitis.

Quæ Diuus Thomas dicit articulo de principibus & dominis certa ſunt ſecundum fidem. Patet E primę Petri. 2: Regem honorificate, ſerui ſubditi eſtote dominis non tantum bonis & modeſtis: ſed etiam diſcolis. Similiter de honore ſeniorum id manifeſtum eſt, de quo præcipitur quarto præcepto decalogi. De diuitibus autem difficultas eſt, an honorandi ſint propter diuitias? & Magiſter Soto vbi ſupra. concluſione. 3. diſtinguit de honore, & dicit quòd honor exterior qui non procedit ex peculiari æſtimatione externa: bene poteſt abſque acceptione perſonarum impendi diuitibus: verum tamen honor qui procedit ex interno affectu & peculiari æſtimatione: non debet tribui diuitibus. Ita explicat ſententiam Beati Iacobi, & vt ipſe dicit, temperat acerbitatem concluſionis tertiæ, quæ eſt Diui Thomæ. Et ſatis probabilis, eſt iſte modus dicendi: probabilius tamẽ dices, ſi diſtinguas de honore cũ Diuo Tho. quodlibet. 10. arti. 12. vbi dicit, quod duplex eſt honor: alter debitus homini propter virtutem: alius vero qui tribuitur propter ſtatum & conditionem publicam ſiue forenſem. Igitur dico quod tribuere honorem reſpondentem virtuti propter diuitias, peccatum eſt acceptionis: veruntamen qui diuites honorat iuxta modum & conſuetudinem reipublicę: in honorando huiuſmodi homines non peccat ſed vrbanus eſt. Quod ſi quæras, qualiter differat honor debitus virtuti, ab honore tribuendo propter ſtatum ſeculare? Reſpondetur, quod multoties B conueniunt, quia ſæpe vtimur eiſdem ſignis pro vtriſque: nempe detegere caput & aſſurgere coram eis. Veruntamen per ſe alia ſigna exhibentur & debentur viris iuſtis v. g. ſubmittere capita oſculare manus aut veſtimenta.

Dico ergo ad argumenta, quod diues ratione diuitiarum præciſe non honoratur: veruntamen ratione ſtatus quem habet ex diuitijs & qui merito illi conceditur à republica, honorandus eſt non ſolum externo ſigno, verumetiam interna ęſtimatione.

ARTICVLVS IIII.

Vtrum in iudicijs locum habeat peccatum acceptionis perſonarum.

AD Quartum ſic proceditur. Videtur, quòd in iudicijs locum non habeat peccatum acceptionis perſonarum. Acceptio enim perſonarum opponitur diſtributiuæ iuſtitiæ, vt † dictum eſt. Sed iudicia maximè videntur ad iuſtitiam commutatiuam pertinere. Ergo perſonarum acceptio non habet locum in iudicijs. Art. 1. huius quæſt.

2. Præterea. Pœnæ ſecundum aliquod iudicium infliguntur. Sed in pœnis accipiuntur perſonæ abſque peccato: quia grauius puniuntur qui inferunt iniuriam in perſonas principum, quàm qui in perſonas aliorum. Ergo perſonarũ acceptio non habet locum in iudicijs.

3. Præterea. Eccleſiaſt. 4. dicitur. In iudicando eſto pupillis miſericors. Sed hoc videtur eſſe accipere perſonam pauperis. Ergo acceptio perſonarum in iudicijs non eſt peccatum.

Sed contra eſt, quod dicitur Prouerbiorum 18. Accipere perſonam in iudicio non eſt bonum.

Reſpondeo dicendum, quòd † ſicut dictum eſt, iudicium eſt actus iuſtitiæ, prout iudex ad ęqualitatem iuſtitię redu- Quæſt. 60. artic. 1.

cit ea, quæ inæqualitatem oppositam facere possunt: personarum autem acceptio inæqualitatem quandam habet, inquantum attribuitur alicui aliquid præter proportionem suam, in qua consistit inæqualitas iustitiæ. Et ideo manifestum est, quòd per personarum acceptionem iudicium corrumpitur.

Ad primum ergo dicendum, quòd iudicium dupliciter potest considerari. Vno modo quantum ad ipsam rem iudicatam: & sic iudicium se habet communiter ad commutatiuam, & ad distributiuam iustitiam. Potest enim iudicio diffiniri qualiter aliquid commune sit distribuendum in multos, & qualiter alteri vnus restituat, quod ab eo accepit. Alio modo potest considerari quantum ad ipsam formam iudicij, prout scilicet iudex etiam in ipsa cõmutatiua iustitia ab vno accipit, & alteri dat: & hoc pertinet ad distributiuam iustitiam. Et secundum hoc in quolibet iudicio locum habere potest personarum acceptio.

Ad secundum dicendum, quòd cum punitur aliquis grauius propter iniuriam in maiorem personam commissam, non est personarum acceptio, quia ipsa diuersitas personæ facit, quantum ad hoc, diuersitatem rei, vt supra † dictum est.

Quæst. 58. art. 10. ad 3. & q. 61. art. 4. ad 3.

Ad tertium dicendum, quòd homo in iudicio debet pauperi subuenire quantum fieri potest: tamen sine læsione iustitiæ. Alioquin habet locum illud quod dicitur Exodi. 23. Pauperis quoque non misereberis in iudicio.

SVMMA ARTICVLI.

CONCLVSIO est affirmatiua.

COMMENTARIVS.

DVBIVM primum. Vtrum in ijs quę relinquuntur arbitrio iudicis, contingat acceptio personam? Verbi gratia, relinquitur arbitrio iudicis, quod possit prorogare terminos Iuris, aut illos restringere: & similiter relinquitur eius iudicio, vt in die festo sententiam ferat vel non: quærimus ergo, Vtrum iudex qui in ijs casibus intuitu personę aut qualitatis personalis prorogat terminos, sit acceptor personarum.

Pro parte negatiua arguitur. Nã ista relinquuntur arbitrio iudicis vt supponis: ergo libera sunt, ac subinde non debita nec materia iniustitię saltim contra distributiuam.

Secundò. Contingit aliquando quod sunt opi-

A niones æquè probabiles pro vtraque parte iuris: ergo tunc iudex poterit quam maluerit partem eligere in fauorem amici absque vitio acceptionis. De hoc dubio, disputant Iuristæ super regulam 12. de regulis iuris in 6. & super legem secundam. ff. de re iudicata. Soto libr. 3. de Iustitia & iure quæstione 6. artic. 5. ad tertium & ad quartum argumentum.

Pro resolutione huius nota, quod ex quę relinquuntur arbitrio iudicis quædam conceduntur in fauorem illius duntaxat, vt quod die festo non teneatur ferre sentẽtiam: quędam autem in fauorem causę & ipsorum litigantium, vt iuris & terminorum prorogatio aut restrictio.

Dico ergo primo, quod in rebus prioris generis,
B non contingit acceptio personarum: quia istæ voluntariæ sunt omnino & iudex potest cedere suo fauori in gratiam amici.

Secundò dico, quod in rebus secundi generis cõtingit sæpe iudices acceptare personas. Probatur. Quia lex non ita relinquit arbitrio iudicis quod pro libito id faciat, sed ex rationabili causa; quæ cum multiplex possit contingere non potuit taxari à lege: sed merito relinquitur prudentiæ ipsius iudicis: ergo cum hoc facit intuitu personę peccat acceptione personarum.

Confirmatur, quia si nulla esset lex, ipse iudex teneretur adhuc prorogare terminos vel illos restringere propter debitam causam: ergo modo supposita
C lege ad hoc ipsum tenetur, vt videlicet ex causa debita exerceat huiusmodi actus. Et per hoc patet ad primum argumentum.

Et aduerte, quod non tantum erit peccatum propter scandalum aut damnum illatum, sed secũdum formam contra iustitiam distributiuam.

Secundum argumentũ petit difficultatem. Vtrũ judex teneatur sequi probabiliorem sentẽtiam semper, aut vero possit iudicare secundum opinionem æquè vel minus probabilem: quia tamen non est huius loci breuiter respondemus, quod iudex teneatur sequi opinionem probabiliorem: nam in rebus practicis & maximè in ijs in quibus agitur de iure alieno multum interest ad veritatem iudicij il-
D lud sequi, quod pluribus placet & meliori ratione fulcitur. Magister Soto vbi supra, ad quartum asserit, quod non est ita certum quod iudex sequens opinionem æquè probabilem intuitu personæ vel amici, peccet mortaliter contra iustitiam distributiuam: & quod potest sine graui peccato nunc alteram opinionem sequi, dummodo non sit scandalum. Probabilius tamen est oppositum: quia cũ opiniones sunt æquè probabiles æquale est ius, ac subinde declinare in alteram partium propter indebitam causam peccatũ est. Debet ergo iudex in hoc casu litigantes componere meliori modo quo possit, vel diuidendo rem inter ipsos, vel si res fuerit
E indiuisibilis ut primogenitura, diuidere partem fructuum. De vectigalibus autem & tributis qualiter sint iusta & qualiter in illis exigendis contingat uiolatio iustitiæ; dictum est quæstione præcedenti.

DVBITATVR secundo. Vtrum violatio iustitiæ distributiuæ obliget ad restitutionem? Verbi gratia, si distributor prætermisit digniorem: an teneatur restituere beneficium aut tale bonum reipublicæ aut digniori.

Pro parte negatiua arguitur primo. Nam restituere est actus iustitię commutatiuę: ut patet quęst. 62. artic. 1: ergo læsio iustitiæ distributiuæ non est reparanda per restitutionem. Probatur consequentia, quia actus destruens virtutem per opposi-

tum actum resarciri debet, vt actus intemperantiæ (A) per temperantiam.

Confirmatur. Quia restituere est iterato aliquem statuere in re sua, sed iste dignior prætermissus nunquam possedit beneficium nec fuit illius, ergo restitutio non est respectu dignioris.

Secundò arguitur. Qui violat iustitiam legalem non tenetur restituere aliquid communitati: quia tale bonum non erat appropriatum reipublicæ, ergo nec qui violat iustitiam distributiuam tenetur restituere: quia bonum illud nunquam fuit appropriatum digniori.

Confirmatur, quia non est minor obligatio partis ad totum quam totius ad partem: sed ex obligatione partis ad totum nō nascitur obligatio quáuis (B) prætermittatur & destruatur ordo iste: ergo neque etiam quádo prætermittitur ordo totius ad partes.

Tertiò arguitur. Dignior iste prætermissus non potest agere in iudicio contra possessorem dignum cui collatum est beneficium: ergo non est facta illi iniuria. Probatur consequentia, quia si iniustum pateretur posset agere in iudicio. Et confirmatur, quia si dignior habet ius ad beneficium, quod collatum est minus digno: posset redimere vexationem quam patitur per pecunias: consequens est contra communem opinionem, quę damnat illum tanquā simoniacum, ergo. Sequela patet, quoniam licet pecunijs redimere vexationem etiam in spiritualibus. (C)

Quartò arguitur. Sequeretur quod dignus qui habet tale beneficium, iniustè possideat & teneatur illud reddere digniori. Probatur, quia ideo tenetur restituere distributor si aliqua est ratio, quia iniquè dispensauit talé beneficium: sed etiam dignus iniquè comparauit illud: ergo tenetur restituere. Minor probatur: quia non maior æquitas est ex parte dantis quam ex parte recipientis, maximè quando vterque cognoscit inęqualitatem quę fit digniori.

Quintò arguitur. Si distributor postea conferat simile beneficium digniori, satisfacit obligationi: ergo antea non tenebatur restituere beneficium collatum digno. Probatur consequentia, quia restitutio est eiusdem rei ablatæ collatio. (D)

Sextò arguitur. Officia publica instituta sunt in bonum reipublicę per se: ergo si aliqua fit iniuria restituendum est reipublicæ, & non digniori prætermisso.

Confirmatur, quia quando ecclesiæ datur minister dignus, omnium sententia non est aliqua restitutio facienda ecclesiæ. Ergo multo minus digniori prætermisso. Probatur consequentia, quia maius & prestantius est quod habet ecclesia quam persona priuata.

Septimò arguitur. Oeconomus qui non adducit meliores operarios in vineam domini, non tenetur restituere ipsis operarijs nec domino: ergo à simili dispensator bonorum communium non tenetur re- (E) stituere nec communitati nec digniori.

Tandem arguitur, quia sequeretur quod si plures digniores prætermitterentur, teneretur distributor singulis conferre singula beneficia: nam omnes æqualiter damnificati sunt, nec aliter videtur quomodo sit facienda restitutio.

In hoc dubio est prima sententia communiter iuniorum, quam innuit Soto in lib. 4. Iustitiæ q. 6. artic. 3. ad 6. vbi dicit, quod si bona quæ distribuuntur minus digno sint per se ordinata in bonum ciuium, vt ærarium publicum: tenetur restituere dignioribus. Si autem sint bona ordinata in commodum reipublicæ, nihil tenetur restituere. Idem sequitur Couar. super regula peccatum parte. 2. §. secundo. num. 6. Nauarro in suo Manuali cap. 17. à nu. 69. vsque ad 74. Cano super articulum secundum quęstionis præcedentis. & Magister Peña in præsenti.

Secunda sententia est Adria. in 4. in materia de restitutione, quęstione de collatione beneficiorum, quod nulla est obligatio restituendi ipsis distributoribus iniquis.

Tertia sententia antiquorum est, quod violatio iustitię distributiuę obligat ad restitutionem. Ita Ricard. & Palud. in 4. distin. 15. Syluest. verb. restitutio. 5. §. 12. Caieta. supra quæst. 62. art. 1. & 2. & in sũma verb. acceptio personarum. & est expressa Diui Thomę quæstione præcedenti. artic. 1. ad tertium. & artic. 2. ad quartum.

Pro cuius decisione sit prima cōclusio. Distributor qui confert bona cuiuscunque generis sint indignis, tenetur restituere reipublicę omnia damna quę patitur ex tali distributione. Conclusio est communis sententia Theologorum & Iuristarum. Probatur, quia iste est causa dāni, ergo tenetur illud restituere. Secundò, ex iustitia commutatiua tenetur dare ministros dignos reipublicę, postquā designatus est tanquam dispēsator bonorum reipublicę: ergo tenetur restituere damnum quod intulit.

Confirmatur, quia œconomus qui conducit operarios insufficientes in vineam domini, & similiter (C) iudex conferens pupillo ineptum tutorem, tenetur restituere damna vero domino illata: ergo à simili in distributore. Et hoc ipsum dicimus de indigno possessore, qui tenetur renuntiare beneficium & resarcire damna, de quo quęst. precedenti.

Secunda cōclusio. Violare iustitiam in distribuendis bonis institutis propter bonum ciuium, obligat etiam ad restitutionem. Verbi gratia, si quis ærarium quod distribuendum erat pauperibus aut solum ciuibus huius oppidi distribuat diuitibus & alienis. Probatur, quia iste talis qui nullum habet dominium horum officiorum distribuit contra voluntatem veri domini: ergo tenetur ista bona restituere.

Et confirmatur exemplo œconomi: qui omnino (D) contra voluntatem veri domini distribuit bona nō sua. Preterea nam iste sua culpa damnum intulit, ergo iuste tenetur satisfacere super his. Hoc quod dixi de totali distributione iniusta, dicendum est de illo qui non seruat proportionem secundum legem: vt si v.g. lex precipiat quod diuitibus distribuantur decem, pauperibus vero viginti: distributor qui secus fecerit, tenetur restituere omnem partem quam minus contulit: secus est quando prudentię & dispensationi distributoris committitur.

Tertia conclusio. Qui impositione onerum & tributorum violat iustitiam distributiuam, tenetur restituere non solum ciuibus qui magis grauantur sed reipublicę aut principi, qui minus accepit. Pro- (E) batur, quia huiusmodi obligatio est ex iustitia non distribuere propter indebitam causam. Ita vt iniustè accipiat bona quę appropriata sunt ciuibus illis, exigens plusquam equum est. Insuper etiam iniquè retinet quę iustè debebantur Regi & reipublicę: ergo tenetur restituere.

Quarta conclusio. Quando distributor est stipendiatus, vt distribuat dignioribus bona publica: tenetur restituere reipublicę damna quę sequuntur ex hoc quod non habet digniorem ministrum. Probatur, quia iste obligatus est ex iustitia commutatiua & ex pacto ad rectè expendenda officia publica: ergo si non conferat dignioribus vt exigit respublica & lex pręcipit: tenetur restituere omnia damna illata.

Ex quo ſequitur, quod ſi reſpublica per te ipſam immediatè diſtribueret iſta officia dignis, prætermiſſo digniore non teneretur ad aliquam reſtitutionem reſpectu communitatis: quia ipſa dominiũ habet abſolutum iſtorum officiorum. Et idem probabiliter dicitur de Rege, quòd videlicet diſtribuẽs dignis non teneatur reſtituere damna reipublicę: quia reſpublica tranſtulit omnem ſuam autoritatem & imperium in Regem, quanuis dependenter, vt ſupra diximus: & ideo ſatis probabiliter exiſtimã dum eſt, quod contulit hanc eandem autoritatem quam ipſa habebat, vt diſtribuens dignis non teneatur reſtituere damna communitati. Secus eſt in alijs diſtributoribus, qui non habent dominium officiorum.

Quinta concluſio. Diſtributor qui non de dominus beneficiorum aut officiorum & bonorum communium, tenetur reſtituere bona dignioribus. Concluſio præter quam quòd eſt D. Tho. vbi ſupra. Probatur, quia bona iſta quanuis conſequenter, ordinantur tamẽ in bonum & honorem partium: quod ſpecialiter de beneficijs eccleſiaſticis colligitur ex illos 1. ad Timo. 5. qui bene præſunt presbyteri duplici honore digni ſunt: vbi per duplicem honorem iuxta communem ſententiam, intelligitur honor dignitatis & commodum temporale, quod maxime patet ex ſequentibus ibidem, ergo diſtributor qui abſtulit à dignioribus quę illis debentur tenetur eadem illis reſtituere. Confirmatur. Quia qui impedit ius alterius quodcunque fuerit, tenetur reſtituere vt patet quęſtione præcedẽti, ergo multo magis qui diſtribuit tollendo ius à digniori. Confirmatur etiá exemplo œconomi, quod in hoc dubio nurè cõfert ad probandam noſtram ſententiam.

Item. Nã etiam ſi daremus Magiſtro Soto quod beneficia ſunt ſtipendia pro labore miniſtrorum, nihilominus adhuc qui impedit ne dignior conſequatur tale ſtipendium, tenetur reſtituere illi: quemadmodum ſi quis impediret operarium ne conduceretur patrefamilias & ne ſibi reportaret mercedem, teneretur reſtituere, ita in propoſito.

Ad argumenta & ad primum reſpondetur, quòd reſtitutio ſolum reſpondet læſioni iuſtitiæ commutatiuę quæ annexa eſt iniquæ diſtributioni. Ita colligitur ex D. Tho. vbi ſupra, quo fit vt ſi detur caſus in quo purè lædatur iuſtitia diſtributiua, nulla eſt obligatio ad reſtitutionem. In diſtributionibus vero, vbi diſtributores nullum habent dominium officiorum aut beneficiorum, ſemper læditur iuſtitia commutatiua conſequenter, quia vel ſtipendiati ſunt vel miniſtri deſignati ad deſignanda officia vel beneficia ſecundùm legem vel voluntatem ſuperioris, quæ præcipit vt dignior eligatur, aut vero quia impedit ius digniori. Ex quo ſequit̃, quòd materia iuſtitiæ diſtributiuę põt eſſe materia: commutatiuę ſicut etiam materia eleemoſynę, vt patet in œconomo faciente eleemoſynam ex uoluntate domini.

Ad confirmationem reſpondetur, quòd illa diffinitio eſt quid nominis, & explicanda eſt iuxta ea quæ dicta ſunt quæſtione pręcedẽti, art. 1. & 2. quod videlicet reſtituere non ſolum ſit ſtatuere aliquem in poſſeſſione rei quam antea detinebat: ſed etiam in poſſeſſione rei quam iuſtè debebat habere, & à qua iniuſtè impeditur.

Ad ſecundum argumentum reſpondetur, quòd violator iuſtitiæ legalis, non lædit iuſtitiam commutatiuam ſicut diſtributor iniquus: inſuper etiam habet verum dominium earum rerum quæ non ſunt appropriata reipublicæ: non vero diſtributor qui ſolum eſt diſpenſator alienæ voluntatis. Et per hoc patet ad confirmationem.

Ad tertium argumentum reſpondetur, quòd digniore prætermiſſo non datur actioni foro contentioſo ad repetendum beneficium ſibi ablatum iniuſtè, ne ſint innumerę lites & iniquę in republica. Verum tamen in foro conſcientię non ſolum datur actio verum præcipitur, & eſt obligatio in iniquo diſtributore ad reſtitutionem.

Ad confirmationem reſpondetur, quòd cum dignior non habet nec habuit ius in re, ſed tantum ius ad rem: conſequenter cenſeretur ſimoniacus ſi offerret pecunias poſſidenti beneficium: quia per pretium temporale parat ſibi viam ad obtinendum ſpirituale.

Ad quartum patet iam ex dictis quęſtione pręcedenti, qualiter dignus non teneatur renuntiare beneficium ſibi de facto collatum: quia ipſe non eſt agens morale ſed patiens, & potuit iuſtè pręſentare ſuam dignitatem abſque pręiudicio tertij. Diſtributor autem eſt agens morale qui tenetur iudicare inter dignum & digniorem, & proferre ſententiam in fauorem dignioris: quare peccat iſte contra vtranque iuſtitiam: ſecus eſſet ſi dignus per vim & fraudem impediret digniorem, aut vero cognoſcens exceſſum & ſciens quod certis medijs deberet impedire digniorem à conſequutione illius beneficij: quia tunc tenetur reſtituere.

Ad quintum reſpondetur, quòd ſufficiet vt diſtributor conferat beneficium ſimile digniori, quanuis illud ſit ex bonis publicis: quia compenſatio iſta fit ſine iniuria reipublicę, imò in bonum ipſius, quia illi confertur dignior miniſter.

Ad ſextum reſpondetur negando antecedens, imò omnia officia & beneficia tendunt conſequenter in bonum ciuium, quanuis de quibuſdam non ita conſtet: quemadmodum bonum totius compoſiti naturalis non poteſt non cedere in bonum partium.

Ad confirmationem reſpondetur, quod ſi ſequantur damna eccleſię vt moraliter contingunt ex hoc quod non eligatur dignior, eſt facienda reſtitutio damnorum eccleſię: ſecus vero ſi nulla ſequantur damna de facto.

Ad ſeptimum reſpondetur, quòd in tali caſu nihil tenetur reſtituere operarijs: quia illi nullum habebant ius ad iſtam mercedem indiuiduam, niſi forte dominus pręciperet vt ſpecialiter iſti operarij & non alij inducerentur in vineam ſuam: quia tũc illis faciẽda eſt reſtitutio ſaltim, damni ſequuti.

Ad octauum reſpondetur, quòd ſicut in diſtributione vbi concurrebant alij plures digniores, ſatis eſſet eligere aliquem illorum quem maluiſſet diſtributor: ita etiam in reſtitutione facienda ſatis fuerit quòd idem vel ſimile beneficium conferatur alicui dignioru qui pręteimiſſi ſunt: & hoc iuxta voluntatem ipſius diſtributoris. Ex hęc breuiter ex parte dicta ſufficiat pro hac materia.

QVAESTIO LXIIII.

De Homicidio.

DE hac materia diſputant Scholaſtici in 4. diſtin. 15. Alexan. Alen. in 3. par. quęſt. 34. Durandus in. 1. Sent. diſtinct. 47. quęſt. 4. & in 3. Senten. diſt. 37. quęſt. 1. Magiſter Soto lib. 5. de iuſtitia & iure. Summiſtę in verb. homicidium & Iuriſtę in titulis de homicidio.

POSTEA considerandum est de vitijs oppositis commutatiuæ iustitiæ. Et primò considerandum est de peccatis, quæ committuntur circa inuoluntarias commutationes: secundo de peccatis quę committuntur circa commutationes voluntarias. Committuntur autem peccata circa inuolũtarias commutationes per hoc, quòd aliquod nocumentum proximo infertur contra eius voluntatẽ. Quod quidem potest fieri dupliciter, scilicet facto & verbo. Facto quidem cùm proximus læditur vel in persona propria, vel in persona coniuncta, vel in proprijs rebus. De his ergo per ordinem considerandum est. Et primò de homicidio per quod maximè nocetur proximo.

Et circa hoc quæruntur octo.

ARTICVLVS PRIMVS.

Vtrùm occidere quæcunque viuentia sit illicitum.

2. dist 19. q. 2 art 1 corp & 3 cont. cap 112. fin.

AD Primum sic proceditur. Videtur, quòd occidere quęcunque viuentia sit illicitum. Dicit enim Apostolus ad Roman. 13. Qui ordinationi Dei resistunt, ipsi sibi damnationem acquirunt. Sed per ordinationem diuinæ prouidentiæ omnia viuentia conseruantur, secundùm illud Psalm. 146. Qui producit in montibus fœnum, & dat iumentis escam ipsorum, ergo mortificare quæcunque viuentia videtur esse illicitum.

2. Præterea. Homicidium est peccatum ex eo, quòd homo priuatur vita. Sed vita communis est omnibus animalibus & plantis: ergo eadem ratione videtur esse peccatum occidere bruta animalia & plantas.

3. Præterea. In lege diuina non determinatur specialis pœna nisi pro peccato. Sed occidenti bouem vel ouem alterius, statuitur pœna determinata in lege diuina: vt patet Exod. 22. ergo occisio brutorum animalium est peccatum.

† Lib. 1. c. 20. declinando ad fin. tom. 5. Sed contra est, quod † August. dicit in 1 de Ciuit. Dei. Cùm audimus, Non occides, non accipimus hoc dictum esse de fræneticis: quia nullus eis est sensus, nec de irrationalibus animalibus: quia nulla

A nobis ratione sociantur. Restat ergo vt intelligamus de homine quod dictũ est, Non occides.

Respondeo dicendum, quòd nullus peccat ex hoc, quòd vtitur re aliqua ad hoc, ad quod est. In rerum autem ordine imperfectiora sunt propter perfectiora: sicut etiam in generationis via, natura ab imperfectis ad perfecta procedit. Et inde est, quòd sicut in generatione hominis prius est viuum, deinde animal, vltimò autem homo: ita etiam ea quæ tantum viuunt, vt plantæ, sunt communiter propter animalia, omnia autem animalia sunt propter hominem. Et ideo si homo vtatur plantis ad vtilitatem animalium, & animalibus ad vtilitatem hominum, non est illicitum, vt etiam patet per † Philosophum in 1. Politicor. Inter alios autem vsus maximè necessarius esse videtur, vt animalia plantis vtantur in cibum, & homines animalibus, quod sine mortificatione eorum fieri non potest. Et ideo licitum est & plantas mortificare in vsum animalium, & animalia in vsus hominum ex ipsa ordinatione diuina. Dicitur enim Genes 1. Ecce dedi vobis omnem herbam & vniuersa ligna, vt sint vobis in escam & cunctis animantibus terræ. Et Gen. 9. dicitur: Omne quod mouetur & viuit, erit vobis in cibum.

Lib. 1. c. 5. à med & ca. 7. to. 5.

Ad primum ergo dicendum, quòd ex ordinatione diuina conseruatur vita animalium & plantarum, non propter seipsa, sed propter hominem. Vnde, vt † August. dicit in 1. de Ciuit. Dei. Iustissima ordinatione creatoris & vita & mors eorum, nostris vsibus subditur.

Lib. 1. ca. 20 in fin. tom. 5.

Ad secundum dicendum, quòd animalia bruta & plantę non habent vitam rationalem, per quam à seipsis agantur, sed semper aguntur quasi ab alio, naturali quodam impulsu. Et hoc est signum, quod sunt naturaliter serua, & aliorum vsibus accommodata.

Ad tertium dicendum, quòd ille qui occidit bouem alterius, peccat quidem: non quia occidit bouem, sed quia damnificat hominem in re sua. Vnde non continetur sub peccato homicidij, sed sub peccato furti vel rapinæ.

SVMMA ARTICVLI.

Concluſio eſt vnica. Licitum eſt plantas mortificare in vſum animalium & ipſa animalia in vſum hominum.

COMMENTARIVS.

DVBITATVR primò breuiter de veritate concluſionis. Et arguitur primò contra illam. Præceptum Decalogi vniuerſaliter poſitum eſt: non occides, ergo nulla occiſio eſt licita.

Arguitur ſecundò ex D. Auguſt. ſuper Pſal. 102. & refertur. 36. diſt. c. qui venatoribus. ubi negat venationem licitam eſſe, ergo ſaltem non erit licitum occidere feras ſylueſtres.

Propter primum argumentum, Manichæi negabant eſſe licitum interficere bruta, plantas euelere & mortificare. Et aiebant, ſtatum agricolarum peiorem eſſe quam vacantium vſuris. In quo errore fuit Auguſt. per nouem annos, vt ipſe deplorat lib. 3. confeſſ. cap. 3. refert etiam D. Thom in 1. Sent. diſt. 39. q. 2. art. 2. ſuo tempore fuiſſe hæreticos, qui dicerent peccatum eſſe, bruta occidere propter primũ argumentum, ſcilicet, quia diuina prouidentia conſeruat illa. Nihilominus concluſio D. Tho. certiſſima eſt non ſolum lumine naturali: ſed etiam lumine fidei, ut patet ex teſtimonijs citatis in fine articuli. Et confirmatur, quia Gen. 1. dictum eſt homini vt dominaretur beſtijs terræ & piſcibus maris & volatilibus cœli: ſi autem non eſſet licitum horum occidere aliquod non magis dominaretur illis quam ſtellis cœli: ergo item in Pſal. 8. dicitur, omnia ſubiecisti ſub pedibus eius, qui locus ſecundum literę correctum intelligitur de ipſo Adamo. Sed hoc dominiũ nihil eſt aliud quã facultas vtendi rebus iſtis in proprium vſum, qui non poteſt eſſe fine mortificatione viuentium. Ergo &c. Contra iſtum errorem ſcripſit poſtea D. Aug. li. 6. contra Fauſtum Manichęũ, & lib. 2. de moribus Manichęorum, cap 15. & 14. in lib. de hęreſibus ad Quoduultdeum, hęreſ. 46. & lib. 1. de ciuit. Dei. c. 20.

Denique probatur concluſio ratione naturali præter illam quę eſt in articulo. quoniam venatio licita eſt iure naturæ, ut docet Ariſt. 1. Polit. ca. 5. & D. Thom in 1. par. q. 96. artic. 1. & lib. 2. de regimine principum. c. 6. ergo licitum eſt ſaltem occidere feras & animalia ſylueſtria. Et confirmatur. Quia iure naturæ agricultura conceſſa eſt hominibus, ut patet ex conſenſu omnium nationum ubi neceſſe eſt vt ſæpe auferatur uita plantæ, alioquin homo non poterat vitam propriam ſubſtentare.

Ad primum argumentum reſpondetur ex D. Auguſt. in vltimo loco citato, quod illud præceptum intelligendum eſt de hominis occiſione, vt explicabitur art. 2.

Ad ſecundum reſpondetur, quòd D. Aug. quando damnat venationem, nõ damnat illam eo quod feræ occidantur: ſed quia eſt otioſa uel pernitioſa vel periculoſa ipſis hominibus. Quod ſi venatores propriæ vitę caueãt, licita eſt uenatio ferarum quę vulgo dicitur, *monteria*. Imo etiam huiuſmodi pugna cum beſtijs feris ſi fiat cum ſufficienti cautela, licita eſt & vtilis reipublicæ. v. g. quando in plateis publicis equites pugnant cum tauro, hoc enim vtile eſt reipublicę: ut nobiles animoſiores euadant ad defenſionem reipublicæ. Cæterum aduertendum eſt, quòd ipſis clericis interdicitur huiuſmodi venatio vel ſimilis pugna cum beſtijs propter decen-

A tiam ſui ſtatus. De qua re videatur. ca. epiſcopum. de clerico venatore. & ca. primum. ne cler. uel monach. & c. quorundam. 24. diſtin. Verum, eſt tamen vt docet Caiet. in uerb. clericorum peccatum, & Syluest, in verb. venatio. quod ſi abſit temeritas & contemptus ſtatus eccleſiaſtici non erit peccatum mortale ſi clericus vadat aliquando ad venandum, quinimo ſi hoc raro fiat & animi recreandi gratia, nullum videtur eſſe peccatum huiuſmodi venatio. Intelligimus autem ſemper in huiuſmodi exercitio quod nullum ſit periculũ vitæ, & propterea in Concil. Trid. Seſſ. 24. de reformatione. ca. 12. præcipitur clericis ut abſtineant ab illicitis venationibus: vbi plane inſinuatur quod ſint aliquę venationes clericis licitę.

B DVBITATVR ſecundò circa eandem concluſionem; An eſus carnium fuerit licitus, & in vſu ante diluuium.

Arguitur primò pro parte negatiua. Quoniam Geneſ. c. 1. conceſſit Dominus hominibus in cibum plantas, nulla facta mentione animalium, ut deſeruirent in cibum hominibus: at vero poſtea poſt diluuium Geneſ. c. 9. dixit Dominus Noe, omne quod mouetur & viuit erit vobis in cibum quaſi olera virentia tradidi vobis omnia. Hinc ſumitur argumentum. Igitur ſignum certum videtur quod homines ante diluuium non veſcebantur carnibus, ſed oleribus & fructibus arborum: & propterea dixit Deus, C quaſi olera virentia dedi vobis omnia: ac ſi diceret, ſicut hactenus paſti eſtis huiuſmodi: poteritis deinceps comedere carnes animalium.

Arguitur ſecundò. Non eſt veroſimile quod ſi homines ante diluuium veſcerentur carnibus, comederent eas crudas more ferarum: ſed cum Dominus Gen. 9. tradidit eis poteſtatem veſcendi carnibus, pręcipit modum comedendi, ſcilicet, excepto quòd carnem cum ſanguine non comedetis: ergo ante diluuium non comedebant carnes, alias ſciret profecto quomodo eſſent comedendæ.

Arguitur tertio ex teſtimonio D. Thom. 1. 2. q. 102. artic. 6. ad ſecundum, vbi ait, quod poſt diluuiũ introductus videtur eſus carnium. Et ad Roma. 14. D lect. 1. dicit, quòd eſus carnium primo cõceſſus fuit Noe poſt diluuium.

Denique arguitur. Nam Dominus ante diluuiũ conſtituit hominem in quadam vitę ſimplicitate: ſed carnes comedere, videtur pertinere potius ad curioſitatem & vitę delitias, veſci autem plantis & fructibus terrę pertinet ad vitæ ſimplicitatem, ergo ante diluuium non fuit eſus carnium.

De hoc dubio ſunt variæ opiniones. Quidam negant licitum fuiſſe carnes comedere ante diluuium. Ita tenet Abulen. Gen. 1. q. 36. & Gen. 9. q. 1. vbi citat in ſuam ſententiam Boetium in lib. 2. de conſolatione, metro. 5. Hanc ſequitur Lyran. ſuper vtrũque locum Geneſ. Alij vero aiunt fuiſſe quidem li- E citum ante diluuium carnes comedere: quia nulla lege prohibebatur, ſed non erat in vſu. Alij dicunt, fuiſſe licitum & in vſu. Hanc ſequitur Magiſt. Victoria in relectione de temperantia. hanc tenet Magiſt. Soto lib. 5. de Iuſtit. q. 1. art. 1.

PRO deciſione ueritatis ſit prima concluſio. Procul dubio licitus fuit eſus carnium ante diluuium. Hæc videtur eſſe D. Tho. 1. 2. q. 103. artic. 1. ad 4. vbi ait, quòd diſtinctio animalium mundorum & immundorum fuit ante legem ſcriptam, quantum ad ſacrificiorum oblationem, non tamen quantum ad eſum, ſiquidem animalium eſus nulla lege erat prohibitus.

Deinde probatur ratione. Quoniam ratio artic.

D.Tho.

D. Tho. probat, quod licitum est homini iure naturæ carnes comedere: sed ante diluuium nulla fuit lex quę prohiberet esum carnium, ergo licitum erit. Probatur minor. Quia nullibi reperitur tale præceptum positiuum: eo vel maxime quod status legis naturæ contentu erat naturalibus præceptis, excepto quod semper fuerunt præcepta fidei, spei, charitatis: hæc enim præcepta non excluduntur à Theologis cum dicūt, quòd in statu legis naturæ tantum erant præcepta naturalia. Et ratio est. Quoniam præcepta virtutum Theologicarum sunt intrinseca homini in ordine ad finem supernaturalem: vnde quodammodo dici possunt connaturalia respectu finis supernaturalis.

Secunda conclusio. De facto ante diluuium fuit esus carnium. Probatur. Quoniam ante diluuium erant sacerdotes offerentes sacrificia, immolantes agnos & alia animalia, vt patet ex hostia quam obtulit Abel ex primogenitis ouium: sed sacrificium Deo gratum debet offerri ex illis rebus quæ apud homines in pretio aliquo habentur: at vero si carnes animalium nullius pretij erant apud homines, non esset Deo sacrificium gratum, ergo licitus erat huius esus carnium. Et cōfirmatur. Quoniam apud omnes nationes fuit receptum, vt alia pars sacrificij cederet in vsum sacerdotum: at vero si sacerdotes non comedebant carnes, nullus vsus erat apud illos sacrificium mactati animalis, ergo. Confirmatur secundò. Quoniam pluris æstimabatur & magis gratum erat Deo sacrificium de pinguioribus animalibus, quam de macilentis, vt patet in hostia quā obstulit Abel: at vero si non erant maioris vtilitatis apud homines agnus pinguis quam macilentus, nulla esset ratio quare esset magis gratum pingue quàm macilentum sacrificium Deo, ergo.

Denique. Post peccatum concupiscentia erat inordinata: igitur non est credendum quòd homines compescerent appetitum comedendi carnes, esset enim maxima abstinentia in ipso vulgo: quinimo est maxime credibile quod propter nimiam comestionem carnium fuerunt ante diluuim homines valde luxuriosi. Propter quod dicitur in Scriptura, quod omnis caro corruperat viam suam super terram, & propterea venit diluuium super terram.

Tertia conclusio. In statu innocentiæ ante peccatum, valde probabile est quòd homines non vescerentur carnibus. Ita tenet M. Soto vbi sup. Et ratio est. Quia tunc nulla esset necessitas comedendi carnes, & homines fuissent tunc vsque adeo recti, vt non comederent quidquam absque necessitate: eo vel maxime quod fructus terræ essent optimi & maxime delectabiles ad vescendum. Sed in oppositum potest esse obiectio, quod ante peccatum dictū est homini: dominamini piscib. maris, volatilib. cęli, &c. At vero si homines in illo statu non erant comesturi animalia, non possent dici nihilominus dominium, ergo. Respondetur nihilominus ad hāc obiectionē, quod dominiū illud decebat hominem, nō quidē quia oporteret illud exercere circa omnia animalia quantū ad comestionē: nō enim comesturus erat serpentes: sed dominiū illud exerceri poterat quātū ad aliquē vsū aliquoru animaliū. Etenim si homines perseuerassent in illo statu naturæ integræ oporteret equitare ad iter longum faciendum: quanuis enim homines non essēt morituri tamē nō haberent corpora gloriosa donec fierent beati, quin potius ipsa corpora erant passibilia quanuis non paterentur incommoditates aliquas propter certū regimen prudentiæ & conditionem illius status. Si enim homo se ad ignem applicaret combureretur, sed tamē prouidentia illius status tanta futura erat, vt nunquam homo offenderet ad lapidem pedem suum. Respondetur secundò. Quod fortassis illud plenum dominium quod datum est homini dum esset in natura integra: respiciebat etiam futurum statum naturæ lapsæ.

His non obstantibus sit vltima conclusio. Non caret probabilitate, qd si homines perseuerarent in stato naturæ integræ aliquotiens carnes comederent, & quanuis non erant necessariæ ad vitæ sustentationem: poterant tamen esse vtiles illa comestio & prudenter fieri, tum ad perfectionem potentiæ gustus humani & phantasiæ per quam acquireretur scientia experimentalis rerum gustabilium: tum etiam vt laudaretur creator in operibus suis, noua quadam ratione experientiæ delectationis sensibilium, quæ acciperetur secundum legem prudentiæ.

AD argumenta in oppositum facile est respondere. Ad primum respondetur, quòd ante diluuium fuit quidem potestas homini concessa vt carnibus vesceretur: sed tamen post diluuium iam erat necessitas, & idcirco declarata est Gen. 9. Est autem duplex hæc necessitas: tum quia terra nō erat iā tā frugifera ad gignenda ea quæ de terra nascuntur: tum etiam quia homines post diluuium iam erat debiliores naturæ quam antea, & idcirco cœpit tunc frequentior vsus carnium: ac propterea etiam creditur quod ex tunc vsus vini cœpit.

Ad secundum respondetur fuisse decens vt quando declarabatur hominibus necessitas vescendi carnibus: simul explicaretur modus naturalis & conueniens homini comedendi carnes, scilicet vt come derentur assæ, vel coctæ, vel frixæ & non crudæ more ferarum: sicut fortassis comedebant multi homines ante diluuium.

Ad testimonia D. Tho. videtur ad primū. Quod loquutus est sub dubio. Deinde videtur, quòd cum inquit introductum esse morem illum loquitur de introductione ex declaratione positiua ipsius Dei manifestantis necessitatē comedendi carnes deinceps: non quia antea non comedissent illas, aut non esset licitum iure naturæ comedere. Similiter dicimus, quod in secundo testimonio D. Tho. concessū idem valet quod declaratum: non quia antea fuisset illicitum. Ad Boetium vero dicimus, quòd fortassis fuit illius sententiæ.

Ad vltimam vero rationem respondetur, quòd est topicum argumentum & quasi rhetoricum, & solum probat quod ante diluuium non declarauerat dominus institutione positiua licitum esse comedere carnes.

ARTICVLVS II.

Vtrum sit licitum occidere peccatores.

AD secundum sic proceditur. Videtur, quòd non sit licitum occidere homines peccatores. Dominus enim Matth. 13. in parabola prohibit extirpare zizaniā, qui sunt filij nequam, vt ibidem dicitur: Sed omnē quod est prohibitum à Deo, est peccatum. Ergo occidere peccatorem, est pecca-

Inf. quæst. 101. ar. 1. & 3. Et 1. 2. q 100. ar. 8. ad 3. Et 3 cont. c. 140. Et Rom 13. lect. 1 [illegible]

peccatum.

2. Præterea. Iustitia humana conformatur iustitiæ diuinæ. Sed secundùm diuinam iustitiam peccatores ad pœnitentiam reseruantur: secundum illud Ezech. 18. Nolo mortem peccatoris, sed vt conuertatur & viuat. Ergo videtur omnino esse iniustum, quòd peccatores occidantur.

3. Præterea. Illud quod est secundùm se malum, nullo bono fine fieri licet: vt patet per † August. in lib. contra mendacium, & per † Philosophum in 2. Ethic. Sed occidere hominem, secundum se malum est: quia ad omnes homines tenemur charitatem habere. Amicos autem volumus viuere & esse: vt dicitur in 9. † Ethic. Ergo nullo modo licet hominem peccatorem occidere

Cap. 7. parum ante medium, to. 4. Li. 2. Eth. c. 6. parũ ante finẽ, tom 4.

Sed contra est quod dicitur Exodi. 22. Maleficos non patieris viuere. Et in Psal. 100. In matutino interficiebam omnes peccatores terræ.

Ca. 22. to. 1.

Respondeo dicendum, quòd sicut † dictum est, licitum est occidere animalia bruta, inquantum ordinantur naturaliter ad hominum vsum, sicut imperfectum ordinatur ad perfectum. Omnis autem pars ordinatur ad totum, vt imperfectum ad perfectum. Et ideo omnis pars naturaliter est propter totum. Et propter hoc videmus, quòd si saluti totius corporis humani expediat præcisio alicuius membri, puta cùm est putridum vel corruptiuum aliorum membrorum, laudabiliter & salubriter abscinditur. Quælibet autem persona singularis comparatur ad totam cõmunitatem sicut pars ad totum: & ideò si aliquis homo sit periculosus communitati & corruptiuus ipsius propter aliquod peccatum, laudabiliter & salubriter occiditur, vt bonum commune conseruetur. Modicum enim fermentum totam massam corrumpit, vt dicitur 1. ad Corinthios. 5.

Art. præc.

Ad primum ergo dicendum, quòd Dominus abstinendum mandauit ab eradicatione zizaniorum, vt tritico parceretur, id est, bonis. Quod quidem fit, quando non possunt occidi mali, quin simul occidãtur & boni, vel quia latent inter bonos, vel quia habent multos sequaces: ita quòd sine bonorum periculo interfici non possunt, vt August. † dicit contra Parmenianum. Vnde Dominus docet magis esse sinendum malos viuere, & vltionem reseruandam vsque ad extremum iudicium, quàm quòd boni simul occidantur. Quando verò ex occisione malorum non imminet periculum bonis, sed magis tutela & salus, tunc licitè possunt mali occidi.

Lib. 3. a. à med. to. 7.

A

Ad secundùm dicendum, quòd Deus secundùm ordinem suæ sapientiæ quandoque statim peccatores occidit ad liberationem bonorum, quandoque autem eis pœnitendi tempus concedit, secundum quod ipse nouit suis electis expedire. Et hoc etiam humana iustitia imitatur pro posse. Illos enim qui sũt perniciosi in alios, occidit: eos verò, qui peccant, alijs grauiter non nocentes, ad pœnitentiam reseruat.

B

Ad tertiam dicendum, quòd homo peccando, ab ordine rationis recedit. Et ideo decidit à dignitate humana, prout scilicet homo est naturaliter liber & propter seipsum existens: & incidit quodammodo in seruitutem bestiarum: vt scilicet de ipso ordinetur, secundum quod est vtile alijs, secundùm illud Psalm. 48. Homo cùm in honore esse, non intellexit: comparatus est iumentis insipientibus, & similis factus est illis. Et Prou. 11. dr: Qui stultus est, seruiet sapiẽti. Et ideo quamuis hominem in sua dignitate manentem occidere sit secundù m se malum, tamen hominem peccatorem occidere, potest esse bonum, sicut occidere bestiam. Peior enim malus homo quàm bestiam, & plus nocet, vt Philosophus dicit in 1. Polit. † & in 7. Ethic.

C

D

Conclusio est affirmatiua.

COMMENTARIVS.

DVBITATVR primò in hoc articulo ueritate huius conclusionis & de bonitate rationis illius?

Arguitur primò contra rationem conclusionis, Sequitur ex illa, quod sit licitum occidere innocentem quando expedierit ad bonum communitatis. Probatur sequela. Quia sicut ipsa manus est pars corporis, ita innocens est pars ipsius reipublicæ, ergo sicut licitum est abscindere manum, quia ordinatur ad bonum totius: ita etiam licitum erit occidere innocentem, quia ordinatur ad bonum ipsius reipublicæ.

E

Confirmatur. Quia propter salutem totius corporis licitum est abscindere manum, non solum infirmam sed etiam si sit sana: ergo similiter etiam si homo sit innocens, licitum erit illum occidere si talis occisio cedit in salutem reipublicæ.

Arguitur secundò & confirmatur. Sequitur ex

eadem

eadem ratione, quod licitum erit occidere hominem infectum peste ne alios inficiat, quia est pars communitatis.

Arguitur tertiò contra ipsam conclusionem. Præceptum Decalogi, Non occides, intelligitur de occisione hominis, nisi excipiamus inde tantum illos quos Deus, vel data lege vel expresse reuelatione iusserit interficit: sed plurimi sunt quos non attingit ista exceptio: ergo non erit licitum illos occidere. Magior est expressa doctrina Augustini lib.1. de Ciuit.c.20.& 21. Minor etiam patet.

Arguitur quartò. Si aliquam moderationem debemus ponere illi præcepto; Non occides erit altera de duabus. Prima quidem quod intelligatur de hominem innocentes. Sed contra hoc est, quod isto modo non liceret occidere innocentem probatum tñ nocentem. Tum etiam quia occidens priuata autoritate nocentē, peccat contra præceptum istud; imo & ipse iudex peccat contra hoc præceptum, si prætermisso ordine iuris occidit peccatorem. Altera moderatio solet esse, scilicet, Non occides autoritate priuata, sed hæc etiam moderatio refelitur, quia neque ipsi reipublicæ licitum est autoritate publica interficere innocentem.

In hoc dubio sunt variæ sententiæ in modo explicandi quintum illud præceptum, Non occides; Scotus enim in 4.dist.15.q.3. asserit, vsque adeo vniuersaliter intelligendum esse præceptum, vt non liceat magistratibus publicis interficere reos; quantumlibet sint nociui reipublicæ: nisi tantum illos quos Deus speciali reuelatione, vel lege iusserit interfici. Vnde colligit licitum esse interficere nocturnos fures: quia hoc Deus præcepit in lege veteri: diurnos autem non licet interficere. Colligit etiam adulteras non esse licitum interficere: quia quamuis olim iusserit dominus in lege, adulteras lapidare; tamen Ioan. 8. cap. abrogauit Christus Dominus legem illam, cum liberauit adulteram cui dixit, nemo te condemnauit, neq; ego te condemnabo. Alij modi dicendi insinuati sunt in 4. argum. quos etiam refert Durandus in 4.dist.47.q.4. & ille sequitur secundum illam moderationem. D. Tho. etiam annumerat alios modus dicendi in opusc.4. in explicatione quinti præcepti.

Pro decisione veritatis sit prima conclusio. Sententia Scoti est temeraria & erronea in fide. Probatur. Quia secundùm fidem catholicam, potestas publica habet facultatē occidendi & mutilandi, etiam si sit respublica gentilium, quibus nulla data est lex diuina neque vlla facta reuelatio de occisione peccatorum, ergo, Hæc sententia Scoti erronea est. Probo antecedens, quoniam ad Rom.13. loquens Apostolus de magistratib. publicis sui temporis inquit, Vis non timere potestatē, bonum fac. Si autem non feceris, time: non enim sine causa gladium portat. Ac si dicere, potestatem habet mutilandi & occidendi gladio.

Secundo probatur. Secundùm fidem licitum est hæreticos occidere & igne cremare, vt satis ostenditur supra q.11.art.3. & 4. de pœnis hæreticorum: at vero Deus non tulit aliquam legem de comburēdis hæreticis neque specialem reuelationem fecit: ergo male dicit Scotus requiri aliquam reuelationē vel vt lege sit præcepta huiusmodi occisio. Tertiò sequeretur ex opposita sententia, quod modo in lege noua nullum prorsus malefactorem licitum esset occidere. Probatur sequela: quia iam cessauerunt omnino legalia quantum ad iudicialia & cæremonialia præcepta, & in lege noua nulla data est lex positiua de occidendis huiusmodi malefactoribus:

A ergo nullum licitum est occidere. Præterea ratio quam Diuus Thomas facit in articulo procedit ex lumine naturali: ergo lex ista naturalis nulla lege positiua abroganda est cum ipse Deus sit autor naturæ.

Ex quo sequitur, quod si secundum Scotum iure naturæ non esset licitum occidere malefactores quantumlibet Reipublicæ nocius: quod Deus lege sua positiua non perfecerit, sed potius debilitaret legem naturalem.

Quartò probatur, ex vsu communi omnium nationum: semper enim lumine naturali ducti legislatores, speciales leges tulerunt de plectendis capitali pœna aliquibus malefactoribus, quod etiam patet ex sententia Philosophorum, qualis etiam fuit Lycur-

B gus & Solon & alij senatores. Et denique summi Pontifices sepe puniunt malefactores pœna capitis, & in Concilio Constantiensi iussu concilij, est cōbustus Hieronymus de Parga hæreticus. Sunt etiā plurima testimonia Sanctorum, testimonia & pontificum, quæ habētur apud Gratianum.23. quæstione.4. & in titulis, de homicidio in toto iure Canonico & ciuili, specialiter in l.capitalium.ff.de pœnis.

Secunda conclusio. Optima explicatio quinti præcepti est, quod intelligetur non occides hominem iniustè. Declaratur ista conclusio. Pro quo notandū est, quod hominis occisio & homicidium differunt inter se ex vsu loquendi Philosophorum & Theologorum: quod hominis occisio quamuis sit de ge-

C nere male sonantium & habeat speciem mali: tamen non ita intrinsecè malum est, vt non possit honestari aliqua circunstantia. Verbi gratia, si sit malefactor nociuus reipublicæ & occidatur autoritate reipublicæ. At vero homicidium, est actio intrinsecè mala quæ nullo modo potest honestari, & ita dixit Diuus Thomas 1.2. quæstione 100. articulo.8. ad tertium. quod id quod prohibetur illo præcepto non occides, habet rationem indebiti quod nos dicimus iniusti. Et ita docet Diuus Augustinus libro. 1. de libero arbitrio. capit.4. vnde scolastici acceperunt prædictam distinctionem. Probatur modo cōclusio. Primo, quia quintum præceptum est præceptum naturale: sed ius naturale solum prohibetur

D ea quæ sunt cōtra rationem: ergo materia siue obiectum illius præcepti includit intrinsecè rationem indebiti contra rationem naturalem, & propterea non fuit necessarium, quod in ipso præcepto exprimeretur non occidas indebite, cōstabat enim quod talis intelligētia includebatur in illis verbis non occides. Quemadmodum Philosophi in diffinitionibus rerum non multiplicant verba, sed contenti sūt genere & differentiæ: postea vero explicantes diffinitionem, ostendunt quomodo multa alia includebantur in illa: ita etiam debent esse leges breues & compendiosæ, postea vero explicantur à viris Iurisperitis.

Sed obijcit Durandus vbi supra. Quia pari ratio-

E ne diceremus esse prohibitum ire in campum scilicet indebite. Respondetur tamen, non esse eandem rationem: & differentia est, quod ire in campum si referatur ad mores hominum, est aliquid indifferens secundum se & absolutè consideratum, at vero occisio hominis voluntaria secundum se & absolutè considerata, est de genere malorum, vnde oportet quod excusetur aliqua circūstantia, scilicet quia homo est perniciosus & nociuus communitati & occiditur ab habente autoritatem: vnde sufficit quod in ipso præcepto absolutè dicatur non occides.

Ad argumenta in oppositum respondetur. Ad primum nego sequelam. Neque enim est eadem ratio

de

de manu & de homine innocente, sed differentia A maxima est, quia manus naturaliter non est propter se ipsam sed propter totum: at vero homo ex natura sua est aliquod totum immediatè ordinabile ad finem beatitudinis: si autem habet rationem partis, hoc est secundum conuersationem & communem conuictum politicũ, quapropter quandiu homo nõ defuit in communi hac conuersatione & politica: non potest respublica illum directè vita priuare, etiam si ex morte illius sequatur salus totius reipublicæ. Et hinc est quod quamuis manum sanam & integram possimus prescindere pro salute corporis, non tamen occidere innocentem pro salute reipublicæ. Et per hoc patet ad confirmationem & ad secundum argumentum. Dicimus enim, quod nulla B ratione infirmum peste infectum, potest respublica occidere ne inficiat alios: eo quod non incurrit aliquam culpam propter infirmitatem: ipse tamen tenetur se ipsum ab alijs separare quantum poterit ex caritate & ex iustitia, quod si non fecerit poterit respublica illum occidere in poenam peccati: imo quiuis alius titulo defensionis, poterit illum occidere si certus est mortaliter, quod peste inficietur ab illo.

Ad tertium argumentum respondetur, quod Diuus Augustinus sepæ vocat leges Dei, quibus licitũ est reos nocentes occidere, non quia oporteat quod sint leges diuinæ positiuæ: sed sufficit aliquando lex ipsa naturalis, aliquando vero superadditur lex hu C mana quæ deriuatur ex lege naturali tanquam illi consonans & conueniens. Et ita dicit Diuus Augustinus ibidem, quod personam gerentes publicæ potestatis secundum eius leges, hoc est iustissimæ rationis imperium sceleratos morte puniunt, non faciunt contra præceptum, non occides. Verum est tamen quod Diuus Augustinus aliquando non est multum solicitus de proprietate vocabuli, & appellat exceptiones illius præcepti quæ proprius dicerentur explicationes.

Ad quartum argumentum respondetur, non esse legitimas illas explicationes nisi quatenus reducũtur ad nostram secundam conclusionem. Cæterum ad rationes Scoti respondetur, q legalia iã omnino D cessauerunt, nunc autem in lege gratiæ quantum ad hoc quod est occidere vel non occidere hominẽ, lege naturali gubernamur vel lege humana positiua: neq; illud quòd dominus dixit Ioan. 8. Non fuit abrogatio legis veritatis, quæ adulteras præcipiebat lapidare neque prohibito ne de cætero occideretur: solum fuit manifestatio mansuetudinis Christi.

ARTICVLVS III.

Vtrùm occidere hominem peccatorem liceat priuatæ personæ.

Infra q. 65. art. 1. cor. & ad 2. Et 4. d. 37. q. 2. artic. 1.

AD Tertium sic proceditur. Videtur quòd occidere hominem peccatorem liceat priuatæ personæ. In lege enim diuina nihil illicitum mandatur. Sed Exodi 32. præcepit Moyses, Occidat vnusquisque fratrem suum & amicum, & proximum suum, pro peccato vituli conflatilis. Ergo etiam priuatis personis licet peccatorem occidere.

2. Præterea. Homo propter peccatũ cõparatur bestijs, vt dictum † est. Sed occidere bestiam syluestrem maximè nocentẽ, cuilibet priuatæ personæ licet. Ergo & pari ratione occidere hominem peccatorẽ. Arti. praeced. ar. 3.

3. Præterea. Laudabile est q homo et si sit priuata persona, operetur quod est vtile bonum communi: Sed occisio malefactorum est vtilis bono cõmuni, vt dictum † est. Ergo laudabile est si etiam priuatæ personæ malefactores occidant. Art. praecede.

Sed contrà est, quod August. dicit in primo † de ciuit. Dei, Qui sine aliqua publica administratione maleficium occiderit, velunt homicidia iudicabitur: & tanto amplius, quanto sibi potestatem à Deo non concessam vsurpare non timuit. Lib. 1. ca. 26 in medio: & ca. 21. in fine tom 5.

Respondeo dicendum, quòd sicut dictum † est, occidere malefactorem licitum est, inquantum ordinatur ad salutem totius communitatis. Et ideo ad illum solũ pertinet, cui committitur cura communitatis conseruandæ. Sicut ad medicum pertinet præcidere membrũ putridum, quando ei commissa fuerit cura salutis totius corporis. Cura autem communis boni cõmissa est principibus habentibus publicã autoritatem. Et ideo eis solum licet malefactores occidere, non autem priuatis personis. Art praecedenti.

Ad primum ergo dicendum, quòd ille aliquid facit, cuius autoritate fit, vt patet per Diony. † 12. cap. cælestis hierar. Et ideo vt August. † dicit in 1. de ciuit. Dei, non ipse occidit qui ministeriũ dẽt iubenti, sed sicut adminiculum gladius est vtẽti. Vnde illi qui occiderunt proximos & amicos ex mandato Domini: non hoc fecisse ipsi videntur, sed potiùs ille, cuius autoritate fecerunt. Sicut & miles interficit hostem autoritate principis, & minister latronem autoritate iudicis. Ex cap. 1. Lib. 1. cap. 21. circa Prin. to. 5.

E Ad secundum dicendum, quòd bestia naturaliter est distincta ab homine. Vnde super hoc nõn requiritur aliquod iudicium, an sit occidenda, si sit syluestris: si verò sit domestica, requireretur iudicium non propter ipsam, sed propter damnum domini. Sed homo peccator non est naturaliter distinctus ab hominibus iustis. Et ideo indiget iudicio publico, vt discernatur an sit occidendus propter salutem communem.

Ad tertiũ dicẽdũ, quòd facere aliquid ad vtilitatem communem quod nulli nocet, hoc est licitum cuilibet priuatę personæ: sed si sit cum nocumento alterius, hoc non debet fieri nisi secundum iudicium eius ad quem pertinet æstimare quid sit subtrahẽdum partibus pro salute totius.

SVMMA ARTICVLI.

CONCLVSIO est, solum licet malefactores occidere, habenti publicam autoritatem.

COMMENTARIVS.

DVBITATVR primò. Circa conclusionem Diui Thomæ, & arguitur contra illam. Iudicum cap. 3. Laudatur Aioth quod occiderit Eglon. Similiter in historijs gentium laudatur Brutus qui interfecto tyranno Romam liberauit.

Secundò arguitur, quia lex diuina Numer. 35. concessit facultatem propinquis interfecti, vt occiderent homicidam vbicunque inuenirent absque tribunali & iudicio publico.

Pro solutione huius dubij notandum est, quod dupliciter potest esse aliquis tyrannus. Vno modo in dominatu absque iure dominii qui per vim & arma occupat rempublicam: alio modo est aliquis tyrannus in ipso regimine, quatenus tyrannicè gubernat cum aliàs sit legitimus princeps: nihilominus omnia iura & commoda reipublicæ refert ad suam vtilitatem sicut facit Turca in regno suo.

Sit igitur prima conclusio. Cuicunque priuatæ personæ licitum est interficere tyrannum primi generis; non autem secundi generis. Probatur prima pars. Respublica gerit bellum perpetuum cum tali tyranno: ergo quilibet ciuis tanquam miles ipsius reipublicæ poterit huiusmodi tyrannum interficere.

Quod si quis dicat, non esse actuale bellum neque semper exercentur bellica arma, ergo non quilibet ciues mille est vt illũ interficiat in bello iusto. Respondetur, quòd tyrannus actualiter opprimit rempublicam, vnde quælibet pars reipublicæ quandiu non discendit tyrannus: potest illum interficere. Vnde dico quod non solum vt miles & minister reipublicæ, sed etiam vt persona priuata potest in tali casu interficere tyrannum; & ipse opprimitur cum alijs: quia tunc titulo propriæ defensionis potest interficere inuasorem præsertim quando talis occisio non nocet reipublicæ neque vsurpat autoritatem reipublicæ, quin potius prodest reipublicæ & adimplet eius voluntatem. Imo etiam adijcimus, quod quilibet alius etiam si non esset pars illius reipublicæ neque opprimeretur à tyranno, licitè potest titulo defensionis innocentium, interficere tyrannum primi generis, quapropter merito laudantur illi viri in locis citatis argumento, quia occiderunt tyrannos qui bellum gerebant iniquum contra rempublicam. Secunda vèro pars conclusionis probatur ex Conci. Constantiensi sess. 15. Vbi refertur tanquam error contra fidem, quod sit licitum priuatæ personæ interficere tyrannum secundi generis. Item probatur ratione: quoniam ille tyrannus habet legitimum ius ad regnum: ergo non potest expoliari tali iure antequam eius causa publica

A autoritate discernatur & iudicetur.

Sed quæret aliquis, quid nam erit licitum reipublicæ agere quando tyrannicè opprimitur à legitimo rege? Respondetur, quòd respublica potest & debet recurrere ad superiorem principem, v.g. ad Pontificem vel imperatorem, vt corrigant & detineant talem principem tyrannicè gubernantem: at vero si hoc remedium non fuerit possibile vel non fuerit efficax, vel fuerit periculum in mora: potestas ē in illa republica ad iudicandũ de illo principe. Quod si ille admonitus noluerit corrigi, potest illum à regno eijcere & occidere si opus fuerit. Ratio huius est euidens, quia iure naturæ rex ordinatur da bonum communitatis & non ècontra, eo

B vel maximè quod respublica Regi contulit autoritatem ad bonam gubernationem ipsius reipublicæ: ergo in casu quo Rex tyrannicè gubernet, potestas erit in republica ad deponendum principem, vel etiam ad occidendum pro defensione ipsius reipublicæ. Hoc quod diximus intelligendum est, per se & absolutè loquendo consideratis conditionibus reipublicæ & regis. Nihilominus sæpe accident circunstantiæ propter quas minus malum erit sustinere tyrannicam gubernationem, quam amouere Principem cum maiore calamitate reipublicæ, vt si v.g. ex remotionem Principis sequatur diuisio in ipsa republica & bella ciuilia, & præsertim si sequatur detrimentum Christianæ religioni. De hac re vide plu-

C ra apud D. Tho. opus. 20. de regimine principum lib. 1. cap. 6. Et obseruandum est viro prudenti; quod vt in plurimum ex remotione Principis consequuntur maxima damna in ipsa republica: quapropter in re dubia semper fauendum est regi, potius quam communitati.

Solet autem disputari hoc in loco, an sit licitum priuatæ personæ occidere aliquem, propterea quod sibi imponit falsum crimen, vel imponere intẽdit, ex quo sequetur occisio ipsius innocentis vel infamia? & vtrum possit homo præuenire inimicum qui habet certum propositum inuadendi ipsum? Sed hæc omnia commodius examinabuntur articulo 7.

D Ad tertium argumentum dicemus dubio sequenti.

DVBITATVR secundò. An possit Rex facere copiam siue per legem siue per specialem commissionem priuatis ciuibus, vt interficiant quosdam delinquentes in quibusdam speciebus criminum?

Primò arguitur pro parte affirmatiua. Quilibet ciuis potest licitè prospicere bono communi vel alicuius innocentis. Ergo vbi constiterit quo interficiendo aliquẽ malefactorem, impediuntur aliqua damna & nocumenta multa reipublicæ: poterit Rex committere priuatis personis, vt interficiant huiusmodi, siue per legem latam in communi siue per sententiam in particulari.

E Secundò arguitur. Licitum est humanis legislatoribus imitari leges diuinas positiuas quæ olim datæ sunt: sed dominus id concesserat olim, Numero 35. Faciẽs copiam propinquis interfecti, vt vbi inuenirent homicidam possent illum occidere. ergo & modo licitum erit nostris principibus similem legem condere.

Tertiò arguitur. Ex lege celebri Graccus C. ad legem Iuliam. vbi conceditur marito vt possit interficere vxorem cum adultero deprehensos in adulterio, ergo absque tribunali & iudicio licitum est priuatæ personæ aliquem malefactorem interficere, sola legis autoritate.

Deniq; sæpe contingit in republica etiam Christiana,

stiana, quod magistratus vel Principes siue per sententiam latam in particulari siue per legem, committant cuilibet priuatæ personæ vt interficiat aliquem malefactorem: sic enim conceditur facultas omnibus Christianis vt possint assassinos interficere, vt bene colligit Syluest. in verbo, Assassinos, ex cap. pro humani. de homicidio, in 6. & videtur esse certa intelligentia illius capituli: nam in fine illius appellantur assassini diffidati diffidatus autem ille dicitur qui secundum publicam concessionem potest à quouis interfici.

Pro decisione huius dubij sit vnica conclusio. Per se loquendo, non erit iusta lex quę vniuersaliter fecerit copiam priuatis personis, vt malefactorem quem viderint aut nouerint deliquisse in certo genere criminis occidant illum ante lata sententiam à iudice circa factum. Probatur primo. Quia vsus est omnium nationum bene institutarum neminem condemnare nisi vocatum ad iudicium, & auditum de excusatione sui criminis, ergo iniqua est lex. Probatur. Antecedens, ex eo quod dixit Nicodemus Ioan. 7. Lex nostra non iudicat quemquam, nisi prius audierit ab eo. Et Actor. 25. cap. dixit, Faustus iudex à Romanis constitutus, non est consuetudo Romanis aliquem damnare nisi prius is qui accusatus fuerit præsentes habeat testes & locum defendendi accipiat.

Confirmatur. Ipsa enim natura nos docet quæ (sicut ait Arist. in 2. de anima.) dedit nobis sensum quendam communem perceptiuum obiectorum particularium sensuum, vt de illis possit discernere: ergo similiter iudex necesse est vt rectè iudicet, quod intelligat rationem quam de se ipso reus potest reddere.

Confirmatur secundò. Quoniam sententia iudicis publica debet procedere ex scientia publica, vt docet D. Tho. quæst. 66. art. 2. ergo necesse est, vt iudex si rectè debet iudicare, habeat notitiam publicam vtriusque partis circa ipsum factum. Præterea per huiusmodi licentiam datam perturbaretur pax reipublicæ, eo quod homines nequam & siccarij passim occasionem acciperent alios occidendi, excusantes se ipsos eo quod dicerent eos deprehendisse in tali delicto.

Diximus autem in conclusione per se & absolutè loquendo, hoc est attenta conditione iustitiæ vindicatiuæ quæ competit reipublicæ, alijs vero tanquam ministris illius. Cæterum alio titulo distincto à iustitia vindicatiua, videlicet titulo defensionis, possunt euenire casus in quibus non solum respublica possit facere legem in communi, vt quilibet occidat hominem criminosum: sed etiam quilibet particularis absque tali lege & commissione reipublicæ, possit imo aliquando debeat occidere aliquem criminosum. Exemplum est, si quis paratus sit incendere ciuitatem vel etiam occidere innocentem aut principem, neque aliàs possit esse recursus ad rempublicam: tunc quilibet potest huiusmodi criminosos occidere.

Secunda conclusio. Si malefactor publicè fuerit vocatus ad iudicium neque voluerit comparare: tunc iudex lata sententia contra illum secundum allegata & probata, licitè poterit aliquando committere cuilibet priuatę personę occisionem illius. Ratio huius est, quoniam aliquando sic expedit omnino bono communi. v.g. Si aliquis sit celebris latro expolians transeuntes per viam, neque facile possit comprehendi: tunc licitum erit iudici lata sententia cuilibet committere occisionem illius. Hac etiam via excusari possunt aliquæ occisiones, si fiant iussu principis, aliquorum qui committunt aliqua crimina læsæ maiestatis: quorum criminum manifestatio in iudicio denigraret maiestatem Regiam: tunc enim licitum est cognita euidenter malitia criminis vt Rex faciat talem criminosum occultè occidere. Nihilominus huiusmodi interfectiones ex tali commissione debent rarissimè fieri & propter aliquod magnum bonum communitatis aut principis. Ratio est, quia ex huiusmodi occisionibus multa inconuenientia possunt sequi quorum vnum est in republica Christiana, quod ille malefactor absque pęnitentia morietur & cum animi amaritudine & affectu vindictæ. De hac re infra redibit sermo copiosius. q. 67. de iudicijs. art. 2. videatur etiam lex. 1. & 2. C. quando liceat sine sententia iudicis se vindicare.

Ad argumenta in oppositum respondetur ad primum, quod titulo meræ defensionis reipublicæ vel innocentis, nemo peccat occidendo aggressorem: sed necesse est quod defensio sit cum moderamine inculpatæ tutelæ: quapropter requiritur quod in huiusmodi casibus sit certum periculum reipublicæ vel innocentis, & quod aliundè non sequantur maiora damna ipsi communitati.

Ad secundum argumentum respondetur negando consequentiam: quia dominus fecit illam legem tanquam dominus vitæ & mortis, vnde alij Reges non possunt similem legem ferre: quia non sunt domini vitæ & mortis. Respondetur secundo, quod illa lex fuit tantum permissiua in foro exteriori. Respondetur tertio & melius, quod lex illa intelligebatur post latam sententiam à iudice circa ipsum factum: tunc enim lex committebat propinquis occisionem interfectoris: & io hoc mitior erat lex erga homicidam, quia propinqui poterant parcere. Hanc intelligentiam insinuat Glossa interlinearis & Lyrannus in eodem loco Numer. 35.

Ad tertium argumentum respondetur, quòd lex illa Gracus, est permissiua & iusto dolori mariti compatiens non punit illum in foro exteriori: & hæc est communis sententia Iurisperitorum & Theologorum.

Ex quo sequitur, quod ipse adulter & adultera possunt se defendendo si opus fuerit occidere maritum? Probatur, quia ipse maritus peccat contra iustitiam intendens illos occidere ibidem. At vero post latam sententiam à iudice contra adulteram & adulterum, adhuc aliqui Iurisperiti dicunt esse legem permissiuam, vt maritus occidat vtrunque in foro publico. Ratio illorum est: quia relinquitur arbitrio mariti vt occidat eos vel parcat eis. At vero Theologi omnes & peritiores Iurisperitorum aiunt licitum esse, quod tũc maritus occidat vtrunque tanquam minister reipublicæ & sententiæ iudicis exequutor. Et probatur hæc sententia. Primo qui ipsi iudices tradunt adulteros ligatos in loco publico, quod profectò non est tantum permittere sed cooperari ad occisionem: ergo maritus, vt minister iudicis & exequutor sententiæ occidi illos.

Confirmatur, quoniam aliàs iudices peccarent impedientes adulteros ne se defendant ab iniquè occidentibus: siquidem ius haberent illi defendendi vitam ab illo, sicut habebant ante sententiam quando deprehensi sunt in adulterio.

Deinde probatur: quia si tantum esset permissio legis quod maritus posset illos occidere, sequitur quod cuilibet esset licitum illos defendere. Probatur sequela, quia quilibet potest defendere patientes contra iniustitiam: consequens est falsum, quia tunc iudices iustè punirent talem defensorem, quia

potius

potius ipsi defenderent maritum, imo & assistunt in loco vindictæ autoritatiue: ergo ipsi principaliter occidunt adulteros quando maritus occidit.

Neque tamen valet respondere, quod iudices non ferunt sententiam capitis simpliciter, sed tradũt maritos illos vt occidat si voluerit. Et.n. nihilo minus directè iudices tradũt adulteros certo periculo mortis, ac proinde non excusarentur à peccato homicidij, si lex tantum esset permissiua: excederent enim conditiones permissionis. Sed ratio opposita conuincit, quod non est tam rigurosa sententia, sicut esset si iudex decerneret adulteros esse occidendos.

Ad quartum respondemus, quod nos non negamus, quin aliquando possit esse licitum vt respublica committat priuatis personis, vt occidant aliquem vel aliquos malefactores: sed dicimus quod semper fieri debet post latam sententiam, vel per legem præsupposita euidentia facti: & propterea iustificatur lex illa de assassinis, quia illi sunt quædam hominum iniqua societas, parata ad occidendum Christianos. At vero qui nam propriè dicantur assassini & receptores illorum, qui excommunicati sunt ipso iure: explicant Caietanus, & Syluester in verbo, assassinus. Habemus itaque; quod facti publici notorietas solet valere loco sententiæ.

Vnde contingit vt iudex licitè possit aliquando malefactorem coram se & in publico peccantem statim occidere, Verbi gratia. Si quis ministrum iustitiæ in foro publico vel in tribunali occiderit, statim licitum erit illum suspendere. Sicut etiam contingit in bello, quod dux militẽ publicè à disciplina militari deuiantem statim interficit. Sic etiam licitum erit, si verum est quod aiunt, quòd in actuali congressu belli singuli milites habent facultatem occidendi socium antecedentem: quando ille se inclinauerit vel in latus verterit vt fugiat istũ iactũ, licita erit huiusmodi occisio quoniã fit publica autoritate. Et ratio huius rigoris est, propter commune bonũ exercitus: oportet.n. vt acies ordinatissimè pugnent ad victoriam consequendam. Cæterum de insidijs quæ licitè fiunt in bello & solent per priuatas personas fieri & procedere vsque ad occisionem contrariorum vel ducis exercitus contrarij: non est præsentis loci ad unguem diffinire, sed magis hoc pertinet ad materiam de bello. Nihilominus breuiter dicimus, quod illæ insidiæ erunt licitæ in bello quæ non destruunt leges, quæ iure gentium admittuntur: quapropter quia iure gentium receptissimũ est, quod legati vtriusque exercitus recipiantur pacificè, non erit licitum, quod princeps per legatum suum insidias paret alteri Principi, aut etiam duci exercitus intendens illos occidere sub titulo pacis. Hoc enim omnes gentes vnidetaliter damnant, quoniam daretur occasio, quod ipsismet legatis pararentur insidiæ ac proinde destrueretur id, quod iure gentium receptissimum est tanquam necessarium ad hoc quod legatorum ministerio cessent bellorum incommoda quæ maxima sunt.

Dicimus secundo, ꝙ qñ is quis mittitur insidiari aut ipse vadit non fungit officio legati, sed solũ suo periculo occultè vel per verba æquiuocat insidias parat Duci vel Principi qui gerit bellum iniquũ, vel fuit traditor vel dolo aut fraude iniuriam fecit alteri reipublicæ: tunc licitum erit per insidias illum occidere. Huius rei exempla habemus in Sacris literis plurima. Etenim Iudith fœmina insignis per insidias sanctas interficit Holofernem & Iahel fœmina vt habetur Iudicum 4. Occidit Sisaram per huiusmodi insidias. Et Aod, occidit Eglon Regem Moab per huiusmodi insidias. Et quamuis ipse Aod missus fuerit tanquam legatus filiorum Israel per quem miserunt munera regi Eglon vt habetur Iudicum. 3. Nihilominus excusari poterit à peccato non solum, quia id fecit spiritu Domini vt ibidem narratur, scilicet qđ Dominus suscitauit filijs Israel saluatorem nomine Aod: sed etiam quia postquam ille impleuit officium legati & iam abierat, postea reuersus est, vt persona particularis & dixit ad Regem, verbum secretum habeo ad te ô Rex, tunc autem ipse Rex misit foras famulos & mansit solus cũ illo, quod quidem imprudenter fecit quamuis permittente domino, ac propterea ipse Aod non infamauit officium legati. Hinc est quod nostris etiam temporibus merito laudantur fortes milites, qui simulatè ingrediuntur castra inimicorum cum periculo vitæ, vt occidant principes aut duces illorum, qui iniqua bella gerunt, qualis fuit ille qui occidit Principem de Orange nostris temporibus, in quo tamen principe specialis erat ratio, vt quomodolibet occideretur: quoniam erat rebellis Hispaniarũ Regi Philippo Secundo, cuius subditus erat, & idcirco tanquam reus læsæ maiestatis potuit ab ipso Hispaniarum Principe taliter occidi. Et quamuis ipse Rex in particulari non præceperit militi, vt occideret talem Principem, tamen quia rex ipse misso iam exercitu pugnabat contra vassallum suum reũ læsæ maiestatis: consequenter eo ipso visus est talẽ facultatem singulis militibus fecisse, vt quomodolibet occideretur: cuius signum est approbatio facti.

ARTICVLVS IIII.

Vtrum occidere malefactores liceat clericis.

D Quartum sic proceditur. Videtur, quòd occidere malefactores, liceat clericis. Clerici enim præcipuè debent implere quod Apostolus dicit, primæ Corinthiorum. 4. Imitatores mei estote, sicut & ego Christi. Per quod nobis indicitur, vt Deum & sanctos eius imitemur. Sed ipse Deus, quem colimus, occidit malefactores: secundùm illud Psal. 135. Qui percussit AEgyptum cum primogenitis eorum. Moyses etiam à Leuitis fecit interfici viginti tria millia hominum, propter adorationem vituli: vt habetur Exodi. 32. Et Phinees sacerdos interfecit Israelitem cum Madianitide coeuntem, vt habetur Numerorum 25. Samuel etiam interfecit Agag Regẽ Amalec, & Elias sacerdotes Baal, & Matathias eum qui ad sacrificandũ accesserat: & in nouo Testamẽto Petrus Ananiam & Sapphiram. Ergo videtur, quòd etiam clericis liceat occidere malefactores.

Infra. q. 70 art. 1. ad 1. Et 4. d. 25. q. 1. art. 2. q. 2.

2. Præterea Potestas spiritualis est maior, quàm temporalis & Deo coniunctior.

ctior. Sed potestas temporalis licitè male factores occidit tanquam Dei minister, vt dicitur Romanorum. 13. ergo multò magis clerici, qui sunt Dei ministri spiritualem potestatem habentes, licitè possunt malefactores occidere.

3. Præterea. Quicunq; licitè suscipit aliquod officium, licitè potest ea quæ ad officium illud pertinent, exercere. Sed officium principis terræ est malefatores occidere, vt dictum † est: ergo clerici qui sunt terrarum principes, licitè possunt occidere malefactores.

Ar. præc.

Sed contra est, quod dicitur 1. ad Timoth. 3. Oportet episcopum sine crimine esse, non vinolentum, non percussorem.

Respondeo dicendum, quòd non licet clericis occidere, duplici ratione. Primò quidem, quia sunt electi ad alteris ministerium, in quo repræsentatur passio Christi occisi: qui cùm percuteretur, non repercutiebat, vt dicitur 1. Petri. 2. Et ideo nō competit, vt clerici sint percussores, aut occisores. Debent enim ministri suum dominum imitari, secundum illud Ecclesi. 10. Secundum iudicem populi, sic & ministri eius. Alia ratio est, quia clericis committitur ministerium nouæ legis, in qua non determinatur pœna occisionis vel mutilationis corporalis. Et ideo vt sint idonei ministri noui testamenti, debent à talibus abstinere.

Ad primum ergo dicendū, quòd Deus vniuersaliter in omnibus operatur quæ recta sunt, in vno quoque tamen secundùm eius congruentiam. Et ideo vnusquisque debet Deum imitari in hoc, quod sibi specialiter congruit. Vnde licet Deus corporaliter etiam malefactores occidat, non tamen oportet quòd omnes in hoc eum imitentur. Petrus autem non propria autoritate vel manu Ananiam & Sapphiram interfecit, sed magis diuinam sententiam de eorum morte promulgauit. Sacerdotes autem vel Leuitæ veteris Testamenti erant ministri veteris legis, secūdùm quā pœnæ corporales infligebantur. Et ideo ět eis occidere propria manu cōgruebat.

Ad secundum dicendum, quòd ministerium clericorum est in melioribus ordinatū, quàm sint corporales occisiones, scilicet, in his, quæ pertinent ad spiritualem salutem. Et ideo non congruit eis, q̃ minoribus se ingerant.

A Ad tertium dicendum, quòd prælati ecclesiarum accipiunt officium principū terræ: non vt ipsi iudicium sanguinis exerceant per seipsos, sed quòd eorum autoritate, per alios exerceatur.

SUMMA ARTICULI.

CONCLUCIO est negatiua. Cuius ratio est duplex. Tum quia clerici deputati sunt ministri ad altere Christi: & idcirco debēt repræsentare mansuetudinem Christi. Tum etiam quia sunt ministri nouæ legis, in qua nulla fit mentio pęnę mortis.

B

COMMENTARIUS.

VBITATVR circa conclusionem. Quo iure habeatur quòd clericis non licet occidere malefactores? Ad hoc respondetur & sit prima conclusio. Non habetur iure naturæ quòd ministri deputati ad sacrificia & cultum Dei non possit occidere malefactores. Probatur conclusio. Quia nullam habet dissonantiam cū iure naturali, quòd sacerdos exerceat officium iustitiæ vindicatiuæ tam necessarium ad populi tranquilitatem. Et confirmatur. Quia sacerdotes veteris legis & Leuitæ exercebant huiusmodi ministerium, & omnes illi quos refert D. Thom. In primo argumento, ergo non est contra ius naturæ. C

Secunda conclusio. Non est introducta diuino iure positiuo huiusmodi prohibitio. Primò, quia nō inuenitur in scriptura locus vnde tale præceptum inueniatur, neque est ecclesiastica traditio, imo vero multi Pontificesquando sibi videtur expedire ferunt sentenaiam sanguinis etiam in clericos Cardinales, neque aliqui scandalizatur de hac re qui sit vir prius & doctus, ergo in summo Pontificē est huiusmodi potestas, ac proinde poterit causam committere inferioribus clericis, ergo non est contra ius diuinum quòd clericis occidant malefactores. D Et denique communis sententia Theologorum est, quòd in lege noua non continetur aliquod diuinū præceptum positiuum præter illa quæ obligant ad receptionem sacramentorum (semper autem præsupponimus quòd præceptum fidei, spei, & charitatis intrinsecum est respectu hominis ordinati ad finem supernaturalem) sed tale præceptum quòd clerici non occcidant malefactores non continetur in aliquo prædictorum neque colligitur ex illo, ergo non est de iure diuino.

Sed contra hanc conclusionem est duplex obiectio. Prima ex illo 1. ad Timotheum. 3. Oportet episcopum irreprehensibilem esse, non vinolentum, non percussorem sed modestum. Neque valet re- E spondere, quòd Paulus ibi prohibeat iniquam percussionem, non autem illam quæ autoritate publica exercetur. Nam si hæc est intelligentia illius loci, videtur quòd Diuus Thomas ineptè adduceret illud testimonium ad probandam conclusionem articuli, quæ loquitur de occisione quæ fit publica autoritate, nam ea quæ fit priuata autoritate neque clericis neque non clericis licita est.

Altera obiectio est ab exemplo Christi & eius doctrina qui nunquam vsus fuit huiusmodi potestate, neque docuit vt ministris sui occiderent malefactores, sed potius vt omnē mãsuetudinē præ seferrēt.

Ad primam obiectionem respondetur primò, q̃ non omnia præcepta quæ ab Apostolis suis temporibus

ribus sunt tradita ad bonam gubernationem ecclesiasticam censenda sunt de iure diuino: etenim præcipiebant quædam tanquam ordinarij prælati ecclesiæ, ac proinde consequentia facta non valet. Secundò respondetur, quòd in illo loco non sit expressa mentio nisi de episcopo, ergo nihil concluditur de alijs clericis. Tertiò respondetur, quòd Diuus Thomas in argumento. Sed contra, non semper necessario concludit neque testimonium sacræ Scripturæ in literali sensu adducit, sed secundùm quandam congruentiam interdum arguit in oppositum tale testimonium est illud 1. ad Timotheum. 3. in quo Apostolus ex professo voluit aduertere signanter mansuetudinem & modestiam episcopi, vnde conuenienter ad hanc mansuetudinem perficiendam prohibuit ecclesia ipsis clericis malefactores occidere etiam publica autoritate vt plenius repræsentarent Christi mansuetudinem.

Ad secundam obiectionem negatur consequentia. Eadem enim ratione probares non esse licitum clericis habere dominium temporale, & iurisdictionem temporalem, siquidem Christus non habuit vel non est vsus huiusmodi potestate iurisdictionis.

Tertia conclusio. De iure positiuo & in ecclesia antiquissimo habetur huiusmodi statutum tãquam maxime conforme cum iure diuino Euangelico. Ex canonibus Apostol. patet hęc conclusio canone. 8. Qui approbati sunt in sexta synodo generali Constantinop. & sunt approbati in cap. episcopum. dist. 45. & in cap. sententiam. ne clerici vel monachi. & in tit. de clerico percussore. Ratione verò Diui Thomæ probant secundam partem conclusionis, & idcirco sine vrgenti necessitate non debet dispensari in huiusmodi statuto.

Notandum est quod ista prohibitio ex communi sententia doctorum extenditur ad clericos etiam in minoribus constitutos, & quidem de acolytho habetur expresse in cap. fina. de clerico percusso. Cæterum de clericis prima tonsura initiatis aliqui oppositum opinatur: mihi tamen verosimilius videtur quod illa prohibitio extendatur etiam ad illos, nam quamuis prima tonsura secundum opinionem probabiliorem non sit ordo: tamen constituit hominem in statu clericali & facit capacem ad beneficia ecclesiastica, & ille gaudet priuilegio clericali quod habetur in capit. si quis suadente diabolo. de sententia excommunicationis, ergo ille debet vitare ea quæ non decent statum clericalem, verum est tamen quod non est censendus mortaliter peccare clericus primæ tonsuræ, qui vltro vellet suscipere officium iudicis in causa sanguinis aut testis vel tabellionis, &c. quamuis postea priuaretur priuilegijs ecclesiasticis, & maneret irregularis ad vlterius procedendum in clericatu, at vero sacris ordinibus initiatus peccaret mortaliter, si absque dispensatione Pontificis se intromitteret in causa sanguinis.

DVBITATVR secundo circa solutionem ad tertium argumentum. Vtrùm prælati ecclesiæ qui habent temporalem iurisdictionem possit concedere facultatem iudicibus à se assignatis ad iudicandum in causa sanguinis? Et ratio dubitandi est, quia Diuus Thomas dicit expresse, quòd prælati ecclesiarum accipiunt officia principum terræ: non vt ipsi per seipsos iudicium sanguinis exerceant, sed quod eorum autoritate per alios exerceatur, videtur autem quòd sit magis indecens occidere autoritatiuè quam ministerialiter, quia qui occidit autoritatiuè principalior causa est. Ex alia autem parte videtur inconueniens quòd prælati ecclesiæ non possint occidere autoritatiuè, etenim essent perniciosi domini temporales si non possent in populum pace seruare occidendo malefactores. Caietanus in hoc articulo breuiter aduertit quòd coniunctio dominij temporalis cum spirituali non æquam reddit vtriusque conditionem vt possit prælatus tanquam prælatus omnia illius officij, & tanquam dominus omnia illius dominij facere. Patet enim quòd non potest episcopus qui est dominus temporalis, exercere officium sanguinis, bellare, &c. quæ tamen posset si esset tantum dominus temporalis, quin potius dominium temporale modificatur à dominio spirituali, ita vt quæcunque dedecent prælatum, dedeceant illum dominum qui est prælatus, & hoc quidem merito, quia nobilius debet ad se trahere ignobilius, & ex hac radice habetur quod non licet huiusmodi prælatis & dominis temporalibus simul vacare venationibus & alijs prohibitis clericis & prælatis, sicut eis non sunt licita quæ diximus bellare, &c. Eadem enim est ratio quo ad esse licitum vel illicitum, quamuis non sit eadem pœna. Hæc Caietanus. Sed ex ista doctrina non habemus solutionem propositi dubij.

PRO decisione igitur sit prima cõclusio. Quamuis prohibitum sit clericis proferre sententiam in causa sanguinis, & multo magis alia exercitia ministerialia, non tamen prohibetur eis concedere autoritatem iudici delegato, vt iudicet huiusmodi causas. Hanc tenet gloss. expresse in c. clericis. & in cap. sententiam. ne clerici vel monachi. Verum est tamen quod aliqui Theologi vt excusent episcopos ne sint causa præcipua sententiæ iudicis delegati, aiunt quod quando episcopus designat iudicem ad causas sanguinis duntaxat exercet nudum ministerium creandi illum iudicem, non autem confert illi auctoritatem occidendi, quin potius illa auctoritas confertur iudici vel à republica vel à principe seculari, qui primitus creauit illud officium prætoris ex quo accepit episcopus iurisdictionem illam temporalem ad nominandam personam iudicis, & afferunt exemplũ quemadmodum solemus dicere supra quæst. 1. art. 10. quòd cum Cardinales eligunt Summum Pontificem; non conferunt illi autoritatem Pontificiam sed solummodo eligunt & nominant personam cui Christus tribuit Pontificiam autoritatem. Ita dicunt, quod episcopus nominat personam iudicis ad causas sanguinis, respublica vero tribuit illi autoritatem occidendi malefactores. Sed profectò hæc sententia scrupulosior est quam oporteat, & quidem D. Tho. in solutione ad tertium oppositum dicit; ait enim expresse, quod prælatorum autoritate, per alios exercetur iudicium sanguinis, & sic etiam aduertit glossa supra cap. clericis. vbi ait, episcopus & quicunque clericus habens autoritatem & potestatem secularem, potest ex iuris concessione absque aliqua dispensatione committere vices suas alicui iudici, vt in causa sanguinis sententiam ferat, ratio autem quare hæc autoritas non dedeceat episcopum ea est: quia per huiusmodi commissionem in vniuersale non amittitur mansuetudo ecclesiastica, sed solum per exercitium in particulari circa occisionem malefactoris, vnde etiam & prædicatores possunt exhortari prętores vt exerceant officium suum secundùm leges iustas & puniant malefactores, nec propterea amittunt mansuetudinem ecclesiasticam multo autem minus confessarij ammittunt mansuetudinem ecclesiasticam si prętorem pœnitentem admoneant in foro conscientiæ

vt in particulari exerceat iustum officium etiam in A causa sanguinis. Et ratio est manifesta, Quia ille homo loco Dei præcipit in foro coosciẽtię ita fieri iu particulari.

Vnde ad argumentum primo loco factum respondetur, quod non est indecens occidere malefactores autoritatiue, sicut est indecens occidere ministerialiter; maxime quando autoritas residet in principe vel prælato qui nihil particulare exercet circa occisionem singularem huius hominis, sed est vt causa vniuersalis & remota. Indecentia autem illa consistit in prolatione sententię, in accusatione, in testificatione contra reum particularem, & in ipso exercitio occidendi physicè, at vero quod hęc fiant autoritate prælati ecclesiastici oon B est indecens: quia quanuis sit causa principalior est tamen vniuersalior, sicut & ipse legislator qui tulit leges iustas de occidendis malefactoribus non amisit mansuetudinem ecclesiasticam, neque est irregularis, etiam si autoritate legis plurimi malefactores occidantur.

Denique cum ista prohibitio sit ecclesiastica ne clerici occidant malefactores, non amplius extendenda est quam ex ipso iure & approbata consuetudine colligitur. Ex quo sequitur nullam irregularitatis notam incurrere Inquisitores quando hęreticos relaxant brachio seculari: quanuis sint certi quod ex huiusmodi relaxatione sequetur mors illorum, debent tamen seruare formam ab ip C so iure præscriptam in capi. nouimus. de verborum significatione, videlicet, vt rogent sęculares iudices, vt benigne se gerant cum hęreticis sibi relaxatis. Cęterum de irregularitatis censura quę ex homicidio voluntario vel casuali incurritur dicemus late artic. 8.

ARTICVLVS V.

Vtrùm licet alicui occidere seipsum.

Sup q. 59 artic. 3. ad 2. & infra q. 124 art. 2 ad 2. Et 3 q. 4 art. 6 ad 3. Et 4. d. 49 q. 5 art. 3. q. 2 ad 6. Et Hebr. 11. lc 7. co. 1. † Li. 5. c. vlt & ca. 6 ad fine, tom. 5.

AD Quintum sic proceditur. Videtur, quòd alicui liceat seipsum occidere. Homicidium enim est peccatum, inquantum iustitiæ contrariatur. Sed nullus potest sibiipsi iniustitiam facere: vt probatur in 5. † Ethic. ergo nullus peccat occidendo seipsum.

2. Præterea. Occidere malefactores licet habenti publicam potestatem. Sed quandoque ille, qui habet publicam potestatẽm, malefactor, est ergo licet ei occidere seipsum.

3. Præterea. Licitum est, quòd aliquis spontaneè minus periculum subeat, vt maius periculum vitet: sicut licitum est, quòd aliquis etiam sibiipsi amputet membrum putridum, vt totum corpus saluetur. Sed quandoque aliquis per occisionem suiipsius vitat maius malum, scilicet miseram vitam, uel turpitudinem alicuius peccati: ergo alicui occidere seipsũ.

4. Præterea. Samson seipsum interfecit: vt habetur Iudicum 16. qui tamen cõnumeratur inter sanctos: vt patet Hebr. 11. ergo licitũ est alicui occidere seipsum.

5. Præterea. 2. Machab. 14. dicitur, quòd Razias quidam seipsum interfecit, eligens nobiliter mori potius, quàm subditus fieri peccatoribus: & contra natales suos iniurijs agi. Sed nihil quod nobiliter fit & fortiter, est illicitum, ergo occidere seipsum non est illicitum.

Sed contra est, quod August. dicit in 1. † de Ciuitate Dei. Restat vt de homine intelligamus illud quod dictum est: Non occides: nec alterum, ergo nec te. Neque enim aliud quàm hominem occidit qui se ipsum occidit. Lib. 1 cap. 20 in fin. tom. 5.

Respondeo dicendum, seipsum occidere, est omnino illicitum, triplici ratione. Primò quidem, quia naturaliter quęlibet res seipsam amat, & ad hoc pertinet, quòd quælibet res naturaliter conseruat se in esse, & corrumpentibus resistit quantum potest. Et ideo quòd aliquis seipsum occidat, est contra inclinationem naturalem & contra charitatem, qua quilibet debet seipsum diligere. Et ideo suiipsius occisio semper est peccatum mortale, vtpote contra naturalem legem, & contra charitatem existens. Secundò, D quia quælibet pars id quod est, est totius. Quilibet autem homo est pars communitatis: & ita id quod est, est communitatis. Vnde in hoc quòd seipsum interficit, iniuriam communitati facit, vt patet per Philosophum in † 5. Ethicorum. Tertiò, Lib. 5. ca. vlt. to. 5. quia vita est quoddam donum diuinitus homini attributum, & eius potestati subiectum, qui occidit & viuere facit. Et ideo qui seipsum vita priuat, in Deum peccat: sicut qui alienum seruum interfi- E cit, peccat in dominum, cuius est seruus: & sicut peccat ille, qui vsurpat sibi iudicium de re sibi non commissa. Ad solum enim Deum pertinet iudicium mortis & vitæ, secundum illud Deuter. 32. Ego occidam, & ego viuere faciam.

Ad primum ergo dicendum, quòd homicidium est peccatum non solum, quia contrariatur iustitiæ, sed etiam quia contrariatur charitati, quam habere debet aliquis ad seipsum. Et ex hac parte occisio sui-

ſuijpſius eſt peccatum per comparationẽ ad ſeipſum. Per comparationem autem ad communitatem & ad Deum habet rationem peccati etiam per oppoſitionem ad iuſtitiam.

Ad ſecundum dicendum, quòd ille qui habet publicam poteſtatem, poteſt licitè malefactorẽ occidere per hoc, quòd poteſt de ipſo iudicare. Nullus autem eſt iudex ſuiipſius. Vnde non licet habenti publicam poteſtatem, ſeipſum occidere propter quodcunque peccatum: licet tamen ei ſe committere iudicio aliorum.

Ad tertium dicendum, quòd homo conſtituitur dominus ſuijpſius per liberum arbitrium. Et ideo licitè poteſt homo de ſeipſo diſponere quantum ad ea, quæ pertinent ad hanc vitam, quæ hominis libero arbitrio regitur, non tamen quantum ad ea quę non ſubiacent ſuo arbitrio. Sed tranſitus de hac vita ad aliam fęliciorem non ſubiacet libero arbitrio hominis, ſed poteſtati diuinæ. Et ideo non licet homini ſeipſum interficere, vt ad fęliciorem tranſeat vitam. Similiter etiam nec ut quaslibet miſerias præſentis vitæ euadat, quia vltimum malorum huius vitæ & maximè terribile, eſt mors, vt patet per Philoſophum in 3. Ethic.† Et ideo inferre ſibi mortem ad alias huius vitæ miſerias euadendas, eſt maius malum aſſumere ad minoris mali vitationem. Similiter etiam non licet ſeipſum interficere propter aliquod peccatum commiſſum. Tum quia in hoc ſibi maximè nocet, quòd ſibi adimit neceſſarium pœnitentiæ tempus. Tum etiam, quia malefactorem occidere non licet, niſi per iudicium publicæ poteſtatis. Similiter etiam non licet mulieri ſeipſam occidere, ne ab alio corrumpatur: quia non debet in ſe committere crimen maximum, quod eſt ſuijpſius occiſio, vt vitet minus crimen alienum. Non enim eſt crimen mulieris per violentiam violatæ, ſi conſenſus non adſit: quia non inquinatur corpus niſi de conſenſu mentis, ut Lucia. dixit. Conſtat autem minus eſſe peccatum fornicationem vel adulterium, quàm homicidiũ, & præcipuè ſuijpſius, quod eſt grauiſſimum, quia ſibijpſi nocet cui maximam dilectionem debet. Eſt etiam periculo-

Lib. 3. c. 6. tom. 5.

A ſiſſimum: quia non reſtat tempus, ut per pœnitentiam expietur. Similiter etiam nulli licet ſeipſum occidere ob timorem, ne conſentiat in peccatum: quia non ſunt facienda mala, ut veniant bona, uel ut vitentur mala, præſertim minora & minus certa. Incertum enim eſt, an aliquis in futurum conſentiat in peccatum. Potens eſt enim Deus hominem quacunque tentatione ſuperueniente liberare à peccato.

B Ad quartum dicendum, quòd ſicut Auguſt. dicit † in 1. de Ciuitate Dei, Nec Samſon aliter excuſatur quòd ſeipſum cum hoſtibus ruina domus oppreſſit, niſi quòd latenter Spiritus ſanctus hoc iuſſerat, qui per illum miracula faciebat. Et eandem rationem aſſignat de quibuſdam ſanctis fœminis, quæ tempore perſecutionis ſeipſas occiderunt, quarum memoria in eccleſia celebratur. Lib. 1. ca. 21 à med. tom. 5.

C Ad quintum dicendum, quòd ad fortitudinem pertinet, quòd aliquis ab alio mortem pati non refugiat propter bonum virtutis, & ut vitet peccatum. Sed quòd aliquis ſibijpſi inferat mortem vt vitet mala pœnalia, habet quidem quandam ſpeciem fortitudinis: propter quod quidam ſeipſos interfecerunt, æſtimantes ſe fortiter agere, de quorum numero Razias fuit: non tamen eſt vera fortitudo, ſed magis quædam mollities animi non ualentis mala pœnalia ſuſtinere: vt

D patet per Philoſophum in tertio † Ethicorum: & per Auguſtinum in 1. de Ciuit. Dei †. Li. 3. Ethi. ca. 1. to. 5. Li. 1. c. 21. circa med. tom. 5.

SVMMA ARTICVLI.

Prima concluſio. Illicitum eſt omnino quod aliquis occidat ſeipſum.

Secunda concluſio ad primum argumentum. Qui occidit ſeipſum, peccat contra charitatem per comparationem ad ſe, peccat autem contra iuſtitiam per comparationem ad rempublicam & Deum.

E Tertia concluſio in ſolutione ad ſecundum. Peccator etiam ſi habeat publicam auctoritatem non poteſt occidere ſeipſum propter aliquod crimen, licet tamen ei committere ſe alteri iudicanti.

Quarta concluſio ad tertium. Non eſt licitum homini occidere ſeipſum ut tranſeat ad fęliciorem uitam neque ut effugiat quamlibet miſeriam præſentis uitæ, etiam peccati. Iſtæ tres concluſiones ultimæ ſunt explicationes primæ concluſionis uniuerſalis.

COMMENTARIVS.

ANte omnia in hoc articulo aduertendum est fuisse olim hæreticos tam amentes, ut dicerent quod qui se occideret libera voluntate est verè martyr. De his meminit August. libro de hæresibus. Alij etiam aiebant quod qui se occidit pœnitentia ductus commissi criminis, est verè martyr: ac proinde Iudas fuisset protomartyr. De his erroribus plurima dicit Diuus Augustinus libro 1. de Ciuitate Dei, cap. 17. per multa capita. Contra has etiam hæreses habetur diffinitum in ca pit. tu dixisti. & in cap. non est, & in cap. placuit. 23. quæstione 5. imò isti errores repugnant lumini naturali, docet enim Aristoteles libro 3. Ethicorum, capit. 7. libro 5. cap. 11. non esse actum fortitudinis sed pusillanimitatis, quod quis seipsum occidat. Idipsum docet Cicero in 1. Tusculana, & in libro de somno Scipionis: & rationes D. Thom. in hoc articu lo sunt morales demonstrationes.

DVBITATVR nihilominus primò circa primam conclusionem. Et arguitur contra illam primo. Eodem præcepto prohibetur quis occidere alium & seipsum, sed in multis casibus licitum est alium occidere, ergo in aliquo casu licitum erit occidere seipsum.

Arguitur secundò. Eodem præcepto tenetur homo non occidere seipsum & conseruare vitam proximi, sed in multis casibus licitū est homini & sancto non conseruare vitam nec defendere illam, sed potius exponere certo periculo mortis, ergo aliquādo licitum erit homini se occidere. Probatur consequentia. Quia ille moraliter se occidit qui uoluntariè uitam certo periculo mortis exponit.

Arguitur tertiò. Quoniam multi viri illustres non solum apud Gentiles, sed etiam apud fideles laudantur quod seipsos interfecerint, quorum plurima exempla refert August. lib. 1. de Ciuitate Dei, capit. 21. & Diuus Hieronymus in epistola ad Gerontiam laudat Lucretiam & quasdam alias nobiles fœminas quod seipsas interfecerint propter virtutem castitatis, & super primum cap. Ioannis inquit, In persecutionibus nō licet propria perire manu absque eo ubi castitas periclitatur. Et D. Thomas refert in quarto & quinto argumento huiusmodi exempla, & de B. Apolonia legimus, quod seipsam vltro inflammas coniecerit.

His tamen non obstantibus, conclusio articuli certissima est. Confirmatur. Quia (vt iam diximus) nunquam est licitum occidere hominem nisi publica auctoritate uel in defensione sui ipsius, at vero quando quis seipsum interficit nihil horum interuenit, ergo nunquam licitum erit quod quis semetipsum occidat. Denique vsu ecclesiæ confirmatur quæ sepulturā denegat ijs qui se interficiunt, ergo iudicat semper esse enorme peccatum & finalem impœnitentiam. Tota igitur difficultas est in soluendis argumentis.

Ad primum argumentum respondetur negando consequentiam. Et ratio discriminis est, quia materia immediata illius præcepti negatiui est occisio hominis indebita contra rationem, at vero contingit quòd occidere alium non semper sit contra rationem. v.g. occidere malefactorem auctoritate publica, occidere vero seipsum semper est contra rationem, & ideo nunquam licet.

Ad secundum argumentum vt respōdeamus notandum est, quòd actio per quam homo priuatur vi tæ duplex esse potest altera per quā directè corrum-
A pitur vita. v.g. si quis seipsum precipitet vel gladio confodiat; altera esse potest actio ex qua physicè loquendo per accidens sequitur mors, v.g. si miles cū fortiter pugnat occidatur: profectò tunc pugna illius non occidit illum, quamuis pugnando constituatur in periculo mortis. Similiter medicus qui vult curare infirmum peste infectum, cum magno periculo propriæ vitæ, certè curatio illa non occidit medicum sed per accidens sequitur ad illam mors ipsius medici. Similiter prædicator dum prædicat Euangelium sciens & prudens quod occidēdus est ab hæreticis, non se occidit sua prædicatione, quamuis per accidens, ad prædicationem suam sequatur mors.

B Notandum est secundò, quòd cum non possit aliquid esse peccatum nisi sit voluntarium, dupliciter contingit esse aliquid voluntarium, vt docet D. Th. 1.2. quæst. 6. art. 3. uno modo dicitur voluntarium directè, nō solum ut finis intentus, sed etiam ut medium quod dirigitur ad finem, altero modo dicitur voluntarium indirectè, quando aliquis poterat aliquid operari & tenebatur operari & non operatur, tunc damnum quod sequitur ex non operatione dicitur esse voluntarium homini qui non operatur, indirectè tamen, similiter erit voluntarium indirectè damnum quod sequitur ex aliqua operatione à qua tenebatur homo cessare uel abstinere. Respondetur ergo ad secundum argumentum negando cō
C sequentiam, & ad probationē negatur antecedens, nisi intelligatur isto modo: idem videtur esse occidere seipsum, & non conseruare vitam, cum homo teneatur & possit se defendere. Sic enim verum est antecedens, quòd ille homo moraliter occidatur à seipso qui non defendit & conseruat vitam propriam cum possit & debeat, non autem ille se occidit moraliter neque physicè, qui potest defendere vel conseruare uitam propriam quando non tenetur, quia tunc occisio illa neque directè neque indirectè est sibi uoluntaria, quin potius sæpe erit actus perfectæ uirtutis non defendere uel conseruare propriam uitam, sed exponere illā certo periculo mortis dum homo exercet actionem uirtutis alicuius.
D Et quidem aliquando erit necessarium pati mortem necessitate præcepti. v.g. si expediat ad salutem reipublicæ, aliquando vero erit in consilio propter magnum exemplum & aliorum ædificationē.

Quod si quis interroget quænam erit nobis regula ad dignoscendum quando erit licitum ut homo persistat in aliqua operatione morali, non obstante certo mortis periculo, quando uero non erit licitū, quando erit in præcepto, quando in consilio. Respondetur ad hoc quod boni viri prudentia necessaria est sicut in alijs rebus moralibus, iuxta doctrinam Aristot. lib. 10. Ethic. cap. 5. ubi ait illud esse bonum quod uiro bono uidetur. Nihilominus possumus aliqua documenta proferre ad rem istam iudicandam.

E Primum documentum sit, Quotiescunque ex aliqua actione humana, siue illa sit bona ex natura sua siue indifferēs, sequitur magnum commodum reipublicæ siue temporale siue spirituale, quale est exemplum insigne uirtutis, licitum est homini persistere in tali actione non obstante certo mortis periculo.

Secundum documentum est. Quotiescunque ex eo quod homo desistat ex aliqua bona actione uel certè non illicita ex natura sua consequitur notabile incommodum reipublicæ uel honori diuino, tenetur homo persistere in tali actione nō obstante periculo mortis.

Tertium

Tertium documentum. Sæpenumero continget quod aliquis teneatur persistere in talibus actionibus supradictis propter pactum quod fecit vel officium quod suscepit, quando alij qui non fecerunt pactum neque habent officium, non tenebuntur persistere. v. g. Episcopus & parochus tenebuntur aliquando non obstante periculo mortis ministrare sacramenta & docere populum quando alij non tenebuntur.

Hæc documenta etiam Philosophi naturales cognouerunt & docuerunt. v. g. Arist. 3. Ethic. cap. 9. & libro 2. Oeconomi cap. 2. inquit, mors illa maximè laudatur quam quis oppetit vt tueatur sua Tullius etiam in 1. Tuscula. Referens verba Socratis quę habentur in Phœdone Platonis ait, vetat ille dominans in nobis Deus iniussu hinc nos migrare suo cum autem causam iustam Deus ipse dederit proculdubio lætus sapiens ex his tenebris in illam lucem excesserit. Et prętereа probantur hęc documenta testimonio Sacræ scripturæ. 1. Machab. 3. melius est nobis mori in bello quàm videre mala gentis nostræ & Sanctorum. Item primæ Ioan. 3. In hoc cognouimus charitatem Dei: quoniam ille animam suā pro nobis posuit & nos debemus pro fratribus nostris ponere, quomodo autem hoc fieri debeat pro fratribus diximus supra quęst. 26. art. 3. & 4. Denique hæc documenta ratione naturali probantur: quoniam vita animalis in homine ex natura sua ordinatur ad rationalem & spiritualem: ergo ubi necessarium fuerit quod vita animalis finiatur in operatione rationali, lex naturæ postulat vt finiatur potius quam desistat homo ab operatiōne virtutis necessaria ad finem hominis ipsius.

Ad tertium argumentum, respondet D. August. lib. 1. de ciuit. Dei vbi supra quod facta illa gentium habuerunt quidem quandam similitudinem cum fortitudine sed non fuerunt facta veræ virtutis fortitudinis. Nam & ipse Aristo. 3. Ethicor. cap. 2. inquit, timidi esse inferre sibi mortem ob fugiendum quodcunque malum. Ad exempla uero Sanctorum quæ narrantur in Sacris literis & in Ecclesiasticis historijs, respondet Augustinus, quod illi spiritu Dei acti ita sunt operati. Sed profecto ad quędam huiusmodi exempla in particulari videtur posse responderi, quod illi non iniecerunt manus in se ipsos directè, sed dum operarentur actionem virtutis, per accidens interfecti sunt & ipsi, ita excusat Sansonem Victoria in relectione de homicidio, & similiter Eleazarum. 1. Machab. 6. Qui interfecit Elefantem suppositus illi cuius casu interfoctus est. Sed aliqui Theologi excusant quidem ratione naturali Eleazarum non autem Sansonem: nisi quia id fecerit spiritu Dei actus. Et ratio illorum est apparens, quia Sanson suamet operatione directè interfecit se & Philisthæos, scilicet auferendo columnas templi, at vero Eleazarus non eodem ictu interfectus est quo ipse pugnabat confodiens Elefantem & supra existentes corruere fecit: vnde excusari potest etiā ratione naturali, quia fortiter pugnando passus est mortem, ex quo inferunt quod nō potest miles vt hostem præcipitet, se simul cum illo amplexus precipitare, sed poterit se constituere in periculo, vt ab alio precipitetur dum ipse præcipitat hostem, & hęc quidem satis probabiliter dicuntur, sed profecto differentia inter Sansonē & Eleazarum vix possum inuenire, quia vterque se supposuit ruinæ, alter ipsius domus, alter Elefantis. Igitur quemadmodum si Philisthęi essent supra domum & Sanson auferret columnas haberet se similiter sicut Eleazarus: quoniam supra Elefantem erant A hostes pugnantes, ita etiam parum retulerit quod Philisthæi essent in inferioribus partibus domus, quapropter mihi videtur quod vterque excusetur quia instinctu Dei ita fecerunt vel uterq; etiam ratione naturali.

Cæterum Razias de quo legitur. 2. Machab. capi. 14. quod se interfecerit non excusatur hic à D. Tho. sed excusat illum Nicolaus de Lyra super illum locum. Et profecto ipsa Sacra scriptura videtur illum excusare ex his quæ fecit antequam se occideret & ex eo quod dixit dum moreretur: eo vel maximè quod illa quæ ipse fecit postquam se percussit videntur miraculose facta. Vnde probabiliter dici potest quod spiritu Dei actus ita fecerit.

B Ad confirmationem. Ex Diuo Hieronymo respondetur, quod fortassis fuit illius opinionis vel retulit illam opinionem, uel respondetur secundo, quod fortassis illa particula, absque, dum dicit absq; eo ubi castitas periclitatur, non accipitur exclusiuè, sed potius inclusiuè: sicut Cantic. 4. dicitur absque eo quod intrinsecus latet: vbi nō significatur quod quæ intrinsecus latebant non erant pulchra quin potius quòd erant maximè pulchra: atque ita particula, absque, non accipitur exclusiuè, sed inclusiuè. Iuxta hunc modum loquendi dicit Apostolus. 2. ad Corinth. 11. capit. præter ea quæ extrinsecus sunt instantia mea quotidiana solicitudo omnium ecclesiarum. Vbi Apostolus narrans suos labores C maximos non intendit excludere laborem illum solicitudinis omnium ecclesiarum. Ad alterum testimonium Diui Hieronymi respondetur, quod illa facta non refert Diuus Hieronymus quasi imitanda à fœminis Christianis, sed pro illarum confusione quæ leuiora incommoda nolunt pati vt castè viuant.

DVBITATVR secundo. Vtrum qui seipsum occidit peccat contra iustitiam vel per comparationem ad se, vel per comparationem ad republicā vel ad ipsum Deum.

Primo arguitur & probatur, quòd non peccet contra iustitiam per comparationem ad rempublicam. Qui prodigit bona sua & famam suam non peccat cōtra iustitiam per comparationem ad rem- D publicam; ergo neque qui se ipsum occidit. Antecedens ab omnibus conceditur, probatur cōsequentia quoniam bona temporalia & bona fama ciuiū etiam pertinent ad commune bonum & decorem reipublicæ sicut & ipsa vita ciuium, ergo pari ratione non erit contra iustitiam occidere se ipsum uel certè utrunque erit contra iustitiam. Confirmatur quod sit eadem ratio vtriusque, quia respublica non solum est custo vitæ ciuium, sed etiam bonorum temporalium & honoris & famæ ciuium. Ergo si qui ista prodigit non peccat contra iustitiam per comparationem ad rempublicam non peccabit cōtra iustitiam qui seipsum occidit.

Secundò arguitur. Inter hominem & Deum nō E est propriè iustitia commutatiua, ergo homo non potest peccare contra iustitiam per comparationē ad Deum,

Tertiò arguitur. Mulier quę voluntariè permittit se per fornicationem corrumpi peccat contra iustitiam ipsamet, ergo etiam homo qui se interficit vel ab alio petit vt se occidas peccabit contra iustitiam per comparationem ad se ipsum, ergo falsa est prima pars secundæ conclusionis, in qua dicitur quod peccat tantum contra charitatem.

IN decisione huius difficultatis variè loquuntur Theologi. Quidam aiunt quod qui se occidit patitur violentiam quandam maximè dum petit ab

alio vt ipsum occidat atq; ita talis percussor peccat contra iustitiam per comparatiouem ad percussum: & idem sentiunt de stupratore qui virginem etiam volentem & inuitantem corrumpit. Fingũt enim quandam voluntatem naturæ in occiso & in virgine corrupta contra quam facit qui percutit volentem percuti & qui corrumpit virginem volentem corrumpi, neque enim virgo potest renuntiare voluntati naturæ ac proinde tam stuprator quam ipsa peccant contra iustitiam. Sed tamen de his nõ est in præsenti loco prolixius disputandum.

PRO decisione igitur nostræ difficultatis sit prima conclusio. Quia occidit se ipsum nullo modo peccat contra iustitiam per comparationem ad se. Ratio est tum quia omnis iniustitia sicut iustitia debet esse ad alterum. Tum etiam quia nemo patitur iniustum volens. Quæ documẽta receptissima sunt in schola Philosophorum ex doctrina Arist.

Quod si quis obijciat quod martyr patitur iniustum volens, vult enim mori libenter pro confessione fidei. Respondetur quod quanuis martyr voluntariè patiatur per comparationẽ ad ipsum Deum & ecclesiam: non tamen per comparationem ad tyrannum. Non enim petit ab illo vt se occidat: imo vero nollet mori cum peccato occidentis illum quanuis præsupposita malitia illius gaudet de bono patientiæ. At vero ad hoc quod aliquis dicatur pati iniustum: sufficit quod in illo sit inuoluntarium mixtum cum voluntario. v. g. quando aliquis dat latroni pecunias quoniam latro minatur mortem nisi dederit, ille quidem dat voluntariè simpliciter pecunias, sed inuoluntariè secundum quid, & hoc sufficit vt patiatur iniustum dans pecunia latroni.

Secunda conclusio. Qui se ipsum occidit peccat contra iustitiam per comparationem ad rempublicam: hæc est expressa D. Tho. sententia. Sed aliqui Thomistæ interpretantur hanc conclusionem de iustitia legali: negant enim quod ille homo peccet contra iustitiam commutatiuam per comparationem ad rempublicam, sed contra iustitiam legalem. Sed aduersus istam intelligentiam facit quod homicidium ex genere suo est peccatum iniustitiæ cõtra iustitiam commutatiuam, sed qui se occidit est verè homicida, ergo peccat contra iustitiam commutatiuam, sicut qui furatur semper peccat contra iustitiam commutatiuam. Deinde, si tantum peccaret contra iustitiam legalem qui se occidit eo quod omnis homo debet se conseruare & ordinare ad bonum reipublicæ sequeretur quod non semper occidere se ipsum esset peccatum mortale iniustitiæ per comparationem ad rempublicam. Probo, sequelam quia quanuis vita hominis cuiuslibet sit valde preciosa respectu sui & per comparationem ad ipsum Deum colendum & inquirendum tanquam finem vltimum, tamen per comparationem ad bonum ipsius reipublicæ multi homines sunt nullius aut parui momenti, imo aliqui sunt perniciosi reipublicæ, ergo ex hac parte erit peccatum iniustitiæ veniale saltem. Quapropter ego certissimè arbitror cum D. Thoma quod iniustitia quam committit se occidens per comparationem ad rempublicam, non est tantum cõtra iustitiam legalẽ, sed & contra cõmutatiuã: & ratio est, quia ipsa respublica habet ius sibi concessum ab autore naturæ tanquam speciali domino ipsius vitæ ad custodiendam vitam hominis etiam ab ipsismet volentibus se occidere, ergo homo qui se occidit facit contra istud ius quod habet respublica erga illum non minus quam si alium occidat. Et confirmatur hæc doctrina; quoniam præ-

A tor ciuitatis qui habet publicam autoritatem, tenetur ex officio defendere vitam hominis non solum ab alio aggressore, sed etiam ab ipsomet volentẽ se occidere, ita vt si non defenderit peccet contra iustitiam commutatiuam, & ergo qui se ipsum occidit facit contra hoc speciale ius quod habet respublica ad custodiendam vitam hominis: neque valet obijcere quod homicida siue sui siue alterius nõ tenetur restituere reipublicæ, ergo non peccat contra iustitiam commutatiuam per comparationem ad rempublicã. Ad hoc enim respondetur, quod ratio quare ille deobligatur à restitutione nõ est quia non faciat iniuriam reipublicæ, sed quia excusatur ex eo quod est irreparabali vita hominis vt redeat

B ad custodiam reipublicæ.

Tertia conclusio. Qui se ipsum occidit peccat peccatum iniustitię per comparationem ad Deum, vt iniustitia opponitur virtuti iustitiæ commutatiuæ. Hęc etiam sententia probatur esse D. Tho. cum enim dicat quod peccat contra iustitiam certum est ex ipsa ratione, quod non loquitur de iustitia legali: ait enim qui se ipsum vita priuat in Deũ peccat: sicut qui alienum seruum interficit peccat in dominum cuius est seruus & sicut peccat ille qui vsurpat sibi iudicium de re sibi non commissa. At vero huiusmodi peccata constat esse contra iustitiam commutatiuam, scilicet occidere seruum alienum, ergo qui seipsum occidit peccat etiam contra

C istam virtutem. Ex quod etiam potest sumi noua ratio ad confirmandam præcedentem conclusionem: quoniam qui se occidit vsurpat iudicium reipublicę ad quam pertinet ex officio, iudicare an homo sit occidendus vel non: quare qui se ipsum proprio iudicio interficit vsurpat officium reipublicę.

Ad argumentum in oppositum respondetur & ad primum nego consequentiam. Et ratio differentię est quia homo est verè dominus bonorum temporalium famę, &c. Non autem est dominus vitę, sed tantum est custos sub custodia ipsius reipublicæ: & idcirco non est eadem ratio. Et quanuis respublica sit etiam custos bonorum tempora-

D lium famę & honoris ciuium: hęc tamen custodia solum extenditur ad hoc quod teneatur singulos ciues tueri ne quis illis iniurius sit in auferendis huiusmodi bonis: at vero titulo custodię non habet respublica ius ad impediendum verum dominum ne prodigat illa bona: verum est tamen quod alio titulo potest republica impedire aliquãdo hominem ne prodigat illa bona, videlicet quando illa sunt necessaria ad bonam gubernationem reipublicę & huiusmodi sunt multę leges quæ impediunt translationem dominiorum, & tunc homo agens contra huiusmodi leges peccabit contra iustitiam legalem per comparationem ad rempublicam.

E Ad secundum argumentum negatur consequentia. Et ratio est: quia potest contingere vt aliquod vitium speciale sit contra aliquam specialem virtutem quantum est ex natura vitij, & tamen quod illa virtus non possit propriè & formaliter inueniri in eo in quo est vitiũ, sed tamen sufficit quod possit inueniri aliquid altius illa virtute v.g. potest contingere qnod aliquis homo peccet speciale peccatũ odij sui ipsius & tamen in ipso non potest inueniri specialis uirtus dilectionis per comparationem ad se (loquimur enim naturaliter) sed est in homine aliquid altius virtute erga se ipsum, scilicet naturalis amor sui ipsius. Est aliud exemplum, si qui occidat patrem suum, uerè peccat etiam contra iustitiam commutatiuam, & tenetur restituere damna quæ

sequuntur

sequũtur ex illa occisione, etsi posset resuscitare pa- A trem teneretur ex iustitia commutatiua restituere illi vitam: & tamen inter filium & patrem per se loquendo non est iustitia commutatiua, sed aliquid altius ista virtute, ad hũc igitur modum dico quod quia Deus reseruauit sibi speciale dominium vitæ hominis: omnis qui se occidit peccat peccatum iniustitiæ commutatiuæ vsurpans alienum, quod quidem vitium ex natura sua contrarium est virtuti commutatiuæ iustitiæ: quanuis propter Dei excellentiam non inueniatur propriè & formaliter iustitia commutatiua inter hominẽ & ipsum Deũ, sed est aliquid altius quàm virtus iustitiæ commutatiuæ. Hanc etiam ratione ponitur in homine secundum sententiam D. Thom. pœnitentia specialis B uirtus iustitiæ quæ reducitur ad commutatiuam, quatenus per illam homo nititur satisfacere Deo recompensando offensam factam.

Ad tertium argumentum respondetur, nego antecedens. Neque enim opus est ad specifice distinguendum vitium stupri ab alijs speciebus vitiorum contra castitatem, quod stuprum habeat specialem rationem iniustitiæ, vt aliqui subtiliter arbitrantur, alias enim profecto etiam ipsa virgo volens, peccaret contra iustitiam per comparationem ad se ipsam: sicut peccat peccatum stupri per comparationem ad se: & rursus ipse stuprator non magis potest peccaret contra iustitiam per comparationem ad virginem volentem: quàm si abscinderet manum, C illius volentis abscindi, sed constat ex dictis à D. Tho. & à nobis quòd non peccat contra iustitiam, etiam qui occidit alterum volentem occidi per comparationem ad ipsum, ergo multo minus peccabit contra iustitiam per cõparationem ad virginem vltro volentem corrumpi, sed sufficit specialis ratio dehonestatis ad constituendam speciem vitij contra castitatem: quemadmodum distinguitur vitium bestialitatis specie ab alijs vitijs cõtra castitatẽ, & tñ in illo uitio non inuenitur specialis ratio iniustitiæ, magis quam in mollitie quando quis habet pollutionem voluntariam quæ est species quædam vitijs cõtra castitatem. Ad hunc igitur modum dicimus, qđ stuprum habet specialem deformitatem contra ca- D stitatem, videlicet quia ipsa natura ordinauit integritatem illam ad placendum viro in vinculo matrimonij, ita vt non aliter esset licitum rumpere signaculum virginitatis nisi per matrimonium. Fateor tamen quod magis me conuincit autoritas & communis opinio Theologorum ad asserendum quod stuprum virginis voluntariæ corruptæ sit necessario confitendum quantum ad illam circunstantiã quod mulier erat virgo: quam omnes rationes quæ adducuntur à Theologis ad probandum quod illa circunstantia mortaliter aggrauet supra peccatum fornicationis.

ARTICVLVS VI. E

Vtrum liceat in aliquo casu interficere innocentem.

1. 2. q. 64. ar 5 ad 2. & q. 110. ar. 8 ad 3 Et 19. 7. ar 6 ad 3. Et opusc 9 qõ. 55 Et Hebr. 12. q. 50. 3. 6.

D Sextum sic proceditur. Videtur quòd liceat in aliquo casu interficere innocentem. Diuinus enim timor non manifestatur per peccatum: quoniam magis timor Domini expellit peccatum, vt dicitur Eccles. 1. Sed Abrahàm commendatus est quòd timuit Dominum: quia voluit interficere filium suum innocentem: ergo potest aliquis innocentem interficere sine peccato.

2. Præterea. In genere peccatorum quę contra proximum committuntur, tanto maius videtur aliquod esse peccatum, quanto maius nocumentum infertur ei, in quem peccatur. Sed occisio plus nocet peccatori, quàm innocenti qui de miseria huius vitæ ad cælestem gloriam transit per mortem. Cùm ergo liceat in aliquo casu peccatorem occidere: multo magis licet occidere innocentem vel iustum.

3. Præterea. Illud quod fit secundùm ordinem iustitiæ, non est peccatum. Sed quandoque cogitur aliquis secundùm ordinem iustitiæ occidere innocentem, puta cùm iudex qui debet secundùm allegata iudicare, condemnat ad mortem eum, quem scit innocentem per falsos testes conuictum. Et similiter minister qui iniustè condemnatum occidit, obediens iudici: ergo absque peccato potest aliquis occidere innocentem.

Sed contra est, quod dicitur Exod. 23. Insontem & iustum non occides.

Respondeo dicendum, quòd aliquis homo dupliciter considerari potest. Vno modo secundùm se, alio modo per comparationem ad aliud. Secundum se quidem considerando hominem, nullum occidere licet: quia in quolibet etiam peccatore, debemus amare naturã quam Deus fecit, quæ per occisionem corrumpitur. Sed sicut suprà dictum † est, occisio peccatoris fit licita per comparationem ad bonum commune, quod per peccatum corrumpitur. Vita autem iustorum est cõseruatiua & promotiua boni communis: quia ipsi sunt principalior pars multitudinis. Et ideo nullo modo licet occidere innocentem. Art. 2 huius quæst.

Ad primum ergo dicendum, quòd Deus habet dominium mortis & vitæ. Eius enim ordinatione moriuntur & peccatores & iusti. Et ideo ille qui mandato Dei occidit innocentem, talis non peccat, sicut nec Deus, cuius est executor. Et ostenditur Deum timere, eius mandatis obediens.

Ad secundum dicendum, quòd in pensanda grauitate peccati magis est considerandum

randum id quod est per se, quàm id quod est per accidēs. Vnde ille qui occidit iustū, grauiùs peccat, quàm ille qui occidit peccatorem. Primò quidem, quia nocet ei, quem plus debet diligere: & ita magis contra charitatem agit. Secundò, quia iniuriam infert ei, qui est minus dignus, & ita magis contra iustitiam agit. Tertiò, quia priuat communitatē maiori bono. Quartò, quia magis Deum contemnit, secundùm illud Lucæ.10. Qui vos spernit, me spernit. Quòd autem iustus occisus ad gloriam perducatur à Deo, per accidens se habet ad occisionem.

Ad tertium dicendum, quòd iudex si scit aliquem innocentem esse, qui falsis testibus conuincitur, debet diligentius examinare testes, vt inueniat occasionem liberandi innoxium sicut Daniel fecit. Si autem nec hoc potest, non peccat, secundū allegata sententiam ferens: quia ipse non occidit innocentem, sed illi qui eum asserunt nocentem. Minister autem iudicis condemnantis innocētem, si sententia intolerabilem errorem cōtineat, non debet obedire: aliàs excusarentur carnifices, qui martyres occiderunt. Si verò non contineat manifestam iniustitiam, non peccat præceptum exequendo: quia ipse non habet discutere superioris sententiam, nec ipse occidit innocentum, sed iudex cui ministerium exhibet.

SVMMA ARTICVLI.

PRIMA conclusio principalis est negatioa. Ratio est quia vita inoocentum est conseruatiua & promotiua boni communis.

Secunda conclusio notetur in solutione ad secundum argumentum, plus peccat qui occidit innocentem quam qui occidit peccatorem

COMMENTARIVS.

CIRCA. conclusionem articuli aduertendum est, quod est intelligēda de innocente prout homo est, si non probatur nocens publica autoritate & dignus morte iudicatur, vt latus dicemus in quæst.67.art.2.

Secunda. Nota quod aliquando per accidens occidere innocentem licitum est, Verbi gratia. In bello iosto vbi directè intenditur à principe occisio nocentum, inter quos tamen sunt innocentes, qui simul occiduntur. Dicimus ergo quod non tenentur milites abstinere ab expugnatione ciuitatis oe simul occidantur innocentes quando bellum est iustum, de qua re diximus supra quæstione.40. Prætorea etiam licitum erit occidere per accidens innocentem quando aliquis se ipsum defendens ab inua A sore iniquo cum moderamine inculpatæ tutelæ & forte occidit aliquem innocentem, qui erat propè inoasorem.

DVBITATVR autem, an sit licitum occidere innocentem quando tyrannus petit à republica vt occidat aliquem inoocentem, vel vt tradat illum sibi occidendum, alioquin destruet ciuitatem?

Pro cuius intelligentia aduerte, quod dupliciter potest tyrannus hoc petere, vno modo, vt ipsa respublica proprijs manibus occidat innocentem, altero modo, vt trādatur sibi innocens vel egrediatur ad ipsum, vt occidatur. De priore modo petitionis, consensus communis est non esse licitum, quòd respublica occidat Innocentem. Et ratio est, quia B hoc esset consentire cum sæuitia & malitia tyranni & ministrare illi in re turpi quod esset maximum dedecus, & infamia reipublicæ quapropter potius debet tota respublica pati destructionem ciuitatis: qoàm tanto sceleri consentire. At vero secundo modo locus est dubitandi.

Et arguitur primo pro parte oegatiua. Respublica non potest obijcere ciuem periculo mortis nisi quando ille debet exercere aliquam operationem studiosam noo obstante quod sequatur mors illius, at vero in illo casu innocens nullam talem operationem debet exercet neq; exercet, ergo respublica nō potest illum tradere.

Secundo arguitur. Esto ita quod innocens teneatur exire ad tyrannum, C tenetur tamen ex charitate, at uero ad opera charitatis nemo potest cogi à republica: ergo respublica non potest illum tradere.

Tertio arguitur. Idem videtur esse in illo casu, qđ respublica occidat innocentem proprijs manibus & quod tradat occidendum tyranno, sed illud non est licitum, ergo oeque istud erit licitum. Probatur consequentia, & confirmatur argumentum. Quia non minus peccauerunt Iudæi, qui tradiderunt innocentem Christum Pilato, quàm ipse Pilatus, qui tulit sententiam mortis & milites qui crucifixerunt illum.

Propter hæc argumenta Magister Soto libro.5. de Iustitia & iure. quæstio.1. articulo.7. tenet quod D ipse innocens in tali casu debet exire ad tyrannum ex charitate patriæ: sed respublica non potest eum tradere aut cogere vt exeat.

Nihilominus sit nobis conclusio certa. Respublica potest pręcipere innocentem, vt exāt ad tyrannū quod si noluerit iā non est inoocens, & idcirco poterit respublica illum tradere tyranno. Probatur cōclusio. Quia respublica habet autoritatem præcipiē di ciuibus quenlibet actum moralem bonum ex obiecto suo, imo & indifferentem quando expedierit bono communi.

Confirmatur hæc doctrina, ex Aristotel. libro.5. Ethicorum. capit.7. quod multi actus sunt qui ante legem latam nihil refert sic vel aliter fiant: at vero E post latam legem iam sunt actus boni neque possūt aliter fieri, at vero in nostro casu posito ille actus exeūdi ad tyrannū erat bonus ante legē latā imo necessarius ipsi innocenti ex præcepto charitatis, ergo multo magis poterit esse debitus ex iustitia legali superueniente præcepto reipublicæ quàm si fuisset indifferens, igitur si inoocens non obedierit præcepto poterit puniri à republica, & in pœnam peccati tradi tyranno. Et cōfirmatur ex doctrina Diui Thomę.2.2. quæstione 118. artic.4. ad secundū. vbi docet quod possunt diuites compelli per legem ad faciendam eleemosynam pauperibus cum necessitas vrget. Id ipsum docet scholastici supra quæst.32. art.5.

Ad ar-

Ad argumenta in oppositum respondetur. Ad primum, quod illic est actus moralis bonus quem potest & debet exercere innocens & mediante illo potest licitè se exponere periculo mortis pro salute reipublicæ & iste actus est exire animosè ad tyrannum, & si opus fuerit pugnare cum illo.

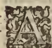
Ad secundum negatur minor, vt patet ex doctrina Aristotel. & præterea dicimus quod ille tenetur ex iustitia legali quæ est virtus ordinans actiones particulares hominis ad bonum commune secundum legem.

Ad tertium argumētum respondetur, quod postquam ille innocens noluerit obedire reipublicæ iā factus est nocens & poterit respublica proprijs manibus illum occidere & tradere tyranno ad occidēdum: at vero antequam respublica cognoscat, quod ille non vult exire etiam posita lege non poterit illum ligare & tradere tyranno; hoc enim esset punire innocentem.

ARTICVLVS VII.

Vtrum liceat alicui occidere aliquem, se defendendo.

a. dist 25. q 2. art 2. q 3 ad 2. & 3.

AD Septimum sic proceditur. Videtur, quòd nulli liceat occidere aliquem, se defendendo. Dicit enim Augustinus † ad Publicam, de occidēdis hominibus, Ne ab eis quisquam occidatur non mihi placet consilium, nisi fortè sit miles, aut publica functione teneatur, vt nō pro se hoc faciat, sed pro alijs, accepta legitima potestate, si eius congruat personæ. Sed ille qui se defendendo, occidit aliquē ad hoc eum occidit, ne ipse ab eo occidatur. Ergo hoc videtur esse illicitum.

Epi. 154. à medio il lios, to 2 Et habetur 23. q 5 capit. de occidend.

2. Præterea. In primo de † libero arbitrio dicitur: Quomodo apud diuinā prouidentiam à peccato liberi sunt, qui pro his rebus quas contemni oportet, humana cæde polluti sunt? Eas autem res dicit esse contemnendas, quas homines inuiti amittere possunt, vt ex præmissis † patet. Horum autem præcipuum est vita corporalis. Ergo pro conseruanda vita corporali, nulli licitum est hominem occidere.

Lib. 1. ca. 5. nō multū procul à fine, to. 1

In diuisione quæst.

3. Præterea. Nicolaus papa dicit, vt habetur in Decretis in distinctione 50. † de clericis pro quibus cōsuluisti, scilicet, qui se defendendo paganum occiderunt, si postea per pœnitentiam emendati, possūt ad pristinum statum redire, aut ad altiorē ascendere, scitó nos nullam occasionem dare, nec vllam tribuere licentiam eis, quēlibet hominem quolibet modo occidendi. Sed ad præcepta moralia seruanda te-

In Decretis dist 50 ca. de his clericis.

A nentur communiter clerici, & laici. Ergo etiam laicis non est licitum occidere aliquem, se defendendo.

4. Præterea. Homicidium est grauius peccatum, quam simplex fornicatio vel adulterium. Sed nulli licet cōmittere simplicem fornicationem, vel adulterium vel quodcunque aliud peccatum mortale pro conseruatione propriæ vitæ: quia vita spiritualis præferenda est corporali: ergo nulli licet defendendo se ipsum, aliū

B occidere, vt propriam vitam conseruet.

5. Præterea. Si arbor est mala, & fructus, vt habentur Matth. 7. Sed ipsa defensio sui videtur esse illicita, secundū illud Rom. 12. Non vos defendentes charissimi. Ergo & occisio hominis exinde procedens est illicita.

Sed contra est, quod Exod. 22. dicitur: Si effringens fur domū, siue suffodiens inuetus fuerit, & accepto vulnere mortuus fuerit, percussor non erit reus sanguinis.

C Sed multo magis licitum est defendere propriam vitam, quàm propriam domū. Ergo etiam si aliquis occidat aliquem pro defensione vitæ suæ, non erit reus homicidij.

Respondeo dicendum, quòd nihil prohibet vnius actus esse duos effectus, quorum alter solum sit in intentione, alius verò sit præter intentionem. Morales autem actus recipiunt speciem secun-

D dum id quod intenditur. Non autem ab eo quod est præter intentionem, cùm sit per accidens, vt ex supradictis † patet. Ex actu ergo alicuius seipsum defendentis, duplex effectus sequi potest. Vnus quidē conseruatio propriæ vitæ, alius autem occisio inuadentis. Actus ergo huiusmodi ex hoc, quòd intenditur conseruatio propriæ vitæ non habet rationem illiciti, cùm hoc sit cuilibet naturale, quòd se conseruet in esse, quantum potest. Potest ta-

q. 43. art. 3 & 1. 2. q. 1. art. 3. & q. 20. art. 5.

E men aliquis actus ex bona intentione proueniens illicitus reddi, si non sit proportionatus fini. Et ideo si aliquis ad defendendam propriam vitam vtatur maiori violentia, quam oporteat, erit illicitum. Si verò moderatè violentiam repellat, erit licita defensio. Nam secundum iura, vim vi repellere licite cum moderamine inculpatæ tutelæ. Nec est necessarium ad salutem, vt homo actū modaratæ tutelæ, prætermittat ad euitandam occisionem alte-

rius:

rius:quia plus tenetur homo vitæ ſuæ prouidere, quam vitæ alienæ. Sed quia occidere hominem non licet niſi publica autorita, propter bonum commune(vt ex ſu Artic. 2 & 3. pradictis † patet)illicitum eſt quòd homo intendat occidere hominem, vt ſeipſum defendat, niſi ei qui habet publicam autoritatem, qui intendens hominem occidere ad ſui defenſionem, refert hoc ad publicum bonum, vt patet in milite pugnante contra hoſtes, & in miniſtro iudicis pugnante contra latrones: quanuis etiam & iſti peccent, ſi priuata libidine moueătur.

Ad primum ergo dicendum, quod autoritas Auguſt. intelligenda eſt in eo caſu, quo quis intendit occidere hominem, vt ſeipſum à morte liberet. In quo etiam caſu intelligitur autoritas inducta ex libro In arg. 2. Iulius lib. de † liber. arbit. Vnde ſignanter dicitur, pro his rebus: in quo deſignatur intentio. Et per hoc patet reſponſio ad Secundum.

Ad tertium dicendum, quòd irregularitas conſequitur actum homicidij, etiam ſi ſit abſq; peccato: vt patet in iudice, qui iuſtè aliquem condemnat ad mortem. Et propter hoc clericus, etiam ſi ſe defendĕdo, interficiat aliquem, irregularis eſt quã uis non intendat interficere, ſed ſeipſum defendere.

Ad quartum dicendum, quòd actus fornicationis, vel adulterij non ordinatur ad conſeruationem propriæ vitæ ex neceſſitate, ſicut actus, ex quo quandoque ſequitur homicidium.

Ad quintum dicendum, quòd ibi prohibetur defenſio, quæ eſt cum liuore vin- Gloſ. interl. ibid. dictæ. Vnde † gloſſ. dicit: Non vos defendentes, id eſt, non ſitis referientes aduerſarios.

SVMMA ARTICVLI.

PRIMA concluſio. Si aliquis ad defendendam propriam vitam vtatur maiori violentia quam oporteat, illicitum erit occidere alium ſe defendendo.

Secunda concluſio. Si quis moderatè violentiam repellat, erit licita defenſio etiã ſi alterum occidat.

Tertia concluſio. Illicitum eſt qnod homo intendat occidere hominem vt ſeipſum defendat, niſi ei qui habet publicam autoritatem.

COMMENTARIVS.

DVBITATVR primò circa ſecundam concluſionem an vera ſit: & arguitur primo contra illam. Vita ſpiritualis proximi plus debet diligi quam vita corporalis propria, vt ſupra quæſt. 26. art. 5. diffinitum eſt: ſed tunc perit vi-

A ta ſpiritualis inuaſoris quando me defendendo occido illũ qui eſt in peccato mortali, ergo potius deberẽ ego pati mortem corporalem quam mittere animam proximi in gehennam. Confirmatur. Si inuaſor ex paſſione vel ignorantia vult me occidere, videtur quod tunc ſit ſaltem tempus neceſſitatis proximi, vt ego ponam vitam corporalem pro ſpirituali illius, ergo ſaltim in tali caſu non poſſum me defendendo illum occidere.

Arguitur ſecundò. Sequitur ex concluſione Diui Thomæ quod qui dedit cauſam & fuit in culpa vt ab alio inuaderetur, nihilominus poſſit defendendo ſe, occidere inuaſorem. v.g. qui adulter deprehenſus in adulterio ab ipſo marito poſſet occidere mari-
B tum ſe defendendo, item qui proximum iniurijs lacceſſiuit poſſit, ſi laceſſitus aggreditur occidere illum ſe defendendo.

De hac difficultate prima ſententia eſt Abulen: q. 11. ſuper c. 11. Ioſue, ꝙ homo tenetᷣ ſe defendere et occidendo inuaſorẽ & videtur quod ratio Diui Tho. in artic. hanc ſententiam probet, dum inquit, Plus tenetur homo vitæ ſuæ prouidere quam vitæ alienæ, ergo non poterit homo deſiſtere à defenſione ſuæ vitæ, ne occidat alterum.

Secunda ſentẽtia eſt Gerſonis in tract. de Eucharist. & Ancarrano in lib. de autoritate eccleſiæ. quæſtione. 52. articul. 3. & eam ſequitur Accurſius in lege vt vim. ff. de iuſtitia & iure. videlicet, quod ne-
C mo poteſt in defenſionem propriæ vitæ, interficere aggreſſorem.

Tertia ſententia eſt D. Antonini in 3. p. tit. 5 c. 8. §. j. quã ſequitur Nauar. in ſuo manuali. c. 15. nu. 7. & ſuper. c. fin. 14. q. 6. ou. 15. videlicet quod licitum eſt ſe defendendo occidere inuaſorem præterquàm quando is qui inuaditur dedit culpabilem cauſam aggreſſori, qualem dat adulter marito in adulterio deprehenſus, & ille qui alterum conuitijs laceſſiuit, vt ſe aggrederetur.

PRO deciſione veritatis ſit prima concluſio. Licitum eſt non defendere propriã vitam quando homo non poteſt aliter ſe defendere quam occidendo inuaſorem. Probatur concluſio ex doctrina
D D. Auguſt. li. 1. de doctr. Chriſt. c. 27. homo debet plus diligere proximum quam corpus proprium, quæ quidem doctrina ſecundùm communem intelligentiam Theologorum aliquando eſt in præcepto, aliquando in conſilio, vt diffinitum eſt à nobis ſupra quæ. 26. art. 4. ad 3. & art. 5. ad 3. ergo quanuis homo poſſit ſe defendere cum moderamine inculpatæ tutelæ occidendo inuaſorem, licitum tamen erit ei ex perfecta charitate velle potius pati mortem temporalem quam quòd, ipſe inuaſor pereat in æternum. Probatur ſecundo exemplo Chriſti & plurimorum martyrum, qui cum poſſent ſe defendere à tyrannis voluerunt potius pati mortem, ergo non quotieſcunque homo poteſt ſe defen-
E dere tenetur quando fuerit cauſa aliqua ſpiritualis ad Dei gloriam vel ad ſalutem proximi. Confirmatur ex doctrina Chriſti, Ecce ego mitto vos ſicut oues in medio luporum. Quam doctrinam vniuerſi Chriſtianis ſequi poſſunt ex conſilio Euangelico, item Eccleſiaſt. 28. Relinque proximo tuo nocenti te, & tunc deprecanti tibi peccata ſoluentur, & quãuis in prædicto noſtro caſu non ſit præceptum obligans, poterit tamen homo vti conſilio ad maiorem conſuetudinem comparandam, & vt non ſe exponat periculo iræ & vindictæ contra proximum. Obſeruandum eſt tamen quod concluſio intelligẽda eſt quando vita eius qui inuaditur non eſt multũ neceſſaria reipublicæ imo etiam quando non eſt ſimile

mile periculum circa salutem animæ propriæ. Tunc enim in ijs duobus casibus magis debet homo prouidere propriæ vitæ quam alienæ.

Secunda conclusio. Licitum est homini se defendendo cum moderamine inculpatæ tutelæ occidere iouasorem. Probatur primò ratione D. Thom. in corpore articuli, quæ est demõstratio naturalis. Ité ex capit. ius naturale. distiotione. 1. vbi asseritur esse iuris naturalis vt liceat vim ui repellere, & idipsum habetur in l. vt vim. ff. de iustitia & iure. & in c. significasti. el secundo de homicidio. & in cap. si vero. de sententia excommunicationis. Hanc doctrinam eleganter pro sequitur Cicero in oratione pro Milone & est communis cõsensus omnium Philosophorũ, Theologorum. Hæc conclusio intelligenda est cum exceptione quadam: quando scilicet ex morte aggressoris sequitur notabile damnũ reipublicæ, tũc enim tenetur homo potius pati mortem quàm occidere inuasorem cum tanto damno boni communis; & hoc ipsa natura nos docet: experimur enim q̃d grauia elementa proprios motus deorsum obliuiscuntur & ascendunt sursum, ne detur vacuũ quod esset maximum damnum vniuersi. Sed nihilominus dicimus, quòd si occiderit inuasorem defendendo propriam vitam cum moderamine non peccat contra iustitiam commutatiuam per comparationem ad inimicum occisum; sed peccat mortaliter, & grauiter contra charitatem & pietatem contra patriam, & insuper contra iustitiam commutatiuã per comparationem ad rempublicam cui maximum detrimentum infert. Aliud enim esset non defendere regem cum possis & aliud occidere, etenim in priori casu peccas tantum contra charitatem, in secundo vero peccas contra iustitiam commutatiuam damnificando rempublicam.

Tertia conclusio. Licitum est occidere inuasoré, etiam si ille qui inuaditur fuerit in culpa prius vt alter aggrederetur ipsum. Hæc probatur eisdem rationibus & iuribus sicut præcedens conclusio. Etenim adulter ex iniuria quã facit marito non amittit ius naturale defendendi propriam vitam. Præterea ipse inuasor iniuriã & vim facit, etiam si prius fuerit lacessitus factis aut verbis; ergo licitum est vim illam & iniuriam repellere. Et confirmatur à simili. Si meus proximus sua culpa & prodigalitate deuenit in extremam necessitatem: ego teneor illi succurrere; ergo etiam si ego mea culpa me constituerim in illo periculo: non tamen poterit alter me occidere, & ego possum licitè me defendere.

Obseruandum est tamen, quod si adulter vel lacessitor præuidit pericula mortis futura ex actioné propria, peccat certè peccatum homicidij in corde suo quando tale periculum præuidens, nihilominus statuit se in illo cõstituere. At vero postea in ipso periculo positus, non amittit ius defendendi se: imo tunc illi est maior ratio se defendendi donec doleat de peccato quod non est ita facile in illo conflictu & perturbatione animi.

Ad argumenta in oppositum respondetur. Ad primum, quòd illa doctrina intelligenda est, quando proximus est in graui aut extrema necessitate: at vero quando ipse inuasor ex malitia sua se exponit tanto periculo non teneor ego amittere vitam corporalem ne ille damnetur. Ad confirmationem respondetur, quòd quanuis inuasor ex passione vel ignorantia etiam inuincibili aggrediatur, nihilominus non ex eo derogatur iuri naturali quod ego habeo, vt defendam propriam vitam.

Quod si obijcias, tunc esse casum necessitatis in quo debeo vitã corporalẽ ponere pro vita spirituali

A proximi, ergo non licet ioterficere talẽ inuasorem. Respondetur, q̃ in ipso inuasore duplex miseria esse potest. Altera quod sit in peccato quod ipse aliàs commiserat: altera quod dum aggreditur me, afficitur passione absorbente vsum rationis & iudicium, vel habet ignorantiam inuincibilem iudicans, quod ego volo illum occidere. Dico ergo, quòd medium ordinatum ad moderandam passionem eius, vel tollendam ignorantiam, non est quòd ego amittam propriam vitam, manet enim ille cum eadem ignorantia & passione ex quibus me interficere intendit, Rursus oeque ad liberandum illum à peccato, quod aliàs commiserat, medium est quod ego permittam me occidit. Manet enim cum eodem pecca-

B to me interfecto. Sibi igitur imputandum erit si moritur in peccato quod vltro commiserat, neque pœnituerat. Non enim propterea debeo amittere ius quod habeo ad defendendam propriam vitam, sed possum me ab illo defendere sicut à bestia fera.

Ad alterum argumentum patet ex dictis in tertia conclusione, non enim adulter confert ius marito, vt occidat illum; neque ipse amittit ius quod habebat defendendi vitam propriam ex eo quod adulterium commisit.

Dubitatur secundò. An pro defensione rerum temporalium vel honoris licitum sit inuasorem occidere? Ad hoc breuiter respondetur con-

C clusione affirmatiua, dummodo talis defensio fiat cum moderamine secundùm proportionem ad finem intentum. Hæc conclusio est consensus Philosophorum & ferè omnium Theologorum. Illam asserit Cicero vbi supra, & confirmatur ex Aristotele. 5. Ethicorum, capit. 7. vbi laudat mortem, quam quis oppetit vt tueatur sua, ergo si cum periculo vitæ propriæ potest homo bona temporalia tueri, multo magis cum periculo vitæ aggressoris.

Præterea, Exodi. 28. vt citatur. à D. Thoma in argumento, Sed contra, excusatur à reatu sanguinis qui percussit furẽ effringentem fores vel effodientem domum, Item ratiooe naturali probatur conclusio. Quoniam diuitiæ sunt instrumenta ad virtu-

D tem & necessariæ ad vitæ conseruationem, ergo licitum est ista bona defendere ab iniquo aggressore & vim vi repellere, non obstante occisione illius, quæ per accidens sequitur ex defensione mea: ipse enim potius se occidit moraliter, dum à vi inferenda non desistit. Eadem ratio procedit de honore quod est excellentius bonum, quàm diuitiæ.

Ex dictis sequitur vnum corollarium, quod non tenetur homo fugere aggressorem quando ipsa fuga est ignominiosa: sicuti est militi & viro nobili. Cæterum clericus vel monachus tenetur fugere, si fuga sua defendit vitam aut rem familiarem: non enim amittit honorem secundùm statum suum, quod si noluerit fugere & se defendendo occiderit

E inuasorem: peccat mortaliter saltem contra charitatem: & certo credo quod peccat cõtra iustitiã. Et rõ est, quia ille non se defendit cum moderamine proportionato ad finem intentum, sed maiorem vim adhibet quàm oporteret ad assequutionem finis, etenim quod respectu vnius hominis est proportionatum medium, respectu alterius non est proportionatum: quoniam ille amitteret hoorem si fugeret, hic alter nihil amittit. Conclusio posita intelligenda est cum limitationibus conclusionum præcedentis dubij, scilicet, quòd si fuerit persona publica ipse aggressor, ex cuius morte magnum damnum sequitur reipublicæ, tunc noo erit licitum illum occidere pro defensione rerum temporalium & ho-

noris

noris. Argumenta verò quæ contra conclusionem possunt obijci vnico verbo soluuntur, si dicamus quod quanuis homo teneatur plus diligere vitam proximi, quàm bona propria temporalia: hoc tamē præceptum non obligat nisi in casu necessitatis proximi, & per media communia & ordinata ad illum finem, hic tamen casus non contingit quando proximus ē aggressor ex malitia sua. At vero si ex ignorantia inuincibili aggreditur bona mea rapere, putans esse sua, videtur quod tunc non possim illa defendere occidendo illum. Respondetur nihilominus, quòd iam est in culpa dum propria autoritate contendit vendicare sibi illa bona, sed deberet petere ante iudicem.

B DVBITATVR tertiò. An sit licitum repercutere eum qui postquam percussit, separat se ab aggressione. v.g. si quis dedit alapam proximo, an percussus possit statim repercutere?

Arguitur primò pro parte affirmatiua. Quia illa repercussio ē recuperatio honoris qui actualiter offenditur, & repercussione defenditur & recuperatur.

Arguitur secundò à simili. Licitum est persequi latronem fugientem capta præda, & eripere illam de manibus eius per uim, etiam cum periculo uitæ latronis, ergo in casu posito in fragranti iniuria, repercutere est quasi eripere prædam honoris de manibus iniqui aggressoris.

C Arguitur tertiò. Si quis irritet alterum ad singulare certamen taliter quod irritatus amittat honorem, nisi acceptauerit pugnam aut statim euaginauerit gladium: & licitum est illi defendere suum honorem, etiam si is qui irritauit illum uerbis, iam taceat neque ultra progrediatur, ergo etiam licitum erit percutientem repercutere pro defensione honoris qui adhuc læditur.

Nihilominus sit nobis certissima conclusio & catholica doctrina. Non est licitum repercutere eū qui percussit, nisi forte adhuc perseueret in pugna: tunc enim repercussio hēt ratione defensionis respectu imminētis periculi, non uindictæ respectu præteritæ iniuriæ. Probatur egregio testimonio 1. Petri. cap. 3. Non reddentes malum pro malo, neque maledictum pro maledicto. Item probatur, quoniam uindicta non est licita particularibus, ut patet Ecclesiast. 28. Qui uindicari vult, à domino inueniet vindictam. At vero qui repercutit vindicat se de percutienti, ergo peccat mortaliter. Hæc est communis doctrina Theologorum bene sentientium. Et si quis aliter sentit iudicio nostro contradicit sacræ Scripturæ. Verum est tamen quòd non desunt qui uelint fingere quòd illa repercusio non habet rationem uindictæ dum fit in feruore pugnæ: sed potius est defensio honoris. Et idem dicunt de illo qui acceptat duellum irritatus ab alio, aiunt enim quod per illam acceptationem homo defendit honorem suum. Sed profecto uehementer falluntur dum ita paralogizantur: quod patebit ex solutionibus argumentorum.

Ad primum argumentum respondetur, nego antecedens. Quia quanuis honor secundùm leges diaboli recuperetur, tamen recuperatur per uindictam, quod est illicitum. Et ratio est: quia honor iā est læsus propter illam percussionem priorem, & ideo non habet locum ibi iam defensio; sed est mera uindicta ipsa repercussio: quanuis per illam recuperetur honor apud uiros huius seculi, qui sunt idolatræ mundani honoris.

Ad secundum concedo antecedens & nego consequentiam. Ratio differentiæ est manifesta. Quoniam latro adhuc est in exercitio capiendi aliena, dum non est iam in loco quieto retinens rem alienam. At uero qui semel percussit uel contumeliam dixit, iam læsit honorem meum, neque portat secum quidquā meū quod ego possim eripere da manibus eius: sicut si quis abscindat manū meam, non possum ego abscindere manū eius. Imo si occidat equum meum: non possum ego occidere equum illius. Quia illa operatio nō habet rationem defensionis, sed potius offensionis per vindictam. Ita igitur homo se habet qui pro recuperatione honoris repercutit eum qui se percussit. Cæterum de antecedente argumenti, nota quòd si fur vel latro iam constituit se in loco tuto, vel rem alienam deposuit vel abscondit; non est mihi licitum per vim recuperare meam rem: quia tunc iam ille non infert vim actualiter, sed omnino iam cessauit. Vnde oportet q̄ respublica iudicet de latrone & compellat vt mihi restitua. Quòd si quis obijciat. Si de facto ego contēdam cum latrone vt reddat quod abstulit, ille non poterit iustè defendere rem illam, igitur ego iustè contendo eripere rem illam. Respondetur nego cōsequentiam: Quia non est innocentes, quòd sit iniusta pugna ex vtraque parte: maximè quòd defensio latronis est contra iustitiam commutatiuam: compulsio autem mea est contra iustitiam legalem, atq; ita diuersis rationibus vtraque pugna est iniusta.

Ad tertium respondetur, quod nullo modo est licitum acceptare duellum quod condemnatur in Cōcil. Trident. sess. 25. c. 19. in decreto de reformat. & quanuis grauissimæ pœnæ quæ illic apponuntur cōtra sic pugnantes & contra fauentes illos, intelligātur de solenni duello, non solum illud duellum est illicitum iure naturæ, sed etiam quodlibet aliud singulare certamen eorum, qui se adinuicem inuitant vel irritant ad pugnam, est iure naturæ illicitum: nā uterque se exponit periculo mortis vel occisionis: neque potest habere rationem defensionis talis acceptio. Poterit tamen homo sic irritatus ab alio prudenter & Christianè respondere pro defensione sui honoris, dicendo vbicunque tu me fueris aggressus, vir ego sum qui me possum defendere, etiam forte cum malo tuo atque periculo. Atque ita vim moderatè repellit, quousque alter armis velit vti. Tunc enim iam constat quòd armis potest se defendere. Sed adhuc dubitat aliquis iratus me vocat dicens, quòd vult mihi certa verba facere seorsum, an sit licitum exire, etiam si suspicet, quòd ille vult vti armis contra me? Ad hoc respondetur, quòd prudentia opus est in huiusmodi casibus, fortassis enim habet rationem defensionis, si in tali casu vir nobilis irritatus velit exire ad audiendum sermonem eius qui irritat: quia forte verbis terminabitur illorum dissidium. At vero si irritatus, est certus moraliter, quòd irritans vult cum illo digladiari, debet verbis suum honorem modestè defendere, vt iam diximus sed non tenebitur domi manere; sed poterit exire quoties sibi opportunum erit ad negotia sua tractanda.

DVBITATVR quarto. An in defensionem sui, licitum sit præuenire eum qui paratus est iniquè aggredi? Verbi gratia, an vxor quæ certa est, quòd maritus vult nocte illam suffocare, possit præuenire maritum, & illum occidere. Similiter an habeat rationem defensionis; si quis occidat eum qui vadit ad iudicem, vt imponat falsum testimoniū propter quod erit occidendus, vel infamādus vel amissurus bona temporalia.

Pro solutione nota, quòd præuenire in præsenti est, antequam inimicus inuadat damnificare. Nota

est

secundo, quòd aliquando huiusmodi præuentio nõ est simpliciter præuentio, sed secundum quid, verbi gratia, quando ego post unum actum aggressionis præuenio alterum, quem prudenter timeo esse futurum in damnum meum.

Sit igitur prima conclusio. Non est licitum simpliciter præuenire eum, quem timeo futurum esse aggressorem. Probatur, quia illa præuentio non est propriè defensio, sed directè est occisio hominis ordinata ad conseruationem propriæ vitæ: quemadmodum si adultera nouit, quòd maritus est cõscius adulterij quod illa commisit: qui tamen nondum quidquam parauit, nihil dixit, unde colligat, quòd est actualis aggressor: nihilominus mulier prudenter timet, quòd illam sit occisurus. Dicimus quòd in hoc casu, non est licitum præuenire maritum, & per insidias illum occidere. Confirmatur conclusio. Quia illud vniuersali principium, vim vi repellere licet, nullo modo verificatur in illo casu: quia potius verificatur, quando supra iniuriam factam altera additur.

Secunda conclusio. Postquam iam aggressor se exit aliquam actionem parando mihi insidias, quas ego aliter effugere non possum nisi occidendo illũ: tunc licitum est mihi medio tempore, antequam inferat meum damnum, occidere insidiantem etiam si prouthe quieuis sit. Ratio est: quia tunc propriè loquendo est defensio vitæ meæ: nam profectò moraliter loquendo, ille est actualis aggressor. v.g. in casu posito, potest mulier adultera occidere maritum de quo certa est, quod iam habet vel venenum paratum, vel gladium aut aliquid simile: tunc enim vim repellit moraliter loquendo, quamuis physicè pro tunc ipse maritus nihil agat. Similiter dico de secundo casu: quod si ille qui vadit ad iudicem fuerit ad mortuus & nolue it retrocedere, poterit is qui iniuriam patitur occidere illum defendendo se vel famam si aliter non potest. Imo vero Caiet. in fra in q. 95 art. 8 ad 3. & in summa in verbo duellum, ait, quòd innocens tunc poterit prouocare accusatorem ad duellum & occidere: quoniam accusator iam inuadit innocentem occisurus gladio iudicis. Quin potius secundum istam rationem posset etiã occultè occidere aggressorem non prouocando ad duellum, siquidem habet illa actio rationem defensionis cum moderamine inculpatæ tutelæ. At vero contra hanc sententiam Caietani sunt tria argumenta. Primum argumentum est. Si ipse accusator bona fide imponeret mihi crimen, non liceret mihi illum occidere, ergo neque si mala fide. Probo consequentiam. Quia defensio vitæ propriæ, vt iam diximus licita est etiam contra ignorantem inuincibiliter.

Arguitur secundò. Sequeretur quòd etiam si accusator intenderet damnificare in causa ciuili, licitum esset illum occidere. Probatur consequentia. Quia si illa actio habet rationem defensionis, licita erit pro conseruatione rerum temporalium. Consequens autem videtur esse inconueniens. Quoniam tunc daretur occasio litigantibus, ut occiderent homines quos falsos testes esse iudicauerint: quod esset magna perturbatio reipublicæ. Confirmatur. Nam iudex iustè puniret talem interfectorem, ergo ipse iniustè occidit.

Arguitur tertiò. Quia propriè vis non dicitur, nisi quando aliquis actualiter aggreditur aliquo facto per se nociuo, sed ille accusator nondum sic aggreditur, ergo tunc non verificatur, quod vim vi innocens repellit. Magister Soto propter hoc tertium argumentum in lib. 5. de Iust. & iure. q. 1. art. 8.

A tenet partem negatiuã. Nihilominus sententia Caiet. mihi multo probabilior est. Et cõfirmatur, quia licitũ esset mihi occidere hominem qui vocat seruum, ut me occidat: si non habeo alium medium, quo vitã seruem incolumem. Item si quis vadit vt soluat uel irritet canem aut leonem contra me, licitũ est mihi illum occidere, antequàm soluat canem aut leonem, ergo etiam in casu posito licitum erit occidere accusatorem uel inuasorem.

Ad argumenta in oppositum respondetur. Ad primum, quòd sicut nõ possum me defendere per vim ab ipso iudice & ministris, qui bona fide secundùm allegata & probata procedunt, etiam si ex ignorantia id faciat, ita neque accusatorem possum occidere,
B qui bona fide & iuridicè me accusat. Ratio est, quia omnes isti exequuntur officium legalis iustitiæ, ac per consequens non faciunt mihi iniuriam. Et confirmatur. Quia innocens probatus nocens tenetur pati mortem illatam à ministris reipublicæ, ergo accusatus tenetur pati accusationem factam secundũ legalem iustitiam. Ratio vtriusque est: quia sic expedit communi bono reipublicæ. Cæterum quando quis me inuadit uel accusat siue ex malitia siue ex ignorantia & non secundum iustitiam legalẽ, licitũ mihi est me defendere, non obstante morte illius.

Sed rogat quis quid agam ego, si quis uadit ad me accusandum de crimine uero sed occulto, ex cuius accusatione mihi certum periculũ creatur mor-
C tis uel infamiæ. Respondetur, quòd si ille non habet ius ad me accusandum, neque procedit secundùm iustitiam legalem, ita me possum defendere ab illo, sicut ab imponente falsum crimen.

Ad secundum argũ respondetur concedo sequelam. Diximus enim iam quod licitum est pro defensione rerum temporalium inuasorem occidere. Cũ igitur ille accusator per se uel per tertiam personam iniquè contendat accipere mea bona: licitum mihi erit illa defendere. Neq; illud inconueniens sequitur ex ista doctrina, nisi ex malitia hominum litigantium qui non prudenter examinabunt circunstantias, in quibus licitum est falsum accusatorem & falsum testem occidere. Ad confirmationem respon-
D detur, concedo antecedens, & nego cõsequentiam. Quia iudex procederet ex falsa præsumptione. At si iuridicè posset probari ratio iustæ defensionis, tunc iudex iniquè puniret interfectorem.

Ad tertium argumentum respondetur, quòd moraliter loquendo, ille iam cœpit facere uim quando apponit causam certam periculi futuri: sicut qui parat laqueum pedibus meis in loco per quem mihi necesse est transire, neque enim debeo expectare ad repellendam uim, quando iam nullum erit remedium. Sed tunc uerè me defendam, quando iam posita est aliqua actio per quam per bonam cõsequentiam sequitur meum periculum: alioquin postea nullus est locus defensioni relictus.

E DVBITATVR quinto & ultimo. An sit licitum intendere occisionem aggressoris, ut seipsum homo defendat uel sua bona?

Arguitur primò pro parte affirmatiua. Omne quod licitum est facere, licitum est intẽdere & uelle: sed licitum est occidere inuasorem defendendo se cum moderamine inculpatæ tutelæ, ergo & uelle occisionem illius & intẽdere illam.

Arguitur secundò. Licitum est se defendenti ferire aggressorem in corde illius: imo & hoc ipsum intendere. sed talis percussio ex natura sua mortifera est, ergo etiam est licitum intendere occidere illum.

Arguitur tertiò: Quoniam sententia D. Tho.

videtur nimis ſcrupuloſa. Quis enim eſt qui ſe de-
fendat, qui non eligat occiſionem inuaſoris, quan-
do non aliter poteſt euadere? ſed electio eſſe nõ po-
teſt ſine intentione finis, imo idem actus eſt electio
& intentio diuerſis rationibus, ergo nõ peccat mor-
taliter, qui intendit occidere inuaſorem, vt ſe defen-
dat. De hac difficultate M. Soto vbi ſupra, ait men-
tem D. Tho. claram eſſe, videlicet quod tunc dun-
taxat homicidium fit ex intentione propter defen-
ſionem, quãdo quis alterum aggreditur, ipſum præ-
ueniens vel ad vindicandam præteritam iniuriam,
vel ad cauendam futuram. Et ideo optime ait D.
Tho. id tantum licere publicę poteſtati, vel per bel-
lum reſpectu hoſtium exteriorum, vel per exequu-
tionem iuſtitiæ reſpectu peſtilentium ciuium. Sed
quando aliquis ſe defendit cum moderamine incul-
patæ tutelæ, dicit quod nihil horum contingit, etiã
ſi homo directè mittat iaculum ad cor, vt occidat
aggreſſorem. Vnde videtur ſentire quod ſe defen-
dendo cum moderamine non intendit occiſionem
aggreſſoris. Et inquit inſuper: quòd poteſt teneri,
quòd talis occiſio non eſt mediũ ad cõſeruationem
vitæ: ſed conſeruationis effectus. Nam conſueto
ſermone rectè etiam appellatur medium, eodemq;
nomine vtitur D. Thom. in hoc artic. Hactenus
Magiſter Soto Verum tamen hic modus dicendi
& explicandi doctrinam D. Tho. neque nobis pla-
cet, neque D. Tho. eſt, nuſquam enim D. Tho. dicit
quod occiſio hominis eſt medium licitum perſonę
priuatæ ad conſeruationem vitę, ſed inquit, quod ip-
ſa defenſio eſt medium ad conſeruationem vitæ, &
quod ipſa occiſio eſt effectus per accidens conſe-
quutus & pręter intentionem. Pręterea limitare oc-
ciſionem hominis ex intẽtione, tantum ad illos mo-
dos, falſum eſt. Nam poteſt quis intendere occide-
re hominem, vt rapiat pecunias vel ob alium finem
ad ſalutem ſuam conſeruandam. Alij autem aiunt,
quòd licitum eſt velle occiſionem & intendere tan-
quam effectum neceſſario conſequutum ex defen-
ſione vitæ: non autem vt medium ad finem. Sed ne-
que iſti attingunt veritatem & mentem D. Tho. nã
ipſe appellat talem occiſionem effectum per acci-
dẽs & præter intentionẽ defendentis ſeipſum. Qua-
propter effectus ille nulla ratione poteſt dici mora-
lis & voluntarius ipſi defendenti ſe. Et ratio eſt ma-
nifeſta. Quia ille effectus non eſt directè volunta-
rius, vt patet. Neque indirectè, quia non tenetur ho-
mo euitare illum effectum, dum ſecum moderatio-
ne defendit, ergo nullo modo eſt voluntarius. Item
falluntur in eo quod dicunt eſſe effectum neceſſa-
rio conſequutum ex defenſione vitę. Etenim ſi dum
ego defendo vitam meam, ipſe aggreſſor ſeparet ſe:
nõ ſequitur mors illius. At vero ſi perſiſtit adhuc;
& ego me non poſſum aliter defendere, tunc neceſ-
ſariò ex ſuppoſitione, conſequitur occiſio aggreſſo-
ris, non ex ipſa defenſione vt eſt operatio defenden-
tis volita & moralis. Et propterea propriè reſpectu
illius defenſionis dicitur effectus per accidens &
præter intentionem operantis. Caiet. autem in hoc
loco optime explicat mentem D. Tho. exemplo me-
dici, qui intendit ſanitatem infirmi per mediam po-
tionem, ex qua cõſequitur debilitatio infirmi. Tunc
enim profectò conſtat, quòd medicus non intendit
directè vel indirectè debilitare infirmum: neque ac-
cipit pro medio debilitationem: ſed ſolum permit-
tit illam propter maius bonum. Quemadmodum
etiam Deus concurrit ad aliquam operationẽ qua-
tenus bona eſt, quę tamen neceſſario eſt peccatum,
quatenus eſt à libero hominis arbitrio contra le-
gem operante: & tamen nullo modo intendit Deus

A peccatum neque directè neque indirectè neque eſt
cauſa peccati ſimpliciter: ſed ſolum permittit pecca-
tum propter aliud maius bonum. Ita omnino ſe ha-
bet qui ſe defendens cum moderamine inculpatæ
tutelæ aggreſſorem occidit.

Pro ſolutionem argumentorum notandũ eſt,
quòd idem actus materialiter poteſt eſſe bonus re-
ſpectu vnius voluntatis, & malus reſpectu alterius.
v.g. paſſio Chriſti fuit valde bona reſpectu volunta-
tis Chriſti, at verò fuit mala vt procedebat à volun-
tate Iudæorum & crucifigentium.

Notandum ſecundò. Quod in defenſione cũ mo-
deramine inculpatę tutelæ, idem actus materialiter
eſt defenſio, & eſt occiſio. Defenſio quidem bona,
B quia conſideratur ex parte ipſius defendentis tan-
quam medium proportionatum fini, qui eſt vitę cõ-
ſeruatio. Occiſio autem eſt mala reſpectu inuaſoris
quia ipſe tenebatur ſe ſubtrahere ab illo periculo. Et
ideo eſt illi indirectè voluntaria. Cæterum, cauſa
phyſica occiſionis illius bene poteſt contingere
quod ſit ipſe defendens ſe, nõ autem erit cauſa mo-
ralis, niſi fortè ex vindicta & odio, occidat aggreſ-
ſorem, cum ſe defendit etiam cum moderamine in-
culpatæ tutelæ. Eſt autem hæc doctrina valde ne-
ceſſaria pro alijs materijs moralibus. Sunt enim ali-
qui caſus, in quibus oportet aduertere, an aliquis ef-
fectus, qui alias eſſet malus moraliter, ſit dicendus
C effectus per accidens, & præter intentionem? Et
aſſumatur vt medium, vt ſit directè, vel indirectè
volitum? Cuius rei ſint nobis duo exempla. Infir-
matur quis vehementer infirmitate ſtomachi, vel
opilatione uentris, ad cuius remedium neceſſe eſt
puri & optimi uini magnam quantitatẽ ſumere, un-
de rurſus neceſſe eſt, naturaliter quod infirmus ine-
brietur. Tunc nihilominus ſecundùm communem
ſententiam licita eſt illa medicina, nõ obſtãte ebrie-
tate, quóniam ebrietas in illo caſu eſt effectus per ac-
cidens, & præter intentionem accipientis medici-
nam per ſe ordinatam ad ſalutem. At verò ſi illa me-
dicina immediatè dirigeretur ad ebrietatem, non eſ-
ſet licitum illam ſumere, etiam ſi ex ebrietate rur-
ſus ſequeretur conſeruatio uitæ. Ratio eſt: quia nõ
D ſunt facienda mala, ut inde ueniant bona: ſicut
etiam non ſunt relinquenda bona, quamuis præter
intentionem operantis ſequantur mala: iuxta illud
commune. Prouerbium; Potius ſcandalum naſci
permittitur, quàm ueritas relinquatur. Eſt aliud exem-
plum. Si ad cõſeruandam uitam, neceſſaria eſſet na-
turaliter expulſio ſuperflui ſeminis: nihilominus
non eſſet licitum uti medicina uel confricatione ex-
citatiua pollutionis. Ratio eſt, quia tunc ſumeretur
medium, quod ſecundùm ſe illicitum eſt. At uero ſi
eſſet aliqua medicina, quæ immediatè ordinaretur
ad confortandum partes uegetatiuas uel ad purgan-
dum hominem, unde conſequeretur phyſicè effu-
ſio ſeminis: licitum eſſet ſumere talem medicinam;
E quia illa effuſio eſt effectus per accidens, & præter
intentionem accipiẽtis medicinam, niſi homo con-
ſentiat uel deſideret ipſam pollutionem: ſicut po-
teſt etiam peccare ſe defendendo, qui gaudet de
morte aggreſſoris. Cæterum dijudicare, qui nam
dicantur effectus per accidens, & in quo caſu te-
neatur homo relinquere actionem aliàs bonam, ne
inde conſequatur malum: uel in quo caſu ſit ei lici-
tum proſequi bonam actionem, etiamſi inde ſe-
quatur aliquod malum: magnum negotium eſt &
prudentię non vulgaris. Duo tamen documenta
uniuerſalia poſſumus ante oculos, habere in huiuſ-
modi caſibus dijudicandis.

Primum documentum ſit. Quando actio bona
ſecun-

secundùm se, ex qua sequitur aliquis effectus secundùm se illicitus vel nociuus respectu alterius: est tamen mihi necessaria ad conseruationem eius, ad quod habeo ius: erit mihi licitum in illa bona actione perseuerare: dummodo effectus ille per accidens consequutus non sit nociuus notabiliter bonis communibus. Et multo magis erit licitum persistere in illa actione, quando ipsa est promotiua boni communis. Hoc documentum verificatur in actione defensionis propriæ vitæ, ad quā sequitur occisio aggressoris: & in sumptione medicinæ, ad quam sequitur per accidens ebrietas vel emissio seminis. Verificatur etiam maximè in bello iusto, quando milites pugnantes contra hostes, & ciuitatem, occidunt pariter innocentes per accidens, & præter intentionem. Sic enim expedit communi bono, quòd milites non desistant ab impugnatione ciuitatis, non obstante innocentum periculo.

Secundum documentum sit. Quando actio illa quæ bona est, aut certè non est mala secundum se, non est mihi necessaria, sed potius parum vtilis: etsi cessem ab illa, parum aut nihil nocumenti mihi accidit: & ex alia parte sequitur aliquod nocumentū notabile proximo: teneor cessare ab illa actione vel ex charitate vel ex iustitia. Verbi gratia. Si quis recreandi animi gratia velit iaculari ad scopum, ad quam actionem ille ius habet: tamen si dum vult iaculari videat hominem transeuntem, & nihilominus iaculetur, & occidat hominem: non potest dici illa occisio effectus per accidens, & præter intentionem iaculantis, sed est illi indirectè volita illa occisio. Et ratio est, quia ille tenebatur cessare ab illa actione: ex qua cessatione parum, aut nihil damni reprobat: quamuis alias haberet potestatem iaculādi. Et per hunc modum in alijs casibus philosophandum est de proposita difficultate.

Ad argumenta in oppositum respondentur. Ad primum quod si sermo sit de licito per se: maior est vera, sed minor est falsa, quod sit licitum per se & absolutè occidere aggressorem: sed solum dicitur esse licitum seu potius non illicitum in sua causa per accidens. Et idcirco non valet consequentia dum infertur, ergo licitum est velle & intendere occisionem aggressoris: sed solum sequitur, ergo licitum est velle & intendere defensionem propriæ vitæ, nō obstante occisione aggressoris.

Ad secundum respondetur, concedo maiorem & minorem, & nego consequentiam. Quia variatur appellatio verbi intendere. Non enim sequitur, quod si quis intendit vnum cui aliud intrinsecè annectitur, quòd intendat illud quod intrinsecè annectitur: quemadmodum medicus intendit dare medicamentum propter salutem infirmi: cui tamen medicamento intrinsecum est, quod debilitet, tamen non sequitur quod medicus intendat debilitationem infirmi: nec directè nec indirectè velit eam.

Ad tertium argumentum respondetur, quod sententia Diui Thomæ, non est scrupulosa prout à nobis explicata est. Eodem enim modo potest homo se defendere cum moderamine inculpatæ tutelæ, non obstante occisione inimici, atque si licitum esset in illo casu intendere occisionem tanquam medium ad salutem propriam. Quin potius doctrina Diui Thomæ sic explicata, est necessaria pro alijs materijs. Et si quis aliter loquitur impropriè loquitur: etiam si sentiat nobiscum.

ARTICVLVS VIII.

Vtrùm aliquis casualiter occidens hominem, incurrat homicidij reatum.

D Octauum sic proceditur. Videtur, quòd aliquis casualiter occidens hominem, incurrat homicidij reatum. Legitur enim Genes. 4. quòd Lamech credens interficere bestiam, interfecit hominem: & reputatum est ei ad homicidium. Ergo reatum homicidij incurrit, qui casualiter hominem occidit.

2. Præterea. Exodi. 21. dicitur, Si quis percusserit mulierem prægnantē, & abortiuum fecerit: si mors eius fuerit subsecuta, reddet animam pro anima. Sed hoc potest fieri absque intentione occisionis. Ergo homicidium casuale habet homicidij reatum.

3. Præterea. In decretis distinctione 50, † inducuntur plures canones, quibus casualia homicidia puniuntur. Sed pœnæ non debentur nisi culpæ. Ergo ille qui casualiter hominem occidit, incurrit homicidij reatum.

In decret. dist. 50 c. miror. & c. clericū. & capi. de his clericis & c. si quis uiduam.

Sed contra est, quod Augustinus † dicit ad Publicolam; Absit, ut ea quæ propter bonum ac licitum facimus, si quid propter hoc præter nostram voluntatem quicquam mali acciderit, nobis imputetur. Sed contingit quandoque, vt propter bonum aliquod facientibus, homicidium consequatur casualiter. Ergo non imputatur facienti ad culpam.

Epis. 154. non multū procul à fine epis. tom. 2.

Respondeo dicendum, quòd secùdum Philosophum in secundo † Physicorum, Casus est causa agens præter intentionem. Et ideo ea quæ casualia sunt simpliciter loquendo, non sunt intenta, neque voluntaria. Et quia omne peccatum est voluntarium secundum Augustinum, consequens est, quòd casualia, inquantum huiusmodi, non sunt peccata. Contingit tamen, id quod non est actu, & per se volitum vel intentum, esse per accidens volitum vel intentum, secundum quod causa per accidens dicitur remouens prohibēs. Vnde ille qui non remouet ea, ex quibus sequitur homicidium, si debeat remouere, erit quodammodo homicidium voluntarium.

Lib. 2. tex. tu 49. & 50. 10. 2.

ne videantur procedere de foro iudiciario. Aliter ergo respondet Couarruuias dicens, quòd dubium de irregularitate potest contingere dupliciter, Vno modo ut sit dubium de ipso iure. Altero modo vt sit dubium de ipso facto. Hoc est, possumus dubitare an sit lata aliqua lex de tali irregularitate: & rursus possumus dubitare, an Petrus fecerit illam actionem propter quam sit posita irregularitas. Dicit ergo quod quando dubium fuerit de ipso iure: iudicandum est, quod Petrus non sit irregularis. Et probatur ex ca. is qui. ubi supponitur quod nulla est irregularitas, nisi habeatur expressa in ipso iure: at vero si dubitatio fuerit de facto: tunc in utroque foro debet Petrus censeri irregularis; quoniam ita disponit ius ecclesiasticum in illis tribus citatis capitulis. Et quantum ad hoc ita procedendum est de ipsa irregularitate, sicut si esset materia fauorabilis. Et præter ipsa iura citata: est etiã ratio quæ colligitur ex iure. Quoniam in æquali dubio ea pars est eligenda in qua minus periculi est. Sed in materia de qua loquimur minus periculi est, si homo se gerat ut irregularis: quia ex hoc nullum timetur malum, at vero ex opposito magnum incommodum timetur, scilicet, quòd irregularis & indignus minister celebret sacramentum. Ex qua etiam ratione possumus colligere, quod si fuerit æquale dubium an Petrus sit excommunicatus aut suspensus, debet se habere tanquam excommunicatus & interdictus, maximè in foro conscientiæ: & debet quærere absolutionem ab huiusmodi uinculis antequam celebret. Sequitur deinde principaliter quod nulla irregularitas contrahitur propter actum purè interiorem. Probatur quia omnis irregularitas introducta est iure pontificio: sed ius pontificium nihil decernit circa actus purè interiores, ergo. Vnde non facile intelligitur, quid significent quędam uerba quę habentur in Iubilæis & Priuilegijs. Videlicet, quod confessarius electus possit dispensare super irregularitate etiam mentali. Fortassis posset quis dicere, quod nomine irregularitatis interioris & mentalis intelligenda est illa quæ incurritur propter actum exteriorem; sed ille actus est occultus, neque potest in iudicio probari: ita vt talis irregularis absoluatur tantum in foro animæ. Huic sententiæ non videtur refragari Couarruuias vbi supra: eo quod verba illa Iubilæi non videntur posse habere alium sensum: quoniam esset ridiculum explicare illam de irregularitate purè mentali. Quia nulla talis est, neque esse potest. Ista intelligentia non est nobis improbabili: & certè probabilior esset; nisi contingeret, quod in multis literis Apostolicis aliqua inseruntur ex inaduertentia notariorum quæ omnino sunt impertinentia & nullum operantur effectum. Sequitur etiam ex dictis falsum esse quod irregularitas incurritur ex effusione sanguinis aut seminis in Ecclesia, sicut opinatus est Soto vbi supra artic. 4. ratio est quia in toto iure non inuenitur.

Est tamen argumentum ad probandum quod est aliqua irregularitas diuino iure introducta. Quoniam irregularitas bigamiæ incurritur ante baptismi susceptionem, vt verbi gratia, si infidelis in statu infidelitatis duas habuit vxores successiuè, est irregularis, ita ut etiam postea suscepto baptismate, non possit promoueri ad ordines sine dispensatione irregularitatis. At uero lex positiua ecclesiastica non extenditur ad eos qui non sunt baptizati, ergo illa irregularitas non incurritur ex iure pontificio. Maior habetur expressè in decreto distinctione 26. capit. acutius. & capitu. deinde. quod est

A Innocentij Primi. & in capit. vna. quod est Diui Ambrosij. & Innocent. in capitu. deinde. diffinit hanc irregularitatem non tolli per baptismi susceptionem.

Secundò arguitur. Probabilis sententia est, quod propter homicidium perpetratum ante baptismũ incurritur irregularitas, quę non tollitur per baptismi susceptionem: sed illa irregularitas non potest introduci per legem ecclesiasticam, ergo iure diuino uel naturali introducta est. Maior est opinio glossæ in cap. si quis uiduam distinctione 50. quam sequuntur Archidiaconus, Dominicus & alij Canonistę. Et quidam ex Theologis, ut est Ioannes de Maioris in quarto sentent. distinctione 27.

B quest. 8.

Ad primum argumentum Diuus Hieronymus, cuius uerba habentur in decreto. distinct. 26. capit. primo, & super primam ad Timoth. capit. tertio, opinatus est, quod ante susceptionem baptismi non contrahitur bigamia. Illum sequuntur gloss. ordi. & Lyra. in illo. capit. ad Timoth. supra. & Maior. in 4. ubi supra. & nonnulli etiam ex Canonistis: vt refert Abbas in capit. gaudemus. de diuortijs. & mouentur ad hanc sententiam propter primum argumentum. Nihilominus tenendum est, quod bigamia contrahitur etiam ante baptismi susceptionem, & quod non tollitur istud impedimentum per baptismum. Hanc veritatem efficaciter

C probant tria capitula citata in primo argumento, præsertim in capit. deinde. quoniam illud est diffinitio Pontificis quæ nos cogit hanc sequi sententiam. Ad argumentum igitur respondetur, quod bigamia consistit in hoc quod aliquis sit diuisus secundum carnem. Fit autem hęc diuisio per hoc quod aliquis successiuè contrahit cum duabus vxoribus: eo quod vir & vxor fiunt vna caro, & idcirco qui cum duabus vxoribus contrahit, diuisus est secundum carnem. Quæ quidem diuisio introducta est non per legem positiuam: sed ex natura rei cognoscitur. Hinc ergo dicimus quod irregularitas bigamiæ habet fundamentaliter ortum ex natura rei: at verò non habet formaliter rationem

D irregularitatis, nisi accedente lege ecclesiastica, quę prohibet bigamum promoueri ad ordines propter indecentiam, eo quod ministri ecclesiæ debent repræsentare Christum vnius ecclesiæ sponsum & virum: cui repręsentationi non conuenit, quod minister sit bigamus & diuisus secundum carnem.

Ad secundum argumentum. Ipsimet auctores citati & quidam alij, quos refert Couarru. vbi supra, distinguunt de occisione: & aiunt, quod occisio iniusta quæ proprio nomine appellatur homicidium, ante baptismum, vel non inducit irregularitatem, vel si inducit tollitur per baptismum: per quem omnis defectus moralis tollitur, & omnia quæ ipsum consequuntur. Occisio vero iusta &

E licita inducit irregularitatem. Et de hac occisione procedit argumentum.

Cæterum sententia quæ per oppositum tenet, quod per nullam occisionem siue iustam siue iniustam, quæ fuit ante baptismum, incurritur irregularitas, est communis inter Canonistas, quos refert Couar. vbi supra. & Syluest. verbo, irregularitas. num. 28. quam sententiam etiam sequuntur Theologi doctiores in quarto senten. quidam. distin. 25. alij distin. 27. & hęc sententia habet fundamentum in illo cap. si quis viduam. vbi absolutè & sine aliqua distinctione asseritur, quòd homicidium ante baptismum factũ nõ inducit irregularitatẽ, at vero

ubi ius non distinguit, neque nos debemus distinguere: iuxta commune proloquium Iurisperitorum. Et profecto illa distinctio de occisione iusta vel iniusta impertinens videtur in rem præsentem: quoniam irregularitas quæ ex homicidio contrahitur non tam pensanda est ex iniustitia quam ex significatione scilicet, ex defectu mansuetudinis & lenitatis, qui interuenit in quacunque occisione siue iusta siue iniusta, ergo omnis occisio ante baptismum vel inducit irregularitatem: vel nulla occisio inducit. Ad argumentum igitur secundum negatur antecedẽs. Quòd si quis interroget rationem differentiæ, quare bigamia quæ fit ante baptismum inducat irregularitatem post baptismum: & non homicidium? Respondent Couar. & Nauar. vbi supra, quòd irregularitas in homicidio incurritur propter quẽdam horrorẽ, qui tollitur per baptismum. Sed non satis intelligo hanc solutionam: quia irregularitas homicidij non in horrore sed in defectu lenitatis consistit, quam debent seruare ministri altaris: vt conformentur mansuetudini Christi. Quapropter respondemus aliter: quòd defectus qui reperitur in bigamia, pertinet ad naturales defectus, qui quidem possunt incurri ante obligationem legis positiuæ & ante baptismum. Sicut si quis sit mãcus ante baptismum. At vero defectus lenitatis, qui consideratur in homicidio: non est defectus naturalis: sed solum habet rationem defectus ex consideratione legis positiuæ, comparantis hominem ad Christum mansuetissimum. Et propterea iste defectus non contrahitur nisi ab illo qui subijcitur legi ecclesiasticæ: non tamen negamus quin potuisset Ecclesia statuere, quod per baptismum auferretur indecentia bigamiæ: Sed assignamus rationem quare Ecclesia noluerit, quòd defectus ille bigamiæ tolleretur in baptismo: quin potius baptizatus statim incipere esse formaliter irregularis. Hactenus de diffinitione irregularitatis.

Iam vero accedentes ad primam considerationem quæ est de homicidio voluntario, quomodo ex illo contrahatur irregularitas, statuimus certam conclusionem. Propter homicidium voluntarium ante baptismum siue iustè siue iniustè fiat, nulla incurritur irregularitas. Probatur ex ipsa dispositione iuris titul. de homicidio libro 6. & in illa distinctione 50. Decretl.

Aduertendum est autem primo, quod quamuis homicidium, si ad proprietatem vocis attendamus, denotet occisionem iniustam, tamen secundum iuris consuetudinem loquendi, sæpe accipitur vniuersaliter pro occisione hominis siue iusta siue iniusta, hoc patet in titulis de homicidio, vbi secundum communem intelligentiam Canonistarum, nomine homicidij intelligitur etiam occisio iusta. Et certè Diuus Thomas articulo præcedenti ad tertium, etiam videtur vsurpare homicidium in ista significatione ampla. An verò in vniuersum tam in iure communi, quàm in priuilegijs specialibus hoc nomen homicidium voluntarium accipiatur in hac ampla acceptione, dicemus infra in secundo tractatu.

Aduertendum secundo, quod homicidium voluntarium illud est, quod procedit ex intentione: siue intendatur vt finis, siue vt medium, siue vt effectus necessario cõsequutus ad aliquam actionem Physicè loquendo, præuisus tamen est ab operante: quamuis sequatur præter intentionem eius & per accidens. Hinc est quod quando aliquis in sui defensionem interficit aggressorem, illa occisio appellatur homicidium voluntarium secundum con-

A suetudinem iuris &, modum loquendi Iurisperitorum.

Nihilominus, differentia versatur inter doctores in diffiniendo, an homicidium quod in se ipso non est voluntarium, sed in sua causa, debeat reputari voluntarium quantùm ad rationem incurrẽdi irregularitatem, & modum dispensandi in ipsa irregularitate. Quæ res multum refert, vt intelligamus ad quantum se extendunt concessiones iuris & priuilegia, quando datur facultas dispensandi super irregularitatem casualem, præter eam quæ est ex homicidio voluntario. Caietanus in hoc articulo in solutione ad tertium, dicit quod illud homicidium, quod est volitum in causa ex qua per se moraliter, B & vt in plurimum sequitur mors, censendum erit volũtarium. Ponit exemplum, verbi gratia, qui mulieri imprægnanti magnum terrorem incutit, ex quo sequitur aborsus fœtus animati, censetur homicida voluntarius: & incurrit irregularitatem homicidij voluntarij: quoniam ex illo terrore per se & regulariter sequitur aborsus in muliere prægnante. Hanc sententiam sequitur Couarruuias in secunda parte relectionis citatæ à principio. Et probatur primo, quia qui vult causam per se, vult etiam totum illud quod ex causa sequitur, ergo qui vult homicidium in causa ex qua sequitur per se mors, vult etiam per se mortem & ex consequenti est voluntarium homicidium. Confirmatur, quia illud di- C citur homicidium casuale, quod sequitur præter intentionem operantis: sed homicidium quod sequitur ex causa per se ex qua vt in plurimum sequitur mors, non est præter intentionem, imo videtur virtualiter volitum, ergo numerãdum est inter voluntaria homicidia. Secundo probatur ex capit. fina. de homicidio. in sexto. vbi censetur homicida & irregularis ille qui præcepit seruo, vt aliquem verberaret, exprimendo tamen ne occidas vel mutiles, si de facto ex verberatione sequuta est mors. Hoc autem non alia ratione decernitur, nisi quia homicidium, illud fuit volitum in sua causa, scilicet in verberatione, ergo vera est sententia Caietani. Aliter sentit Nauarrus in suo Manuali capitul. 17. nume- D re 240. vbi duo asserit. Primum est, quòd qui vult homicidium in causa proxima ex qua necessario sequitur mors naturali necessitate: reputatur homicida voluntarius. Verbi gratia, si quis propinat venenum alicui, etiam si id faciat sine animo occidendi, est homicida voluntarius: quoniam venenum est causa proxima inferens mortem. Secundum est, quod quando causa non est ita proxima neque necessariò sequitur mors ex illa, quamuis sequatur regulariter, non tamen censebitur homicidium voluntarium. Hoc secundum dictum directè contrariatur opinioni Caietani. Sed probatur, quia quando homicidium voluntarium diffinitur in iure, illud esse dicitur, quod dolo & animo occidẽdi com- E mittitur: ita diffinitur in l. prima. ff. de Siccarijs. ergo homicidium quod non committitur animo occidendi non censetur in ipso iure voluntarium. Secundò probatur, quia in Concilio Tridentino, sessione 14. capit 7. illud duntaxat appellatur homicidium voluntarium quod fit per insidias aut ex proposito: & omne aliud homicidium reducitur ad homicidia casualia. At vero illud homicidium, quòd est tantum voluntarium in sua causa aliquantum remota: non censetur fieri per insidias neque ex proposito, ergo numerabitur inter casualia.

Tertiò probatur. Illud capit. vltimum. de homicidio, in sexto. in quo potissimum fundatur sententia contraria, non probat quòd homicidium, de

quo ibi fit mentio, sit voluntarium: sed tantum probat, quòd inducat irregularitatem: & quod ille est homicidia. Sed omnia hæc verificantur satis de homicidio casuali, quod potest inducere irregularitatem. Alijs verò Theologis placet magis hęc opinio doctissimi Nauarri: quanuis dicant quod si attẽdamus ad rigorem Metaphysicum & Philosophicũ moralem, sententia Caietani verissima est, & eius argumentum cóuinceret illud homicidium esse simpliciter voluntarium. At vero ex iuris benignitate & pia interpretatione huiôi homicidiũ, de quo procedit secundũ dictũ Nauarri, non debet censeri volũtarium quantum ad modũ rigorosum inducendi irregularitatem, quanuis alias inducat illam tanquã homicidium casuale. Præterea mouentur ex verbis Concilij Tridentini iam citati. Et denique quoniã secundum leges ciuiles iam citatas & plures alias, huiusmodi homicidium non punitur pœna ordinaria & rigurosa; sicut ponitur homicidium voluntarium: sed ius Canonicum debet esse magis pium quam ciuile. Ergo si ius ciuile non reputat huiusmodi homicidium esse voluntarium, multominus iure Canonico debet censeri voluntarium quantum ad rigurosam pœnam & censuram irregularitatis. Nobis tamen neuter modus dicendi plenè satisfacit, multo autem minus sententia Caietani, videtur n. loqui de voluntario quantum attinet ad veram culpam. Constat autem, quòd irregularitas absque aliqua culpa potest contrahi, ergo non loquitur de homicidio voluntario, quantum attinet ad irregularitatem.

Denique ratio Caietani satis infirma est. Ostendimus enim iam non esse consequentiam necessariam, quod si quis vult causam velit etiam effectum qui per se consequitur ad ipsam causam, verbi gratia, infirmus vult sumere potionem ex qua per se & necessario sequitur debilitatio, & tamen non vult debilitationem: licet permittat illam. Sed oportebat adijcere, vt ratio Caietani esset bona, quòd homo teneretur euitare illam causam. Tunc enim effectus consequens esset voluntarius in sua causam saltem indirectè. Deinde modus explicandi Nauarri, etiã impugnatur exemplo. Verbi gratias, quando quis defendens amicum aut patrem, occidit aggressorem: nulla ratione est voluntaria illa occisio nec directè nec indirectè: & tamen incurritur irregularitatis. ergo necessarius est alius modus explicandi, quomodo per homicidiũ voluntarium incurratur secundum rigorem iuris irregularitas. Etenim prędictum homicidium non potest reduci ad casuale: contrahitur enim irregularitas indispensabilis, nisi per summum Pontificem. Præterea secundum communem omnium sententiam consulens, pręcipiens, exhortans ad occisionem alicuius, si sequatur occisio contrahit irregularitatem rigurosam homicidij voluntarij. Etenim non est necessarium, quòd ad consilium, ad præceptum, ad exortationem sequatur ille affectus occisionis: imo neque vt in plurimum consequitur. Ergo alius modus explicandi necessarius est, vt intelligamus quando contrahitur irregularitas secundum rigorem iuris ex homicidio voluntario, prout opponitur casuali. Sit igitur nobis hæc regula.

Quotiescunque voluntas hominis directa siue licitè siue illicitè, influit in effectum occisionis influẽtia morali, incurritur irregularitas secundum rigorem iuris ex homicidio voluntario. In hac regula includimus prætores, ferentes sententiã sanguinis, accusatorem, & testes, aduocatum contra reum, tabellionem, carnificem, præconem. Includimus etiam

A omne homicidium ex proposito quod est peccatum mortale. At vero consequenter etiam includimus præcipientes, consulentes, exhortantes, & auxilium scienter dantes. Non autem includimus homicidia omnia mortaliter culpabilia ex negligentia, considerantis quod sequeretur occisio. Hæc enim appellantur secundum morem loquendi iuris. Canonici homicidia casualia: quanuis propter illa incurratur irregularitas dispensabilis ab episcopo. Si autem essẽt pure causalia præter omnem rationem voluntarij, non incurritur propter ipsa homicidia aliqua irregularitas.

Secunda regula est magis particularis. Quando occisio futura præuisa est in sua causa: & nihilominus homo vult operari causam illam: vel quia licitũ
B est sibi sic operari, vel quia tenetur, vel etiam peccãdo sic operetur: manet irregularis secundum rigorem iuris: & illa occisio dicitur homicidium voluntarium. Ab ista secunda regula excipiuntur aliqui casus ex benignitate iuris. Videlicet quando quis defendens se ipsũ præuidet mortẽ aggressoris futurã, & nihilominus se defendit. Sed nõ excipitur qñ præuidet mortem aggressoris defendẽdo patrẽ, vbi nullũ est peccatũ: imo esset peccatũ si non defenderet. Ratio huius est, quia in hoc impedimẽto ecclesiastico irregularitatis, quæ contrahitur ex occisione hominis, magis attenditur in ipsa repræsentatione occisionis: quàm ratio culpæ. Et propterea quædam
C irregularitates ex homicidio, quæ contractæ sunt simul cum peccato mortali sunt facilius dispẽsabiles: quoniam occisio fuit casualis aliquomodo, quàm aliæ irregularitates, quæ sine culpa contractæ sunt: eo quòd occisiones istæ non fuerunt à casu, sed fuerunt præuisæ & directè volitę vt medium ad finem: sicut Prætor vult suspendere latronem. Nihilominus vt hæc magis explicentur.

DVBITATVR primo, An qui defensionẽ propriæ vitæ alterum occidit, etiam cum moderamine inculpatæ tutelæ, maneat nihilominus irregularis. Et ratio dubij prima est, quia homicidium voluntarium illud ẽt est, si quis pręuidens mortem aggressoris, illum interficit. Ergo manet irregularis. Patet
D consequentia, quia omne homicidium volũtarium inducit irregularitatem. Illud autem nõ est casuale.

Secundò, hoc videtur expressum in Concilio Tridentino, Sessione 14. Decrẽto de reformationem capit. 7. vbi dicitur. Si vero homicidium non ex proposito, sed à casu vel vim vi repellẽdo, vt quis se à morte defendat, fuisse commissum narretur, committatur ordinario loci, vel Metropolitano, aut episcopo: qui probato euentu possit dispensare. Ecce irregularis censetur qui se defendendo alterum occidit, siquidem dispensatio huius casu committitur episcopo. Respondetur tamen, quod tempore D. Thomæ iste talis irregularis habebatur, vt colligitur ex articulo præcedenti ad tertium, vt ibi bene notat Caietanus. Nihilominus tamen nostris temporibus iam certũ
E est oppositum: quòd videlicet non maneant irregularis. Patet ex Clementia, si furiosus. de homicidio. vbi excipitur ab irregularitate, qui purè causaliter occidit, & qui etiam occidit in defensionem suæ vitæ. Disputát autem doctores. Vtrùm ante decisionẽ istam Clementis vere maneret irregularis iste occidens, defendendo se. Nauar. in Manuali capit. 27. numer. 209. dicit quòd Pontifex in illa Clementia, nõ fecit nouum ius: sed declarauit antiquum. Et fatetur hoc esse contra D. Thom. & ratio illius est: quia textus non continet verba, quæ denotent nouum ius, ergo ita interpretandus est. Sequuntur illum aliqui iuniores, maximè ex Iurisperitis. Veruntamen oppositum

situm reputo uerum & colligo à posteriori, quia nullum ius antiquum extat ante illam Clementinam; nec Nauarus illud attulit, ergo non erat in iure. Et etiam quia Diuus Thom. id non ignorabat, qui tanquam certo supponit, talem homicidam incurrere irregularitatem: olim ergo omnes homicida volūtarius irregularis erat, & solum excipiebatur homicidium purè casuale.

Ad primum respondetur, concedendo, quod talis homicida voluntarius est, quia sciens operatur & præuidens effectum & mortem futuram: nihilominus cum damno aggressoris se defendit. Cæterum ex benignitate iuris excipitur iste talis ab irregularitate: quia omnia iura tam naturalia qu am positiua fauent conseruationi viuentium, & maxime quando in conseruanda vita homo patitur violentiam.

Sed contra. Sequitur, quod non manet irregularis adulter, qui occidit in defensionem suæ vitæ maritum adulteræ inuadentem ipsum. Probatur sequela. Quia hoc facit etiam in defensionem propriæ vitæ ad quam conseruandam habet ius in illo casu. Ad hoc quidam ex Iurisperitis negant consequentiam, & sequuntur sententiam Nauar. in manuali, cap. 15. nu. 7. & etiam Couar., vbi supra. Dicunt enim isti, quod illa actio illicita adulterij: est quasi via moraliter loquendo ad homicidium alterius, & idcirco inducit irregularitatem, nihilominus oppositum est probabilius. Et fundamentum contrariæ sententiæ supponit falsum, quia quanuis aliquando ex tali actione illicita, sequatur homicidium, tamen est per accidens. Moraliter enim & frequenter illud non sequitur. Quocirca tenendum est, quòd nō maneat irregularis, magis quàm qui dans operam rei licitæ in sui defensionem, alterum occidit.

Ad secundum respondetur, quòd Concil. Trident. loquitur, quando iste se defendens dubitat rationabiliter de modo iustæ defensionis, & vtrùm cum moderamine inculpatæ tutelæ, aut sine illo tale homicidium commiserit iste enim casus frequenter contingere potest & ita iustum est, vt committatur ordinario & eius discussio & dispensatio. Summo antem Pontifici reseruantur irregularitates omnes quæ oriuntur ex homicidio voluntario & à proposito.

Aliud dubium est, Vtrùm qui occidit alterum pro defensione honoris & bonorum temporalium, maneat irregularis? Couarr. relect. iam citata, par. 3. numer. 4. dubitat de occidente in defensionem honoris, an maneat irregularis: nihilominus tamen numero. 5. concludit resolutoriè, quod occidens siue defendendo honorem siue proprium censum, non manet irregularis. Probatur hæc sententia ex capit. 2. de homicidio, vbi Summus Pōtifex diffinit, quòd non sit deponēdus clericus, qui interfecit latronem volentem expoliare illum, ergo non inducitur irregularitas ex occisione pro defensione bonorum temporalium, alioquin deponendus esset iste.

Secundò de honore specialiter arguitur: quia à viris probis & rectè sentientibus honor præfertur vitæ & prudenter ac iustè quis pro honore prodigit vitam, ergo sicut qui pro defensione vitæ occidens inuasorem non manet irregularis, ita non manebit irregularis qui pro defensione honoris alterum occidit cum moderamine inculpatæ tutelæ.

Tertiò. Facultates & bona temporalia per se ordinantur in conseruationem uitæ, ergo sicut in defensione uitæ occidens non manet irregularis, ita neque occidens pro defensione bonorum. Consequentia probatur à paritate rationis: quia eadem causa est de fine & de his quæ per se ordinantur in

A consequutionem finis per se, quare Theologi diffiniunt quod sicut licitum est defendere uitā etiam cum damno aggressoris: ita etiam licet defendere proprium censum cum damno tertij, unde regula iuris habetur, quod vbi est eadem ratio sit eadē iuris dispositio.

Quarto & est argumentum potissimum Couar. quia nullus ex occisione priuata manet irregularis, nisi talis occisio fuerit culpabilis, ut patet inductiuè: cum ergo occisio pro defendendo honore & proprijs facultatibus non sit culpabilis, non inducet irregularitatem.

Alij autem doctores & maxime Theologi tenēt oppositum, & ratio illorum est: quia iura non excipiunt (B) homicidam ab irregularitate nisi qui purè casualiter occidit, uel in sui defensionem vel in propriæ vitæ defensione: sed qui occidit inuasorem pro defendendo honorem non occidit casualiter cum præuideat talem effectum, nec defendit propriam vitam directè, ergo non excipitur in iure. Et fundamentum huius rationis, est decretum Bonifacij supra citatum qui voluit quod nullus habeatur irregularis, nisi qui exprimitur in iure, qua ratione & in exceptionibus vtendum est vt nullus videlicet homicida excipiatur ab irregularitate, nisi qui expresse excipitur in iure. Dicere vero quod talis est homicida casualis in iure: falsum supponit, nam eadem ratione haberetur homicida casualis, (C) qui pro defendenda vita alterum occidit: hoc vero est contra contextum iuris, qui distinguit inter homicidam purè casualem & istum qui occidit in sui defensionem. Vnde sententia Theologorum quia tutior & magis conformis iuri tenenda est.

Ad primum respondetur, quòd ibi Pontifex dispensauit cum illo clerico super irregularitate quam contraxerat, & hoc bene colligit glossa, quia ibidem præcipitur, quod maneat & viuat in perpetua pœnitentia: quòd signum est dispensationis.

Ad secundum respondetur, quòd multi viri honoratissimi tenent oppositum, quòd videlicet vita præferatur, quia fundamentum est omnium reliquorum: & quanuis id daremus oppositæ sententiæ, (D) quod honor esset præferendus: consequentia est nulla. Sicut non valet, bene viuere quid præstantius est quàm vita: ergo sicut qui occidit inuasorem non manet irregularis: ita nec qui occideret impedientem vt aliquis non rectè viuat. Sed contra sequitur, quòd si aggressus occidit inuasorem quem poterat non occidere si fugeret, quod maneret irregularis: consequens est falsum, ergo. Sequela patet; quia iste talis non defendit vitam sed honorem, postquam facile posset seruare vitam sine occisione, quanuis cum aliquali dedecore. Couar. vbi supra dubius videtur in hac parte: verum tamen certo tenendum est, quod non maneat iste irregularis: quia directè defendit propriam vitam quanuis per (E) accidens admisceatur defensio honoris. Sicut enim aggrediens intendit occidere non vero inhonorare: ita etiam aggressus intendit per se defendere propriā uitā non vero honorē, nec tenetur cōsulere vitæ alienæ cum iactura proprij honoris quare non censetur fuga ista medium ordinatum aut necessario ponendum ad euitandam mortem proximi.

Ad tertium respondetur negando consequentiam. Quia in iure non excipitur expresse qui occidit pro defensione bonorum temporalium, quæ licet ordinentur ad tuendam vitam, non tamen semper, nec omnia illa quibus expollamur necessaria sunt ad vitam. Poterit enim qui ijs bonis priuatur, alia via sibi comparare bona quibus viuat: se-

cus

cus esset si daretur casus quòd à me auferetur ab ali- A quo panis quo extremè indigere: quia tunc non defenderem propriè bona temporalia sed vitam, quæ non potest conseruari sine tali pane ut supponimus. Similiter iudicandum est, de illo qui defendit arma sine quibus absque dubio morietur. Igitur in casu argumenti respondetur, quòd non est eadem ratio de vita & de alijs bonis externis: imo quanuis esset eadem ratio, argumentum non valeret: qui irregularitas non ex ratione sed ex textu pensatur.

Ad quartum respondetur, quòd irregularitas nō semper respōdetur culpæ, quare non semper est pœna: sed quãdoq. vt dictum est incurritur propter significationem, & ideo quanuis defendens bona temporalia non culpabiliter occidat: tamen est suffi- B ciens fundamentum illatæ irregularitatis, nempe significatio.

Dubitatur tertiò. Vtrùm occidens aliquem pro defensione vitæ proximi, aut pro conseruanda republica: maneat irregularis?

Prima opinio docet: quòd si instè quis defendat vitam proximi, siue ex præcepto siue ex consilio id faciat, non manet irregularis occidendo inuasorem. Referuntur autores huius sententiæ à Couar. vbi supra, numer. 5. & argumentum illorum est: quia irregularitas vel incurritur propter culpam vel propter significationem: sed in huiusmodi defensore non est culpa, vt patet, neque est significatio quæ fundat irregularitatem, quod patet: quia defen- C sio illa est maxime meritoria & actus excellentissimæ virtutis: ergo nulla ibi est significatio cui congruat censura aut priuatio ordinum vel executionis eorum.

Alia sentẽtia per oppositum docet, quòd talis occisor semper manet irregularis, siue id faciat præcepto siue consilio. Ita tenet Nauar. c. cit. nu. 14. & Caiet. 2. 2. q. 40. art. 2. Alij distinguunt in hac parte, quod si defendens vitam alienam vel rempublicam, hoc faciat sua sponte, manet irregularis occidendo: si autem id facit quia præceptum imminet, non manet irregularis. Sunt & aliqui iuniores qui aliter distinguunt, quòd si talis defensor & occisor fuerit sacris initiatus, non manet irregularis: si vero D non ordinatus irregularitatem contrahit, & adhibent rationem huius: quia irregularitas in initiatis sacris ordinibus, habet ratione pœnæ, ac subinde supponit culpam, quæ cum nulla sit in tali defensore & occisore non incurretur: verum tamen in non ordinatio iuste incurritur propter solam significationẽ nō habens rationem pœnæ. Dico tamen in huius resolutione, quod sententia communis & quæ vsu recipitur est, quod iuste talis maneat irregularis, siue hoc faciat concilio siue præcepto siue ordinatus vel non, siue pro defendenda vita partis vel proximi, siue pro defensione reipublicæ. Ratio est, quia huiusmodi est voluntarius homicida & non in suæ vitæ defensione, ergo secundùm ius vbi iste non ex- E cipitur, irregularis censetur. Et ratio in oppositum inualida est: quia iudex tenetur ex præcepto occidere reum, & meretur in illo damnando, & tamen manet irregularis. Similiter ante diffinitionem Clementinæ citatæ, qui occidebat alterum in suæ vitæ defensione manebat irregularis, quanuis exerceret opus meritorium. Illud autem discrimẽ quòd alia opinio inuenit de ordinato vel nō ordinato futile est: quia ordinatus bene potest incurrere irregularitatẽ quæ solum contrahitur propter significationem: & quidem in casu posito eandem habet deformitatem & indecentiam mors sequuta inordinato atq; in non ordinato, ergo eadẽ significatio ibi considerabitur.

Dubitatur quartò. Vtrum denuntians coram iudice ex quo sequitur quod reus interficiatur, maneat irregularis? Pro resolutione nota, quòd denuntiatio ista potest fieri tripliciter in proposito. Primò absolutè & non intendens occisionem alterius quanuis illam præuideat. Secundò, intendens propriam vindictam denuntians tamen absolute corã iudice. Tertiò, interius intendens vindictam & occisionem denuntiati, exterius tamen protestans se hoc non facere propter vindictam aut intentionem mortis.

Prima conclusio. Duobus modis prioribus si fiat denuntiatio & sequatur homicidium, inducitur irregularitas. Probatur, quia in iure iste talis censetur homicida voluntarius, quia quanuis non velit mortem proximi vt finem vel vt medium vult tamen illam in effectu, ergo, est irregularis.

Secũda conclusio. Denuntians tertio modo non est irregularis. Ita Couarruuias in relectio. citata & multi iuniores subscribunt. Probatur ex cap. prælatis. de homicidio in 6. vbi habetur quod clericus denuntians coram iudice ex quo aliquis occiditur, si faciat protestationem se non intendere alterius mortem aut propriam vindictam, non debet illi imputari, & loquitur iuxta communem interpretationem textus de non imputanda irregularitate, ergo denuntians tertio modo, siue clericus sit siue non, non est irregularis. Et confirmatur, quia ius Canonicum cum externum sit non respicit animum nec intentionem internam, ergo cum iste protestatur exterius iuxta formam illius capitis: verè excipitur ab irregularitate, nihil conferens aut detrahens à tali exceptione iuris, animus non explicatus.

Sed contra sunt duo argumenta. Primò arguitur. Nam iste est homicida voluntarius & dans operam rei illicitæ: ergo censetur irregularis. Probatur antecedens. Quia peccat in tali denuntiatione. Nec sufficit dicere, quod iste solum habet internam intentionem prauam: quia talis intentio tendit in opus externum & ibi explicatur: sicut quando hæreticus qui erat purè mentalis postea nutibus aut signis explicat hæresim manet excommunicatus in iure.

Secundò. Quia iste clericus esto ita sit, quod non maneat irregularis quia excipitur in iure, tamen non ordinatus nullibi excipitur, & vt supra diximus, sicut ad inducendam irregularitatem requiritur expressio iuris, ita ad exceptionem ab irregularitate requiritur expressio iuris.

Ad primum respondetur, quòd iste talis non dat operam propriè rei illicitæ, quanuis cum praua intentione licitam denuntiationem exequatur: sicut qui celebrat in peccato mortali non dicitur dare operam rei illicitæ: quare licet iste denuntians sit homicida voluntarius quantum ad culpam: non tamen talis iudicatur iam supposita determinatione illius textus, vel saltim excipitur, & actus ille interior in isto denuntiante nunquã manifestatus est, imo exterius protestatus est oppositum: sicut si hæreticus mentalis dicat exterius oppositum illius quod habet interius, non incurrit pœnas iuris.

Et ad secundum facile patet, quod ius excipiens clericum virtualiter excipit non ordinatum: & ratio ibi subiuncta hoc ostendit & est communis, videlicet, ne metuentes irregularitatem non denuntient, & sic iniqui homines multiplicentur in republica.

Dubitatur quintò. Vtrum clericus vel alius quicunque qui facta protestatione prædictã denuntiet

nuntiet in causa sanguinis, non in sui sed alterius vindictam maneat irregularis? Nauar. & alij iuniores tenent, quod manet irregularis: quia in dicto ca. prælatis. solum clericus denuntians contra sibi malefactores eximitur ab irregularitate, ergo si denuntiatio fiat contra malefactores reipublicæ aut proximi, denuntians erit irregularis. Quod confirmant, quia illa est exceptio iuris antiquioris, in quo omnis denuntiator in causa sanguinis manebat irregularis: sed exceptio cum sit odiosa & iniuriosa non est extendenda sed potius restringenda, ergo.

Secunda sententia est in oppositam, quoniam eadem ratio est quãdo denuntiatio fit contra proprios malefactores & in vtilitatem denuntiantis: atque si fiat contra malefactores reipublicæ & in vtilitatem alienam: vbi autem est eadem ratio debet esse eadem iuris dispositio: ergo non censebitur iste irregularis. Ita videtur tenere Caietanus 2.2. quæst. 40. art. 2. & Soto relectione de ratione tegendi & detegendi secretum, memb. 2. quæst. 4. Nec displicet Couarruuiæ vbi supra.

Tertia sententia distinguit, quòd si immineat graue damnum, & maxime si illud tendat contra bonũ cõe, absque irregularitate siue clericus, siue laicus sit, põt denuntiare in causa sanguinis: cæterum si denũtiatio tendat ad quærendam vindictam, vel sumendam satisfationem de crimine perpetrato: dicunt, quod incurritur irregularitas: Ita Nauar. capit. citato, numero 213. & capit. 18. numero. 54. & Couarruuias in relectione citata, par. 2. §. 5. & quadrat sententiæ Caietani. 2.2. quæstione. 33. articulo. 7.

Quarta sententia est quod etiam absque irregularitate, in causa aliena, non solum reipublicæ sed personæ priuatæ, potest clericus denuntiare: maxime in vtilitatem consanguineorum qui quasi vnum reputantur in iure. ita Felin. in cap. significasti. 2. de homicidio. Sed mihi non placet prima sententia, quia ius canonicum plus debet fauere ijs qui denuntiant in vtilitatem reipublicæ, quàm qui in commodum proprium. ergo iustè extenditur illud cap. vt comprehendat denuntiantes in vtilitatem aliorum. Quare tenendum est, quòd cap. illud non est exceptio iuris, sed nouum ius quod se extendit ad clericos denũtiantes, facta tali potestatione, siue hoc fiat in propriam siue in alienam satisfactionem, & hoc fauet secunda sententia.

Tertia sententia displicet, quia voluntariè excipit illum qui intendit satisfactionem proximi. Nam textus non attendit animi intentionem, sed solum requirit quod exterior protestatio fiat, & ne mala exorbitet in republica: quare bene corrigitur à quarta sententia. Ex quo sequitur quod in capite illo fit fauor denuntiantibus & iustè defendentibus sua vel aliena, vnde ampliandus est. Et quamuis ibi solum fiat mentio de denuntiantibus contra suos proprios malefactores: rationabiliter tamen & propter causam ibi expressam quæ communis est, extenditur ad non clericos & ad alios qui intendunt satisfactionem, siue publicam siue priuatam.

Nota tamen, quod clericis interdicitur in iure denuntiatio in causa sanguinis, vt patet in cap. clericis. & in cap. sententiam. extra. ne clerici vel monachi quare si non faciat, protestationem, peccat mortaliter & manet irregularis. Laicus vero quamuis maneat irregularis, non tamen peccat mortaliter: quia non est illi interdicta talis denuntiatio.

Dubitatur sextò. Vtrùm maneat irregularis qui docet, consulit, aut præcipit, vt malefactores occidantur?

Pro parte affirmatiua arguitur primò. Quia etiã

A imminente causa sanguinis, licet doctoribus publico tradere ea quæ habentur in iure, & decernere in quibus casibus malefactores occidendi sint, quamuis ex hoc iudices postmodum tulerint sententiam capitis, ergo non manent irregulares.

Item confessarius potest iudicem sibi confitentẽ admonere in confessionem, vt puniat malefactores secundùm iura etiam perdendo & occidendo: & tamen non est verosimile, quod iste incurrat irregularitatem, ergo licet consulere in causa mortis absq; nota irregularitatis.

Tertiò. Prælati ecclesiastici qui sibi constituunt iudices & ministros etiam in causa sanguinis, illisque præcipiunt vt iustè exequantur pœnas iuris, non

B manent irregulares, ergo præcipiens mortem in bonum reipublicę non incurrit irregularitatem. Quod maxime confirmatur in inquisitoribus, qui damnãt ad mortem malefactores vel saltim tradunt brachio seculari, quos certo sciunt occidendos.

In hac re nota, quod aliud est speculatiuè docere veritatem: aliud vero consulere & aliud præcipere. Et rursus, aliud est docere veritatem in causa mortis tanquam minister & proxime cooperans vt aduocati faciunt: aliud vero docere illam in communi, & quando non imminet periculum mortis. Similiter, aliud est consulere in cõmuni vt faciunt prędicatores, aliud vero in particulari.

Prima conclusio. Doctor non est irregularis quãuis efficaciter doceat, quod malefactores huius generis plectendi sunt capite. Probatur. Quia isti non

C intendunt mortem, sed tantum tradunt veritatem speculatiuè, ergo non concurrunt nec indirectè ad homicidium, alioquin omnes cathedrarij iuris, imo & Theologi essemus irregulares.

Sed quid, si iudex esset anceps an Petrus sit occidẽdus, & requirat Iurisconsultũ aut Theologũ, qui decernat talẽ esse occidendum. Respondetur, quòd si doctor iste solum tradat veritatem iuris, sicut alias consueuit subscribere in casibus requisitis, non vero consulant neque intendat exequutionem in casu particulari: non manet irregularis. Si vero sciens & aduertẽs cãm sanguinis imminere, firmet decretũ,

D ex quo iudex occidit malefactorem, manet irregularis, quia iste talis non solum tradit veritatem, sed virtualiter vel formaliter consulit mortem.

Secunda conclusio. Prædicator vel confessarius vel alius quilibet consulens, non manet irregularis, quamuis in cõmuni consulant timo & præcipiant quod malefactores puniantur in republica. Probatur. Quia istud est illorum munus, imo ex alia parte non consulunt mortem neque determinatè neque in particulari. Sed quid, si in particulari de occidendo isto malefactore consulant isti, iudice interogãte? Respondetur, quòd de prędicatore doctore vel alio consiliario certum videtur, quod manent irregulares si tale consilium præstant: quia moraliter lo

E quendo influit in mortem proximi, & iste actus exterior est subiectus iuri canonico: si vero confessarius fuerit, qui intra confessionem tale consilium præstat non manet irregularis: quia actus ille soli Deo reseruatur, & confessarius iure diuino tenetur in illo foro dicere veritatem dubitatam.

Tertia conclusio. Inquisitores non manent irregulares tradentes malefactores brachio seculari. Probatur ex vsu recepto in ecclesia, qui manifeste indicat illos peculiari priuilegio gaudere, & est expressum in cap. ad abolendam. de hæreticis. vbi conceditur illis facultas relaxandi hæreticos brahio seculari. Verum est tamen, quod in cap. nouimus. de verb. signific. præcipitur vt efficaciter intercedant

pro

pro illis ne occidantur, quod communiter interpretantur de hæreticis non relapsis nec pertinacibus, non negatiuis, non ficte vel diminutè confitentibus. Vide Roffen, contra Luther. c. vlt. & licet hoc non haberetur in iure, tñ illos excusaret ab irregularitate actus ipse moraliter consideratus: quia illi nõ occidunt mediatè, nec immediatè, nec ferunt sententiam sanguinis, nec sunt consulentes, sed permittunt malefactores puniri à iudice seculari, secundum leges regias communes. De episcopis vero hoc ipsum certum est, habeturque in cap. episcop. ne cleric. vel monachi, vt constituant sibi iudices, etiã in causa sanguinis; eo vel maxime, quod episcopi non designant iudicem vt specialiter occidat: sed vt iudicet in quibusuis casibus occurrentibus.

DVBITATVR septimò. Vtrùm clerici vel religiosi qui in bello iusto exhortantur milites, vt pugnent & occidant inimicos; maneant irregulares effectu subsequuto? Videtur pars affirmatiua vera quia isti verè coadiuuant tanquam consulentes, ergo manent irregulares. Confirmatur. Quoniam sequeretur quod absque irregularitate possent sibi arma assumere ad debellandos hostes. Probatur sequela. Quoniam magis fauent consilio quàm armis. Secundò sequitur, quod eadem ratione absque irregularitate possit clericus vel monachus in bello iniusto consulere vt occidantur aduersarij. Probatur sequela. Quia vterque est æqualis causa homicidij, nec quod bellum sit iniustum auget voluntarium: ergo utrobique est eadem ratio. Tertiò sequeretur, quod etiam clericus ministrans arma militibus uere occidentibus, non maneat irregularis. Consequens est contra communem, ergo. Sequela patet. Quia iste talis solum est coadiuuans & indirectè concurrens, multo minus quàm consiliarius.

In hac re Nauar. supra tenet, quòd clericus consiliarius in bello iusto non est irregularis: quia non est proxima causa mortis secutæ. Explicat hoc, quia ille dans operam rei licitæ habet obiectum honestum & officiosum, quare multum remotè ad actũ illius sequitur mors: secus autem in bello iniusto ubi obiectum illius actus est iniquum. Hanc sententiam explicant aliqui interpretum in præsenti: quia occisio ista non est directè uolita, ut neque indirectè, quia clerici nec debent nec tenentur eam euitare & hac ratione non censetur voluntaria in iure. Illud enim uoluntarium dicitur indirectè, ut loquimur in præsenti: quando aliquis tenetur cessare ab aliqua actione, uel eandem continuare, & hoc non facit.

Alia sententia est Syluestri & aliorum quos citat, uerbo bellum. 3. §. 2. quod si clerici exhortentur milites in actuali conflictu, homicidio sequuto, manent irregulares: quia iste effectus est quasi proximè sequutus: si autem bellum sit futurum, sacerdos consulens non manet irregularis, quia effectus remotè se habet.

Tertia sententia aliorum qui dicunt, quod si bellum fuerit aggredientis: consiliarij clerici manent irregulares: quia homicidium censetur intentum, si autem fuerit defendentis se, absque irregularitate poterunt exhortari. Mihi tamen uidentur omnes istæ sententiæ falsæ.

Et prima quidem impugnatur: quia homicidium uoluntarium, ut patet ex dictis, est quod est intentum tanquam finis uel tanquam medium, uel tanquam effectus coniunctus in re ipsi causæ, & maxime quando tale homicidum est præuisum formaliter: sed huiusmodi sunt homicidia quæ

A sequuntur in bello propter exhortationem clericorum: ergo. Confirmatur. Nam sequeretur, quod si clericus defendens patrem suum, occidat inuasorem, quod non maneat irregularis: quia eadem ratione occisio illa nõ erit volita directè nec indirectè sed multũ remotè. Si dicas esse discrimen quod homicidium sequutum in defensione parentis, est immediatus effectus illius actionis clerici, non autem quod sequitur in bello propter exhortationem, quare illud proximum censetur ac subinde inducens irregularitatem, istud vero remotum. Contra. Sit casus quod duo fratres defendant parentem, & vnus illorum armis, alius vero industria & consilio occidant aggressorem: sequitur quod iste consiliarius non maneat irregularis. Probatur ex sua ratione. Quia non sequitur homicidium immediatè ex actione ipsius consulentis, eo vel maximè quod, isti fratres non tenentur euitare illam actionem defensionis.

B Confirmatur item, quia sequeretur quod pro defensione honoris & proprij census posset quis occidere non incurrens irregularitatem. Probatur sequela. Quia iste non intendit occidere & homicidium sequutum remotè se habet ad defensionem, ergo.

Secunda sententia etiam impugnatur: quia eodem modo intendit mortem qui exhortatur in actuali conflictu atque ante illum, & etiam quia verè, ex tali consilio vtrobique potest sequi homicidium, ergo vtrobique incurritur eadem censura.

C Tertia sententia impugnatur: quia tam aggressus quam defendens, occidendo, manet irregularis si defendat vel rempublicam vel pugnet pro bono externo, ergo etiam consulens tale homicidium ex quo in effectu sequitur, est irregularis.

Respondetur ergo ad punctum, quod tales clerici aut monachi in bello iusto non manent irregulares propter dispositionem iuris. Patet in capit. quicunque cum duobus sequentibus. 23. quæst. 8. & in cap. penultimo de homicidio. & cap. vltimo. de clerico percussore. & per hoc patet ad primum.

D Ad confirmationem respondetur certum esse quod potest clericus assumere arma defensiua: si vero assumat offensiua & de facto occidat manet irregularis; secus esset si assumens arma offensiua de facto ipse non occideret, quamuis alij milites adiumento illius occiderent. Ita colligitur ex cap. petino. extra de homicidio. & ex cap. vltimo. de clerico percussore: peccaret autem grauiter assumens arma offensiua, absque magna necessitate & esset deponendus: quod colligitur ex cap. quicunque. 23. quæst. 8.

Ad secundum respondetur negando paritatem rationis: quia & pugnantes & exhortatores in bello iniusto non gaudent priuilegio iuris, nec aliqua ratio fauet illis, vt eximantur ab irregularitate.

E Ad tertium respondetur, quòd Syluest. verbo, homicidium. 3. ex sententia multorum tenet partem negatiuam. Nauar. autem vbi supra numer. 215. tenet oppositum & illum multi sequuntur. Ego vero existimo, quod clerici ministrantes arma & maximè si hoc faciant bona intentione, non manent irregulares. Ratio est, quia isti etiam non intendunt homicidium sed defensionem reipublicæ & fœlicem exitum pugne, & etiam quia eadem ratio est atque de consulentibus: vnde merito in eorum fauorem amplianturiura & gaudent benignitate iuris.

DEINCEPS in 2. parte huius tractatus dispu-
tandum

tandum est de irregularitate quæ consequitur ad homicidium casuale. Sed ante omnia statuendum est, quid sit homicidium casuale, secundum modum loquendi iuris. Non enim dicitur casuale quasi nulla ratione sit volitum: ex hoc namque nulla prorsus cõtrahitur irregularitas, vt iam superioribus diximus & D. Tho. docet in hoc arti. 8. sed dicitur homicidiũ casuale, prout distinguitur ab homicidio voluntario secundum modum loquendi ipsius iuris.

Pro cuius maiori intelligentia notandum est, quòd potest sequi homicidium ex aliqua actione vel ex aliqua omissione, & hoc quidem dupliciter: vno modo ita vt homicidium illum fuerit præuisum fore sequuturum ex aliqua actione vel ex aliqua omissione. Altero modo, ita vt neque fuerit prouisum neque præuisum etiam si quis tenetur præuidere & impedire & culpabiliter non præuidit. Dicimus ergo quòd homicidium casuale secundum modum loquendi iuris isto secundo modum accipiendum est.

Notandum est secundò, quòd non omne homicidium præuisum fore sequuturum supposita aliqua omissiones, dicetur casuale respectu illius: imo vero neque voluntarium. Verbi gratia. Si quis tenetur ex charitate defendere proximum, & præuidet certò quod si non defendit illum occidendus erit: tunc dicimus quod tale homicidium respectu illius hominis, neque dicitur casuale neque voluntarium secundum communem morem loquendi iuris: & ita nulla incurritur irregularitas vt statim dicemus.

DVBITATVR ergo primò breuiter. Vtrum maneat irregularis ille, qui sciens & prudens permiserit mortem sui proximi quem commodè poterat defendere? Ad hoc Syluester in verbo, homicidium. primo. §. vltimo. & homicidium. secundo. §. 15. inclinat magis in partem affirmatiuam vniuersaliter loquendo. Quam sententiam docuerunt quidam antiqui Canonistæ & Couar. vbi supra citatus est: sed aiunt, quòd si non defendat ex malitia & dolo, manet irregularis, non autem si desinat defendere non ex malitia & dolo. Veruntamen non explicant quid sit, non defendere cum dolo & absque dolo. Fundamentum huius sententiæ est ratio quæ desumitur ex capit. quantæ. de sententia excommunicationis: vbi excomunicatur qui videns & sciens non defendit clericum ab iniuria quæ sibi infertur. Ergo id ipsum erit dicendum de irregularitate: quoniam eadem est ratio: at vero Nauar. in suo manuali. cap. 27. nume. 232 & 233. tenet cõtrariam sententiam: quod vniuersaliter loquendo, qui non defendit hominem à morte etiam si possit commodè defendere non incurrit irregularitatem.

PRo decisione huius difficultatis sit prima cõclusio. Qui non defendit illum quem titulo iustitiæ propriæ dictæ tenebatur defendere, manet irregularis si mors consecuta fuerit. v. g. si quis ex pacto se obligauit defendere Petrum, vel ex officio tenebatur defendere & non defendit: manet irregularis irregularitate quidem quæ consequitur ex homicidio voluntario, si sciens & prudens omisit defendere: at vero si negligenter se gessit incurrit irregularitatem, quæ consequitur ex homicidio casuali. Exemplum est euidens in prætore, dum coram illo sciente & vidente neque defendente occiditur aliquis ciuis, manet irregularis irregularitate ex homicidio voluntario: si autem non expressè scient & vidente, sed ex aliqua negligentia non considerante sequatur mors, manet irregularis ex homicidio casuali. Ista conclusio quantum ad hoc quod incurratur irregularitas,

A communis est apud omnes Theologos & Iurisperitos: cæterum quantum ad hoc quod illa irregularitas in priori casu sit dicenda contrahi ex homicidio voluntario: non inueni in aliquo doctore distinctè assertum: sed ratio me conuincit, quoniam illa omissio est iniuriosa directe, respectu hominis qui occiditur: quoniam sciens & prudens vult non defendere cum teneretur ex iustitia defendere. Ex hac doctrina sequitur, quod etiam medicus qui ex pacto tenetur curare aliquem infirmum, & sciens & prudens non curat, vnde sequitur mors infirmi, manet irregularis ex homicidio voluntario si sciens & prudens omisit: si autem ex negligentia, manebit irregularis ex homicidio casuali. Idem dicendum esset proportionabiliter de illo qui voluntariè suscipit custodiam

B infirmi: si enim ex negligentia illius moritur, manebit irregularis ex homicidio casuali: si autem illo sciente & prudente infirmus moritur, dum custos non apponit medium necessarium manebit irregularis ex homicidio voluntario. Aliqui volunt extendere doctrinam huius conclusionis ad eos qui tenentur defendere ex iustitia largo modo dicta. v. g. ad patrẽ qui tenetur ex pietate defendere filium, & ad filium qui tenetur ex pietate defendere patrem, & ad seruum & famulum qui tenetur defendere dominum: verum tamen quoniam huiusmodi irregularitas non habetur in iure, neque rursus ratio conuincit quod homicidium consequutum sit voluntarium

C secundùm morem loquendi iuris, imo vero neque casuale, non oportet illic ponere irregularitatem: nam pari ratione diceres, quòd frater qui non defendit fratrem, & amicus qui non defendit amicũ, manet irregularis: quia etiam ex quadam iustitia largo modo dicta tenentur se adinuicem defendere. Cæterum de famulo & de seruo maior ratio est, quod in prædicto casu incurrat irregularitatem: quoniam est quoddam pactum implicitum & interpretatiuum, quòd isti custodiant sicut res ipsas familiares etiam damnum ipsius domus: quando possunt absque notabili suo detrimento defendere: atque ita quemadmodum famulus tenetur restituere rem quam videt rapi à latrone dum ipse tacet dum

D facile potuisset defendere rem illam: ita etiam est reus mortis ipsius domini, dum facile potuit defendere & non defendit.

Neque valet obiectio, quod pater maiore vinculo tenetur defendere filium, quam ipse famulus patrem familias, ergo et ille incurret irregularitatem: negamus enim consequentiam: quoniam in irregularitate quæ sequitur ex homicidio voluntario, magis attenditur ratio propria iniustitiæ, quàm alterius vitij: nam etiam ex odio potest aliquis non defendere proximum quem commodè poterat defendere: & tamen ille non manet irregularis secundùm communem opinionem, & tamen non consistit ratio incurrendi irregularitatem in eo quod

E maiori vinculo tenetur defendere, vel in eo qui maiori malitia non defendit: sed in eo quod sit caussa influens directè vel indirectè in ipsum effectum occisionis: quod quidem non contingit quando aliquis tenetur ex alia virtute defendere præter ipsam iustitiam: quapropter ad hoc quod incurratur irregularitas ex ipso homicidio, requiritur vel ratio iniustitiæ, vel influentia directè in ipsam occisionem.

Secunda conclusio certissima quæ sequitur ex prima & ex ratione illius. Quando aliquis impedit alium ne defendat proximum qui est in periculo vitæ, manet irregularis si mors fuerit sequuta. Hanc asserit Nauar. in loco supra citato. Et ratio est manifesta.

festa: quia per actionem iniuriosam impedit defensionem proximi, ergo, est causa mortis illius. Neque ualet respondere, quod ipse impeditus non tenebatur succurrere nisi ex charitate, ergo impediens nõ peccat contra iustitiam impediendo. Non enim ualet ista consequentia. Nam etiam Petrus non teoetur dare eleemosynam: nisi ex charitate & misericordia: & tamen impediens peccat contra iustitiam respectu pauperis.

Sed aduertendum est in casu istius conclusionis, quod si quis sciens & prudens impediat aliquem ne defendat, erit irregularis homicidio uoluntario: si autem ex inconsideratiooe culpabili impediuit defensorem, erit homicidium casuale.

Tertia conclusio quæ communiter asseritur. Qui cognoscit aut uidet quod amici aut cõsanguinei u.l familiares, tractant inter se de occidendo inimico & uindicanda iniuria sibi facta & non impedit modo sibi possibili ne interficiatur inimicus: erit irregularis, morte sequuta. Ita docet Couar. ubi supra. & Nauar. imo addit Nauarro, quod si non potest obtinere ab illis ne occidant inimicum, tenetur admonere illum, ut sibi caueat aliàs manebit irregularis. Ratio huius sententiæ est, quia in huiusmodi casu illud silentium est consensus cum homicidijs, & uerificatur regula iuris, qui tacet consentire uidetur. At uero hæc sententia sic uniuersaliter asserta nobis nõ placet. Et probatur, quod sit falsa. Si illi conferrent inter se de occisione amici, ego non maoerem irregularis tacendo, etiam si illi occiderent amicum quamuis certè peccarem contra charitatem & amicitiam: ergo neque si taceo quando agitur de occisione inimici manebo irregularis. Aotecedens, communis sententia est, ut statim dicemus. Consequentia probatur, quia non magis debeo ex iustitia inimico quam amico, imo minus, ergo.

Deinde, si in prædicto casu ego taceo, quia existimo nihil me effecturum cum illis, uel quia timeo aliquod damnum magnum, non manebo irregularis: ergo neque si simpliciter & absolutè taceã sine istis circunstantijs: Probo consequentiam, quia ego non magis influo in effectum occisionis in uno casu quã in alio. Dicendum ergo mihi uidetur, quod ista tertia concusio intelligatur de irregularitate quantum ad iudiciũ fori ecclesiastici exterioris: merito enim iudicabitur irregularis, quia merito p̃sumitur quod suo silentio fauet consultationi amicorum de occisione inimici, & moraliter loquendo ita contingit de facto, quod silentinm illud in tali casu nocet inimico. Cæterum in foro conscientiæ aliter iudicandum est. Si enim re uera silẽtium illud non fauet neque fuit exhortatiuum ad occisionem inimici, non manebit ipse tacens irregularis: & hoc probant argumenta quæ fecimus contra conclusionem. Imo uerò adijcimus, quod si silentiam illud est quasi exhortatiuum ad occisionem amici uel filij uel patris, manebis irregularis tacens.

Quarta conclusio. Præter casus positos in tribus conclusionibus, qui permittit occisionem proximi sciens & prudens, non manet irregularis. Ita tenet Nauarrus ubi supra. Et probatur, quia in talibus casibus tãtum tenetur homo ex charitate defendere nequa uiolat leges iustitiæ: ergo non incurrit irregularitatem ex homicidio. Probatur consequentia. Quia homicidium est contra iustitiam, imo uero etiam si tacens complaceat sibi in morte proximi, non manebit irregularis, si eius silenoium non influat in effectum, scilicet in mortem proximi directè neque indirectè. Et ratio est manifesta: quia quãuis ille in corde suo est homicida coram Deo, tamen irregularitas non incurritur nisi ex occisione exteriori cuius homo est causa.

Ad argumentũ ex cap. quantę. respondetur, quod quicquid sit de excommunicatione, consequentia nihil ualet: quia excommunicatio attendit iniuriã quæ irrogatur clerico, & statui ecclesiastico, & propterea uoluit ius Canonicum, ut ex non defensione clerici, incurratur excommunicatio. At uero irregularitas quæ incurritur ex homicidio, attenditur ex quadam significatione mansuetudinis uel humilitatis: & ideo noluit ius Canonicum, ut incurratur ex non defensione. Et denique potissima ratio est, quia irregularitas non incurritur, nisi sit expressa in iure. At uero irregularitas ex homicidio uoluntario uel casuali, expressa quidem est in iure: quod autem non defendens sit irregularis non colligitur uniuersaliter, sed solum in casibus triũ nostrarum cõclusionũ.

DVBITATVR secundo, circa secundam conclusionem, an quando irregularitas incurritur propter culpam, sufficiet quod culpa sit uenialis, an uero requiratur quod sit mortalis? Et arguitur primo ad probandum quod sufficiat uenialis culpa. Ex D. Th. ubi supra, ubi ait quod homo iocurrit homicidij reatum, quando noo remouet ea quæ debet uitare: sed, quaodo homo uenialiter peccat, ex quo sequitur occisio hominis, non remouet id quod debuit uitare: ergo &c. Secundo arguitur. Peccatum ueniale est uoluntarium, ergo homicidium quod sequitur ex illo, erit sufficienter uoluntarium ad contrahendam irregularitatem. Tertiò arguitur. Clericus in minoribus constitutus si exerceat iudicium in causa sanguinis, non peccat nisi uenialiter, ut habet communis opinio: & tamen incurrit irregularitatem, dum iudicat si sequitur mors, ergo &c.

Quartò arguitur, supra diximus, quod irregularitas semper cõtrahitur ex occisione hominis uel mutilatione, nisi sit purè casualis, uel sequatur ex defensione propriæ uitæ cum moderamine inculpatæ tutelæ: sed cum aliquis occidit hominem ex aliqua ira quæ noo sit peccatum mortale, sed ueniale, ut si motus ille iræ non fuit plene deliberatus, nec tamen fuit motus primo primus, in quo nullum est peccatum, sed fuit motus secundo primus, ut aiunt Theologi, in quo est ueoiale peccatum: tunc dicimus quod uidetur incurri irregularitas: siquidem cõsequitur homicidium non purè casuale, neque ex defensione propriæ uitæ.

Ad hoc dubium Caiet. hic dicit sufficere culpam uenialem. Syluest. tamen in uerb. homicidium. 2. §. 2. reg. 4. tenet quod leuissima culpa in homicidio casuali non inducit irregularitatem. Et probat ex cap. quæsitum. de pœnit. & remiss. ubi sacerdotes Græci excusantur ab irregularitate propter mortem filiorum paruulorum: si tamen malitiosè non procurauerunt illam uel ex negligentia studiosa fuerit mors consequuta. Ergo non incurritur irregularitas, si solum fuerit leuissima culpa, qualis est peccati uenialis. Alij uerò Caoonistæ aiunt, quod si leuissima culpa fuerit non in omittendo, sed in cõmittendo: incurritur irregularitas. Ita Couar. ubi sup. par. 2. §. 4. num. 9. Alij dicunt, quod siuè leuissima culpa sit in committendo siuè in omittendo, numquam incurritur irregularitas ex illa. Alij etiam dicunt, quod si leuissima culpa est omittendo potest irregularitas incurri ab illo qui tenetur ex pacto & mercede adhibere diligentiam, & non adhibuit. V. g. si quis sit conductus ad custodiendum infirmum, & sua leuissima culpa infirmus bibat uinum, & moriatur, incurrit irregularitatem. Ita Syluest. ubi supra. quæst. 15. & Couar. ubi supra.

noris. Argumenta verò quæ contra conclusionem possunt obijci vnico verbo soluuntur, si dicamus quod quanuis homo teneatur plus diligere vitam proximi, quàm bona propria temporalia: hoc tamẽ præceptum non obligat nisi in casu necessitatis proximi, & per media communia & ordinata ad illum finem, hic tamen casus non contingit quando proximus ẽ aggressor ex malitia sua. At vero si ex ignorantia inuincibili aggreditur bona mea rapere, putans esse sua, videtur quod tunc non possim illa defendere occidendo illum. Respondetur nihilominus, quòd iam est in culpa dum propria autoritate contendit vendicare sibi illa bona, sed deberet petere ante iudicem.

DVBITATVR tertiò. An sit licitum repercutere eum qui postquam percussit, separat se ab aggressione. v. g. si quis dedit alapam proximo, an percussus possit statim repercutere?

Arguitur primò pro parte affirmatiua. Quia illa repercussio ẽ recuperatio honoris qui actualiter offenditur, & repercussione defenditur & recuperatur.

Arguitur secundò à simili. Licitum est persequi latronem fugientem capta præda, & eripere illam de manibus eius per uim, etiam cum periculo uitæ latronis, ergo in casu posito in fragranti iniuria, repercutere est quasi eripere prædam honoris de manibus iniqui aggressoris.

Arguitur tertiò. Si quis irritet alterum ad singulare certamen taliter quod irritatus amittat honorem, nisi acceptauerit pugnam aut statim euaginauerit gladium: & licitum est illi defendere suum honorem, etiam si is qui irritauit illum uerbis, iam taceat neque ultra progrediatur, ergo etiam licitum erit percutientem repercutere pro defensione honoris qui adhuc læditur.

Nihilominus sit nobis certissima conclusio & catholica doctrina. Non est licitum repercutere eũ qui percussit, nisi forte adhuc perseueret in pugna: tunc enim repercussio hẽt ratione defensionis respectu imminẽtis periculi, non uindictæ respectu præteritæ iniuriæ. Probatur egregio testimonio 1. Petri. cap. 3. Non reddentes malum pro malo, neque maledictum pro maledicto. Item probatur, quoniam uindicta non est licita particularibus, ut patet Ecclesiast. 28. Qui uindicari vult, à domino inueniet vindictam. At vero qui repercutit vindicat se de percutienti, ergo peccat mortaliter. Hæc est communis doctrina Theologorum bene sentientium. Et si quis aliter sentit iudicio nostro contradicit sacræ Scripturæ. Verum est tamen quòd non desunt qui uelint fingere quòd illa repercussio non habet rationem uindictæ dum fit in feruore pugnæ: sed potius est defensio honoris. Et idem dicunt de illo qui acceptat duellum irritatus ab alio, aiunt enim quòd per illam acceptationem homo defendit honorem suum. Sed profecto uehementer falluntur dum ita paralogizantur: quod patebit ex solutionibus argumentorum.

Ad primum argumentum respondetur, nego antecedens. Quia quanuis honor secundùm leges diaboli recuperetur, tamen recuperatur per uindictam, quod est illicitum. Et ratio est: quia honor iã est læsus propter illam percussionem priorem, & ideo non habet locum ibi iam defensio, sed est mera uindicta ipsa repercussio: quamuis per illam recuperetur honor apud uiros huius seculi, qui sunt idolatræ mundani honoris.

Ad secundum concedo antecedens & nego consequentiam. Ratio differentiæ est manifesta. Quo-

A niam latro adhuc est in exercitio capiendi aliena, dum non est iam in loco quieto retinens rem alienam. At uero qui semel percussit uel contumeliam dixit, iam læsit honorem meum, neque portat secum quidquã meũ quod ego possim eripere da manibus eius: sicut si quis abscindat manũ meam, non possum ego abscindere manũ eius. Imo si occidat equum meum: non possum ego occidere equum illius. Quia illa operatio nõ habet rationem defensionis, sed potius offensionis per vindictam. Ita igitur homo se habet qui pro recuperatione honoris repercutit eum qui se percussit. Cæterum de antecedente argumenti, nota quòd si fur vel latro iam constituit se in loco tuto, vel rem alienam deposuit

B vel abscondit; non est mihi licitum per vim recuperare meam rem: quia tunc iam ille non infert vim actualiter, sed omnino iam cessauit. Vnde oportet, q respublica iudicet de latrone & compellat vt mihi restitua. Quòd si quis obijciat. Si de facto ego contẽdam cum latrone vt reddat quod abstulit, ille non poterit iustè defendere rem illam, igitur ego iustè contendo eripere rem illam. Respondetur nego cõsequentiam. Quia non est innocentes, quòd sit iniusta pugna ex vtraque parte: maximè quòd defensio latronis est contra iustitiam commutatiuam: compulsio autem mea est contra iustitiam legalem, atq; ita diuersis rationibus vtraque pugna est iniusta.

Ad tertium respondetur, quod nullo modo est li-

C citum acceptare duellum quod condemnatur in Cõcil. Trident. Sess. 25. c. 19. in decreto de reformat. & quamuis grauissimæ pœnæ quæ illic apponuntur cõtra sic pugnantes & contra fauentes illos, intelligãtur de solenni duello, non solum illud duellum est illicitum iure naturæ, sed etiam quodlibet aliud singulare certamen eorum, qui se adinuicem inuitant vel irritant ad pugnam, est iure naturæ illicitum: nã vterque se exponit periculo mortis vel occisionis: neque potest habere rationem defensionis talis acceptio. Poterit tamen homo sic irritatus ab alio prudenter & Christianè respondere pro defensione sui honoris, dicendo vbicunque tu me fueris aggressus, vir ego sum qui me possum defendere, etiam forte

D cum malo tuo atque periculo. Atque ita vim moderatè repellit, quousque ille armis velit vti. Tunc enim iam constat quòd armis potest se defendere. Sed adhuc dubitat aliquis iratus me vocat dicens, quòd vult mihi certa verba facere seorsum, an sit licitum exire, etiam si suspicet, quòd ille vult vti armis contra me? Ad hoc respondetur, quòd prudentia opus est in huiusmodi casibus, fortassis enim habet rationem defensionis, si in tali casu vir nobilis irritatus velit exire ad audiendum sermonem eius qui irritat: quia forte verbis terminabitur illorum dissidium. At vero si irritatus, est certus moraliter, quòd irritans vult cum illo digladiari, debet verbis suum honorem modestè defendere, vt iam diximus

E sed non tenebitur domi manere, sed poterit exire quoties sibi opportunum erit ad negotia sua tractanda.

DVBITATVR quarto. An in defensionem sui, licitum sit præuenire eum qui paratus est iniquè aggredi? Verbi gratia, an vxor quæ certa est, quòd maritus vult nocte illam suffocare, possit præuenire maritum, & illum occidere. Similiter an habeat rationem defensionis; si quis occidat eum qui vadit ad iudicem, vt imponat falsum testimoniũ propter quod erit occidendus, vel infamãdus vel amissurus bona temporalia.

Pro solutione nota, quòd præuenire in præsenti est, antequam inimicus inuadat damnificare. Nota

est

secundò, quòd aliquando huiusmodi præuentio nō est simpliciter præuentio, sed secundum quid uerbi gratia, quando ego post unum actum aggressionis præuenio alterum, quem prudenter timeo esse futurum in damnum meum.

Sit igitur prima conclusio. Non est licitum simpliciter præuenire eum, quem timeo futurum esse aggressorem. Probatur, quia illa præuentio non est propriè defensio, sed directè est occisio hominis ordinata ad conseruationem propriæ vitæ quemadmodum si adultera nouit, quòd maritus est cōscius adulterij quod illa commisit: qui tamen nondum quidquam parauit, nihil dixit, unde colligat, quòd est actualis aggressor; nihilominus mulier prudenter timet, quòd illam sit occisurus. Dicimus quòd in hoc casu, non est licitum præuenire maritum, & per insidias illum occidere. Confirmatur conclusio. Quia illud uniuersali principium, vim vi repellere licet, nullo modo verificatur in illo casu: quia potius verificatur, quando supra iniuriam factam altera additur.

Secunda conclusio. Postquam iam aggressor fecit aliquam actionem parando mihi insidias, quas ego aliter effugere non possum nisi occidendo illū: tunc licitum est mihi medio tempore, antequàm insilat meum damnum, occidere insidiantem etiam si prouide quotiens sit. Ratio est: quia tunc propriè loquendo est defensio vitæ meæ: nam profectò moraliter loquendo, ille est actualis aggressor. v.g. in casu posito, potest mulier adultera occidere maritum de quo certa est quod iam habet vel venenum paratum, uel gladium aut aliquid simile: tunc enim vim repellit moraliter loquendo, quanuis physicè pro tunc ipse maritus nihil agat. Similiter dico de secundo casu: quod si ille qui vadit ad iudicem fuerit admonitus & noluerit retrocedere, poterit is qui iniuriam patitur occidere illum defendendo se vel sua si aliter non potest. Imo vero Caiet. infra in q. 95. ar. 8. ad 3. & in summa in verbo duellum, ait, quòd innocens tunc poterit prouocare accusatorem ad duellum & occidere: quoniam accusator iam inuadit innocentem occisurus gladio iudicis. Quin potius secundum istam rationem posset etiā occultè occidere aggressorem non prouocando ad duellum, siquidem habet illa actio rationem defensionis cum moderamine inculpatæ tutelæ. At vero contra hanc sententiam Caietani sunt tria argumenta. Primum argumentum est. Si ipse accusator bona fide imponeret mihi crimen, non liceret mihi illum occidere, ergo neque si mala fide. Probo consequentiam. Quia defensio vitæ propriæ, vt iam diximus licita est etiam contra ignorantem inuincibiliter.

Arguitur secundò. Sequeretur quòd etiam si accusator intenderet damnificare in causa ciuili, licitum esset illum occidere. Probatur consequentiā. Quia si illa actio habet rationem defensionis, licita erit pro conseruatione rerum temporalium. Consequens autem videtur esse inconueniens. Quoniam tunc daretur occasio litigantibus, ut occiderent homines quos falsos testes esse iudicauerint: quod esset magna perturbatio reipublicæ. Confirmatur. Nam iudex iustè puniret talem interfectorem, ergo ipse iniustè occidit.

Arguitur tertiò. Quia propriè vis non dicitur, nisi quando aliquis actualiter aggreditur aliquo facto per se nociuo, sed ille accusator nondum sic aggreditur, ergo tunc non verificatur, quod vim vi innocens repellit. Magister Soto propter hoc tertium argumentum in lib. 5. de Iust. & iure. q. 1. art. 8.

A tenet partem negatiuā. Nihilominus sententia Caietani mihi multo probabilior est. Et cōfirmatur, quia licitū esset mihi occidere hominem qui vocat seruum, ut me occidat: si non habeo alium medium, quo vitā seruem incolumem. Item si quis vadit vt soluat uel irritet canem aut leonem contra me, licitū est mihi illum occidere, antequàm soluat canem aut leonem, ergo etiam in casu posito licitum erit occidere accusatorem uel inuasorem.

Ad argumenta in oppositum respondetur. Ad primum, quòd sicut nō possum me defendere per vim ab ipso iudice & ministris, qui bona fide secundùm allegata & probata procedunt, etiam si ex ignorantia id faciat, ita neque accusatorem possum occidere,

B qui bona fide & iuridicè me accusat. Ratio est, quia omnes isti exequuntur officium legalis iustitiæ, ac per consequens non faciūt mihi iniuriam. Et confirmatur. Quia innocens probatus nocens tenetur pati mortem illatam à ministris reipublicæ, ergo accusatus tenetur pati accusationem factam secundū legalem iustitiam. Ratio vtriusque est: quia sic expedit communi bono reipublicæ. Cæterum quàndo quis me inuadit uel accusat siue ex malitia siue ex ignorantia & non secundum iustitiam legalē, licitū mihi est me defendere, non obstante morte illius.

Sed rogat quis quid agam ego, si quis uadit ad me accusandum de crimine uero sed occulto, ex cuius accusatione mihi certum periculū creatur mor-

C tis uel infamiæ. Respondetur, quòd si ille non habet ius ad me accusandum, neque procedit secundùm iustitiam legalem, ita me possum defendere ab illo, sicut ab imponente falsum crimen.

Ad secundum argūm respondetur concedo sequelam. Diximus enim iam quod licitum est pro defensione rerum temporalium inuasorem occidere. Cū igitur ille accusator per se uel per tertiam personam iniquè contendat accipere mea bona: licitum mihi erit illa defendere. Neq; illud inconueniens sequit ex ista doctrina, nisi ex malitia hominum litigantium: qui non prudenter examinabunt circunstantias, in quibus licitum est falsum accusatorem & falsum testem occidere. Ad confirmationem respon-

D detur, concedo antecedens, & nego cōsequentiam. Quia iudex procederet ex falsa præsumptione. At si iuridicè posset probari ratio iustæ defensionis, tunc iudex iniquè puniret interfectorem.

Ad tertium argumentum respondetur, quòd moraliter loquendo, ille iam cœpit facere uim quando apposuit causam certam periculi futuri: sicut qui parat laqueum pedibus meis in loco per quem mihi necesse est transire; neque enim debeo expectare ad repellendam uim, quando iam nullum erit remedium. Sed tunc uerè me defendam, quando iam posita est aliqua actio per quam per bonam cōsequentiam sequitur meum periculum: alioquin postea nullus est locus defensioni relictus.

E DVBITATVR quinto & ultimo. An sit licitum intendere occisionem aggressoris, ut seipsum homo defendat uel sua bona?

Arguitur primò pro parte affirmatiua. Omne quod licitum est facere, licitum est intēdere & uelle: sed licitum est occidere inuasorem defendendo secum moderamine inculpatæ tutelæ, ergo & uelle occisionem illius & intendere illam.

Arguitur secundò. Licitum est se defendenti ferire aggressorem in corde illius: imo & hoc ipsum intendere, sed talis percussio ex natura sua mortifera est, ergo etiam est licitum intendere occidere illum.

Arguitur tertiò. Quoniam sententia D.Tho.

videtur nimis scrupulosa. Quis enim est qui se defendat, qui non eligat occisionem inuasoris, quando non aliter potest euadere? sed electio esse nó potest sine intentione finis: imo idem actus est electio & intentio diuersis rationibus, ergo nó peccat mortaliter, qui intendit occidere inuasorem, vt se defendat. De hac difficultate M. Soto vbi supra, ait mentem D. Tho. claram esse, videlicet quod tunc duntaxat homicidium fit ex intentione propter defensionem, quádo quis alterum aggreditur, ipsum præueniens vel ad vindicandam præteritam iniuriam vel ad cauendam futuram. Et ideo optime ait D. Tho. id tantum licere publicę potestati, vel per bellum respectu hostium exteriorum, vel per exequutionem iustitiæ respectu pestilentium ciuium. Sed quando aliquis se defendit cum moderamine inculpatæ tutelæ, dicit quod nihil horum contingit, etiá si homo directè mittat iaculum ad cor, vt occidat aggressorem. Vnde videtur sentire quod se defendendo cum moderamine non intendit occisionem aggressoris. Et inquit insuper: quòd potest teneri, quòd talis occisio non est mediũ ad cóseruationem vitæ: sed conseruationis effectus. Nam consueto sermone rectè etiam appellatur medium, eodemq; nomine vtitur D. Thom. in hoc artic. Hactenus Magister Soto Verum tamen hic modus dicendi & explicandi doctrinam D. Tho. neque nobis placet, neque D. Tho. est, nusquam enim D. Tho. dicit quod occisio hominis est medium licitum personę priuatæ ad conseruationem vitę, sed inquit, quod ipsa defensio est medium ad conseruationem vitæ, & quod ipsa occisio est effectus per accidens consequutus & pręter intentionem. Pręterea limitare occisionem hominis ex intétione, tantum ad illos modos, falsum est. Nam potest quis intendere occidere hominem, vt rapiat pecunias vel ob aliuni finem ad salutem suam conseruandam. Alij autem aiunt, quòd licitum est velle occisionem & intendere tanquam effectum necessario consequutum ex defensione vitæ: non autem vt medium ad finem. Sed neque isti attingunt veritatem & mentem D. Tho. ná ipse appellat talem occisionem effectum per accidés & præter intentioné defendentis seipsum. Quapropter effectus ille nulla ratione potest dici moralis & voluntarius ipsi defendenti se. Et ratio est manifesta. Quia ille effectus non est directè voluntarius, vt patet. Neque indirectè, quia non tenetur homo euitare illum effectum, dum secum moderatione defendit, ergo nullo modo est voluntarius. Itemq fallantur in eo quod dicunt esse effectum necessario consequutum ex defensione vitę. Etenim si dum ego defendo vitam meam, ipse aggressor separet se: nó sequitur mors illius. At vero si persistit adhuc, & ego me non possum aliter defendere, tunc necessario ex suppositione, consequitur occisio aggressoris, non ex ipsa defensione vt est operatio defendentis volita & moralis. Et propterea propriè respectu illius defensionis dicitur effectus per accidens & præter intentionem operantis. Caiet. autem in hoc loco optime explicat mentem D. Tho. exemplo medici, qui intendit sanitatem infirmi per mediam potionem, ex qua cósequitur debilitatio infirmi. Tunc enim profectò constat, quòd medicus non intendit directè vel indirectè debilitare infirmum: neque accepit pro medio debilitationem: sed solum permittit illam propter maius bonum. Quemadmodum etiam Deus concurrit ad aliquam operationé quatenus bona est, quę tamen necessario est peccatum, quatenus est à libero hominis arbitrio contra legem operante: & tamen nullo modo intendit Deus

A peccatum, neque directè neque indirectè neque est causa peccati simpliciter: sed solum permittit peccatum propter aliud maius bonum. Ita omnino se habet qui se defendens cum moderamine inculpatæ tutelæ aggressorem occidit.

Pro solutionem argumentorum notandũ est, quòd idem actus materialiter potest esse bonus respectu vnius voluntatis, & malus respectu alterius. v.g. passio Christi fuit valde bona respectu voluntatis Christi: at veró fuit mala vt procedebat à voluntate Iudæorum & crucifigentium.

Notandum secundò. Quod in defensione cũ moderamine inculpatę tutelæ, idem actus materialiter est defensio, & est occisio. Defensio quidem bona,
B quia consideratur ex parte ipsius defendentis tanquam medium proportionatum fini, qui est vitæ cóseruatio. Occisio autem est mala respectu inuasoris quia ipse tenebatur se subtrahere ab illo periculo. Et ideo est illi indirectè voluntaria. Cæterum causa physica occisionis illius bonę potest contingere quod sit ipse defendens se, nó autem erit causa moralis, nisi fortè ex vindicta & odio occidat aggressorem, cum se defendit etiam cum moderamine inculpatæ tutelæ. Est autem hæc doctrina valde necessaria pro alijs materijs moralibus. Sunt enim aliqui casus, in quibus oportet aduertere, an aliquis effectus, qui alias esset malus moraliter, sit dicendus
C effectus per accidens, & præter intentionem? Et assumatur vt medium, vt sit directè, vel indirectè volitum? Cuius rei sint nobis duo exempla. Infirmatur quis vehementer infirmitate stomachi, vel opilatione uentris, ad cuius remedium necesse est puri & optimi uini magnam quantitaté sumere: unde rursus necesse est, naturaliter quod infirmus inebrietur. Tunc nihilominus secundùm communem sententiam licita est illa medicina, nó obstáte ebrietate, quóniam ebrietas in illo casu est effectus per accidens, & præter intentionem accipientis medicinam per se ordinatam ad salutem. At veró si illa medicina immediatè dirigeretur ad ebrietatem, non esset licitum illam sumere, etiam si ex ebrietate rursus sequeretur conseruatio uitæ. Ratio est: quia nó
D sunt facienda mala, ut inde ueniant bona: sicut etiam non sunt relinquenda bona, quamuis præter intentionem operantis sequantur mala: iuxta illud commune. Prouerbium; Potius scandalum nasci permittitur, quàm ueritas relinquatur. Est aliud exemplum. Si ad cóseruandam uitam, necessaria esset naturaliter expulsio superflui seminis: nihilominus non esset licitum uti medicina uel confricatione excitatiua pollutionis. Ratio est, quia tunc sumeretur medium, quod secundùm se illicitum est. At uero si esset aliqua medicina, quæ immediatè ordinaretur ad confortandum partes uegetatiuas uel ad purgandum hominem, unde consequeretur physicè effusio seminis: licitum esset sumere talem medicinam,
E quia illa effusio est effectus per accidens, & præter intentionem accipiétis medicinam, nisi homo consentiat uel desideret ipsam pollutionem: sicut potest etiam peccare se defendendo, qui gaudet de morte aggressoris. Cæterum dijudicare, qui nam dicantur effectus per accidens, & in quo casu teneatur homo relinquere actionem aliàs bonam, ne inde consequatur malum: uel in quo casu sit ei licitum prosequi bonam actionem, etiamsi inde sequatur aliquod malum: magnum negotium est & prudentię non vulgaris. Duo tamen documenta uniuersalia possumus ante oculos, habere in huiusmodi casibus dijudicandis.

Primum documentum sit. Quando actio bona

secun-

secundùm se, ex qua sequitur aliquis effectus secundùm se illicitus vel nociuus respectu alterius: est tamen mihi necessaria ad conseruationem eius, ad quod habeo ius: erit mihi licitum in illa bona actione perseuerare: dummodo effectus ille per accidens consequutus non sit nociuus notabiliter bonis communibus. Et multo magis erit licitum persistere in illa actione, quando ipsa est promotiua boni communis. Hoc documentum verificatur in actione defensionis propriæ vitæ, ad quā sequitur occisio aggressoris: & in sumptione medicinæ, ad quam sequitur per accidens ebrietas vel emissio seminis. Verificatur etiam maximè in bello iusto, quando milites pugnantes contra hostes, & ciuitatem, occidunt pariter innocentes per accidens, & præter intentionem. Sic enim expedit communi bono, quòd milites non desistant ab impugnatione ciuitatis, non obstante innocentum periculo.

Secundum documentum sit. Quando actio illa quæ bona est, aut certè non est mala secundum se, non est mihi necessaria, sed potius parum volis: etsi cessem ab illa, parum aut nihil nocumenti mihi accidit: & ex alia parte sequitur aliquod nocumentū notabile proximo: teneor cessare ab illa actione vel ex charitate vel ex iustitia. Verbi gratia. Si quis recreandi animi gratia velit iaculari ad scopum, ad quam actionem ille ius habet: tamen si dum vult iaculari videat hominem transeuntem, & nihilominus iaculetur, & occidat hominem: non potest dici illa occisio effectus per accidens, & præter intentionem iaculantis, sed est illi indirectè volita illa occisio. Et ratio est, quia ille tenebatur cessare ab illa actione: ex qua cessatione parum, aut nihil damni reprobat: quamuis aliàs haberet potestatem iaculādi. Et per hunc modum in alijs casibus philosophandum est de proposita difficultate.

Ad argumenta in oppositum respondetur. Ad primum quod si sermo sit de licito per se: maior est vera, sed minor est falsa, quod sit licitum per se & absolutè occidere aggressorem: sed solum dicitur esse licitum seu potius non illicitum in sua causa per accidens. Et idcirco non valet consequentia dum infertur, ergo licitum est velle & intendere occisionem aggressoris: sed solum sequitur, ergo licitum est velle & intendere defensionem propriæ vitæ, nō obstante occisione aggressoris.

Ad secundum respondetur, concedo maiorem & minorem, & nego consequentiam. Quia variatur appellatio uerbi intendere. Non enim sequitur, quod si quis intendit vnum cui aliud intrinsecè annectitur, quòd intendat illud quod intrinsecè annectitur: quemadmodum medicus intendit dare medicamentum propter salutem infirmi: cui tamen medicamento intrinsecum est, quod debilitet, tamen non sequitur quod medicus intendat debilitationem infirmi: nec directè nec indirectè velit eam.

Ad tertium argumentum respondetur, quod sententia Diui Thomæ, non est scrupulosa prout à nobis explicata est. Eodem enim modo potest homo se defendere cum moderamine inculpatæ tutelæ, non obstante occisione inimici, atque si licitum esset in illo casu intendere occisionem tanquam medium ad salutem propriam. Quin potius doctrina Diui Thomæ sic explicata, est necessaria pro alijs materijs. Et si quis aliter loquitur impropriè loquitur: etiam si sentiat nobiscum.

A

ARTICVLVS VIII.

Vtrùm aliquis casualiter occidens hominem, incurrat homicidij reatum.

AD Octauum sic proceditur. Videtur, quòd aliquis casualiter occidens hominem, incurrat homicidij reatum. Legitur enim Genes. 4. quòd Lamech credens interficere bestiam, interfecit hominem: & reputatum est ei ad homicidium. Ergo reatum homicidij incurrit, qui casualiter hominem occidit. B

2. Præterea. Exodi. 21. dicitur, Si quis percusserit mulierem prægnantē, & abortiuum fecerit: si mors eius fuerit subsecuta, reddet animam pro anima. Sed hoc potest fieri absque intentione occisionis. Ergo homicidium casuale habet homicidij reatum. C

3. Præterea. In decretis distinctione 50. † inducuntur plures canones, quibus casualia homicidia puniuntur. Sed pœnæ non debentur nisi culpæ. Ergo ille qui casualiter hominem occidit, incurrit homicidij reatum.

In decret. dist 50 c. miror. & c. clericū. & capi. de his clericis & c. si quis viduam.

Sed contra est, quod Augustinus † dicit ad Publicolam, Absit, ut ea quæ propter bonum ac licitum facimus, si quid propter hoc præter nostram voluntatem quicquam mali acciderit, nobis imputetur. Sed contingit quandoque, vt propter bonum aliquod facientibus, homicidium consequatur casualiter. Ergo non imputatur facienti ad culpam. D

Epis. 154. non multū procul à fine epi. tom. 2.

Respondeo dicendum, quòd secūdum Philosophum in secundo † Physicorum, Casus est causa agens præter intentionem. Et ideo ea quæ casualia sunt simpliciter loquendo, non sunt intenta, neque voluntaria. Et quia omne peccatum est voluntarium secundum Augustinum, consequens est, quòd casualia, inquantum huiusmodi, non sunt peccata. Contingit tamen, id quod non est actu, & per se volitum vel intentum, esse per accidens volitum vel intentum, secundum quod causa per accidens dicitur remouens prohibēs. Vnde ille qui non remouet ea, ex quibus sequitur homicidium, si debeat remouere, erit quodammodo homicidium voluntarium. E

Lib 2. text. 49. & 50. to. 2.

ne videantur procedere de foro iudiciario. Alter er- A go respondet Couarruuias dicens, quòd dubium de irregularitate potest contingere dupliciter. Vno modo ut sit dubium de ipso iure. Altero modo vt sit dubium de ipso facto. Hoc est, possumus dubitare an sit lata aliqua lex de tali irregularitate: & rursus possumus dubitare, an Petrus fecerit illam actionem propter quam sit posita irregularitas. Dicit ergo quod quando dubium fuerit de ipso iure: iudicandum est, quod Petrus non sit irregularis. Et probatur ex ca. is qui. ubi supponitur quod nulla est irregularitas, nisi habeatur expressa in ipso iure: at vero si dubitatio fuerit de facto: tunc in utroque foro debet Petrus censeri irregularis, quoniam ita disponit ius ecclesiasticum in illis tri- B bus citatis capitulis. Et quantum ad hoc ita procedendum est de ipsa irregularitate, sicut si esset materia fauorabilis. Et præter ipsa iura citata est etiá ratio quæ colligitur ex iure. Quoniam in æquali dubio ea pars est eligenda in qua minus periculi est. Sed in materia de qua loquimur minus periculi est, si homo se gerat ut irregularis: quia ex hoc nullum timetur malum, at vero ex opposito magnum incommodum timetur, scilicet, quod irregularis & indignus minister celebret sacramentum. Ex qua etiam ratione possumus colligere, quod si fuerit æquale dubium an Petrus sit excommunicatus aut suspensus, debet se habere tanquam excommunicatus & interdictus, maximè in foro conscientiæ: & C debet quærere absolutionem ab huiusmodi uinculis antequam celebret. Sequitur deinde principaliter quod nulla irregularitas contrahitur propter actum purè interiorem. Probatur quia omnis irregularitas introducta est iure pontificio: sed ius pontificium nihil decernit circa actus purè interiores, ergo. Vnde non facile intelligitur, quid significent quędam uerba quę habentur in Iubilæis & Priuilegijs. Videlicet, quod confessarius electus possit dispensare super irregularitate etiam mentali. Fortassis posset quis dicere, quod nomine irregularitatis interioris & mentalis intelligenda est illa quæ incurritur propter actum exteriorem; sed ille actus est occultus, neque potest in iudicio pro- D bari: ita vt talis irregularis absoluatur tantum in foro animæ. Huic sententiæ non videtur refragari Couarruuias vbi supra: eo quod verba illa Iubilæi non videntur posse habere alium sensum: quoniam esset ridiculum explicare illam de irregularitate purè mentali. Quia nulla talis est, neque esse potest. Ista intelligentia non est nobis improbabilis: & certè probabilior esset; nisi contingeret, quod in multis literis Apostolicis aliqua inferuntur ex inaduertentia notariorum quæ omnino sunt impertinentia & nullum operantur effectum. Sequitur etiam ex dictis falsum esse quod irregularitas incurritur ex effusione sanguinis aut seminis in Ecclesia, sicut opinatus est Soto vbi supra artic. 4. ratio est quia in E toto iure non inuenitur.

Est tamen argumentum ad probandum quod est aliqua irregularitas diuino iure introducta. Quoniam irregularitas bigamiæ incurritur ante baptismi susceptionem, vt verbi gratia, si infidelis in statu infidelitatis duas habuit vxores successiuè, est irregularis, ita ut etiam postea suscepto baptismate, non possit promoueri ad ordines sine dispensatione irregularitatis. At uero lex positiua ecclesiastica non extenditur ad eos qui non sunt baptizati, ergo illa irregularitas non incurritur ex iure pontificio. Maior habetur expressè in decreto distinctione 26. capit. acutius. & capitu. deinde. quod est Innocentij Primi. & in capit. vna. quod est Diui Ambrosij. & Innocent. in capitu. deinde. diffinit hanc irregularitatem non tolli per baptismi susceptionem.

Secundò arguitur. Probabilis sententia est, quod propter homicidium perpetratum ante baptismũ incurritur irregularitas, quę non tollitur per baptismi susceptionem: sed illa irregularitas non potest introduci per legem ecclesiasticam, ergo iure diuino uel naturali introducta est. Maior est opinio glossæ in cap. si quis uiduam distinctione 50. quam sequuntur Archidiaconus, Dominicus & alij Canonistę. Et quidam ex Theologis, ut est Ioannes de Maioris in quarto sentent. distinctione 27. quęst. 8.

Ad primum argumentum Diuus Hieronymus, cuius uerba habentur in decreto distinct. 26. capit. primo, & super primam ad Timoth. capit. tertio, opinatus est, quod ante susceptionem baptismi non contrahitur bigamia. Illum sequuntur gloss. ordi. & Lyra in illo. capit. ad Timoth. supra. & Maior. in 4. ubi supra. & nonnulli etiam ex Canonistis: vt refert Abbas in capit. gaudemus. de diuortijs. & mouentur ad hanc sententiam propter primum argumentum. Nihilominus tenendum est, quod bigamia contrahitur etiam ante baptismi susceptionem, & quod non tollitur istud impedimentum per baptismum. Hanc veritatem efficaciter probant tria capitula citata in primo argumento, præsertim in capit. deinde. quoniam illud est diffinitio Pontificis quæ nos cogit hanc sequi sententiam. Ad argumentum igitur respondetur, quod bigamia consistit in hoc quod aliquis sit diuisus secundum carnem. Fit autem hęc diuisio per hoc quod aliquis succesiuè contrahit cum duabus vxoribus: eo quod vir & vxor fiunt vna caro, & idcirco qui cum duabus vxoribus contrahit, diuisus est secundum carnem. Quæ quidem diuisio introducta est non per legem positiuam: sed ex natura rei cognoscitur. Hinc ergo dicimus quod irregularitas bigamiæ habet fundamentaliter ortum ex natura rei: at verò non habet formaliter rationem irregularitatis, nisi accedente lege ecclesiastica, quę prohibet bigamum promoueri ad ordines propter indecentiam, eo quod ministri ecclesiæ debent repræsentare Christum vnius ecclesiæ sponsum & virum: cui reprę́sentationi non conuenit, quod minister sit bigamus & diuisus secundum carnem.

Ad secundum argumentum. Ipsimet auctores citati & quidam alij, quos refert Conarru. vbi supra, distinguunt de occisione: & aiunt, quod occisio iniusta quæ proprio nomine appellatur homicidium, ante baptismum, vel non inducit irregularitatem, vel si inducit tollitur per baptismum: per quem omnis defectus moralis tollitur, & omnia quæ ipsum consequuntur. Occisio vero iusta & licita inducit irregularitatem. Et de hac occisione procedit argumentum.

Cæterum sententia quæ per oppositum tenet, quod per nullam occisionem siue iustam siue iniustam, quæ fuit ante baptismum, incurritur irregularitas, est communis inter Canonistas, quos refert Couar. vbi supra. & Syluest. verbo, irregularitas. num. 28. quam sententiam etiam sequuntur Theologi doctiores in quarto senten. quidam. distin. 25. alij distin. 27. & hęc sententia habet fundamentum in illo cap. si quis viduam. vbi absolutè & sine aliqua distinctione asseritur, quòd homicidium ante baptismum factũ nõ inducit irregularitatẽ, at vero

ubi ius non diſtinguit, neque nos debemus diſtinguere: iuxta commune proloquium Iuriſperitorum. Et profectò illa diſtinctio de occiſione iuſta vel iniuſta impertinens videtur in rem præſentem: quoniam irregularitas quæ ex homicidio contrahitur non tam penſanda eſt ex iniuſtitia quam ex ſignificatione ſcilicet, ex defectu manſuetudinis & lenitatis, qui interuenit in quacunque occiſione ſiue iuſta ſiue iniuſta, ergo omnis occiſio ante baptiſmum vel inducit irregularitatem: vel nulla occiſio inducit. Ad argumentum igitur ſecundum negatur antecedẽs. Quòd ſi quis interroget rationem differentiæ, quare bigamia quæ fit ante baptiſmum inducat irregularitatem poſt baptiſmum: & non homicidium? Reſpondent Couar. & Nauar. vbi ſupra, quòd irregularitas in homicidio incurritur propter quẽdam horrorẽ, qui tollitur per baptiſmum. Sed non ſatis intelligo hanc ſolutionem: quia irregularitas homicidij non in horrore ſed in defectu lenitatis conſiſtit, quam debent ſeruare miniſtri altaris: vt conformentur manſuetudini Chriſtj. Quapropter reſpondemus aliter: quòd defectus qui reperitur in bigamia, pertinet ad naturales defectus, qui quidem poſſunt incurri ante obligationem legis poſitiuæ & ante baptiſmum. Sicut ſi quis ſit mãcus ante baptiſmum. At vero defectus lenitatis, qui conſideratur in homicidio: non eſt defectus naturalis: ſed ſolum habet rationem defectus ex conſideratione legis poſitiuæ, comparantis hominem ad Chriſtum manſuetiſſimum. Et propterea iſte defectus non contrahitur niſi ab illo qui ſubijcitur legi eccleſiaſticæ: non tamen negamus quin potuiſſet Eccleſia ſtatuere, quod per baptiſmum auferretur indecentia bigamiæ: Sed aſſignamus rationem quare Eccleſia noluerit, quòd defectus ille bigamiæ tolleretur in baptiſmo: quin potius baptizatus ſtatim incipere eſſe formaliter irregularis. Hactenus de diffinitione irregularitatis.

Iam vero accedentes ad primam conſiderationem quæ eſt de homicidio voluntario, quomodo ex illo contrahatur irregularitas, ſtatuimus certam concluſionem. Propter homicidium voluntarium ante baptiſmum ſiue iuſtè ſiue iniuſtè fiat, nulla incurritur irregularitas. Probatur ex ipſa diſpoſitione iuris titul. de homicidio libro 6. & in illa diſtinctione 50. Decretl.

Aduertendum eſt autem primo, quod quamuis homicidium, ſi ad proprietatem vocis attendamus, denotet occiſionem iniuſtam, tamen ſecundum iuris conſuetudinem loquendi, ſæpe accipitur vniuerſaliter pro occiſione hominis ſiue iuſta ſiue iniuſta, hoc patet in titulis de homicidio, vbi ſecundum communem intelligentiam Canoniſtarum, nomine homicidij intelligitur etiam occiſio iuſta. Et certè Diuus Thomas articulo præcedenti ad tertium, etiam videtur vſurpare homicidium in iſta ſignificatione ampla. An uerò in vniuerſum tam in iure communi, quàm in priuilegijs ſpecialibus hoc nomen homicidium voluntarium accipiatur in hac ampla acceptione, dicemus infra in ſecundo tractatu.

Aduertendum ſecundo, quod homicidium voluntarium illud eſt, quod procedit ex intentione: ſiue intendatur vt finis, ſiue vt medium, ſiue vt effectus neceſſario cõſequutus ad aliquam actionem Phyſicè loquendo, præuiſus tamen eſt ab operante: quamuis ſequatur præter intentionem eius & per accidens. Hinc eſt quod quando aliquis in ſui defenſionem interficit aggreſſorem, illa occiſio appellatur homicidium voluntarium ſecundum conA ſuetudinem iuris & modum loquendi Iuriſperitorum.

Nihilominus, differentia verſatur inter doctores in diffiniendo, an homicidium quod in ſe ipſo non eſt voluntarium, ſed in ſua cauſa, debeat reputari voluntarium quantùm ad rationem incurredi irregularitatem, & modum diſpenſandi in ipſa irregularitate. Quæ res multum refert, vt intelligamus ad quantum ſe extendunt conceſſiones iuris & priuilegia, quando datur facultas diſpenſandi ſuper irregularitatem caſualem, præter eam quæ eſt ex homicidio voluntario. Caietanus in hoc articulo in ſolutione ad tertium, dicit quod illud homicidium, quod eſt volitum in cauſa ex qua per ſe mor aliter, B & vt in plurimum ſequitur mors, cenſendum erit volũtarium. Ponit exemplum, verbi gratia, qui mulieri impregnanti magnum terrorem incutit, ex quo ſequitur aborſus fœtus animati, cenſetur homicida voluntarius: & incurrit irregularitatem homicidij voluntarij: quoniam ex illo terrore per ſe & regulariter ſequitur aborſus in muliere pregnante. Hanc ſententiam ſequitur Couarruuias in ſecunda parte relectionis citatæ à principio. Et probatur primo, quia qui vult cauſam per ſe, vult etiam totum illud quod ex cauſa ſequitur, ergo qui vult homicidium in cauſa ex qua ſequitur per ſe mors, vult etiam per ſe mortem & ex conſequenti eſt voluntarium homicidium. Confirmatur, quia illud di C citur homicidium caſuale, quod ſequitur præter intentionem operantis: ſed homicidium quod ſequitur ex cauſa per ſe ex qua vt in plurimum ſequitur mors, non eſt præter intentionem, imo videtur virtualiter volitum, ergo numerãdum eſt inter voluntaria homicidia. Secundo probatur ex capit. fina. de homicidio. in ſexto. vbi cenſetur homicida & irregularis ille qui præcepit ſeruo, vt aliquem verberaret, exprimendo tamen ne occidas vel mutiles, ſi de facto ex verberatione ſequuta eſt mors. Hoc autem non alia ratione decernitur, niſi quia homicidium, illud fuit volitum in ſua cauſa, ſcilicet in verberatione, ergo vera eſt ſententia Caietani. Aliter ſentit Nauarrus in ſuo Manuali capitul. 17. nume D re 240. vbi duo aſſerit. Primum eſt, quòd qui vult homicidium in cauſa proxima ex qua neceſſario ſequitur mors naturali neceſſitate; reputatur homicida voluntarius. Verbi gratia, ſi quis propinat venenum alicui, etiam ſi id faciat ſine animo occidendi, eſt homicida voluntarius: quoniam venenum eſt cauſa proxima inferens mortem. Secundum eſt, quod quando cauſa non eſt ita proxima neque neceſſario ſequitur mors ex illa, quamuis ſequatur regulariter, non tamen cenſebitur homicidium voluntarium. Hoc ſecundum dictum directè contrariatur opinioni Caietani. Sed probatur, quia quando homicidium voluntarium diffinitur in iure, illud eſſe dicitur, quod dolo & animo occidẽdi com E mittitur: ita diffinitur in l. prima. ff. de Siccarijs. ergo homicidium quod non committitur animo occidendi non cenſetur in ipſo iure voluntarium. Secundò probatur, quia in Concilio Tridentino, ſeſſione 14. capit 7. illud duntaxat appellatur homicidium voluntarium quod fit per inſidias aut ex propoſito: & omne aliud homicidium reducitur ad homicidia caſualia. At vero illud homicidium, quòd eſt tantum voluntarium in ſua cauſa aliquantum remota: non cenſetur fieri per inſidias neque ex propoſito, ergo numerabitur inter caſualia.

Tertiò probatur. Illud capit. vltimum. de homicidio. in ſexto. in quo potiſſimum fundatur ſententia contraria, non probat quòd homicidium, de

quo

quo ibi fit mentio, sit voluntarium: sed tantum probat, quòd inducat irregularitatem: & quod ille est homicida. Sed omnia hæc verificantur satis de homicidio casuali, quod potest inducere irregularitatem. Alijs verò Theologis placet magis hęc opinio doctissimi Nauarri: quamuis dicant quod si attẽdamus ad rigorem Metaphysicum & Philosophicũ moralem, sententia Caietani verissima est, & eius argumentum cóuinceret illud homicidium esse simpliciter voluntarium. At vero ex iuris benignitate & pia interpretatione huiõi homicidiũ, de quo procedit secundũ dictũ Nauarri, non debet censeri volũtarium quantum ad modũ rigorosum inducendi irregularitatem, quamuis alias inducat illam tanquã homicidium casuale. Præterea mouentur ex verbis Concilij Tridentini iam citati. Et denique quoniã secundum leges ciuiles iam citatas & plures alias, huiusmodi homicidium non punitur pœna ordinaria & rigurosa; sicut punitur homicidium voluntarium: sed ius Canonicum debet esse magis pium quam ciuile. Ergo si ius ciuile non reputat huiusmodi homicidium esse voluntarium, multominus iure Canonico debet censeri voluntarium quantum ad rigurosam pœnam & censuram irregularitatis. Nobis tamen neuter modus dicendi plenè satisfacit, multo autem minus sententia Caietani, videtur n. loqui de voluntario quantum attinet ad veram culpam. Constat autem, quòd irregularitas absque aliqua culpa potest contrahi, ergo non loquitur de homicidio voluntario, quantum attinet ad irregularitatem.

Denique ratio Caietani satis infirma est. Ostendimus enim iam non esse consequentiam necessariam, quod si quis vult causam velit etiam effectum qui per se consequitur ad ipsam causam, verbi gratia, infirmus vult sumere potionem ex qua per se & necessario sequitur debilitatio, & tamen non vult debilitationem: licet permittat illam. Sed oportebat adijcere, vt ratio Caietani esset bona, quòd homo teneretur euitare illam causam. Tunc enim effectus consequens esset voluntarius in sua causam saltem indirectè. Deinde modus explicandi Nauarri, etiã impugnatur exemplo. Verbi gratias, quando quis defendens amicum aut patrem, occidit aggressorem: nulla ratione est voluntaria illa occisio nec directè nec indirectè: & tamen incurritur irregularitatis. ergo necessarius est alius modus explicandi, quomodo per homicidiũ volũtarium incurratur secundum rigorem iuris irregularitas. Etenim prędictum homicidium non potest reduci ad casuale: contrahitur enim irregularitas indispensabilis, nisi per summum Pontificem. Præterea secundum communem omnium sententiam consulens, pręcipiens, exhortans ad occisionem alicuius, si sequatur occisio contrahit irregularitatem rigurosam homicidij voluntarij. Etenim non est necessarium, quòd ad consilium, ad præceptum, ad exortationem sequatur ille affectus occisionis: imo neque vt in plurimum consequitur. Ergo alius modus explicandi necessarius est, vt intelligamus quando contrahitur irregularitas secundum rigorem iuris ex homicidio voluntario, prout opponitur casuali. Sit igitur nobis hæc regula.

Quotiescunque voluntas hominis directa siue licitè siue illicitè, influit in effectum occisionis influẽtia morali, incurritur irregularitas secundum rigorem iuris ex homicidio voluntario. In hac regula includimus prætores, ferentes sententiã sanguinis, accusatorem, & testes, aduocatum contra reum, tabellionem, carnificem, præconem. Includimus etiam omne homicidium ex proposito quod est peccatum mortale. At vero consequenter etiam includimus præcipientes, consulentes, exhortantes, & auxilium scienter dantes. Non autem includimus homicidia omnia mortaliter culpabilia ex negligentia, considerantis quod sequeretur occisio. Hæc enim appellantur secundum morem loquendi iuris Canonici homicidia casualia: quamuis propter illa incurratur irregularitas dispensabilis ab episcopo. Si autem essẽt pure causalia præter omnem rationem voluntarij, non incurritur propter ipsa homicidia aliqua irregularitas.

Secunda regula est magis particularis. Quando occisio futura præuisa est in sua causa: & nihilominus homo vult operari causam illam: vel quia licitũ est sibi sic operari, vel quia tenetur, vel etiam peccãdo sic operetur; manet irregularis secundum rigorem iuris: & illa occisio dicitur homicidium voluntarium. Ab ista secunda regula excipiuntur aliqui casus ex benignitate iuris. Videlicet quando quis defendens se ipsũ præuidet mortẽ aggressoris futurã, & nihilominus se defendit. Sed nõ excipitur qñ præuidet mortem aggressoris defendẽdo patrẽ, vbi nullũ est peccatũ: imo esset peccatũ si non defenderet. Ratio huius est, quia in hoc impedimẽto ecclesiastico irregularitatis, quæ contrahitur ex occisione hominis, magis attenditur in ipsa repræsentatione occisionis: quàm ratio culpæ. Et propterea quædam irregularitates ex homicidio, quæ contractæ sunt simul cum peccato mortali sunt facilius dispẽsabiles: quoniam occisio fuit casualis aliquomodo, quàm aliæ irregularitates, quæ sine culpa contractæ sunt: eo quòd occisiones istæ non fuerunt à casu, sed fuerunt præuisæ & directè volitę vt medium ad finem: sicut Prætor vult suspendere latronem. Nihilominus vt hæc magis explicentur.

DVBITATVR primo, An qui defensionẽ propriæ vitæ alterum occidit, etiam cum moderamine inculpatæ tutelæ, maneat nihilominus irregularis. Et ratio dubij prima est, quia homicidium voluntarium illud ẽt est, si quis pręuidens mortem aggressoris, illum interficit. Ergo manet irregularis. Patet consequentia, quia omne homicidium volũtarium inducit irregularitatem. Illud autem nõ est casuale.

Secundò, hoc videtur expressum in Concilio Tridentino, Sessione 14. Decrẽto de reformationem capit. 7. vbi dicitur. Si vero homicidium non ex propòsito, sed à casu vel vim vi repellẽdo, vt quis se à morte defendat, fuisse commissum narretur, committatur ordinario loci, vel Metropolitano, aut episcopo: qui probato euentu possit dispensare. Ecce irregularis censetur qui se defendendo alterum occidit, siquidem dispensatio huius casu committitur episcopo. Respondetur tamen, quod tempore D. Thomæ iste talis irregularis habebatur, vt colligitur ex articulo præcedenti ad tertium, vt ibi bene notat Caietanus. Nihilominus tamen nostris temporibus iam certũ est oppositum: quòd videlicet non maneant irregularis. Patet ex Clementia, si furiosus. de homicidio. vbi excipitur ab irregularitate, qui purè causaliter occidit, & qui etiam occidit in defensionem suæ vitæ. Disputãt autem doctores. Vtrùm ante decisionẽ istam Clementis vere maneret irregularis iste occidens, defendendo se. Nauar. in Manuali capit. 17. numer. 209. dicit quòd Pontifex in illa Clementia, nõ fecit nouum ius: sed declarauit antiquum. Et fatetur hoc esse contra D. Thom. & ratio illius est: quia textus non continet verba, quæ denotent nouum ius, ergo ita interpretandus est. Sequuntur illum aliqui iuniores, maximè ex Iurisperitis. Veruntamen oppositum

ſitum reputo uerum & colligo à poſteriori, quia hullum ius antiquum extat ante illam Clementinam; nec Nauarus illud attulit, ergo non erat in iure. Et etiam quia Diuus Thom. id non ignorabat, qui tanquam certo ſupponit, talem homicidam incurrere irregularitatem: olim ergo omnes homicida volũtarius irregularis erat, & ſolum excipiebatur homicidium purè caſuale.

Ad primum reſpondetur, concedendo, quod talis homicida voluntarius eſt, quia ſciens operatur & præuidens effectum & mortem futuram: nihilominus cum damno aggreſſoris ſe defendit. Cæterum ex benignitate iuris excipitur iſte talis ab irregularitate: quia omnia iura tam naturalia qu am poſitiua fauent conſeruationi viuentium, & maxime quando in conſeruanda vita homo patitur violentiam.

Sed contra. Sequitur, quod non manet irregularis adulter, qui occidit in defenſionem ſuæ vitæ maritum adulteræ inuadentem ipſum. Probatur ſequela. Quia hoc facit etiam in defenſionem propriæ vitæ ad quam conſeruandam habet ius in illo caſu. Ad hoc quidam ex Iuriſperitis negant conſequentiam, & ſequuntur ſententiam Nauar. in manuali, cap. 15. nu. 7. & etiam Couar., vbi ſupra. Dicunt enim iſti, quod illa actio illicita adulterij: eſt quaſi via moraliter loquendo ad homicidium alterius, & idcirco inducit irregularitatem, nihilominus oppoſitum eſt probabilius. Et fundamentum contrariæ ſententiæ ſupponit falſum, quia quanuis aliquando ex tali actione illicita, ſequatur homicidium, tamen eſt per accidens. Moraliter enim & frequenter illud non ſequitur. Quocirca tenendum eſt, quòd nõ maneat irregularis, magis quàm qui dans operam rei licitæ in ſui defenſionem, alterum occidit.

Ad ſecundum reſpondetur, quòd Concil. Trident. loquitur, quando iſte ſe defendens dubitat rationabiliter de modo iuſtæ defenſionis, & vtrùm cum moderamine inculpatæ tutelæ, aut ſine illo tale homicidium commiſerit: iſte enim caſus frequenter contingere poteſt & ita iuſtum eſt, vt committatur ordinario & eius diſcuſſio & diſpenſatio. Summo autem Pontifici reſeruantur irregularitates omnes quæ oriuntur ex homicidio voluntario & à propoſito.

Aliud dubium eſt, Vtrùm qui occidit alterum pro defenſione honoris & bonorum temporalium, maneat irregularis? Couarr. relect. iam citata, par. 3. numer. 4. dubitat de occidente in defenſionem honoris, an maneat irregularis: nihilominus tamen numero. 5. concludit reſolutoriè, quod occidens ſiue defendendo honorem ſiue proprium cenſum, non manet irregularis. Probatur hæc ſententia ex capit. 3. de homicidio, vbi Summus Põtifex diffinit, quòd non ſit deponẽdus clericus, qui interfecit latronem volentem expoliare illum, ergo non inducitur irregularitas ex occiſione pro defenſione bonorum temporalium, alioquin deponendus eſſet iſte.

Secundò de honore ſpecialiter arguitur: quia à viris probis & rectè ſentientibus honor præfertur vitæ & prudenter ac iuſtè quis pro honore prodigit vitam, ergo ſicut qui pro defenſione vitæ occidens inuaſorem non manet irregularis, ita non manebit irregularis qui pro defenſione honoris alterum occidit cum moderamine inculpatæ tutelæ.

Tertiò. Facultates & bona temporalia per ſe ordinantur in conſeruationem uitæ, ergo ſicut in defenſione uitæ occidens non manet irregularis, ita neque occidens pro defenſione bonorum. Conſequentia probatur à paritate rationis: quia eadem cauſa eſt de fine & de his quæ per ſe ordinantur in

A conſequutionem finis per ſe; quare Theologi diffiniunt quod ſicut licitum eſt defendere uitã etiam cum damno aggreſſoris: ita etiam licet defendere proprium cenſum cum damno tertij, unde regula iuris habetur, quod vbi eſt eadem ratio ſit eadẽ iuris diſpoſitio.

Quarto & eſt argumentum potiſſimum Couar. quia nullus ex occiſione priuata manet irregularis, niſi talis occiſio fuerit culpabilis, ut patet inductiuè: cum ergo occiſio pro defendendo honore & proprijs facultatibus non ſit culpabilis, oon inducet irregularitatem.

Alij autem doctores & maxime Theologi tenẽt oppoſitum, & ratio illorum eſt: quia iura non excipiunt (B) homicidam ab irregularitate niſi qui purè caſualiter occidit, uel in ſui defenſionem vel in propriæ vitæ defenſione: ſed qui occidit inuaſorem pro defendendo honorem non occidit caſualiter cum præuideat talem effectum, nec defendit propriam vitam directè, ergo non excipitur in iure. Et fundamentum huius rationis, eſt decretum Bonifacij ſupra citatum qui voluit quod nullus habeatur irregularis, niſi qui exprimitur in iure, qua ratione & in exceptionibus vtendum eſt vt nullus videlicet homicida excipiatur ab irregularitate, niſi qui expreſſè excipitur in iure. Dicere vero quod talis eſt homicida caſualis in iure: falſum ſupponit, nam eadem ratione haberetur homicida caſualis, (C) qui pro defendenda vita alterum occidit: hoc vero eſt contra contextum iuris, qui diſtinguit inter homicidam purè caſualem & iſtum qui occidit in ſui defenſionem. Vnde ſententia Theologorum quia tutior & magis conformis iuri tenenda eſt.

Ad primum reſpondetur, quòd ibi Pontifex diſpenſauit cum illo clerico ſuper irregularitate quam contraxerat, & hoc bene colligit gloſſa, quia ibidem præcipitur, quod maneat & viuat in perpetua pœnitentia: quòd ſignum eſt diſpenſationis.

Ad ſecundum reſpondetur, quòd multi viri honoratiſſimi tenent oppoſitum, quòd videlicet vita præferatur, quia fundamentum eſt omnium reliquorum: & quanuis id daremus oppoſitæ ſententiæ, (D) quod honor eſſet præferendus: conſequentia eſt nulla. Sicut non valet, bene viuere quid præſtantius eſt quàm vita: ergo ſicut qui occidit inuaſorem non manet irregularis: ita nec qui occideret impedientem vt aliquis non rectè viuat. Sed contra ſequitur, quòd ſi aggreſſus occidit inuaſorem quem poterat non occidere ſi fugeret, quod maneret irregularis: conſequens eſt falſum, ergo. Sequela patet; quia iſte talis non defendit vitam ſed honorem, poſtquam facile poſſet ſeruare vitam ſine occiſione, quanuis cum aliquali dedecore. Couar. vbi ſupra dubius videtur in hac parte: verum tamen certo tenendum eſt, quod non maneat iſte irregularis: quia directè defendit propriam vitam quanuis per (E) accidens admiſceatur defenſio honoris. Sicut enim aggrediens intendit occidere non vero inhonorare: ita etiam aggreſſus intendit per ſe defendere propriã uitã non vero honorẽ, nec tenetur cõſulere vitæ alienæ cum iactura proprij honoris quare non cenſetur fuga iſta medium ordinatum aut neceſſario ponendum ad euitandam mortem proximi.

Ad tertium reſpondetur negando conſequentiam. Quia in iure non excipitur expreſſe qui occidit pro defenſione bonorum temporalium, quæ licet ordinentur ad tuendam vitam, non tamen ſemper, nec omnia illa quibus expoliamur neceſſaria ſunt ad vitam. Poterit enim qui ijs bonis priuatur, alia via ſibi comparare bona quibus viuat: ſecus

cus

eus esset si daretur casus quòd à me auferetur ab aliquo panis quo extremè indigere: quia tunc non defenderem propriè bona temporalia sed vitam, quæ non potest conseruari sine tali pane ut supponimus. Similiter iudicandum est, de illo qui defendit arma sine quibus absque dubio morietur. Igitur in casu argumenti respondetur, quòd non est eadem ratio de vita & de alijs bonis externis: imo quanuis esset eadem ratio, argumentum non valeret: qui irregularitas non ex ratione sed ex textu pensatur.

Ad quartum respondetur, quòd irregularitas nō semper respōdetur culpæ, quare non semper est pœnæ: sed quádoq. vt dictum est incurritur propter significationem, & ideo quamuis defendens bona temporalia non culpabiliter occidat: tamen est sufficiens fundamentum illatæ irregularitatis, nempe significatio.

DVBITATVR tertiò. Vtrùm occidens aliquem pro defensione vitæ proximi, aut pro conseruanda republica: maneat irregularis?

Prima opinio docet: quòd si iustè quis defendat vitam proximi, siue ex præcepto siue ex consilio id faciat, non manet irregularis occidendo inuasorem. Referuntur autores huius sententiæ à Couar. vbi supra, numer. 5. & argumentum illorum est: quia irregularitas vel incurritur propter culpam vel propter significationem: sed in huiusmodi defensore non est culpa, vt patet, neque est significatio quæ fundat irregularitatem, quod patet: quia defensio illa est maxime meritoria & actus excellentissimæ virtutis: ergo nulla ibi est significatio cui congruat censura aut priuatio ordinum vel executionis eorum.

Alia sentētia per oppositum docet, quòd talis occisor semper manet irregularis, siue id faciat præcepto siue consilio. Ita tenet Nauar. c. cit. nu. 14. & Caiet. 2. 2. q. 40. art. 2. Alij distinguunt in hac parte, quod si defendens vitam alienam vel rempublicam, hoc faciat sua sponte, manet irregularis occidendo: si autem id facit quia præceptum imminet, non manet irregularis. Sunt & aliqui iuniores qui aliter distinguunt, quòd si talis defensor & occisor fuerit sacris initatus, non manet irregularis: si vero non ordinatus irregularitatem contrahit, & adhibent rationem huius: quia irregularitas in initiatis sacris ordinibus, habet ratione pœnę, ac subinde supponit culpam, quæ cum nulla sit in tali defensore & occisore non incurretur: verum tamen in non ordinatio iustè incurritur propter solam significationē nō habens rationem pœnæ. Dico tamen in huius resolutione, quod sententia communis & quæ vsu recipitur est, quod iuste talis maneat irregularis, siue hoc faciat concilio siue præcepto siue ordinatus vel non, siue pro defendenda vita partis vel proximi, siue pro defensione reipublicę. Ratio est, quia huiusmodi est voluntarius homicidia & non in suæ vitæ defensione, ergo secundùm ius vbi iste non excipitur, irregularis censetur. Et ratio in oppositum inualida est: quia iudex tenetur ex præcepto occidere reum, & meretur in illo damnando, & tamen manet irregularis. Similiter ante diffinitionem Clemētinæ citatæ, qui occidebat alterum in suæ vitæ defensione manebat irregularis, quantis exerceret opus meritorium. Illud autem discrimē quod alia opinio inuenit de ordinato vel nō ordinato futile est: quia ordinatus bene potest incurrere irregularitatē quæ solum contrahitur propter significationem: & quidem in casu posito eandem habet deformitatem & indecentiam mors sequuta in ordinato atq; in non ordinato, ergo eadē significatio ibi considerabitur.

A DVBITATVR quartò. Vtrum denuntians coram iudice ex quo sequitur quod reus interficiatur, maneat irregularis? Pro resolutione nota, quòd denuntiatio ista potest fieri tripliciter in proposito. Primò absolutè & non intendens occisionem alterius quanuis illam præuideat. Secundò, intendens propriam vindictam denuntians tamen absolute corā iudice. Tertiò, interius intendens vindictam & occisionem denuntiati, exterius tamen protestans se hoc non facere propter vindictam aut intentionem mortis.

Prima conclusio. Duobus modis prioribus si fiat denuntiatio & sequatur homicidium, inducitur irregularitas. Probatur, quia in iure iste talis censetur B homicida voluntarius, quia quanuis non velit mortem proximi vt finem vel vt medium vult tamen illam in effectu, ergo, est irregularis.

Secūda conclusio. Denuntians tertio modo non est irregularis. Ita Couaruuias in relectio. citata. & multi iuniores subscribunt. Probatur ex cap. prælatis. de homicidio in 6. vbi habetur quod clericus denuntians coram iudice ex quo aliquis occiditur, si faciat protestationem se non intendere alterius mortem aut propriam vindictam, non debet illi imputari, & loquitur iuxta communem interpretationem textus de non imputanda irregularitate, ergo denuntians tertio modo, siue clericus sit siue non, non est irregularis. Et confirmatur, quia C ius Canonicum cum externum sit non respicit animum nec intentionem internam, ergo cum iste protestatur exterius iuxta formam illius capitis: verè excipitur ab irregularitate, nihil conferens aut detrahens à tali exceptione iuris, animus non explicatus.

Sed contra sunt duo argumenta. Primò arguitur. Nam iste est homicida voluntarius & dans operam rei illicitæ: ergo censetur irregularis. Probatur antecedens. Quia peccat in tali denuntiatione. Nec sufficit dicere, quod iste solum habet internam intentionem prauam: quia talis intentio tendit in opus externum & ibi explicatur: sicut quando hæreticus qui erat purè mentalis postea nutibus aut D signis explicat hęresim manet excommunicatus in iure.

Secundò. Quia iste clericus esto ita sit, quod non maneat irregularis quia excipitur in iure, tamen non ordinatus nullibi excipitur, & vt supra diximus, sicut ad inducendam irregularitatem requiritur expressio iuris, ita ad exceptionem ab irregularitatē requiritur expressio iuris.

Ad primum respondetur, quòd iste talis non dat operam propriè rei illicitæ, quanuis cum praua intentione licitam denuntiationem exequatur: sicut qui celebrat in peccato mortali non dicitur dare operam rei ilicitæ: quare licet iste denuntians sit homicida voluntarius quantum ad culpam: non tamen talis iudicatur iam supposita determinatione E illius textus, vel saltim excipitur, & actus ille interior in isto denuntiante nunquā manifestatus est, imo exterius protestatus est oppositum: sicut si hæreticus mentalis dicat exterius oppositum illius quod habet interius, non incurrit pœnas iuris.

Et ad secundum facile patet, quod ius excipiens clericum virtualiter excipit non ordinatum: & ratio ibi subiuncta hoc ostendit & est communis, videlicet, ne metuentes irregularitatem non denuntient, & sic iniqui homines multiplicentur in republica.

DVBITATVR quintò. Vtrum clericus vel alius quicunque qui facta protestatione prædictā denuntiet

nunciet in causa sanguinis, non in sui sed alterius vindictam maneat irregularis? Nauar. & alij iuniores tenent, quod manet irregularis: quia in dicto ca. prælatis. solum clericus denuntians contra sibi malefactores eximitur ab irregularitate, ergo si denuntiatio fiat contra malefactores reipublicæ aut proximi, denuntians erit irregularis. Quod confirmant, quia illa est exceptio iuris antiquioris, in quo omnis denuntiator in causa sanguinis manebat irregularis: sed exceptio cum sit odiosa & iniuriosa non est extendenda sed potius restringenda, ergo.

Secunda sententia est in oppositam, quoniam eadem ratio est quando denuntiatio fit contra proprios malefactores & in vtilitatem denuntiantis: atque si fiat contra malefactores reipublicæ & in vtilitatem alienam: vbi autem est eadem ratio debet esse eadem iuris dispositio: ergo non censebitur iste irregularis. Ita videtur tenere Caietanus 2.2. quæst. 40. art. 2. & Soto relectione de ratione tegendi & detegendi secretum, memb. 2. quæst. 4. Nec displicet Couarruuiæ vbi supra.

Tertia sententia distinguit, quod si immineat graue damnum, & maxime si illud tendat contra bonu cõe, absque irregularitate siue clericus, siue laicus sit, põt denuntiare in causa sanguinis: cæterum si denũtiatio tendat ad quærendam vindictam, vel sumendam satisfationem de crimine perpetrato: dicunt, quod incurritur irregularitas: Ita Nauar. capit. citato, numero 213. & capit. 18. numero. 54. & Couarruuias in relectione citata, par. 2. §. 5. & quadrat sententiæ Caietani. 2.2. quæstione. 33. articulo. 7.

Quarta sententia est quod etiam absque irregularitate in causa aliena, non solum reipublicæ sed personæ priuatæ, potest clericus denuntiare: maxime in vtilitatem consanguineorum qui quasi vnum reputantur in iure. ita Felin. in cap. significasti. 2. de homicidio. Sed mihi non placet prima sententia, quia ius canonicum plus debet fauere ijs qui denuntiant in vtilitatem reipublicæ, quàm qui in commodum proprium: ergo iustè extenditur illud cap. vt comprehendat denuntiantes in vtilitatem aliorum. Quare tenendum est, quod cap. illud non est exceptio iuris, sed nouum ius quod se extendit ad clericos denũtiantes, facta tali potestatione, siue hoc fiat in propriam siue in alienam satisfactionem, & hoc fauet secunda sententia.

Tertia sententia displicet, quia voluntariè excipit illum qui intendit satisfactionem proximi. Nam textus non attendit animi intentionem, sed solum requirit quod exterior protestatio fiat, & ne mala exorbitẽt in republica: quare bene corrigitur à quarta sententia. Ex quo sequitur quod in capite illo sit fauor denuntiantibus & iustè defendentibus sua vel aliena, vnde ampliandus est. Et quamuis ibi solum fiat mentio de denuntiantibus contra suos proprios malefactores: rationabiliter tamen & propter causam ibi expressam quæ communis est, extenditur ad non clericos & ad alios qui intendunt satisfactionem, siue publicam siue priuatam.

Nota tamen, quod clericis interdicitur in iure denuntiatio in causa sanguinis, vt patet in cap. clericis. & in cap. sententiam. extra. ne clerici vel monachi quare si non faciat, protestationem, peccat mortaliter & manet irregularis. Laicus vero quamuis maneat irregularis, non tamen peccat mortaliter: quia non est illi interdicta talis denuntiatio.

DVBITATVR sextò. Vtrùm maneat irregularis qui docet, consulit, aut præcipit, vt malefactores occidantur?

Pro parte affirmatiua arguitur primò. Quia etiã

A imminente causa sanguinis, licet doctoribus publico tradere ea quæ habentur in iure, & decernere in quibus casibus malefatores occidendi sint, quamuis ex hoc iudices postmodum tulerint sententiam capitis, ergo non manent irregulares.

Item confessarius potest iudicem sibi confitentẽ admonere in confessionem, vt puniat malefactores secundùm iura etiam perdendo & occidendo: & tamen non est verosimile, quod iste incurat irregularitatem, ergo licet consulere in causa mortis absq; nota irregularitatis.

Terniò. Prælati ecclesiastici qui sibi constitunt iudices & ministros etiam in causa sanguinis, illisque præcipiunt vt iustè exequantur pœnas iuris, non

B manent irregulares, ergo præcipiens mortem in bonum reipublicæ non incurrit irregularitatem. Quod maxime confirmatur in inquisitoribus, qui damnãt ad mortem malefactores vel saltim tradunt brachio seculari, quos certo sciunt occidendos.

In hac re nota, quod aliud est speculatiuè docere veritatem: aliud vero consulere & aliud præcipere. Et rursus, aliud est docere veritatem in causa mortis tanquam minister & proxime cooperans vt aduocati faciunt: aliud vero docere illam in communi, & quando non imminet periculum mortis. Similiter, aliud est consulere in cõmuni vt faciunt prędicatores, aliud vero in particulari.

Prima conclusio. Doctor non est irregularis quã-

C uis efficaciter doceat, quod malefactores huius generis plectendi sunt capite. Probatur. Quia isti non intendunt mortem, sed tantum tradunt veritatem speculatiuè, ergo non concurrunt nec indirectè ad homicidium, alioquin omnes cathedrarij iuris, imo & Theologi essemus irregulares.

Sed quid, si iudex esset anceps an Petrus sit occidẽdus, & requirat Iurisconsultu aut Theologũ, qui decernat talẽ esse occidendum. Respondetur, quòd si doctor iste solum tradat veritatem iuris, sicut alias consueuit subscribere in casibus requisitis, non vero consulant neque intendat exequutionem in casu particulari: non manet irregularis. Si vero sciens & aduertẽs cãm sanguinis imminere, firmet decretũ,

D ex quo iudex occidit malefactorem, manet irregularis, quia iste talis non solum tradit veritatem, sed virtualiter vel formaliter consulit mortem.

Secunda conclusio. Prædicator vel confessarius vel alius quilibet consulens, non manet irregularis, quamuis in cõmuni consulant imo & præcipiant quod malefactores puniantur in republica. Probatur. Quia istud est illorum munus, imo ex alia parte non consulunt mortem neque determinatè neque in particulari. Sed quid, si in particulari de occidendo isto malefactores consulant isti, iudice interogãte? Respondetur, quòd de prędicatore doctore vel alio consiliario certum videtur, quod manent irregulares si tale consilium præstant: quia moraliter lo

E quendo influit in mortem proximi, & iste actus exterior est subiectus iuri canonico: si vero confessarius fuerit, qui intra confessionem tale consilium præstat non manet irregularis: quia actus ille soli Deo reseruatur, & confessarius iure diuino tenetur in illo foro dicere veritatem dubitatam.

Tertia conclusio. Inquisitores non manent irregulares tradentes malefactores brachio seculari. Probatur ex vsu recepto in ecclesia, qui manifeste indicat illos peculiari priuilegio gaudere, & est expressum in cap. ad abolendam. de hæreticis. vbi conceditur illis saculas relaxandi hæreticos brahio seculari. Verum est tamen, quod in cap. nouimus. de verb. signific. præcipitur vt efficaciter intercedant

pro

pro illis ne occidantur, quod communiter interpretantur de hæreticis non relapsis nec pertinacibus, non negatiuis, non ficte vel diminutè confitentibus. Vide Roffen, contra Luther. c. vlt. & licet hoc non haberetur in iure, tñ illos excusaret ab irregularitate actus ipse moraliter consideratus: quia illi nõ occidunt mediatè, nec immediatè, nec ferunt sentẽtiam sanguinis, nec sunt consulentes, sed permittunt malefactores puniri à iudice seculari, secundum leges regias communes. De episcopis vero hoc ipsum certum est, habeturque in cap. episcop. ne cleric. vel monachi. vt constituant sibi iudices, etiã in causa sanguinis; eo vel maxime quod episcopi non designant iudicem vt specialiter occidat: sed vt iudicet in quibusuis casibus occurrentibus.

Dvbitatvr septimò. Vtrùm clerici vel religiosi qui in bello iusto exhortantur milites, vt pugnent & occidant inimicos; maneant irregulares effectu subsequuto? Videtur pars affirmatiua vera: quia isti verè coadiuuant tanquam consulentes, ergo manent irregulares. Confirmatur. Quoniam sequeretur quod absque irregularitate possent sibi arma assumere ad debellandos hostes. Probatur sequela. Quoniam magis fauent consilio quàm armis. Secundò sequitur, quod eadem ratione absque irregularitate possit clericus vel monachus in bello iniusto consulere vt occidantur aduersarij. Probatur sequela. Quia vterque est æqualis causa homicidij, nec quod bellum sit iniustum auget voluntarium: ergo utrobique est eadem ratio. Tertiò sequeretur, quod etiam clericus ministrans arma militibus uerè occidentibus, non maneat irregularis. Consequens est contra communem, ergo. Sequela patet. Quia iste talis solum est coadiuuans & indirectè concurrens. multo minus quàm consiliarius.

In hac re Nauar. supra. tenet, quòd clericus consiliarius in bello iusto non est irregularis: quia non est proxima causa mortis secutæ. Explicat hoc, quia ille dans operam rei licitæ habet obiectum honestum & officiosum, quare multum remotè ad actũ illius sequitur mors; secus autem in bello iniusto ubi obiectum illius actus est iniquum. Hanc sententiam explicant aliqui interpretetum in præsenti: quia occisio ista non est directe uolita, ut neque indirectè, quia clerici nec debent nec tenentur eam euitare & hac ratione non censetur voluntaria in iure. Illud enim uoluntarium dicitur indirectè, ut loquimur in præsenti: quando aliquis tenetur cessare ab aliqua actione, uel eandem continuare, & hoc non facit.

Alia sententia est Syluestri & aliorum quos citat, uerbo bellum. 3. §. 2. quod si clerici exhortentur milites in actuali conflictu, homicidio sequuto, manent irregulares: quia iste effectus est quasi proxime sequutus: si autem bellum sit futurum, sacerdos consulens non manet irregularis, quia effectus remotè se habet.

Tertia sententia aliorum qui dicunt, quod si bellum fuerit aggredientis: consiliarij clerici manent irregulares: quia homicidium censetur intentum, si autem fuerit defendentis se, absque irregularitate poterunt exhortari. Mihi tamen uidentur omnes istæ sententiæ falsæ.

Et prima quidem impugnatur: quia homicidium uoluntarium, ut patet ex dictis, est quod est intentum tanquam finis uel tanquam medium, uel tanquam effectus coniunctus in re ipsi causæ, & maxime quando tale homicidum est præuisum formaliter: sed huiusmodi sunt homicidia quæ

A sequuntur in bello propter exhortationem clericorum: ergo. Confirmatur. Nam sequeretur, quod si clericus defendens patrem suum, occidat inuasorem, quod non maneat irregularis: quia eadem ratione occisio illa nõ erit volita directè nec indirectè sed multũ remotè. Si dicas esse discrimen quod homicidium sequutum in defensione parentis, est immediatus effectus illius actionis clerici, non autem quod sequitur in bello propter exhortationem, quare illud proximum censetur ac subinde inducens irregularitatem, istud vero remotum. Contra. Sit casus quod duo fratres defendant parentem, & vnus illorum armis, alius vero industria & consilio occidant aggressorem: sequitur quod iste consi-
B liarius non maneat irregularis. Probatur ex tua ratione. Quia non sequitur homicidium immediatè ex actione ipsius consulentis, eo vel maxime quod isti fratres non tenentur euitare illam actionem defensionis.

Confirmatur item, quia sequeretur quod pro defensione honoris & proprij census posset quis occidere non incurrens irregularitatem. Probatur sequela. Quia iste non intendit occidere & homicidium sequutum remotè se habet ad defensionem, ergo.

Secunda sententia etiam impugnatur: quia eodem modo intendit mortem qui exhortatur in actuali conflictu atque ante illum, & etiam quia ve-
C rè, ex tali consilio vtrobique potest sequi homicidium, ergo vtrobique incurritur eadem censura.

Tertia sententia impugnatur: quia tam aggressus quam defendens, occidendo, manet irregularis si defendat vel rempublicam vel pugnet pro bono externo, ergo etiam consulens tale homicidium ex quo in effectu sequitur, est irregularis.

Respondetur ergo ad punctum, quod tales clerici aut monachi in bello iusto non manent irregulares propter dispositionem iuris. Patet in capit. quicunque cum duobus sequentibus. 23. quæst. 8. & in cap. penultimo de homicidio. & cap. vltimo. de clerico percussore. & per hoc patet ad primum.

Ad confirmationem respondetur certum esse
D quod potest clericus assumere arma defensiua: si vero assumat offensiua & de facto occidat manet irregularis; secus esset si assumens arma offensiua de facto ipse non occideret, quamuis alij milites adiumento illius occiderent. Ita colligitur ex cap. penultimo extra de homicidio. & ex cap. vltimo. de clerico percussore; peccaret autem grauiter assumens arma offensiua, absque magna necessitate & esset deponendus: quod colligitur ex cap. quicunque. 23. quæst. 8.

Ad secundum respondetur negando paritatem rationis: quia & pugnantes & exhortatores in bello iniusto non gaudent priuilegio iuris, nec aliqua ratio fauet illis, vt eximantur ab irregularitate.

E Ad tertium respondetur, quòd Syluest. verbo, homicidium. 3. ex sententia multorum tenet partem negatiuam, Nauar. autem vbi supra numer. 215. tenet oppositum & illum multi sequuntur. Ego vero existimo, quod clerici ministrantes arma & maximè si hoc faciant bona intentione, non manent irregulares. Ratio est, quia isti etiam non intendunt homicidium sed defensionem reipublicæ & fœlicem exitum pugnæ, & etiam quia eadem ratio est atque de consulentibus: vnde merito in eorum fauorem amplianturiura & gaudent benignitate iuris.

Deinceps in 2. parte huius tractatus dispu-
tandum

festa: quia per actionem iniuriosam impedit defensionem proximi, ergo, est causa mortis illius. Neque ualet respondere, quod ipse impeditus non tenebatur succurrere nisi ex charitate, ergo impediens nó peccat contra iustitiam impediendo. Non enim ualet ista consequentia. Nam etiam Petrus non tenetur dare eleemosynam: nisi ex charitate & misericordia: & tamen impediens peccat contra iustitiam respectu pauperis.

Sed aduertendum est in casu istius conclusionis, quod si quis sciens & prudens impediat aliquem ne defendat, erit irregularis homicidio voluntario: si autem ex inconsideratione culpabili impediuit defensorem, erit homicidium casuale.

Tertia conclusio quæ communiter asseritur. Qui cognoscit aut uidet quod amici aut cõsanguinei uel familiares, tractant inter se de occidendo inimico & uindicanda iniuria sibi facta & non impedit modo sibi possibili ne interficiatur inimicus; erit irregularis, morte sequuta. Ita docet Couar. ubi supra. & Nauar. imo addit Nauarro, quod si non potest obtinere ab illis ne occidant inimicum, tenetur admonere illum, ut sibi caueat aliàs manebit irregularis. Ratio huius sententiæ est, quia in huiusmodi casu illud silentium est consensus cum homicidijs, & uerificatur regula iuris, qui tacet consentire uidetur. At uero hæc sententia sic uniuersaliter asserta nobis nõ placet. Et probatur, quod sit falsa. Si illi conferrent inter se de occisione amici, ego non manerem irregularis tacendo, etiam si illi occiderent amicum quamuis certè peccarem contra charitatem & amicitiam: ergo neque si taceo quando agitur de occisione inimici manebo irregularis. Antecedens, communis sententia est, ut statim dicemus. Consequentia probatur, quia non magis debeo ex iustitia inimico quam amico, imo minus, ergo.

Deinde, si in prædicto casu ego taceo, quia existimo nihil me effecturum cum illis, uel quia timeo aliquod damnum magnum, non manebo irregularis: ergo neque si simpliciter & absolutè taceã sine istis circunstantijs: Probo consequentiam, quia ego non magis influo in effectum occisionis in uno casu quã in alio. Dicendum ergo mihi uidetur, quod ista tertia concusio intelligatur de irregularitate quantum ad iudiciũ fori ecclesiastici exterioris: merito enim iudicabitur irregularis, quia merito pſumitur quod suo silentio fauet consultationi amicorum de occisione inimici, & moraliter loquendo ita contingit de facto, quod silentium illud in tali casu nocet inimico. Cæterum in foro conscientiæ aliter iudicandum est. Si enim re uera silẽtium illud non fauet neque fuit exhortatiuum ad occisionem inimici, non manebit ipse tacens irregularis: & hoc probant argumenta quæ fecimus contra conclusionem. Imo uerò adijcimus, quod si silentiam illud est quasi exhortatiuum ad occisionem amici uel filij uel patris, manebis irregularis tacens.

Quarta conclusio. Præter casus positos in tribus conclusionibus, qui permittit occisionem proximi sciens & prudens, non manet irregularis. Ita tenet Nauarrus ubi supra. Et probatur, quia in talibus casibus tãtum tenetur homo ex charitate defendere neque uiolat leges iustitiæ: ergo non incurrit irregularitatem ex homicidio. Probatur consequentia. Quia homicidium est contra iustitiam, imo uero etiam si tacens complaceat sibi in morte proximi, non manebit irregularis, si eius silentium non influat in effectum, scilicet in mortem proximi directè neque indirectè. Et ratio est manifesta: quia quãuis ille in corde suo est homicida coram Deo, tamen irregulari-

A tas non incurritur nisi ex occisione exteriori cuius homo est causa.

Ad argumentũ ex cap. quantæ respondetur, quod quicquid sit de excommunicatione, consequentia nihil ualet: quia excommunicatio attendit iniuriã quæ irrogatur clerico, & statui ecclesiastico, & propterea uoluit ius Canonicum, ut ex non defensione clerici, incurratur excommunicatio. At uero irregularitas quæ incurritur ex homicidio, attenditur ex quadam significatione mansuetudinis uel humilitatis: & ideo noluit ius Canonicum, ut incurratur ex non defensione. Et denique potissima ratio est, quia irregularitas non incurritur, nisi sit expressa in iure.
B At uero irregularitas ex homicidio uoluntario uel casuali, expressa quidem est in iure: quod autem non defendens sit irregularis non colligitur uniuersaliter, sed solum in casibus triũ nostrarum cõclusionũ.

DVBITATVR secundo, circa secundam conclusionem, an quando irregularitas incurritur propter culpam, sufficiet quod culpa sit uenialis, an uero requiratur quod sit mortalis? Et arguitur primo ad probandum quod sufficiat uenialis culpa. Ex D. Th. ubi supra, ubi ait quod homo incurrit homicidij reatum, quando non remouet ea quæ debet uitare: sed quando homo ueniale peccat, ex quo sequitur occisio hominis, non remouet id quod debuit uitare:
C ergo &c. Secundo arguitur. Peccatum ueniale est uoluntarium, ergo homicidium quod sequitur ex illo, erit sufficienter uoluntarium ad contrahendam irregularitatem. Tertiò arguitur. Clericus in minoribus constitutus si exerceat iudicium in causa sanguinis, non peccat nisi uenialiter, ut habet communis opinio: & tamen incurrit irregularitatem, dum iudicat si sequitur mors, ergo &c.

Quartò arguitur, supra diximus, quod irregularitas semper cõtrahitur ex occisione hominis uel mutilatione, nisi sit purè casualis, uel sequatur ex defensione propriæ uitæ cum moderamine inculpatæ tutelæ; sed cum aliquis occidit hominem ex aliqua ira
D quæ non sit peccatum mortale, sed ueniale, ut si motus ille iræ non fuit plene deliberatus, nec tamen fuit motus primo primus, in quo nullum est peccatum, sed fuit motus secundo primus, ut aiunt Theologi, in quo est ueniale peccatum: tunc dicimus quod uidetur incurri irregularitas: siquidem cõsequitur homicidium non purè casuale, neque ex defensione propriæ uitæ.

Ad hoc dubium Caiet. hic dicit sufficere culpam uenialem. Syluest. tamen in uerb. homicidium. 2. §. 2. reg. 4. tenet quod leuissima culpa in homicidio casuali non inducit irregularitatem. Et probat ex cap. quæsitum. de pœnit. & remiss. ubi sacerdotes Græci
E excusantur ab irregularitate propter mortem filiorum paruulorum: si tamen malitiosè non procurauerunt illam uel ex negligentia studiosa fuerit mors consequuta. Ergo non incurritur irregularitas, si solum fuerit leuissima culpa, qualis est peccati uenialis. Alij uerò Canonistæ aiunt, quod si leuissima culpa fuerit non in omittendo, sed in cõmittendo: incurritur irregularitas. Ita Couar. ubi sup. par. 2. §. 4. num. 9. Alij dicunt, quod siuè leuissima culpa sit in committendo siuè in omittendo, numquam incurritur irregularitas ex illa. Alij etiam dicunt, quod si leuissima culpa est omittendo potest irregularitas incurri ab illo qui tenetur ex pacto & mercede adhibere diligentiam, & non adhibuit. V. g. si quis sit conductus ad custodiendum infirmum, & sua leuissima culpa infirmus bibat uinum, & moriatur, incurrit irregularitatem. Ita Syluest. ubi supra. quæst. 15. & Couar. ubi supra.

PRO decisione huius difficultatis obseruandum est, quod dupliciter potest tractari ista quęstio, uno modo Theologice in foro conscientiæ coram Deo, ut confessarij sciant iudicare de irregularitate. Altero modo in foro exteriori ecclesiastico, ut iudices sciant ferre sententiam circa irregularitatem: qui sępè numero procedunt ex præsumptione iuris. Siquidem loquamur isto secũdo modo, uidetur nobis adhibenda fides Iurisperitis, quamuis inter illos sit tanta uarietas opinionũ, ut sit necessarium confugere ad rationem Theologicam, ad iudicandum quæ nã opinio sit probabilior. Verum est tamen, quod ipse iudex ecclesiasticus poterit sequi suam opinionem, quam reputat probabiliorem. Quod si res ista Theologicè disputetur non est nobis regula doctrina Iurisperitorum.

Nos igitur Theologicè diffinientes istam difficultatem. Dicimus primo, quod apud Iuristas, nomine culpæ, non intelligitur peccatum aliquod corã Deo mortale uel ueniale: sed intelligitur priuatio prouidentiæ uel diligentiæ, quæ humano more solet adhiberi ab homine diligente & prudente in aliquo negotio secundum qualitatem negotij: ita sanè ut priuatio diligentiæ & prudentiæ, quam solet adhibere mediocriter diligens, dicatur leuis culpa: priuatio uerò diligentiæ & prudentiæ, quæ solet adhiberi ab homine diligentissimo iuxta naturam negotij, dicatur leuissima culpa: priuatio deniq; diligentiæ quam solent adhibere homines vulgariter diligentes, dicitur lata & ampla culpa, siue in huiusmodi priuationibus prædictis sit aliquod peccatum coram Deo, siue non. Atque ita diximus supra in quæs. 62. art. 6. quod commodatarius tenetur ad restitutionem rei commodatæ quam amisit etiam de leuissima culpa, non autem de casu fortuito qui non cadit sub humana prouidentia, Dicimus secundò. Quòd quando aliquis in foro exteriori iudicatur irregularis, etiam si non sit irregularis coram Deo: nihilominus debet se gerere in exterioribus tanquam irregularis sub pœna peccati mortalis. Probatur, quia excommunicatus in foro exteriori debet se gerere tanquã excommunicatus in rebus exterioribus & publicis, etiam si coram Deo non sit excommunicatus. Ratio est, quia ille tenetur obedire sententiæ iustæ iudicis in re graui, esset enim scandalum oppositum facere: sed idem est iudicium de irregularitate: ergo tenetur homo se gerere tanquam irregularis in publico. Dicimus tertio, quod ad diffiniendũ in foro conscientiæ. Vtrum ex homicidio uel mutilatione incurratur irregularitas impertinens est quod sequatur ex peccato mortali uel ueniali, & quod sit peccatum ratione obiecti per se uel ratione circunstantię. Probatur istud documentum & declaratur: quoniã potest sequi irregularitas homicidij ex actu iusto & bono, ut patet in iudice & in defendente amicum, qui incurrunt irregularitatem coram Deo si occidant: potest etiam sequi ex peccato mortali, ut patet in eo qui se uindicans occidit hominem. Potest etiã sequi ex peccato ueniali, ut patet in eo qui occidit hominem, dum uenialiter peccat defendendo amicum motu iræ, qui motus fuit peccatum ueniale.

Dicimus quarto. Quòd consideratio rei licitæ uel illicitæ cui dat operam is qui occidit, solet esse utilis ad inuestigandum rationem peccati uoluntarij directè uel indirectè; quæ quidem ratio uoluntarij non se habet impertinenter ad irregularitatem, sed per se quamuis non adæquatè; quia bene sequitur, uoluntariè aliquis occidit directè uel indirectè: ergo incurrit irregularitatem.

Dicimus quinto. Quòd quando ad irregularitatem requiritur peccatum uoluntarium directè uel indirectè, nunquam incurritur ex solo peccato ueniali ex indeliberatione. Ratio est, quia illud non est uoluntarium directè uel indirectè, & idcirco quamuis esset illud peccatum mortale ex obiecto: non incurritur irregularitas coram Deo, si non esset simpliciter deliberatum.

Dicimus sexto. Quòd irregularitas potest consequi ex peccato ueniali ex obiecto, si est simpliciter uoluntarium, sed tamen tunc erit mortale ex circũstantia. Vt v. g. si quis ex gula quæ est peccatum ueniale ex obiecto, exponat se periculo occidẽdi & occidat postea: erit irregularis, etiam si quando occidit sit fræneticus. Ratio est, quia iam ipsa gula fuit peccatum mortale ex circunstantia.

Dicimus ultimo, quòd irregularitas quæ habet purè rationem pœnæ propter culpam, nunquam incurritur coram Deo propter solum peccatum ueniale. Probatur, quoniam alias esset excessiua & iniqua pœna.

Ex dictis sequitur unum corollarium uniuersalissimum. Nulla irregularitas ex homicidio uel mutilatione incurritur ex operatione quæ sit peccatum ueniale, nisi aliàs etiam sequeretur absque omni culpa: Hoc patet etiam inductiuè neque enim dabitur instantia.

Ad argumenta in oppositum respondetur. Ad primum argumentum respondetur, quòd illud uerbũ debet, significat perfectam rationem debiti sub reatu peccati mortalis, unde ex peccato ueniali ut sic non sequitur irregularitas.

Ad secundum argumentũ respondetur, quod non omne peccatum ueniale est simpliciter uoluntariũ: sunt enim peccata uenialia ex indeliberatione actus. Quando uerò fuerit peccatum ueniale perfectè uoluntarium, tunc ut incurratur irregularitas oportet quod homo pręuideat uel pręuidere debeat, quod ex illa actione sequitur homicidium, & tunc si nihilominus operetur efficietur mortale peccatum ex circunstantia: nisi in casu quo poterat occidere absque omni culpa. V.g. quando aliquis defendens amicum uenialiter peccat.

Ad tertium argumentum respondetur, quòd ille clericus nõ incurrit irregularitatem ex eo quod peccat uenialiter suscipiendo officium, sed quando postea exercendo officium occidit uel mutilat, incurrit irregularitatem, etiam si iustè & sanctè occidat uel mutilet, unde ex illo peccato ueniali non incurritur irregularitas.

Ad quartum argumentum respondetur, quòd occisio quæ sequitur ex ira quæ est tantum ueniale peccatum in foro conscientiæ, reputabitur simpliciter casualis, quamuis non sit purè casualis: quoniam habet aliquid de uoluntario secundum quid ex indeliberatione uoluntatis. Cæterum antecedens argumẽti pro maiori, non est uniuersaliter uerum, nisi apponatur alia exceptio, scilicet quando præuidetur occisio futura mediatè ex operatione mea mihi licita propter præstantiorem finem: sic enim excusamus ab irregularitate clericos uel monachos exhortantes milites ad bellum iustum. Similiter excusatur ab irregularitate qui implorat aliorum auxilium ad defensionem patris, etiam si illi occidant aggressorem, dummodo ille non occidat uel non concurrat.

DVBITATVR tertio, circa secundam cõclusionem. An ille qui dat operam rei illicitæ, ex qua sequitur mutilatio uel occisio hominis, incurrat semper irregularitatem.

Arguitur primo pro parte affirmatiua. Ex cap. dilectus. de homicidio. ubi quidam capellanus excusatur ab

tur ab

tur ab irregularitate, quoniam dabat operam rei licitæ, equitando uidelicet. Hinc sumunt argumentum Canonistæ à cessante ratione & causa, quod nos dicimus à contrario sensu, ergo si daret operam rei illicitæ incurreret irregularitatem. Arguitur secundo. Ex cap. ex literis. el 2. de homicidio, ubi etiam excusatur quidam monachus ab irregularitate: quia dabat operam rei necessariæ & utili: ergo si non daret operam rei licitæ incurret irregularitatem. Similiter in cap. tua nos. excusatur quidam monachus qui pietatis gratia aperuit ferro tumorem gutturis cuiusdam mulieris, cum esset expers in arte: quæ tamen mulier postea mortua est. Ergo si non pietatis gratia, sed cupiditatis curasset illam, incurreret irregularitatem. Propter hæc argumenta, & alia multa similia, est prima sententia multorum Iurisperitorum uniuersaliter asserentium, quòd qui dat operam rei illicitę manet irregularis, si ex illa operatione sequatur mors, quamuis adhibeat plurimum diligentiæ ne consequatur mors. Eandem sententiam tenet Syluest. in uerb. homicidium. 2. §. 2. reg. 3. & Caiet. in hoc loco, imo D. Tho. uidetur esse huius sentẽtiæ, dum ait, dupliciter homicidij reatum posse incurri: uno modo quando aliquis dat operam rei illicitæ q[illegible] m uitare debebat: altero modo quando non adhibet sufficientem diligentiam, etiam si det operam rei licitæ, ergo sunt duo modi differentes contrahendi irregularitatem quorum uterq; sufficit sine altero. Item D. Tho. in ipsa. 2. conclus. disiunctiua, satis apertè hoc asserit, & in 4. sent. d. 25. q. 2. artic. 1. Secunda sententia, est in alio extremo quod quantumcunque aliquis det operam rei illicitæ, non incurrit irregularitatem si adhibet sufficientem diligentiam ne sequatur occisio uel mutilatio. Hanc docuit M. Cano dum interpretaretur D. Tho. in 1. 2. q. 73. art. 8. ubi D. Tho. uidetur eandem sententiam tenere: dicit enim quòd propter negligentiam considerandi, imputantur homini ad pœnam nocumenta quæ sequuntur si dabat operam rei illicitæ. Eandem sententiam sequuti sũt postea quidam Theologi, inter quos fuit M. Peña. Tertia sentẽtia tenet, ꝙ qui dat operã rei illicitę quę natura sua est læsiua & ad mortem tendens, incurrit irregularitatem, quantumuis adhibeat sufficientem diligentiam: si autem dabat operam rei illicitę quæ ex natura sua non habet ordinẽ ad mortẽ uel ad læsionẽ, non incurrit irregularitatem: si tamen adhibeat sufficientẽ diligentiã ne ex alijs circunstantijs sequatur mors aut mutilatio. Exemplum primi habetur expresè in cap. fin. de homicidio in 6. ubi quidã iudicatur incurrisse irregularitatem qui mandauit seruo suo ut uerberaret quempiam non tamen occideret: eo ꝙ ipse uerberatus postea mortuus est. Exẽplum secundi sit in clerico qui proficisceretur ad negotiationem sibi prohibitam, & forte in uia iacentẽ conculcauit & occidit, iste non erit irregularis si adhibuit sufficientem diligentiam ne ex aliqua circunstantia sequeretur occisio. Hanc sentẽtiam tenet Soto lib. 5. de Iustitia. q. 5. art. 9. & Couar. ubi supra par. 2. §. 4. num. 10. & citat in eandem sententiam Castr. in lib. 2. de potest. leg. pœn. c. 14. citat in eandẽ sententiam Ancharanum, & Villadiego. Quarta sententia, est Nauar. ubi supra. num. 221. & super capit. fin. 14. quęst. 6. circa finẽ, ꝙ si qui dabat operam rei illicitę, intendebat illam facere, incurrit irregularitatem, etiam si illud opus non sit ex natura sua læsiuum neque ad mortem ducens: & ponit exemplum, si quis persuadeat socio ut ingrediatur uineam & furetur uuas & forte erat ibi canis custos uineę & momordit ingredientem & mortuus est: tunc ille persuasor manet irregularis.

A PRO decisione huius difficultatis sit prima conclusio. Prima sententia non est nobis uerosimilis, etiam in foro exteriori. Et hoc quidem optimè probat Couar. ubi supra, ubi ponit multa exempla in quibus uidetur ridiculum ꝙ incurratur irregularitas: quia dabat operam rei illicitę: sed sit exemplum. Si medicus peritissimus curaret diligentissime episcopum intẽdens accipere pro pretio beneficium ecclesiasticum, sequeretur, ꝙ iste incurreret irregularitatem ꝙ uidetur ridiculum. Probatur sequela, quia ille dabat operam rei illicitę, erat enim simoniacus. Similiter sequeretur ꝙ fornicarius, si forte mulier moreretur in actu fornicãdi uel etiam ex partu qui causatus fuit ex fornicatione. Pręterea illa sententia, est
B cõtra ius Canonicum, ut patet ex cap. tua nos. de homicidio, ubi monachus ille condemnatur quidem de culpa, quia usurpauit officium Chirurgi ꝙ erat illicitum monacho: sed excusatur ab irregularitate: quia cum esset peritus in arte chirurgię adhibuit sufficientem diligẽtiam, ne illa mulier moreretur. Hoc ipsum colligitur ex cap. quanto. 50. distin. ubi excusatur ab irregularitate latro, qui ducebat equos ex furto, quibus in uia conculcatam mulierem occidit.

Secunda conclusio. Tertia sententia uidetur probabilior quàm secunda. Probatur, quia secunda sententia uix potest respondere huic argumento. Vide-
C licet ꝙ ipsa iura duplicem casum distinguunt ad incurrendam irregularitatem: alterũ si quis dabat operam rei illicitę. Alterum, si non adhibuit sufficientẽ diligentiam, etiam si daret operam rei aliàs licitę. At uero secunda sententia omnia uniuersaliter reducit ad negligentiam considerandi: siue quis det operam rei illicitę, siue licitę, ergo nõ est conformis iuri Canonico quod sępè distinguit, si dabat operam rei illicitę uel licitę. Cęterum tertia sententia explicat ius Canonicum, & distinguit si quis dabat operam rei illicitę, quæ ex natura sua nociua est, incurrit irregularitatem: quamuis adhibeat di[illegible]gentiam, ergo hęc sententia conformior est iuri Canonico, ac proin-
D de probabilior.

Tertia conclusio. Nihilominus secunda sentẽtia probabilis est. Et argumento facto possumus respondere, ꝙ non inuenietur in iure Canonico, ubi diffiniatur, quod aliquis incurrat irregularitatem, solum quia dabat operã rei illicitę: sed quia cum daret operam rei illicitę, negligens fuit uel pręsumitur fuisse in considerandis nocumentis. Vt patet in. c. fi. de homicidio. libr. 6. ubi dicitur: ꝙ quia quidam mandando in culpa fuit, & hoc euenire posse, debuit cogitare, irregularis fuit. Et huic cõsonat doctrina D. Th. in 1. 2. ubi supra. Sed notandum est in fauorem huius sententię, ꝙ ille qui dat operam rei illicitę, meri-
E to pręsumitur negligens in considerandis nocumentis, quę inde possunt sequi: maxime si res illicita est talis naturę, ut ex ea possit sequi tale nocumentum. Vt in. c. suscepimus. de homicidio. ponitur exemplũ, & idcirco merito in foro exteriori iudicabitur ille irregularis. Quod si re uera apposuit omnem diligẽtiã, non erit irregularis corã Deo iuxta secundã sententiã. V.g. si in hastiludio non maneret irregularis secularis, qui fortè occidit corriualem. Similiter si clericus se intromitteret in hastiludium cum simili diligentia non maneret irregularis: quãuis in foro exteriori iudicaretur iste irregularis: quia dabat operam rei illicitę, ex qua poterat sequi illud nocumentũ: eo quod ille pręsumitur negligens. Et hoc confirmari potest, ex. d. c. tua nos. Quarta conclusio. Sentẽtia illa ultima nõ est probabilis, ut ipsemet casus pręse fert. Et cap. tua nos. conuincit, & ca. quando. 15. d. Imo ipse Nauar. ubi supra num. 215. dicit, quod cle-

ricus, qui in bello pugnat, ut exhortetur milites, nō manet irregularis, si tamen ipse per se non occidat. Et tamen certum est, quod dat operam rei illicitę pugnando. Non ergo sufficit ad incurrendam irregularitatem, quod aliquis ex intentione det operam rei illicitæ. Ad argumenta in oppositū ad primū respondetur, quod argumentum à cōtrario sensu uel à cessante causa & ratione, non est ualidum: nisi quando causa est adæquata alicuius effectus: quod sub alijs terminis docet Arist. li. 1. Post. tex. 20. dum dicit: si affirmatio est causa affirmationis, negatio est causa negationis. Quod etiam debet intelligi de causa adæquata. Nunc autem in proposito non est causa adæquata, quare aliquis excusetur ab irregularitate: quia dat operam rei licitæ.. Potest enim dare operam rei licitæ, & manere irregularis, propter negligentiam, considerandi nocumentum quod poterat sequi. Similiter non est causa adæquata quod aliquis contrahat irregularitatem, quia dabat operam rei illicitæ, ut patet in casibus confutationis primæ & quartæ sententiæ. Ad secundum argumentum respōdetur, q̄ ca. tua nos, potius probat oppositum. Nam ille monachus dabat operam rei illicitæ exercendo officiū chirurgi sibi prohibitum in. c. sentētiam. ne cler. uel monachi. Et per hoc patet ad alia argumenta, quæ fiunt ex alijs capitulis iuris Canonici. Ad D. Thom. respondetur, q̄ illius disiūctiua est intelligenda pro altera parte, quando aliquis dabat operam rei illicitę: quæ ex natura sua tendebat ad læsionem. Et tunc quantumlibet aliquis adhibeat diligentiam manebit irregularis, si sequitur occisio uel mutilatio ex sua actione. Et hoc iuxta tertiam sententiam. At uero iuxta secundam sententiam non erit irregularis coram Deo, quamuis in foro exteriori iudicetur irregularis. v. g. in exemplo posito. Si clericus in hastiludio uel torneamentis quæ licita sunt secularibus: ille tamen occidat uel mutilet, manebit irregularis, quia dabat operam rei illicitæ, ex qua poterat sequi tale nocumentum. Secularis autem non manebit irregularis, si non fuit notabiliter negligens in considerando nocumento quod inde sequutum fuit.

IAM uero in tertia parte huius tractatus breuiter agendum est de irregularitate quatenus consequitur ex mutilatione actiua. Etenim in Clemen. unica. de homicidio æquiparantur mutilatio & homicidium quātum ad irregularitatem: nisi forte fiat causa sanitatis, tunc enim ipse chirurgus non manet irregularis: & ita receptum est secundum communē sententiam doctorum. Difficultas tota est indefiniēdo, quid intelligatur nomine membri, quando dicitur in iure quod mutilans, hoc est membrum scindens, manet irregularis. De qua re mirum est, quàm uariæ sunt sententiæ. Sed nobis hac parte placet sententia Couar. in 3. par. relect. citatæ in princip. num. 8. & 9. quæ consistit in unico dicto, scilicet, q̄ nomine membri simpliciter, ut colligitur ex Aristot. li. 1. de partibus anim. c. 5. intelligenda est illa pars animalis, qua exercetur specialis operatio: & distincta ad perfectionem totius ordinata. V. g. pes ad ambulandum, manus ad operationem, oculus ad uisionem, auris ad auditionem, lingua ad loquendum. Sed de genitalibus non est ita certum. Quidam enim aiunt quòd quamuis sit irregularis qui sibimet abscindit uirilia: ut habetur in c. si quis partem, dist. 55. tamen ibidem etiam censetur irregularis: qui sibi abscindit partē digiti: & nihilominus constat, quòd si alter abscinderet partē digiti alterius, non maneret ipse irregularis. Quapropter uidetur, quod ius in odiū atrocitatis erga sesipsum, uoluerit apponere talem irregularitatem abscindenti sibi uirilia & partem digiti.

A Non igitur qui alteri abscindit genitalia manebit irregularis. Nihilominus nobis est probabilior sententia, quòd ille manebit irregularis. Probatur, quia ille abscindit membrum simpliciter: nam ea pars ordinata est à natura ad specialem operationem, scilicet, ad generationem sibi similis: quæ est maxima perfectio uiuentis. Tunc enim unum quodq; animal perfectum est quando potest generare sibi simile. Igitur manebit irregularis qui ita proximum læserit ut omnino genitalia absciderit. Hic autem non facimus mentionem de membris interioribus, scilicet, de corde & epate & pulmonibus: quia hæc mēbra non possūnt abscindi nisi occidatur homo. Hæc diffinitio membri simpliciter, uidetur confirmari ex dicto Apostoli ad Roman. 12. Sicut enim in uno corpore B multa membra habemus, non autem omnia membra eundem actum habent, &c. Vbi satis apertè insinuat, quod ad rationem membri pertinet habere specialem operationem.

Ex hac doctrina infertur. Primo, q̄d si quis abscinderet alteri auriculam, hoc est cartilaginem extrinsecam, non manet irregularis: quia non abstulit organum auditus. Inferunt etiam aliqui, quòd non manet irregularis qui abscindit mulieri mammillam: eo quod non est membrum ad specialem operationem. Sed oppositum sentit Baldus. in l. data opera. C. qui accusare non possunt. numer. 75. & in hac parte uidetur nobis ista sentētia probabilior. Et ratio est, C quia mammilla mulieris habet specialem operationem, scilicet sanguinem decoquere quousque conuertatur in lac necessarium ad nutritionem infantis: quæ operatio necessaria est ad perfectionem humanæ speciei.

Infertur tertiò, quod si aliquis abscidit digitum alteri, non est irregularis. Ratio est quia digitus non est membrū simpliciter sed pars membri. Hoc est cōtra Caiet. quæstione sequenti. arti. 1. & contra Soto lib. 5. de Iustitia & iur. quæst. 2. art. 1. existimant enim digitū esse membrū principale contra cōem opinionem. Imo uero infertur quartò, q̄ non manebit irregularis qui absciderit tres digitos principales alterī, E scilicet, pollicē, indicē & medium. Et ratio est quia ille homo dicetur mancus: sed non mutilatus membro: quia simpliciter non est abscisa manus. Hoc corollariū est cōtra aliquos Iuristas & Theologos, qui existimant vniuersaliter esse uerū, q̄d si quis percussione alterū facit irregularē: ipse manet irregularis. Ita tenet Sylue. uerbo, homicidiū. 3. Infertur quintò, q̄d non est irregularis ille, qui percussione aut lęsione fecit mēbrū alterius inutile & oīno aridū. Ratio huius est, sicut & præcedentiū, qm̄ irregularitas est impedimentū iure Pontificio introductū, ergo non debet incurri nisi in casibus expressis ab ipso iure. At uero iura non dicunt, si quis membrū arefecerit, uel D inutile reddiderit, manebit irregularis: sed si quis mutilauerit membrū sit irregularis. At uero mutilare ꝓpriè, sicut notat glos. super Clem. si furiosus. est membrū oīno separare à corpore. Igitur ille non manebit irregularis quantumcunque læserit, si tamen non abstulit membrum à corpore. Hęc uera doctrina est contra Panormit. capit. cum illorum. de sentētia excommunicationis & contra Syluest. ubi supra. Et nobiscum sentit Nauarrus in Manuali capit. 27. à numero 206. Vbi optimas rationes facit contra Caietanum & Soto. Notat tamen ipse, quod quando quis alium facit irregularem sua percussione, manet aliquando etiam ipse irregularis irregularitate, quæ sequitur ex delicto, quando delictum est notorium: non quia fecit alium irregularem. Appellat autem delictum notorium, quod notorietate facti nulla ra-

tione

tione potest celari, uel notorietate iuris, quando iã aliquis condemnatus est per sententiam in iudicio publico: Dicitur uero irregularis ex delicto publico. Verbi gratia, quando irregularitas consequitur ex continuata fornicatione notoria, uel ex adulterio uel ex quolibet delicto maiore & notorio, propter quod mereatur homo deponi. Vt explicat Nauarrus supra numer. 248,

Iam uero in quarta parte huius tractatus agendum est de dispensatione irregularitatis.

DVbitatur primo, ante omnia uniuersaliter, an nomine censuræ intelligatur irregularitas, ita ut cum in bullis Cruciatæ conceditur confessoribus, ut possint absoluere à qualibet censura, intelligatur etiam irregularitas. Pro parte negatiua arguitur primo. Ex Innocent. Tertio. capit. quærenti. de uerborum significatione. ubi ait quærenti quid per censuram intelligatur cùm huiusmodi clausulam in nostris literis apponimus; respondemus quod nomine censuræ non tantùm debet intelligi interdicti: sed etiam suspensionis, & excommunicationis sententiæ. Ecce ubi Pontifex nullam facit mentioné irregularitatis, nomine censuræ, ergo non intelligitur illo nomine. Nam aliàs Pontifex fuisset diminutus.

Secundo arguitur. In ipsis bullis Cruciatæ, ubi cõceditur absolutio à qualibet censura, non conceditur dispensatio super irregularitate. Probatur, quia absolutio propriè non fit de irregularitate, sed dispẽsatio: ut patet ex usu ecclesiastico. Sic enim loquuntur Prælati etiam Religionum, Dispenso tecum super omni irregularitate, ergo non eo ipso quòd conceditur absolutio ab omni censura, conceditur etiã dispensatio irregularitatis.

Tertiò arguitur. Quia non est consuetudo neque stylus curiæ Romanæ, ut dispensatio super irregularitate, intelligatur in uniuersali clausula, ergo non est intelligenda talis dispensatio in Bullis, cùm in illis dicitur, quod confessarius possit absoluere ab omni censura.

Ad hoc dubium communis sententia Iuristarum est negatiua. Ita tenet Nauarrus in Manuali, cap. 27. num. 192. & 249.

PRO decisione sit prima conclusio. Irregularitas quæ tantum incurritur propter culpam quasi pœna ipsius, intelligitur nomine cẽsuræ ecclesiasticæ. Hãc sententiam docuit in hac schola Salmantina Magister Cano & postea sequutus est illam. Soto in 4. Sententiarum, distinctione 22. quæstione. 3. articu. 1. & multi alij Theologi moderni. Et probatur primo, quoniam censura propriè loquendo est quædam notatio & punitio, qua malefaciés punitur propter aliquam culpam: sed quædam irregularitates sunt notatio quædam & punitio propter aliquam culpam, ergo illæ ueniunt intelligendæ nomine censuræ. Explicatur minor. Quando aliquis suspensus uel excõmunicatus celebrat, manet irregularis propter culpã quam commisit: & tunc irregularitas est propriè censura.

Secundò probatur. Nam in quibusdam Bullis dicebatur, quod confessor possit absoluere ab omni excõmunicatione suspensione & interdicto & ab omnibus alijs censuris & pœnis ecclesiasticis. Ergo in

A istis Bullis dabatur facultas absoluend: à quibusdam irregularitatibus. Probatur consequentia. Quia nullæ sunt aliæ censuræ præter illas tres: nisi quædam irregularitates.

Tertiò, in quibusdam Bullis etiam cruciatis olim, dum numerabantur casus qui concedebantur confessoribus, ponebatur talis exceptio, scilicet, excepto homicidio uoluntario (*Porque el tal homicidio esta reseruado quãto à la irregularidad.*) Ergo omnes alię irregularitates propter culpam, concedebantur confessoribus quibus committebatur facultas absoluendi ab ipsis culpis.

Et confirmatur. Nam in alijs Bullis olim dicebatur, quòd conceditur facultas absoluendi ab omnibus censuris & pœnis ecclesiasticis, etiam si requirãt specialem mentionem sui & non includantur in uniuersali clausula. Quod quidem uidetur esse adiectum propter eos qui dicunt nullam irregularitaté includi in generali clausula. Prædictas Bullas ego uidi. Est tamẽ obseruandum nostris temporibus, quod in Bullis cruciatis, quæ dimanauerunt à Sede Apostolica à tempore Pij Quinti, fit mentio solum facultatis absoluendi ab omni censura, atque ita uolumus qui sequimur illam sententiam, quod nomine censuræ intelligantur omnes illæ irregularitates, quæ impositæ sunt directè propter aliquam culpam. Nã contingit quod aliqua irregularitas contrahatur ex actu qui est culpa; non tamen est directè pœna propter culpã, qualis est irregularitas, quæ contrahitur quando quis alterum occidit iniquè: tunc enim irregularis manet, non quia iniquè occidit, sed quia occidit uoluntariè. Sicut manet irregularis iudex qui iustè occidit.

Obseruandum est secundo circa Bullas cruciatas, quòd qui habuerit ultimam Bullam cruciatam gaudebit omnibus priuilegijs præcedentium Bullarum non cruciatarum ante Pium Quintum concessis. Et ratio est: quia omnes aliæ bullæ nunquam sunt reuocatæ, sed tantum suspensę pręterquàm quantum ad illam clausulam, quòd religiosi & alij sacerdotes possint oua comedere in quadragesima. Hæc enim clausula uniuersaliter reuocata est à Pio Quinto. At uero omnes aliæ Bullæ cruciatæ reuocatę sunt prorsus à Pio Quinto in prima Cruciata, quam ipse concessit. Cæterum alię Cruciatæ quę post ipsum emanauerunt secum afferunt clausulam reuocatiuam, seu potius limitantem, ita ut non liceat gaudere gratijs & facultatibus illic concessis nisi intra annum prędicationis, & statim expirant.

Ex quo sequitur, quod ipse commissarius Cruciatæ non reualidat antiquas illas cruciatas: quia non datur illi facultas reualidandi nisi tantum illas quas ipse suspendit. Suspendere autem non potest nisi eas Bullas, quę adhuc habent effectum: quales sunt Bullę sanctę Catherinę & redemptionis captiuorũ: & alię similes & etiam personales facultates.

His suppositis ad primum argumentum respondetur, quod Pontifex non dixit exclusiuè, quod tantum illa tria intelligebantur nomine censurę: sed quod illa tria intelligebantur, ratio autem quare nõ fecit mentionem irregularitatis, duplex est. Altera quia irregularitas non est censura secundùm totam latitudinem, ut patet in irregularitate bigamię & homicidij. Altera uero ratio est, quia ibi Pontifex solũ intendebat numerare illas censuras, quibus iudices ecclesiastici solent compellere rebelles, ut ex ipso literę contextu patet. Cęterũ irregularitas nunquã est censura posita ab aliquo iudice ecclesiastico, sed ab ipso iure. Quare non oportuit facere illius mentionem.

Ad secundum respondetur, quòd circa irregularitatem, quæ propriè est pœna propter culpam, bene potest confessarius uti uerbo absolutionis, ita ut dicat, ego te absoluo ab omni censura irregulatitatis: Imo ineptè dixerit, ego dispenso tecum super irregularitate: nisi fortè ex speciali commissione prælati sibi fuerit commissa dispensatio.

Ad tertium negatur antecedens. Imo quotiescunque conceditur in curia Romana facultas absoluendi ab omni censura: conceditur etiam facultas absoluendi à quibusdam irregularitatibus: quæ nihil aliud sunt, quam censuræ propter aliqua peccata.

DVBITATVR secundò, An irregularitas propter homicidiũ sit reseruata Summo Pontifici? Hoc dubium mouemus ad explicandum decretum Concilij Tridentini Sessione. 24. cap. 6. ubi in hunc modum dicit. Liceat episcopis in irregularitatibus omnibus & suspensionibus, excepta ea quæ oritur ex homicidio uoluntario, & exceptis alijs deductis ad forum contentiosum, dispensare. Hoc in loco concedit episcopis Concilium ordinariam facultatem ad dispensandum in irregularitate quæ oritur ex occulto delicto: una excepta irregularitate, quæ oritur ex homicidio uoluntario. Sed difficultas est de irregularitate, quæ oritur ex occisione hominis iusta & licita.

Caietanus in uerbo irregularitas in summa dicit, quòd ille qui habet facultatem ad tollendam irregularitatem, quæ oritur ex homicidio casuali, habebit etiam facultatem ad tollendam irregularitatem prouenientem ex occisione hominis uoluntaria, licita tamen: non obstante quod in tali concessione prohibeatur dispensatio super irregularitate proueniente ex homicidio uoluntario. Ratio Caietani est: quoniam hæc limitatio tantùm habet locum in irregularitate quæ prouenit ex homicidio uolũtario iniquo. Etenim huiusmodi occisio ꝓpriè & simpliciter dicitur homicidium. Eandem sententiam & propter eãdem rationem sequitur summa Armilla in uerbo irregularitas. Eandem sententiam sequitur Couarruuias in relectione supra citata in 2. parte. licet propter aliam rationem, uidelicet, quia homicidium quod committitur sine culpa, reputatur iure casuale. Secundùm istos doctores dicendum est consequenter, quòd episcopus potest dispẽsare super omni irregularitate proueniente ex qualibet licita occisione hominis: sicut potest dispensare super irregularitate, proueniente ex homicidio casuali, propter concessionem sibi factam in decreto Concilij: & illa exceptio ibidem facta de homicidio uoluntario tantùm intelligenda est de homicidio uoluntario, quod est uerè peccatum. Hæc tamen sententia nobis omnino non placet: Imo existimo cum doctissimo Nauarro ubi supra, quòd solus ipse Summus Pontifex potest dispensare super irregularitate proueniente ex occisione hominis uoluntaria, quantumlibet iusta & licita. Et quidem ratio Caietani parum ualet: quia ut supra diximus, nomine homicidij uoluntarij in iure Canonico quantùm ad materiam irregularitatis, comprehenditur etiam occisio hominis iusta. Item ratio quæ profertur à Couarruuia non uidetur habere fundamentum in iure. Imo irrationabiliter dicitur, quòd quando iudex, data sententia sanguinis, occidit hominem, quod tũc dicatur casuale homicidium. Et ita omnino existimo, quòd nullus episcopus dispensat neque audet dispensare super hac irregularitate, magis quàm super irregularitate bigamiæ: de qua nulla ratione intelligitur episcopis facta copia dispensandi in supradicto decreto. Et ratio est, quia in Concilio intelligitur facta illa exceptio ab illa uniuersali, scilicet quod liceat episcopis dispensare super omni irregularitate proueniente ex delicto occulto, excepta irregularitate homicidij uoluntarij. In qua exceptione intelligo homicidium uoluntarium quod est peccatum. Nam aliud homicidium uoluntarium, quod non est peccatum, non oportebat excipere: quia non includebatur in uniuersali concessione, sicut non includebatur irregularitas contracta ex bigamia. Vnde neque ista excipitur, & tamen constat, quod episcopus super illam dispensare non potest.

ALTERA difficultas est, An episcopus possit dispensare super irregularitate contracta ex delicto homicidij uoluntarij occulto, nam si publicum est: omnes conueniunt in hoc, quod Episcopus non potest dispensare.

In hac difficultate, omnino repellẽda est sententia Alphonsi de Castro in libro. 2. de lege pœnali asserentis, quòd propter homicidium uoluntarium & iniquum, si fuerit omnino occultum: non incurritur aliqua irregularitas. Hæc enim sententia aduersatur dispositioni iuris in cap. finali. de temporibus ordinationum & ordinandorum. & in cap. inquisitioni. de accusationibus. & hic autor singularis est in ista sententia: quamuis etiam illam tenuerit quidã Vincentius citatus à Syluestro in uerbo homicidiũ. 3. quæst. 8. Ac proinde Couarruuias ubi supra, & Nauarro capit. illo. 27. citato. reprobant istam sententiã tanquam singularem & iuri Canonico contrariã. Nam etiam si textus in capit. ex tenore. de temporibus ordinationum, dicat, quod crimina quæ si essent publica punirentur depositione & degradatione: si fuerint secreta, non impediunt ascensum ad superiores ordines: tamen non fauet hoc prædictæ sententiæ. Quoniam ut aduertit Couarru. textus non loquitur de criminibus, quæ ipso facto inducunt irregularitatem: quale est homicidium. Sed loquitur de illis, quæ si constarent punirentur in iudicio pœna depositionis & degradationis: qualia sunt grauissima quædam crimina. Hoc supposito respondendum est ad propositam difficultatem.

Prima conclusio. Neque olim ante Concilium, neque modo post Concilium Trientinum, concessa est episcopis autoritas dispensandi in huiusmodi irregularitate ad suscipiendos sacros ordines: quãuis sit probabile quod ante Concilium poterant episcopi dispensare quo ad minores ordines suscipiendos. Hæc omnia latissime probant Couarruuias & Nauar. supra.

Secunda conclusio. Etiam est probabilis sententia, quod olim ante Concilium Tridentinum poterat Episcopus dispensare quantum ad beneficiũ simplex retinendum & de nouo obtinendum. Imo aliqui probabiliter existimant, quod etiam quantum ad beneficium curatum retinendum. Hoc colligunt doctissimi Canonistæ ex capit. 2. de clerico pugnante in duello. Tota autem difficultas est, an Episcopus post Concilium gaudeat huiusmodi facultate dispensandi in huiusmodi irregularitate. Nauarrus ubi supra tenet partem negatiuam, & dicit, quod Episcopus nõ habet talem facultatem, etiam quoad minores ordines suscipiendos: & quo ad beneficium simplex retinendum: sed quod solus Papa potest dispensare quãtumlibet homicidium sit occultum. Probat ex eo, quod in prædicta Sessione dicitur expressè: quòd in homicidio uoluntario etiam si fuerit occultum, non liceat dispensare ad ordines sacros suscipiendos: sed talis homicida omni ordine ac beneficio ecclesiastico perpetuo careat. In quo decreto duo uerba expenduntur. Alterum est, non liceat: al-

terum

terum est, careat. Quæ uerba secundùm Caietanum in summa in uerbo absolutio ab excommunicatione, tollunt potestatem dispensandi. Item in secunda parte eiusdem decreti statuitur, quòd in irregularitate quæ oritur ex homicidio casuali episcopus non potest dispensare, nisi adhibitis quibusdam circunstantijs & conditionibus ibi narratis, ergo cùm limitet Concilium episcopis ipsis autoritatem dispensandi in homicidio casuali: signum est, quod intendebat totam illis autoritatem tollere dispensandi in homicidio uoluntario. Eo uel maxime, quod Concilium cōtraponit homicidiū casuale contra uolūtariū.

Secundò probatur hæc sententia ex capit. 6. de reformatione, Sessio. 24. ubi conceditur facultas episcopis dispensandi super omni irregularitate proueniente ex delicto occulto, excepta ea quę oritur ex homicidio uoluntario, ergo Concilium prohibet dispensare super irregularitate homicidij uoluntarij quantumlibet occulti. Nihilominus uiris doctis nostri temporis uidetur, quod episcopi eandem omnino autoritatem habent dispensandi post Concilium Tridentinum, quam olim habebant ante Concilium ipso iure communi. Ratio illorum est: quoniā Concilium non tollit episcopis apertè istam facultatem. Est enim dubia interpretatio literæ Concilij, at uerò quęcunque lex noua interpretanda est quantum fieri potest conformiter ad ius cōmune. Igitur adhuc episcopi habent facultatem, quam antea iure communi habebant. Confirmatur. Res fauorabilis est, quod episcopi habeant istam facultatem, ergo decreta Concilij, si cōmodè fieri potest, debēt interpretari in fauorē episcoporū: atq; ita ipsi interpretātur.

Ad primum enim argumentum respondent cum Couar. in loco citato, quòd Concilium in illo capitu. 7. non loquebatur de homicidio omnino occulto: sed occulto aliquo modo, scilicet, de illo quod non poterat in iudicio probari. Respondent secundò, quòd synodus in illo decreto tantùm intendebat ostendere difficultatem maximam, quę debet esse in dispensatione irregularitatis, quæ oritur ex homicidio uoluntario: non autem intendebat limitare autoritatem episcoporum quam olim habebant. Et idcircò uerbum illud, non liceat, non tollit autoritatē dispēsandi, quidquid sit de doctrina Caietani in uerbo absolutio ab excommunicatione. Sed alij, quod denotat quod prelati male facient, si absque grauissimā causa dispensauerint. Et hoc colligūt ex eo quod synodus ibi, non solum loquitur episcopis, sed cuicunque dispensanti, etiam Summo Pontifici. Imo uidetur quod ex principali intentione loquebatur de dispensatione quę fit in Romana curia. Et ex hoc respondent ad illud quod obijcitur de homicidio casuali. Dicunt enim, quod Concilium tantum limitat modum dispensandi episcopis super hac irregularitate, quando dispensatio committitur illis à Romano Pontifice. Nihilominus non prohibet, quòd ipsi sua autoritate dispensent in eo qđ antea poterant iure cōmuni: si ab ipsis immediate petatur dispēsatio. Ad secundum argumentum respondent, quòd illa exceptio non fit simpliciter à facultate, quam habent episcopi dispensandi in irregularitatibus: sed fit exceptio à facultate illis concessa per illud decretum Concilij. Ita sane quod ex ui illius decreti non possent dispensare super irregularitate, quæ oritur ex homicidio uoluntario occulto. Non tamen ibi negatur, quòd iure communi habeant talem autoritatem dispensandi, saltem quantum ad aliquid, scilicet, quantum ad beneficium simplex retinendum & obtinendum, & quantum ad beneficium curatum retinendum. Iste modus explicandi Conci-

A lium uidetur nobis satis perplexus. Quapropter ego crediderim, quod in huiusmodi decretis Concilij Tridentini explicatum est, quod olim erat obscurū & dubium inter doctores secundùm ius commune: & insuper concessa est noua facultas episcopis dispensandi in multis irregularitatibus in foro conscientię, super quibus antea dispensandi facultatem non habebant. Et insuper concessa est illis facultas absoluendi à plurimis delictis reseruatis Summo Pontifici.

Sed quęret aliquis, Vtrùm per bullam Cruciatam habeat confessarius electus tantam facultatem absoluendi à peccatis, quantam habēt episcopi concessam à Concilio Tridentino, cap. 6. Sessio. 24. Respon-

B detur, quòd non habet tantam facultatem. Primo quidem de crimine heresis manifestum est. Quoniam in ipsa bulla Cruciata excipitur facultas absoluendi; & tamen Concilium Episcopo per semetipsum concedit, quod possit absoluere in foro conscientię de crimine heresis. Deinde quamuis confessarius electus possit absoluere semel ab omnibus alijs peccatis & censuris reseruatis Summo Pontifici: tamen episcopus toties quoties se obtulerit occasio, potest in foro conscientię ab huiusmodi peccatis absoluere secundùm formam concessam sibi in illo capite. 6. Sessione 24. Quapropter confessarius debet

C attendere, an delictum sit reseruatum Summo Pontifici uel non. Similiter an excommunicatio sit reseruata uel non. At uero circa irregularitates non est tantum periculi, quia non est necessarium ad hoc ut aliquis absoluatur à peccatis & recipiat sacramentum Eucharistię: quòd absoluatur prius à censura irregularitatis etiam quando est uera censura. Cæterùm si pœnitens sit clericus & uoluerit promoueri ad ordines superiores uel obtinere aliquod beneficium uel ministrare in ordine suscepto: ad ipsum promouendū pertinebit inquirere: an illa irregularitas sit reseruata Summo Pontifici uel non. Vnusquisque enim tenetur scire ea quę pertinent

D ad suum statum. Et idcirco ipse confessarius poterit se eximere ab illo onere & remittere pœnitentem, ut consulat doctores circa huiusmodi irregularitates: si confessarius non fuerit certus.

QVAESTIO LXV.

De mutilatione membrorum.

DEINDE considerandum est de peccatis aliarum iniuriarum, quæ in personam com-

E mittuntur. Et circa hoc quæruntur quatuor.

ARTICVLVS PRIMVS.

Vtrùm mutilare aliquem membro suo, in aliquo casu possit esse licitum.

AD Primum sic proceditur. Videtur quòd mutilare aliquē mēbro suo in nullo casu possit esse licitum. Damasc. enim dicit † in

(Li. 2. c. 4. & 30. & li. 4. ca. 1.)

A cit † in 2. libro, quòd peccatum committitur per hoc quòd receditur ab eo, quod eſt ſecundum naturam in id, quod eſt cōtra naturam. Sed ſecundū naturam à Deo inſtitutam, eſt, ꝙ corpus hominis ſit integrum membris. Contra naturam autē eſt, quòd ſit membro diminutum. Ergo mutilare aliquem membro, ſemper videtur eſſe peccatum.

B 2. Præterea. Sicut ſe habet tota anima ad totum corpus, ita ſe habent partes animæ ad partes corporis, ut dicitur in † 2. de Anima. Sed non licet aliquem priuare anima, occidendo ipſum, niſi publica poteſtate: ergo etiam non licet aliquem mutilare membro, niſi fortè ſecundùm publicam poteſtatem.

(Li 2. tex. 9 tom. 2.)

C 3. Præterea. Salus animæ præferenda eſt ſaluti corporali. Sed non licet aliquem mutilare ſe membro propter ſalutem animæ, puniuntur enim ſecundum ſtatuta † Niceni Concilij, qui ſe caſtrauerunt propter caſtitatem ſeruandam: ergo propter nullam cauſam aliam licet aliquem membro mutilare.

(In Decretis di. 55. c. Si quis abſciderit. Et ca. Si qs per ægritudinem.)

Sed contra eſt, quod dicitur Exod. 21. Oculum pro oculo, dentē pro dente, manum pro manu, pedem pro pede.

D Reſpondeo dicendum, quòd cū membrum aliquod ſit pars totius humani corporis, eſt propter totum ſicut imperfectum propter perfectum. Vnde diſponendum eſt de membro humani corporis, ſecundum quod expedit toti. Membrum autem humani corporis per ſe quidem utile eſt ad bonum totius corporis: per accidens tamen poteſt contingere quòd ſit nociuum, puta cum membrum putridum eſt totius corporis corruptiuum. Si ergo membrum ſanum fuerit, & in ſua naturali diſpoſitione conſiſtens, non poteſt præſcindi abſque totius corporis detrimento. Sed quia ipſe totus homo ordinatur vt ad finem, ad totam communitatem cuius eſt pars, ut ſuprà † dictum eſt, poteſt contingere, quòd abſciſio membri etſi vergat in detrimentum totius corporis, ordinatur tamen ad bonum communitatis, inquantum alicui infertur in pœnam ad cohibitionem peccatorum. Et ideo ſicut per publicam poteſtatem, aliquis licitè priuatur totaliter vita, propter aliquas maiores culpas, ita etiam priuatur membro propter aliquas culpas minores. Hoc autem non eſt licitum alicui priuatæ perſonæ, etiam uolente illo cuius eſt membrum: quia per hoc fit iniuria communitati, cuius eſt ipſe homo & omnes partes eius. Si verò membrum propter putredinem ſit totius corporis corruptiuum, tunc licitum eſt de uoluntate eius, cuius eſt membrum, putridum membrum præſcindere propter ſalutem totius corporis, quia vnicuique commiſſa eſt cura propriè ſalutis. Et eadem ratio eſt ſi fiat voluntate eius, ad quem pertinet curare de ſalute eius, qui habet membrum corruptiuum: aliter autem aliquem membro mutilare eſt omnino illicitum.

(q 61. art. 1 & 2. & q præce. artic. 1. 2. & 5.)

Ad primum ergo dicendum, quòd nihil prohibet id quod eſt contra particularem naturam, eſſe ſecundum naturam vniuerſalem, ſicut mors & corruptio in rebus naturalibus eſt contra particularem naturam eius quod corrumpitur, cum tamen ſit ſecundum naturam vniuerſalem. Et ſimiliter mutilare aliquem membro, etſi ſit contra naturam particularem corporis eius, qui mutilatur, eſt tamen ſecundum naturalem rationem in comparatione ad bonum commune.

Ad ſecundum dicendum, quòd totius hominis uita non ordinatur ad aliquid propriū ipſius hominis, ſed ad ipſam potius omnia quæ ſunt hominis, ordinatur. Et ideo priuare aliquē uita, in nullo caſu pertinet ad aliquē, niſi ad publicam poteſtatem, cui cōmittitur procuratio boni cōmunis. Sed præciſio mēbri poteſt ordinari ad propriam ſalutem vnius hominis. Et ideo in aliquo caſu poteſt ad ipſum pertinere.

E Ad tertiū dicendū, ꝙ membrum non eſt præſcindendū propter corporalē ſalutē totius, niſi quando aliter toti ſubueniri non poteſt. Saluti autem ſpirituali ſemper poteſt aliter ſubueniri, quam per membri pręciſionē: quia peccatū ſubiacet voluntati. Et ideo in nullo caſu licet mēbrum præſcindere, propter quodcunque peccatū uitandum. Vnde Chryſoſt. † exponens illud Matthæi. 19. Sunt eunuchi qui

(Homi. 63 in Matt. cir. med. tom. 2.)

ſeipſos

ſeipſos caſtrauerunt propter regnũ cœlorum: dicit, non per membrorum abſciſſionem, ſed malarũ cogitationũ interemptionẽ. Maledictioni.n.eſt obnoxius qui membrũ abſcindit. Etenim qui homicidę ſunt, talia præſumunt. Et poſtea ſubdit: Neque concupiſcentia manſuetior ita fit, ſed moleſtior. Aliũde.n.hẽt fontes ſperma quod in nobis eſt, & præcipuè à propoſito incõtinenti & mente negligente. Nec ita abſciſſio membri comprimit tentationes, vt cogitationis frenum.

S V M M A A R T I C V L I.

PRima concluſio. Licitum eſt autoritatẽ publica mutilare pęccatores. Secunda concluſio. Licitum ẽt eſt propter ſalutem corporis & vitę, mutilare hominem de voluntate ipſius uel de uoluntate eius qui curam illius gerit. Tertia concluſio. Aliter mutilare eſt illicitum.

C O M M E N T A R I V S.

IN hoc articulo notandũ eſt, ꝙ ẽt membrum ſanũ in ſeipſo licitũ erit abſcindere, qñ opus fuerit ad ſalutẽ hoĩs & vitam. Ratio eſt quã aſſignauimus in q.64.art.2. quia totum eſſe membri eſt propter totum: vñ qñ fuerit neceſſarium propter totum ut membrum pereat, licitum erit abſcindere. Quòd autem D. Tho. dicit in tertia concluſione, ꝙ aliter mutilare eſt illicitum, intelligitur quando homo conſiſtit in plenaria ſanitate.

Secundò eſt notandum, ꝙ nemo põt cogi vt patiatur abſciſionẽ membri pp uitam: niſi ab illo qui curam illius gerit, ut à republica, qñ uita illius fuerit neceſſaria bono cõi, & non aliàs. Ratio, quia homo nõ põt cogi à republica niſi ſm operationes politicas neceſſarias reipublicę, ſm quas hẽt rationem partis: põt ẽt cogi filius à patre qñ eſt ſub eius poteſtate: itẽ ſeruus à dño, quia non eſt ſui iuris: ſimiliter ẽt religioſus poteſt cogi à ſuo prælato, maximè ſi uita illius neceſſaria eſt religioni, quod debet iudicare prælatus. Sed quæret aliquis, An ipſemet homo teneatur pati abſciſionem membri pp ſeruandã uitã? Et vr ꝙ ſic: quia tenetur ſeruare uitã per media ordinata & proportionata: ſed abſciſio membri eſt medium proportionatum ad ſeruandã uitam, ergo tenetur pati abſciſionem. Reſpondetur & ſit prima concluſio, quod non tenetur abſolutè loquendo. Et ratio eſt. Quia quamuis homo teneatur conſeruare uitam propriã, non tenetur per media extraordinaria, ſed per uictũ & ueſtitũ cõe, per medicinas cões, per dolorẽ quendam cõem & ordinarium: non tñ per quendam dolorem extraordinarium & horribilem, neq; ẽt per ſumptus extraordinarios, ſm proportionem ſtatus ipſius hominis. Vt ſi v.g. communem ciuem ſalutẽ conſequuturum eſſet certum, ſi inſumeret tria millia ducatorum in quadam medicina, ille nõ tenetur inſumere. Per hoc patet ad argumentum. Nam quãuis illud medium ſit proportionatum ſecundum rectam rationem, & ex conſequenti licitum, eſt tamẽ extraordinarium. Circa tertiam concluſionem eſt dubium, An ſit licitum ut quis ſeipſum mutilet ut euadat periculum mortis ab extrinſeco imminens? Vt v.g. an ſit licitum quòd ſcindat manum quam habet ligatam ut effugiat flammam, aut feram, aut tyrannum comminantem mortem: niſi ipſemet homo ſe mutilet? Reſpondetur, quòd in hoc tertio caſu non licitum, quia eſſet conſentire cum malitia tyranni, qui intendit inferre iniuriam naturæ rationali ut ipſamet in ſeipſam manus iniiciat. Ita tenet Soto lib.5. de iuſtitia q.2. artic.5. Cæterum in alijs caſibus licitum eſt: quia pars ordinatur in bonum totius & non eſt aliqua cauſa quæ faciat actum illicitum ſicut in tertio caſu.

A R T I C V L V S II.

Vtrum liceat patribus verberare filios, aut dominis ſeruos.

AD Secundum ſic proceditur. Videtur quòd nõ liceat patribus verberare filios, aut dominis ſeruos. Dicit enim Apoſto. ad Epheſ. 6. Vos patres nolite ad iracundiã prouocare filios ueſtros. Et infra ſubdit: Et vos domini eadem facite ſeruis, remittentes minas. Sed propter uerbera aliqui ad iracundiam prouocantur, & ſunt etiã minis grauiora: ergo neque patres filios, neque domini ſeruos, debent uerberare. (Inf. q.72. ar.2. ad 2.)

2. Præterea. Philoſophus dicit in 10. Ethic. quòd ſermo paternus habet ſolum admonitionem, non autem coactionem. Sed quædam coactio eſt per verbera: ergo parentibus non licet filios uerberare. (Lib 10. e. ult. ante med. tomo 5.)

3. Præterea. Vnicuique licet alteri diſciplinam impendere. Hoc enim pertinet ad eleemoſynas ſpirituales, vt ſuprà † dictum eſt. (q. 32. artic. 2.) Si ergo parentibus licet propter diſciplinam, filios verberare: pari ratione cuilibet licebit quemlibet uerberare: quod patet eſſe falſum: ergo & primum.

Sed contra eſt, quòd dicitur Prouerb. 13. Qui parcit virgæ, odit filium ſuum. Et infrà 23. Noli ſubtrahere à puero diſciplinam. Si enim percuſſeris eum virga, non morietur. Tu uirga percuties eum, & animam eius de inferno liberabis. Et Eccleſ. 33. dicitur: Seruo maleuolo tortura & compedes.

Reſpondeo dicendum, ꝙ per verberationem nocumentum quoddam infertur corpori eius qui uerberatur: aliter tamen quã in mutilatione. Nã mutilatio tollit corporis integritatem, verberatio verò

tantum-

tantummodo afficit ſenſum dolore. Vnde multò minus nocumentũ eſt, quã mutilatio mẽbri. Nocumẽtum aũt inferre alicui non licet, niſi per modũ pœnæ propter iuſtitiam. Nullus aũt iuſtè punit aliquẽ, niſi ſit eius iuriſdictioni ſubiectus. Et ideo verberare aliquem non licet, niſi habẽti poteſtatem aliquam ſuper illum, qui verberatur. Et quia filius ſubditur poteſtati patris, & ſeruus poteſtati domini, licitè põt verberarę pater filiũ, & dominus ſeruum cauſa correctionis & diſciplinę.

Ad primum ergo dicẽdum, ꝙ cùm ira ſit appetitus uindictæ, pręcipuè cõcitatur ira, cũ aliquis ſe reputat læſum iniuſtè: ut patet per Philoſophum † in 2. Rhetoricę. (Li. 2. c. 13. parum à prin. to. 6.) Et ideo ꝑ hoc ꝙ patribus interdicitur, ne filios ad iracundiam prouocẽt, nõ prohibetur quin filios verberent cauſa diſciplinæ: ſed ꝙ nõ immoderatè eos affligãt verberibus. Quòd verò indicitur dominis, ꝙ remittant ſeruis minas, põt dupliciter intelligi. Vno modo, vt remiſsè minis vtantur: quod pertinet ad moderationẽ diſciplinæ. Alio modo, vt aliquis non ſemper impleat quod comminatus eſt: quod pertinet ad hoc, ꝙ iudicium quo quis comminatus eſt pœnam, quandoque per remiſſionis miſericordiam temperetur.

Ad ſecundum dicẽdum, ꝙ maior poteſtas maiorẽ dẽt habere coactionem. Sicut autem ciuitas eſt perfecta cõitas, ita princeps ciuitatis hẽt perfectã poteſtatẽ coercendi. Et ideo põt infligere pœnas irreparabiles. ſ. occiſionis vel mutilationis. Pater autem & dominus, qui pręſũt familię domeſticæ, quæ eſt imperfecta communitas, habent imperfectam poteſtatem coercendi, ſecundũ leuiores pęnas, quę non inferunt irreparabile nocumentum. Et huiuſmodi eſt uerberatio.

Ad tertium dicẽdum, ꝙ exhibere diſciplinã uolenti, cuilibet licet. Sed diſciplinã nolenti adhiberẽ, eſt ſolum eius, cui alterius cura committitur. Et ad hoc pertinet aliquem uerberibus caſtigare.

SVMMA ARTICVLI.

Prima concluſio. Cauſa correctionis & diſciplinæ licitum eſt.

Secunda concluſio. Non eſt licitum mutilare aut cędere.

A COMMENTARIVS.

De hoc articulo uide Soto ubi ſupra, ar. 2. & nota, ꝙ legibus ciuilibus cautum eſt quantũ ſe debeat extendere iſta poteſtas patrum erga filios, vt patet in l. ſi filius. C. de patria ptãtę, & in l. prætor. ff. de iureiurando. §. præterea. Sed quæritur, An liceat patribus uerberare filios clericos? Syluester in uerbo excõicatio. 6. § 4. refert ſententiã Panor. in c. cum voluntate de ſententia excõicationis, ꝙ non eſt licitum patribus uerberare filios in ſacris conſtitutos, bene tñ in minoribus: ſed ipſe Syluest. tenet eſſe licitũ
B verberarę filios et in ſacris conſtitutos: & ratio eius eſt, quia hoc cõceditur magiſtris circa diſcipulos, et in ſacris conſtitutos, ut patet ex ca. ſuper eo. de ſentẽ. excõicationis, ergo erit licitum patribus. Patet cõſequentia. Quia patres non habent minorem iuriſdictionem ad erudiendos filios, quam magiſtri. Et hæc ſententia eſt tenenda.

Sed notandum eſt, ꝙ prælatis religionũ licitũ erit flagellare ſubditos ſm leges & conſtitutiones eorũ, & non aliàs: incurreret. n. ſñiam excõicationis prælatus, qui ita quadã ſubditum pedibus conculcaret aut alapis cæderet. Et hoc quod diximus patet ex ca.
C ex tenore de ſentẽtia excõicationis. Notãdum uero eſt, ꝙ ſi pater uel magiſter uel prælatus exceſſerit modũ uerberandi, aut flagellandi, poſtquam iam ſemel cępit iuſtè punire nõ ſtatim incurrit ſñam excõicationis: niſi ſit notabilis exceſſus, quod quidem arbitrio boni uiri iudicandũ erit; ſi aũt fuerit res dubia Epiſcopus poterit diſpenſare de iure cõi. Etenim illa excõicatio canonis, ſi quis ſuadente diabolo, reſeruatur Pontifici, quãdo certum eſt aliquem incurriſſe canonem, & fuit notabilis percuſſio. Vide Caietanum in uerbo excommunicatio.

ARTICVLVS III.

D *Vtrùm liceat aliquem hominem incarcerare.*

Ad Tertium ſic proceditur. Videtur, quòd non liceat aliquẽ hominem incarcerare. Actus enim eſt malus ex genere, qui cadit ſuprà indebitã materiam, ut ſupra † dictum eſt. (1. 2. q. 18. artic. 2.) Sed homo habens naturalẽ
E arbitrij libertatem eſt indebita materia in carcerationis quę libertati repugnat. Ergo illicitum eſt aliquem incarcerare.

2. Prętereà. Humana iuſtitia regulari debet ex diuina. Sed ſicut dicitur Eccleſ. 15. Deus reliquit hominem in manu cõſilij ſui. Ergo videtur quòd non eſt aliquis coercendus uinculis uel carcere.

3. Prętereà. Nullus eſt coercendus niſi ab opere malo, à quo quilibet poteſt alium licitè impedire. Si ergo incarcerare aliquem eſſet licitum ad hoc, quòd cohiberetur à malo, cuilibet eſſet licitum aliquem

quem incarcerare; quod patet esse falsum. Ergo & primum.

Sed contra est quod Leuit. 24. legitur, quendam missum fuisse in carcerem propter peccatum blasphemiæ.

Respondeo dicendum, quod in bonis corporis tria per ordinem considerantur. Primò quidem integritas corporalis substantiæ, cui detrimentum affertur per occisionem vel mutilationem. Secundò delectatio vel quies sensus, cui opponitur verberatio vel quodlibet sensū dolore afficiēs. Tertiò motus & vsus membrorū, qui impeditur per ligationem vel incarcerationem, seu quamcunq; detentionem. Et ideo incarcerare aliquem vel qualitercūq; detinere, est illicitum, nisi fiat secundum ordinem iustitiæ, aut in pœnam, aut ad cautelam alicuius mali vitandi.

Ad primum ergo dicendum, quod homo qui abutitur potestate sibi data, meretur eā amittere. Et ideo homini qui peccādo abusus est libero vsu suorum membrorū, conueniens est incarcerationis materia.

Ad secundum dicendū, quod Deus quandoq; secundū ordinem suæ sapientię peccatores cohibet ne possint peccata implere, secundū illud Iob 5. Qui dissipat cogitationes malignorū, ne possint implere manus eorum quod cęperāt. Quandoq; verò eos permittit quod uoluerint agere. Et similiter secundum humanam iustitiā, non pro qualibet culpa homines incarcerantur, sed pro aliquibus.

Ad tertium dicendum, quod detinere hominē ad horā ab aliquo opere illicito statim perpetrando, cuilibet licet: sicut cum aliquis detinet aliquem ne se præcipitet, vel ne alium feriat. Sed simpliciter aliquē includere uel ligare, ad eum solum pertinet qui habet disponere vniuersaliter de actibus & vita alterius: quia per hoc impeditur non solum à malis faciendis, sed etiam à bonis agendis.

SVMMA ARTICVLI.

Prima conclusio. Incarcerare vel qualitercunq; hominem detinere, est illicitum: nisi fiat secundum ordinem iustitiæ.

Secunda conclusio notetur in solutione ad tertiū. Detinere hominem ad horam, cuilibet est licitum ad impediendum illū à perpetratione alicuius mali.

Tertia conclusio ibidem. Simpliciter aliquem includere uel ligare, ad eum solum pertinet qui habet

A simpliciter disponere & vniuersaliter, de actibus & uita alterius.

COMMENTARIVS.

Irca istum articulū sūt duo dubia. Primū est. An licitum sit cuilibet detinere proximū ad horam ne perpetret aliquod malum? Nam D. Tho. videtur vniuersaliter id asserere.

Respondetur & sit prima conclusio. Si malum quod aliquis uult facere sit contra iustitiam, licitum erit cuilibet illum detinere. Ratio est, quia tunc illa detentio habet rationem defensionis.

B Secunda cōclusio. Si aūt malū quod vult facere est contra alias uirtutes, ut cōtra tēperantiam, aut castitatē: nō est licitū cuilibet detinere illum. Ratio est, quia homo est dūs suarū operationū: ergo sit illi iniuria si detineatur, nisi ab eo qui hēt aliquā iurisdictionē supra illū. Ex quo sequitur, quod in tali casu pōt ille homo detineri ad breue tempus à pædagogo ipsius, à Magistro à præfecto ipsius domus.

Tertia cōclusio. Si peccatū fuerit scandalosum nō solum contra cōitatem quale est peccatū heresis quā aliquis uult prædicare, sed ēt si fuerit scandalosum pusillorū, vt v. g. Si aliquis vult ire ad scandalizandā virginem honestam: poterit detineri à quolibet ad

C breue tempus. Ratio huius est: quia talis detentio habet rationem defensionis aut boni cōis & religionis, aut etiam innocentis & pupilli, quatenus inuoluntariè aggreditur illum scandalizator.

Dubium secundū est. An possim ego detinere illū qui me affecit iniuria, ad breue tēpus donec iudicē uocē? Soto ubi supra, q. 2. art. 3. Respondet affirmatiuè. Nihilominus nobis oppositum uidetur, nisi in casu quo talis detentio haberet rationem defensionis: vt uerbi gratia. Si ille adhuc pergeret in inferenda iniuria & nocumento, & in auferendo à me bona mea: quia tunc est in fragranti delicto.

D

ARTICVLVS IIII.

Vtrum peccatū aggrauetur in hoc, quòd prædicta iniuria inferuntur in personas alijs coniunctas.

D Quartū sic proceditur. Videtur, quod peccatū nō aggrauetur ex hoc quod prædictæ iniuriæ inferuntur in personas alijs con

E iunctas. Huiusmodi. n. iniurię habēt rationem peccati, prout nocumentū alicui infertur cōtra eius volūtatem. Sed magis est cōtra hominis uoluntatē malum quod in propriam personā infertur, quàm quod infertur in personam coniunctā: ergo iniuria illata in personā cōiunctā est minor.

2. Præterea. In sacra scriptura præcipuè reprehenduntur qui pupillis & viduis iniurias inferūt. Vnde dicitur Ecclesiast. 35. Non despeciet preces pupilli, nec uiduā, si effundat loquelam gemitus. Sed vidua & pupillus nō sunt personæ alijs coniunctæ:

iunctæ: ergo ex hoc, quod infertur iniuria per sonis coniunctis, nõ aggrauatur peccatũ.

3. Præterea. Persona coniuncta habet propriam voluntatem, sicut & principalis persona. Potest. n. aliquid ei esse voluntarium, quod est contra voluntatem principalis personæ, vt patet in adulterio, quod placet vxori, & displicet uiro. Sed huiusmodi iniurię habent rationẽ peccati, prout consistunt in voluntaria commutatione: ergo huiusmodi iniuriæ minus habent de ratione peccati. B

Sed cõtra est, quod Deuteronomium, 28. ad quandam exaggerationem dicitur: Filij tui & filiæ tuæ tradentur alteri populo uidentibus oculis tuis.

Respondeo dicendum quod quãto aliqua iniuria in plures redundat, cæteris paribus, tãto grauius est peccatum, & inde est quod grauius est peccatũ si aliquis percutiat C principem, quàm personam priuatã: quia redũdat in iniuriam totius multitudinis, 1.2 q.73. artic. 9. vt suprà † dictum est. Cùm autem infertur iniuria in aliquam personam coniunctam alteri, qualitercunque illa iniuria pertinet ad duas personas. Et ideo, cæteris paribus, ex hoc ipso aggrauatur peccatũ: potest tamen contingere, quod secundũ aliquas circũstantias sit grauius peccatum, quod sit contra personam nulli coniunctam, vel D propter dignitatem personæ, vel propter magnitudinem nocumenti.

Ad primum ergo dicendum, quod iniuria illata in personam coniunctam, minus est nociua personæ, cui coniungitur, quàm si in ipsam immediatè inferretur: & ex hac parte est minus peccatum. Sed hoc totũ quod pertinet ad iniuriam personæ, cui coniugitur, superadditur peccato quod aliquis incurrit ex eo, quòd aliam perso- E nam secundum se lędit.

Ad secundum dicendum, quod iniuriæ illatæ in viduas & pupillos magis exaggerantur: tum quia magis opponuntur misericordiæ, tum quia idem nocumentum huiusmodi personis inflictũ, est eis grauius, quia non habent releuantem.

Ad tertium dicendum, quòd per hoc quod vxor voluntariè consentit in adulterium, minoratur quidem peccatum & iniuria ex parte ipsius mulieris. Grauius enim esset si adulter violenter eam oppri- A meret. Non tamen propter hoc tollitur iniuria ex parte viri; quia vxor non habet potestatem sui corporis, sed uir, vt dicitur primæ ad Corinthios, 7. Et eadem ratio est de similibus. De adulterio tamen, quia non solum iustitiæ, sed etiam castitati opponitur erit, locus † infra agendi, in Quæst. 154. artic. 8. tractatu de temperantia.

SVMMA ARTICVLI.

Conclusio est affirmatiua.

QVAESTIO LXVI.

De Furto & rapina.

DEINDE considerandum est de peccatis iustitiæ oppositis, per quę infertur nocumentum proximo in rebus, scilicet de furto & rapina. Et circa hoc quęruntur nouem.

ARTICVLVS PRIMVS.

Vtrùm naturalis sit homini possessio exteriorum rerum.

AD Primum sic proceditur. Infra eadem q. art. 2. & 127. fin. Videtur, quod non sit naturalis homini possessio exteriorum rerum. Nullus. n. dẽt sibi attribuere quod Dei est. Sed dominium omnium creaturarum est propriũ Dei: secundũ illud Psal. 23. Domini est terra, &c. Ergo non est naturalis homini possessio rerũ exteriorum.

2. Præterea. † Basilius exponẽs verbum In ser. ad diuites auaros à medio illius. diuitis dicentis Luc. 12. Congregabo oia quę nata sunt mihi, & bona mea, dicit, Dic mihi quę tua, vnde ea sumẽs in vitã tulisti? Sed illa quæ homo possidet naturaliter, põt aliquis conuenienter dicere esse sua. Ergo homo non possidet naturaliter exteriora bona.

3. Prętеrea. Sicut † Amb. dicit in lib. de Lib. 1 de fide, c. 1. circa medium. Trinita. Dominus nomen est potestatis. Sed homo non habet potestatem super res exteriores, nihil enim potest circa earum naturam immutare. Ergo possessio

exteriorum

exteriorum rerum non est homini naturalis.

Sed contra est, quod dicitur in Psal. 8. Omnia subiecisti sub pedibus eius, scilicet hominis.

Respondeo dicendum, quòd res exterior potest dupliciter considerari. Vno modo quantum ad eius naturam, quæ non subiacet humanæ potestati, sed solũ diuinæ, cui omnia ad nutũ obediũt. Alio modo quantũ ad usum ipsius rei, & sic habet homo naturale dominiũ exteriorũ rerum: quia per rõnem & uoluntatem põt vti rebus exterioribus ad suã utilitatem, quasi propter se factis. Semper. n. imperfectiora sunt propter perfectiora, ut supra † habitũ est. Et ex hac rõne Philosophus probat in 1. † Politic. q̃ possessio rerũ exteriorum est homini naturalis. Hoc autẽ naturale dominium super cæteras creaturas, quod competit homini secundum rationem, in qua imago Dei consistit, manifestatur in ipsa hominis creatione, Genes. 1. vbi dicitur: Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram: & præsit piscibus maris, &c.

Quæ. 66. arti. 1. Lib 1. ca. 5. tom. 5.

Ad primũ ergo dicendum, q̃ Deus habet principale dominium omnium rerũ: Et ipse secundũ suam prouidentiam ordinauit quasdam res ad corporalẽ hominis sustẽtationem. Et propter hoc, homo habet naturale rerum dominium, quantum ad potestatem vtendi ipsis.

Ad secundum dicendum, q̃ diues ille reprehenditur ex hoc q̃ putabat exteriora bona esse principaliter sua, quasi non accepisset ea ab alio, scilicet à Deo.

Ad tertium dicendum, q̃ illa ratio procedit de dominio exteriorum rerũ quantum ad naturas ipsarum. Quod quidem dominiũ soli Deo conuenit, vt † dictũ est.

In corp. articuli.

ARTICVLVS II.

Vtrùm liceat alicui, rem aliquam quasi propriam possidere.

S. contra ca 127 &. Et npus 20. lib. 4. cap. 4.

AD Secundum sic proceditur. Videtur, q̃ non liceat alicui rem aliquam quasi propriam possidere. Omne. n. quod est cõtra ius naturale, est illicitum Sed secundũ ius

A naturale omnia sunt communia: cui quidem communitati contrariatur proprietas possessionum. Ergo illicitum est cuilibet homini appropriare sibi aliquam rem exteriorem.

2. Præterea. † Basilius dicit, exponens prædictũ uerbum diuitis. Sicut qui prçueniens ad spectacula, pro hiberet aduenientes, appropriãdo sibi quod ad cõem vsum B ordinatur: similes sunt diuites qui cõia, quæ præoccupauerunt, æstimant sua esse. Sed illicitum esset præcludere uiam alijs ad potiendum communibus bonis. Ergo illicitum est appropriare sibi aliquã rem communem.

In serm. ad diuites ananos post medium illius.

3. Præterea. † Ambrosius dicit, & habetur in Decre. dist. 47. cap. sicut hi. Propriũ nemo dicat quod est commune. Appellat autem commune, res exteriores, sicut pa-C tet ex his quæ præmittit. Ergo uidetur illicitum esse, quòd aliquis appropriet sibi aliquam rem exteriorem.

In ser. 81 tom. 3 Et habetur dist. 47. cap. sicut hi.

Sed contra est, quod † August. dicit in lib. de hæresib. Apostoli dicuntur, qui se hoc nomine arrogantissimè uocauerunt, eo q̃ in suam communionem non acciperent utentes coniugibus, & res proprias possidentes: quales habet catholica Ecclesia, & monachos, & clericos plurimos. D Sed ideo isti hæretici sunt, quia se ab Ecclesia separãtes, nullã spem putant eos habere, qui vtuntur his rebus, quibus ipsi carent. Est ergo erroneum dicere quòd nõ liceat homini propria possidere.

Capi. 40. tom. 6.

Respondeo dicendum, q̃ circa rem exteriorem duo competunt homini, quorũ vnum est potestas procurandi & dispensandi: & quãtum ad hoc licitum est quod E homo propria possideat. Et est etiam necessarium ad humanam vitam, propter tria. Primo quidem, quia magis solicitus est vnusquisque ad procurandum aliquid quod sibi soli competit, quã id quod est commune omnium vel multorum: quia vnusquisque laborem fugiens, relinquit alteri id quod pertinet ad commune, sicut accidit in multitudine ministrorum. Alio modo, quia ordinatiùs res humanæ tractantur, si singulis immineat propria cura alicuius rei procurandæ. Esset autem confusio, si quilibet indistinctè quælibet procuraret. Tertiò, quia per hoc magis

magis pacificus status hominum conseruatur, dum unusquisque re sua contentus est. Vnde uidemus, quòd inter eos qui communiter & ex indiuiso aliquid possident, frequentius iurgia oriuntur.

Aliud uerò quòd competit homini circa res exteriores, est usus ipsarum. Et quātum ad hoc non debet homo habere res exteriores ut proprias, sed ut communes: ut scilicet de facili aliquis eas communicet in necessitates aliorum. Vnde Apostolus dicit primæ ad Timotheum ultimo. Diuitibus huius seculi præcipe facile tribuere, communicare.

Ad primum ergo dicendum, quòd cōmunitas rerum attribuitur iuri naturali: non quia ius naturale dictet omnia esse possidenda communiter, & nihil esse quasi proprium possidendum: sed quia secundum ius naturale non est distinctio possessionum, sed magis secundum humanum condictum, quod pertinet ad ius positiuum, ut supra† dictum est. Vnde proprietas possessionum non est contra ius naturale, sed iuri naturali superadditur per adinuentionem rationis humanæ.

Qu. 57. ar. 2. & 3.

Ad secundum dicendum, quòd si ille qui præueniens ad spectacula prępararet alijs uiam, non illicitè ageret. Sed ex hoc illicitè agit, quòd alios prohibet. Et similiter diues non illicitè agit si præoccupans possessionem rei, quę à principio erat cōmunis, alijs etiam communicat. Peccat autem si alios ab usu illius rei indiscretè prohibeat. Vnde † Basilius ibidem dicit: Cur tu abundas, ille uerò mendicat, nisi ut tu bonę dispensationis merita consequaris: ille uerò patientiæ pręmijs coronetur.

Loco citato in argumen.

Ad tertium dicendum, quòd cùm dicit Ambrosius: Nemo proprium dicat quod est commune: loquitur de proprietate quantum ad usum. Vnde † subdit: Plusquam sufficeret sumptui, uiolenter obtentum est.

Loco citato in argument.

DE articulo primo & secundo, non est huius loci disputare, disputatum est in principio quæstionis 62.

ARTICVLVS III.

Vtrùm sit de ratione furti, occultè accipere rem alienam.

A D Tertium sic proceditur. Videtur, quòd non sit de ratione furti occultè accipere rem alienam. Illud enim quod diminuit peccatum, non uidetur ad rationem peccati pertinere. Sed in occulto peccare pertinet ad diminutionem peccati: sicut è contrariò ad exaggerandum peccatum quorundam, dicitur Isaiæ. 3. Peccatum suum quasi Sodoma prædicauerunt, nec absconderunt. Ergo non est de ratione furti occulta acceptio rei alienę.

2. Præterea. † Ambr. dicit, & habetur in Decret. dist 47. Minus est criminis habenti tollere, quàm cum possis & abundans sis, indigentibus denegare. Ergo sicut furtum consistit in acceptione rei alienæ, ita etiam in detentione ipsius.

Ambr. in ser. 81. nō procul à fine, to. 3. Et habetur dist. 47. ca. sicuti hi, ante med.

3. Præterea. Homo potest furtim ab alio accipere etiā quod suum est, puta rem quam apud alium deposuit: uel quæ est ab eo iniustè ablata. Non est ergo de ratione furti, quòd sit occulta acceptio rei alienę.

Sed contra est quod † Isidorus dicit in lib. Etymologiarum. Fur à furuo dictus est, id est, à fusco: nā noctis utitur tēpore.

Lib. 10. c. 6. incipit, Facūdus dicit est. à medio illius.

Respondeo dicendū, q ad rationē furti tria cōcurrunt. Quorū primū conuenit sibi, secundū qđ contrariatur iustitię, quę unicuiq; tribuit quod suū est: & ex hoc cōpetit ei, q usurpat alienū. Secundum uerò pertinet ad rationē furti, prout distinguitur à peccatis, quę sunt contra personā, sicut ab homicidio & adulterio & secundū hoc cōpetit furto, qđ sit circa rem possessā. Si quis. n. accipiat id quod est alterius non quasi possessio, sed quasi pars: sicut si amputet mēbrum: uel sicut persona coniuncta, ut si auferat filiam uel uxorem, non habet propriè rationem furti. Tertia differentia est, quæ complet rationē furti: ut scilicet occultè usurpetur alienum. Et secundum hoc propria ratio furti est, ut sit occulta acceptio rei alienæ.

Ad primum ergo dicendum, quòd occultatio quandoq; quidem est causa peccati, puta cum quis utitur occultatione ad peccandum, sicut accidit in fraude & dolo. Et hoc modo non diminuit, sed constituit speciem peccati, & ita est in furto. Alio modo occultatio est simplex circunstantia peccati Et sic diminuit peccatum.

Tum

Tum quia signum uerecundiæ est: tum quia tollit scandalum.

A Ad secundum dicendum, quòd detinere id quod alteri debetur; eandem rationem nocumenti habet cum acceptione iniusta. Et ideo sub iniusta acceptione intelligitur etiam iniusta detentio.

Ad tertium dicendum, quòd nihil prohibet id quod est simpliciter unius, secundum quid esse alterius: sicut res deposita est simpliciter quidem deponentis; sed est eius, apud quem deponitur, quantum ad custodiam. Et id quod est per rapinam ablatum; est rapientis, non simpliciter, sed quantum ad detentionem.

SVMMA ARTICVLI.

PRima conclusio est affirmatiua. Secunda conclusio, Habetur in solutione ad secundum sub nomine iniustæ acceptionis, intelligenda est etiam iniqua detentio, quæ pertinet ad speciem furti quando est occulta.

ARTICVLVS IIII.

Vtrùm furtum & rapina sint peccata differentia specie.

Infra art. 9 corp. & q. 73. ar. 1. cor. Et ad secundũ. Et 2. Co-rin. 12. co. 33. fin.

AD Quartum sic proceditur. Videtur, quòd furtum & rapina nõ sint peccata differentia specie. Furtum enim & rapina differunt secundum occultum & manifestũ. Furtum enim importat occultam acceptionem, rapina uero uiolentam & manifestam. Sed in alijs generibus peccatorum, occultum & manifestum non diuersificãt speciem. Ergo furtum & rapina non sunt peccata specie diuersa.

3. 2. q8. 1. ar. 3. & q. 38. ar. 6.

2. Præterea. Moralia recipiunt speciẽ à fine, ut suprà † dictum est. Sed furtum & rapina ordinantur ad eundem finem, scilicet ad habendum aliena. Ergo non differunt specie.

Lib. 10. c. 17. & incipit, Religiosus, à med.

3. Præterea, Sicut rapitur aliquid ad possidendum, ita rapitur mulier ad delectandum. Vnde & † Isidorus dicit in lib. Etymolog. quòd raptor dicitur corruptor, & rapta dicitur corrupta. Sed raptus dicitur, siue mulier auferatur publicè siue occultè. Ergo & res possessa rapi dicitur, siue occultè siue publicè rapiatur. Ergo non differunt furtum & rapina.

Lib. 5. ca. 4 in fine, tom 5.

Sed contra est, quod † Philosophus in 5. Ethic. distinguit furtum à rapina, ponens furtum occultum, rapinam uero uiolentam.

Li. 5. c. 9. ante medium, to. 5. — Lib. 3 ca. 1. tom. 4.

Respondeo dicendum, quòd furtum & rapina sunt uitia iustitiæ opposita, inquãtum aliquis alteri facit iniustum. Nullus autem patitur iniustum uolẽs, ut probatur in 5. † Ethic. Et ideo furtum & rapina ex hoc habent rationem peccati, quòd B acceptio est inuoluntaria ex parte eius cui aliquid subtrahitur. Inuolũtarium autẽ dupliciter dicitur, scilicet per ignorantiam, & uiolentiã, ut habetur in 3. † Ethic. Et ideo aliam rationem peccati habet rapina, & aliam furtum. Ergo propter hoc differunt specie.

Ad primum ergo dicendum, quòd in alijs generibus peccatorum non attenditur ratio peccati ex aliquo inuoluntario, C sicut attenditur in peccatis oppositis iustitiæ. Et ideo ubi occurrit diuersa ratio inuoluntarij, est diuersa species peccati.

Ad secundum dicendum, quòd finis remotus rapinæ & furti idem est. Sed hoc non sufficit ad identitatem speciei, quia est diuersitas in finibus proximis. Raptor enim uult per propriam potestatem obtinere, fur uerò per astutiam.

D Ad tertium dicendum, quod raptus mulieris non potest esse occultus ex parte mulieris, quæ rapitur. Et ideo etiam si sit occultus ex parte aliorum, à quibus rapitur, adhuc remanet ratio rapinæ ex parte mulieris, cui uiolentia infertur.

SVMMA ARTICVLI.

E COnclusio est affirmatiuã. De hac materia est nobis communis disputatio cum Iurispetitis utriusque iuris in suis titulis de furtis. Vide Soto lib. 5. de Iustitia. q. 3.

COMMENTARIVS.

PRo explicatione definitionis furti arguitur primo. Ex. l. 1. ff. de furtis. ubi Paulus Iurisconsultus aliã definitionem assignat, scilicet furtum est contrectatio fraudulosa lucri faciendi gratia, uel ipsius rei, uel possessoris eius, uel usus illius. Eandem definitionem assignat Iustinianus, Instituta de obligationibus quæ ex delicto nascuntur. Item Theologi communiter addunt illi definitioni, inuito

inuito domino. Ergo definitio Diui Tho. diminuta eſt. Secundò qui iuſtè rem alienam accipit commodato, etiam ſi poſtea iniquè detineat, non dicitur fur neque punitur ut fur, ergo ſecunda concluſio tertij articuli falſa eſt. Tertia. Vſura uel iniqua emptio uel uenditio non eſt furtum: & tamen eſt acceptio occulta rei alienæ: ergo mala eſt definitio.

Vltimo arguitur. Ex. l. ſi uendidero. ff. de furtis. & ex Auguſtino in ſermone 19. de uerbis Apoſtoli, & libr. 2. quæſtionum Exodi quæſtione 71. cuius uerba habentur 14. quæſtione 5. ca. ſi quid inueniſti. & ca. pœnale. Ex quibus locis habetur, quòd rapina eſt furtum & pars ſubiectiua illius, hoc eſt ſpecifica, & tamen non eſt occulta: ergo mala eſt definitio rapinæ & furti. Reſpondetur, definitionem D. Tho. eſſe optimam, & magis ſecundum artem quam definitionē Iuriſconſulti. Et probatur. Nam particula illa, fraudulosa, non pertinet formaliter ad rationem furti, ſed ad quoddam uirium imprudentiæ, per quod aliquis utitur ſimulatis uijs infactis ad intentionem ſuam exequendam. Cæterum in furto ſufficit occultatio, neque opus eſt ſimulatione. Item illa particula lucri faciendi gratia, denique aliæ duæ particulæ, ſcilicet poſſeſſio & uſus rei, ſufficienter intelliguntur nomine rei. Definitionem etiam D. Tho. ponit Iſidorus, lib. 5. Etymologiarum, capit. 26. Sed loco illius particulæ occulta ponit clandeſtina. Quod autem Theologi ſolent addere, inuito domino, magis faciunt explicandi gratia, quam neceſſitatis: quia per ſe loquēdo, non eſt occulta acceptio quando fit uoluntario domino ſaltem interpretatiuè. Et per hoc patet ad primum argumentum. Ad ſecundum reſpondetur, quòd iniqua detentio rei alienæ ignorante domino, peccatum eſt furti apud Deum in foro conſcientiæ: quamuis in foro exteriori non puniatur ut fur, niſi quando accipit occultè. Ad tertium reſpondetur, quòd uſura & emptio uel uenditio iniqua, non neceſſe eſt quòd fiat ignorante domino, ſed ſæpè fit domino ſciente. Cæterum quando fuerit occulta habebit malitiam etiam furti. Ad quartum reſpondetur, quòd ſæpe apud Latinos iſta duo confunduntur, ſcilicet furtum & rapina, & alterum pro altero accipitur. Cæterum quod D. Auguſt. inquit in loco citato, quòd per furtum intelligitur rapina in ſeptimo præcepto Decalogi, quaſi à parte totum, ita erit explicandum, quia per furtum intelligitur etiam omnis iniqua acceptio, & quicquid continetur ſub iniqua acceptione ſicut continetur rapina.

ARTICVLVS V.

Vtrùm furtum ſemper ſit peccatum.

Infra q. 118. ar. 4. cō. Et 2. q. 42. q. 2. art. 4. cō. Et mal. q. 10. art. 2. cor. Et qō. 15. ar. 2. corp. princ.

AD quintum ſic proceditur. Videtur, quòd furtum non ſemper ſit peccatum. Nullum enim peccatum cadit ſub præcepto diuino. Dicitur enim Eccleſ. 15. Nemini mandauit impiè agere. Sed Deus inuenitur præcepiſſe furtum. Dicitur enim Exo. 12. Fecerunt filij Iſrael ſicut præceperat Dominus Moyſi. & expoliauerunt Aegyptios. Ergo furtū nō ſemper eſt peccatū.

2. Præterea. Ille qui inuenit rem non ſuam, ſi eam accipiat, uidetur furtum committere: quia accipit rem alienā. Sed hoc uidetur eſſe licitum ſecundum naturalem æquitatem, ut Iuriſtæ dicunt. Ergo uidetur, quòd furtum non ſemper ſit peccatum.

3. Præterea. Ille qui accipit rem ſuam, non uidetur peccare: cùm non agat contra iuſtitiam, cuius æqualitatem non tollit. Sed furtum committitur etiam, ſi aliquis rem ſuam occultè accipiat ab altero detentam uel cuſtoditam. Ergo uidetur quòd furtum non ſemper ſit peccatum.

Sed contra, eſt quod dicitur Exodi 20. Non furtum facies.

Reſpondeò dicendum, quòd ſi aliquis conſideret furti rationem, duas rationes peccati in eo inueniet. Primò quidem propter contrarietatem ad iuſtitiam, quę reddit unicuique quod ſuum eſt. Et ſic furtū iuſtitiæ opponitur, inquantum furtū eſt acceptio rei alienæ. Secundò ratione doli ſeu fraudis, quam fur committit, occultè, & quaſi ex inſidijs rem alienam uſurpando. Vnde manifeſtum eſt, quòd omne furtum eſt peccatum.

Ad primum ergo dicendum, quòd accipere rem alienam uel occultè, uel manifeſtè autoritate iudicis hoc decernentis, non eſt furtum, quia iam fit ſibi debitum per hoc, quòd ſententialiter ſibi eſt adiudicatum. Vnde multò minus furtum fuit, quòd filij Iſrael tulerunt ſpolia Aegyptiorum ex præcepto Domini, hoc decernentis, pro afflictionibus, quibus Aegyptij eos ſine cauſa afflixerant. Et ideo ſignanter dicitur Sapientiæ. 10. Iuſti tulerunt ſpolia impiorum.

Ad ſecundum dicendum, quòd circa res inuentas eſt diſtinguendum. Quædā enim ſunt quæ nunquam fuerunt in bonis alicuius, ſicut lapilli & gemmæ, quę inueniuntur in littore maris. Et talia occupanti conceduntur. Et eadem ratio eſt de theſauris antiquo tempore ſub terra occultatis, quorum non extat aliquis poſſeſſor, niſi quòd ſecundùm leges ciuiles tenetur inuentor dare medietatem domino agri, ſi in alieno agro inuenerit. Propter quod in parabola Euangelij dicitur Matth. 13. de inuentore theſauri abſconditi in

diti in agro, quòd emit agrum, quasi ut A haberet ius possidendi totum thesaurum. Quædam uerò res inuentæ fuerunt de propinquo in alicuius bonis. Et tunc si quis eas accipiat non animo retinendi, sed animo restituendi domino, qui eas pro derelictis non habet, non committit furtũ. Et similiter si pro derelictis habeantur, & hoc credat inuentor, licet sibi eas retineat, non committit furtum: aliàs autem committitur peccatum furti.

Serm. 19. de uerb. Apost. à medio, tom. 10. Et habetur 14. q. 5. capitu. Si quid.

Vnde † August. dicit in quadam homil. & B habetur 14. quæstione. 5. Si quid inuenisti, & non reddidisti, rapuisti.

Ad tertium dicendum, quòd ille qui furtim accipit rem suam apud alium depositam, grauat depositarium: quia tenetur ad restituendum, uel ad ostendẽdum se esse innoxium. Vnde manifestum est quod peccat, & tenetur ad releuandum grauamen depositarij. Qui uerò furtim accipit rem suã apud alium iniustè detentã, pec- C cat quidẽ, non quia grauet eum qui detinet (& ideo nõ tenetur ad restituendum aliquid uel ad recompensandum) sed peccat contra cõmunem iustitiam, dum ipse sibi usurpat suæ rei iudicium, iuris ordine prætermisso. Et ideo tenetur Deo satisfacere, & dare operã, ut scandalum proximorum, si inde exortum fuerit, sedetur.

SVMMA ARTICVLI.

PRima conclusio. Furtum habet duas rationes peccati, scilicet, iniustitiæ, & doli.

Secunda conclusio in solutione ad secundum. Res inuentæ quęcunque non fuerunt alicuius, sicut sunt gemmæ inuentæ in litore maris efficiuntur ipsius inuenientis, & occupantis.

Tertia conclusio ibidem. Eadem est ratio de thesauris antiquis occultatis in terra, quorum nullus est possessor, sed tamen secundùm leges ciuiles dimidia pars reddenda est domino agri.

Quarta conclusio. Si quis res inuentas, quę de propinquo fuerunt alicuius Domini accipiat animo re D stituendi, non committit furtum.

Quinta cõclusio ibidem. Non cõmittit furtũ qui res inuentas quę pro derelictis habentur sibi accipit.

Sexta conclusio. Qui aliter quam dictum est accipit rem alienam, committit furtum.

COMMENTARIVS.

Irca primam conclusionem nota, quòd prima consideratio peccati in furto, est generica, secunda uero specifica: unde ex illis consurgit unica species peccati. Circa solutionem ad primũ. uide Cano lib. 2. de locis, cap. 4. & Soto lib. 3. de iustitia, q. 3. articu. 3. ad primum. lib. 2. quæst. 3. artic. 8.

Circa secundam conclusionem arguitur sic. Re-

ges Catholici Hispaniæ tulerunt legem, ne quis in mari Indicio Occidentali quæreret margaritas, nisi esset talis uel talis conditionis, ergo ibi margaritæ inuentæ non erunt inuentoris. Respondetur, quòd secunda conclusio est uera stando in solo iure naturæ, & etiam in iure communi, ut habetur in l. item lapilli. ff. de rerum diuisione. & Instituta eod. titulo, §. item lapilli. & est Arist. 1. Politicorum, in initio & omnium Philosophorum & Iurisperitorũ & Theologorum. Vide Diuum Antoninum in 2. par. titulo 1. cap. 15. §. secundo.

Ad argumentum uero respondetur, quòd lex illa particularis est, & potest iustificari propter bonum commune huius Regni uel illius, ad quod pertinet ut non quilibet quærat huiusmodi margaritas. Simili modo poterit Rex condere legem, ut in suo regno nullus alienigena quærat margaritas. Notandum est tamen, quòd lex illa Hispaniæ prohibet quærere margaritas, non autem forte repertas sibi accipere. Item etiam est notandum, quòd illa lex omnino pœnalis est, neque obligat ad restituendas margaritas ante comdemnationem iudicis, sicut lex quæ prohibet piscationem aut uenationem.

Circa tertiam conclusionem notandum est, quòd thesaurus dupliciter dicitur. Vno modo propriè: alio modo impropriè. Thesaurus propriè, dicitur uetus depositio pecuniæ cuius non extat memoria ita ut Dominum non habeat. Sed nomine pecuniæ intelligamus id quod pecunia æstimatur. Ita definit Iurisconsultus in l. nunquam. §. thesaurus. ff. de acquirendo rerum dominio. & in l. unica. C. de thesauris. lib. 10. & Instituta de rerum diuisione. §. thesaurus. Thesaurus uero impropriè, dicitur in eisdem legibus citatis depositio pecuniæ quam quisque lucri gratia, uel metus, uel custodiæ, sub terra condidit. Possumus etiam nos addere honoris ostentandi gratia.

Sit ergo prima conclusio. Qui Inuenit thesaurum impropriè dictum; tenetur ad restitutionem uero Domino, uel hæredibus eius. Pro cuius explicatione nota, moris fuisse olim apud gentes, & forte nunc etiam est: ut in sepulchris simul cum cadaueribus multas diuitias conderent ad ostentationem honoris & gloriæ suæ, uel suorum in posterum, aut etiam ad reipublicæ defensionem: si quando in magno periculo constituta indigeret diuitijs. Ponebantur autem in sepulchris ut ibi tutius seruarentur ad ingentem necessitatem reipublicæ: unde non erat fas sine urgenti tali necessitate illas educere. Cuius exemplum est apud Iosephum libro. 7. antiquitatum, capit. ultimo. ubi refert Salomonem ædificasse patri Dauid magnificum sepulcrum, & ibi plurimas diuitias condidisse, quibus, postea mille & trecentos annos, usus est Hyrcanus sacerdos, quando Antiochus obsidebat Hierusalem cui data fuit pecuniæ ingens summa, ut solueret obsidionem, & sic reparauit ciuitatem. Probatur ergo conclusio ex l. nunquam. ubi supra, ubi expressè Iurisconsultus dicit, quòd qui accipit huiusmodi thesaurum, furtum cõmittit. Et confirmatur. Quia huiusmodi thesaurus non habetur pro derelicto. Hinc inferunt aliqui corollarium quòd Hispani qui apud Indos Occidentales extraxerunt thesauros de sepulchris, tenentur ad restitutionem. Et ratio est, quia adhuc erant hæredes illius thesauri, scilicet filij dominorum, uel ipsamet respublica. Sed tamen nobis ui detur, quòd non est uniuersaliter uerum hòc corollarium: sed dicimus, quòd ubi constiterit diuitias illas superstitionis causa esse depositas: nõ tenentur qui illas inuenerunt restituere. Probatur. Quia tales diuitię nul

A lius rei uera causa depositę sunt: ergo habentur pro derelictis, ex quibus nullus usus expectatur fore hęredibus aut reipublicę: nisi tantū φ illæ diuitię sacrificabantur idolis & falsæ religioni: & tales fuisse aliquos thesauros depositos in sepulchris apud Indos ualde probabile est, ex his quę nobis narrant qui inde aduenerunt.

Secunda conclusio. Stando in solo iure naturæ, thesaurus propriè dictus efficitur ipsius inuentoris. Hæc est omnium expressa sententia, & habetur in l. nunquam. ubi supra. Et ratio est. Quia quæ in nullius bonis sunt, statim efficiuntur occupantis, sicut facta est diuisio rerum.

B Tertia conclusio. Secundum tamen ius commune positiuum & Hispanicum, thesaurus inuentus arte magica totus adiudicatur fisco. Hæc conclusio probatur ex. l. unica. Codice de thesauris. & in l. nemo. Codice de maleficis & mathematicis. Item in l. Regia 44. titulo. 28. Partita. 2. Sed nota, quòd cum istæ leges sint pęnales contra artem magicam non obligant ante condemnationem iudicis.

Quarta conclusio. Si eadem iura attendamus thesaurus inuentus in proprio fundo, totus est inuentoris, si autem inueniatur in alieno: tunc si ex proposito quærebatur, totus est reddendus domino agri: si autem à casu fuerit repertus diuidendus est æqualiter inter inuentorem & dominum agri. C Hæc habetur in l. unica. Codice de thesauris. §. thesaurus. & in l. Regia 44. supra.

Sed nota circa secūdam partem conclusionis ubi dicitur, quòd thesaurus ex proposito inuentus, totus adiudicetur domino agri: quod non est intelligenda ipso facto ante sententiam iudicis, quoniam illæ leges sunt pœnales contra illum qui in agro alieno quærit thesaurum. Cæterùm quantum ad illud quod inquit thesaurum diuidendum, non opus est sententia iudicis: sed in foro conscientiæ tenetur ipse inuentor dimidiam parem reddere Domino agri. Ratio huius est, quia finis legis non est punire, sed componere ciues inter se. D Nam Dominus agri poterat pro se adducere, quod cum ager esset proprius, etiam thesaurus, qui ibi latebat sibi debebatur. Contra ipse inuentor diceret pro se, quòd fortuna sibi fauit, ut totus thesaurus sibi deberetur: & ideo lex uoluit componere istam discordiam, & ipso facto adiudicare dimidiā partē, uni & dimidiā alteri.

Quinta conclusio. Si eadem iura attendamus, qui inuenit thesaurum in agro quem emit, siue sciens ibi latere, siue nesciens: efficitur Dominus ipsius thesauri. Probatur primò. Qui inuenit in agro proprio thesaurum, fit Dominus totius, sed iste inuenit in agro proprio, ergo &c.

E Secundò. Finis legum est, componere discordiam ciuium inter se, sed quando homo iam emit agrum, nulla est discordia, ergo cessat finis legum.

Confirmatur. ex D. Thoma supra quæstione 66. articulo. 5. in solutione ad secundum, ubi ait, quòd propterea in parabola Matth. 13. dicitur, quòd qui inuenit thesaurum emit agrum illum, scilicet, ut totū possideret. & ita sentit Iurisconsultus in l. tutore. ff. de rei-uendicatione.

Sed contra istam confirmationē arguitur primò. Venditor agri ex ignorantia patitur inuolūtarium: non enim uenderet si sciret latere thesaurum: ergo ipse emptor tenetur restituere dimidiam partē. Probatur consequentia. Quia tacendo fuit causa inuoluntarij alterius.

Secundò. Esto non teneatur ipse emptor restituere quando ignorans latere thesaurum emit agrum illum: tamen quando sciens latere emit agrum, tollit ius quod uenditor habet ad dimidiam partem thesauri: ergo tenebitur restituere.

Tertiò. Venditor non uendidit thesaurum cum agro, ergo emptor non acquisiuit maius ius, quàm antea habebat ad thesaurum.

Ad primum respondetur, quòd emptor non est causa inuoluntarij quod patitur uenditor: quia non tenetur reuelare illi quod ipse sua industria cognouit, maximè quia non pertinet ad substantiam rei uenditæ thesaurus absconditus, quia ager appretiatur secundùm superficiem quam habet maius uel minus fructificam, non uero secundùm ea quæ accidentario ibi recondita sunt. Quemadmodum si quis emeret equum, quem scit bibisse margaritam in flumine, non tenetur reuelare Domino equi: quia non pertinet ad substantiam equi, neque ad ualorem illius. De qua re uide Soto libro. 6. de iustitia, quæstione. 3. articulo. 2. circa finem, quamuis Soto ipse libro. 5. de iustitia, quæstione. 3. articulo. 3. ad secundū. tenet aliquid contrarium nostræ conclusioni, scilicet quòd qui emit agrum alienum in quo postea inuenit thesaurum tenetur restituere dimidiam partem uenditori. Sed tamen hoc non probat sufficienter: quia talis medietas thesauri nullo titulo debetur ipsi uenditori agri.

Ad secundum respondetur, quòd si ille qui ignorans emit agrum, non tenetur aliquid reddere uenditori, non etiam tenebitur reddere si sciens latere thesaurum emit agrum. Ratio est, quia ignorantia emptoris, non tollit aliquod ius quod antea habebat uenditor, ergo si ignorans non tenetur, non tenebitur sciens.

Ad tertium respondetur, nego consequentiam, quia emptor non acquirit dominium thesauri ex uēditione alterius, sed ex inuentione in agro proprio, neque ipse uenditor antea erat Dominus thesauri: alioquin non esset thesaurus propriè dictus, de cuius ratione est quòd non habeat Dominum. Vide Syluestrum in uerbo, inuentū, §. 8. & in Rosa aurea in tractatu de q̄stionibus impertinentibus, casu. 39.

Sexta conclusio. Princeps potest instam legem condere, ut communis thesaurus propriè dictus inuentus in suo regno ad se pertineat. Hæc conclusio est contra Syluest. ubi supra, quem citat & sequitur Soto ubi supra. Imo ipse addit, quòd nullam partem thesauri inuenti potest princeps sibi applicare. Insuper dicit se neque scire neque approbare, quòd Princeps possit etiam urgente necessitate reipublicæ, huiusmodi tributum imponere.

Sed nihilominus probatur conclusio. Nam sicut iure naturæ omnia dicuntur esse communia, nihilominus iure gentium facta est diuisio rerum in cōmuni, ita etiam ius gentium quo res efficiuntur occupantis, potest determinari iure positiuo Regni & prouintiæ, ergo Rex poterit sine detrimento iuris naturalis, aut gentium, applicare sibi huiusmodi thesauros tāquam personæ quæ gerit uicem reipublicæ.

Secundò probatur. Nam de facto est lex Hispaniæ libro. 6. ordinationum Regalium, titul. 12. num. 7. quæ decernit, quòd thesaurus inuentus in quouis loco Regni Regi acquiratur, data quinta parte uel quarta inuentori. Neque ualet dicere quòd intelligitur illa lex de inuentis thesauris in loco communi reipublicę, quoniam usus est in contrarium, quod ubicunque inueniatur thesaurus Rex sibi illum applicat. Paludanus in 4. distinctione. 15. quęstione tertia articulo quinto, inquit, esse communem usum in toto orbe. Idipsum dicit Diuus Antoninus in secunda parte, titulo. 3. §. 5. capite primo. Neque ualet etiam dicere, quod illa est lex pœnalis:

nalis:

nalis: quia lex pœnalis semper prohibet aliquem actum malum, uel habētem speciem mali: sed illa lex nullum actum prohibet, sed solum dicit, quòd thesaurus inuentus acquiratur Regi.

Sed probatur tertiò specialiter contra sententiam Soto. Nam Rex imponit tributa insta & exigit illa de rebus magno labore partis, ut de tritico, ergo multo melius poterit imponere tributa super rebus forte iouentis.

Et si quis arguat contra nostram sentētiam, quòd sua natura thesaurus inuentus est inuentoris, ergo iniqua est lex quæ prohibet huiusmodi domiuium. Patet consequentia. Quia est contra legem naturæ. Respondetur primò, quòd idem argumentum probaret, quòd etiam est iniquū ius gentium per quod facta est diuisio rerum, quæ iure naturæ communes erant.

Secundò respondetur, quòd cum dicitur iure naturæ thesaurus inuentus fieri inuentoris: intelligendum est negatiuè, non omnino positiuè: hoc est, qđ ius naturæ non præcipit positiuè, quòd thesaurus sit inuentoris: sed quia iure naturæ non est alterius, statim efficitur occupantis.

Tertiò respondetur clarius, quòd quamuis iure naturæ qui inuenit thesaurum statim acquirat dominium: tamen ius particulare inuentoris potest impediri alio iure naturali uniuersaliori, ut v. g. tuti propter bonum commune expediat, quòd thesaurus efficiantur reipublicæ, aut Principis: nunc enim lex positiua quæ hoc determinat fundatur in iure naturali. Est exemplum in naturalibus, Aqua habet naturalem inclinationem specificam ad motum deorsum: & nihilominus propter bonum uniuersi ascendit sursum: neque in isto motu sursum fit aliqua uiolentia aquæ: quia etiam habet naturalem inclinationem ad illum motum inquantum est pars uniuersi. Sic etiam homo habet naturalem inclinationem, & ius naturale ad conseruandam & defendendam propriam uitam: & nihilominus obligatur iure naturali pati mortem propter bonum commune, inquantum est pars reipublicæ. Et per hoc patet ad aliud argumentum quod posset fieri ex lege, intelligitur. ff. de iure fisci. ubi dicitur Regi tribuatur dimidia pars thesauri inuenti in loco Regis, uel fisci. Respondemus enim, quòd istud ius commune limitatur iure Regni particularis. De qua re uide Nauar. in manuali, capite 17. à numero 172. usque ad finem capitis, ubi tenet nostram quintam & sextam conclusionem. Ex dictis etiam sequitur, quomodo sit intelligendum quod dicitur in capit. cum tu. de usuris. & in multis alijs. 14. quæstione. 5. ubi præcipitur quòd res quæ non habent certos dominos conuertantur in usus pios pauperum: non enim intelligitur hoc de thesauris propriè dictis: sed de illis rebus quę habent dominos sed ignotos, & in huiusmodi maximè uerificantur illi canones quando illæ res sunt ablatæ per iniquitatem, uel per aliquam acceptionē ex qua uirtute contractus oritur obligatio iustitiæ in accipiente, ut reddat quod recipit.

Septima conclusio. Non obstantibus quæ dicta sunt, Ille qui inuenit thesaurum non tenetur statim dare Regi totum thesaurum accepta sibi quarta uel quinta parte: quousque exigatur ab illo. Ratio est, quia huiusmodi lex imponit tributum: non est autem in usu ut tributa soluantur nisi exigantur à ministris Regis. Tenebitur autem dare dimidiam partem Regi si inuenit thesaurum in fundo Regis: quia illa dimidia pars non est tributum, sed debitum ex iustitia commutatiua, sicut est debitū quod detur dimidia pars Domino agri.

Octaua conclusio. Mineralia auri uel argenti, uel metallorum uenę, si solum ius naturę attendamus, sunt illorum quorum sunt loci ubi inueniuntur. Ratio est, quia huiusmodi sunt ueluti fructus ipsius terrę, ut, uerbi gratia, quercus & herba: si autem attendamus ius commune positiuum, similiter iudicandum est de mineralibus, atque de thesauris, ut patet ex eisdem legibus, quas supra citauimus: si denique attendamus ius Regni Hispanię multo aliter determinatur. Nam in l. 6. titulo. 28. Partita. 3. dicitur, quòd ad Regem pertineant uenę mettallorum & mineralium. & in l. 8. titulo. 1. libro. 6. ordinationum Regalium dicitur, quòd nemini liceat absque priuilegio Regis ea quęrere: & inde sibi aliquid accipere. Deinde titul. 12. ibidem conceditur cuique facultas quęrendi ubicunque: dummodo fiat sine detrimento agri alieni, & de uoluntate Domini, & dummodo deductis expensis duas tertias reddat Regi, & sibi possit unum accipere. Sed Nihilominus nostris temporibus uidimus, quòd hęc lex non fuit seruata cum illo, qui inuenit minam argenti, quę uulgo dicitur *guadalcana*, & fuit data illi minima quędam portio pecunię, & Rex accepit dominium illius. Ratio harum rerum esse potest, quia huiusmodi mineralia maxime auri & argenti, sunt fructus opimi ualde ipsius terrę, qui non decent nisi Regiam maiestatem & magnificentiam, & hoc propter bonum commune reipublicę.

SVPEREST iam disputare circa quartam conclusionem D. Thom. de rebus inuentis quas adhuc habere dominum uerosimile est, quæ bona uulgo dicuntur, *bienes mostrencos*. De his igitur bonis hoc supponendum est, quod qui illa inuenit, tenetur inquirere uerum dominum. & si inuenerit reddere. Hęc est communis omnium sententia. Sed arguitur contra illam. Ille qui inuenit hæc bona potest ea relinquere ubi inuenit: nec tenebitur ad restitutionem; etiam si res illa pereat: quia non tenebatur ex iustitia sed tantum ex charitate seruare illa bona Domino suo, ergo etiamsi semel acceperit ista bona, non tenebitur ex iustitia quęrere dominum. Respondetur nego consequentiam. Quoniam postquam semel accepit, ut illa acceptio sit iusta debet se obligare ratione rei, quęrere Dominum illius, quia si non accepit illam ista intentione: iam est acceptio iniusta, & tenebitur ratione iniustę acceptionis restituere. Dubium autem est, utrùm post factam diligentiam inquirendi Dominum, si non inuenerit possit sibi retinere? Ad quod fere omnes respondent, quòd tenetur restituere pauperibus. Syluester in uerbo inuentum, dicit hanc sententiam esse communem, & arguitur primo pro illa ex Augustino. 14. quęstione. 5. can. si quid inuenisti & non reddidisti, rapuisti: & canone multi. hoc ipsum habetur: & pręterea in canone communia, de successionibus. & l. 1. Regia titulo penultimo, Partita. 6. pręcipitur, quòd bona peregrini morientis absque testamento, si non comparuerit hęres: per episcopum pauperibus distribuantur. Secundò Bona per iniquitatem accepta aut etiam mutuo, reddenda sunt pauperibus si non comparuerit Dominus, ergo etiam alię res inuentę. Antecedens patet ex capit. cum tu. de usuris. & in multis alijs. 14. quęstione 5. Quod si aliquis respondeat negando consequentiam: quia antecedens definitum est iure Canonico, non autem consequens. Contra. Nam saltem sequitur, quòd teneatur illa bona conuertere in usus reipublicę. Patet sequela. Quia iure naturę, bona quorum Dominus non comparet redeunt ad ipsam rempublicam.

A Tertiò. Talia bona sunt expendenda secundum uoluntatem interpretatiuam Domini, quando nolũtas expressa haberi non potest: sed merito præsumitur uoluntas Domini esse, ut illa bona in pios usus expendantur, ergo inuentor tenetur bona illa pauperibus restituere. Altera sententia est Soto ubi supra artic. 3. ad secundum, ubi ait, sub consilio tantũ esse ut illa bona dentur pauperibus: neque esse sub præcepto, ut homo etiam diues teneatur illa bona reddere pauperibus.

PRO decisione quæstionis sit prima conclusio. Stando in solo iure naturæ, & etiam communi Ciuili & Canonico, res inuentas in nostro casu, non est necesse dare pauperibus: sed licitum erit inuento B ribus sibi retinere. Probatur. Quia nulla ratio, nullus textus est, qui conuincat oppositum. Et confirmatur. Nam iure naturæ res quæ in nullius bonis sunt, efficiuntur occupantis: sed huiusmodi res inuentæ de quibus iam non est spes quòd appareat dominus illarum, reuera in nullius bonis computantur: sed habentur pro derelictis ergo efficiuntur ipsius inuentoris primo occupantis.

Secunda conclusio. Nihilominus seruandæ sunt leges iustæ cuiusque Regni & prouinciæ circa huiusmodi res inuentas. Ita tenet Caietanus hic & Nauarro in manuali, capit. 17. numero. 174. Imo dicit C quòd non opus est expectare sententiam iudicis ad huiusmodi res restituendas secundùm normam legis. Vt v.g. est lex apud Hispanos libro. 4. fori Regalis titulo. 13. lege. 2. & libro. 6. ordinationum Regalium titulo. 12. l. 1. quòd huiusmodi res inuentæ tradantur iudici, qui post uocem præconis in diebus feriatis, hoc est, *de mercado, o feria*, si non comparuerit Dominus tradat illas res illi, cui ex priuilegio Regis competunt, & ita faciendum est in foro conscientiæ: quia sunt leges istæ iustæ neque sunt tributariæ aut pœnales, ut expectetur quod petatur tributum: sed statim dandæ sunt iudici. Sed notãdum est quòd istæ leges loquuntur de rebus, quæ uulgo dicuntur, D *bienes mostrencos*, cuius appellatione non ueniunt nisi animalia, ut iumenta & pecudes. Vnde si quis inuenerit annulum aut gemmam, poterit sibi retinere facta diligentia inueniendi dominum. Quod si postea comparuerit Dominus, ualde probabilis est sententia quæ tenet, quòd illi reddenda sunt bona sua: si comparuerit ante tempus præscriptionis.

AD argumenta in contrarium respondetur. Ad primum respondetur, quòd illa iura intelliguntur nisi inuentor fecerit sufficientem diligentiam inquirẽdi dominum: leges uero ibidem citatæ loquuntur de bonis quæ licet in præsenti non habeant certum dominum: constat tamen de proximo habuisse cer- E tum dominum. Nos autem loquimur de bonis, de quorum domino certo non constat, neque de præsenti, neque de propinquo.

Ad secundum argumentum bene ibidem responsum est. Sed ad replicam respondetur: quòd non omnia bona quorum Dominus non comparet, cedunt in usum aut dispositionem reipublicæ: sed illa tantũ, quæ sunt superflua possidenti. Dicuntur autem superflua possidẽti illa, quæ ipse tenetur restituere uel reddere, siue ratione iniquæ acceptionis siue mutuò acceperit, aut ex alio contractu iusto. Nos autem cõtendimus, quòd ille qui inuenit rem aliquam, non comparente domino illius, efficitur Dominus illius titulo inuentionis.

Ad tertium respondetur, quod uoluntas interpretatiua antiqui Domini, ea præsumitur esse: ut disponatur de re amissa eo modo, quo melius & faciliùs possit redire ad Dominum suum, quòd si distribua- A tur pauperibus, omnino nulla est spes reliqua: quòd res illa perueniat ad uerum Dominum. Nam obligare ipsum inuentorem, ut si postea comparuerit Dominus, ipse restituat illi: esset intolerabile, ergo melius est & magis in fauorem Domini antiqui, ut ipse inuentor acquirat dominiũ rei, reuocabile tamẽ, si cõparuerit Dominus intra tempus præscriptionis.

Notandum est circa solutionem ad tertium, ubi dicit Diuus Thomas duo. Alterum est, quòd qui accipit rem propriam furtim à depositario, grauat ipsum depositarium: & tenetur ad reuelandum hoc grauamen. Qui autem accipit rem propriam ab iniquo possessore non grauat ipsum, licet peccet con- B tra iustitiam communem usurpando sibi iudicium, iuris ordine prætermisso. Notandum inquam est circa hanc definitionem, quòd est differentia inter depositarium & iniquũ possessorem quantum ad hoc, quòd depositario fit iniuria contra iustitiam commutatiuam ratione sui officij. Iniquo autem possessori non fit talis iniuria. Ex quo sequitur, quòd si depositarius incurrat aliquod aliud detrimentum ex eo quòd ego accepi rem meam furtim ab illo, teneor ad restitutionem illius detrimenti, & non sufficit reuelare illi quòd ego accepi rem meam. Si autem fur incurrat aliquod detrimentum ex eo quòd ego accepi furtim ab illo rem meam: non teneor ad aliquam C restitutionem illi faciendam: sed sufficit reuelare illi per meipsum uel per alium, quòd ego accepi rem meam, ne teneatur ex ignorantia iterum restituere. Et hoc intelligitur quando ego non sum passurus aliquod detrimentum ex tali reuelatione: tunc enim malitiæ suæ deputet ipse fur, quò iterum teneatur restituere ex ignorantia sua.

DVBIVM est circa eandem solutionẽ, An qui non potest iuris ordine seruato recuperare rem suã, possit illam secretò accipere? Et uidetur quòd non. Primò, quia aliàs sequeretur quòd etiam posset homo priuata autoritate uindicare se de illo, qui fecit sibi iniuriam: quando non potest alia uia obtinere D sententiam iudicis. Secundò sequeretur, quòd possem ego per uim in eodem casu accipere rem meam ab iniquo possessore, quando non possum aliter rẽ meam recuperare.

Respondetur unica conclusione affirmatiua. Et probatur primò, quia per talem acceptionem nulli fit iniuria. Nam non fit ipsi iniquo possessori, ut D. Thom. docet expressè in articulo. Neque fit iudici: quia ipse iudex uel non potest facere suum officium uel non uult, ergo nulla fit illi iniuria. Secundò probatur. Nam recompensatio rei pro re licita est etiam priuata autoritate, ergo licita erit acceptio ipsius rei propriæ: quando nulla est alia uia recuperandi: hæc E est sententia communis: & ita sentit Caietanus hic. Sed notandum est necessarium esse ad hoc quòd sit licitum rem propriam accipere prædicto modo, quòd homo sit certus rem esse propriã: & quòd aliter illam recuperare non potest. Vnde respondetur ad primum argumentum negando sequelam. Et ratio discriminis est, quòd in recuperatione honoris, utitur homo uindicta: quæ nunquam est licita propria autoritate: at in recuperatione rei nulla est uindicta: sed tantum recompensatio sine damno alterius aut læsione. Ex quo sequitur, quòd si ego possum recuperare meum honorem cum tali damno proximi: quale ipse tenetur pati ante sententiam iudicis, ut restituat mihi honorem: licitum erit mihi recuperare meum honorem illo modo: verbi gratia probando illi per testes quòd mentitus est: ipse enim tenebatur dicere quòd mentitus est.

Ad fm negaẽ seqla. Et rõ est, qa qñ p uĩ recupero rẽ meam:

meam: perturbo pacem reipublicæ: non autem quādo furtim & occultè accipio. Verum est tamen quòd si uis non sit scandalosa uel multum nociua ipsius proximis, licitum erit per uim arripere rem meam: quando aliter recuperare non possum.

ARTICVLVS VI.

Vtrùm furtum sit peccatum mortale.

Locis supra, ar. 5. indicatis.

D Sextum sic proceditur. Videtur quòd furtū non sit peccatum mortale. Dicitur enim Prouerb. 6. Non grandis est culpæ, cum quis furatus fuerit. Sed omne peccatum mortale est grandis culpæ. Ergo furtum non est peccatum mortale.

2. Præterea. Peccato mortali mortis pœna debetur. Sed pro furto non infligitur in lege pœna mortis, sed solum pęna damni, secundùm illud Exod. 22. Si quis furatus fuerit bouem aut ouem, quinque boues pro uno boue restiruet, & quatuor oues pro una oue. Ergo furtum non est peccatum mortale.

3. Præterea. Furtum potest cōmitti in paruis rebus, sicut & in magnis. Sed incōueniens uidetur quòd pro furto alicuius paruæ rei, puta unius acus, uel unius pennæ, aliquis puniatur morte æterna. Ergo furtum non est peccatum mortale.

Sed contra est, quòd nullus damnatur secundum diuinum iudicium nisi pro peccato mortali. Condemnatur autem aliquis pro furto: seundum illud Zachar. 5. Hæc est maledictio, quæ egreditur super faciem omnis terræ: quia omnis fur, sicut ibi scriptum est, iudicabitur. Ergo furtum est peccatum mortale.

Respondeo dicendum, quòd sicut suprà † habitum est, peccatum mortale est quod contrariatur charitati, secundum quod est spiritualis animæ uita. Charitas autem cōsistit principaliter quidem in dilectione Dei, secundariò uerò in dilectione proximi, ad quam pertinet, ut proximo bonum uelimus, & operemur: per furtum autem homo infert nocumentū proximo in suis rebus, & si passim homines sibi inuicem furarentur, periret humana societas. Vnde furtum tanquam contrarium charitati est peccatum mortale.

Qu. 24. ar. 12. & 35. q. 72. ar. 1. & 5. & 87. art. 3.

A Ad primum ergo dicendum, ꝙ furtum dicirur non esse grandis culpa duplici ratione. Primò quidem propter necessitatē inducentem ad furandum, quæ diminuit, uel totaliter tollit culpam, ut infra † patebit. Vnde subditur: Furatur enim, ut esurientem impleat animam. Alio modo dicitur furtum non esse grandis culpa per cōparationem ad reatum adulterij, quod punitur morte. Vnde subditur de fure, quòd B deprehensus reddet septuplum: qui autem adulter est, perdet animam suam.

Artic. sequenti.

Ad secundum dicendum, ꝙ pęnæ præsentis uitæ magis sunt medicinales, quàm retributiuæ. Retributio enim reseruatur diuino iudicio, quod est secundum ueritatem in peccantes. Et ideo secundum iudicium præsentis uitæ, nō pro quolibet peccato mortali infligitur pęna mortis, sed C solum pro illis, quæ inferunt irreparabile nocumenrum, uel eriam pro illis quæ habent aliquam horribilem deformitatē. Et ideo pro furto quod irreparabile damnū non infert, non infligitur secundum præsens iudicium pæna mortis, nisi ut furtū aggrauatur per aliquam grauem circunstantiā: sicut patet de sacrilegio, qđ est furtum rei sacræ, & de peculatu, quod est furtum rei communis: ut patet per † Augusti D num super Ioannem, & de plagio, quod est furtum hominis, pro quo quis morte punitur: ut patet Exodi 21.

Tract. 50. à medio tomo. 9.

Ad tertium dicendū, ꝙ illud quòd modicum est, rario apprehendit quasi nihil. Et ideo in his quæ minima sunt, homo nō reputat sibi nocumentum inferri. Et ille qui accipit, potest præsumere hoc non esse contra uoluntatem eius, cuius est res. E Et pro tanto si quis furtiuè huiusmodi res minimas accipiat, potest excusari à peccato mortali. Si tamen habeat animū furandi & inferendi nocumentum proximo, etiam in talibus minimis potest esse peccatum mortale, sicut & in solo cogitatu per consensum.

SVMMA ARTICVLI.

Prima conclusio. Furtum secundum speciem suam & obiectum est peccatum mortale.
Secunda conclusio in solutione ad tertiū. Si quis res minimas furtim accipiat, potest excusari à peccato mortali. Tertia ibidem. Si autem aliquis habeat animum furandi & inferendi nocumentum proximo etiam in rebus minimis, potest esse peccatum mortale: sicut etiam in sola cogitatione.

COMMENTARIVS.

Circa solutionẽ ad primum, Nota, quòd furtum est minimum peccatum inter peccata quę committuntur contra proximum: quia fur lædit in minimis bonis. Cæterum hoc intelligitur cæteris paribus & ex natura rei. Quia tantum potest esse furtum quod superet aliquam infamiam.

Circa solutionem ad secundum. Nota, quòd latrones & raptores & grassatores apud omnes nationes ferè plectuntur pœna mortis. Vt patet in l. capitali. §. famosos. ff. de pœnis.

DVBITATVR autem de furibus, an meritò interficiantur. Et arguitur primò pro parte negatiua. Nam in lege ueteri quæ fuit rigida ualde, non interficiebantur: ut patet Exodi 22. Vbi qui furabatur pecuniam, puniebatur pœna dupli. Qui bouem pœna quintupli: qui ouem pœna quadrupli. Postea uero tempore Salomonis, ut significatur Prouerb. 6. Puniebatur pœna septupli. Præterea etiam in l. sed nouo iure. C. de seruis fugitiuis. & in authentic. sed nulli iudici liceat. collatione. 9. Decernitur, ut fures non interficiantur. Ergo iniquum est illos occidere. Secundo uita hominis multo pretiosior est rebus temporalibus, ergo non est æquum auferre uitam ab illo, qui tantum nocuit in rebus temporalibus. Tertio. Nam fur non perturbat pacem temporalem neque est sacrilegus furando res sacras, neque expoliat publicum ærarium. Ergo nimis durum uidetur, ut occidatur. Alexand. Alensis. in 3. par. quæstio. 47. articu. 4. membro 4. negat esse licitum occidere fures. Scotus. in 4. distin. 15. quæst. 3. Vniuersaliter negat esse licitum occidere malefactores, nisi tantum illos quos lex Vetus declarauit esse occidendos. De hac opinione iam supra diximus in quæst. 64. quam falsa sit & omnino intolerabilis. Syluester. etiam in uerbo, furtum. quæstione 3. quòd attinet ad fures, tenet eandem sententiam. Soto in libr. 5. de Iustitia & iure. quæstione. 3. articu. 3. ad quartum, nimis ægrè fert, quòd fures occidantur & inuehitur in Baldum: quia eius sententia fuerit in causa, quòd ista lex sit in usu quòd fur pro tertio furto occidatur, aut pro uno ingenti. Erasmus etiam in annotationibus ad Titum 3. inquit, Iurisperitos ob ignorantiam uocabulorum, occidunt fures: eo quòd sermone uulgari apud Hispanos & Gallos appellantur, *Ladrones*: cum tamen fures non sint latrones.

PRO decisione sit conclusio. Iustissimus est mos Hispaniæ, ut fur pro tertio furto suspendatur, aut etiam pro uno ingenti. Hanc sententiam tenent omnes Iurisperiti specialiter Ioannes de Castro in authentico citato. Inter Theologos etiam tenet hanc sententiam Driedo. in libro. de libertate ecclesiastica, pag. 115. & Ioanues de Medina in lib. de restitutione. quæstione 4. & Maioris in 4. distinctione 15. quæstione 27. artic. 4. Et probatur ratione. Primò; quia ut omnes aiunt & Diuus Thom. etiam in articulo, iustissimè occiduntur qui furantur de templo uel de publico ærario, quod uitium dicitur peculatus, sed interdum maius nocumentum facit communitati, qui furatur, ergo iustè occiditur. Secundò. Nam experientia docuit in Hispania necessarium esse, ut fures occiderẽtur. Nam cum paucis annis mitterentur ad Triremes: tota Hispania scaturiebat furibus: donec iterum introductus est mos, ut suspenderentur.

Ad primum argumenntum respondetur, quòd pro uarietate temporum & locorum uariæ leges da-

A tæ sunt contra fures. Ad secundum argumentum respondetur, quòd tranquillitas reipublicæ præstat uitæ hominis malefactoris. Ad tertium respondetur negando antecedens. Imo frequentia furum perturbat ualde rempublicam. Et notandum est, quòd quàuis ex textu expresso non habeatur, quòd furi non ualeat confugium ad ecclesiam: sed tantum latroni. Tamen usu communi seculari & ecclesiastico receptum est quòd furibus non ualeat ecclesia.

DVBITATVR circa secundam conclusionem quæ habetur in solutione ad tertium. An sit aliqua regula certa ad iudicandum, quæ nam materia sit grauis ad hoc ut furtum sit peccatum mortale?

B Respondetur quod Doctores communiter distinguunt duplicem materiam grauem. Alteram absolutam sine respectu ad dominum ipsius rei. Alteram respectiuam, hoc est, quæ respicit conditionem ipsius domini, scilicet, an sit diues uel pauper. Exemplum primi, Furari duos uel tres ducatos est peccatũ mortale: quia materia est grauis absolutè loquendo, Ita censet Sotus lib. 5. de Iustitia. quæst. 3. artic. 3. ad tertium. Alij uero dicunt quod materia grauis est absolutè unus ducatus uel dimidius: materia uerò grauis respectiua est. Verbi gratia. Duo argentei uel tres: quia respectu ducis erit leuis materia: respectu uero militis, erit grauis materia. Similiter etiam philosophantur de materia leui. Est enim materia leuis absolutè

C loquendo, quæ quantum in se est respectu cuiuslibet facit peccatum ueniale. Vt v. g. furari dipondium uel trientem. Sed tamen nobis non uidetur ista certa regula & absque confusione. Sit igitur nobis primum documentum. Nulla materia est grauis in furto, nisi quia graue damnum infert domino. Probatur, quia furtum eatenus est peccatum quatenus infert nocumentum proximo in bonis temporalibus. Ergo si nocumentum in bonis temporalibus non est graue, non erit peccatum mortale. Et confirmatur. Ideo furtum est peccatum, quia est contra iustitiam, sed iniustitia leuis non est peccatum mortale;

D ergo neq; furtum rei, quod parum nocet proximo, Patet consequentia: quia est iniustitia leuis. Ex hoc sequitur, quod nunquam potest quantitas materiæ in furto tam absolutè considerari, quin habeatur respectus ad dominium ipsius rei uel ad dominos. Probatur, quia in definitione furti includitur hoc nocumentum inuito domino. Sed nihilominus Doctores qui faciunt illam distinctionem intelligunt per materiam grauem absolutè, illam quæ consideratur sine speciali respectu ad conditionem domini: non tamen sine generali respectu ad nocumentum domini.

Secundum documentum est. Etiam si materia uideatur grauis prima facie secundum se, tamen non statim erit peccatum mortale, nisi Dominus fuerit ualde rationabiliter inuitus. V. g. si filius furetur à patre prædiuite quinquaginta aureos, non erit peccatum mortale: & tamen si seruus furetur ab eodem unũ ducatum erit peccatũ mortale. Ratio huius est: quia respectu filij non est ualde rationabiliter inuitus ipse pater, benè tamen respectu famuli. Similiter est aliud exemplum. Si aliquis priuatus Regis cui cõmittitur dispensatio multorum milliatium ducatorum, accipiat sibi centum uel ducentos: non est peccatum mortale. Ratio est, quia Rex ipse non est rationabiliter inuitus in ordine ad talem ministrum.

Arguitur tamen contra documentũ primum. Sequitur ex illo quòd si aliquis furetur à Rege centũ ducatos; non peccat mortaliter quicunque ille sit. Probatur sequela, quia minus nocet Regi qui furatur centum ducatos, quàm qui à paupere furatur trientem,

trientem, sed furari à paupere trientem, non est peccatum mortale, ergo &c. Respondetur quòd grauitas nocumenti non est attendenda in furto ex eo quod Dominus patitur damnum in sua persona, scilicet, in uictu aut uestitu: sed quia ipse Dominus priuatur facultate quam habebat disponendi de re sua.

Vnde ad argumentum respondetur negando sequelam, quia plus patitur ipse Rex in temporalibus, dum priuatur potestate disponendi de centum ducatis quam paupercula, quæ priuatur potestate disponendi de triente. Secundo arguitur. Sequitur quòd sit peccatum mortale furti, furari ab aliquo artifice instrumentum artis suæ, licet sit parui pretij. Vt uerbi gratia, à sartore acum. Patet sequela, quia plus nocumenti accipit, quā si aliquis ab illo furaretur tres uel quatuor argenteos. Ad hoc argumentum & similia respondetur, quòd etiam si materia sit leuissima secundum se: furtum poterit esse peccatum mortale ex circunstantia: propterea, quòd proximus amittit lucrum occasione furti. Non autem erit peccatum mortale intra speciem furti, quia proximus non læditur directè in temporalibus per illud furtū, nisi leuiter. Vnde neque ipse fur condemnabitur pœna furti notabilis. Tenebitur tamen ad restitutionē de damno dato & lucro cessante: quia peccauit contra iustitiam impediendo lucrum proximi. Vnde parum refert ad forum conscientiæ, quod dicamus illud furtum esse peccatum mortale in ratione furti aut in ratione iniustitiæ. Eadem enim est grauitas peccati & eadem restitutio.

Tertiò arguitur contra idem documentum. Sequitur ex illo, quòd non peccat mortaliter ille qui à multis accipit quinquaginta aureos, si à singulis accipiat unum dipondium tantum: quales sunt caupones, qui per fallaciam occultam plurimos defraudant in paruis. Probatur sequela: quia isti nihil nocent notabiliter in temporalibus. Respondetur negando sequelam. Quia isti tales nocent grauiter ipsi communitati, etiam si singulis parum noceant. Cuius signum certum est, quonia ipsa communitas ægrè ferret quòd Rex tale tributum imponeret etiam si singulis parum detrimenti accederet.

Quartò arguitur contra secundum documentū. Pater aliquis rationabiliter est inuitus, quando filius accipit occultè quinquaginta aureos ad ludendum uel luxuriandum, ergo falsum est quod diximus, quòd filius non peccat mortaliter accipiendo illam quātitatem à patre ualde diuite. Respondetur, quòd pater in illo casu ualde rationabiliter est inuitus respectu ludi uel luxuriæ: sed tamen non respectu rei familiaris. Eo quod cùm filius sit aliquid patris respectu illius non est grauis materia: quæ respectu alterius esset grauissima. Vt ideo pater in ordine ad filium non est rationabiliter inuitus ualde: neque filius tenebitur ad aliquam restitutionem sub peccato mortali, nisi forte fratribus suis cohæredibus notabiliter noceat. Sequitur ex dictis, quòd si scio proximū ualde contristandum, ex eo quòd accipio ab illo rē leuem, erit peccatum mortale: sed non erit mortale furti: quia non noceo notabiliter in temporalibus. Sed erit contra charitatem & beneficentiam. Ex eisdem documentis sequitur, quòd accipere res alienas quæ magno periculo sunt expositæ, uel quæ paruo labore & industria nascuntur, non erit peccatum mortale accipere in tanta quantitate quanta erat sufficiens constituere peccatū mortale in alia materia, uel in rebus, quæ non essent tanto periculo expositæ. Vt verbi gratia, non erit peccatum mortale, accipere castaneas & nuces Syluestres in tanta quantitate quæ æstimaretur uno ducato in foro. At uero e-

A tiam si res sit exposita periculo, sed tamen magno labore & industria nascitur: ut sunt uuæ & fruges: non erit absque peccato mortali in tanta quantitate accipere. Sed non erit mortale accipere in maiori quantitate, dum sunt in campo, quam si res illæ iam essent domi collocatæ. Ex dictis sequitur etiam quòd pueri aulici qui deseruiunt mensis diuitū, non peccant mortaliter, si deuorent quæ de mensa tollunt aut fortè non peccant nisi peccatum gulæ. Et ratio est, quoniam domini, aut non sunt ualde rationabiliter inuoluntarij, aut nullo modo. Et etiam quia tales res sunt ualde expositæ periculo. Hoc tamen intelligendum est, nisi fortè cibi integri qui de mensa tolluntur, sint decreti pro stipendio Architriclini uel alterius officialis. Tunc enim est furtum huiusmodi B acceptio, quia fit inuito officiali.

DVBIVM est circa eadem documenta. An materia furti quæ sufficit ad peccatum mortale, sufficiat ut iudex ecclesiasticus possit ferre sententiam excommunicationis, ut restituatur huiusmodi ablatū. De hoc dubio habemus determinationem Concilij Tridentini, Sessione 25. cap. 3. de reformatione. Vbi dicitur quod excommunicationes pro rebus deperditis aut sublatis non dentur, nisi pro re non vulgari, & quòd non ab alio dentur nisi à solo Episcopo. Vbi aduertendum est, quòd si ex commissione Episcopi dentur tales excommunicationes à suo uicario, factum tenet: quia concilium non dixit quòd si C secus factum fuerit, totum sit irritum & inane: peccabit tamen Episcopus contra mandatum Concilij, si sine causa urgenti committat huiusmodi excommunicationes suo uicario. Est autem dubium, an episcopus peccet mortaliter dādo tales excommunicationes pro rebus non magni momenti, & an factum teneat si illas dederit. Respondetur quòd episcopus mortaliter peccat concedendo tales excommunicationes. Probatur, quoniam pro furto unius ducati, quod est peccatum mortale, in foro seculari uix flagellaretur fur, ergo peccatum est ut in foro ecclesiastico excommunicetur. Probatur consequentia, quoniam excommunicatio est gladius spiritua- E lis ad puniendum rebelles in re grauissima. Item etiam, quia facit contra mandatum Concilij in re graui.

Secundo dico, quod si ferat excommunicationē in tali casu, ualida est: tum quia in Concilio dicitur, quod totum negotium & examinatio causæ pro loco & tempore & persona committitur arbitrio episcopi: & ponitur in eius conscientia: & etiam quia sententia pastoris licet iniusta timenda est, ut habet commune proloquium. Tum denique, quia excommunicatio fertur contra inobedientem & rebelles, quod est grauissimum peccatum, & non contra furtum quodlibet: etiam si sit peccatum mortale. Nā D quamuis episcopus debeat examinare & iudicare causam grauissimam, ut non de facili iniiciat laqueū animabus: tamen postquam iam iudicauit, efficitur causa grauissima ratione inobedientiæ & rebellionis.

Circa solutionem ad tertium notādum est, quòd cum D. Tho. ait quòd furando res minimas potest quis peccare mortaliter: quia habet animum furandi res minimas uel nocendi in rebus minimis. Sed absolutè habet animum furandi, aut nocendi absolutè. Furari autem res minimas non est furtum simpliciter & absolutè, neq; nocere in rebus minimis est nocumentum simpliciter: quòd autem hæc sit mens D. Tho. patet, ex eo quòd solo cogitatu poterat peccare mortaliter non inferendo aliquod nocumentum.

ARTICVLVS VII.

Vtrùm liceat alicui furari propter necessitatem.

Infra. q. 100 ar. 3. ad 4. Et 4 dist. 15. q. 2. ar. 1. q. 4 ad secūdū. & ar. 4 q. 2 ad secūdū, & ar. 1 c. 5 q. 1. co. p.

† In decr talib. li. 5 ti. 18 c. 3 & sicipit, si qs propter.

† Li. 2 c. 6 ad finē tom. 5.

AD Septimum sic proceditur. Videtur, quòd nō liceat alicui furari propter necessitatem. Nō enim imponitur pœnitentia nisi peccanti. Sed extrà, de furtis † dicitur: B Si quis per necessitatem famis aut nuditatis furatus fuerit cibaria, vestem, vel pecus pœniteat per hebdomadas tres. Ergo nō licet furari propter necessitatem.

2. Præterea, † Philosophus dicit in 2. Ethic. ꝙ quædam confestim nominata, con uoluta sunt cum malitia, inter quæ ponit furtum. Sed illud quod est secundum se malum, non potest propter aliquem bonum finem, bonum fieri. Ergo non potest aliquis licitè furari, ut necessitati suæ subueniat.

3. Præterea. Homo debet diligere proximum, sicut seipsum. Sed non licet furari ad hoc, quòd aliquis per eleemosynā proximo subueniat: vt † August. dicit in lib. contra mendacium. Ergo etiam non licet furari ad subueniendum propriæ necessitati.

Capi 7. ī medio, tom. 4.

Sed contra est, quòd in necessitate sunt omnia communia: & ita non uidetur esse peccatum, si aliquis rem alterius accipiat propter necessitatem sibi factam communem.

Respondeo dicendum, quòd ea quæ sunt iuris humani, nō possunt derogare iuri naturali, vel iuri diuino. Secundum autem naturalem ordinem ex diuina prouidentia institutum res inferiores sunt ordinatæ ad hoc, quòd ex his subueniatur hominum necessitati: & ideo per rerum diuisionem & appropriationem ex iure humano procedentem non impeditur, quin hominis necessitati sit subueniendum ex huiusmodi rebus. Et ideo res quas aliqui superabundāter habent, ex naturali iure debentur pauperū sustentationi. Unde † Ambros. dicit, & habetur in Decretis distinctione quadragesimaseptima. Esurientium panis est, quem tu detines: nudorum indumentum est, quod tu recludis: miserorum redemptio & absolutio est pecunia, A quam tu in terram defodis. Sed quia multi sunt necessitatem patientes, & non pōt ex eadem re omnibus subueniri: committitur arbitrio vniuscuiusq; dispensatio propriarum rerum, vt ex eis subueniat necessitatem patientibus. Si tamen adeo sit euidens & vrgens necessitas, vt manifestum sit instanti necessitati de rebus occurrentibus esse subueniendum (puta cum immīnet personæ periculum, & aliter subueniri non potest) tunc licitè potest aliquis ex rebus alienis suæ necessitati subuenire, siue manifestè, siue occultè sublatis, nec hoc propriè habet rationem furti vel rapinæ.

Ambr. in ser. 81 nō procul a fine, to. 5 Et habetur dist. 47 capi. sicut 19.

Ad primum ergo dicendum, quòd Decretalis illa loquitur in casu, in quo non est vrgens necessitas.

Ad secundum dicendum, ꝙ uti re aliena occultè accepta in casu necessitatis extremæ, non habet rationem furti, propriè loquendo: quia per talem necessitatem efficitur suum id, quod quis accipit ad sustentandam propriam vitam.

Ad tertium dicendum, ꝙ in casu similis necessitatis etiam potest aliquis occultè rem alienam accipere, vt subueniat proximo sic indigenti.

SVMMA ARTICVLI.

PRima cōclusio. Bona quæ superfluunt diuitibus, naturali iure debentur pauperum sustentationi. Secunda conclusio. Nemo citra extremam necessitatem pōt huiusmodi bona sibi accipere palàm vel occultè. Tertia conclusio. In extrema necessitate licitum est cuilibet occultè uel palàm huiusmodi bona accipere ad usum sibi necessariam.

COMMENTARIVS.

CIrca primam conclusioné. Nota ꝙ non est debitum iustitiæ sed misericordiæ, vt ea quę superfluunt diuitibus, dentur pauperibus: vt definitur supra. 22. quæstione 32. alioquin citra extremam necessitatem licitum esset pauperibus occultè accipere à diuitibus ea quæ superfluunt.

Circa tertiam conclusionem notandum est, quòd quamuis proximo existenti in extrema necessitate non teneatur quis ex iustitia dare propria, ut habet cōis opinio, tamen tenetur ex iustitia non impedire, si ille uelit accipere sibi necessaria. Ratio est: quia alias daretur iustum bellū ex utraq; parte sine aliqua ignorantia. Nam extremè indigens ius habet ad acquirendum panem. Ergo ex illa parte bellum est iustum: si autem qui possidet non iniustè defendit: erit bellum iustum ex utraque parte.

Nota ét circa eandem conclusioné, ꝙ extrema necessitas, de qua loquitur D. Tho. est qn̄ homo constituitur in periculo vitæ ex defectu cibi aut potus aut uestitus

uestitus aut alterius rei: non autem in præsenti appellat extremam necessitatem, periculum amittendi honores. Vtrum aũt sit licitum in tali periculo accipere aliena: diximus supra quæstione 62. art. 6. dubio vltimo, & artic. 8. dubio 2. sed nunc breuiter dico: ꝙ absolutè loquendo non est sufficiens necessitas tale periculum, ut aliquis iustè accipiat sibi aliena. Ratio est, quia hæc bona temporalia nõ ordinantur per se ad honorem hominis, sed ad uitæ sustentationem. Honor.n. præmiũ est uirtutis. Item ẽt quia aliàs quilibet uir honoratus posset occultè & palàm accipere aliena, ne amitteret honorem suum. Nihilominus dicimus secundo. Quòd in tali casu licitum erit homini cui est ualde inhonestum mendicare, occultè accipere aliena animo restituendi, si tñ aliter nõ potest sibi succurrere: qui casus rarissimus est, quia huiusmodi homines possunt Principibus deseruire, aut in militiam proficisci. Ratio autem huius asserti est communis pietas hominum erga huiusmodi egentes. Non autem damus illis dominium: quia res temporales non ordinantur ad honorem.

ARTICVLVS VIII.

Vtrùm rapina posit fieri sine peccato.

Ar. 4 huius q̃st. — AD Octauum sic proceditur. Videtur, ꝙ rapina posit fieri sine peccato. Prȩda.n per uiolentiã accipitur: qđ videtur ad rationem rapinȩ pertinere, secundũ † prædicta. Sed prædam accipere ab hostibus licitum est. Dicit.n. † Ambr. in lib. de Patriarchis: Cũ præda fuerit in potestate uictoris, decet militarem disciplinam, vt regi seruẽtur omnia, scilicet ad distribuendum. Ergo rapina in aliquo casu est licita.

Lib. 1 de Abrahã c. 3 à medio, to. 4.

2. Præterea. Licitũ est auferre ab aliquo id quod non est eius. Sed res quas infideles habent, nõ sunt eorũ. Dicit.n. Augu. in Epistola ad † Vincẽtium Donatistam: Res falsò appellatis uestras, quas nec iustè possidetis, & secundũ leges terrenorũ regum amittere iussi estis. Ergo videtur, ꝙ ab infidelibus aliquis licitè rapere posit.

Epist. 48. in 2. pagina ante finẽ Epist. to. 2.

3. Præterea. Terrarum principes multa à suis subditis violenter extorquent: quod videtur ad rationẽ rapinæ pertinere. Graue autẽ uidetur dicere, ꝙ in hoc peccent: quia sic ferè omnes principes damnarentur. Ergo rapina in aliquo casu est licita.

Sed contra est ꝙ de quolibet licitè accepto põt fieri Deo sacrificium, uel oblatio. Non aũt põt fieri de rapina, secundũ illud Isa. 61. Ego dominus diligẽs iudiciũ, & odio habẽs rapinã in holocaustũ. Ergo per rapinã aliquid accipere non est licitũ.

A Respondeo dicendum, ꝙ rapina quandam violẽtiã & coactionem importat, per quam contra iustitiã alicui aufertur, ꝙ suũ est. In societate autẽ hominum nullus hẽt coactionẽ, nisi per publicam potestatẽ. Et ideo quicunq; per violentiam aliquid alteri aufert, si sit priuata persona, nõ vtens publica potestate, illicitè, & rapinam cõmittit: sicut patet in latronibus. Principibus verò potestas publica cõmittitur ad hoc, B ꝙ sint iustitiæ custodes. Et ideo non licet eis uiolentia & coactione vti, nisi secundũ iustitiæ tenorẽ, & hoc vel contra hostes, pugnando, vel cõtra ciues malefactores, puniẽdo. Et quòd per talem uiolentiã aufertur, non hẽt rationem rapinæ, cũ non sit cõtra iustitiã. Si verò contra iustitiã aliqui per publicã potestatem uiolẽter abstulerint res aliorũ, illicitè agunt, & rapinam C committunt, & ad restitutionẽ tenentur.

Ad primũ ergo dicendũ, ꝙ circa prædã distinguendũ est. Quia si illi qui deprȩdãtur hostes, habeant bellũ iustũ, ea quæ per violentiã in bello acquirunt, eorũ efficiuntur. Et hoc non hẽt rationẽ rapinæ. Vnde nec ad restitutionẽ tenẽtur. Quãuis possint in acceptione prædȩ iustũ bellum habẽtes, peccare per cupiditatẽ ex praua intentione, si. s. non pp iustitiã, sed propter D prȩdã principaliter pugnẽt. Dicit.n. † August. in libr. de verbis Domini, ꝙ propter prȩdam militare peccatum est. Si uerò illi, qui prȩdam accipiunt, habeant bellum iniustum, rapinam committunt, & ad restitutionem tenentur.

Serm. 19. circ principio, to. 10. Et habeẽ 23. q. 1. c. Militare.

Ad secundũ dicendũ, ꝙ in tãtum aliqui infideles res suas iniustè possidẽt, inquãtum eas secundum leges terrenorum principum amittere iussi sunt, & ideo ab eis E possunt per uiolentiam subtrahi, non priuata auctoritate, sed publica.

Ad tertium dicendum, quòd si principes à subditis exigãt, quod eis secundum iustitiam debetur, propter bonum commune conseruandum, etiam si uiolentia adhibeatur, non est rapina. Si uerò aliquid principes indebitè extorqueant per uiolentiam, rapina est, sicut & latrocinium. Vnde dicit † Augustinus in 4. de ciuitate Dei, Remota iustitia, quid sunt regna, nisi magna latrocinia? quia & latrocinia quid sunt, nisi parua regna?

Lib. 4. ca. 4. in pri. tom. 5.

Et

Et Ezechielis 22. dicitur: Principes eius in medio eius quaſi lupi rapientes prædam. Vnde & ad reſtitutionem tenentur, ſicut & latrones. Et tanto grauius peccant, quàm latrones, quantò periculoſius & communius contra publicam iuſtitiam agunt, cuius cuſtodes ſunt poſiti.

SVMMA ARTICVLI.

Concluſio eſt negatiua, & patet dictis. Circa ſolutionem ad ſecundum, de iuſto bello contra infideles a nobis diſputatum eſt. 22. quæſtione. 10. articu. 10. Et uide Caietanum hic. Et Soto libr. 5. quæſtio. 3. artic. 5.

ARTICVLVS IX.

Vtrùm furtum ſit grauius peccatum, quàm rapina.

Inf. q. 73. arti. 3. ad ſecundũ. Et q. 116 arti. 2. ad primũ. Et q. 114. ar. 2 ad 4.

AD Nonum ſic proceditur. Videtur, quòd furtum ſit grauius peccatum, quàm rapina. Furtum enim ſuper acceptionem rei alienæ habet adiunctam fraudem & dolum, quod non eſt in rapina. Sed fraus & dolus de ſe habent rationem peccati, ut † ſuprà habitum eſt. Ergo furtũ uidetur eſſe grauius peccatum, quàm rapina.

Q. 55 art. 4 & 5.

2. Præterea. Verecundia eſt timor de turpi actu, ut dicitur † in 4. Ethico. Sed magis uerecundantur homines de furto, quàm de rapina. Ergo furtum eſt turpius, quàm rapina.

Lib. 4 ca. 9. tom. 5.

3. Præterea. Quanto aliquod peccatum pluribus nocet, tanto grauius eſſe uidetur. Sed per furtum poteſt nocumentum inferri & magnis & paruis. Per rapinam autem ſolùm impotentibus, quibus poteſt uiolentia inferri. Ergo grauius uidetur eſſe peccatum furti quàm rapinæ.

Sed contra eſt, quòd ſecundum leges grauiùs punitur rapina, quàm furtum.

Reſpondeo dicendum, quòd rapina & furtum habent rationem peccati, ſicut ſuprà † dictum eſt, propter inuoluntarium, quod eſt ex parte eius cui aliquid aufertur: ita tamen quòd in furto eſt inuoluntarium per ignorantiam, in rapina autem eſt inuoluntarium per uiolentiam. Magis eſt autem aliquid inuoluntarium per uiolentiam, quam per ignorantiam: quia uiolentia directius opponitur uoluntati, quã ignorantia. Et ideo rapina eſt grauius peccatum, quàm furtũ. Eſt & alia ratio, quia per rapinam non ſolum infertur alicui dãnum in rebus, ſed etiam uergit in quandã perſonæ ignominiam ſiue iniuriam. Et hoc præponderat fraudi uel dolo, quæ pertinent ad furtum. Vnde patet reſponſio ad Primum.

Artic. 4. & 6.

Ad ſecundum dicendum, quod homines ſenſibilibus inhærentes, magis gloriãtur de uirtute exteriori, quæ manifeſtatur in rapina, quam de uirtute interiori, quæ tollitur per peccatum. Et ideo minus uerecundantur de rapina quàm de furto.

Ad tertium dicendum, quòd licet pluribus poſſit noceri per furtum, quàm per rapinam: tamen grauiora nocumenta poſſunt inferri per rapinã quàm per furtũ: unde etiam ex hoc rapina eſt deteſtabilior.

SVMMA ARTICVLI.

Concluſio eſt negatiua: quia rapina includit uiolentiam.

QVAESTIO LXVII.

De Iudicis iniuſtitia.

DEINDE conſiderandum eſt de uitijs oppoſitis commutatiuæ iuſtitiæ, quæ conſiſtunt in uerbis quibus læditur proximus. Et primò de his quæ pertinent ad iudicium: ſecundò, de nocumentis uerborum quæ fiunt extra iudicium.

Circa primum quinque conſideranda occurrunt. Primò quidẽ, de iniuſtitia iudicis in iudicando: ſecũdò de iniuſtitia accuſatoris in accuſãdo: tertio, de iniuſtitia ex parte rei in ſua defenſione: quartò, de iniuſtitia teſtis in teſtificando: quintò, de iniuſtitia aduocati, in patrocinando. Circa primum quæruntur quatuor.

ARTICVLVS PRIMVS.

Vtrùm quis poſſit iuſtè iudicare eum, qui non eſt ſibi ſubiectus.

Supra q. 60 art. 6. Et 4 diſt. 17. q. 3. ar. 3 q. 4. Et d. 42. q. 1. artic. 2 col.

AD primũ ſic proceditur. Videtur, quòd aliquis poſſit iuſtè iudicare eũ, qui nõ eſt ſibi ſubditus. Dicitur n. Daniel

Daniel. 13. capitu. quòd Daniel seniores de falso testimonio conuictos, suo iudicio condemnauit. Sed illi seniores non erant subditi Danieli, quinimo ipsi erant iudices populi. Ergo aliquis potest licitè iudicare sibi non subditum.

2. Preterea. Christus non erat alicuius hominis subditus, quinimo ipse erat Rex Regum & dominus dominantiũ. Sed ipse exhibuit se iudicio hominis. Ergo videtur quòd aliquis licitè possit iudicare aliquẽ, qui non est subditus eius.

3. Preterea. Secundũ iura quilibet sortitur forum secundũ rationẽ delicti. Sed quandoq; ille, qui delinquit, non est subditus eius, ad quem pertinet forum illius loci: puta cùm alterius est diœcesis, vel cùm est exemptus. Ergo videtur quòd aliquis possit iudicare eum, qui non est sibi subditus.

Referunt 4 q. 3. ca. Scriptum est.

Sed contra est, q; Gregorius dicit super illud Deuteronom. 23. Si intraueris segetem, &c. Falcem iudicij mittere non potest in eam rem, quę alteri videtur esse commissa.

Respondeo dicendũ, quòd sententia iudicis est quasi quædam particularis lex in aliquo particulari facto. Et ideo sicut lex generalis debet habere vim coactiuam, vt patet per † Philosophum in 10. Ethicorum. ita etiã & sententia iudicis debet habere vim coactiuam, per quam constringãtur vtraque pars ad seruandam sententiam iudicis: alioquin iudicium non esset efficax. Potestatem autem coactiuam nõ habet licitè in rebus humanis, nisi ille, qui fungitur publica potestate. Et qui ea funguntur, superiores reputantur respectu eorũ, in quos sicut in subditos potestatẽ accipiunt, siue habeant ordinariã, siue per commissionem. Et ideo manifestum est, quòd nullus potest iudicare aliquem, nisi sit aliquo modo subditus eius uel per commissionem, vel per potestatem ordinariam.

Lib. 10 c. vlti. 10. f.

Ad primũ ergo dicendum, q; Daniel accepit potestatem ad iudicandum illos seniores quasi commissam ex instinctu diuino. Quod signatur per hoc, quod ibidem dicitur: Quòd suscitauit Dominus spiritum pueri iunioris.

Ad secundum dicendũ, quòd in rebus humanis aliqui propria sponte possunt se subijcere aliorũ iudicio, quanuis non sint eis superiores: sicut patet in his, qui compromittunt in aliquos arbitros. Et inde est quòd necesse est arbitrium pœna ualla ri: quia arbitri qui non sunt superiores, nõ habent de se plenam potestatem coercendi. Sic ergo & Christus propria sponte, humano iudicio se subdidit: Sicut etiam & † Leo Papa se iudicio Imperatoris subdidit.

Habetur 2 q. 7 ca. Nos si in competenter.

Ad tertium dicendũ, quòd Episcopus in cuius diœcesi aliquis delinquit, efficitur superior eius ratione delicti, etiam si sit exemptus, nisi fortè delinquat in re aliqua exempta, putà in administratione bonorum alicuius monasterij exempti. Sed si aliquis exemptus committat furtum, vel homicidium, vel aliquid huiusmodi, potest per ordinarium iustè condemnari.

SVMMA ARTICVLI.

CONclusio est negatiua. Ratio est, quia iudicium debet habere uim coactiuam sicut & ipsa lex. Vim autem coactiuam nemo habet, nisi qui fungitur authoritate publica: sed qui fungitur authoritate publica superior est secundùm istam rationem, quàm ille circa quem fungitur ista authoritate, ergo.

COMMENTARIVS.

DVbium primum in hoc articulo est, An sententia tyranni Principis qui per uim obtinet rempublicam oppressam, sit ualida: si detur secundum leges iustas.

Pro parte negatiua arguitur primo ex ratione Diui Thomę in articulo, & communi sententia Scholasticorum in 4. distinct. 17. & 18.

Secundò arguitur ex iure Canonico, ubi sæpè dicitur, quòd sententia à non iudice, nulla est. Vt v.g. in cap. at si clerici de iudicijs. & in l. Barbarius. ff. de de officio prætoris.

De hoc dubio Soto libro 3. de iustitia, questione 4. articu. 6. inquit, quòd sententia tyranni nunquam est ualida nisi iam ipse tyrannus factus sit princeps legitimus ex consensu reipublicę: quales fuerint in Hispania Gothi, & in Gallia Franci. Qui quidem à principio fuerunt tyranni, postea uero respublica consensit illorum gubernationi. Sed opposita opinio est nobis probabilior, scilicet, quòd sententia tyranni, qui iam oppressit rempublicam & obtinet principatum quanuis tyrannicè, ualida est & obligat in foro conscientię. Hanc sententiam tenuit Victoria. Cuius ratio est, quia talis sententia, quanuis ut proficiscitur à tyranno, sit à non iudice: tamen quatenus proficiscitur à uoluntate interpretatiua reipublicæ, ualida est. Colligitur autem uo-

luntas

luntas interpretatiua reipublicæ tali ratione. Quia necesse est ut in tali oppressione reipublicæ, sit aliqs qui dirimat lites inter ipsos ciues. Non est auté alius modus possibilis, nisi vt sententia tyranni quæ datur secundùm leges, sit valida, ergo Respublica interpretatiuè consentit & debet consentire in tali sententia: etiam si non consentiat in principatu tyranni. Et confirmatur ex illo Matthæi, cap. 22. Reddite quæ sunt Cæsaris Cæsari. Et tamen constat quòd Romani tyrannicè dominabantur Iudæis, ergo reddenda sunt tributa secundùm sententiam Principis tyranni, si aliàs sunt moderata. Ad argumenta verò in oppositum respondetur, quòd talis sententia quæ datur à tyranno non est ualida quatenus est ab illo, sed quatenus est à uoluntate reipublicæ interpretatiua saltem.

Dubium secundum est, An clerici sint subiecti Principibus secularibus. Pro parte affirmatiua arguitur primò. Respublica secularis est perfecta, ergo potest punire omnes suos ciues malefactores perturbantes pacem reipublicæ: sed tales possunt esse clerici, qui sunt ciues ipsius reipublicæ, ergo ab ipsa possunt puniri.

Secundò. Clerici tenentur de facto multis legibus secularibus: ut v.g. legi de taxatione tritici, & aliarum rerum, ergo sunt subditi. Nam lex loquitur his qui sunt subditi. Et confirmatur experientia. Nã in tribunalibus Regijs uidemus quotidie comparere clericos & monachos, ergo sunt subditi.

Tertiò. Christus Dominus Summus Pontifex Ecclesiæ totius, subiecit se iudicio Pilati in causa sanguinis. Item etiam tributum soluit Cæsari, ergo nemo ecclesiasticus est exemptus à potestate seculari. Et confirmatur. Nam Leo. 4. subiecit se iudicandum Ludouico Imperatori, ut patet. 2. q. 7. canone, nos si incompetenter. De hac re fuit hæresis antiqua cuiusdam Marsilij Paduani tempore Ioannis, 22. qui aiebat Summum Pontificem, & omnes sacerdotes nullam habere potestatem, nisi datam à Cæsare. Imo & Christum Dominum soluisse tributum ex necessitate, non ex liberalitate. Ista hæresis damnatur in Cõcilio Constantiensi contra Ioannem Hus & contra Vvitclephi; vt patet errore. 12. & 17. & in Extrauagantibus etiam Ioannis 22. contra Marsilium Paduanum. Hanc etiam hæresim sequutus est Lutherus in quadam reformatione quam misit ad Carolum V. anno Domini 1520. Henricus etiam octauus Rex Angliæ se constituit supremum caput Ecclesiæ Anglicanæ, in spiritualibus & temporalibus.

PRO decisione sit prima conclusio. Communis status Ecclesiæ iure diuino in spiritualibus, exẽptus est ab omni potestate seculari. Vt v.g. in creandis Episcopis & cæteris ministris Ecclesiæ, in administratione sacramentorum actiua & passiua, & in definiendis rebus fidei, & in explicandis populo, & in similibus. Probatur ista conclusio ex illo Ioannis vltimo capite, Pasce oues meas. Vbi Christus plenariam potestatem dedit Petro & successoribus ad pascendum oues in omnibus quæ pertinent ad pastum spiritualem, ergo nulla respublica temporalis habet potestatem supra Petrum & successores eius in his quæ pertinent ad spiritualem gubernationem. Et confirmatur. Quia Petro datæ sunt claues regni cœlorum: ut quodcunque soluerit super terram, sit solutum & in cœlis, ergo non est aliud tribunal sub cœlo superius tribunali Ecclesiæ. Prima ista conclusio expressè definita est in Concilio Constantiensi ubi sup. & a Ioan. 22. ubi sup. & probatur Apostolica traditione & perpetua: nũquam enim Apostoli in gubernatione spirituali deferebant aliquid autoritatis Principi-
A bus secularibus. Item probatur ratione. Finis reipublicæ spiritualis est supernaturalis: secularis auté reipublicæ finis est naturalis: ergo respublica secularis non potest gubernare spiritualem. Cõsequentia probatur. Nam non potest esse bona gubernatio, nisi in ordine ad finem præcognitũ, quem constat ratione naturali non posse cognosci. Confirmatur. Nam spiritualis respublica est immediatè à Deo: at verò potestas reipublicæ secularis est immediatè ab ipsa republica collata Principi, ergo ista non potest iudicare de illa, ut pote quæ est inferior.

Secunda conclusio. Clerici in temporalibus & in naturalibus non sunt exempti ipso iure diuino im-
B mediatè à potestate seculari. Probatur. Nam distinctio clericorum à reliquo populo, tantùm habetur iure diuino positiuo: sed iure naturali omnes qui sunt partes alicuius reipublicæ debent obedire legibus ipsius reipublicæ, ergo clerici non sunt exempti iure diuino, siquidem sunt partes reipublicæ. Patet cõsequentia. Quia gratia, ut dicitur, non destruit naturam: sed perficit. Item confirmatur ex illo Pauli ad Roman. 13. Omnis anima potestatibus sublimioribus subdita sit, siue Regibus, &c. ubi Apostolus ad omnes Christianos uniuersaliter loquitur, non excipiens clericos. Et ibidem D. Thom. inquit, clericos iure positiuo exemptos esse à tributis, non iure diui-
C no. Denique confirmatur. Nam de facto in quibusdam sunt subiecti, ut inquit Sylnester in verbo, iudex, primo. §. 4. ergo non sunt exempti iure diuino, Aliàs Ecclesia non posset permittere illos subijci.

Tertia conclusio. Nihilominus ualdo consentaneum est iuri diuino, ut Ecclesia, si uiderit expedire, eximat clericos à potestate seculari in temporalibus. Ratio potissima est. Nam Ecclesia habet plenariam potestatem in ordine ad finem supernaturalem, ergo in ordine ad media cõuenientia ad talem finem. Et est conueniens sæpissimè, ut clerici eximantur, ergo, &c. Minor probatur, Nam expedit maximè bono spirituali Ecclesiæ, ut clerici in honore habean-
D tur: si autem deferrentur ad tribunalia secularia illorum delicta spernerentur à populo, ergo, &c. Confirmatur. Nam propterea conuenientissimum est, ut fideles eximantur à tribunalibus infidelium, propter honorem fidei, ut patet 1. Corinthiorum 6. Contemptibiles qui sunt in Ecclesia constitutæ ad iudicandum. At est eadem proportio inter statum secularem & ecclesiasticum quantum ad honorem Christianæ religionis, ergo, &c. Item est absurdissimum, ut qui sunt subditi in spiritualibus, fiant statim iudices in temporalibus, & habeant ut reos, quos paulò ante habuerunt ut iudices spirituales.

Quarta conclusio. Clerici de facto sunt exempti à
E republica seculari in temporalibus, non solùm iure Pontificio & communi; sed etiam iure seculari. Patet ex Concilio Constantiensi Sessione. 13. & 15. & in Concilio Tridentino Sessione 25. capite. 20. de reformatione. & cap. non minus, in 6. de foro competenti. & in capit. seculares. 96. distinctione. Et causa 11. quæstione 1. Item in iure ciuili in authentico statuimus, de episcopis & clericis. Idem habetur etiam in iure Hispaniensi Partita. 1. titulo 6. in l. 5. Item etiã in ordinationibus Regalibus. libro 1. titulo 3. l. 6. Vide Ruffinum. in libro 16. Ecclesiasticæ historiæ, ubi narrat dictum Constantini Imperatoris: qui cum in Synodo Nicena rogaretur à quibusdam episcopis, ut lites quasdã inter ipsos iudicaret & examinaret processus, Respondit. Indignum est, ut nos qui sacerdotes dati estis nobis à Deo, à nobis iudicemini. Vos estis Dij, & ideo ab illo iudicandi: de quo scriptũ est, Deus stetit in Synagoga Deorum. Ex dictis sequitur

suspectos

suspectos esse merito de heresi Lutherana seculares iudices qui clericos contra sua priuilegia cõprehendunt uel ad sua tribunalia trahunt. Probatur, quia facto ipso confirmant quod error Lutheranus asserit, scilicet, clericos subditos esse Principibus sæcularibus. Quemadmodũ si quis imaginẽ cõculcaret, uehemẽter esse suspectus de heresi Lutherana quæ asserit imagines non esse colendas. Sequitur secundò ex dictis, quòd in grauissima necessitate Regni secularis debent clerici pati aliquam contributionem de licentia Pontificis, si non sit periculum in mora. Nam si est tale periculum, non oportet expectare facultatem Pontificis. Tunc enim ius naturæ obligat, ut si opus fuerit non solum bona temporalia tribuãt, sed etiam uitam periculo exponant, & arma capiãt pro defensione reipublicę. Non enim ius Pontificium derogare debet iuri naturali.

Vnde sequitur quinta conclusio. Iure defensionis innocentis, vel tranquillitatis reipublicæ poterit potestas secularis clericos comprehendere & detinere, donec opportunè suis prælatis tradat. Et si quis dicat quòd iure defensionis quilibet poterit hoc facere. Respondetur, quòd in actuali aggressione innocentis quilibet poterit illum defendere, sed tamẽ respublica secularis amplius potest, scilicet, prouidere & anticipare, ne sint occasiones & tumultus in republica. v.g. si clerici nocte incedant armati: poterit officialis potestatis secularis illos comprehendere & arma auferre ab illis: sicut ab alijs secularibus. Ratio huius asserti est: quoniam ius Pontificium, nõ derogat iuri naturali, secundùm quod respublica potest seipsam tranquillam seruare: non potest autem alio modo, ergo licitum erit illi, exercere suam potestatem in clericos perturbantes pacem reipublicę. Ex dictis sequitur, quòd si in Ecclesia non esset possibilitas puniendi clericos sufficienter ad tranquillitatem reipublicæ secularis: tunc potest inuocare auxilium brachij secularis: quod si non inuocauerit respublica secularis poterit se intromittere & punire tales clericos: non tamen pœna mortis, quia hoc esset impium & scandalosum, & non necessariũ ad tranquillitatem reipublicæ. Ratio huius corollarij est eadem atque conclusionis, & eadem ratione potest Rex secularis bellum indicere contra Summum Pontificem, si quod Deus auertat, iniquè rapiat aliquod oppidũ, aut ciuitatem iurisdictionis secularis.

Sexta conclusio. Rex Hispaniæ habet priuilegium à Summo Pontifice vt possit causas clericorum ad sua tribunalia interim aduocare, quando aliquis etiam secularis conqueritur, quòd uim patitur à iudice ecclesiastico, quod vulgo dicitur, *por via de agrauio y fuerça*: tunc iudices seculares poterunt iudicare ex ipsa commissione Pontificis, An fiat vis vel non. Quæ res multum reprimit episcoporum vicarios ab insolentijs. Nihilominus semper manet recursus liber ad sedem Apostolicam.

Ad primum argumentum respondetur, quòd probat quintam conclusionem. Nam quanuis ipsa respublica secularis perfecta sit, est tamen subdita reipublicæ spirituali in ordine ad finem supernaturalem. Vnde quando fuerit opus in ordine ad talem finem, ut clerici eximantur ab illa potestate seculari, exempti erunt dummodo ab Ecclesia sufficienter prouideatur, ne per talem exemptionem perturbetur tranquillitas & pax Reipublicæ.

Ad secundum respondetur, quòd pretium iustum in emptionibus & venditionibus omnes tenentur seruare secundùm morem reipublicæ in qua habitant: & hoc est de iure naturali. Est autem per accidens, quòd pretium iustum cõstituatur per legem

A vel consuetudinem reipublicæ ad hoc quòd clericus teneatur seruare pretium iustum in emptione & venditione.

Ad tertium respõdetur, quòd Christus Dominus soluit tributum, non quòd teneretur: vt ipse dixit, Matthæi 17. capit. ergo liberi sunt filij. Vbi loquitur de filio naturali. Cæterum quòd Christus Dominus voluerit iudicari à Pilato, non probat quòd Pilatus non vsurpauerit iudicium: quia uoluntas Christi Domini fuit in ordinę ad Deum, non autem in ordine ad Pilatum committens illi iudicium, sed patiens ab illo iudicari propter Deum. Et hoc est quod Pilato dixit Christus: Non haberes potestatem ad-
B uersus me ullam, nisi tibi datum esset desuper. Hoc est, permissum. Nihilominus Pilatus usurpauit iudicium, non solum ea ratione qua usurpabat iudicando alios Iudæos, ut minister tyranni Principis, sed etiam speciali ratione respectu personæ Christi: qui cum esset verus Messias, nulli Principi subiectus erat. Neque ignorantia huius excusabat Pilatum: eo quòd erat valde culpabilis, quia ipsemet Pilatus poterat & tenebatur illi credere, sciebat enim quòd per inuidiam tradidissent illum, qui multa miracula fecerat in testimonium veritatis quam prædicabat. Quod si quis contra obijciat, quòd illa sententia approbatur à Deo, ergo non erat iudicium vsurpatum.
C Distinguitur consequens. In ordine quidem ad Pilatum, nego consequentiam. In ordinę aũt ad Deum, concedo consequentiam. Quia nulla fiebat iniuria Christo Domino ex parte Dei, sed erat iustus contractus & iusta sententia, quòd si uellet esse Redemptor hominum, pateretur pro illis & moreretur. Ad confirmationem dicemus dubio sequenti.

Dubium tertium sit, Vtrùm Papa possit se subijcere alicuius iurisdictioni. Pro parte affirmatiua facit confirmatio prædicta.

Secundò arguitur. Nam Papa subijcit se iudicandum sacerdoti in foro conscientiæ, ergo in alijs potest se subijcere. In oppositum est communis senten-
D tia Theologorum. in 4. distinct. 18. & 19. quòd Papa non potest se subijcere alicui iudici in personalibus & criminalibus.

PRO decisione sit prima conclusio. Iure diuino Papa hæreticus subijcitur dispositioni Concilij. De qua re disputatur à nobis in 2. 2. questione. 1. artic. 10. De qua re uide Caietanum in opusculo de autoritate Papæ & Concilij capit. 10. Et Cano lib. 6. de locis. cap. vltimo, ad vltimum. definita est conclusione in cap. si Papa. dist. 40. & in quinta Synodo Romana, & in Epistola. 3. Anacleti de Patriarchis.

Secunda conclusio. Nullus iudex ordinarius potest ordinaria potestate iudicare Papam in quacun-
E que alia re. Ista est communis sententia Theologorum & Iurisperitorum. Et ratio est. Quia Papa est supremum caput in terra reipublicæ spiritualis, ergo habet ipse plenariam potestatem in ordine ad gubernationem spiritualem & eius finem: alioquin esset imperfecta respublica spiritualis. Rursus, ergo Summus Pontifex potest eligere media etiam temporalia conuenientia ad finem spiritualem: sed unum medium necessarium est, ut nullus princeps temporalis possit legitimè Summum Pótificem cogere & punire, ergo hoc datum est illi à Deo, vt non sit subiectus iurisdictioni alicuius Principis. Et confirmatur. Papa potest alios clericos à potestate ciuili eximere etiam in rebus teporalibus, ergo ipse est exemptus iure diuino. Probatur consequentia. Quia alias Princeps secularis poterat illi præcipere, ut neminẽ eximeret, ergo necesse est, ut qui alios potest eximere ipse sit exemptus.

Tertia

Tertia conclusio. Papa potest subijcere iudici secu lari in rebus temporalibus: & in spiritualibus sacerdoti in foro conscientiæ. Hanc conclusionem probant duo argumenta facta pro parte affirmatiua.

Quarta conclusio. In huiusmodi subiectione, quę fit in rebus temporalibus, semper manet superior potestas Pontificis simpliciter loquendo, & non potest cogi ab aliquo iudice. Probatur. Quia potestas ex cõmissione semper manet inferior potestate committentis: sed potestas iudicis in proposito casu, est ex commissione Pontificis, ergo.

Quinta conclusio. Papa qui se alteri subijcit iudicandum, tenetur acceptare sententiam iustam necessitate virtutis iustitiæ commutatiuæ, ita vt sit iniustus, nisi acceptauerit sententiam: non tamen necessitate coactionis. Hanc asserit Caietanus in hoc loco. Sed est intelligenda ita quòd Summus Pontifex peccabit contra iustitiam respectu partis læsæ: non autem respectu iudicis delegati. Nam respectu illius, semper habet ius reuocandi sententiam eius. Sed nihilominus peccabit etiam contra iustitiam commutatiuam respectu iudicis si dum commisit illi potestatem promisit illi se staturum sententiæ eius, & ea conditione iudex acceptauit. Ista conclusio ita explicata non aliter probatur quam cęteræ præcedentes.

Sexta conclusio. Papa in omnibus non potest subijcere alterius potestati etiam modo prædicto. Hãc tenet D. Thom. in 4. distin. 19. quæst. 1. articu. 3. quæstiun. vltima ad tertium. & Richardus in distinct. 18. artic. 5. quæstione. 1. & Paludanus quæst. 2. & Caietanus hic. Et probatur. Nam Papa non potest se alteri subijcere suspendendum vel excommunicãdum. Et si quis quærat, quare in quibusdã possit, & in quibusdam non possit subijci? Respondet Caietanus, ꝙ in omnibus in quibus Papa potest per seipsum de se iudicare & exequi iudicium: potest etiam se alteri iudicandum subijcere. In quibus autem non potest per seipsum de se iudicare, neque poterit alteri se subijcere. Exemplum primi. Papa potest per seipsum diiudicare iniurias quas alteri fecit & restituere: & ideo poterit etiam alteri iudicium comminere. Exemplũ secundi. Papa non potest per seipsum se suspendere ab officio vel excommunicare: & ideo nec poterit alteri comminere. Sed contra hoc est argumentum. Papa non potest seipsum absoluere à peccatis & tamen potest alteri committere tale iudicium, ergo regula falsa est. Respondetur, quòd regula Caietani intelligitur de iudicio in foro exteriori, non autem in foro conscientiæ. Et ratio differentiæ est, quia in foro conscientiæ quilibet sacerdos habet potestatẽ iure diuino remittendi peccata: iurisdictionem autem circa istum vel alium peccatorem, interdum habet sacerdos ex commissione Pontificis. Et quia ipse Summus Pontifex, si peccat mortaliter, manet iure diuino subiectus clauibus Ecclesiæ absoluẽdus. Ideo quando alteri se subijcit in foro conscientiæ, habet se ut persona quædam particularis. Habet autem facultatem iure diuino eligendi confessorem: quia nõ habet superiorem in terra. Vnde colligitur plane: ꝙ facultas absoluendi Summum Pontificem, non est ex commissione Pontificis, ut iudex est: sed tantum ministrat materiam, inquantum est pœnitens. Vnde ad primum argumentum respondetur, ꝙ Leo Papa subiecit se imperatori non simpliciter, sed secundùm quid, scilicet, ita ut teneretur acceptare sententiam iustam ex uirtute iustitię directiuæ, non autem ex necessitate iustitiæ vindicatiuæ & coactiuæ.

Ad fin argumentum patet ex ultima cõclusione. Si.n. Papa peccat mortaliter, tenetur iure diuino su-

A bijcere se sacerdoti, & hoc non facit inquantum iudex sed vt reus.

Dubitatur quartò. An iudices extrahentes subditos suos ab Ecclesijs ad quas confugiunt, vsurpent iudicium si postea iudicauerint illos? Et videtur quòd non. Quia huiusmodi priuilegia tantum sunt concessa in fauorem Ecclesiarum, ergo non fit iniuria subditis, si iudicentur iam extracti ab Ecclesia. Secundò. Iudices qui extractos ab Ecclesia iudicant, non tenentur restituere, nisi tantum Ecclesijs talẽ, & ita habet vsus: ergo nullam iniuriam faciũt subditis iam extractis, ergo non vsurpant iudicium.

Tertiò. D. Thom. infrà quæst. 99. arti. 2. ad tertium, inquit, quòd sacrilegium potest inueniri separatum ab omnibus peccatis, & ponit exemplum in casu nostri
B dubij: ergo ibi non est ratio iniustitiæ.

PRO decisione sit conclusio. Huiusmodi iudices vsurpant iudicium, & faciunt iniuriam reo. Probatur. Quia in tali casu tollitur ab ipsis iudicibus facultas iurisdictionis, ut patet in titulo de immunitate Ecclesiarum. & in 1. 2. quæst. 4. & C. de sacrosanctis Ecclesijs. & de his qui ad Ecclesias confugiunt. & in iure Hispania. 1. par. titulo. 11. & lib. 1. Ordin. Regal. titul. 2. & lib. 1. for. Reg. titul. 5. ergo tales iudices vsurpant iudicium & sententia illorum nulla est.

Ex quo sequitur, quòd ille qui extrahitur ab Ecclesia contra priuilegia Ecclesiarum, potest se armis defendere: eo quòd patitur violentiam, neque tenetur
C postea respondere iudici interroganti etiamsi alias teneretur.

Ad primum respondetur, quòd priuilegia data sunt quidem in fauorem Ecclesiarum primario, sed secundario data sunt etiam in fauorem confugientium.

Ad secundum respondetur, quòd non tantum fit iniuria loco sacro, sed etiam extracto, unde iudex tenetur restituere reo quicquid patitur ex eo quòd est extractus.

Ad tertium respondetur, quòd D. Tho. voluit ibi docere, quòd tota ratio culpæ in illo casu ortum habet à sacrilegio.

E Dubitatur quintò. An iudex ex eo ꝙ sit excommunicatus vsurpet iudicium. Probatur quòd non. Nam aliàs esset perturbatio in conscientijs hominũ, nescientium, an iudices sint excommunicati dum proferunt sententiam, & dominia rerum transferũt. Sed in oppositum est quod habetur. 14. quæstione. 1. cap. miramur. & cap. auerte. & capit. ait Cælestinus. & 15. quæstione. 6. capit. nos sanctorum. & capite iuratus. quibus in locis excõmunicati iudices priuantur authoritate iurisdicendi & exercendi quoscunque actus iudiciales, & subditi absoluuntur ab eorũ obedientia. De hoc dubio Caietanus, verbo excommunicatio, prope finem in cap. Vbi scito, ait vniuer-
D saliter, quòd gesta per excommunicatum ratione publici officij etiam ciuilis, non valent. Quam sententiam sequitur Soto lib. 3. quæst. 4. artic. 6. corollario. 2. & in 4. distinct. 22. quæst. 1. articu. 4. Idem videtur tenere.

PRO decisione sit prima conclusio. Omnes iudices excommunicati vsurpant iudicium, & mortaliter peccant ferendo sententiam & exercendo actus iudiciales. Probatur, quia sunt priuati autoritate & publica facultate iurisdicendi, ut patet in iuribus citatis.

Secunda conclusio. Nihilominus sententia excommunicati qui ab Ecclesia toleratur, ualida est. Hæc conclusio est contra Caietanum & Soto: & probatur. Nam in Concilio Constantiensi sub Martino V. conceditur fidelibus, vt possint communicare

cum

cum excommunicatis, exceptis nominatim excõicatis, & notoriè clericorũ percussoribus. Arguitur ergo. Talis concessio facta fuit in fauorem populi fidelis. Cum ergo populus fidelis non minus habeat utilitatis ex eorum communicatione, quam si non essent excommunicati, erit valida sententia. Et nihilominus ipsi iudices non minus peccant exercendo suum officium, quam si talis gratia non esset concessa.

Secundò. Absolutio sacramentalis facta ab excõmunicato qui toleratur ab Ecclesia ualida est, ergo multo magis sententia lata in foro ciuili. Antecedẽs patet ex Concil. supra, & ex communi sententia Theologorum. Consequentia probatur. Quia excommunicatio ex natura sua magis priuat à communicatione in spiritualibus quam in ciuilibus aut politicis.

Tertiò arguitur ex. l. Barbarius. ff. de officio prætoris. vbi dicitur, quòd ignorantia communis circa autoritatem iudicis, non irritat neque inualidat gesta per illum iudicem, & ita est communis sententia Iurisperitorum, qui etiam tenent nostram cõclusionem. Vide Innocentium & Panormitanum in cap. ueritatis. de dolo & contumacia. & Syluestrum in uerbo excommunicatio. 3. q. 23. num. 4. ubi refert Richardum & alios Theologos pro nostra sententia. Et si quis contra arguat. Ille iudex excommunicatus vsurpat iudicium, ergo illa sententia est à non iudice, & per consequens est inualida. Respondetur primò nego consequentiam: quia illa sententia est à republica, & Ecclesia, quæ vult esse validam sententiam, non quatenus est ab ipso iudice excommunicato: sed quatenus ab Ecclesia toleratur & illius gesta approbantur, sicut diximus dubio primo de tyranni sententia. Hinc est, quòd ipse iudex perinde peccet iudicando: atque si ab Ecclesia non esset concessa facultas fidelibus vt non uitarent excommunicatum: eo quòd in ipsomet Concilio expressè dicitur, quòd per hoc nolumus aliquam gratiam facere excommunicatis ipsis, aut in aliquo illos subleuare. Ad argumentum in oppositum respõdetur, quòd illud militat contra sententiam Caietani & Soto, & probat nostram secundam conclusionem.

ARTICVLVS II.

Vtrùm iudici liceat iudicare contra veritatem, quam nouit, propter ea quæ in contrarium proponuntur.

AD Secundum sic proceditur. Videtur, quòd iudici nõ liceat iudicare contra veritatẽ, quã nouit, propter ea quæ in contrarium proponuntur. Dicitur enim Deuteron. 17. Venies ad sacerdotes Leuitici generis, & ad iudicem qui fuerit illo tempore, quæresq; ab eis qui iudicabunt tibi, iudicij veritatem. Sed quandoque aliqua proponuntur cõtra veritatem, sicut cùm aliquid per falsos testes probatur. Ergo non licet iudici iudicare secundum ea quę proponuntur & probantur contra veritatem, quam ipse nouit.

(Sup q 64 artt. 6 ad 3 Et 4 d 27 q. 1. arti. 2. q 4. ad 2 & 3 Et quo. 5 art. 15. ad primum.)

2. Præterea. Homo in iudicando debet diuino iudicio conformari: quia Dei iudicium est, vt dicitur Deuteron. 1. Sed iudicium Dei est secundum veritatem, vt dicitur Roma. 2. Et Isaiæ. 11. prædicitur de Christo: Non secundùm visionem oculorum iudicabit, neque secundum auditum auriũ arguet: sed iudicabit in iustitia pauperes, & arguet in æquitate pro mansuetis terræ. Ergo iudex non debet secundum ea quæ coram ipso probantur, sentẽtiam ferre contra ea, quæ ipse nouit.

3. Præterea. Idcirco in iudicio probationes requiruntur, vt fides fiat iudici de rei ueritate. Vnde in his quę sunt notoria, non requiritur iudicialis ordo, secundum illud. 1. ad Timoth. 5. Quorundam hominum peccata manifesta sunt, pręcedentia ad iudiciũ. Si ergo iudex per se cognoscat ueritatem, non debet attendere ad ea quę probantur, sed sentẽtiam ferre secundum ueritatem, quam nouit.

4. Preterea. Nomen conscientię importat applicationem scientię ad aliquid agibile, vt in 1. † habitum est. Sed facere cõtra sciẽtiam est peccatum. Ergo iudex peccat, si sententiam ferat secundum allegata contra conscientiam veritatis quam habet. (11. q. 79. artic. 13.)

Sed contra est, quod † August. dicit super Psalterium: Bonus iudex nihil ex arbitrio suo facit, sed secundum leges & iura pronuntiat. Sed hoc est iudicare secundũ ea, quę in iudicio proponuntur & probantur. Ergo iudex debet secundum huiusmodi iudicare, & non secundum proprium arbitrium. (Amb. in Psal. 118. Ser. 20. versi. 4. ante me. to. 4 August. de ver. reli. c. 31. tomo 1.)

Respondeo dicendum, quòd sicut † dictum est, iudicare pertinet ad iudicem, secundum quod fungitur publica potestate. Et ideo informari debet in iudicando, non secundum id quod ipse nouit tanquã priuata persona, sed secundum id quod sibi innotescit tanquam personę publicę. Hoc autem innotescit sibi & in communi & in particulari: in communi quidem per leges publicas, vel diuinas, vel humanas, cõtra quas nullas probationes admittere debet: in particulari autẽ negotio aliquo per instrumenta, & testes, & alia huiusmodi (Art. præc. & sup. q. 60 art. 2. 5 & 6.)

di legitima documēta, quę debet sequi in iudicādo magis, quàm id quod ipse nouit tanquam priuata persona. Ex quo tamen ad hoc adiuuari potest, ut districtius discutiat probationes inductas, vt possit earum defectum inuestigare. Quod si eas nō possit de iure repellere, debet, sicut † dictum est, eas in iudicando sequi.

In isto artic.

Ad primum ergo dicēdum, quòd ideo pręmittitur in illis uerbis de quęstione iudicibus facienda, vt intelligatur quòd iudicare debent iudices veritatem secūdum ea, quę fuerunt sibi proposita.

Ad secundum dicendum, quòd Deo competit iudicare secundum propriā potestatem. Et ideo in iudicādo informatur secundum veritatē, quam ipse cognoscit, non secundum hoc, quod ab alijs accipit. Et eadem ratio est de Christo, qui est uerus Deus & homo. Alij autem iudices nō iudicant secundum propriam potestatem & ideo non est similis ratio.

Ad tertium dicendum, quòd Apostolus loquitur in casu quando aliquid non solum est manifestū iudici, sed sibi & alijs, ita quòd reus nullo modo crimen inficiari potest, ut in notorijs, sed statim ex ipsa euidentia facti cōuincitur: si autem sit manifestum iudici & non alijs: vel alijs, & non iudici, tunc est necessaria iudicis discussio.

Ad quartum dicendum, quòd homo in his quæ ad propriam personam pertinent, debet informare consciētiam suam ex propria scientia. Sed in his quæ pertinent ad publicam potestatem, debet informare conscientiam suam secundū ea quæ in publico iudicio sciri possunt, &c.

SVMMA ARTICVLI.

PRima conclusio. Iudex debet sequi in iudicando instrumenta & testes & alia legitima documenta, potiusquam, quòd ipse nouit tāquam persona priuata. Ratio est, quia iudex dum iudicat fungitur autoritate publica: ergo debet informari de ipsa veritate per publica testimonia.

Secunda cōclusio. Nihilominus iudex poterit adiuuari ex eo, quod nouit vt persona priuata: vt districtius examinet testes & discutiat probationes inductas. Ratio est, quia quilibet tenetur iure naturæ defendere innocētem inquantum fuerit possibile: ergo multo magis iudex qui ex officio tenetur nulli iniuriam facere & impedire faciendam.

A

COMMENTARIVS.

NOtandum est, quòd D. Thom. supra, q. 60. artic. 5. mouet quæstionem similem huic vtrū iudex debeat iudicare secundum leges scriptas. Sed tamen differentia est inter illam quæstionem & illam. Nam ibi disputatur de scientia in communi secundum leges: hic autem disputamus de scientia in particulari negotio, quæ dicitur scientia facti, & de hoc definimus quòd debet haberi ex testimonijs publicis.

Quæstio celebris est. An iudex possit ferre sententiam contra innocentem quem nouit esse innocentem scientia priuata, probatum tamen nocentem publicis testimonijs & legitimis. Arguitur primò pro parte negatiua. Si iudex sciret scientia priuata aliquā legem esse iniquam, non posset iudicare secundum illam, etiam si à plurimis probaretur ut iusta: ergo simili ratione, non poterit iudicare secundum allegata & probata, si cognoscit esse falsa. Secundò. Confirmator alicuius electionis indigni, quem ipse scientia priuata cognoscit indignum, non potest electionem illam confirmare, sed poterit illam cassare: ergo etiam in nostro casu. Consequentia probatur. Nam talis confirmator etiam est iudex illius electionis.

C Tertiò. Papa non potest definire aliquam propositionem esse de fide, quam ipse certo scit non esse de fide, etiam si à multis doctoribus asseratur esse de fide. Ergo similiter dicendum est de iudice. Quartò. Iudicare contra veritatem est contra ius naturæ & diuinum, iuxta illud Exodi 23. Nō suscipies vocem mendacij & in iudicio non acquiescas plurimorum sententiæ vt à vero deuies: ergo nunquam est licitum. Quintò. Quando aliquod medium est contrarium fini intento non debet eligi à prudente, etiam si communiter illud medium soleat esse conueniens ad talem finem. Vt v.g. medicus sapiens non eligit hic & nunc medicinam quam scit esse contrariam saluti,

D etiam si secundum sententiam medicorum dicatur esse vtilis ad talem infirmitatem. Ergo iudex etiam qui scit veritatem Innocentis non debet eligere & procedere secundum allegata & probata. Probatur consequentia, quia allegata & probata sunt mediū ad manifestandam veritatem: ergo si certus est iudex, quòd allegata & probata offuscant veritatem, nō debet illa eligere. Sextò. Virtus quæ dicitur epicheia est species quædam Iustitiæ superior quam iustitia legalis, vt docet D. Thom. 2. 2. quæst. 120. artic. 2. Cuius officium est moderari uerba legis & sequi intentionem legislatoris in casu extraordinario, prætermissa forma verborum legis. Hinc igitur sumitur argumentum, intentio legis & legislatoris præcipientis, vt iudex procedat secundum allegata & probata est, ut manifestetur veritas: ergo quando in casu extraordinario constat iudici, quòd ueritas destruitur per allegata & probata: debet vti virtute epicheya ad ferendam sententiam non secundum verba legis, sed secundum intentionem.

De hoc dubio est prima sententia D. Tho. quòd in omni causa ciuili vel criminali, iudex debet procedere secundum allegata & probata prætermissa scientia sua priuata. Hanc tenet D. Thom. expressè supra, quæst. 64. ar. 6. ad 3. Hanc tenet Maioris in 3. d. 33. q. 4. Diuus Antoni. in 3. par. tit. 9. cap. 2. §. 6. Hanc etiam sententiam tenet Abulen. Exod. 23. quæst. 6. & Turrecrema. in cap. iudicet 3. quæst. 7. & alij quos refert Couar. lib. 1. Variar. resolut. nu. 3. & 6. Secunda sententia est in altero extremo, quòd in omni causa debet iudex ferre sententiam secundum veritatē quam

ipse

ipſe nouit, ſiue ſcientia priuata ſiue ſcientia publica, ita φ nunquam ſit licitum iudicare contra veritatẽ quam ipſe nouit ſcientia priuata. Hanc ſentẽtiam tenet Hugo in l. Prætor. ff. de iuriſd. omn. iudicum. quẽ ſequitur Caldericus & Panor. in c. Paſtoralis. §. quia vero. tit. de offic. delegati. Angel. in verb. Iudicare. q. 7. Lyra Exod. 23. in illa uerba, Inſontem & iuſtum nõ occides, & alij quos refert Couar. vbi ſupra. Tertia ſententia eſt, φ in criminalibus cauſis, debet iudex ſequi priuatam ſententiam non obſtantibus allegatis & probatis: non autem in cauſis ciuilibus. Hanc ſententiam tenet Adrianus quodlib. 6. artic. 3. & inquit eſſe communem ſententiam Theologorum, hanc tenent multi Iuriſperiti quos citat Couar. ubi ſupra, ſed aliqui moderantur illam ſic, φ etiam in negotijs ciuilibus magni momenti, debet iudex ſequi ſententiam priuatam. Quarta ſententia eſt, φ iudex ex priuata ſcientia veritatis, debet abſoluere reum non autem poteſt condemnare. Autores huius ſententię citat Couar. vbi ſupra. Quinta ſententia eſt, φ ſupremi iudices poſſunt ſequi priuatam ſcientiam veritatis. Non obſtantibus allegatis & probatis: inferiores vero non poſſunt niſi iudicare ſecundũ allegata & probata. Annumerant autem inter ſupremos iudices, eos qui ſunt ſupremi ſenatus quos vulgo dicimus *del Conſejo Real*, etiam ſi habeant Principem ſuperiorem. Huius ſententiæ eſt Guido Papa, vt refert Couar. ubi ſupra. Ipſe tamen ait Principem ſupremum id poſſe facere.

Ex his ſententijs prima eſt tenenda non ſolum vt probabilior, ſed vt ueritas demonſtrata moraliter. Probatur primo, ratione D. Thom. in art. ſed confirmatur illa ratio. Nam iudex iudicat, ut perſona publica vice reipublicæ: ſed ſi reſpublica iudicaret nõ poſſet procedere niſi ſecundum ſcientiam publicam: ergo iudex debet iudicare ſecundum illam, aliàs nõ eſſet uicarius bonus ipſius reipublicæ. Et hanc rationẽ inſinuat D. Tho. in ſolut. ad 2. ubi ait, φ Deus iudicat ſecundum propriam ſcientiam, quia iudicat ſecundum propriam autoritatem: ergo qui non iudicat ſecundum propriam autoritatem, ſed uice alterius, ſ. reipublicæ, debet iudicare ſecũdum ſcientiam ſecundum quam iudicaret reſpublica. Secundo. Nam ex oppoſitis ſentẽtijs ſequuntur magna incommoda reipublicæ & iudiciorum peruerſio: nam iniqui iudices facile condemnarent innocentes & abſoluerent nocentes, dicerent enim ſe ſcire ueritatem priuata ſcientia, & proferrent ſententiam contrariam allegatis & probatis. Rurſus boni iudices ſemper inciderent in magnas anguſtias & perplexitates, ut v.g. ſi aliquis probaretur reus læſæ maieſtatis uel hæreticus ſecundum allegata & probata, & ipſe iudex ſciret innocentiam illius ſcientia priuata: ſiquidem abſolueret illum ipſe puniretur pœna capitis: ſi autem condemnaret peccaret mortaliter ſecundum illas ſententias: ergo, &c. Tertio. Vtilitas iudiciorum ea maximè eſt, ut reipublicæ ſatisfiat, ut in tranquillitate conſiſtat, & in tranquillitate ſeruetur dum iniqui puniuntur & alij à malo arceantur: ſed niſi prima ſententia ſit uera omnia iſta commoda pereunt, dum ipſa reſpublica non puniret eos qui publice probantur iniqui. Quartò probatur teſtimonijs Sanctorum. In primis eſt D. Ambro. ſerm. 20. ſuper Pſal. 118. in illud, Miſericordiæ tuæ multæ Domine ſecundum iudicium tuum uiuifica me, inquit, Bonus iudex nihil ex arbitrio ſuo facit, ſed ſecundum leges pronunciat, & ſecundum quod audit iudicat. Hoc habetur 3. quæſt. 7. canone iudicet, & quamuis referatur à Diuo Thoma eſſe D. Auguſt. errore tamen librariorum fuit. Sed etiam D. Auguſt. ſuper Pſal. 57.

A in illud, Molas leonum cõfringet Dominus inquit, Iudex non poteſt niſi ſecundum leges iudicare, & idem dicit in lib. de uera relig. capit. 31. Idem dicit D. Gregor. & habetur, 11. quæſt. 3. cano. ſummopere. Item omnia iura canonica & ciuilia aiunt, quòd ex inſtrumentis ſit certus iudex de iure litigantium. Hoc habetur in ca. dilectus. in cap. accepimus. in ca. contingit. de fide inſtrumentorum. & cap. Paſtoralis. §. quia uero. de officio delegati. & in l. adoptio. ff. de adoptionibus. Et denique Daniel 3. Daniel quauis nouit ueritatem ſcientia priuata ab Spiritu ſancto, tamen non condemnauit ſenes illos, donec corã populo conuicit illos mendacij ex ore proprio.

B Ad primum argumentum in contrarium reſpondetur negando conſequentiam. Nam bonitas legis non pendet ex dicto ignorantium, aut iniquorum, ſed ex eo, quòd lata eſt ab habente autoritatem & cõformis eſt legi naturæ. Cæterum ueritas facti in publico iudicio pendet ex teſtibus, aut ex ipſa notorietate facti, ex quo ſequitur, quòd iudex ſciens legem eſſe iniquam non poteſt iudicare ſecundum illam. Item eſt alia differentia egregia: quia quando iudici conſtat legem eſſe iniquam publice hoc poteſt probari faciendo demonſtrationem: quando uero conſtat iudici de ueritate facti non poteſt publicè oſtendere ueritatem illam.

C Ad ſecundum argumentum negatur conſequentia. Et ratio eſt, quia confirmator ex officio habet ius confirmandi uel caſſandi electionem prout ſibi uidebitur expedire bono communi: ita prorſus ut ſicuti electores libere eligunt quem ipſi iudicant eſſe dignum ſcientia priuata, ita confirmator legitimè confirmat quem iudicauerit eſſe dignum, ſiue ſcientia publica ſiue priuata, & in hoc deficit confirmator à ratione iudicij, quòd iudex ut ſic, tenetur ferre ſententiam ſecundum allegata & probata, & ſi oppoſitum fecerit nulla eſt ſententia. Cæterum confirmator quomodolibet caſſauerit electionem etiã digni caſſa eſt. Quod ſi aliquis obijciat. Contra ille confirmator iniuriam facit electo, ergo tenetur confirmare eum ex iuſtitia. Probatur antecedens: quia ſtatim iudicabitur electus ſuſpectus de aliquo crimine, pp quod nõ confirmatur à prælato. Reſpondetur nihilominus, nego antecedẽs, & ad probationem reſpondetur, φ eſt temerarium iudicium, quia multis uijs poteſt caſſari electio etiam digni.

D (see margin)

Ad tertiũ argumentum rñdetur, φ definitio propoſitionis ueritatis de fide, nõ pendet ex teſtimonio hominum, ſed ex aſſiſtentia Spiritus ſancti: unde Pontifex poterit definire non ſolum contra teſtimonium hominum, ſed etiam contra id quod ipſe opinatur, ut v.g. ſi eſſet hæreticus.

Ad quartum argumentum rñdetur, φ illud antecedens põt eſſe uerum & eſt uerũ, ſi intelligatur proportionabiliter loquendo de iudicio & de ueritate. ſ. φ iudicare publice contra ueritatem publice probatam, eſt cõtra ius naturæ, & iudicare ſecreto cõtra veritatem ſecretã ẽt eſt contra ius naturæ: ſed tñ iudicare publice & ut perſona publica contra veritatem quam ipſe nouit ſcientia priuata nõ eſt contra ius naturæ: ſed conſonum valde iuri naturæ, ut procedat ſecundum allegata & probata, propter tranquillitatem & pacem ipſius reipublicæ.

Ad quintum argumentũ rñdetur. Concedo Maiorem, ſed diſtinguo minorem. Allegata & probata ſunt medium ad manifeſtandam ueritatem, quantum in iudicio publico manifeſtari poteſt, concedo. Non autem ad manifeſtandam ueritatem, ſecundum quòd à parte rei eſt, hoc enim non ſemper eſt neceſſarium aut poſſibile. Exemplum autem de

medico non conuincit, quoniam medicatio per se ordinatur ad salutem istius hominis hic & nunc: sententia autem iudicis ordinatur ad tranquillitatem & pacem reipublicæ, quæ consurgit ex eo quòd vnicuique tribuitur suum ius s'm allegata et probata. Itē etiam iudex dicendo ius, distribuit bonū quodā cōe distribuendum secundū merita causarum, quatenus ex allegatis & probatis cognoscuntur: medicus autē operatur aut ex iustitia commutatiua aut ex misericordia uel ex liberalitate, quare tenetur attendere quod commodum est istius hominis hic & nunc.

Ad vltimum respondetur, ꝙ intentio legislatoris & legis est, vt iudex non sequatur scientiam priuatā sed procedat secundum allegata & probata. Cæterū quod ibi dictum est de virtute epicheya verum est. Sed notandum est, quòd ista virtus exercetur in casibus extraordinarijs in quibus si seruentur verba legis, sequetur inconueniens contra omnem intentionem legislatoris & contra bonum publicum, quod quidem maximè est attendendum ad exercitium huius virtutis. Vt v. g. Dicit lex vt vnicuique reddatur suum depositum petenti: sed contingit vt furiosus si petat gladium ad occidendum innocētem vel contra rempublicam, non est illi reddendum depositū. Et quia in casu nostræ disputationis sequitur magnū inconueniens bono communi, nisi iudex ferat sententiam secundum allegata & probata: non habet locum virtus epicheiæ, sed potius est intentio legislatoris, quòd in tali casu seruetur forma verborum legis, etiam si per accidens occidatur innocens.

Dubitatur secundo circa secundam conclusionē D. Thom. Quid possit, & quid teneatur facere iudex in prædicto casu vt liberet innocētem? Ad quod respondetur, & sit prima conclusio. Non tenetur iudex renuntiare officio suo. Ista est contra Syluestrum in uerbo, iudex. 2. quæst. 5. Probatur, quia nemo utens iure suo facit alteri iniuriam, sed iudex utitur iure suo, ergo. Secundo, iudex ex officio suo tenetur seruare leges communes & prouidere paci & tranquillitati reipublicæ. Ergo etiam si inde sequatur præter intentionem eius mors alicuius innocentis, non tenetur cessare ab officio suo: quemadmodum Dux in bello non tenetur cessare ab impugnatione ciuitatis, etiam si aliqui innocentes ibidem occidendi sint per accidens.

Secunda conclusio. Non tenetur iudex remittere causam superiori, imo non potest si altera pars instet, vt faciat iudicium & iustitiam. Prima pars probatur eisdem rationibus atque prima conclusio. Secunda vero probatur. Quia supposito, ꝙ non cedit officio suo tenetur seruare ordinem iuris in procedendo ad iudicium. Ordo autem iuris est, ut in tali tribunali fiat prima instantia: ergo tenetur illum seruare. Quod si aliquis obijciat contra istam conclusionem, quòd Diuus Thom. dicit supra in quæst. 64. artic. 6. ad tertium, quòd iudex si non habet occasionem liberandi talem innocentem remittat illum & debet remittere superiori iudicandum.

Respondetur & sit tertia conclusio. Quòd de consensu vtriusque partis potest & debet iudex in tali casu remittere innocentem, & hoc est quod Diuus Thomas ibi uoluit docere dum dixit, quòd si hoc nō potest nō peccat iudicando illum, ac si diceret, quòd si non potest seruato ordine iuris, scilicet, de consensu utriusque partis, non peccat iudicando. Itaque iudex debet quantum in se est fauere innocenti seruato ordine iuris necessario. Vt v. g. debet admittere appellationem illius. Item debet relaxare pœnam iuris in casibus in quibus est licitum, ut articu. 4. dicemus. Item si potest sine scandalo publico dare illi oc-

A casionem ut fugiat: tenetur facere. Ratio est, quia quilibet tenetur in quantum persona priuata adhibere media licita ad seruandum innocentem. Quarta conclusio. Non potest iudex pronuntiare sententiā in hunc modum, scilicet dicendo, non constat de veritate causæ. Pro quo nota, quòd est unus modus terminandi iudicium, cum iudex dicit, Non liquet de ueritate. Hæc conclusio est contra Alciatum capit. 1. de officio ordinarij, qui ait ꝙ in tali casu debere iudicem proferre talem sententiam. Sed probatur conclusio nostra, quia sententia iudicis debet intelligi secundum allegata & probata, sicut debet dari secundum allegata & probata: sed falsum est dicere in il-
B lo casu, quòd secundum allegata & probata non constat publice de ueritate causæ: ergo sententia falsa est. Item respublica non minus scandalizaretur de eiusmodi sententia, atque si illum absolueret: scit enim respublica crimen esse probatum in iudicio: sed maximè scandalizaretur respublica in illius absolutione: ergo etiam in prolatione talis sententiæ.

Quinta conclusio. Princeps supremus debet etiā iudicare secundum allegata & probata contra ueritatem quam cognoscit priuata scientia. Probatur, quia eadem inconuenientia sequuntur si non ita iudicet, quæ sequuntur in inferiori tribunali, ut dictum est iam. Nihilominus cum ipse Princeps sit
C dispensator legum & habeat plenariam potestatem à republica, poterit in tali casu secluso scandalo reipublicæ aut nocumento dispensare cum illo innocente, quantum ad pœnas iuris, quæ infliguntur propter bonum reipublicæ: non autem quantum ad pœnas, quæ respiciunt satisfactionem alterius partis. Item etiam poterit uti testimonio suo secundū scientiam priuatam & publicare illud contra testes falsos, qui non sunt magnæ autoritatis: quia tunc esset scandalum in republica infamare illos. Et denique dicimus, quòd quotiescunque Princeps potest dispensare in lege cum uere reo, tenetur dispensare cū innocente: etiam si probetur nocens. Ratio est, quia
D iure naturæ unusquisque tenetur uti medijs licitis ad defendendum innocentem.

Dubium tertium est. An cum Principi notum est crimen alicuius, quod probari potest facile, uel probatur testibus: possit illum interficere non citando illum ut se defendat & à crimine purget. Vt uerbi gratia, an possit illum occidere per uenenum secreto propinatum, aut alia uia occulta? Et pro parte affirmatiua sic arguitur. Primo euidentia patratis sceleris non indiget processu iuridico: sed in tali casu euidens est Principi, etiam per testes sufficientes, crimen malefactoris: ergo poterit illum condemnare & occidere, quando & quomodo
E uoluerit. Secundò. Reus ipse dignus est morte: ergo non fit illi iniuria si occidatur à Principe habente publicam potestatem. Et confirmatur. Nam per occisionem occultam consulitur famæ malefactoris: ergo nulla fit illi iniuria. Tertiò. Sit casus quòd reus non possit citari sine incommodo reipublicæ. Vt verbi gratia si est Dux, qui habet exercitum sibi beneuolum, & timetur quòd inuadet rempublicam. Vel etiam sit casus, quòd si reus citetur infamabitur persona principis: quia crimen commissum fuit verbi gratia, adulterium cum Regina, tunc uidetur necessarium quòd malefactor puniatur non citatus, aliquo modo occulto. Ad hoc dubium respondet Caietanus in sum. in uerb. homicidium. unica conclusione negatiua, cuius ratio est. Nam ius naturale postulat ut sicut potestas occidendi debet esse publica: ita notitia criminis debet esse publica. Ita etiam ipse reus publice ci-

tandus

tandus est & publice puniendus ea publicitate, quæ (A) sufficit vt reus cognoscat se puniri à publica potestate propter crimen, de quo conuincitur & condemnatur. Hinc sequitur, ꝙ non solum Princeps qui aliter occiderit vel occidi fecerit, sed etiam ministri ipsius qui exequũtur eius mandatum sunt homicidæ: quia constat illis, quòd huiusmodi occisio non procedit à potestate publica inquantum publica est, & sic non excusat illos obedientia sicut excusat quando publica potestate procedunt ad bellum, de quo dubitant, an sit iustum vel iniustum. De qua re aliqua diximus supra quæst. 64. art. 3.

Ad primum respondetur, quòd euidentia patrati sceleris, non solum debet esse respectu Principis: sed (B) etiam respectu Iudicij & testium, & respectu ipsius rei, qui euidenter conuincitur ex publicitate facti, vnde licitum quidem erit iudici ante eius oculos aliquis occidit hominem præsentibus multis testibus, statim illum publicè punire: nunquam tamen erit licitum hominem malefactorem occidere, nisi ipse sciat quòd occiditur à publica potestate.

Ad secundum negatur consequentia: quia etiam si sit dignus morte, non tamen repentina, ita vt ignorans causam & à quo occidatur pereat: cæterum ꝙ eius famæ consulatur per accidens est, magis enim infamatur respublica & Princeps ipse, ex eo quòd homines interficiantur illo modo quàm si eius cri- (C) men publicaretur & puniretur. Item per huiusmodi punitiones secretissimas frustratur finis intentus à republica, qui est, vt alij à malo arceantur scientes causam punitionis, & denique inhumanum est valde hominem imparatum occidere, quia certè condemnabitur in æternum.

Ad tertium respondetur, ꝙ vix est possibilis ille casus sed admisso illo casu respondetur, quòd minus inconueniens est quòd Princeps dissimulet punitionem ad tempus, quam vt procedat ad puniendũ contra ordinem iuris naturalis: id quod prudenter fecit Dauid non puniendo Ioab propter sua delicta, vsque quo iam moriturus præcepit filio Salomoni, vt occi- (D) deret Ioab: sed contra hoc est argumentum: demus quòd sit periculũ in mora, nisi statim puniatur malefactor: quia traditurus est rempublicam, vel committet iterum idem crimen læsæ maiestatis. Respondetur, ꝙ iam tunc proceditur contra illum iure defensionis reipublicæ, aut læsæ maiestatis Regiæ: & tunc licitum erit vnicuique illum occidere: non autem erit licitum occidere illo modo propter delicta præterita, quia iste processus est via punitionis qui publicus debet esse.

ARTICVLVS III.

Vtrùm iudex possit aliquem condemnare, etiam si non sit aliquis accusator.

Opusc. 19. ca. 5. fin.

AD Tertium sic proceditur. Videtur, ꝙ iudex possit aliquem iudicare, etiã si non sit aliquis accusator. Humana .n. iustitia deriuatur à iustitia diuina. Sed Deus peccatores iudicat, etiã si nullus sit accusator. Ergo videtur, ꝙ homo possit in iudicio aliquẽ condemnare, ẽt si nõ adsit accusator.

2. Præterea. Accusator requiritur in iudicio ad hoc, ꝙ deferat crimen ad iudicẽ: sed quandoq; potest crimen ad iudicẽ deuenire alio modo, quã per accusationem, sicut per denũtiationem, vel per infamiã, vel etiã si ipse iudex uideat. Ergo iudex potest aliquem condẽnare absq; accusatore.

3. Præterea. Facta sanctorũ in Scripturis narrantur quasi quędã exemplaria humanæ vitæ. Sed Daniel simul fuit accusator & iudex contra iniquos senes, vt patet Daniel. 13. ergo non est contra iustitiam si aliquis aliquem condemnet tanquam iudex, & ipsemet sit accusator.

Sed cõtra est, quod 1. ad Cor. 5. † Amb. exponẽs sententiã Apostoli de fornicatore, dicit: ꝙ iudicis non est sine accusatore dãnare: quia Dominus Iudam, cũ fuisset fur, quia non est accusatus, minimè abiecit. 1. ad Cor. 5. to. 5. habetur 2. q. 4 ca. si quis potestaté.

Respondeo dicendũ, ꝙ iudex est interpres iustitiæ. Vnde sicut † Philosophus dicit in 5. Ethic. homines ad iudicem confugiunt, sicut ad quandam iustitiã animatam. Iustitia aũt, sicut supra † dictũ est, nõ est ad seipsum, sed ad alterũ. Et ideo oportet, ꝙ iudex inter aliquos duos diiudicet. Quod quidem fit, cùm vnus est actor, & alius est reus. Et ideo in criminibus nõ põt aliquem iudicio cõdemnare iudex, nisi habeat accusatorem, secundũ illud Actorũ, 25. Non est consuetudo Romanis dãnare aliquem hominẽ priusquam is qui accusatur, præsentes habeat accusatores, locũq; defendendi accipiat ad abluenda crimina quæ ei obijciuntur. Lib 5. ca. 4. parũ ante mediũ tomo. 5. Q. 58. artic. 2.

Ad primum ergo dicendum, ꝙ Deus in suo iudicio vtitur cõsciẽtia peccãtis quasi accusatore, secũdum illud Rom. 2. inter se inuicem cogitationum accusantiũ, aut ẽt defendentium. Vel etiam euidentia facti, quantum ad ipsum: secundum illud Gen. 4. Vox sanguinis fratris tui Abel clamat ad me de terra.

Ad secundum dicendũ, ꝙ publica infamia hẽt locum accusatoris. Vnde super illud Gen. 4. Vox sanguinis fratris tui, &c. dicit glo. Euidentia perpetrati sceleris, accusatore nõ eget. In denũtiatione vero, sicut supra † dictũ est, nõ intẽditur punitio peccantis, sed emendatio. Et ideo nihil agitur cõtra eum, cuius peccatũ denũtiatur, sed pro eo: & ideo nõ est ibi necessarius accusator q. 33. artic. 7.

ſator. Pęna autem infertur propter rebellionẽ ad Eccleſiã; quæ, quia eſt manifeſta, tenet locum accuſatoris. Ex eo aũt, ꝙ ipſe iudex uidet, nõ põt procedere ad ſententiam ferendam, niſi ſecundum ordinẽ publici iudicij, quod tenet locũ accuſatoris.

Ad tertium dicendum, ꝙ Deus in ſuo iudicio procedit ex propria notitia veritatis: non aũt homo, ut ſupra † dictum eſt. Et ideo homo non poteſt ſimul eſſe accuſator, & teſtis, & iudex, ſicut Deus. Daniel autem accuſator fuit ſimul & iudex, quaſi diuini iudicij executor, cuius inſtinctu mouebatur, † vt dictum eſt.

Arti. præcedenti.

Arti. 2. ad primam.

SVMMA ARTICVLI.

Prima concluſio. In criminibus non põt iudex aliquem condemnare ſi non habeat accuſatorem. Ratio eſt, quia officiũ iudicis eſt iudicare inter duos eo quòd iudex eſt quædam iuſtitia animata.

Scda cõcl. notetur in ſolutione ad ſm. Publica infamia & rebellio ad Eccleſiam, habet locũ accuſatoris.

Tertia concluſio ibidem. In denuntiatione non eſt neceſſarius accuſator.

ARTICVLVS IIII.

Vtrùm iudex licitè poſſit pœnam relaxare.

q. 64. ar. 2. ad 3. Et di. 43. q. 2. ar. 2. ad 5. & 4. dil. 46 q. 2 artic. 2. q. 2. & q. 3. ar. 1. q. 3. ad 4.

AD Quartum ſic proceditur. Videtur, ꝙ iudex licitè poſſit pœnã relaxare. Dicitur. n. Iac. 2. Iudicium ſine miſericordia ei, q nõ facit miſericordiã. Sed nullus punitur ꝑ hoc, ꝙ nõ facit illud quod licitè facere non põt. Ergo quilibet iudex põt licitè miſericordiam facere, relaxando pęnam.

2. Præterea. Iudicium humanum debet imitari iudicium diuinum. Sed Deus pęnitentibus relaxat pęnam: quia nõ vult mortem peccatoris, vt dicitur Ezechie. 18. Ergo etiam homo iudex poteſt pęnitenti licitè laxare pęnam.

3. Pręterea. Vnicuiq; licet facere qđ alicui prodeſt & nulli nocet. Sed abſoluere reũ à pęna prodeſt ei, & nulli nocet. Ergo iudex licitè poteſt reum à pęna abſoluere.

Sed cõtra eſt, qđ dicit Deu. 13. de eo q perſuadet ſeruire dijs alienis, nõ parcat ei oculus tuus, ut miſerearis, & occultes eũ, ſed ſtatim inficies eũ. Et de homicida dicit Deut. 19. Morietur nec miſereberis eius.

Artic. 2. & 3.

Reſpõdeo dicẽdum, ꝙ ſicut ex † dictis patet, duo ſunt, quãtum ad propoſitũ pertinet, circa iudicẽ conſideranda quorum vnum eſt, ꝙ ipſe hẽt iudicare inter accuſa

A torẽ & reũ; aliud ãt eſt, ꝙ ipſe non fert iudicij ſnĩam, quaſi ex propria, ſed quaſi ex publica ptãte. Duplici ergo rõne impeditur iudex, ne reum à pęna abſoluere poſſit. Primo quidẽ ex parte accuſatoris, ad cuius ius quãdoq; pertinet, vt reus puniatur, puta propter aliquã iniuriã in ipſum cõmiſsã; cuius relaxatio nõ eſt in arbitrio alicuius iudicis, quia quilibet iudex tenetur ius ſuum reddere vnicuiq;. Alio modo impeditur ex parte reipublicę cuius ptãte

B fungitur, ad cuius bonũ pertinet, ꝙ malefactores puniãtur. Sed tamẽ quãtum ad hoc, differt inter inferiores iudices, & ſupremũ iudicẽ .ſ. principẽ, cui eſt plenariè ptãs publica cõmiſſa, iudex. n. inferior nõ hẽt ptãtem abſoluẽdi reum à pęna contra leges à ſuperiore ſibi impoſitas. Vnde ſuper illud Ioan. 19. Nõ haberes aduerſum me ptãtem vllã, dicit Aug. † Talẽ Deus dederat Pilato ptãtẽ, ut eſſet ſub Cæſaris po

Tractat. 116 parũ à med. to mo. 9.

C teſtate, ne ei omnino liberum eſſet accuſatum abſoluere, ſed princeps qui hẽt plenariam ptãtem in republica, ſi ille qui paſſus eſt iniuriam, velit eam remittere, poterit reum licitè abſoluere, ſi hoc publicæ vtilitati viderit non eſſe nociuum.

Ad primũ ergo dicẽdum, ꝙ miſericordia iudicis hẽt locũ in his, q̃ arbitrio iudicis relinquuntur, in quib. boni viri eſt, ut

D ſit diminutiuus pęnarum; ſicut Philoſophus dicit 5. Ethic. † In his ãt quæ ſunt determinata ſecundũ legem diuinã vel humanam, non eſt ſuum miſericordiã facere.

Li. 5 cap. 10. circa fin. to. 5.

Ad ſecundũ dicẽdũ, ꝙ Deus hẽt ſupremã ptãtem iudicãdi, & ad ipſum pertinet quicquid cõtra aliquẽ peccãtur. Et ideo liberũ ei eſt pęnã remittere, præcipuè cũ peccato ex hoc pęna maximè debeatur, quod eſt cõtra ipſum, nõ tamen remittit

E pęnam, niſi ſecundum quod decet ſuam bonitatem, quę eſt omnium legum radix.

Ad tertiũ dicendũ, ꝙ iudex ſi inordinatè pęnã remitteret, nocumẽtũ inferret & cõitati, cui expedit, vt maleficia puniãtur, ad hoc, ꝙ peccata uitentur. Vnde Deu. 13. poſt pęnã ſeductoris ſubditur; Vt omnis Iſrael audiens timeat, & nequaquam vltra faciat quippiam huius rei ſimile. Nocet etiam perſonæ cui eſt illata iniuria, quę recompenſationem accipit per quandam rẽſtitutionem honoris in pęna iniuriantis.

SVM-

SVMMA ARTICVLI.

PRima conclusio, Nullus iudex potest relaxare pœnam iuris, contra ius quod habet accusator, vel actor vt sibi satisfiat.

Secunda concl. Pœna iuris, quæ est infligenda pro bonū reipublicæ: nullus iudex inferior pōt relaxare.

Tertia conclusio. Hanc pœnam potest relaxare supremus Princeps, quādo non sequitur ex tali remissione detrimentum reipublicæ.

COMMENTARIVS.

CIrca primam & secundam conclusionē nota primò, ꝙ sunt intelligendæ regulariter loquendo. Nam potest contingere vt reus sit adeo necessarius reipublicæ, ut locum habeat epicheia, & relaxetur pœna iuris, satisfaciendo parti alia via: idque insinuat D. Thom. quæst. 68. art. 3. ad tertium. & Caietanus ibidem, & Soto in quæst. 4. art. vlt. lib. 5.

Secundò nota, quòd nomine inferioris iudicis, intelligimus etiam Duces & Marchiones & cæteros Hispaniæ, qui sūt iudices supremi Principis, & ideo non possūnt dispensare in pœna taxata per legem superioris; etiam si accusator condonet illam.

Tertiò nota, quòd licet in Partita. 7. tit. 1. l. 22. dicatur, quòd remittente accusatore non puniat iudex reum corporali pœna taxata per legem: tamen hæc lex vt iacet non est in vsu, nam si crimen est atrox, iudices punire debent & puniunt secundùm pœnam legis, etiam si actor condonet: si autem crimen non sit atrox, puniatur reus mitiore pœna, etiam arbitraria: & hoc est in vsu & ualde iustum: & in huiusmodi pœnis habent locum preces proborum uirorum, ut iudex minuat pœnam quæ in eius arbitrio ponitur: hoc .n. conforme est legi quid ergo. §. pœna. ff. de his qui notātur infamia. & c. at si clerici. de iudicijs.

Quartò nota, quòd supremus Princeps non debet frequenter & facile relaxare pœnas & multo minus debet facile concedere, vt pœna corporalis pretio redimatur: hoc enim esset dare occasionem peccandi prauis hominibus: & esset nota auaritiæ in Principe, quod est maximè indecens. Denique iniquissimum esset, pretium recipere pro delictis, quādo possunt alia uia impediri in futurum, ut v. g. quando nulla cura est ut non sint concubinarij, & tamen summa diligentia est in exigendis pœnis pecuniarijs. Et de hoc uitio reprehendebātur olim sacerdotes Oseæ cap. 4. Sacerdotes peccata populi mei comedent, & ad iniquitatem subleuabunt animas eorum. Vide de hac re Caiet. in uerbo, iudicis peccata.

Dubitatur deinde, An iudex qui contra dicente accusatore relaxat pœnam iuris, teneatur restituere fisco suam portionem, & etiam ipsi accusatori? Pro parte negatiua arguitur primò. Pœnam talionis nemo tenetur subire, nisi condemnatus per sententiā: sed quod iudex restituat suas portiones fisco & accusatori uidetur esse pœna talionis: ergo in conscientia non tenetur ante condemnationem. Et confirmatur. Nam iudex in illo casu non tenetur subire pœnam corporalem, quam tenebatur subire reus: ergo neque pecuniariam.

Secundò. Reus ipse qui interrogatus iuridicè negat ueritatem & deludit sententiam, non tenetur restituere pœnam lege taxatam fisco, uel accusatori, ut ostendetur, q. 69. ergo neq; ipse iudex tenebitur in illo casu. Probatur cōsequentia: quia uterq; peccat cōtra iustitiam. Tertiò. Testis qui legitimè interrogantis negat ueritatem, quam si confiteretur esset in causa, ut reus solueret pecuniam fisco uel accusatori: non A tenetur ipse ad talem restitutionem, si reus non condemnetur, ut dicemus in q. 70. ergo neque iudex.

Ad hoc dubium Syluester in uerbo, iudex 1. §. 16. quæst. 11. particula 5. ait, quod secundùm D. Tho. tenetur iudex in tali casu restituere communitati uel accusatori, si illo contradicēte relaxata est pœna. Tū apud D. Tho. nunquam inueniuntur hæc uerba. Soto ubi supra ait, ꝙ tenetur iudex restituere accusatori si illo contradicente relaxata est pœna.

Prima conclusio. Iudex tenetur restituere parti læsæ totum suum ius quod per relaxationem pœnæ amittit. Ratio est: quia iudex tenetur ex iustitia commutatiua ratione officij, suum ius unicuique tribue- B re, ergo tenetur ad restitutionem.

Secunda conclusio. Si iudex post latam sententiā non exequatur illam, tenetur restituere fisco, & accusatori suas portiones taxatas per legem. Ratio est: quia fiscus & accusator, eo ipso quod fertur sententia contra reum, acquirunt ius in actu ad tales portiones: ergo iudex qui per iniquitatem impedit illam utilitatem tenebitur restituere.

Tertia conclusio. Iudex & omnes alij ministri iustitiæ, si ex eo ꝙ nō rectè faciunt suum officiū, sequitur aliquod nocumentum fisco uel accusatori: tenetur ad restitutionem. Ratio huius est: quia isti officiales tenentur ex iustitia commutatiua dicere ius om- C nibus petentibus illud: quod si nō fecerint tenebuntur ad restitutionem omnium damnorū quę sequuntur, ex eo quòd non faciunt suum officium.

Quarta conclusio. Fiscalis Regius tenetur accusare tales iudices & ministros. Ratio est: quia etiam ipse tenetur ex iustitia commutatiua facere suum officium in ordine ad bonum reipublicæ.

Quinta cōclusio. Quādo iudex ex aliqua ignorantia inuincibili relaxat pœnam, quam reuera non debebat relaxare: non tenebitur postea ad restitutionem, etiam si cognoscat se errasse. Ratio est, quia ille non tenetur ratione rei acceptę, neq; ratione iniustę acceptionis: quia excusatur ignorantia à peccato, er- D go nullo modo tenetur.

Ad argumenta in contrarium rńdetur. Ad primū rńdetur, ꝙ propriè loquendo, non dicitur pœna talionis quando quis ex iustitia commutatiua tenetur aliquid reddere, etiam si habeat quandam similitudinem cum pœna talionis.

Ad confirmationē rńdetur, nego cōsequentiā: quia pęna corporalis non est incōmodū alterius, sicut pęna pecuniaria, Itē pęna corporalis est purè pęna, at uero solutio pecunię pertinet ad iustitiā cōmutatiuam quam uiolauit iudex: unde tenebitur in foro conscientiæ ante condemnationem restituere. Et denique, pęna corporalis est purè passio ab alio infligen- E da: pœna autem pecuniaria in casu posito debet esse actio iustitiæ commutatiuæ, ergo.

Ad secundum & tertium argumentū rńdetur, ꝙ neq; reus neq; testis tenetur per se loquendo ex iustitia commutatiua, dicere ueritatem in iudicio: sed tantum ex iustitia legali; & ideo uiolatio iustitiæ legalis non obligabit ad restitutionem.

QVAESTIO LXVIII. De accusatione, quando & quomodo fieri debeat.

POstea cōsiderandū est de his quę pertinet ad iniustā accusationē. Et circa hoc quęrūtur quatuor.

DE ista materia disputant Doctores in 4. dist. 19. & Durand. q. 2. ar. 3. & 4.

A

ARTICVLVS PRIMVS.

Vtrùm homo teneatur ad accusandum.

AD Primum sic proceditur. Videtur, quòd homo nõ teneatur ad accusandum. Nullus enim excusatur ab impletione diuini præcepti propter peccatũ, quia iam ex suo peccato commodum reportaret: sed aliqui propter peccatum redduntur inhabiles ad accusandum, sicut excommunicati, infames, & illi qui sunt de maioribus criminibus accusati, priusquam innoxij demonstrentur: ergo homo non tenetur ex præcepto diuino ad accusandũ.

2. Præterea. Omne debitum ex charitate dependet, quæ est finis præcepti. Vnde dicitur Rom. 13. Nemini quicquam debeatis, nisi vt inuicem diligatis: sed illud quod est charitatis, homo debet omnibus maioribus & minoribus, subditis & prælatis. Cùm ergo subditi non debeant prælatos accusare, nec minores suos maiores, vt per plura capitula probatur, † 2. quæst. 7. [2. q. 7. per multa ca.] videtur quod nullus ex debito teneatur accusare.

3. Præterea. Nullus tenetur contra fidelitatem agere, quam debet amico: quia non debet alteri facere quod sibi nõ vult fieri. Sed accusare aliquem quandoq; est contra fidelitatem, quam quis debet amico: dicitur enim Prouer. 11. Qui ambu'at fraudulenter, reuelat arcana: qui autem fidelis est, celat amici commissum: ergo homo non tenetur ad accusandum.

Sed contra est, quod dicitur Leuit. 5. Si peccauerit anima, & audierit uocem iurantis, testisq; fuerit quod aut ipse vidit, aut conscius est, nisi indicauerit, portabit iniquitatem suam.

Respondeo dicendum, quòd sicut supra † dictum est, hęc est differẽtia inter denuntiationem & accusationem [q. 33. arti. 6. & 7. & q. præce. ar. 3. ad 2.]: quod in denuntiatione attenditur emendatio fratris, in accusatione autem attenditur punitio criminis. Pœnę autem pręsentis vitę non per se expetuntur, quia non est hic vltimum retributionis tempus, sed inquantum sunt medicinales conferentes, uel ad emendationem personę peccantis, vel ad bonũ reipublicæ, cuius quies procuratur per punitionẽ peccantium. Quorũ primũ intenditur in denuntiatione, vt † dictũ est [q. 33. ar. 7.]: secundum aũt propriè pertinet ad accusationem: & ideo si crimen fuerit tale, quod vergat in detrimentũ reipublicę, tenetur

B

homo ad accusationem, dummodo sufficienter possit probare, quod pertinet ad officium accusatoris putà cùm peccatũ alicuius vergit in multitudinis corruptelã corporalem, seu spiritualem: si autem nõ fuerit tale peccatum quod in multitudinẽ redundet, vel etiam si sufficiẽtem probationem adhibere non possit, non tenetur ad intentandum accusationem: quia ad hoc

C

nullus tenetur, quod non potest debito modo perficere.

Ad primum ergo dicendũ, quod nihil prohibet, per peccatum reddi aliquem impotentem ad ea, quę homines facere tenentur: sicut ad merendum uitã ęternam, & ad assumendum ecclesiastica sacramenta: nec tamen ex hoc homo reportat commodum: quinimo deficere ab eis, quæ tenetur facere, est grauissima pęna: quia virtuo

D

si actus sunt quędã hominis perfectiones.

Ad secundũ dicẽdũ, quod subditi pręlatos suos accusare prohibẽtur, qui nõ affectione charitatis, sed sua prauitate uitã eorũ diffamare & reprehendere quęrũt. Vel ẽt si subditi accusare volentes fuerint criminosi, vt habetur † 2. q. 7. [2. q. 7. ca. Clericus, & in leq. quibus tribus ca.] alioquin si fuerint aliàs idonei ad accusandum, licet subditis ex charitate suos pręlatos accusare.

Ad tertiũ dicẽdũ, quod reuelare secreta in

E

malũ personę, est cõtra fidelitatẽ: non aũt si reuelẽtur ꝓ bonum cõe, quod semper prępferendũ est bono priuato. Et ideo contra bonũ cõe, nullũ secretum licet recipere. Nec tamen omnino est secretum quod per sufficientes testes potest probari.

SVMMA ARTICVLI.

PRima conclusio. Si crimen vergat in detrimentum reipublicę, & homo possit illud sufficienter probare: tenetur ad accusandũ. Secunda conclusio. Si autem non vergat crimen in detrimentum reipublicæ, vel homo non possit illud sufficienter probare: non tenetur accusare.

COM-

COMMENTARIVS.

Irca istam materiam notandum est, triplicem esse viam ad abluenda crimina in iudicio, scilicet, viam inquisitionis, accusationis, & denũtiationis iudiciariæ, quæ deseruit ad inquisitionem & distinguitur à denuntiatione Euangelica: quia per istam intenditur bonum fratris denuntiati; per illã autem intenditur bonum reipublicę aut alterius innocentis. Cũ ergo D. Tho. in hoc art. loquitur de denuntiatione, intelligit de Euangelica. Cęterũ denuntiationẽ iudiciariã visus est cõprehendere sub accusatione, tãq̃ imperfectum sub perfecto. Nihil.n. aliud **B** est denuntiatio, nisi quędam imperfecta accusatio.

Dubium primum est in hoc articulo, An prima conclusio D. Tho. sit uera, etiam quando homo sperat se posse corrigere delinquentem per correptionem fraternam: & an etiam tunc teneatur in conscientia accusare uel potius præmittere correptionẽ fraternam? Arguitur primò & probatur, quòd non sit præmittenda correptio fraterna. Pro tunc in foro exteriori non requiritur correptio fraterna, ergo neque in foro conscientiæ. Probatur consequentia. Quia leges concedunt ius in foro conscientiæ sicut in foro exteriori. Antecedens patet in titulo de accusationibus per multa capita. **C**

Secundò. Quando quis accusat petendo satisfactionem propriæ iniuriæ, non tenetur prius corripere fratrem, ergo neque quando accusat propter bonum commune. Patet consequentia. Quia bonum commune præferendum est bono particulari.

Tertiò. Nullus est ordo per se, inter correptionem fraternam & accusationem: ergo non requiritur, vt præmittatur correptio fraterna ante accusationem. Antecedens probatur, Quia finis est diuersus, item principium est diuersum: nam alterius est misericordia, alterius vero iustitia legalis materia etiam diuersa est: Nam materia accusationis est peccatum probabile in iudicio. Materia verò correptionis est pecca- **D** tum quomodolibet notum corripiendi.

Quartò. In republica sunt leges iustæ quæ accusatoribus certam portionem decernunt, ergo licitum est homini statim accusare, ne amittat suum lucrum. Et confirmatur, Nam fiscales punirentur, nisi crimina sibi nota statim accusarent, ergo non necessaria est correptio fraterna. Similiter etiam iudices procedentes via inquisitionis non præmittunt correptionem fraternam: ergo non est necessaria. De ista quæstione D. Thom. in 4. dist. 19. quæst. 2. artic. 3. refert duas sententias contradictoriè oppositas: & ipse videtur sequi partem negatiuam, quam secundo loco refert. Tamen Syluester in verb. accusatio. §. 3. **E** putat D. Thom. sequi partem affirmatiuam, sed fallitur. Nam D. Thom. in quodlibeto. 1. art. 16. & quodlibeto. 11. artic. 13. sequitur partem negatiuam, & in isto articulo videtur etiam hanc sententiam tenere, dum ponens præceptum de accusatione, nullã mentionem facit de præmissione correctionis fraternæ. Durandus in 4. Sentent. vbi supra, quæst. 4. sequitur partem negatiuam. Caietanus hic & supra in quęst. 33. art. 7. dicit duo. Alterum est, quòd quando quis tenetur ad accusandum, non habet locum secreta admonitio. Alterum est, quòd quando accusatio non est in præcepto licet sit licitum accusare: tunc tenetur homo præmittere correctionem fraternam. Soto in relectione de ratione tegendi, membro. 2. quęst. 3. ait, quòd quoties quis habet ius ad accusandum, non tenetur præmittere correctionem fraternam, Sed tamen hoc videtur petere principium: quia no-

A stra quæstio est, An habeat ius ad accusandum si non præmittat correctionem fraternam.

PRO decisione huius quæstionis, sit prima conclusio. Non est necessarium per se loquendo præmittere correctionem fraternam ante accusationem. Hanc conclusionem probant argumenta facta pro parte negatiua. Et sic intelligatur S. Thom. in 4. Sententiarum, supra.

Secunda conclusio, Si per correctionem fraternã corrigitur frater, vel speratur prudenter corrigendus, tunc non tenetur aliquis eum accusare; nisi crimen sit perniciosum bono communi. Probatur prima pars. Quia accusatio ordinatur per se ad conser- **B** uationem boni communis, sed bono publico sufficienter prouidetur in illo casu per correctionem fraternam: ergo tunc non est procedendum ad accusationem. Probatur consequentia. Quia aliàs punitio per se intenderetur. Et confirmatur. Quia cum quis potest cum minimo detrimento proximi prouidere bono communi, tenetur non facere maius nocumentum, ergo si potest cũ nullo proximi detrimento succurrere bono communi: tenetur non accusare. Et confirmatur secundò. Ita se habet homo criminosus in republica, sicut membrum infirmum in corpore: sed chirurgus, qui curat salutem corporis, tenetur cum minimo detrimento membri, prouidere **C** saluti totius: ergo ille qui curat prouidere bono cõmuni; tenetur cum minimo detrimento partis, s. criminosi hominis, illi bono cõmuni prouidere. Hinc sequitur, q̃ si oppositum aliquis faciat. s. accusando illum, quem poterat per correctionem fraternã corrigere, ita vt bonum commune nihil pateretur: tenetur ad restitutionem totius damni, quod patitur accusatus. Probatur, quia ille peccat non solum cõtra charitatem, sed etiam contra iustitiam, inferendo damnum proximo sine causa.

Secundò probatur eadem pars. Præceptum de correctione fraterna est affirmatiuũ, quod obligat pro tempore quo proximus est corrigibilis absque detri- **D** mento corrigentis & boni publici, ergo in casu nostræ conclusionis magis obligat. Secunda pars conclusionis manifesta est. Nam cum bonum commune periclitatur, tunc publicè delicta punienda sunt, etiam si criminosus coram Deo sit iam iustificatus.

Tertia conclusio. Quando homo per accusationẽ intendit recompensam propriæ iniuriæ, aut restitutionem rei familiaris, si non potest aliter recuperare licitum est illi, prætermissa correctione fraterna, accusare, etiam si sciat, quòd per suam correctionem corrigatur frater. Ratio est. Quia ille homo habet ius ad suum honorem & ad suum commodum recuperandum ordine iuridico: sed tunc non potest ali- **E** ter recuperare, ergo licitum est illi suum honorem recuperare per accusationem. Sed hoc notãdum est, habendam esse rationem damni quod ego patior, & detrimenti quod patietur accusatus: & tunc si damnum accusati notabiliter excedit meum detrimentum, erit contra charitatem illum accusare.

Quarta conclusio, Quoties quis licitè potest accusare, si probabiliter sperat, quòd per suam correctionem corrigetur proximus, non excusatur à præcepto correctionis fraternæ, siue ante accusationem siue post accusationem prout sibi videbitur opportunè expedire. Probatur. Quia si homo non esset accusaturus fratrem suum, tenebatur corrigere illum in tali casu: sed accusatio non excusat illum à præcepto correctionis: ergo adhuc tenetur corripere.

Ad argumenta in contrarium respondetur. Ad primum, quòd iudex in foro exteriori, non curat de his quæ per accidens se habent ad accusationem. Sed

inde non ſequitur, quòd ille qui accuſat non tenea-
tur in aliquo caſu prius corrigere. Ad ſecundum ne
gatur conſequentia propter rationem tertiæ conclu
ſionis. Ad tertium reſpondetur quòd probat primã
concluſionem. Ad quartum reſpondetur, quòd illa
portio pecuniæ quæ decernitur accuſatoribus, eate-
nus decernitur, quatenus illi præſumuntur intende
re bonum commune, & ideo ſi illi non prouideant
bono communi, quia reuera nihil periclitatur bonũ
commune: non eſt illis licitum accuſare, quin po-
tius peccant contra iuſtitiam. Et proportionabiliter
dicimus de fiſcalibus quod ſemper debent bono pu-
blico prouidere. Cui ſi alia via prouideri non poteſt,
niſi per accuſationem: non tamen ideo ſemper ex-
cuſantur à pręcepto correctionis fraternæ. Id ipſum
dicimus de iudicibus qui poſſunt per viam inquiſi-
tionis procedere aduerſum aliquem, de quo eſt pu-
blica infamia, aut clamoroſa inſinuatio, quia nunc
ſemper præſumitur, quòd bonum commune pati-
tur: dum crimina non puniuntur. Cæterum ſi in
aliquo caſu ipſemet iudex certus ſit, quòd per ſuam
correctionem malefactor corrigetur, ita ut bonum
publicum nihil patiatur, tenetur illum corrigere &
remittere uiam inquiſitionis inquantum ſatisfuerit
ad exemplum publicum. Ratio iſtius eſt, quia iudex
tenetur præcepto correctionis fraternæ ſicut & alij
Chriſtiani: ergo vbi officio iudicis non deeſt, tene-
tur corripere proximum. Sed heu quàm pauci iudi-
ces induunt charitatis uiſcera erga reos.

Dubitatur ſecundò, An accuſatio ſit in præcepto.
Pro parte negatiua arguitur primò. Omne peccatũ
eſt contra bonum commune aliquo modo, maxime
ſi ſit notorium, ſed ſi homines tenerentur ex præce-
pto accuſare, omnia crimina quæ ſunt contra bonũ
commune, ſequeretur magna perturbatio in repu-
blica: dum ciues frequentiſſime inuicem accuſa-
rent.

Secundò. Per denuntiationem iudiciariam ſuffi-
cienter prouidetur bono communi, ergo non neceſ
ſe eſt accuſare.

Tertiò. Qui accuſat, exponit ſe magno periculo
ſi deficit in probatione: punietur enim pœna talio-
nis, ſi teſtes noluerint teſtificari, ergo non eſt in præ-
cepto accuſatio.

Quartò. Conſilium Euangelicum eſt de remitten
dis iniurijs proprijs, ergo ſaltem in propria cauſa nõ
eſt præceptum accuſandi. Caietanus in iſto articu-
lo refert ſententiam aſſerentem accuſationem neq;
eſſe in præcepto neque licitam. Quam ſententiam
ſumma Angelica in uerbo accuſatio, tribuit gloſſę.
in l. furti. ff. de his qui notantur infamia. Ipſe autem
Angelus inquit, eſſe licitam accuſationem: negat
tamen eſſe in præcepto. Caieta. in 2.2. quæſt. 33. arti.
7. ait, nunquam eſſe in præcepto accuſationem, niſi
propter bonum commune fiat. Quam ſententiam vi
detur tenere Soto lib. 5. de iuſtitia, quæſt. 5. artic. 1. ait
enim quod in cauſa propria nemo tenetur ad accu-
ſandum, niſi iniuria redundet in aliorum damnum.
In cauſa vero publica tenetur homo ad accuſandum,
quando crimen immediate lædit bonum publicum.
Vt eſt hæreſis, conſpiratio contra Regem.

PRO deciſione ſit prima concluſio. Accuſare a-
liquem in iudicio licitum eſt, & oppoſitum eſt error
in fide. Et probatur. Quia in veteri teſtamento. v.g.
Leuitici. 5. & aliàs ſępe, approbantur accuſationes in
iudicio. Item in Concilijs antiquiſſimis & nouiſſi-
mis acceptatę ſunt accuſationes etiam in ſcriptis cõ-
tra aliquos peruerſos. Deinde Summi Pontifices plu
rima decreta ediderunt de forma accuſandi: ut patet
in titulis de accuſationibus. Imperatores etiam Chri

A ſtianiſſimi multas leges condiderunt de accuſatio-
nibus faciendis, vt patet in iure Ciuili. Et denique
concluſio eſt communis ſententia Theologorum.
in 4. diſt. 19. & Iuriſperitorum in titulis de accuſatio-
nibus. Sed & ratione naturali probatur concluſio.
Nam quilibet homo tenetur omnem ſuam indu-
ſtriam impendere, cum opus fuerit pro bono publi-
co: ſed accuſare eſt medium quoddam proportiona
tum ad defenſionem reipublicę, ergo tenetur homo
aliquando diligentiam adhibere ad accuſandum.

Secunda concluſio. Accuſatio aliquando eſt lici-
ta & non in præcepto. Hanc tenet Caietanus vbi ſu
pra. Et verificatur imprimis quando aliquis in cauſa
B propria poteſt accuſare, ut ſibi fiat ſatisfactio, & po-
teſt etiam remittere omnino iniuriam ſibi factam.
Secundò uerificatur reſpectu boni publici: quando
v.g. ex criminis ultione, ſequitur aliquod commodũ
reipublicę, & nihilominus ſi crimen maneat inultũ
non ſequitur incommodum reipublicę. Tunc ſi ali-
quis non accuſet, non peccat contra pręceptum. Ra
tio huius eſt: quia nemo particularis tenetur ad om
nem promotionem boni publici licet teneatur quili
bet ad defenſionem boni publici.

Tertia concluſio. Fiſcalis quotieſcunque poteſt li-
citè accuſare, tenetur ex pręcepto accuſare. Ratio eſt,
Quia ex officio & pacto & iuramento eſt obligatus
C ad accuſandum quoties expedierit ad promotionẽ
boni publici.

Quarta concluſio. Non ſolum tenetur ciuis parti
cularis accuſare crimina quæ immediatè lædunt bo
num publicum: ſed etiam illa quę ſunt contra priua
tas perſonas, quę redundant in malum publicum, &
per punitionem prouidetur bono publico. Hęc con-
cluſio probatur ratione D. Thomę in articulo, & ue-
rificatur in caſu quo in republica eſſent frequentia
crimina perturbantia pacem illius & deſtruentia iu-
ſtitiam Innocẽtum. Vt v.g. ſi in hac uniuerſitate Sal-
mantina ſuffragia pecunijs frequenter emerentur:
tenetur qui poterit probare, accuſare tale crimen cõ
D tra aliquem particularem propter bonum publicum,
qđ notabiliter detrimentũ patitur tali negotiatione.

Quinta concluſio. Si accuſatio neceſſaria ſit ad de
fenſionem alicuius innocentis, tenetur homo accu-
ſare, proteſtando tamen ſi fuerit clericus, quòd non
intẽdit punitionem malefactoris, ſed defenſionem
innocentis. Iſta concluſio probatur. Quia iure natu
rę tenemur defendere innocentem, iuxta illud Pro-
uerb. capit. 24. Erue eos, qui ducuntur ad mortem. Et
Eccleſiaſtici. 17. Vnicuique mandauit Deus de proxi
mo ſuo. Vltimò probatur. Quia bonum innocentis
pręſtat bono nocentis & iniqui, ergo in illo caſu de
bemus eligere accuſationem cum detrimento cri-
E minoſi, ut defendamus bonum innocentis.

Sexta cõcluſio. Multis titulis põt contingere ut ali
quis teneatur accuſare in propria cauſa. Primus titu-
lus eſt propter bonũ reipublicę, ꝙ patitur aliqñ detri
mentum ex eo ꝙ aliquis particularis patiatur iniu-
riam. Alter titulus eſt: ut homo non ſit prodigus &
ſine cauſa permittat perire cenſum ſuum aut hono-
rem, quibus uti poteſt ad exercẽdas uirtutes. Sed no-
ta ꝙ iſte titulus nõ obligat ad peccatum mortale per
ſe, quia homo eſt dñs ſuę famę & cenſus, ut ſupra di-
ximus in tractatu de dominio. Tertius titu. eſt ex cha
ritate propria ſui ipſius. Vt v.g. ſi homo timet de ſeip
ſo ꝙ ſine honore aut ſine diuitijs facile incidet in
peccata mortalia: tenebitur accuſare ut iſta bona re
cuperet. Et idẽ dicendũ in caſu quo homo habeat fa-
miliã, quam tenetur alere: & quomodolibet habeat
ſuum cenſum aut honorem obligatum alijs, tenebi-
tur accuſare.

Ad ar-

Ad argumenta in contrarium respondetur. Ad primum respondetur, quòd sicut respublica permittit aliqua peccata publica, ut uitentur maiora: ita etiam non tenebitur homo accusare omnia peccata, ut uitentur maiora mala, scilicet, perturbatio reipublicæ & tranquillitatis eius. Id quod adnotauit Soto ubi supra.

Ad secundum argumentum concedimus non esse necessarium accusare, quando sufficit denunciare iudici, uel fiscali ipsum crimen. Pro cuius explicatione nota, quòd accusatio & denuntiatio iuridica, per quam intenditur punitio criminis, non differunt substantialiter. Sed differentia est accidentalis, quæ præcipit ut accusatio fiat in scriptis, & accusator obligetur ad probationem sub pœna talionis. Nihilominus dicimus, quòd si aliquando necessarium fuerit ad bonum reipublicæ ut fiat accusatio cum istis conditionibus tenetur accusare homo ex precepto.

Et ad tertium argumentum respondetur, quòd homo debet esse certus moraliter, quòd poterit probare testibus crimen quod accusat ut obligemus illum sub præcepto ad accusandum. Ad quartum respondetur, quòd consilium euangelicum intelligendum est quando non interuenerit aliqua circunstantia propter quam teneatur homo ad accusandum. Deinde notandum est, esse aliam uiam in iure, quæ dicitur exceptio, quæ reducitur ad accusationem. Qua utuntur oppositores alicuius præbendæ uel cathedræ contra se inuicem obijcientes sibi aliquod peccatum propter quod sunt inhabiles ad obtinendam præbendam. In qua exceptione non obligantur partes ad probationem. De ista uia habetur in cap. super his de accusationibus. Ex dictis in ista quæstione sequuntur aliquot corollaria ualde notanda. Primum est, quòd qui non accusat cùm tenetur accusare tantum ex iustitia legali, non obligatur ad restitutionē aliquam, quia restitutio pertinet ad iustitiam commutatiuam. Secundum corollarium est, quòd fiscalis uel quilibet alius qui ex officio uel pacto tenetur accusare & denuntiare, ut sunt custodes montium & tributorum iustorum, tenentur ad restitutionem nisi accusauerint uel denuntiauerint quoties fuerit licitum accusare uel denuntiare. Ratio est, quia peccant contra iustitiam commutatiuam per quam obligantur ad facienda hæc officia fideliter. Tertium corollarium. Quoties prælati præcipiunt etiam sub excommunicationis pœna, ut qui cognouerit tale uel tale crimen, denuntiet uel accuset, tenebuntur accusare uel denuntiare omnes illi, qui ante præceptum poterant licitè accusare, uel denuntiare. Ratio est, quia præceptum superioris potest obligare ad actiones etiam indifferentes antequam poneretur præceptum, & hoc sub peccato mortali, ergo multo magis poterit obligare ad actiones licitas ex se ante quàm præceptum poneretur. Quartum corollarium. Si ante præceptum superioris erat illicitum accusare aliquod crimen uel denuntiare, superueniente præcepto superioris, non est licitum accusare uel denuntiare tale crimen. Ratio est, quia præceptum humanum non debet esse contrarium præcepto naturali & diuino: sed præcepto naturali ego tenebar seruare secretum in aliquo crimine, ergo etiam superueniente præcepto superioris, illicitum erit reuelare tale secretum. Quintum corollarium est. Crimen hæresis semper est tutum & necessarium reuelare Inquisitoribus sancti Officij uel Episcopo. Ratio huius est: quia fides est fundamentum unitatis ecclesiasticæ, unde crimen hæresis ualde nocet communitati: neque poterit aliquis facile de se præsumere, quòd corriget hæreticum, qui decessit à totius Ecclesiæ au-

A toritate. Item quia experientia compertum est, quantum damni sequutum fuerit sæpe in Ecclesia ex eo quòd aliquis non denūtiauerit de hæretico: eo quòd inquit Paulus 1. ad Timoth. 2. sermo eorum ut cancer serpit. Sed notandum est, quòd non negamus quin teneatur aliquis corripere fraternaliter hæreticum si sperat se posse corrigere: sed tamen dicemus, quòd simul debet etiam denuntiare de illo propter periculi magnitudinem. De qua re supra quæst. 33. plura diximus.

ARTICVLVS II.

B

Vtrùm sit necessarium accusationem in scriptis fieri.

AD Secundum sic proceditur. Videtur, quòd non sit necessariū accusatione in scriptis fieri. Scriptura enim adinuenta est ad subueniendum humanæ memoriæ circa præterita. Sed accusatio in præsenti agitur: ergo accusatio scriptura non indiget. 4 dist. 19. q. 2. ar. 3. q. 1. ad 4. Et di 21. ar. 3. ad 6. & quolib. 11. ar. 13. corp.
C

2. Præterea. † 2. quæst. 8. dicitur: Nullus absens accusare potest, nec ab aliquo accusari. Sed scriptura ad hoc uidetur esse utilis, ut absentibus aliquid significetur, ut patet per † August. 10. de Trinit. Ergo in accusatione non est necessaria scriptura, præsertim cùm canon dicat, quod per scripta nullius accusatio suscipiatur. 2. q. 8 ca. per scripta. Lib. 10. c. 1 aliquā tulum. à pr. nci. to mo. 3.

D 3. Præterea. Sicut crimen alicuius manifestatur per accusationem ita per denūtiationem. Sed in denuntiatione non est scriptura necessaria. Ergo uidetur quòd neque etiam in accusatione.

Sed contra est, quod dicitur † 2. quæst. 8. Accusatorum personæ sine scripto nunquam recipiantur. 2. q. 8. ca. accusatorum.

E Respondeo dicendum, quòd sicut suprà † dictum est quando in criminibus per modum accusationis agitur, accusator cōstituitur pars, ita quò iudex inter accusatorem, & eum qui accusatur, medius constituitur ad examen iustitiæ, in quo oportet, quantum possibile est, secundum certitudinem procedere. Quia uero ea, quæ uerbo tenus dicuntur, facilè labuntur à memoria, non posset iudici esse certum quid & qualiter dictum sit, cū debet proferre sententiam, nisi esset in scriptis redactum. Et ideo rationabiliter institutū est, ut accusatio, sicut & alia quæ in iudicio aguntur, redigatur in scriptis. Art. præced. & q. præce. ar. 3.

Ad pri-

Ad primum ergo dicendum, quòd difficile est singula uerba (propter eorum multitudinem & uarietatem) retinere: cuius signum est, quòd multi eadem verba audientes si interrogarentur, non referrent ea similiter, post modicum tempus: Et cum modica verborum differētia sensum variet, ideo etiam si post modicum tempus debeat iudicis sententia promulgari, expedit ad certitudinem iudicij, vt accusatio redigatur in scriptis.

Ad secundum dicendum, quòd scriptura non solum necessaria est propter absentiam personæ quę significat, vel cui est aliquid significandum, sed etiam propter dilationem temporis, vt † dictum est: & ideo cum dicit canon: Per scripta nullius accusatio suscipiatur: intelligendum est ab absente qui per scripta accusationē mittat; non tamen excluditur, quin cum præsens fuerit, necessaria sit scriptura.

Ad pri-mū argumen.

Ad tertium dicendum, quòd denuntiator non obligat se ad probandum. Vnde nec punitur, si probare nequiuerit. Et propter hoc in denuntiatione non est necessaria scriptura, sed sufficit si aliquis verbo denuntiet Ecclesiæ, quæ ex officio suo procedet ad fratris emendationem.

ARTICVLVS III.

Vtrum accusatio reddatur iniusta propter calumniam, præuaricationem, & tergiuersationem.

D tertium sic proceditur. Videtur, quòd accusatio non reddatur iniusta propter calumniam, præuaricationem, & tergiuersationē: quia sicut dicitur † 2. quęst. 3. calumniari est falsa crimina intendere. Sed quandoq; aliquis alteri falsum crimē obijcit ex ignorantia facti, quę excusat. Ergo videtur, q non semper reddatur iniusta accusatio, si sit calumniosa.

2. q. 3. c. Si quem pœnituerit.

2. Præterea. † Ibidem dicitur, q præuaricari est vera crimina abscondere. Sed hoc non videtur esse illicitum: quia homo non tenetur ad omnia crimina detegēda, vt † suprà dictū est. Ergo videtur q accusatio nō reddatur iniusta ex pręuaricatiōe.

2. q. 3. c. si quē pœnituerit.

Art. 3. & q. 33. ar. 7

3. Pręterea. Sicut † ibidem dicitur: tergiuersari est in vniuerso ab accusatione desistere. Sed hoc absque iniustitia fieri potest. Dicitur enim † ibidem: Si quem pœnituerit, criminaliter accusationem, & inscriptionem fecisse de eo quod probare non potuerit, si cum ei accusato innocente conuenerit, inuicem se absoluant. Ergo accusatio non redditur iniusta per tergiuersationem.

2. q. 3. c. si quē pœnituerit.

Loco nūc dicto. b

Sed contra est, quod † ibidem dicitur: Accusatorum temeritas tribus modis detegitur. Aut enim calumniantur, aut pręuaricantur, aut tergiuersantur.

2. q. 3. c. si quē pœnituerit.

Respondeo dicendum, quòd sicut † dictum est, accusatio ordinatur ad bonum commune, quod intenditur per cognitionem criminis. Nullus autem debet nocere alicui iniustè, vt bonum commune promoueat. Et ideo in accusatione, duplici ratione contingit esse peccatum, vno modo ex eo, quod aliquis iniustè agit contra eum, qui accusatur, crimina falsa ei imponēdo, quod est calumniari: alio modo ex parte reipublicæ, cuius bonum principaliter intenditur in accusatione, dum aliquis impedit malitiosè punitionem peccati. Quod iterum dupliciter contingit, vno modo fraudem in accusatione adhibendo. Et hoc pertinet ad præuaricationem: nam pręuaricator dicitur quasi varicator, quia aduersam partem adiuuat, prodita causa sua. Alio modo totaliter ab accusatione desistendo: quod est tergiuersari. In hoc enim quòd desistit ab hoc, quod cęperat, quasi tergum vertere videtur.

Art. 1. huius quęst.

Ad primum ergo dicendum, q homo non debet ab accusationem procedere, nisi de re omnino sibi certa, in qua ignorantia facti locum non habeat. Nec tamen qui falsum crimen alicui imponit, calumniatur: sed solum qui ex malitia in falsam accusationem prorumpit. Cōtingit enim quandoque ex animi leuitate ad accusationem procedere: quia scilicet aliquis nimis faciliter credit quod audiuit: & hoc temeritatis est. Aliquando autem ex iusto errore mouetur aliquis ad accusandum, quæ omnia secundum prudentiam iudicis debent discerni, vt non prorumpat, eum calumniatum fuisse, qui vel ex leuitate animi, vel ex iusto errore in falsam accusationem prorupit.

Ad

Ad ſecundum dicendũ, quòd non quicunque abſcondit vera crimina, præuaricatur; ſed ſolum qui fraudulenter abſcondit ea, de quibus accuſationem proponit colludens cum reo, proprias probationes diſſimulando, & falſas excuſationes admittendo.

Ad tertium dicendum, quòd tergiuerſari eſt ab accuſatione deſiſtere omnino, animum accuſandi deponendo, non qualitercunque, ſed inordinatè. Contingit autem aliquem ab accuſatione deſiſtere ordinatè abſque vitio, dupliciter. Vno modo in ipſo accuſationis proceſſu, ſi cognouerit eſſe falſum id, de quo accuſauit; & ſi pari conſenſu ſe abſoluunt accuſator & reus. Alio modo ſi princeps, ad quem pertinet cura boni communis (quod per accuſationem intẽditur) accuſationem aboleuerit.

ARTICVLVS IIII.

Vtrum accuſator qui in probatione defecerit, teneatur ad pœnam talionis.

4. diſt. 41. art. 5. q. 2. ad primũ Et quolib 12. ar. 23. corp.

D Quartum ſic proceditur. Videtur, quòd accuſator, qui in probatione defecerit, non teneatur ad pœnã talionis. Contingit enim quandoque aliquem ex iuſto errore ad accuſationẽ procedere; in quo caſu iudex accuſatorem abſoluit, vt dicitur † 2. quæſt. 3. Non ergo accuſator, qui in probatione defecerit, tenetur ad pœnam talionis.

2. q. 3. ca. Si: quẽ pœnitnet nr.

2. Præterea. Si pœna talionis ei, qui iniuſtè accuſat, ſit iniungẽda, hoc erit propter iniuriam in aliquem commiſſam. Sed non propter iniuriam commiſſam in perſonam accuſati; quia ſic princeps non poſſet hanc pœnam remittere. Nec etiam propter iniuriam illatã in rempublicam, quia ſic accuſatus non poſſet eum abſoluere. Ergo pœna talionis non debetur ei, qui in accuſatione defecerit.

3. Præterea. Eidem peccato non debetur duplex pœna, ſecundum illud Naum. 1. Non iudicabit Deus bis in idipſum. Sed ille qui in probatione deficit, incurrit pœnam infamiæ, quam etiam Papa non videtur poſſe remittere, ſecundum illud † Gelaſij Papæ: Quanquam animas per pœnitentiam ſaluare poſſimus, infamiam tamen abolere non poſſumus: non ergo tenetur ad pœnam talionis.

Habetur 2 q. 3 ca. Euphemium.

Sed contra eſt, quod † Adrianus Papa dicit: Qui non probauerit quod obiecit, pœnam quam intulit, ipſe patiatur.

Habetur 2 q. 3. ca. qui nõ probauerit.

Reſpondeo dicendum, quod ſicut ſuprà † dictum eſt, accuſator in cauſa accuſationis conſtituitur pars, intendens ad pœnam accuſati. Ad iudicem autẽ pertinet, vt inter eos iuſtitiæ æqualitatem conſtituat. Iuſtitiæ autem æqualitas hoc requirit, vt nocumẽtum quod quis alteri intentat, ipſe patiatur, ſecũdum illud Exod. 21. Oculum pro oculo, dentem pro dente. Et ideo iuſtum eſt, vt ille qui per accuſationem aliquem in periculum grauis pœnæ induci, ipſe etiam ſimilem pœnam patiatur.

Artic. 2. & 3.

Ad primum ergo dicendũ, q ſicut † Philoſophus dicit in 5. Ethicorum. In iuſtitia non ſemper competit contrapaſſum ſimpliciter: quia multũ differt, an aliquis voluntariè vel inuoluntariè alium lædat. Voluntario autẽ debetur pœna, ſed inuoluntario debetur venia. Et ideo quãdo iudex cognouerit aliquem de falſo accuſaſſe nõ voluntate nocendi, ſed inuoluntariè propter ignorantiam ex iuſto errore, non imponit pœnam talionis.

Lib. 5. ca. 9. 10. 5.

Ad ſecundum dicendum, quòd ille qui male accuſat, peccat & contra perſonam accuſati, & contra rempublicam. Vnde propter vtrunq; punitur. Et hoc eſt quod dicitur Deuteronomio 19. Cumque diligentiſſimè perſcrutantes, inuenerint falſum teſtem dixiſſe contra fratrem ſuum mendacium, reddent ei ſicut fratri ſuo facere cogitauit, quod pertinet ad iniuriam perſonæ. Et poſtea quantum ad iniuriam reipublicæ, ſubditur; Et auferes malum de medio tui, vt audientes cæteri timorẽ habeant, & nequaquam talia audeant facere. Specialiter tamen perſonæ accuſati facit iniuriam, ſi de falſo accuſet. Et ideo accuſatus ſi innocens fuerit, poteſt ei iniuriam ſuam remittere, maximè ſi non calumnioſè accuſauerit, ſed ex animi leuitate; ſi verò ab accuſatione innocentis deſiſtat propter aliquã colluſionẽ cum aduerſario,

A sario, facit iniuriam reipublicæ: Et hoc nõ potest ei remitti ab eo, qui accusatur: sed potest ei remitti per principem, qui curã reipublicæ gerit.

Ad tertium dicendum, ꝙ pœnam talionis meretur accusator in recompensationem nocumẽti, quod proximo inferre intentat. Sed pęna infamiæ ei debetur propter malitiam ex qua calumniosè aliũ accusauit. Et quandoq; quidem princeps remittit pęnã, & non abolet infamiã. Quandoque autem etiam infamiam abolet. Vnde & Papa potest huiusmodi infamiã abolere. B Et quod dicit † Papa Gelasius, Infamiam abolere non possumus, intelligendum est de infamia facti, vel quia eam abolere aliquando non expedit, uel etiam loquitur de infamia irrogata per iudicem ciuilem, sicut dicit † Gratianus.

Loco citato in argum.

Ibidem.

QVAESTIO LXIX. C

De rei seu accusati iniustitia.

DEinde considerandum est de peccatis, quæ sunt contra iustitiã ex parte rei. Et circa hoc quæruntur quatuor.

DE ista materia agitur in Iure in titulo de accusationibus. Et in titul. de quæstionibus. Et in titul. de confess. Et Theologi in 4. dist. 19. Summistę in uerbo, Inquisitio. & in uerbo, confessio criminalis. Soto in relect. citata, membro. 2. quæstio. 6. & in lib. 5. de Iustitia, quæst. 6. D

ARTICVLVS PRIMVS.

Vtrùm absque peccato mortali possit accusatus veritatem negare, per quam condemnaretur.

D Primũ sic procedit. Videtur, ꝙ absque peccato mortali possit accusatus veritatẽ negare, per quã condemnaretur. Dicit. n. † Chrysostomus. Nõ tibi dico ut te prodas in publicum, neq; apud alium accuses: sed si ueritatem confiteretur in iudicio accusatus, seipsum proderet, & accusaret. Non ergo tenetur ueritatem dicere, & ita non peccat mortaliter, si in iudicio mentiatur. E

4. dist. 17. q. 3. ar. 1. q. 2. ad 1. & 3. & dist. 19. q. 2. ar. 3. q. 1. ad 4. & q. 2. cor.

† Chryso. homi. 31. ad Heb. à me. 10. 4.

A 2. Præterea. Sicut mendacium officiosum est, quando aliquis mẽtitur, ut alium à morte liberet; ita mendaciũ officiosum esse videtur, quando aliquis mentitur, ut se liberet à morte, quia plus sibi tenetur, quàm alteri. Mendacium autẽ officiosum nõ ponitur esse peccatum mortale, sed ueniale. Ergo si accusatus ueritatem in iudicio neget, vt se à morte liberet, non peccat mortaliter.

B 3. Præterea. Omne peccatũ mortale est contra charitatẽ, ut supra † dictum est. Sed ꝙ accusatus mentiatur, excusando se à peccato sibi imposito, non contrariatur charitati, neque quantum ad dilectionem Dei, neque quantum ad dilectionem proximi. Ergo huiusmodi mendacium non est peccatum mortale. q. 24. ar. 11.

C Sed contra. Omne quod est cõtrarium diuinæ gloriæ, est peccatũ mortale, quia ex præcepto tenemur omnia in gloriã Dei facere, ut patet 1. ad Cor. 10. Sed ꝙ reus id quod contra se est, confiteatur, pertinet ad gloriã Dei, vt patet per illud quod Iosue dixit ad Achan, Filimi da gloriã Domino Deo Israel, & cõfitere atq; indica mihi quid feceris, ne abscondas; ut habetur Iosue 7. Ergo mentiri ad excusandũ se peccatum, est peccatum mortale.

D Respondeo dicendum, ꝙ quicunq; facit cõtra debitum iustitiæ, mortaliter peccat, sicut supra † dictum est. Pertinet autẽ ad debitum iustitiæ ꝙ aliquis obediat suo superiori in his, ad quæ ius prælationis se extendit. Iudex autẽ, vt supra † dictum est, superior est respectu eius qui iudicatur. Et ideo ex debito tenetur accusatus iudici veritatẽ exponere, quã ab eo secundum formã iuris exigit. Et ideo si confiteri noluerit ueritatẽ, quam dicere tenetur, uel si eam mẽdaciter negauerit, mortaliter peccat. Si uerò iudex hoc exquirat, quod non potest, secundum ordinem iuris non tenetur ei accusatus respondere. Sed potest uel per appellationem, vel aliter licitè subterfugere; mendacium tamen dicere non licet. q. 59. articulo. 4. q. 67. articulo. 4.

Ad primum ergo dicendum, ꝙ quãdo aliquis secundum ordinem iuris à iudice interrogatur, nõ ipse se prodit: sed ab alio proditur, dum ei necessitas respondendi imponitur per eum, cui obedire tenetur.

Ad

Ad secundum dicendum, quod mentiri ad liberandum aliquem à morte cum iniuria alterius, nō est mendacium simpliciter officiosum, sed habet aliquid de pernicioso admixtum. Cum autem aliquis mentitur in iudicio ad excusationem sui, iniuriam facit ei, cui obedire tenetur, dum sibi denegat quod ei debet, scilicet cōfessionem veritatis.

Ad tertium dicendum, quod ille, qui mentitur in iudicio, se excusando, facit & contra dilectionem Dei, cuius est iudicium; & contra dilectionem proximi, tum ex parte iudicis, cui debitum negat: tum ex parte accusatoris, qui punitur, si in probatione deficiat. Vnde & in Psal. 140. dicitur. Ne declines cor meum in verba malitiæ, ad excusandas excusationes in peccatis. Vbi dicit Gloss. Hæc est consuetudo impudentium, vt deprehensi, per aliqua falsa se excusent. Et † Greg. 22. Moral. exponens illud Iob 31. Si abscondi quasi homo peccatum meum, dicit: Vsitatum humani generis vitium est, & labendo peccatum cōmittere, & commissum negando abscondere, & conuictum defendendo multiplicare. (Li. 22. ca. 23. i prin.)

SVMMA ARTICVLI.

PRima conclusio. Quando accusatus interrogatur secundum ordinem iuris, peccat mortaliter si veritatem non fateatur. Secunda conclusio. Si iudex exquirit quod non potest, secundum ordinem iuris, accusatus non tenetur respondere. Tertia cōclusio. In tali casu accusatus poterit per appellationem subterfugere vel alio modo veritatem occultare: nunquam tamen mendacium dicere.

ARTICVLVS II.

Vtrùm accusato liceat calumniosè se defendere.

(Infra art. 3. corp.)

AD Secundum sic proceditur. Videtur, quòd accusato liceat calumniosè se defendere. Quia secūdum iura ciuilia in causa sanguinis licitum est cuilibet aduersariū suū corrumpere. Sed hoc maximè est calumniosè se defendere. Ergo non peccat accusatus in causa sanguinis, si calumniosè se defendat.

A 2. Præterea. Accusator cum accusato colludens, pœnam recipit à legibus constitutam, vt habetur. † 2. quæst. 3. Non autem impōnitur pœna accusato per hoc, quòd cum accusatore colludit. Ergo videtur quòd liceat accusato calumniosè se defendere. (2. q. 3. ca. 6 quē pę nitucit.)

3. Prterea. Prouer. 14. dicitur: Sapiens timet & declinat a malo: stultus autem B transilit & confidit. Sed illud quod fit per sapientiam, non est peccatum. Ergo si aliquis qualitercunque se liberet à malo, nō peccat.

Sed contra est, quod etiam in causa criminali iuramentum de calumnia est præstandū, vt habetur † extra, de iuramēto calumniæ, inhærentes. Quod non esset, si calumniosè se defendere liceret. Ergo non est licitum accusato calumniosè se defendere. (In decretalib. 2. ti. 7. ca. 1.)

C Respondeo dicendum, quod aliud est veritatem tacere, aliud est falsitatem proponere. Quorum primum in aliquo casu licet; non .n. aliquis tenetur omnem veritatem confiteri, sed illam solum, quam ab eo potest, & debet requirere iudex secundū ordinem iuris: puta cum præcessit infamia super aliquo crimine, vel aliqua expressa indicia apparuerunt, uel ēt cum præcessit D probatio semiplena. Falsitatem tamē proponere in nullo casu licet alicui. Ad id autem quod licitum est, potest aliquis procedere, vel per uias licitas & fini intēto accommodas, quod pertinet ad prudentiā: vel per aliquas uias illicitas & proposito fini incongruas, quod pertinet ad astutiam, quæ exercetur per fraudem & dolum, ut ex suprà † dictis patet. Quorum primum est laudabile, secundum uerò, E uitiosum. Sic ergo reo qui accusatur, licet se defendere ueritatem occultando, quam confiteri non tenetur per aliquos conuenientes modos: puta quòd non respondeat, ad quæ respondere non tenetur: hoc autem non est calumniosè se defendere, sed magis prudenter euadere. Non autem licet ei uel falsitatem dicere, uel ueritatem tacere, quam confiteri tenetur. Neque etiam aliquam fraudem vel dolum adhibere, quia fraus & dolus vim mendacij habent. Et hoc est calumniosè se defendere. (q. 55. arti. 4 & 5.)

Ad

Ad primum ergo dicendum, ꝙ multa secundum leges humanas impunita relinquuntur: quę secundum diuinum iudiciũ sunt peccata. Sicut patet in simplici fornicatione: quia lex humana nõ exigit ab homine omnimodam virtutem, quæ paucorum est, & non potest inueniri in tãta multitudine populi, quantum lex humana habet necesse sustinere. Quod autem aliquis non uelit aliquod peccatum committere, vt mortem corporalem euadat, cuius periculum in causa sanguinis imminet reo, est perfectæ uirtutis: quia omnium terribiliũ maximè terribile est mors, ut dicitur, in 3. † Ethicorum. Et ideo si reus in causa sanguinis corrumpat aduersarium suum, peccat quidem inducendo eum ad illicitum: Non autem huic peccato lex ciuilis adhibet pœnam: & pro tanto licitum esse dicitur.

Lib. 3. ca. 6. to. 9.

Ad secundum dicẽdum, ꝙ accusator si colludat cum reo, qui noxius est, pœnam incurrit: ex quo patet quòd peccat. Vnde cùm inducere aliquem ad peccandum, sit peccatum, vel qualitercunque peccati participem esse, cum Apostolus dicat dignos morte eos, qui peccantibus consentiunt: manifestum est quòd etiam reus peccat, cum aduersario colludẽdo, non tamen secũdum leges humanas impon tur sibi pęna, propter rationem iam † dictam.

In solutione ad 1.

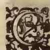
Ad tertium dicendum, quòd sapiens non abscondit se calumniosè, sed prudenter.

SVMMA ARTICVLI.

PRima conclusio. Etiam si accusatus interrogetur contra ordinem iuris, non licet ei fraudẽ & dolum adhibere. Ratio est, quia hoc pertinet ad mendacium.

Secunda conclusio. Tunc iudex procedit secundũ ordinem iuris, quando præcesserit infamia super crimine, uel aliqua expressa indicia apparuerint vel pręcesserit semiplena probatio.

COMMENTARIVS.

CIrca materiam horum articulorum texendus est nobis tractatus de modo ꝓcedendi iudicũ licito uel illicito ad interrogandum reum. Et similiter de modo defensionis ipsius rei. Et diuidetur iste tractatus in quinque partes. Prima pars erit de his quæ fieri debent, ut iudex procedat secundum ordinem iuris. Pro cuius explicatione sit primum fundamentum. Via accusationis vel denuntiationis tunc iustè procedit iudex, quando præcessit semiple-

A na probatio, vel indicia manifesta. Explicatur hoc fundamentum. Dicitur semiplena probatio testimonium vnius testis omni exceptione superioris. Item dicimus indicia in numero plurali: quia raro sufficit vnum indicium, nisi sit sufficientissimum & vegentissimum. Diximus etiam expressa & manifesta: quia debent esse euidentia tam respectu criminis, quam respectu personæ. Item debent esse nota iuridicè, hoc est scripta in processu & notificata ipsi reo: ita vt constet illi, quòd talia indicia sunt sufficienter probata contra ipsum: alias non tenebitur respondere, neque credere iudici dicenti, quòd habet cõtra illum indicia manifesta. Hoc fundamen- **B** tum sic explicatum est communis sententia Theologorum & Iurisperitorum in locis citatis. Vide Caietanum hic in artic. 2. Et Innocen. Quartum, cap. 2. de confessis. Secundum fundamentum sit quòd inquisitio generalis omnino potest fieri à iudice, nulla præcedente infamia, nulla probatione, nullis indicijs præcedentibus. Pro cuius explicatione nota, ꝙ inquisitio quædam est omnino generalis, quando, scilicet, non quærit iudex de aliquo delicto in particulari, vel de aliqua persona in particulari, sed tantũ in communi. An sint delicta in aliqua communitate vel republica. Alia est particularis inquisitio omnino, seu specialis. Quando .s. quærit iudex an Pe- **C** trus sit adulter? An occiderit Paulum? Alia est inquisitio mixta. Quãdo.s. iudex quærit de persona in particulari & de delicto in communi. An Petrus sit criminosus? vel è contra, de delicto in particulari & de persona in communi. Vt v.g. An istum hominẽ quis occiderit, sciatur? Dicimus ergo quòd de primi generis inquisitione intelligitur hoc fundamentũ, & habetur expresè in c. relata. & cap. placuit. 1. q. 1. & in c. 3. de officio ordinarij. Et vsus communis iudicũ tam ecclesiasticorum quàm secularium confirmat fundamentum positum.

Dubitatur primò. An quando iudex procedit per uiam inquisitionis omnino specialis vel mixtæ, par- **D** ticularis tamen ex parte personæ: sit necessarium, vt præcesserit infamia, uel clamorosa insinuatio contra illum reum qui interrogatur. Pro parte negatiua arguitur primo. Ex Diuo Grego. in libro. 5. episto. Epistola 30. & habetur 5. quæstione. 1. cap. quidam maligni. Vbi præcepit Grego. sub excommunicationis pœna, vt qui libellum infamatorium fecerat, se proderet. Cum tamen re vera ille esset occultus. Ergo non requiritur infamia præcedens. Et confirmatur. Nam D. Thom. in articu. 2. inquit, sufficere ad interrogandum & inquirendum semiplenã probationem, vel indicia uel infamiam. Ergo non est necessarium, ut præcedat infamia. Et confirmatur **E** secundo. Nam Bartolus. in l. 2. ff. ad legem Iuliam. de adult. & supra extrauagan. ad reprimendum numerat septem casus, in quibus licitum est inquirere speciali inquisitione absque infamia vel clamorosa insinuatione, vel indicijs uel probatione. Quos casus refert Soto in relect. de ratione tegendi, membro. 2. quæst. 6. conclu. 3. & Iurisperiti sequuntur Bartol. in cap. inquisitioni. cap. qualiter & quando. el. 2. de accusationibus. Arguitur secundo. Reus conuictus potest interrogari de socijs de quibus nulla est infamia, vt habet vsus omnium iudicum secularium ergo. Tertiò. Reus infamis de uno delicto & conuictus, potest interrogari de alijs delictis, de quibus non est infamis, ergo, &c. Quartò. Quando delictum est publicum. v.g. si appareat cadauer hominis occisi in foro, tunc iudex licitè interrogat quemlibet occurrẽtem, an sciat quis occiderit illum hominẽ: & tunc forte occurrit ipse reus, ergo nõ re-

quiritur

quiritur infamia, vt interrogetur ipse reus. Et confirmatur. Nam in visitationibus generalibus iuste proceditur à visitatore ad inquirendum crimina in particulari aliàs inutilis esset visitatio, ergo nulla præcedens infamia requiritur.

PRO decisione sit prima conclusio. Ad interrogandum reum de quouis delicto per viā inquisitionis, qui neque est denunciatus, nec accusatus, necessariò requiritur infamia vel clamorosa insinuatio. Pro cuius explicatione nota, quòd infamia est rumor de crimine contra aliquem, ortus non à maledicis & malig nis, sed à probis & honestis viris: q sparsus est per maiorem partem vniuersitatis, aut viciniæ aut collegij vbi aliquis commoratur. Hæc diffinitio habetur in capit. citatis de accusationibus. Cæterum arbitrio prudentis relinquitur iudicandum, quando rumor ille sit dicendus sparsus. Item etiam clamorosa insinuatio à quibusdam censetur esse idem cum infamia: vt à Soto vbi sup. & ab Innoc. & Panormit. in c. qualiter. vbi sup. Alij verò dicunt infamiam differre à clamorosa insinuatione, φ infamia debeat esse scripta & probata coram iudice. Ita dicit Aretius in cap. inquisitionis. & in cap. qualiter. vbi sup. In quibus capitulis Innoc. 3. definit nostram cōclusionem, & etiam in c. cum oporteat. ibidem. Et probatur ratione. Iudex non potest procedere contra aliquos sine accusatore vel supplente vicem accusatoris: sed secundùm iura sola infamia supplet vicem accusatoris ad inquirendum, ergo, &c. Maior est demonstrata in quæst. 67. Item probatur. Magis nocet reipublicæ, qui occulta delicta reuelat, quam prosit ille qui punit iam reuelata. Nam qui reuelat, destruit honorem ciuium & profert in publicum malum exemplum: per punitionem autem omnia hæc incommoda nō omnino reparantur, ergo vbi iam infamia non clamat contra aliquem, non est inquirendum contra illum: nisi forte iam sit accusatus vel denūciatus coram iudice. Hæc conclusio est contra gloss. in cap. 2. de accusationibus, in 6. Decretal. & contra Ioan. Andr. in c. olim. de accusat. & contra Alciat. vbi sup. qui dicunt contra religiosos posse procedi à suis prælatis sine infamia. Videtur etiam esse contra Soto lib. 5. de iustit. quæst. 6. art. 2. & in relict. citata. q. 6. conclus. 3. vbi videtur asserere sufficere indicia sine infamia ad interrogandum ipsum reum. Et Caietanus videtur hic idipsum dicere. Nihilominus nostra conclusio absq; aliqua exceptione vera est. Et ostēditur ex diffinitione Innocent. in cap. inquisitionis, iam citato, vbi inquit, quòd etiam tres testes iurati & oculati non sufficiunt ad inquirendum contra aliquem; quia non præcesserat infamia, ergo multo minus sufficiet semiplena probatio vel indicia absque infamia ad procedendum per viam puræ inquisitionis. Fortassis autem prædicti doctores intelligendi sunt quando aliquis inquiritur vt testis. Tunc enim aliquando tenebitur ipse testis respondere: quando non tenebitur ipse reus: vt dicemus quæst. sequenti.

Secunda conclusio. Quando reus iustè interrogatur de aliquo crimine, nō propterea statim interrogatur de complicibus, nisi quando ille aliàs tenebatur denunciare de illis propter bonum reipublicæ, vel illi etiam laborant infamia. Ista conclusio desinita est in cap. 1. de confessis. & cap. veniens. de testib. & 15. quæst. 3. in cap. nemini. & in l. fina. C. de accusationibus. & asseritur à Caiet. hic in opusculo. 17. questionum respons. 5. & à Soto vbi sup. Et ratione probatur. Nam inquisitio non potest fieri contra aliquē, nisi qui laborat infamia: sed compices non laborant infamia, ergo non potest fieri inquisitio contra illos.

Tertia conclusio. Reus interrogatus de vno cri-

A mine, & conuictus quantumlibet graui, non potest interrogari de alio de quo non est infamatus. Ista cōclusio est D. Tho. quæst. seq. ar. 1. & Caiet. & Soto vbi sup. & Adria. quodlib. 11. q. 1. Et probatur ratione sumpta ex capitulis citatis, in quibus exigitur infamia ad inquirendum reum in particulari de aliquo crimine: sed in casu posito reus non est infamatus de alio crimine, ergo, &c. Confirmatur. Nam aliàs de quolibet crimine posset interrogari. v. g. latro posset interrogari. An sit hæreticus.

Secundò. Iudicia occulta nō subiacent hominum iudicio sed Dei, ergo de illis non est aliquis inquirendus, si non sit infamatus. Ista conclusio habet duas

B exceptiones. Vna est, quando aliud delictum est coniunctū realiter & manifestè cum illo, de quo est conuictus aut infamatus. v. g. inuenitur cadauer hominis occisi, & spoliati, poterit tunc reus qui cōuictus est & infamatus de occisione, interrogari etiam an ipse spoliauerit illum. Hæc conclusio sic explicata est contra Paludanum in 4. dist. 19. quæst. 4. circa finem. & contra Syluest. verbo, inquisitio, 1. quæst. 3. par. 4 & q. 4. par. 2. Deniq; nota, φ ea quę diximus de inquisitione omnino speciali, verificantur etiam de inquisitione mixta, quando ex parte personæ est particularis. Nam tunc eadem est ratio atque de inquisitione omnino particulari. Cęterum quando inquisi

C tio fuerit mixta, ita vt ex parte personæ fuerit generalis, tunc quia non interrogatur reus vt reus est, sed vt testis: pertinet ista disputatio ad quæst. sequentem septuagesimam.

Ad argumenta respondetur. Ad primum respondetur quantum attinet ad testimonium D. Greg. dicemus quæst. sequenti, quia pertinet ad inquisitionē generalem ex parte personæ. Ad D. Tho. respondetur, φ numerauit disiunctiuè omnia quæ sufficere possunt ad interrogandum reum: non tamen voluit quod ad quamlibet viam procedendi, quodlibet illorum sufficeret, sed aliter & aliter secundùm varium modum procedendi, vt distinximus in ipsis conclu-

D sionibus. Ad Bartolum vero & sequaces dicemus q. 70. Nam casus illi quos excipiunt potius pertinēt ad interrogandum testem quam reum: vel etiam quando est euidentia patrati sceleris. Tunc enim etiam nos fatemur, φ reus potest puniri absque interrogatione. Nam illa euidentia supplet vices non solum accusatoris, sed etiam totius processus. Nos autem modo disputamus quādo necesse est interrogare ipsum reum, vt post confessionem suam puniatur. Ad secundum argumentum patet ex secunda conclusione. Sed quia interdum reus interrogatur de complicibus vt testis: dicemus latius quæst. sequenti. Ad tertium patet ex tertia conclusione. Ad quartum vero

E & confirmationem dicemus quæst. sequenti, quia illæ interrogationes fiunt testibus.

Dubium secundum huic annexum est, an cum iudex dubitat procedat ne iuste vel iniuste ad inquirendum, possit interrogare reum, & an ipse reus in eodem dubio teneatur respondere? Probatur pars affirmatiua. Princeps iustè præcipit seruare suas leges, etiam si sit dubium, An sint iustæ vel iniustæ, ergo & iudex iustè præcipit, vt sibi obediatur interroganti, etiam si sit dubium, An iustè interroget vel non? Secundò. Testis in tali casu aliquando tenetur respondere, vt ostendetur quęst. sequen. ergo, &c. Tertiò. Miles tenetur quando dubium est, an bellum sit iustum vel iniustum, obedire Principi & bellare, ergo etiam quilibet homo reipublicæ, siue testis sit seu reus tenebitur in dubio respōdere iudici interroganti.

Ad hoc dubium respondetur & sit prima conclusio. In casu posito non licet iudici interrogare: neque

reus

reus tenetur respondere. Probatur ista secũda pars. In dubijs melior est cõditio possidentis, sed reus possidet honorem, vitam, &c. ergo in dubio non tenetur cedere iuri suo. Probatur vero prima pars. Omnis homo præsumitur bonus antequã probetur malus: sed antequam iudex ostendat reo se iuridicè interrogare, adhuc præsumitur reus bonus omnino, ergo iudex non potest illum interrogare tanquam suspectum de crimine. Item probatur. Nam si reus, vt diximus non tenetur respondere, ergo neque iudex potest illum interrogare cogendo eum. Probatur consequentia. Nam aliàs daretur bellum iustum ex vtraque parte. Ista ratio non omnino conuincit, quia supposita ignorantia aliqua, bene potest esse bellum iustum ex utraque parte.

Vnde sit secunda conclusio. Quando iudex dubitat, An possit interrogare vel non, &, an teneatur interrogare uel non, tunc si ex altera parte imminet periculum iniustitiæ contra reum, & ex altera periculum contra rempublicam: debet deponere dubiũ, & inclinare in fauorem reipublicæ. Probatur, quia iudex est custos boni publici ex officio, ergo in dubio debet potius fauere reipublicæ quam reo. Et confirmatur. Quia in dubijs tutior pars est eligenda, sed in illo casu tutior pars est cauere periculum reipublicæ, ergo poterit reum interrogare. Tertia conclusio. In eodem casu reus non tenebitur respondere. Ratio est, quia in dubijs melior est cõditio possidentis. Item si qua ratione teneretur reus respondere, esset propter periculum quod instat reipublicæ, sed huic periculo ipse reus aliter potest prouidere, scilicet, cessando à malo quod est in eius uoluntate positum, ergo non tenebitur respondere.

Ad argumenta in contrarium respondetur. Ad primum respondetur nego consequentiam. Et ratio discriminis est: quia dum reus interrogatur à iudice, agitur de ipsius delicto, & consequenter de capite de honore vel de re familiari, quæ bona ille iuste possidet, donec iuridicè spolietur. Et ideo licitum est illi tacere & defendere suam possessionem in dubio. Item est alia ratio, Quia pertinet ad bonum reipublicæ ut leges principum seruentur, etiam si dubium sit de illarum iustitia. Cæterum non pertinet ad bonum reipublicæ, quòd præcepto particulari iudicis obediatur à reo, quando dubium est, an interroget iuridicè. Ad secundum nego consequentiam. Nam testis in aliquo casu non potest aliter prouidere bono reipublicæ, nisi respondendo. Reus autem poterit prouidere aliter, scilicet, cessando à malo. Cœterum si bonum commune non periclitatur, vel testis potest aliter prouidere, scilicet per correctionem fraternam: tunc in casu dubij non tenebitur respondere.

Ad tertium negatur consequentia. Et ratio discriminis est, quia miles est tantum instrumentalis causa, sicut minister executiuus iustitiæ, qui dicitur, *el uerdugo*. At vero testis & reus non est causa instrumentalis sed principalis in genere moris ad faciendum processum. Vnde ad illos pertinet operari secundum propriam formam moralem .s. per iudicium de ipsa causa, An sit licita vel illicita. Hæc sententia est contra Palud. ubi supra.

In secunda parte tractatus agemus de reo dum legitimè interrogatur. Dubium primum est, An teneatur respondere quando ex ipsius confessione est occidendus. Pro parte negatiua arguitur primò. Omnia peccata quæ sunt contra iustitiam possunt fieri venialia ex paruitate materiæ: sed reus non respondendo, parum nocet reipublicæ aut iudici, ergo non tenetur respondere, saltem sub peccato morta-
A li. Secundò. Fateri veritatem cum periculo vitæ est actus heroicus, ergo non quilibet debet ad hoc obligari, ergo leges humanæ non debent neque possunt obligare ad dicendum ueritatem cum periculo vitę. Tertiò sequeretur ex opposita sententia, quòd reus qui negauit ueritatem coram iudice interrogante iuridice, non esset absoluendus in foro conscientię, nisi iterum compareret coram iudice, & diceret veritatem. Probatur sequela. Quia ille permanet in peccato mortali quamdiu non respondet, cum sit tempus respondendi.

PRO decisione quæstionis sit prima conclusio. In casu posito tenetur reus respondere ueritatem.
B Hæc est communis sententia. Et ratio est. Quia respublica habet potestatem ad punienda crimina secundùm leges: sed est necessarium ad talem punitionem, ut possit obligare reum iuridicè interrogatum ad respondendum ueritatem, ergo, &c. aliàs potestas illa uana esset & inefficax. Secunda conclusio. Non respondere iudici, uel falsum dicere etiam iuridicè interroganti potest esse peccatum ueniale ex leuitate materię: dummodo non interueniat iuramentũ. Hæc conclusio est contra Caiet. hic, & in uerbo, confessio, conditione. 4. qui tenet uniuersaliter, quòd omne mendacium in iudicio tam exteriori quam in foro conscientiæ est peccatum mortale, etiam circa
C illa ad quæ reus non tenetur respondere: sed si respondet debet dicere ueritaté sub pœna peccati mortalis. Ratio Caieta. est, quia sicut mendacium sub iuramento semper est peccatum mortale propter honorem diuini nominis, sicque materia grauis est, ita mendacium si consideretur ut est in iudicio, grauis materia est, semperque iudex tenet locum Dei, maxime in sacramento confessionis. Syluest. etiam in verbo, mendacium. §. 3. tenet fere eandem sententiam. Sed limitat illam de mendacio circa ea ad quæ quis tenetur respondere. Et citat Duran. in hanc sententiam. Sed certè Durand. in 4. dist. 38. quæst. 2. nihil amplius dicit quòd hic D. Thom. arti. 1. ad 3. scilicet,
D mendacium in iudicio, quantum est ex parte obiecti est peccatum mortale. Sic enim est intelligendus D. Thom. Sed nostra conclusio est communis aliorum sententia. De qua re uide Soto relect. de ratione tegendi. quæst. 7. Et probatur conclusio. Mendacium in iudicio, immediatè est contra iustitiam vel contra religionem: sed in uitijs contra iustitiam aut religionem potest inueniri leuis materia, ut patet si aliquis furatur etiam à loco sacro rem parui momenti, aut si quis consecrando prætermittat particulam, enim, ergo non eo ipso quod est mendacium in iudicio, erit peccatum mortale. Neque est eadem ratio de mendacio sub iuramento: quia iuramentum ha-
E bet specialem rationem, scilicet, quòd affertur Deus ipse ut testis & autor mendacij, quod est grauissimũ delictum contra honorem diuinum. Hæc autem ratio non inuenitur uniuersaliter in alijs peccatis contra religionem: sed tota deformitas alicuius mendacij etiam in confessione refunditur in ipsum confitentem, neque ipsum sacramentum grauiter uiolatur. Quia ille qui in re leui mentitur ministrat aliàs sufficientem materiam sacramento, dicendo alia peccata. Notandum est tamen, quòd grauitas aut leuitas materiæ in iudicijs ex duplici capite potest pensari. Primò quidem & per se ex parte iuris quod habet iudex ad interrogandum. Si enim iudex tenetur illo iure sub pœna peccati mortalis ad interrogandum aliquid, quicquid illud sit, tenebitur etiam reus sub pœna peccati mortalis respondere ueritaté. Si autem iudex licitè quidem interrogat, sed non tenebatur interrogare: quia non multum pertinebat

ad causam

ad causam talis interrogatio: tunc reus non tenebitur respondere veritatem sub pœna peccati mortalis. Hinc sequitur vnum corollarium, ꝙ religiosus tenetur respondere visitatori sub pœna peccati mortalis interroganti de obseruantia cæremoniarum: quia ipse visitator tenetur sub pœna peccati mortalis inquirere de huiusmodi cæremonijs, etiam si quilibet religiosus, in particulari non peccet venialiter frangendo silentium. Ex alia parte potest considerari grauitas aut leuitas materiæ mendacij in iudicio, tanquam ex circunstantia, scilicet, ex iniuria quam patitur ipse accusator aut testis, qui iuridicè vel accusabat vel testificabatur.

Tertia conclusio. Qui iuridicè interrogatus non respondet veritatem, non est absoluendus sacramentaliter quamdiu manet in iudicio: nisi prius cófiteatur veritatem iudici. Ratio est, quia ille permanet in peccato quamdiu interrogatur & non respondet, sed quandiu non fertur sententia absolutionis interrogatur virtualiter, & est tempus respondendi, ergo est in peccato mortali quandiu non respondet. Notandum est tamen, ꝙ si postquam reus negauit veritaté coram iudice, postea tamen si ex eo quòd confiteatur illam, incurrat in nouam pœnam conuictus de noua culpa periurij, non tenebitur iterum confiteri veritatem. Ratio est, quia in illo casu ille se prodit tá quam reum de noua culpa, quod nemo tenetur facere. Si autem non incurrit nouam pœnam quam antea incurreret, tenebitur confiteri veritatem quam negauit Ex hoc ipsum dicemus de teste qui noluit testificari veritatem, cum teneretur, scilicet, ꝙ tenetur illam testificari quandiu pendet sententia, nisi ex eo sequatur illi noua pœna. Item est notandum, ꝙ id quod dicimus in tertia conclusione, multò magis verificandum est, quando iam reus est condemnatus aliàs conuictus per testes: tunc enim nisi confiteatur veritatem, condemnat ipse suo silentio iudicem, vel testes tanquam iniquos. Quarta cóclusio. Postquam semel reus per sententiam est absolutus, ex eo ꝙ ipse negauit ueritatem quam tenebatur confiteri: non tenetur vltra comparere coram iudice, & dicere ueritatem. Ratio est, quia ille tantum violauit iustitiam legalem, ergo non tenetur ad restitutionem prodendo seipsum. Notandum est tamen circa istam cóclusionem, quòd si pars contraria læsa est ex delicto de quo accusabatur reus: & ex eius negatione maius incommodum incurrit: tunc tenebitur reus ad restitutionem totius damni respectu partis contrariæ, scilicet, ad restitutionem expensarum quas fecit in prosecutione litis. Ratio est, quia respectu partis cótrariæ peccat reus contra iustitiam commutatiuam.

Ad primum in contrarium respondetur, nego minorem. Nam est grauis materia, quando iudex tenetur interrogare reum, & ita peccat mortaliter reus negando ueritatem. Ad secundum respondetur, ꝙ quando actus heroicus cadit sub concilio, non quilibet tenetur ad illum exercendú: at quando opus heroicum cadit sub præcepto, vt v.g. martyrium tépore necessitatis, quilibet tenetur illud pati. Cæterum illa obligatio dicendi veritatem in illo casu, non oritur ex lege humana, sed ex lege naturali & diuina: quia talis confessio necessaria est ad bonum commune. Ad tertium patet ex tertia & quarta conclusione.

Dubium secundum est, An reus qui iuridicè interrogatus negauit veritatem, vnde factum est, ꝙ iudex eum absolueret: teneatur ad restitutionem illius pœnæ pecuniariæ quę reddenda erat fisco. Vt v.g. an hæreticus in illo casu teneatur bona sua tradere fisco? Pro parte affirmatiua arguitur primo ex. ca. si. de iniurijs & damno dato. vbi dicitur, si tua culpa dam

A num datum est aut iniuria irrogata, iure te super his satisfacere oportet. Sed in casu dicto ex culpa rei datum est damnú ipsi fisco, ergo tenetur ad satisfactionem. Secundò. Si quis per mendacium aut fraudem impediat, ne aliquis faciat eleemosynam pauperi tenetur ad restitutionem faciendá pauperi, ergo ét in casu posito, reus qui per mendacium impediuit lucrum quod obueniret fisco: tenebitur ad restitutionem faciendá fisco. Tertiò. Si ex negatione iniqua rei sequitur aliquod nocumentum iudici, uel accusatori, uel testi in bonis quæ antea habebat, vt v. g. si incurrunt infamiam vel amittunt bona temporalia quæ habebant, tenetur reus ad restitutionem illius

B nocumenti, ergo eadem ratio est quando amittunt lucrum quod erant acquisituri, si reus diceret veritatem. Quartò. Hæres institutus per testamentum minus solenne, si requiratur in iudicio iuridicè ut dicat ueritatem & neget illam, tenebitur ad restituéda bona testatoris hæredi succedenti ab intestato, ergo ét reus qui negat ueritatem in casu posito, tenebitur restituere fisco. Patet consequentia. Quia uterq; vł peccare immediatè contra iustitiam legalem: eo ꝙ non dicit ueritatem in iudicio, & ex consequenti contra iustitiam commutatiuam: quia ex eius negatione sequitur alteri damnum. Quintò. Testis qui in casu posito iuuaret reum, teneretur ad restitutionem

C faciendam fisco: ergo multo magis ipse reus qui est causa principalis. Vltimò. Leges pœnales obligant in conscientia ad soluendam pœnam pecuniariam post condemnationem, ergo qui per iniquitaté impedit condemnationem tenebitur ad restitutionem illius pœnę ipsi fisco faciendam. De hoc dubio extat sñia M. Soto lib. 1. de iust. & iure. q. 6. ar. 6. ante quintam cóclusioné, vbi expressè tenet parté affirmatiuá.

PRO decisione quæstionis est prima conclusio. Pars negatiua est multo probabilior. Probatur primò. Lex pęnalis respicit per se primò, & immediatè punitionem criminis, consequenter vero & per accidens commodú accusatoris & fisci, quod sequitur

D ex cõdemnatione criminis, ergo ubi crimen non cõdemnatur, nó tenebitur reus ad restitutionem illius pœnæ. Confirmatur. Reus qui per legem pęnalem solum obligatur ad sustinendá pęnam quæ infligitur in vltionem criminis de quo conuincitur & cõdemnatur, nulla ratione tenetur ante cõdemnationem soluere pęná illam pecuniariam, antequá condemnetur, ergo non tenetur. Secundò. Reus negãdo ueritatem in casu posito, solú peccat contra iustitiá legalé: ergo ad nullam restitutioné tenetur. Probatur antecedens. Quia si nó esset lex pęnalis illa pecuniaria, solum peccaret cótra iustitiá legalem, ergo & modo ét posita lege. Probatur consequentia. Quia lex pęnalis

E non obligat nouo vinculo virtutis ipsum reum ad dicendá ueritaté. Tertiò. Ex opposita sñia sequitur, ꝙ ipsemet reus sit executor suæ pęnæ, quod certe durissimum est: ut nullo postulante reddat omnia bona suo fisco. Item sequeretur quod beneficiatus negans ueritatem in iudicio interrogatus iuridice, propter quod spoliandus esset beneficio, teneretur postea renuntiare beneficio.

Ad arguméta in cõtrariú rñdetur. Ad primú rñdetur, ꝙ nó tenet reus rñdere veritaté ut fiscus nó amittat lucrú, sed ex debito iustitiæ legalis. Vñ nó oritur obligatio ad restitutioné: qa nó sua culpa dãnú datú est nisi p accidés. Ad fm negat cõsequentia. Differétia. n. est: qa ille qui impedit eleemosyná pauperi fieri per mendaciú, peccat cõtra iustitiá cõmutatiuam; & ideo tenet ad restitutioné dãni, qd sequit ex actione iniuriosa. Ad tertiú fortassis posset negari antecedés, eo ꝙ illa nocuméta p accidés sequút ad negatio

nem rei. Sed melius respondetur, concedo antecedens: eo quòd reuera vnusquisque tenetur ex iustitia commutatiua, vitare actionem ad quam non habet ius, si ex illa sequatur aliquod nocumentum proximo. Vt v.g. si ex uerbo iocoso uideo sequi homicidium: teneor non dicere illud verbum, alioquin ero homicida. Ita in casu argumenti, reus præuidens vel præuidere debens, quòd ex sua negatione iniqua sequitur nocumentum iudici, uel accusatori in bonis ad quæ habebant ius: tenetur ex iustitia commutatiua euitare negationem iniquam. Igitur ad argumentum in forma negatur consequentia. Differentia est: quia reus non tenetur ex iustitia commutatiua dare sua bona fisco antequam condemnetur: at uero tenetur ex iustitia commutatiua, non auferre quæ fiscus habet.

Ad quartum negatur cõsequentia. Quia hæres institutus testamento minus solenni, negando in iudicio iuridice interrogatus: peccat contra iustitiã commutatiuam contrariæ partis, eo q hæres ab intestato habet ius immediate ad bona testatoris, petenda in iudicio ab eo, qui successit per testamentum minus solenne.

Ad quintũ rñdetur primo, nego antecedens. Non enim tenetur testis ex iustitia commutatiua dicere crimen ipsius rei, sed solum ex legali. Cæterum si ex falso testimonio illius, damnificetur altera pars in iure quod postulat, vel iudex accipiat nocumentum in bonis quæ possidet, vel etiam accusator: tenebitur tunc testis ad restitutionem: quia iam peccat contra Iustitiam commutatiuam, sicut ipse reus: nõ autem tenebitur ad restituendam pœnam ad quam condẽnaretur ipse reus si diceret veritatem. Secundò respõdetur, nego consequentiam: quia reus respectu pœnæ punitiuæ, passiuè se habet: testis vero in officio suo habet se actiuè testificando: quapropter suo mendacio impedit ne fiscus lucrum acquirat. Sed tñ prima solutio multo melior est: alias sequeretur quòd si reus testem rogauit, vt eum iuuaret testimonio suo: teneretur ad eandem restitutionem.

Ad sextum rñdetur negãdo cõsequentiã. Quia impedimentum quod præstat reus non est contra iustitiam commutatiuam, sed tantum contra iustitiam legalem, vt supra ostensum est. Hactenus de secunda parte.

In tertia parte dicendum est, quomodo reus se gerat quando interrogatur contra ordinem iuris. Pro cuius explicatione supponenda sunt fundamẽta certissima. Primum fundamentum est, q reus in tali casu non tenetur respondere. Secundum est, si respondeat licitũ est illi vti ratione amphibologica in vno sensu: licet iudex accipiat eam in altero sensu: neq; hoc est fallere iudicem, sed tantum permittere, ut iudex fallatur: quia non tenetur reus explicare amphibologiam. Tertium fundamẽtum est, cum iudex interrogat contra ordinem iuris, siue reum siue testẽ, an sciat aliquid: licitum est respondere, nescio, & iurare quod nescit: etiam si secreto cognouerit. Ratio huius fundamenti est: quia iam apud omnes receptũ est, ut illud dicamus nos nescire quod secreto nouimus. Et habet hoc dictum fundamentum in Euãgelio Marci 17. De die illo nemo scit neq; filius hominis: quod intelligitur vt reuelet. Soto vbi supra dicit, q ratio huius locutionis est, quia scientia ordinatur ad dicendum, vnde infert, q põt respondere nõ memini, quia memoria ordinatur etiam ad dicendum: sed non põt dicere nõ uidi, quia uisio nõ ordinatur ad dicendũ, sed potest dicere nõ audiui, quia auditio ordinatur ad dicendum. Sed quantum ponderis habeat illa ratio, non est facile intelligere.

A Dubitatur ergo his suppositis, An cum reus interrogatur contra ordinem iuris, An fecerit aliquod delictum, quod reuera fecit: licitum sit illi respondere, non feci. Pro parte negatiua arguitur primò. Si reus respondeat ego feci, ego occidi, dicit uerum, ergo si dicit ego non feci, dicit falsum. Patet cõsequentia: quia sunt contradictoriæ. Secundò. Si respondet non ita est diceret falsum: ergo si dicit non feci dicit falsum. Patet consequentia: quia sunt æquiualentes. Tertiò. Si extra iudicium diceret ille, ego non occidi, falsum diceret, ergo etiam in iudicio. Patet cõsequentia, quia non mutat illa propositio suam significationem per hoc q dicatur in iudicio. Quartò. Si licitum

B esset respondere illo modo, sequeretur uanam esse admonitionem doctorum admonentium, non esse licitum mẽtiri, cum sic interrogatur reus. Sequela probatur: quia ille non potest mentiri. Nam si aliquo modo posset, maximè dicendo, Non feci, nõ occidi, ergo si isto modo non mentitur, uanum est admonere illi ne mentiatur. De hoc dubio solet citari Scotus q non solum in iudicio, sed etiam extra iudicium licitum est adulteræ si interrogetur à marito, an commiserit adulterium, respondere non commisi. Sed tamen hęc sñia non inuenietur in Scoto, ille namq; in 4.d.15.q.4.membro.3.dicit, q saltem in iudicio licitum esset quantum vĩ, rñdere illo modo:

C sed tandem concludit, q qui ita respondet debet pœnitere in cõi & in confuso, si forte fuerit culpa illa mortalis & grauis. Soto in relectione citata, membro.2.q.7.inquit, q si reus pręstito iuramento in cõmuni de dicenda veritate ad omnia quę fuerit interrogatus, postea interrogetur de aliquo particulari contra ordinem iuris: quod tunc poterit sine periculo respondere, Non feci, licet uenialiter peccat mentiendo. Ratio est, quia iuramentum pręstitum in cõmuni, erat intelligendum de illis quæ iuridice esset interrogandus. Secundò dicit, quòd si reus interrogetur præstito iuramento in particulari de dicenda ueritate, an occiderit uel non occiderit, non potest

D respondere non occidi, erit enim periurus. Eandem sententiam tenet lib. 5. de instit. quæst. 6. artic. 2. & dicit, oppositam sententiam nullo modo esse sustentabilem.

PRO decisione sit prima conclusio. Probabilissima sententia est, quòd reus interrogatus contra ordinem iuris, potest respondere sine mendacio & sine periurio, Non feci, non occidi. Hanc sententiam tenet expressè Adrianus. in 4. in quæst. de sigillo cõfessionis, & putat esse communem sententiã, & fortassis illo tempore ita erat. Videtur etiam esse sententia Caietani in opusculo. 17. responsionum, respons. 5. vbi expressè dicit, quòd interrogatus contra ordi-

E nem iuris an habeat complices, potest respondere, Non habeo, ergo similiter potest respondere, non feci. Hanc etiam sententiam docuit in hac schola Salmantina Peña. Hanc etiam tenent multi nostris temporibus, pro cuius probatione multa possent dici. Sed tamen arguitur primò. Si reus in casu posito diceret in hunc modum, Ego subditus tuæ interrogationi iuridice, non occidi hominem diceret verum: sed eundem sensum facit si tũc dicat, ego non occidi, ergo diceret uerũ. Cõsequentia est manifesta, & probatur maior: quia illa propositio est negatiua de subiecto non supponente. Minor uerò probatur. Quando in aliqua propositione possunt intelligi & suppleri aliquæ particulę ex circunstãtia loci & temporis & personarum, idem est, quòd ponantur expressè illæ particulæ in propositione, uel quod non ponantur quantum attinet ad veritatem uel falsitatem propositionis: sed in casu posito omnes illę particulæ

ticulæ intelliguntur ex circunſtantia perſonarum, ergo vera eſt illa propoſitio, Ergo non feci. Maior explicatur, & probatur. Si aliquis uenditor publicè frumenti, uendiderit iam totum frumentum quod erat uenditurus, reſeruato ſibi neceſſario, & ueniat ad illum emptor frumenti interrogans illum, An habeat frumentum, veriſſime reſpondet, non habeo frumentum, etiam ſub iuramento: quia ſane ex circunſtantia perſonarum intelligitur ad vendendum. Sic ergo in noſtro propoſito, Venit iudex in figura perſonæ publicæ, interrogaturus ex parte reipublicæ ſecundùm legem aliquem vt reum, uel ut teſtem de aliquo crimine: poterit ergo reſpondere reus, ſi non iuridicè interrogatur: non feci, non commiſi crimen: quia intelligitur ex circunſtantia perſonæ, Non commiſi crimen de quo tu interrogas ut perſona publica ſecundùm leges, vel aliter poteſt uerificari propoſitio, ex circunſtantia perſonæ reſpondentis, ſcilicet, ego ſubditus tuæ interrogationi iuridice, Non occidi hominem. Præterea probatur illa maior, ſcilicet, quòd ex circunſtantijs ſuppleantur aliquæ dictiones in locutione. Nam Chriſtus Dominus Math. 9. dixit, Non eſt mortua puella ſed dormit: & tamen reuera puella illa erat defuncta per ſeparationem animæ à corpore. Quod ergo dicit Dominus, Non eſt mortua, intelligitur ſcilicet reſpectu meæ poteſtatis atque uoluntatis reſpectu cuius perinde ſe habet atque ſi non eſſet mortua & dormiret, quæ omnia ſupplentur in illa locutione ex circunſtantia perſonæ Chriſti, qui uocatus erat ad ſuſcitandam puellam. Præterea probatur concluſio principalis. Iuramentum præſtitum de dicenda ueritate ad omnia interrogata, intelligendum eſt ad omnia interrogata iuridice: ergo etiam iuramentum præſtitum de dicenda veritate circa aliquod negotium particulare intelligendum eſt quantum ad iuridicam interrogationem. Item probatur concluſio, Quando iudex ſciens aliquem eſſe innocentem condemnat illum quia probatur nocens ſecũdum allegata & probata, uere fert ſententiam, dicendo, Condemno iſtũ homicidam vt occidatur, quia certè intelligitur ex circunſtantijs, Condemno iſtum homicidam ſecundùm allegata & probata: ergo pari modo in caſu noſtro uerificatur noſtra cõcluſio. Item eſt aliud exemplum optimum. Quando aliquis iam eſt cõfeſſus in foro conſcientiæ homicidium quod fecit, & poſtea in alia confeſſione interrogatur à confeſſore, An cõmiſerit homicidium, verè reſpondet, ego non commiſi homicidium, quia intelligitur ex circunſtantijs quod pertineat ad tuum forum modo. Cæterum ſi idem confeſſor interrogaret illum extra ſacramentum, An occiderit aliquem hominem, certè mentiretur ſi diceret nõ occidi; quia tunc ex circunſtãtijs, non poſſunt intelligi illæ particulæ. Ex dictis ſequitur, ꝙ ſi aliquis occidit hominem defendendo ſe cũ moderamine, & interrogetur iuridicè à iudice, An occiderit illum hominem, poteſt reſpondere ẽt cum iuramento, non occidi hominem illum: quia ex circunſtãtia ẽt negotij de quo agitur, intelligitur de occiſione criminoſa: nam iudex non interrogat neque interrogare poteſt, niſi de crimine. Sed quid ſi adhuc iudex inſtet interrogare, An reus fecerit delictum ſecretum, quid poſſit dicere ſiue iuridicè ſiue non iuridicè interrogatus?

Reſpondetur & ſit ſecunda concluſio. Nihilominus reſpondere poterit ipſe reus, Non feci. Ratio eſt. Quia ſemper intelliguntur dictæ particulæ ex circũſtantijs. Confirmatur iſta doctrina ex D. Tho. 2. 2. q. 89. artic. 7. ad quartum. vbi ait, quòd quando non eſt eadem intentio iurantis & eius cui fit iuramentum, ſi fuerit dolus ex parte iurantis, iuramentum debet ſeruari ſecundùm intentionem eius cui præſtatur, ſi autem non ſit dolus ex parte iurantis: tunc iuramentum debet ſeruari ſecundum intentionem ipſius iurantis. Et nota obiter, quòd iſta doctrina Diui Thomæ intelligitur, quando verba iurantis ſunt amphibologica, ita ut poſſint accipi ſecundum intentionẽ vtriuſque partis, uel ex vi uerborum, uel ex circunſtantijs. Nunc ergo ſic arguitur ex doctrina D. Tho. In caſu propoſito non eſt dolus ex parte iurantis, ſed potius ex parte iudicis qui contra ordinem iuris, ſub ſpecie poteſtatis publicæ vult exigere crimen, & condemnare contra intentionem legis, ergo qui iurat non tenetur verificare iuramentum ſecundùm intentionem iudicis, ſed ſufficit verificare ſecundum propriam intentionem, ſuppoſito quòd uerba ipſa poſſunt accipi in illo ſenſu ex circunſtantijs.

Ad argumenta in contrarium reſpondetur. Ad primum reſpondetur, diſtinguo antecedens. Nam ſi illa propoſitio, Ego occidi, accipiatur in eodem ſenſu ex parte ſubiecti, ſicut accipitur negatiua, ſcilicet, cum eadem reſtrictione, ego ſubditus tuæ interrogationi, falſa eſt, Nam eſt affirmatiua de ſubiecto non ſupponente: ſi autem accipiatur talis propoſitio in alio ſenſu, ita vt ſubiectum illud ſtet ſine reſtrictione, uera eſt propoſitio affirmatiua: ſed non eſt contradictoria negatiuæ: quia non ſeruatur eadem reſtrictio.

Ad ſecundum negatur antecedens, quamquã Soto, tãquam veriſſimum ſupponat illud ubi ſupra. Ratio eſt, quia dicere, non ita eſt, habet hunc ſenſum ex circunſtantijs perſonarum, ſcilicet, Non ita eſt quod ego ſubditus tuę interrogationi occidi.

Ad tertium reſpondetur nego conſequentiam. Ratio eſt, quia extra iudicium non ſunt illæ circunſtantiæ quæ ſunt in iudicio ad verificandum illam propoſitionem negatiuam.

Ad quartum reſpondetur, quòd prudẽter D. Tho. & doctores admonent, vt reus non inficiatur in iudicio: quia eſt magna occaſio mentiendi ex timore pœnæ; ſed ſimul admonet, vt vtatur amphibologica locutione, quę poſſit verificari ſecundum ſuam mentem. Nos ergo in fauorem innocentium, oſtendimus modum veriſſimum, quomodo poſſit reus negare quod interrogatur contra ordinem iuris. Cæterum quomodo poſſit mentiri ſi uelit facile eſt explicare, ſcilicet, ſi habeat intentionẽ accipiendi ſubiectum abſolute ſine reſtrictione: tunc enim falſa eſt propoſitio, Ego non occidi. Iam uero ex definitis dubio præcedenti, erit facilis & breuis ſolutio ad ſecundum dubium.

Dubium ſecundum eſt, an reus qui interrogatur contra ordinem iuris, & negat ſe feciſſe crimen: teneatur ad reſtitutionem famæ accuſatoris, qui ex negatione rei infamatur? Pro parte affirmatiua eſt argumentum. Non eſt licitum reddere malum pro malo, ergo etiam ſi accuſator faciat mihi iniuriam, nõ erit mihi licitum obijcere illi peccatũ criminatoris. Et confirmatur. Secundum opinionem illorum qui dñt, ꝙ reus mentitur ſi reſpondeat, ego nõ feci. Eſt argumentum. Ille per mendacium aufert famam proximi, ergo tenetur reſtituere. Ad hoc dubium, Scotus, in 4. d. 15. q. 4. ar. 3. Inquit, quòd tenetur reus reſtituere famam accuſatori, non tamen reuocãdo quod dixerat, ſed dicendo ſic. Nõ habeatis accuſatorem pro calũniatore, putabat .n. ſe poſſe probare & deceptus eſt. Hanc ſñiam ſequitur Ioan. de Baiolis in eadẽ d. q. 2. & Gabriel, q. 16. & D. Antoni. in 2. par. tit. 2. c. 2. §. 3. Sed Caiet. in 2. 2. q. 62. artic. 2. inquit, quòd ſi infamia accuſatoris ſequuta eſt ex eo, ꝙ reus negauit menda

citer crimen sibi impositū: tenetur ad restitutionē: si autē sequuta est ex eo, quod reus, dixit neq; nego, neque concedo probet ille: non tenetur ad restitutionem: sed Syluester in verb. restitutio. 3. §. 3. tenet absolute partem negatiuam, quam sententiam sequitur Soto lib. 4. de Iustitia, q. 2. artic. 3. & Ricardus in 4. dist. 15. artic. 5. quæst. 3. quanquam communiter probetur contraria sententia à Magistro Soto, & Caietano, & hæc sententia est ferè communis & probatur secundum nostrum modum dicēdi in dubio præcedenti. Quia ille reus non mentitur negando, ergo defendit se cum moderamine inculpatæ tutelæ. Secundo probatur etiam secundum opinionem illorū qui tenent quod mentitur, ut Soto: quia illud mendacium non est contra iustitiam in ordine ad accusatorem, respectu cuius non tenetur reus concedere, sed potest se defendere. Et confirmatur, si quis non posset effugere manus inuasoris, nisi dicendo vnum mendacium, non erit homicida, etiam si mediante mendacio occiderit hominem: quia ille habebat ius ad defensionem suam, mendacium autem ex sua natura non est contra iustitiam, nisi quando homo tenetur ex iustitia dicere veritatem. Cuius oppositum supponimus in casu. Vltimò, modus ille respondendi Scoti & Caietani, potius est confiteri crimen proprium, quam euadere accusationem iniquam. Ad argumentum in oppositum respondetur, quòd reus non reddit malum pro malo, sed iustè se defendit: per accidens autem sequitur infamia iniusti accusatoris, sicut sequitur mors iniqui inuasoris; ex defensione mea. Et hactenus de tertia parte. In quarta vero parte, disputanda erat quæstio. An iudex qui per iniuriam extorsit confessionē à reo, possit procedere ad illius punitionem. Sed quia similis quæstio tractabitur de teste in quæstione sequenti, simul definietur ista.

ARTICVLVS III.

Vtrùm reo liceat iudicium per appellationem declinare.

AD Tertium sic proceditur. Videtur, quòd reo non liceat iudicium declinare per appellationem. Dicit. n. Aposto. Rom. 13. Omnis anima potestatibus sublimioribus subdita sit. Sed reus appellando, recusat subijci potestati superiori, scilicet iudici. Ergo peccat.

2. Præterea. Maius est vinculum ordinariæ potestatis, quā propriæ electionis. Sed sicut legitur † 2 quæst. 6. A iudicibus quos communis consensus elegerit, non liceat prouocare. Ergo multo minus licet appellare à iudicibus ordinarijs. [2. q. 6 ca. à iudicibus.]

3. Præterea. Illud quod semel est licitū, semper est licitum. Sed non est licitum appellare post decimum diem, neque tertio super eodem. Ergo videtur quòd appellatio non sit secundum se licita.

Sed contra est, quòd Paulus Cæsarem appellauit, ut habetur Act. 25.

Respondeo dicēdum, quòd duplici de causa contingit aliquem appellare. Vno quidem modo, confidentia iustæ causæ: quia videlicet iniustè à iudice grauatur. Et sic licitum est appellare. Hoc enim est prudenter euadere. Vnde † 2. quæst. 6. dicitur: Omnis oppressus, liberè sacerdotū, si voluerit, appellet iudicium, & à nullo prohibeatur. Alio modo aliquis appellat causa afferendæ moræ, ne contra eum iusta sententia proferatur. Et hoc est calumniosè se defendere, quod est illicitum, sicut † dictum est. Facit enim iniuriam & iudici, cuius officium impedit; & aduersario suo, cuius iustitiam quantum potest perturbat; ideo sicut dicitur 2. quæst. 6. omni modo puniendus est, cuius appellatio iniusta pronuntiatur. [2. q. 6. ca. omnis oppressus.] [Art. præcedenti.]

Ad primum ergo dicendum, quòd potestati inferiori intātum aliquis subijci debet, inquātum ordinem superioris seruat, à quo si exorbitauerit, ei subijci non oportet; puta si aliud iusserit Procōsul, & aliud Imperator, ut patet per † Gloss. Roma. 13. Cum autem iudex aliquem iniuste grauat, quantum ad hoc relinquit ordinem superioris potestatis, secundum quam necessitas sibi iustè iudicandi imponitur. Et ideo licitum est ei, qui cōtra iustitiam grauatur, ad directionem superioris potestatis recurrere, appellando vel ante sententiam, vel post. Et quia non præsumitur esse rectitudo, vbi vera fides nō est, ideo nō licet catholico ad infidelem iudicem appellare, secundum illud 2. q. 6. † Catholicus qui causam suam siue iustam, siue iniustam ad iudicium alterius fidei iudicis prouocauerit, excommunicetur. Nam & Apostolus arguit eos, qui iudicio contendebant apud infideles. [Aug. ser. 6. de ver. domi. 10.] [2. q. 6. ca. catholicus.]

Ad secundum dicēdū, quòd ex proprio defectu vel negligētia procedit, quòd aliquis sua sponte se alterius iudicio subijciat, de cuius iustitia non confidit. Leuis etiam animi esse videtur, vt non permaneat in eo quod semel approbauit. Et ideo rationabiliter denegatur subsidium appellationis à iudicibus arbitrarijs, qui non habent potestatem, nisi ex consensu litigantium,

tium.Sed potestas iudicis ordinarij nō dependet ex consensu illius, qui eius iudicio subditur, sed ex auctoritate Regis & principis, qui eum instituit. Et ideo contra eius iniustum grauamen lex tribuit appellationis subsidium.Ita ꝙ etiam si sit simul ordinarius & arbitrarius iudex, potest ab eo appellari: quia videtur ordinaria potestas occasio fuisse, quòd arbiter eligeretur,nec debet ad defectum imputari eius, qui consensit in eum sicut in arbitrū, non ut in eum, quem princeps iudicem ordinarium dedit.

Ad tertium dicēdum, quòd æquitas iuris ita subuenit vni parti, ꝙ altera non grauetur. Et ideo tempus decem dierū concessit ad appellandum, quod sufficiens æstimauit ad deliberandum, an expediat appellare. Si verò non esset determinatū tempus, in quo appellare liceret, semper certitudo iudicij remaneret in suspenso: & ita pars altera damnificaretur. Ideo autē non est concessum vt tertiò aliquis appellet super eodem: quia non est probabile, totiēs iudices à recto iudice declinare.

SVMMA ARTICVLI.

PRima conclusio. Licitum est appellare ex confidentia iustæ causæ, quando aliquis grauatur à iudice. Secunda conclusio. Non est licitum appellare causa afferendæ moræ, ne contra ipsum sententia iusta proferatur.

COMMENTARIVS.

COnclusiones huius articuli habētur expressè. 2.quæst.6. De materia huius articuli, extant tituli in vtroq; iure, de appellationibus, & Summistæ etiam tractant in verbo, appellatio. Nobis tamē pro foro conscientiæ pauca sufficient. Primò. Nota, differentiam esse inter appellationem & supplicationem: quòd appellatio est ad superiorem iudicem, supplicatio vero est ad eundem iodicem qui tulit sententiam: quæ quidem licita est, etiā si sententia fuerit iusta, quoniam finis illius est, vt iterum uideatur causa, si forte sit locus misericordiæ aut mitigationis. Secundò, Nota, quòd licitum est appellare à sententia iusta secundum allegata & probata, quando reus habet nouam iuris aut facti probationem, quā non potuit in tempore coram iudice inferiore proponere. Ratio huius est, quia iste appellat, ex confidentia iustæ causæ, neque impedit officium iudicis neque perturbat iustitiam aduersarij. Tertiò. Nota, quòd qui appellat à sententia inferioris iudicis, quæ omni ex parte scitur esse iusta: peccat cōtra iustitiam commutatiuam contra iudicem ipsum, cuius officiū impedit, & contra partem contrariam cuius officiū perturbat: & tenebitur ad restitutionem totius damni quod patitur, & ipse iudex, & pars contraria.

A nam autem quadrupli, quæ habetur in capit. omnino. 2.q.6. non tenetur soluere, nisi condemnatus de iniusta appellatione.

Dubium est. An condemnatus à iudice inferiore secundum quandam opinionem probabilem circa ius, sciat ꝙ iudex superior habet oppositam opinionem: an sit licitum appellare illum. Pro parte negatiua est argumentum, Quia sic appellans imponit falsum crimen inferiori iudici, scilicet quod fecerit sibi iniuriam: ergo non est licitum. Ad hoc dubium, aliqui respondent vniuersaliter, quod non est licitum. Sed nobis aliter videtur respondendum & sit prima conclusio. Si opinio quam sequutus est iudex B inferior est minus probabilis, licitum est appellare. Ratio est: quia iudex inferior tenetur sequi opinionem probabiliorem circa ius, vt ostendimus supra. q.63.artic.3. Secundò probatur. Etiam supposita opinione illorum qui tenent, quòd iudex licitè potest sequi opinionem probabilem, relicta probabiliore. Arguitur sic. Reus in tali casu appellat ex confidentia iustæ causæ, neque imponit falsum crimen iudici inferiori, sed tantum obijcit quod sequutus est opinionem minus probabilem circa ius, & quod vult hoc examinare in superiori tribunali. Item non perturbat iustitiam partis contrariæ, sed intendit, ut sua iustitia fiat clarior.

C Secunda conclusio. Si iudex inferior iudicet secūdum opinionem probabiliorem, & hoc constet ipsi condemnato, non est ei licitum appellare. Ratio est, quia iniuriam facit iudicē qui rectissimè facit suum officium, & perturbat iustitiam alterius partis.

Tertia conclusio. Si opiniones circa ius fuerint æquè probabiles, & nullus sit in possessione, poterit tunc condemnatus appellare superiorem iudicem. Primo, quia poterit allegare se pati iniuriam, nam in tali casu sententia iusta erat vt diuideretur substantia de qua litigabatur, ut nos probauimus supra quæstione 63. arti. 3. Item poterit allegare absque iniuria iudicis, quod iudex tulit sententiam sibi contrariam D secundum quādam opinionem iuris quam reputat falsam, & quòd intendit vt hoc examinetur à superiori tribunali. Notandum est etiam, quòd populares litigantes, bona fide appellant quādo sequuntur sententiam sui aduocati: quia illi non tenentur scire subtilitates iuris. Denique notandum est, religiosis omnibus interdictam esse appellationem à suis prælatis iure communi, ut patet in cap. ad nostram, & in cap. reprehensibilis. & capit. cum speciali. de appellationibus. Sed tamen singuli religiosi seruabunt suas constitutiones. Ratio aūt quare iure cōi denegata sit appellatio religiosis, sumitur ex bono cōi religionis, quod consistit in quadā simplicitate obediētiæ & E trāquillitate: eo uel maximè, ꝙ religiosi in sua professione renunciant iuri appellādi sicut renūtiāt possessionibus: relinquitur tamen illis locus querelæ.

ARTICVLVS IIII.

Vtrùm liceat condemnato ad mortem se defendere, si possit.

AD Quartum sic proceditur. Videtur, ꝙ liceat condemnato ad mortem se defendere, si possit. Illud .n. ad quod natura inclinat, semper est licitum, quasi de iure natu

rali exiſtens. Sed naturæ inclinatio eſt ad reſiſtendum corrumpentibus, non ſolùm in hominibus & animalibus: ſed etiam in ſenſibilibus rebus. Ergo licet reo cōdēnato reſiſtere, ſi pōt, ne tradatur in mortē.

2. Preterea. Sicut aliquis ſententiā mortis cōntra ſe latam ſubterfugit reſiſtendo, ita etiam fugiendo, Sed licitum eſſe videtur, quòd aliquis ſe à morte per fugam liberet: ſecundum illud Eccl. 9. Longè eſto ab homine poteſtatem habente occidēdi, & non viuificandi. Ergo etiam licitum eſt reo reſiſtere.

3. Preterea. Prou. 24. dicitur: Erue eos qui ducuntur ad mortē, & eos qui trahuntur ad interitū, liberare ne ceſſes. Sed plus tenetur aliquis ſibi, quā alteri. Ergo licitū eſt, ꝙ aliquis cōdemnatus, ſeipſum defendat, ne in mortem tradatur.

Sed cōtra eſt, qđ dicit Apoſt. Rom. 13. C Qui ptāti reſiſtit, Dei ordinationi reſiſtit: & ipſe ſibi damnationē acqrit. Sed cōdēnatus, ſe defendendo, ptāti reſiſtit, quantum ad hoc, in quo eſt diuinitus inſtituta ad uindictam malefactorum, laudem uerò bonorum. Ergo peccat ſe defendēdo.

Reſpondeo dicendum, ꝙ aliquis damnatur ad mortem dupliciter. Vno modo iuſtè; & ſic non licet cōdemnato ſe defendere. Licitum. n. eſt iudici eum reſiſtētem D impugnare. Vnde relinquitur, ꝙ ex parte eius ſit bellū iniuſtum. Vnde indubitàter peccat. Alio mō condēnatur aliquis iniuſtè, & tale iudicium ſimile eſt violentiæ latronum: ſcđm illud Ezech. 22. Principes eius in medio illius quaſi lupi rapientes prædam, ad effundēdū ſanguinē. Et ideo ſicut licet reſiſtere latronibus: ita licet reſiſtere in tali caſu malis principibus, niſi fortè propter ſcandalum vitandum, cùm ex hoc aliqua grauis turbatio timeretur.

Ad primū ergo dicendū, ꝙ ideo homini data eſt ratio, vt ea, ad quæ natura inclinat, non paſſim, ſed ſecundum rationis ordinem exequatur. Et ideo non quælibet defenſio ſui eſt licita, ſed ſolum quæ fit cū debito moderamine.

Ad ſecundū dicēdū, ꝙ nullus ita cōdēnatur, ꝙ ipſe ſibi inferat mortē, ſed ꝙ ipſe mortē patiatur. Et ideo nō tenetur facere id, vnde mors ſequat: quod eſt manere in loco, vnde ducatur ad mortē. Tenetur ta- A men nō reſiſtere agēti, ꝙ n patiatur qđ iuſtū eſt cū pati. Sicut ēt ſi aliquis ſit cōdemnatus, vt fame moriatur, nō peccat, ſi cibū ſibi occultè miniſtratum ſumat, quia non ſumere, eſſet ſeipſum occidere.

Ad tertium dicendū, ꝙ per illud dictū Sapientis nō inducitur aliquis ad liberandum alium à morte contra ordinem iuſtitiæ, vnde nec ſeipſum contra iuſtitiam reſiſtendo aliquis debet liberare à morte.

B

SVMMA ARTICVLI.

PRima concluſio. Si ſententia eſt iuſta non eſt licitum ſe defendere. Probatur. Nam alias daretur bellum iuſtum ex utraque parte. Secunda concluſio. Si ſententia ſit iniuſta, licitum eſt ſe defendere, niſi graue ſcandalum ſequeretur in republica. Ratio eſt, quia iure naturæ, unicuique datum eſt, uim vi repellere.

C

COMMENTARIVS.

DVbitatur circa iſtas concluſiones, An innocens damnatus ad mortem per ſententiam ſecundum allegata & probata iuſtam, poſſit ſe ipſum defendere? Pro parte negatiua arguitur primo. Talis ſententia eſt iuſta: ſed ſecundum doctrinam D. Thomæ in prima concluſione, quando ſententia eſt iuſta nemo poteſt ſe defendere: ergo, &c. Secundò. Iudex ſciens innocentiam damnati per ſcientiam particularem, poteſt, imo tenetur exequi ſententiam datam: ergo innocens non poteſt ſe defendere. Patet D conſequentia: quia alias dabitur bellum iuſtum ex vtraq; parte ſecluſa omni ignorantia. Tertiò. Si innocens ille defendendo ſe, percutiat iudicem, poſtea punietur, etiam ſi conſtet de illius innocentia, ergo. Quartò. In tali defenſione, ſemper eſt ſcandalum & perturbatio reipublicæ: ergo nunquam eſt licita talis defenſio. Pro parte uero affirmatiua arguitur primo. D. Thom. dicit in ſecunda concluſione, ꝙ quādo ſententia eſt iniuſta, licitum eſt ſe defendere; ſed in tali caſu ſententia ſecundum rem eſt iniuſta, quia fundatur in falſa præſumptione: ergo, &c. Secundò. Licitum eſt vnicuique innocenti ſe defendere, etiam ab altero innocente, qui per ignorantiam E inuadit: ergo in illo caſu licitum erit innocenti condemnato ſe defendere à iudice, etiam innocenti. Tertio. Innocentes qui ſunt in ciuitate, quæ bello iuſto impetitur: poſſunt ſe defendere ab illis, qui iuſtè pugnant: ergo etiam in caſu poſito. Quartò. Si iudex ſciat innocentiam damnati, tenetur adhibere omnē diligentiam ad liberandum illum ſecluſo ſcandalo: ergo ubi non fuerit ſcandalum, iudex poterit diſſimulare, & tenebitur, & non impugnare innocentē: aliās erit bellum iniuſtum ex parte iudicis. Ad hoc dubium reſpondet Soto lib. 5. de Iuſtitia. q. 6. artic. 4. negatiuè, ſed Victoria præceptor eiuſdem, tenet partem affirmatiuam.

PRO deciſione, ſit prima concluſio. Nomine iniuſtæ ſententiæ intelligit Diuus Thomas, ſentētiam quæ profertur contra ordinem iuris. Probatur, quia comparat illam violentiæ latronum, ſententia autem quæ profertur ſecundum allegata & probata, non

ta, non potest comparari violentiæ latronum, etiam si detur contra innocentes. Vnde relinquitur, quòd nomine sententiæ iustæ, in prima conclusione, intelligit sententiam quæ profertur secundum allegata & probata, siue detur contra innocentem, siue contra nocentem.

Secunda conclusio. Damnatus innocens potest per se loquendo se defendere in casu dubij propositi. Probatur, quia talis sententia nulla est in foro conscientiæ, neq; confert verum ius accusatori aut iudici, vt habet communis opinio: ergo per se loquendo poterit condemnatus ille se defendere, nisi obstet aliqua circunstantia boni vel mali publici. Secundò. Si per talem sententiam ille innocens esset condemnatus pœna pecuniaria, poterit adhibere omnem industriam, ne soluat pecunias, & abscondere bona sua: ergo in casu ubi agitur de periculo vitæ, poterit se defendere. Et confirmatur, quia si semel intulerit illas pecunias, & postea constiterit de illius innocentia, tenebitur Fiscus restituere illi bona sua absq; noua sententia: ergo prior sententia nulla fuit, ac per consequens poterit se defendere. Tertiò, sententia excommunicationis, quæ profertur secundum allegata & probata, fundatur tamen in falsa præsumptione, non obligat in foro conscientiæ, & sic excommunicatus poterit se gerere ut nõ excommunicatus secluso scandalo, ergo. Eadem est ratio in casu posito. Ex quo sequitur corollarium, quod ille innocens poterit occidere iudicem in sui defensione, secluso scandalo: si vero fuerit scandalum, erit graue peccatum defendere se per vim, & quia semper est eiusmodi scandalum, quando aliquis se defendit in casu proposito: ideo D. Thom. non apposuit illam exceptionem in prima conclusione, sed apposuit illam in secunda conclusione: quia in illo casu multoties non erit scandalum defendere se ab iniquo iudice & tyranno.

Ad argumenta in contrarium. Ad primum distinguo maiorem: sententia illa est iusta secundum allegata & probata, quatenus fundatur in falsa præsumptione, concedo: sed secundum rem nego. Et ad minorem respondetur, quod D. Tho. loquutus est vniuersaliter, comprehendendo etiam sententiam iustam secundum allegata & probata: quia semper aut fere est scandalum, si quis se defendat contra huiusmodi sententiam.

Ad secundum, nego antecedens. Si iudex poterit sine scandalo sententiam non exequi: tunc enim erit bellum iniustum ex parte iudicis.

Ad tertium. Concedo antecedens, quia præsumitur culpa saltem scandali: sed negatur consequentia: quia vt habetur in regula, Sine culpa, de regulis iuris in sexto, licitè potest aliquis puniri sine culpa, non tamen sine causa.

Ad quartum respondetur, quod quando fuerit scandalum, non erit licitum se defendere.

Ad argumenta pro parte affirmatiua, concedimus intentum, quatenus probant nostram secundam conclusionem. Sed tamen circa solutionem ad secundũ, disputat Caietanus quæstionem circa condemnatũ ad mortem, an possit fugere? Et circa condemnatum ad potionem veneni, an teneatur illam sumere: & an condemnatus ad mortem famis, possit licitè comedere.

Nos autem per propositiones dicemus ad singula. Prima propositio: Licitũ est cuilibet fugere de carcere: etiam si ex fuga illius sequatur aliquod damnũ custodibus carceris. Ratio est: quia illud damnum est effectus per accidens & præter intentionem fugientis, cum ipse vtatur iure suo.

A Secunda propositio. Non est licitum fugere de carcere impugnando custodes. Ratio est, quia hoc esset repugnare iustitiæ legali in suis ministris.

Tertia propositio. Licitum est fugere de carcere rumpendo uincula & parietes. Ratio est, quia sic fugiens non facit vim alicui; eo quòd uis non fit nisi creaturæ rationali. Vnde quemadmodum damnatus ad bestias, potest feram occidere: ita etiam detentus in carcere poterit rumpere carcerem, absque illatione violentiæ. Ista conclusio est contra Gandauum quodlibeto. 9. artic. 25. Dicunt tamen Caietanus, & Soto, quòd ita fugiens tenebitur ad restitutionem damni in carcere illati: sed certè si ille erat condemnatus ad mortem, vel ad abscisionem membri, non tenetur ad aliquam restitutionem: quia erat in

B extrema necessitate: in qua omnia sunt communia, sicut non teneretur ad restitutionem equi quem fugiendo occidit.

Quarta propositio. Licitum est consulere incarcerato vt fugiat, & dare illi ad hoc industriam & instrumenta quibus carcerem frangat. Excipit Caietanus eos quibus incumbit ex officio & statu tueri publicam potestatem, ut sunt ministri iustitiæ, & in republica viri senatores. Ratio Caietani pro ista conclusione est: quia nullus prohibetur à cooperatione actus qui licitus est alteri, nisi per accidens ratione status aut officij: sicut non est licitum clerico cooperari ad causam sanguinis iustam. Et si quis obijciat con-

C tra Caietanum; quòd pari ratione sequeretur, licitũ esse rumpere carcerem, vt incarceratus fugiat: negat consequentiam. Nam dicit magnam esse differentiam, quod aliquis intus existens rumpat carcerem, vel quod aliquis extra existens rumpat domum carceris. Quia iste offendit publicam potestatem immediatè: ille autem utitur iure fugiendi, & per accidẽs rumpit carcerem. Hanc sententiam quantum ad secundam partem, scilicet, quòd est licitum dare instrumenta incarcerato, reijcit Soto lib. 5. de Iustitia. q. 6. artic. 4. Dicit namque quod quamuis sit licitum consulere: tamen non est licitum dare illi instrumenta: quia non est licitum rumpere carcerem cum illo: er-

D gò neque instrumenta præstare. Nauarro in Manuali capit. 25. num. 38. refert vtranque opinionem, & dicit opinionem Caietani esse tolerabilem ex æquitate quadam: sed opinionem Soti esse veriorem secundum iuris rigorem. Et ratio illius est, quia ab omnibus iudicantur peccare infringentes carcerem vt parent uiam fugientibus: ergo etiam dantes ad hoc instrumenta. Sed ex hoc statim sequitur, quod etiam peccant dantes consilium & industriam. Patet consequentia: quia magis influunt in effectum dantes consilium & industriam: quam dantes instrumenta. Quamobrem, nobis verior est sententia Caietani: sed eius ratio indiget expositione. Notandum

E ergo primo, quòd licet quædam opera si per se intenta sunt, siue vt finis, siue ut medium ad finem sint illicita: efficiuntur licita, quia sunt effectus per accidens alicuius bonæ actionis. Vt v.g. occidere hominem est illicitum vt intentum per se, nisi ab autoritate publica: at uero si quis occidit hominem, exercens defensionem suam cum moderamine inculpatæ tutelæ: non est illicitum. Similiter si quis fugiens feram, incurrit in hominem & præcipitat illum, non est homicida: quia exercet operationem fugiendi ad quam habebat ius: unde præcipitatio fuit effectus per accidens sequutus ex fuga. Si quis autem in eodem casu uidens amicum fugientem præcipitaret eundem hominem, ut pararet amico uiam: esset homicida, quia immediatè exercet operationem illicitam. Secundo notandum, quòd aliquando effectus

ille qui est per accidens respectu operãtis actionem sibi licitam efficitur per se intentus respectu alterius, qui intendit adiuuare ad illam actionem: vt in exemplo secundo immediatè posito. Ratio est, quia ista fuga in illo casu est tantum operatio vnius fugientis, vnde respectu illius, tãtum est effectus per accidens, præcipitatio hominis.

Tertio notandum, non esse verum vniuersaliter, vt si alicui est licita operatio, quòd cuilibet sit licitũ operari cum illo, eandem actionem vt cõcausa. Verbigratia, marito adulteræ condemnatæ per sententiam iudicis, licitum est illam occidere: & tamen nemini licitum est occidere illam simul cum illo: quãuis sit licitum consulere, vt occidatur & dare instrumenta. Ratio igitur Caietani, ita intelligenda est, quòd licitum sit adiuuare ad illam operationem, dãdo consilium aut instrumenta; non autem exercendo eandem actionem. Dicimus ergo, quòd cum ipsi incarcerato sit licitum fugere poterit quilibet consulere, vt fugiat, & dare illi instrumenta quibus possit parare viam fugæ, at nulli licebit rumpere carceres, vt incarceratus fugiat. Ratio est, quia ista operatio rumpendi carceres, solum erit licita quando fuerit effectus per accidens alterius bonæ actionis, ad quam homo habet ius.

Sed est argumentum contra tertiam & quartam conclusionem. Nam iure ciuili puniuntur pœna capitis effractores carcerum, vt patet in l. de his. ff. de effractoribus: ergo peccant mortaliter. Patet consequentia, nam tanta pœna non esset iusta, nisi pro peccato mortali. Ad hoc dicit Soto vbi supra, quòd fortè legislatores sequuti sunt opinionem illorum qui dicunt esse illicitum carceres rumpere. Vel secundo potest responderi & melius, quòd leges aliquando præsumunt culpam, etiam si nulla sit, & ita lex illa præsumit violentiam factam esse custodibus, quod potest colligi ex eo, quod ibidem dicitur, qui conspiratione facta cum cæteris, carceres effregerint. Vbi insinuatur factam fuisse vim custodibus, & subditur ibidem, qui per negligentiam custodium euaserint, leuius puniuntur: quod tamen intelligit Soto, si ruperit vincula, alias inquit, iniqua esset punitio.

Quinta conclusio. Condemnatus per sententiam iudicis iustam ad pœnam carceris, non potest licitè fugere. Ratio est, quia sicut tenetur exulare qui condemnatur ad exilium, & qui condemnatur, vt non exeat de ciuitate tenetur non exire: ita etiã, qui condemnatur ad pœnam carceris, tenetur non exire. Ratio huius est, nam quilibet tenetur obedire iustitiæ legali, in illis actionibus quas potest licitè exercere, ergo etiam &c. Ex hac vniuersalitate excipit Soto contra Caietanum, quãdo aliquis condemnatur ad carcerem dum morte plectendus erit, tunc enim poterit fugere. Quod probat ratio D. Thomæ in solutione ad secundum. Vnde & nos fecimus aliam exceptionem scilicet, quando quis damnatur ad carcerem perpetuum, vel ad durissimam seruitutem: vt si damnatur ad triremes. Ratio est, quia carcer perpetuus comparatur morti, vt habetur. l. antepenultima. ff. de regulis iuris. Item condemnatio ad triremes est acerbissimum tormentum. Ergo licitum est fugere, si potest absque resistentia administrantium. Item probatur, quia capti in bello iusto possunt licitè fugere non obstãte, quòd sunt serui iure gentium. Ergo & illi qui numerantur in nostro casu.

Circa prædictas conclusiones. Notandum, quod religiosis non est licitum fugere de carcere, quia illi sponte sua se abdicauerunt libertate vagandi: quare non debent esse melioris conditionis quantum ad hoc, qui sunt in carcere; quam alij religiosi: sed illi A non possunt fugere. Ergo neque illi. Hinc excipiunt aliqui, nisi forte ageretur de periculo vitæ ipsius religiosi: tunc enim licitum esset illi fugere. Et hoc probat ratio Diui Thomę in solutione ad secundum. Possumus etiam ponere, aliam exceptionem, quando religiosus est condemnatus ad perpetuum carcerem, vel ad durissimam pœnam; tunc enim fugere licebit non ad vagandum, neque ad dimittendum habitum: sed ad quærẽdum aliquod remedium à superiori prælato, vel à summo Pontifice. Ratio huius exceptionis est, quia videtur nimis asperum & inhumanum, priuare religiosos recursu ad supremum prælatum in tanta angustia constitutos: satis B enim erit in fauorem religionis & voti solennis, quod non concedamus illis licentiam vagandi, sed quòd teneantur repræsentare se superiori Prælato, aut Pontifici, vt dictum est.

Sexta conclusio. Non est licitum condemnare reum, vt ipsemet sumat potionem mortiferam. Probatur, quia nemini licet se occidere: at qui illam potionem sumit se occidit, ergo, &c. Quomodo autem vniuersaliter sit verum, nemini licere se ipsum occidere: explicuimus supra quæstione 64. artic. 5. Hæc sententia est Caietani in hoc loco & Soto libro 5. de Iustitia. quæstione 6. artic. 4. cuius oppositum tenuit Victoria in relectione de homicidio. C num. 30. quia videbatur sibi quòd non magis se occidit qui bibit venenum: quam qui scandit scalas, vt se applicet ad actionem mortiferam, aut qui extendit collum ad ictum gladij. Item, quia si iudex potest condemnare reum, vt moriatur per venenum, & cogere illum vt aperiat os, & velit, nolit, deglutiat venenum: non videtur esse ratio sufficiens, quę ostendat non esse licitum, quod ipsemet hauriat. Nihilominus nobis probabilior videtur sententia Caietani, & est communior, & ratio non potest melior afferri, quam illa quæ adducta est: & ad argumentum in contrarium respondetur, quòd ascendere in scalas, non est actio occisiua, & extendere D collũ potius est pati, aut parare se ad actioné mortis: at vero sumere venenum ex se actio occisiua est.

Ad secundum respondetur, quòd sicut iudex potest per vim decollare reum, ipse autem reus non potest se decollare. Ita non potest reus venenum bibere, nisi forte inuitus & coactus. Sed maior difficultas est, vtrum sit licitum condemnato ad mortem famis, non comedere cibos sibi oblatos? Videtur quod teneatur comedere. Primo, nam Diuus Thomas in solutione ad secundum, dicit, quòd non comedere esset seipsum occidere. Sed nemini licet se-E ipsum occidere, quin potius tenetur quis propriam vitam tueri, ergo iste talis condemnatus ad mortem famis tenetur comedere oblatos sibi cibos, vt propriam vitam tueatur. Secundò. Omnis homo tenetur vitam seruare per sumptionem cibi non prohibiti: sed ipse iudex non prohibet per sententiam, vt ipse comedat, sed quod non dentur illi cibi; ergo, &c. Hæc sententia est Caietani in hoc loco, & Victoriæ vbi supra, numero 2. Oppositum tenet Soto loco citato: & ratio eius est, quia reus potest non fugere de carcere, etiamsi sit licitum ei fugere, ergo poterit non comedere, etiam si sit ei licitum comedere; Non enim videtur quòd magis se occidat iste quam ille.

Item, quia nõ comedere potius est nõ conseruare vitam quã se occidere: sed quando est causa iusta licitum est non conseruare vitam, ergo &c. Probatur consequentia. Quia satis iusta videtur causa obedire sententiæ ex virtute iustitiæ legalis.

Nihilominus probabilior & verior videtur opi-

nio domini Caietani: quãuis fortaſſe poſſet vtrũq; problematicè ſuſtineri. Ratio autem noſtra eſt, quia vix poteſt reſponderi ad verba D.Tho.allata. Item, quia ſecundùm omnium ſententiam, licitum eſt in illo caſu comedere. At vero difficultas eſt inter Doctores, An ſit peccatum mortale non comedere: ergo tutius eſt comedere, ergo hoc debet facere.

Ad primum in oppoſitum nego conſequentiam, & eſt diſcrimen quod non ſugere eſt expectare mortem ab intrinſeco inſligendam: at verò non comedere, eſt expectare mortem ab intrinſeco efficiendam, abſque aliqua cauſa virtutis iuſta.

Ad ſecundum reſpõdetur, ꝙ non eſt ibi cauſa virtutis obedientiæ ad iuſtitiam legalẽ: quia ſentẽtia nõ B præcipit, vt ego non comedam: eſſet enim iniqua talis ſententia: ſed tantum præcipit, vt nemo mihi cibos miniſtret. Sed contra, ergo alij tenentur dare illi cibũ. Patet ſequela. Quia licitum eſt illi dare cibũ, & ille eſt in extrema neceſſitate, ergo tenẽtur. Reſpõdetur, nego ſequelam & conſequentiam: & ratio eſt, quia ſententia prohibet dare cibos condemnato, & quamuis per ſe non obliget niſi miniſtros iuſtitiæ ad exequutionem ſententiæ: tamen ipſo facto deobligat omnes alios, ita vt non teneantur ſuccurrere illi damnato, & liceat illis permittere, vt ſententia exequutioni mandetur. De qua re vide D. Thom. 2.2.quæſt. 31. art. 2. ad tertium, vbi dicitur, quòd non C tenemur dare cibum ei qui ſecundùm iuſtitiam patitur famem.

Sed adhuc ſupereſt difficultas circa eandem ſolutionem ad ſecundũ, An teneatur ſugere dãnatus ad mortem, ſi cõmodè poteſt? Videtur, quòd teneatur. Nam D.Tho. dicit, Nemo ita condemnatur, vt ipſe ſibi inferat mortem, ſed vt mortem patiatur: & ideo non tenetur facere id vnde mors ſequitur, quod eſt manere in loco vnde ducatur ad mortem. Hinc infertur, quod manere in illo loco eſſet ſeipſum interficere, ergo &c. Reſpondetur, quòd D.Tho. duo dicit, Alterum eſt, quòd nemo poteſt ita condemnari, vt ſeipſum interficiat: alterum eſt, quod poteſt obligari, vt patiatur mortem. D Ex hoc ſecundo infert D. Tho. quod licitum eſt fugere, & quod non tenetur manere in carcere, quando poteſt fugere ſine reſiſtẽtia ad miniſtros iuſtitiæ. Et nõ eſt, quia tũc ipſum manere nõ eſt paſſio illata à miniſtro iuſtitię, vnde non tenebitur manere niſi quando per actualem actionem cogitur manere. Et hæc de iſta quæſtione.

QVAESTIO LXX.
De iniuſtitia teſtium.

DEinde conſiderandum eſt de iniuſtitia pertinente ad perſonam teſtis. Et circa hoc quæruntur quatuor.

ARTICVLVS I.
Vtrùm homo teneatur ad teſtimonium ferendum.

D Primum ſic proceditur. Videtur quòd homo non teneatur ad teſtimonium ferendum: Dicit enim Aug. in quæſtio- A nibus Geneſ. † 9 Abraham dicens de vxore ſua: Soror mea eſt, veritatem celari voluit, non mendacium dici. Sed veritatem celando, aliquis à teſtificando abſtinet. Ergo non tenetur aliquis ad teſtificandum. Q.26. in Gen. & li. 22. cõt Fauſtum. ca. 33.

2. Præterea. Nullus tenetur fraudulenter agere. Sed Prouerbiorum. 11. dicitur: Qui ambulat fraudulenter, reuelat arcana: qui autem fidelis eſt, celat amici com- B miſſum. Ergo non tenetur homo ſemper ad teſtificãdum, præſertim ſuper his, quæ ſunt ſibi in ſecreto ab amico commiſſa.

3. Præterea. Ad ea quæ ſunt de neceſſitate ſalutis, maximè tenentur clerici & ſacerdotes. Sed clericis & ſacerdotibus prohibetur ferre teſtimonium in cauſa ſanguinis. Ergo teſtificari non eſt de neceſſitate ſalutis.

C Sed contra eſt, quod Auguſt. dicit: Qui veritatem occultat, & qui prodit mendacium, vterque reus eſt. Ille, quia prodeſſe non vult: hic, quia nocère deſiderat.

Reſpondeo dicendum, quòd in teſtimonio ferendo diſtinguendum eſt: quia aliquãdo requiritur teſtimoniũ alicuius, aliquando nõ requiritur. Si requiritur teſtimoniũ alicuius ſubditi autoritate ſuperioris, cui in his, quę ad iuſtitiã pertinent, D obedire tenetur: non eſt dubium, quin teneatur teſtimoniũ ferre in his in quibus ſecundum ordinem iuris teſtimonium ab eo exigitur, puta in manifeſtis, & in his de quibus infamia præceſſit. Si autem exigitur ab eo teſtimonium in alijs, puta in occultis, & de quibus infamia non pręceſſit, nõ tenetur ad teſtificandum: ſi verò requiratur eius teſtimonium non autoritate ſuperioris, cui obedire tenetur, tunc diſtin- E guẽdum eſt, quia ſi teſtimoniũ requiratur ad liberãdum hominẽ, vel ab iniuſta morte ſeu pœna quacunq;, vel à falſa infamia, vel ab aliquo damno, tunc tenetur homo ad teſtificandum. Et ſi eius teſtimonium non requiratur, tenetur facere quod in ſe eſt, vt veritatẽ denunciet alicui qui ad hoc poſſit prodeſſe. Dicitur .n. in Pſal. 81. Eripite pauperem, & egenum de manu peccatoris liberate. Et Prouer. 24. Erue eos qui ducuntur ad mortẽ: & Roman. 1. dicitur: Digni ſunt morte non ſolùm qui faciunt, ſed etiam qui cõſentiunt facientibus. Vbi

dicit

Ad gloss. Ambrosij In lib. 10 ... [illegible] dicit † Glos. Consentire, est tacere cùm possis redarguere. Super his verò quæ pertinent ad condemnationem alicuius, non tenetur aliquis ferre testimonium, nisi cū à superiori compellitur secundum ordinem iuris. Quia si circa hoc veritas occultetur, nulli ex hoc speciale damnum nascitur. Vel si immineat periculum accusatori, non est curandum, quia ipse in hoc periculum sponte se ingessit. Alia autem ratio est de reo, cui periculum imminet eo nolente.

Ad primum ergo dicendum, quod Augustinus loquitur de occultatione veritatis in casu illo, quando aliquis non compellitur superioris autoritate veritatem propalare, & quando occultatio veritatis est nulli specialiter damnosa.

Ad secundum dicendum, quòd de illis quæ homini sunt commissa in secreto per confessionem, nullo modo debet testimonium ferre quia huiusmodi non scit vt homo, sed tanquam Dei minister, & maius est vinculum sacramenti quolibet hominis præcepto. Circa ea verò quæ aliter homini sub secreto cōmittuntur, distinguendum est. Quandoque enim sunt talia, quæ statim cum ad notitiā hominis venerint, homo ea manifestare tenetur, putà si pertinent ad corruptionem multitudinis spiritualem vel corporalem, vel in graue dānum alicuius personæ, vel si quid aliud est huiusmodi, quod quis propalare tenetur vel testificando, vel denunciando. Et contra hoc debitum obligari non potest per secreti commissum, quia in hoc frangeret fidem, quam alteri debet. Quandoque verò sunt talia quæ quis prodere non tenetur, vnde potest obligari ex hoc, quòd sibi sub secreto committuntur, & tunc nullo modo tenetur ea prodere, etiam ex præcepto superioris, quia seruare fidem est de iure naturali. Nihil autem potest præcipi homini contra id quod est de iure naturali.

Ad tertium dicendum, quòd operari vel cooperari ad occisionem hominis non competit ministris altaris, vt suprà † dictū est. Quæst. 64. art. 4. Et ideo secundum iuris ordinem compelli non possunt ad ferendum testimonium in causa sanguinis.

A

SVMMA ARTICVLI.

Prima conclusio. Si secundùm ordinem iuris requiritur testimonium a proprio iudice, tenetur ferre.

Secunda conclusio. Si requiratur contra ordinem iuris, non tenetur testificari.

Tertia conclusio. Si testimonium sit necessarium ad liberandum hominem ab iniuria, vel damno: tenetur testificari etiam non postulatus ab aliquo, neque rogatus.

Quarta conclusio. Quando agitur tantum de cōB demnatione alicuius, non tenetur ferre testimoniū, nisi compulsus à iudice secundum ordinem iuris, etiam si accusatori periculum immineat.

COMMENTARIVS.

De hac materia extant tituli de testibus in vtroque iure, & in decreto causa 3. & 4. per multas quæstiones. Soto lib. 5. de iustitia, quæst. 7. & relectione de tegen. membro 2. q. 6. Nauarro in manuali, cap. 25. nu. 40. Nos vero hanc materiam in quinque C partes diuidemus. In prima differendum erit, quando iudex iuste interrogat testem.

Dubitatur primò ad quid teneatur testis? Pro cuius decisione sit prima conclusio. Quando iudex procedit per viam accusationis, aut denuntiationis: necessarium est, quòd præcesserit ipsa accusatio, vel denuntiatio iusta in foro exteriori. Hæc est communis sententia, & probatur ex definitione viæ accusationis, est enim via accusationis quando proceditur ab ipsa accusatione, tanquam à principio, ergo necesse est vt præcedat accusatio. Sed tamen explicatur illa propositio. Diximus enim, quòd præcedat accusatio in foro exteriori iusta, quia potest contingere, vt D accusatio sit iniusta in foro conscientiæ, eo quòd accusator poterat & tenebatur corrigere delinquentem, & ita prouidere bono communi: & nihilominus illa accusatio erit iusta in foro exteriori, & iudex tenetur illam admittere, si accusator instat. Probatur, quia iudex est custos boni publici, & debet procedere secundum ius commune, ergo debet admittere & acceptare accusationem quam admittunt ipsa iura. Et confirmatur. Accusator habet in foro exteriori ius ad accusandum illud, quod probare promittit, ergo iudex debet admittere in eodem foro ilE lam accusationem, aliàs merito puniretur ille iudex si non admitteret talem accusationem: quia non rectè fecit officium suum. Et notandum est, quòd iste est vnus de multis casibus, in quibus iudex potest interrogare testem specialiter de ipso reo, & tamen nō potest interrogare ipsum reum, An fecerit crimen: donec iam habeat vnum testem saltem, vel habeat indicia certa, quæ suppleant vicem vnius testis.

Sed tamen contra propositionem & explicationem eius arguitur primò. Nam D. Tho. dicit in artic. quod tunc iudex interrogat secundùm ordinem iuris, quando crimen est manifestum, & quādo interrogat in his in quibus infamia præcessit: ergo non sufficit accusatio ad interrogandum testem iuridice, si crimen non est notorium, vel præcessit infamia de illo. Secundò. Si iudex sciat accusatorem iniquè agere in foro conscientiæ accusando, tenetur illum fraternaliter corrigere seorsum, ergo non tenetur admittere statim accusationē illam. Patet consequentia. Quia aliàs consentiret cū iniquitate accusatoris.

Ad

Ad primum respondetur, ex eadem D. Thom. in q. 68. artic. 1. ad tertium, vbi ait, ꝙ non est omnino secretum quod per sufficientes testes probari potest. Notádum est enim quod manifestum habet gradus, quorum vnus est, quando aliquid potest probari, vel proponitur probandum in iudicio. Quod autem dicit D. Thom. in his de quibus infamia præcessit, non intelligatur, vtrumque simul esse necessarium, scilicet, quod sit crimen manifestum, & quòd sit infamia de illo: sed alterum sufficere ad interrogandum testem. Secundò respondetur, quòd accusatio legitimè facta in foro exteriori, sufficienter infamat ipsum reum, & nisi se purgauerit iuridicè de illo crimine, manebit infamatus. Ad secundum respondetur, cócedo antecedens & nego consequentiam si accusator non corrigitur, sed adhuc instat accusare: tunc enim iudex tenebitur acceptare accusationem, vt persona publicá, etiam si sciret testes esse falsos, & accusatum esse innocentem: non enim attinet ad iudicem quatenus est persona publica, considerare ea quæ sunt per accidens ad iudicium publicum: quia ipse est custos iuris communis & distributor illius secundùm allegata & probata.

Secunda conclusio. Quando iudex procedit per viam inquisitionis siue generalis, siue specialis: licitum est interrogare testem in omnibus casibus, in quibus diximus esse licitum interrogare reum, vt diximus in quæstione. 69. & multo magis militant rationes & testimonia quæ ibi adduximus pro illa propositione, quanto facilius est dicere peccatum alienum, quam proprium.

Tertia conclusio. Quando crimen vergit in detrimentum reipublicæ, vel etiam priuatæ personæ notabiliter, & adhuc est in fieri vel expectatur vt fiat: licitum est interrogare testem, vt dicat in particulari, Quis nam sit ille reus. Probatur. Quia iudex multo magis tenetur prouidere bono communi & defendere innocentem, quam quislibet alius particularis: sed quilibet alius tenetur in illo casu prouidere bono communi, aut defendere innocentem reuelando criminosum per accusationem, vel denuntiationem si aliter non potest: ergo multo magis iudex poterit inquirere de illo criminoso. Minor patet ex tertia conclusione Diui Thomæ in articulo. Sed notandum est, quòd iudex non potest in illo casu inquirere in particulari de Petro, vel Paulo, etiam si sciat vt persona particularis quod ille reus est Petrus vel Paulus. Ratio est, quia Petrus non est infamatus neque accusatus vel denuntiatus. Itaque poterit iudex interrogare, scis in particulari quis parat insidias ciuitati, aut intendit occidere innocentem? Quod si iudex habeat indicia particularia contra aliquem inquantum persona particularis, ipse iudex poterit & tenebitur admonere testem seorsum extra iudiciũ, vt si aliquid scit de illo particulari, quòd indicet illud in iudicio, non autem poterit in publico iudicio interrogare de Petro, qui non est infamatus neque accusatus neque denuntiatus. Ratio huius asserti est lex charitatis quæ vnumquemque obligat ad defensionem boni publici & innocentis.

Secundò nota, quòd crimen dupliciter potest dici esse in fieri: Vno modo secundùm se formaliter, vt v.g. cum aliquis actualiter furatur, uel inuadit hominem: Alio modo quando in suo effectu adhuc damnificatur respublica vel innocés, vt v.g. quando quis non vult restituere quod accepit, vel etiam ex eo, ꝙ ille non proditur respublica perturbatur. Dicimus ergo, ꝙ sufficit ad ueritatem nostræ propositionis, ꝙ crimen sit in fieri isto secundo modo. Tale enim crimen est crimen læsæ maiestatis, vt habetur in com-

A mun sententia Iurisperitorum super Extrauagante, Ad reprimendum, quæ habetur in volumine iuris Ciuilis. Et nota, eandem esse sententiam communem de crimine læsæ maiestatis diuinæ, vt v.g. de heresi, & de sacrilegijs quæ uehementer perturbant Christianam religionem. Vt si aliquis imaginem crucifixi confringeret, aut incenderet domum sacram.

Quarta conclusio. Quando in processu inquisitionis quæ fit iuridicè, detegitur incidenter aliud crimen ipsius rei, etiam si sit disparatum: licitum est interrogare testem de illo crimine, & testis tenebitur respondere. Hæc conclusio est contra Soto relectione citata, membro. 2. quæst. 6. conclusione. 3. casu. 4. sed asseritur à Nauarro in relectione capitis inter
B uerba. 11. quæst. 3. num. 676. & est communis sententia Iurisperitorum, & probatur ex. l. quod euitandi. C. de conditionibus ob turpem causam. & l. penult. C. si aduersus libertatem. & Doctores Canonistæ super cap. 2. de confess. & cap. 2. de ordine. cognitionum, vniuersaliter dicuntur, quòd si crimen illud quod incidenter detegitur, est coniunctum cum alio crimine de quo fiebat iuridica inquisitio: potest in eodem iudicio puniri sine noua litis inchoatione: si autem illud crimen fuerit disparatum, non potest puniri in eodem iudicio sed poterit puniri per nouam inchoationem litis, inquirendo de illo crimine. Et hæc sententia omnino tenenda est, & est
C speciale argumentum ad hoc contra Soto. Nam ipse in relectione citata post primam conclusionem dubio. 2. tenet, quòd totum habetur ex iure positiuo, ꝙ requiratur infamia ad inquirendũ contra reum per viam inquisitionis. Vnde sic arguitur. Ius positiuum potest derogari per contrarium vsum, & per contrariam sententiam Iurisperitorum: sed est vsus communis & communis sententia, quòd fiat id quod dicimus in quarta conclusione, ergo, &c. Et denique sic arguitur. Etiam si teneamus, (quòd ego uerũ existimo) infamiam debere præcedere ad interrogandum in particulari de aliquo reo, secundùm quòd infamia supplet uicem accusatoris: tunc sic arguitur.
D Infamia eatenus necessaria est, quatenus supplet uicem accusatoris: sed detectio criminis in iudicio, etiam si incidenter contingat, sufficienter infamat hominem: ergo licitum erit interrogare testem.

Dubitatur secundò, an cùm crimen est manifestum & iam transactum, neq; est directè contra rempublicam neque est crimen læsæ maiestatis: sit licitum iudici inquirere testes, vt cognoscat reum de quo nulla præcessit infamia. V.g. Inuenitur cadauer hominis in platea, An sit licitum iudici interrogare quemlibet, scis, quisnam occiderit hunc hominem? ita vt interrogatio sit generalis ex parte personæ, specialis autem ex parte delicti.

E Pro parte negatiua arguitur primò. In illo casu nó est licitum interrogare, scis an Petrus occiderit, ergo neque interrogare, scis quis occiderit. Antecedens patet ex dictis in tertia conclusione. Consequentia probatur. Nam responsio testis debet esse specialis, ergo idem est acsi iudex interroget in speciali.

Secundò. Iudex interrogans testem illo modo, exponit illum periculo reuelandi reum, de quo nulla præcessit infamia, ergo peccat, &c. Ad hoc dubium respondet Soto negatiuè in relectione citata, quæst. 6. dubio. 4. post primam conclusionem, dicit tamen, quòd forte licitum est iudici interrogare de quibusdam indicijs & circunstantijs delicti, v. g. qua hora occisus est homo, aut quibus armis, quibus inuentis postea poterit interrogare de reo.

PRO

PRO decisione vero sit prima conclusio. Quando delictum est notorium, licitum est iudici inquirere reum generali inquisitione ex parte personæ. Hanc tenet Innocentius. 4. super cap. bonæ. de electione, quem sequuntur Iurisperiti. Hanc sententiam tenuit D. Thomas cum esset Bacchalaureus Parisius, vt refert Caiet. supra quæst. 69. ar. 2. Tenet eam Bartol. in l. 2. ff. ad l. Iuliam. de adult. & in l. fin. ff. de quibus, quem omnes legistæ sequuntur. Et probatur primò ex vsu communi omnium iudicum, quia ita faciunt, qui vsus sufficit derogare legem positiuam quæ præcepit, vt non nisi præcedente infamia inquiratur de reo, & hoc argumentum est efficax contra Soto, qui opinatur legem illam esse positiuam. Contra quem etiam arguitur secundò. Licitum est iudici quærere indicia, & postea ipsum reum, ergo iam sine infamia quæritur reus. Consequentia patet. Quia illa indicia & circunstantiæ non magis infamant ipsum reum, quam delictum notorium.

Tertiò. Nam alias, si iudex sciens delicta notoria, non inquireret reos, sed expectaret infamiam alicuius personæ perturbaretur pax & tranquillitas reipublicæ crebris facinoribus, nam pessimi quique auderent crimina perpetrare, ergo &c.

Quartò. Visitatoribus licitum est inquirere an subditi sciant aliqua delicta in communitate correctione digna, etiam vbi nulla præcessit infamia, ergo multo magis vbi delictum est notorium. Hanc conclusionem tenet Sylnest. verbo, inquisitio. §. 7. & Caiet. opusc. 17. responsionum, respons. 5.

Secunda conclusio. Quando crimen non est notorium, est tamen fama de illo: hunc ordinem seruabit index. Primo inquiret, an sit certum illud crimē: deinde quisnam fecit poterit interrogare in generali, sicut in prima conclusione dictum est.

Ad primum argumentum respondetur, nego cōsequentiam. Ad probationem respondetur, quòd si interrogatus sciat esse secretum quòd Petrus occidit, debet respondere se nescire. Neque enim iudex circa ordinem legis naturæ interrogat sed intendit ꝙ interrogatus faciat quod debet. Iudex enim facit suum officium pro bono communi.

Ad secundum aliqui dicunt, quòd iudex tenetur admonere interrogatum, ꝙ non intendit, vt reuelet quod non est licitum reuelare. Sed profectò non potest obligari iudex ex iustitia ad hāc admonitionem: quia exercet officium ministri reipub. pro bono cōmunitatis. Quod si interrogatus nescit respondere, sibi imputet, eo vel maxime quòd tali periculo se exposuit homicida, vnde illud inconueniens est per accidens respectu iudicis.

Dubitatur tertiò, An testis qui se abscondit sciens mandatum citatorium dimanasse à iudice quo vocatur ad iudicium teneatur ad restitutionem detrimēti quod incurrit pars in cuius fauorem vocabatur.

Arguitur primo pro parte affirmatiua. Quando edictum est generale præcipiens, vt omnis qui sciuerit certum crimen manifestet illud: tunc secundùm communem sententiam, qui non manifestat, tenetur ad restitutionem, ergo multo magis in nostro casu.

Arguitur secundò. Iudex vt persona publica iuste applicat testimonium vnius ciuis alteri in cuius fauorem ferendum est, ergo talis ciuis tenetur ex iustitia testificari.

Arguitur tertiò. Si alicui præcipiatur, ꝙ exhibeat scripturam publicam, & occultauerit eam, tenetur restituere parti litiganti omnia damna, ergo. Ob hæc argumenta Soto lib. 5. q. 7. art. 1. tenet partem affirmatiuam: & Nauar. Manual. cap. 25. nu. 44. & est

A ferè communis sentētia. Alij aiunt ꝙ si notificatum est testi mandatum, tenetur restituere: sin autem, non tenetur.

PRO decisione huius difficultatis sit prima conclusio. In casu posito in principio dubij, testis qui se occultat de industria ante notificationem mandati, peccat contra charitatem & contra iustitiam legalem. Contra charitatem quidem, quoniam tenetur proximo fauere absque proprio damno. Contra iustitiam verò legalem, quia tenetur correspondere ipsi reipublicæ in rebus necessarijs gubernationi, quando fuerit interrogatus: sed ille se abscondit ne hoc faciat: ergo peccat contra iustitiam legalem. B Erit autem peccatum mortale vel veniale pro grauitate materiæ.

Secunda conclusio. Testis ex eo solum, quòd non reddit testimonium occultando se postquā scit mandatum promanasse à iudice, siue etiam postquam intimatum est illi, nō tenetur ad restitutionem faciendam parti in cuius fauorem petebatur testimonium. Ratio potissima est: quia ille non peccat contra iustitiam commutatiuam: ergo non tenetur ad restitutionem. Antecedens probatur, quia ille non tenetur ad reddendum testimonium nisi ex charitate vel ex iustitia legali: ergo non peccat contra iustitiam commutatiuam. Antecedens probatur. Ante man- C datum iudicis non tenebatur nisi solum ex charitate reddere testimonium: sed mandatum iudicis solum inducit obligationem iustitiæ legalis, ergo post mandatum tenebitur solum ex charitate & ex iustitia legali.

Secundò probatur conclusio. Post mandatum iudicis si testis non testificetur, non tenebitur restituere fisco vel iudici lucrum quod impedit eis, quod acquisituri essent ex condemnatione alterius partis; ergo etiam neque ipsi parti læsæ. Antecedens est manifestum ex his quæ diximus sup. quæst. 69. Et probatur consequentia. Quia per mandatum iudicis per se primò & immediate ordinatur testis ad rempubli- D cam, scilicet, ad tribunal publicum, vt deseruiat illi & illi foueat, ergo si iniuria quæ fit tribunali non cō parendo non obligat ad restitutionem, multo minus tenebitur restituere parti respectu cuius secundariò se habet ipse testis per mandatum iudicis.

Tertiò. Si ex iustitia commutatiua teneretur reddere testimonium in fauorem partis: sequitur quòd cum æquali damno deberet reddere. Patet consequentia. Quia altera pars haberet ius ad meum testimonium sicut ad rem propriam, ergo secundùm regulas restituendi cum æquali detrimento debet homo reddere illud testimonium. Denique probatur ex ratione qua D. Thomas probat primam conclu- E sionem articuli, quæ quidem tantum inducit obligationem iustitiæ legalis: ait enim, quòd tenetur obedire homo superiori.

Ad argumenta in contrarium respondetur. Ad primum nego antecedens, sed solum erit peccatum contra iustitiam legalem & contra charitatem proximi: quemadmodum si respublica præciperet edicto quoddam generali, vt omnes diuites singulos pauperes sustentarent, si quis diues non sustentaret pauperem, non peccaret contra iustitiam commutatiuam: sed tantum contra legalem, & contra charitatem proximi.

Ad secundum respondetur, quòd iudex applicat eo modo quo potest testimonium vnius ciuis in fauorem alterius, scilicet, præcipiendo & obligando illum secundùm iustitiam legalem.

Ad tertium argumentum negatur consequentia. Est enim differentia, quòd scriptura est instrumentū

publi-

publicum, ad cuius manifestationem habet ius quicunque indiget illo testimonio: vnde qui occultat scripturam illam, aufert ius ab altero & tenebitur restituere. Cæterum testimonium ipsius testis non subiacet nisi dominio ipsiusmet, vnde si non reddit testimonium nulli facit iniuriam contra iustitiam commutatiuam.

Sed vt hoc magis explicetur est dubium quartum, An postquam testis comparet in iudicio & interrogatur iuridicè: teneatur respondere, & si non respondeat veritatem quam nouerat, an teneatur restituere?

Pro parte negatiua arguitur primo ex secunda cõclusione dubij præcedentis. Antea quam compareat in iudicio non tenetur restituere, etiam si de industria se absconderit, ergo neque etiam existens in iudicio tenebitur ex iustitia commutatiua veritatem manifestare. Secundò. Sæpe ex testimonio veritatis imminet periculum ipsi testi: ergo tunc non tenebitur testificari. Tertiò. Continget sæpe, quòd testis interrogatus iuridicè peccasset ante interrogationem si deponeret crimen alicuius, ergo neq; postea tenebitur respondere. Antecedens patet. Sit enim casus quòd testis poterat per correctionem fraternam prouidere bono proximi & communitati, tunc tenetenebitur non reuelare crimen illud in iudicio, vt ostendimus supra quæst. 68. artic. 1. vbi diximus, quòd si denunciet peccat & contra charitatẽ & contra iustitiam commutatiuam. Quartò. Sit casus quòd aliquis accusauit cum obligatione probandi duobus testibus aliquod crimen, sed tamen reuera non habet nisi vnicum testem, tunc iudex iuridicè interrogat testem, & ille non tenetur respondere sciens se esse vnicum testem, ergo &c. Quintò. In inquisitione generali quantũ ad personam, speciali vero quantum ad delictum notorium, iudex iustè interrogat testem, vt paulo ante diximus: & tamen testis non tenetur respondere nisi præcesserit infamia, ergo.

Sextò. Doctores & consiliarij quos consulunt ipsi rei vt sibi prospiciant, non tenentur testificari quãtumlibet iudex iuridicè inquirat & interroget etiã præcedente infamia alicuius personæ, ergo &c.

PRO decisione huius, sit prima conclusio. Testis iuridicè interrogatus non tenetur ex iustitia cõmutatiua manifestare veritatẽ. Probatur. Quia præceptum iudicis addit præceptum obligans ex iustitia legali subditum ad respondendum: sed antea non tenebatur ex iustitia commutatiua respondere: ergo neque modo. Et confirmatur. Si Rex præciperet in aliqua necessitate vrgente reipublicæ, vt quilibet ciuis proficisceretur ad bellum, ille qui non proficisceretur ad bellum non peccaret contra iustitiam commutatiuam, nec enim teneretur restituere damnum quod sequutum est, ex eo quòd ipse non militauit, ergo iudex non potest amplius obligare ad testificandum testem quam Rex ad militandum. Præterea: Testis post mandatum iudicis se abscondens de industria, non tenetur restituere, ergo neque postea in iudicio tenetur restituere si occultat veritatem.

Secunda conclusio. Si testis respondeat semel interrogatus iuridicè, tenetur respondere veritatem ex iustitia commutatiua. Probatur. Quia suo mendacio factum est vt innocens condemnaretur, ergo tenebitur ad restitutionem damni. Patet consequentia. Quia ex iustitia commutatiua tenetur vnusquisq; non facere actionem ex qua sequitur damnum proximi, si tamen sine suo incommodo notabili possit vitare. Hinc sequitur eadem ratione quòd testis in isto casu tenebitur restituere iudici vel fisco bona ad quæ habebant ius ante sententiam, si ex eius falso te-

A stimonio forte amittunt illa: non tamen tenebitur restituere illa bona quæ essent lucraturi ex condemnatione rei. Ratio est, quia ad illa non habent ius nisi mediante cõdemnatione rei: & quia testis non tenebatur ex iustitia commutatiua cõcurrere ad condemnationem rei, non tenebitur restituere fisco pœnam quam reus esset soluturus: sicut etiam ipse reus non tenetur restituere illam pœnam, etiam si suo mendacio eripuerit à condemnatione. Itaque habemus, magnam esse differẽtiam inter occultationem & silẽtium testis, & inter falsum testimonium quod reddit. Per hoc enim tenetur restituere: per illud autem non tenetur, quia non peccat contra iustitiam commutatiuam. Quod enim supra diximus q. 62. art. 7. quòd tenetur restituere mutus siue non manifestans: explicauimus de non manifestante, qui B tenetur ex iustitia commutatiua, siue ex officio manifestare: sicut est custos alicuius domus aut vineæ. Cæterum si aliquis videat furem intrantem in domum vicini & taceat, non tenetur loqui nisi ex charitate: vnde si taceat non tenetur restituere.

Ad primum argumentum in contrarium respondetur, quòd testis nõ magis tenetur manifestare veritatem constitutus in iudicio, quam antea dum esset iam uocatus iuridicè: sed tamen tenetur si respondet respondere ueritatem: alioquin tenebitur restituere, si ex eius falso testimonio datum est damnum alicui. Si obijciat aliquis ex cap. qui cum fure. de fur C tis. ubi dicitur, ꝙ ille etiam est fur qui quærente possessore non indicat. Respondetur, quòd est intelligendum quantum ad culpam quæ includitur in peccato contrario charitati & misericordiæ: sicut explicatur etiam illud dictum Ambrosij. Pasce fame morientem, si non pauisti occidisti, hoc est imputabitur tibi ad culpam mors alterius, scilicet, contra charitatem non contra iustitiam.

Ad secundum respondetur, quòd non tenetur testis etiam iuridicè interrogatus reddere testimoniũ veritatis cum notabili damno aut periculo proprio, nisi forte bonum publicum id postulet, aut alias obligetur ex ordine charitatis subire aliquod detrimen- D mentum, ad euitandum maius damnum proximi, præsertim in rebus altioris ordinis. Quando autem teneatur: non est præsentis loci definire, sed pertinet ad quæstionem 26. in ista parte.

Ad tertium respondetur, quòd testis si adhuc potest corrigere fraternaliter proximum & prouidere boni communi, non tenetur respondere: imo tenetur respondere se non scire: neq; est inconueniens quòd iudex iuridicè interroget: quia potest esse bellum iustum ex vtraque parte supposita ignorantia. Iudex autem ignorat per correctionem fraternam sufficienter prouideri bono communi & bono partis alterius, quæ habet vicem actoris. Imo vero etiã E si iudex sciat vt persona particularis, quòd per correctionem fraternam potest prouideri omni incommodo: si tamen ipso iudex fuerit postulatus ab accusatore, vel à parte cõtraria, vt iuridice procedat: tenetur ex officio iuridice procedere: quia per accidens se habet sciẽtia illius particularis de correctione fraterna, in ordine ad iudicium publicum. Et ita possumus dicere, quòd adhuc iudex in illo casu ignorat in quantum iudex est, per correctionem fraternam posse corrigi sufficienter delinquentem: quemadmodũ etiam supra diximus, quæst. 62. art. vltimo, ꝙ non tenetur homo restituere rem alienã cum magno detrimento rerum eiusdem ordinis, & tamen iudex ipse tenetur cogere illum vt restituat, postulante parte contraria, vt fiat iudicium in foro exteriori: quia huiusmodi damnum quod patitur debitor, per acci-

dens

dens ſe habet ad conſiderationem iudicij.

Ad quartum reſpondetur, ꝙ teſtis non tenetur reſpondere iudicum etiã iuridice interroganti, quando accuſator non habet niſi vnicum teſtem. Huius oppoſitum tenet Soto lib. 5. de Iuſtitia. quæſt. 7. art. 1. Sed probatur noſtrum dictum. Illa ſententia eſt iniuſta quæ non habet niſi vnicum teſtem, ergo teſtis ille non tenetur reſpondere, etiam ſi iudex ex ignorantia vel ex præſumptione iuris iuſtè interroget. Diximus ex præſumptione iuris: quia poteſt contingere ꝙ iudex ſciat vt perſona particularis, quod accuſator non habet niſi vnicum teſtem: & nihilominus tenetur interrogare: quia ex præſumptione iuris cuius miniſter eſt præſumitur accuſator habere duos teſtes & legitimè accuſare: vnde compellitur ipſe iudex interrogare. Cęterum ſi ipſemet iudex poſſet repellere illam accuſationem circa ſcandalum, teneretur non admittere: quia vnicuiq; mandauit Deus de proximo ſuo. Ergo tenetur defendere reum qui patitur iniuriam, ſi id poteſt ſine detrimento boni communis.

Ad quintum. Iam diximus in pręcedentibus quòd iudex non poteſt interrogare de perſona in ſpeciali, via inquiſitionis, niſi præceſſerit infamia: vnde nec teſtis tenebitur reſpondere. Ad ſextum reſpondetur, quòd nemo tenetur denuntiare vel teſtificari de crimine quod ipſius fidei commiſſum eſt ſub ſecreto: niſi forte bonum commune periclitetur. Ratio huius eſt: quam ponit D. Tho. art. 1. ad 2. Quia ſeruare ſecretum commiſſum, eſt iuris naturalis. Ergo iudex non poteſt aliquid præcipere contra hoc ius naturale. Quãdo vero bonum commune periclitatur, tunc ius naturale ſeruandi ſecretum amici, non habet locum: quia eſt aliud ius vniuerſalius & fortius. Quia vnuſquiſque tenetur defendere bonum commune dum periclitatur. Vnde tunc etiam non interrogante iudice, tenetur homo reuelare ſecretum illud particulare. Ea quæ diximus de ſecreto ſeruando, multò magis obligant eos quos conſulunt homines ad ſalutem ſpiritualem & corporalem: vt ſunt Theologi & Medici & Iuriſperiti. Ratio eſt, quia aliàs tolleretur de medio vniuerſaliſſimum quoddã refugium miſerorum, quod eſt neceſſarium reipublicæ, ſcilicet conſultatio ad medendum ſibi in ſuis miſerijs. Vnde ſequitur, ꝙ non niſi pro vitando notabili reipublicæ detrimento debét reuelare eiuſmodi ſecretum. Theologus vero ſi conſulitur in ordine ad ſacramentum pœnitentiæ, in nullo caſu poteſt reuelare. Nam de confeſſarijs nihil hic definimus. Conſtat enim quòd iure diuino tenentur ſeruare ſigillum in omni euentu abſque exceptione. Notandum denique quòd patres & filij & omnes qui ſunt in recta linea non admittuntur in iure ad teſtimonium contra ſeipſos, etiam ſi veniant voluntarij ad teſtificandum. Hoc habetur expreſsè. 4. quæſt. 3. §. Itẽ parentes. & in l. parentes. C. de teſtibus. Pręterea etiã fratres & ſorores, gener & ſocerus, vitricus & nouerca, priuignus & priuigna, patruus & patruelis, auunculus vel nepos ex fratre vel ſorore admittuntur quidem vt teſtes contra ſe inuicem, non tamen poſſunt compelli ad teſtificandum. Hoc patet vbi ſupra in l. Iulia. ff. de teſtibus, & communis ſententia Iuriſperitorum extendit hoc ipſum ad coniuges. Ratio horum omnium fundatur in iure naturali. Nam bonum patris & bonum filij eſt quaſi idem bonum. Vnde ſicut nemo eſt teſtis contra ſeipſum, ita nemo admittendus eſt teſtis contra patrem aut ecõuerſo. Alij vero gradus recitati ita ſunt inter ſe coniuncti etiam ad bonum reipublicę, vt nefas ſit illos compellere ad teſtificandum contra ſe inuicem. Prædicta vero ſunt

A intelligenda dummodo bonum commune non periclitetur. Tunc enim prædicti gradus tenentur teſtificari & poſſunt compelli, ſi non ſint alij teſtes. Vt v. g. in caſu hæreſis, & in caſu læſæ maieſtatis: præſertim cum hæc crimina ſunt in fieri. De qua re vide capit. ſi audieris. 23. q. 5. & Sylueſtrum in verb. teſtis. q. 1. atque hactenus de ſecunda parte.

In tertia parte dicendum eſt de teſte. Dubium primum ſit, an cum dubitat teſtis. An iudex interroget iuſtè vel non, teneatur reſpondere? Pro parte negatiua arguitur primo. In tali caſu reus non tenetur reſpondere, vt diximus quæſt. 69. ar. 1. & 2. in prima parte tractatus, ergo neque teſtis. Arguitur ſecundo.

B Dubiũ ipſius teſtis poteſt oriri ex varietate opinionum, & tunc non tenetur teſtis ſequi opinionem iudicis, ſed poterit ſequi contrariam. Ergo non tenebitur reſpondere. Sed arguitur in oppoſitum pro parte affirmatiua. In dubijs melior eſt conditio poſſidentis, ſed iudex eſt in poſſeſſione præcipiendi teſti, vt reſpondeat: ergo teſtis tenebitur reſpõdere. Quẽadmodum mulier quæ dubitat an iſte ſit ſuus vir, tenetur reddere debitum petenti. Vt eſt definitum in c. Inquiſitioni. de ſent. excom. De iſta quęſt. diſputat Soto in relect. citata membr. 3. q. 2.

PRO deciſione ſit prima concluſio. Si in tali caſu nullum detrimentum ſequitur alicui ex tali teſtificatione, tenetur homo teſtificari. Probatur argumen-

C to facto pro parte affirmatiua.

Secunda concluſio. Si ex teſtificatione ſequatur detrimentum teſti vel reo uel alicui teſtium, & ex ſilentio teſtis non ſequitur aliquod detrimentum alicui, tenetur non reſpondere: & poteſt dicere ſe neſcire. Probatur. Nã in dubijs tutior pars eſt eligenda.

Tertia concluſio. Si ex teſtificatione ſequatur detrimentum reo, & ex ſilentio ſequatur æquale detrimentum actori: tunc etiam debet tacere vel dicere ſe neſcire. Ratio eſt ex illa regula iuris: cum partium iura ſunt obſcura, reo potius fauendum eſt quã actori. Eo vel maximè ꝙ reus eſt in poſſeſſione, ergo in

D dubio melior erit conditio poſſidentis. Quarta concluſio. Si detrimentum quòd ſequitur actori ex eo ꝙ teſtis nõ teſtificatur eſt notabiliter grauius, quam detrimentum quod ſequitur reo ex teſtificatione, tenebitur teſtis teſtificari in caſu poſito. Vt v. g. ſi honor vel vita actoris periclitatur: reus autem ſolum incurrit damnum rerum temporalium. Et rurſus ſi omnia bona temporalia actoris, quę ſunt magni momenti pereunt: reus verò mediocrem quandam iacturam facit rerum temporalium, tenebitur teſtis teſtificari. Ratio huius eſt, quia ex duobus malis minus eſt eligendum, vt habetur in capit. duo mala. 13. diſt. decreti ex Cõcil. Toletano 8. Et eſt Ariſt. 2. Ethic.

E cap. 9. Sed aduertendum eſt opus eſſe prudentia ad iudicandum quod nam dãnum eſt notabiliter grauius in actore quam in reo. Ex hac quarta concluſione ſequitur corollarium certiſſimum, quod ſi ex ſilentio teſtis bonum commune periclitatur; tenetur teſtificari in illo caſu. Ad argumenta reſpondetur. Ad primum nego conſequentiam. Quia multo durius eſt obligare aliquem, vt dicat contra ſe ipſum, quàm vt dicat contra alium. Item damnum quod ſequitur actori ex ſilentio rei poteſt ipſe reus reſtituere. At verò damnum quod ſequitur actori ex ſilentio teſtis, non eſt in poteſtate eius reſtituere. Et propterea non eſt mirum ꝙ aliquando teſtis teneatur reſpondere, quando non tenetur ipſe reus. Ad ſecundum reſpondetur, ꝙ ita verum eſt, ꝙ teſtis non tenetur ſequi opinionem iudicis interrogantis: ſed poterit ſequi non ſolũ opinionẽ ſibi probabiliorẽ, ſed ẽt æquè probabilem, dũmodo ſeruet documenta data in cõcluſionib.

Ad

Ad argumentum pro parte affirmatiua respondetur, q̄ simili ratione potest probari secunda & tertia conclusio. Nam & reus est in possessione, ergo in dubio fauendū est illi. Cæterū ad argumentum in forma respondetur nego minorē, non enim est in possessione iudex ad interrogandum in illo casu particulari. Soto vbi supra, plurima documenta profert, vt ostendat quando teneatur subditus obedire Prælato dubitans an Prælatus iustè præcipiat. Sed tamen nos breuiter præter documenta data in conclusionibus, vnum proferimus satis vtile. Quotiescunque subditus præcipitur facere aliquid in cuius exercitio se habet vt instrumentalis causa in ordine ad effectum principalis agentis, tenetur obedire: etiam si dubitet, q̄ prælatus iustè præcipiat. Vt v.g. miles qui dubitat an bellum sit iustum vt procedit à Rege, tenetur nihilominus militare, si præcipitur à Rege vt militet: quia ad officium militandi non pertinet examinare causas iustitiæ belli: hoc enim est principalis agentis. Quapropter si miles non est certus, quòd bellum est iniustum, tenetur militare. At vero testis est causa principalis testificandi in ordine ad condemnationē rei vel absolutionem. Vnde ad illum pertinet examinare, an procedatur iuridice vel non. Et in casu dubij debet sequi documenta data. Aliud exemplum est huius doctrinæ. Prædicator est causa principalis prædicandi. Vnde si prælatus præcipiat illi, vt prædicet aliquam doctrinam de qua prædicator dubitat, an sit doctrina sana: tenetur non prædicare. At vero præco bene potest clamare edictum, etiam si dubitet, an sit sana doctrina uel non. Quia ad officium illius non pertinet examinare an sit doctrina sana vel non.

Dubium secundum est. An testis qui scit se non iuridice interrogari, possit sine mendacio & sine peccato respondere & iurare, se nescire, non vidisse, &c. Ad hoc facilis est responsio ex his quæ dicta sunt. quæst. 69. de reo interrogato contra ordinem iuris. Sit igitur conclusio. Omnia quæ licita sunt reo interrogato contra ordinem iuris, licita sunt etiam testi, præterquam quòd reo licitum est cedere iuri suo & respondere quòd fecit crimen, etiam interrogatus contra ordinem iuris. Sed hoc non erit licitum testi interrogato contra ordinem iuris: quia non est in eius arbitrio positum cedere iuri alieno: atque hactenus de tertia parte sufficiat.

Dubium est in quarta parte, An quando per iniuriam factam reo vel testi, uenit crimen in notitiam iudicis publice, liceat iudici vltra procedere usque ad condemnationem. Pro parte negatiua est unicum argumentum ex regula iuris, scilicet ex iniuria non nascitur ius. Ergo iudex non habet ius ad procedendum ultra ex iniuria facta. Pro parte affirmatiua est aliud argumentum. Ad bonum reipublicæ pertinet ut delicta semel publicata in iudicio, puniātur. Ergo etiam si ab aliquo iniuriosè publicata sint, puniri debent. De ista quæstione multi multa dicunt.

PRO decisione nota primò, q̄ iudex potest dupliciter considerari. Vno modo ut persona particularis. Alio modo ut minister reipublicæ fungens ipsius autoritate. Secundo nota, quòd iniuria potest fieri uel à iudice uel ab alio. Tertio nota, quòd iniuria potest fieri uel in ipso foro exteriori, quia est contra leges considerabiles in illo foro. Altero modo potest fieri in foro conscientiæ: quia est contra leges diuinas non considerabiles in foro exteriori.

Sit ergo prima conclusio. Quotiescunque iudex scit ex iniuria, quomodolibet facta alicui, procedi contra ipsum, tenetur inquantum persona particularis impedire processum fieri, si id potest sine scan-

A dalo non frangendo leges iudicis, aut contrauenien do iuri alterius partis. Probatur prima pars. Quia iudex eo quòd iudex est, non deobligatur à lege communi singulis hominibus. Quia Deus unicuiq; mādauit de proximo suo. Ergo ubi poterit sine aliquo impedimento & inconuenienti, tenebitur defendere innocentem. Secūda pars probatur. Nam bonum commune præferendum est bono particulari: ergo debet procedere iudex secundum allegata & probata, si aliter non potest defendere reum. Tertia pars probatur. Nam non sunt facienda mala, vt inde eueniant bona, ergo non est facienda iniuria vni parti, vt altera ab illa eripiatur.

Secunda conclusio. In republica Christiana si iudex sciat iniuriam factam esse reo, ex reuelatione cō
B fessionis sacramentalis, & hoc posse probari in iudicio, tunc iudex non potest vltra procedere: sed tenetur omnia acta reponere. Probatur ista conclusio. Quia maius scandalum est & magis perniciosum, vt ex tali fundamento sacrilego vltra procedatur, quā ex eo quòd reus non puniatur. Arcerentur enim homines à sacramento confessionis, si illa via licitum esset iudicibus condemnare peccatores. Item est alia ratio. Nam id quod confessarius scit in confessione, cognoscit secretissimè loco Dei, sed per ea quæ solus Deus scit, non potest condemnari aliquis in iudicio. Ergo neque per ea quæ confessarius scit. Tertia conclusio. Si iudex vt persona publica iniuriam facit
C reo vel testi, scilicet, quia non procedit iuridice & hac via accipit cognitionem alicuius criminis, tenetur non vltra procedere: sed debet reponere omnia acta ab actione iniuriosa. Hæc conclusio habetur in cap. qualiter & quando. 1. de actionib. Vbi Innoc. III. multis rationibus ostendit, ita faciendum esse. Quarum vna est, quia ex his quæ inordinatè sunt acta, non potest ordinabiliter agi. Vide Soto in relect. cita ta membr. 3. q. 1. conclus. 5. qui quidem tenet istā sententiam. Sed ait grauem iniuriam necessariam esse, vt iudex teneatur reponere acta. Sed tamen rationes Innocen. III. probant quamlibet iniuriam, quæ sit peccatum mortale, sufficere, vt vltra non proce-
D dat iudex. Alij vero Theologi moderni dicunt, q̄ etiam si iniuria grauis sit facta à iudice, tamen si crimen est enorme quod manifestatum est in iudicio, potest & tenetur iudex vltra procedere ad vitādum scandalum reipublicæ, Soto vbi supra ait, q̄ forte ita licitum est. Nobis tamen oppositum uidetur certum. Ratio est, quia non est licitum occidere innocētem pro salute totius reipublicæ, sed ille reus est innocēs, qui non probatur legitimè esse nocens. Ergo non debet occidi ad vitandum scandalum illud. Alij vero dicunt q̄ postquam sua confessione reus conuincitur esse nocens, etiam si confessio sit iniustè extorta per tormenta: potest iudex procedere propter bonū
E reipublicæ. Sed tamen ista sententia mihi non placet, quia confessio conuincens in iudicio debet esse legitima & uoluntaria, & nequaquam per uim extorta. Quemadmodum si latro minando mortem alicui, nisi dederit pecunias, non accipit dominium pecuniarum, etiam si alius dederit, sed tenetur restituere: ita etiam iudex, qui per iniquam comminationem tormentorum aut etiam per ipsa tormenta extorquet iniquè confessionē, non acquirit aliquod ius ex illa confessione contra ipsum reum, sed debet reponere omnia acta & constituere reum in sua immunitate, sicut erat ante iniuriam factam. Quia profecto est maius scandalū & magis perniciosum reipublicæ, vt iudex autoritate publica abutens, iniuriā faciat in iudicio, quàm q̄ reus per iniquitatem confessus dimittatur. Alij uero dicunt quod cum ordo iuridi-

iuridice procedendi sit ex legibus humanis, possunt
istæ leges per contrarium usum reuocari: præsertim
in commodum ipsius reipublicæ. Ad hoc tamen re-
spondetur, ꝙ iste non est usus sed abusus iudicū per-
uersorum. Deinde respondetur, ꝙ est contra ius na-
turæ, vt quis condemnetur sine scientia publica legi
timè habita, hoc est absque iniuria facta ipsi reo à re
publica uel à ministro illius. Ex quo sequitur ꝙ si p-
cessus fiat per uiam inquisitionis, necesse est ut præce
dat infamia iure naturæ, ut supra ostendimus. Si autē
fiat processus per uiam accusatoris, necesse est ut ad-
sint duo testes ad condemnationem rei uel semiple-
na probatio ad interrogationem & tormentum: &
quamuis leges humanę multa disponāt circa huius-
modi processus, tamen quædam illarum nihil aliud
sunt quàm explicationes iuris naturalis: & facere cō
tra illas, est perinde atque frangere ius naturæ.

Quarta conclusio. Quando iudex ut persona priua
ta, scilicet extra actus iudiciarios, facit iniuriam reo;
v.g. dando pecuniam testibus falsis, unde factum est
ut secundum allegata & probata reus sit condemnan-
dus, tunc iudex tenetur omnibus modijs uti ad libe-
randum reum, etiam cum periculo proprio, propor-
tionato tamen respectu detrimenti, quod patietur
reus si iudicetur secundum allegata & probata. Di-
cimus autem cum proportionato periculo: quia non
tenetur iudex cum detrimento bonorum altioris or
dinis, restituere reo bona inferiora. V. g. cum peri-
culo uitæ aut honoris, non tenetur restituere bona
temporalia. Sed tamen tenebitur cum æquali peri-
culo. Probatur ista conclusio sic explicata ex regulis
restitutionis. Nam qui faciunt iniuriam, tenetur cū
æquali periculo satisfacere. Sed tamen est aduerten-
dum, ꝙ si iudex non potest aliquo modo restituere
damnum quod fecit, vel non potest sedare scanda-
lum reipublicæ: bene potest sine peccato iudicare
secundum allegata & probata. Ratio est quia iudi-
cando secundum allegata & probata facit officium
reipublicæ, ergo ex hac parte nō peccat, licet maneat
obnoxius restitutioni faciendæ totius damni quod
patitur proximus ex eo quòd per præteritam iniu-
riam damnificatus est. Quinta conclusio. Quando
iudex scit quod reus patitur iniuriam ab aliquo in fo
ro exteriori, & in ipso processu iudiciali, siue qui fa-
cit iniuriam sit officialis reipublicæ, siue non, debet
facere quod in se est inquantum est iudex, ut in iudi-
cio manifestetur iniuria quæ fit reo, neq; ultra pro-
cedatur. Hæc conclusio probatur. Nam iudex est
custos iudicij ex officio proprio, ergo ad eum perti-
net prouidere, ne quis in iudicio patiatur iniuriam.
Vnde tenebitur ad restitutionem si in hac parte fue-
rit negligens. Ad argumentum contra partem ne-
gatiuam quatenus militat contra quartam conclu-
sionem respondetur, quod ex iniuria non nascitur
ius, sic intelligitur: quod is qui facit iniuriam non ac
quirit sibi ius contra iniuriatū. Non ergo iudex post
iniuriam factam extra iudicium contra reum, acqui
rit sibi ius inquantum est persona particularis, sed po
tius reipublicæ, & sibi ut ministro illius. Quo fit ut
nullum emolumentum sibi possit accipere ex bonis
condemnati. Cæterum bene potest accidere, ut ex in
iuria quam quis facit uni, acquiratur ius ab alio. Vt
v.g. si quis promittat Petro pecunias, ut occidat Pau-
lum: si Petrus occidit illum acquirit ius ad illas. Simi
liter si quis accipit pecunias ut sit falsus testis, acqui-
rit ius ad illas ex falso testimonio. Si autem accipiat
illas ut sit uerus testis, non acquirit dominium ut ha
betur in capit. non sanè. 14. quæst. 5. Ad argumen-
tum pro parte affirmatiua, quatenus militat contra
secundam & tertiam conclusionem respondetur,

A quod magis pertinet ad bonum reipublicæ, ut nul-
lus condemnetur ex reuelatione sacramentalis con
fessionis, aut contra ordinem iuris naturalis ab ip-
so iudice publicè prætermissum, quàm quod deli-
cta sic cognita puniantur. Et hactenus de quar-
ta parte. In quinta vero parte explicandum est
quando teneatur testis non uocatus ex charitate te-
stificari.

Dubitatur primo, An in causis ciuilibus in qui-
bus agitur de bonis temporalibus teneatur testis etiā
non uocatus ex charitate testificari propter commo
dum temporale proximi? Pro parte negatiua argui-
tur primò. Testis non uocatus non tenetur testifi-
B cari nisi ex charitate: sed ad opera charitatis: nemo
tenetur nisi in graui necessitate proximi: ergo non
semper tenebitur in casu posito testificari. Proba-
tur consequentia. Quia sæpe contingit, vt proxi-
mus maneat diues amisso bono aliquo temporali.
Secundo, testis voluntarius, vt in plurimum incur-
rit aliquod damnum, conciliat enim odium aut ini
micitias aliquorum. Ergo non tenebitur cum tan-
to detrimento testificari. Tertio, ad opera charita-
tis maximè obligantur Sacerdotes & Episcopi, sed
illi sunt priuilegiati à ferendo testimonio. Ergo
non est opus charitatis testificari aliquem non vo-
catum.

C PRO decisione sit prima conclusio. Quoties
proximus graue detrimentum patitur in rebus tem-
poralibus, tenetur homo vltro testificari, nisi excu-
setur aliqua rationabili causa. Ista conclusio asseri-
tur à D. Tho. in artic. & probatur testimonijs ab ipso
adductis. Sed est notandum, quòd alia necessitas re-
quiritur in proximo, ut quis teneatur dare illi elee-
mosynam: & alia requiritur vt quis teneatur defen-
dere bona quæ iam habet. Ad hoc enim non ne-
cesse est, quòd proximus sit pauper & egestate pre-
matur: sed sufficit quòd mediocri quadam diligen-
tia possit illum eripere ne patiatur detrimentum in
bonis quæ iam habet. Ad illud autem aliud necesse
D est, quod egestate prematur. Ratio est, quia ad dan-
dum eleemosynam debeo auferre de proprijs bonis:
non autem ad testificandum. Secunda conclusio.
Quando homo testimonio huiusmodi vltroneo in-
currit aliquod detrimentum notabile, non tenetur
testificari. Probatur, quia etiam vocatus testis non
tenetur cum tali detrimento testificari, ergo multo
minus non vocatus. Sed nota quòd detrimentum
illud iudicandum est esse notabile per comparatio-
nem & proportionem ad detrimentum, quod patie-
tur proximus si testis non testificetur. Vnde sequi-
tur, quòd si proximus est in periculo amittendi to-
tam substantiam, tenebitur testis cum aliquali de-
E trimento suorum bonorum temporalium testifica-
ri: non tamen cum periculo vitæ vel honoris: quæ
proportio iudicanda semper est ex regula ordinis
charitatis. Vnde patet ad primum & secundum ar-
gumentum. Ad tertium respondetur, quòd Episco-
pi & sacerdotes etiam si sint priuilegiati, vt patet in
l. neque honore. C. de episc. & cleri. in capit. quam-
quam. 14. quæst. 2. tamen cum opus fuerit illorum
testimonium, tenentur ex charitate testificari: dum-
modo sacerdotes id faciant de licentia sui episcopi.

Dubium secundum est. An in causis criminali-
bus teneatur quis testificari vltro. Prima conclusio.
Quando testimonium est necessarium ad liberādum
innocentem aut eum qui iniustè patitur, tenetur ho
mo ultro testificari. Ista conclusio est Diui Tho. &
probatur eiusdem rationibus à fortiori, quibus pro-
bata fuit prima conclusio dubij præcedentis. Sed in-
telligēda est conclusio si homo potest testificari absq;
pericu-

periculo suo notabili: quod quidem periculum iudicandum est secundum prudentiam & regulas ordinis charitatis esse notabile uel non.

Secunda conclusio. Etiam si homo sciat, ꝙ ex testimonio suo cum defendit innocentem, condemnabitur iniquus accusator, aut falsus testis, tenetur nihilominus testificari. Probatur ista cõclusio. Nam ꝙ in illo casu iniquus accusator cõdemnetur, est effectus per accidens defensionis innocentis. Ergo propter illum effectũ per accidens, non tollitur obligatio defendendi innocentem. Quod si quis contra objiciat: quod si ipsemet innocens non tenetur se defendere cum periculo uitæ aggressoris. Ergo neq; testis tenebitur illum defendere cum tãto periculo. B Negatur consequentia. Quia ipse innocens potest cedere iuri suo propter actum excellentissimum patiẽtiæ. At uero testis non potest cedere iuri alieno (ad quod defendendum obligatur ex charitate) propter effectum illum per accidens consequutum. Sed quæritur An testis manebit irregularis si accusator occiditur. Respondetur, ꝙ si ille fuit testis directè vel indirectè de crimine accusatoris, manebit irregularis; quia fuit testis in causa sanguinis. Si autem suo testimonio nihil aliud fecit, quàm ostendere innocentiã falsò accusati, non manebit irregularis; sicut neque ille de quo supra diximus in materia de homicidio, qui clamat vt defendatur pater suus, non manet irre- C gularis: etiam si occidatur aggressor ab alijs qui tulerunt auxilium defensionis. Ratio istorum est. Quia ad incurrendam irregularitatem, necesse est vt amittatur mansuetudo ecclesiastica. Hęc autem non amittitur nisi quando aliquis vel consulit vel exhortatur. vel quomodolibet concurrit directè vt causa moralis ad occisionem alicuius, vel propria operatione truculenta occidit aliquem, etiam si sit defendendo alium. Tertia conclusio. Quando accusator accusat ex præcepto. Vt verbi gratia, quia tenetur defendere innocentem, aut rempublicam. Tunc etiam testis tenetur vltro se offerre ad testificandum. Probatur quia quæ ratio obligationis obligat accusatorem ad D accusandum, multò magis obligabit testem, quantò cum minori periculo potest testificari quàm accusator accusare. Hæc conclusio asseritur & explicatur hic à Caietano. Sed aliqui excipiunt ab hac vniuersali, quãdo accusator accusat in propria causa, etiam si teneatur ex præcepto accusare, dicunt ꝙ testis non tenetur vltro testificari. Ratio illorum est, quia tunc accusator habet rationem aggressoris non defensoris. Sed tamen nobis nulla ratione videtur hæc exceptio facienda. Quia in tali casu non sua sponte aggreditur accusator ipsum reum, sed ex obligatione præcepti; vt defendat suum honorem aut vitã. Quapropter accusatio illius habet rationem defensionis E potius quàm aggressionis. Sed tamen intelligenda est conclusio, quando re ipsa accusator tenebatur accusare seclusa omni ignorantia etiam inuincibili. Alias enim si obligatio accusandi oritur in accusatore ex conscientia erronea, non tenebitur testis testificari: nisi habeat eandem ignorantiam.

Quarta cõclusio. Quando accusator non tenetur accusare: & tamen licitum est illi accusare: non tenetur testis vltrò se offerre ad testificandũ. Hæc conclusio est D. Tho. in artic. Vbi inquit, ꝙ cum agitur de condemnatione alicuius: nemo tenetur vltro testificari, etiam si periculum immineat accusatori. Et ratio D. Thom. est. Quia ipse accusator sponte se introduxit in hoc periculum: reus autem etiam inuitus patitur. Ergo in tali casu licitum est fauere ipsi reo non testificando. Item est alia ratio. Quia antequam accusator accusaret, non tenebatur testis re-

A uelare crimen proximi. Ergo nec post accusationem tenebitur vltro testificari. Patet consequentia: quia ipse accusator est omnino voluntarius aggressor. Ergo sua accusatione non obligat testem ad testificandum: sicut non obligat ad aggrediendum. Ista cõclusio est intelligenda, nisi forte testis promiserit accusatori se testificaturum: aut honor accusatoris sit magni momenti in ordine ad rempublicam: tunc enim tenetur testis reddere testimonium partim ex fidelitate, si promisit: partim ex charitate & pietate patriæ. Quinta conclusio. In eodem casu quando accusator licitè accusat, licitum etiam erit testi reddere testimonium etiam si nõ sit vocatus à iudice. Probatur, quia B eadem ratio quæ licitam facit accusationem, faciet licitam testificationem. Est enim accusatio odiosior quam testificatio: Ista conclusio est intelligenda per se loquendo & absolutè quantum est ex parte testificandi & accusandi. Cæterum possunt esse aliquæ circunstantiæ quæ obligent testem tacere, etiam si accusator licitè accuset. Vt v.g. si testis iurauerit se non testificaturum: nisi quando teneatur testificari. Item si reus accusatus sit coniunctus testi aliqua necessitudine amicitiæ: ita vt videatur ingratus, si cum posset non testificari contra amicũ, testificatus est. Vltimo in isto articulo. Nota circa solutionem ad secũdum, vbi docet D. Tho. quòd iure naturæ tenemur seruare C secreta: quòd non est peccatum mortale ex genere suo reuelare secretum. Ratio est, quia reuelare secretum tantum est per se loquendo contra virtutem fidelitatis, contra quam nunquam peccatur mortaliter: nisi simul adiungatur alterius speciei obiectum mortale. Quemadmodum veracitas nunquam obligat ad mortale, nisi per hoc quod qui mentitur, frangit etiam præceptum alterius virtutis.

ARTICVLVS II.

D *Vtrum sufficiat duorum vel trium testimonium.*

AD Secundum sic proceditur. Videtur, quòd non sufficiat duorum vel triũ testimonium. Iudicium.n. certitudinẽ requirit. Sed non habetur certitudo veritatis per dictũ duorum testium. Legitur enim 3. Reg. 21. E quòd Naboth ad dictum duorum testiũ falsò condemnatus est; ergo duorum vel trium testimonium non sufficit.

2. Præterea. Testimonium ad hoc, ꝙ sit credibile debet esse concors. Sed plerunque duorum vel trium testimonium in aliquo discordat: ergo non est efficax ad veritatem in iudicio probandam.

3. Præterea †. Secunda quæstione quinta dicitur: Præsul non damnetur, nisi septuaginta duobus testibus: presbyter autem Cardinalis nisi quadraginta quatuor testibus non deponatur, diaconus Cardi- *2. q. 4. ca. Praesul. alii qui eo dicces habent hoc c. in q. 5.*

nalis vrbis Romæ nisi viginti octo testibus non cõdemnabitur, subdiaconus, acolytus, exorcista, lector, ostiarius, nisi cum septem testibus non condemnabitur. Sed magis est periculosum peccatum eius, qui in maiori dignitate constitutus est, & ita minus est tolerandũ. Ergo nec in aliorum condemnatione sufficit duorum vel trium testimonium.

Sed contra est, quòd dicitur Deut. 17. In ore duorum vel trium testium peribit qui interficietur. Et infrà 19. In ore duorum vel trium testium stabit omne verbum.

Respondeo dicendum, quòd secundum Philosophum in primo † Ethicorum. Certitudo non est similiter quærenda in omni materia. In actibus enim humanis, super quibus constituuntur iudicia, & exiguntur testimonia, non potest haberi certitudo demonstratiua, eò quòd sunt circa contingentia & variabilia. Et ideo sufficit probabilis certitudo, quæ vt in pluribus veritatem attingat, & si in paucioribus à veritate deficiat. Est autem probabile, quod magis veritatem contineat dictum multorum, quàm dictum vnius. Et ideo cum reus sit vnus, qui negat, sed multi testes asserunt idem cum actore, rationabiliter institutum est de iure diuino & humano, quòd dicto testium stetur. Omnis autem multitudo in tribus comprehenditur, scilicet principio, medio & fine. Vnde secundum Philosophum in primo ‡ de Cœlo: Omne totum in tribus ponimus. Ternarius quidem constituitur asserentium, cum duo testes conueniunt cum actore. Et ideo requiritur binarius testium, vel ad maiorem certitudinem; vt si ternarius, qui est multitudo perfecta in ipsis testibus. Vnde & Eccles. 4. dicitur: Funiculus triplex difficilè rumpitur. † Augustinus autem super illud Ioan. 8. Duorum hominum testimonium verum est, dicit quod in hoc est trinitas secundum mysterium commendata, in qua est perpetua firmitas veritatis.

Lib. 1. c. 3. circa princ. & c. 7 circa fin. to. 3.

Li. 1 tex. 2. tom. 2.

Tract. 36. in Ioan. in vlt. pagina ante finē to. 9.

Ad primum ergo dicendum, quòd quantacunque multitudo testium determinaretur, posset quandoque testimonium esse iniquum, cùm scriptũ sit Exod. 23. Ne sequaris turbam ad faciendum malum: nec tamen, quia non potest in talibus infallibilis certitudo haberi, debet negligi certitudo, quæ probabiliter haberi potest per duos vel tres testes, vt † dictum est.

In corp. articuli.

Ad secundum dicendum, quòd discordia testium in aliquibus principalibus circunstantijs, quæ variant substantiam facti (puta in tempore, vel in loco, vel in personis, de quibus principaliter agitur) aufert efficaciam testimonij, quia si discordant in talibus, videntur singulares esse in suis testimonijs, & de diuersis factis loqui. Puta si vnus dicat hoc factum esse tali tempore, vel loco, alius alio tempore vel loco, non videntur de eodem facto loqui. Non tamen præiudicatur testimonio, si vnus dicat se nõ recordari, & alius asserat determinatum tempus vel locum. Et si in talib. omnino discordauerint testes actoris & rei, si sint æquales numero & pares dignitate, statur pro reo, quia facilior debet esse iudex ad absoluendum, quàm ad condemnandum, nisi fortè in causis fauorabilibus, sicut est causa libertatis & huiusmodi. Si verò testes eiusdem partis dissenserint, debet iudex ex motu sui animi percipere cui parti sit stãdum, vel ex numero testium, vel ex dignitate eorum, vel ex fauorabilitate causæ, vel ex cõditione negotij & dictorum. Multò autem magis testimonium vnius repellitur, si sibiipsi diffideat, interrogatus de visu & scientia, non autem si diffideat, interrogatus de opinione & fama, quia potest secundum diuersa visa & audita, diuersimodè motus esse ad respondendum. Si verò sit discordia testimonij in aliquibus circunstantijs nõ pertinentibus ad substantiam facti, puta si tempus fuerit nubilosum vel serenum, vel si domus fuerit picta aut nõ, aut aliquid huiusmodi, talis discordia non præiudicat testimonio: quia homines non consueuerunt circa talia multum solicitari, vnde facilè à memoria elabuntur. Quinimò aliqua discordia in talibus facit testimoniũ credibilius, vt † Chrysostom. dicit super Matth. quia si in omnibus concordarent, etiam in minimis, viderentur ex condicto eundem sermonem proferre, quod tamen prudentiæ iudicis relinquitur discernendum.

Homil. 1. paulò post princ. Incipit hæc homil. Operæ-pretium ec. to. 2.

Ad

Ad tertium dicendum, quòd illud locum habet specialiter in episcopis, presbyteris, diaconis, & clericis ecclesiæ Romanæ, propter eius dignitatem. Et hoc triplici ratione. Primò quidem, quia in tales institui debēt, quorum sanctitati plus credātur, quàm multis testibus. Secūdò, quia homines qui habent de alijs iudicare, sæpè propter iustitiam multos aduersarios habent. Vnde non est passim credendum testibus contra eos, nisi magna multitudo conueniat. Tertiò, quia ex condemnatione alicuius eorum derogaretur in opinione hominum dignitati illius Ecclesiæ & autoritati, quod est periculosius, quàm in ea tolerare aliquem peccatorē, nisi valde publicum, & manifestum, de quo graue scandalum oriretur.

SVMMA ARTICVLI.

PRima conclusio. Rationabiliter institutum est iure diuino & humano quòd dicto testiū stetur in iudicio. Secunda conclusio. Requiritur binarius testium, vel ad maiorem certitudinem ternarius.

COMMENTARIVS.

DVbitatur in hoc articulo, An iure naturæ vel diuino requirantur vel sufficiant duo vel tres testes in iudicio. Pro parte negatiua arguitur primò. Nam in l. omniū. C. de testamentis, dicitur: ꝙ est sufficiens vnius eximiæ autoritatis testimonium. Vt v.g. Imperatoris. Et confirmatur ex communi vsu iudicum, qui solo testimonio custodis montium condemnant cædentes ligna in syluis vetitis.

Secundò arguitur ex cap. paruulos. & c. cum itaque. de consecratione. dist. 4. vbi à Greg. 4. & à Leone 1. diffinitur paruulos à parentum cura subtractos baptizandos esse nisi aliquis testetur esse iam baptizatos. Ecce vnius testimonium sufficit vt non baptizentur paruuli.

Tertiò. In multis causis exigitur iure Ciuili & Canonico & Regio maior numerus testium quā binarius & ternatius, ergo iure naturæ non sufficit iste numerus. Consequentia patet, quia lex humana nō potest derogare iuri naturali. Antecedens probatur ex c. præsul. & c. nulla. 2. q. 4. quorum canonum dicta refert D. Tho. in ar. 3. & assignat triplicem rationem illorum Decretorum in solutione ad tertium. Item etiā in l. hac consultissima. C. de testam. Et Instit. eod. tit. §. sed cum paulatim. & in l. 1. & 2. tit. 1. Part. 6. & in l. 3. Taur. exiguntur septem testes in testamento obsignato, ergo iure naturæ non sufficiunt duo vel tres. Et confirmatur. Nam Alexand. 3. in cap. cum esses. de testam. videtur reprobare prædictas leges, tamen ipse concludit tandem, quòd testamenta quæ parochiani cum suo presbytero, & alijs duabus vel tribus personis idoneis fecerit in extrema voluntate, firma esse decernimus. Ecce ipsemet Alexander ponit tres testes esse necessarios ad firmitatem testamenti signati, ergo non sufficiunt iure naturę duo vel tres.

A Quartò. D. Tho. in artic. ait, rationabiliter institutum esse iure diuino & humano, ergo non est iure naturæ necessarius binarius testium. Patet consequentia. Quia quod iure naturæ necessarium est non est institutum aliqua lege, sed potius inditum & insitum.

PRO decisione sit prima conclusio. Quando non agitur de cōdemnatione alicuius, sufficit vnus testis: vt iudex disponat de aliquibus negotijs. Ratio est: quia quilibet præsumitur verax quādiu non probatur mendax, ergo vbi non est periculum alicuius tertij potest acceptari unius testimonium. Et isto modo dantur in Hispania prouisiones quædam quæ

B dicuntur, Reales. Secunda conclusio. In causis leuibus etiam si agatur de condemnatione alterius sufficit vnus testis: quando ita expedit bono communi. Et si aliquis obijcit, ergo etiam in causis grauibus sufficiet vnus testis, quando ita expedit bono communi. Respondetur, quod non potest expedire bono communi, sed potius esset perturbatio boni communis, si in causis grauibus sufficeret unus testis. Nemo enim posset in republica esse tutus.

Tertia conclusio. In causis grauibus quando agitur de condemnatione alicuius: iure naturæ requiritur binarius testium. Probatur ista conclusio. Nam ratio D. Tho. est naturalis discursus, & demōstratio

C moralis ex principio euidenti, ergo iure naturæ cōstat conclusio. Item etiam in dubio ratione naturali constat, quòd melior est cōditio possidentis: sed vno teste aiente & reo negante, res dubia est, ergo reus non debet condemnari, quia est in possessione bonorum suorum. Itē etiam iure & ratione naturali constat, quòd sicut potestas condemnandi debet esse publica: ita scientia & cognitio facti debet esse manifesta. Sed ubi unus affirmat & alius negat, res obscura est, ergo non potest aliquis per talem cognitionem condemnari iure naturæ.

Quarta conclusio. Iure naturæ sufficiunt duo testes ad condemnationem alicuius. Ista conclusio

D probatur primò à posteriori, quia multæ respublicæ bene institutę condemnant reos ad mortem duobus testibus, ergo iure naturæ non requiritur maior numerus. Consequentia patet. Nam alias tales respublicæ peccarent contra ius naturæ. Antecedens probatur ex Deuteron. 17. In ore duorum uel trium peribit qui interficietur. Item cap. 19. In ore duorum uel trium testium stat omne uerbum, ergo non est contra ius naturæ. Sed valde notandum est quod dicit D. Thomas in 1. 2. quæst. 94. artic. 5. ad tertium, quòd dupliciter aliquid dicitur esse de iure naturæ. Vno modo quia ad hoc natura inclinat, vt non esse faciendam iniuriam alicui. Alio modo quia natu-

E ra circa contrarium illius nihil determinat. Vt verbi gratia, dicimus quòd iure naturæ omnis homo est liber: & quòd iure naturæ omnia sunt communia: quia ius naturæ non determinauit quòd ista bona essent particularia huius: uel quod aliquis esset captiuus: sed hæc iure gentium introducta sunt. Dicimus ergo ad propositum, ꝙ hæc quarta conclusio intelligenda est hoc secundo modo: sed tertia conclusio primo modo.

Quinta conclusio. In l. noua nihil statutum est iure diuino circa numerū testium præter id quod erat de lege naturæ. Probatur ex cōi proloquio Theologorum, ꝙ in lege gratiæ nullum est præceptum diuinū superadditum naturæ, præter præcepta uirtutum Theologicarū & consequentia ad illa quæ pertinēt ad esse gratiæ. Vt v.g. præceptum de inuocanda diuina misericordia, & præceptum pœnitentiæ virtutis & humilitatis: quæ omnia præcepta semper fuerunt

& in lege naturali & in lege veteri neceſſaria ad ſalutem æternam, quatenus in illis legibus participabatur lex gratiæ. Cæterum ſpecialia præcepta legis gratiæ hoc tempore quando iam explicata eſt, ſunt præcepta de ſacramentis: quæ Chriſtus inſtituit. De qua te vide D. Thom. quæſt. 108. vbi ſup. vbi dicit, ꝙ lex noua in exterioribus illa ſolũ præcipere debuit, per quæ in gratiam introducimur, ergo circa numerum teſtium nullum præceptum inſtituit. Ex quo ſequitur, quòd cùm Matth. 18. & Ioan. 8. & 2. Corin. 13. fit mentio de ſufficientia duorum vel trium teſtium teſtimonij, non eſt præceptum nouum diuinum: ſed eſt confirmatio iuris naturalis: ſicut etiam in alijs fecit Chriſtus Matth. 5. Ego autem dico vobis, omnis qui viderit mulierem ad concupiſcendum eam, iam mœchatus eſt eam in corde ſuo. Et tamen hoc de iure naturali erat præceptum.

Ad primum argumentum reſpondetur, ꝙ in fauorem vltimæ voluntatis ſtatuit illa lex, vt ſi Imperatori quis dixerit ſe relinquere hæredem talem: valeat teſtimonium Imperatoris pro toto numero teſtium. Sed notandum eſt, quòd ibi non agitur de condemnatione alicuius. Et ſi aliquando agatur de condemnatione circa hæreditatem, tamen illa condemnatio eſt circa bona temporalia: circa quæ ipſa reſpublica habet plenariam poteſtatem, reſpectu boni publici. Et quia reputatur eſſe bonum publicum ꝙ Princeps ſit tantæ autoritatis circa teſtamentum confirmandum, ideo ipſa reſpublica transfert dominium hæreditatis in quem Imperator dixerit transferẽdum, eſſe ſecundùm voluntatem teſtatoris. Ad confirmationem reſpondetur, quòd talis condemnatio ſi fiat in re leui licita erit: vt diximus in ſecunda concluſione; non autem in re graui, vt diximus in tertia concluſione.

Ad ſecundum reſpondetur, ꝙ in illis capitibus nõ agitur de condemnatione alicuius: ſed agitur de cauſa pia, & religioſa, ne fiat rebaptizatio. Et propterea ſufficiet vnus teſtis fide dignus, qui dicat puerũ iam eſſe baptizatum.

Ad tertium iam patet ex notabili circa quartam concluſionem. Poteſt enim lex humana addere ad numerum teſtium qui ſufficiebat iure naturæ conſiderando ius naturæ illo ſecundo modo. Ad confirmationem vero ex Alexand. 3. quatenus aduerſatur ſolutioni huic reſpondent aliqui: ꝙ ibi Pontifex loquitur de legatis pijs, quæ eccleſijs relinquuntur, ad quod legatum non requiruntur tot teſtes etiam ſecũdùm leges ciuiles. Sed tamen iſta ſolutio non ualet, quia in c. citato non ſtatuit Pontifex duos uel tres teſtes: ſed cum parocho duos uel tres teſtes. At uero in legatis pijs ſufficiunt duo uel tres teſtes: vt patet in c. relatum. de teſtament. ls. vbi nulla fit mentio parochi. Reſpondetur ergo ſecundo cum multis Iuriſperitis, & Cano lib. 6. de locis. c. 8. ꝙ Alexan. 3. ferebat leges ſubditis ſibi in foro ciuili. Reſpondebat enim Epiſcopo Oſtienſi. Vnde in ſuis dictionibus noluit ſeruari leges Cæſareas: ſed tamẽ neque abrogauit illas in toto populo Chriſtiano. Et ſi quis cõtra obijciat, ꝙ ibi dicit Pontifex alterũ eſſe à diuina lege & à ſanctorũ Patrũ inſtitutis, & à generali eccleſiæ cõſuetudine: vt requiratur tantus numerus teſtiũ, & ꝙ propterea dixit præſcriptã conſuetudinem improbamus. Reſpondetur ꝙ alienum nõ ſignificat ibidẽ quod contrariũ. Sed ſignificat non neceſſariò conforme legi diuinæ. Diuinam aũt legem appellat, ꝙ ſcriptũ erat Leuit. 17. & 19. quod fuit quaſi explicatio legis naturæ. Tertiò reſpondetur, quòd Alexan. ſolum ſtatuit, ꝙ non vniuerſaliter habet verum, ꝙ in omni teſtamẽto etiam quo ad legata ſecularia, requirantur quinque uel ſe-

A ptem teſtes. Nam in villulis non poteſt haberi facile tantus numerus teſtium, & ita ſufficit ibi præſentia parochi cum duabus perſonis fide dignis. Et hoc vbique ſeruatur etiam ſecundum leges ciuiles.

Ad quartum negatur conſequentia. Quia quædã inſtituuntur legibus humanis, etiam ſi iure naturæ conſtent apud ſapientes, vt cõcluſiones deductæ per bonam conſequentiam: eo quòd talis conſequentia non eſt víque adeo euidens omnibus, vt non indigeat adiuuari ſtatutis humanis.

Dubium ſecundum eſt, An licitum ſit iudici per tormenta veritatem exigere à reo & teſtibus; &, An tale teſtimonium valeat ad condemnationem. Pro

B parte negatiua arguitur primò. Nemo poteſt condemnari in re graui, niſi duobus teſtibus: ſed torquere hominem cruciatibus eſt res grauiſſima, ergo nemo poteſt condemnari ad tormenta, per ſemiplenam probationem, quæ fit unico teſte & indicijs. Et confirmatur. Nam ſi ſunt duo teſtes per quos conuincitur, reus iniqua eſt excruciatio per tormenta, ergo nullo modo licita eſt. Probatur antecedens. Nam tormenta ordinantur ad inquirẽdum veritatem criminis, ergo vbi iam conſtat de veritate perperam adhibentur tormenta.

Secundò. Teſtis non eſt in culpa, ergo nullo modo eſt torquendus. Cõfirmatur. Multi eligunt potius

C falſum teſtimonium contra ſe dicere: quã pati cruciatus immaniſſimos. Tertiò, alij ſunt qui metu mortis patiuntur cruciatus, potius quam veritatẽ confiteantur, ergo medium iſtud eſt incertum neq; conueniẽs ad iudiciũ. De hoc dubio Ludouicus Viuas in commentarijs ſuper Auguſtinum in libro 19. de Ciuitate cap. 6. negat licita eſſe tormenta.

PRO deciſione ſit prima concluſio. Erroneum eſt, aut certè ualde temerarium in fide negare tormẽta eſſe licita. Probatur, quia aliàs iniqua eſſent omnia tribunalia Eccleſiæ catholicæ etiam Eccleſiaſtica in quibus eſt uſus tormentorum ad inquirendam veritatem. Secundò probatur ex Euſebio Papa in

D epiſtola ad epiſcopos Galliæ: & habetur in capit. illi qui. 5. quæſt. 5. ubi expreſſiſſimè approbat tormenta. Item etiam Gregorius 7. in regula in contemplatione de regulis iuris. Supponens tanquam rem certiſſimam tormenta eſſe licita, ait, quòd in ipſo cauſæ initio non ſunt adhibenda tormenta. Tertio probatur ex D. Ambroſio in lib. de Cain & Abel. & ex D. Hieron. tom. 1. epiſtolarum, epiſtol. ad Innocen. & ex D. Auguſt. vbi ſupra, & ex communi ſententia Theologorum & Iuriſperitorum. Et ſunt tituli in corpore iuris de quæſtionibus, hoc eſt tormentis. Et ex Ariſt. in Rhetoricis ad Alexandrum. cap. 14. Et ex Cicer. in lib. de Partitione Oratoria. Secunda concluſio. Quã

E do iudex intelligit expedire ad bonum commune, vt aliquod crimen ſtatim puniatur: poteſt adhibere tormenta ad torquendum reum etiam duobus teſtibus conuictum. Pro cuius intelligentia nota, quòd reis crimina confeſſis negatur appellatio: alijs uero etiam conuictis per teſtes, conceditur appellatio. Vt patet in l. 2. C. quorum appellationes non recipiuntur. Dicimus ergo in iſta concluſione, quod iudex prudenter in caſu prædicto, quia eſt periculum in mora propter appellationem adhibet tormenta, vt reus confeſſus non poſſit appellare. Probatur ergo concluſio. Iudex habet ius ad torquẽdum hominem reum cum neceſſe fuerit ad bonum commune ut ẽt reus ipſe confiteatur: ſed in illo caſu neceſſaria eſt eius confeſſio ad bonum commune, ergo licitũ erit iudici illum torquere: neque iniuriam facit illi impedimento bae uia appellationem, quia ille iniuſtè appellat, & cum damno boni publici. Tertia concluſio.

Non

Non est licitum torquere reum etiam conuictum testibus, quando ipse affert nouas probationes & legitimas ad reprobandum processum. Probatur. Nam tunc iustissime appellat reus à iudicis sententia, ergo iudex iniquè agit impediendo appellationem eius per tormenta.

Quarta conclusio. Testis nunquam torquendus est, nisi inquantum habet rationem rei. Vt v.g. si aliqui testantur Petrum interfuisse alicui negotio, & posse testificari: tunc Petrus: nisi voluerit testificari, poterit torqueri: vt dicat veritatem, quia merito præsumitur ex malitia nolle testificari. Hanc conclusionem probat secundum argumentum, scilicet, quod testis inquantum testis non debet torqueri, quia vt sic, non habet culpam. Cæterum quantum ad huiusmodi tormenta iudices debent attendere leges sibi præscriptas, & ita non peccabunt.

Ad argumenta in contrarium respondetur. Ad primum respōdetur, distinguo maiorem: aut per sententiam diffinitiuam, & sic concedo: aut per sententiam inquisitiuam veritatis: & ita nego maiorem. Nam sufficit vnus testis cum accusatore ad interrogandum reum, & si opus fuerit ad torquendum illū. Ad confirmationem respondetur, nego consequentiam. Et ratio est, quia aliquando confessio rei est necessaria bono communi: vt diximus in secunda conclusione. Ad secundum patet ex quarta conclusione. Ad tertium nego consequentiam: quia in humanis iudicijs non potest haberi tāta certitudo sicut in sciētijs. Neque propterea negligi debet certitudo quæ potest haberi per testes & p tormenta: quando opus fuerit. Sed superest soluere vnum argumentum contra secundam conclusionem: quia Iurisconsulti Paulus & Marcellus in l. edictis. ff. de quæstionibus. & Eusebius vbi supra, aiunt tormenta esse adhibenda ad exquirendam veritatem, quæ nondum est propalata, ergo vbi iam est manifesta per testes, iniquè agitur torquendo ipsum reum. Propter hoc argumentum aliqui Iurisperiti negant secundam cōclusionem. Sed tamen respondetur ad argumentum, quòd Iurisperiti & Pontifex intelligunt regulariter loquendo. At vero ubi ad bonum cōmune expedierit: vt cito reus puniatur, prudenter facit iudex adhibendo tormenta, ne post confessionem rei ante tormenta, locum habeat appellatio.

Dubitatur tertiò circa solutionem ad secūdum de concordia testium, An requiratur cōcordia testium circa factum singulare, vt reus condemnetur. Pro parte affirmatiua arguitur primò. Iudicium debet esse circa factum singulare, ergo testes debent testificari de eodem facto singulari. Sed pro parte negatiua arguitur. Concordia testium circa factum singulare eatenus requiritur, quatenus crimen fiat manifestum sufficienter: sed non minus, imo magis aliquando manifestatur crimen per plures testes circa actus singulares, quam per duos circa vnum actum singularem, ergo. Probatur minor. Quia duo testes circa idem factum facilius possunt ex condicto falso conuenire, quam sex testes loco distātes & inuicem incogniti circa singulos actus criminosos eiusdem speciei. Caiet. in comment. super istum artic. dicit primò, quòd regulariter loquendo requiruntur duo testes circa idem factum ad condemnandum reum. Secundò dicit, quòd inter religiosos sufficiet ad condemnandum aliquem de furto, quòd multi testes singulares singula furta testificentur. Ratio huius est. Quia licet hoc non est secundùm iuris rigorem: tamen quia in religione proceditur non tam ad puniēdum quam ad salutē animę & regularis obseruantię fauorem, ideo tolerabile videtur, vt talis probabilitas

A sufficiat ad certitudinē inter eos qui mortui sunt mūdo. Tertiò dicit, quod ipse reus non tenetur acceptare talem sententiā, & propterea procedendū erit per tormenta religiosū, vt exquiratur ab illo veritas. Soto lib. 5. de iust. q. 7. art. 2. videtur cum Caiet. sentire. Sed dicit ille vnum singulare, quod illi testes singulares sufficient ad inquirendum. Sed hoc intelligendum est si proceditur per uiam accusationis uel denūtiationis. Alioquin si non præcessit infamia, non poterit procedi per viam inquisitionis.

PRO decisione sit prima conclusio. Primum dictum Caiet. uerissimum est, & probatur argumento facto pro parte affirmatiua, & ex usu communi omnium tribunalium.

B Secunda conclusio. In quibusdam criminibus specialiter perniciosis reipublicæ, circa quorū probationē ex natura facti nō possunt moraliter loquēdo inueniri duo testes circa idē factū: iusta esset lex quę statueret sufficere testes singulares in maiori tñ numero, quā binario uel ternario. V.g. in uitio Sodomiæ: aut Simoniæ uel usuræ, & multo magis in crimine hæresis. Hęc conclusio probatur argumento pro parte negatiua. Probatur et, quia necesse est huiusmodi crimina perniciosa aliqñ puniri: sed moraliter est impossibile inueniri duos contestes eiusdē facti, ergo, sufficiunt singulares, maxime si multitudine suppleat

C quod deficit de contestatione circa idē factū. Sed notandum, quod circa hanc quæst. est magna concertatio inter Iurisperitos. Vide Couar. lib. 3. Vari. resol. c. 3. nu. 5. ubi concludit iustā esse legem. & ut. 2. lib. 8. ordin. Regal. ad puniendū usurariū ob crimē usuræ in cōi admittuntur testes singulares. Sed ille dicit nō satis esse ad cōdemnandū illum de aliqua usura certæ cuiusdā quantitatis. Dicit etiam quod si testes sint in multo numero, erit sufficiens testimoniū illorum: & ad hoc citat Bald. & alios. Anton. Gomez. tomo. 3. de delict. c. 12. nu. 12. inquit sequens Bald. & alios, quod testes singulares sufficiunt ad probandū aliquē esse hereticum, etiam si singuli testificentur distinctas hæreses.

D Idem dicit Hippolytus cons. 7. num. 27. Nobis tamen Theologis sufficit, non esse semper necessariam exactissimam copiam testium circa factū singulare. Imo vero neque concordiā circa actum singularē, quando agitur de crimine uel depositione aliqua in cōi. Tunc enim certam fidem facient singulares testes quod attinet ad iudicium maxime fauente lege.

Ad argumentum pro parte affirmatiua quatenus facit contra secundā conclusionē respondetur, quod aliquando potest aliquis condēnari, quia probatur reus in aliqua specie delicti, etiam si non probetur in singulari. Itē etiā quāuis non sint duo testes vnius actus singularis: sed tñ illud factū singulare cuius est vnus

E testis occultatus, sufficienter confirmatur multitudinē testiū circa alios actus singulares. Ad argumentū pro parte negatiua quatenus est contra primā cōclusionem respondetur, quod quamuis sit aliquando licitū quod in secunda cōclusione dicitur, tamen est quasi exceptio quædam à regula uniuersali & communi iure: quæ fieri non debet, nisi magna ex causa & fauente lege uel supremo legislatore. Cæterum furta, homicidia, bene possunt ex natura rei pluribus testibus probari, & sufficiēter prouidetur bono communi, si quando comprobantur ista delicta duobus testibus, puniantur, vt cæteri timorem habeant.

Denique nota in hoc articulo secundum dictum Caietani: quòd religiosus possit condemnari de furto per testes singulares, intelligendum esse, non per sententiam absolutam, sed per conditionalem si ipse uelit acceptare sententiam. Sin autem, poterit torqueri: & si negauerit manebit liber à pœna furti.

ARTICVLVS III.

Vtrùm alicuius testimoniũ sit absq; eius culpâ repellendum.

D Tertium sic proceditur. Videtur, quòd alicuius testimonium non sit repellẽdum, nisi propter culpam. Quibusdam enim in pœnam infligitur, quòd ad testimonium non admittãtur, sicut patet in his qui infamia notantur. Sed pœna non est inferenda nisi pro culpa. Ergo videt̃ ꝙ nullius testimoniũ debeat repelli, nisi propter culpã.

2. Præterea. De quolibet præsumendum est bonum, nisi appareat cõtrarium. Sed ad bonitatẽ hominis pertinet, quòd verum testimonium dicat. Cùm ergo non possit constare de contrario nisi propter aliquã culpam, videtur quòd nullius testimoniũ debeat repelli nisi propter culpã.

3. Præterea. Ad ea quæ sunt de necessitate salutis, nullus redditur non idoneus nisi propter peccatum. Sed testificari veritatẽ est de necessitate salutis, vt suprà † dictum est: ergo nullus debet excludi à testificando nisi propter culpam.

Art. 1. huius quæst.

Sed contra est, quod † Gregor. dicit, & habetur 2. quæst. 4. Qui à seruis suis accusatus est episcopus, sciendum est quòd minimè audiri debuerunt.

Greg. in registro lib. 11. c. 54 à medio. Et habetur. 2. q. 4 capi. Præsul. non procul à fine.

Respondeo dicendum, quòd testimonium sicut † dictum est, non habet infallibilem certitudinem, sed probabilem. Et ideo quicquid est quod probabilitatem afferat in contrarium, reddit testimoniũ inefficax. Redditur autem probabile, ꝙ aliquis in veritate testificanda non sit firmus, quandoq; quidem propter culpam, sicut infideles & infames, item illi qui publico crimine rei sunt, qui nec accusare possunt. Quandoque autem absque culpa, & hoc est vel ex defectu rationis (sicut patet in pueris, amentibus & mulieribus) vel ex affectu (sicut patet de inimicis & personis coniunctis & domesticis) vel etiã ex exteriori conditione, sicut sunt pauperes, serui, & illi, quibus imperari potest, de quibus probabile est quòd de facili possunt induci ad testimonium ferendũ contra veritatem. Et sic patet, quòd testimonium alicuius repellitur, & propter culpam & absque culpa.

Art. præced.

Ad primum ergo dicendum, ꝙ repellere aliquem à testimonio, magis pertinet ad cautelam falsi testimonij vitandi quàm ad pœnam. Vnde ratio non sequitur.

Ad secundum dicendum, quòd de quolibet præsumendum est bonum, nisi appareat contrarium, dummodo non vergat in periculum alterius, quia tunc est adhibenda cautela, vt non de facili vnicuique credatur, secundùm illud 1. Ioan. 4. Nolite credere omni spiritui.

Ad tertium dicendum, quòd testificari est de necessitate salutis, supposita testis idoneitate & ordine iuris. Vnde nihil prohibet, aliquos excusari à testimonio ferẽdo, si nõ reputẽtur idonei secũdũ iura.

SVMMA ARTICVLI.

Conclusio est. Iure aliquorum testimonium repellitur, aliquando quidem cum culpa, aliquando sine culpa.

COMMENTARIVS.

Dubitatur, An licitum sit reo obijcere crimen testi ad repellendum eius testimonium. Pro cuius decisione sit prima conclusio. Obijcere testi crimen falsum nunquam est licitum. Ista conclusio patet, quia mentiri est intrinsecè malum, ergo nunquam est licitum. An uero aliquando sit tantum peccatum veniale dicemus dubio secundo.

Secunda conclusio. Obijcere testi crimen uerum, quando hoc non conducit ad repellendum eius testimonium, semper est peccatum contra charitatem & iustitiam. Ratio est, quia talis obiectio habet rationem uindictæ tantùm, & non defensionis.

Tertia conclusio. Quando testis falsum testificatur: licitum est obijcere illi uera crimina ad refutandum eius testimonium, siue crimina sint publica siue secreta. Probatur conclusio. Nam talis obiectio habet propriè rationem defensionis cum moderamine inculpatæ tutelę: quemadmodum quãdo quis occidit hominem cum moderamine inculpatæ tutelæ in sui defensionem. Ex quo sequitur, quòd ista cõclusio habet etiam uerum quando testis ex ignorantia inuincibili dicit falsum testimonium contra me: eo quòd licitum est me defendere ab inuasore qui ex ignorantia inuincibili me inuadit.

Quarta conclusio. Idipsum etiam est licitũ, quando testis dicit testimonium uerum contra me: sed tamen contra ordinem iuris uel in foro exteriori uel in foro conscientiæ. Probatur. Nam ille testis dicẽdo uerum facit mihi iniuriam, ergo licitũ est me defendere. Sed quæret aliquis, An sit licitum in eodem casu dicere testi, quod dicit falsum uel mentitur. Quidam moderni dicunt licitum esse utrumque, eo quòd distinguunt dupliciter dici falsum, & dupliciter aliquẽ mẽtiri. Vno modo speculatiuè: alio modo practicè. Speculatiuè quidem, quando aliquis dicit contra mentem speculatiuam aliter quam est à parte rei.

Practi-

Practicè vero, quando dicit aliquid contra mentem A practicam veram, quæ dictabat non esse aliquid dicendum; etiam si esset verum speculatiuum. Dicunt ergo quòd in casu posito testis ille dicit falsum practicè, & mentitur practicè. Alij vero dicunt, quòd ille testis in casu posito dicit falsum, scilicet practicè: sed nullo modo mentitur. Nos autem breuiter dicimus, quòd eadem est ratio dicendi falsum & mentiendi quantum ad hoc, quòd sicut falsum dicitur practicè & speculatiuè: ita etiam mendacium. Sed dicimus quòd siue ista distinctio sit vera siue non, nunquam erit peccatũ mortale dicere testi in casu posito quòd dicit falsum & mentitur: dummodo verbum mentitur non significet iniuriam specialem, vt apud Hispa B nos. Tunc enim erit peccatum mortale: si sufficienter refutetur testimonium iniqui testis, dicendo illi: non ita est, falsum dicis: & dicatur illi, mentiris.

Quinta conclusio. Licitum est obijcere testibus uerum testificantibus etiam secundum ordinem iuris uera crimina etiam occulta, si tamẽ probari possunt, & probata testem refutare. Probatur. Quia iure conceditur reo illa obiectio, vt se defendat, ergo licita est.

Secundò. Ille testis non tenebatur testificari. Si timebat obiectionem illam sibi opponendam, tum quoniam eius testimonium erat inutile, tum etiam quoniam cum tanto detrimento sui honoris, non C tenebatur testificari, ergo sibi imputet si talis obiectio sibi fiat ab ipso reo defendente se iuridicè.

Tertiò. Reus in tali casu non tenetur respondere iudici suum crimen, ergo pari ratione poterit refutare testem. Antecedens probatur. Quia interrogatio iudicis ad ipsum reum facta, non est legitima, nisi ex falsa præsumptione, scilicet, quòd iudex putat testes esse legitimos. Notandum tamen est, quòd non pro quolibet detrimento quod reus patitur, licitum erit illi quodlibet crimen etiam infame obijcere testi, sed seruato ordine charitatis intelligenda est conclusio quinta.

Dubium secundum est, An semper sit mortale pec D catum obijcere falsum testimonium testificanti falsum crimen, uel testificanti contra ordinem iuris. Pro parte affirmatiua arguitur primò. Peccatũ mortale est reddere malum pro malo, maledictum pro maledicto. Et confirmatur. Peccatum mortale est repercutere eum qui percussit, & cessat iam à percussione, ergo erit peccatum mortale dicere falsum crimen aduersus criminatorem. Secundò. Peccatum mortale est omne mendacium perniciosum; sed illud mendacium est tale, ergo &c. Soto lib. 5. de iustit. quæst. 7. art. 3. ait mendacium esse perniciosum, obijcere falsum crimen testi. Sed tamen non satis se explicat, an cum testis iniuriam facit reo sit licitũ aut E saltem non sit mortale obijcere illi falsum crimen. Quin potius videtur loqui in casu quando testis facit suum officium: & aduocati nihilominus obijciũt ei falsa crimina fictitia.

PRO decisione sit prima conclusio. Moraliter loquendo & de facto semper est peccatum mortale obijcere falsum crimen testi. Probatur, quia vel talis obiectio potest probari vel non potest. Si non potest probari, est nullius momenti, neque habet rationem defensionis, ergo est mortale peccatum, siquidem læditur proximus absque causa. Rursus si potest probari: hoc erit falsis testibus periurantibus ergo erit peccatum mortale illos adducere ad probationem.

Secunda conclusio. Verosimilis est sententia, quæ ait, q̃ per se loquendo est peccatum mortale & contra iustitiam obijcere falsum crimẽ iniquo testi. Probatur argumentis factis pro parte affirmatiua.

Tertia conclusio: Nobis verosimilior est sententia, quæ ait, quòd per se loquẽdo, hoc est seclusis alijs circunstantijs, est solum peccatum ueniale mendacij obijcere crimen falsum testi iniquo, quando talis obiectio prodest ad refutandum eius testimonium. Probatur ista conclusio. Qui occideret inuasorem à quo non potest se defendere nisi mentiendo contra illum: non peccaret mortaliter, ergo neque in nostro casu.

Secundò. In casu posito reus potest negare testimonium testis, etiam si accusetur de uero crimine. Et quamuis secundum sententiam quorundam reus mentiatur, tamen non peccat contra iustitiam. Tũc ergo sic arguitur. Perinde est imponere falsum crimen testi, & negare quod dicit esse uerum: sed negando non peccat contra iustitiam, ergo neque imponendo crimen falsum.

Tertiò probatur. Imponere falsum crimen alicui, eatenus est peccatum mortale quatenus proximo nocumentum infertur contra iustitiam, non quia falsum dicitur: ut docet D. Thom. in art. 4. ergo si licitum est absque peccato ueniali obijcere uerum crimen testi quantumlibet secretum: non erit peccatum mortale obijcere falsum. Patet consequentia. Quia illæ duæ obiectiones non differunt nisi per uerum & falsum: quæ differentia solum facit peccatum ueniale. Confirmatur. Quia reus habet ius defendendi se etiam cum destructione famæ ipsius testis, reuelando crimen secretum, ergo si destruat imponendo falsum, nihil amplius nocet: sed solum mentitur.

Ad primum argumentum in contrarium respondetur, quòd reddere malum pro malo importat rationem uindictæ. Vnde qui se defendendo cum moderamine inculpatæ tutelæ, infert nocumentũ proximo, non reddit malum pro malo. Ad confirmationem respondetur, nego consequentiam. Nam qui percussit & fugit, iam cessat ab inferenda iniuria. Vnde non esset defensio repercutere illum: sed uindicta. At uero qui testificatur, tandiu iniuriam facit: quandiu iudicis sententia pendet. Vnde non est eadem ratio.

Ad secundum nego antecedens. Nam nocumentum non est perniciosum, quando non est contra iustitiam aut charitatem: sed erit mendacium officiosum, cum sit ad defensionem propriam ordinatum.

ARTICVLVS IIII.

Vtrùm falsum testimonium semper sit peccatum mortale.

AD Quartũ sic proceditur. Videtur, quòd falsum testimonium nõ semper sit peccatum mortale. Contingit enim aliquem falsum testimoniũ ferre ex ignorantia facti, & talis ignorãtia excusat à peccato mortali. Ergo testimouium falsum non semper est peccatum mortale.

2. Prӕterea. Mendaciũ q̃ alicui prodest, & nulli nocet, est officiosum, quod non est peccatum mortale. Sed quandoque in falso testimonio est tale mendacium, puta

cum aliquis falsum testimoniũ perhibet, vt aliquem è morte liberet, vel ab iniusta sententia, quæ intentatur per aliquos falsos testes vel per iudicis peruersitatem: ergo tale falsum testimonium, non est peccatum mortale.

3. Præterea. Iuramentum à teste requiritur, vt timeat peccare mortaliter peierãdo. Hoc autem non esset necessarium, si ipsum falsum testimonium esset peccatum mortale. Ergo falsum testimonium non semper est peccatum mortale.

Sed contra est, quod dicitur Prou. 19. Falsus testis non erit impunitus.

Respondeo dicendum, quòd falsum testimonium habet triplicem deformationẽ. Vno modo ex periurio, quia testes non admittuntur nisi iurati, & ex hoc semper est peccatum mortale. Alio modo ex violatione iustitiæ, & hoc modo est peccatũ mortale in suo genere, sicut & quælibet iniustitia. Et ideo in præcepto decalogi sub hac forma interdicitur falsum testimoniũ, cum dicitur Exod. 20. Non loqueris contra proximum tuum falsum testimonium. Non enim contra aliquem facit, qui eum ab iniuria facienda impedit, sed solum qui ei suam iustitiam tollit. Tertiò ex ipsa falsitate, secundum quod omne mendacium est peccatum, & ex hoc non habet falsum testimonium, quòd semper sit peccatum mortale.

Ad primum ergo dicendum, q in testimonio ferendo non debet homo pro certo asserere, quasi sciens, id de quo certus non est, sed dubium debet sub dubio proferre, & id de quo certus est pro certo asserere. Sed quia cõtingit ex labilitate humanę memorię, quòd reputat se homo quandoque certum esse de eo quod falsum est, si aliquis cum debita solicitudine recogitans, ęstimet se certum esse de eo quod falsum est, nõ peccat mortaliter, hoc asserẽs, quia non dicit falsum testimonium per se & ex intentione, sed per accidens contra id quod intendit.

Ad secundum dicendum, q iniustum iudicium non est iudicium. Et ideo ex iniusti iudicij falsum testimoniũ in iniusto iudicio prolatum; ad iniustitiam impediendam, non habet rationem peccati mortalis, sed solum ex iuramento violato.

A Ad tertium dicendum, quòd homines maximè abhorrent peccata, quæ sunt cõtra Deum, quasi grauissima, inter quæ est periurium. Non autem ita abhorrent peccata quę sunt contra proximum. Et ideo ad maiorem certitudinem testimonij, requiritur testis iuramentum.

SVMMA ARTICVLI.

B Prima conclusio. Falsum testimonium ex parte iuramenti semper est peccatum mortale. Secunda conclusio. Falsum testimonium ex parte violatæ iustitiæ est peccatum mortale ex suo genere. Tertia conclusio. Falsum testimonium non est peccatũ mortale ex falsitate. Quarta conclusio ad primum. Testis pro certo debet asserere id de quo certus est, & sub dubio id de quo dubitat. Quinta conclusio ibidem. Si aliquis cum debita solicitudine recogitans, existimet se certum esse de eo quod falsum est, non peccat mortaliter illud asserens. Potuisset certè S. Tho. addere nec venialiter. Sexta conclusio ad secundum. Falsum testimonium in iniusto iudicio prolatum ad iniustitiam impediendam, non habet rationem pec-
C cati mortalis: sed solum ex iuramento violato.

COMMENTARIVS.

Circa primam & secundam conclusionẽ. Notandum quomodo S. Tho. Primam conclusionem simpliciter & vniuersaliter asseruit. Secundam vero cum illo addito. i. ex suo genere: sicut quęlibet alia iniustitia. Vbi planè insinuatur falsum testimonium ẽt in iudicio posse peccatũ veniale esse ex paruitate materiæ: contra Caietanum sup. q. 69. art. 2. Et in idipsum confirmatur ex sexta conclusione posita.

D Circa quintam conclusionem. Notandum, quòd ille qui ex ignorantia inuincibili dixit falsum testimonium, non tenetur ad aliquam restitutionem faciendam parti damnificatæ ex eius testimonio, etiã si postea reperiat se falsum dixisse. Ratio est, quia ille non tenetur ratione rei acceptæ: supponimus enim quod nihil lucratus est ex falso testimonio. Neq; etiã tenetur ratione iniustæ acceptationis vel iniuriosæ actionis, ergo &c. Sed notandum, quòd tenetur ille testis reuocare dictum suum si per suam reuocationem potest prodesse proximo suo, & si ipse nõ patitur notabile detrimentum. Vt v. g. si propterea incidat in infamiam: ratio huius est, quia cum ille non
E teneatur ex iustitia restituere, tenetur reuocare suũ testimonium ex charitate, sicut & alij tenentur ad opera charitatis sine notabili suo detrimento. Vide Caietanum hic, & Iurisperitos in cap. præterea. de teste cogendo.

Dubium est, an testis possit pretium accipere pro testimonio ferendo. De hoc dictum est supra q. 62. art. 5. ad secundum. Sed hic per modum documenti tres erunt conclusiones.

Prima conclusio. Non licet pro testimonio pretium recipere: bene tñ expensas pro testimonij labore. Ita dicit Aug. epist. 54. Et habet 14. q. 5. c. nõ sanè.

Secunda conclusio. Quando datio pretij est illicita ex vtraq; parte. Verbi gratia, quando datur pro falso testimonio, tunc neutri datur actio in iudicio, vel repetitio. Sed nihilominus non est obligatio ad restituendum in eo qui accepit.

Tertia

Tertia conclusio. Quando quis recipit pretium, vt ferat testimonium verum, quod tenebatur proferre ex iustitia legali vel commutatiua, v.g. si recipiat pretium ne dicat falsum testimonium, conceditur repetitio in foro exteriori ei qui dedit: nō tamen quando ex sola charitate tenebatur testificari. Tunc enim nec dabitur actio in iudicio ad repetendum pretium neque ipse tenebitur in foro conscientiæ restituere.

Vltima conclusio. Quando aliquis accipit pretiū ab aliquo ne dicat falsum crimen contra eundem, tenebitur ante iudicis condemnationem ad restitutionem in foro conscientiæ: si autem accepit pretium ab vno, ne dicat falsum crimen contra alium, non tenebitur restituere in foro conscientiæ ante iudicis sententiam. Ratio huius differentiæ est. Quia quando accipit pretium ab eodem contra quem vult falso testificari, non acquirit dominium ex eo quòd tenebatur ex iustitia commutatiua non dicere falsum testimonium contra illum. At vero quando accipit pretium ab aliquo tertio, nullam facit illi iniuriam, neque debet illi ex iustitia commutatiua non dicere falsum testimonium contra alterum. Quapropter potest illi vendere ex pacto, quòd non faciat iniuriam alteri. De conclusionibus prædictis multa sunt certa iure naturæ: alia vero iure humano, sed quoniam non est præsentis loci disputatio, supersedemus ab illarum ampliatione.

QVAESTIO LXXI.

De Aduocatis.

POstea considerandum est, de iniustitia, quæ fit in iudicio ex parte aduocatorum. Et circa hoc quæruntur quatuor.

ARTICVLVS PRIMVS.

Vtrum aduocatus teneatur præstare patrocinium causæ pauperum.

Inf. ar. 4. cor. & ad primum.

AD Primum sic proceditur. Videtur, q aduocatus teneatur præstare patrociniū causæ pauperum. Dicitur n. Exod. 23. Si videris asinum odientis te iacere sub onere, non pertransibis, sed subleuabis cū eo. Sed non minus periculum imminet pauperi, si eius causa contra iustitiam opprimatur, quàm si eius asinus iaceat sub onere. Ergo aduocatus tenetur præstare patrocinium causæ pauperum.

Homil 9. in Euāg. non procul à fin.

2. Præterea †. Gregorius dicit in quadā homil. Habens intellectum, curet omnino, ne taceat, habens rerum affluentiam, à misericordia non torpescat, habens artem qua regitur, vsum illius cum proximo partiatur, habens loquendi locum apud diuitem, pro pauperibus intercedat. Talenti enim nomine cuilibet reputabitur quod vel minimum accepit. Sed talētum commissum non abscondere, sed fideliter dispensare quilibet tenetur, quod patet ex pœna serui abscondentis talentum, Matthæi. 25. Ergo aduocatus tenetur pro pauperibus loqui.

A

B

3. Præterea. Præceptum de misericordiæ operibus adimplēdis, cùm sit affirmatiuum, obligat pro loco & tempore, quod est maximè in necessitate. Sed tempus necessitatis videtur esse, quādo alicuius pauperis causa opprimitur. Ergo in tali casu videtur quòd aduocatus teneatur pauperibus patrocinium præstare.

C

Sed contra, Non minor necessitas est indigentis cibo, quàm indigentis aduocato. Sed ille qui habet potestatem cibandi, non semper tenetur pauperem cibare. Ergo nec aduocatus semper tenetur causæ pauperum patrocinium præstare.

Respondeo dicendum, q cùm præstare patrocinium causæ pauperum, ad opus misericordiæ pertineat, idem est hic dicēdum quod & supra de alijs operibus misericordiæ † dictum est. Q. 32. artic. 5. Nullus autem sufficit omnibus indigentibus, misericordiæ opus impendere. Et ideo, sicut † August. Li. 1. c. 28 in princ. tom. 3. dicit, in 1. de doctrina Christia. Cum omnibus prodesse non possis, his potissimè consulendum est, qui pro locorum & temporum, vel quarumlibet rerum opportunitatibus constrictius tibi quasi quadam sorte iunguntur. Dicit pro locorum opportunitatibus, quia non tenetur homo per totum mundum quærere indigentes, quibus subueniat, sed sufficit, si eis qui sibi occurrunt, misericordiæ opus impendat. Vnde dicitur Exod. 23. Si occurreris boui inimici tui, aut asino erranti, reduc ad eū. Addit autem, & temporum, quia non tenetur homo futuræ necessitati alterius prouidere, sed sufficit si præsenti necessitati succurrat. Vnde dicitur 1. Ioan. 3. Qui viderit fratrem suum necessitatem habentem, & clauserit viscera sua ab eo, &c. Subdit autem. Vel quarumlibet rerum, quia homo sibi coniunctis quacunque necessitudine maximè debet curam impendere,

D

E

secundum

secundum illud primæ ad Timotheum 5. Si quis suorum, & maximè domesticorū curam non habet, fidem negauit. Quibus tamen concurrentibus considerandū restat, vtrum aliquis tantam necessitatē patiatur, quòd non in promptu appareat, quomodo ei possit aliter subueniri, & in tali casu tenetur ei opus misericordiæ impendere. Si autem in promptu appareat, quomodo aliter ei subueniri possit, vel per se ipsum, vel per aliam personā magis coniunctam, aut maiorem facultatem habentem, non tenetur ex necessitate indigenti subuenire, ita q; non faciendo peccet, quamuis si subuenerit absque tali necessitate, laudabiliter faciat. Vnde aduocatus non tenetur semper causæ pauperum patrocinium præstare, sed solum concurrentibus conditionibus prædictis, alioquin oporteret eū omnia alia negotia prætermittere, & solis causis pauperū iuuandis intendere. Et idem dicendum est de medico, quantū ad curationem pauperū.

Ad primum ergo dicendum, q; quādo asinus iacet sub onere, non potest ei aliter subueniri in casu isto, nisi per aduenientes subueniatur. Et ideo tenentur iuuare. Non autem tenerentur, si posset aliunde remedium afferri.

Ad secundum dicendum, quòd homo talentum sibi creditum tenetur utiliter dispensare, seruata opportunitate locorū, & tēporum, & aliarum rerū, vt † dictū est. (In corp. articuli.)

Ad tertium dicendum, q; non quælibet necessitas causat debitum subueniendi, sed solum illa quæ est dicta †. (In corp. articuli.)

ARTICVLVS II.

Vtrùm conuenienter aliqui secundum iura arceantur ab officio aduocandi.

AD Secundum sic proceditur. Videtur, q; inconuenienter aliqui secundum iura arceantur ab officio aduocandi. (Inf. quæst. 188. artic. 3. ad 2.) Ab operibus n. misericordiæ nullus debet arceri. Sed patrocinium præstare in causis, ad opera misericordiæ pertinet, vt † dictum est. (Art præcedenti.) Ergo nullus debet ab hoc officio arceri.

A 2. Præterea. Contrariarum causarū nō videtur esse idem effectus. Sed esse deditū rebus diuinis, & esse deditum peccatis, est contrariū. Incōuenienter ergo excluduntur ab officio aduocati quidā propter religionem, ut monachi & clerici. Quidā autem propter culpā, vt infames & heretici.

3. Præterea. Homo debet diligere proximum sicut seipsum. Sed ad officiū dilectionis pertinet, q; aliquis aduocatus, causę alicuius patrocinetur. B Inconuenienter ergo aliqui, quibus conceditur pro seipsis auctoritas aduocationis, prohibentur patrocinari causis aliorum.

Sed contra est, quod † tertia quæstione septima multę personę arceantur ab officio postulandi. (3. q. 7. ca. infames.)

Respondeo dicendum, q; aliquis impeditur ab aliquo actu duplici ratione. Vno C modo propter impotentiam, alio modo propter indecentiā. Sed impotentia simpliciter excludit aliquem ab actu. Indecentia aūt non excludit omninò, quia necessitas indecentiā tollere potest. Sic ergo ab officio aduocatorū prohibentur quidam propter impotentiā, eo q; deficiunt sensu, vel interiori, sicut furiosi & impuberes, vel exteriori, sicut surdi & muti. Est.n. necessaria aduocato & interior peritia, qua possit conuenienter iustitiā assumptę causę o- D stendere: & iterum loquela cū auditu, ut possit pronuntiare & audire quod ei dicitur. Vnde qui in his defectum patiuntur, omnino prohibētur ne sint aduocati nec pro se, nec pro alijs. Decentia aūtē huiusmodi officij exercendi tollitur dupliciter. Vno modo ex hoc, q; aliquis est rebus maioribus obligatus. Vnde monachos & presbyteros non decet in quacunque causa E aduocatos esse neque clericos in iudicio seculari, quia huiusmodi personę sunt rebus diuinis astrictę. Alio modo propter personę defectum, uel corporalem (ut patet de cęcis, qui conuenienter iudicio astare non possent) vel spiritualē: non enim decet, ut alterius iustitię patronus existat; qui in seipso iustitiā contempsit. Et ideo infames, infideles, & damnati de grauibus criminibus non decēter sunt aduocati tamen huiusmodi indecentię necessitas prę fertur. Et propter hoc huiusmodi personę possunt pro seipsis uel pro personis sibi con-

coniunctis vti officio aduocati. Vnde & clerici pro ecclesijs suis, possunt esse aduocati, & monachi pro causa monasterij sui, si abbas præceperit.

Ad primum ergo dicendum, quòd ab operibus misericordi interdum propter indecentiam impediuntur aliqui, & aliqui propter impotentiam. Non enim omnia opera misericordiæ omnes decent, sicut stultos non decet consilium dare, neque ignorantes docere.

Ad secundum dicendum, quòd sicut uirtus corrumpitur per superabundantiam & defectum, ita aliquis fit indecens & per maius & per minus. Et propter hoc quidam arcentur à patrocinio præstando in causis, quia sunt maiores tali officio, sicut religiosi & clerici. Quidam vero quia sunt minores, quàm vt eis hoc officium competat, sicut infames & infideles.

Ad tertium dicendum, quod non ita imminet homini necessitas patrocinari causis aliorum sicut proprijs, quia alij possunt sibi aliter subuenire. Vnde non est similis ratio.

ARTICVLVS III.

Vtrùm aduocatus peccet, si iniustam causam defendat.

AD Tertium sic proceditur. Videtur, quod aduocatus nō peccet si iniustā causam defendat. Sicut.n. ostenditur peritia medici, si infirmitatem desperatam sanet, ita & ostenditur peritia aduocati, si etiam iniustam causam defendere possit. Sed medicus laudatur, si infirmitatem desperatam sanet. Ergo etiam aduocatus non peccat, sed magis laudandus est, si iniustam causam defendat.

2. Præterea. A quolibet peccato licet desistere. Sed aduocatus punitur, si causam suam perdiderit, ut habetur secunda quæstione 3.† Ergo aduocatus non peccat, iniustam causam defendendo, si eam defendendam susceperit. (2 q. 3 §. quod pœnituent.)

3. Præterea. Maius videtur esse peccatum, si iniustitia vtatur ad iustam causam defendendam (puta producendo falsos testes, vel allegando falsas leges) quam iniustam causam defendēdo, quia hoc est peccatum in forma, illud in materia. Sed videtur aduocato licere talibus astutijs vti, sicut militi licet ex insidijs pugnare. Ergo videtur quòd aduocatus non peccat, si iniustam causam defendat.

A

Sed contra est, quod dicitur secūdi Paralipomenō decimonono, Impio præbes auxilium, & idcirco iram Domini merebaris. Sed aduocatus defendens causam iniustam, impio præbet auxilium. Ergo peccando, iram Domini meretur.

B

Respondeo dicendum, quod illicitum est alicui cooperari ad malum faciendum, siue consulendo, siue adiuuando, siue qualitercunque consentiendo, quia consilians & coadiuuans quodammodo est faciens. Et Apostolus dicit ad Roma. 1. quòd digni sunt morte non solum qui faciunt peccatum, sed etiam qui consentiunt facientibus, vnde & suprà dictum est †, quòd omnes tales ad restitutionem tenentur. Manifestum est autem, quod aduocatus & auxilium & consilium præstat ei cuius causæ patrocinatur. Vnde si scienter in iustā causam defendit, absque dubio grauiter peccat, & ad restitutionem tenetur eius damni, quod contra iustitiam per eius auxiliū altera pars incurrit. Si autem ignoranter iniustam causam defendit, putans esse iustam, excusatur secundum modum quo ignorantia excusare potest. (q. 62. ar. 7.)

C

D

Ad primum ergo dicendum, quòd Medicus accipiens in cura infirmitatem desperatam, nulli facit iniuriam. Aduocatus autem suscipiens causam iniustam, iniustè lædit eum, contra quē iniustè patrociniū præstat. Et ideo nō est similis ratio. Quanuis enim laudabilis uideatur quantum ad peritiam artis, tamen peccat, quātum ad iniustitiam voluntatis, qua abutitur arte ad malum.

E

Ad secundum dicendum, quod aduocatus si in principio credidit causam iustam esse, & postea in processu appareat eam esse iniustam, non debet eam prodere, ut scilicet aliam partem iuuet, vel secreta suę causæ alteri parti reuelet, potest tamen & debet causam deserere, uel eū cuius causam agit ad cedendum inducere, siue ad componendum sine aduersarij damno.

Ad tertium dicēdum, quòd sicut suprà dictum

q. 40. ar. 3. dictum est†, militi vel duci exercitus licet in bello iusto ex insidijs agere ea, quæ facere debet, prudenter occultando, non autem falsitatem fraudulenter faciẽdo, quia etiam hosti fidem seruare oportet, sicut
Io ca. vlti. q. de iustitię agit à medio. Tullius dicit in primo de Officijs. Vnde & aduocato defendenti causam iustam, licet prudenter occultare ea, quibus impediri posset processus eius, non autem licet ei aliqua falsitate vti.

ARTICVLVS IIII.

Vtrùm aduocato liceat pro suo patrocinio pecuniam accipere.

Opusc. vnica 7. cor. D Quartum sic proceditur. Videtur, quòd aduocato non liceat pro suo patrocinio pecuniam accipere. Opera enim misericordiæ non sunt intuitu humanæ remunerationis facienda, secundum illud Lucæ 14. Cum facis prandium aut cœnã, noli vocare amicos tuos, neque vicinos diuites, ne fortè & ipsi te reinuitent, & fiat tibi retributio. Sed præstare patrocinium causæ alicuius, pertinet ad opera misericordiæ, vt dictum est†. Ergo non licet ad- Ar. 1. huius quæst. uocato accipere retributionem pecuniæ pro patrocinio præstito.

2. Præterea, Spirituale non est pro temporali commutandum. Sed patrocinium præstitum, videtur esse quoddam spirituale, cum sit vsus scientiæ iuris. Ergo non licet aduocato pro patrocinio præstito pecuniam accipere.

3. Præterea, Sicut ad iudicium concurrit persona aduocati, ita etiam persona iudicis, & persona testis. Sed secundum Au- Epist. 54. in 1. pag. ante finẽ illius tomo 2. gustinum ad Macedonium†, non debet iudex vendere iustum iudicium, nec testis verum testimoniũ. Ergo nec aduocatus poterit uendere iustum patrocinium.

Eodẽ loco nunc proxime dicto. Sed contra est, quod Aug.† dicit ibidẽ, quòd aduocatus licitè vendit iustum patrocinium, & Iurisperitus verum consilium.

Respondeo dicendum, quòd ea quæ quis non tenetur alteri exhibere, iustè potest pro eorum exhibitione recompensationem accipere. Manifestum est autem

A quòd aduocatus non semper tenetur patrocinium præstare, aut consiliũ dare causis aliorum. Et ideo si uendat tuum patrocinium, siue consilium, non agit contra iustitiam. Et eadem ratio est de medico opẽ ferente ad sanandum, & de omnibus alijs huiusmodi personis, dum tamen moderatè accipiant, considerata conditione personarum, & negotiorum, & laboris, & cõ-
B suetudine patriæ. Si autem per improbitatem aliquid immoderatè extorqueant, peccant contra iustitiam. Vnde Augustinus† dicit ad Macedonium, quòd ab Epist. 54. non mul tũ remotè ante finẽ to. 2. his extorta per immoderatam improbitatem repeti solent, data per tolerabilẽ consuetudinem non solent.

Ad primum ergo dicendum, quòd nõ semper quæ homo potest misericorditer facere, tenetur facere gratis, alioquin nul-
C li liceret aliquam rem uendere, quia quãlibet rem potest homo misericorditer impendere. Sed quando eam misericorditer impendit, non humanam, sed diuinã remunerationem quærere debet. Et similiter aduocatus, quando causæ pauperum misericorditer patrocinatur, non debet intendere remunerationem humanam, sed diuinam, non tamen semper tenetur gratis patrocinium impendere.

D Ad secundum dicendum, quòd etsi scientia iuris sit quoddam spirituale, tamen usus eius fit opere corporali. Et ideo pro eius recompensatione licet pecuniam accipere, alioquin nulli artifici liceret de arte sua lucrari.

Ad tertium dicendum, quòd iudex & testis communes sunt vtrique parti, quia iudex tenetur iustam sententiam dare, &
E testis tenetur verum testimonium dicere. Iustitia autem & ueritas non declinant in vnam partem magis, quàm in aliam. Et ideo iudicibus de publico sunt stipendia laboris statuta, & testes accipiunt, non quasi pretium testimonij, sed quasi stipendium laboris expensas, uel ab vtraque parte, vel ab ea, à qua inducuntur, quia nemo militat stipendijs suis vnquam, ut dicitur primæ ad Corinthios nono. Sed aduocatus alteram partem tantum defendit. Et ideo licitè potest pretium accipere à parte, quam adiuuat.

SVMMA ARTICVLI.

EX tota hac quæstione colliguntur octo conclusiones. Prima est in artic. 1. aduocatus tenetur patrocinari pauperibus occurrentibus, attentis circunstantijs loci & temporis & personarum & quando non in promptu apparet, quomodo eius aliter possit succurri.

Secunda conclusio in artic. 2. conuenienter arcentur ab officio aduocandi quidam propter impotentiam, quidam propter indecentiam.

Tertia cõclusio in eodem articulo. Illis quibus interdicitur aduocandi officium propter impotentiã, nunquam admittuntur ad illud: ij vero qui non admittuntur propter indecentiam, aliquando in casu necessitatis admittuntur.

Quarta conclusio in artic. 3. Aduocatus qui scienter iniustam causam defendit, grauiter peccat: & tenetur ad restitutionem damni contrariæ partis.

Quinta conclusio. Aduocatus qui ex ignorãtia defendit iniustam causam, excusatur à peccato & restitutione pro modo ignorantiæ.

Sexta cõclusio ad secundum. Aduocatus si à principio credidit causam esse iustam, & postea cognoscat esse iniustam debet causam deserere: sed non potest prodere parti contrariæ defectum causæ.

Septima conclusio in arti. 4. Licitum est aduocato pro patrocinio suo pretium accipere moderatũ, considerata conditione personæ, & negotiorum & laboris & consuetudine patriæ.

Vltima conclusio ibidem. Si per improbitatem aliquid extorqueat aduocatus, peccat contra iustitiam.

COMMENTARIVS.

CIrca istam quæstionem notandum est, quòd extant tituli de postulando, hoc est de petendo iudicio, quod est aduocati munus. in ff. in C. in Decretalibus. In Recopilatione antiqua legum regalium Hispaniæ. in l. 40. de Prætorio Regio de cancellaria. & in l. 54. de aduocatis. Item in Recopilatione facta, sub Philippo Secundo Rege Catholico lib. 2. titul. 16. de aduocatis. Extant etiam tituli in vtroque iure de procuratoribus. De quibus etiam procuratoribus est dicendum, eo quòd in Hispania omnes aduocati sunt etiam procuratores. De quibus est titulus. 24. lib. 2. In Recopilat. citata.

Dubium primum est circa primam conclusionẽ D. Thomæ, An aduocatus teneatur citra extremam necessitatem patrocinari pauperibus. Pro parte negatiua arguitur primò. Nemo tenetur ad eleemosynã faciendam nisi existenti in extrema necessitate. Ergo, &c. Confirmatur, alij diuites non tenentur dare pauperi pecunias, vt conducat aduocatum: nisi existenti in extrema necessitate. Ergo neque ipse aduocatus patrocinari. Secundo raro vel nunquam contingit, ut quis teneatur in casu dubio fauere uni parti contra alteram, maximè si illa pars est aggrediens: sed causæ in quibus pauperes ægent patrocinio sunt eiusmodi, ergo, &c. Tertiò. In quibusdam ciuitatibus sunt quidam aduocati stipendiati, vt suscipiant causas pauperum. Ergo ibi alij aduocati non tenebuntur pauperibus patrocinari. Sed pro parte affirmatiua arguitur primo. Ex Diuo Tho. in prima conclusione. Vbi non facit mentionem extremę necessitatis, sed neque grauis: sed solum ait q cum non apparet in promptu quomodo pauperi aliter subueniatur, tenetur aduocatus patrocinari. Secundò. Testis tenetur ex charitate ferre testimonium in fauorem innocentis etiam citra extremam necessitatem, vt diximus in quæst. 70. artic. 1. Ergo aduocatus idem tenetur facere pro paupere. Patet consequentia, quia vterque solo uerbo absq; suo detrimento potest proximo succurrere. De hoc dubio, Caietanus in hoc loco ait, Nunquam obligari aduocatum ad patrocinandum pauperibus, nisi in extrema necessitate: idẽ dicit Nauarrus in Manuali cap. 25. num. 29.

PRO decisione huius dubij supponendum est, ex quæst. 32. artic. 5. & 6. quòd necessitas est triplex in proximo: quædam communis, quales solent esse in republica. Alia est grauis. Vt v. g. q aliquis decidat à suo statu uel est in periculo illum amittendi. B Alia est extrema, v. g. quando aliquis morietur nisi ei succurratur. Similiter etiam triplex est superfluum. Quodam est superfluum ad decentiam status, quodã uero est superfluum ad statum: aliud est superfluum ad personam ipsam.

His suppositis, sit prima conclusio. Solus titulus superflui, qui se tenet ex parte aduocati, obligat ipsum vt in cõmunibus necessitatibus pauperum suscipiat causas. Probatur, quia solus iste titulus sufficit ad obligandum diuites ad faciendam eleemosynam de superfluis. Ergo sufficiet ad obligandum aduocatũ. Antecedens asseritur supra quæst. 32. artic. 5. & 6. à D. Thom. & eius discipulis, & oppositum esset tollere C de medio humanitatem & misericordiam à republica. Et certè Caietanus ita sentit ibidem, & in opusculo de præcepto eleemosynæ. Vnde oblitus videtur suimet in hoc loco aut existimasse non eandẽ esse rationem de aduocationis patrocinio & eleemosyna: quod tamen falsum videtur.

Secunda conclusio. Grauis necessitas ex parte indigẽtis sufficit obligare aduocatum vt patrocinetur, etiam si patrocinium non sit superfluum aduocato ad decentiam status. Et notandum est quod necessarium ad decentiam status distinguitur à necessario ad statum: ita vt possit quis non amittere statum suum, amissis necessarijs ad decentiam status. Sit itaque D casus ad verificandam conclusionem, quòd pauper est in periculo amittendi statum suum, uel ut detrudatur in carcerem, ubi duram uitam aget. Tunc verificatur nostra conclusio: quod aduocatus tenetur amittere lucrum necessarium sibi ad decentiam status, ut patrocinetur pauperi.

Probatur conclusio. In extrema necessitate tenetur aduocatus patrocinari pauperi cum detrimento necessariorum ad suum statum, ergo in graui necessitate tenebitur cum detrimento necessariorum ad decentiam status. Probatur consequentia. Nam eadem est proportio necessariorum ad statum respectu extremæ necessitatis: & necessariorum ad decẽ E tiam status respectu grauis necessitatis proximi. Secundò probatur. Amicitia humana grauiter læderetur in illo casu, si amicus non succurreret de superfluis ad statum, quanuis necessarijs ad decentiam status: ergo & charitas læditur in illo casu nisi aduocatus succurrat patrocinio suo non necessario ad statum, quanuis necessario ad decentiam status. Soto lib. 5. de iustitia, quæstione. 8. artic. 1. ait, non esse pręceptum aduocato subueniendi indigentibus in grauibus necessitatibus nisi de superfluo. Sed hæc sententia si vera est debet intelligi de superfluo ad statum: non de superfluo ad decentiam status. Hoc enim modo etiam obligantur diuites facere eleemosynam de superfluo ad statum in grauibus necessitatibus. Sed rogat aliquis an sit maior obligatio in aduocatis ad patrocinadum pro indigentibus quam in diuitibus ad fa-

ad faciendam eleemosynam de suis diuitijs? communis sententia est negatiua. Alia sententia est, quòd aduocatus tenetur patrocinari ex charitate tanta obligatione quanta tenetur testis testificari ex charitate.

Sit igitur tertia conclusio. Non tenetur aduocatus ex charitate patrocinari indigentibus patrocinio quoties testis tenetur testificari ex eadem charitate. Probatur, nam testis tenetur testificari ex charitate, quando si non testificatur: proximus amittit aliquod bonum vtile notabile, etiam si alias sit diues. Cæterum aduocatus in illo casu non tenetur gratis patrocinari, sed potest pretium pro patrocinio exigere. Et confirmatur. Res quæ nullius pretij sunt habenti, sunt autem magni commodi ad impediendú damnum alterius, tenetur homo illas impendere ex charitate in vtilitatem alterius: sed huiusmodi est testificatio, ergo testis tunc tenetur testificari. Cęterú aduocatus vtilitatem accipit & pretium pro suo patrocinio, ergo non tenebitur patrocinari quoties testis tenebitur testificari.

Denique probatur conclusio. Nam testimonium semper est superfluum etiam ad decentiam status respectu testis: at vero patrocinium non semper est superfluum ad statum vel ad decentiam status aduocati. Ergo plures tenebitur testis testificari, quam aduocatus patrocinari.

Quarta cóclusio. Aliquoties tenebitur aduocatus patrocinari indigentibus, quando neque ipse neque alij diuites tenentur dare illis pecunias vt conducát aduocatum. Vt v.g. sit casus: quòd patiatur aliquis magnam iacturam si sua causa careat patrocinio, sed tamen non incidet in tantam inopiam, vt careat necessarijs ad statum suum: quamuis non habeat vnde soluat pretium aduocato. Tunc aduocatus tenetur ex charitate gratis ferre patrocinium: & tamen nemo tenetur dare illi eleemosynam de bonis temporalibus. Ratio est, quia ille non indiget bonis temporalibus ad sustentationem sui status: indiget tamen patrocinio, vt non amittat quod antea habebat. Alter casus est: vbi hæc differentia verificatur. Sit aliquis, cuius causa si careat patrocinio conijciet ipsum in communem necessitatem. Sint etiam multi alij pauperes in simili necessitate: qui tamen non egent patrocinio. Tunc alij diuites non tenentur dare eleemosynam illi pauperi, etiam de superfluo: satisfacient enim si illam tribuant alijs pauperibus. At vero aduocatus tenetur illi patrocinari, si habet patrocinium superfluum ad decentiam sui status. Ratio est: quia solus ille pauper inter omnes alios indiget patrocinio: quod potest præstare solus aduocatus.

Quinta conclusio. Ad eundem modum proportionabiliter dicendum est de alijs officialibus iustitiæ. v.g. de procuratoribus & tabellionibus: & etiam de medicis, qui tenentur pauperes curare proportionabiliter, vt dictum est de aduocatis.

Ad argumenta in oppositum respondetur. Ad primum negatur antecedens. Immo in communibus necessitatibus tenetur homo de superfluis ad decentiam status & in grauibus de superfluis ad statum in extremis autem necessitatibus tenetur dare eleemosynam de superfluis ad sustentationem personæ. Ad confirmationem patet ex quarta conclusione.

Ad secundum respondetur, quòd quamuis non ita teneatur aduocatus suscipere causam dubiam pauperis, sicut tenetur suscipere causam certam & licitam certò tamen tenebitur suscipere aliquando causam dubiam pauperis, vt declaretur eius iustitia: etiam si ipse pauper sit actor: quia in iudicijs ille qui habet vicem actoris intendit etiam se defendere ab iniuria quam patitur ab altera parte.

Ad tertium nego consequentiam. Nam quamuis aduocati stipendiati teneantur ex iustitia patrocinari pauperibus: tamen continget vel propter illorum iniquitatem, vel quia sunt valde impediti, vt non possint patrocinari. Et tunc alij aduocati tenebuntur patrocinari pauperibus.

Dubium secúdum est, An aduocatus qui ex ignorantia vel negligentia non rectè facit officium, teneatur restituere.

Respondetur & sit prima conclusio. Aduocatus qui propter ignorantiam perdit causam sui clientis, peccat contra iustitiam, & tenetur restituere totum damnum, quod inde euenit clienti. Probatur primò quia non pręstat quod promisit ex pacto, accepto pretio pro patrocinio.

Secundò. Aduocatus qui caret peritia sufficienti ad suscipiendas causas peccat mortaliter contra iustitiam se obligando ad patrocinium, ergo tenetur restituere ratione iniuriosæ actionis, etiam si gratis patrocinetur.

Secunda conclusio. Si procurator sit negligens in procuranda causa peccat mortaliter & tenetur restituere de leui culpa. Prima pars huius conclusionis patet ex dictis. Secunda vero pars probatur ex ijs quæ dicta sunt supra quæst. 62. artic. 7. ubi obligauimus iudices negligentes & omnes officiales qui tenentur ex officio aliquid custodire & non custodiunt, restituere de leui culpa: & non solum de lata & ampla. Et ratio erat, quia talis custodia vergit in vtilitatem vtriusque partis, sicut ille qui conducit domum tenetur illam custodire, & restituere damna de leui culpa, & non solum de lata & ampla: Ex hac conclusione sequitur corollarium, quòd sunt in peccatò mortali omnes aduocati, qui parati sunt recipere omnes causas etiam iustas absque termino. Probatur, quia industria humana finita est, ergo deficiet sępe in necessarijs pro singulis causis, si recipiat quotquot occurrerint.

Dubium tertium est circa quartam cóclusionem, An aduocatus suscipiens scienter causam iniustam, teneatur ad restitutionem si vincit litem, nó solum parti contrariæ: sed etiam fisco & accusatori.

Respondetur & sit prima conclusio. Aduocatus tenetur in casu posito restituere parti contrariæ, nó solum principale, sed etiam expensas. Hæc conclusio patet. Nam actio aduocati est iniuriosa parti contrariæ, ergo tenetur ad restitutionem totius damni.

Secunda conclusio. In eodem casu, si aduocatus non admonet clientem suum de iniustitia causæ, tenetur illi restituere expensas quas facit. Patet, quia suo mendacio vel dissimulatione perniciosa patitur cliens detrimentum illud. Si autem admonuerit illum de iniustitia causæ, nó tenebitur restituere quicquam: quia scienti & volenti nulla fit iniuria.

Tertia conclusio. Aduocatus in casu posito, non tenetur restituere fisco vel accusatori commodum quod erant habituri, si contraria pars vinceret. Probatur. Testis falsus in eadem causa iniusta non tenetur, ut diximus quæst. 70. artic. 1. restituere fisco, ergo neque aduocatus. Patet cósequentia à fortiori, quia vt habetur in cap. non sanè. 14. quæst. 5. & in D. Tho. artic. 4. ad tertium. Hæc est differentia inter testem & aduocatum, quòd testis adhibetur ad manifestationem veritatis inter vtramque partem æqualiter: sed aduocatus adhibetur in fauorem unius partis, ergo si testis non tenetur restituere fisco: multo minus aduocatus.

Circa quartam conclusionem aduertendum est etiam, quòd aduocatus suscipiens causam iniustam, semper est periurus: quia secũdum leges Regni præstat iuramentum in initio causæ, quòd non sit defensurus causam iniustam.

Dubium quartum est circa sextam cõclusionem, ad quid teneatur aduocatus qui processu litis cognoscit susceptã causam esse iniustam. Et arguitur contra conclusionem D. Thomæ, in eo quòd dicit quòd non tenetur prodere causam parti contrariæ. Testis etiam non rogatus tenetur ferre testimonium quãdo necessarium est ad liberãdum proximum ab iniquo damno: sed aduocatus in casu posito scit aliquid per quod contraria pars liberabitur à damno iniquo v.g. à morte, ab infamia, ab amissione bonorum, ergo tenebitur suo testimonio contrariam partem adiuuare, etiam si non debeat patrocinari pro illa.

Ad hoc dubium respondetur & sit prima conclusio. In causis criminalibus concludit argumentum.

Secunda cõclusio. In ciuilibus causis rarò aut nunquam tenetur aduocatus ferre testimonium pro cõtraria parte. Probatur. Nam officium aduocati est defendere causam suæ partis quantum in se fuerit, & propterea reuelantur illi secreta quædam, quæ nõ reuelarentur nisi esset patronus, ergo valde indecẽs esset & scandalosum, reuelare huiusmodi secreta, nisi magna & euidenti necessitate vrgente.

Nihilominus sit tertia conclusio. Potest contingere casus in ciuilib⁹ causis vbi aduocatus teneatur testificari pro parte contraria. Vt v.g. si pars contraria amissura est totum censum suum aut magnam pecuniæ summam, vnde decidet à suo statu. Tunc aduocatus tenetur meliore modo quo poterit admonere partem contrariam de iniustitia suæ partis: & si opus fuerit testificari. Hanc probat etiam argumẽtum factum. Et confirmatur. Nam secretum huiusmodi non obligat cum tanto detrimento partis contrariæ: sed satis fuerit, quòd in multis casibus teneantur alij testificari in quibus aduocatus neque debet neque potest testificari.

Dubium quintum est, An aduocatus suscipiens causam euidenter iustam peccet contra iustitiam, si vtatur cautelis & mendacijs præsentando scripturas falsas, & alia huiusmodi faciendo. Respondetur & sit vnica conclusio. Talis aduocatus non peccat cõtra iustitiam, ac proinde nec tenetur ad restitutionem. Probatur, quia nullam iniuriam facit parti contrariæ: quin potius impedit eam ab iniuria facienda. Et rursus non peccat contra iustitiam iudicis aut iudicij. Probatur, quia iudicium contrarium suæ parti esset iniustum, ergo simpliciter non esset iudicium, ac per consequens non peccat contra iustitiam si quis faciat contra tale iudicium. Sed nihilominus aduocatus peccabit peccatum mendacij aut periurij, si ipse iurat falsum aut alios iurare facit. Itẽ probatur conclusio. Quia testis non peccat contra iustitiam si testificatur falsum in eadem causa, ergo neque aduocatus. Patet consequentia. Nam testis, vt diximus, est communis vtrique parti, aduocatus vero tãtum tenetur respicere ius suæ partis & illud defendere. Sed maxime aduertendum est, ꝙ hæc conclusio non habet verum ex eo ꝙ alicui Iurisperito aduocato videatur sua causa iusta: sed habebit verum quando causa iudicio omnium aut fere omniũ Iurisperitorum iusta est.

Dubium sextum est, An liceat aduocato vtramlibet partem causæ dubiæ suscipere? Pro cuius expositione nota, quòd est triplex gradus causæ dubiæ. Primus gradus est, quando vtraque pars habet pro se æquales rationes, doctores pares, authoritate & numero, aut ferè pares. Secundus gradus est, quando altera pars est verosimilior, & habet plures Iurisperitos & maioris autoritatis fautores: nihilominus altera pars est probabilis, & habet pro se Iurisperitos non contemnendæ autoritatis. Tertius gradus est, quando altera pars vsque adeò probabilior & verosimilior est, quòd altera pars reputetur parum probabilis, etiam si aliquando & raro aliqui iudices sequantur illam propter rationes sophisticas & apparentes, quas habet. Arguitur primo pro parte negatiua, quòd non sit licitum in primo gradu suscipere causam alterius partis. Nam ipse actor peccat contra iustitiam agendo contra alteram partem, ergo aduocatus similiter peccat fauendo illi. Antecedens probatur. Nam in dubijs melior est conditio possidentis, ergo actor qui vult & intendit deturbare à possessione alteram partem, peccat contra iustitiam.

Secundò. Iudex in simili causa dubia tenetur ferre sententiam in fauorem possidentis, ergo actor & aduocatus peccat contra iustitiam agendo contra possessorem.

Tertiò. Si ille aduocatus in casu dubio admoneret Regem, vt inferret bellum alteri Regi qui est in possessione, peccaret contra iustitiam, ergo in casu posito peccat. Antecedens probatur. Quia bellum non potest inferri contra possessorem in casu dubio. Hæc tria argumenta probare intendunt quòd non possit aduocatus suscipere causam actoris in casu dubio.

Sed arguitur quartò, quòd non possit suscipere causam rei maxime in secundo gradu dubietatis. Nam aduocatus iudicat contrariam partem esse probabiliorem, ergo agit contra scientiam & conscientiam suscipiendo partem minus probabilem. Et confirmatur. Si aduocatus doceret in cathedra opinionem minus probabilem contra probabiliorem peccaret, ergo multo magis peccat illam defendendo in iudicio contra probabiliorem.

Quintò. Si ille aduocatus constitueretur iudex in eadem causa: peccaret contra iustitiam ferendo sententiam in fauorem illius partis, similiter peccat patrocinando. Patet consequentia. Quia tam iudex quam aduocatus debent procedere secundum iura.

PRO decisione dubij sit prima conclusio. In tertio gradu dubietatis peccatum est contra iustitiam defendere causam minus verosimilem. Ratio est, quia illa pars moraliter loquendo ferè ab omnibus reputatur falsa: & eius contraria ferè demonstrata, ergo aduocatus ille iniuriam facit parti contrariæ.

Secunda conclusio. In primo gradu dubietatis licitum est aduocato vtramlibet partem defendendã suscipere, etiam in fauorem actoris. Probatur primo ex communi omnium consensu. Nam tales causæ reputantur ab omnibus propria materia litis: & omnes confugiunt ad iudicem tanquam ad iustũ animatum, vt constituat medium inter actorem & reum in huiusmodi causis. Item etiam quia in casu dubio vnusquisque potest magis sibi prospicere quã alteri per media proportionata: est autem proportionatissimum medium confugere ad iudicem qui habet publicam autoritatem dicendi ius vnicuique. Tertia conclusio. Non est peccatum contra iustitiã, quòd aduocatus suscipiat actoris partem minus probabilem in secundo gradu. Probatur primo argumentis factis pro conclusione. 2. Item etiam probatur, quia contingit sæpe, quòd causa quæ in initio litis videbatur minus probabilis, postea in processu euadat magis probabilis, facta examinatione diligenti,

genti, ergo prudentia est, talem causam suscipere, dummodo habeat probabilitatem. Confirmatur. Iudices probi & recti solent aliquando iudicare secundùm illam partem probabilem, vel quia sibi probabilior videtur, vel quia tenent opinionem dicentium quòd potest practicari opinio probabilis, relicta probabiliore, ergo aduocatus iuste & prudenter suscipit talem causam: quia ad illum non spectat ferre sententiam, sed tantum explicare ius suæ partis. Sed aduerte quod in huiusmodi causis tenetur aduocatus admonere clientem suum de minore probabilitate suæ causæ, si forte nolit facere expensas litigando, aut velit se componere cum parte contraria, possit hoc libere facere. Alias si non admonuerit tenebitur restituere clienti suo expensas suas & omne detrimentum.

Quarta conclusio. Aduocatus qui in causis criminalibus aut in ciuilibus, vbi agitur de periculo rei alicuius, ita vt incidat in grauem aut in extremam necessitatem, peccat contra charitatem, si suscipiat partem actoris minus probabilem. Probatur. Quia quilibet tenetur succurrere proximo existenti in graui aut in extrema necessitate, ergo, &c. Et confirmatur. Aduocatus tenetur in tali casu ex charitate patrocinari, reo existenti in extrema vel graui necessitate, ergo multo minus licitum erit adiuuare actorem contra reum. Et deinque ipse actor peccat mortaliter contra charitatem agendo contra reum, ergo & aduocatus illi fauendo. Et per hanc conclusioné oportet explicare quod dicit Soto lib. 5. de iustitia, q. 8. articulo 3. vbi habetur non esse licitum quod diximus in tertia conclusione. Probant etiam hanc conclusionem argumenta quæ fecimus in principio pro parte negatiua. Superest tamen respondere ad ipsamet quatenus aduersantur alijs conclusionibus.

Ad primum negatur antecedens. Ad probationé respondetur, quòd non propterea dicitur esse melioris conditionis qui possidet: quia nemo possit litigare contra illum. Sed iudex facta examinatione, si adhuc causa fuerit dubia in primo gradu dubietatis debet ferre sententiam in fauorem possidentis.

Vnde ad secundum respondetur, nego consequentiam. Et ratio discriminis est, quia officium iudicis est distinctum ab officio aduocati: etenim iudicis est dicere ius inter vtramque partem: aduocati verò explicare & defendere ius vnius partis.

Ad tertium negatur consequentia. Et ratio discriminis est, quia inferre bellum est executio sentétiæ. Vnde non est licitum inferre bellum in causa dubia, in primo gradu dubietatis contra possidentem. At verò litigium licitum est, quia est inuestigatio veritatis & iustitiæ inter vtranque partem. Quapropter, si Rex ille possidens nollet, vt per litem ueritas patefieret, tunc posset alius Rex mouere bellum. Et notandum est in hac parte, quòd hæc est differentia inter bellum & litem, quòd bellum nunquam potest dari iustum ex vtraque parte, nisi supposita ignorantia, etiam quando res dubia est, & hoc dubium scitur ab utraque parte. Cæterum lis bene potest esse iusta inter vtramque partem in causa dubia, non supposita ignorantia huius dubietatis. Ad quartum respondetur ex tertia conclusione.

Ad confirmationem negatur consequentia, quia officium doctoris est docere quamlibet opinionem in eo gradu probabilitatis quem habet: officium verò aduocati est sui clientis ius ostendere & defendere. Ad quintum iam patet ratio discriminis ex solutione ad secundum.

Iam vero disputandum nobis est circa pretium iustum pro patrocinio aduocatorum. De qua re dicit Diuus Thomas in 7. & 8. conclusione.

Dubium primum sit, an lex illa. 21. quæ habetur titu. 16. lib. 2. Recopilationis factæ sub Philippo II. sit lex iusta & obligans in foro conscientiæ. Pro parte negatiua arguitur primò. Lex illa statuit, vt aduocatus non accipiat plus pretij pro petitionibus ordinarijs quam duos argenteos pro singulis: sed ipsi nó possunt sustentare suum statum, nisi amplius accipiant, ergo, &c.

Secundò. Illa lex non est in vsu, quin potius ipsi aduocati sæpe supplicauerunt Regem vt legem illam mitiorem faceret, ergo non obligat in conscientia.

Respondetur ad hoc & sit prima conclusio. Illa lex est obseruanda in foro conscientiæ: & aduocati tenentur ad restitutionem si amplius acceperint. Probatur. Quia illud pretium est iustum legitimum, ergo iniquum est amplius accipere. Respondetur verò ad primam obiectionem, quòd aduocati bene possunt sustentare suum statum decentem etiam si non accipiant pro petitionibus ordinarijs nisi duos argenteos. Cæterum si volunt sustentare statum suum vt illustrissimi in republica, non licet tantum alienis bonis triumphare.

Ad secundum respondetur, quòd ille vsus est abusus ipsorum. Nam Rex respondit ipsorum petitioni sæpe numero, *que su peticion non ha lugar, sino que se guarde la ley.*

Secunda conclusio. Quando pretia non sunt lege taxata, possunt aduocati pacisci cum suis clientibus de pretio, habita ratione causę & sufficientiæ aduocati & aliarum circunstantiarú sicut in contractu emptionis & venditionis solent obseruari. Ista conclusio habet sex legitimas moderationes. Prima moderatio, quòd conuentio de pretio fiat initio litis antequam aduocatus legat scripturas suæ partis. Hæc habetur in l. 7. vbi supra. quæ moderatio est in fauorem clientis: vt liberè possit pacisci de pretio iusto. Nam si semel aduocatus legerit scripturas, iam ipse cliens deprehensus est, & timebit ne prodat aduocatus suam causam. Sed notandum est, quòd defectus huius moderationis non inducit obligationem restituendi in foro conscientiæ: si tamen pretium fuit iustum. Secunda moderatio est. Non potest aduocatus conuenire cum cliente de parte aliquota ipsius valoris de quo litigatur, scilicet, de tertia parte vel quinta, &c. Hæc moderatio habetur. in l. 8. vbi supra. Item in l. litem. C. de procuratoribus. & in l. si qui. C. de postulando. & in l. sumptus. ff. de pactis. Itě 3. quæst. 7. cap. infamatus. & nota quòd ista moderatio potius respicit bonum commune & legale, quá bonum clientis. Si enim aduocatus non haberet aliud pretium certum, nisi partem aliquotam eius quod per litem exigeretur, acciperet occasionem calumniosè litigandi & perturbandi tribunalia. Si autem iam certus est de suo pretio, siue vincat siue non vincat litem: non habebit occasionem huiusmodi iniquitatis. Ex hac moderatione sequitur, quod nó tenebitur aduocatus ad restitutionem faciendam alicui in foro conscientiæ: si tamen pars aliquota de qua fecit pactum fuerit iustum pretium aliàs sui laboris. Probatur. Quia nulli fecit iniuriam contra iustitiam commutatiuam: sed legitime litigauit. Tertia moderatio est. Non potest pacisci aduocatus, vt detur sibi certa summa pecuniæ & determinata, si vicerit litem, vel in pretium vel etiam vltra pretium. Hæc habetur vbi suprà. in l. 8. & habet eandem rationem quam secunda moderatio. Quod si vltra iustú pretium aliquid acceperit pro victoria, tenetur restituere. Verum est tamen, quòd Alexander & Salice-

tus.

A tns.in l.litem.C. supra aiunt, quòd aduocatus potest suscipere modicum quid pro victoria. Idem sentit Nauarrus in Manuali. cap. 25. numero. 30. Nihilominus quãuis stando in solo iure communi, verum habeat hæc opinio: tamen in Hispania non est licitum quicquàm accipere pro victoria: quia est contra leges Regni expressas. Quarta moderatio non potest aduocatus assecurare victoriam litis, postularo pretio pro assecuratione. Hæc habetur. in l.8. vbi suprà. & ibidem habetur quinta moderatio. Non potest aduocatus pacisci cum cliẽte quòd ipse proprijs expensis litem aget & finiet: si dederit sibi certũ pretium. Sexta & vltima moderatio. Quòd non excedat stipendium aduocati vigesimam partem ipsius B quod per litem intenditur: dummodo talis vigesima pars non excedat summam triginta mille dipondiorum, & hoc pro aduocatis in consilio Regio aut in Cancellaria. Pro alijs vero aduocatis, statuitur vt vigesima pars nõ excedat summam quindecim mille dipondiorum. Ista moderatio habetur expresse. in l.18.19.& 20.vbi supra.

Tertia conclusio. Aduocatus qui pro taxatione pretij debiti pro petitionibus maioris momenti nõ adit iudicem, vt taxet pretium: non tenetur ad restitutionem, si tamen pretium quod accipit iustum sit, quale etiam iudex taxaret. Probatur, quia non damnificat clientem in aliquo: sed tantum peccat contra C iustitiam legalem: nisi forte ipse iudex remittat aduocato, vt conueniat de pretio cum cliente. Et hic est frequentissimus vsus in nostra republica. Sed tamen aduersus illam legem citatam argumentantur vehementius aduocati. Nam iustum rerum pretium variatur pro loco & tempore, sed lex illa quæ taxat duos argenteos pro singulis petitionibus ordinarijs facta est anno 1495. vt patet in l. 54.in Copilatione antiquarum pragmaticarum sub Ferdinando & Isabella, quo tempore pretium duorum argenteorum erat maximum, ergo modo non est iustum pretium. Patet consequentia. Quia nunc rerum pretia multo maiora sunt. Et confirmatur. Nam D omnium artificum pretia creuerunt, ergo cum aduocati officium non sit minus vtile reipublicæ, nec minus honorificum, siquidem proficit ad pacem reipublicæ, debet etiam esse maius pro tempore.

Ad hoc argumentum respondetur, quòd iustum pretium rerum auget inopia rerum seu mercium: sicut minuit multa copia mercium. Dicimus ergo, quòd non est mirum vt pretium aduocatorum iustum pro petitionibus ordinarijs modo sint duo argentei: quia sunt plurimi & ferè infiniti aduocati: olim autem vnus Bachalaureus in legibus digito signabatur. Secundò respondetur, quòd olim erant pauciores lites quam nunc, & ex consequenti peti- E tiones pauciores: vnde necessum fuit quòd pretium petitionis ordinariæ esset olim sufficiens ad sustentationem aduocati, quia vix optimus aduocatus poterat obtinere vnam petitionem pro singulis diebus. Nunc autem vel mediocris aduocatus obtinet quatuor vel quinq; petitiones pro singulis diebus. Vnde bene poterit sustentari. Eo vel maximè possunt adiuuari aduocati petitionibus extraordinarijs & stipendijs annuis ad suam sustentationem. Ad confirmationem respondetur, quòd aduocati officium habet nunc etiam maius stipendium si collectiuè cõsideretur: eo quòd sunt plurimæ petitiones ordinariæ & extraordinariæ.

Secundò argumentantur aduocati. Petitiones ordinariæ non sunt omnes æquales, ergo non debet esse æquale pretium illarum.

Ad hoc argumentum respondetur alio exemplo. Triticum omne non est æqualis bonitatis, & tamẽ idem est pretium taxatum lege. Ita etiam lex cum non posset prouidere pro singulis petitionibus ordinariis maius & minus pretium, taxauit maximum pretium pro maxima petitione ordinaria. Pro extraordinariis vero remisit pretium taxandum iudici, in cuius tribunali causa agebatur.

Tertiò argumentantur aduocati. Lex illa non habet maiorem vim obligandi, propterea quòd in noua Copilatione sit collecta, quam ante copilationẽ. Sed antea non obligabat, ergo neque modo obligat. Et confirmatur. Nam in illa copilatione sunt multæ leges quæ non obligant: vt leges duelli, quæ omnino sunt iniquæ, & leges de synagogis ædificandis. Ad hoc respondetur, quòd post latam legem illam, nũquam fuit licitum exigere plusquam duos argenteos pro ordinaria petitione. Cæterum illæ leges duelli iniquæ sunt & iam omnino abrogatæ: aliæ verò cessauerunt, quia cessauit materia: vt leges de synagogis Iudæorum.

Dubium secundum est, An pro stipendio annuo, quod dicitur, *partido*, teneatur aduocatus omnes causas clientis occurrentes suscipere. Videtur quòd sic. Primò. Medicus tenetur curare omnes infirmitates pro tali stipendio in domo vel communitate, ergo similiter aduocatus. Confirmatur. Scienti & volenti non fit iniuria, sed aduocatus sciens facit tale pactum, ergo tenetur.

Secundò arguitur ex.l.18.titul 16.lib.2 i.nouę Copilationis. vbi dicitur, quòd aduocatus ratione stipendij accepti tenetur suscipere causam clientis, & præstare omnia, quæ fidelis aduocatus debet præstare.

In oppositum est, quòd talia annua stipendia sunt minimi valoris. Nam ad summam attingunt tria vel quatuor millia dipondiorum, ergo iniquum est obligare aduocatum pro talibus stipendiis ad causas magnas & magni momenti. Notandum est quòd in l.10.vbi supra. Cautum est vt huiusmodi annua stipendia non sint palliationes frangendi leges Regni, quæ de stipendiis aduocatorum loquuntur. Sed iudices habita ratione litium & pretii earum, determinent, vt quod legibus taxatum est seruetur paulò plus minusve, & ideo cauẽdum est, ne annua stipendia sint magna.

Sit igitur conclusio. Non tenentur aduocati pro huiusmodi stipendiis annuis minimis, quæ sunt in vsu, lites magni momenti suscipere. Ratio est, quia illud stipendium debitum est illis alio titulo: vel quia se obligant ad patrocinandum quando opus fuerit in causis iustis, & ad non suscipiendas causas contrariæ partis. Item obligant ad quasdam communes diligentias faciendas.v.g.ad faciendas communes petitiones.

Dubium tertium, An aduocatus pro lite & patrocinio iniquo possit accipere pretium. Prima conclusio. Peccatum mortale est iniustitiæ contra partem contrariam recipere tale pretium: non tamen contra clientem. Secunda conclusio. Cliens qui dedit tale pretium non potest repetere in foro exteriori. Tertia conclusio. Stando in solo iure naturæ aduocatus non tenetur restituere tale pretium: imò probabilius est, quòd neq; de iure positiuo tenetur restituere. Similes conclusiones proposuimus quęst. præcedenti, artic. vlt. de falso teste: & eisdem rationibus probabuntur istæ.

Dubium quartũ est, An liceat aduocatis recipere dona & munera: & simul etiam definiemus de reliquis officialibus iudicii. De qua re sunt aliquot leges Regni iustissimæ. In primis enim est lex 16. titu. 5.

lib. 2. Copilationis citatæ: vbi dicitur de omnibus iudicibus supremi Senatus, Cancellariæ, & de iudicibus Cantabriæ, & de iudicibus nobilium, de notarijs & relatoribus, de tabellionibus, procuratoribus, & fiscalibus: quòd non possunt accipere munus aliquod, neque donum neq; esculenta neque poculenta ab eo qui litem habet, vel habiturus creditur breui, vel de proximo habuerit: ita ut neque per se neque per aliam personam, nec directè, nec indirectè, aliquid recipiant. Præterea in lib. 3. titu. 9. in l. 5. omnes iudices prohibentur accipere munera quælibet ab eis qui coram eis lites habent vel habituri existimantur. Et nota quòd ibidem. l. 6. definitur, quòd ad condemnationem iudicum qui munera accipiunt sufficiant tres testes singulares. De aduocatis verò titu. 16. lib. 2 ubi supra dicitur: quòd non recipiant aliquid nisi forte aliqua esculenta & poculenta in parua quantitate. Imo. l. 19. & 21. eiusdem tituli dicitur, quòd non recipiant amplius pretium quam quæ fuerit taxatum secundum leges: *aunque la parte se lo de de su voluntad*. De tabellionibus autem est in lib. 4. tit. 27. lex vnica, quæ habet titulum, *El aranzel de los escriuanes*, vbi singula pretia pro singulis scripturis taxantur generaliter omnibus tabellionibus. Et ibidem dicitur. *Y mandamos que no puedan lleuar ni lleuen los dichos escriuanos en lo judicial ni en lo no judicial mas de lo que de suso esta declarado, quantoquier que la parte se lo de graciosamente*. Vbi notandum est, quòd quanuis donatio libera stando in solo iure naturæ transferat dominium, potest tamen impediri translatio lege positiua. Dubium ergo nostrum est, An de facto per leges citatas impediatur translatio dominii per tales donationes in ipsos officiales, An potius sint tantum leges pœnales.

Arguitur primò, quòd transferatur dominium. Quando leges humanæ volunt impedire huiusmodi translationem & irritare contractus: vtuntur verbis specialibus, v.g. quòd sint incapaces & inhabiles ad sic recipiendum, sed leges citatæ solum prohibēt ne fiant tales donationes sub certis pœnis, ergo transfertur dominium. Et confirmatur à simili. Per ludū alearum lege prohibitum transfertur dominium, ergo per huiusmodi donationes. Secundò. Leges prohibentes tales donationes, partim sunt pœnales, partim fundantur in præsumptione, ergo non obligāt in foro conscientiæ ad restituendum acceptum, maxime cessante veritate præsumptionis. Antecedens probatur referendo rationes propter quas interdicuntur istæ donationes. Quarum prima est ad puniendam auaritiam officialium. Quæ ratio efficit legem pœnalem. Secunda ratio est, vt tollatur à tribunalibus suspicio corrupti iudicii. Istæ duę rationes insinuant satis, quòd quando reuera iudex nō corrumpitur per munera, non teneatur illa restituere. Tertiam rationem possumus adhibere. Quoniam talis donatio licet videatur specie & facie tenus libera: tamen reuera libera non est, sed inuoluntaria: & talis præsumitur in iure.

Tertiò. Authores qui negant validas esse istas donationes & transferre dominium, idcirco negant quia officiales accipiunt stipendia, à republica, ergo saltim officiales, qui nō sunt stipendiati, poterunt recipere eiusmodi munera.

Sed in oppositum est, quòd lib. 2. *de las ordenanças Reales*, titul. 3. l. vlt. dicitur. *Otrosi juren los de nuestro consejo que guardaran estas ordenanças, &c. de suerte que el que lo contrario hiziere, sea obligado desde luego en el fuero de la consciencia a pagar la dicha pena, sin que espere otra condenacion: quantoquier que la culpa sea occulta*. Et Soto in lib. 1. de

A iustitia. quæst. 6. artic. 6. ad tertium membrum quarti argumenti principalis, inquit, quòd ipsi officiales tenentur soluere pœnam suorum delictorum ante iudicis sententiam: quia isti acceptauerunt & iurauerunt tales leges. Est enim illa pœna conuentionalis ex pacto iusto.

PRO decisione huius dubii notandum est: quòd donationes quæ fiunt officialibus secundum apparentiam liberæ, sunt in duplici differentia. Quædam enim sunt quæ vulgo dicuntur, *presentes y dadiuas*. Et huiusmodi habent totaliter apparentiam liberæ donationes. Aliæ verò sunt, quæ fiunt per modum pretij aut quasi pars pretij. Vt v.g. quando tabellionibus soluitur amplius pretium, quàm sit taxatum pro labore. Et quanuis officialis ipse dicat, B sibi non deberi tantum pretij. Respondet pars: ꝙ ipsa liberè vult donare.

Sit ergo prima conclusio. Donatio primi generis est omnino nulla: neque transfert dominium, sed potius recipiens tenetur restituere ei, qui dedit ante iudicis sententiam: etiam si dicat se liberaliter dedisse. Probatur. Nam leges citatæ continent pacta quædam conuentionalia quę obligant in foro conscientiæ: vt seruetur pactum, ergo talis donatio nulla est. Et confirmatur. Nam si aliquis maritus reliquit uxori legatum, ea conditione ut non nubat: si nupserit tenetur in foro conscientię restituere legatum hæredibus, qui succedunt ab intestato, ergo si-C militer in casu. Secundò probatur. Quia fuit ualde necessum in Hispania pro bono communi litigantium: vt huiusmodi donationes essent nullæ, quia Hispanica natio hoc habet peculiare præ cæteris nationibus quę appetit videri magnifica in donationibus suis, ergo necessarium fuit ne litigantes maximum impedimentum & detrimentum paterentur, quòd huiusmodi donationes essent nullæ. Et confirmatur. Quia etiam si liberaliter aliqui munera alij tamen litigātes inuoluntariè dabunt, ne uideantur parci & miseri: & nę eorum negotia negligenter tractentur ab officialibus.

Secunda conclusio. Donatio secūdi generis quan-D uis sit prohibita, non tamen irrita iure Hispaniensi, neque officialis tenebitur ad restitutionem ante iudicis sententiam. Hanc conclusionem possunt probare argumenta facta pro parte affirmatiua. Itē quia leges illæ, quæ vñr esse conuentionales, loquuntur de donationibus, quas vulgo dicimus, *presentes y dadiuas*, sed donatio secundi generis non dicitur, *presente e dadiua*, ergo non tanto rigore loquendum est de huiusmodi donationibus. Item etiam confirmatur. Nam illud inconueniens ad quod uitandū necessaria fuit lex propter cōditionem nationis Hispanicæ, non habet locum in huiusmodi donationibus: quando enim damus aliquid amplius per mo-E dum pretij, contenti sumus dare parum amplius: neque ibi affectamus magnificentiam, sicut in donationibus, quæ purè sunt donationes.

Tertia conclusio. Vtraque donatio prædicta vt in plurimum de facto est nulla. Probatur, quia de facto & vt in plurimum est inuoluntaria, ergo non transfert dominium. Probatur antecedens, nam ferè omnes soluunt amplius pretium officialibus: quia aliàs non rectè illi faciunt suum officium, ergo hoc potius est redimere uexationem, quam liberalem esse. Et confirmatur, quia finita lite, pauci aut nulli sunt, qui huiusmodi donationes faciant: nisi expectent se cito habituros litem aliam. Quod si aliqui fecerint donationem lite omnino finita, valida erit.

Vltima conclusio. Pœnam quadrupli aut decupli

non

non tenetur aduocatus vel alius officialis soluere ante condemnationem iudicis. Probatur, quia illæ leges sunt pœnales, ergo non obligant ad soluendam pœnam legis ante condemnationem iudicis. A

Ad argumenta verò pro parte affirmatiua respondetur. Ad primum dico, quod sufficiens ratio est ad irritandas illas donationes primi generis, quòd illæ leges includunt pacta conuentionalia.

Ad secundum respondetur, quòd illæ leges qua parte sunt pœnales, non obligant in foro conscientiæ ad soluendam pœnam, vt dicit quarta conclusio. Qua verò parte fundantur in præsumptione, ordinantur ad bonum commune ad quod, vt ostendimus necessarium est, ut donationes sint irritæ: etiã si sint voluntariæ. Vnde impertinens est, quòd ipsa præsumptio sit vera aut falsa in casu particulari: non enim fundatur in sola præsumptione. B

Ad tertium respondetur, quòd probat iudices & fiscales magis obligari ad non recipienda munera: quia cum illis est magis expressum pactum: eo quòd recipiunt stipendium. Sed nihilominus etiam alij officiales obligantur eisdem legibus, eo quod cum illis est pactum, quando admittuntur ad huiusmodi officia publica honorifica & vtilia ea conditione, vt non recipiant munera: sed contenti sint stipendiis à lege taxatis.

Ad argumentum verò pro parte negatiua respondetur, quòd illa lex ordinamenti nunquam fuit in vsu, & si aliquando fuit in vsu, iam non est in vsu: quia visa est difficilis & quasi impossibilis ad seruandum. Quare meritò exclusa est à noua Copilatione legum sub Philippo Secundo. Denique attendant, omnes confessarii, ut interrogent eiusmodi officiales. An sciant omnia statuta sua, & an fecerint contra statuta quæ specialiter iurant seruare. Nam si fecerint contra: sunt periurij. Si autem fecerint contra alia statuta: quæ iurant in communi, nõ sunt periurij: quia iuramentum intelligitur ferri in omnes ordinationes in communi iuxta vniuscuiusque materiam. Si autem aliquis officialis nullam habet rationem suorum statutorum, non solum peccat mortaliter, sed etiam est periurus, etiam si nullum statutum iurauerit in particulari. Pertinebit autem ad confessorem, scire quando officialis teneatur restituere, vel saltem scire dubitare: vt interroget doctiorem se: qui si non fuerit in promptu: poterit absoluere pœnitentem, obligando illum, vt postea stet sententiæ alicuius magistri aut doctoris sufficientis. Atque hactenus de iniurijs quæ fiunt in iudicio. C D

QVAESTIO LXXII. E

De Contumelia.

Einde considerandum est de iniurijs verborum, quæ inferuntur extra iudicium. Et primò, de contumelia, secundò, de detractione: tertiò, de susurratione: quartò, de maledictione. Circa primum quæruntur quatuor.

ARTICVLVS PRIMVS.

Vtrùm contumelia consistat in verbis.

D Primum sic proceditur. Videtur, quòd contumelia non cõsistat in verbis. Contumelia .n. importat quoddã nocumentũ proximo illatum, cùm pertineat ad iniustitiam. Sed verba nullũ nocumentum videntur inferre proximo nec in persona, nec in rebus. Ergo contumelia non consistit in verbis. Q. 57. ar. 1 Et psal. 41 col. 6. Et Rom. 1. lect. 8. corp. 4.

2. Præterea. Cõtumelia videtur ad quãdam dehonorationem pertinere. Sed magis aliquis potest inhonorari, seu vituperari factis, quàm verbis. Ergo videtur, quod cõtumelia non consistat in verbis, sed magis in factis.

3. Præterea. Dehonoratio, quæ fit verbis dicitur cõuitium vel improperiũ. Sed contumelia videtur differre à conuitio & ab improperio. Ergo contumelia non cõsistit in verbis.

Sed contra. Nihil auditu percipitur nisi verbum. Sed contumelia auditu percipitur, secundum illud Ieremiæ 20. Audiui contumelias in circuitu. Ergo contumelia est in verbis.

Respondeo dicendũ, quod contumelia importat dehonorationẽ alicuius. Quod quidem contingit dupliciter. Cum. n. honor aliquã excellentiã cõsequatur, vno modo aliquis aliũ dehonorat, cũ priuat eum excellentia, propter quã habebat honorem, quod quidẽ fit per peccata factorum, de quibus suprà dictũ est†. Alio modò cũ aliquis id quod est contra honorẽ alicuius, deducit in notitiã eius & aliorum. Et hoc propriè pertinet ad cõtumeliã, quod quidem fit per aliqua signa. Sed sicut †Augu. dicit in 2. de doctrina Christ. omnia signa verbis cõparata, paucissima sunt. Verba. n. inter homines obtinuerunt principatũ significãdi quæcunq; animo concipiuntur. Et ideo contumelia, propriè loquẽdo, in verbis cõsistit. Vnde Isidor.† dicit in libro Etymo. quod contumeliosus dicitur aliquis, quia velox est, & tumet verbis iniuriæ. Tamen Q. 64. 65. & 66. Lib. 2. ca. 3 cir. me. tom. 3. Lib. 10. C. 3 incipit. Clarus: parũ ante medium.

men quia etiam per facta aliqua significatur aliquid, quæ in hoc ꝙ significant, habent vim verborum significantiū, inde est ꝙ contumelia extenso nomine, etiam in factis dicitur: Vnde Rom. 1. super illud, Contumeliosos, superbos, dicit gl. † ꝙ contumeliosi sunt, qui dictis vel factis contumelias & turpia inferunt.

Gl. interlinea. ibi.

Ad primum ergo dicendū, ꝙ verba secundum suam essentiam, id est, inquantū sunt quidam soni audibiles, nullum nocumentum alteri inferunt, nisi fortè grauando auditum, puta cum aliquis nimis altè loquitur. Inquantum verò sunt signa repræsentantia aliquid in notitia aliorū, sic possunt damna multa inferre, inter quę vnum est, ꝙ homo damnificatur quantū ad detrimentum honoris sui, vel reuerentiæ sibi ab alijs exhibendæ. Et ideo maior est contumelia, si aliquis alicui defectū suum dicat coram multis, & tamen si sibi soli dicat, potest esse contumelia, inquantum ipse qui loquitur iniustè, contra reuerentiā audientis agit.

Ad secundum dicendum, ꝙ in tantum aliquis aliquem factis dehonorat, inquātum illa facta vel faciunt, vel significant illud quod est contra honorē alicuius, quorum primum nō pertinet ad contumeliā, sed ad alias iniustitię species, de quibus supra dictum est †, secundum verò pertinet ad contumeliam, inquantum facta habent uim uerborum in significando.

Q. 64. 65. & 66.

Ad tertium dicendum, ꝙ conuitium & improperium cōsistunt in uerbis, sicut & contumelia, quia per hæc omnia repræsentatur aliquis defectus alicuius in detrimētum honoris ipsius. Huiusmodi autem defectus est triplex. s. defectus culpę, qui repræsentatur per uerba cōtumeliosa. Et defectus generaliter culpę & pœnę, qui repræsentatur per conuitium, quia vitiū cōsueuit dici non solū animę, sed etiā corporis. Vnde si quis alicui iniuriosè dicat eū esse cæcum, conuitium quidem dicit, sed non contumeliā. Si quis autem dicat alteri: quod sit fur, non solum conuitium, sed etiam contumeliā infert. Quandoq; verò præsentat aliquis alicui defectum minorationis, siue indigentiæ, qui etiam derogat honori consequenti quamcunq; excellentiā & hoc fit per verbū improperij. Quod

A propriè est, quando aliquis iniuriosè alteri ad memoriā reducit auxilium, quod cōtulit ei necessitatem patienti. Vnde dicitur Eccles. vicesimo, Exigua dabit, & multa improperabit. Quandoq; tamen vnum istorum pro alio ponitur.

Conclusio est affirmatiua.

COMMENTARIVS.

IN hoc articu. est primo aduertendum, ꝙ D. Thom. à q. 72. vsq; ad 77. agit de quinq; speciebus iniuriarum quæ cōsistunt in verbis extra iudicium, quæ sunt contumelia, detractio, irrisio, susurratio, & maledictio, de quibus agunt Summistæ in eisdem verbis. Soto lib. 5. de Iustitia. à q. 9. vsq; in finem. Secundo est notandum, ꝙ contumelia ꝓpriè loquendo consistit in verbis. Nam cōtumelia est deducere peccatum alterius in notitiam eius & aliorū. Hoc aūt propriè loquendo fit signis & verbis, quæ habent rationem significandi & explicandi, consistit vero in factis, nō quatenus facta sunt: sed quatenus induunt rationem verbi & signi: qua ratione, facta etiam in diuinis literis, aliquando uerba appellātur. V. g. effregit quis domum non vt inferret contumeliam, sed vt furaretur, fur est nō contumeliosus. Verum si id effecisset in vilipēdium alterius, illud factū induit rationem verbi, & significat se alterū vilipendere, & sub hac consideratione induit rationem cōtumeliæ. Item si quis alterum percutiat fuste, non vt vilipendat, percussore est nō contumeliosus: si vero id faciat in contemptū alterius, principalius & formalius hēt rōnem contumeliæ. Verum est, ꝙ pñt reperiri in eodem facto duæ malitiæ & duæ rationes formales, quod eleganter aduertit Caiet. in hoc arti. Vna tñ se habet veluti materialiter respectu alterius. Tertiò est aduertendum, cū D. Tho. in solut. ad 3. ꝙ conuitium differt à cōtumelia: nā contumelia est, qn̄ obijcitur aliquod crimen seu peccatum, vt si quis dicat alteri ꝙ est fur: cōuitium vero est, qn̄ obijcitur alteri quicunq; defectus, siue culpæ siue pęnæ. Vltimo est aduertendum, ꝙ cōtumelia differt à detractione quantū ad obiectū, Cōtumelia. n. versatur circa honorem, est. n. per se loquendo ablatio honoris: detractio vero versatur circa famā, & per se loquendo est denigratio famæ: honor vero est reuerētia quę exhibetur alicui propter aliquam excellentiam, fama aūt vt definiunt Theologi ex Ambrosio, est clara cū laude notitia vel illustris dignitatis status, móribus & vita comprobatus, vt definiuit gl. in ca. super vestra. de cohabi. cleric. & mulierum. Ex quo sequitur, ꝙ aliqn̄ potest esse honor sine fama, vt patet in eo qui habet aliquam excellentiā, & dignitatē rōne cuius ei exhibetur honor, sinistra tñ de illo habetur ęstimatio. Pōt ēt esse aliqn̄ fama sine honore, vt patet in aliquibus viris qui hñt optimam ęstimationem in populo, qui tñ nullam habent dignitatem neq; excellentiam. Ex quo concluditur definitio contumelię. Contumelia est iniuria qua obijcitur peccatum aliquod, coram & in præsentia eius cui irrogatur iniuria, ut cum dicitur alicui, fur.

Dubium est circa istam diffinitionem an cōtumelia sit grauius peccatum quam detractio. Soto lib. 5. de Iustitia, quæst. 10. artic. 2. dicit contumeliam per se loquendo esse grauius peccatum detractione, quæ sententia probatur his argumētis. Primo autoritate

D.Tho.

D.Tho. infra q.73. art.3. ad 2. Vbi expresse dicit contumeliam esse grauius peccatum. Simpliciter & secundum se quam furtum: ergo contumelia secundũ se, est grauius peccatum detractione. Secundò arguitur. Sicut se habet rapina ad furtum, sic se habet contumelia ad detractionem, sicuti enim raptor per vim aufert bona alterius, fur uero per fraudem: ita contumeliosus per vim aufert honorem: detractor vero per fraudem aufert famam, sed rapina maius & grauius peccatum est quam furtum: ergo similiter contumelia. Minor argumenti asseritur à D.Tho. supra, q.66. artic.4.

Tertiò arguitur. Honor & fama sunt obiecta materialia cõtumeliæ & detractionis, obiecta vero formalia sunt rationes inuoluntarij vnde sumitur iniustitia: sed maior ratio inuoluntarij, est in contumelia, quam in detractione: ergo grauior iniuria. Minor probatur. Nam in contumelia est violentia, in detractione vero fraus & dolus. Et confirmatur. In eadem re materiali, scilicet in acceptione eiusdem rei, potest esse diuersa ratio formalis, vt patet in furto & rapina, quæ quidem non oritur nisi ex diuersa ratione inuoluntarij: ergo ratio inuoluntarij est ratio formalis iniustitiæ. In huius rei expositione, sit conclusio. Contumelia & detractio secundum se habent se sicut excedens & excessum. Quantum ad modum excedit contumelia, & exceditur detractio: quantum ad obiectum excedit secundum se detractio simpliciter tamen & absolutè loquendo, grauius peccatum est detractio quam contumelia.

Explicatur conclusio. In quolibet habitu possumus duo considerare, & rem ipsam in quam tendit habitus, & modum. Dicimus ergo, quòd si consideretur res in quam tendit detractio & contumelia, detractio grauius peccatum est quam contumelia, destruit enim famam, quę excellentius bonum est, quã honor & reuerentia quæ destruitur per contumeliã. Et hoc patet etiam exemplis in scientijs naturalibus, v. g. Logica perfectior scientia est quantum ad modum quam Theologia prò isto statu: Theologia vero perfectior scientia est ex parte obiecti & simpliciter & absolutè. Hæc conclusio habet tres partes. Prima pars probatur. Contumelia est læsio honoris, detractio vero est læsio famæ: sed læsio honoris per se fit per apertam violentiam, læsio vero famæ fit per se occultè & secretè: ergo peiorem modum habet contumelia quam detractio. Patet consequentia. Nam in iniurijs inferendis grauior modus est uiolentia quam fraus & dolus. Et confirmatur. Nam D.Thom. 1.2. q.6. dicit, quòd magis repugnat voluntario violentia quam fraus & dolus: quoniam magis repugnat principio voluntarij, scilicet voluntati: sed in contumelia est manifesta violentia, in detractione vero est fraus & dolus: ergo quantum ad modum excedit contumelia. Secundo. Maior contemptus est in contumelia quam in detractione: ergo contumelia excedit detractionem quantum ad modum. Secunda pars conclusionis probatur. Nam detractio versatur circa nobilius & principalius obiectum, versatur enim circa famam, contumelia vero circa honorem: ergo detractio excedit contumeliam ex parte obiecti: quod vero fama melius bonũ sit quam honor non indiget probatione. Tertia pars probatur. Illud peccatum contra proximum est grauius, quod aufert maius bonum & infert maius dãnum: sed detractio aufert maius bonum, & infert maius damnum quam contumelia: est ergo grauius peccatum. Minor patet, ex eo quòd fama quæ per detractionem aufertur, maius bonum est quam honor qui per contumeliam aufertur.

A Secundò D.Tho. inf. q.74. art.2. probat susurrationem esse grauius peccatum quam detractionem & contumeliam: quoniam aufert amicitiam quæ maius bonum est, quam fama & honor quæ auferũtur per detractionem & contumeliam: licet contumelia per se habeat adiunctam violentiam.

Vltimo. Homicidium est grauius peccatũ quantumuis fiat occultè & per fraudem quam contumelia: quoniam aufert vitam quæ maius bonũ est quã honor, licet contumelia habeat adiunctum peiorẽ modum, & maiorem contemptum & violentiam: ergo, &c. Ad argumenta in contrarium. Ad primum respondetur, quòd D. Tho. est intelligendus, B quòd contumelia est grauius peccatum quantum ad modum. Hæc vero intelligentia colligitur manifestè ex eius verbis, subdit enim statim, inquantum fit cum maiori contemptu. Hinc fit quòd si idem peccatum obijciatur in præsentia & proferatur in absentia, cæteris paribus, grauius peccatum est obijcere illi peccatum in præsentia, quoniam idem est detrimentum, & in præsentia fit cum maiori contemptu & violentia.

Ad secundum respondetur, argumentum conuincere, quòd contumelia excedit detractionem, quantum ad modum, non tamen simpliciter & absolutè.

Secundò respondetur nego cõsequentiam & dif- C ferentia est: quoniam in rapina & furto idem damnum est, neq; est aliquis excessus specificus ex parte damni, qui possit maiorem grauitatem specificã tribuere, sed solum est excessus ex parte modi: at in contumelia in detractione, excessus specificus est ex parte damni, damnificat enim in maiori & nobiliori bono detractor quam contumeliosus, quia iste in honore ille uero in fama quę maius bonum est damnificat.

Ad tertium respondetur, ꝙ iniustitia specificatur tanquam à ratione formali ab iniusto, quod est obiectum formale iniustitiæ, sicuti iustitia specificatur à iusto, non tamen à voluntario. Vnde vbi fuerit ma- D ior ratio iniusti, maior iniustitia erit, non vero vbi fuerit maior ratio inuoluntarij. Secundo respondetur, ꝙ in virtutibus & habitibus nõ solum debemus attendere ad rationem formalem, verum etiam ad rationem materialem, quoniam ex his duabus rationibus conflatur veluti vnica integra ratio obiecti, à qua sumitur perfectio habitus. V.g. Logica, vel metaphysica habent eãdem rationem formalem sub qua, scilicet eandem abstractionem: differunt tamen in rationibus, quæ sunt veluti materiales respectu alterius rationis. Nihilominus perfectior est simpliciter & absolutè metaphysica & physica quam logica: quoniam ratio integra obiecti, perfectior est. Ita E dicendũ est in præsenti, ꝙ licet cõtumelia excederet quãtum ad rationem formalem detractionem. Detractio tamen excedit contumeliam quantum ad rationem integram & perfectam, quæ conflatur ex ratione inuoluntarij, cum detrimento in fama: in contumelia vero conflatur ex ratione inuoluntarii cum damno in honore. Ad confirmationem respondetur, ꝙ ratio iniustitiæ in contumelia & detractione desumitur ex ratione formali iniusti sicuti iam diximus.

Aliud dubium est, an de ratione contumeliæ sit, ꝙ fiat coram & in præsentia? Et videtur, ꝙ sic. Primo. Nam de ratione contumeliæ est, ꝙ sit aperta & manifesta iniuria: non potest autẽ esse aperta & manifesta iniuria, nisi fiat coram & in præsentia, ergo. Secundo, hoc differt inter contumeliã & detractionem, ꝙ contumelia fit per manifestã violentiam, detractio vero per fraudem. Item detractio fit secretè

& in occulto, contumelia vero manifestè & in præsentia: ergo contumelia in sua ratione formali importat, quod fiat coram & in præsentia. In contrarium est, quòd multi contumelias faciunt in absentia.

In huius rei expositione notandum est primò, quod bonitas vel malitia in actibus moralibus consideranda est ex intentione, quæ est radix bonitatis vel malitiæ quæ est in ipsis actibus, vt docet D.Tho. in 1.2. q.16.art.4. Secundo est notandum, quod contumelia directè machinatur contra honorem alterius, vnde illa sola iniuria meretur nomen contumeliæ, quę per se & directè tendit contra honorem alterius.

His positis ad quæstionem respondetur hac conclusione. Contumelia per se & ex intentione fit in præsentia. Probatur, nam qui ex intentione & per se profert peccatum in absentia, non audens proferre in præsentia reueretur personam illius, & nõ tendit directè contra eius honorem: qui vero profert peccatum per se ex intentione in præsentia, non reueretur personã illius, & directè tendit contra honorẽ: ergo iste talis solum est contumeliosus. Vñ D. Tho. in arti. dicit, contumeliam esse, deducere peccatum alicuius in notitiam sui & aliorum. Notandum tñ est, quod deducere peccatum alicuius in præsentia, contingit tripliciter. Primo personaliter videntes vel audientes contumeliam. Secundo modo literis vel libello, deducendo in eius notitiam. Tertio modo signis vel verbis, in absentia quidem per accidens: ex intentione tamen & per se in præsentia.

Secundo est notandum cum Caietano hic, quod cum contumeliosus importet manifestum conuitiatorẽ, hinc est, quod cum contumelia fit coram & in præsentia personaliter, tunc habet veram & perfectam rationem contumeliæ: cum vero fit in absentia per accidens, habet veram rationem contumeliæ non tñ ita perfectam. Ex hoc infertur, quod autor libelli infamatorij non solum peccat peccatum iniustitiæ contra famam: verùm sæpe numero peccatum contumeliæ contra honorem. Nam deducit peccatum in notitiam sui & aliorum. Quomodo vero sit facienda restitutio. Vide supra, q.62.ar.2. circa solutionem ad secundum & tertium. Ex his patet ad argumenta in contrarium.

ARTICVLVS II.

Vtrùm contumelia, seu conuitium, sit peccatum mortale.

Infra q. 218 ar 1. ad 3. & 1.Cor 15. lec.7. co. 2. fine. Et Galat 3. princ.

AD Secundum sic proceditur. Videtur, quod contumelia vel conuitium, non sit peccatum mortale. Nullum.n. peccatum mortale est actus alicuius virtutis. Sed conuitiari est actus alicuius virtutis .s. eutrapeliæ, ad quam pertinet bene conuitiari, secundum Philosophum in 4. Ethic.† Ergo conuitium, siue cõtumelia, non est peccatum mortale. (Li.4. c.8. tom.5.)

2 Preterea. Peccatũ mortale nõ inuenitur in viris perfectis, qui tamen conuitia vel contumelias aliquando dicũt, sicut patet de Apostolo qui ad Galatas 3. dixit, O insensati Galatæ. Et Dominus dicit Luc. vltimo, ò stulti & tardi corde ad credendum. Ergo conuitium siue contumelia non est peccatum mortale.

3 Præterea. Quãuis illud quod est peccatum veniale ex genere, possit fieri mortale: non tamen peccatum quod est ex genere mortale, potest esse veniale, vt supra habitum est †. Si ergo dicere conuitiũ vel cõntumeliam esset peccatum mortale ex genere suo, sequeretur quod semper esset peccatũ mortale. Quod videtur esse falsum, vt patet in eo qui leuiter ex surreptione, vel ex leui ira dicit aliquod verbum contumeliosum. Non ergo contumelia vel conuitium ex genere suo est peccatũ mortale. (1.2. q.72. arti.5 & q.88 art. 4. & 5.)

Sed contra. Nihil meretur pœnam ęternam inferni nisi peccatũ mortale. Sed conuitium vel contumelia meretur pęnam inferni, secundum illud Matt. 5. Qui dixerit fratri suo, fatue, reus erit gehennæ ignis. Ergo conuitium vel contumelia est peccatum mortale.

Respondeo dicendum, quod sicut suprà dictum est †, verba inquantum sunt soni quidam, non sunt in nocumentum aliorum, sed inquantum significãt aliquid, quę quidem significatio ex interiori affectu procedit. Et ideo in peccatis verborum maximè cõsiderãdum videtur, ex quo affectu aliquis verba proferat. Cùm ergo conuitium vel contumelia de sui ratione importet quãdam dehonorationem, si intentio proferentis ad hoc feratur, vt aliquis per verba quæ profert, honorem alterius auferat, hoc propriè & per se est dicere conuitium vel contumeliã, & hoc est peccatum mortale non minus, quã furtum vel rapina. Non.n. homo minus amat suum honorẽ, quã rem possessam. Si verò aliquis verbum conuitij vel contumeliæ alteri dixerit, non tamen animo dehonorãdi, sed fortè propter correctionem, uel propter aliquid huiusmodi, nõ dicit conuitiũ vel contumeliam formaliter & per se, sed per accidens & materialiter, inquantum .s. dicitur id, quod potest esse conuitiũ, uel cõtumelia. Vnde hoc põt esse quãdoq; peccatum veniale, quãdoq; aũt absq; omni peccato. In quo tamen necessaria est discretio, ut moderatè homo talibus uerbis utatur, (Art præcedent.)

quia

quia posset esse ita graue cõuitium, quod per incautelam prolatum auferret honorem eius, contra quem proferretur, & tũc posset homo peccare mortaliter, etiam si non intẽderet dehonorationem alterius. Sicut etiam si aliquis incautè alium ex ludo percutiens grauiter lædat, culpa non caret.

Ad primum ergo dicendum, ꝙ ad eutrapeliã pertinet dicere aliquod leue conuitium, non ad dehonorationem, vel ad contristationem eius, in quem dicitur, sed magis causa delectationis & ioci. Et hoc potest esse sine peccato, si debitæ circunstantiæ obseruentur. Si verò aliquis non reformidet contristare eũ, in quem profertur huiusmodi iocosum conuitium, dummodo alijs risũ excitet, hoc est vitiosum, vt ibidem dicitur. † (Li. 4. Eth. c. 8. to. 5.)

Ad secundum dicendum, quòd sicut licitum est aliquem verberare vel in rebus damnificare causa disciplinæ, ita etiã causa disciplinæ potest aliquis alteri quem debet corrigere, verbum aliquod conuitiosum dicere. Et hoc modo Dominus discipulos vocauit stultos, & Apostolus Galatas insensatos. Tamen sicut dicit Augustinus † in libro de sermone Domini in monte, raro & ex magna necessitate obiurgationes sunt adhibendæ, in quibus non nobis, sed vt Domino seruiatur instemus. (Lib. 2. ca. 20. nõ remotè à fi ne, to. 4.)

Ad tertium dicendum, quòd cùm peccatum conuitij vel contumeliæ ex animo dicentis dependeat, potest contingere, quod sit peccatum veniale, si sit leue conuitium, non multum hominem dehonestans, & proferatur ex aliqua animi leuitate, vel ex leui ira absque firmo proposito aliquem dehonestandi, puta cùm aliquis intendit aliquem per huiusmodi verbum leuiter contristare.

SVMMA ARTICVLI.

COnclusio est. Cõtumelia est peccatum mortale ex genere suo: quoniam lædit in bono honoris.

COMMENTARIVS.

NOtandum est primo: quòd licet contumelia ex genere suo sit peccatum mortale: potest tamen esse veniale, vel ex imperfectione actus & libertatis, vel ex leuitate materiæ, eo quòd est in minimo, vel quia est contumelia materialiter. Contumelia materialis vocatur, quando dicitur non dehonestandi gratia, nisi sit crassa ignorantia, vel negligentia, vel notabiliter lædat proximum. Tunc enim erit peccatum mortale.

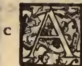
Secundò notãdum est, quòd contumeliæ iudicandæ sunt ex intentione sicut omnia alia peccata quæ consistunt in verbis, verba enim non habent rationem contumeliæ quatenus soni quidam: sed quatenus exprimunt conceptum. Habent autem virtutem significandi ex intentione: ergo ex intentione iudicandæ sunt.

Tertiò notandum est, quòd omnes contumeliæ sunt eiusdem speciei: quoniam honores sunt eiusdẽ speciei: explicare tamen oportet in confessione contumeliam in particulari. Nam vt constat ex materia de pœnitentia, non solum sunt confitendæ circunstantiæ variantes speciem: sed etiam aggrauantes notabiliter intra eandem speciem.

Bañes de Iustitia.

ARTICVLVS III.

Vtrùm aliquis debeat contumelias sibi illatas sustinere.

AD tertium sic proceditur. Videtur, ꝙ aliquis nõ debeat contumelias sibi illatas sustinere. Qui enim sustinet contumeliam sibi illatam, audaciam nutrit conuitiantis. Sed hoc non est faciendum. Ergo homo non debet sustinere contumeliam sibi illatam, sed magis conuitianti respondere. (Inf. q. 73. arti. 4. ad 3. & opusc. 19 c. 16.)

2. Præterea. Homo debet plus se diligere, quàm alium. Sed aliquis non debet sustinere, quòd alteri conuitium inferatur. Vnde dicitur Prouer. 26. Qui imponit stulto silentiũ, iras mitigat, ergo et aliquis nõ debet sustinere contumelias sibi illatas.

3. Præterea. Non licet alicui vindicare seipsum, secundum illud, Mihi vindictam, & ego retribuam, sed aliquis non resistendo contumeliæ, se vindicat, secundum illud Chrysostomi, † Si vindicari vis, sile, & funestam ei dedisti plagam. Ergo aliquis non debet silendo sustinere verba contumeliosa, sed magis respondere. (Hom 41. in Matt. circa medi. habetur ad sẽsum. Et hom. 15. à med. tomo 2.)

Sed contra est, quod dicitur in Psal. 37. Qui inquirebant mala mihi, locuti sunt vanitates. Et postea subdit. Ego autem tanquam surdus non audiebam, & sicut mutus non aperiens os suum.

Respondeo dicendum, ꝙ sicut patiẽtia necessaria est in his, quę contra nos fiunt, ita etiam in his quæ contra nos dicuntur. Præcepta autem patientiæ in his quæ contra nos fiunt, sunt in præparatione animi

habēda, sicut ait Augustinus † in libro de sermone Domini in monte, exponens illud præceptum Domini. Si quis percusserit te in vna maxilla præbe ei, & aliam, vt scilicet homo sit paratus hoc facere, si opus fuerit. Non tamen hoc semper tenetur facere actu, quia nec ipse Dominus hoc fecit, sed cum suscepit alapam, dixit, Quid me cædis? vt habetur Ioannis 18. Et ideo etiam circa verba contumeliosa, quę contra nos dicuntur, est idem intelligendum. Tenemur enim habere animum paratum ad contumelias tolerandas, si expediens fuerit. Quandoque tamen oportet, vt contumeliam illatā repellamus, maximè propter duo. Primò quidem propter bonum eius, qui contumeliam infert, vt videlicet eius audacia reprimatur, & de cætero talia non attentet, secundum illud Prouerbiorum 26. Responde stulto iuxta stultitiam suam, ne sibi sapiens videatur. Alio modo propter bonum multorum, quorū profectus impeditur propter contumelias nobis illatas. Vnde Gregorius † dicit super Ezechiel. Homil. 9. Hi, quorum vita in exemplo imitationis est posita, debēt, si possunt, detrahentium sibi verba compescere, ne eorum prædicationem non audiant, qui audire poterant, & ita in prauis moribus remanentes, bene viuere contemnant.

Lib. 1. ca pi 34. 35. & 36. to. 4.

Homi. 9. in Ezechi. circa medium.

Ad primum ergo dicendum, quòd audaciam conuitiantis contumeliosè, debet aliquis moderatè reprimere, scilicet propter officium charitatis, non propter cupiditatem priuati honoris. Vnde dicitur Prouerb. 26. Ne respondeas stulto iuxta stultitiam suam, ne ei similis efficiaris.

Ad secundum dicendum, quòd in hoc, quod aliquis alienas contumelias reprimit, non ita timetur cupiditas priuati honoris, sicut cum aliquis repellit contumelias proprias. Magis autem videtur hoc prouenire ex charitatis affectu.

Ad tertium dicendum, quòd si aliquis hoc animo tacere, vt tacendo contumeliantem ad iracundiam prouocaret, pertineret hoc ad vindictā. Sed si aliquis taceat, volens dare locum irę, hoc est laudabile. Vnde dicitur Ecclesiast. 8. Non litiges cū homine linguato, & non struas in ignem illius ligna.

A SVMMA ARTICVLI.

Conclusio est. Vnusquisque debet habere animū paratum ad contumelias sustinendas, quando fuerit expediens.

COMMENTARIVS.

Dubium est in hoc articulo. An liceat offenso aliam contumeliam obijcere cōtumelianti ad repellendam priorē contumeliam? Supponendum est in primis, quòd obijcere contumeliam ei, qui prius intulit, animo impatienti, & vindictę gratia,
B non est licitum, sicuti non est licitum percutere eum qui prius percussit. Ratio est. Nam illud est vindicta, nulli autem est licitum vindicari propria auctoritate.

In hac parte est certa conclusio. Licitum est verbis defendere proprium honorem, siue crimen, quod objicitur sit verum, siue falsum, etiam si crimē, quod ego obijcio occultum sit. Probatur conclusio. Licet factis defendere propriam vitam, famam, honorē, imò centum, etiam si inde sequatur mors aggressoris, vt dictum est supra quæst. 64. art. 7. ergo licet verbis defendere proprium honorem, etiam si inde sequatur dehonoratio alterius. Item probatur omni-
C bus argumentis, quibus supra quæst. 70. art. 3. probatum est, esse licitum obijcere verum crimen licet occultum testi testificanti falsum, vel verum contra ordinem iuris.

Difficilius tamen dubitatur, An obijcere falsum crimen ad infirmādam fidem illius, qui me dehonestauit, sit peccatum mortale ex genere suo contra iustitiam, an verò tantum veniale mendacij? Soto libro 5. de iustitia, quæst. 9. ar. 3. expressè tenet esse peccatum mortale ex genere suo cōtra iustitiam, & esse mendacium perniciosum. Probatur hæc sententia his argumētis. Primò. Mendacium perniciosum est. peccatum mortale ex genere suo cōtra iustitiam, &
D in materia graui est peccatum mortale actu: sed obijcere falsum crimen est mendacium perniciosum, lædit enim famam proximi, ergò. Secundò. Qui obijcit falsum crimen non se defendit cum moderamine inculpatæ tutelæ, ergo peccat mortaliter contra iustitiam. Antecedens probatur. Nam mendacium cum intrinsecè sit malum, non potest esse medium proportionatum ad defensionem proprij honoris. Item hæc sententia probatur omnibus argumentis, quibus supra probatum est esse peccatum contra iustitiam, obijcere falsum crimen testi testificanti falsum, vel contra ordinem iuris.

PRO explicatione est prima conclusio. Probabi-
E le est, & verosimile, quòd obijcere falsum crimen in tali casu sit mendacium perniciosum, & peccatum mortale contra iustitiam ex genere suo. Hæc conclusio probatur, tū argumentis factis, tum etiā auctoritate Magistri Soto. Secunda conclusio. Probabilius, & verosimilius est, quòd obijcere falsum crimen in tali casu est peccatum veniale mendacij, non tamen est peccatū mortale contra iustitiam, neque est mendacium perniciosum. Prima pars est clara, & manifesta: mendacium enim habet intrinsecam malitiam à qua neque per diuinam potentiam separari potest, neque aliqua causa honestari. Secunda pars probatur omnibus argumentis, quibus supra in quæst. 70. artic. 3. probatum est tanquam probabilius, & verosimilius, quòd obijcere falsum crimē ad repellendam iniuriam testis testificātis falsum, vel contra ordinē iuris, tantum est peccatum mēdacij, neque aliquam continet iniuriam, & est tantum mendacium officiosum.

ciosum. Ex illis.n.argumétis manifestè sequitur nostra cõclusio. Nam ille testis, qui obijcit contumeliã, vel obijcit falsum crimen, vel verum contra ordinẽ iuris, facit iniuriã reo: nemo enim habet ius ad inferendam contumeliam alteri: ergo tunc reus defendendo se illo modo non peccat mortaliter. Item oẽs doctores conueniunt in hoc, ꝙ interrogatus contra ordinem iuris, non peccat contra iustitiam, si neget veritatem, sed solum contra veracitatem, & est mendacium officiosum non perniciosum, etiam si inde sequatur aliquando infamia accusatoris: ergo idem omnino erit in nostro casu.

Ad argumenta in contrarium. Ad primum respondetur, tale mendacium non esse perniciosum, sed tantum officiosum, quod declaratum est supra loco allegato, & patet manifestè: quoniam per tale mendacium ego non lædo famam alterius, sed tantum defendo proprium honorem.

Ad secundum respondetur, ꝙ hic tantum asserimus, ꝙ iste talis non peccat contra iustitiam, & in ordine ad iustitiam nullam malitiam continet; continet tamen malitiam mendacij, quæ veluti per accidens se habet respectu iustitiæ.

ARTICVLVS IIII.

Vtrùm contumelia oriatur ex ira.

Inf q.72. ar.3 ad 3 & q.158. ar.7. cor.

AD Quartum sic proceditur. Videtur, quòd contumelia non oriatur ex ira, qa dicitur Prouerb. 11. Vbi superbia, ibi contumelia. Sed ira est vitium distinctum à superbia. Ergo cõtumelia non oritur ex ira.

2. Præterea. Prouerb. 20. dicitur, Omnes stulti miscentur contumeliis. Sed stultitia est vitium oppositum sapientię, vt suprà habitum est.† Ira autem opponitur mansuetudini. Ergo contumelia non oritur ex ira. (Quæst.46 art.1.)

3. Præterea. Nullum peccatũ diminuitur ex sua causa. Sed peccatum contumeliæ diminuitur, si ex ira proferatur. Grauius enim peccat, qui ex odio contumeliã infert, quàm qui ex ira. Ergo contumelia non oritur ex ira.

E Sed contra est, quod Grego. 31. Moralium† dicit, ꝙ ex ira oriuntur contumeliæ. (Libr. 31. cap. 31. à med.)

Respondeo dicendum, ꝙ cùm vnũ peccatum possit ex diuersis oriri, ex illo tamẽ dicitur principalius habere originem, ex quo frequentius procedere cõsueuit propter propinquitatem ad finẽ ipsius. Contumelia autem magnã habet propinquitatem ad finem iræ, qui est vindicta. Nulla enim vindicta est irato magis in prõptu, quàm inferre contumeliam alteri. Et ideo contumelia maximè oritur ex ira.

Ad primum ergo dicendum, ꝙ contumelia non ordinatur ad finem superbiæ, qui est celsitudo: & ideo non directè contumelia oritur ex superbia. Disponit tamẽ superbia ad contumeliam, inquantum illi, qui se superiores æstimant, facilius alios contemnunt, & iniurias eis irrogant. Facilius enim irascuntur, vtpotè reputantes indignum quicquid contra eorum voluntatem agitur.

B Ad secundum dicendum, ꝙ secundum Philosophum in 7. Ethic.† ira nõ perfectè audit rationẽ. Et sic iratus patitur rationis defectum, in quo conuenit cum stultitia. Et propter hoc ex stultitia oritur contumelia secundum affinitatem, quam habet cum ira. (Li.7. c.6. in princ. tom.5.)

Ad tertium dicendum, ꝙ secundũ Philosophum in 2. Rhet.† iratus intendit manifestã offensam, quod non curat odiens. Et ideo contumelia, quæ importat manifestam iniuriam, magis pertinet ad iram, quàm ad odium. (Li.2. c.4. declinando ad finẽ, to.6.)

Conclusio est affirmatiua.

QVAESTIO LXXIII.

De Detractione.

POstea considerãdum est de detractione. Et circa hoc quæruntur quatuor.

ARTICVLVS PRIMVS.

Vtrùm detractio conuenienter diffiniatur, quod est denigratio alienæ famæ per verba.

D Primum sic proceditur. Videtur, quòd detractio, non sit denigratio alienæ famæ per occulta verba, vt à quibusdam diffinitur. Occultum enim, & manifestum sunt circunstantiæ, non constituentes speciem peccati. Accidit enim peccato, quòd à multis sciatur, vel à paucis. Sed illud quod non constituit speciem peccati, non pertinet ad rationem ipsius, nec debet poni in eius diffinitione. Ergo ad rationem detractionis nõ pertinet, quòd fiat per occulta verba. (Inf q.74. ar.1 & q.75. art.1. co. Et Roma.1 lec.7. co.4.)

2. Præ-

2. Preterea. Ad rationem famæ pertinet publica notitia. Si ergo per detractionem denigretur fama alicuius, non poterit hoc fieri per verba occulta, sed per verba in manifesto dicta.

3. Præterea. Ille detrahit, qui aliquid subtrahit, vel diminuit de eo, quod est. Sed quandoq; denigratur fama alicuius, etiam si nihil subtrahatur de veritate, puta cùm aliquis vera crimina alicuius pandit: ergo non omnis denigratio famæ, est detractio.

Sed contra est, quòd dicitur Eccl. 10. Si mordeat serpens in silentio, nihil eo minus habet, qui occultè detrahit. Ergo occultè mordere famam alicuius, est detrahere.

Respondeo dicendum, quòd sicut facto aliquis nocet alteri dupliciter, manifestè quidem, sicut in rapina, vel quacunque violentia illata: occultè autem, sicut in furto & dolosa percussione: ita etiam verbo aliquis dupliciter aliquem lædit. Vno modo in manifesto: & hoc fit per contumeliam, vt suprà dictum est.† Alio modo occultè; & hoc fit per detractionem. Ex hoc autem, quòd aliquis manifestè verba contra alium profert, videtur eum paruipendere: vnde ex hoc ipso dehonoratur. Et ideo contumelia detrimentum affert honori eius, in quem profertur. Sed qui verba cōtra aliquem profert in occulto, videtur eum vereri magis, quam paruipendere. Vnde non directè infert detrimentum honori, sed famæ, inquantum huiusmodi verba occultè proferens, quantū in ipso est, eos qui audiunt, facit malā opinionem habere de eo, cōtra quem loquitur. Hoc enim intēdere videtur, & ad hoc conatur detrahēs, vt eius verbis credatur. Vnde patet, quòd detractio differt à contumelia dupliciter. Vno modo quantum ad modum proponendi verba, quia scilicet contumeliosus manifestè contra aliquem loquitur, detractor autem occultè. Alio modo quantum ad finem intentum, siue, quantum ad nocumentum illatum: quia scilicet contumeliosus derogat honori, detractor famæ.

Quæst. præced. art. 1.

Ad primum ergo dicendum, quòd in inuoluntarijs commutationibus, ad quas reducuntur omnia nocumenta proximo illata verbo, vel facto, diuersificant rationem peccati occultum, & manifestum: quia alia est ratio inuoluntarij per violentiam, & per ignorantiam, vt supra dictum est.†

Quæst. 46 art. 4. & 1. 2. q. 6. ar. 5. & 8.

Ad secundum dicendum, quòd verba detractionis dicuntur occulta nō simpliciter, sed per comparationem ad eum, de quo dicuntur: quia eo absente & ignorante dicuntur. Sed contumeliosus in faciem cōtra hominem loquitur. Vnde si aliquis de alio malè loquatur corā multis eo absente, detractio est: si autē eo solo præsente, cōtumelia est, quamuis etiam si vni soli aliquis de absente malum dicat, corrumpit famam eius non in toto, sed in parte.

Ad tertium dicendum, quòd aliquis dicitur detrahere, non quia diminuat de veritate, sed quia diminuit famā eius. Quod quidem fit, quandoque directè, quandoque indirectè. Directè quidem quadrupliciter. Vno modo, quando falsum imponit alteri: secundò, quando peccatum adauget suis verbis: tertiò, quando occultum reuelat: quartò, quando id quod est bonum, dicit mala intentione factum. Indirectè autem, vel negādo bonum alterius, vel malitiosè reticendo, vel minuendo.

Conclusio est affirmatiua.

ARTICVLVS II.

Vtrùm detractio sit peccatum mortale.

AD secundum sic proceditur. Videtur, quòd detractio non sit peccatū mortale. Nullus enim actus virtutis est peccatū mortale. Sed reuelare peccatum occultum, quod sicut dictum est, † ad detractionem pertinet, est actus virtutis, vel charitatis, dum aliquis fratris peccatum denunciat, eius emendationem intendens, vel etiam est actus iustitiæ, dum aliquis fratrem accusat. Ergo detractio non est peccatum mortale.

Locis su pr. art. 1. Indoctis.

art. prec. ad 3.

2. Præterea. Super illud Prou. 24. Cum detractoribus non cōmisceearis, dicit glossa. Hoc specialiter vitio periclitatur totum genus humanum. Sed nullum peccatum

tũ mortale in toto humano genere inueniti:quia multi abstinẽt à peccatõ mortali. Peccata aũt venialia sunt q̃ in oĩbus inueniunt:ergo detractio est peccatũ veniale.

Est serm. 4. in die cinerum, ante medi. Et est serm. 41. in ordine de sanctis. to. 10

3. Præterea. August. in homil. † de igne purgatorio, inter peccata minuta ponit, quando eum omni facilitate vel temeritate maledicimus: qđ pertinet ad detractionem. Ergo detractio est peccatũ veniale.

Sed contra est, quod Roman. 1. dicitur, Detractores, Deo odibiles. Quod ideo additur, vt dicit † gloss. ne leue putetur propter hoc, quòd consistit in verbis.

Gloss. ordin. ibid.

Quæst. 62. art. 2.

Respondeo dicendum, ꝙ sicut supra dictum † est, peccata verborũ maximè sunt ex intentione dicentis dijudicanda. Detractio autem secundùm suam rationem ordinatur ad denigrandam famam alicuius. Vnde ille, per se loquẽdo, detrahit qui ad hoc de aliquo obloquitur eo absente, vt eius famam denigret. Auferre autem alicui famam valde graue est, quia inter res temporales videtur fama esse pretiosior, per cuius defectũ impeditur homo à multis bene agendis: propter quod dicitur Ecclesiast. 41. Curam habe de bono nomine, hoc enim magis permanebit tibi, quã mille thesauri magni, & pretiosi. Et ideo detractio, per se loquẽdo, est peccatum mortale. Contingit tamen quandoque quòd aliquis dicit aliqua verba, per quæ diminuitur fama alicuius, non hoc intendens, sed aliquid aliud. Hoc autem non est detrahere per se, & formaliter loquendo, sed solum materialiter, & quasi per accidens. Et si quidem verba, per quæ fama alterius diminuitur, proferat aliquis propter aliquod bonum vel necessarium debitis circunstantijs obseruatis, non est peccatum, nec potest dici detractio. Si autem proferat ex animi leuitate vel propter causam aliquam non necessariam, non est peccatũ mortale, nisi fortè verbum quod dicitur, sit adeo graue, quòd notabiliter famã alicuius lædat: & præcipuè in his, quæ pertinent ad honestatem vitæ: quia hoc ex ipso genere verborum habet rationem peccati mortalis. Et tenetur aliquis ad restitutionem famæ, sicut ad restitutionẽ cuiuslibet rei subtractę, eo modo, quo suprà dictum est †, cum de restitutione ageretur.

Quæst. 62. art. 2.

Ad primum ergo dicẽdum, ꝙ reuelare

A peccatũ occultum alicuius propter eius emendationem denuntiando, vel propter bonum iustitiæ publicæ accusando, non est detrahere, vt dictum † est.

Iacob. 3. & q. 68. art. 1.

Ad secundum dicendũ, ꝙ glossa illa nõ dicit ꝙ detractio in toto genere humano inueniatur, sed addit, pene. Tum quia stultorum infinitus est numerus: & pauci sunt qui ambulãt per viam salutis. Tum etiam

B quia pauci uel nulli sunt, qui non aliquando ex animi leuitate aliquid dicant, unde in aliquo uel leuiter alterius fama minoratur: quia ut dicitur Iacobi. 3. Si quis in uerbo non offendit, hic perfectus est uir.

Ad tertium dicendum, quòd Augu. loquitur in casu illo quo aliquis dicit aliquod leue malum de alio, non ex intentione nocendi, sed ex animi leuitate uel ex lapsu linguæ.

Conclusio est affirmatiua.

C

COMMENTARIVS.

DVbitatur in hoc articulo primò, An reuelare crimen occultum vni viro graui & cordato qui retinebit secretum, sit peccatum mortale cõtra iustitiam? Prima sententia est Caiet. hic, quòd nõ est peccatum mortale, & adhibet exemplum de colloquijs quę habentur inter virum & vxorem de peccatis filiorum: item de colloquijs quæ fiunt cum cõfessoribus reuelando crimen complicis. Hæc sententia Caietani probatur his argumentis. Primò. Iste talis non lædit famam proximi, ergo non peccat mortaliter. Antecedens probatur. Nam fama est publica notitia, vnde infamia quæ illi contrariatur est publica notitia, quare non dicitur aliquis infamis, ex eo quòd eius crimen sciatur ab vno vel à duobus: sed iste talis non lędit famam publicè, ergo non infamat illum. Item etiam si læderetur in fama, læditur leuiter & non impeditur à bonis iustè consequendis, ergo non est peccatum mortale. Patet consequentia. Nam lęsio famę leuis, est tantum peccatum veniale. Vltimò. Si reuelare crimen occultum in tali casu esset peccatum, semper esset peccatum, quod manifestè falsum est, aliquando enim iusta de causa vxor reuelat crimen filiorum suo viro. Antecedẽs vero probatur. Nam quod est intrinsece malum, nulla de causa honestari potest. Secunda sententia est Magistri Soto lib. 5. de iustitia, quæst. 10. art. 2. vbi expresse oppositum sentit.

D

E

In huius rei expositionem est prima conclusio. Peccatum mortale ex genere suo, reuelare crimen secretum etiam viro quãtumuis graui & taciturno, etiam si inde nulla sequatur infamia circa alios, neque aliquod detrimentum. Hæc est expressa sententia D. Tho. art. 1. ad secundum. vbi dicit, quòd qui reuelat crimen occultum vni tãtum, lædit famam proximi, licet non in toto in parte. Item iudicium temerarium est peccatum mortale, licet illud iudiciũ exterius nõ dicatur: quoniam læditur fama proximi in vno in particulari: sed in isto casu læditur fama proximi in vno: ergo est peccatum mortale. Item, aliquando mallem crimen meum esse notũ tribus vel

qua-

quatuor, quam vni viro graui. Et reuera magis læditur fama per hoc, quòd crimen occultum sciatur ab vno viro graui, quàm à multis hominibus de media plebe; sed si reuelarem crimen occultum multis hominibus de media plebe, esset peccatum mortale, ergo etiam in isto casu cum sit maior læsio famæ.

Secunda conclusio. Præcedens intelligenda est nisi adsit necessitas eius qui narrat crimen occultum, vel eius cuius crimen narratur. Itaque narratio criminis occulti non est intrinsecè mala, sed honestari potest iustis de causis. V.g. si virgo cõmisit stuprum in domo patris, mater vero nõ potest prospicere suis commodis & filiæ, nisi reuelet crimen occultum marito, vel consanguineo, vel cõfessori: non est peccatum mortale illud crimen reuelare. Et sic est intelligendus Caiet. in hoc artic. Probatur hæc conclusio. Narrare crimen occultum quantumuis graue, honestatur aliquando, vel propter vtilitatem reipublicæ, vt quando manifestatur crimen hæresis, vel propter vtilitatẽ eius cuius crimen narratur, vt quando adhibẽtur testes in correctione fraterna: vel propter vtilitatem tertiæ personæ, veluti quando reuelatur alicui, quòd parantur ei insidiæ: ergo idem omnino erit in nostro casu propter vtilitatem & necessitatem eius qui narrat crimen, vel cuius crimen narratur. Et confirmatur. Aliquando licitum est reuelare crimen occultum viro graui, si enim ego intelligo quòd ex mea correctione non emendabitur frater, emendabitur autem si corripiatur ab aliquo viro graui amico suo: tunc licitum est reuelare crimen illud viro graui vel amico: ergo idem omnino erit in nostro casu. Vltimò. Bonum famæ est medium quodam maius quidem bono diuitiarum, inferius autem ad bona naturæ. Item, fama circa vnam virtutem est excellentius bonum, quam fama circa alteram, ergo quando expediens fuerit ad bona excellentioris ordinis amittere bona inferioris ordinis, tũc licitum erit, & consequenter aliquãdo licitum erit, propter bona excellẽtioris ordinis, reuelare crimen occultum. Itaque talis narratio criminis occulti non desinit esse peccatum mortale, ex eo quòd narratio fiat vni viro graui, qui retinebit secretum, vt vult Caietanus: sed ex fine intento.

Ad argumenta in cõtrarium. Ad primum respondetur cum D. Thom. artic. 1. ad secundum. quòd in tali casu, est læsio famæ licet non in toto, in parte tamen.

Ad secundum respondetur, quòd qui narrat crimen occultum viro graui, magis lædit famam quam qui narrat tribus vel quatuor de media plebe, ac subinde lædit grauiter & non leuiter.

Ad vltimum respondetur, quòd narratio criminis occulti non est intrinsecè mala, sed honestari põt iustis de causis, vt dictum est in secũda conclusione.

Dubitatur secundò. An narrare aliquod crimen secretum, etiam multis ex auditu & hæsitãdo, sit peccatum mortale contra iustitiam. In huius rei expositionem est prima sententia Caietani, quòd solus assertor peccat mortaliter contra iustitiam, & tenetur restituere. Et probat hanc sententiam, quoniam tunc non læditur fama ex vi dicentis, sed ex leuitate audientis, verba enim illius non habent vim ad reddendum illum infamem: ergo nõ est peccatum mortale contra iustitiam. Soto loco supra allegato oppositum sentit.

Prima conclusio. Semper vt minimum, est peccatum veniale, ad hunc modum referre crimina occulta.

Secunda conclusio. Si crimina quæ ad hunc modum referuntur sint grauissima, peccatum est mor-

A tale contra iustitiam sic referre, imo si referens sit vir magni nominis & maximæ autoritatis: peccatum est mortale contra iustitiam, referre crimina etiam si non sint grauissima, dum tamen adiunctã habeant infamiam. Exemplum primæ partis est in crimine hæresis & in crimine nefando. Exemplum secundæ, in alijs criminibus grauibus. Prima pars probatur. Narratio criminis ad hunc modum facta, ad minus generat suspicionem & dubitationem, sed suspicio & dubitatio in criminibus grauissimis magis reddit hominem infamem, quam certa scientia in alijs criminibus: ergo &c. & ad hunc modum sup. quæst. 60. artic. 3. & 4. definitur contra Caiet. quòd dubitatio

B de criminibus grauissimis ex leuibus indicijs est peccatum mortale. Secunda pars probatur. Si aliquis de media plebe referat crimen assertiuè, peccat mortaliter contra iustitiam, sed tanti momenti est huiusmodi narratio quę fit à viro graui: ergo dat idem detrimentum & damnum, ac subinde erit peccatum mortale contra iustitiam.

Ad argumentum Caietani respondetur, quòd detrimentum sequitur ex vi dicentis non ex leuitate audientis: quoniam vir grauis magnam vim & autoritatem habet in suis verbis, etiam si cum dubitatione narret.

Dubitatur secundò. An infamare seipsum sit pec-

C catum mortale ex genere suo contra iustitiam. Vide supra tract. de dominio quæst. 2. Et quę dixi quęst. 62. art. 2. dub. 8. & 11. In hac quæstione est prima sententia Caiet. in hoc artic. & in summa verbo, detractio, vbi expressè tenet, quòd qui infamat seipsum peccat mortaliter contra iustitiam, & tenetur ad restitutionem: neque excusatur vi tormentorum. Huius sententiæ fundamentum est, quòd homo non est dominus propriæ famæ magis quam vitæ, vnde sicut occidere seipsum est peccatum mortale contra iustitiam: ita seipsum infamare. Econtra vero Soto vbi supra, & in relectione de ratione tegendi secretum, membro 1. quæst. 3. & memb. 3. quæst. 4. conclus. 10. statuit

D oppositum fundamentum, quòd homo est dominus propriæ famæ, & ex hoc fundamento colligit, quòd qui infamat seipsum non peccat contra iustitiam, imo neque contra charitatem, neque est contra charitatem ex genere suo, imo aliquando potest esse officium virtutis in priuata persona infamare seipsum, in persona vero quæ obligatam habet suam famam alijs, vt prælatus semper est peccatum mortale contra iustitiam.

In hac quæstione media via incedendum est. Primo certum esse debet fundamentum, quòd homo est dominus propriæ famæ, quoniam eam acquirit suis actibus, quod fundamentum explicatum ex su-

E pra quæstione 62. in materia de dominio. Ex quo colligitur, quòd qui infamat seipsum nõ peccat contra iustitiam.

Prima conclusio. Infamare se & cooperando ad infamiam, potest esse aliquando officium virtutis: ita quòd non est intrinsecè malum. Ponit enim differentiam Caiet. in hoc quod est pati infamiam, & imponere sibi infamiam. Hæc conclusio probatur. Licet aliquando sibi re minus detrimentum ad euitandum maius, quando detrimentum inferius per se ordinatur ad euitandum maius, sed detrimentum in fama per se potest ordinari ad euitandum detrimentum in vita: ergo tunc erit officium virtutis. Minor probatur & explicatur conclusio. Nam fama bonum quodam est medium inter censum & vitam, & detrimentum in fama malum quodam est medium inter detrimentum in censu, & detrimentum in vita: ergo licitum est detrimentum in fama per se ordinare ad eui-

ad euitandum detrimentum in vita. Confirmatur hæc sententia exemplis Sanctorum qui se aliquando infamauerunt. Hæc cõclusio habet verum, etiam si homo non sit dominus propriæ famæ. Probatur. Nam D. Thom. supra q. 64. & 65. definit, quòd homo potest abscindere membrum etiam sanum, quando fuerit per se necessarium ad consistentiam totius, licet homo non sit dominus membrorum: quoniam detrimentum in parte per se potest ordinari ad euitandum detrimentum totius quod est maius. Confirmatur hæc sententia ex doctrina D. Tho. sup. q. 64. art. 5. ad tertium, vbi D. Tho. ait, ꝙ occidere seipsum est intrinsecè malum: quoniam vita est supremum bonum quod per se non potest ordinari ad aliquid maius, & mors est supremum malũ quod per se non potest ordinari ad euitandum aliquod maius malum cum non sit aliud supremum malum neque fama supremum bonum: ergo.

Secunda conclusio. Tantùm est peccatum veniale ex genere infamare seipsum citra causam, vt sup. quæst. 62. art. 2. ostendimus.

Sed est argumentum contra conclusionem. Omnis actus qui in indiuiduo est peccatum mortale ex sola grauitate materiæ, est peccatum mortale ex genere, sed infamare seipsum citra causam, in graui materia est peccatum mortale, ergo &c. Minor probatur. Quoniam & ipse Soto expresse asserit, quòd infamare seipsum in grauissima materia, vt in crimine hæresis & in crimine nefando, est peccatum mortale. Maior probatur. Quoniam grauitas vel leuitas materiæ solum deseruit ad hoc, quòd forma & malitia peccati recipiatur perfectè vel imperfectè in ipsa materia secundum dispositionem materiæ. Vnde quando forma & malitia peccati nõ est mortalis ex specie sua in qualibet recipiatur materia & quantumuis disposita, nunquam fit mortalis. Et hoc patet inductiuè in omnibus peccatis venialibus ex genere suo. Mendacium enim intra speciem mendacij in qualibet grauissima materia non est nisi veniale peccatum.

Arguitur secundò. Qui infamat seipsum citra causam peccat contra charitatem proximi & contra charitatem propriam, ergo peccat mortaliter. Antecedens probatur quo ad primam partem. Primò autoritate D. August. in cap. non sunt audiendi. 11. q. 3. Secũdò probatur ratione eiusdem Augustini in eodem loco. Non minus scandalizatur proximus ex eo quòd audit crimen perpetratum esse à fratre, quã ex eo quòd videt: sed si aliquis coram oculis fratris fecisset crimen cui adiũcta est infamia, peccaret peccatum scandali contra charitatem proximi: ergo si narret proprium crimen, idem scandalum sequitur, ac subinde erit peccatum mortale. Respondetur, ꝙ nunquam est mortale infamare seipsum nisi ex circunstantia scandali, vel quia diuinus honor periclitatur, vel quia homo infamis exponit se alijs periculis peccandi, vel ex alia circunstantia. Vnde ad primum respondetur, ꝙ hæresis est contra honorem Dei: quia destruit fundamentum religionis, & crimen nefandum est scandalosum: & idcirco mutatur iam materia ad aliam speciem peccati. Ad secũdum patet, quia ob scandalum fit mortale peccatum.

Tertia conclusio. Aliquando est actus studiosus reuelare crimen proprium occultum in iudicio, in quo interrogatur aliquis cõtra ordinẽ iuris aliquando vero erit peccatum, & aliquãdo mortale. Imò imponere sibi falsum crimen semper est peccatum, & aliquando mortale. Hęc conclusio colligitur euidenter ex præcedentibus, nam fama est quoddam bonũ medium inter bona temporalia: & infamia medium

A quodam malũ, ergo pati detrimentum in fama propter superiora bona nullum erit peccatum, cum inferius ordinetur ad id quod superius est. Pati verò detrimentum in fama propter inferiora bona, erit peccatum, cùm superius bonum ordinetur ad id quod inferius est. Quòd verò imponere sibi falsum crimen sit peccatum, patet nam est mendacium.

Dubitatur deinde, an infamare in vno loco eum qui non est infamis in illo loco sed in alio: sit peccatum mortale contra iustitiam obligans ad restitutionem? Caietanus opusculo 27. Responsionum, respõsione 9. tenet, ꝙ non est peccatum mortale contra iustitiam neque obligat ad restitutionem. Probatur primo. Iste talis qui condemnatus est propter aliquod delictum, est priuatus iure famæ: ergo non fit ei iniuria tollendo ab illo famã. Cõfirmatur. Præcipua pars pœnæ illius hominis est, ꝙ sit priuatus fama, ergo nõ fit illi iniuria. Confirmatur secundò. Licet iudici expectare diem solennem quando est concursus populorum ad puniendum hominem: ergo pręcipua pars penæ illius hominis est infamia. Secundò probatur. Hæc sententia ex vsu omnium proborum hominũ, qui quando aliquod delictum cõmittitur in pręsentia populi, sine aliquo scrupulo narrãt illud omnibus absentibus. Vltimò. Dupliciter aliquis potest hominem infamare, vel narrando crimẽ falsum, vel reuelando crimen verum sed occultum: sed in tali casu non narratur crimen falsum, ita enim supponimus, nec occultum reuelatur cum sit infamis in vno loco: ergo. Adrianus quodlibeto. 11. oppositum sentit, & probat suam sententiam his argumentis. Primo, iste talis qui infamis est Vallisoleti habet famam Salmanticæ, & illa fama est sua & est dominus illius famæ: ergo illam auferre ab illo Salmanticæ, est peccatum contra iustitiã. Patet consequentia. Aufertur ab illo quod suum est, ergo est peccatum contra iustitiam. Secundò, etiam si homo sit infamis in omni loco non licet coram & in præsentia obijcere crimen: ergo si est infamis in vno loco non licet illum infamare in alio. Soto vbi sup. refert has duas sententias & eas conciliat ad hunc modum. Dicit enim, ꝙ si talis homo in vno loco sit priuatus fama secundum ordinem iuris & iustitiæ, tunc non erit peccatum mortale contra iustitiam ad restitutionem obligans, infamare illum in altero erit, tamen aliquando peccatum mortale contra charitatem. Si vero talis homo non sit priuatus secundum ordinem iuris fama sed priuatim, erit peccatum mortale non solum contra charitatem, verum contra iustitiam in alio loco infamare.

In hac re est prima conclusio. Si vero simile est, ꝙ infamia illius hominis moraliter loquendo promanabit ab eo loco in quo est infamis ad alium locum in quo non est infamis: non est peccatũ mortale contra iustitiam neq; contra charitatem eum in alio loco infamare, siue sit priuatus fama secundũ ordinem iuris & iustitiæ, siue priuatim. Hæc conclusio probatur primo. Ex vsu omnium proborum hominũ qui ita faciunt. Secundò. Iste talis moraliter loquendo non infamat alterum neque aufert illius famam: ergo non peccat mortaliter. Probatur antecedens. Moraliter loquendo certissimè infamia illa & notitia deberet peruenire ad illum locum: ergo moraliter loquendo ego non infamo illum neque illi aliquod detrimentum do. Confirmatur: si quis vapulet per vnum vicũ ciuitatis non est peccatum mortale contra charitatem neque contra iustitiam id in alio vico narrare. Quoniam moraliter loquendo illa notitia certissimè ad alium vicum deberet peruenire: sed eadem ratio omnino est in nostro casu: ergo &c.

Secun-

Secunda conclusio. Insignia quædam crimina & illustria. Item pœnas illis impositas licet narrare vbiq; locorum, etiam si verosimiliter credatur quòd eorum notitia ad illa loca non perueniet, siue qui delinquunt, iure priuati sint fama siue non. Exempla sint acta quæ fiunt ab inquisitoribus. Hæc enim licet diuulgare vsque ad Indos. Item omnia illa quæ merito in historicis scripturis referuntur. Probatur hæc conclusio primò. Narrare in alio loco huiusmodi peccata ideo est malum, quia ex hac narratione nullum sequitur emolumentum, vel reipublicæ, vel particulari personæ: sed ex narratione horum criminũ de quibus loquitur conclusio, sequitur magnũ emolumentum reipublicæ & particularibus personis ergo. Probatur minor. Nam respublica quando audit talia crimina & pœnas illis impositas sibi consulit, & similibus pœnis similia peccata punit. Item ciues particulares timore pœnæ deterrentur ab huiusmodi vitijs: ergo.

Secundò. Huiusmodi crimina licet referre in historicis scripturis propter vtilitates quæ inde proueniunt reipublicæ & particularibus personis: at ex narratione horum criminum eædem vtilitates proueniunt: ergo, &c. Ex dictis patet solutio ad argumenta in contrarium. Argumenta enim Caietani videntur conuincere, quòd quando aliquis iure priuatus est fama in uno loco, non est peccatum contra iustitiam eum in alio loco infamare: erit tamen aliquando contra charitatem. Ad argumenta Adriani ad primum respondetur, quod fama quam habet Salmanticæ non est sua, iure enim priuatus est illa: præcipuè si verosimiliter creditur, quòd eius infamia ad istum locum perueniet. Ad secundum negatur consequentiam. Nam contumelia habet peculiarem rationem iniuriæ distinctam à detractione.

ARTICVLVS III.

Vtrùm detractio sit grauior omnibus peccatis, quæ in proximum committuntur.

AD Tertium sic proceditur. Videtur, quòd detractio sit grauior omnibus peccatis, quę in proximum committũtur. Quia super illud Psal. 108. Pro eo, vt me diligerent, detrahebant mihi, dicit gloss. Plus nocent in membris detrahentes Christo (quia animas creditorum interficiunt) quàm qui eius carnem mox resurrecturam peremerunt. Ex quo videtur, quòd detractio sit grauius peccatum, quàm homicidiũ, quãto grauius est occidere animam, quàm occidere corpus. Sed homicidiũ est grauius inter cętera peccata, quæ in proximum cõmittuntur: ergo & detractio est simpliciter inter omnia grauior.

2. Præterea. Detractio videtur esse A grauius peccatum, quàm cõtumelia: quia contumeliam potest homo repellere, non autem detractionem latentem. Sed contumelia videtur esse maius peccatum quã adulterium, per hoc, quòd adulterium vnit duos in vnam carnem, contumelia autem vnitos in multa diuidit. Ergo detractio est maius peccatum, quã adulterium: quòd tamẽ inter alia peccata, quæ sunt in proximum, magnam grauitatem habet.

B 3. Præterea. Contumelia oritur ex ira, detractio autem ex inuidia: vt patet per † Gregor. 13. Moral. Sed inuidia est maius peccatum, quàm ira. Ergo & detractio est maius peccatum, quàm contumelia. Et sic idem quod prius. *Libro 31. cap. 21. à med.*

4. Præterea. Tanto aliquod peccatum est grauius, quanto inducit grauiorem defectum. Sed detractio inducit grauissimũ defectum, scilicet excæcationem mentis.

C Dicit enim † Gregorius. Quid aliud detrahentes faciunt, nisi quòd in puluerem sufflant, & in oculos suos terram excitant: vt vnde plus detractionis perflant, inde minus veritatis videant, ergo detractio est grauissimum peccatum inter ea, quæ committuntur in proximum. *In registro lib 8. c. 45. ante medium.*

Sed contra, Grauius est peccare facto, quàm verbo. Sed detractio est peccatum

D verbi: adulterium autem & homicidiũ, & furtũm, sunt peccata in factis: ergo detractio non est grauius cæteris peccatis, quæ sunt in proximum.

Respondeo dicendum, q̃ peccata, quæ committuntur in proximum, sunt pensanda per se quidem secundum nocumenta, quæ proximo inferuntur: quia ex hoc habent rationem culpæ. Tanto autẽ est maius nocumentum, quanto maius bonum

E demitur. Cum autem sit triplex bonum hominis, scilicet bonum animæ, & bonum corporis, & bonum exteriorem rerum. Bonum animæ, quod est maximum, non potest aliter ab alio tolli, nisi occasionaliter, puta per malam persuasionẽ, quæ necessitatem non infert. Sed alia duo bona, scilicet corporis & exteriorum rerum, possunt ab alio violẽter auferri. Sed quia bonum corporis præeminet bono exteriorum rerum, grauiora sunt peccata quibus infertur nocumentum corpori, quàm ea quibus infertur nocumentum exterioribus

ribus rebus. Vnde inter cætera peccata, A
quæ committuntur in proximum, homici
diũ grauius est, per quod tollitur vita pro
ximi iam actu existens: consequenter autẽ
adulterium, quod est contra debitum or-
dinem generationis humanæ: per quã est
introitus ad vitã. Consequenter aũt sunt
exteriora bona, inter quę fama pręeminet
diuitijs, eò quòd propinquior est spiritua
libus bonis. Vnde dicitur Prouerb. 22. Me
lius est nomen bonum, quàm diuitiæ mul B
tæ. Et ideo detractio secundum suum ge
nus est maius peccatũ, quàm furtum: mi-
nus tamen, quàm homicidium, vel adulte
rium. Potest tamẽ esse alius ordo propter
circunstantias aggrauantes, vel diminuen
tes, per accidẽs autem grauitas peccati at
tenditur ex parte peccantis, qui grauius
peccat si ex deliberatione peccet, quàm si
peccet ex infirmitate vel incautela. Et se- C
cundum hoc peccata locutionis habẽt ali
quam leuitatem, inquantum de facili ex
lapsu linguæ proueniunt absque magna
præmeditatione.

Ad primum ergo dicendum, ꝙ illi qui
detrahunt Christo, impedientes fidem
membrorum ipsius, derogant diuinitati
eius, cui fides innititur: vnde non est sim-
plex detractio, sed blasphemia.

Ad secundum dicẽdum, quòd grauius D
peccatum est cõtumelia, quàm detractoi,
inquantum habet maiorem contemptum
proximi: sicut & rapina est grauius pecca
Q. 66. articul. 9. tum, quàm furtum, vt suprà† dictum est.
Contumelia tamen non est grauius pecca
tum, quàm adulterium: nõ enim grauitas
adulterij pensatur ex cõiunctione corpo-
rum, sed ex deordinatione generationis
humanæ. Contumeliosus autem non suffi E
cienter causat inimicitiam in alio, sed oc-
casionaliter tantũ diuidit vnitos, inquan-
tum, scilicet per hoc, quòd mala alterius
promit, alios quãtum in se est, ab eius ami
citia separat, licet ad hoc per eius verba
non cogantur. Sic ergo & detractor oc-
casionaliter est homicida; inquantum, sci
licet per sua verba dat alteri occasionem,
vt proximum odiat vel contemnat. Pro-
Habetur de pęnitẽ tia dist. 1. c. homicidiorum. pter quod in epistola Clementis† dicitur,
detractores esse homicidas, scilicet occa-
sionaliter, quia qui odit fratrem suum, hò
micida est, vt dicitur primæ Ioan. tertio.

Ad tertium dicendum, quòd ira quęrit
in manifesto vindictam inferre, vt Philoso
ph. dicit in 2. †Rhetor. Ideo detractio, quę Lib. 2. ca. 4. declinando ad fin. to. 6.
est in occulto, non est filia iræ sicut contu
melia: sed magis inuidiæ, quæ nititur qua
litercunque minuere gloriam proximi.
Nec tamen sequitur propter hoc, ꝙ detra
ctio sit grauior, quàm cõtumelia: quia ex
minori vitio potest oriri maius peccatum,
sicut ex ira nascitur homicidium & blas-
phemia. Origo enim peccatorum attendi
tur secundum inclinationem ad finem,
quod est ex parte conuersionis. Grauitas
autem peccati magis attenditur ex parte
auersionis.

Ad quartum dicendum, ꝙ quia homo
lætatur in sententia oris sui, vt dicitur Pro
uerb. 15. inde est ꝙ ille qui detrahit, inci-
pit magis amare, & credere quod dicit: &
per consequens proximum magis odire,
& sic magis recedere à cognitione verita-
tis. Iste tamen effectus potest sequi etiam
ex alijs peccatis, quæ pertinent ad odium
proximi.

SVMMA ARTICVLI.

Conclusio est. Detractio est grauius peccatum quàm furtum, minus autem quã homicidium & adulterium. De articulo videte supra quæstione præcedenti. Vbi disputatum est, quod nam sit grauius peccatum, detractio an contumelia.

ARTICVLVS IIII.

Vtrùm audiens, qui tolerat detrahentem, grauiter peccet.

D Quartum sic proceditur. Videtur, quò d audiẽs
qui tolerat detrahentem,
non grauiter peccet. Non
enim aliquis magis tene-
tur alteri, quàm sibiipsi. Sed laudabile est
si patienter homo suos detractores tole-
ret. Dicit enim† Gregorius super Ezechie Homil. 9. in Ezech. parū ante medium.
lem homilia nona, Linguas detrahentiũ,
sicut nostro studio non debemus excita-
re, ne ipsi pereant: ita per suam malitiam
excitatas debemus æquanimiter tolera-
re, vt nobis meritum crescat. Ergo non
peccat aliquis, si detractionibus aliorum
non resistat.

2. Pręterea. Eccles. quarto dicitur, Non
con-

cõtradicas verbo veritatis vllo modo. Sed quandoque aliquis detrahit, verba veritatis dicendo, vt suprà dictum † est. Ergo videtur, quòd non semper teneatur homo detractoribus resistere.

Art. 1. huius quæst. ad tertium.

3. Præterea. Nullus debet impedire id quod est in vtilitatem aliorum. Sed detractio frequenter est in vtilitatem aliorum, contra quos detrahitur. Dicit enim † Pius Papa, Nonnunquam detractio aduersus bonos concitatur: vt quos vel domestica adulatio, vel aliorum fauor in altum extulerat, detractio humiliet, ergo aliquis non debet detractores impedire.

6. q. 1. ca. oues pastorem.

Sed contra est, quod Hieronymus † dicit, Caue ne linguam aut aures habeas prurientes, aut alijs detrahas, aut alios audias detrahentes.

In epist. ad Nepotianũ, in vlti. pag. ante finẽ epistol. tomo. 1.

Respondeo dicendum, quòd secũdum Apostolũ ad Romanos primo, Digni sunt morte non solùm qui peccata faciunt, sed etiam qui facientibus peccata consentiũt. Quod quidem contingit dupliciter. Vno modo directè, quando scilicet quis inducit alium ad peccatum, vel ei placet peccatum. Alio modò indirectè, quãdo scilicet non resistit, cùm resistere possit. Et hoc contingit quandoq; non quia peccatum placeat, sed propter aliquem humanum timorem. Dicendum est ergo, quòd si aliquis detractiones audiat absque resistentia, videtur detractori consentire: vnde fit particeps peccati eius. Et si quidem inducat eum ad detrahendum, vel saltem placeat ei detractio propter odium eius, cui detrahitur, non minus peccat, quàm detrahens, & quandoque magis. Vnde Bernardus † dicit, Detrahere aut detrahẽtem audire, quid horum damnabilius sit, non facilè dixerim. Si verò non placeat ei peccatum, sed ex timore, vel negligentia, vel etiam verecundia quadam omittat repellere detrahẽtem, peccat quidem, sed multominus quàm detrahens, & plerunque venialiter. Quandoque etiam hoc potest esse peccatum mortale, vel propter hoc, q alicui ex officio incumbit detrahentem corrigere, vel propter aliquod periculum consequens, vel propter radicem, qua timor humanus quandoq; potest esse peccatum mortale, vt suprà habitum † est.

C

D

Lib. 2. de cõsideratione ad Eugeniũ circa finem.

Quæst. 19. art. 3.

Ad primum ergo dicendum, quòd detractiones suas nullus audit: quia scilicet mala quæ dicuntur de aliquo, eo audiente, non sunt detractiones, propriè loquẽdo, sed contumeliæ, vt dictũ † est. Possunt tamen ad notitiam alicuius detractiones contra ipsum factæ aliorum relationibus peruenire. Et tunc sui arbitrij est detrimẽtum suæ famæ pati, nisi hoc vergat in periculum aliorum, vt suprà dictum † est. Et ideo in hoc potest cõmendari eius patientia, quòd patiẽter proprias detractiones sustinet: non autem est sui arbitrij, quòd patiatur detrimentum famæ alterius. Et ideo in culpam ei vertitur, si non resistit, cum possit resistere, eadem ratione qua tenetur aliquis subleuare asinum alterius iacentem sub onere, vt præcipitur Deuteron. 22.

A

Art. 1. ad secundũ.

B

In corp. arti. & q. 72. art. 3.

Ad secundum dicendũ, quòd non semper aliquis debet resistere detractori, arguendo eum de falsitate, maximè si quis sciat verum esse quod dicitur: sed debet eum verbis redarguere de hoc, quòd peccat fratri detrahendo, vel saltem ostendere, quòd ei detractio displiceat per tristitiam faciei: quia, vt dicitur Prouerb. 25. Ventus Aquilo dissipat pluuias, & facies tristis linguam detrahentem.

Ad tertium dicendum, quòd vtilitas quæ ex detractione prouenit, non est ex intentione detrahentis, sed ex Dei ordinatione, qui ex quolibet malo elicit bonum. Et ideo nihilominus est detractoribus resistendum, sicut & raptoribus, vel oppressoribus aliorum, quamuis ex hoc oppressis vel spoliatis, per patientiam meritum crescat.

SVMMA ARTICVLI.

E

PRima conclusio est in expositione huius articuli. Non solum qui inducit alterum ad detrahendum, verum etiam ei qui paratus est animum addit gestu, vel applausu, verbis vel factis peccat mortaliter contra iustitiam: & tenetur restituere. Hæc conclusio patet ex supradictis quæst. 62. artic. 7. Vbi definitur quòd qui est concausa iniustæ actionis peccat mortaliter & tenetur restituere. Sed iste talis est concausa iniustę actionis: ergo tenetur restituere.

Secunda conclusio. Qui non inducit alterum ad detrahendum, neq; auget animum, sed tantum gaudet & complacet in detractione, peccat mortaliter ex genere suo contra charitatem & non contra iustitiam. Probatur. Nam iste talis tantum habet complacentiam de malo proximi, neque aufert ab illo aliquod bonum: ergo non peccat ex genere contra iustitiam, sed contra charitatem.

Tertia

Tertia concluſio Prælatus eius qui infamauit, ſi A non reſiſtat detrahenti & infamanti : peccat mortaliter contra iuſtitiam. Probatur. Nam Prælatus ex officio & iuſtitia tenetur premouere bonum ſpirituale ſubditorum, ac ſubinde tenetur corrigere & emẽdare ſubditos : ergo ſi non faciat peccat mortaliter contra iuſtitiam.

Quarta concluſio. Prælatus eius qui infamatus eſt, ſi non reſiſtat detrahenti & infamanti, peccat mortaliter contra iuſtitiam:& tenetur ad reſtitutionem faciendam infamato. Hæc concluſio probatur. Nam non obſtans qui obſtare tenetur ex iuſtitia, ſi non obſtet peccat mortaliter contra iuſtitiam, & tenetur ad reſtitutionem, vt dictum eſt ſupra queſt. 62. B artic. 7. ſed prælatus tenetur obſtare ex officio & iuſtitia: ergo ſi non obſtet peccat contra iuſtitiam & tenetur reſtituere. Minor probatur. Nam prælatus ex officio & iuſtitia tenetur procurare omnia neceſſaria ad virtutem: ſed fama eſt maximè neceſſaria ad virtutem in ſubditis, ſicuti diximus artic. 2. ergo &c.

COMMENTARIVS.

DVbitatur in hoc articulo. An Prelatus qui non reſiſtit ſubdito detrahenti & infamanti nõ ſubditum ſed extraneũ, C teneatur ad reſtitutionem faciendam ipſi extraneo. Et videtur quòd ſic. Nam iſte Prelatus peccat contra iuſtitiam, vt patet ex tertia concluſione: ergo tenetur reſtituere: eſſe enim peccatum contra iuſtitiam obligat ad reſtitutionem.

Secundò. Si princeps ſecularis non reſiſtat furanti & expolianti non ſubditum, tenetur ad reſtitutionem: ergo eadem ratio eſt omnino de prælato. Antecedens probatur. Nam ſi verbi gratia. Rex Hiſpaniæ non reſiſtat ciui Hiſpanienſi expoliãti Gallum, iuſtè Rex Galliæ poſſet conqueri & bellum inijcere contra Regem Hiſpanienſem: ergo Rex Hiſpaniæ tenetur reſtituere ex iuſtitia.

D His non obſtantibus ſit quinta concluſio. Talis prælatus non tenetur reſtituere ex iuſtitia, detrimenta data non ſubditorum. Probatur concluſio. Nam hac ratione diximus in quarta concluſione quod tenetur reſtituere famam ſubdito ex iuſtitia quoniam tenetur promouere bonũ ſpirituale ſubditi ad quod maximè neceſſaria eſt fama, ſed prælatus non tenetur promouere bonum ſpirituale non ſubditi, ergò.

Ad argumenta in contrarium ad primum reſpondetur, quòd iſte non peccat contra iuſtitiam in ordine ad non ſubditum, vnde non tenetur ei ex iuſtitia aliquid reſtituere: peccat autem mortaliter contra iuſtitiam in ordine ad ſubditum, vnde aliquam reſtitu- E tionem tenetur ei facere ex iuſtitia, ſcilicet corrigere illum & compellere, vt reſtituat famam nõ ſubdito, & ita ſe debet habere, ac ſi prælatus non adeſſet detrahenti, & infamanti, ſed poſtea detractio ad eius notitiam perueniſſet.

Ad ſecundum reſpondetur, quòd princeps ſecularis ad eundem modum ſe debet gerere: itaq; tenetur ex iuſtitia compellere illum vt reſtituat omnia detrimenta quæ dedit non ſubdito, non ex obligatione aliqua iuſtitiæ in ordine ad non ſubditum: ſed in ordine ad ſubditum.

Contra quartam concluſionem, & hoc vltimum, eſt argumentum. Nam prælatus, tantum tenetur procurare bonum ſpirituale ſuorum ſubditorum: ſed fama nõ eſt bonum ſpirituale, annumeratur enim inter bona temporalia: ergo. Et confirmatur. Nam prelatus tantum tenetur procurare, quòd ſubditi non peccent, vel quòd ſtudioſe viuant: ſed qui infamatus eſt non peccat, ſed qui infamauit: ergo. Confirmatur ſecundo. Nam aliquando ſanctiſſimum eſt, quòd infamatus non reſiſtat detrahenti, ſed prelatus tenetur procurare bonum ſpirituale ſubditi: ergo in tali caſu non tenetur reſiſtere detrahenti.

Ad hoc argumentum reſpondetur, quòd prelatus non ſolum tenetur procurare bonum ſpirituale, verum etiam omnia bona temporalia, quæ neceſſaria ſunt ad bonum ſpirituale : fama vero vt iam diximus, valde neceſſaria eſt ad virtutem colendam. Ad primam confirmationem patet ex ſolutione ad argumentum.

Ad ſecundam confirmationẽ reſpondetur, ꝙ ſubditus poteſt cedere iuri ſuo, prelatus vero non poteſt cedere iuri ſubditorum: vnde caſus poteſt contingere, vt ſubditus ſanctiſſimè faciat non reſiſtendo detrahenti : in quo prælatus peccet contra iuſtitiam & teneatur ad reſtitutionem, ſi non reſiſtat.

Secundò reſpondetur, ꝙ ſubditus non reſiſtendo maiorem gloriam & famam acquirit, & fit illuſtrior apud viros ſtudioſos & prudentes: ex eo vero quod prælatus non reſiſtat detrahenti & infamanti ſubditum, ſubditus non acquirit maiorem gloriam & famam: ſed potius alij confirmantur in infamia.

Vltima concluſio. Perſona particularis quæ non complacet in detractione, vt plurimum peccat venialiter ſi non reſiſtat detrahenti. Nam vt plurimum poteſt facile reſiſtere, vel oſtendendo triſtem faciem, vel miſcendo alia colloquia : vnde Diuus Thomas in fine articuli, dicit, quòd ſi non complacet in detractione, ſed non reſiſtit ex timore humano, vel ex negligentia, vel ex verecundia : vt plurimum peccat venialiter, ipſe tamen excipit duos caſus: vt patet in articulo.

QVAESTIO LXXIIII.
De Suſurratione.

DEinde conſiderandum eſt de ſuſurratione. Et circa hoc quæruntur duo.

ARTICVLVS PRIMVS.

Vtrùm ſuſurratio ſit peccatum diſtinctum à detractione.

AD Primum ſic proceditur. Videtur, quòd ſuſurratio non ſit peccatum diſtinctum à detractione. Dicit enim Iſidorus, in libro† Etymologiarum, Suſurro de ſono locutionis appellatur, quia non in facie alicuius, ſed in aure loquitur detrahendo. Sed loqui de altero detrahendo, ad detractionem pertinet. Ergo ſuſurratio non eſt peccatum diſtinctum à detractione.

Inf. q. 75. ar. 1. cor. Et Rom. 1. lect. 8. col. 4.

Lib. 10. c. 18. incip. Sapiẽs dictus, parum ante medium.

2. Preterea. Leuit. 19. dicitur, Non eris criminator, nec susurro in populis. Sed criminator idē videtur esse quod detractor. Ergo etiam susurratio à detractione non differt.

3. Preterea. Eccles. 28. dicitur, Susurro & bilinguis maledictus erit. Sed bilinguis videtur idem esse quod detractor, quia detractorum est duplici lingua loqui: aliter scilicet in absentia, & aliter in presentia: ergo susurro idem est quod detractor.

Sed contra est, quod Rom. 1. super illud. Susurrones, detractores, dicit † glo. Susurrones inter amicos discordiā seminantes, detractores, qui aliorum bona negāt vel minuunt.

Gl. inter. lin. ibid.

Respondeo dicendum, ꝙ susurro & detractor in materia conueniunt, & etiam in forma, siue in modo loquēdo: quia vterq; malum occultè de proximo dicit, propter quam similitudinem interdum vnum pro alio ponitur. Vnde Eccles. quinto, super illud, Non appellaberis susurro: dicit † glos. idest, detractor. Differunt autem in fine, quia detractor intendit denigrare famam proximi. Vnde illa mala de proximo præcipuè profert, ex quibus proximus infamari possit, vel saltem diminui eius fama: susurro autem intendit amicitiam separare, vt patet per † glo. inductam, & per illud quod dicitur Prouerb. 26. Susurrone subtracto, iurgia conquiescunt. Et ideo susurro talia mala profert de proximo, quę possunt contra ipsum commouere animum audientis, secundum illud Eccles. 28. Vir peccator cōturbabit amicos, & in medio pacem habentium immittit inimicitiam.

Gl. inter. lin. ibid.

Inductā in argu. Sed cont.

Ad primum ergo dicendum, quòd susurro, inquantum dicit malum de alio, dicitur detrahere. In hoc tamen differt à detractore, quia non intendit simpliciter malum dicere; sed quicquid sit illud quod possit animum vnius turbare contra aliū, etiam si sit simpliciter bonum, & tamen apparens malum, inquantum displicet ei, cui dicitur.

Ad secundum dicendum, quòd criminator differt & à susurrone & à detractore, quia criminator est qui publicè crimina alijs imponit, vel accusando, vel conuitiando, quod non pertinet ad detractorem & susurronem.

A Ad tertium dicendum, quòd bilinguis propriè dicitur susurro. Cum enim amicitia sit inter duos, nititur susurro ex vtraque parte amicitiam rumpere, & ideo duabus linguis vtitur ad duos, vni dicens malum de alio. Propter quod dicitur Eccles. 28. Susurro & bilinguis maledictus. Et subditur, Multos enim turbauit pacem habentes.

B *SVMMA ARTICVLI.*

Conclusio est affirmatiua. In hoc articulo. Notandum est primo, cum D. Tho. quòd detractor & susurro conueniunt quidem in materia, & in forma & modo loquutionis: qua ratione in diuinis literis propter istam similitudinem susurro appellatur detractor & è contra. Ecclesiastes capit. 1. Non appellaberis susurro in populis. Hoc est detractor secundum glossam. Differunt autem hæc vitia ex diuerso fine intento. Nam detractor intendit denigrare famam proximi, & ex hoc nocumēto sumit speciem: susurro vero intendit dirimere amicitiam inter amicos & ex hoc fine sumit speciem. C Vnde Prouerbior. 26. Detracto susurrone iurgia quiescunt. Vnde vterque ea verba accommodat quæ proprio fini suo sunt necessaria.

COMMENTARIVS.

In hoc articulo est dubium Caietani. An omnes susurrationes sint eiusdem speciei athomæ? Et videtur, quòd non susurratio est iniuria cōtra amicitiam, sicut detractio contra famam, & contumelia contra honorem: sed amicitiæ sunt diuersæ D speciei inter se: alia enim est amicitia honesti, alia vtilis, alia delectabilis: ergo susurrationes nō sunt eiusdem speciei. Et cōfirmatur. Furtum & detractio sunt vitia differentia specie: quoniā bona quæ destruunt differunt specie: sed bona quę destruuntur per susurrationem differunt specie, amicitiæ enim differunt specie vt diximus: ergo &c. In oppositum est, quòd D. Tho. in hoc articulo cōstituit susurrationem tanquam vitium vnius speciei athomæ.

In huius dubij expositionem sit conclusio. Susurratio est vnicum vitium vnius speciei specialissimæ. Probatur. Vnitas specifica habitus siue vitij, siue virtutis, desumitur ex vnitate formali specifica obiecti: E sed susurratio habet vnicam specificā rationem formalem obiecti: ergo est vnicum vitium specie. Minor probatur. Quoniam eius obiectum formale est destruere & dirimere amicitiam.

Ad argumentum in contrarium respondetur, ꝙ non est inconueniens, quòd obiectum vnius speciei in ratione obiecti contineat sub se multa differentia specie in ratione rei. v.g. visibile quod est obiectum potentiæ visiuę, continet sub se album, & nigrum & medium colorem, quæ differunt inter se specie in ratione rei. Item obiectum metaphysicæ quod est ens inquantum ens, habet vnicam rationem specificam formalem obiecti, tamen sub se continet multa differentia specie & genere in ratione rei. Præterea odiū tendit tāquam in rationem formalem specificam in rationem mali, in nullam enim rem tendit nisi sub hac ratione. Nihilominus tamē, sub hac ratione formali continentur multa mala differentia genere &

specie

A ſpecie in ratione rei. Item ſuſurratio tendit in hanc communem rationem inimicitiæ, & vult deſtruere amicitiam: ſub hac vero ratione continentur diuerſæ amicitiæ ſpecie in genere rei.

Ad confirmationem reſpondetur, quòd furtum & detractio habent diuerſas rationes formales obiectorum, ſuſurrationes vero ſemper habent eãdem. Notandum tamen eſt, quòd licet omnes ſuſurrationes ſint eiuſdem ſpeciei, in confeſſione tamen explicanda eſt ſuſurratio in particulari: quoniam vt diximus quæſt. 72. in confeſſione non ſolum ſunt explicandæ circunſtantiæ quæ variant ſpeciem, verum etiam quæ notabiliter aggrauant intra eandẽ ſpeciẽ.

Secundò notandum eſt cum Caietano in hoc articulo, quòd licet ſuſurratio ſit vitium vnius ſpeciei B poſſunt tamen ei aduenire diuerſæ circunſtantiæ accidentales, & poteſt hoc vitium ordinari ad diuerſos fines extrinſecos. Nam aliquando vnum vitium vtitur alio ad ſuum finem, ſicut qui furatur propter mœchiam, vbi męchia trahit furtum ad ſuum finem. Ita ſuſurratio aliquando trahitur ad finem extrinſecum: ſi enim quis intẽdat ſuſurratione dirimere amicitiam propter bonum delectabile, verbi gratia, ſi intendat dirimere amicitiam inter coniuges, vt abutatur vxore: vitium ſuſurrationis trahitur ad finem extrinſecum adulterij. Hoc autem non impedit quòd vitium ſit vnius ſpeciei: nam quælibet res poteſt habere vnam formam ſubſtantialem, & alteram accidentalem. C

ARTICVLVS II.

Vtrùm detractio ſit grauius peccatum, quam ſuſurratio.

Malo. q. 10. art. 3. ad 3.

AD Secundum ſic proceditur. Videtur, quòd detractio ſit grauius peccatum, quàm ſuſurratio. Peccata enim oris cõſiſtunt in hoc, quòd aliquis mala dicit. Sed detractor dicit de proximo ea quæ ſunt mala ſimpliciter, quia ex talibus oritur infamia, vel diminuitur fama. Suſurro autem non curat dicere niſi mala apparentia, quæ ſcilicet diſpliceant audienti; ergo grauius peccatum eſt detractio, quàm ſuſurratio.

2. Præterea. Quicunque aufert alicui famam, aufert ei non ſolum vnum amicum, ſed multos: quia intellectus vniuſcuiuſq; refugit amicitiam infamium perſonarum. Vnde contra quendam dicitur. 2. Paralipomenon. 19. His qui oderunt Dominũ, amicitia iungeris. Suſurratio autẽ aufert vnum ſolum amicum. Grauius ergo peccatum eſt detractio, quàm ſuſurratio.

3. Præterea. Iacobi. 4. dicitur, Qui detrahit fratri ſuo, detrahit legi, & per cõſequẽs Deo qui eſt legiſlator. Et ſic peccatum de-

A tractionis videtur eſſe peccatum in Deũ, quod eſt grauiſſimũ, vt ſup. habitum † eſt. Peccatum autem ſuſurrationis eſt in proximum, ergo peccatum detractionis eſt grauius quam peccatum ſuſurrationis.

q. 10. art. & 1. 2. q. 73. art. 3. & 6.

Sed contra eſt, quod dicitur Eccleſ. 5. Denotatio peſſima ſuper bilinguem: ſuſurratori autem odium & inimicitia & contumelia.

Reſpondeo dicendum, ꝙ ſicut ſuprà dictum † eſt, peccatum in proximum tanB to eſt grauius, quãto per ipſum maius nocumentum proximo infertur. Nocumentum autem tanto maius eſt, quãto maius eſt bonum quod tollitur. Inter cætera verò exteriora bona prę eminet amicus; quia ſine amicis nullus viuere poſſet, vt patet per philoſophum in † 8. Ethicor. Vnde dicitur Eccleſ. 6. Amico fideli nulla eſt comparatio: fama autẽ ipſa quæ per detractionem tollitur, ad hoc maximè neceſſaria C eſt, vt homo idoneus ad amicitiam habeatur. Et ideo ſuſurratio eſt maius peccatũ, quàm detractio, & etiam quàm contumelia: quia amicus eſt melior, quàm honor: & amari, quàm honorari, vt in † 8. Ethic. philoſophus dicit.

Art. 3. & 1. 2 q. 73. art. 8.

Li. 8. Eth. capi. 1. in prin. to. 5

Li. 8. c. 8. tom. 5.

Ad primum ergo dicendum, ꝙ ſpecies & grauitas peccati magis attenditur ex fine, quàm ex materiali obiecto. Et ideo raD tione finis ſuſurratio eſt grauior; quanuis etiam detractor quandoque peiora dicat.

Ad ſecundum dicendum, ꝙ fama eſt diſpoſitio ad amicitiam, & infamia ad inimicitiam. Diſpoſitio autem deficit ab eo ad quod diſponit, & ideo ille qui operatur ad aliquid, quod eſt diſpoſitio ad inimicitiam, minus peccat, quã ille qui directè operatur ad inimicitiam inducẽdam.

Ad tertium dicendum, ꝙ ille qui deE trahit fratri, intantum videtur detrahere legi, inquantum contemnit præceptum de dilectione proximi: contra quod directius agit qui amicitiã diſrumpere nititur. Vnde hoc peccatũ maximè contra Deum eſt: quia Deus dilectio eſt, vt dicitur 1. Ioan. 4. Et propter hoc dicitur Prouer. 6. Sex ſunt quæ odit Dominus, & ſeptimum deteſtatur anima eius: & hoc ſeptimum ponit, eum qui ſeminat inter fratres diſcordiam.

Concluſio eſt negatiua.

COMMENTARIVS.

Irca istum articulum primo notandum est, quòd susurratio non solum excedit cõtumeliam, verum etiam detractionem: nam peccatum in proximum tanto est grauius, quanto nocumentum illatum est grauius. Sed vitium susurrationis infert maius nocumentum, ergo. Minor probatur. Nam per cõtumeliam destruitur honor, per detractionem fama, per susurrationẽ vero dirimitur amicitia quæ maius bonum est: ergo grauius peccatum est. Et confirmatur. Nam totum detrimentum quod infertur per detractionem infertur per susurrationem, & vltra hoc dirimit amicitiam: ergo grauius peccatum est susurratio. Secundò probatur hoc. Amicitia est maxima omnium virtutum, vel aliquid virtute excellentius, quod dicit D. Tho. sup. quæst. 23 art. 3. ad primum. sed fama non est tantum bonum sicuti virtus, imo sequitur virtutem sicuti vmbra corpus: ergo iniuria quæ destruit amicitiam qualis est susurratio, grauior iniuria est quam quæ destruit famam. Ex his infertur, quòd vitium susurrationis sit peccatum mortale ex genere suo. Nam dat graue damnum proximo. Verum est, quòd susurratio est duplex: alia formalis, alia vero materialis: sicuti diximus de contumelia.

Contra istud corollarium est argumentum. In beneficijs gratuitis nulla fit iniuria, sed amicitia est beneficium gratuitum, ergo. Ad hoc argumentum primo respondetur, quòd in beneficijs gratuitis iam habitis, locum habet iniuria, amicitia vero est beneficium gratuitum iam habitum. Secundò respõdetur, quòd in beneficijs gratuitis, etiam si non habeantur, locum habet iniuria, si auferãtur per fraudem & dolum: vt patet in impediente eleemosynam per fraudem & dolum. Per susurrationem vero aufertur amicitia per fraudem & dolum.

QVAESTIO LXXV.
De Derisione.

DEinde cõsiderandum est de derisione. Et circa hoc quæruntur duo.

ARTICVLVS I.

Vtrùm derisio sit speciale peccatum, ab alijs præmissis distinctum.

D Primum sic proceditur. Videtur, quòd derisio nõ sit speciale peccatum, ab alijs præmissis distinctum. Subsãnatio enim videtur idem esse quòd derisio. Sed subsannatio ad contumeliam videtur pertinere. Ergo derisio non videtur distingui à contumelia.

2. Præterea. Nullus irridetur nisi de ali-
A quo turpi, ex quo homo erubescit. Huiusmodi autem sunt peccata, quæ si manifestè de aliquo dicuntur, pertinent ad contumeliam: si autem occultè, pertinent ad detractionem, siue susurrationem. Ergo derisio non est vitiũ à præmissis distinctũ.

3. Præterea. Huiusmodi peccata distinguuntur secundum nocumenta quæ proximo inferuntur. Sed per derisionem non infertur aliud nocumẽtum proximo, quã
B in honore, vel fama, vel detrimento amicitiæ. Ergo derisio non est peccatum distinctum à præmissis.

Sed contra est, quòd derisio fit ludo. Vnde & illusio nominatur. Nullum autem præmissorum ludo agitur, sed seriò. Ergo derisio ab omnibus prædictis differt.

Respondeo dicendum, quòd sicut suprà dictũ est, peccata verborum præcipuè Quæst 72. art. 2.
C pensanda sunt secundùm intentionẽ proferentis. Et ideo secundùm diuersa, quæ quis intendit, contra alium loquens, huiusmodi peccata distinguuntur. Sicut autem aliquis conuiciando intendit conuitiati honorem deprimere, & detrahendo diminuere famam, & susurrando tollere amicitiam: ita etiã irridendo aliquis intendit, q ille qui irridetur, erubescat. Et quia hic finis est distinctus ab alijs, ideo etiam
D peccatum derisionis distinguitur à præmissis peccatis.

Ad primum ergo dicendum, quòd subsannatio & irrisio conueniunt in fine: sed differunt in modo: quia irrisio fit ore, id est, verbo & cahinnis: subsannatio autem naso rugato, vt dicit glo. super illud † Psal. Glo. interlin. & Aug. hoc loco.
2. Qui habitat in cęlis, irridebit eos. Talis autem differentia non diuersificat speciẽ.
E Vtrunq; tamen differt à contumelia, sicut erubescentia à dehonoratione. Est enim erubescentia timor dehonorationis † sicut Damasc. dicit. Lib. 2. Orthod. fidei c. 15.

Ad secundum dicendum, quòd de opere virtuoso aliquis apud alios & reuerentiam meretur & famam, & apud seipsum bonę cõscientię gloriam, secundum illud 2. ad Corinth. 1. Gloria nostra hęc est, testimonium conscientię nostrę. Vnde econuerso de actu turpi, idest, vitioso, apud alios quidem tollitur hominis honor & fama: & ad hoc contumeliosus & detractor turpia de alio dicunt. Apud seipsum autẽ

per

per turpia, quæ dicuntur, aliquis perdit conscientiæ gloriam per quandam confusionem & erubescentiam:& ad hoc turpia dicit derisor. Et sic patet quod derisor communicat cum prædictis vitijs in materia: differt autem in fine.

Ad tertium dicendum, quod securitas conscientiæ & quies illius magnum bonū est, secundùm illud Prouer. 15. Secura mens quasi iuge conuiuiū, & ideo qui conscientiam alicuius inquietat, confundendo ipsum, aliquod speciale nocumentum ei infert. Vnde derisio est peccatum speciale.

ARTICVLVS II.

Vtrùm derisio possit esse peccatum mortale.

AD Secundum sic proceditur. Videtur quòd derisio non possit esse peccatum mortale. Omne n. peccatum mortale cōtrariatur charitati. Sed derisio non videtur cōtrariari charitati, agitur enim ludo quandoq; inter amicos, vnde & delusio nominatur. Ergo derisio non potest esse peccatum mortale.

2. Præterea. Derisio illa videtur esse maxima, quæ fit in iniuriam Dei. Sed non omnis derisio quæ vergit in iniuriam Dei est peccatum mortale: alioquin quicunq; recidiuaret in aliquod peccatum ueniale, de quo pœnituit, peccaret mortaliter.

Lib. 2 de summo bono ca. 16 in princ. Dicit enim Isidorus † quòd irrisor est, & non pœnitens, qui adhuc agit quod pœnitet. Similiter etiam sequeretur, quòd omnis simulatio esset peccatum mortale:

Lib. 31 c. 4. & 14. simul. quia sicut † Grego. dicit in Moral. Per struthionem significatur simulator, qui deridet equum, idest, hominem iustū, & ascensorem, id est, Deum: ergo derisio non est peccatum mortale.

3. Præterea. Contumelia & detractio videntur esse grauiora peccata, quàm derisio: quia maius est facere aliquid seriò, quàm ioco. Sed non omnis detractio vel contumelia est peccatū mortale, ergo multo minus derisio.

Sed contra est, quod dicitur Prouerbiorum. 3. Ipse deridet illusores. Sed deridere Dei, est æternaliter punire pro peccato mortali, vt patet per id quod dicitur in Psalmo 2. Qui habitat in cœlis, irridebit eos: ergo derisio est peccatum mortale.

Respondeo dicendum, quòd irrisio nō fit nisi de aliquo malo, vel defectu. Malum autem, si sit magnum, non pro ludo accipitur, sed seriosè. Vnde si in ludum vel risum vertatur, ex quo irrisionis vel illusionis nomen sumitur: hoc est quia accipitur, vt paruum. Potest autem aliquod malum accipi, vt paruum, dupliciter. Vno modo secundum se: alio modo ratione personæ. Cum autem aliquis alterius personæ malum, vel defectum in ludum, vel risum ponit: quia secundum se paruum malum est, est veniale & leue peccatum secundum suum genus. Cum autem accipitur quasi paruum ratione personæ, sicut defectus puerorum & stultorum, parum ponderare solemus: sic aliquem illudere, uel irridere, est eum omnino paruipendere, & eum tam vilem æstimare, vt de eius malo nō sit curandum, sed sit quasi pro ludo habendum. Et sic derisio est peccatum mortale, & grauius quàm contumelia, quæ similiter est in manifesto. Quia contumeliosus videtur accipere malum alterius seriosè, illusor autem in ludum: & ita videtur esse maior cōtemptus & dehonoratio. Et secundum hoc illusio est graue peccatum, & tanto grauius quanto maior reuerentia debetur personæ, quæ illuditur. Vnde grauissimum est irridere Deum, & ea quę Dei sunt: secundum illud Isaiæ 37. Cui exprobrasti? & quem blasphemasti? & super quem exaltasti uocem tuam? Et postea subditur; Ad sanctum Israel. Deinde secundum locum tenet irrisio parentum. Vnde dicitur Prouerb. 30. Oculum, qui subsannat patrem, & despicit partum matris suæ, effodiant eum corui de torrentibus, & comedant eum filij aquilæ. Deinde iustorum derisio grauis est: quia honor est uirtutis pręmium. Et contra hoc dicitur Iob. 12. Deridetur iusti simplicitas. Quę quidem derisio valde nociua est, quia per hoc homines à bene agendo impediuntur, secundum illud Gregor. Qui in aliorū actibus exoriri bona respiciunt,

mox ea manu pestiferæ exprobrationis euellunt.

Ad primum ergo dicendum, quòd ludus non importat aliquid contrarium charitati, respectu eius, cum quo luditur. Potest tamen importare aliquid contrarium charitati, respectu eius, de quo luditur, propter contemptum, ut dictum † est.

In corp. art.

Ad secundum dicendum, quòd ille qui recidiuat in peccatum de quo pœnituit, & ille qui simulat, non expressè Deum irridet, sed quasi interpretatiuè: inquantum scilicet ad modum deridentis se habet. Nec tamen uenialiter peccando aliquis simpliciter recidiuat, uel simulat, sed dispositiuè, uel interpretatiuè.

Ad tertium dicendum, quòd derisio secundum suam rationem leuius aliquid est, quàm detractio, uel contumelia: quia non importat contemptum, sed ludum. Quandoque tamen habet maiorem contemptum, quàm contumelia, ut supra dictum † est, & tunc est graue peccatum.

In corp. art.

COMMENTARIVS.

IN expositione huius quæstionis tria aduertenda sunt. Primum est, quòd huiusmodi peccata quæ cõsistunt in uerbis, ex intentione iudicanda sunt: quoniam uerba habent uim significandi ex intentione: unde ex diuersis finibus intentis, diuersa peccata constituuntur: & sicut contumeliosus intendit auferre honorem, & detractor famam, susurro uero dirimere amicitiam: ita qui alterum irridet, intendit quòd confundatur & erubescat. Et quoniam hic finis distinctam malitiam habet ab omnibus dictis; ideo a D. Tho. distincta iniuria constituitur.

D

Secundò est notandum, quòd omnes irrisiones sunt eiusdem speciei: habent enim eandem rationẽ formalem, unde desumitur unitas. Explicanda tamẽ est in confessione irrisio in particulari: sicuti diximus de alijs uitijs.

Tertiò est notandũ, quòd irrisio uirtutis est pestilentissimum uitium, & ut in plurimum est peccatũ mortale, etiam si irrisio fiat materialiter & non formaliter, & etiam si fiat sine animo faciendi quod alius erubescat & confundatur. Probatur hoc. Talis irrisio est uilipendium uirtutis adeo magnum, ut reputet uirtutem non solum indignam cum qua homines confabulentur: uerum etiam cum qua certent & contendant, ergo ut in plurimum est peccatum mortale.

E

Secundò. Irridere uirtutem, causat in anima iusti tristitiam spiritualem de bono uirtutis, & erubescẽtiam de exercitio uirtutis, & facit hominem iustum & sanctum tardum ad uirtutem, & facit ut reputet bonum malum, & malum bonum, ut dicitur Isaiæ cap. 5. ergo est peccatum mortale ut plurimum. Vnde Psal. 1. ubi Septuaginta habent, Et in cathedra pestilentiæ non sedit. In textu Hebræo habetur, in sede

A derisorum non sedit, ubi uocat cathedram pestilentiæ uitium irrisionis.

Vltimò. In hac quæstione sunt duo breuissima dubia. Primum est, An irrisio sit grauius peccatum quã alia peccata, quæ consistunt in uerbis. Ad hoc dubiũ respondetur unica conclusione. Irrisio est grauius peccatum quam contumelia, leuius autem quam detractio & susurratio. Prima pars probatur. Irrisio includit omnem malitiam contumeliæ, quoniam per se fit coram, & ultra hoc addit, quòd alius erubescat: ergo est grauius peccatum quam contumelia. Et cõfirmatur. Nam irrisio fit cum maiori despectu, ergo. Secunda pars probatur. Per detractionem & susurrationem auferuntur maiora bona, quam per irrisionem, nam aufertur fama & amicitia, ergo grauiora

B peccata sunt.

DVBITATVR secundò. Quare Diuus Thomas non posuerit peccatum murmurationis, cum consistat in uerbis extra iudicium? Respondetur, quòd murmuratio reducitur tanquam aliquid imperfectũ ad has quatuor species iniuriarum. Si fiat coram, intendendo dehonorare, Ad contumeliam: si autem intendendo facere quod alius erubescat ad irrisionem, si fiat in absentia & intẽdat denigrare famam, ad detractionem. Si intendat dirimere amicitiam ad susurrationem. Ita Caietanus opusculo 17. responsionum, responsione 13. dubio 6. & in Summa uerbo, murmuratio. Ratio est clarissima, quoniam mur-

C muratio, ut notio nominis præ se fert, dicit iniuriam quæ potius in sono uocis, quam in uerbis consistit, unde comparatur ad alias iniurias, sicut aliquid imperfectum, & inarticulatum, ad aliquid perfectum & articulatum, ergo ad alias iniurias reducenda est.

QVAESTIO LXXVI.

De Maledictione.

D

POstea considerandum est de maledictione. Et circa hoc quæruntur quatuor.

ARTICVLVS PRIMVS.

Vtrùm liceat maledicere aliquem.

AD primum sic proceditur. Videtur, quòd non liceat maledicere aliquem. Non est enim licitum præterire mandatum Apostoli, in quo Christus loquebatur, ut dicitur 2. ad Corint. 13. Sed ipse præcepit Rom. 12. Benedicite & nolite maledicere, ergo non licet aliquem maledicere.

E

4 dist. 12. q. 2. ar. 1. q. 2. ad 1. Et uirt. q. 2. ar. 8. ad 10. & 15 & Ps. 5. col. 7. & Rom. 12. ca. 3. & ca. 12. le. 3. co.

2. Præterea. Omnes tenentur Deum benedicere, secundum illud Dan. 3. Benedicite filij hominum domino. Sed non potest ex eodem ore procedere benedictio Dei & maledictio hominis; ut probatur Iacobi 3. Ergo nulli licet aliquem maledicere.

3. Præterea.

A 3. Præterea. Ille qui aliquem maledicit, uidetur optare eius malum, culpæ uel pœnæ: quia maledictio uidetur esse imprecatio quædam. Sed non licet desiderare malũ alterius: quinimò orare oportet pro omnibus, ut liberentur à malo. Ergo nulli licet maledicere.

4. Præterea. Diabolus per obstinationem maximè subiectus est malitiæ. Sed non licet alicui maledicere diabolum, sicut nec
B seipsum. Dicitur enim Ecclesiast. uigesimoprimo. Cum maledicit impius diabolum, maledicit ipse animã suam, ergo multo minus licet maledicere hominem.

5. Præterea. Numer. 23. super illud, Quomodo maledicam, cui non maledixit Dominus? dicit * gloss. Nõ potest esse iusta maledicendi causa, ubi peccantis ignoratur affectus. Sed homo non potest scire affectum alterius hominis, nec etiam utrum sit maledictus a Deo, ergo nulli licet aliquem ho-
C minem maledicere,

Est Origenis hom. 15. in Numeros, parum a medio, co. 4.

Sed contra est, quod Deuteronom. uigesimoseptimo, dicitur: Maledictus qui non permanet in sermonibus legis huius. Eliseus etiam pueris sibi illudentibus maledixit, ut habetur quarto Regum secundo.

Respondeo dicendum, quòd maledicere idem est, quod malum dicere. Dicere autem tripliciter se habet ad id quod dicitur.

D Vno modo per modum enuntiationis, sicut aliquid exprimitur modo indicatiuo. Et sic maledicere nihil aliud est quàm malum alterius referre, quod pertinet ad detractionem: unde quandoque maledici detractores dicuntur.

Alio modo dicere se habet ad id quod dicitur per modum causæ. Et hoc quidem primò & principaliter competit, Deo, qui omnia suo uerbo fecit, secundùm illud
E Psalm. 32. Dixit & facta sunt. Consequenter autem competit hominibus, qui uerbo suo alios monent per imperium ad aliquid faciendum. Et ad hoc instituta sunt uerba imperatiui modi.

Tertio modo ipsum dicere se habet ad id quod dicitur, quasi expressio quædam affectus desiderantis id quod uerbo exprimitur. Et ad hoc instituta sunt uerba optatiui modi. Prætermisso ergo primo modo maledictionis, qui est per simplicem enuntiationem mali, considerandum est de alijs duobus: ubi scire oportet, quòd facere aliquid, & uelle illud, se consequuntur in bonitate & malitia, ut ex supradictis * patet. 1.2.q.20. art 3.
Vnde in istis duobus modis, quibus malum dicitur per modum imperantis, uel per modum optantis, eadem ratione est aliquid licitum & illicitum. Si enim aliquis imperet uel optet malum alterius, inquantum est malum, quasi ipsum malum intendens, sic maledicere utroque modo erit illicitum: & hoc est maledicere, per se loquendo. Si autem aliquis imperet uel optet malum alterius sub ratione boni, sic est licitum, nec erit maledictio, per se loquendo, sed per accidens: quia principalis intentio dicentis non fertur ad malum, sed ad bonum. Contingit autem malum aliquod dici imperando, uel optando sub ratione duplicis boni. Quandoque quidem sub ratione iusti. Et sic iudex licitè maledicit illum, cui præcipit iustam pœnam inferri. Et sic etiam Ecclesia maledicit anathematizando, sicut etiam prophetæ in scripturis quandoque imprecantur mala peccatoribus, quasi conformantes uoluntatem suam diuinæ iustitiæ: licet hæ imprecationes possint etiam per modum prænuntiationis intelligi. Quandoque uerò dicitur aliquod malum sub ratione utilis, puta cùm aliquis optat aliquem peccatorem pati aliquam ægritudinem, aut aliquod impedimentum, uel ut ipse melior efficiatur, uel ut saltem ab aliorum nocumento cesset.

Ad primum ergo dicendum, quòd Apostolus prohibet maledicere, per se loquendo cum intentione mali. Et similiter dicendum est ad Secundum.

Ad tertium dicendum, quòd optare alicui malum sub ratione boni, non contrariatur affectui quo quis simpliciter alicui optat bonum, sed magis habet conformitatem ad ipsum.

Ad quartum dicendum, quòd in diabolo est considerare naturam & culpam. Natura quidem eius bona est, & à Deo, nec eam maledicere licet. Culpa autem eius est maledicenda, secundùm illud Iob. 3. Maledicant ei qui maledicunt diei. Cùm autem peccator maledicit diabolum propter culpam, seipsum simili ratione iudicat maledictione dignum: & secundùm hoc dicitur maledicere animam suam.

Ad quintum dicendum, quòd affectus peccantis, etsi in se non uideatur, potest tamen percipi ex aliquo manifesto peccato pro quo pœna est infligenda. Similiter etiã

quamuis sciri non possit quem Deus maledicat secũdum finalem reprobationem, potest tamẽ sciri quis sit maledictus à Deo secundum reatum præsentis culpæ.

ARTICVLVS II.

Vtrùm liceat creaturam irrationalem maledicere.

AD secundum sic proceditur. Videtur, quòd non liceat creaturam irrationalem maledicere. Maledictio enim præcipuè uidetur esse licita, inquantum respicit pœnam. Sed creatura irrationalis non est susceptiua nec culpæ, nec pœnæ: ergo eam maledicere non licet.

Inf. ar. 4. ad 1.

2. Præterea. In creatura irrationali nihil inuenitur nisi natura, quam Deus fecit. Hanc autem maledicere non licet, etiam in diabolo, ut dictum * est, ergo creaturam irrationalem nullo modo licet maledicere.

Art. præced. ad 4.

3. Præterea. Creatura irrationalis, aut est permanens, sicut corpora: aut est transiens, sicut tempora. Sed sicut Gregor. dicit in * 4. Moral. Otiosum est maledicere non existenti: uitiosum uerò, si existeret: ergo nullo modo licet maledicere creaturæ irrationali.

Li. 4. c. 3. paulo à princ.

Sed contra est, quòd Dominus maledixit ficulneæ, ut habetur Matth. uigesimo primo. Et Iob maledixit diei suo, ut habetur Iob 3.

Respondeo dicẽdum, quòd benedictio uel maledictio propriè ad illam rem pertinet, cui potest aliquid bene uel male contingere, scilicet rationali creaturæ. Creaturis autem irrationalibus bonum uel malum dicitur contingere in ordine ad creaturam rationalem, propter quam sunt. Ordinantur autem ad eam multipliciter. Vno quidem modo per modum subuentionis: inquãtum scilicet ex creaturis irrationalibus subuenitur humanæ necessitati. Et hoc modo Dominus homini dixit Genes. tertio. Maledicta terra in opere tuo: ut scilicet per eius sterilitatem homo puniretur. Et ita etiam intelligitur quod habetur Deuteronom. uigesimooctauo. Benedicta horrea tua. Et infra, Maledictum horreum tuum. Sic etiam Dauid maledixit montes Gelboe: secundum * Gregor. expositionem. Alio modo creatura irrationalis ordinatur ad rationalem per modum significationis. Et sic Dominus maledixit ficulneam in significationem Iudeæ. Tertiò modo ordinatur creatura irrationalis ad rationalem per modũ continentis, scilicet temporis, uel loci. Et sic maledixit Iob diei natiuitatis suæ propter culpam originalem, quam nascendo contraxit, & propter sequentes pœnalitates. Et propter hoc etiam potest intelligi Dauid maledixisse montibus Gelboe: ut legitur secundo Reg. primo. scilicet propter cædem populi, quæ in eis contigerat. Maledicere autem rebus irrationalibus, inquantum sunt creaturæ Dei, est peccatũ blasphemiæ: maledicere autem eis secundum se cõsideratis: est otiosum & uanum, & per consequens illicitum. Et per hoc patet responsio ad obiecta.

Li. 4. Moral. ca. 4. in fine.

ARTICVLVS III.

Vtrum maledicere sit peccatum mortale.

AD Tertium sic proceditur. Videtur, quòd maledicere non sit peccatum mortale. Augus. enim in homilia de igne purgatorio, numerat maledictionem inter leuia peccata. Hæc autem sunt uenialia. Ergo maledictio non est peccatum mortale, sed ueniale.

2. Præterea. Ea quæ ex leui motu mentis procedunt, non uidentur esse peccata mortalia. Sed interdum maledictio ex leui motu procedit. Ergo maledictio non est peccatum mortale.

3. Præterea. Grauius est malefacere, quã maledicere. Sed malefacere non semper est peccatum mortale. Ergo multo minus maledicere.

Sed contra. Nihil excludit a regno Dei nisi peccatum mortale. Sed maledictio excludit a regno Dei, secundum illud primæ ad Corinthio. sexto. Neque maledici, neque rapaces regnum Dei possidebunt. Ergo maledictio est peccatum mortale.

Respondeo dicẽdum, quòd maledictio, de quo nunc loquimur, est, per quam pronuntiatur malum contra aliquem, uel imperando,

perando, vel optando. Velle autem, vel imperio mouere ad malum alterius, secundum se repugnat charitati, qua diligimus proximum, volentes bonum ipsius: & ita secundum suum genus est peccatum mortale, & tanto grauius, quanto personam, cui maledicimus, magis amare & reuereri tenemur. Vnde dicitur Leuit. 20. Qui maledixerit patri suo & matri, morte moriatur. Contingit tamen verbum maledictionis prolatum, esse peccatum veniale, vel propter paruitatem mali, quod quis alteri maledicendo, imprecatur: uel etiã propter affectum eius, qui profert maledictionis verba, dum ex leui motu, vel ex ludo, aut ex surreptione aliqua, talia verba profert, quia peccata verborum maximè ex affectu pensantur, ut suprà dictũ † est. Et per hoc patet respõsio ad obiecta.

Q. 72 art. 2.

ARTICVLVS IIII.

Vtrùm maledicere sit grauius peccatum, quam detractio.

AD Quartum sic proceditur. Videtur, quòd maledictio sit grauius peccatum, quàm detractio. Maledictio enim videtur esse blasphemia quædam, ut patet per id quod dicitur in Canonica Iudæ, q cùm Michael Archangelus cum diabolo disputans, altercaretur de Moysi corpore, non est ausus iudicium inferre blasphemiæ. Et accipitur ibi blasphemia pro maledictione, secundum † glossam, Blasphemia autem est grauius peccatũ, quàm detractio. Ergo maledictio est grauior detractione.

Glo. inter lin. ibid.

2. Præterea, Homicidiũ est detractione grauius, ut suprà dictum † est. Sed maledictio est par peccato homicidi. Dicit † enim Chrysost. super Matthæum. Cum dixeris, Maledic ei, & domum euerte, & oĩa perire fac: nihil ab homicida differs Ergo maledictio est grauior quam detractio.

Q. 73 art. 3. Homilia 20 in Matthæ inter media & finẽ. to. 2

3. Præterea, Causa præeminet signo. Sed ille qui maledicit, causat malum suo imperio. Ille autem qui detrahit, solũ significat malum iam existens. Grauius ergo peccat maledicus, quàm detractor.

Sed contra est, q detractio non potest A benefieri. Maledictio autem fit bene & male, ut ex dictis † patet. Ergo grauior est detractio, quam maledictio.

Art. 1 huius quæst.

Respondeo dicẽdum, q sicut in primo habitũ † est, duplex est malum, scilicet culpæ & pœnæ. Malum autem culpæ peius est, ut b dem ostensum † est: vnde dicere malum culpæ, peius est, quàm dicere malum pœnę, dummodo sit idem modus dicendi. B Ad contumeliosum, ergo & susurronem & detractorem, & etiam derisorẽ pertinet dicere malum culpæ. Sed ad maledicentem, prout nunc loquimur, pertinet dicere malũ pœnæ, non autem malũ culpę, nisi fortè sub ratione pœnæ. Non tamen est idem modus dicendi. Nam ad prędicta quatuor vitia pertinet dicere malum culpę, solũ enuntiando. Per maledictionem verò dicitur malum pęnę: vel causando C per modum imperij, uel optando. Ipsa autẽ enunciatio culpę, peccatum est, inquantũ aliquod nocumẽtũ ex hoc proximo infertur. Grauius autẽ est nocumentum inferre, quàm nocumentũ desiderare, cæteris paribus. Vnde detractio secundum cõmunem rationem grauius peccatũ est, quã maledictio, simplex desideriũ exprimens. Maledictio uerò quæ fit per modũ imperij, cũ habeat rationem causæ, D potest esse detractione grauior, si maius nocumentũ inferat, quàm sit denigratio famæ: vel leuior, si minus. Et hæc quidẽ accipienda sunt secundum ea, quę per se pertinent ad rationem horum uitiorum. Possunt autem & alia per accidens considerari, quæ prædicta uitia, uel augent, vel minuunt.

1. p. q. 48. art. 5.

1. p. q. 48. art. 6.

Ad primũ ergo dicendũ, q maledictio creaturę, inquantũ creatura est, redundat E in Deũ: & sic per accidens habet rationem blasphemiæ: non autẽ si maledicatur creaturę propter culpam. Et eadem ratio est de detractione.

Ad secundum dicendũ, q sicut dictum † est, maledictio vno modo includit desiderium mali. Vnde si ille qui maledicit, uelit malum occisionis alterius, desiderio non differt ab homicida. Differt tamẽ, inquantũ actus exterior aliquid adijcit uolũtati.

Art. præcedenti.

Ad tertium dicendum, quòd ratio illa procedit de maledictione, secundũ quod importat imperium.

SVM-

S V M M A   A R T I C V L I.

IN expoſitionem huius quæſtionis eſt prima concluſio. Maledictio qua alteri malū imprecamur, eſt peccatum mortale ex genere ſuo. Verum eſt, ꝙ Diuus Thomas arti. 1. dicit, quòd maledictio poteſt accipi optatiuè & imperatiuè. In communi tamen ſermone accipitur optatiuè. Probatur hoc dictum. Optare alteri malum eſt contra charitatem: ergo eſt peccatum mortale ex genere ſuo.

Secunda concluſio. Imprecari alteri malum propter bonum vtile & honeſtum, non eſt peccatum; vel imprecari alteri malum, vt impleatur diuina iuſtitia, vel vt peccator reſipiſcat. Et ita Prophetæ aliquãdo imprecantur malum. Pſal. 118. Confundantur ſuperbi qui iniuſtè iniquitatem fecerunt in me. Et Pſalmo 108. Conſtitue ſuper eum peccatorem & diabolus ſtet à dextris eius. Has imprecationes Prophetarum explicat quadrupliciter Diuus Tho. infra quæſt. 83. artic. 8. ad primum. Ex hoc ſequitur, quòd maledictio eſt imprecari alteri malum, nihil aliud curando, quod eſt velle alteri malum formaliter. Contra ſecundam concluſionem ſunt aliqua argumenta. Primum eſt, quod licet deſiderare licet facere: ſed licet alteri deſiderare malum, ut impleatur diuina iuſtitia: ergo licet facere.

Secundò. Ex præcepto diuino tenemur diligere inimicos & illis benefacere: ergo non poſſumus illis optare malum.

Ad primum argumentum reſpondetur primo, negando maiorem. Nam priuata perſona poteſt deſiderare, vt fur puniatur à iudice: non tñ pōt punire.

Secundò reſpondetur, quòd eo modo quo poſſumus deſiderare poſſumus facere, ita quòd propoſitio maior faciat iſtum ſenſum, quod ſi obiectum factibile à nobis eſt licitum in ipſo facto, tunc deſiderium talis obiecti eſt licitum. In hoc vero caſu licet deſiderare, quòd Deus hominem puniat, & ita Deo eſt licitum punire, non vero licet priuatæ perſonæ punire hominem: vnde neque ipſi priuatæ perſonæ licet deſiderare. Ad ſecundum reſpondetur, ꝙ tale deſiderium non procedit ex maleuolẽtia, ſed potius ex charitate: nam deſiderare alteri malum ſub ratione boni melioris, non eſt abſolutè deſiderare malū.

Vltima concluſio. Filij valde debent timere execrationes parentū, parentes item impijſſimè faciūt, execrando filios, non quia verba parentum vim aliquam habeant: ſed quia Deus aliquando id permittit propter peccata parentum, vel filiorū. De quo D. Aug. lib. 22. de ciuitate. cap. 8.

Q V AESTIO LXXVII.

De fraudulentia emptionis & venditionis.

EINDE conſiderandū eſt de peccatis, quæ ſunt circa voluntarias commutationes. Et primò de fraudulẽtia, quę cōmittitur in emptionibus & vẽditionibus. Secundò, de vſura, quæ fit in mutuis. Circa alias. n. commutationes voluntarias nō inuenitur aliqua ſpecies peccati, quæ diſtinguatur à rapina, vel furto. Circa primum quæruntur quatuor.

A

IRCA hunc titulum. Nota, ex D. Tho. ſupra q. 55. artic. 5. quod fraudulẽtia eſt vitium ſpeciale contrarium prudentię, quod conſiſtit in hoc, quòd aliquis id quod aſtutè cogitauit in ordine ad aliquem finem, ſimulatis factis exequatur. Et in hoc differt à dolo, ꝙ dolus fit etiam verbis ſimulatis, iuxta illud, linguis ſuis doloſe agebant: at vero fraudulentia tantum in factis ſimulatis inuenitur.

Dubitamus ergo ſtatim pro intelligẽtia articuli,
B quare D. Tho. tractaturus de iniuſtitia quæ committitur in emptionibus & venditionibus, appoſuerit titulum de fraudulentia quæ ibidem cōmittitur: cum tamen in alijs vitijs iniuſtitiæ pertractandis non appoſuerit talem titulum. V. g. de fraudulentia furti vel rapinæ, &c. Sed abſolutè dicit de furto, de rapina, de vſura. Reſpondetur primo, quòd ratio eſt: quia cōmuniter iniuſtitia quæ committitur in emptione & venditione eſt cum fraude. Reſpondetur ſecundo, ꝙ alia vitia contraria iuſtitiæ habent ſpeciem nominatam, v. g. furtum &c. Iniuſtitia vero quæ committitur in emptionibus & venditionibus nō habet ſpeciem nominatam, & idcirco nominatur & circun-
C ſcribitur fraudulentia, quæ communiter inuenitur in tali iniuſtitia. Sed contra, videtur, quòd non differat ſpecie iſta iniuſtitia emptionis & venditionis à furto vel rapina. Probatur, quia ſi iſta iniuſtitia fiat ignorante domino patiente, erit furtum, ſi autẽ fiat illo ſciente, erit rapina: ergo non eſt differentia. Reſpondetur, ꝙ iniuſtitia emptionis & venditionis, neque eſt ſpecies furti neque rapinæ. Probatur primò, quia huiuſmodi iniuſtitia partim fit volente domino, partim inuito. In furto verò vel rapina omnino fit iniuſtitia inuito domino. Secundò. Quia iniuſtitia emptionis & uenditionis abſtrahit ab ignorãtia, vel ſcientia patientis, hoc eſt, communiter ſe habet
D ad ignorantiam, vel ſcientiam patientis. At vero iniuſtitia furti determinata eſt ad ignorantiã patientis. Iniuſtitia vero rapinæ determinata eſt ad ſcientiam ipſius patientis. Cum igitur inuoluntarium in moralibus, diuidatur in inuoluntarium ex ignorantia, & in inuoluntarium ex ſcientia, & propterea diſtinguantur ſpecie furtum & rapina: ſequitur, ꝙ iniuſtitia emptionis & venditionis, quæ abſtrahit ab ignorantia, & ſcientia patientis, differat ſpecie à furto vel rapina.

A R T I C V L V S I.

E *Vtrùm licitè aliquis poſsit vendere rem, plus quàm valeat.*

D primum ſic proceditur. Videtur, quòd aliquis licitè poſsit vẽdere rem, plus quam valeat. Iuſtum enim in commutationibus humanę vitę ſecundum leges ciuiles determinatur. Sed ſecundum eas licitum eſt emptori & venditori, vt ſe inuicem decipiant. Quod quidem fit, inquantum venditor plus vendit rem, quàm valeat, emptor autem minus, quàm valeat. Ergo

Q. d. 25. q. 3. ar. 1. q. 1. corp. & 1 q. 2. artic. 2 corpo. & decimo.

Ergo licitum est quòd aliquis vendat rem plus quàm valeat.

2. Præterea. Illud quod est omnib. cōmune, videtur esse naturale, & non esse peccatū. Sed sicut Augustinus refert. 13.

Lib.13.c. 3 paulò à princip. to.3. † de Trinita. Dictum cuiusdam Mimi fuit ab omnibus acceptum, Vili vultis emere, & carè vendere. Cui etiam consonat quod dicitur Prouerb. 20. Malum est, malum est, dicit omnis emptor: & cùm recesserit, gloriatur. Ergo licitum est aliquid cariùs vendere, & vilius emere, quàm valeat.

3. Præterea. Non videtur esse illicitum, si ex conuētione agatur id, quod fieri debet ex debito honestatis. Sed secundū Phi

Lib.8 Ethic.c.13 non longè à fine. tomo 5. losophum in† 8. Ethicorum in amicitia vtilis recompensatio fieri debet secundū utilitatem, quam consecutus est ille, qui beneficium suscepit, quæ quidem quandoque excedit valorem rei datæ; sicut contingit cum aliquis multum re aliqua indiget, vel ad periculum euitandum, vel ad aliquod commodum consequendum. Ergo licet in contractu emptionis & venditionis aliquid dare pro maiore pretio, quàm valeat.

SED contra est, quod dicitur Matth. 7. Omnia quæcunque vultis, vt faciant vobis homines, & vos facite illis. Sed nullus vult sibi rem vendi carius, quàm valeat. Ergo nullus debet alteri vēdere rem carius, quàm valeat.

Respondeo dicendum, quòd fraudem adhibere ad hoc quòd aliquid plus iusto pretio vendatur, omnino peccatum est, inquantum aliquis decipit proximum in damnū ipsius. Unde & Tullius dicit in li-

Lib.3. circa medium illius. bro † de Officijs. Tollendum est ex rebus contrahendis omne mendacium, non licitatorem venditor, nec qui contra se licitetur, emptor opponet. Si autem fraus deficit, tunc de emptione & venditione dupliciter loqui possumus. Vno modo secundum se, & secundum hoc emptio & venditio videtur esse introducta pro communi vtilitate vtriusque, dum scilicet vnus indiget re alterius, & econuerso, sicut pa

Lib. 1. c. 9. & 6. tomo.5. tet per Philosophum in primo † Politicorum. Quod autem pro communi vtilitate inductum est, non debet esse magis

A in grauāmen vnius, quàm alterius. Et ideo debet secundum æqualitatem rei inter eos contractus institui. Quantitas autem rei, quæ in vsum hominis uenit, mensuratur secundum pretium datum ad quod est innentum numisma, vt dicitur in † quinto Ethicorum. Et ideo si vel pretium excedat quantitatem valoris rei, vel econuerso res excedat pretium, tolletur iustitiæ æqualitas. Et ideo carius vendere, vel vilius emere rem, quàm valeat, est secundum se iniustum & illicitum. Alio modo possumus loqui de emptione & venditione, secundum quod per accidens cedit in vtilitatem vnius & detrimentum alterius, puta cum aliquis multum indiget habere rem aliquam, & alius læditur, si ea careat. Et in tali casu iustum pretium erit, vt non solum respiciatur ad rem, quæ venditur, sed ad damnum, quod venditor ex venditione incurrit. Et sic licitè poterit aliquid vendi plus quàm valeat secundum se, quamuis non vendatur plus quàm ualeat habenti. Si verò aliquis multum iuuetur ex re alterius, quam accepit, ille uerò qui vendit, non damnificatur carendo re illa: non debet eam superuendere: quia utilitas quæ alteri accrescit, non est ex uenditione, sed ex conditione ementis. Nullus autem debet uendere alteri quod non est suum licet possit ei uendere damnum quod patitur: ille tamen qui ex re alterius accepta multum iuuatur, potest propria sponte aliquid uendenti supererogare: quod pertinet ad eius honestatem.

Lib 5.ca. 5.tom.5.

B

C

D

E AD primum ergo dicendum, quòd sicut suprà dictum † est, lex humana populo datur, in quo sunt multi à uirtute deficientes, non autem datur solum uirtuosis. Et ideo lex humana non potuit prohibere quicquid est contra uirtutem, sed ei sufficit, ut prohibeat ea quæ destruunt hominum conuictum, alia uerò habeat quasi licita: non quia ea approbet, sed quia ea non punit. Sic ergo habet quasi licitum, pœnam non inducens, si absq; fraude uenditor rē suā supervēdat, aut emptor uilius emat, nisi sit nimius

1.2.q.96. artic.2.

mius excessus quia tunc etiam lex humana cogit ad restituendum: puta si aliquis sit deceptus vltra dimidiã iusti pretij quantitatem. Sed lex diuina nihil impunitum relinquit, quod sit uirtuti contrarium: vnde secundum diuinam legem illicitum reputatur, si in emptione & venditione non sit æqualitas iustitiæ obseruata. Et tenetur ille qui plus habet, recõpensare ei qui damnificatus est, si sit notabile damnum. Quod ideo dico: quia iustum pretium rerum non est punctualiter determinatum, sed magis in quadam ęstimatione cõsistit: ita quòd modica additio vel minutio non videtur tollere ęqualitatem iustitię.

Ad secundum dicendũ, quòd sicut August. ibidẽ dicit: Minus ille vel seipsum intuendo, vel alios experiẽdo, vili velle emere, & carè uẽdere, omnibus id credidit esse commune. Sed quoniam re vera uitiũ est, potest quisque adipisci huiusmodi iustitiã, qua huic resistat & uincat. Et ponit exemplum de quodam, qui modicum pretium de quodã libro propter ignorantiã postulanti iustũ pretium dedit. Vnde patet quòd illud commune desiderium non est naturę, sed vitij. Et ideo commune est multis, qui per latam viam vitiorum incedunt.

Loco citat. in arg.

Ad tertium dicẽdum, quòd in iustitia cõmutatiua consideratur principaliter ęqualitas rei. Sed in amicitia utilis, considratur ęqualitas vtilitatis. Et ideo recõpensatio fieri debet secundũ vtilitatem perceptam. In emptione verò secundum ęqualitatem rei.

SVMMA ARTICVLI.

VTrum licitè possit aliquis vendere rem plus quã valeat? Prima conclusio. Adhibere fraudem vt aliquid plus iustò vendatur, est peccatum inquantũ aliquis decipit proximum in damnum ipsius.

Secunda conclusio. Etiam deficiente fraude, vendere carius aut emere vilius quam res ualeat, est secundum se iniustum, Ratio est, quia secundum se in illo contractu committitur inæqualitas.

Tertia conclusio. Per accidens aliquando licet vendere rem carius quàm valet, scilicet quando venditor damnificatur ex priuatione rei quam vendit.

Quarta conclusio. Iniquum est vendere rem carius quàm secũdum se ualeat, propterea quòd fit ualde vtilis ementi. Ratio est, quia hoc est uẽdere quod non est proprium sed alienum.

A

COMMENTARIVS.

DE hac materia disputant Doctores in 4. dist. 15. extant etiam tituli in vtroq; iure de contractibus. Quoniam autem de omni cõtractu agendum est, necesse erit tradere definitionem, & diuisionem contractus: vt cognoscamus quæ nam sit differentia huius contractus emptionis & venditionis, & quomodo differat ab alijs contractibus. Nota ergo primo, quòd contractus definitur ab Vlpiano, in l. Labeo. 2. ff. de verborum signif. Contractus est vltro citroque obligatio. Quæ diffinitio datur per ef-

B fectum, acsi diceret, Contractus est actio humana inter duos, ex qua in utroque oritur obligatio ad alterum. Hæc autem actio humana necesse est, vt explicetur aliquo signo sensibili sufficienti ad explicãdum animum contrahendi. Et ratio est, quia homo componitur ex corpore & anima, & idcirco actio humana quæ debet esse ad alterum necesse est, quòd sit sensibilis, eo quòd omnis nostra cognitio ortum habet à sensu. Sunt autem quatuor figuræ contractuum, siue quatuor modi qui referuntur in l. naturalis. ff. de præscriptis uerbis. Primus modus explicatur sic, Do vt des. Secundus facio vt facias. Tertius, do vt facias. Quartus, facio vt des. Hinc sequitur, quòd

C simplex promissio non est contractus eo quòd neq; habet figuram contractus neq; definitionem, cum nulla oriatur obligatio in vtroque.

Secundò nota, quòd contractus propriè dictus, diuiditur in septem differentias siue species. Prima dicitur cambium, in qua permutatur res pro rę. Secunda est emptio, vbi intelligitur correlatiuum uenditio. Tertia species est mutuatio. Quarta est emphyteusis, idest melioratio, verbi gratia. Dat aliquis alteri uineam vt colat illam & reparet & fructus capiat & soluat aliquam pensionem & reddat. Quinta species est commodatio quando debet reddi idem numero datum. Sexta species est permutata commoda

D tio. Septima est locatio. Sed tamen pro huius diuisionis intelligentia: nota, quòd hic non diuidimus cõtractum in tota sua generalitate, sed quod attinet ad rem præsentem diuidimus contractum circa res ipsas, non circa personas: & idcirco non annumeramus matrimonium neque votum solenne: eo quòd sunt traditiones personarum.

HIS suppositis. Probatur sufficientia prętatæ diuisionis. Etenim per contractum põt trãsferri vel dominiũ rei, uel usufructus illius aut tantum vsus. Siquidem transferatur dominium rei, constituuntur tres species. scambium, quod fit qñ res pro re commutatur, vt vinum pro frumento: & emptio, qñ trãs

E fertur dominium rei pro pecunia, & mutuatio qñ transfertur dominium rei cum obligatione vt reddatur tantumdem in alio indiuiduo. Quibusdam aũt visum est, quòd mutuatio nõ sit propriè cõtractus, eo quòd nulla obligatio oritur in mutuatore, sed tñ in mutuatario. Nihilominus falluntur in hoc, quia mutuator ipse, eo ipso quòd mutuat, manet obligatus ad nõ statim repetendũ, donec mutuatarius aliquod commodũ acceperit, uel accipere potuerit moraliter loquendo ex ipsa re mutuata: & eadem rõ est de commodatore, manet.n. obligatus vt mutuator, imò vero aliqñ statuitur aliquod certũ tẽpus, intra quod ipse cõmodator uel mutuator nõ põt repetere. Præterea. Si p contractũ nõ transferatur dñium rei, sed vsusfructus pro aliquo pretio, vel pensioue tpali, vel perpetua, & tunc talis cõtractus dr emphyteusis. Dicimus aũt nõ transferri dominium per emphiteusim: quia

quanuis

quanuis transferatur & tradatur ipsa res, tamen directum dominium rei manet apud dominum, qui rem transtulit ad usumfructum alterius: quanuis dominium vtile maneat in illo, qui rem accepit per talem contractum. Denique si per contractum transferatur tantum vsus rei, oriri possunt tres species. Nam si transferatur gratis res sine pretio, siue vsus vsus ille, est quidem commodatio cum conditione, vt rei substantia restituatur domino. v.g si aliquis cõmodet equum ad iter faciendum alteri, si autem nõ transferatur gratis, sed pro vsu alterius rei: dicitur permutata commodatio. Si autem fit pro pretio, dicetur locatio.

Ad has septem species possunt reduci omnes alij contractus, siue nominati, siue innominati. Præsertim contractus assecurationis & societatis: nam per assecurationem non transfertur dominium rei, neque vsus: sed tantum per assecurationem conseruatur dominium, vel vsusfructus, vel vsus, iuxta rationem assecurationis & obligationem assecurantis. Societas autem poterit reduci ad quandam locationem. Similiter impignoratio, vel fideiussio, non pertinet ad speciem distinctam, sed tantum est confirmatio aliorum contractuum & ad illos reducetur. Magister Soto lib.6. de Iustitia. q.2. arti.1. dicit, ꝙ sufficit numerare quinque contractuum species. Nam cambium in quo transfertur res pro re, reducitur ad emptionem. Permutata verò commodatio reducitur ab illo ad locationem. Sed nobis non videtur verum, quòd cambium reducatur ad emptionem. Primò quia cambium antiquior contractus est, quàm emptio. Item emptio & venditio inuenta est ad supplendum, id quod per cambium commodè fieri non poterat. Ergo si aliqua istarum specierum ad aliam erat reducenda, potius emptio ad cambium quàm cambium ad emptionem reduci oportebat. Præterea permutata commodatio nõ exigit æqualitatem, qualem requirit locatio. Ergo non rectè ad illam reducitur. Probatur antecedens. Possunt enim duo homines conuenire, vt adinuicem commodent res inæqualis commoditatis.

Nota præterea ad maiorem intelligentiam prædictæ diuisionis, non multum interesse ad mores uel ad rationem iustitiæ, vel iniustitiæ dignoscendam, quæ in huiusmodi contractibus reperitur, curiose distinguere, an isti contractus distinguantur specie metaphysica & differentia essentiali, dummodo cognoscamus differentes modos qui requirunt differentem considerationem in istis contractibus. Hæc autem differentia qualiscunque sit, desumenda est ex diuerso modo tradendi rem ipsam, scilicet transferendo cum illa dominium, uel usum fructum, uel vsum tantum, & ex diuersa obligatione quæ oritur in ipsis contrahentibus, videlicet ad reddendam rem ipsam, vel non reddendam, uel ad conseruandam illam vel aliquid aliud faciendum pro re ipsa. Et idcirco visum est viris doctis & prudentibus, illa septem capita contractuum distinguere, ad quæ alij contractus reducerentur.

Ex dictis colligitur definitio emptionis & venditionis, emptio nanque est contractio rei pro pretio: venditio autem distractio rei pro pretio. Nomine vero pretij, intelligimus pecuniam, per quam æstimatur valor omnium rerum venalium: est enim pecunia ipsa mensura communis ipsarum rerum venalium. Hæc autem definitio, desumitur ex modo loquendi Iurisperitorum, qui venditionem vocant distractionem rei, & emptionem ipsam vocant contractionem rei ipsius.

Iam vero pro intelligentia conclusionis articuli

A Diui Thomæ, obseruanda quidem sunt à Theologo tria principia siue regulæ, ad constituendum pretiũ iustum in rebus uenalibus. Prima regula sit, autoritas reipublicæ, quæ suo beneplacito potest constituere iustum pretium in huiusmodi rebus propter bonum commune.

Secunda regula est, communis æstimatio fori & bonorum hominum. Tertia regula est, conuentio inter emptorem & uenditorem ipsum. Quod autẽ istæ regulæ sint sufficienter enumeratæ. Probatur, quia pretium iustum non est ab ipsa natura determinatum: etenim iustum naturale, autore Aristot. 5. Ethicorum, cap.7. est idem apud omnes, at uero pre-
B tium rerum multipliciter uariatur pro temporis & loci uarietate, & etiam pro ipsarum rerum uarietate: ergo necesse est, quòd pretium determinetur per beneplacitum hominum: non potest autem excogitari aliquod aliud beneplacitum per quod constituatur istud iustum pretium, quod non contineatur in prædictis: ergo sufficienter enumeratæ sunt istæ tres regulæ.

Circa primam regulã aduerte, quòd nomine reipublicæ, intelliguntur omnes, qui habent autoritatem ab ipsa republica: inter quos primum locũ obtinet princeps, deinde pretores, & alij iudices & ędiles, qui vulgo dicuntur (*Regidores y Fieles*) qui ha-
C bent autoritatem à republica taxandi pretium in aliquibus mercibus, minoris momenti. Vbi obseruandum est, quòd nisi sit error intolerabilis & euidens, standum est taxationi pretij factæ à republica & officialibus eius, semper enim præsumendum est tale pretium esse iustum & in casu dubij standũ est illi.

Secundò notandum est, quòd taxatio pretij potest fieri tripliciter. Vno modo penes terminum magnitudinis in fauorem emptoris: altero modo penes terminum paruitatis in fauorem uenditoris. Tertio modo penes vtrunque terminum in fauorẽ vtriusque. Exemplum primi est in pragmatica fru-
D mentaria, ubi taxatur pretium penes terminum magnitudinis, non enim potest esse maius pretium iustum frumenti, quàm sit taxatum à republica. Potest autem esse iustum pretium multo minus, quàm sit taxatum à republica: propterea quòd ex abundantia tritici communis æstimatio fori deprimit taxatũ pretium. Exemplum secundi habetur in censibus temporalibus uel uitalitijs, ubi taxatur pretium penes terminum paruitatis, non enim possunt emi minoris pretij: at vero possunt emi maiori pretio. Exẽplum tertij est in taxatione quæ communiter fit in pretio uini.

Circa secundam regulam, uide Diuum Thomã
E supra, q.57. ar.2. & in l. pretia. ff. ad legem Falcidiam. & l. si seruum. ff. ad legem Aquiliam. & in capit. 1. de emptione & uenditione.

Circa omnes tres regulas in communi. Nota, ꝙ est maxima differentia inter pretium constitutũ per primam regulam & constitutum per alias regulas: quia constitutum per primam regulam consistit in indiuisibili, eo modo quo constitutum est: pretium vero constitutum per alias regulas uariari potest eodem loco & tempore in parua quantitate, quia non consistit in indiuisibili, ut dicit D. Thomas supra in solutione ad primum. Et idcirco à doctoribus assignatur triplex iustum pretium eodem loco & tempore quod reputatur quasi vnum pretium. Aliud quidem dicetur rigidum penes terminum magnitudinis: aliud uero dicitur mite penes terminum paruitatis: aliud denique dicitur mediocre penes recessum ab vtroque extremo.

Secuuda

Secunda differentia est, quòd pretium taxatum à republica, ordinatur immediatè ad bonum communitatis per iustitiam legalem, quæ principaliter residet in Principe, & ministris reipublicæ: pretium vero constitutum per alias regulas ordinatur immediatè ad bonum ipsorum contrahentium.

Tertia differentia est inter pretium constitutum per secundam regulam & pretium constitutum per tertiam regulam: quòd stante taxatione per secundam regulam, non habet locú tertia regula. Si enim pretium communi æstimatione fori sit cóstitutum, non licet illud pretium uariare ex conuentione inter emptorem & uenditorem: sed standum erit omnino communi vsui fori. Hoc intelligitur in ratione contractus emptionis & uenditionis. Nam si ex beneplacito suo uenditor uelit rem uilius uendere, erit quidem donatio: sicut si emptor uelit carius emere erit etiam donatio. Vnde regula tertia tantum habet locum, quando pretium rei nullo modo est taxatum, sicut uerbi gratia, contingit in mercibus quæ nouiter adducuntur ex India. Similiter etiam idem contingeret si quis artifex industrius faceret aliquod nouum artificium utile hominibus & reipublicæ & etiam delectabile: tunc non est aliud pretium iustum nisi ex conuentione partium, quod quidem debet fieri attentis laboribus & industrijs & expensis ipsius artificis.

Quarta differentia est inter has regulas, quòd materia primæ & secundæ regulæ sunt res necessariæ ad victum & uestitum hominum, v.g. circa frumentum & vinum, & carnes & vestitum exercentur illæ regulæ. At uero materia propria tertiæ regulæ, sunt res quæ magis pertinent ad faustum & pulchritudinem ipsius reipublicæ, quam ad necessitatem: quales sunt lapides pretiosi & canes venatici, & etiá accipitres & equi elegantes, qui non habent pretiú taxatum à republica. Constitutis his omnibus fundamentis est.

Dubium primum. Vtrum modus uendendi rem possit uariare iustum pretium rei eodé loco & tempore? loquimur autem de uarietate notabili. Pro cuius intelligétia aduerte, quòd quadruplex est modus uédendi. Primus est, quando ipsa merces quærit emptorem. Secundus. Quádo emptores quærunt merces. Tertius, quando aliquis uendit simul magnam copiam rerú & non minuatim. Quartus modus uendendi est per mensuras quasdam minutiores.

Sit ergo prima conclusio. Primus modus uendendi, facit uilescere pretium rei iustú. Probatur ex cõi prouerbio: merces ultroneæ uilescunt, cuius prouerbij ratio est: quia in illo modo uendendi est raritas emptorum, quæ est una causa ex multis minuendi pretium.

Secunda conclusio. Secundus modus uendendi auget pretiú iustum rei. Ratio est. Quia in illo modo uendendi est copia emptorum, quæ causa est augendi pretium.

Tertia conclusio. Tertius modus vendendi facit vilescere pretium rei. Ratio est, quia in illo modo uendendi inuenitur raritas emptorum.

Quarta conclusio. Quartus modus uendendi merito auget pretiú iustú rei. Ratio est: quia in illo modo uendendi est multus labor & maior cura & industria in seruandis mercibus & diuidendis.

Ex dictis sequitur, quid sentiendum sit de monopolijs. Fit enim monopoliú tripliciter. Primò quidé publica autoritate, ut cum Princeps prohibet ne quis uendat aliquod genus merciú preter Petrú uel Ioannem. Et iste modus vendendi si fiat de rebus nó multum necessarijs reipublicæ, uel si fiat de necessarijs,

A fit tamen cogente necessitate, vel vtilitate reipublicę cui aliter prouideri commodè non potest, nisi merces ad vnum venditoré uel duos reducantur: tunc iustus erit iste modus uendendi, dúmodo pretiú taxetur à republica, ne forte illa occasione uéditores spolient rempublicá ipsam. Hac uia iustificantur priuilegia & monopolia de cartis lusorijs & de libris ab ipsis autoribus tantum uendendis.

Secundus modus monopolij est, quando ipsi negotiatores conueniunt inter se de non uendendis mercibus nisi certo quodam pretio suo beneplacito taxato. Tunc enim omnes isti negotiatores efficiuntur quasi vnus uenditor, quod redundat in damnum

B communitatis. Ratio est: quia quando sunt multi venditores non coniurati, facile minuuntur rerum pretia, dum quilibet affectat uendere, quod quidé redúdat in bonum communitatis. Similiter etiam peccarent viceuersa emptores, quando ad inuicem conueniunt, de non emendis mercibus nisi uiliori quodam pretio taxato suo arbitratu. Isti tamen poterút aliquando excusari: si hoc faciant contra monopolium quod fecerunt uenditores: tunc enim redimút suam vexationem, dummodo conueniant emptores in quodam iusto pretio & æquabili, quale posset ęstimari à viris probis, si nullum esset monopolium.

Tertius modus monopolij est, quádo duo vel tres

C mercatores, vel ét vnus, congerút omnes merces alicuius generis ea intentione, ut omnes emant ab ipsis, ipsi uero fingút pretium quodam pro libito suo. Omnes igitur modi prædicti pręter primum cú suis limitationibus, prohibiti sunt iure communi, vt patet. l. 1. C. de monopolijs. & l. 2. tit. 7. Partita quinta.

Nihilominus aduerte, quòd in foro conscientię non tenebuntur facientes monopolium restituere, nisi conuenerint in pretio iniusto, quod quidem periculum vt in plurimum inuenitur in secundo genere monopolij, tam cum fit ex parte venditorum tam etiam ex parte emptorum. At uero in tertio genere monopolij, non uidetur esse aliqua iniquitas.

D Et ratio est, quia ille qui emit totam quantitatem mercium, suo periculo emit, neque cum aliquo conuenit fraudulenter: quin potius huiusmodi negotiatio publicè fit in republica, neque prohibetur legibus, nisi tantum in emptione tritici, cautum enim est legibus Regni, quòd nemo emat triticum ad reuendendum: ubi autem non fuerit lex humana expressa, quæ prohibet emptionem siue in parua siue in magna quantitate ad iterum uendendum: licitum erit cuilibet negotiatori emere totam quantitatem mercium.

Sed rogat aliquis. In tali casu quodnam erit pretium iustum, quando ille iterum uendit. Respon-

E detur, quòd si non est taxatio facta à republica, iustú pretium erit in quo conuenerint emptores cú uenditore. Neque moraliter loquendo erit periculum in tali casu, quòd pretium plus iusto augescet propter vnitatem uenditoris. Et ratio est: quia quanuis sit vnitas uenditoris, est multiplicitas mercium apud illum, & idcirco properabit uendere, uel populo, uel alijs negotiatoribus. Si autem ex tali modo congerendi merces ad unicum negotiatorem, sequeretur aliquod damnum communitati: tunc princeps reipublicæ tenetur cogere illum negotiatorem, ut uendat, & si opus fuerit taxare pretium illi. Hactenus dictum est de pretio iusto secundum se, hoc est attento valore rei uenalis absolutè loquendo. Nunc autem de pretio iusto per accidens dicamus.

Dubium igitur secundum est circa tertiam conclusionem D. Thom. Vtrùm illa sit uera, & an possint esse aliæ circunstantiæ, propter quas aliqua res

iustè

iustè vendatur carius, quàm secundum se ualeat. v.g. si res uendatur carius non solum propter incommodum uenditoris, sed etiam propter ipsius rei uenalis honorificam antiquitatem, uel propter delectationé quam uenditor capit ex illa re.

Respondetur & sit prima conclusio. Doctrina D. Thomæ in tertia conclusione certissima est, & probatur. Quia æquitas naturalis postulat, ut uenditor qui est dominus & possessor rei suæ, seruet se indemnem, ergo uera est conclusio Diui Thomæ. Confirmatur exemplo. Nã eadem ratione excusamus mutuatorem, quando à mutuatario exigit lucrum uerè cessans, uel damnum emergens, scilicet, quia seruat se indemnem hoc faciendo. Sed hæc doctrina intelligenda est quãdo emptor uel mutuatarius solicitat uēditorem uel mutuatorem ut uendat uel mutuet; quia aliàs non erat uenditurus uel mutuaturus: si autem ultro se offerat ad uendendum uel mutuandũ non potest quicquam exigere pro suo damno uel lucro cessante. Ratio est manifesta: quia tunc ipse emptor non est causa, quòd uenditor priuetur suo commodo, ergo non est iustum ut soluat pretium propter incommoda uenditoris aliundè prouenientia.

Secunda conclusio. Etiam ratione antiquitatis honorificæ, potest venditor aliquid amplius exigere quam res secundum se valeret, & huiusmodi pretium poterit esse per accidens iustum, quando res illa solum est honorifica uenditori; at vero si res illa sit honorifica cuilibet habenti; tunc illud pretium erit iustum secundum se: quoniam dignitas illa est quasi intrinseca rei. Cæterum pretium maius quod accipitur propter delectationem quam capiebat venditor de illa re, iustum quidem erit sed per accidens. Hæc autem doctrina debet intelligi, quando emptor solicitat venditorem, aliàs non venditurum.

Hinc sequitur, quòd fallaces sunt regulæ quibus ipsi negotiatores solent iustificare pretium pro mercibus: aiunt enim, quòd tanti emerunt merces illas, quòd tantas expensas fecerunt in illis asportandis & conseruandis, quæ omnia impertinentia sunt ad iustificandum pretium in præsenti: nisi aliàs iustificetur secundum regulas propositas & explicatas. Continget enim quòd negotiator vilius uendat quam emerit, & tamen iniquè uendit, vel quia ipse stultè emit, vel quia postquam emit aduenit magna copia mercium, vel fuit raritas emptorum.

Iam vero, vt ea quæ dicta sunt magis examinentur, arguitur primò contra primam regulam. Iniquum est, vt omnes merces eiusdem speciei, dissimiles tamen secundum conditiones indiuiduales, ex quibus res pluris aut minoris æstimantur: vt vno pretio, eodem tempore & loco vendantur: sed prima regula ita disponit, ergo iniqua est.

Secundò. Pretium rerum iustissimè variatur copia vel inopia ipsarum variata pro differentia loci & temporis: sed lex quæ taxat pretium rerum multo tempore duraturum, nullam habet rationem huius varietatis: ergo imprudens est & iniqua.

Tertiò. Pretium etiam lege taxatum statuitur per humanam prudentiam: sed humana prudentia non attingit medium iustitiæ indiuisibiliter, vt ait Aristot. 2. Ethicorum, capit. 6. ergo consistere in indiuisibili non magis est proprietas pretij constituti per primam regulam quam per secundam & tertiam.

Quartò. Iustum pretium rerum est in æqualitate rei ad rem, siquidem est medium iustitiæ commutatiuæ: ergo omne pretium iustum consistit pariter in indiuisibili.

A Ad primum respondetur, quòd lex quæ taxat pretium rebus eiusdem speciei intelligenda est de rebus sanis in illa specie: quare si triticum sit sordidum, mixtum palea, uel terra, vel consumptum gurgulione: non est vendendum secundum illud pretium regulariter loquendo. Idem dicimus de vino si sit ita accidum, vt propè sit acetum vel mixtum aliquo licore, non potest vendi pretio taxato per legem regulariter loquendo. Si tamen merces sint integræ & sanæ in sua specie, istæ taxantur iustè eodem pretio legitimo quantum ad terminum magnitudinis. Ratio est; quia lex non respicit per se bonum particulare emptoris & uenditoris, sed bonum com-
B munitatis: & idcirco non est inconueniens, quòd aliqua particularia incommoda tollerentur, imò vero & si benè consideretur, non poterat aliter taxari pretium pragmaticæ de frumento. Nam, si distinctum pretium statuisset lex pro optimo frumento, & pro mediocri & pro minus bono, esset maxima confusio inter emptores & venditores: non enim poterat inueniri iudex facile qui discerneret, quodnam triticum esset optimum, quod mediocrē, quod minus bonum. Prudenter igitur lex statuit certum pretium quantum ad terminum magnitudinis, etiam pro optimo frumento. Iudicauit enim legislator, quòd minus bonum triticum non attingeret il-
C lud pretiũ nisi in magna inopia tritici & fame multa; quapropter nota, quòd stante pragmatica, potest inueniri triplex differentia & circunstantia temporis. Prima quidem, quando omne triticum etiã vilissimum & mixtum paleis attingit pretium pragmaticæ, & hoc contingit quando est notabilis fames & penuria frumenti; tunc enim etiam vilissimum triticum transcenderet illud pretium, si non esset pragmatica. Secunda differentia temporis est, quando nullum triticum potest iustè uendi pretio pragmaticæ, v.g. quando est maxima copia frumenti, & tunc differenti pretio iusto uenditur optimum & mediocre & minus bonum: quod si aliquis uen-
D dat tunc pretio taxato à pragmatica; tenetur restituere emptori etiam si non puniatur ab ipsa republica, nisi fuerit excessus vltra medietatem quidem iusti pretij. Tertia differentia est, quando bonum & optimum triticum attingit pretium pragmaticæ, & minus bonum non attingit neque potest attingere iustè pragmaticam. Hoc contingit quando non est multa copia, neque multa inopia frumenti: tunc enim potest contingere, quòd optimum triticum & bonũ attingat pretium pragmaticæ: minus autem bonũ non attingat. Vnde si quis uendat minus bonum triticum pretio pragmaticæ expectata pecunia: tenetur ad restitutionem ipsi emptori: quoniam nume-
E rata pecunia non tantum valet in præsenti, unde sumi debet pretium iustum.

Ad secundum respondetur consequenter, quòd lex non debet habere rationem uarietatis illius copiæ uel inopiæ, quando ad bonum communitatis expedierit pro multo tempore taxare ipsum pretium.

Ad tertium argumentum respondetur, quòd pretium legitimum in hoc conuenit cum aliis pretijs arbitrarijs, quod quemadmodum à principio quando agebatur de lege ferenda poterat humana prudentia taxare pretium legitimum paulo magis aut minus: sed iam semel statuto pretio per legem, iniquum erit ab illa taxatione discedere etiam in minimo: sic etiam pretium arbitrarium postquam semel statutum est inter emptores & uenditores in singulari, iniquum est ab illa quantitate determinata discedere, etiam in minimo: nisi de consensu vtrius-

que

que partis. Et ita humana prudentia attingit mediũ iuſtitiæ in emptionibus & venditionibus, uel ſtatuẽdo legem de pretio legitimo, uel per conuenientiã inter emptorem & uenditorem ipſum: & ita manet pretium iuſtum in indiuiſibili.

Ad quartum reſpondetur, equalitatem iuſtitię cõmutatiuæ, aliquando conſiſtere in indiuiſibili mathematico: quando res ipſa in ſe conſiſtit in indiuiſibili. v. g. quando qui accepit duo reddit duo: aliquãdo vero neceſſe eſt ut utamur indiuiſibili morali, ad conſtituendam æqualitatem iuſtitiæ commutatiuæ, v. g. quando medium rei non conſtat in communi pro omnibus contractibus ſingularibus, ſed neceſſaria eſt æſtimatio hominum, quæ uaria eſt, quanuis accedat prope ad medium: & talis eſt æſtimatio fori communis: donec in particulari fiat conuenientia inter emptorem & venditorem de pretio indiuiſibili: & ſic non eſt eadem ratio de prima regula, & de alijs duabus: quoniam ſecundum primam regulam, pretium rerum conſiſtit in indiuiſibili mathematico etiam in communi omnibus contractibus: at uero pretium conſtitutum per ſecundam & tertiã regulam conſiſtit in indiuiſibili morali, donec in ſingulari fiat conuenientia. Ex dictis ſequitur, quomodo ſit intelligendum illud commune prouerbiũ, tantum valet res quantum vendi poteſt, quod habetur in l. 1. ff. ad Senatuſconſulta. & in l. ſi quis vxori. ff. de furtis. eſt enim intelligendum quantum vendi poteſt ſecundùm communem æſtimationem fori, quando non eſt taxatum lege pretium. Item maxime verificatur in materia tertiæ regulæ, vbi neq; eſt lex neque communis æſtimatio fori.

Sed iam circa pragmaticam de frumento, aduertenda ſunt tria documenta. Primum eſt, quòd in illa pragmatica non ſolum interdicitur venditio frumenti pro maiori pretio pecuniario, ſed etiam cambium pro alia re maioris pretij. v. g. non erit licitum ſtante pragmatica permutare certam menſuram tritici pro certa menſura olei quæ pluris æſtimatur. Probatur. Quia quãuis lex ſolum exprimeret, quòd nemo vendat triticum niſi tali pretio, tamen ſecundùm ius commune nomine venditionis quantum ad valorem, intelligitur etiam cambium, vt patet ex. l. ſtatu liberi. ff. de ſtatu liberis. & ex l. 2. C. de reſcindenda venditione. quę lex ſecundùm omnes Iuriſperitos verificatur etiam in cambio: quamuis ſolum loquatur expreſsè de emptione & venditione.

Secundò probatur. Nam illa lex facta eſt propter bonum communitatis, ſi autem liceret res maioris pretij recipere pro frumento, cogerentur emptores ab ipſis venditoribus, vt aliàs emerent res maioris pretij ad permutãdum eas pro frumento, quod quidem inconueniens perinde eſſet atq; ſi non eſſet ipſa lex pragmaticæ. Denique probatur. Quia lex illa intendit conſtituere iuſtum pretium in indiuiſibili: ſi autem eſſet licitum recipere res maioris pretij pro frumento, non ſeruatur æqualitas iuſtitiæ commutatiuæ conſtituta per legem ipſam.

Secundum documentum eſt, quòd qui vendit frumentum vltra pretium taxatum, mortaliter peccat: quia facit contra legem iuſtam in materia graui, & tenetur reſtituere exceſſum pretij ipſis emptoribus: quamuis non teneatur ad pęnam legis ante condemnationem iudicis. Hoc documentum eſt contra doctiſſimum Nauarro in ſuo Manuali, cap. 23. num. 86. vbi ait, quòd ille qui vendit vltra pretium taxatum lege non peccat mortaliter, dũmodo non vendat maiori pretio quam res illa valeret ſecundũ permiſſionem legis naturalis, ſi nulla eſſet pragmatica. Et in nu. 55. idipſum docet de omni lege ciuili, quòd non

A obligat in foro conſcientiæ: ſed ſolum ſunt pœnales leges. Contra cuius ſententiam diſputatur in communi, in 1. 2. quæſt. 96. art. 4. ſed quòd attinet ad rem præſentem reprobatur prædicta ſententia merito. Et probatur prædictum documentum. Primò. Nullum eſt pretium iuſtum lege naturali, ſed ſolum lege poſitiua, vel ex communi æſtimatione fori: ſed ſuppoſita taxatione legis illud eſt pretium iuſtum legitimum: ergo lex naturalis pro tunc nullum aliud pretium iuſtificat ſupra illud lege taxatum. Confirmatur. Lex illa quæ taxat pretium, conſtituit contractum emptionis & venditionis actum iuſtitiæ commutatiuæ: ſed iuſtitia commutatiua obligat in foro
B conſcientiæ vt nemo contrafaciat: ergo vendentes vltra pragmaticam peccant mortaliter, & tenetur reſtituere.

Tertium documentum eſt, quòd illa pragmatica æqualiter obligat, omnes etiam ſeculares eccleſiaſticos & regulares. Hoc documentum eſt etiam contra Nauarro vbi ſupra, nu. 85. vbi ait, quòd non obligantur clerici illa pragmatica: quia non ſunt ſubditi Principi ſeculari, neque eius legibus ciuilibus. Vnde infert duo: alterum eſt, quòd expediret vt epiſcopi ferrent eandem legem taxationis tritici, vt clerici obligarentur: alterum eſt, quòd vbi fuerit lege permiſſum, quòd qui frumenta aſportant ex alijs Regnis,
C poſſint vendere tanti quanti inuenerint & quãtum potuerint: vt reuera permittitur in l. 1. tit. 25. libro 5. nouæ Recopilationis: quod tunc etiam clerici poſſunt vendere quanti potuerint. Nihilominus noſtrũ documentum veriſſimum eſt, & demonſtratur. Primo quidem, quoniã l. citata, & l. 2. & 3. dicitur, quòd compellantur clerici eodem pretio vendere ſicut ſeculares: ſi autem clerici non eſſent ſubditi Principi ſeculari, quantum ad hoc lex illa eſſet iniqua, neque permitteretur à Pontifice in populo Chriſtiano. Secundò probatur. Quoniam omnes clerici & regulares ſubditi ſunt principibus ſecularibus in his, quæ non impediunt gubernationem eccleſiaſticam, er-
D go omnes obligat. Denique probatur. Nam lege naturali tenentur clerici vendere frumentum iuſto pretio: ſed iuſtum pretium eſt in aliqua republica quod æſtimatur communi vſu hominum & fori ipſius ſecundum conſuetudinem patriæ: ergo tenẽtur vendere vt mos eſt in illa ciuitate vbi habitãt. Et iſta ratio concludit, quòd ipſemet Princeps tenetur vendere ſuum triticum pretio taxato à pragmatica: quia durante pragmatica pretium ipſius pragmaticæ eſt pretium iuſtum. Hactenus de hac pragmatica frumenti dictum ſit.

Dubitatur tertiò circa ſolutionem ad primum argumentum, in qua ſolutione agitur de deceptione
E quam ad inuicem faciunt emptores & venditores, vltra vel citra medietatem pretij iuſti.

Pro cuius dubitationis intelligentia aduertẽdum eſt, quòd quantum attinet ad vẽditores, manifeſtum eſt quid ſit decipere vltra medietatem iuſti pretij: eſt enim recipere vltra iuſtum pretium pluſquam dimidium. v. g. ſi venditor pro re quæ valet centum recipiat centum quinquaginta vnum. Decipit autem citra dimidium iuſti pretij, quando pro re quæ valebat centum accipit ad ſummum cẽtum quadraginta nouem. Sed tamen quod attinet ad emptorem, eſt differentia opinionum inter Iuriſperitos, quid ſit decipere venditorem vltra vel citra dimidium. Nobis tamen certiſſima ſententia ſit, quòd emptor tunc decipit vltra dimidium ipſum venditorem: quando pro re quæ valebat centum repẽdit quadraginta nouem aut infra, ita quòd nulla ſit differentia inter emptorem & venditorem quantum ad medietatem iuſti

pretij:

pretij: quoniam res ipsa reducenda est ad pretium pecuniarium iustum, ut facile iudicemus quis decipiat alterum vltra vel citra dimidium.

Huc supposito arguitur primo pro parte affirmatiua, quod licitum sit emptoribus & venditoribus se ad inuicem decipere vltra dimidium iusti pretij. Est argumentum. Leges ciuiles sunt iustæ: sed secundũ illas fertur sententia in iudicio in fauorem eius qui decepit alterum citra dimidium: ergo etiam in foro conscientiæ conferunt illi ius ad retinendum, quod accepit. Minor patet ex l.2.& l.si voluntate. C. de rescindenda uenditione. & ex cap. cum dilecti. & cap. cum causa.de emptione & venditione.

Secundo arguitur à simili. Leges de præscriptione transferunt dominiũ rei in foro conscientiæ in possessorem bonæ fidei, ergo saltem leges citatæ conferunt dominium in foro conscientiæ in emptorem & venditorem bonæ fidei.

Tertiò arguitur. Qui comparat dominium per cõtractum iure validum quanuis lege prohibitum. v.g. qui acquirit dominium pecuniarium per ludũ alearum, non tenetur pecuniam restituere in foro conscientiæ antequam compellatur à iudice, ergo multo minus in nostro casu tenebitur, vbi & cõtractus est validus & à iudice re cognita non compelletur restituere qui decepit vltra dimidium iusti.

De hac re multa disputant Iurisperiti, videatur Couar. lib.2. Variarum Resol. c.3. ad quartũ. inter Theologos videatur Ioannes de Medina Complutẽsis in tract. de rebus restituen. quæst.32. & Conrad. de contractibus in quæst.57. Syluest. in verb. emptio. Caiet. opusc.17. Responsionum, respons.17. dubio 3. Adria. quolib.6. art.3. ad tertium.

Sunt igitur tres sententiæ de hac re. Prima quæ ait, nullum esse peccatum decipere emptorem, uel uenditorem. Hanc tenet Summa Rosella, ut refert Syluest. ubi sup. & quidam Durandus minorita, ut refert Cõrad. ubi supra, & multi Iurisperiti quos citat dominus Antonius de Padilla in cõmentarijs supra l.2. C. de rescindenda uendit. nu.73.

Altera sententia est D.Th. in hoc art. in altero extremo, qđ est peccatũ mortale talis deceptio, & qđ inde oritur obligatio restituendi: quæ sententia cõmunis est citatis Theologis, & multis alijs in 4. di.15.

Tertia sententia quasi media inter istas est, quę ait esse peccatum decipere emptorem uel uenditorem etiam citra dimidium iusti, negat tamen inde oriri obligationem restituendi. Hanc tenet Gerson in tractatu de contractibus.

Nobis tamen sententia D.Tho. & Theologorum tam certa est, ut oppositum sit omnino improbabile. Probatur primò, quia qui decipit proximum in illo casu, peccat contra iustitiam cõmutatiuã, siquidẽ recipit aliquid vltra iustum pretium, ergo tenetur hãc inæqualitatem recompensare per actum iustitiæ cõmutatiuæ qui est restituere. Confirmatur. Quia si ille tantum peccaret cõtra iustitiam legalem, ut uidetur sentire Gerson, non verificaretur ꝙ decipit vltra dimidiũ iusti. Hoc enim ex proprijs terminis significat actum contrarium iustitiæ commutatiuę, eo uel maxime ꝙ nulla ratio peccati potest illi considerari, nisi contra iustitiam commutatiuam.

Secundò. Etiam si quis bona fide decipiat alterum ex ignorantia inuincibili, tenetur nihilominus postea cognita veritate restituere illud in quo factus est ditior, quando res illa non extat, ergo etiã si emptor uel uẽditor decipit bona fide, tenebitur restituere cognita veritate. Probatur consequentia. Nam equalitas illius cõtractus postulat, ut neuter accipiat plus iusto, ergo cognita veritate tenebitur resarcire

Bañes de Iustitia.

A illam inęqualitatem. Plura argumenta facit Magister Soto vbi supra, sed hęc ualidissima sunt, procedunt enim ex proprijs rerum definitionibus.

Ad argumenta in oppositum respondetur, ꝙ illę leges sunt permissiuę quantum ad lesionem citra dimidium iusti: non tamen iustificãt ipsum contractũ, sed relinquunt illud iure naturæ iudicandũ. Ratio autem quare leges permittunt illam iniquitatem, & non dant actionẽ in iudicio damnificato, est: quia cũ contractus emptionis & venditionis sit frequentissimus in republica, si daretur actio lesis citra dimidiũ iusti, nun sufficerent tribunalia ad dirimendas lites quotidianas quę ex talibus deceptionibus prouenirent.

B Imo uero olim ante legẽ illam, 2. C. de rescindẽda venditione. non dabatur actio in iudicio lęsis etiã vltra dimidium pretij. Et nihilominus deceptores tenebantur restituere iure ipso naturali. Ita etiam nunc post illam legem damnificantes citra dimidium, tenentur eodem iure naturę restituere. Sed hic obseruandum est, ꝙ quando pretium est lege taxatum, ut in pragmatica de frumento, datur actio lęsis citra dimidium iusti, tum in fauorem legis, tum etiã quia facile constat in iudicio de lęsione: nõ autem ita facile constat de lęsione, vbi non est pretium taxatum, eo quòd est multa varietas in pretio rerum, ubi non est pragmatica.

C Ad secũdum respondetur, quòd non est simile de legibus pręscriptionum, & de alijs legibus circa deceptionem contractus emptionis & venditionis: qm leges de pręscriptione sunt directiuę & præceptiuę, leges autem alterę sunt tantum permissiuę. Et si quis merito quęrat, quomodo cognoscitur quãdo aliqua lex est pręceptiua & quando permissiua? Respondetur, ꝙ ante omnia attendendũ est ad finem legis, deinde considerãdum est circa medium ad finẽ, an illud quod statuit lex ad consequendum finem habeat speciem mali & iniquitatis: an vero secundum se sit bonum? Dicimus ergo ꝙ si tale medium secundum se fuerit opus uirtutis, tunc lex erit directiua &

D pręceptiua. Sed difficultas est, quando ipsum mediũ habet speciem iniquitatis & malitię, quod quidem si per legem non potest honestari, tunc plane est permissiua, & sic permittuntur meretrices & defenduntur in iudicio ad euitanda adulteria & alia peccata maiora. Si autem aliqua uia poterit honestari medium per legem, uel legislatorem, uidelicet transferendo dominium rei in alterum: tunc si talis translatio dominij fuerit necessaria ad finem legis, lex erit pręceptiua, simulque directiua: si autem non fuerit necessaria ad consequendum finem legis; tunc lex erit tantum permissiua. Exemplum primi.

E Lex de pręscriptione habet pro fine, ut rerum dominia sint certa & determinata: ad hunc tamen finem necessarium est, ut medium quod lex statuit, scilicet, quòd post tantum tempus maneant res apud possessores bonę fidei in perpetuum, quòd trãsferat dominium in possessorem bonę fidei, alias frustraretur finis legis: qui est vt rerum dominia sint certa. Exemplum secundi. Lex, quę dat facultatem uiro, occidendi uxorem deprehensam in adulterio, habet pro fine commisereri vehementi dolori mariti, & non addere dolorem supra dolorem. Ad hunc autem finem non est necessarium concedere illam facultatem publicam, ut autoritate reipublicę occidat uxorem tanquam Iudex iuste iudicans, uel tanquam minister sententię latę iam ab ipsa lege: sed sufficit, ut permittatur occidere si velit, neque propter hoc puniatur. Vnde colligimus, quòd lex illa sit permissiua tantum. Ad hunc igitur modum, dicimus quòd lex quę

Z dicit

dicit; liceat emptori & venditori ad inuicem decipere, habet pro fine euitare frequentes lites; quę orirentur ex huiusmodi contractibus si pro quauis inęqualitate daretur actio in iudicio, ad quem finem sufficit: quòd parti læsæ non detur actio in iudicio: non autem requiritur, neque dicebat transferre dominiũ in damnificantem.

Ad tertium argumentum negatur illa similitudo & comparatio, quia quamuis illi contractus conueniant in hoc, quòd vterque sit validus: tamen iniquitas siue malitia quæ est in ludo alearum, est tantum contra iustitiam legalem: & idcirco reddere, quod quis lucratus est, habet tantum rationem pœnæ taxatę à lege. At vero malitia, quæ est in contractu emptionis & venditionis vbi interuenit deceptio, est contra iustitiam commutatiuam: & idcirco damnificans tenetur iure naturæ restituere.

Dubium quartum, An quòd contractus emptionis & venditionis fiat bona, vel mala fide, referat aliquid ad hoc ut sit ualidus uel non, & ad hoc quòd inde oriatur obligatio restituendi, vel non oriatur. Ad hoc dubium respondetur resolutoriè.

Prima conclusio. Contractus emptionis & venditionis celebratus bona fide propter ignorantiam puræ negationis vtriusque partis, scilicet, quia neutra pars scit valorem rei: sed merè negatiuè se habet circa æstimationem valoris, tunc talis contractus est validus, etiam si vltra dimidium iusti pretij fiat deceptio, & quidem quod sit ualidus, patet, quia ex vtraque parte est omnino uoluntarius. Quòd autem inde non oriatur obligatio restituendi, probatur: quia vterque se exponit æquali periculo, & est quasi contractus de sortibus, ergo nulla ratione oritur ibi obligatio restituendi, eo vel maxime quòd vtraque pars in illo contractu cedit libere iuri suo, & facit quasi donationem mutuam ad inuicem, & denique in isto casu verificatur illa tertia regula iusti pretij.

Secunda conclusio. Si tamen talis contractus celebretur bona fide cum ignorantia prauę dispositionis, quia videlicet vterque existimat iustum pretiũ esse tantum uel tantum, & tamen reuera est maius, vel minus: tunc contractus ille est inualidus. Probatur. Quia ille qui læditur non alia ratione vult cõtrahere, nisi supposito quòd pretium sit tantum, ergo non est voluntarius ille contractus, sed inuoluntarius & per consequens inualidus. Etenim de ratione contractus humani est, quòd sit voluntarius.

Tertia conclusio. Læsus per talem contractum prædictum habet ius in foro conscientiæ repetendi quod alter plus accepit: & ille alter tenetur in foro conscientiæ restituere. Cæterum in foro exteriori dabitur actio parti læsæ vltra dimidium iusti: lædenti vero dabitur optio, vt vel rescindat contractum vel recompenset quod amplius accepit. Ista conclusio quantum ad priorem partem sequitur ex secunda, quoniam si contractus fuit nullus, & alter eorũ amplius accepit: sequitur quòd in foro conscientiæ tenetur ex iustitia commutatiua illud restituere uel rescindere contractum. Quantum ad secundam partem habetur expresse l. 2. C. de rescindenda venditione. Et ratio eius est: quia cum ille contractus celebretur bona fide, æquum est, ut neuter eorũ damnum patiatur cognita veritate. Quod quidem plane fit, si læso datur actio in iudicio; lædenti uero detur prædicta optio.

Quarta conclusio. Si contractus mala fide fuerit celebratus, & pars læsa ignorabat iustum rei pretiũ, erit inualidus contractus in foro conscientiæ. Probatur, quia talis ignorantia inuoluntarium interpretatiuè operatur: at vero sine voluntario contractus est nullus, igitur est inualidus contractus. Conclusio hæc consonat cum iure ciuili, in quo nihil statuitur de firmitate aut nullitate huiusmodi contractus; sed solum definitur: quòd non datur actio parti læsę citra dimidium iusti pretij. Reliqua uero relinquit iure naturæ iudicanda.

Quinta conclusio, Si contractus mala fide celebretur, & pars lęsa scit iustum rei pretium, sed necessitate compellitur emere uel uendere, tunc contractus est ualidus in foro conscientiæ. Probatur. Nam pars læsa sciens iustum pretium, nihilominus vult cõtrahere & pati illud detrimentum, ergo contractus est simpliciter uoluntarius & validus. Non dicimus modo, quòd lædens non teneatur restituere, sed ꝙ ipse contractus est validus: licet sit iniquus. Probatur à simili. Ille qui proijcit merces in mare propter tempestatem obortam, simpliciter loquendo uoluntariè proijcit, quamuis secundum quid inuoluntariè quoniam nollet proijcere, ergo tale voluntariũ sufficit ad contractum emptionis & uenditionis, siquidem pars læsa nullo modo compellitur ab altera, ut contrahat. Probatur consequentia & confirmatur. Nam tale uoluntarium sufficit etiam ad uotũ faciendum, ergo etiam sufficiet ad contractum emptionis & venditionis.

Sed contra. Donatio facta latroni nulla est, quamuis ille qui dat pecunias (dat simpliciter uoluntariè propter euitandam mortem) eò quòd est inuoluntarius secundũ quid, ergo pari ratione sufficiet ad nullitatem contractus prædicti illud inuoluntariũ secundùm quid. Respondetur, quòd quãdo altera pars iniuriam aliquam facit alteri contrahenti, propter quam altera pars cogitur contrahere uel dare pecunias, tunc irritatur contractus: quia non est iustum ꝙ ex iniuria nascatur ius illi qui facit iniuriã. Nunc autem in casu nostræ conclusionis illa pars quæ necessitatur contrahere, non necessitatur ab altera parte, sed aliunde, scilicet, à sua egestate: unde non est eadem ratio. Per hunc etiã modum intelligitur quarè contractus usurarius sit ualidus quãtum ad rationem mutui: licet vsurarius teneatur non recipere usuras. Ratio ualiditatis est, quia ex vtraque parte est cõtractus voluntarius simpliciter. Nã pars læsa sciẽs & prudens vult recipere mutuum propter suam necessitatem, non obstantibus vsuris. Ipse autem vsurarius libenter contrahit.

Secundò probatur conclusio ex cap. cum dilecti. de emptione & venditione. vbi Alex. 3. definit validum esse contractum quendam emptionis & venditionis cuiusdam syluæ, etiam si qui vendiderant decepti fuerant vltra dimidium. Definit tamen supplendam iniquitatem esse & inæqualitatem. Valde itaque est obseruandum, quòd aliud est contractum esse ualidum, & aliud esse iniquum, unde oritur obligatio restituendi. Multi enim contractus sunt ualidi, eo ꝙ sunt uolũtarij ex utraq; parte, qui alias iniqui sunt.

Vltima conclusio. Non tenetur is qui læsit mala fide etiam vltra dimidium iusti pretij in casu quintæ conclusionis ante iudicis sententiã stare optioni partis læsę, etiam si leges ciuiles concedant parti læsæ in tali casu, ut eligat, Vtrũ maluerit, uel rescindere cõtractum, uel restitutionem sibi fieri in eo in quo dãnificatus est. Sed dicimus, ꝙ lædens in foro cõscientiæ poterit supplere iustum pretiũ non rescindendo contractũ. Probatur. Nam optio quæ datur per leges ciuiles parti lęsę est in pœnã lędentis mala fide. Ergo tales nõ obligãt in foro cõscientię ante sniam iudicis. Antecedens ꝓbatur. Nã ubi nõ est mala fides lędẽtis, nõ cõceduntur leges illã optionẽ parti lęsę sed solũ

dant

dant illi actionem in iudicio, lædenti uero bona fide, dant optionem. Ista conclusio est multò probabilior quàm opposita sententia, quæ à quibusdam asseritur opinantibus leges illas nō esse pœnales, sed esse dirigentes contractum & apponentes cōditionem necessariam celebrandis huiusmodi contractibus.

ARTICVLVS II.

Vtrùm venditio reddatur illicita propter defectum rei venditæ.

AD Secundum sic proceditur. Videtur, quòd venditio non reddatur iniusta & illicita propter defectum rei venditæ. Minus enim cætera sunt pensanda in iure quàm rei species substantialis. Sed propter defectum speciei substantialis non videtur reddi venditio rei illicita, puta si aliquis vendat argentum vel aurum alchimicum pro vero, quod est utile ad omnes humanos vsus ad quos necessarium est argentum & aurum, puta ad vasa & ad al a huiusmodi. Ergo multo minùs erit illicita venditio, si sit defectus in alijs.

2. Præterea. Defectus ex parte rei qui est secundum quantitatem, maximè videtur iustitiæ contrariari quæ in æqualitate consistit. Quantitas autem per mensuram cognoscitur. Mensuræ autem rerum quæ in vsum hominum veniunt, nō sunt determinatæ, sed alicubi maiores, alicubi minores: vt patet per Philosophū

Lib. 5. ca. 7. tom. 5. in quinto † Ethicorum. Ergo non potest euitari defectus ex parte rei venditæ: & ita videtur quòd ex hoc venditio non reddatur illicita.

3. Præterea. Ad defectum rei pertinet, si ei conueniens qualitas deest. Sed ad qualitatem rei cognoscendam requiritur magna scientia, quæ plerisque uenditoribus deest. Ergo non redditur venditio illicita propter rei defectum.

Lib. 1. c. 21. à medio illi. tom. 2. Sed contra est, quod Ambros. † dicit in lib. de Offic. Regula iustitiæ manifesta est, quòd à uero declinare virum non deceat bonum, nec damno iniusto afficere quenquam, nec doli aliquid annectere rei suæ.

A Respondeo dicendum, quòd circa rem, quæ venditur, triplex defectus considerari potest. Vnus quidem secundum speciem rei. Et hunc quidem defectum si venditor cognoscat in re, quam vendit, fraudem committit in uenditione. Vnde uenditio illicita redditur. Et hoc est, quod dicitur contra quosdam Isa. 1. Argentum tuum versum est in scoriam, vinum tuum mixtum est aqua. Quod enim per

B mixtum est, patitur defectum, quantum ad speciem. Alius autem defectus est secundum quantitatem, quæ per mensuram cognoscitur. Et ideo si quis scienter vtatur deficienti mensura in vendendo, fraudem committit, & est illicita venditio. Vnde dicitur Deuter. 25. Non habebis in sacculo diuersa pondera maius & minus, nec erit in domo tua modius maior & minor. Et postea subditur, Abomi

C natur enim Dominus eum, qui facit hæc, & auersatur omnem iniustitiam. Tertius defectus est ex parte qualitatis, puta si aliquod animal infirmum vendat quasi sanum. Quod si quis scienter fecerit, fraudem committit in venditione: unde est illicita venditio. Et in omnibus talibus non solum aliquis peccat, iniustam venditionem faciendo, sed etiam ad restitu-

D tionem tenetur. Si uerò eo ignorante aliquis prædictorum defectuum in re uendita fuerit, uenditor quidem non peccat, quia facit iniustum materialiter: nec eius operatio est iniusta, ut ex supradictis † patet: tenetur tamen cum ad eius notitiam peruenerit, damnum recompensare emptori. Et quod dictum est de venditore, etiam intelligendum est ex parte emptoris. Contingit enim quandoque uendi-

E torem credere rem suam esse minus pretiosam, quantum ad speciem, sicut si aliquis vendat aurum loco aurichalci, emptor si id cognoscat, iniustè emit, & ad restitutionem tenetur. Et eadem ratio est de defectu qualitatis & quantitatis.

Q. 59. art. 2.

Ad primum ergo dicendum, quòd aurum & argentum non solum cara sunt propter vtilitatem vasorum, quæ ex eis fabricantur, aut aliorum huiusmodi: sed etiam propter dignitatem, & puritatem substantiæ ipsorum. Et ideo,

si aurum, uel argentum ab alchimicis factum, ueram speciem non habeat auri, & argenti, est fraudulenta, & iniusta uenditio: præsertim cum sint aliquæ utilitates auri & argenti ueri, secundum naturalem operationem ipsorũ, quę non conueniunt auro per alchimiam sophisticatõ. Sicut, quòd habet proprietatem lætificandi, & contra quasdam infirmitates medicinaliter iuuat. Frequentius etiam potest poni in operatione, & diutiùs in sua puritate permanet aurum verum, quã aurum sophisticatum. Si autem per alchimiam fieret aurum verum, non esset i.licitum ipsum pro vero vendere, quia nihil prohibet artem vti aliquibus naturalibus causis ad producendum naturales & veros effectus: sicut August.† dicit in 3. de Trinit. de his quæ arte dęmonum fiunt.

Lib 3 ca. 8. tom. 3.

Ad secundum dicendum, quod mensuras rerum venalium necesse est in diuersis locis esse diuersas, propter diuersitatẽ copiæ & inopiæ rerum, quia ubi res magis abundant, consueuerunt esse maiores mensuræ. In vnoquoque tamen loco ad rectores ciuitatis pertinet determinare quæ sint iustæ mensuræ rerum venalium, pensatis conditionibus locorum, & rerum. Et ideo has mensuras publica autoritate, vel consuetudine institutas præterire non licet.

Ad tertium dicendum, quòd sicut Augu st. dicit in 11.† de ciuit. Dei. Pretium rerum venalium non consideratur secundum gradum naturæ, cùm quandoque pluris vendatur vnus equus, quàm vnus seruus, sed consideratur secundum quod res in vsum hominis veniunt. Et ideo nõ oportet, quòd venditor, vel emptor cognoscat occultas rei venditæ qualitates, sed illas solum, per quas redditur humanis vsibus apta, puta quòd equus sit fortis, & bene currat: & similiter in cęteris. Has autem qualitates de facili venditor & emptor cognoscere possunt.

Lib 11. e. ca 16 tomo 5.

SVMMA ARTICVLI.

PRima conclusio. Venditio redditur iniusta, propter defectum rei venalis siue in substantia siue in quãtitate, siue in qualitate. Hæc conclusio intelligitur à Diuo Thoma quando uenditor cognoscit defectum rei venalis.

Secunda conclusio. Qui bona fide vendit rem cum defectu, etiam si non peccet contra iustitiam, tenetur tamen restituere quando cognouerit, rem habere defectum.

Tertia conclusio. Quod dictum est de uenditore intelligendum est de emptore proportionabiliter. Verbi gratia, si emptor cognoscit rem esse maioris pretij quam existimet uenditor, vel propter substantiam vel quantitatem uel qualitatem: tunc enim emptor tenebitur restituere illud maius pretium.

ARTICVLVS III.

Vtrùm venditor teneatur dicere vitium rei venditæ.

AD tertium sic proceditur. Videtur, quòd venditor non teneatur dicere vitium rei venditę. Cum enim uenditor emptorem ad emendum non cogat, videtur eius iudicio rem, quam uendit, supponere. Sed ad eundem pertinet iudicium & cognitio rei. Non ergo videtur imputandum venditori, si emptor in suo iudicio decipitur, præcipitanter emendo, absque diligenti inquisitione de conditionibus rei.

Quolib. artic. 10.

2. Pręterea. Stultum videtur, quòd aliquis id faciat, vnde eius operatio impediatur. Sed si aliquis vitia rei uendendę indicet, impedit suam uenditionem. Vnde Tullius in lib.† de Offic. inducit quendam dicentem, Quid tam absurdum, quàm si domini iussu ita præco prædiceret, Domum pestilentem uendo. Ergo uenditor non tenetur dicere uitia rei uenditæ.

Lib 3 parum ante medium libri, in ca. cuius titul' est. In côtractibus cõmunibus quæ forma honesti: in fine illius.

3. Præterea. Magis necessarium est homini, ut cognoscat uiam virtutis, quàm ut cognoscat uitia rerum, quæ uenduntur. Sed homo non tenetur cuilibet cõsilium dare & ueritatẽ dicere de his, quę pertinent ad uirtutem, quamuis nulli debeat dicere falsitatem. Ergo multo minus tenetur uenditor uitia rei uenditæ dicere, quasi consilium dando emptori.

4. Præterea. Si aliquis teneatur dicere defectum rei uenditæ, hoc non est nisi ut minuatur de pretio. Sed quandoque diminueretur de pretio etiam absque vitio

vitio rei venditæ propter aliquid aliud: putà si uenditor deferens triticum ad locum ubi est caristia frumenti, sciat multos venire, qui deferant quod si sciretur ab ementibus, minus pretium darent. Huiusmodi autem non oportet dicere uenditorem, ut uidetur. Ergo pari ratione nec vitia rei venditæ.

Lib. 3. c. 10. parū à princi. pio, to. 1. Sed contra est, quod Ambros. † dicit in 3. lib. de Offic. In contractib. vitia eorum quæ veneunt, prodi iubentur, ac nisi intimauerit venditor, quanuis in ius emptoris transierint doli actione vacuantur.

Respondeo dicendum, quòd dare alicui occasionem periculi vel damni, semper est illicitum, quanuis non sit necessarium, quòd homo alteri semper det auxilium, vel consilium pertinens ad eius qualemcunque promotionem. Sed hoc C solum est necessarium in aliquo casu determinato, putà cum alius eius curæ subditur, vel cùm non potest ei per alium subueniri. Venditor autem, qui rem uendendam propònit, ex hoc ipso dat emptori damni, vel periculi occasionem, quòd rem vitiosam ei offert, si ex eius vitio damnum, vel periculum incurrere possit. Damnum quidem, si propter huiusmodi vitium res, quæ vendenda proponitur, D minoris fit pretij: ipse verò propter huiusmodi vitium nihil de pretio subtrahat. Periculum autem, si propter huiusmodi vitium vsus rei reddatur impeditus vel noxius: putà si aliquis alicui vendat equū claudicantem pro veloci, uel ruinosam domum pro firma, vel cibum corruptum siue venenosum pro bono. Vnde si huiusmodi vitia sint occulta, & ipse non detegat, erit illicita & dolosa venditio, & te- E netur venditor ad damni recompensationem.

Si verò vitium sit manifestum, putà cum equus est monoculus, vel cum vsus rei etsi non competat venditori, potest tamen esse conueniens alijs, & si ipse propter huiusmodi vitium, subtrahat quantum oportet de pretio, non tenetur ad manifestandum vitium rei: quia fortè propter huiusmodi vitium emptor vellet plus subtrahi de pretio, quam esset subtrahendum. Vnde potest licitè ven- A ditor indemnitati suæ consulere, vitium rei reticendo.

Ad primum ergo dicendum, quòd iudicium non potest fieri nisi de re manifesta. Vnusquisque enim iudicat secundum quod cognoscit, ut dicitur in † primo Ethicorum. Vnde si vitia rei, quæ vendenda proponitur, sint occulta, nisi per venditorem manifestentur, non sufficienter committitur emptori iudicium. B Secus autem esset, si essent vitia manifesta. Lib. 1. ca. 3. tom. 5.

Ad secundum dicendum, quòd non oportet quòd aliquis per præconem vitium rei vendendæ prænunciet: quia si prædiceret uitium, exterrerentur emptores ab emendo, dum ignorarent alias conditiones rei, secundum quas est bona, & vtilis. Sed singulariter est dicendum vitium rei ei, qui ad emendum accedit, qui potest simul omnes conditiones adinuicem comparare bonas & malas. Nihil enim prohibet rem in aliquo vitiosam, in multis alijs utilem esse.

Ad tertium dicendum, quòd quanuis homo non teneatur simpliciter omni homini dicere veritatem de his, quæ pertinent ad virtutes: tenetur tamen in casu illo de his dicere ueritatem, quando ex eius facto alteri periculum imminneret in detrimentum uirtutis, nisi diceret veritatem: & sic est in proposito.

Ad quartum dicendum, quòd vitium rei facit rem in præsenti esse minoris ualoris, quam uideatur. Sed in casu præmisso in futurum res expectatur esse minoris valoris per superuentum negotiatorum, qui ab ementibus ignoratur. Vnde venditor, qui vendit rem secundum pretium quod inuenit, non videtur contra iustitiam facere, si quod futurum est, non exponat: si tamen exponeret, vel de pretio subtraheret, abūdantioris esset virtutis, quanuis ad hoc non uideatur teneri ex iustitiæ debito.

SVMMA ARTICVLI.

Prima conclusio. Si vitium rei sit occultum & inferat damnum vel periculum emptori, venditor tenetur illud vitium indicare.

Secunda conclusio. Si vitium rei sit manifestum, non tenetur venditor admonere emptorem de illo vitio.

Tertia conclusio. Si vitium sit occultum, non tamen damnosum, aut perniciosum emptori, non tenetur uenditor illud manifestare: dum tamen diminuat de pretio tantum quantum oportet propter illum defectum.

COMMENTARIVS.

Dubitatur primo circa istos articulos, an vitium rei venditæ annullet cõtractũ, quando uenditur res quasi integra in quantitate, qualitate & substantia.

Arguitur primo pro parte negatiua. Si quis vendat vinũ. v. g. Metinense pro vino Sancti Martini, sit autem illud ita pretiosum sicut S. Martini, tunc est ualida venditio: & tamen est defectus in substantia: ergo iste defectus non irritat contractũ. Confirmatur. Esto ita quòd, qui emit uinum Metinense, non soluat pretium in pecunia sed in alia re. v. g. in pecoribus, uel in alia re fructuosa: tunc si ille contractus non esset ualidus, sequeretur, quòd uenditor teneretur restituere rem ipsam cũ fructu. Consequens videtur dubium. Sequela probatur. Nam omnis res fructificat uero domino.

Arguitur secundo à simili. Si quis baptizet Petrũ putans se baptizare Paulum, re vera baptismus est ualidus & verus. Ergo error in substantia non irritabit contractum emptionis & venditionis. Et confirmatur à simili. Si episcopus conferat beneficium indigno hypocritæ putans illum esse dignissimum, nihilominus collatio beneficij est ualida, ergo error in qualitate non irritabit contractum venditionis. Cõfirmatur secundo. Matrimonium contractum per errorem qualitatis personæ. v. g. si vir contrahens putet mulierem esse virginem aut diuitem, vel generosam, nihilominus illud matrimonium est ualidum, ergo etiam multomagis ille contractus emptionis & venditionis, non obstante errore in qualitate rei.

Arguitur tertio. Et sit casus, ꝙ iudex per iniquitatem, uel ignorantiam taxet pretium rei uenalis multo minus quàm oporteat: tunc uenditor licitè poterit augere mensuram rei venalis quantũ necesse fuerit ad supplendum iustum pretium, ergo defectus in quantitate non irritat contractum.

Arguitur vltimo. Quando emptor emit rem pretiosam, quam quidem uenditor existimat minoris dignitatis, cõtractus est ualidus: etiam si fiat illo pretio secundum æstimationem uenditoris, ut ostendemus infra dubio tertio. Ergo pari ratione erit ualidus contractus, quando uenditur res pretiosa pro integra. Patet consequentia, quia eadem est ratio & proportio de emptore & uenditore, ut dicit tertia cõclusio articuli. Sed si uenditor ipse cognosceret, ꝙ res illa venalis est minoris pretij & dignitatis, & uendit illam pro re maioris dignitatis, dicit Diuus Tho. quòd contractus esset nullus. Ergo ista non bene per se consonant; neque erit eadem ratio de emptore & uenditore. Sed in oppositum est, quòd matrimoniũ contractum per errorem personæ non est ualidum, ergo neque contractus emptionis & uenditionis erit ualidus, quando una res substituitur pro alia.

Pro decisione sit prima conclusio. Per se loquendo & regulariter, quodlibet rei vitium siue in substantia siue in quãtitate, siue in qualitate, irritat contractum, quando res venditur pro integra & sana absque defectu aliquo. Hanc docet Diuus Thomas & explicat in articulo secundo & confirmat ex Diuo Ambrosio libro tertio, de officijs, cap. 10. & 11.

A Sed probatur ratione. Quia ille contractus per se loquendo rationabiliter est inuoluntarius: ergo per se loquendo nullus est contractus: Probatur secundo. Quoniam maior læsio est, quando quis decipitur in re ipsa uenali: q̃ quam decipitur in pretio, ut habent Iurisperiti in capitulo per tuas. de donationibus, quos quidem Pinellus in commentarijs super legem secundam. C. de rescindenda venditione: tertia parte, capitulo secundo refert, qui dicũt quòd læsio in substantia quantitate & qualitate tribuit actionem læso, etiam si citra dimidium iusti decipiatur: non autem tribuit actionem læso in pretio nisi vltra dimidium iusti decipiatur: ergo multo maior
B est in actu qui fit in ipsa re, ac proinde merito irritabitur contractus. Cuius ratio est. Quia læsio quæ fit in ipsa re uenali, tollit substantiam contractus: etenim contractus fit de ipsa re secundum substantiam quantitatem & qualitatem.

Secunda conclusio. Contingere potest, ut læsio sit tam minima in substantia quantitate, uel qualitate: quòd contractus sit ualidus. Verbi gratia in exẽplo primi argumenti & ratio est: quia in moralibus quod parum est pro nihilo reputatur. Item, quia in uenditione attenditur æstimatio rei uenalis, secundum quòd est utilis in usus humanos: sed quando est minima differentia in varietate substantiæ, uel
C quantitate, uel qualitate, res illa æqualiter se habet, uel quasi æqualiter quantum ad utilitatem emptoris: ergo uenditio erit ualida. Et confirmatur ex Diuo Thoma articulo secundo ad primum, ubi ait, ꝙ si per artem alchimiæ fieret uerũ aurum; licitum esset illud uendere pro auro naturali.

Ad argumenta in oppositum respondetur. Ad primum & confirmationẽ eius dicimus, quòd probat secundam conclusionem. Dicimus tamen, ꝙ si vinum Sãcti Martini habet aliquam qualitatem medicinalem, quam non habet aliud vinum, iniquum erit vnum pro alio substituere, & contractus erit nullus.

D Ad secundum argumentum negatur consequentia. Et differentia est, quia sacramentum constat essentialiter ex sua materia & forma cum intentione ministri, faciendi, quòd ecclesia intendit facere in subiecto apto nato: est autem impertinens ad intentionem ministri religiosam, quòd intendat baptizare istum uel illum hominem: debet enim intendere baptizare illum circa quem exercet actum ablutionis quicunque ille sit: quod autem ipse putet esse Petrum, & ille sit Paulus, est quædam ignorantia concomitans, quæ non destruit illam intentionem: alioquin si minister intendit baptizare Petrum præcise & non alium; peccaret mortaliter, & nul-
E lus esset baptismus, si ille non erat Petrus. Ceterum ad iustitiam contractus emptionis & uẽditionis necesse est, ut res illa de qua fuit facta conuentio, tradatur in eadem substantia quantitate, & qualitate sicuti petitur ab emptore.

Ad primam confirmationem respondetur nego consequentiam & differentia est: quoniam expedit ad bonum commune ecclesiæ, quòd talis collatio beneficij sit ualida ad hoc, ut ministri ecclesiastici sint certi & determinati, & propterea ecclesia uoluit efficaciter dare illi beneficium, etiam si aliàs sit indignus. At uerò ad bonum communitatis nihil retulerit, quod contractus emptionis & uenditionis sit ualidus, quando non traditur res eadem in substantia quantitate & qualitate.

Ad secundam confirmationem respondetur, ꝙ ille qui ducit uxorem cum illa ignorantia, potest se habere tripliciter. Vno modo, ut sit ignorantia

conco-

concomitans intentionem eius, & non sit conditio obiecti intentionis. Vt si verbi gratia, haberet istam opinionem in mente sua, quod mulier est virgo & non acciperet in vxorem: si crederet quòd nõ est virgo. Secundo modo potest se habere cum prædicto consensu conditionali. Tertio modo potest se habere, non exprimendo verbis consensum illum conditionalem: sed absolutè loquendo, ego te accipio in meam. Dicimus ergo, quòd si primo modo se habet cum ignorantia tantum concomitanti: uerum erit matrimonium & ratum. Ratio est, quia de substantia illius contractus absoluti non est, quòd mulier sit virgo aut nobilis aut diues. Si autem secũdo modo se habeat, nõ est verum matrimonium in foro cõscientiæ siue exprimat intentionem suam conditionaliter, siue absolutè. Si autem expresserit conditionaliter; non est verum matrimonium in foro exteriori. Dicimus denique, quòd in tertio modo se habuerit, loquendo absolutè, cum tamen habeat consensum conditionalem: iudicabitur verũ matrimonium in foro ecclesiæ, Et quamuis non sit verum matrimonium: tamen ipse vir tenebitur in foro conscientiæ facere verum matrimonium. Et ratio est, quia grauiter decipit mulierem, quæ putabat se vinculo matrimonij astrictam propter verba ipsius viri. Quæ iniuria non potest aliter resarciri, nisi vir faciat verum matrimonium.

Ad tertium argumentum respondetur, quòd nõ facilè sunt admittendæ illæ excusationes venditorum: semper enim in re dubia circa pretium iustũ, præsumendum est bonam & iustam esse iudicis taxationem. Nihilominus, si quando constiterit quod ipsa taxatio est iniqua, licitum erit uenditori, uti cautela. Neque enim per hoc fit iniuria emptoribus; cũ detur illis quod debetur secundum iustitiam.

Ad quartum argumentum dicemus in dubio tertio. Ad argumentum vero quod fecimus in oppositum, quatenus militat contra secundam conclusionem respondetur, quòd matrimonium quidem in quo est error personæ, nunquam est validum etiam si substituatur alia mulier tam sufficiẽs sicut illa quã intendit vir ducere in vxorem. Et ratio est manifesta; quia matrimonium ex natura sua est quidã contractus amicitiæ coniugalis: ad rationem autem amicitiæ pertinet vt amicus afficiatur ad singularem personam cum qua vult amicitiam contrahere: At uero in contractu emptionis & venditionis attenditur vtilitas rei. Vnde si substituatur alia res tam vtilis ipsi emptori, ualidus erit contractus. Verbi gratia, si quis emat ancillam & venditor substituat illi aliam tam vtilem: validus erit contractus.

Dubitatur secundò consequenter circa tertiã conclusionem articuli tertij, Vtrum si vitium rei sit occultum, nõ tamen perniciosum emptori, sit validus contractus, tacente venditore vitium rei, sed minuente de pretio quantum oportet.

Pro parte negatiua arguitur primo. Si emptor sciret vitium illud, non emeret rem illam, ergo est inuoluntarius interpretatiuè in illo contractu: ac proinde non est validus contractus.

Arguitur secundò. Venditor tacens decipit emptorem, ergo emptor est inuoluntarius in illo contractu.

Arguitur tertio magis efficaciter. In huiusmodi contractibus nõn potest non grauari emptor, etiam si res habeat vtilitatem pro quantitate pretij. Primò quidem, quia cum cognouerit vitium rei, cogitur detinere apud se rem sibi ingratam. Deinde si velit illam vendere, cogitur non vendere illam cuilibet emptori, poterit enim ille defectus esse perniciosus

A alteri: Verbi gratia, si medicus emit equum cum illo defectu sibi quidem vtilem, non poterit illum vendere militi cum illo defectu quia erit illi perniciosus: ergo ex illa deceptione medicus iniuriam patitur. Et confirmatur, quia ipse uenditor tacens defectum rei, causa erit periculi quod inde potest euenire tertiæ personæ quæ potest emere rem illam à primo emptore.

Propter hæc argumenta aliqui tenent partem negatiuam. Vt Ioannes de Medina de contractibus, quæstione 34. & à quibusdam citatis à Syluestro pro ista sententia, in verbo, emptio. quæstione 20. Sed certè Syluester satis confuse loquitur.

B Nos tamen argumentamur quartò pro ista sententia. Læsio propter vitium rei, maior est, quàm læsio propter iniquitatem pretij: sed læsio propter iniquitatem pretij irritat contractũ, quando emptor ignorabat iustum rei pretium. Ergo multo magis irritabitur quando emptor habet ignorantiam vitij.

Pro decisione huius difficultatis, notandum est, quod venditor in prædicto casu dupliciter potest se habere. Vno modo merè negatiuè, tacendo vitium rei, Alio modo positiuè affirmando nullum vitium esse in re vel etiam interrogatus negatiuè respondendo, uel suo silentio rem approbando. Proportionabiliter emptor dupliciter potest se habere. Vno modo ut C uirtualiter habeat istam intentionem, si scirem rem istam habere vitium, non emerem illam: tamen nõ explicat illam intentionem. Altero modo se potest habere explicando venditori suam intentionem, quod si res habet vitium, non intendit emere.

Prima conclusio. Venditore negatiuè se habente, quamuis emptor habeat intentionem illam virtualem, quam non explicat: ualidus erit contractus in prædicto casu: quando res non est perniciosa emptori, neque uenditor peccat aliquod peccatum. Ista conclusio intelligenda est per se & absolutè loquendo, quantum est ex parte talis contractus. Probatur conclusio. Quoniam contractus quilibet per se D loquendo est ualidus, quando celebratur secundum rationem iustitiæ commutatiuæ: sed ille contractus ita celebratur, siquidem datur res utilis emptori pro quantitate iusti pretij: ergo validus est. Probatur secundò. Quando aliquis pater donat filio aliquam pecuniam, ualida est donatio: etiam si pater non esset donaturus si sciret ad quem malum finem filius petit. Ergo simul in casu posito uenditio erit ualida. Et cõfirmatur. Nam facultas data a superiori ualida est, etiam si non esset illam daturus si sciret finem malũ ad quem petitur a subdito. Ergo similiter, &c. Probatur tertio. Viceuersa, si emptor iusto pretio emit rẽ aliquam, cuius uirtutem singularem non cognoscit E uenditor, neque communiter cognoscitur: nõ tenetur illam uirtutem indicare uenditori, neque augere pretium, sed sufficit dare pretium secundum communem æstimationem, ut dicemus dubio tertio. Ergo similiter uiceuersa, uenditor non tenebitur indicare uitium rei occultum, quando non est damnosum, aut perniciosum, sed res est tam utilis quantum est pretium quod pro illa datur.

Denique probatur. Si uitium rei esset manifestũ, uerbi gratia, si equus est monoculus, & emptor sua negligentia non aduertit: nihilominus contractus est ualidus etiam si nõ erat empturus si cognouisset illud uitium. Ergo similiter in prædicto casu contingit. Probatur consequentia. Quia utrobique sua negligentia ignorat uitium rei.

Secunda conclusio. Si uenditor secundo modo se habeat, scilicet quod sua sponte uel interrogatus affirmet rem nullum habere uitium, uel etiam silentio

suo persuadeatur emptor, quòd nullum vitium insit
rei: tunc contractus est illicitus & inualidus. Proba-
tur. Nã voluntas expressa venditoris est emere rem
absque aliquo vitio: ergo contractus ille est inuo-
luntarius, ac proinde inualidus: & ex parte vendi-
toris illicitus. Secundo probatur. Quoniam vendi-
tor ex officio, tenetur dicere veritatem quando in-
terrogatur, & non dicere sua sponte mendacium cir
ca rem ipsam: ergò si contrarium faciat decipit em-
ptorem, ac proinde contractus est inualidus. Hanc
conclusionem probant tria argumenta proposita in
principio.

Tertia conclusio. Si vitium rei efficiat illam om-
nino inutilem emptori, etiam si non sit perniciosa
contractus erit inualidus, & venditor tenetur ad re-
stitutionem. Probatur, quia in tali casu nulla pror-
sus est voluntas emptoris emendi rem sibi inutilem,
etiam si aliàs possit illam vendere alijs vtilé. Secundò
probatur. Contractus emptionis & venditionis in-
troductus est in republica propter vtilitatem contra
hentium: ergo quando res omnino fuerit inutilis
emptori nullus erit contractus: si venditor taceat vi
tium illud.

Neque valet respondere oppositum opinantes, quod
res illa alijs sit vtilis, & quod emptor possit illam vende
re & inde capere vtilitatem: etenim emptio per se lo
quendo ordinatur in vtilitatem ipsius emptoris. Er-
go quando emptor emit rem in proprios vsus, nullá
habet voluntatem emendi rem alijs vtilem & sibi
inutilem: ergo fit iniuria illi quando cogitur rem
illam vendere ne pretium amittat: ac proinde ipse
venditor tenetur statim repetere pretium. Verú est
tamen, quod si emptor alias est negotiator, ita vt intelli-
gatur, quòd emit ad vendendum: validus erit con-
tractus, quia venditur illi res sibi vtilis ratione nego
ciationis. Tertiò probatur conclusio. Si res sit perni-
ciosa emptori quamuis alijs sit vtilis: est contractus
inualidus, vt patet ex D. Tho. artic. 3. Ergo similiter, si
res sit omnino inutilis emptori erit irritus contra-
ctus, etiam si alijs possit esse vtilis.

Ad argumenta in oppositum respondetur. Ad
primum negatur antecedens: si consequens intelli-
gatur de inuoluntario rationabiliter secundum le-
ges iustitiæ.

Ad secundum respondetur, non esse propriè de-
ceptionem ex parte venditoris, quádo venditor nõ
interrogatus tacet vitium rei, ex quo non redditur
inutilis neque periculosa emptori: minuit tamen de
pretio quantum oportet ad æqualitatem iustitiæ.

Ad tertium argumétum respondetur, quòd quã-
uis sit aliqua molestia emptori habere rem sibi ingra
tam: non tamen propterea est inualidus contractus
celebratus secundum leges iustitiæ. Ad confirma-
tionem iam patet ex prima conclusione. Diximus
enim validum esse talem contractum per se & abso-
lutè, loquendo, hoc est quantum ex meritis ipsius
contractus. At vero vbi fuerit tale periculum, vel
propter conditionem rei quæ facilè venditur alteri
cui erit perniciosa, vel etiam propter conditionem
emptoris qui facilè etiam inclinatur ad vendendam
rem illam: tunc contractus non erit validus ex eo,
quòd ipse emptor rationabiliter est inuitus: quia ex-
ponitur periculo alterum decipiendi perniciose, &
idcirco venditor peccat contra iustitiam: quia est
causa periculi quod nocebit tertiæ personæ.

Ad quartum argumentum respondetur, quòd læ-
sio de qua loquimur in prima conclusione non est
tanta quanta est læsio quæ fit in pretio, quando em-
ptor ignorat quod nam sit pretium iustum.

Sed tamen adhuc replicatur contra ipsam tertiam
A conclusionem & prædictam doctriná. Si res sit ma-
ximè commoda emptori in particulari, non propte-
rea augebitur iustum pretium secundum communé
æstimationem rei: ergo proportionabiliter non mi-
nuetur tale pretium, si res non sit utilis in particula-
ri. Patet consequentia. Nam aliàs non uidetur esse æ-
qualis conditio ex utraque parte contrahétium. Re-
plicatur secundò. Emptor non tenetur indicare uen-
ditori uitium pecuniæ: ergo neque uenditor empto
ri uitium rei. Probatur antecedens, in casu quòd em
ptor sit certus, quod pecunia quam dat postridie sit depo
nenda à Principe, tunc non tenetur indicare euentú
illum, sed licitè emit & licitus est contractus. Ergo
B similiter, &c. Confirmatur. Si quis locat domum in
curia homini curiali pretio currente, sciens tamen,
quod cito discedet curia ab illo loco: nihilominus non
tenetur locans indicare conducenti, quòd domus il
la erit illi inutilis propter euentum futurum. Ergo
neque uenditor tenetur indicare uitium rei.

Respondetur ad primam replicam negando con-
sequentiam. Quin potius iustitiæ ratio postulat, quod si
cut pretium iustum augescit, ex eo quòd uenditor in
particulari incurrit incommodum quando rogatus
uenditit ita etiam postulat quòd minuatur pretium,
quando emptor in particulari incurrit incommo-
dum ex emptione ipsa.

C Ad secundum respondetur, quod in illo casu pecunia
nullum habet uitium de præsenti: sed potius est legi-
tima secundum æstimationem Reipublicæ. Cæterú
per accidens est & ab extrinseco, quod illa pecunia sit de
ponenda a Rege, neque ipse emptor tenetur reuela-
re illud futurum quod sua industria, uel bona sorte
nouit. Eodem modo respondetur ad confirmationé
dicendo, quod illa domus in præsenti utilis est, neq; ha-
bet uitium intrinsecum: est autem per accidens euen
tus ille futurus cognitus per industriam, uel bonam
sortem locantis, neque tenetur indicare illum euen
tum.

DVBITATVR tertiò circa tertiam conclu-
D sionem articuli secundi, An debeat esse æqualis con
ditio uenditoris & emptoris in huiusmodi contra-
ctibus celebrandis?

Arguitur primò pro parte negatiua. Sit aliquis
emptor peritissimus lapidarius qui cognoscit singu
larem uirtutem & ualorem alicuius margaritæ, quá
non cognoscunt homines communiter, etiam lapi-
darij: iste potest emere margaritá minori pretio quá
secundum se ualeat, & tamen uenditor nunquá po-
test uendere margaritam minoris ualoris pro maio-
ri pretio: ergo non est æqualis utriusque conditio.
Et confirmatur. Sit aliquis rusticus habens margari-
tam, & occurrat ille lapidarius dicens, quod vult possi-
E dere illam margaritam, & quod dabit illi centum pro il
la, etiamsi ualeat mille: tunc lapidarius, si rusticus ué
diderit, potest bona conscientia illam possidere: & ta
men è contrario, si uenditor aliquis uenderet marga
ritam pro mille, & tamen reuera non ualeret nisi cé
tum, contractus ille esset iniquus, ergo &c.

Arguitur secundò. Qui emit agrum in quo certus
est latere thesaurum, non tenetur indicare domino
agri ignoranti quod ibi lateat: sed potest agrum emere
secundum communem æstimationem illius: & ta-
men uiceuersa nunquam uenditor potest uendere
agrum minoris ualoris pro maiori pretio, ergo non
est æqualis utriusque conditio.

PRO decisione sit prima conclusio. In celebran
dis huiusmodi contractibus emptionis & uenditio-
nis, æqualis debet esse conditio emptoris & uendito
ris secundum leges iustitiæ commutatiuæ: & uter-
que tenetur illas seruare. V. g. sicut uenditor pec-

cat

cat contra iustitiam vendens rem vitiosam pro integra: ita emptor peccat emendo rem integram pro vitiosa. Item sicut uenditor etiam non interrogatus tenetur dicere vitium rei, vel minuere pretium, vt iam diximus: ita tenetur emptor augere pretium cognoscens valorē rei, vel indicare venditori, vt est exemplum in confirmatione primi argumenti. Probatur ergo conclusio. Quia contractus emptionis & venditionis est actio iustitiæ commutatiuæ: ergo ad vtramque partem æqualiter pertinet prouidere commodis alterius partis secundum æqualitatem rei ad rem.

Nihilominus sit secunda conclusio. Quando in ipsa re venali est aliqua virtus specialis, quæ communiter ignoratur ab hominibus etiam peritis in illa arte, non tenetur emptor peritissimus cognoscens illam virtutem, indicare venditori; sed licitum erit illi emere pretio communi. Verbi gratia, in casibus primi & secundi argumenti. Probatur conclusio. Quia iustum rei pretium illud est, quòd communiter æstimatur ab hominibus secundum circunstantiam loci & temporis, sed illa virtus occultissima nō æstimatur ab hominibus, siquidem non cognoscitur, ergo emptor non tenetur dare pretium pro illa virtute quam ipse specialiter cognoscit. Probatur secundò. Quia virtus illa gemmæ occulta, habet se respectu lapidarij peritissimi sicut thesaurus absconditus in agro: de quo dicemus statim, quòd licitum est emptori emere agrum illum, nihil indicando de thesauro, sed potest applicare sibi thesaurum titulo inuentionis. Ergo similiter poterit lapidarius ille possidere gemmam excellentissimæ virtutis, titulo inuentionis: etiam si emerit illam secundum communem æstimationem hominum. Probatur tertiò. Si lapidarius ille ignorans virtutem gemmæ emisset illam pretio communi, & postea cognouisset virtutem illam, non teneretur ad aliquam restitutionem, ergo neque si sciens emerit. Probatur consequentia. Quia si ex iustitia teneretur ante emptionem, teneretur etiam post emptionem restituere ratione rei alienæ acceptæ, sicut si sciens & prudens accepisset. Denique probatur. Quando Hispani inuenerunt Indias, poterant emere ab Indis aurum, & margaritas secundum æstimationem illius reipublicæ; neque tenebātur indicare, quanti æstimarentur aurū in alijs regionibus. Et per hoc patet ad primum argumentum & confirmationem eius.

Sed obserua in casu confirmationis, quòd lapidarius tenetur indicare absque dolo communem valorem illius margaritæ: alias merito præsumitur ipse rusticus inuoluntarius rationabiliter. Neq; credibile est quòd ipse rusticus velit facere tantam gratiam lapidario, nisi deceptus ab illo.

Ad secundum argumentum vt plenè respondeamus recolenda sunt quæ supra diximus. q. 66. arti. 5. circa tertiam conclusionem articuli de thesauro dupliciter sumpto. s. propriè & impropriè. Et per illa patet solutio ad secundum.

Dubitatur quartò circa solutionem ad tertium articuli tertij, Vtrum uenditor sciens futuram magnā copiam mercium, teneatur indicare emptoribus, aut verò minuere de pretio.

Pro parte affirmatiua arguitur primò. Qui vendit equum proximè moriturum vel contracturum aliquod vitium notabile, tenetur indicare vel minuere de pretio, ergo etiam venditor in nostro casu.

Secundò. Quia ex opposita sententia sequuntur magna incommoda. Primò, quòd mercator qui scit ciuitatem obsidendam, posset nihilominus omnia bona sua uendere pretio currenti, quod uidetur iniquum & contra bonum non tantum ciuium, sed etiam reipublicæ. Secundò sequitur, quòd qui sciret crastina die futuram esse taxationem frumenti minori pretio quam modo: posset hodie uendere omne triticum pretio pragmaticæ. Tertiò sequitur, q qui sciret, aliquam monetam esse deponendam citò in Regno: nihilominus posset permutari illam quam habet apud se. His argumentis conuictus est Ioan. de Medina ubi supra quæst. 35. pro parte affirmatiua.

B Nihilominus sit prima conclusio. Venditor sciēs futuram magnam copiam mercium non erit iniustus tacendo & vendendo suas merces pretio currēte. Dixi iniustus quia contra charitatem aliquando peccabit, vt infra patebit. Probatur conclusio. Quia iustum pretium est quod taxatur secundum communem æstimationem fori. Sed iste uendit suas merces pretio currente communi æstimatione, ergo non est iniustus. Secundò sequeretur, q qui haberet in animo post triduum uendere magnā copiam frumenti, quòd non possit hodie vendere triticum pretio currente. Probatur sequela. Quia ille scit ex uenditione futura cras, triticum minus valiturum propter ingentem copiam quam venditurus est, ergo non posset hodie uendere pretio currenti. Tertiò sequeretur, quòd uenditor ignorans illam

C copiam futuram & uendens pretio currente, teneatur restituere. Probatur sequela. Quia obligatio restituendi oritur non solum ex iniusta acceptione, sed etiam ratione rei acceptæ, ergo mercator sciens futuram copiam tenetur restituere ratione iniustæ acceptionis & etiam ille qui ignorat copiam futuram tenebitur restituere ratione rei alienæ, scilicet, excessus pretij quod accepit pro tritico minus valituro.

Secunda conclusio. Etiam si iste venditor interrogetur, an sit futura magna copia tritici, & dicat se nescire, vel dicat copiam non esse futuram, non peccat contra iustitiam. Conclusio patet primo argu-

D mento facto pro conclusione præcedenti. Et secundò probatur. Quia contractus iste habet omnia quę sunt de substantia iusti contractus: traditur enim merces absque aliquo vitio, & pretio currente, ergo, &c.

Sed arguis. Quia ille mentitur perniciosè in damnum multorū, ergo facit iniustū. Et confirmatur primò. Quia si alius assistens ita mentiretur faceret iniustum, & teneretur restituere, vt communiter conceditur, ergo multò magis quando mercator ipse mentitur. Secundò confirmatur. Quia si aliquis mētiendo impediat eleemosynam pauperi, tenetur illā restituere, ergo, &c.

E Ad argumentum tamen respondetur, quòd uenditor tacendo uel mentiendo non facit iniustum. Primò, quia solum inducit emptorem ad contractum iustum pretio currente. Et secundò, quia si diceret veritatē incurreret ipse simile damnum in proprijs facultatibus, ergo ipse non tenetur pati. Vnde mendacium illud non est formaliter perniciosum, sed officiosum: quia ipse ordinat ad fugiendum damnū: quod uenditor non tenetur subire. Et ideo per accidens est quod emptor ex tali mendacio damnificetur.

Ad primam confirmationem respondetur nego consequentiam: quia alius mētiens perniciosè mentitur & non officiosè, eo quod ex tali mendacio nec bonum comparat nec malum effugit: sicut mercator qui verè detrimentum incurrit ex tali manifestatione.

Ad secundam confirmationem distinguendum est.

A est. Nam si ille alius qui mentitur sit pauper, & vt sibi detur eleemosyna dupla decipit alterum, dicendo dominum non adesse vel eleemosynam esse iam elargitam: iste mentiens non tenetur restituere: nec peccat contra iustitiam: quia vterque pauper habet idem ius. Veruntamen si diues sit qui mentitur pauperi: quia mendacium illud est tantum perniciosum nihil habens officij, tenetur restituere peccans contra iustitiam.

Tertia conclusio. Quod dictum est de venditore, dicendum est proportionabiliter de emptore. v. g. si emptor sciat futuram magnam copiam ementium, ex quo augebuntur pretia rerum: aut verò sciat futuram magnam inopiam mercium, poterit tacere, B vel si mentiatur non facit iniustum dum emit pretio currente. Conclusio patet ex facto Ioseph. Gen. 41. Qui sciens futuram inopiam frumenti, nihilominus magnam summam comparauit. Et etiam vt refert Aristot. 1. Polit. cap. 7. Tales Milesius emit magnã copiam olei sciens per Astrologiam, futuram sterilitatem oliuarum. Et ita licitum est scienti depositionem pecuniæ futuram, emere pecunia quam apud se retinet. Et etiam non erit iniustus qui tacet interrogatus de copia vel inopia mercium, si emat quę sibi necessaria sunt. Ratio omnium illorum est, quia scientia vel ignorantia eius quod futurum est, C habent se per accidens ad iustitiam contractus præsentis.

Quarta conclusio. Aliquando in prędictis casibus peccabit venditor & emptor contra charitatem. Quod iudicandum est secundum leges communes charitatis quibus tenemur prouidere bono proximi dummodo non fiat cum magno detrimento proprio. Explicatur conclusio. Si Ioannes sciat ingentem summam tritici futuram. Et Petrus velit emere ab illo modo aliquam quantitatem frumenti, ex quo crastina die propter aduentum tritici & abundantiam illius Petrus incidet in pauperiem: tenebitur ex charitate Ioannes dicere non emas modo, sed D reserua in crastinũ: maxime si Ioannes posset facile vendere triticum alijs diuitibus: secus est si Ioannes ex hoc quòd non vendat triticum Petro, incideret in similem pauperiem: quia tunc non tenetur indicare.

Ad primum argumentum respondetur, quòd si venditor sciat, ex vitio præsenti equum illum cito moriturum, aut vero quòd ex dispositione intrinseca quam habet modo incurret notabile vitium: vel nõ potest vendere, vel debet minuere de pretio.

Ad aliud argumentum iam patet ex dictis, quòd illa non sunt incommoda.

E

ARTICVLVS IIII.

Vtrùm liceat negotiando, aliquid carius vendere, quàm emere.

Hom. 38. in opere imperfecto à me. tom. 2.

AD Quartum sic proceditur. Videtur, quòd non liceat negotiando aliquid carius vendere quam emere. Dicit enim Chrysostomus super Matth. 21. Quicunq; rem comparat, vt integram & immutatam vendendo lucretur: ille est mercator, qui de templo Dei eijcitur. Et idem dicit Cassiodorus super illud Psalm. 70. Quoniam non cognoui literaturam, vel negotiationem, secundum aliam literam. Quid, inquit, est aliud negotiatio, nisi vilius comparare, & carius uelle distrahere? Et subdit †, Negotiatores tales Dominus eiecit de templo. Sed nullus eijcitur de templo, nisi propter aliquod peccatum. Ergo talis negotiatio est peccatum. Eod. loco.

2. Præterea. Contra iustitiam est, quòd aliquis rem carius vendat, quàm ualeat, vel vilius emat, vt ex dictis † apparet. Sed ille qui negotiando rem carius vẽdit, quã emerit, necesse est q vel uilius emerit, quã valeat, uel carius uendat. Ergo hoc sine peccato fieri non potest. Artic. 1.

3. Præterea. Hieron. † dicit, Negotiatorem clericum ex inope diuitem, ex ignobili gloriosum, quasi quandam pestem fuge. Non autem negotiatio clericis interdicta esse videtur, nisi propter peccatum. Ergo negotiando aliquid vilius emere, & carius vendere est peccatum. In epist. ad Nepotianũ inter princ. & med. tom. 1.

Sed contra est quod August. † dicit super illud Psalm. 70. Quoniam non cognoui literaturam; Negotiator auidus acquirendi pro damno blasphemat, pro pretijs rerum mentitur & peierat. Sed hæc vitia hominis sunt, non artis quæ sine his vitijs agi potest: ergo negotiari secundum se nõ est illicitum. Psal. 70. in cócione prima part. psal. à med. tomo. 8.

Respondeo dicendum, quòd ad negotiatores pertinet commutationibus rerũ insistere. Vt autem Philosophus dicit in 1. Politic. † duplex est rerum commutatio. Vna quidem quasi naturalis & necessaria, per quam scilicet fit commutatio rei ad rem, vel rerum, & denariorum propter necessitatem vitæ. Et talis commutatio non propriè pertinet ad negotiatores, sed magis ad œconomicos, vel politicos, qui habent prouidere vel domui, vel ciuitati de rebus necessarijs ad vitam. Alia verò cõmutationis species est, uel denariorum ad denarios, vel quarumcunq; rerum ad denarios, non propter res necessarias vitæ, sed propter lucrum quærendum. Et hæc quidem negotiatio propriè uidetur ad negotiatores pertinere, secundum † Philosophum. Prima autem commutatio laudabilis est, quia deseruit naturali necessitati. Li. 1. Polit. c. 1. 5. & 6. to. 5. Li. 1. Polit. cap. 6. tom. 5.

tati. Secunda autem iustè uituperatur: qa quantum est de se, deseruit cupiditati lucri, quæ terminum nescit, sed in infinitum tendit. Et ideo negotiatio secundũ se considerata quãdam turpitudinem habet, inquantum non importat de sui ratione finem honestum, uel necessarium. Lucrum tamẽ, quod est negotiationis finis, etsi in sui ratione non importet aliquid honestũ uel necessarium, nihil tamen importat in sui ratione uitiosum uel uirtuti contrariũ. Vnde nihil prohibet lucrum ordinari ad aliquem finem necessarium, uel etiam honestum, & sic negotiatio licita reddetur. Sicut cum aliquis lucrum moderatum, quod negotiando quærit, ordinat ad domus suæ sustentationem, uel etiam ad subueniendum indigentibus. Vel etiam cum aliquis negotiationi intendit propter publicam utilitatem, ne scilicet res necessariæ ad uitam patriæ desint, & lucrum expetit non quasi finem, sed quasi stipendium laboris.

Ad primum ergo dicendum, quòd uerbum Chrysostomi est intelligendum de negotiatione, secundum quod ultimum finem in lucro constituit: quod præcipuè uidetur, quando aliquis rem non immutatam carius uẽdit. Si enim rem in melius mutatam carius uẽdat, uidetur præmium sui laboris accipere: quanuis & ipsum lucrum possit licitè intendi, non sicut ultimus finis, sed propter alium finem necessarium uel honestum, ut dictum est.

Ad secundum dicendũ, quòd non quicunque carius uendit aliquid, quàm emerit, negotiatur, sed solũ qui ad hoc emit, ut carius uendat. Si autem emit rem non ut uendat, sed ut teneat, & postmodũ propter aliquam causam eam uendere uelit, non est negotiatio: quanuis carius uendat. Potest enim hoc licitè facere, uel quia in aliquo rem meliorauit: uel quia pretium rei est mutatum secundum diuersitatem loci uel temporis: uel propter periculum, cui se exponit, transferendo rem de loco ad locum, uel eam † fieri faciendo. [Al. fieri] Et secundum hoc nec emptio, nec uenditio est iniusta.

Ad tertium dicendũ, quòd clerici non solum debent abstinere ab his quæ sunt secundum se mala, sed etiam ab his quæ habent speciem mali. Quod quidem in negotiatione cõtingit, tum propter hoc, quod est ordinata ad lucrum terrenũ, cuius clerici debent esse contemptores: tum etiam propter frequentia negotiatorum uitia, quia difficulter exuitur negotiator a peccatis labiorum, ut dicitur Eccl. siast. 26. Est & alia causa: quia negotiatio nimis implicat animum secularibus curis, & per cõsequens a spiritualibus retrahit. Vnde Apostolus dicit 2. ad Timoth. 2. Nemo militans Deo implicat se negotijs secularibus, licet tamen clericis uti prima commutationis specie, quæ ordinatur ad necessitatem uitæ, emendo uel uendendo.

SVMMA ARTICVLI.

PRima conclusio. Commutatio rerum pro rebus, uel pro pecunia, quæ ordinatur ad uitæ necessitatem, est laudabilis.

Secunda conclusio. Permutatio pro rebus, uel pecunia, quæ ordinatur ad lucrum, habet quandam turpitudinem & damnabilis uidetur.

Tertia conclusio. Poterit tamen ista negotiatio honestari ex hoc, quòd lucrum ordinetur in bonum finem.

COMMENTARIVS.

PRima cõclusio articuli manifesta est, & quidem de contractu negotiationis de quo loquimur in illa conclusione satis dictũ est, quomodo debeat iustificari. At uero circa secundam & tertiam conclusionem notandũ est primo. Quòd negotiatio propter lucrum, dupliciter potest considerari. Vno modo in communi abstrahendo a singularibus negotiationibus, & sic intelligitur secunda conclusio Diui Thomæ quando dicit, ꝙ secundum se habet quandam turpitudinem: sed quia non est adeo intrinsece mala, quanuis sit de genere male sonãtium, sicut est habere plura beneficia: ideo Diuus Thomas apposuit tertiam conclusionem, ubi aduertit, ꝙ huiusmodi negotiatio potest honestari: quando lucrum ordinatur in finem honestum. Altero modo potest considerari quælibet negotiatio in particulari, cum omnibus suis circunstantijs: & sic nulla negotiatio est indifferens, sed omnis est determinata ad bonum uel ad malum: eo ꝙ in singulari non datur aliquis actus humanus indifferens.

Notandum secundò, quòd negotiatio dupliciter potest referri ad lucrum. Vno modo tanquam ad vltimum finem ipsius negotiationis non autem negotiantis: & sic negotiatio nusquam est mortale peccatum: sed poterit esse peccatum ueniale auaritiæ, secundum doctrinam Diui Thomę, infra quæst. 118. artic. 4. Altero modo negotiatio refertur ad lucrum tanquam ad vltimum finem ipsius negotiantis: ita vt negotiator actualiter vel virtualiter, constituat vltimum finem in lucro: quod quidem contingit quando propter lucrum frangit aliquod præceptum, v.g. est periurus vel defraudat proximum in re graui. Et isto modo negotiatio est peccatum mortale. Quod si aliquis

quis obijciat contra prędictam distinctionem, quòd D.Thomas 1. 2. quæst. 1. artic. 6. docet, quòd omnis actus humanus refertur ab agente in vltimum finẽ ipsius agentis, ergo falsum est quòd diximus, negotiationem referri posse in lucrum tamquàm in vltimum finem ipsius negotiationis, non autem negotiantis. Respondetur, quòd D.Thomas in illo loco sufficienter explicatur de relatione saltim habituali in vltimum finem agentis; non autem opus est, ꝗ omnes actiones humanę referantur semper in vltimum finem agentis actualiter vel virtualiter: sed sufficit quòd referantur habitualiter: & hoc vsque adeò verum est, quòd etiã ipsa peccata venialia existentis in gratia, referantur habitualiter in ipsum Deum tamquàm in vltimum finem agentis: sicut docet expresè D. Thomas 1. 2. quæstione. 88. arti. 1. ad tertium. Non verò referuntur in Deum actualiter neque virtualiter: sed dicuntur referri habitualiter in Deum tamquàm in finem operantis: quia ipse operans est per gratiam habitualiter relatus in Deum, à qua relatione habituali non auertunt illũ peccata venialia. Sicut viceuersa homo existens in peccato mortali potest facere aliqua bona opera moralia, vt est dare eleemosynam pauperi, absque mala circunstantia finis actualis aut virtualis: nihilominus bona opera illius referuntur habitualiter in ipsum operantem, tamquàm in vltimum finẽ: quia cum ille sit in peccato mortali & auersus à Deo conuersus est ad seipsum tamquàm ad vltimum finem. Sed hic maximè est obseruandum, quòd ista habitualis relatio operum, non sufficit facere de bono opere malum neque de malo bonum: etenim venialia peccata hominis iusti, non sunt bona quantumlibet referantur habitualiter in Deum: & rursus eleemosyna existentis in peccato mortali bona potest esse moraliter absque mala circunstantia facta, etiam si habitualiter referatur ad creaturam ex parte operantis tamquàm in vltimum finem: dummodo nõ referatur actualiter vel virtualiter, scilicet, in virtute alicuius actus præcedentis. Sed de hac re latius diximus. 2. 2. quæstione. 10. artic. 4. Cum igitur dicimus hic, quòd negotiatio quædam sit propter lucrum tamquàm propter vltimum finem actionis, non autem operantis: intelligimus de vltimo fine operantis in quem actualiter vel virtualiter actio referatur. Et dicitur vltimus finis actionis, quia actio sistit secundum se in lucro: sicut gula habet pro vltimo fine actionis delectationem cibi, non autẽ est vltimus finis ipsius comedentis: aliàs semper esset mortale peccatum gula, si referretur in illum finem, scilicet, delectationem cibi actualiter vel virtualiter.

Denique notandum est, quòd negotiatio eò vel maximè dicitur habere quandam turpitudinem, quia implicatur multis difficultatibus & periculis peccãdi, vt docet D. Thom. ad tertium.

Dubitatur ergo primò. An licita sit negotiatio venditionis, in illis rebus quibus emptores male vtuntur & ad malum finem emunt?

Ad hoc dubium Nauarrus scrupulosè satis respondet in Manuali cap. 23. nume. 91. ait enim, quod non est licitum, sed esse mortale peccatum, quòd venditor v. g. vendat cartas lusorias personis de quibus credit, quòd abutentur illis. Immò dicit, ꝗ omnis venditor qui indifferenter vendit omnibus eiusmodi res, peccat mortaliter. Et in hoc sequitur Ioannem à Medina vbi supra, citat etiam Caietanũ in hac 2. 2. quęstione. 169. artic. 2. prope finem, sed certè Caietanus potius sentit oppositum.

Nos tamen ponimus conclusionem, quòd quando merces secundum se sunt indifferentes ad bo-

A num & malum, potest venditor illas vendere etiam si verosimiliter & prudenter arbitretur, quòd emptor abutetur illis: quin potius etiam si certo sciat, quòd emptor abutetur illis: poterit sæpe numero vendere absque peccato. Probatur prima pars conclusionis. Quoniam inquirere mores alienos, & discernere quis nam velit emere ad bonum vsum, & quis ad malum: non est officium venditoris, sed potius est curiositas perniciosa in republica, vt quibus non competit ex officio velint discernere vitas proximorum. Item, quia aliàs pari ratione condẽnaremus sartores qui faciũt vestes curiosas, quibus probabiliter creditur, quòd multi vel multę abutentur ad luxuriam. Item essent condemnandi qui in-

B discriminatim vendũt omnibus communes cibos, quibus probabiliter creditur & experimur, quòd multi abutuntur ad gulam & ad luxuriam.

Sed probatur secunda pars conclusionis quæ difficilior est, scilicet, quòd si venditor est certus, quòd hic & nunc emptor emit rem vt abutatur illa ad peccatum mortale non peccat. Arguitur primò. Venditor non tenetur impedire peccatum alienum, per hoc quòd non vendat illi rem venalem quam paratus est vendere, ergo nullo modo peccat. Probatur consequentia. Quia vendendo ille non consentit peccato alieno directè nec indirectè: & quidem ꝗ

C directè non consentiat manifestum est, quia ille nõ intendit vendere merces suas vt alter peccet, sed ad suam vtilitatem: quòd vero non consentiat indirectè; probatur, quia tunc aliquis consentit indirectè in aliquam operationem malam quando tenebatur illam impedire & non impedit: sed ille venditor nõ tenetur impedire illam malam operationem emptoris, nisi ex præcepto correctionis fraternæ per media ordinata ad correctionem & cum spe aliqua emendationis ipsius. Sed non vendere illi merces non est medium correctionis fraternæ: ergo nullo modo peccat mortaliter contra illud præceptũ vendendo illi merces. Confirmatur. Quia nemo te-

D netur ad correctionem proximi amittere suum cõmodum temporale, quando proximus peccat ex sua malitia, ergo venditor non tenetur amittere suum lucrũ vt impediat proximũ ab exequutione peccati.

Præterea. Licitum est vendere aut locare domũ meretricibus, etiam si locans certus sit quòd abutẽtur meretrices illa domo: similiter licitum est vendere Iudæis agnum, etiam si venditor sciat, ꝙ volunt illum ad sacrificandum, vt diximus 2. 2. quæstione. 10. artic. 11.

Denique probatur. Contractus emptionis quãtum ad bonitatem vel malitiam extrinsecam, quæ non consideratur ex parte pretij, vel rei venalis, iu-

E dicandus erit propter comparationem ad commodum vel incõmodum reipublicæ, ergo saltẽ quando malus vsus rei venalis permittitur à republica propter maius bonum: non erit mala venditio rei indifferenter: quin potius si non esset qui locaret domum meretricibus ipsa respublica prudenter ædificaret illis domum propter maiora mala euitãda, ergo non erit peccatum locare domum aut vendere meretricibus.

Sed vt magis explicetur ista doctrina, arguitur contra illam. Primò. Quia non est licitum vendere arma tempore iniusti belli militibus paratis ad tale bellum gerendum: similiter non est licitum vendere gladium homini parato occidere proximum, ergo a simili dicendum est in præsenti.

Secundò. Non est licitum deponere pecunias apud vsurarium, de quò probabiliter creditur quòd dabit illas ad vsuram.

Ad

Ad hæc argumenta respondetur, quòd nos non ponimus vniuersalem conclusionem, quòd licitum sit semper uendere rem emptori qui male illa vsurus est: sed diximus, quòd sæpe numero licitum est ita contingere. Est autem prima exceptio, quando illud non est licitum: scilicet, quando ille malus vsus cedit in aliquam violentiam contra tertiam personam. v.g. in casu primi argumenti tenetur venditor tum ex charitate defendere rempublicam & innocentem: tum etiam ex iustitia non cooperari ad iniuriam faciendam alteri: & ideo si in tali casu vendiderit instrumenta offensiua, tenebitur ad rationē damni consequuti. Et per hoc patet ad primum argumentum.

Ad secundum uidebatur, quòd eadem esset ratio sicut de primo argumento. Deposiuo siquidem pecuniæ apud usurarium est quasi collatio instrumenti ad iniuriam faciendam tertiæ personæ, scilicet illi, à quo vsurarius iniquè accepturus est usuras, quod est peccatum contra iustitiam, ergo videtur quòd etiam sit peccatum in tali casu deponere pecunias apud vsurarium. Nibilominus respondetur non esse parem rationem vtriusque casus: quia vsurarius nullam facit violentiam mutuatario vt accipiat mutuū ad vsuras: sed mutuatarius propter suum commodum patitur illud damnum soluens vsuras, & idcirco depositor non tenetur illum defendere non deponendo suas pecunias apud depositarium paratum accipere vsuras pro munio. Supponimus enim, qđ ipse depositor non persuadet vt sit vsurarius, neque etiam scandalizat illum occasione depositi vt moueatur ad peccatum vsuræ: Dicimus ergo licitum esse deponere pecunias apud talem vsurarium aliàs paratum accipere usuras ex mutuo. Neque obstat, q ille iniuriam faciat proximo accipiendo vsuras ab illo: quia in tali iniuria proximus non patitur violentiam, quin potius qui impediret vsurarium ne mutuaret illi pecunias iniuriam illi faceret impediēdo illum à maiori commodo. Tota igitur ratio iniuriȩ manet in vsurario. Sed contra. Si aliquis vult seipsum occidere, non est licitum vendere illi gladium, imo neque depositum gladium reddere, ergo etiam si proximus in damno quòd patitur nō patiatur violentiam: teneor impedire tale damnum. Respondetur, quòd non est eadem ratio. Etenim qui se occidit non est dominus vitæ suæ, sed Deus est specialis dominus vitæ & respublica specialis custos: quapropter iniuriam facit Deo & reipublicȩ qui se occidit, ut diximus quæst. 64. artic. 3. Deinde qui seipsum occidit, non acquirit aliud maius commodum, sicut ille qui soluit vsuras acquirit: & ideo teneor omnino defendere si possum ne aliquis seipsum occidat, & teneor ex iustitia non dare illi instrumentum quo se occidat.

Præterea possumus facere aliam exceptionem, videlicet, quādo abusus emptoris probabiliter creditur, q cedit in scādalum alicuius innocentis, & pusilli: tunc enim venditor rei peccabit contra charitatem, verbi gratia si meretrix petat à venditore aliquem ornatum aptum ad scandalizandum aliquem iuuenem innocentem, tunc venditor peccabit cōtra charitatem uendendo talem ornatum. Habemus igitur ex dictis, quòd uenditor non excusatur à præcepto correctionis fraternæ: sed dicimus non esse medium proportionatum, quòd uenditor priuet seipsum suis commodis vniuersaliter, vt impediat abusum rerum uenalium. Et ratio est: quia peccatum potissimè consistit in uoluntate & affectu, ergo per hoc quòd impeditur executio operis non impeditur correctio fraterna, neq; liberatur à peccato: sed

A sępe continget, quod uehementius peccabit dum priuatur occasione peccandi: iuxta illud commune, Priuatio est causa appetitus. Eadem ratione excusamus à peccato, illum qui accipit mutuo pecunias ad usuram ab usurario parato mutuare ad usuram: quoniam mutuatarius non tenetur priuare se suo commodo, propter malitiam alterius qui paratus est peccare: quin potius commune proloquium est inter Theologos, quòd possumus uti malitia alterius, dummodo non cooperemur ad illam. Denique adijcimus, quòd non solum erit licitum sæpe uenditori uendere rem ei qui male ea vsurus est: sed etiā peccabit si non uendat. v.g. si sit obligatus uen-**B**dere reipublicæ aliquod genus mercium: tenetur uendere ei cui licitè potest uendere, & facit illi iniuriam si non uendat.

Dubitatur secundò. An sit licitum negotiatori emere magnam copiam mercium, vt postea minutatim vendat, & inde maius lucrum capiat? Ratio dubij est, quia in huiusmodi negotiationibus ciues patiuntur damnum: etenim vilius emerent si nemo magnam copiam mercium colligeret. Respondetur breuiter. Quòd merces sunt in duplici differentia, quædam quæ non sunt necessariæ ad vitæ sustentationem neque ad communem statum reipublicæ, v.g. psittaci & simiæ & multi ornatus mulie-**C**rum. Et de huiusmodi nulla difficultas est: vnusquisque enim potest emere quantam velit copiam harū mercium: quia inde non damnificatur respublica. Aliæ merces sunt necessariæ & conuenientes ad communem statum reipublicæ. Verbi gratia, Panis & vinum & cæteri cibi communes, & panni ad vestes communes faciendas.

De huiusmodi mercibus sit prima conclusio. Regulariter loquēdo, iniquè agunt mercatores qui magnam copiam eiusmodi mercium emunt pręueniētes ciues paratos ad emendum sigillatim. Probatur, quia pretium illarum mercium erit multò maius, quam si tales merces à pluribus in publico repræsen-**D**tarentur: ergo sua industria huiusmodi negotiatores damnificant rempublicam, & ciues, & tale pretium non est æstimandum licitum, sed potius est impedimentum iusti pretij, quod alias secundum communiori æstimationem curreret. Diximus regulariter loquendo: quia si ille negotiator venderet reipublicæ tales merces communi pretio quo venderent alij negotiatores de longè illas asportantes: licita est talis negotiatio, sed vt in plurimum non ita contingit.

Secunda conclusio. Postquam ciues emerunt sibi necessaria & conuenientia, licitum est & conueniens, quòd negotiatores emant magnam copiam **E** illarum mercium, vt postea minutatim vendant & lucrum capiant. Probatur, quia per huiusmodi negotiationem non resultat incommodum Reipub. sed potius commodum: oportet enim quòd huiusmodi merces sint in promptu pro peregrinis & pro ciuibus qui non potuerunt emere, & pro pauperibus. Sed de hac re pertinebit ad Prætorem ordinare, ne tales negotiatores præueniant ciues paratos ad emendum, & ne postea dum minutatim vendunt augeant plus nimio pretium.

Dubitatur tertiò. An qui sunt negotiatores ex officio, licitè possint carius vendere quam alij, & quomodo sit mensurandum iustum illorum pretium? Ad quod respondet Scotus in 4. dist. 15. q. 2. artic. 7. q soli mercatores ex officio, possunt in rerum venditione lucri facere tantum quantum eis respublica assignasset, si ad hoc officium eos conduxisset. Ratio eius est: quia si non essent in republica huiusmodi

negotia-

negotiatores voluntarij, ipsa respublica teneretur prouidere de ministris qui hoc facerent, videlicet vt asportarent merces necessarias cõmunitati. Magister Soto lib. 6 de Iustitia. quæst. 2. artic. 4. dicit, hác regulam Scoti non esse omnino repudiandam, neq; tamen semper posse seruari.

Nihilominus sit nobis prima conclusio. Hæc regula Scoti valde fallax est regulariter loquẽdo. Probatur primò. Quia contingit sæpè, quòd pretium rerum venalium vilescat, postquàm isti mercatores asportauerunt merces suas: vel quia est paucitas emptorum, vel magna copia mercium quæ aliundè superuenerunt: & tunc constat iniquum esse, ꝙ eiusmodi negotiatores vendant merces suas etiam ipso pretio quo emerunt. Probatur, quia tunc iustũ pretium est, quòd currit iuxta communem æstimationem fori, quod quidem tunc erit multò vilius quam pretium quo ipsi emerunt: quapropter nihil ꝓ sua industria & labore possunt capere. Et rursus poterit contingere quòd postquàm illi mercatores asportauerunt merces suas, augescat iustum pretiũ propter multitudinem emptorum, vel raritatem mercium: & tunc iustum pretium erit, quod secundum communem æstimationem fori currit: etiam si sit multò maius quam esset stipendium quod respublica ministris designaret. Secundò probatur. Nam ex illa regula Scoti sequuntur magna inconuenientia. Primò, quòd si mercator casu fortuito facit iacturam omnium mercium, respublica tenetur resarcire illud damnum, vel si faceret iacturam medietatis mercis posset ille mercator vendere aliam medietatem, tanti quanti totas merces vẽderet. Probatur sequela. Quia si ille esset purus minister reipublicæ reciperet iustè tantum lucri, nisi integras merces asportasset. Item sequeretur, quòd si duo mercatores ita se haberent, quòd alter emeret merces multò cariùs quàm alter, vel quia à remotioribus partibus attulit illas, vel quia erat raritas mercatorum quando ille emebat prudenter tamen emebat: sequeretur, quòd isti duo negotiatores eodem tẽpore & loco possent vẽdere easdem merces pretijs notabiliter distinctis. Probatur sequela. Quia ille qui cariùs emit, non potest suum integrum stipendium obtinere: nisi multò cariùs vendat quàm alter. Denique probatur cõclusio & ostenditur ratio nostræ doctrinæ, scilicet ex differentia quæ est inter purum ministrum & negotiatorem, qui est dominus suæ pecuniæ & suarũ mercium. Nam ad officium ministri solum ptinet, vt diligenter & prudenter gerat negotium domini, quòd si negotium perierit domino perit: at verò negotiator qui est dominus sicut sentit cõmodum qñ negotiatio prosperè succedit: iustum est, vt etiã sentiat damnum, quando non ita succedit. Verum est tamen, quòd consideratio regulæ Scoti potest esse vtilis, quando respublica vult taxare pretium alicui generi mercium propter bonum commune. v. g. quando vult taxare pretium tritici; tunc enim debet habere rationem industriæ & laboris quem coloni impendunt vt possint sustentari de suo labore: hoc autem respublica in communi consideras, & vt in plurimum, nec enim potest prouidere singulis colonis in omni euentu.

Secunda conclusio. Licitum est negotiatoribus ex officio, aliquanto carius vendere quam alij ciues. Hanc conclusionem ponit Syluester verbo, emptio. quæst. 10. & Scotus vbi supra. Et Caietanus hic expressè dicit, quòd isti negotiatores possunt cariùs vendere qua emunt. Ratio est, quia isti negotiatores vtiles sunt reipublicæ & necessarij: ergo nõ debent frustra negotiarẽ. Sed hęc conclusio ea condi-

A tione intelligenda est, vt iustum pretium æstimetur secundùm communem vsum fori inter ipsos negotiatores & populum: non secundùm laborem & industriam alicuius particularis negotiatoris. Est etiam intelligẽda conclusio, tam de negotiatoribus qui vendunt minutatim, quàm de his qui vendunt in magna quantitate. Maximè aũt intelligitur conclusio de obligatis reipublicæ ad vendendũ aliquod genus mercium: quia illa obligatio est pretio æstimabilis, exponunt enim se ipsos multis periculis propter commodum reipublicę. Denique probatur conclusio sic intellecta. Quia secundum cõmunem opinionem, iustum est vt campsores aliquid lucri

B accipiant dum cambiunt pecuniã maioris momenti cum pecunia minoris momenti: quia hoc vtile est communitati.

DVBITATVR quartò principaliter. An sit licitum vendere cariùs expectata pecunia quam numerata? Et eadem quæstio est de emptione & venditione quæ fit anticipata solutione, antequàm tradantur merces. Hæc quæstio affinis est materiæ de vsuris, de qua re disputant Iurisperiti in cap. in ciuitate. & in cap. nauiganti. de vsuris. & in cap. ad nostram. de emptione & venditione. Summistæ verbo, venditio. & verbo, vsura. Ioannes à Medina in tractatu de restitutione. quæstione. 38. Sotus libr. 6.

C de Iustitia. questione. 4. Et quidem omnes conueniunt in vna fundamentali conclusione, scilicet, ꝙ venditio quæ fit cariori pretio propter solam expectationem solutionis secũdum aliquod tempus, iniqua est & vsuraria. Intelligunt autem istam conclusionem, quando pretium excedit totam latitudinem pretii iusti & rigurosi. Probatur conclusio sic intellecta. Primò, quia in illa venditione exceditur iustum pretium quo æstimatur res quæ traditur in pręsenti: ergo iniqua est venditio. Secundò probatur conclusio. In illa venditione includitur implicitè vsura: ergo &c. Probatur antecedens, quia perinde est expectare solutionẽ pecuniæ pro re quæ de præ-

D senti traditur, ac si venditor mutuaret pretium rei emptori. Vt verbi gratia, pro viginti ducatis quibus res de præsenti æstimatur, reddat viginti quinque post annum: ergo &c. Et eadem est ratio de emptione quæ fit anticipata solutione antequàm res tradatur, quæ pluris æstimatur tempore quo tradẽda est: perinde enim valet, ac si emptor mutuaret trigita venditori, vt post certum tempus reddat sibi quadraginta, aut rem quæ valet quadraginta.

Nihilominus negotiatores multa fingunt, vt licitas faciant huiusmodi emptiones & venditiones. Sunt itaque sex tituli quibus existimant posse iustificari huiusmodi contractus.

E PRIMVS titulus est ex communi æstimatione mercium quæ venduntur ad creditum.

Arguitur ergo primò pro parte affirmatiua quæstionis. Et probatur quòd iste titulus sufficiat iustificare huiusmodi contractus. Quia communis æstimatio omnium negotiatorum est, quòd merces expectata pecunia pluris æstimantur, quàm quæ numerata pecunia venduntur: ergo &c.

Confirmatur. Quia frequentia emptorum est in causa, quod res cariùs valeant; sed sunt plures emptores, qui quærunt merces quæ expectant solutionem in futurum: ergo ea ratione cariùs vendi possunt.

Arguitur secundò. Pecunia præsens pluris æstimatur quam absens: etenim absens toto illo tempore quo absens est inutilis est, præsens verò est quasi in actu vtilis aut certè in proxima potentia. Ergo hac ratione vt contractus iustificetur & sit ęqualis, licitum

licitum erit venditori maius pretium exigere ab illo qui emit rem ad creditum: quàm ab illo qui emit numerata pecunia.

Arguitur tertiò à simili, Licitum est emere debita in futurum ab illo cui debentur, pro minori pretio quàm ipsa debita consient & sonent. Verbi gratia. Debet aliquis Paulo 100. licitum est Ioanni emere à Paulo illa 100. pro 90. de præsenti numeratis: ergo licitum etiam erit dare rem quæ modo valet 90. pro 100. in futuro tempore, quod quidem est vendere cariùs ratione expectatæ solutionis.

Eisdem argumentis proportionabiliter potest aliquis probare, quòd sit licitum emere viliùs quàm valeat res quando fuerit tradenda in futurum anticipata solutione.

Ad hanc difficultatem respondetur & sit secunda conclusio. Ille primus titulus insufficiens est ad iustificandum huiusmodi contractus. Hæc conclusio non aliter de nouo probatur quàm soluendo argumenta facta: quia ratio illius intrinseca, eadem est, atque primæ conclusionis fundamentalis.

Ad primum argumentum vt respondeamus obseruandum est, merces esse in duplici differentia. Quædam enim sunt, quarum minima pars venditur numerata pecunia, & tales esse solent merces quæ nauibus adducuntur ad portum, quæ ut in plurimũ venduntur in magna quãtitate aliis negotiatoribus C capitalibus. Aliæ sunt merces quarum minima pars venditur ad creditum, aut certè magna pars venditur numerata pecunia. De mercibus primi generis diximus in fine huius tractatus: de mercibus vero secundi generis intelligitur nostra conclusio. Et ad primum argumentum negatur antecedens, si intelligatur de negotiatoribus prudentibus & non iniquis. Etenim merces secundum se nihil amplius habent vtilitatis, quando emuntur ad creditum, & quã emuntur numerata pecunia. Sed illa æstimatio quorundam negotiatorum oritur ex difficultate res illas emendi de præsenti, & auiditate vtendi rebus ipsis. Et per hoc patet ad confirmationem: quoniam illa D frequentia emptorum ad creditum, non auget iustũ rei pretium secundum quòd de præsenti valet: sed mensura iusti pretij est illa quàm faciunt mercatores qui emunt numerata pecunia. Et ratio est, quia iustum rerum pretium est, quo æstimantur quãdo hic traduntur, vt habetur in. l. Falcidia. & in. l. pretia. ff. ad legem Falcidiam. quapropter emptores etiam si plurimi sint ementes ad creditum, impertinenter se habent ad iustum pretium constituendum in huiusmodi mercibus.

Ad secundum argumentum respondetur nego antecedens, si consideretur pecunia secundũ se seclusa industria negotiatoris. Etenim pecunia secun E dum se infructifera est, neque habet alium vsum in ratione pecuniæ: nisi quando distrahitur per industriam negotiantis. Quapropter ratione tẽporis expectati, non potest venditor aliquid amplius pecuniæ exigere, quàm hic licitũ sit accipere, alias enim quilibet mutuator pecuniæ, eadem ratione posset exigere lucrum ex mutuo, propter expectationem temporis.

Ad tertium vt respondeamus, necesse est examinare, an sit licita emptio debiti in futuro soluendi pro minori pretio de præsenti.

DVBITATVR ergo quintò. An licitum sit pro minori pretio emere pagas acerbas? de qua re sunt duæ sententiæ. Prima est Adriani in 4. in materia de restitutione folio 36. & videtur esse Syluestri verbo. vsura. 2. §. 14. quamuis in fine videatur oppositum tenere quàm Adrianus. Et sententia est quæ

A negat licitum esse huiusmodi contractum pro minori pretio quàm cõstent & sonent ipsa debita acerba; nisi quando fuerit periculum recuperandi, vel notabilis difficultas. Eandem sententiam sequitur Ioannes de Medina, vbi supra. Altera sententia est Caietan. verb. vsura, cap. viii. asserentis licitam esse huiusmodi emptionem: si fiat iusto pretio currente. Et probatur primò hæc sententia. Quia in huiusmodi contractu, si aliqua iniustitia esset, maximè vsura: sed hæc non, ergo. Probatur minor. Quia in huiusmodi contractu, nulla est ratio mutui ex aliqua parte neque implicita neque explicita, ergo nulla est ratio vsuræ. Consequentia patet, quia vsura est mu- B tuum ex lucro. Antecedens probatur. Quia si verbi gratia, Ioannes emit à Paulo 100. quæ illi debet Petrus pro nonaginta datis de præsenti; tunc Ioannes nihil mutuat Paulo, quia de ratione mutui est, quòd mutuatarius maneat obligatus ad soluẽdum aliquid in futuro; sed Paulus statim eripitur ab omni obligatione dato iure Ioanni ad recuperandum illa debita. Eodem argumento constat, quòd neque Ioannes sit vsurarius: quia ille non accipit mutuum, sed ius recuperandi sibi illa debita quæ antea debebantur Paulo, neque vltra manet obligatus ad aliquid reddendum ipsi Paulo. Ergo nulla est ratio mutui ac proinde nec vsuræ.

C Probatur secundò & confirmatur. Nam Paulus de præsenti dat totum ius quod habet ad illa 100. ipsi Ioanni emptori, Ioannes autem de præsenti dat nonaginta pro illo iure, suscipiens in seipsum curã recuperandi: ergo totus contractus ille perficitur de præsenti ex vtraque parte, ac per consequens nulla est ratio vsuræ: siquidem neuter manet alteri obligatus. Ex hoc infert Caietanus, quòd cõtractus ille erit licitus & iustus intra limites emptionis & venditionis, si fiat iusto pretio. Fiet autem iusto pretio, si illud pretium sit quod cõmuniter currit inter negotiatores absque dolo & fraude, attentis circũstantijs loci & temporis, & abundantia uel penuria pe- D cuniæ. Propter hæc argumenta videtur quibusdam Theologis doctissimis, quòd non sit improbabilis sententia Caietani. Nobis tamen semper visa est durissima, vbi non fuerit periculum recuperandi illa debita acerba. Et arguitur primò contra illam. Si ius illud quod habet Paulus ad recuperandum 100. est vẽdibile pro minori pretio de præsenti, sequitur, quòd ipsemet Petrus debitor possit emere pro minori pretio illud ius; consequens videtur magnum inconueniens: quia pro nonaginta datis anticipata solutione eripit se ab obligatione reddendi 100. Alij qui concedunt consequentiam & admittunt consequens secundum sententiam Caietani. Alij verò as- E signant differentiam inter illos contractus: quia Petrus debitor, est obligatus ad totum debitum soluendum, vnde datis modo nonaginta, non eripitur ab illa obligatione propter anticipatam solutionem: at vero Ioannes ille, non tenebatur Paulo creditori; quò fit, vt possit dare liberè Paulo creditori nonaginta pro iure quod habet ad illa 100. Arguitur tamen secundò contra sententiam Caietani, quia illa in practica præbet multam occasionem palliandi vsuras; poterunt enim facilè fingi debita acerba, & sub isto titulo fieri multi contractus vsurarij, saltim virtualiter & implicitè.

Sed arguitur tertiò. Magis efficaciter & metaphisicè contra istam sententiam. Illud ius quod habet Paulus ad 100. reuera valet 100. ergo iniquum est emere pro nonaginta. Antecedens probatur. Nam quando ipse Paulus vendidit merces suas pro 100. in futurum soluendas, iusto pretio vendidit; (Hoc

enim

enim præsupponimus, & quòd debitum non habet aliam acerbitatem nisi temporis,) ergo æqualitas est inter ius quod ille habet ad suas merces, & inter ius quod acquirit ad illa 100. in futurum soluenda. Sed ius quod habebat ad merces valebat 100. ergo ius qd acquirit valet 100. Confirmatur. Quia in contractu mutui hæc est æqualitas, quòd pro 100. quæ mutuat Petrus Paulo teneatur Paulus reddere alia 100. Ergo inæqualitas est quod Ioannes emat illud ius à Petro pro minori pecunia, scilicet pro nonaginta. Neque valet dicere, ꝙ Ioannes non emit 100. pro 90. Sed ius ipsum quod habet Petrus ad illa 100. quod quidé ius debilitatem est in eo, quòd ipse Petrus ipso facto, ꝙ mutuauit, obligauit se non petere illa 100. usque ad statutum tempus: cum igitur Ioannes velit nũc subintrare illam obligationem & eripere Petrum ab illa: meretur quòd minatur sibi aliquid denumerata pecunia de præsenti, dum emit ius ad recuperandũ illa 100. Non inquam valet illa responsio: quia pari ratione possemus dicere, quòd ipsemet Petrus à principio dum mutuabat Paulo 100. poterat exigere ab illo aliquod lucrum, propterea ꝙ ipse Petrus se libere subijciebat illi obligationi non petendi. Deinde. Ius illud ad recuperandum 100. à Paulo secundũ se toto illo tẽpore expectationis inutile prorsus est: sed totus eius valor desumitur ex illis 100. quæ soluẽda sunt translacto tempore, ergo neque plus neque minus valet, quàm illa 100. nisi sit periculum recuperandi: neque est alia acerbitas in illo iure quam expectatio temporis.

Arguitur quarto contra eandem sententiam Caietani. Sequeretur ex illa, quòd duo socij possunt licitè ditari ex alienis sub spe illius contractus emptionis solutionis acerbæ. v.g. sunt Ioannes & Paulus socij, & Paulus emat ab alio tertio merces ꝓ 100. iusto quidem pretio, expectata tamen solutione usque ad annum: tunc accedat Ioannes & emat ab illo tertio pagam illam acerbam pro 90. & rursus ipse Ioannes emat ab eodem tertio alias merces pro 100. expectata solutione ad annum, & tunc accedat Paulus & emat illam pagam acerbam pro 90. atque ita poterunt Petrum expilare & ditari.

PRO decisione ergo sit nobis prima conclusio: Quando non est periculum recuperandi talia debita, neque faciendæ sunt expensæ in recuperatione illorum est iniqua emptio: si fiat pro minori pretio, quàm constent & sonent ipsa debita. Hanc conclusionem probat tertium argumentum cum sua confirmatione. Est enim inæqualitas inter pretium, & rem venditam: vnde emptor tenebitur ad restitutionem.

Secunda conclusio. Huiusmodi iniquitas est virtualiter vsura palliata. Probatur. Nam virtualiter & æquiualenter ipse emptor Ioannes, quasi mutuat pecunias Petro scilicet nonaginta de præsenti, ut in futuro accipiat 100. Neque valet respondere, quòd ipse Petrus non manet obligatus reddere illa 100. de futuro, quod erat de ratione mutuatarii, ac proinde nulla est ibi ratio mutui neque vsuræ. Hæc inquam responsio non valet. Nam perinde est æquiualẽter, quod ipse Petrus manet obligatus ad reddendũ 100. uel quòd det potestatem suam ad recuperandum illa 100. in tempore futuro: ergo est illic æquiualenter ratio mutui. Confirmatur. Si Petrus in eodem casu, nollet se obligare ad reddendum illa 100. in tempore futuro pro 90. receptis de præsenti, nihilominus daret Ioanni fideiussoré qui se obligaret ad reddendum illa 100. tunc profectò ille contractus habet rationem mutui: sed idem est dare Ioanni ius, quod habet certum ad recuperandum illa 100. atq; si daret fideiussorem: ergo vtrobiq; est ratio mutui, saltim virtualis: ac proinde vsurarius est ille contractus & nobis certè improbabilis sententia Caietani.

Tertia conclusio. Nihilominus si quis bona fide sequutus sententiam Caietani & aliorum emit pagã acerbam minori pretio: neque peccabit neque tenebitur ad restitutionem, sed poterit prudens confessarius dissimulare factum præteritum & admonere ne de cætero id faciat: alioquin quærat alium confessarium, nisi forte ipse sit proprius parochus erga qué ipse pœnitens ius habet, ut audiat confessionem suã & tunc tenebitur confessarius illum absoluere sequutus opinionem probabilem. Ratio istorum est: quia in dubijs melior est conditio possidentis: ergo ipse pœnitens qui iam possidet lucrum, non tenetur restituere; siquidem dubium est, an sit licitus ille cõtractus uel non, & rursus ipse pœnitẽs habet ius acquisitum erga confessarium, qui non est proprius, si iam audiuit eius confessionem: at uero erga proprium habet ius, vt audiat: vnde vterque in prædicto casu tenebitur absoluere pœnitentem, etiam si sequatur nostram sententiam speculatiuè; eo ꝙ ipse pœnitens non tenetur illi credere neque capax est tantæ subtilitatis doctrinæ, ad distinguendum rationé mutui & vsuræ in tali contractu.

Secundus titulus sumitur ex ratione lucri cessantis, vel damni emergentis. De quo titulo plura dicemus in quæstione sequenti, artic. 2. nunc autem breuiter sit conclusio. Licitum est uenditori carius vendere expectata pecunia, quando reuera erat uenditurus numerata pecunia: & ex eo quòd uendit, sequitur illi aliquod damnum, uel cessat aliquod lucrum. Ratio est, quia licitum est uenditori seruare se indẽnem, quando solicitatur ab emptore vt vendat expectata pecunia. Ita docet Diuus Thomas in articul. 1. supra. Magister Soto lib. 6. de Iustitia & iure. quæstione. 4. articulo. 1. quamuis concedat, quòd in tali casu licitum est venditori amplius accipere quàm sit iustũ rei pretium propter damnum emergens: non tamen propter lucrum cessans. Sed tamen non probat efficaciter istam sententiam, & est singularis in illa; omnes enim conueniunt in hoc quòd ratione lucri uel cessantis, in prædicto casu, licitum est uenditori aliquid amplius exigere, quàm sit aliàs iustum pretiũ. Obseruandum est tamen attente à confessariis, an iste titulus sit fictitius: multi enim ex negotiatorib. dicunt, quòd poterant ipsi pecunia præsenti amplius negotiari & amplius lucrari. Hæc enim excusatio nulla est, quando ipse negotiator habet tantam copiam mercium, quòd partium oportet vẽdere ad creditum, partium numerata pecunia; uel etiam habet tantam copiam pecuniæ, quòd non erat impensurus totam in negotiationes suas, sed semper seruat aliquid in deposito.

Tertius titulus est, periculum cui uenditor se exponit dum uendit merces suas homini malę fidei, quod uulgo dicitur, *mala dita*,

DVBITATVR ergo sextò, An quando re uera est tale periculum, & prudenter timetur, uel ꝙ erunt faciendæ expensę in recuperatione pretii, aut quòd omnino peribit pretium: licitum sit venditori aliquid amplius iusto pretio exigere, quando fit contractus expectata pecunia?

Arguitur primò pro parte negatiua, ex cap. nauiganti. de vsuris, ubi definitur, quòd est vsurarius mutuator qui recipit aliquid vltra sortem: ea ratione ꝙ suscipit in se periculum mutui, sed in casu posito, ille uenditor exigit aliquid vltra sortem ea intentione, quia suscipit in se periculum mutui implicitè: ergo vsurarius est.

Arguitur

Arguitur secundò. Venditor non potest exigere aliquid præter damnum & detrimentum, quod sequitur ex ipsa venditione secundum se: sed tale periculum non sequitur ex ipsa venditione secundum se, sed quia ipse voluntariè se committit tali periculo, poterat enim exigere fideiussorem si emptor nõ erat bonæ fidei, vel paciſci cum illo de soluendis expensis faciendis in recuperatione pretij, vel etiam quòd si nõ solueret definito tempore, aliquid amplius solvat: ergo si venditor hęc omnia omittit, deputet negligentiæ suæ periculum quod sequitur, & non faciat venditionem iniquam & iniustam.

Arguitur tertiò. Emptor non tenetur liberare vẽditorem isto metu & periculo aliter quàm soluẽdo statuto tempore, vel dando illi fideiussorem: ergo vẽditor inique exigit aliquid amplius quam iustum pretium ratione talis periculi.

Sed pro parte affirmatiua arguitur primò. Venditor licitè potest deducere in pactum damnũ emergens, ut dictum est; sed ex tali uenditione emergit sibi damnum, eo quòd manet in periculo & metu amittẽdi bona sua: ergo hac ratione poterit aliquid amplius exigere.

Arguitur secundò. Centum ducati expositi verè periculo, minus æstimantur à uiris prudentibus, ita ut licitum sit emere illos pro nonaginta vel octuaginta: ergo venditor incurrit damnum cum exponit merces suas tali periculo, ita ut iam non ęstimẽtur tanti quanti si haberet illas apud se.

Tertiò. Aliquis fideiussor poterit aliquid exigere pro fideiussione, eo quòd exponit se periculo soluẽdi capitale; ergo etiam ipse uenditor poterit idipsum exigere: quia se exponit æquali periculo.

Propter argumenta prædicta, quidam tenent partem negatiuam, quidam uerò affirmatiuam. Affirmatiuam tenet Ioannes de Medina vbi supra, negatiuam tenet Soto vbi supra.

PRO decisione sit prima conclusio. Venditor licitè potest deducere in pactum ultra iustum pretiũ rei uenalis, expensas faciendas in recuperatione debiti. Ratio huius est: quia in tali casu reuera est dãnum emergens venditori, qui propriis expensis recuperat iustum pretium; ergo poterit illas in pactũ deducere, ut seruet se indemnem.

Secunda conclusio. Ratione uero periculi & metus recuperandi pretium, non potest uenditor aliqd amplius exigere ab emptore quàm iustum pretium. Hanc probant argumenta facta pro parte negatiua. Et præterea probatur. Quia non est medium ordinatum & proportionatum ad tollẽdum periculum & metum, quòd emptor promittat se daturum 100. pro re quæ valet 90. quoniam ipsamet 100. manent in eodem periculo. Dixi tamen ab eodem emptore nõ posse venditorem amplius exigere: quia si quidam alius tertius solicitaret venditorem, ut venderet ad creditum homini malæ fidei, licitum esset venditori exigere ab illo solicitatore aliquid pretij, maximè numeratæ pecuniæ: propterea quòd uendit tali homini ad creditum.

Ad argumenta partis affirmatiuę, quatenus militant contra istã conclusionem respondetur. Ad primum, quòd illud periculum non est damnum emergens præter ipsum iustum pretium quod manet in periculo: cui periculo sufficienter satisfacit emptor, si postea soluat iustum pretium definito tempore. Et hoc quidem uerum est quantum est ex parte contractus; cæterum si emptor sit homo malæ fidei: tunc venditor petat fideiussorem, uel non vendat; quòd si vendiderit: sibi imputet tale periculum. Ad secundum patet ex dictis. Dicimus enim, quòd venditor

A voluntariè & imprudenter se exponit tali periculo: neque esse medium ordinatum vt se eripiat à tali periculo, quod exigat aliquid amplius quàm sit iustum pretium.

Ad tertium negatur consequentia. Non enim est eadem ratio de fideiussore & de ipso vẽditore. Quia ipse fidei iussor nullum expectabat commodum ex contractu venditoris, & dum fidei iubet exponit se periculo soluendi capitale pro homine malæ fidei: & ideo potest exigere aliquid pretij tàm à venditore, quàm ab homine malæ fidei. At vero ipse venditor expectat commodum ex venditione: unde ęquum est, vt se exponat tali periculo, vel petat fide-
B iussorem.

Quartus titulus est, quando venditor seruaturus erat merces vendendas in tempore futuro, in quo carius erant valituræ: vel asportaturus erat illas in alium locum, vbi carius venderentur, v. g. erat asportaturus triticum ad locum vbi non est pragmatica.

DVBITATVR ergo septimò. An ratione huius tituli, possit venditor amplius exigere quàm sit iustum pretium rei de præsenti? Et idem proportionabiliter quærimus de emptore, an possit emere merces vilius quàm de præsenti valeant: propterea quod recepturus erat illas merces tempore
C quo vilius sunt valituræ? & quoniam iste titulus magnam habet affinitatem cum secundo titulo de damno emergente & lucro cessante: Respondetur breuiter. Venditor potest iustè ratione huius tituli vendere carius merces quàm valeant de præsenti: siue vendat numerata pecunia siue expectata. v. g. seruaturus erat Petrus triticum suum reuera ad vendendum mensem Maij: quo tempore prudenter iudicatur carius valiturum; poterit de præsenti carius vendere quam nunc valeat. Ista conclusio definitur cap. Nauiganti. de vsuris. Et ratio est: quia venditor potest se indemnem seruare quando solicitatur ab emptore.

D Secunda conclusio. Emptor similiter poterit iustè emere merces tradendas in futuro siue numerata siue expectata pecunia: eo pretio quo sunt valituræ quando tradendæ sunt, etiam si sit vilius quàm de præsenti currat. Hæc conclusio similiter est definita in dict. cap. Nauiganti. Et ratio est: quia merces æstimantur humano iudicio, secundum quòd veniunt in vsum hominum; ergo cum illæ merces nõ veniant de præsenti in vsum hominum: iustũ pretium erit quo æstimabuntur pro illo tempore quando tradendæ sunt. Et ista conclusio cum sua ratione notanda est pro his quę dicenda sunt in vltimo titulo.

E Nota tamen, quòd prædictus contractus dupliciter potest fieri. Primò, non determinando pretiũ de præsenti sed remittendo in futurum qualecumque fuerit quando tradendæ sunt merces: & iste modus est planissimus absque scrupulo. Secundo modo potest celebrari iste contractus ad arbitrium boni viri, habita ratione circunstantiarum loci & temporis: & tunc iustum pretium poterit taxari secundũ quãdam mediocritatem: ita vt vtraque pars maneat in æquali periculo & in æquali commoditate secundũ spem. v. g. si possibile est secundum prædictas circunstantias humano more, quòd mense Maij valeat triticum 14. argenteis: possibile etiam est, quòd valeat 12. tunc æqualis conuentio erit si fiat contractus pro 13.

Quintus titulus est, quando merces non erant seruandæ à venditore in futuro: sed tamen tempore solutionis expectatæ, carius erant valituræ secundum æstimationem hominum.

DVBITATVR ergo octauò. An in tali casu liceat vendere carius expectata pecunia quàm de pręsenti valeant merces? Pro parte affirmatiua arguitur primò ex cap. In ciuitate de vsuris. vbi Alex. III. dicit, quòd si piper & cinnamomum valet numerata pecunia quinque libris, potest venditor expectata pecunia vendere sex libris, dummodo dubiũ sit, merces illas tempore solutionis plus minusuè esse valituras. Sed tamen communis solutio ad istud cap. esse solet, quòd Pontifex intelligit quando merces essent seruandæ in futurum vendendæ. Sed contra istam intelligentiã arguitur tripliciter. Primò, quia Alex. III. ibi absolutè loquitur. Secundò, quia quãnis Greg. IX. in d. c. Nauiganti, ponat illam exceptionem, scilicet, si venditor seruaturus erat merces in illud tempus quo carius erant valituræ: tamẽ casus cap. In ciuitate distinctus est à casu cap. Nauigãti; quod patet, quia casus cap. In ciuitate habet speciẽ vsuræ, vt ibidem dicit Pontifex: at vero casus cap. Nauiganti. iustissimus est: neque habet speciem vsuræ, ergo est distinctus, ac p consequens exceptio facta in cap. Nauiganti, non potest applicari capitulo In ciuitate. Tertiò arguitur à simili. Licitum est emere vilius numerata pecunia, quã tunc valent merces de præsenti, quãdo verosimiliter creditur, quòd tempore quo tradendę sunt merces vilius sunt valituræ, vt diximus in titulo præcedenti, cõclusione. 2. Ergo viceuersa licitum erit vendere modo carius expectata pecunia: quando tempore solutionis verosimiliter creditur quòd merces carius sunt valiturę.

Propter hæc argumenta Caieta. q. seq. articu. 2. tenet contra communem intelligentiam cap. In ciuitate. Idipsum dicit in summa verbo vsura exterior. Arbitratur enim distinctum esse casum vtriusq; capiti: pro cuius intelligentia distinguit: Nam prorogatio temporis solutionis dupliciter potest considerari & fieri: Primò vt ipsa prorogatio sit actio distincta à contractu venditionis, ita sanè vt intelligatur venditio iam perfecta per traditionem rei, & deinde ratione expectationis tẽporis solutionis aliquid amplius exigatur: & isto modo contractus est vsurarius. Altero modo ipsa prorogatio poterit considerari vt complens contractum venditionis; ita sanè vt non antea intelligatur perfecta venditio: nisi pro tempore solutionis pecuniæ: & isto modo vendere licitũ esse ait carius merces quàm nunc valeãt: si tempore solutionis creduntur carius valituræ. Et iste inquit est casus cap. In ciuitate. Ratio Caietani esse potest ex doctrina illius, quòd venditio non est perfecta & completa vsque ad tẽpus solutionis; sed si fieret tempore solutionis esset licita & iusta: ergo etiam modo contractus ille qui fit ex nunc pro tunc erit licitus & iustus. Hanc sententiam Caietani nõ probat Soto lib. 6. de Iustitia quæst. 4. arti. 2. sed neque omnino improbat illam.

Nihilominus nobis videtur simpliciter reprobanda sententia, & ponimus conclusionem. Ille cõtractus est illicitus & vsurarius. Probatur primò. Quia sententia Caietani est contra omnium Doctorũ decreta & contra cõmunem intelligentiam cap. in ciuitate. Deinde, quia fundamentum Caietani nullũ est, quod probatur. Quia venditio perficitur quando res traditur emptori tamquàm domino illius, etiam si expectetur solutio in futurum; ergo fundamentũ Caietani nullum est: & implicat contradictionem dicere, quòd venditio non est perfecta, & q emptor maneat dominus rei, ita vt sibi stet aut pereat; ergo fictitium est dicere q illa venditio fit ex nunc p tũc *como entonces valiere*: nam reuera perficitur nunc cum res traditur: & secundum communem omniũ

A sensum dicitur, quòd res illa iam est vendita ad creditum. Confirmatur à simili. Si Episcopus vendat alicui beneficium & statim tradat, expectet autem solutionem in futuro; iam est perfectè simoniacus & incurrit omnes pęnas iuris vt ipse Caietanus cõcedit infra quæst. 100. at verò si viceuersa Episcopus recipiat statim pretium p beneficio tradendo in futurum, non est perfectè simoniacus nisi mentalis, nec incurrit pęnas iuris donec tradat beneficium. Et ratio est, quia reuera nondum vendidit beneficium donec tradiderit illud: ergo simili modo, venditio rei temporalis tunc substantialiter perficitur, quãdo res traditur, siue expectata siue numerata pecunia.

B Tertiò. Quia ex sententia Caietani sequeretur, qđ qui non erat seruaturus merces suas in futurum: licitè posset carius illas vendere, quàm qui erat seruaturus ad tempus quo carius erant valituræ. Probatur sequela. Nam q erat seruaturus, tenetur minuere de pretio tantum, quantum ipse erat impensurus in seruandis mercibus, & quantum erat periculi in illarum conseruatione: At uerò qui non erat seruaturus nullas expensas facturus erat, ac pinde carius poterit vendere. Ad argumentum in oppositum ex cap. In ciuitate bene responsum est illic in argumento. Ad primam replicam respondetur, quòd Gregorius IX. explicuit illud caput in alio cap. Nauiganti:

C Neque est distinctus casus secundum speciem quantum attinet ad rem præsentem secundum rationem vsuræ vel non usuræ: Vnde ad secundam replicam respondetur, quòd poterit etiam palliari vsura in casu cap. Nauiganti, si venditor fingit se seruaturum & non erat seruaturus merces. Ad tertiam replicã negatur consequentia. Differentia est manifesta: quia venditio perficitur quando res traditur, non autem perficitur quando traditur sola pecunia, etiam si fiat pactum in futurum tradendi rem.

Sextus titulus est specialissimus in quoddam genere mercium, non solum propter modum vendẽdi in magna quantitate: sed etiam quia omnes illæ

D merces vel quasi omnes, venduntur expectata pecunia. Vt v. g. sunt tapetes qui deferuntur de Flandria ad portum, vel etiam Pissus quod Hispanè dicitur Olanda & id genus mercium quæ deferuntur ad portum ad prouisionem totius Regni.

DVBITATVR ergo nonò. An licitũ sit vendere huiusmodi merces eodem tempore & loco cariori pretio expectata pecunia, quàm vendantur q̃dã merces ex illis numerata pecunia in parua quantitate? Pro parte negatiua arguitur primò. Iustum rerum pretium est illud, quod in præsenti æstimatur secundum communem vsum fori numerata pecunia; Sed quædam merces eiusdem speciei æquali-

E ter bonæ venduntur eodem tempore & loco viliori pretio: ergo illud est pretium iustum, & non illud alterum carius expectata pecunia. Arguitur secũdò. Si omnes illæ merces venderentur eodem tempore & loco numerata pecunia, proculdubio æstimarentur multo viliori pretio, ergo carius pretium qđ exigunt negotiatores propter expectationem temporis iniquum est. Arguitur tertiò. Nam si licitum est vẽdere has merces carius expectata pecunia, quàm numerata, ergo quanto ad longius tempus expectatur solutio, licitum erit tanto carius vendere.

Sed in oppositum est pro parte affirmatiua. Primò, Quia modus debitus per se in vendendis huiusmodi mercibus est, vt vendantur eo loco & tempore in magna quantitate: ex quo statim sequitur, quòd nõ possint vendi numerata pecunia, ergo iustum illarũ pretium non potest æstimari numerata pecunia, sed æstimandum erit expectata pecunia.

Argui-

Arguitur secundò. Si pretium iustum harũ mercium æstimandum esset secundũ ꝙ venduntur quędam ex ipsis de præsenti numerata pecunia: nemo vellet negotiari in huiusmodi mercibus, q̃a vix possęt lucrari factas expensas.

Arguitur tertiò. Si pretium iustum harum mercium deberet æstimari (vt quidam aiunt) ac si omnes illæ merces venderentur numerata pecunia eodem loco & tempore: sequeretur, quòd esset iniustum pretium illud quo modo de facto venduntur quædã merces ex illis numerata pecunia. Probatur sequela. Quia si omnes illæ merces venderẽtur numerata pecunia, necessario pretium deberet notabiliter vilescere propter abundantiam mercium, & raritatem emptorum: immò verò non esset numerus emptorum sufficiens ad tantam copiam emendam numerata pecunia, nisi in tantũ vilesceret pretium, quòd etiam pauperes inuitarentur ad emendum tapetes.

De hac difficultate sunt & fuerunt varia iudicia inter Magistros nostræ ætatis. Magister Soto olim dicebat, quòd iustum pretium harum mercium deberet æstimari, ac si omnes venderentur numerata pecunia: Idẽ asserebat Magister Cano Doctissimus: quos ego ore proprio consului de ista definitione. Sed postea Magister Soto libr. 6. de iustitia, quæstione. 4. articulo. 1. ad quartum, fatetur se diu ancipitem fuisse in hac re definienda: sed tamen ibi iam declinat in fauorem venditorum expectata pecunia: & ait, licitum esse in casu prædicto carius vendere expectata pecunia quàm numerata, & quòd illud ęstimatur iustum pretium quod currit expectata pecunia in mercibus tam magnę quantitatis: quod quidem probat argumento primo facto pro parte negatiua. Quam sententiã tenuerat olim sapientissimus Victoria communis præceptor huius scholæ. Alij verò Doctores semper persistunt asserentes iniquũ esse vendere carius expectata pecunia quàm numerata. Nihilominus aiunt, quòd in casu posito venditores licitè carius vendunt expectata pecunia quàm numerata, ratione lucri cessantis: eo quòd sunt perpetui negotiatores, & ideò patiuntur damnum in expectatione pecuniæ, quàm si haberent præ manibus, possent amplius negotiari & amplius lucrari.

Sed tamen hæc sententia sufficienter impugnatur argumentis factis pro parte affirmatiua. Deinde. Falsum est, quòd in casu posito sit verè lucrum cessans. Quia illi negotiatores non erant vendituri, immò neque poterant vendere numerata pecunia, ergo reuera non cessat illis lucrum.

PRO decisione notandum est, quòd pretiũ rei venalis dupliciter potest dici præsens. Vno modo dicitur præsens quod hic æstimatur à viris probis & prudentibus, etiamsi non statim & de præsenti physicè loquendo soluatur pretium: altero modo dicitur præsens quod statim de præsenti physicè loquendo soluitur.

Notandum est secundò, quòd pretium præsens priori modo est iustum pretium cuiuslibet rei venalis: pretium vero præsens secundo modo impertinenter se habet ad rationẽ iusti pretij: nam aliquãdo contingit vt cõiungatur cum illo, aliquando verò expectatur iustum pretium soluendum futuro tempore.

Nota tertiò, ꝙ ratio quare in emptione mercium de quibus loquimur, non potest statim repræsentari pecunia, ea est: quia pretium non potest colligi nisi ex ipsismet mercibus in alijs locis & temporibus vendendi: propterea quòd huiusmodi prouisio mercium defertur per totam prouinciam & per totum A Regnum, & ita ad arbitrium boni viri debet determinari tempus necessarium, intra quod huiusmodi merces possint minutatim vẽdi in alijs locis & colligi pecunia: vnde totum illud tempus debet reputari tamquàm pręsens respectu solutionis tantarum mercium. Explicatur hęc doctrina amplius. Si venditor ille magnus negotiator qui vehit tãtas merces nauibus, mitteret illos ministros suos per totũ Regnum vt minutatim venderẽt merces numerata pecunia: certè totum illud tempus quo expectaret vẽditor ille pecunias ꝓ mercibus suis, reputaretur pręsens tempus, & diceretur quòd ille vendit merces suas numerata pecunia: sic etiam æquiualenter quãdo B alij negotiatores emunt tales merces, considerãdi sunt quasi subordinati ministri illius magni negotiatoris: quamuis enim non sint omnino ministri, quia efficiuntur domini mercium quas emunt: sed tamen quòd attinet ad rationẽ præsentialitatis pretij soluendi, perinde sunt quasi ministri: sunt enim negotiatores necessario subordinati pro tantis mercibus expendendis.

Nota quartò, quòd forma quæ seruatur à viris ꝓbis & prudentibus in emptione harum mercium ea est, quòd primum taxetur pretium iustum secundũ æstimationem præsentem: deinde venditor & emptores conueniunt de tempore solutionis, quod quidem C determinandum erit maius, aut minus ad arbitrium boni viri: secundum quòd iudicabitur necessarium esse vt expendantur minutatim tales merces à negotiatoribus: & totum illud tempus debet reputari præsens, ac si solutio fieret numerata pecunia.

His ita constitutis sit prima conclusio. Licitum est in casu posito vendere illas merces carius expectata pecunia vsque ad prędictum tempus: quàm in præsenti uẽdũtur eędem merces numerata pecunia in parua quantitate. Hæc conclusio patet ex fundamentis præiactis & argumentis factis pro parte affirmatiua.

D Secunda conclusio. Non licèt vẽdere merces illas in magna quantitate carius quàm in præsenti æstimantur, etiam expectata pecunia. Ista conclusio probatur argumentis factis pro parte negatiua. Et istæ conclusiones extenduntur ad omnes alios magnos negotiatores, qui in alijs regionibus quàm in portu, vendunt merces in magna quantitate dummodo eædẽ merces non vendantur in magna quantitate numerata pecunia eodem loco & tempore; tunc enim iustum pretium omnium mercium erit illud quod currit numerata statim pecunia.

Tertia conclusio. Negotiator qui taxato semel E pretio prout in præsenti æstimatur, & determinato etiam tempore solutionis necessario ad expeditionẽ prædictarum mercium vt dictum est, uendiderit carius, eo quòd expectat ad longius tempus: vsurarius est. Hoc probatur eisdem argumentis pro parte negatiua factis, & proportionabiliter dicendum est de negotiatore qui emit uilius in magna quãtitate eodem tempore & loco, propterea quòd anticipat solutionem ante illud tempus necessarium, ut merces minutatim expendantur.

Ex dictis sequitur, quòd respectu diuersorũ emptorum, in prædicto casu bene potest determinari diuersum tempus maius aut minus, necessarium tamen vt merces expendantur minutatim: sed nihilominus tunc non debet uendere carius vni quàm alteri: propterea quòd vni est maius tempus necessarium ad expendendas merces quàm alteri: & totum illud reputatur præsens respectu solutionis.

Quarta conclusio. Qui pecunia numerata emunt

vilius eodem tẽpore & loco, quia minutatim emũt merces illas in parua quantitate; licitè & iustè emũt. Ratio est: quia illæ merces sunt vltroneæ, & ideò meritò vilescunt in illo loco: quia ipse venditor cõpulsus ne cessitate vt sustentet se in portu vendit illas in parua quantitate; & signum est ꝙ ille contractus est licitus; siquidem ille venditor illo pretio nõ venderet omnes merces quas habet. Denique probatur, Quia tunc est raritas emptorũ ad emendas illas merces minutatim numerata pecunia: neque est inconueniens quòd eodem tempore & loco sint duo distincta pretia: propter distinctum modum vendẽdi.

Quinta conclusio. Alij negotiatores qui postea easdem merces vendunt in singulis oppidis, nõ possunt illas cariori pretio vendere expectata pecunia quam numerata. Probatur. Quia tunc magna quãtitas illarum mercium venditur numerata pecunia; ergo inde accipienda est æstimatio iusti pretij.

Ad argumenta pro parte negatiua respondetur. Ad primum nego maiorem si intelligatur de mercibus quæ vt in plurimum venduntur in magna quãtitate, ac ꝓinde expectata pecunia quæ ex ipsis mercibus aliàs venditis debet colligi. Neque tunc incõuenit quòd in parua quantitate viliori pretio vendãtur eodem tempore & loco: quia tunc sunt merces vltroneæ.

Ad secundũ negatur consequentia. Quia illę conditionales non positæ in esse non constituunt pretium iustum: quia pari ratione sequeretur, ꝙ si aliquis habens magnam copiam frumenti, venderet minutatim pretio currenti secundum communem vsum fori: quòd ille esset iniustus. Probatur sequela. Nam si totum frumentum exponeret simul venditioni, certum est quòd pretium vilesceret propter copiam; ergo illę conditionales non faciunt iustum pretium.

Ad tertium respõdetur, quòd nos numquam cõcessimus, quòd formaliter loquendo ratione expectationis soluendæ pecuniæ: licitum sit carius vendere quam numerata concedimus autem quòd materialiter loquendo aliquando expectata pecunia, licitum est carius vendere quàm numerata propter alium iustum titulum: non solum ratione lucri cessantis vel damni emergentis: sed etiam propter modum vendendi in magna quantitate, quo vendũtur aliquæ merces necessario expectata pecunia, quæ ex ipsismet debet colligi alibi venditis in alio loco & tempore, & totum illud tempus necessarium ad talem expeditionem reputatur tempus pręsens moraliter loquendo pro illis mercibus.

DVBITATVR decimò & vltimò. An sicut est licitum vendere carius expectata pecunia quam numerata propter prædictum modum vendendi in magna quantitate: ita possit esse licitum aliquo titulo emere viliori pretio anticipata solutione ꝑꝑ modũ emendi in magna quãtitate, vel alia quauis rõne?

Arguitur primò pro parte affirmatiua. Ex communi vsu negotiatorum lanarum, qui emunt illas à pastoribus mense Octobris, aut Nouembris anticipata solutione; multo viliori pretio, quàm sunt valituræ mense Aprilis, aut Maij: quando tradentur, v. g. emunt mense Octobris. 30. argenteis arrobam vnam lanæ, quæ quidem quando tradenda est æstimabitur quadraginta argenteis. Sed durissimũ esset condemnare multitudinem talium negotiatorum, ergo signum est, quòd est aliquis titulus iustificans talem contractum.

Arguitur secundò. Negotiatio lanarum necessaria est Regno Hispaniæ multipliciter: nõ solum ad faciendos pannos pro vestibus, sed etiam vt asportentur in Flandriam ex quibus illic conficiantur tapetes & in Hispaniam remittantur: sed talis negotiatio fieri non potest nisi magna copia lanarũ ematur & vendatur ante ouium attonsionem, ad hoc vt negotiatores certi ꝙ habituri sunt illas illo tempore, præparent se & ministros suos ad lauandum & componendum illas merces: ergo licitum erit emere mense Octobri viliori pretio, quod quidem pro tunc æstimatur iustum.

Arguitur tertiò. Multitudo venditorũ meritò solet esse causa minuendi pretium rerum venaliũ: sed mense Octobri & Nouembri, plurimi pastores vẽdunt lanas anticipata solutione lanarum, quas tradituri sunt mẽse Aprili, aut Maio: ergo meritò mẽse Octobri viliori pretio æstimantur. Confirmatur, Quia tunc videntur esse quasi merces vltroneæ propter necessitatem pastorum ad soluendum pastum gregum.

Arguitur quartò. Nam quod tempore traditionis lanarum pluris æstimentur, causa est raritas merciũ: eo ꝙ iam maxima pars vendita fuerat anteriori pretio, ergo iustũ pretium quod soluitur anticipata solutione, non debet regulari per illud pretium quod currit tempore traditionis lanarum. Probatur consequentia. Quia si iam non essent venditæ lanæ, ꝓfectò vilius æstimarentur tempore attonsionis: eo quòd esset magna copia mercium. Et confirmatur. Non enim videtur iustum, vt maxima pars merciũ venalium sequatur pretium minimæ partis: sed minima pars lanarum venditur tempore attonsionis: ergo lanæ quæ venduntur mense Octobri, aut Nouembri, non debent sequi pretium lanarum quæ venduntur mense Maio.

Quintò arguitur. Merces istę lanarum habent ex natura sua, quòd sumptus pascendi greges ex ipsa lana nutrienda colligantur, ergo cum tempus soluendi pastum sit priusquam tempus attõdendi oues: sequitur, ꝙ pretium iustum lanarum debeat ęstimari & iudicari pro tempore solutionis pastus, quando lanæ venduntur anticipata solutione.

Vltimò. Idem modus emendi permittitur & est in vsu in emptione piscaturæ marinæ anticipata solutione viliori pretio: eo ꝙ piscatura non posset seruari nisi iam essent certi emptores, & soluissent aliquod pretium pro expensis piscatorum, ergo pari ratione iustus erit ille cõtractus lanarum. De hac difficultate sunt duæ sententię. Altera est Magistri Soto libro. 6. de iustitia, quæst. 4. articu. 1. ad 4. vbi tenet partẽ affirmatiuam ꝑꝑ quintum argumentum quod fecimus: sed adijcit conditionẽ, dũmodò absit fraus, scilicet, ꝙ nõ fiat solutio anticipata solutione nisi per tres vel quatuor menses ante attonsionem ouium, aut saltem fiat intra annũ traditionis lanarum: nam si fiat antea viliori pretio, erit emptio vsuraria. Altera sententia est Ioannis de Medina in lib. de restitutione quæst. 88. cap. 6. vbi reprobat omnino talẽ contractum emptionis rationibus communibus, quibus reprobari solet emptio quę fit viliori pretio propter anticipatam solutionem.

Pro intelligentia huius difficultatis, oportet examinare factũ ipsum qđ facile variatur ꝓ diuersitate temporũ. Etenim qñ scripsit Soto & Ioannes de Medina, ita contingebat in contractibus hmõi merciũ, ꝙ omnes lanæ quæ attondebantur mense Aprili, ferè omnes iam venditæ erant anticipata solutione, saltim mense Decembri: pauci aũt pastores diuites reseruabant venditionẽ ad mensem Aprilem, aut Maium. Ratio aũt facti erat: quia tunc erãt plurimi emptores lanarũ qui transmittebãt illas in Flandriã, ita sanè vt nulla vellera lanę remanebant apud pasto

res

res exposita venditioni. Nunc autem in nostris temporibus non ita se habent res. Quoniam propter quotidiana bella in Flandria, & propter pericula piratarum, non est tam frequens ille contractus & negotiatio lanarum: sed omnino superest apud pastores magna multitudo vellerum: ita vt vendantur postea etiam in mense Decembri, partim numerata pecunia partim expectata.

Nunc igitur si loquamur de priori illo tempore, sit prima conclusio. Probabilis est sententia Magistri Soto propter argumenta pro parte affirmatiua. Etenim ratio quare tempore traditionis lanarum, quę venditæ fuerant anticipata solutione, aliæ lanę uendantur cariori pretio numerata pecunia, erat quia tūc erat raritas mercium & frequentia emptorum, quæ ratio erat quasi per accidens respectu iusti pretij lanarū quæ venditæ fuerant in maxima quantitate anticipata solutione. Huic sententiæ adhærent multi viri docti ex nostra familia Prædicatoria.

Nihilominus sit secunda conclusio. Eodem ipso tpe mihi probabilius est, ꝙ illa emptio est iniqua & vsuraria. Probatur primò. Nam pari ratione ex opposita sententia sequeretur, licitum esse emere quocūque fructus terræ ab agricolis patientibus necessitatem, uiliori pretio quàm sint valituri tpe traditiōis. Probatur sequela. Quia eadem est ratio vtriusq; contractus. Præterea. Talis contractus habet manifestam speciem vsurę; nam continet implicitè mutuum ex quo mutuator lucrum recepturus est. v. g. pro 30. datis de præsenti recepturus est 40. tpe attonsionis lanarum. Quod si aliquis dicat, ꝙ modo pastor non vendit immediatè lanas qn̄ recipit numeratam pecuniam, sed vendit obligationé reddendi certam quantitatem lanarum tempore attonsionis, Ista tamen solutio non sufficit. Quoniam obligatio ad reddendum 40. valet 40. emptor autem dat triginta: ergo vsurarius est, ac si mutuaret 30. recepturus 40. Et denique. Nulla ratio est sufficiens ad excusandum hmōi contractum ab vsura: ergo cum habeat speciem vsuræ vsura est. Antecedens probabur soluendo argumenta sententiæ affirmatiuæ, & simul proferendo nouas rationes, quibus ille contractus probatur vsurarius.

Ad primum enim respondetur, ꝙ illa consuetudo est iniqua sicut aliæ multæ in republica: quāuis aliquādo excusentur negotiatores authoritate Doctorum quos consulunt; aliquando verò non excusantur: quia nolunt cognoscere ueritatem, sed affectāt ignorantiam ne faciant restitutionem.

Ad secundum argumentum negatur consequentia. Nam tunc tpis dupliciter fieri poterat talis negotiatio lanarum. Vno modo emendo eas expectata ēt pecunia ad tempus traditionis lanarum, eodem pretio quo tunc erant valituræ: altero modo numerata pecunia & anticipata solutione, eodem pretio quo erant valituræ tempore traditionis.

Ad tertium respondetur, ꝙ multitudo venditorum in casu posito superabatur à multitudine emptorum qui diligentissimè quærebant lanas emēdas anticipata solutione viliori pretio: quapropter illa multitudo venditorum non minuebat pretium iustum: sed necessitas pastorum erat in causa vt quærerent pecunias quasi ad vsuras: vnde q̄uis appellare tur ille contractus emptionis, non tñ erat reuera vēditio q̄tum ad substātiam: quia non tradebātur merces.

Ad confirmationem respondetur, ꝙ propriè loquendo non sunt merces vltroneæ. Primò quidem, quia sunt plurimi emptores quærentes eas. Deinde, quia reuera ꝓ tunc illæ merces non sunt in actu sed producendæ erant in ipsis gregibus: quapropter vēditores

A de præsenti nihil tradunt, nisi obligationé tradendi lanas eo tpe, quo carius sunt valituræ. Quapropter quemadmodum si quis alius negotiator emeret illam obligationem tradendi quadraginta, tpe attonsionis, pro triginta de præsenti numeratis, erit vsurarius: ita erit vsurarius qui dicitur emere lanas valituras quadraginta, pro triginta numeratis de pñti.

Ad quartum respōdetur, ꝙ in illo casu ratio quare pretium augebatur tpe attonsionis, non erat solū raritas mercium venalium: sed etiam multitudo emptorum, ita sanè vt si nullæ merces venditę fuissent anticipata solutione; nihilominus tunc pretium augesceret propter multitudinem emptorum.

B Ad confirmationem respondetur, primò quidé, ꝙ non satis constabat an maxima pars lanarum venderetur anticipata solutione. Etenim pastores pecuniosi non vendebant anticipata solutione. Deinde pastores minus diuites non vendebant nisi tantum lanarum, quantum opus erat ad pastum gregis soluendum. Sed demus ita esse, ꝙ mēse Nouembri vel Decembri venderetur maxima pars lanarum: nō inde sequitur, ꝙ pretium iustum sit illud quod soluebatur anticipata solutione. Nam cadē ratione sequeretur, ꝙ si quis vēderet eodem tpe & loco lanas tradendas mense Iunio, eo pretio quo tunc essent valituræ: ꝙ ille contractus esset iniquus ex parte vendē-
C tis. Patet sequela. Quia secundum alteram opinioné, minima quantitas deberet sequi pretiū maioris quātitatis quæ vendebatur anticipata solutione. Consequens autem esse falsum manifestissimum est: qm̄ ille contractus ab omnibus approbatur tāquam iustus expectata solutione eo pretio quo merces valituræ sunt tempore traditionis, vt diximus titu. 4. cōclusione, 2. & ōtra 5. argumento. 2. contra Caietanū.

Ad quintum argumentum respondetur, negādo consequentiam. Quia pari ratione sequeretur vt diximus, licitum esse emere fructus terræ futuros viliori pretio, cum obligatione tradendi tēpore quo carius sunt valituri. Similiter licitum esset emere à
D pastoribus carnes gregis viliori pretio anticipata solutione: quam sint valituræ tempore traditionis.

Ad sextum negatur consequētia. Neque enim est eadem ratio. Primò quidem, quia piscatura conseruari non potest nisi præsto adsint emptores qui illā recipiant quam antea emerant, siue expectata siue numerata pecunia. At verò lanæ optimè conseruantur. Deinde est differentia: quoniam eodem pretio emitur piscatura ante piscationem eodem tempore & loco numerata pecunia & expectata solutione. At verò lanæ non eodem pretio emuntur numerata pecunia & expectata solutione. Cōcludamus igitur, ꝙ regula communis est, vt contractus emptio-
E nis & venditionis viliori pretio anticipata solutione quàm expectata, est vsurarius ex parte ementis; vt docet D. Thom. quæstione. 78. artic. 2. ad septimū, nisi vbi fuerit aliquis titulus manifestus eorum quos approbamus. v. g. lucri cessantis & dāni emergētis.

Vltima conclusio. Si loquamur de ipso facto nostris temporibus, venditio quæ fit lanarum ad creditūm cariori pretio numerata pecunia quàm expectata; iniqua est & vsuraria. Ratio est manifesta, quia nūc de facto est magna multitudo vellerū lanæ apud ipsos pastores, q̄ vendunt numerata pecunia mense Octobri, Nouembri, & Decembri, viliori pretio, q̄ expectata solutione. Constat autem ꝙ regula iusti preoꝫ est communis vsus fori, quando ipsæ merces traduntur numerata pecunia in magna quantitate; & idcirco si cariori pretio vendantur expectata pecunia, tunc vsurarius implicitè est iste contractus. Et hæc de ista quæstione dicta sufficiant.

QVAESTIO LXXVIII. De Vſura.

DEinde conſiderandum eſt de peccato vſurę, quod committitur in mutuis. Et circa hoc quęruntur quatuor.

ARTICVLVS PRIMVS.

Vtrum accipere vſuram pro pecunia mutuata ſit peccatum.

3. diſt. 37. art. 6. Et mal. q. 13 art. 4. Et quol. 3, artic. 19. & opuſ. 73. c. 4 & 15.

AD Primum ſic proceditur. Videtur, quòd accipere vſuram pro pecunia mutuata non ſit peccatũ. Nullus enim peccat ex hoc, quòd ſequitur exẽplum Chriſti. Sed Dominus de ſeipſo dicit, Luc. 19. Ego veniens cum vſuris exegiſſem illam, ſcilicet pecuniam mutuatam. Ergo nõ eſt peccatum accipere vſuram pro mutuo pecunię.

2. Pręterea. Sicut dicitur in Pſalm. 18. Lex Domini immaculata: q̃a ſcilicet peccatum prohibet. Sed in lege diuina conceditur aliqua vſura: ſecundum illud Deutero. 23. Non fœnerabis fratri tuo ad vſuram, pecuniam, nec fruges, nec quamlibet aliã rem, ſed alieno. Et quod plus eſt, etiam in pręmium repromittitur pro lege ſeruata, ſecundum illud Deuter. 28. Fœnerabis gẽtibus multis, & ipſe à nullo fęnus accipies. Ergo accipere uſuram non eſt peccatum.

3. Pręterea. In rebus humanis determinatur iuſtitia per leges ciuiles. Sed ſecundum eas conceditur uſuras accipere. Ergo uidetur non eſſe illicitum.

4. Pręterea. Prętermittere conſilia nõ obligat ad peccatum. Sed Lucæ. 6. inter alia conſilia ponitur, Date mutuum, nihil inde ſperantes. Ergo accipere uſuram nõ eſt peccatum.

5. Pręterea. Pretium accipere pro eo, quod quis facere non tenetur, non uidetur eſſe ſecundum ſe peccatum. Sed non in quolibet caſu tenetur pecuniam habẽs

A eam proximo mutuare. Ergo licèt ei aliquando pro mutuo accipere pretium.

6. Pręterea. Argentum monetatum & in uaſa formatum, non differt ſpecie. Sed licèt accipere pretium pro uaſis argenteis accommodatis. Ergo etiam licèt accipere pretium pro mutuo argenti monetati. Vſura ergo non eſt ſecundum ſe peccatũ.

7. Pręterea. Quilibet poteſt licitè accipere rem quam ei dominus rei voluntariè tradidit; B ſed ille, qui accipit mutuum, uoluntariè tradit uſurã. Ergo ille qui mutuat, licitè poteſt accipere.

Sed contra eſt, quod dicitur Exod. 22. Si pecuniam mutuã dederis populo meo pauperi, qui habitat tecum, non urgebis eum quaſi exactor: nec uſuris opprimes.

Reſpondeo dicendum, ꝙ accipere uſuram pro pecunia mutuata, eſt ſecundum C ſe iniuſtum: quia venditur id quod nõ eſt, per quod manifeſtè inæqualitas conſtituitur, quæ iuſtitiæ contrariatur. Ad cuius euidentiam ſciendum eſt, ꝙ quædam res ſunt, quarum vſus eſt ipſarum rerum conſumptio, ſicut vinum conſumimus, eo vtendo ad potum, & triticũ conſumimus, eo vtendo ad cibum. Vnde in talibus non debet ſeorſum cõputari vſus rei à re ipſa, ſed cuicũque cõceditur vſus, ex hoc ipſo D conceditur res, & propter hoc in talibus, per mutuum, transfertur dominium. Si quis ergo ſeorſum vellet vendere uinũ, & vellet ſeorſum vendere vſum vini, venderet eandẽ rem bis, vel venderet id qđ non eſt. Vnde manifeſtè per iuſtitiã peccaret. Et ſimili ratione iniuſtitiã committit qui mutuat uinũ, aut triticum, petens ſibi duas recompenſationes: vnam quidẽ reſtitutionẽ ęqualis rei, aliam verò pretium E uſus, quod uſura dicitur. Quædam verò ſunt, quorum vſus non eſt ipſa rei cõſumptio, ſicut uſus domus eſt inhabitatio, nõ autem diſſipatio. Et ideò in talibus ſeorſum poteſt vtrumque concedi, puta cum aliquis tradit alteri dominium domus, reſeruato ſibi uſu ad aliquod tempus: uel econuerſo, cum quis concedit alicui vſum domus, reſeruato ſibi eius dominio. Et ꝓp hoc licitè poteſt hõ accipere pretium ꝓ uſu domus, & præter hoc petere domũ accõmodatam, ſicut patet in cõductione & locatione domus. Pecunia aũt ſecundũ Philo-

Lib. 5 Ethico c. 5. & 1. Politico. c. 6. & 7 to. 5.

Philosophum in † 5. Ethicor. & in 1. Polit. principaliter est inuenta ad commutationes faciendas. Et ita proprius & principalis pecuniæ vsus, est ipsius cõsumptio, siue distractio, secundum quòd in cõmutationes expenditur. Et propter hoc secundum se est illicitũ pro vsu pecuniæ mutuatæ accipere pretium, quod dicitur vsura. Et sicut alia iniustè acquisita tenetur homo restituere, ita restituere tenetur pecuniam, quàm per vsuram accepit.

Ad primum ergo dicendum, quòd vsura ibi metaphoricè accipitur pro superexcrescẽtia bonorum spiritualium, quam exigit Deus, volens vt in bonis acceptis ab eo, semper proficiamus. quod est ad vtilitatem nostram, non eius.

Ad secundum dicendum, quòd Iudæis prohibitum fuit accipere vsuram à fratribus suis, scilicet Iudæis: per quod datur intelligi, quòd accipere vsuram à quocumque homine est simpliciter malum. Debemus enim omnem hominem habere quasi proximum, & vt fratrem, præcipuè in statu Euangelij, ad quod omnes vocantur. Vnde in Psalm. 14. absolutè dicitur, Qui pecuniam suam non dedit ad vsuram. Et Ezech. 18. Qui vsuram non accepit. Quòd autem ab extraneis vsuram acciperent, nõ fuit eis concessum quasi licitum, sed permissum ad maius malum vitandum, ne scilicet à Iudæis Deum colentibus usuras acciperent propter auaritiã, cui dediti erãt, vt habetur Isai. 56. Quod autẽ in præmiũ promittitur, fœnerabis gentibus multis, &c. fœnus ibi largè accipitur pro mutuo, sicut & Ecclesiasti. 29. dicitur, multi non causa nequitiæ non fœnerati sunt, idest, non mutuauerunt. Promittitur ergo in præmium Iudæis abundantia diuitiarum: ex qua contingit quòd alijs mutuare possint.

Ad tertium dicendum, quòd leges humanæ dimittunt aliqua peccata impunita, propter conditiones hominum imperfectorum, in quibus multæ vtilitates impedirentur, si omnia peccata districtè prohiberentur pœnis adhibitis. Et ideo vsuras lex humana concessit, non quasi æstimans eas esse secundum iustitiam, sed ne impedirentur vtilitates multorum. Vnde in ipso iure ciuili dicitur, quòd res quæ vsu cõsumuntur, neque ratione naturali, neque

A ciuili recipiunt usumfructum, & quòd Senatus non fecit earum rerum vsumfructum, nec enim poterat, sed quasi vsumfructum constituit, concedens scilicet vsuras. Et Philosophus naturali ratione ductus dicit † in primo Politi. quòd vsuraria acquisitio pecuniarum est maximè præter naturam. Li. 1. c. 7. parũ ante mediũ tom. 5.

Ad quartum dicendum, quòd dare mutuũ, non semper tenetur homo. Et ideo quan-

B tum ad hoc ponitur inter consilia: sed quòd homo lucrum de mutuo non quærat, hoc cadit sub ratione præcepti: potest tamen dici consilium per comparationem ad dicta Pharisæorum, qui putabãt vsuram aliquam esse licitam, sicut & dilectio inimicorum est consilium. Vel loquitur ibi non de spe vsurarij lucri, sed de spe, quæ ponitur in homine. Non enim debemus mu-

C tuum dare, vel quodcumque bonum facere propter spem hominis, sed propter spem Dei.

Ad quintum dicendum, quòd ille qui mutuare non tenetur, recompensationẽ potest accipere eius quod fecit, sed non amplius debet exigere. Recompensatur autem sibi secundum æqualitatem iustitiæ, si tantum ei reddatur, quantum mutuauit. Vnde si amplius exigat pro vsufructu rei,

D quæ alium vsum non habet, nisi consumptionem substantiæ, exigit pretium eius quod non est, & ita est iniusta exactio.

Ad sextum dicendum, quòd vsus principalis vasorum argenteorum, non est ipsa eorum consumptio. Et ideo vsus eorum potest vendi licitè, seruato dominio rei: vsus autem principalis pecuniæ argenteæ est distractio pecuniæ in cõmutationes. Vnde non licèt eius vsum vendere, cum hoc, quòd

E aliquis velit eius restitutionem, quod mutuo dedit. Sciendum tamen quòd secundarius vsus argenteorum vasorum posset esse commutatio: & talem vsum eorũ non licèt vendere. Et similiter potest esse aliquis secundarius vsus pecuniæ argenteæ, vtputa si quis concederet pecuniam signatam ad ostentationem, vel ad ponendum loco pignoris. & talem vsum pecuniæ licitè homo vendere potest.

Ad septimum dicendum, quòd ille qui dat vsuram, nõ simpliciter voluntariè dat, sed cum quadã necessitate, inquãtum in-

diget accipere pecuniam mutuo, quàm ille qui habet, nõ vult ſinę vſura mutuare.

SVMMA ARTICVLI.

PRima concluſio. Accipere vſuram pro pecunia mutuata eſt ſecundum ſe iniuſtum. Ratio eſt. Quia venditur id quod non eſt.

Secunda concluſio. Pecunia quæ per vſuram acquiritur, eſt neceſſario reſtituenda ex iuſtitia.

COMMENTARIVS.

MATERIA hęc celebris eſt īter Theologos & Iuriſtas. Theologi quidem agunt de illa in 4. diſt. 15. Adrianus in 4. in materia de reſtitutione. Conradus in tractatu de contractibus à quęſtio. 21. Ioannes de Medina in libr. de reſtitutione in tractatu ſpeciali de rebus per vſuram acquiſitis. Abulen. tomo. 7. ſuper Matth. cap. 25. quęſtio. 164. & deinceps. Soto lib. 6. de iuſtitia. Vtriuſq; Iuriſperiti in titulis de vſuris. Et Gratianus in Decreto diſt. 47. & 14. cauſa. quæſt. 4. Vbi videndus erit Cardinalis Turrecremata. Sũmiſtę in verbo vſura.

De nomine & definitione vſuræ.

ANte omnia in hoc tractatu explicandum eſt, quid ſignificet, & quid ſit vſura. De notione quidem huius vocabuli ſciendum eſt, eſſe Ciceronianum, & habere amplam ſignificationem. Significat enim vſum rei cuiuſcumque ſiue bonum ſiue malum. Idem dicimus de hoc nomine Fœnus. Eſt enim idem quòd vſura: & fœneror, idem eſt quod exercere vſuras. Iam verò ex vſus accommodatione inter doctores, huiuſmodi vocabula in malam partem tantum accipiuntur, vt ſignificent pretium rei iniquum quod capitur ex re quæ vſu conſumitur. Quæ quidem acceptio quaſi per antiphraſim ortum habuiſſe videtur: ſicut bellum dicitur, quia eſt res minime bella, & lucus, quia non habet lucem, & piſcina, quæ piſcibus caret. Sic etiam quando quis vult pretium vltra ſortem pro re quæ nullum habet fructum aut vſum præter diſtractionem & conſumptionem ipſius; dicitur tale pretium vſura. Accipitur deinde pro ipſo vitio, hoc eſt, pro habitu qui eſt principium talium actionum iniquarum. Accipitur etiam pro ipſa actione vſuras accipiendi. Quandoq; verò accipitur pro obiecto illius habitus iniqui.

Exemplum eſt in alijs omnibus vitijs & virtutib. Furtũ enim dicitur ipſa rei alienæ occulta acceptio. Aliquando verò dicitur ipſamet res occultè accepta. Similiter fides quandoque dicitur res ipſa per fidem credita, aliquando ipſe actus credendi, aliquãdo ipſe habitus. Sic vſura accipitur in conſilio Agathenſi, & refertur. 14. quæſt. 3. capite vlti. Vbi dicitur vſura eſt vbi amplius requiritur, quàm datur. Ecce vbi requiſitionem vocauit vſuram. Pro obiecto verò accipitur à D. Ambroſio, & refertur vbi ſup. 14. quæſt. 3. Vbi ait quodcumque accedit ſorti vſura eſt. Eodem pacto accipitur à D. Hierony. lib. 6. ſuper Ezechielẽ cap. 18. & refertur vbi ſupra.

Deinceps definitionem quid rei inquiramus incipientes à diffinitione vſurę prout accipitur ꝓ obiecto. Vſura itaque in hac acceptione eſt, vt D. Thom. definit in hoc articulo, pretium vſus rei mutuatę. In A eodem incidit alia definitio, ſcilicet, lucrum ratione mutui ex pacto. Hinc colligitur definitio vſuræ in altera acceptione pro vitio. Eſt enim vſura iniuſtitia per quam accipitur pretium vſus rei mutuatæ. Vel aliter, vſura eſt iniuſtitia qua accipitur lucrum ratione mutui ex pacto.

Pro harum definitionum intelligentia notãdum eſt primò, quòd tria requiruntur ad vitium vſuræ. Primò quidem quòd in tali contractu ſit mutuũ, hęc enim eſt propria & ſola materia vſuræ. In quo datur intelligi, quòd vſura ſolũ habet locum in rebus vſu conſumptibilibus, quarum proinde dominiũ transfertur per talem contractum. Sicut reuera transfer- B tur per omnem mutuationem. Prædicta differentia diſtinguitur vſura à fraudulentia emptionis & venditionis; qui cõtractus verſatur etiam circa res quæ non conſumuntur vſu, ſed ſunt materia cõmodationis. Obſeruandum eſt tamen, non eſſe neceſſarium ad rationem vſuræ, quòd mutuum ſit expreſſum & manifeſtum: ſed ſatis eſt quòd ſit implicitum & virtuale. v. g. Vendit quis cariori pretio quàm præſenti iuſto merces ſuas ex eo tantum quòd expectat ſolutionem futuram; Ibi certè eſt vſura virtualis, & implicitum mutuum. Etenim perinde pollet illa venditio, ac ſi modo venditor acciperet ab emptore iuſtũ pretium præſens, & illud ipſum daret mutuum em- C ptori vſque ad tempus præſtitutum & præſcriptum ſolutioni, & exigeret lucrum ratione illius mutui.

Secundò, Requiritur intentio accipiendi lucrum ratione mutui. Et hoc ipſum expreſſum eſt in altera definitione. Colligitur autem manifeſtè ex D. Tho. definitione. Etenim cum res mutua neceſſariò debeat reſtitui eadem in ſpecie mutuatori, ſi ꝓ vſu illius pretium accipere velit, iam manifeſte intendit lucrum. Quapropter, ſi quis accipiat quod aliàs ſibi debebatur, vt redimat ſuam vexationem, quoniam aliter nequibat recuperare debitum; etiam ſi ratione mutui dicat ſe id petere, non eſt vſura; ſi quidem non eſt lucrum verũ quod capit ex mutuo. Hoc modo poteſt intelligi Ambro. ſup. lib. de Tobia. cap. 15. D quod refertur. 14. quæſt. 4. cap. fin. vbi ait. Ab illo exige vſuras, cui meritò nocere deſideras, cui iure inferuntur arma, huic legitimè auferuntur vſuræ, quẽ bello vincere non potes, ab hoc vſuras exige. Et cõcludit. Ergo vbi ius eſt belli, ibi ius vſuræ. Loquitur itaque Ambro. de vſura ſecundum apparentiam, nõ ſecundum rei veritatem. Tertiò requiritur pactum & obligatio explicitè vel implicitè, ratione cuius mutuatarius teneatur, ſaltem ſecundum iuſtitiæ figuram quantum eſt ex parte contrahentium voluntate ſua, quoniam re vera & abſolutè nulla eſt obligatio ex parte mutuatarij ad reddendas vſuras. Ob- E ſerua tamen ꝙ quando obligatio, qualiſcumque illa eſt, fuerit implicita, contingere poteſt, ꝙ altera tantum pars intendat inducere talem obligationem. Et tunc ſi mutuator intendat inducere obligationem, contractus erit vſurarius, etiam ſi mutuatarius non intelligat. Si verò mutuatarius exiſtimet ſe obligari, & mutuator non id intendat, non erit vſurarius cõtractus, etiã ſi mutuatarius ſoluat vſuras. Ratio huius differentiæ eſt: quia vſura eſt formaliter in mutuatore. Verum eſt tamen quod mutuator quando poſtea nouerit animum mutuatarij, tenebitur reſtituere vſuras.

Diuiſio vſuræ.

IAm verò diuidere oportet vſuræ rationem. Altera enim dicitur realis & exterior: altera mentalis & interior. Exterior quidem committitur quãdo interuenit pactum ſaltem implicitum. Mentalis

verò

A verò est mentis propositum recipiẽdi lucrum ex mutuo. Obseruandum est tamen, quòd mentalis vsura dupliciter dicitur: vno modo communi quadam acceptione cum alijs vitijs mentalibus, quæ mentalia dicuntur quatenus mente sola perpetrata sunt, nullo exteriore subsecuto effectu. Sicut mentale homicidium dicitur, quod solo proposito, vel desiderio terminatum est. Sic etiam mentalis vsura est propositũ absque effectu accipiendi lucrum ex mutuo. Altero modo specialiter dicitur mentalis vsura etiam si secuta fuerit acceptio lucri ex mutuo, quando nullum pactum, ne implicitum quidem, præcesserat. Et hæc usura dicitur solum propositũ, ita vt excludat pactũ, non autem effectum. Et in hac acceptione multa disputant doctores de vsura mentali.

B DVBITATVR primò. An vsura sit prohibita iure naturali, an verò solum iure positiuo diuino, vel humano?

Arguitur primo pro parte negatiua. Quod iure naturæ prohibetur, nũquàm est licitum: sed D. Ambrosius vbi supra dicit aliquando esse licitum, ergo non est intrinsecè malum exigere vsuras.

Arguitur secundo argumẽto quinto D. Thomæ. Licitum est iure naturę pretium exigere pro actione quam alias homo facere non tenetur, sed homo nõ tenetur mutuare, ergo pro actione mutuandi potest aliquid iustè petere & accipere. Maior probatur exemplo, quia licite potest saltator pro saltatione pretiũ accipere, eo quòd saltatio est opus ad quod alias C homo non tenebatur.

Arguitur tertio, & replicatur contra solutionem D. Thom. ad quintum. Vbi ait quòd potest quidem mutuator recompensationem petere à mutuatario, sed illa recõpẽsatio iusta nihil aliud est, q̃ quòd mutuatarius reddat quantum accepit. Hæc D. Thomas. Contra hoc sic argumentor. Mutuator qui mutuat cẽtum aureos, amplius dat, quàm sibi reddat mutuatarius quo tempore soluit centum aureos, ergo ratione illius excessus potest aliquid amplius accipere. Probatur antecedens. Quia vltra centũ aureos quos mutuator dederat, dedit simul obligationem ad non D petẽdum illos ante præfinitum tempus, sed hęc obligatio non exigendi suas pecunias pretio æstimabilis est, sicut & obligatio ad mutuandum uel uendendũ æstimatur pretio, ergo &c. Confirmatur & explicatur amplius illud antecedens. Mutuat Petrus Paulo centum aureos reddendos quandocũque Petrus petierit. Mutuat etiam Ioannes Paulo totidem aureos reddendos post annum, tunc videtur quòd Ioannes amplius det Paulo quàm Petrus: quia dat notabilem obligationem ad non repetẽdum, ergo iusta recompensatio quam debet Paulus facere, non debet esse æqualis erga Petrum & erga Ioannem. Confirmatur secundò. Si Ioannes se obligaret per integrum E annum ad mutuandum Paulo pecunias quoties Paulus peteret vsq; ad centũ aureos, proculdubio Ioannes iustè postularet pretium pro illa obligatione, sed æqualis imò eadem videtur obligatio dare centum aureos nunc cum obligatione non repetendi per totum annum, hoc enim videtur esse continuata obligatio mutuãdi uel ratam habendi mutuationem, ergo talis obligatio pretio æstimabilis est. Confirmatur tertiò. Si obligatio non repetendi mutuatum intra annum, non est pretio æstimabilis, ergo nec obligatio non repetendi intra duos uel quatuor uel uiginti annos non erit pretio æstimabilis. Probatur cõsequentia, quia non differunt nisi secundum magis & minus.

Arguitur quartò. Sententia quæ sentit licitum esse emere pagas acerbas minori pretio de præsenti daro quàm ipsę constant, videtur quibusdam probabilis, ergo probabilis sentẽtia erit, esse licitum dato minori pretio in præsenti emere obligationẽ mutuatarij ad reddendum plus pecuniæ in futuro.

De hac quæstione sciendum est, fuisse hæreticos asserentes licitum esse dare mutuo pecunias ad usuram. Græci fuerunt in hac sententia, ut refert Guido Carmelita in summa de hæresibus. Castro in lib. de hæresibus, verbo vsura. Albanenses etiam fuerunt in eadem sententia, ut refert Gabriel Prateolus. lib. 1. de vitis & vitijs hæreticorum cap. 22. Eandem secutus fuit Carolus Molinæus Iurista, sed Lutheranus, ut refert episcopus Segobien. lib. 3. Variarum & Nauarro in Commentario. super capit. 1. 14. quæstione. 3. Qui hæreticus aiebat, licitas esse vsuras, si exerceantur cùm moderamine quod habetur in l. eos. C. de vsuris. Abulensis concedit quidem vsuras esse prohibitas, & esse peccatum. Cæterũ in loco citato q. 171. & 172. negat esse prohibitas iure naturæ: sed ait, tantum iure positiuo prohiberi. In eadẽ sententia aiunt esse aliquos Iurisperitos, ut refert Soto ubi supra q. 1. articulo 1.

PRO decisione veritatis sit prima conclusio. Secundum fidem Catholicam asserendum est vsuras esse illicitas & oppositum est hæresis. Hæc conclusio expresse definitur in Cõcilio Viennensi sub Clemẽte VIII. & refertur in Clementina vnica de vsuris. §. vltimo. Neque ista conclusio est recens sententia Ecclesiæ, sed est communis consensio totius Ecclesiæ à temporibus Niceni Concilij, ubi Canone 18. & refertur. 14. q. 4. cap. quoniam. sic habetur, quoniã multi clerici auaritiæ causa turpia lucra sectantes obliti sunt Diuini præcepti, quo dictum est Psal. 14. Qui pecuniam suam non dedit ad vsuram. Ecce ubi concilium ait, esse Diuinum præceptum. Sunt etiam innumera testimonia aliorũ Conciliorum & Pontificum & sanctorum Patrum, quibus semper vsura improbata est communi assertione totius Ecclesiæ. Quæ testimonia referuntur 14. q. 3. & 4. & 5. & 6. & 47. d. & in Decretalibus, & in sexto, in titulis de usuris. Quæ omnia longum esset recensere. Et denique omnes scholastici Doctores ita censuerunt & sentiunt.

Secunda conclusio. Vsura prohibita est iure naturali. Probatur primò, testimonijs Philosophorum qui naturali ratione ducti vsuram reprobauerunt. Imprimis, Aristot. 1. Polit. cap. 6. & cap. 7. improbat vehementer vsuram, atque eam esse pręter naturam. Idem ait. 4. Ethic. cap. 1. Item Cicero lib. 2. de finibus ait, interrogatum Catonem quid esset fœnerari, respondisse, quòd esset hominẽ occidere. Quasi æquipararet Cato fœnerationem cum homicidio quantum ad hoc quòd est esse contra iustitiam & ius naturæ. Plutarchus opusculum fecit, cui titulum inscripsit, quòd non oporteat fœnerari. Item Appianus Alexandrinus lib. 1. de bello ciuili. & Marcus Cato de re rustica, vsuras vehementer improbant. Certũ ergo est, quòd lumine naturali cognoscitur iniustitia vsurarij. Ratione deinde probatur cõclusio. Prima quidem & optima ratio est D. Thom. in hoc articulo. Iniquũ est & contra ius naturæ vendere idẽ bis, aut vendere id quod non est; sed qui accipit vsuram pro pecunia mutuata, vel quasi vẽdit idem bis, vel certe vendit id quod non est, ergo. Maior probatur. Quia ratione naturali notum est, esse iniquum rem uendere pluris quàm valeat. Minor probatur. Nam qui dat mutuum ad vsuram, recipit postea quidem tantum quantum dedit: & insuper pro usu illius, qui nullius est pretij seorsum à pecunia, accipit aliquid aliud: ergo aut rem ipsam vendit bis, aut cer-

tè pro

tè pro vsu,qui seorsum non est æstimandus, aliquid accipit. Cæterùm de distinctione inter dominium & vsum rerum quæ vsu consumuntur,diximus mul ta supra in materia de dominio. Quanuis enim inter se habeant distinctionem metaphysicam: tamen quod attinet ad pretium & valorem, non potest distingui vsus rei vsu consumptibilis à re ipsa cuius usus est, vt consummatur.

Secunda ratio fit ex comparatione. Quia etiam si vsus equi est seorsum aliquando computandus, & æstimandus quantum ad pretium, vt v.g.quando aliquis conducit equum reddit equum,& etiam pretiũ vsus equi; tamen qui equum vendit iusto pretio, nõ potest accipere aliud pretium pro vsu ipsius equi: eo quòd per venditionem equi transtulit dominium in emptorem. At verò mutuator qui dat pecuniã transfert dominium eius in mutuatarium redditurum æqualem pecuniam,ergo iniquum erit cõtra ius naturæ, quòd mutuator accipiat aliquid pro vsu pecuniæ. Probatur consequentia.Quia multo minus distinguitur vsus pecuniæ à pecunia, quàm vsus equi ab equo,ergo si in venditione equi, propterea quòd transfertur dominium,non est licitum recipere pretium pro vsu,multo minùs licitum erit accipere pretium pro vsu pecuniæ. Confirmatur. Quoniam contra totũ naturæ ius est, vt quis accipiat pretium pro vsu rei cuius nullum habet dominium,vel vsumfructum, sed mutuator neque dominium neq; vsumfructum habet pecuniæ mutuatæ, ergo est cõtra ius naturæ,quòd exigat pretium pro vsu pecuniæ: sed solũ poterit obligare mutuatarium vt reddat tantum quantum accepit,& tempore prædefinito.

Tertia ratio pro conclusione sit. Quando nulla esset alia ratio ad probandum ꝙ vsura esset contra ius naturæ,nisi ꝙ ex illa sequuntur maxima damna, & incommoda reipublicæ, sufficeret ad reprobandã vsuram tãquam rationi naturali contrariam: quemadmodum colligimus, simplicem fornicationem esse contra ius naturæ: quia si varius concubitus ut licitus exerceretur; esset magna perturbatio in republica,neque possent homines educari conueniẽter neque in vita animali neque in vita rationali. Legatur historia celebris apud Titum Liuium libr. 2. ab vrbe condita vbi narratur discordia inter plebem Romanam & patres conscriptos: quæ ortum habuit, ex oppressione plebis per vsuras. Neque valet respondere,quòd potiùs ex vsuris sequuntur aliquæ vtilitates in republica,&quòd propterea iure cõmuni permittebantur, & Romæ permittuntur. Quoniã profectò si reputarentur licitæ, tunc esset frequentissimum exercitium vsurarũ inter Christianos: ex qua frequentia maxima damna consequerentur in republica; omnes enim indigentes pecunijs de præsenti, etiam ad res non multum necessarias,statim acciperent pecunias ad usuram & essent prodigæ,& in paupertatem redigerentur. Probatur quartò. Quoniam si non esset vsura iure naturæ prohibita; sequeretur, quòd neque lege Euangelica prohiberetur, siquidẽ in Euangelio præter præcepta fidei & sacramentorũ nihil prohibetur vel præcipitur, quod non sit naturæ lege prohibitum vel præceptum. Et Confirmatur. Quoniam aliàs omnibus nationibus quæ nõ receperunt baptismum, licitum esset vsuras exercere, si iure naturæ non est prohibitum. Imò etiam sequeretur,quòd fideles qui erant ante legem scriptam potuissent exercere licitè vsuras: & etiam illi,qui erant simul cum lege scripta,non tamen subditi legi: qualis erat familia Iob, non peccarent vsuras accipientes pro mutuo. Confirmatur secundò. Quoniam Concilia & Pontifices vbi supra non prohibẽt vsuras,quasi statuendo nouum ius: sed potius declarando,quòd ex natura sua iniquum est,ergo negare esse prohibitas vsuras iure naturæ, est aduersari dictis Cõciliorum & sanctorum Patrum.

A Ob hæc argumenta possemus oppositam sententiam inurere nota erroris in fide, aut certè hæresis. Sed temperamus censuram,& dicimus, quòd saltim contraria sententia est periculosa, & valde temeraria & errori proxima. Ratio huius temperamẽti est, quoniam non est ita certum secundùm fidem, id qđ communiter à Theologis asseritur: quòd in Euangelio non contineatur aliquod præceptum, præter præcepta virtutum Theologicarum, & sacramentorum. Quod quidẽ proloquium sic intelligitur. Non

B quidem quòd in lege Euangelica non sit præceptũ fidei spei & charitatis,& humilitatis: secũdùm quòd est virtus supernaturalis, per quam subijcitur homo Deo ad finem vitę æternæ consequendum, confitẽs, quòd sine eius auxilio & misericordia neque gratiã assequi neque gloriam potest. Sed quoniã huiusmodi præcepta virtutum fuerunt etiam in lege naturæ fidelibus imposita per traditionem protoparentum, & quia quod specialiter consideratur in lege Euangelica,est quòd habemus specialia præcepta explicitę fidei,& sacramentorum: propterea Theologi merito aiunt præter præcepta fidei & sacramentorum

C non est aliud præceptum in lege Euangelica speciale præter præcepta naturalia, ad quorum custodiã nos perficit lex gratię, Iuxta illud Apostoli Rom. 3. legẽ ergo destruimus per fidem? Absit, sed legem statuimus. Illud igitur documentum posset aliquis absq; expressa nota hæresis negare, & dicere quòd etiam in lege Euangelica est præceptum diuinum speciale quo prohibentur vsuræ. Sed huiusmodi responsio tergiuersatio est: & vix & ęgrè satisfacit argumentis quę fecimus, quo minus ista sententia damnetur ut erronea. Hac fortassis ratione Durandus in 4. distinctione.33.q.2.& Martinus de Magistris, de Temperantia.q.2.dixerunt,fornicationem simplicem esse quidem prohibitam iure Euangelico: sed absque

D hæresis nota manifesta dixerunt fornicationem nõ esse prohibitam iure naturæ. Propter hanc igitur rationem temperau imus nos rigorem censendi,& diximus oppositam sententiam esse ualde temerariam & periculosam in fide & errori proximam. Sed profectò nobis magis placeret dicere quòd opposita sententia nostræ conclusionis est erronea in fide; propterea quòd ex principiis fidei & alijs propositionibus, quæ nobis videntur notæ lumine naturali, per euidentem consequentiam colligitur nostra secunda conclusio. Et consequenter etiam dicimus, imò

E multò magis,simplicem fornicationem esse ita iure naturæ prohibitam, ut oppositum sit error in fide Catholica.

Tertia conclusio. Certum est vsuram prohibitã fuisse in veteri Testamento sicut & adulterium & rapina. Non tamen est ita certum prohibitam fuisse in nouo Testamento expressis verbis. Prima pars probatur, Exod.22. Deut.28. Psal. 14. Qui iurat proximo suo & non decipit qui pecuniam suam nõ dedit ad vsuram,& ex ipso Psalmo colligitur quòd dare pecuniam ad vsuram est etiam contra legẽ naturæ sicut alia quæ commemorat Psalmus ipse, videlicet, non periurare,non decipere proximum,nõ accipere munera super innocentem. Secundam partem conclusionis probamus, quia in toto Euangelio non est talis locus quo videatur usura reprobari, nisi ille Luc. 6.qui refertur à D. Thom. Mutuum date, nihil inde sperantes. Sed ille locus alias habet explicationes sanctorum Patrum, ut insinuat D. Thom. in solutione ad quar-

ad quartum. Nihilominus quoniam summi Pontifices & Concilia citant locum illum Lucæ.6. vt reprobent lucrum ex mutuo, non placet nobis, neque tutum est, discedere à Conciliorum & Pontificum super illum locum intelligentia, quicquid alij contra clament. Neque mirum vel nouum est, quòd vnus locus sacrę Scripturæ plures habeat sensus literales.

Quarta conclusio. Manifestũ est, vsuras esse prohibitas iure Canonico & iure Regio Hispaniensi. De iure Canonico patet ex locis citatis in prima cõclusione. Quantum vero ad ius Hispaniense patet ex lege Regia titu.2.& lib.5.ordinamenti. Cæterum iure Ciuili communi, tantum sunt prohibitæ vsurarum vsuræ, vt patet ex l.Placuit.ff. de vsuris. & ex l.vt nullo, C.de vsuris. permissio tamen est vsurarum absolutè, vt patet in l. Placuit. dummodo non sit maior vsurarum portio, quàm cẽtesima pars mutuati. Hoc moderamen patet in l.eos. C. de vsuris. Neque verò hæc permissio iuris ciuilis existimanda est illicita, sed aliquando est conueniens & necessaria ne impediantur maiora bona. Verbi gratia. Commoditates eorum qui indigent pecunia mutuata. Nota tamen, quòd quanuis in nostro regno Hispanię si necessitas id exposceret, possent permitti vsuræ: tamen non propterea posset compelli mutuatarius ad soluendas vsuras. Imò etiam si eas semel soluisset, non poterat denegari ei actio ad repetendum eas in iudicio. Hoc patet expresse ex Clementina vnica de vsuris, quę habetur ex Concilio Viennensi: vbi excommunicantur iudices & officiales eorum, qui compellunt ad vsuras soluendas, vel denegant actionem in iudicio ad repetendum. Neque valet contra hoc obiectio, quòd non datur actio in iudicio deceptis in cõtractu emptionis & venditionis citrà dimidium iusti pretij, ergo simili modo licitũ erit negare actionem in iudicio mutuatarijs, qui soluerũt vsuras. Negamus enim consequentiam. Primò quidem, quia hoc est prohibitum iure Ecclesiastico: quod est superius iure ciuili in his quę pertinent ad salutem animarum. Deinde, quoniam est magna differentia inter vtrumque casum: quoniam in priori casu, difficile erat & nimis importunum tribunalibus dignoscere multitudinem læsionum in contractibus emptionis & venditionis: at verò vsurarum iniquitatem facile est iudicare: & idcirco lex Ecclesiastica uoluit subuenire lęsis per vsuram, non autem lęsis in emptionibus & venditionibus.

Ad argumenta in oppositum. Ad primum ex authoritate Diui Ambrosij, dicit glossa ibidem, sensum esse Ambrosij, quòd à nemine sunt exigendę vsurę: sicut nemini est nocendum. Quem sensum sequitur Magister Soto ubi suprà. Sed profectò ista explicatio non quadrat cum verbis Ambrosij, scilicet, cui iure inferuntur arma, huic legitimè auferuntur vsurę. Constat autem quòd sæpenumero iustissimè inferuntur bella, ergo tunc iustè poterunt auferri vsuræ. Melior ergo est explicatio nostra, quam supra dedimus definientes vsuram, scilicet, quòd Ambrosius loquitur de vsuris, quę non sunt propriè usurę, sed secundum apparentiam, scilicet, quę alio titulo debentur; quanuis occasione mutui recuperãtur.

Ad secundum quod erat quintum Diui Thomę, respondetur, quòd optima est eius responsio. Ad tertium argumentum quod erat replica, respondetur negando antecedens. Ad probationem respondetur, quòd illa obligatio ad non petendum mutuatum, ante certum tempus, non est pretio ęstimabilis per se loquendo, quantum est ex vi mutui: quãnis aliquando possit accedere alius titulus, ratione cuius, talis obligatio sit pretio æstimabilis, sicut v.g.

A obligatio ad mutuandum vel vendendum solet dici pretio æstimabilis. Negamus autem, quòd obligatio mutuatoris ad non petendum mutuatum vsque ad certum tempus sit semper pretio æstimabilis. Pro cuius maiori intelligentia & solutione trium confirmationum, aduertendum est, & maximè obseruandum: quòd quia moralia moraliter iudicanda sunt, non debemus fingere res aliquas esse pretio æstimabiles in aliquo euentu, in quo reuera nõ sunt dignæ pretio. In huiusmodi autem obligationibus multæ fraudes possunt contingere propter hominum auaritiam. V.g. communiter dicimus, quòd obligatio ad mutuandum est pretio æstimabilis, & tamen potest contingere, quòd aliquis à quo petitur mutuũ respondeat se nolle mutuare hodie, sed quòd hodie
B se obligabit ad mutuandum cras, vel post octo dies, vel post mensem, & quòd ratione huius obligationis petat aliquod pretium: quod æquiualet vsuris quas peteret, si modo mutuaret. In tali casu profectò nemo est, qui neget tale pactum vsurarium esse & fucato titulo vsuram palliare, intendebat enim ille homo exigere lucrum ex mutuatione illa, & finxit pretium petere pro obligatione mutuandi. Quemadmodum igitur respondendum erit ad prædictam fraudem in cuius fauorem poterat fieri tale argumẽtum, scilicet, quòd ille mutuator prius exegerat pretium pro obligatione mutuandi quod erat licitũ, & postea gratis mutuabat; respondebimus ẽt ad pro-
C bationem illius antecedentis & ad tres confirmationes. Dicimus igitur, quòd quando obligatio ad mutuandum vel vẽdendum nulli prorsus periculo exponit mutuaturum, vel uenditurum, & reuera nullam incommoditatem illi affert, non est pretio ęstimabilis. Quapropter si uenditor aliquis, qui paratus uendere omnibus, velit uendere alicui obligationẽ uendendi illi cras, aut post octo dies, aut mensem, profectò propter hanc obligationem non põt exigere pretium distinctum à iusto pretio merciũ. Secus autẽ si ex huiusmodi obligationibus ad mutuandum uel uendendum incõmodetur mutuaturus uel uenditurus; tunc enim licitum erit pro illa obliga-
D tione pretium pro quãtitate incommodationis exigere. Ex hoc modo iustè postulant pretium obligati reipublicæ ad prouidendum de carnibus aut piscatura. Ad hunc igitur modum obseruare oportet, quòd sicut obligatio mutuandi aliquando est pretio æstimabilis, aliquando nihil ualet: ita etiã obligatio non petendi mutuatum uel debitũ potest aliquando pretio æstimari, aliquando verò nullo pretio digna est. Exemplum sit, si quis se se obliget ad mutuandum in omni euentu, vel in aliquo euentu speciali, potest esse aliquid periculi damni emergẽtis vel lucri cessantis, vel alicuius incommoditatis ipsi mutuatori: tunc profectò licitum est aliquod pretium exigere
E pro illa obligatione. Quando verò ipse mutuaturus nulli periculo se exponit, neque in aliquo incommodatur: non potest pretium exigere pro illa obligatione: sed iusta recompensatio erit, si reddatur ei tantum quantum pecuniæ mutuauerat. Et per hoc patet via ad soluendas tres confirmationes.

Ad primam enim respondetur, quòd si Petrus & Ioannes æqualiter se habet, in hoc, quòd neuter incommodatur ex illa commodatione pro tempore breuiori vel longiori, neuter potest pretium exigere pro obligatione nõ petendi per totum annum. v.g. quòd si Ioannes erat uir pecuniosus, qui non habebat opus illa pecunia per totum annum, non poterit aliquid pretii exigere, propterea quòd se obligat ad non petendum per totum annum: hoc enim est mutuare per totum annum. Imò verò in eodem casu, si

Petrus

Petrus breuiori tempore indigeret expendere suas pecunias, posset petere ab eo pretium si prorogaretur sibi solutio facienda: vel etiam si à principio peteretur ab eo ut mutuaret cũ ea incõmodatione, posset exigere aliquid pretij. Nota tamen, quòd cum diximus & repetiuimus, si mutuator incommodatur, non intelligimus solum quando patitur damnum emergens vel lucrum cessans in pecunia: sed etiam quando decebat illum exercere aliquem actum liberalitatis aut magnificentiæ de aliqua operatione sibi necessaria vel conuenienti: tunc dicimus ꝙ ligare se ad mutuum quando pecuniæ erant sibi necessariç ad talia opera exercenda, & quia caret eis toto illo tempore, impeditur ne exerceat tales operationes; potest aliquam recompẽsationem exigere, dummodo illa incommodatio non sit fictitia.

Ad secundam confirmationem respondetur, ꝙ illa obligatio Ioãnis ad mutuandum per annum integrum quotiescunque Paulus petierit mutuum, iudicio meo æquiualet obligationi non petendi centũ aureos quos statim mutuaret. Vnde dico, ꝙ si nõ magis incõmodatur ipse mutuator in vno casu quàm in altero, non est licitum ꝙ in vno casu exigatur aliquid pretij, si in altero non exigitur. Et ipsa ratio facta in confirmatione nostra conuincit; & oppositũ est patefacere fenestram ad palliandas multas vsuras, dum asserunt Theologi ꝙ pro obligatione mutuandi potest exigi pretium, non autem pro obligatione non petendi mutuatum. Nos enim vtrobique eandem rationem exigendi pretij esse existimamus moraliter loquendo.

DVBITATVR secundò circa solutionem D. Thom. ad secundum argumentum, An vsura fuerit Iudæis concessa tanquàm licita, saltim erga alienigenas? Pro cuius difficultatis intelligentia notandum est, quòd vsura potest dupliciter accipi: vno modo propriè & formaliter pro ipso lucro ratione mutui ex pacto: alio modo impropriè & materialiter pro lucro quod accedit vltra sortem, non quidem ratione mutui, sed alio titulo. In priori acceptione diximus iam vsuram esse intrinsecè malam, & iure naturæ prohibitam: neque in hac acceptione vertimus in dubium, an fuerit concessa tanquam licita Iudęis. Quoniam manifestum est quòd sicut furtũ propriè & formaliter loquendo non potest esse licitum, etiã per diuinam potentiam: ita neque vsura potest à Deo concedi tanquam licita. At verò Abul. consequenter ad suam opinionem asserit, quòd vsura propriè concessa fuerit Iudæis erga alienos, tanquàm licita. Etenim secundùm eius sententiam, vsura est illicita, quia est prohibita iure positiuo: vnde autor legis poterit dispensare.

Cæterùm nos qui reprobauimus illam sententiã Abulensis, disputamus in præsenti; An vsura in posteriori acceptione fuerit concessa Iudæis tanquam licita: sicut Deus concessit Iudæis quando egrediebantur ab Ægypto vt expoliarent Ægyptum petentes ab Ægyptijs vasa accommodata: quod quidem Dominus concessit tanquam rerum omnium Dominus. Atque ita illa acceptio non erat furtum: quia mutabatur materia & fiebat propria retinẽtium ex donatione Dei. Nunc igitur pariter quærimus, an illud lucrum ex vi mutui concederetur mutuatori, per legem Domini transferentis dominium lucri in mutuatorem. Et videtur pars affirmatiua vera: quoniam aliàs lex illa esset scandalum Iudæis & occasio peccandi. In oppositum autem est, ꝙ vsura reprobatur à summis Pontificibus suprà citatis tanquã prohibita vtriusque testamenti lege. Item, quia in alijs testimonijs veteris Testamenti citatis dubio præce-

A denti reprobatur vsura.

In hac difficultate Conrad. de contract. q. 24. & Ioan. de Medina in lib. de restit. tract. de vsura q. 2. ad 3. asserit, vsuram fuisse concessam Iudæis tanquam licitam. Sed contraria sententia nobis multò probabilior est, videlicet quòd vsura tantùm fuerit permissa Iudæis, etiam loquendo formaliter & propriè de vsura: & quòd nunquam fuerit concessa tanquam licita etiam materialiter & impropriè loquendo de vsura in secunda acceptione. Hæc sententia probatur. Quia est magis consentanea sacris literis veteris Testamenti & dictis Conciliorum & Pontificũ, & Sanctorum. Ad argumentum verò factum responde-

B tur, eam legem esse intelligendam sicut explicabatur à prophetis & maioribus Iudæorum. Prophetæ autẽ explicabant omnem vsuram esse illicitam vt patet ex testimonijs dubio præcedenti citatis, ex Dauide & Ezechiele & Esdra. Ad exemplum vero quod affertur quando Dominus concessit Iudæis accipere vasa Ægyptiorum; Respondetur, ꝙ quando nobis non constat, quòd Dominus concedat & faciat donationem transferendo dominium rei quæ erat aliena; debemus sequi regulam iuris naturæ. Constat autẽ de reuelatione Iudæis facta, vt retinerent uasa Ægyptiorum, non autem constat de concessione lucri ex mutuo: & idcirco non est eadem ratio. Notandum

C tamen, ꝙ hæc nostra sententia non est de fide, quia testimonia quæ pro illa adduximus, possunt legitimè explicari, aut de vsura formali, aut certè de vsura erga fratres suos: non autem erga alienigenas. Videatur Soto lib. 6. de iust. quæst. 1. art. 1. ad 2. & Couar. lib. 5. Variarum cap. 1. num. 7. sed nos in præsenti exactius definiuimus hanc difficultatem.

DVBITATVR vltimò, quæ nam intentio, vel quæ nam spes lucri vltra sortem recipiendi, sufficiat ad constituendam realem vsuram, & specialiter quærimus, an qui dat mutuum cum spe recipiendi lucrum, aliàs non daturus mutuum, sit dicendus vsurarius? Arguitur primò & probatur, quòd non li-

D ceat aliquid lucri sperare ex mutuo absque peccato vsuræ. Nã Dominus Luc. 6. ait, mutuum date nihil inde sperantes. Secundò. Ex eo loco colligit Vrbanus III. cap. consuluit. de vsuris, eum esse vsurariũ qui non aliàs mutuo daturus pecuniam credit eo proposito, vt licet omnino conuentione cessante, plus tamen sorte percipiat. Denique si quis pro beneficio temporali speret aliquid spirituale est simoniacus, ergo si pro mutuo speret lucrum erit vsurarius.

Sed in oppositum est primò, quòd si quis donet rẽ aliquam spe obtinendi aliquod commodum à donatario, non peccat, ergo neque ille qui facit alteri beneficium mutuandi cum spe, quòd mutuatarius erit

E gratus, & respondebit ei cum alio beneficio, non peccat.

Confirmatur. Quoniam in amicitia vtili, licitum est amico expectare recompensationem ab amico, ergo ex actione mutuandi, quæ vtilis est mutuatario, licitum est mutuatori expectare aliquod beneficium à mutuatario. Antecedens docet D. Thomas quæstione præcedenti, artic. 1. ad tertium, ex Aristotele lib. 9. Ethicorum, & idipsum Docet D. Thomas infra q. 106. artic. 5. & Caietanus ibidem.

Arguitur secundò, & probo quòd mutuator possit saltem secundariò intendere lucrum & sperare aliquam commoditatem ex mutuo. Quoniam licitum est clerico interesse Canonicis horis & sacrificium Missæ offerre, principaliter quidẽ propter Deũ, minùs verò principaliter & secundariò propter distributiones & stipendium designatum celebranti, ergo &c.

Hæc

Hæc quæstio proposita fuit Vrbano III. vbi supra, non tamen fuit explicitè definita, & propterea indiget explicatione. Communis igitur omniũ Iurisperitorum sententia cum Innocentio IIII. & glossa ibidem ea est. Distinguunt enim duplicem intentionẽ, scilicet, principalem & primariam: & alteram secũdariam & minus principalem. Tunc dicunt, ꝙ primaria & principalis intentio recipiendi aliquid vltra sortem, constituit vsurarium; sed secundaria & minùs principalis intentio non constituit. In eadem sentẽtia videtur esse Caietanus in hoc loco ad quartum, & in opusculo de vsura quæst. 3. & 4. Magister Soto omnem intentionem siue principalem siue minus principalem damnat tanquam vsurariam, vbi supra art. 2. quanuis in artic. 1. aliter videatur sentire. Carolus Molineus excusat ab vsura omnem intentionem siue principalem siue minùs principalem: dummodo absit pactum. Ita refert Nauarro super cap. 10. 14. quæst. 3.

PRO decisione huius difficultatis sit prima conclusio. Intendere seu sperare lucrum ex mutuo, siue principali, siue minus principali, siue primaria, siue secundaria intentione (ex iustitia tamen & obligatione) est vsura. Conclusio est Caietani tomo 3. opuscul. opusculo de vsura quæst. 2. & Soto vbi supra, quanuis varius videatur in 1. & 2. artic. & est etiam communis recentiorum in Theologia. Probatur cõclusio. Vsura est lucrum ratione mutui ex obligatione (aut quod idem est) pretium vsus rei mutuatę, ergo intendere tale lucrum ex obligatione & tale pretium, intentio vsuraria erit, quæcunque illa intentio sit. Antecedens patet ex supradictis, vbi ad illum modum definiuimus vsuram pro obiecto, ac subinde actus qui versatur circa tale obiectum vsurarius erit. Secundò probatur. Intentio secundaria circa obiectum cuiuscunque habitus siue studiosi siue vitiosi, nõ tollit rationem formalem talis habitus, sed vt plurimum tollit rationem per se primariam, & finit omnem rationem secundariam, ergo intentio etiam secundaria circa obiectum vsurę constituit actum vsurarium per se secundò. Antecedens explicatur exemplo. Adulterium propter furtum re vera mœchia est, & in specie mœchiæ & denominat mœchum: quanuis reuera ille magis sit fur quam mœchus: primò & per se fur; at secundò & per se mœchus est. Hæc conclusio est concedenda argumentis pro parte negatiua, & iuxta eam intelligenda est sententia Magistri Soto.

Secunda conclusio. Intendere lucrum siue principali intentione siue minùs principali, siue primaria, siue secundaria, non ex obligatione ciuili, sed ex gratitudine, nullum est omnino peccatum. Probatur ex opposita ratione. Vsura est lucrum ratione mutui ex obligatione, vel est pretium vsus rei mutuatę: sed qui intendit lucrũ ex gratitudine quacunque intentione non intendit pretium nec intendit ex obligatione, ergo implicat contradictionem quòd sit ibi vsura. Secundò probatur. Vsuræ vitiũ peccatum est contra iustitiam, sed vbi nulla est obligatio iniuriosa cessat iniustitia omnis: ergo cessat vsura. Confirmatur, sine aliquo prorsus vitio; potest quis sperare lucrum ex operibus suis, si adhibeat finem honestũ vel necessarium, vt docuit D. Thom. articulo vltimo quæstionis præcedentis; ergo poterit quis mutuum dare sperando lucrum sine aliquo prorsus vitio: modò tamen ordinet lucrum ad finem honestum aut necessarium.

Sequitur hinc, non esse argumentum aut iudiciũ sufficiens vsuræ commissæ, quòd mutuator aliàs nõ daret mutuum, nisi speraret lucrum aliquod. Corol-A larium est manifestum, quia licitum est, ut diximus sperare etiam principaliter lucrum ex gratitudine, ergo &c. Confirmatur. Fas est cuique nolle conferre beneficium in eum, quem existimat ingratum futurum, si aliàs licitum erat, non conferre ei. Deinde ꝓbatur D. Thom. in quodlibeto. 8. artic. 11. asserit, ꝙ clericus qui principaliter quidem vadit ad Ecclesiã propter Deum, & interest diuinis officijs, secundariò tamen & minùs principaliter propter distributiones, ita vt aliàs non esset iturus; iste talis clericus non est simoniacus; ergo neque is qui mutuum dat spe lucri, aliàs non daturus. Denique, harum conclusionum doctrina simul & huius corollarij, videtur esse aperta D. Thom. in articulo sequenti, vt colligere facilè quisque potest ex conclusionibus articuli B præcedentis: iuxta quam doctrinam conciliari potest communis opinio distinguens primariam & secundariam intentionem in hac parte: cum opinione secunda quæ non distinguit. Etenim opinio communis vocat primariam intentionem & principalẽ, eam quæ ex obligatione ciuili, & iustitia aliquid sperat: secundariam verò eam, quæ ex gratitudine tantũ, & certè hæc est expressa mens Caietani in locis allegatis. Sed quoniam hæc materia moralis est, descẽdamus oportet ad tractationem magis particularẽ.

Sit ergo tertia conclusio. Qui mutuum dat intendens lucrum maximè si explicet mentem suam mutuatario, si aliàs non esset mutuum daturus, est suspe-C ctus vsurarius. Probatur primò. Difficile est admodum dignoscere, an talis mutuator ex obligatione speret & intendat lucrum, an potius ex gratitudine; maximè cùm lucri amor soleat excæcare mẽtis oculos: ita ut ipse mutuator facilè falli possit existimans se ex gratitudine sperare, cùm reuera ex ciuili potius obligatione speret. Secundò. Mutuatarius æstimari debet qui ad redimendam vexationem suam rependit lucrum, magis quàm ex gratitudine, potissimum cum explicuit illi mẽtem suam mutuator. Denique, non caret vsuræ suspicione vehementi, compellere mutuatarij voluntatem ad rependendum aliquid ꝓ mutuo, quanuis dicat mutuator se non obligare illũ D. ex iustitia, sed ex morali debito & gratitudine tantùm. Certè hoc videtur pactum implicitum, & vsurarium. Hinc sequitur corollarium. Qui ad hũc modum dat mutuum non est absoluendus, quousque mutuatarius explicuerit suam mentem gratã & beneuolam, & cõdonet id quod accepit mutuator vltra sortem.

Cæterum superest demum speculatiuè inquirere, An hæc propositio sit concedenda, licitum est mutuanti ratione mutui intendere principaliter lucrũ?

PRO cuius rei intelligentia animaduertendum est, mutuum in sui ratione duo includere; alterum quidem antecedenter, videlicet beneuolentiam & E amicitiam & gratiam, siquidem mutuum non fit ex iustitia antecedente, sed ex amore & beneuolentia misericordia & beneficentia, &c. Alterum verò qđ includit, est iustitia: siquidem mutuatio contractus quidam est & actus iustitiæ essentialiter. Et quia, qđ quælibet res includit intrinsecè & essentialiter magis principaliter includit, quàm id quod antecedenter includit; neutiquam licitum erit, ratione mutui sperare lucrum, quia ratione mutui, idem est quod ratione contractus.

Ad primum argumentum pro parte negatiua respondetur illud testimonium esse intelligendum ex iustitia & obligatione ciuili, ac denique iuxta ea quæ modò dicebamus magis principaliter ratione mutui; alioquin si vt iacet ita gñaliter intelligeretur, nõ liceret (quod falsissimum est) etiam amorem & be-

neuolentiam

neuolentiam exigere & ſperare ratione mutui, dicitur ſiquidem, nihil inde ſperantes. Ex his patet reſponſio ad Vrbanum III.

Sed contra hanc ſolutionem arguitur. Si quis cóferat alicui beneficium ſpirituale cum hac intentione quòd ex gratitudine ſit aliquid accepturus, eſt ſimoniacus, ergo idem eſt dicendũ in mutuo in quo intueretur beneficium tẽporale ex gratitudine. Antecedens patet ex definitione Pij V. in proprio motu, vbi declarat & condemnat talem donationem tanquàm ſimoniacam. Conſequentia patet. Quoniam quod in ſpiritualibus eſt ſimonia, in tẽporalibus eſt vſura. Reſpondetur, quòd ſtando in iure naturæ donatio relata in antecedenti nõ eſt ſimoniaca: ſed tantum eſt mala, quia prohibita: vnde non ſequitur idẽ de vſura, niſi ſimiliter tale mutuum prohibeatur, qđ à republica non factum eſt, cum tamen fieri poſſet.

Ad ſecundum reſpondetur ſimiliter, diſtinguo antecedens. Etenim ſi quis ex obligatione ciuili & iuſtitia, pro beneficio temporali ſperet aliquid ſpirituale, ſimoniacus erit: non autem ſi ex gratitudine, & beneuolentia: maximè quoniam dato antecedenti, poterat in præſentia negari conſequentia: ſiquidẽ cùm res ſpirituales non poſſunt æſtimari temporalibus beneficijs, maxima eſt irreuerentia ſi pro re tẽporali ſperetur aliquid ſpirituale vtcunque ſperetur: quæ irreuerentia non fit dum pro beneficio temporali ſperatur lucrum temporale. Ad argumenta in oppoſitum reſpondetur, ea probare ſecundam concluſionem & corollarium quod ex illa illatum eſt.

Doctrina demum Diui Thomæ in reſponſione ad ſextum, notanda eſt de duplici viu, altero principali, altero minus principali pecuniæ: ſuper quam doctrinam innititur tota quæ traditur diſputatio & tractatio de cambijs, de qua nos diſſeremus inferius. Interim legatur dominus Caietanus ſuper hunc locum.

ARTICVLVS II.

Vtrùm liceat pro pecunia mutuata, aliquam aliam commoditatem expetere.

Malo.q. 13. arti.4. ad 10 Et opuſc.21. q 3 & 4. Et opuſc. 73 cap. 9. & 7.

AD Secundum ſic proceditur. Videtur quòd aliquis poſſit pro pecunia mutuata aliquam aliã commoditatẽ expetere. Vnuſquiſque enim licitè poteſt ſuæ indemnitati conſulere. Sed quandoque damnũ aliquis patitur ex hoc, quòd pecuniam mutuat. Ergo licitum eſt ei ſuprà pecuniam mutuatam aliquid aliud pro damno expectare vel etiam exigere.

2. Prȩterea. Vnuſquiſque tenetur ex quodam debito honeſtatis aliquid recõpenſare ei qui ſibi gratiam fecit, vt dicitur in 5. Ethicor. † Sed ille qui alicui in neceſſitate conſtituto pecuniam mutuat, gratiam facit, vnde & gratiarum actio ei debetur: ergo ille qui recipit, tenetur natu- (Li. 5. c. 5. paulo à princ. to 5.)

A rali debito aliquid recompenſare. Sed nõ videtur eſſe illicitũ obligare ſe ad aliquid, ad quod quis ex naturali iure tenetur, ergo non videtur eſſe illicitũ, ſi aliquis pecuniam alteri mutuans, in obligationem deducat aliquam recompenſationem.

3. Prȩterea. Sicut eſt quoddam munus à manu, ita etiam eſt quoddam munus à lingua, & ab obſequio. Vnde dicit glo. Iſa. 33. Beatus qui excutit manus ſuas

B ab omni munere. Sed licet accipere ſeruitium vel etiam laudem ab eo, cui quis pecuniam mutuauit; ergo pari ratione licet quodcunque aliud munus accipere.

4. Prȩterea. Eadem videtur eſſe comparatio dati ad datum & mutuati ad mutuatum. Sed licet pecuniam accipere pro alia pecunia data, ergo licet accipere recõpenſationem alterius mutui pro pecunia

C mutuata.

5. Prȩterea. Magis à ſe pecuniam alienat, qui eam mutuãdo dominiũ trãsfert, quàm qui eam mercatori, vel artifici committit. Sed licet lucrum accipere de pecunia commiſſa mercatori vel artifici: ergo licet etiam lucrũ accipere de pecunia mutuata.

6. Prȩterea. Pro pecunia mutuata poteſt homo pignus accipere, cuius vſus poſ-

D ſet pretio aliquo vẽdi: ſicut cùm impignoratur ager vel domus, quæ inhabitatur. Ergo licet aliquod lucrum habere de pecunia mutuata.

7. Prȩterea. Contingit quandoque quòd aliquis carius vendit res ſuas ratione mutui, aut vilius emit qđ eſt alterius, vel etiam pro dilatione pretium auget, vel pro acceleratione diminuit, in quibus om-

E nibus videtur aliqua recompenſatio fieri quaſi pro mutuo pecuniæ. Hoc autẽ non manifeſtè apparet illicitum. Ergo videtur licitum eſſe aliquod commodum de pecunia mutuata expectare, vel etiam exigere.

Sed contra eſt, quod Ezech. 18. dicitur inter alia quæ ad virum iuſtum requiruntur, Si vſuram & ſuperabundantiam non acceperit.

Reſpondeo dicendum, quòd ſecundũ Philoſophum in 4. Ethicorum. † Omne illud pro pecunia habetur, cuius pretium poteſt pecunia menſurari: & ideo ſicut ſi aliquis pro pecunia mutuata, vel quæcunque alia (Lib. 4. ca. 1. in prin. to m. 5.)

alia re, quæ ex ipso vsu consumitur, pecuniam accipit ex pacto tacito vel expresso; peccat contra iustitiam, vt dictum † est: ita etiam quicunque ex pacto tacito, vel expresso quodcũque aliud acceperit, cuius pretium pecunia mensurari potest, simile peccatũ incurrit. Si verò accipiat aliquid huiusmodi, non quasi exigens, nec quasi ex aliqua obligatione tacita vel expressa, sed sicut gratuitum donum, non peccat, quia etiam antequam pecuniam mutuasset, licitè poterat aliquod donũ gratis accipere: nec peioris conditionis efficitur per hoc, q mutuauit. Recompensationem verò eorum, quæ pecunia non mensurantur, licet pro mutuo exigere, puta beneuolentiam & amorem eius, qui mutuauit, vel aliquid huiusmodi.

Art. præc.

Ad primum ergo dicendum, quòd ille qui mutuum dat, potest absq; peccato in pactum deducere cum eo, qui mutuũ accipit, recompẽsationem damni, per quod subtrahitur sibi aliquid quod debet habere. Hoc enim non est vendere vsum pecuniæ, sed damnum vitare. Et potest esse, q̃d accipiens mutuum, maius damnum euitet, quàm dans incurrat. Vnde accipiens mutuum cum sua vtilitate, damnum alterius recompensat. Recompensationem verò damni, quod consideratur in hoc, q de pecunia non lucratur, non potest in pactũ deducere: quia non debet vendere id q̃d nondum habet, & potest impediri multipliciter ab habendo.

Ad secundum dicendum, quòd recompensatio alicuius beneficij dupliciter fieri potest. Vno quidem modo ex debito iustitiæ: ad quod aliquis ex certo pacto obligari potest: & hoc debitum attenditur secundùm quantitatem benefici, quod q s accepit. Et ideo ille qui accepit mutuum pecuniæ, vel cuiuscunque similis rei, cuius vsus est eius consumptio; non tenetur ad plus recompensandum, quàm mutuo acceperit. Vnde contra iustitiam est, si ad plus reddendum obligetur. Alio modo tenetur aliquis ad recompensandum beneficium ex debito amicitiæ in quo magis consideratur affectus, ex quo aliquis beneficium contulit, quàm etiam quantitas eius quod fecit. Et tali debito non competit ciuilis obligatio per quã inducitur

A quædam necessitas, ut non spontanea recompensatio fiat.

Ad tertium dicendum, q si aliquis ex pecunia mutuata expectet, vel exigat, quasi per obligationem pacti taciti vel expressi, recompensationem muneris ab obsequio, vel à lingua: perinde est ac si expectaret vel exigeret munus à manu: quia vtrũque pecunia æstimari potest, vt patet in his, qui locant operas suas, quas manu vel lingua exercent. Si verò munus ab obsequio vel à lingua non quasi ex obligatione rei exhibetur, sed ex beneuolentia, quę sub ęstimatione pecuniæ non cadit, licet hoc accipere & exigere & expectare.

B

Ad quartum dicẽdum, quòd pecunia, non potest vendi pro pecunia ampliori quàm sit quantitas pecunię mutuatæ quę restituenda est: nec ibi aliquid est exigendum aut expectandum, nisi beneuolentiæ affectus, qui sub æstimationem pecuniæ non cadit: ex quo potest procedere spontanea mutuatio. Repugnat autem ei obligatio ad mutuum faciendum in posterũ: quia etiam talis obligatio pecunia æstimari posset. Et ideo licet simul mutuanti vnum, aliquid aliud mutuum recipere, non autem licet eum obligare ad mutuum in posterum faciendum.

C

Ad quintum dicendum, quòd ille qui mutuat pecuniam, transfert dominiũ pecuniæ in eum, cui mutuat. Vnde ille, cui pecunia mutuatur, sub suo periculo tenet eam, & tenetur eam restituere integre. Vnde non debet amplius exigere ille, qui mutuauit. Sed ille qui committit pecuniam suam vel mercatori vel artifici per modũ societatis cuiusdam, non transfert dominium pecuniæ suæ in illum, sed remanet eius: ita q cum periculo ipsius mercator de ea negotiatur, vel artifex operatur. Et ideo sic licitè potest partẽ lucri inde prouenientis expetere tanquam de re sua.

D

E

Ad sextum dicẽdum, quòd si quis pro pecunia sibi mutuata obliget rem aliquã, cuius vsus pretio æstimari potest, debet vsum illius rei ille, qui mutuauit, computare in restitutionem eius quod mutuauit: alioquin si vsum illius rei quasi gratis sibi superaddi velit, idem est ac si pecuniã acciperet pro mutuo: quod est vsurarium; nisi fortè esset talis res, cuius vsus sine pre-

tio

tio ſoleat concedi inter amicos, ſicut patet de libro accommodato.

Ad ſeptimum dicendum, quòd ſi aliquis carius velit vendere res ſuas, quàm ſit iuſtũ pretium, vt de pecunia ſoluenda emptorem expectet, manifeſtè vſura committitur; quia huiuſmodi expectatio pretij ſoluendi habet rationem mutui. Vnde quicquid vltra iuſtum pretium pro huiuſmodi expectatione exigitur, eſt quaſi pretiũ mutui, quod pertinet ad rationem vſuræ. Similiter etiam ſi quis emptor velit rem emere vilius, quàm ſit iuſtum pretium, eo quòd pecuniam ante ſoluit, quàm poſſit ei res tradi, eſt peccatum vſuræ, quia etiã iſta anticipatio ſolutionis pecuniæ habet mutui rationem, cuius quoddam pretiũ eſt, quod diminuitur de iuſto pretio rei emptæ. Si verò aliquis de iuſto pretio velit diminuere, ut pecuniam prius habeat, nõn peccat peccato vſuræ.

SVMMA ARTICVLI.

PRima concluſio. Vſura eſt pro pecunia mutuata exigere ex pacto quodcunque æſtimabile pretio aliquo.

Secunda concluſio exigere ex gratitudine etiam pro pecunia mutuata, rem pecunia æſtimabilem, nõ eſt peccatum.

Tertia concluſio. Licitum eſt pro mutuo exigere compenſationem, in his quæ pecunia æſtimari non poſſunt, v.g. beneuolentiam & amorem. Huius articuli tractatus non diſtinguitur à tractatione præcedentis articuli niſi tantum, qua ratione diſtinguitur pretium à re cuius eſt pretium: quæ diſtinctio ferè nulla eſt quantum ad moralem attinet materiam. Et idcirco pro huius articuli intelligentia conſerunt quàm maximè, quæ articulo præcedenti adnotauimus potiſſimum in dubio vltimo.

COMMENTARIVS.

EXordiri autem libet huius articuli explicationem à tertiæ concluſionis examine. Videtur autem ea concluſio eſſe falſa.

Primò. Amicitia & beneuolẽtia multò pretioſiores ſunt, quàm res aliæ pretio æſtimabiles, vt docet D. Tho. in prima concluſione, ergo neque amicitia poteſt exigi.

Secundò. Non licet ratione mutui in pactum ducere externa amicitiæ & beneuolentiæ ſigna. v.g. nõ licet obligare mutuatarium quòd exhibeat ſe affabilem mutuanti, ergo neque amicitiam ipſam. Antecedens probatur: quia omnes actiones affabilitatis, verbi gratia nudare caput aut genuflectere, ſunt prætio æſtimabiles; ergo ratione mutui non poſſunt deduci in pactum.

Arguitur tertiò. Si quis intulit alteri iniuriam, nõ eſt licitum obligare eum qui paſſus eſt iniuriam ad hoc, vt ratione mutui condonet iniuriam, ergo, &c.

A Antecedens probatur, quoniam condonatio iniuriæ etiam legibus & iudicum ſententijs pretio æſtimatur, vnde & multi pro illata ſibi iniuria remittenda pretium accipiunt. Nihilominus concluſio D. Tho. certiſſima eſt, ſed intelligenda, non quidem de rebus ſpiritualibus: quoniam illæ vt queſt. 100. definitur nõ poſſunt exigi ratione mutui: ſed intelligenda eſt de rebus temporalibus quarum homo eſt dominus abſolutus, & quæ poſitæ ſunt in beneuolentia & comitate & vrbanitate & dignitate, quæ res digniores sũt & magis ab hominibus æſtimantur: quàm illæ quæ pecunia & pretio obtineri poſſunt. Veruntamen quoniam huiuſmodi rebus repugnat ratio obligationis ciuilis: conſequenter in illis non poteſt fieri iniuria, eo quòd ſunt omnino voluntariæ. B Vnde patet reſponſio ad primum argumentum. Eſt autem difficile diſſoluere quæſtiunculas quæ tanguntur in arg. 2. & 3. Magiſter Soto vbi ſup. artic. 2. ait, non ſolùm intuitu contrahendæ amicitiæ licitum eſſe mutuare, ſed etiam amicitiæ ſigna in pactum deducere: nam verum amorem impoſſibile eſt pacto acquirere. Fatetur autem circa materiam tertij argumenti, licitum eſſe mutuanti paciſci ratione mutui de condonatione iniuriæ quam ipſe mutuator intulit, præſertim antequàm ſit à iudice condemnatus, & citat pro hac ſententia Sylueſt. verbo, vſura. §. 12. & probat: quia C iure amicitiæ exhiberi ſolent externa amicitiæ indicia, ergo ex vi mutuationis poſſunt deduci in pactũ huiuſmodi ſigna amicitiæ.

Nota pro huius rei intelligentia, operationes præſertim externas poſſe ordinari ad diuerſos fines, & conſequenter poſſe recipere varias rationes formales à diuerſis finibus & pertinere ad diuerſos habitus etiam elicitiuè. Eſt exemplum. Cantatio ſymboli in Eccleſia, ſecundùm quod refertur ad cultum diuinum pertinet ad virtutem religionis elicitiuè, ſed ſecundum quòd refertur ad confitendum ore fidem pertinebit elicitiuè ad virtutem fidei. Ad hunc modum dicimus, quòd ſigna beneuolentiæ exteriora, D ſi referantur ad iuſtitiæ finem & obiectum, ſicut reuera referuntur quando ex pacto exiguntur ratione mutui: tunc pertinent ad iuſtitiam elicitiuè. At verò ſi referantur ad amicitiæ finem & obiectum, ſicut referuntur quando requiruntur ex gratitudine & amicitia, pertinent ad virtutem amicitiæ. Ex hac doctrina patet quid dicendum ſit ad quæſtiunculas propoſitas. Etenim nunquam licet in pactum deducere ratione mutui exteriora amicitiæ ſigna, vel reconciliationem, vel iniuriæ remiſſionem: quia ratione pacti referuntur iſtæ actiones ad iuſtitiæ finẽ, ex iuſtitia verò non licet ratione mutui aliquid vltra ſortem expoſcere. Et hinc patet reſponſio ad argu- E menta ſupra facta. Amor ſiquidem interior & beneuolentia nullo pacto poteſt referri ad iuſtitiæ finem, ſed neceſſario ad amoris finem: neque enim ſubijcitur aut ſubijci poteſt ille amor neceſſitati aut obligationi ciuili. Cæterum externa illius ſigna referuntur ex pacto ad iuſtitiæ finem, & idcircò iure amicitiæ exhiberi ſolent hæc ſigna ſi relinquantur naturæ ſuę & non referantur ad alium finem. At verò cum ex pacto referuntur ad iuſtitiæ finem induunt aliam naturam, videlicet iuſtitiæ, & tantum retinent materialiter naturam qua ſignificant amicitiam.

Ex prima & ſecunda concluſione colligit in præſentia Caietanus multorum caſuum deciſionẽ quos item reſoluit in ſua ſumma, verbo vſura, & Soto in allegato art. 2.

Primus caſus eſt, ſi mutuator obliget mutuatariũ ratione mutui ad colendum agrum ipſius mutuan-

tis,

tis, exhibita tamen iusta mercede pro operis suis. Et itidem est, si ratione mutui exigat vt veniat ad emendum iusto pretio in sua officina, ad molendum in suo molendino, ad coquendum in suo furno. Hos contractus approbant multi Summistæ D. Antoninus. 1. par. tit. 1. cap. 7. §. 10. Summa Rosella & Angelica quos refert Syluest. verbo, vsura. 1. §. 7. quos sequitur Adrianus 4. Sentent. in materia de restitutione, tractatu de vsura, fol. 38. qui asserit in eadem sententia esse Gregorium Ariminum. Hos tamen contractus reprobant communiter autores. Legatur Syluest. Caiet. Soto vbi supra. & Ioan. de Medina. C. de restitutione, tractatu de vsura, quæst. de vsura restituenda.

Sed pro huius rei intelligentia animaduertẽdum est. Contractum istum duobus modis celebrari posse. Primo modo tãquam mutui contractum, ita vt teneatur is qui pecuniam accipit reddere eam pecuniæ summam ei qui dedit. Secundũ modo celebrari potest hic contractus tanquàm contractus conductionis & locationis, ita vt qui pecuniam accipit non teneatur ad eam reddendam vllo tempore: sed tantum ad exhibendas operas suas in colendo agro eius qui pecuniam dedit.

His præmissis sit prima conclusio. Si primo modo celebretur contractus tanquàm mutui contractus, vsura est manifesta obligare mutuatarium ad colendum agrum, &c. etiam iusta mercede. Hæc conclusio est contra Adrianum & alios Summistas, & probatur manifestè. Obligatio ad colendum agrum mutuantis, etiam persoluta iusta mercede, est pecunia æstimabilis, ergo non potest exigi ratione mutui citra vsuram. Antecedens probatur. Agricola liber erat & habebat facultatem ad laborãdum in agro huius vel illius hominis: ergo astringere illum ad laborandum in huius hominis agro, pretio æstimari potest, siquidem libertas pretio æstimabilis est.

Secunda conclusio. Si celebretur contractus secũdo modo: contractus ille est iustus & sanctus sine vlla vsuræ labe. Hæc est contra Soto vbi supra qui ait, non auderem hunc contractum admittere: nam illa anticipata solutio, mutuatio quædã est pecuniæ per operas alterius soluendæ: quare obligatio fit ratione mutui. Nihilominus tamen conclusio, probatur, quantũm videtur apertè. Agricola potest locare operas suas futuras in æstate iustè: rursus qui cõducit tales operas futuras, potest cõtinuò citra dubiũ soluere pretium & anticipare solutionem, modò tamen iustum pretium soluat: & ratione anticipatæ solutionis non minuat pretium: ergo iste contractus locationis & venditionis iustissimus est. Probatur etiam conclusio simili quodam. Licet hero conducere famulum qui seruiat illi toto anno sequenti, & persoluere continuò iustam illius mercedem anticipata solutione, ergo ad eundem modum licebit conducere operas coloni, exhibendas in æstate aut hyeme. Tertiò probatur. In huiusmodi contractu sicuti est obligatio ex parte coloni ad exhibendas operas suas in ministerium eius qui pecuniam dedit: ita è contra ex parte pecuniam dantis, est obligatio ad nunquam petendam propriam pecuniam; sed obligatio iustò potest exigi pro obligatione: ergo iste contractus est sanctus. Vltimò probatur cõclusio. Qui dat pecuniã, per huiusmodi contractum non recipit pretiũ vsus pro pecunia mutuata; ergo non recipit vsuram. Antecedens probatur, solum recipit operas coloni agricolæ; at agricolæ operæ sunt pretium pecuniæ non vsus pecuniæ; siquidem agricola nunquam reddet pecuniam. ergo &c. Confirmatur. Iniquitas vsuræ hæc est, quòd vendatur idem bis, aut vendatur semel

A id quod nullo pretio est æstimabile; hæc autẽ iniquitas (vt patet manifestè cuique intuenti) longè abest ab isto contractu. Ad argumentum autem sapientissimi Magistri Soto respondetur, negando anticipationem illam solutionis esse mutuationem pecuniæ per operas alterius soluendæ: sed est conductio & redditio pretij operatũ quas agricola exercebit in domini commodum. Itaque per tale pretium redditum, manet obligatus & adstrictus agricola ad soluendum & ministrandum & vendidit operas suas, actiones & libertatem alteri. Ad eundem modum dicendum est in alijs contractibus relatis in principio huius casus. Illi siquidem omnes erunt vsurarii, B si sint contractus mutuationis: erunt autem iusti si sint contractus conductionis & locationis emptionis & venditionis. Itaque qui accipit pecuniam non tenetur pecuniam soluere, sed tenetur illam operam exhibere ad quam se obligauit. Iuxta illum modum, excusandi sunt ab vsura multi agricolæ qui bona fide faciunt huiusmodi contractus.

Secundus casus seu quæstiuncula præcedenti coniuncta est, an licitum sit dare mutuum, ea lege, vt mutuarius conducat pretium seu fundum mutuantis?

De qua re sit prima conclusio. Vsura est manifesta, si ratione mutui obligetur mutuatarius ad conducendum agrum seu fundum mutuantis. Probatur C manifestè. Talis obligatio est pretio æstimabilis, ergo &c.

Secunda conclusio. Contractus iste debet haberi suspectus de vsura quocumque modo celebretur; itaque vt plurimum est vsurarius. Explicatur conclusio primò. Contractus manifestè est vsurarius quando ratione mutui augetur pretium in fundi conductione & locatione, etenim illud pretij augmentum æstimabile pretium est. Secundò. Vsurarius est talis contractus, etiam si pretium fundi non augeatur in locatione, quando sunt pauci coloni qui veniũt fundum conducere; datur autem mutuum, vt mutuatarij locent fundum eodem pretio quo antea locatus D fuerat, ad quod pretium alii nolebant accipere, ergo in tali contractu euidens suspicio de vsura est existimanda. Ratio est in promptu: quoniam vt diximus in quæstione præcedenti, emptorem raritas iustè facit res vilescere, ac subinde cum in præsentia sint pauci conductores agri: pretium iustè decrescit: iniquũ ergo est & vsurarium ratione mutui, conseruare agrum in eodem pretio.

Tertia conclusio. Nihilominus tamen aliquando poterit contractus iste taliter celebrari vt iustus sit. Primò, iustus erit (supposito semel quòd non est obligatio ad conducendum) si fundi dominus ad viri boni arbitrium minuat pretium propter paucitatem cõ E ducentium, vel suppleat in re illa aliud pretium. Secundò, si isti contractus bona fide fiant & fundus aliàs locetur pretio iusto, quoniam cum iam per mutuum agricolæ habeant, vnde possint emere boues, & reliqua necessaria ad culturam fundi, non est tum temporis paucitas colonorum seu conducentium: & idcirco iam non minuitur iustè fundi pretium hac ratione.

Tertius casus seu quæstiuncula est, an mercator qui obligat mutuatarium vt partem saltim vnam mutui recipiat in mercibus, committat vsuram? V. g. solent quandoque Principes laborare inopia pecuniæ ad soluenda militibus stipendia: rogant insignem quendam mercatorem vt mutuam det illam pecuniam, mercator vero respondet se partem pecuniæ daturum numeratam, partem vero teneatur Princeps ipse in mercibus accipere.

Prima conclusio. Contractus iste mutui vt propo-

situs est, obligando videlicet mutuatarium ad accipiendam partem in mercibus, est vsurarius manifestè. Ratio est. Obligatio illa ad emendas merces mutuantis etiam credita pecunia, æstimabilis est pretio, ergo &c. Deinde solent interuenire in huiusmodi contractibus aliæ iniquitates, videlicet carius vendunt tales mercatores mutuantes merces suas, ex eo quòd vendunt credita pecunia, rursus petunt à mutuatario lucrum cessans cum reuera non esset lucrum, ac denique in exemplo posito cogunt milites emere merces, quibus reuera ipsi milites non indigent & quas continuo milites diuendere debent pretio multò viliori quàm emerint.

Secunda conclusio. Sub forma & re emptionis & venditionis poterit hic contractus iustè celebrari ad hunc modum. Accedit mutuatarius ad petendum mutuum à mercatore celebri, mercator respondet se nolle mutuum dare, esse tamen paratum ad vendendas merces quas habet domi suæ venditioni expositas, quibus mercibus ipse mutuatarius poterit suæ subuenire necessitati. Dico igitur. Quod si talis contractus bona fide fiat non animo palliandi vsuram, & aliæ merces vendantur iusto pretio quòd licitus est. Secundò. Demus quòd mercator iste non habeat alias pecunias quas posset mutuas dare petenti mutuum, nemo certè condemnaret talem contractum in quo venderet quas habet merces, ergo &c. Probatur, quoniam impertinens est omnino ad iustitiam talis contractus, quòd mercator habeat vel non habeat pecunias quas possit mutuas dare. Denique probatur. Si nunquàm petitum esset mutuum ab isto mercatore, sed à principio is qui indiget peteret, vt mercator venderet illi merces; citra dubium venditio celebrata ad modum suprà dictum erit iusta, ergo etiam si petierit mutuum, mercator verò recusauerit mutuum dare & ambo conuenerint in emptione & venditione mutui non erit iniustus talis contractus. Sed contra hanc secundam conclusionem sunt duo argumenta. Primum. Emptor qui emit tales merces, cogitur continuò eas vendere viliori pretio; ergo fit illi iniuria per talem contractum. Secundò. Sequeretur, quòd ille mercator qui vendit merces mille. verbi gratia aureis, possit continuò statim à celebratione contractus, emere rursus merces easdem ab eodem emptore nongentis aureis; Consequens est approbare pestilentissimum genus contractus, quod à nostris dicitur *mobarras, o baratas*, ergo.

Ad primum respondetur. Interuenire fortasse posse quandoque in huiusmodi contractu vitium contra charitatem; vt si mercator possit mutuum dare nolit tamen sed vendere merces, quas continuò cogitur emptor ipse diuendere viliori pretio. Cæterum nulla est iniuria contra iustitiam; (etenim vti vidimus quæstione præcedenti) propter vendendi modum, iustè diminuitur pretium in mercibus vltroneis: & idcirco illud vilius pretium in quo emptor in nostro casu vendit postea illas merces: est iustum illarum pretium. Est simile. Accedit quispiam ad petendam vestem commodatam ab altero, tamen ille alter non vult commodare sed vendere, qui autem petit commodatam vestem non habet pecunias quibus emat sed accipit eas ad vsuras ab alio quopiam vt emat vestem, citra dubium non peccat contra iustitiam is qui vendit vestem & noluit commodare: quamuis daremus quòd interdum peccaret contra charitatem.

Ad secundum respondetur primò, quòd si mercator iste à principio vendidit merces cum pacto

A emendi rursus easdem viliori pretio: talis contractus est pestiferus reipublicæ qui dicitur *mobarra* & illi dicuntur *mobarreros y barateros*. Respondetur secundò. Quòd si mercator ille bona fide (quæ vt plurimum non interuenit) vendidit merces suas, ignarus omnino voluntatis eius qui emit; postea vero videns quòd qui emit ab eo merces procurat eas diuendere, emit eas iusto pretio, sicuti si venderentur in publica auctione: talis contractus erit iustus, etiam si pretio emat viliori, sunt enim illæ merces vltroneæ. Ex horum casuum resolutione, licet similium casuum resolutionem colligere.

Tertia conclusio. Si mutuatarius non obligatur ad recipiendam mutui partem in mercibus,
B sed tantum dicat mutuator, vellem vt partem in mercibus reciperes: non video vsuræ rationem, modò tamen merces venditæ sint viui futuræ mutuatario & vendantur iusto pretio. Probatur. In tali contractu non exigitur aliqua obligatio neque res æstimabilis pretio ratione mutui; & aliàs nulla est iniquitas in emptione & venditione mercium: ergo talis contractus est iustus.

Iam verò in responsione ad primum definit D. Thom. quid sentiendum sit de duobus titulis qui prætendi solent ad accipiendum aliquid pro mutuo. Primus est damnum emergens: secundus lucrum cessans. Et proinde statuit duas conclu-
C siones.

Prima conclusio. Qui mutuum dat potest absque peccato in pactum deducere cum eo qui mutuum accipit, recompensationem damni emergentis per quod subtrahitur illi aliquid quod debet habere.

Secunda conclusio. Lucrum cessans non potest mutuator in pactum deducere. Explicatur prima conclusio. Damnum emergens est detrimentum quod mutuator solius mutuationis causa incurrit. Sit exemplum. verbi gratia habet quis paratam pecuniam ad reparandam domum quæ minatur ruinam, si autem det illam pecuniam mu-
D tuam petenti ruet domus, quæ postea non poterit nisi maiori pecuniæ summa reædificari; illud detrimentum maioris summæ pecuniæ consumendæ in ædificatione, dicitur damnum emergens. Item, si quis accipiat ad vsuras pecuniam quæ illi mutuo petitor; poterit vsuras illas ratione damni emergentis petere. Item, si mercator cogitur viliori pretio merces suas vendere ad congregandam eam pecuniæ summam quæ illi mutua petitur: poterit illud detrimentum quod ex venditione illa viliori pretio facta incurrit, in pactum ducere.

Cæterùm huic conclusioni adhibetur quædam
E moderatio necessaria, videlicet si mutuator moneat mutuatarium, se incurrere illud detrimentum ex mutuatione. Itaque sciens & prudens mutuatarius faciat pactum cum mutuante & velit detrimentum illud pati, ne mutuans illud patiatur, aliàs si ista admonitio non præcedat, mutuatarius erit rationabiliter inuitus. Neque tamen necessarium est, quòd qui dat mutuum rogetur: quia licet hoc frequenter accidat, tamen si amicus amico indigenti sua sponte offerat mutuum, poterit iustè damnum emergens petere. Est autem vera conclusio: siue damnum emergens sit à principio mutuationis, siue postea quando mutuatarius est in mora soluendi. Conclusio itaque ad hunc modum explicata habetur in iure & asseritur à Theologis vniuersis & Iurisperitis. Et ratio D. Tho. est demon-

stratio

stratio. Etenim iustum est, vt nemo detrimentum incurrat ex beneficio quod alteri faciat. Item probatur. Quia fideiussor potest in pactum deducere detrimentum quod ex fideiussione incurrit, vt habetur in cap. peruenit de fideiussionibus, ergo mutuator, &c. Denique, venditor potest vendere carius quàm res secundùm se valeat, quando ex venditione incurrit detrimentum, dummodo admoneat emptorem illius detrimenti, vt quæstione præcedenti articul. 1. diximus; ergo multò magis mutuator.

Circa secundam vero conclusionem D.Thom. de lucro cessante: sunt aliqua certa apud omnes doctores, aliquid vero dubium.

PRO cuius intelligentia nota primò. Lucrum cessare quando causa mutuationis, mutuator non negociatur cum pecunia vnde non lucrifacit quod erat lucrifacturus. Nota secundò. Pecuniam habere duplicem potentiam ad lucrifaciendum. Altera est remota quæ consequitur omnem pecuniam, quæ ex natura sua est instrumentum ad lucrifaciendum, emendo & negociando: altera potentia est propinqua & quasi artificialis, quam non habet pecunia ex natura sua, sed ex industria negociantis, quando vel iam est exposita negociationi, vel parata est vt exponatur. Vt verbi gratia frumentum in horreo habet potentiam naturalem & remotam quæ consequitur omne frumentum ad fructificandum; sed quando iam seminatur vel paratur vt seminetur habet potentiam proximam & quasi artificialem propter industriam agricolæ ad fructificandum. Hoc simile habet Caietanus hic. Nota tertiò. Duobus modis posse aliquem aut illius pecuniam impediri à lucro. Vno modo contra voluntatem domini, vt cum Princeps vel respublica compellit ciuem vt mutuet pecuniam: vel quando mutuatarius est in mora soluendi, vel quando fur pecuniam paratam ad negociandum surripit. Secundo modo impeditur lucrum ex voluntate domini pecuniæ; & hoc Dupliciter, vel cum procurat proprium commodum ipse dominus, vt quando ipse sponte sua pecuniam transfert à negotiatione ad mutuum: quia vult habere saluum capitale: alterò modo, quia vult beneficium facere alteri rogatus ab illo.

Sit prima conclusio. Quando potentia tantum est remota & naturalis in pecunia ad lucri faciendũ, siue tale lucrum cesset contra voluntate siue ex voluntate domini, non potest dominus aliquid vltra sortem recipere ratione lucri cessantis. Probatur. Quia si ratione huius potentiæ posset recipere aliquid vltra sortem, sequeretur licitum esse in omni mutuo aliquid accipere, & per consequens licita esset vsura. Probatur sequela. Quia talis potentia est inseparabilis à pecunia. Et confirmatur exemplo. Frumentum non potest æstimari maiori pretio ratione potentiæ naturalis & communis omni frumento, ergo nec pecunia. Consequentia patet: quia pecunia multò minùs fructifera est quam frumentum. Vnde sequitur corollarium, quod fur qui accipit huiusmodi pecunias, satisfacit reddendo illas. Item sequitur, magnates & qui non sunt negociatores non posse exigere ratione lucri cessantis aliquid ex mutuo.

Secunda conclusio. Si aliquis sua sponte propter commodum proprium transferat suam pecuniam à negociatione ad mutuum, non potest exigere lucrum cessans. Hæc conclusio est consequens ad primam & probatur, quia in tali casu pecunia amittit iam potentiam proximam & artificialem ad

A lucrifaciendum, & remanet tantum cum naturali potentia & remota, & hoc ex voluntate domini propter suum commodum maius, & securius, ergo &c. Item probatur à simili. Nam si quis frumentum quod parauerat ad seminandum, postea sua sponte & propter suum commodum velit vendere, non potest exigere maius pretium quàm secundum se valeat. Et denique probatur. Quia quanuis venditor aliquis posset res sibi magis commodas & vtiles quàm aliis, cariori pretio vendere rogatus; tamen si inopia coactus procurans suum commodum eas vendat, non potest amplius pretium pro illis recipere quàm secundum se æstimentur; ergo
B nec mutuator, &c. Vnde sequitur corollarium quod sunt vsurarij sæpe illi qui cum Rege faciunt contractus, quos dicunt (*assientos*) quia sæpe isti suum tantùm commodum procurantes, voluntariè transferunt pecuniam à negociatione ad mutuum: quia magis lucrantur mutuando regi vno anno: quàm quinque negociando. Item vsurarij sunt quidam mercatores, quia Rege & magnatibus vel aliis exigunt lucrum cessans, eo quòd rex vel magnates sunt in mora soluendi merces quas emerunt ab illis Ratio huius est: quoniam isti mercatores à principio venditioni optimè nouerant, quòd isti uiri illustres sunt in mora soluendi, & nihilominus propter suũ
C commodum libenter vendiderunt illis merces suas: quoniam aliàs non poterant tantam copiam mercium vendere, & ideo reuera nullum lucrum illis cessat: sed potius sequitur commodum ex eiusmodi venditione, quanuis quidam emptores sint in more soluendi. Nihilo minus si ista soluendi mora sit illis reuera perniciosa & à principio venditionis cognita, licitum erit aliquid exigere ratione lucri cessantis.

Tertia conclusio. Quando pecunia erat in potentia proxima ad lucrandum & impeditur lucrum contra voluntatem domini: iustè poterit exigere lucrum cessans, imo qui impedit tenetur in foro con-
D scientiæ antequam petatur reddere lucrum cessans. Probatur conclusio primò. Quia pecunia quæ est in potentia proxima ad lucrum, plus valet domino suo ratione suæ potentiæ: quam valeat secundum se absolutè; ergo illam maiorem vtilitatem poterit dominus illius in pactum deducere & exigere. Deinde probatur conclusio ex communi regula. cap. finalis de iniuriis. si tua culpa damnum datum est, vel irrogata iniuria, iure te super his satisfacere oportet. Sed in casu posito culpa vel causa illius qui contra voluntatem domini accipit pecunias damnum emergit, scilicet quod cessat illa potentia proxima pecuniæ: ergo tenetur satisfacere. Confirma-
E tur & ostendo, quod non solum habeat verum conclusio, quando à principio mutuationis impeditur voluntas domini: sed etiam quando impeditur postea ratione moræ in soluendo. Sunt enim expressæ leges quæ hoc definiunt in. l. socium. ff. pro socio. & in. l. cum quidam. ff. de vsuris. & in. l. vsuras. C. eodem titulo. Prædictæ tres conclusiones asseruntur ab omnibus Iurisperitis & Theologis.

DVBIVM tamen difficile est, an negociator qui rogatus à mutuatario remouet voluntariè pecuniam suam à negotiatione vt det mutuum petenti & faciat illi beneficium: possit iustè exigere lucrum cessans?

Arguitur primo pro parte affirmatiua. Licitũ est vt diximus mutuanti, exigere dãnum emergens, ergo & lucrum cessans. Probatur consequentia. Quia in casu posito lucri cessatio est dãnũ emergens: siquidẽ aufertur à mutuãte aliqd qd deberet ipse habere.

Arguitur secundo & confirmatur. Quia pecunia cum potentia proxima ad lucrum pluris æstimatur, quam sine illa, & est magis commoda domino negociatori, quam alijs; sed mutuatarius est causa moralis rogans & solicitans, vt sibi mutuetur pecunia, quod illa potentia pecuniæ impediatur, & quod non valeat tantum domino suo: ergo dominus iustè exigit lucrum cessans. Maior explicatur. Nam sicut frumentum terræ mandatum plus valet quam alias valeret: ita mille aurei expositi bonæ negociationi: plus valent quam mille aurei absolutè. Probatur minor, quia charitas proximi, & illius commodum mouent negociatorem, vt mutuet roganti. Consequentia probatur, quia vnicuique licitum est deducere in pactum, id quod res mutuata sibi valet.

Arguitur tertiò. Licitum est recipere lucrum cessans post moram debitoris in soluendo; sed pecunia negociationi exposita tam vtilis erat domino à principio mutuationis quàm post moram soluendi: ergo eadem est ratio.

Denique licitum est venditori carius vendere res quas erat seruaturus in aliud tempus in quo pluris erant æstimandæ, vt patet ex capitu. Nauigano. de vsuris; ergo licitum erit mutuatori in casu posito exigere lucrum cessans. Probatur consequentia: quia sicut vēditori qui erat seruaturus merces suas, cessat lucrum quod expectat, si nunc pecunias mutuanti absolutè secundum proprium valorem nulla habita ratione ad potentiam proximam quam habeat ad lucrum; & quemadmodum venditor voluntariè vendit licet rogatus & efflagitatus: ita etiam mutuator voluntariè mutuat rogatus; ergo eadem est ratio.

Sed in oppositum est, quòd legibus ciuilibus, & Ecclesiasticis decernitur, quòd ratione moræ in soluendo licitum est mutuatori exigere lucrum cessans sibi; At vero si licitum esset à principio mutuationis pacisci de lucro cessanti iam eisdem legibus esset explicatum; sed nullibi hoc explicatur, ergo non est licitum. Præterea D. Thom. in hoc articulo ad primum argumentum expresse distinguit inter damnum emergens & lucrum cessans, & dicit, quòd damnum emergens licitum est exigere non autem lucrum cessans: quia hoc est in potentia & pluribus modis potest impediri. Idem sentit etiam Scot. in quarta distinct. 15. quæst. secunda, & Durand. 3. sententi. distin. 37. quæst. secunda, & Innocen. & Ioan. Andr. in cap. Nauiganti de vsuris. Denique omnes antiqui Doctores videntur esse huius sententiæ: ita vt Adrian. dicat oppositam sententiam esse modernorum.

Secundò arguitur. Lucrum alicui cessare nihil aliud videtur esse, quàm ipsum cohiberi à suo lucro; sed quando nulla vis, nullus metus, nulla denique ignorantia interuenit, sed solùm modò preces mutuatarij pecuniæ dominum inducunt ad mutuandū non prohibetur ipse dominus à suo lucro: ergo ibi non est verè lucrum cessans. Probatur minor: quia nemo cohibetur nisi quando eius voluntas aliquo modo impeditur ab executione, vel acquisatione alicuius boni, & tunc dicitur ille homo inuoluntarius; at verò inuoluntarium sola vis aut metus aut ignorantia causat, vt ait Aristot. 2. ethic. ergo.

Tertiò arguitur & confirmatur. Qui solis precibus mutuatarij inductus dat mutuò pecuniā suam, tenetur sequi naturam mutuationis; sed natura mutuationis est, quòd secundum propriam rationem intrinsecam nihil vltra sortem exigatur: ergo non est licitum pacisci de lucro cessante, si mutuat verè

A pecunias. Confirmatur. Quoniam aliàs si licitum est exigere lucrum cessans, liceret etiam exigere aliquid pro obligatione non repetendi tam cito pecuniam mutuatam: quoniam illa obligatio includitur etiam in ratione mutui.

Quartò, Qui procurans proprium commodum dat mutuò, non potest exigere lucrum cessans, vt dictum est in secunda conclusione: at vero idem videtur esse procurare commodum amici atque proprium commodum: ergo neque tunc licitum erit exigere lucrum cessans. Confirmatur. Si mutuator in gratiam Pauli mutuaret Petro pecunias, non poterat exigere à Petro lucrum cessans; ergo neque si id faciat in gratiam Petri: quoniam vterque proximus est. Confirmatur secundò. Pro alterius e-

B mentis commodo non licet pretium aliquod accipere pro re quæ est valde vtilis emēti, vt docet D. Tho. quæst. præced. articulo primo ergo neque pro commodo mutuatarii, Denique arguitur. Sequeretur ex opposita sententia, quòd licitum esset negociatori diligenter quærere mutuatarios quibus mutuet pecuniam exigendo ab illis lucrum cessans. Probatur consequentia: quoniam vnusquisque licite quærit emptorem rei suæ quæ pretio æstimabilis est; ergo si lucrum cessans est pretio æstimabile licitum erit negotiatori quærere emptorem. Pro ista sententia negatiua habemus Magistrum Soto libro sexto, de iustitia, & iure quæst. prima, articulo tertio, in tertia, &

C quarta conclusione, vbi ait, sententiam affirmatiuā esse minùs probabilem & aperire fenestram plurimis vsuris. Nihilominus sententia affirmatiua communis est Iurisperitis omnibus in cap. Salubriter. & in cap. Conquæstus de vsuris: exceptis paucis quibusdam. Videatur Couarruuias libro tertio, Variarum resol. capitulo quarto, numero primo, & quinto. Nauarro etiam in Comment. suprà cap. secundo 14. quæst. 3. numero 47, & sequentibus. Est etiam communis omnibus Theologis in 4. distinct. 15. & Summistis in verbo vsura, videatur Conradus de cōtractibus quæst. 80. & Adrianus in quarta, in materia de restitutione, speciali quæstione de hac re, & Ioan.

D de Medina in 6. de restitutione in titulo de vsuris; Caietanus in isto Commentario super hunc articulum. Hæc sententia communis fuit nostris præceptoribus qui nos antecesserunt: solus Magister Soto est singularis in hac sententia. Imò ipse ait vbi suprà, nō mihi tantum arrogo, vt primus opinionem illam, scilicet affirmatiuam prorsus refellam. Neque vero D. Thom. in præsenti art. in solut. ad 1. tenet partem negatiuam sed duo discrimina, intendit statuere, inter damnum emergens & lucrum cessans. Primū est quòd damnum emergens semper est licitum exigere quoties aliquis dat mutuum absque aliqua suspitione. At verò lucrū cessans exigere à principio mu-

E tuationis rarò licitum est, cū omnibus suis circunstātiis, & semper habet suspitionem vsuræ. Secundum est, quòd damnum emergens licitum est exigere tantum quantum sonat; at verò lucrum cessans non licet exigere totum quod speratur. Quod probat D. Thom. quia lucrum cessans multis viis impediri potest. Neque etiam Scotus & Durandus sequuntur illam partem negatiuam si attente legantur in locis citatis. Cæterū partē affirmatiuā quam nos sequimur probant argumenta quæ fecimus in principio dubij.

Deinde hæc pars videtur virtualiter definita in multis legibus. Verbi gratia In l. atqui natura. §. non tantum, ff. de negotijs gestis. & in l. 3. §. finali. ff. de eo qui certo loco, Prætereà. Vt inducebamus in vltimo argumento pro parte affirmatiua, videtur etiam definita in capitulo nauiganti. de vsuris.

Notan-

Notandum tamen est, quòd aliqui viri docti, vt iustificent prædictum contractum de lucro cessanti distinguunt in prædicto contractu duos contractus virtualiter contineri. Alter est contractus mutuationis, per quem mutuator dat pecuniam suam mutuatario reddendam integram & saluam: alter est emptionis, & venditionis per quem ipse mutuator qui negotiabatur cum sua pecunia, vel paratus erat negotiari: vendit mutuatario cessationem à negotio lucrifactiuo propter commodum ipsius mutuatarij, qui reputat sibi esse valde vtile, quòd negotiator cesset ab illo negotio dummodo mutuet sibi pecunias. Et quamuis in illo casu coniungantur illi duo contractus: per accidens tamen, poterunt omnino separari aliquando & seorsum celebrari. Vt verbi gratia si Petrus reputet sibi commodum quòd Paulus cesset ab aliqua negotiatione, vel quia ipse vult negotiari, vel alius amicus eius, aut alia ratione, etiam si Petrus non mutuet sibi pecunias: tunc in tali casu ille qui cessat à negotiatione lucrifactiua potest vendere illam cessationé. Nunc igitur probant prædictā sententiam. Quamuis enim in casu nostri dubij coniungantur illi duo contractus mutuationis, & venditionis: tamen vterque iustus est, quia ratione mutuationis nihil pretij exigit mutuator, at vero ratione venditionis exigit pretium iustum quo æstimabatur illa cessatio à negotio lucrifactiuo. Sed tamen quamuis illa consideratio videatur conueniens ad confirmationem prædictæ sententiæ: tamen communior est quam oporteat, etenim licitum est cuicunque pro cessatione ab aliqua actione sibi licita, & placita pretium accipere. Vt verbi gratia pro eo quod cesset ire in campum rogatu amici, potest pretium accipere: at vero in casu nostri dubij aliquid est specialius quod videtur generare scrupulum; etenim mutuatarius non dat pretium vt mutuator duntaxat cesset à negotiando: sed per se primò & principaliter dat propter illum finem, vt mutuet sibi pecunias, ergo videtur, quòd in tali casu ratione mutui dat pretium. Quapropter optima ratio, & specialis prædictæ sententiæ affirmatiuę ea est videlicet, quòd mutuator iustè accipit pretium pro lucro verè cessante dum mutuat & vt mutuet pecunias alteri vtiles. Et hic titulus est sufficientissimus: quia reducitur ad damnum emergens, eo quòd mutuator vt faciat alteri beneficium rogatu illius, minus habet quam deberet habere in bonis suis: quod quidem est damnum emergens. Neque valet respondere, quòd nondum habebat lucrum in actu. Quia habebat potentiam proximam ad lucrum: qua priuatur ut mutuet alteri pecunias. Cæterùm quia iste titulus lucri cessantis est pallium multarum vsurarum vt aduertit Magister Soto: idcirco oportet Theologum esse diligentem in examinando, an verè sit lucrum cessans propter commodum mutuatarij. Debet itaque primò examinare negotiatorem, an tempore contractus haberet alias pecunias quibus posset si vellet negotiari, etiam post factum iam contractum. Etenim in tali casu, non cessat illi lucrum causa mutuationis, sed voluntate propria: quia vult alias pecunias domi retinere neque exponere periculo negotiandi. Est optimum simile, si quis habeat domi frumenti copiam cuius partem præparauerat ad seminandum, partem verò retineat domi ad vendendum: tunc si accedat quis ad emendum frumentum ab illo, non potest frumenti partem quam parauerat ad seminandum cariùs vendere ratione lucri cessantis: eo quòd habet aliud triticum, quod

A potest seminare si velit. Secundo debet aduertere Theologus ex parte mutuatoris, quòd animus illius negotiandi cum pecunia quam dat mutuo, debet perseuerare toto tempore mutui: quoniam eo momento temporis quo animus negotiandi erat interrumpendus: iam non cessat lucrum causa mutuationis, neque ipse mutuatarius est causa impediendi lucrum, sed voluntas potius mutuatoris: & ideò si à principio mutui habebat mutuator animū negotiandi per dimidium annum, non poterit postea exigere lucrum cessans pro toto anno pro quo mutuat. Debet tertiò aduertere Theologus, quòd mutuator propter mutuatarij commodum remo-
B ueat pecunias à negociatione; etenim si commodum mutuatarij non sit causa, quòd remoueat: iam non cessat lúcrum ratione mutuationis. Obserua tamen, quod non exigitur hic quod illud commodum mutuatarij, sit reuera commodum vtilitatis; sed sufficit, quòd ipse mutuatarius existimet sibi esse commodum & conueniens, vnde si velit illas pecunias ad prodige expendendum in ludis & luxurijs, nihilominus mutuator poterit exigere lucrum cessans, & non peccabit contra iustitiam mutuando, in illo casu: poterit tamen peccare contra charitatem, iuxta regulas fraternæ correctionis: de quibus multa diximus secunda secundę quæstione
C 33. & suprà quæstione præcedenti, de his qui vendunt ea quibus male vsuri sunt emptores. Obseruandum etiam est, quòd non requiritur, quòd ipse negotiator optaret magis negotiari cum sua pecunia, quam mutuò illam dare; etenim charitatis est erga proximum procurare magis mutuatarij commodum quàm lucrū ex propria negotiatione: sed satis est ad iustificandam mutuationem, quòd mutuator reuera negotiaturus erat & prudenter expectabat lucrum ex sua negociatione, toto illo tempore mutui, nisi commodum mutuatarij impediret suam negociationem. Itaque non amplius quærimus mutuatarij commodum, ad mutuandum illi,
D exigendo lucrum cessans: quam requiratur in contractu in quo exigitur damnum emergens.

Denique ad iudicandum sit ne iusta quantitas, quæ exigitur ratione lucri cessantis: erit Theologo talis regula. Nunquam debet exigi totum lucrum cessans. Ratio est: quia non æstimantur res tanti quando est in potentia quanti æstimatur dum iam est in actu; sed lucrum quod cessat mutuationis causa est tantum in potentia, quando celebratur mutuatio: ergo non debet exigi totum lucrum cessans. De qua re diximus suprà quæstione sexagesima secunda, articulo quarto. Ex qua doctrina colligimus hic, duobus modis posse fieri conuentionem de lu-
E cro cessante. Prior est frequentissimus & valde iustificatus, si expectetur euentus aliorum negotiatorum, eodem genere negociationis, eodem tempore & loco, & tunc persoluatur tanta quantitas pecuniæ proportionabiliter ad lucrum aliorum. Alter modus est, si contingat quòd statim ad arbitrium boni viri, & prudentis in negociatione, taxetur una certa quantitas reddenda mutuatori pro lucro cessante, sed tamen debet fieri deductis expensis & attentis periculis, quibus exposita est negociatio: etenim ratione illorum minùs habet res in potentia, quàm si iam esset extra omnem fortunam. Fatemur tamen, quòd non sunt inde deducendi labores ipsius negotiatoris, & operæ & industriæ: quoniam si mutuator non adhibet tales operas & industrias, hoc prouenit ex parte mutuatarij impedientis negociationem illam: & ideo poterit vendere proprium otium damnificatiuum rei familiaris.

Denique poterunt aliqui meritò aduertere, quòd illam quantitatem lucri cessantis non potest exigere mutuator statim à principio mutuationis reddendam. Verbi gratia, si lucrum æstimetur 10. aureis quos lucrifacturus erat negotiator pecunia data mutuatario; tunc si continuo mutuatarius redderet mutuanti 10. aureos non cessaret mutuanti lucrum totius pecuniæ. Verbi gratia non cessaret illi lucrũ ex centum aureis sed ex nonaginta. Verumtamen est, quòd si cum illis decem non potest negotiari & mutuatarius voluntariè reddit statim decem aureos, illos poterit mutuator accipere.

Ex dictis colligitur corollarium, scilicet, quomodo debeant intelligi iudicium sententiæ, quæ solent aliquando imponere mulctam pecuniariam debitoribus propter soluendi moram. Duplici enim ratione possunt hæ sententiæ iustificari; prior quidem in pœnam propter culpam commissam à debitore in mora soluendi, & talis pœna non obligat in foro cõnscientiæ ante condemnationem, & executionem sententiæ, bene tamen postea. Altera ratio est aliquando, quia iudex æstimat propter moram soluendi cessauisse creditori aliquod lucrum, & tunc si reuera cessauit lucrum creditori, tenebatur debitor in foro conscientiæ reddere lucrum cessans, etiã ante sententiam iudicis. At vero si non cessauerat lucrum, non tenebitur reddere etiam post sententiam iudicis: quia illa fundatur in falsa præsumptione.

Ad argumenta pro parte negatiua respondetur. Ad primum respondetur, quòd argumentum quod fit ab autoritate negatiua infirmum est. Sed nihilominus secundò respondetur, quòd iam ostendimus iure Ciuili & Canonico definitam esse nostram sententiam, maximè verò quòd iure naturæ ostendebatur, quòd sit eadem ratio de lucro cessante, & damno emergente.

Ad reliqua vero argumenta respondetur primò vnica solutione, quòd omnia illa necessario sunt soluenda, ab his qui sequuntur partem negatiuam. omnes enim illi affirmant, quòd ratione damni emergentis licitum est pretium accipere: affirmant etiam licitum esse vendere rem cariori pretio quam de præsenti valeat propter detrimentum quod patitur venditor qui seruaturus erat illam in aliud tempus vendendam: at verò argumenta illa facta pariter procedunt contra istas affirmationes atque contra nostram sententiam.

Sed nihilominus respondetur ad omnia illa sigillatim.

Ad secũdum iam explicuimus sensum Diui Thomæ, dum facit differentiam in solutione ad primũ, inter lucrum cessans & damnum emergens.

Ad tertium respondetur, licitum esse vnicuique vendere voluntariè suum lucrum & suum commodum; quod si videatur necessarium, quòd in prędicto casu debeat esse aliquid inuoluntarij ex parte mutuatoris: respondetur, quòd satis est quædam moralis coactio, quam inducit commodum proximi, & vtilitas quæ compellit ex debito honestatis succurrere proximo ne patiatur detrimentum, dummodo etiam ipse mutuator seruet se indemnem.

Ad quartum argumentum respondetur, quòd is qui dat mutuum, tenetur ex necessitate subire periculum & detrimentum quod per se ex natura mutuationis consequitur; verbi gratia tenetur qui mutuat non repetere mutuatum pro toto tempore quo mutuauit. Cæterum non tenetur etiam si voluntariè mutuet, subire detrimenta quæ per accidens coniunguntur cum mutuo, cuiusmodi est lucrum cessans & damnum emergens. Sicut qui rem spiritualem dat alteri, tenetur etiam ex necessitate dare gratis omnes operas necessarias p se ad exequutionem rei spiritualis. Verbi gratia Episcopus tenetur non solum gratis consecrare sacerdotem, sed etiam gratis impendere laborem necessariò coniunctum cum illa consecratione, & sacerdos tenetur gratis offerre sacrificium & impendere laborem per se necessarium ad celebrationem Missæ: cęterùm non tenebitur gratis peragere inter trium milliarium, ad celebrandam Missam.

Ad confirmationem respondetur, quòd mutuator obligatur per se expectare aliquod tempus ad recuperandum mutuum.

Ad quintum respondetur, quòd procurare commodum ipsius mutuatarij, non est procurare proprium commodum vtile, sed potius acquirit sibi honorem & gratiam & laudem pro bono opere: at verò non tenetur ex iustitia pati damnum in temporalibus, ut alteri sit beneficus. At vero quando mutuat Petro duntaxat in gratiam Pauli, scilicet vt conciliet sibi gratum Paulum & fauorem eius, non poterit lucrum cessans exigere à Petro, nisi quãdo ipse Paulus petierit mutuum propter commodum Petri, cum illa tamen conditione ut Petrus soluat lucrum cessans, vel damnum emergens. At vero si mutuator anticipatiuè procurabat sibi fauorem Pauli, sibique maximè commodum: non poterit postea nactus illam occasionem, exigere à Petro mutuatario lucrum cessans, vel damnum emergens; tunc nanq; reuera mutuat propter proprium commodum & non propter commodum mutuatarij.

Ad confirmationem respondetur, quòd ille mutuator non accipit pretium pro mutuatione neque pro commodo mutuatarij, sed pro suo proprio incommodo aut detrimento lucri cessantis.

Ad sextum & vltimum argumentum respondetur, quòd quando res venditur cariùs quam secundùm se valeat propter detrimentum quod incurrit venditor: tunc iustè exigitur pretium propter damnum emergens, aut lucrum cessans. At vero quando ipse uenditor vel mutuator quærit solicitè aliquẽ qui emat, aut accipiat mutuum: est vehemens indicium & argumentum, quòd animus eius est vsurarius: & idcirco vt in plurimum huiusmodi contractus sunt vsurarij, & vt sic sunt condemnandi. Nihilominùs aliquando licitum erit, ut si quis cognouerit amici inopiam & necessitatem cui ex animo vult succurrere: præuenire illum vltrò, & offerre mutuum exigendo lucrum cessans. Ratio huius est, quoniam in tali casu, amici commodum, causa est remouendi pecuniam à negociatione: imò vero possumus dicere, quòd necessitas amici virtualiter clamat, & rogat, sibi dari mutuum propter maximum commodum, quod inde acquirit sibi & cõsequitur.

Deinceps circa doctrinam D. Thomæ in solutionibus ad secundum, tertium, & quartum argumentum: duæ conclusiones sunt notandæ. Prima conclusio est. Vsura est obligare mutuatarium ex iustitiæ debito ad compẽsandum beneficium, etiam pro illo tẽpore quo ipse mutuatarius tenebatur compẽsare ex gratitudine. Sit exemplum. Si mutuat quis alteri pecuniam obligando illum vt remutuet in posterum, uel q; pro se intercedat apud Regẽ, aut Iudicẽ, aut Magnatẽ. Hæc conclusio manifesta est apud D. Tho. ad secundũ argumentũ, quo intẽdebat non esse illicitã talem obligationẽ siquidem mutuatarius tenebatur naturali iure ad illud opus, & respõdet obligari quidem posse mutuatariũ ad hoc ipsum, non tñ ex iustitiæ debito: quoniam tali debito amicitię repu

gnat ciuilis obligatio, eo quòd inducit quandam necessitatem, amicitia vero debet esse maximè spontanea. Ita intelligit Caietanus Diui Thomæ, in hoc loco. Deinde probatur conclusio ratione D. Thomæ. Quodlibet beneficium quale est fauere inopi apud Regem aut Iudicem, & qualis est obligatio ad remutuandum in posterum, est pecunia æstimabile, ergo non potest ex iustitiæ debito deduci in pactum ratione mutui, etiam pro illo tempore quando tenetur aliàs mutuatarius remutuare ex gratitudine, vel ex charitate. Denique probatur. Si quando aliquis ex charitatis, vel gratitudinis præcepto tenetur benefacere non benefacit. Verbi gratia non intercedat apud Regem, non remutuet: tunc non tenetur ad restitutionem damni quod consequutum est ex omissione benefaciendi: at vero si ex obligatione ciuili & iustitiæ debito teneretur ad illud opus obligaretur consequenter ad restitutionem totius damni consequuti ex illa omissione: ergo magnam obligationem inducit & pecunia maximè æstimabilem, qui obligat alterum ad benefaciendum ex iustitiæ debito, etiam pro illo tempore quo ipse tenebatur ex charitate aut ex gratitudine.

Secunda conclusio quæ apertè sequitur ex dictis. Talis obligatio ad remutuandum in futuro tempore, siue ad intercedendum apud Principem, vendibilis est & licitè potest vendi. Sed est obseruandum, quòd sub hac specie & ratione solent mercatores & negotiatores palliare vsuras: dicunt enim se amplius recipere non ratione mutui: sed quia se obligant ad remutuandum in futuro tempore. Verumtamen quia exigunt ingens pretium pro ista obligatione ad remutuandum: signum est certum, quòd recipiunt pretium ratione mutui & non ratione obligationis ad remutuandum. De qua obligatione satis est dictum supra artic. 1.

Sed est specialis difficultas in præsenti. An ille qui dat mutuum, possit obligare mutuatarium, ut statim remutuet in alio genere mercium & rerum. Verbi gratia. Petit Petrus mutuò mutuatum frumentum; an possit Paulus respondere, non mutuabo, nisi tu mutuaueris simul vinum statim.

Pro parte negatiua arguitur primò. Si hoc esset licitum, liceret consequenter aliquid vltra sortem recipere ratione mutui, scilicet, illam obligationem remutuandi statim. Secundò, liceret etiam obligare mutuatarium ad emendas statim merces mutuatoris. Tertiò, liceret etiam obligare ipsum mutuatarium vt in futuro remutuaret. Probatur sequela: quoniam maior vtilitas est mutuantis, obligare illum vt statim mutuet: quàm vt mutuet tempore futuro, ergo magis est pretio æstimabilis, ac proinde si hæc obligatio est licita in præsenti, etiam illa pro futuro. Denique confirmantur communi ratione prædicta argumenta. Quia obligatio ad remutuandum est pecunia æstimabilis, ergo non est licitum pro mutuo illam exigere.

Sed in oppositum est simile, videlicet, quòd licitum est mihi obligare alterum ad audiendam meã confessionem sacramentalem, si vult quòd ego audiam eius confessionem absque aliquo vitio simoniæ. Item est aliud exemplum. Quoniam licitum est venditori nolle vendere rem suam, nisi emptor ipse sibi vendat aliam rem necessariam, ergo similiter est dicendum in præsenti.

Ad hanc difficultatem respondetur, & sit prima conclusio. Huiusmodi contractus suspectus est de vsura, & hoc videntur probare argumenta pro parte negatiua. Neque ualet allegare Diuus Thom.

A in responsione ad quartum. Etenim ibi solùm dicit, quòd licet mutuanti vnum; aliud recipere mutuum in præsenti: non tamen ait, quòd sit licitum, obligare mutuatarium ad remutuandum in præsenti; de hac enim obligatione est nostra difficultas.

Secunda conclusio. Si reciproca sit obligatio ex vtraque parte ita vt adinuicem se obligent contrahentes ad mutuandum, nulla est vsura. Probatur. In huiusmodi contractibus seruatur æqualitas ex vtraque parte, ergo iustus est. Deinde. In hoc contractu nihil omnino accipitur vltra sortem ratione mutui, sed pro obligatione ad mutuandum recipit mutuator aliam similem obligationem. Deni-B que. Talis contractus esset licitus, si fieret pactum: quod ad inuicē se obligarent ad mutuandum in tempore futuro. Verbi gratia mutuabis mihi frumentum post mensem & ego post mensem tibi mutuabo vinum; ergo etiam erit licitus contractus si de præsenti se se obligent ad mutuandum adinuicem.

Tertia conclusio. Verosimile est & valde probabile, licitum esse contractum, in quo obligatur mutuatarius ad continuo remutuandum, etiam si ex parte alterius non fit obligatio ad mutuandum. Probatur argumentis factis in oppositum. Deinde probatur. Quia reuera illa obligatio ad continuò remutuandum, moraliter loquendo, non C æstimatur pretio magis quàm obligatio ad audiendam confessionem continuò, & obligatio ad statim Missam celebrandam; non enim potest sacerdos vltra iustum stipendium aliquid accipere pro illa obligatione ad statim celebrandum. Denique, probatur conclusio. Quoniam reuera semper videtur intercedere moraliter loquendo obligatio vtrinque ad mutuandum, etiam ex parte illius qui obligat alterum ad remutuandum continuò; videtur namque quòd eo ipso ipse etiam se obliget ad continuò remutuandum: ita vt contractus sit conditionalis sub hac forma; *sicut te obligas* ad remutuandum statim: ego me obligo ad statim mutuan-D dum tibi. Nihilominus subtiliter possumus distinguere, quòd non sit obligatio ex parte Petri ad statim mutuandum, verbi gratia si dicat Petrus, ego non me obligo modo ad mutuandum tibi statim: sed tu te obliga ad remutuandum statim, si & quando ego statim mutuauero. Ecce vbi Petrus manet absque obligatione mutuãdi, at vero Paulus manet cũ obligatione mutuandi conditionali, si Petrus voluerit mutuare; & in tali casu verificatur tertia conclusio. Et fundamentum eius potissimum est quoniam talis obligatio non æstimatur pretio apud homines & nullius momenti est.

Ad argumenta pro parte negatiua quatenus mili-E tant contra hanc tertiam conclusionem negatur sequela & respondetur, quòd illa obligatio ad statim remutuandum non est æstimabilis pecunia: & idcirco nulla est ibi vsura.

Circa solutionem ad sextum argumentum est notanda & examinanda vnica conclusio, scilicet fructus pignoris pro mutuo traditi, sunt computandi in sortem principalem: alioquin si acciperentur vltra sortem, acciperentur ratione mutui & esset vsura. Ratio huius conclusionis est: quia illi fructus sunt æstimabiles pecunia: ergo computandi sunt à mutuatore in sortem principalem. Hæc conclusio definita est in utroque iure Pontificio quidem capitulo primo, & secundo, & capitulo conquæstus de vsuris & capitulo 1. de feudis. Ciuili autem iure habetur l. 1. & 2. C. de pignoratitia actione. Ex hac conclusione sequitur vnum corollarium, quòd Reges siue magnates qui solent ratione mutuatæ pecu-

niæ in magna quantitate, in pignus vrbem aut caſtellum adhibere: debent computare in ſortem principalem omnes redditus vrbis aut Caſtelli. Verumtamē remedium quo ſolent vti huiuſmodi Principes, vt ſe eripiant à vitio vſurario, eſt emere illam vrbem tali pecunia, cum pacto retrouendendi: & tunc iuſtus eſt talis contractus, dummodò pretium pro vrbe ſiue caſtro iudicetur eſſe iuſtum, attenta illa conditione retrouendendi: quæ conditio diminuit pretium rei aliàs iuſtum, ſi abſolute venderetur; & in tali caſu ille qui emit vrbem iuſte fruitur redditibus ipſius vrbis, & iuſtè poſtea accipiet totum pretium quod quod dedit. Et huiuſmodi contractum approbat Caiet. in Reſpon. ad 6. & Magiſter Soto lib. 6. de iuſtitia, quæſt. 1. & 2.

Veruntamen contra hanc cōcluſionem obijciūtur à Iuriſperitis & Theologis duæ Pontificis definitiones. Altera eſt Innocentij III. cap. 1. de feudis, & Alexandri III. in cap. citato conqueſtus. vbi definitū eſt, quòd dominus directus rei feudalis quam rurſus accipit à vaſſallo in pignus pro mutuo dato, poterit licitè pignoris fructus vltra ſortem percipere. Altera definitio eſt eiuſdem Innocētij in cap. ſalubriter. de vſuris. vbi expreſsè definit, quòd fructus rei impignoratæ genero pro dote vxoris: poſſunt percipi à genero non computando illos in partem ipſius dotis. Et ratio quæ communiter aſſignatur ea eſt: quia frequenter non ſufficiunt fructus illi ad portanda onera matrimonij.

Quod ſi aliquis reſpondeat, priorem definitionē eſſe iuſtam in fauorem eccleſiæ, poſteriorem vero in fauorem matrimonij: contra hoc eſt, quòd vſura eſt intrinſecè mala, ergo nulla ratione poterit iuſtificari, neque in fauorem ipſius eccleſiæ, neque in fauorem matrimonij: at vero Diuus Thomas expreſsè dicit in concluſione vſuram eſſe non computare pignoris fructus in ſortem principalem. Quod ſi aliquis reſpondeat, poſteriorem deciſionem iuſtificari, ut idem Innocentius videtur ibidem inſinuare, propter onera matrimonii ſubleuanda, & quod ea ratione liberatur ab vſuræ vitio generus qui non cōputat fructus pignoris.

Sed contra hoc eſt, quòd ſi miles accipiat pignus fructuoſum pro ſtipendio debito, vſuram committet, ſi non computet fructus pignoris in ſortem principalem ſtipendii; & tamen miles non minus deprimitur militiæ oneribus deportandis, quam maritus matrimonii: ergo vtrobique eſt eadem ratio.

Ad primam deciſionem reſpondet Innocentius IIII. ſuper allegatum cap. 1. & Carolus Molinæus Iuriſperitus: & inter Theologos Adrianus in 4. in materia de reſtitutione, in titul. de vſuris. quos citat & ſequitur Couarruuias libro 3. Variarum, capitu. 1. numero 4. quòd illa definitio habet locum quando fructus pignoris ſunt eiuſdem pretii cuius ſunt ipſæ operæ & ſeruitia quæ ratione feudi à vaſſallo debentur directo domino. Et ideo aſſerit, quòd ſi tales fructus excedant ſeruitium, non poteſt feudi dominus, illum exceſſum accipere: niſi computet in ſortem principalem. Et hoc videtur definitum à dictis doctoribus in allegato capitulo primo, quoniam ibi dicitur vaſſallum toto illo tempore quo retinetur pignus à feudi domino, immunem eſſe à ſeruitio quod pro feudo tenebatur exhibere. Cæterum legitima reſponſio eſt, fructus omnes rei feudalis impignoratæ pro mutuo apud directum dominum, non eſſe computandos in ſortem principalem; & hoc quidem non ratione mutui (alias eſſet vſura illos percipere ut ait Diuus Thom.) ſed propter naturam & conditionem feudi, qui contractus po-

A ſtulat, quod cum res feudalis redierit ad dominum directum omnes fructus illius percipiantur ab ipſo domino directo: ea tamen lege, vt feudatarius interim ſit liber ab omni ſeruitio. Et hæc eſt legitima intelligentia illius capit. Ratio eſt æquitatis plena, quoniam fieri poteſt ut rei feudalis fructus omnes non adæquent ſeruitium: igitur æquum eſt, ut ſicut feudi dominus qui habet rem feudalem apud ſe obligatam in pignus mutui, non poteſt toto illo tempore aliquid pro ſeruitio petere, etiam ſi illud ſit maius quam fructus: ita etiam percipiat ſibi omnes fructus, etiam ſi ſint maiores ſeruitio.

De ſecunda deciſione Pontificia, ſunt variæ ſen-
B tentiæ Doctorum. Quidam nanque dicunt, quòd tantum ratione lucri ceſſantis uel damni emergentis, licitum eſt genero accipere fructus pignoris, donec recipiat dotem. Et hæc eſt communis ſententia inter Iuriſperitos, quos citat & ſequitur Couarruuias vbi ſupra numero 3. In eadem ſententia ſunt inter Theologos Conradus de contractibus quæſtione 35. & etiam Adrianus vbi ſupra, Medina de reſtitutione tractatu de vſuris quæſtione 2. & Ioannes de Maioris in 4. diſtin. 15. quæſt. 31. Sylueſt. in verbo vſura. 3. quæſtio. 2. quinimo etiam Couarruuias vbi ſupra numero 4. magis limitant hanc ſententiā. Dicunt enim, non poſſe generum pignoris fructus
C ſibi retinere quantum ad exceſſum, ſi excedant onera matrimonii, & quod neceſſarium eſt ad onera matrimonij.

Sed contra iſtam intelligētiam facit primò, quòd hic titulus lucri ceſſantis vel damni emergentis cōmunis eſſe poteſt aliis contractibus; at uero lex aliquid peculiare definit in hac parte circa pignus obligatum pro dote.

Deinde facit, quoniam aliàs ſi generus non erat negociaturus, non poſſet percipere fructum pignoris titulo lucri ceſſantis, vel damni emergentis, ſicut iam ſuprà diximus declarantes illum titulum: eo uel maximè, quòd ipſa lex ſolum explicat titulū
D propter onera matrimonii ſubleuanda. Eſt alia expoſitio minùs conueniens Adriani & Medinæ vbi ſupra, videlicet, quòd maritus poſſit retinere fructus pignoris titulo donationis quam ſocer facit ſibi. Sed contra hoc eſt quia iſta deciſio Pontificia procedit profectò etiam inuito ſocero, ergo non eſt apta intelligentia. Alii iuriſperiti volunt rationem huius eſſe & prouenire ex eo, quòd pater tenetur alere filiam, & ideo cenſentur fructus pignoris obligati pro dote, tradere in alimentum filiæ. Vnde colligunt illam definitionem habere locum tantum in genero qui ab ipſo ſocero accipit pignus fructuoſum. Hoc aſſerit Fortunius in tractatu de vltimo
E fine iuris, illatione 6. & Magiſter Soto ubi ſuprà quæſtione prima, articulo ſecundo, ad argumenta paulo ante finem aſſerit, cauſam eſſe eam quam Innocentius inſinuat ibidem, ſcilicet onera matrimonii ſubleuanda. Inquit autem, quod non eſt tantùm alere familiam & uxorē & educare filios & familiam: ſed etiā hæc omnia præſtare ſalua & integra dote; moderatur tñ iſtam deciſionem Pontificiā, ea moderatione, quā paulò ante diximus adhibuiſſe Syluester. Cæterum contra Fortunij intelligentiam eſt manifeſtum argumentum, quod deſumitur ex vſu, qui eſt optimus legum interpres. Etenim nō ſolum genero qui contractum fecit dotalem cum ſocero conceditur illi ius percipiendi fructus pignoris: verum in vniuerſum omni marito qui pignus accipit pro dote datur ius ad ſibi vendicandum fructus pignoris, quamdiu non ſoluitur dos; & hoc habet vſus omnium Regnorum & Prouinciarum: & ita

iudicatur

iudicatur in omnibus tribunalibus in fauoré mariti.

Contra expositionem uero Magistri Soto est argumentum. Quoniam in aliquibus Prouincijs maritus & vxor communicant sibi omnia bona fortunæ ad inuicem; ita habet mos Regni Lusitaniæ, & ita maritus non tenetur seruare integram vxoris doté: sed adhuc in talibus Prouinciis potest licitè maritus percipere fructus pignoris pro dote obligati, non computando eos in sortem principalem: ergo ratio Magistri Soto nō est adæquata. Confirmatur, Quoniam ipse Soto asserit, quod vidua iam soluto matrimonio potest à patre siue ab hæredibus illius percipere fructus pignoris obligati pro dote marito iam defuncto; & tamen uidua non tenetur seruare integram dotem suam, sed poterit expendere vt libuerit, ergo.

PRO decisione huius difficultatis sit prima conclusio. Hæc est natura contractus dotalis, vt qui dotem promittit, siue sit pater fœminæ siue quilibet alius: uideatur implicitè promittere omnes fructus pignoris obligati pro dote, quamdiu dotem non soluerit; siue fructus excedant omnia onera matrimonii subleuanda: siue non excedant. Hæc conclusio videtur nobis legitima intelligentia illius legis Pontificiæ. Ratio est quę etiam insinuatur in eodem capite. Colligiturque isto modo. Quicumque dotem promittit, videtur implicitè & interptetatiuè ꝓmittere etiam, id quod legibus statutum est de huiusmodi contractibus; sed lex ipsa decernit, quòd fructus pignoris obligati pro dote percipiantur à marito, neque computentur in sortem: ergo iustè illos percipit maritus. Sed dicet aliquis. Hoc est quod dubitamus, an lex illa sit iusta. Respondetur, quòd lex abundè satis iustificatur: quoniam æquum erit, vt quamdiu dos non soluitur resarciatur aliunde id, ꝙ maritus poterat lucrifacere cum mediocri diligẽtia mediante dote, ad subleuanda onera matrimonij. Quod autem ipse esset negotiaturus vel nō, nequaquam opus fuit, quòd lex consideraret illud: sicut neque quod fructus excedant vel exæquent, vel sint minores ad onera matrimonij subleuanda: sed solū respexit communem rationem in fauorem matrimonij, & transtulir dominium illorum fructuū pignoris in ipsum maritum. Præterea. Lex illa habuit considerationem, quòd natura dotis, est quasi patrimonium fœminæ quæ nubit, & destinatur ad sustẽtationem illius & educationem filiorum & familię, at verū hęc omnia non poterant regulariter loquẽdo commodè fieri, nisi statim solueretur dos, aut certè redderetur aliquid ad subleuanda huiusmodi onera: ergo lex quæ in communi respicit commodum illius status matrimonij iustissima est, etiam si p accidens aliquando contingat, quòd maritus sit diues & habeat vnde sustineat huiusmodi onera. Denique declaratur amplius. Quoniam ad ius positiuum ptinet condere leges conuenientes omnibus contractibus, & si opus fuerit appropriare rerum dominia in alios dominos, sicut fecit reuera in legibus præscriptionis ꝓbono communi, & tranquillitate reipublicæ, vt sint certa rerum dominia: ergo conuenienter pro bono communi status matrimonij, decernit Pontifex, quòd fructus pignoris obligati pro dote applicentur marito; & propterea diximus, ꝙ eo ipso quòd fit conuentio dotalis intelligitur illa conditio, si non expresè saltim interpretatiuè & implicitè ex interpretatione iuris; atque ita excusatur illa perceptio fructuum pignoris à vitio vsuræ: quia non accipiuntur ratione mutui, quemadmodum dicebamus explicantes cap. conquestus, quòd fructus rei feudalis siue excedant seruitium, quo tenetur

A feudatarius, siue sint minores, siue sint æquales: omnes tamen poterant percipi à directo domino & principali rei feudalis, non computando eos in sortem principalem, quando res feudalis ad ipsum redibat titulo pignoris; tunc namque dicebamus, quòd non percipiebantur illi fructus ratione mutui: sed propter naturam contractus feudalis. Ita in præsenti dicimus, quòd maritus nō percipit fructus pignoris ratione mutui, sed propter naturam ipsius contractus feudalis. Quemadmodū si maritus & socer conuenirent expresè, quòd mulieri quæ nubit daretur in dotem mille, & quòd quamdiu non traderentur mille darentur fructus vineæ vel aliquid simile, esset ille iustissimus contractus, quia illi fru-
B ctus reputantur in partem dotis supra mille, ergo cum lex hoc ipsum iam statuerit: non erit contractus minus iustificatus, immò magis videtur.

Hinc sequitur secunda conclusio. Etiam si maritus aliundè habeat vnde onera matrimonij sufficiẽter ferat: nihilominus iustè potest percipere fructus pignoris obligati pro dote. Ratio huius est: quoniā lex non respicit particulares casus, sed conditiones illius status ex natura rei.

Item sequitur tertia conclusio. Iustè potest maritus pacisci cum socero de certa quantitate percipiẽda, quando dos non fuerit soluta. Probatur. Quia
C maritus potest iustè pignoris fructus percipere quādiu dos non soluitur; sed isti fructus pignoris possunt æstimari aliqua summa pecuniaria & annuali: ergo de illa poterit pacisci, etiam si non accipiat pignus: eo vel maximè, quòd illa etiam summa computatur in partem dotis, vltra id quod promissum est in futurum.

Quarta conclusio. Vidua iam soluto matrimonio, potest pignoris fructus aut quantitatem ipsam pecuniariam quam maritus percipiebat quāmdiu non soluebatur dos: etiam ipsa percipere à patre vel ab hęredibus illius, siue ab illo qui illam nuptui tradidit. Ista conclusio indubitata esset, si tantum attẽ-
D deremus titulum lucri cessantis & damni emergentis, si reuera vidua patiebatur huiusmodi detrimẽti. Sed difficultas est, quando cessant huiusmodi tituli, quin potius vidua est diues; tunc enim cum iam solutum sit matrimonium: videntur cessare onera matrimonij, eius enim quod non est nullum est onus. Nihilominus probatur nostra conclusio. Et ratio est, quia nō solum sunt dicenda onera matrimonij, ea quæ proueniunt durante matrimonio, sed etiam illa quæ relicta sunt ex matrimonio; sed illa vidua habet multa eiusmodi onera, tenetur enim educare filios si habeat illos, & si non habẽt filios, familiam pro dignitate sua & mariti sustentare, er-
E go. Confirmatur. Quoniam illi qui contrariantur nostræ sententię in hac conclusione aiunt nihilominus, iustum fore statutum reipublicæ quo decerneretur, quod vidua quamdiu non soluitur illi dos reciperet aliquam summam pecuniæ, & hoc esset conueniens, ad tranquillitaté & pacem cum ipsis consanguineis, ergo cum sit iam facta lex quæ marito tribuit illam summam pecuniæ propter onera matrimonii, & vidua succedat in oneribus mariti: sequitur, quod possit percipere illam summam pecuniæ quam maritus ipse poterat.

Ex dictis colligitur solutio ad argumenta facta. Negamus enim, quod in huiusmodi contractibus accipiatur aliquid ratione mutui, sed propter naturam contractus dotalis & feudalis.

Ad vltimum vero argumentum de exemplo militis respondetur, quod lex nihil tale statuit circa ipsos milites, quin potius stipendium debet expendi

in su-

in ſuſtentationem eorumdem per ſingulos annos, vel per ſingulos menſes: vnde non eſt eadem ratio de ſtipendio militis & de dote mulieris. Bene tamē probat argumentum, quòd poſſet iuſtificari lex quę decerneret dari certam ſummam pecunię militibus quamdiu ſtipendium integrum nō ſoluitur, & hoc in fauorem militiæ.

Denique aduertamus in p̄dictis concluſionibus, quòd quamuis omnes illas non inuenerim in vno aliquo Doctore, tamē ſingularum ſinguli ſunt Doctores, & ex illis accepimus. Reſpōſio enim quam aſſignauimus circa caput de feudis, colligitur planè ex doctrina multorum Iuriſperitorum & Theologorum. Videatur Conradus vbi ſupra quæſt. 32. & Ioannes de Medina etiam vbi ſupra quęſtio. 2. Prima verò concluſio quam aduertimus circa cap. ſalubriter, habetur ex doctrina Caietani in hoc articulo, & ex Nauarro ſuper primum cap. 14. quæſt. 3. à numero. 71. Tertia verò concluſio à multis Theologis aſſeritur & Iuriſperitis. Quartam etiam concluſionem quamuis neget illam Caietanus in hoc loco & multi Iuriſperiti quos refert Couarru. vbi ſupra: tamen aſſerit illam Magiſter Soto vbi ſupra, & alij Iuriſperiti, quamuis propter diuerſam rationem à noſtra.

Denique circa ſolutionem ad quintum & ſeptimum argumentum, multa ſunt à nobis diſtinguenda & diſcernenda, poſtquam explicauerimus articulos tertium & quartum.

ARTICVLVS III.

Vtrum quicquid de pecunia vſuraria quis lucratus fuerit, reddere teneatur.

Quol. 3. art. 19. & opuſ. 67.

D Tertium ſic proceditur. Videtur quòd quicquid de pecunia vſuraria aliq̄s lucratus fuerit, reddere teneatur. Dicit. n. Apoſtolus ad Roman. 11. Si radix ſancta, & rami. Ergo eadem ratione ſi radix infecta, & rami. Sed radix fuit vſuraria. Ergo quicquid ex ea acquiſitum eſt, eſt vſurarium. Ergo tenetur ad reſtitutionem illius.

2. Præterea. Sicut dicitur extra, de vſuris, in illa † decretali, Cum tu, ſicut aſſeris. Poſſeſſiones, quæ de vſuris ſunt comparatę, debent vendi, & ipſarum pretia his à quibus ſunt extorta, reſtitui. Ergo eadem ratione quicquid aliud ex pecunia vſuraria acquiritur, debet reſtitui.

Habetur in Decre. lib. 5. tit. 19. ca. Cum tu, & eſt 5. in ordine, in fin.

3. Prętereа. Illud quod aliquis emit de pecunia vſuraria, debetur ſibi ratione pecunię, quam dedit. Non ergo habet maius ius in re, quam acquiſiuit, quàm in pecunia, quam dedit. Sed pecuniam vſurariam tenebatur reſtituere. Ergo & illud

A quod ex ea acquirit, tenetur reſtituere.

Sed contra. Quilibet poteſt licitè tenere id quod legitimè acquiſiuit. Sed id, q̄d acquiritur per pecuniam vſurariam, interdum legitimè acquiritur. Ergo licitè poteſt teneri.

Reſpondeo dicendum, q̄ ſicut ſup. dictum † eſt, res quędam ſunt, quarum vſus eſt ipſa earum rerum conſumptio, quę nō habent vſumfructum ſecundum iura. Et ideo ſi talia fuerint per vſuram extorta, Art. 1 huius quæſ.

B puta denarij, triticum, vinum, aut aliquid huiuſmodi, non tenetur homo ad reſtituendum, niſi id quod accepit: quia id, quod de tali re eſt acquiſitum, non eſt fructus huiuſmodi rei, ſed humanę induſtrię: niſi fortè per detentionem talis rei alter ſit damnificatus amittendo aliquid de bonis ſuis. Tunc enim tenetur ad recompēſationem nocumenti. Quædam verò res ſunt, quarum vſus non eſt earum conſum

C ptio, & talia habent vſumfructum, ſicut domus & ager, & alia huiuſmodi. Et ideo ſi quis domum alterius, vel agrum per vſuram extorſiſſet, non ſolum teneretur reſtituere domum vel agrum, ſed etiā fructus inde perceptos; quia ſunt fructus rerum, quarum alius eſt dominus: & ideò ei debentur.

Ad primum ergo dicendum, quòd radix non ſolum habet rationem materię ſi

D cut pecunia vſuraria, ſed habet etiam aliqualiter rationem cauſæ actiuę, inquantū adminiſtrat nutrimentum. Et ideo non eſt ſimile.

Ad ſecundum dicendum, quòd poſſeſſiones, quæ de vſuris ſunt comparatę, nō ſunt eorum, quorum ſunt vſuræ, ſed illorum qui eas emerunt. Sunt tamen obligatæ illis à quibus fuerunt vſurę acceptæ: ſi

E cut & alia bona vſurarij. Et ideo nō pręcipitur, quòd aſſignentur illę poſſeſſiones his, à quibus fuerunt acceptę vſuræ, quia fortè plus valent, quàm vſuræ, quas dederunt: ſed præcipitur quòd uendantur poſſeſſiones, & earum pretia reſtituātur, ſcilicet ſecundum quantitatem vſurę acceptæ.

Ad tertium dicendum, quòd illud q̄d acquiritur de pecunia vſuraria debetur quidem acquirenti, non propter pecuniā vſurariam datam, ſicut propter cauſam in ſtru-

A ſtrumentalem, ſed propter ſuam induſtriam, ſicut propter cauſam principalẽ. Et ideò plus iuris habet in re acquiſita de pecunia uſuraria, quam in ipſa pecunia vſuraria.

SVMMA ARTICVLI.

PRima concluſio. Si res per vſuram extorta, fuerit vſu conſumptibilis, non tenetur vſurarius ad aliquid amplius reſtituendum, quàm acceperit, niſi B fortè propter damnum emergens ſequutum ex retentione rei alienæ.

Secunda concluſio. Si res per vſuram extorta, nõ ſit vſu conſumptibilis, quin potius eſt fructuoſa, ſicut domus aut vinea: tenebitur vſurarius ad reſtitutionem ipſorum fructuum.

COMMENTARIVS.

DVBITATVR primò circa iſtum articulum, An mutuatarius quando ſoluit vſuras, transferat dominium ipC ſarum in talem vſurarium?

Arguitur primò pro parte affirmatiua. Mutuatarius dat illas pecunias; ſed homo per ſuam voluntatem & libertatem transfert dominiũ rerum ſuarum: ergo transfertur dominium. Confirmatur. Nam ſi mutuatarius iuret ſe transferre dominium, verè transfert dominium: aliàs eſſet periurus, ergo etiam ſi non iuret tráſfert dominium per voluntatem transferẽdi illud. Probatur conſequentia: quoniam iuramentum ipſum non eſt titulus transferendi dominium, ſed ipſa voluntas transferẽdi quæ præſupponitur iuramento. Quòd ſi aliquis reſpondeat, in huiuſmodi datione inueniri volunD tarium mixtum cum inuoluntario & propterea nõ ſufficere ad translationem dominii. Contra.

Arguitur ſecundò. In his quæ vi metus ve cauſa fiunt transfertur nihilominus dominium; & tamẽ illic inuenitur voluntarium mixtum cum inuoluntario, ergo. Probatur maior, ex cap. Abbas de his quæ vi metus ve cauſa fiunt. vbi dicitur, quòd tales contractus metus cauſa facti, ſunt in irritum reuocandi; ergo antea validi erant, quamuis venirent reuocandi & reſcindendi. Item confirmatur. Quoniam probabilis opinio eſt, quòd matrimoniũ contractum per metum quantumlibet cadentem in virum conſtantem validum eſt, ſtando in iure naturę E dumtaxat; ſi autem modò de facto non valet prouenit ex eo, quòd irritatur lege Eccleſiaſtica, ergo etiam contractus vſurarius validus erit ex voluntate vtriuſque partis, quantumlibet ex parte mutuatarij ſit aliqua vis. Confirmatur ſecundò. Quoniam in præſenti caſu videtur omnino ceſſare vis & metus, ſed ſolũ inuenitur neceſſitas ex parte ipſius mutuatarii; at verò neceſſitas quę oritur ex parte ipſius contrahentis nõ ſolet irritare contractum, vt patet in eo qui egeſtate compulſus vendit rem ſuam, minori pretio, quàm ſecundum ſe aliàs valeat, & tamẽ illa venditio valida eſt. Hoc in tantum eſt verum, vt etiam matrimonium contractum timore mortis, validum ſit, quando timor ille oritur ab intrinſeca neceſſitate. Vt patet v. g. ſi quis dicat vxorem quia medici dicant ei quia morietur, niſi accedat ad mulierem. Similiter ſi quis erat capite plectendus propter ſua delicta & poſſit à morte eripi ſi ducat aliquã

A mulierem vxorem: nihilominus matrimoniũ erit validum, ergo pari ratione in noſtro caſu erit validus contractus vſurarius: ita vt transferatur dominium per traditionem vſurarum, ſiquidem vſurarius tradit, dumtaxat compulſus intrinſeca neceſſitate.

Tertiò arguitur. Si mutuatarius non transferret dominium vſurarum in mutuatorem, ſequeretur, quòd ipſe vſurarius non poſſet emere agrum de illis pecuniis ſibi traditis; Conſequens eſt contra communem opinionem, immò videtur eſſe cõtra illud cap. cum tu. de vſuris, quod citat D. Thom. in 2. argumento, & ipſe ſentit in 2. & 3. argumento, quòd B poſſeſſiones emptæ ab vſurario non ſunt reſtituendæ ipſæ, quia vſurarius emit illas per induſtriam ſuã tamquàm per cauſam principalẽ, ita vt ſi rurſus vendantur ad reſtitutionem vſurarum, poſſit manere vſurarius cum aliqua parte pretij quæ excedit pecuniam acceptam per vſuram. Sequela verò probatur. Quoniam ſi vſurarius nõ eſt dominus pecuniæ qua emit agrum, nõ transfert dominium illud in venditorem agri, ac per conſequens non acquirit dominium agri, ſed totus ager erit reſtituendus ei qui vendidit.

De hac difficultate verſantur duæ ſolemnes opiniones, & ambæ veroſimiles. Nam media quędam C opinio quorundam, ſcilicet, aſſerentium, quòd rerũ vſu conſumptibilium dominium transfertur in vſurarium. Aliarum verò rerum quæ vſu non conſumuntur dominium non transfertur in vſurarium, ſed manet apud mutuatarium. Hæc opinio non eſt nobis probabilis, quia nulla bona ratione fulcitur. Prima igitur opinio extrema eſt, & habet pro ſe authores, gloſſam 14. queſt. 4. canone ſi quis vſuram, & Henricum Gandauenſem quodlibeto 4. quæſtione 27. & Scotum 4. diſtinct. 27. quæſt. 7. & Paludanum eadem diſtinctione & quæſtione. Adrianum in 4. vbi ſupra. Immò aſſerit Adrianus quòd D. Tho. fuit huius ſententiæ in 4. diſtin. 15.

D Pars negatiua expreſſe aſſeritur à D. Tho. in hoc articulo, tamquàm res conſtitutiſſima apud omnes. Eandem ſententiam tenet Alex. Alenſis. in 3. parte. quæſt. 86. membr. 4. Altiſiodor. in 3. parte quæſtione de iuſtitia. D. Bonauen. in 4. diſtin. 15. Richardus de media Vila ibidem quæſtio. 2. Ioánes de Maioris vbi ſupra, quæſtione 38. Ioannes de Medina vbi ſupra quæſt. de vſura reſtituenda ad argumentum principale. Eam ſequitur Magiſter Soto vbi ſupra queſtione. 1. articulo. 4. Caietanus elegantiſſime in opuſc. quod cõtinet ſex quæſtiones de vſura. quæſtione. 1.

Hæc pars negatiua eſt nobis multò probabilior q̃ E affirmatiua. Et probatur primò. Quia duæ ſunt cauſæ transferendi dominium in alterum, vt latè oſtẽdimus ſupra in præambulo quæſt. 62. Altera eſt voluntas legiſlatoris, qui poteſt cum opus fuerit, etiam contradicente domino rei, transferre dominiũ illius in alterum, vt patet in lege de præſcriptionibus bona fide. Altera eſt voluntas ipſius domini transferentis dominium rerum ſuarum in alterum. At verò in præſenti caſu, neutra ratio transferendi dominium inuenitur; ergo nõ transfertur. Probatur minor. Quia nulla eſt lex quæ decernat, tale dominiũ transferri in vſurarium: immò leges reprobant huiuſmodi contractus. Quod autem nõ inueniatur voluntas mutuatarij; Probatur. Quoniã mutuarius, quando ſoluit vſuras fœneratori, meritò præſumitur nolle dare niſi minimum quod poteſt; at verò ſi tráſfert dominium pecuniæ vſurariæ in mutuatorem, nõ dat minimum quod poteſt dare, ſed potius maximum quod poteſt dare, ſcilicet rem & dominium

nium rei. Probatur maior. Mutuatarius patitur iniuriam dum soluit vsuras: ergo præsumendus est velle pati minimam iniuriam; esset autem maior, si etiam dominium rei transferret cum ipsa re: ergo non est voluntas eius transferendi dominiū, sed tantum dandi rem. Minor explicatur & probatur. Potest quis alteri tradere rem suam simplici & nuda traditione: quæ quidem traditio non transfert dominium, vt habetur in. l. Nunquàm nuda, ff. de acquirendo rerum dominio: & patet manifestè cum quis tradit alteri rem in depositum vel pignus; est enim necessarium ad hoc ut per traditionem transferatur dominium, quòd tradat aliquis rem suam intendens facere eam alterius aliquo titulo. v. g. donationis titulo, aut titulo iustitiæ contractus: sed mutuatarius solū tradit vsuras alteri, vt redimat vexationem suam; neque enim intendit donare neq; intercedit aliquis cōtractus, ratione cuius teneatur aliquid vltra reddere. Habemus ergo quòd si mutuatarius intenderet transferre dominium, daret maximum quod potest dare cum ipsa re. Igitur meritò præsumitur non intendere dare nisi rem ipsam eo modo quo res solet dari per nudam traditionem, quasi in deposito ipsius fœneratoris: vt redimat suā vexationem. Et confirmatur exemplo. Ille qui merces suas oborta tempestate proiicit in mare non abalienat à se dominium mercium, etiam si eas simpliciter voluntariè proijciat & secundum quid inuoluntariè; ergo nec mutuatarius etiam si simpliciter voluntariè tradat pecunias fœneratori, intendit abalienare à se dominium pecuniarum quas tradit.

Secundò probatur conclusio. Quia sequeretur ex opposita sententia, quòd vsurarius non tenetur simpliciter loquendo ad restituendum fructus rei fructuosæ per vsuram acquisitæ. Consequens est contra communem sententiam Doctorum: ergo. Probatur sequela. Res quælibet fructificat verò domino, sed res fructuosa per vsuram acquisita iuxta oppositam sententiam est vsurarij tamquàm domini; ergo illi fructificat. At verò huic argumento dupliciter respōdent tenentes partem affirmatiuam. Primò quidem negant sequelam & aiunt, quòd ratione iniustæ acceptionis tenetur vsurarius restituere illos fructus, eo quòd res fructuosa transit in dominium vsurarij cum illo onere. Sed contra hanc solutionem est argumentum. Si detur quòd vsurarius est verus dominus illius rei, etiam si iniustè acceperit illam, iustè tamen possidet fructus rei propriæ, ergo nō tenetur eos restituere: immò neque res ipsa si tradatur eius dominium vsurario, poterit transire cum illo onere: quoniam titulus iniustæ acceptionis non obligat ad restituendum nisi tantum æquale quantum acceptum est. Et propterea respondent secundò, negando similiter sequelam propter aliam rationem, scilicet, quoniam ratione damni emergentis & lucri cessantis ipsi mutuatario, dum mutuator accepit inique rem fructuosam; tenetur etiam ad restitutionem fructuum. Sed contra hanc solutionem adhuc est replica. Sequeretur saltim, quòd vsurarius non teneretur ad restitutionē fructuum rei fructuosæ, quatenus sunt in actu perfecti: sed solum secundum quòd erant in potentia. Probatur sequela. Quia nemo patitur detrimentum nisi in rebus proprijs: sed fructus non erant ipsius mutuatarij, nisi quatenus erant tantum in potentia: ergo non totos fructus, sed eos qui in potentia erant debet restituere: qui quidem erunt multo minoris valoris. Deinde si dominus agri non erat fructus percepturus eo quòd non habebat animum colendi agrum; at verò vsurarius diligenter colit agrum, non tenebitur

A tunc hoc titulo damni emergentis vel lucri cessantis restituere fructus illos. Consequens tamen falsum est, & contra communem sententiam. Tenetur enim restituere omnes fructus, deductis expensis, ergo signum certissimum est, quòd dominium rei fructuosæ manet apud mutuatarium. Est etiam alia instātia contra hāc solutionem: sint duo latrones vel fures, quorum vterque accipiat rem fructuosam, & alter statim eam perdidit; Alter verò coluit & nutriuit, & fructum accepit. Tunc si postea illi velint satisfacere restituendo, certissimum est, quòd ille qui destruxit vel perdidit rem illam, non tenetur restituere fructus eius, nisi tantum quatenus erant in potentia. **B** Alter verò omnes fructus, quos habuerit in actu, etiam si sint multi, debet restituere, deductis inde expensis. Cuius differentiæ ratio non est alia, nisi quia dominium illarum rerum non transit in latronem; sed manet apud antiquum dominum, ergo etiam dominium rei fructuosæ manet apud mutuatarium qui soluit vsuras: siquidem debentur vsuræ datæ mutuatori & omnes fructus rei in actu, non alio titulo nisi ratione rei propriæ. Ex prædicta doctrina patet responsio ad argumenta.

Ad primum quòd voluntaria illa traditio vsurarij non transfert dominium, quia est nulla est translatio dominij. Ad confirmationem respōdetur, quòd **C** nos in præsenti tantum loquimur de vsuraria solutione secundum illud quod illi per se coniunctum est. Cæterum si mutuatarius causa religionis iuramēti, ne esset periurus, voluit adhibere nouam voluntatē, per quam transferret dominium; hoc certè per accidens coniungitur cum solutione vsuraria: de qua locuti sumus. Nota tamen quòd propter religionē iuramenti, & in fauorem illius qui patitur iniuriā, multi contractus & promissiones decernuntur valere in vtroque iure, si apponitur iuramentum: qui tamen non valerent nisi apponeretur iuramētum. Et ratio est; quia potest contingere, quòd ille qui promittit vel facit contractum patiatur aliquod maius **D** damnum nisi iuret, quòd promissio erit valida vel etiam ipse contractus. Vnde in fauorem illius est, ne pro tunc sit periurus, quòd valeant tales contractus & promissiones: etiam si aliàs non valerent, nō apposito iuramento. Quod si tale iuramentum per vim vel iniuriam fuerit extortum, reliquum est remedium quòd petat postea à Prælato relaxationem iuramenti: & tunc poterit etiam apud iudicem sæcularē petere, quòd rescindantur & irritentur contractus & promissiones.

Ad secundum argumentum ex cap. Abbas. respōdetur perinde valere in illo loco in irritum reuocari tales dationes, ac si diceret irritas declarari: nō quia **E** validæ fuerint. Ad primam confirmationem ex similitudine matrimonij. Respondetur pro nunc, idē esse iudicium in vtroque casu; Etenim si mutuatarius velit suæ pecuniæ dominium transferre, transferet reuera, stando in solo iure naturæ. Si autem non velit expressè transferre dominium, non transferet: quamuis tradat voluntariè pecuniam vsurario, quia vt iam diximus, meritò præsumitur velle tradere minimum quod potest, dum iniuriam patitur: & ita dicimus de matrimonio: quòd quicquid exterius fingat ipse vir, dum dicit se ducere vxorem, si tamen intus non habeat consensum transferendi dominium sui corporis, non est validum matrimonium, stando in solo iure naturæ. Quod si habuerit consensum transferendi dominium sui corporis, validum erit matrimonium quantumlibet consensus ille fuerit extortus per metum cadentem in virum constantem, stando in solo iure naturæ. At verò nunc

rò nunc de facto nullum est tale matrimonium; qa iure Canonico irritatur talis cōtractus. Imo etiam si iuramento confirmaretur, non esset validus talis contractus matrimonialis de præsenti. Et ratio huius est. Quia vinculum matrimonii est indissolubile. Vnde si semel valeret non poterat postea in irritum reuocari: sicut alii contractus reuocantur. Et ideo ius Canonicum permittit in tali casu periuriū iurantis in fauorem matrimonii. Quia sequerentur maxima incommoda si matrimonia nō essent spontanea. Ad secundam confirmationem respondetur. Quòd est maxima differentia inter solutionem vsurarum ex parte mutuatarii soluentis illas, & inter venditionem propter necessitatem vendentis. Etenim solutionem vsurarum antecedit non solum necessitas ex parte mutuatarii, sed etiam iniuria ex parte mutuatoris nolentis mutuare sine fœnore. Et idcirco quia ex iniuria non nascitur ius, non acquirit dominium vsurarum ipse fœnerator. Cæterū quando quis vendit res suas coactus propria necessitate, nulla antecedit iniuria ex parte ipsius emptoris.

Ad tertium vt respondeamus, oportet prius breuiter dissoluere difficultatem controuersam inter doctores, an cōtractus qui fiunt vsuraria pecunia sint validi vel non?

Respondetur; & sit prima cōclusio. Si vsurarius emat illa pecunia aliquam possessionem. v.g. vineā: talis contractus est validus, ita vt vsurarius acquirat dominium vineæ & transferat dominium pecuniæ in venditorem vineæ.

Hæc cōclusio videtur definita in cap. Cum tu. de vsuris. Vbi præcipit Pontifex possessiones emptas vsuraria pecunia vēdi & pretium earum restitui illi à quo prius pecuniam acceperat. At verò si contractus ille emptionis & venditionis esset nullus ipso iure, declararet Pontifex esse irritum contractum: & quòd res reduceretur in primum statum ante cōtractum emptionis. Habemus ergo quòd primus ille contractus non est rescindendus: acquisiuit ergo dominium vsurarius vineæ. Secundo probatur. Qui habet aliàs vnde restituat, proculdubio potest alienare pecuniam per vsuram acquisitam: sed qui possidet vineam quam emit pecunia vsuraria, habet sufficienter vnde restituat, scilicet ex ipsomet pretio vineæ quam emit (supponimus enim quòd res empta est facile iterum vendibilis,) ergo potuit ille alienare pecuniam vsurariam, & transferre dominium eius in alterum. Sed quia potest aliquis dicere, quòd hoc fit inuito domino; Respondetur, quòd nō est inuitus rationabiliter. Et probatur. Quoniam p talem emptionem non tantùm non efficitur impotens ad soluendum, sed magis potens: quoniam ipsa vinea manet obligata ad soluendas vsuras, & est firmior obligatio vineæ, quàm pecuniarum, quæ facilius dispensantur. Cùm ergo sit cōmodum mutuatarii, q vsurarius fiat potentior ad soluendum; non debet irritari contractus ille emptionis: maximè in iniuriam tertii, scilicet, venditoris vineæ: cui erat commodum vendere vineam suam, iuxta regulam illam, quòd mihi prodest, & tibi non nocet, teneris facere. Imo vero possessio quam emit vsurarius non tantum seipsam, sed etiam suis fructibus facit potentiorem vsurarium ad restituendum vsuras: ergo nō est aliqua ratio sufficiens, quare vsurarius non acquirat dominium vineæ, & transferat dominium pecuniæ.

Secunda conclusio. Si vsurarius alienet res quaslibet vsu consumptibiles, scilicet, pecuniam vinum & similia, habeat tamen aliàs vnde possit restituere: talis contractus quicunque ille sit onerosus, vel gra-

A tuitus est validus: quoniam res vsu consumptibiles per vsuram acquisitæ non necessarium est, ut eædē restituantur in indiuiduo, sed satis est si restituantur eędem secundum speciem & qualitatem æqualem, ergo qui habet aliàs vnde possit restituere, non est factus inhabilis ad donandum & ludendum, &c.

Tertia conclusio. Si vsurarius alienet res vsu consumptibiles, donando illas vel quolibet alio modo & nō habet aliàs vnde restituat, tales actiones sunt inualidæ. Probatur, quia talis alienatio est rei alienæ, rationabiliter inuito domino.

Quarta conclusio. Si vsurarius alienet res quæ non sunt vsu consumptibiles, v. g. domum quam B per vsuras extorsit, talis contractus est irritus ipso facto & iure, etiā si habeat aliàs unde restituat. Probatur. Quia talis res est aliena & est restituenda eadem in indiuiduo, ergo talis translatio est nulla. Iā verò ad tertium patet per hanc doctrinam. Etenim quando per emptionem redditur impotens vsurarius ad restituendum: talis emptio facta pecunia vsuraria irrita est. Sed quia communiter per emptionem & venditionem nō redditur impotens vsurarius ad soluendum: præsumuntur validi huiusmodi contractus, quamdiu non cōstat, quòd est factus impotens.

DVBITATVR secundò circa primam conC clusionem D. Thom. vtrum sit vera? Arguitur quòd teneatur vsurarius plus restituere quam accepit, et si res sit vsu consumptibilis, quando inde aliquod lucrum comparatur. Possessor malæ fidei qui ex aliena re factus est ditior, tenetur restituere nō solum rē, sed etiam omne illud in quo factus est ditior; sed aliquando contingit, quòd vsurarius de re vsu cōsumptibili per vsuram acquisita factus sit ditior: ergo tenebitur lucrum illud restituere. Maior ostensa est à nobis suprà in quæst. 62. minor verò experimento constat.

Sed respondebit aliquis huic argumento, q illud lucrum quòd reportat vsurarius ex tali re vsu conD sumptibili, respondet diligentiæ & debetur industriæ illius tanquam causæ principali: non autem ipsi rei consumptibili vsu, & ita videtur respōdere D. Thom. in solutione ad tertium.

Sed contra hanc solutionem replicatur. Esto ita quòd vsurarius per vsuram extorserit frumentum eo tempore, quo vilior pretio æstimabatur: si tamen reseruauit illud tempore quo maiori pretio æstimabatur vendendum; tunc iste fœnerator tenebitur restituere mutuatario, qui est dominus frumenti, totum illum excessum pretii quanuis per industriam fœneratoris acquisitum fuerit lucrum illud, ergo similis ratio erit de pecunia per vsuram acquisita. Sed E respondebit aliquis quòd illa restitutio minoris pretii debet fieri ratione damni emergentis: quia mutuatarius poterat seruare frumentum illud in illud tempus quo cariùs erat valiturum. At ista responsio friuola est. Etenim tenebitur vsurarius restituere illum excessum maioris pretii, siue mutuatarius esset seruaturus frumentum siue non. Titulus verò damni emergentis non habet locum nisi quando pars læsa reuera minus habuit, quam debuit habere. Confirmatur exemplo. Qui furatur frumentum & vēdit illud alio tempore quo cariùs valet tenebitur restituere illud pretium, ergo etiā vsurarius. Patet consequentia: quia vsurarius non est magis Dominus frumenti, quàm fur. Deinde probatur. Esto ita q vsurarius acceperit pro vsuris, à mutuatario certā monetam auream; & postea rex siue respublica augeat pretium illius monetæ tunc vsurarius non satisfaciet restituendo pretium illius monetæ quan-

tum

tum æſtimabatur tempore quo accepit illam; ſed tenebitur reſtituere tot aureos quot accepit. In oppoſitum uidetur eſſe concluſio D. Thom. & eius ratio. Deinde eſt alia ratio. Si vſurarius accepit pro vſuris frumentum, & illud ſeminauit; non tenebitur reſtituere fructus illius, deductis expenſis, ergo uera eſt concluſio D.Tho.

PRO deciſione huius difficultatis ponimus concluſionem bimembrem. Pretium totum rei etiam vſu conſumptibilis, quæ per uſuram extorta eſt, tenetur uſurarius reſtituere, quãtumlibet ſit maius quàm cùm accepit rem ipſam. Neque tamen propterea dicẽdus eſt reſtituere amplius quàm accepit, etiam ſi multùm creuerit pretium. Priorem partem huius concluſionis probant argumenta facta priori loco contra concluſionem D.Thomæ.

Sed pro intelligentia ſecundæ partis, notandum eſt, eſſe differentiam inter pretium rei ex una parte, & inter fructus rei ſiue id quod acquiritur ex re illa. Etenim pretium rei moraliter loquendo non diſtinguitur à re illa cuius pretium eſt: unde quando reſtituimus pretium rei, cenſemus reſtitutam eſſe rem ipſam. Huius ratio eſt: quoniam res quæ ueniunt in commutationes humanas, ſolum æſtimantur ſecundùm quòd ſunt utiles & commodæ humanis uſibus, quod quidem pretio æſtimatur. Cæterùm illud quod re ipſa poſtea acquiritur, moraliter loquendo diſtinguitur ab ipſa re: ſicut effectus & cauſa; ſi res quidem fuerit fructuoſa diſtinguitur ab ipſa re fructus, ſicut à cauſa principali; ſi uero ſit uſu conſumptibilis, diſtinguitur tanquàm à cauſa minus principali. Et idcirco D. Thom. in 2. concluſione, non fuit contentus aſſerere, rem fructuoſam debere reſtitui mutuatario: ſed adiecit ſimul cum fructibus, ut inſinuaret diſtinctionem inter fructus & rem fructuoſam. Similiter in prima concluſione uoluit, quòd lucrum quod acquiritur ex re vſu conſumptibili non reſtituatur, etiam ſi res ipſa vſu conſumptibilis ſit reſtituenda: inſinuans ſimiliter diſtinctionem lucrum inter illud & rem. At vero pretium cuiuſlibet rei, ſiue conſumptibilis vſu, ſiue fructuoſæ: ſemper computandum eſt cum re ipſa, ac ſi non diſtingueretur ab illa.

Notandum eſt ſecundo, quòd licet res vſu conſumptibilis in hoc diſtinguatur à fructuoſa, quòd res vſu conſumptibilis per ſe quidem & ut ſic, eſt ſterilis omnino, fit tamen per accidens fructuoſa ratione induſtriæ negotiantis; at uero è contrario res fructuoſa ſecundum ſe talis eſt, per accidens autem & minus principaliter requirit aliquã induſtriam. Nihilominus in hoc omnes iſtæ res conueniunt, quòd ſecundum ſe ſunt pretio æſtimabiles: quoniam ſecundum ſe omnes afferunt commoditatem & vtilitatem humanæ uitæ. Itaque æſtimatio in pretio ſequitur naturam rei etiam vſu conſumptibilis ubique & ſemper; requiritur autem tanquam conditio ſine qua non, ipſa conſeruatio & aliqualis induſtria hominis: quoniam aliàs non ſtaret talis natura rei. Eſt ſimile ad explicandam hanc doctrinam. Potentia quàm habet frumentum ad fructificandum, eſt naturalis ipſi; at uero hæc potentia etiam remota, non erit in frumento: niſi ſit qui illud conſeruet. Cauſa uero principalis huius potentiæ, eſt ipſum met frumentum, cuius eſt propria paſſio: & idcircò diximus in ſuperioribus pro illa potentia remota non poſſe accipi pretium aliquod: quia erat annexa ipſi tritico abſque aliqua induſtria poſſeſſoris ipſius. Ex hac doctrina patet intelligentia ſecundæ concluſionis & ſolutio argumentorum quæ contra illam facta ſunt. Etenim ad recipiendum pretium quod pro re etiam

A vſu conſumptibili datur, non opus eſt induſtria ipſius recipientis, ſed tantum eſt conditio ſine qua non conſeruaretur ipſa res, quæ ſecundum ſe eſt pretio æſtimabilis. Hoc ipſum magis patet in materia ſecundi argumenti: quoniam ad maiorem æſtimationem monetæ quæ à Principe magis valet & pluris æſtimatur: non opus eſt aliqua induſtria ipſius habentis; Quapropter totam illam monetam tenetur reſtituere, quam per vſuram accepit. Cæterùm ad lucrifaciendum aliquid cum ipſa pecunia, vel cum re vſu conſumptibili: requiritur induſtria habentis tanquàm cauſa principalis. Ex prædicta doctrina etiam ſequitur, quomodo facienda ſit reſtitutio in duoobus caſi-
B bus, & ſimilibus. Primus caſus eſt, quando aliquis per uſuras extorſit obligationem temporalem ad aliquam commoditatem vſurarij, v.g. ſi extorſit obligationem ad colendum agrum ipſius vſurarij. Alter caſus eſt, ſi extorſit obligationem ad obtinendum aliquod officium ab ipſo Rege, v.g. Præturam aut tabellionatum, obligando mutuatarium ut conferat huiuſmodi officia efficaciter. Dicimus ergo, quòd in priori caſu ſolum tenetur uſurarius reſtituere pretium in quo æſtimatur illa obligatio colendi agrum; at uero fructus qui ex huiuſmodi cultura producti ſunt, non tenebitur reſtituere: quoniam illi fructus producuntur ex agro proprio ipſius uſurarij, v.g. ex ui-
C nea tanquam ex cauſa principali. Sed rogat aliquis meritò. Quid ſi uſurarius ſeminauit agrum proprium tritico alieno per uſuram acquiſito; nunquid etiam fructus tenetur reſtituere? Videtur enim quòd ſic: quia cauſa principalis illorum fructuum eſt ſemen alienum, ager enim non concurrit efficienter ad fructificandum, ergo ſaltem bonã partem fructuum debet reſtituere domino tritici. Reſpondetur. Nihilominus, quòd vſurarius non tenetur reſtituere niſi tantũ ipſum quod accepit: niſi forte ratione damni emergentis; quia mutuatarius paratus erat ſeminare illud triticum & non habebat aliud quod ſeminaret. Ratio eſt: quia ut iam diximus in ſuperioribus, potentia pro-
D xima tritici ad fructificandum, ſi materialiter conſideretur: non habet à ſeipſo, ſed per humanam induſtriam & agriculturam: & hoc eſt quod pretio æſtimatur apud omnes vltra triticum. Nam potentia illa quam diximus eſſe remotam, non habet pretium diſtinctum à pretio tritici. Vnde ad obiectionem reſpõdetur, quòd quamuis phyſicè loquendo, principalior cauſa fructificandi eſt triticum cum ſua uirtute ſeminali: tamen moraliter loquendo non eſt cauſa principalis, quoniam conſideramus ualorem rerum & commoditatem; & quia in tritico non diſtinguimus ualorem uirtutis fructificatiuæ à ualore ipſius tritici: ideò diximus, quòd moraliter loquen-
E do non eſt cauſa principalis illorum fructuum triticum, ſed agricultura & ipſe ager qui fructificat domino. In altero vero caſu oportet diſtinguere; ſi enim qui ſe obligauit ad obtinendum officium illud, erat quidam tertius, qui quidem ſe obligauit, ad faciendam certam quandam diligentiam, & illam adhibuit: tenebitur vſurarius illi reſtituere quantum æſtimabitur illa diligentia. Cæterùm ſi officium collatum eſt vſurario à Principe propter illius merita: non tenebitur pro officio quicquam reſtituere. At vero ſi Rex ipſe erat mutuatarius, & ratione mutui obligauit ſe ad conferendum officium uſurario & contulit: tunc uſurarius quamdiu exercet officium, non tenebitur reſtituere pretium taxatum pro operis ipſius officij: tenebitur autem renuntiare officio in manibus ipſius principis. Ratio omnium iſtorum eſt eadem; quoniã illa quæ diximus quòd uſurarius non tenetur reſtituere,

tuere, debentur ſibi uel propter ſua merita, uel propter ſuum laborem. Sed obijciet aliquis contra. Quia ille uſurarius non erat uerus officialis, quando accipit officium à Rege ratione mutui; ergo non habebat titulum accipiendi ſtipendia taxata ueris officialibus. Eſt exemplum in noſtra ſchola. Si quis non magiſter obtineret cathedram quam dicunt proprietatis, & non eſſet uerus Magiſter; non haberet titulum percipiendi fructus taxatos Magiſtro proprietatis; ergo neque tabellio poterit percipere ſtipendia taxata uero tabellioni. Reſpondetur diſtinguendo de ſtipendijs taxatis v. g. tabellionibus, ſunt enim quædam ſtipendia honorifica pro dignitate officij, alia uero ſunt ſtipendia mercenaria purè pro labore operum. De primis ſtipendijs certum nobis eſt, quòd qui non habet uerum titulum non poteſt illa percipere & ideo tenetur ea reſtituere. At uerò ſecundi generis ſtipendia non tenetur reſtituere: quoniam illa reſpondent labori utili communitati, unde idcircò in caſu poſito in obiectione, ille qui non habet uerum gradum magiſterij, non tenebitur reſtituere totum ſtipendium: ſed poterit aliquid ſibi retinere pro labore utili communitati. Et idem cenſendum eſt de illo qui habet beneficium curatum, & tamen non eſt uerè parochus, propter aliquod impedimentum, v. g. illegitimitatis; poterit enim retinere partem aliquotam correſpondentem officio miniſtrantis; ſicut ſi ille eſſet ſubſtitutus ueri parochi. Nam ipſam & eccleſia, quamdiu eſt communis error populi putantis illum eſſe uerum parochum, concedit illi facultatem ſubſtituti. Alia uero ſtipendia maiora quæ correſpondent dignitati officij nemo poterit percipere, niſi habeat uerum gradum uel uerum titulum requiſitum ad tale officium.

DVBITATVR tertiò. Vtrum omnia uſurarij bona ſint obnoxia reſtitutioni? Pro cuius intelligentia aduertendum eſt, quòd bona uſurarij ſunt in triplici differentia. Alia quidem per uſuras extorta, alia uerò pecunijs uſurarijs cõparata, alia denique quæ iuſto titulo poſſidet, quale eſt patrimonium & alia bona contractu iuſto acquiſita. Dubitamus ergo, utrum omnia huiuſmodi bona pariter ſint obligata ad reſtituendum uſuras mutuatario. Videtur uera pars negatiua, quoniam bona obligata alteri, nemo poteſt per contractum ualidum alienare; ſed uſurarius poteſt per contractum ualidum plurima bona ex prædictis alienare, imò etiam aliquando bona per uſuram extorta, non ſolum uſu cõſumptibilia ſed etiam bona fructuoſa quæ comparauit pecunijs uſurarijs; ergo non omnia bona ſunt reſtitutioni obnoxia.

In oppoſitum eſt, quòd ipſemet uſurarius perſonaliter eſt obligatus ad reſtituendas uſuras mutuatario; ergo omnia bona illius ſunt obligata. Hanc quæſtionem celebrem inter Iuriſtas & Theologos diſputat egregiè Caietanus in opuſculo de uſuris citato, & refert uarias ſententias Iuriſperitorum & eas conciliat. Item Magiſter Soto eandem diſputat quæſtionem lib. 6. de iuſti. quæſt. 1. art. 4. in reſponſione ad argumenta.

PRO deciſione huius difficultatis ſit prima concluſio. Omnia in uniuerſum uſurarij bona, ſunt obligata reſtitutioni uſurarum. Probatur primò, argumẽto in oppoſitum facto. Deinde probatur. Quoniam mutuatarius habet ius ad repetendum ab uſurario uſuras quas accepit; hoc autem ius executioni mandatur à iudicibus in quibuslibet bonis uſurarij, ergo omnia illius bona ſunt obligata tali reſtitutioni. Et confirmatur. Quoniam alij creditores habent ius ad quælibet bona debentium, ergo & mutuatarius

A habet ius ad quælibet bona uſurarij. Probatur conſequentia: quoniam mutuatarius non eſt peioris conditionis, quàm alij creditores, neque uſurarius eſt melioris conditionis, quàm alij debitores. Et denique. Omnia bona furis ſiue latronis, ſunt obligata reſtitutioni, ergo omnia bona uſurarij. Hæc concluſio aſſeritur expreſſe à D. Thom. in ſolutione ad ſecundum argumentum. Verumtamen quia non eſt eadem ratio obligationis in omnibus bonis, aduertendum eſt: quòd eſt duplex obligatio, quædam dicitur obligatio realis: alia uero perſonalis. Realis quidem obligatio oritur ex ipſa re, & inde ſolet refundi in perſonam quæ eſt domina illius rei. Item

B huiuſmodi obligatio perpetua eſt quæ perpetuo comitatur rem ipſam ubicunque ſit, idcircò dicitur realis obligatio. Perſonalis uero obligatio ortum habet ex ipſa perſona & in illa eſt immediatè: quamuis inde refundatur in ipſas res & in bona illius perſonæ; & talis obligatio deriuata, non comitatur perpetuo rẽ, ſed perſonam, & illa defuncta comitatur aliam perſonam quæ loco illius ſuccedit in bona ipſius: ita ſane ut perſonalis obligatio non tranſeat in emptorẽ, tranſeat uero in hæredem: quoniam emptor non ſuccedit loco perſonæ uenditoris, hæres uero ſuccedit loco defuncti.

Hoc ſuppoſito ſit ſecunda concluſio. Bona uſu-

C rarij pecuniis uſurariis comparata, aut quolibet alio titulo iuſte poſſeſſa, v. g. ex patrimonio uel donatione habita, obligata ſunt ad reſtitutionem faciendam mutuatario, obligatione perſonali non obligatione reali. Probatur: quoniam res quælibet ſolum eſt obligata obligatione reali uero domino, uel de uoluntate ueri domini, ſed huiuſmodi bona non ſunt mutuatarii tanquàm domini, ut iam oſtendimus ſupra, ſed potius ſunt uſurarii: ergo tantum obligatione perſonali obligata ſunt. Confirmatur. Si huiuſmodi bona ſint res fructuoſæ & non uſu conſumptibiles, fructificant ipſi uſurario, non autem mutuatario; ergo non habent obligationem realem.

D Tertia concluſio. Res per uſuras acquiſita quę non eſt conſumptibilis uſu, obligata eſt obligatione reali ad reſtitutionem faciendam mutuatario. Probatur ex oppoſita ratione, quoniam res quælibet obligata obligatione reali ea eſt, quæ uero domino fructificat ſi fructuoſa eſt, ſed dominium talium rerum manet ſemper apud mutuatarium & illi fructificant: ergo obligatæ ſunt obligatione reali.

Quarta concluſio. Res per uſuram acquiſita uſu conſumptibilis, non eſt obligata obligatione reali ad reſtitutionem faciendam mutuatario. Probatur primo, quoniam obligatio realis ſemper comitatur rem ipſam ubicunque ſit; ſed ſi uſurarius rem vſu conſum-

E ptibilem alienet à ſe transfert aliquando dominium illius & fit libera ab huiuſmodi obligatione: ergo non obligabatur obligatione reali. Maior conſtat apud omnes, ex diſcrimine ſupra poſito inter obligationem realem & perſonalem: minor autem probatur: quoniam ſi uſurarius pecunijs uſurariis emat agrum, transfert dominium pecuniarum in uenditorem & manent liberæ pecuniæ ab omni obligatione reſtitutionis faciendæ mutuatario. Confirmatur. Quoniam realis obligatio differt à perſonali, quòd realis tranſit in emptorem; ſed in emptorem rerum conſumptibilium non tranſit obligatiò aliqua cum ipſis rebus: ergo illa non erat obligatio realis. Secundo probatur, res uſu conſumptibiles per uſuram acquiſitæ non ſunt neceſſariò eædem reſtituendæ, ſed ſufficit quòd aliæ ſimiles & eiuſdem ualoris & pretii reſtituantur; at vero realis obligatio ſequitur ſemper eandem rem in indiuiduo non

autem

autem in ſpecie;ergo. Maior ab omnibus acceptatur, minor explicatur. Si uſurarius per uſuras accipit agrũ quem poſtea ſterilem reddit, tũc etiam ſi habeat aliũ agrum eiuſdem ſpeciei & pretij, non tranſit realis obligatio ab illo agro ſterili ad agrum propriuu quẽ antea habebat. Confirmatur. Si uſurarius pecuniam per uſuram acquiſitam accumulet cum alia pecunia ſimili, uel etiam triticum per uſuram acquiſitum cõijciat in horreum in quo habebat copiã proprij frumẽti, tunc in tali caſu non eſt cur magis dicamus, has pecunias indiuiduas, uel hoc ſingulare triticum obligari reali obligatione ad reſtitutionem faciẽdam mutuatario: quàm illas pecunias & illud hordeũ quod antea habebat, imo uerò in tali caſu ita iudicandum eſt de obligatione ad reſtitutionem, atque ſi conſumpſiſſet pecunias & triticum: unde omnia illa bona manent obligata obligatione perſonali. Hæc quarta conclusio, uidetur eſſe contra Caietanum opuſculo citato de uſura quæſtione.4. qui uniuerſaliter aſſerit omnia bona per uſuras acquiſita obligari obligatione reali ad reſtitutionem faciendam mutuatario. Minor etiã probatur, nã Soto ubi ſuprà diſputans hanc difficultatem, nullam mentionem facit de rebus uſu conſumptibilibus.

Cætetùm pro ſententia Caietani & contra noſtram quartam concluſionem facit ratio adducta pro tertia concluſione, ſcilicet, res qualibet obligata eſt obligatione reali uero domino; ſed res etiam per uſuram acquiſitæ uſu conſumptibiles non ſunt uſurarij tanquam domini, ſed ſunt mutuatarij, ut iam oſtendimus non transferri dominium illarum rerum, ergo falſa eſt noſtra concluſio. Reſpõdetur quòd reuera illa ratio pro tertia concluſione quæ eſt Caietani non eſt ſufficiens niſi addatur illi, quòd talis res ſit obligata eadem numero reſtitutioni faciendæ; imo uerò idcircò habet locum illa ratio in rebus quæ non conſumuntur uſu: quoniam illæ in indiuiduo ſunt obligatæ reſtitutioni uero domino faciendæ: deficit autem in rebus uſu conſumptibilibus etiam ſi non ſint cõſumptæ: quoniam tales res non ſunt neceſſariò eædem numero reſtituendæ.

Ad argumento uero factũ in principio dubij pro parte negatiua ex dictis patet reſponſio: etenim res quæ uſu non conſumuntur non poſſunt alienari illa ratione & propterea diximus: non eſſe obligatas obligatione reali, ſi ſint extortæ per vſuram. At uero res uſu conſumptibiles poſſunt alienari aliquando, & idcircò aſſerimus, eas obligari obligatione tantum perſonali. Quod ſi aliquis obijciat. Quid igitur prodeſt aſſerere, quòd non transfertur dominium huiuſmodi rerum in uſurarium; ſiquidem non ſunt obligatæ magis obligatione reali quam ſi transferretur dominium in uſurarium? Quemadmodum pecuniæ quas accipit mutuatarius non ſunt obligatæ obligatione reali, quin potius mutuatarius eſt dominus illarum, ergo nulla differentia eſt inter pecunias, quas accipit uſurarius, & pecunias quas accipit mutuatarius quãtum ad obligationem reſtituendi realem uel perſonalem: ſed ſolum eſt differentia, quòd uſurarius tenetur ratione iniuſtæ acceptionis, mutuatarius uero tenetur ex ui contractus mutui. Reſpondetur nihilominus, quòd multum prodeſt in fauorem mutuatarij, quòd non transferatur dominium pecuniarum quas per uſuras accipit uſurarius: etenim ſi per alienationem huiuſmodi rerum uſu conſumptibilium, fiat impotens uſurarius ad reſtituendum: talis alienatio non ualet, quoniam in tali euentu huiuſmodi bona ſuccedunt in locum rerum, quæ obligantur obligatione reali, & contractus qui ſit cum huiuſmodi bonis non eſt ualidus; eſſet autem ualidus ſi ſimilis

A contractus fieret à mutuatario de pecunia mutuata: quoniam mutuator fecit eum dominum pecuniæ, & non manet obligatus niſi obligatione perſonali tantùm: quapropter contractus facti à mutuatario de illa mutuata pecunia non fiunt cum iniuria tertij, ſcilicet mutuatoris: & ideo ualidi ſunt, etiam ſi fiat impotens mutuatarius ipſe ad ſoluendum mutuatum. Contractus uerò facti ab uſurario de huiuſmodi rebus non ſunt ualidi: quoniam fit impotens ad ſoluendum. Et ratio eſt, quia uſurarius non eſt factus dominus pecuniæ uſurariæ, unde cum iniuria domini eſt, quòd ille fiat impotens ad ſoluendum per alienationem pecuniæ alienæ: non eſt autem cum iniuria mu-
B tuatoris, quod mutuatarius fiat impotens ad ſoluendum, per alienationem mutuati. Et ratio eſt, quia mutuator liberè nullo cogente fecit illum dominum pecuniæ, dummodo ſe obligaret ad reſtituendum, unde poterit mutuatarius illas pecunias ludere uel donare. Ex dictis colligitur quid ſit dicendum de uxore, de filijs, de tota familia, qui comedunt & conſumunt bona uſurarij; An teneantur ad reſtitutionem uel non? Dicendum eſt enim, quòd ſi uſurarius non reddatur impotens ad reſtituendum per quotidianas expenſas, & ſtipendia famulorum: non tenentur prorſus ad aliquam reſtitutionem. At uerò ſi fiat impotens ad reſtituendum, tunc neque uxor neque
C filij, neque famuli poſſunt ſuſtentari illis bonis per ſe loquendo: aliàs tenebuntur ad reſtitutionem. Ratio eſt manifeſta, quoniam nemini licet alienam rem inuito domino attrectare: ſed in huiuſmodi caſu illi rem alienam inuito domino conſumunt: ergo tenentur ad reſtitutionem, non ſecùs atque ſi cum latrone de re furtiua communicarent. Dixi tamen per ſe loquendo: quoniam per accidens ex circunſtantia, licitum erit uxori & filijs comedere de illis bonis ratione extremæ neceſſitatis, quia non habent aliunde quomodo ſuſtententur. Sed conſulendum erit filijs ætate prouectis: ut quærant ſibi cibum aliunde. Famuli etiam excuſantur à quibuſdam & à Caie-
D tano in uerbo uſura, quando agunt rem mutuatarij, ſcilicet, admonendo herum ne tam magnas uſuras exigat, uel etiam procurando pignora mutuatariorum. Sed profectò huiuſmodi excuſatio non eſt omnino ſufficiens ut illi eripiantur ab omni reſtitutione. Primò quidem, quoniam ad uſurarium ipſum ſpectat, ſi pignora illa accipit pro principali & uſuris, ea ſeruare ne à tinea lædantur. Deinde. Illa admonitio ſi non eſt efficax, nihil utilitatis affert mutuatarijs, ergo nulla ratione excuſabuntur famuli à reſtitutione alimentorũ & ſtipendiorum, quando uſurarius ſit impotens ad reſtituendum. Quod ſi quis dicat, quòd ſaltem quando admonitio eſt efficax, excu-
E ſabitur famulus à reſtitutione. Reſpondetur, quòd excuſabitur ex parte & non ex toto: quoniam nihilominus ſuſtentatur de vſuris, propter quod fit impotens vſurarius ad ſoluendum. Vnde dicimus, quòd famuli non excuſabuntur ſimpliciter niſi propter extremam neceſſitatem.

DVbitatur quartò: Vtrùm hæredes vſurarij teneantur ad omnia illius debita perſoluenda? In qua quæſtione unum certiſſimum eſt apud omnes, quòd hæredes tenentur ad omnia debita uſurarij perſoluenda, ſaltem ſecundùm vires & facultates hæreditarias. Probatur. Primò quidem, quantùm ad ipſa bona per uſuram acquiſita & obligata reali obligatione qualia ſunt uinea, uel domus: ſiquidem realis obligatio eſt comes indiuidua ipſius rei apud quemcunque inueniatur. Deinde probatur quantum ad alia bona comparata pecunijs uſurarijs etiam iuſto titulo. Quoniam omnia

illa

illa erant obligata obligatione personali apud ipsū vsurarium; sed hæredes succedunt personæ vsurarij: ergo etiam succedunt in obligationem personalem si admittunt hæreditatem. Diximus aūt saltem secūdùm facultates & vires hæreditarias: qm̄ si vsurarij debita excedant totam hæreditatem: non tenebūtur hæredes in foro conscientiæ ad soluēdum illum excessum, etiam si non fecerit inuentarium. Diximus in foro conscientiæ: quoniam in foro exteriori est dubia res inter Iurisperitos, An hæredes qui non faciunt inuentarium teneantur ad omnia bona testatoris persoluenda. Refert Couarruuias lib. 3. Variarum Resolutionum, cap. 3. nu. 8. Iurisperitos de hac re differentes. Et quanuis sit vera in foro exteriori sententia affirmatiua: tamen in foro conscientiæ debet esse certa contraria sententia negatiua. Et ratio est manifesta: quoniam hæredes vsurarii non tenentur ad restitutionem ratione iniustæ acceptionis; (supponimus .n. q non sunt cooperati ad vsuras extorquendas,) nec tenentur ratione rei acceptæ, ergo non tenebuntur restituere vltra facultatem rei acceptæ quicquam. Cæterum ipsa lex ciuilis & iudices exequutores ipsius legis, procedunt ex præsumptione iusta contra omnes hæredes, qui sine beneficio inuentarii clanculum adeunt hæreditatem testatoris qui erat obligatus debitis: meritò enim præsumūtur q occultant partem hæreditatis, ne persoluant omnia debita. At verò in foro conscientiæ cessat omnis falsa præsumptio: quoniam ipse pœnitens narrat rei veritatem coram Deo, ergo nulla ratione est obligandus ad restitutionem in illo foro supra vires hæreditarias.

Difficultas autem est hic examinanda, Vtrùm si hæredes vsurarii sint duo vel tres, & aliquis eorum non vult soluere, aut certè soluit minimam partem: teneantur reliqui hæredes ad soluendum omnia debita insolidum? Videtur enim vera sententia affirmatiua ex capit. tua nos. de vsuris. vbi dicitur, quòd hæredes vsurariorum eadem districtione sunt cogendi ad soluendas vsuras: qua vsurarii si viuerent cogerentur; sed usurarius cogeretur ad soluendas omnes vsuras: ergo & hæredes. Secundò probatur. Hæres quilibet succedit loco testatoris: sed testator tenebatur omnia debita persoluere, & omnia illius bona tenebantur saltim obligatione personali: ergo hæres quilibet tenebitur omnia debita persoluere, si nō excedunt partem hæreditatis. Sed dicet aliquis, q hæres non succedit in totam hæreditatem sed in partem: ac proinde quòd non succedit in totam obligationem ad persoluenda omnia debita sed in partem, pro rata & pro portione ipsius hæreditatis. Contra hoc est replica. Si ipse vsurarius possideret solum vnum fundum, quæ fuit pars in quam succedit hæres: teneretur ipse vsurarius olim soluere omnia debita ex ipso fundo: ergo etiam si hæres succedat solum in illum fundum: tenebitur ex ipso fundo persoluere omnia debita. Deinde, obligatio personalis quæ erat in testatore, non videtur quòd minuatur, sed potius quòd augeatur: quoniam multi sunt hæredes: sed ipse tenebatur ad omnia debita: ergo etiam singuli hæredes tenebuntur. Antecedens probatur, quoniam singulorum hæredum bona, et quæ alias habebat, videntur quòd maneant obligata obligatione personali ad persoluenda debita personæ quam repræsentant.

Hanc difficultatem disputat Caietanus in opusculo citato de vsuris, quæst. 5. vbi refert sententiam Iurisperitorum asserētium cum glossa in cap. tua nos, affirmatiuam partem, scilicet, quòd quilibet hæres tenetur in solidum ad omnia debita vsurarii persol-

A uenda. At vèro ipse Caietanus & Magister Soto vbi supra tenent partem negatiuam: quam nos censemus certam in foro conscientiæ. Dicimus ergo, q singuli hæredes tenentur pro rata hæreditatis ad soluenda debita testatoris. Probatur hæc sententia, primò quidem, & principaliter, quoniam hæredes usurarii non tenentur ratione iniustæ acceptionis sed solum ratione rei acceptæ; sed singuli acceperunt duntaxat suas portiones: ergo tantum tenebuntur debita soluere pro rata portionis unius cuiuslibet. Confirmatur. Quoniam in petitione hæreditatis, diuiditur inter hæredes simul ius ad exigenda debita, quæ debebantur testatori, & similiter

B obligatio testatoris ad alia debita persoluenda; sed singulis non contingit totum ius ad recuperandum sibi omnia debita; ergo neque & competit singulis tota obligatio ad soluenda debità.

Probatur secundò. Hæres solùm tenetur ratione obligationis personalis ipsius testatoris ad persoluēda debita: sed obligatio personalis testatoris diuiditur per singulos hæredes, iuxta singulas portiones hæreditarias: ergo iuxta illas tenebuntur soluere debita. Probatur minor, quia singuli hæredes non succedunt repræsentantes totam personam testatoris, sed partialiter, collectiuè vero repræsentant totam personam. Ex hoc patet, quando nepotes sunt hære-

C des alicuius testatoris: tunc enim repræsentant vnā personam condistinctam cum auunculo filio testatoris. Ex hac doctrina facilè possumus dissoluere argumenta contraria.

Ad primum argumentum ex capit. tua nos, respondetur, quòd æqualitas districtionis comparanda est ad omnes hæredes collectiuè, non ad singulos.

Ad secundum argumentum respondetur, quòd non singuli succedunt totaliter, sed partialiter. Ad replicam respondetur, quòd si testator non habebat alia bona præter fundum, is qui hæreditauerit fundum, tenebitur ad omnia soluenda: & si multi hæreditabunt fundum, tenebuntur secundùm pro-

D portionem hæreditatis.

Ad tertium argumentum respondetur, quòd obligatio testatoris non minuitur, sed tota manet in ipsis hæredibus collectiuè sumptis.

Dubitatur quintò, Vtrùm vsurariorum cooperatores & coadiutores, teneantur ad restitutionem vsurarum? De qua re diximus supra quæst. 62. art. 7. ubi vniuersaliter definiuimus, quomodo teneantur ad restitutionem qui concurrunt ad iniustam actionem. Ea ergo recolenda sunt pro præsenti tractatu: quoniam vsuraria acceptio species est actionis iniustæ. Nihilominus specialiter animaduertendum est, quòd adiutores & cooperatores ad exercen-

E das vsuras, sunt in duplici differentia. Quidam enim gerunt vicem & negotium vsurariorum: quidam vero gerunt solum negotium eorum qui recipiunt mutuum.

Sit ergo nobis prima cōclusio. Qui cooperant ad vsuras exercēdas, gerētes negotiū fœneratorum: tenentur ad restitutioné totius dāni quod inde sequit mutuatario: etiam si inde nihil vtilitatis sibi accesserit. Qui vèrò gerūt negotiū tantū mutuatariorum, non tenentur ad aliquā restitutioné: imò neque peccant magis quā ipse mutuatarius: de qua re dicemus articulo sequenti. Exemplum primæ partis conclusionis est, in illis qui discurrunt inquirentes mutuatarios qui ad vsuras mutuum accipiant, & ipsi firmant pacta & conuentiones inter mutuatorem, & mutuatarium. Est etiam exemplum in ministris, & famulis vsurariorum, qui eorum nomine faciunt contractus vsurarios: & quia illorum nego-

tium gerunt, dicuntur communi vocabulo agentes seu factores. In eadē classe computantur famuli, qui exigunt debita à mutuatarijs, habentes autoritatē ad cogendos illos iuridicè ad vsuras persoluendas. Diximus habentes autoritatem: quoniam si tantū mitterentur ad petendum vsuras simpliciter, sicut simplex nuntius qui portat debita: non tenerētur ad restitutionem. Idem dicendum est de alijs famulis qui custodiunt pecunias vsurarias; isti.n. non cooperantur ad peccatum vsuræ, quicquid alij scrupulosi nimis contra sentientes dicant.

Exemplum secundæ partis conclusionis est in ipsis ministris et ipsius vsurarii, quos precibus inducit mutuatarius, vt ipsi petāt ab vsurario sub vsuris. Rō huius rei est hmōi. Qui negotium gerunt fœneratorum, sunt vera cā moralis contractus vsurarii, & iniustæ acceptionis; qui aūt negotium gerūt mutuatariorum non sunt cā moralis iniustæ acceptionis, magis q̄ ipse mutuatarius qui patitur vsuras: ergo illi priores, & non isti secundi tenentur restituere. Hinc faciemus gradum ad explicandum id quod in hac parte est difficilius, scilicet, quando tabellio ipse tenebitur ad restitutionem, ex eo quòd facit scripturam contractus vsurarii.

Pro cuius rei intelligentia notandum est, ꝙ ipse tabellio in hmōi scriptura conficienda, dupliciter se potest habere. Vno modo fideliter explicando rem ipsam, vt est à parte rei, v.g. si mutuator det mutuò centum aureos & petat ꝓ mutuo & lucro quindecim, & ipse tabellio sic scribat de verbo ad verbum. Secūdo modo potest se habere palliando vsuram, infideliter exercens officium suum, v.g. si in eodem casu posito fidem faciat tabellio ipse, scribēdo quòd mutuatarius recipit quindecim supra centum.

Sit secunda conclusio. Tabellio qui priori modo se habet, nō tenetur ad aliquam restitutionem: imò neq; peccat aliquod peccatum; qui verò secūdo mō se habet, si palliet vsuras in fauorem vsurarii: tenetur ad restitutionem: si autem palliet in fauorem mutuatarii: non tenetur ad restitutionem. Probatur prima conclusionis pars. Quoniam tabellio in tali casu facit fidē rei oīno veræ, & nullam facit iniuriam tertio, ergo neque peccat neque tenetur ad restitutionem. Et quidem ꝙ faciat fidem rei veræ, patet ex ipso casu: quod autem nullam faciat iniuriam mutuatario: probatur: Quoniam mutuatarius per tale instrumentum confectum à tabellione, non poterit compelli ad soluendas vsuras, imò si in iudicio compareat huiusmodi instrumentum declarabitur nullus & irritus huiusmodi cōtractus, & vsurarius punietur grauiter. Deinde probatur eadē pars. Quia etiam si instrumentum illud compelleret mutuatarium ad soluendas vsuras: tamen ipse tabellio rogatus à mutuatario non faciebat illi iniuriam. Et confirmatur. Testes qui interfuerunt tali cōtractui, nō tenentur ad vllam omnino restitutionem, imò neque peccant magis, quam si vocarentur vt essent testes cuiuslibet alterius criminis, sunt enim testes veritatis & nullo modo causa malitiæ, ergo idem iudicium ferendum est de tabellione.

Secunda vero pars & tertia conclusionis, simul probantur ratione proportionali. Quoniam tabellio qui palliat vsuram in fauorem vsurarii, est causa moralis, ratione instrumenti quod conficit ad hoc, quòd mutuatarius compellatur in iudicio ad soluēdas vsuras; si autem cōficiat in fauorem mutuatarii, nō est causa moralis, ꝙ mutuatarius cogatur in iudicio soluere vsuras, imò ipse mutuatarius suis precibus coegit illum vt faciat instrumentum in fauorem illius, ergo nullam facit iniuriā. Hoc ipsum quod de

A tabellione dicimus, erit dicendum de testibus q̄ interfuerunt huiusmodi contractui palliato. Si.n. se tenēt ex parte vsurarii tenentur ad restitutionem; si autē se tenēt ex parte mutuatarii, ita vt nullo mō testificarētur, nisi ab illo rogati: nō tenentur ad restitutionē.

Sed est argumentum contra tertiam partem conclusionis. Ipse tabellio tenetur ex iustitia rōne officii, illud exercere fideliter, perhibēndo testimonium veritati & non palliando mēdacium: ergo cum palliat cōtractum illum vsurarium, peccat contra iustitiam et si faciat id in fauorem mutuatarii: ac per consequens tenebitur ad aliquam restitutionem. Et confirmatur. Quia ille saltim peccat contra religionem

B præstiti iuramenti de exercēdo fideliter officio. Rñdetur ꝙ argm̄ probat tabellionem peccare, non solū contra religionem præstiti iuramenti peccatum periurii: sed etiam contra fidelitatem quā tenetur seruare, ex pacto cum ipsamet republica facto. Cæterū non peccat contra ius mutuatarii siquidem gerit potius negotium illius rogatus ab illo: & idcircò non tenetur ille ad aliquam restitutionē faciēdā. Quemadmodum neque tabellio qui scripturam falsam præsentat in iudicio ad defensionem innocentis quem certo scit esse innocentem, sed impetitur ab aduersario iniquo: quāuis peccet contra religionem iuramenti & contra iustitiam debitam reipublicæ: tamē

C non peccat contra ius iniqui aduersarii qui insequitur innocentem, & idcircò non tenetur ad vllam restitutionem faciendam particulari personæ: quanuis si respublica damnificaretur ex hmōi falsis testimoniis: tenebitur ille tabellio ad restitutionē faciendam reipublicæ. Et hoc probat argumentum efficaciter. Quæ autem diximus, intelligenda sunt qū tabellio nouit apertè contractum esse vsurarium: qm̄ si ignoret vel dubitet an sit vsurarius contractus, vel non, et si suspicetur esse vsurarium: tū rogatus & ad instantiam vtriusque partis conficiat instrumētum palliatiuum vsuræ, nullū est peccatum ex parte tabellionis. Et rō est: qm̄ tabellio ratione officii tenetur

D præstare fidem suam postulatus à ciuibus, & q noniā ista fides pendet in illo casu à narratione partiū quā do ipse nescit aliàs contrarium, tunc verè reddit testimonium: eo vel maximè si ipse admoneat vtranq; partem ne forte palliens vsuram mēdacio. Cum igitur vtraque pars habeat certum ius erga tabellionē, vt reddat testimonium contractus quem illi faciūt: tenetur tabellio etiā si dubitet esse vsurarium, exercere suum officium in fauorem ciuium, quoniam in dubiis melior est conditio possidentis.

Dubitatur vltimò. An vsurarius mentalis teneatur ad restitutionem. Ratio dubitandi est pro parte negatiua: quoniam simoniacus mentalis non tene-

E tur ad restitutionem, ergo neque vsurarius. Antecedens probatur ex ca. mandato de simonia. Consequentia vero probatur; quoniam proportionabiliter se habent in spiritualibus simonia & in temporalibus vsura.

Secundo arguitur pro eadem parte. Restitutio tātum debetur ratione damni quod datum est alteri, at vsurarius mentalis nullum damnum dedit alteri, sicut neque homicida mentalis: ergo non tenetur quicquam restituere.

Sed in oppositū est, ꝙ in cap. Cōsuluit de vsuris dicitur, ꝙ vsurarius mentalis ad ea quæ taliter sunt accepta restituenda in animarum iudicio efficaciter est inducendus. Deinde nos supra ostendimus lucrum vsurarium ita iure esse prohibitum, vt eius dominium non transferatur in vsurarium, quod si transfertur secundum aliquorum opinionem: tamē transfertur cum obligatione ad restitutionem.

Deni-

Denique. Quicquid comparatur per ininstum contractum est lucrum iniustum & obnoxium restitutioni: sed contractus ille mutui est iniustus ratione mentis iniquæ: ergo lucrum ex illo acceptum obnoxium est restitutioni.

Pro decisione huius difficultatis, reuocanda sntt in memoria quæ diximus supra artic. 1. huius quæst. circa responsionem ad quartum argumentum de vsura mentali. Ex quibus colligamus hic, quòd ista dubitatio solum procedit de vsura mentali, secundum quòd specialiter distinguitur à reliquis vitijs mentalibus, videlicet loquimur de usura mentali, secundũ quòd distinguitur ab vsura reali, in qua est pactum explicitum vel implicitum de lucro ratione mutui: sed tamen in vsura mentali de qua loquimur, recipitur pretium vltra sortem ratione mutui: etiam si nõ præcesserit pactum aliquod.

Secundò notandum est, quòd contractus iste vsuræ mentalis tripliciter potest exerceri: primo modo, ita ut vtraque pars habeat mentem vsurariam, alter recipiendi vsuram ex mutuo, alter vero dandi: & hæc est perfecta & plena ratio vsuræ mentalis. Alijs vero duobus modis exerceri potest iste contractus ex altera parte contrahentium. Sit ergo secundus modus, quando mutuator habet animum sincerum & candidum neque recipiendi aliquid ratione mutui ex obligatione ciuili: sed tantum ex gratitudine: at vero ipse mutuatarius opinatur mutuatorem habuisse animũ deprauatum & intendere obligare illum ad reddendum aliquid vltra sortem obligatione ciuili: & cũ hac falsa opinione soluit aliquid vltra sortem. Tertius modus est, quando mutuator habet animum deprauatum, intendens obligare mutuatarium ad soluendas vsuras: sed ipse mutuatarius non intelligit talem animum, & nihilominus reddit aliqd vltra sorté ex gratitudine & beneuolentia.

His ita constitutis, dicimus primò, quòd illo primo modo mutuator certissime est vsurarius mentalis (de quo loquimur) & tenetur ad restitutionem totius lucri & totius damni, quod inde mutuatario est sequutum: & sic intelligitur cap. consuluit. citatum, & hoc probant argumenta facta pro parte affirmatiua. At vero in secũdo casu ipse mutuator nullam incurrit culpam: sed nihilominus tenebitur ad restitutionem illius lucri inquantum factus est ex illo ditior. Et ratio est, quoniam ille solum tenetur ratione rei acceptæ, non ratione iniquæ acceptionis: Verũ est tamen, ꝙ quandiu non intellexerit mutuatariũ soluisse lucrum illud ex falsa præsumptione: excusabitur omnino à restitutione facienda. Hæc etiam sẽtentia constituta est apud omnes. In tertio vero casu aliquid est certum apud omnes, scilicet, quòd mutuator quandiu in illa mala fide perseuerauerit, tenebitur ad restitutionem ratione consciẽtiæ erroneæ. Est autem controuersia, An posquam mutuator notum habuerit animum mutuatarij & nouerit illum dedisse lucrum vltra sortem ex mera gratitudine: teneat nihilominus restituere? Multi Iurisperiti quos citat Syluest. in verbo vsura. 6. quæst. 3. & Sotus ubi sup. art. 4. tenent, ꝙ ille mutuator manet obligatus nihilominus ad restitutionem. At vero ipse Syluester & Caietanus & Sotus tenent contrariam sententiam, quam etiam nos amplectimur. Et probatur. Quoniam mutuatarius in illo tertio casu reuera transtulit dominium in mutuatorem absque vlla actione repetẽdi, sed liberè ex gratitudine, ergo mutuator non tenebitur restituere cessante cõscientia erronea. Antecedens probatur; quoniam mutuatarius non soluit aliquid vltra sortem ex obligatione ciuili, sed ex mera tantum gratitudine, ergo absolutè transtulit dominium. Et confirmatur. Si qua ratio est in illo casu lucri vsurarij, tota oritur ex præsumptione falsa, & conscientia erronea ipsius mutuatoris. Hæc autem ratio est secundùm quid & diminuta, neq; obligat realiter sed ratione conscientiæ erroneæ; ergo cessante conscientia erronea nulla relinquitur obligatio. Est exemplum, si quis accepit rem propriam existimans esse alienam, proculdubio postquam nouerit non esse alienam non tenebitur ad aliquam restitutionem.

Ad argumenta verò pro parte negatiua iam responsum est, quatenus procedunt contra ea quæ diximus esse constituta apud omnes.

Ad primum verò argumẽtum in particulari, quatenus procedit contra nostram decisionem respondetur, quòd non est præsentis loci disputare de illo antecedenti, an simoniacus mentalis teneatur ad restitutionem, hoc enim pertinet ad quæstionem 100. in art. 6. sunt enim variæ opiniones de hac re. Nunc autem dicimus ad argumentum, transeat antecedens & negamus consequentiam; & ratio differentiæ est: quoniam in mentali simonia, qui pretium soluit pro re sacra spirituali, intendit illam emere. Hæc est autem natura emptionis & venditionis: ꝙ per huiusmodi contractum transferatur dominiũ, ac proinde simoniacus mentalis vult omnino transferre dominium pretii; At vero in vsura mentali, qui soluit vsuras & redimit suam vexationem, neque intendit transferre pecuniarum dominium in fœneratorem, & idcirco ille fœnerator tenetur restituere, etiam si usura fuerit mentalis.

Ad secundum argumentum respondetur, quod vsurarius purè mentalis, si illa dictio, pure, excludat tantum ipsum pactum explicitum, vel implicitum, & non excludat receptionem pretii: profecto infert damnum, & nc loquimur hic de vsurario purè mẽtali: quapropter ille tenebitur restituere.

Ad alia vero argumenta partis affirmatiuæ quatenus possunt militare contra decisionem nostram in tertio modo positam respondetur, quòd caput illud. Consuluit, intelligendum est de vsurario mentali simpliciter, & secundum rẽm: non autem de vsurario mentali ex conscientia erronea. Ille enim per accidens est usurarius, neque tenetur realiter ad restitutionem: sed solum quia existimat se teneri. Quẽadmodum viceuersa, si quis per ignorantiam inuincibilem arbitratur se non teneri ad aliquam restitutionem, excusabitur quidem à peccato si non restituat: & nihilominus dicemus, quòd ille realiter tenetur restituere.

Ad secundum argumentum respondetur, quòd omnia iura quæ reprobant lucrum vsurarium, efficiunt ipsos vsurarios incapaces, & inhabiles dominii; sed intelligenda sunt de lucro vsurario secundũ rẽ & per se: nõ de lucro quod non est vsurariũ, nisi tãtũ in præsumptione accipientis pretiũ: quapp nõ est ille incapax dominii pecuniæ illius, vel illius rei q̃ sibi datur ex gratitudine mutuatarii: quanuis ipse putet dari sibi ex obligatione ciuili ratione mutui.

Ad tertium argumentũ respondetur primò, ꝙ lucrum prout hic accipitur, & similiter ipse cõtractus per quẽ accipitur, non habent in illo casu rõnẽ aliquã iniustitiæ à parte rei, sed dũtaxat in æstimatione falsa accipiẽtis lucrũ: & idcirco cessanti falsitate illa æstimationis, nõ tenetur ad restitutionẽ aliquã. Respõdetur secũdò, ꝙ lucrum illud non habet originem ab iniusto cõtractu secũdũ se & à parte rei, sed potius ab ipsa libera volũtate & gratitudine mutuatarii, q̃ quidem sufficit transferre dominium: etiã si ipse recipiens ignoret titulũ dominii; quoniam nihilominus

hilominus habet voluntatem interpretatiuam recipiendi illud lucrum meliori titulo quo potest. Hoc dixerim, quia nemo acquirit dominium contra voluntatem propriā, etiam si alter intendat transferre illud: sed merito præsumitur ille qui habet animum vsurarium recipiendi pretium, quòd multò libètius reciperet titulo gratitudinis.

Ex dictis potest colligi, quòd restitutio in casu nostræ controuersiæ, non est facienda pauperibus. Et ratio est, quia comparente vero domino non est locus faciendæ restitutionis pauperibus: sed tunc solú est facienda restitutio pauperibus, quando ipse verus dominus propter suam culpam meretur amittere dominium, & punitur lege pœnali, & priuatur dominio. At vero hic neque ipse mutuatarius culpam commisit, neque leges puniunt huiusmodi contractus, qui sunt vsurarij per accidens ex falsa æstimatione recipientis pretium.

Denique in fine huius articuli obseruandum est, quòd quanuis dum non comparet verus dominus, liberum sit illi qui tenetur restitutionem facere, illā inconsulto episcopo facere, expendendo pecunias in pios vsus: tamen in aliquo casu non comparenti vero domino, non potest sine facultate episcopi, & consilio restitutionem facere, conuertēdo pretium in pios vsus: videlicet, quando est vsurarium debitū realiter. Et ita definitur in cap. quāquā, de vsuris li. 6.

ARTICVLVS IIII.

Utrùm liceat pecuniam accipere mutuò sub vsura.

[3 dist. 37. ar. 6. ad 6. Et mal. q. 13. art. 4. ad 17 & 19. & opusc. 21. q. 8. fin. & opusc. 73. c. 17.]

AD quartum sic proceditur. Videtur, quòd non liceat pecuniam accipere mutuo sub vsura. Dicit enim Apostolus ad Roman. 1. quòd digni sunt morte non solùm qui faciunt peccata: sed etiam qui cōsentiunt facientibus. Sed ille qui accipit pecuniam mutuo sub vsuris, consentit vsurario in suo peccato, & præbet ei occasionem peccandi. Ergo etiam ipse peccat.

2. Præterea. Pro nullo cōmodo temporali debet aliquis alteri quamcunque occasionom præbere peccandi. Hoc enim pertinet ad rationem scādali actiui, quod semper est peccatum, vt supra † dictū est. [q. 43. art. 2.] Sed ille qui petit mutuū ab vsurario, expressè dat ei occasionem peccandi. Ergo pro nullo cōmodo temporali excusatur.

3. Præterea. Nō minor videtur esse necessitas quandoq; deponendi pecuniam suam apud vsurariū, quàm mutuum accipiendi ab ipso. Sed deponere pecuniam apud vsurarium, omnino videtur esse illicitum, sicut illicitum esset deponere gladiū apud furiosum, vel virginem committere luxurioso, seu cibum guloso. Ergo neque licitum est accipere mutuum ab vsurario.

Sed contra, ille qui iniuriam patitur, non peccat, secundum † Philosophum in 5. Ethic. [Li. 5. cap. 11 à med. tom. 5.] Vnde iustitia non est media inter duo uitia, ut ibidem † dicitur. [Li. 5 c. 5. declinando ad finē, tom. 5.] Sed vsurarius peccat, inquantum facit iniustitiam accipienti mutuū sub vsuris. Ergo ille qui accipit mutuum sub vsuris, non peccat.

Respondeo dicendum, quòd inducere hominem ad peccandum nullo modo licet: uti tamē peccato alterius ad bonum, licitum est, quia & Deus utitur omnibus peccatis ad aliquod bonum. Ex quolibet enim malo elicit aliquod bonum, ut dicitur in † Enchirid. [Aug. Enchir. c. 11. tom. 3.] Et ideo † August. Publicolæ quærenti, vtrum liceret vti iuramento eius, qui per falsos deos iurat, in quo manifestè peccat, eis diuinam reuerentiā adhibens, respondet, [Epi. 154. non longè à prin. tomo. 2.] quòd qui utitur fide illius, qui per falsos deos iurat, non ad malum, sed ad bonum, non peccato illius se sociat, quo per dæmonia iurauit, sed pacto eius bono, quo fidem seruauit: si tamen induceret eum ad iurandum per falsos deos, peccaret. Ita etiam in proposito dicendum est, quòd nullo modo licet inducere aliquem ad mutuandum sub usuris: licet tamen ab eo, qui hoc paratus est facere, & vsuras exercet, mutuum accipere sub vsuris, ꝑpter aliquod bonū, quod est subuentio suæ necessitatis vel alterius. Sicut etiā licet ei, qui incidit in latrones, manifestare bona quæ habet, quæ, latrones peccant diripiendo, ad hoc ꝙ non occidarur, exemplo decem virorū, qui dixerunt ad Ismael: Noli occidere nos, quia thesauros habemus in agro, ut dicitur Ierem. 41.

Ad primum ergo dicendum, quòd ille qui accipit pecuniam mutuò sub vsuris, non consentit in peccatum vsurarij, sed utitur eo, nec placet ei vsurarum acceptio, sed mutuatio, quæ est bona.

Ad secundum dicēdum, quòd ille, qui accipit pecuniam mutuo sub usuris, non dat occasionem usurario usuras accipiendi, sed mutuandi. Ipse autem usurarius sumit occasionem peccandi ex malitia cordis sui: unde scandalum passiuum ex parte sua est, non autem actiuum ex parte petentis mutuum. Nec tamen propter huiusmodi scandalum passiuum debet alius à mu-

à mutuo petendo desistere, si indigeat: quia huiusmodi passiuum scandalum nõ prouenit ex infirmitate vel ignorantia, sed ex malitia.

Ad tertium dicendum, quòd si quis committeret pecuniam suam vsurario nõ habenti aliàs vnde vsuras exerceret, vel hac intentione committeret, vt inde copiosius per vsuram lucraretur, daret materiam peccandi: vnde & ipse esset particeps culpæ. Si autem aliquis vsurario alias habenti vnde vsuras exerceat pecuniam suam committat, vt tutius seruetur, non peccat, sed vtitur homine peccatore ad bonum.

SVMMA ARTICVLI.

PRima conclusio. Inducere aliquem vt det mutuum sub vsuris peccatum est.

Secunda conclusio. Licitum est accipere mutuum sub vsuris ab eo qui paratus est dare.

COMMENTARIVS.

DVbitatur circa primam conclusionẽ. An in aliquo casu sit licitum inducere aliquem ad mutuandũ sub vsuris.

Pro parte affirmatiua arguitur primo. Si Petrus debeat Ioanni centum quæ non põt aliter Ioannes recuperare, licitum erit mihi inducere Ioannem vt mutuet illi sub vsuris; ergo &c.

Secundò. Si Ioannes v.g. statuit occidere Petrum, possum ego inducere Ioannem, vt mutuet illi sub vsuris, & ita se vindicet de illo, ergo &c. Rñdetur, ꝙ illa propositio intelligenda est de vsura formaliter, & per se loquendo, ita vt inductio illa habeat pro obiecto & termino mutuationem sub vsuris. Et idcircò in illis casibus licita est talis inductio: quia nõ est inductio ad vsuram. Vnde ad primum respondetur, quòd tunc nulla est vera vsura sed tantum fictitia, sed verè est reparatio proprii boni.

Ad secundum respondetur, quòd illa inductio potius habet rationem defensionis proximi quàm iniuriæ. Est autem licitum monere ad minus malum hominem paratum ad maius malum, quod optimè probat Soto lib. 6 de iust. quæst. 1. art. 5. contra Caietanum in commentario super istum articulum.

DVBITATVR Secundò circa secundam cõclusionem, vtrum ab vsurario parato exercere omnem vsuram, sit licitum petere mutuum his verbis, da mihi mutuum sub vsuris? Pro parte negatiua arguitur primò. Ille actus est malus intrinsecè ex obiecto; ergo non est licitum petere ab aliquo vt illum faciat. Secundò, quod licitum est petere licitum est velle, & desiderare vt fiat & complacere si fiat; sed non est licitum desiderare & complacere in illo actu: ergo neq; petere. Tertiò. Si qua rõne esset licita illa petitio, maximè quia ille est paratus mutuare sub vsuris; sed sequeretur ꝙ eadem rõne licitum esset petere ab homine parato ad fornicandum, vt fornicaretur cum muliere parata ad fornicandum ostendendo illi vbi habitet mulier præsertim si ipsi petẽti aliquod cõmodũ accederet. Patet sequela, quia in isto casu neuter scandalizaꝰ, quia erãt parati ad fornicãdũ. Quartò. Nõ est licitũ petere a malefico vt soluat

A maleficiũ arte dæmonis, etiam si ille sit paratus. Itẽ non est licitum petere ab idolatra, ut iuret per falsum Deum, etiam si ille sit paratus, ergo.

Ad hoc dubiũ Theologi in. 3. d. 37. Dur. q. 4. & Palud. q. 2. tenẽt partẽ negatiuã & Caie. hic & in opusc. 17. rñsionum. rñsione. 14. & in qõne de maleficiis, & D. Antoninus in 2. parte. tit. 1. cap. 9. §. 14. & Conradus de contractibus q. 47. & Iurisperiti in ca. super eo de vsuris. Nauar. in Manuali c. 17. nu. 262. & 263. excipit tñ ipse vnum casum, qñ petens fuerit in extrema necessitate, tunc. n. petens mouet mutuã: em ad minus malum quod est licitũ; eo ꝙ ille à quo petit mutuum sub vsuris magis peccabit non dando q̄ dãdo sub vsuris. Etenim nõ dando reus est homicidij, qđ peccatum est maius, q̄ vsuræ. Sed pro parte af-
B firmatiua sunt aliqui Theologi moderni, inter quos fuit Magister Cano. Et aliqui citant in hanc sñiam Soto lib. 8. de iust. q. 2. art. 4. sed ille non dicit nisi ꝙ est licitum recipere sub vsuris mutuum & recipere iusm per falsos deos ab hoĩbus paratis, non autẽ petere; quin potiùs lib. 6. de iusti. q. 1. art. 5. vniuersaliter dicit non esse licitum petere ab aliquo actum quem ille non potest exercere absque peccato.

PRO decisione sit prima cõclusio. Pars negatiua vera est & necessaria, si petitio illa accipiatur formaliter & per se loquendo secundum significationem verborum. Et hoc probant sufficienter argumẽta facta pro parte negatiua.

C Secunda conclusio. Attentis circunstantiis rerum & personarum, pars affirmatiua vera est, & absque aliquo scrupulo. Et ratio est, quia intentio petentis non habet pro obiecto actionem dantis mutuũ sub vsuris, quatenus ab illo procedit, sed passionem ipsius recipientis mutuum sub vsuris: quæ quidẽ passio bona est. Est. n. sensus illorum verborum, attentis circunstantiis, da mihi mutuũ, sed quia certus sum ꝙ non dabis nisi sub vsuris, ego recipiam sub vsuris, & patiar hoc damnum. Et hic modus loquendi etiã inuenitur in sacris literis, v. g. Matth. 23. Et uos implete mensuram patrum vestrorum. Et Io. 13. quod facis, fac citius. Hoc est paratus sum pati mortem &
D traditionem. Secundò probatur. Quia licitum est accipere mutuum sub vsuris: ergo petitio quæ habet illud ipsum obiectum bona est. Sed perinde est dicere da mihi mutuum sub vsuris æquiualenter, atque dicere peto vt ego recipiã mutuũ sub vsuris. Et licet Duran. & Palu. & Antoninus vbi suprà cũ teneant partem negatiuam dicunt, ꝙ communiter excusantur petentes mutuum sub vsuris ex negligentia vel ex ignorantia, uel quia certi sunt, quòd vsurarius non dabit mutuum nisi sub vsuris.

Ad argumenta in oppositum quatenus militant contra secundam conclusionem respondetur. Ad primum respondetur, quòd obiectum petentis mu-
E tuum sub vsuris non est intrinsecè malum, etiam si dare mutuum sub vsuris sit intrinsecè malum, quia obiectum petentis non est nisi mutuum, quod autẽ dicit, sub vsuris, permissiuè dicit: sicut qui vult potionem amaram accipere non habet pro obiecto amaritudinem neque complacet de amaritudine, sed de sanitate & curatione. Secundum argumentum eandem habet solutionem. Ad tertium respondetur, ꝙ non solum est licita illa petitio, quia vsurarius est paratus, sed quia petens petit actum quem alter potest exercere absque peccato, scilicet mutuare. Cæterùm qui petit ab altero vt fornicetur, petit actum quem alter non potest exercere sine peccato. Ad quartum respondetur, concedo antecedens & nego consequentiam, quia magus non potest exercere illum actum absque peccato, quòd si fuerit ali-

quis magus q̃ ſine inuocatione dæmonis poſſit ſoluere maleficiũ vel declarãdo vbi ſit vt alij ſoluant, licitum eſt petere ab illo vt ſoluat maleficium: vt optimè aduertit Caietanus in q̃one de maleficis. Et fortaſſis ita intelligendi ſunt Aureolus in 4. diſt. 34. & ſumma Angelica in verbo ſuperſtitio, aſſerentes licitum eſſe petere à malefico, vt ſoluat maleficiũ. Obſeruandum eſt tñ ꝙ quanuis D. Auguſt. in epiſt. ad Publicolam quæ eſt 154. nunquã cõcedat licitũ eſſe petere tale iuſm per falſos deos, ſed recipere: nihilominus illa petitio, iura mihi per tuum idolum, ꝙ ſeruabis fidem, põt habere bonũ ſenſum ex circunſtantiis, ſ. quia ſic petens, certus eſt, ꝙ ille infidelis non aliter iurabit niſi per falſum deũ, neque aliter ſeruabit fidẽ, & intentio petentis nõ fertur niſi tñ ad iuramentum quod licite fieri poterit. Permittit aũt ꝙ ille iuret per falſum Deum propter ſuam commoditatem proportionabiliter, ſicut diximus de petente mutuum ſub vſuris.

DVBIVM tertium eſt vtrum ſit licitum abſq; aliqua neceſſitate vel propria commoditate, petere vel recipere mutuum ſub vſuris? Arguitur primò ꝓ parte negatiua. Nam D. Tho. dicit eſſe licitum cum limitatione, ſ. pp bonũ proprium vel alterius, & hoc ipſum inſinuat in ſolutione ad ſecundum. Secundò. Quilibet tenetur ex charitate impedire peccatũ proximi, quotieſcumq; poteſt ſine proprio detrimento, ſed qui petit vel recipit ad vſuras abſque aliqua propria commoditate poteſt impedire peccatum proximi non petendo: ergo tenetur non petere nec recipere. Et ſi rñdeas, ꝙ ille vſurarius iam paratus erat ad omnem vſuram & peccauerat; contra ille vſurarius de nouo peccat exercendo iſtum actum in ſingulari, nam tenetur confiteri illum actum ſingularem, neque ſufficit confiteri ſeparatum eſſe ad omnem vſuram; ergo de nouo peccat, ac per conſequẽs ego poteram illud euitare peccatum non recipiendo ad vſuras.

Ad hoc dubium Durandus vbi ſuprà expreſſe tenet, ꝙ non alia rõne excuſatur recipiens ad vſuras ne communicet peccato alterius, niſi quia id facit pp ſuam vtilitatem, quæ quidẽ debet eſſe maior quã damnum quod patitur in rependendis vſuris. Caietanus vero hic inquit, ꝙ non oportet nimium vrgere conſcientias confitentium, interrogando an pp aliquam vtilitatem receperint ſub vſuris. Et dicit Caietan. ꝙ niſi finis pp quem aliquis recipit ſub vſuris fuerit peccatum mortale: non eſt peccatum mortale recipere ſub vſuris · ſed poterit eſſe veniale, vel quia actus eſt otioſus, vel quia fortè eſt peccatum veniale. Neque obſtat ꝙ D. Thom. in Rñſione ad lectorem Florentinum, dicit ꝙ non excuſatur quis à peccato petendi mutuum ſub vſuris pp maiores negotiationes exercendas: quia D. Tho. intelligendus eſt de peccato veniali, quia finis ille, vt aliquis abundantiores diuitias aſſequatur eſt peccatum veniale. Dicit vero Caietanus, ꝙ ſi quis petit ad vſuras vel recipit vt fornicetur, non peccat duo peccata, alterum fornicationis & alterum quia dat materiam peccandi vſurario, vel non impediendo peccatum vſuræ: ſed tantum peccatum fornicationis. Id ipſum tenet Soto in lib. 6. de iuſt q. 1. art. 5. & hanc ſñiam tenent plurimi ex modernis Theologis, ſed nobis probabilis vr̃ ſententia Durandi quæ fundm̃ habet in doctrina S. Tho. & probant illam argumenta facta pro parte negatiua, quæ non facilè ſoluuntur. Sed notandũ eſt, ꝙ vtilitas quæ excuſat à tali peccato non oportet vt ſit maxima, v. g. ꝙ aliquis ſed in extrema vel graui neceſſitate, vt poſſit recipere mutuum ſub vſuris: ſed ſufficit ꝙ ſit mediocris quædam commoditas ſe-

A cundum decentiam ſtatus cuiuslibet.

DVBIVM quartum eſt circa ſolutionẽ D. Tho. Ad tertiũ vbi dicit, ꝙ ille qui deponit pecunias apud vſurarium qui nõ hẽt aliàs quibus vſuras exerceat, vel deponit hac intentione, ut ille maiores vſuras exerceat, fit particeps culpæ illius. Dubitatur inquàm, vtrum ille qui deponit pecunias in tali caſu, peccet peccatum iniuſtitiæ contra eos cum quibus exercẽtur vſuræ? Caietanus hic inquit ꝙ ille qui deponit pecunias ſuas apud talem vſurariũ, peccat tm̃ venialiter. Et ratio eius eſt: quia ipſe vſurarius dum peccat peccata, alterum infidelitatis, eo ꝙ alienat depoſitũ ſine voluntate domini proprii, & in hoc venialiter

B peccat ex genere ſuo, & cũ hoc peccato communicat ille qui deponit vſuras apud vſurarium, quia dat illi materiam infidelitatis. Alterum peccatum quod committit vſurarius, eſt iniuſtitiæ cõtra eos cũ quibus exercet vſuras, & in hoc peccato nõ cõmunicat qui deponit pecunias, q̃a tm̃ intendit cuſtodire ſuas pecunias. Cæterùm hæc ſñia Caietani maximè quã tum ad ſecundũ dictum falſa vr̃ viris doctis. Quantum ad primũ dictũ mihi non placet: quia rõ ſecundi dicti, ſi quid valet, probat falſum eſſe primum dictũ. Siquidem deponens pecuniam non intendit ꝙ depoſitarius infideliter agat, ſed cuſtodire ſuam pecuniam. Probatur. Nam D. Tho. in ſolutione tertii

C inquit, ꝙ ille qui deponit pecunias apud vſurariũ fit particeps culpæ vſurarii. Et certum eſt, ꝙ loquitᷣ de culpa quã cõmittit vſurarius exercendo vſuras. Sed illud peccatum eſt iniuſtitiæ: ergo qui deponit pecunias eſt particeps iniuſtitiæ & tenetur ad reſtitutionem. Secundò. Qui deponit gladium apud hoĩem iratum contra alterum cum quo occiſurus eſt illum peccat peccatum homicidii, ſi hoc præuideat, ergo ſimiliter in noſtro propoſito. Et confirmatur. Si quis deponeret arma apud illum quem videt cũ his illaturum bellum iniuſtum, peccat idẽ peccatum, ergo &c. Tertiò. Si quis depoſitarius reddat depoſitũ dño, volenti cum illo iniuriam alicui tertio inferre;

D peccat peccatum iniuſtitiæ: & tenetur ad reſtitutionẽ damni ſubſequuti: vt diximus ſuprà quæſt 62. ar. 5. ergo multo magis peccat contra iuſtitiam, ille qui deponit proprias pecunias apud vſurarium paratum inferre iniuriam alicui tertio. Patet conſequentia. Nam depoſitarius ille tenebatur aliàs iure naturæ reddere depoſitum, niſi adeſſet illa circunſtantia; qui uero deponit proprias pecunias nulla obligatione, ſed vltro deponit, ſtante eadẽ circunſtantia: ergo multo magis peccat. Et confirmatur. Si quis furi paratiſſimo ad furandum det clauem adulterinam, fit particeps furti illius, ut patet in l. ſi pignore. §. ſi ferramenta, ff. de furtis, ergo ſimiliter in caſu poſito.

E Ad rationem Caietani, ſcilicet, quòd ille qui deponit pecunias id facit propter ſuam commoditatem quam non tenetur amittere propter malitiam vſurarij. Reſpondetur, quòd in illo caſu tenetur amittere ſuam commoditatem, ne fiat iniuria alicui tertio, non ſolum ex charitate. Nam hæc non obligat ſæpenumero cum tanto detrimento: ſed tenetur ex iuſtitia non dare inſtrumenta quibus præuidet iniuriam faciendam eſſe proximo: aliàs talis iniuria eſt ipſi voluntaria indirecte. Ob hæc argumenta eſt valde probabilis hæc ſententia: nihilominus ſententia Caiet. & mihi ita videtur, dummodo qui pecunias deponit non intendat niſi propriam commoditatem ſecuri depoſiti.

Ad argumenta in oppoſitum reſpondetur, quòd eſt differentia maxima inter mutuatarium qui ſoluit vſuras, & alios quibus infertur vis. Nam mutuatarius mouetur ab intrinſeco ad quęrendum

mutuum

mutuum etiam non obſtantibus vſuris propter ſuã commoditatem, & gaudet inueniens mutuatorem etiam vſuratium: vnde non propriè anticipatur per vim vſuratij: neque conqueritur de illo qui depoſuit pecunias apud vſurarium ſicut meritò conqueritur ille, qui percutitur aut qui ſpoliatur de illo dedit gladiũ vel ferramentum. Cæterũ S.Thom. poteſt intelligi, quando depoſitor non amittit ſuam commoditatem. Tũc.n. videtur dare occaſionẽ vſurario peccandi. Hactenus de materia vſurarum.

De Cenſibus.

POST quam doctrinam ſunt aliqui contractus in quibus ſolet palliari vſura, vt eſt emptio & vẽditio ad creditum, ſed de hoc diximus.q.77.art.4.de cæteris verò contractibus dicemus ſtatim.

DE quatuor ſpeciebus contractuum agendum nobis eſt; in quibus ſolet palliari vſura, ſcilicet de emptione & venditione cenſuum. Secundo de Aſſecurationibus. Tertio de Societatibus. Quarto de Cambijs. De primo igitur contractu diſputãt Doctores in 4.diſt.15. Conrad.de contract.q.79. Ioannes de Medina in quæſtione ſpeciali de cenſibus. Soto lib. 6.de iuſt.q.5. Couar.lib.3. Variar.cap.7. Nauar. ſuper caput primum.14.q.3.nu.16. Nobis autem circa iſtã materiã quatuor definienda ſunt. Primum quid ſit cenſus. Secundum ſuper quam rem poſſit conſtitui cenſus. Tertium quotuplex ſit cenſus. Quartum quę nã conditiones ſint neceſſariæ ad iuſtificationem cenſus. Circa primum nota, ꝙ non accipimus hic nomen cenſus pro re familiari, nec vero pro tributo quod ſoluitur regibus; ſed accipitur vt ſignificat ius percipiendi annuã penſionem ex contractu emptionis & venditionis. Vt v.g. emit Petrus à Paulo pro quatuordecim ius percipiendi ab illo vnum ſingulis annis: illud ius eſt cenſus ſecundum præſentẽ conſiderationem. De ſecundo verò communis ſententia eſt, ꝙ cenſus poteſt conſtitui ſuper re fructiferа v.g. ſuper agro, vinea & domo. Vt ſi Petrus emat à Paulo ius percipiẽdi ex agro illius tres modios tritici, vel mille dipondia ſingulis annis.

DVBIVM primum eſt: an ſuper nudam perſonam poſſit conſtitui cenſus. De qua re eſt differentia inter Iuriſtas & Theologos ſtando in ſolo iure naturali, nam ferè communis ſententia eſt pars negatiua, quam in locis citatis ſupradicti doctores ꝓbant multis argumentis. Sed partem affirmatiuam tenet Conrad. vbi ſup.q.83. & 84. Medina ubi ſupra Soto vbi ſup. artic.2. Maior. in 4.diſt.15.quæſt.44. Couar. ſupra num.8.

PRO deciſione ſit prima concluſio. Stando in ſolo iure naturali põt conſtitui cenſus ſuper nudam perſonã fructiferã tñ & vtilẽ, vt v.g. ſuper artificem. Probatur primò. Nam artifex poteſt locare ſuas operas, ergo poterit vendere ius ad illas ſingulis annis exhibendas. Secundò ſuper rem fructiferam poteſt cõſtitui cẽſus: ergo ſup perſonam vtilẽ & fructiferã. Vltimò ꝓbatur. Nam in quibuſdam eccleſijs exigunt decimę nõ ſolũ ex fructib. terræ, ſed & ex perſonis fructuoſis, vt hr̃ in c. Apoſtolicæ. de decimis, ergo etiam cenſus põt conſtitui ſuper tales pſonas.

Secunda concluſio. Stando in eodem iure naturali, poteſt conſtitui cẽſus ſuper nudam perſonã. Iſta concluſio non eſt tam certa ſicut prima. Sed probatur. Nam ſtãdo in ſolo iure naturæ, illa perſona põt ſe vendere & fieri ſeruus: ergo pari rõne poterit vẽdere ius iſtud ad certum tempus. Secundò probatur. Quia nulla perſona eſt tam inutilis quæ non poſſit aliqua obſequia pręſtare, vt comitari dñm vel aſſiſtere illi: ergo ſup quãlibet perſonã põt cõſtitui cẽſus.

A Tertiò. Obligatio cuiuslibet perſonæ quã ſuper ſe accipit ad ſoluendam penſione, vel pecuniam, vel ſeruitutem, ita vt illo tempore ſtatuto non ſit ſui iuris ſed maneat vbi dominus voluerit, totũ hoc pretio ęſtimabile eſt, ergo poterit vẽdi, ſi fuerit emptor. Cõfirmatur. Nã nemo eſt tam pauper & nudus qui ex induſtria ſua non poſſit eleemoſynas colligere, vnde obligetur per totã vitam ſingulis annis ſoluere penſionem vnius argenti; ergo perſona illius poterit obligari ad illã penſionem. Ex hac concluſione ſequuntur tria. Primum eſt, cenſum poſſe conſtitui ſuper incerta bona. Secundum eſt, poſſe conſtitui ſuper bona minoris valoris quam ſit cenſus. Tertiò.
B Super bona facilè peritura non perennæ cenſu. Ratio omnium iſtorum eſt, quoniam cum cenſus poſſit conſtitui ſuper ipſam perſonam immediatè inde ſuppletur, qđ deficit in bonis ſuper quæ cõſtituitur cenſus. Sed cõtra iſtã concluſionẽ arguitur ſic. In tali contractu venditur & emitur id quod reuera non eſt, neq; in ſe neq; in ſua cauſa, ergo talis contractus hẽt effigiem vſurę. Ad hoc argumentũ rñdetur primò, nego antecedẽs. Quia reuera id qđ emit̃ partim eſt in ſe, partim eſt in ſua cã: emitur.n. ius ad exigendum à Paulo penſionẽ annuã, vnde obligatio reuera eſt in Paulo & pretio æſtimabilis: penſio vero eſt in illo tanquã in cã, qui induſtria ſua tenetur acqui-
C rere vnde ſoluat. Secundò rñdetur, nego cõſequentiam & rõ eſt: quia vſura non cõmittitur vbi non eſt mutuum: at verò in caſu poſito neq; eſt mutuũ explicitè neq; implicitè, eo ꝙ ipſum capitale qđ eſt pretiũ nunquã tenetur Paulus reddere Petro, ꝙ ſi in illo contractu eſt aliqua iniuſtitia: illa tenet ſe ex parte vendentis, quia vendit id quod non eſt. Sed neq; iſta iniuſtitia reperitur illic. Rõ eſt: quia ſcienti & ꝓpria ſponte volenti non fit iniuria: ſed emẽs cenſum ſup nudam perſonam eſt ſciens, qđ emit, & propria ſponte vult emere: ergo nulla fit iniuria illi. Et per hoc reſpõdetur ad aliud argumentũ huic ſimile, ſcilicet, non eſt licitũ emere à Rege iura fictitia, ergo
D neq; in caſu poſito emere cẽſum ſup nudam perſonam. Reſpondetur.n. ad antecedens, ꝙ ſi ille qui emit iura fictitia ignorat eſſe fictitia, iniuriã patitur à Rege: ſi autẽ ſciat eſſe fictitia, nullam patitur iniuriam ſi vult emere obligationẽ Regis ad ſoluendam penſionem. Atque hactenus de hoc ſecundo dubio.

De tertio vero ſciendũ eſt quòd ex quadruplici capite ſumitur multiplex diuiſio cenſuũ, vel ex parte modi faciendi contractuũ, & ſic alius eſt cenſus reſeruatiuus alius cõſignatiuus: reſeruatiuus eſt, quãdo aliquis tribuit alteri ſua bona reſeruando ſibi aliquã penſionem annuam. Sed de hoc ſenſu fit mentio in l.fi. C.de rerũ permutatione. Conſignatiuus
E cenſus eſt, quando aliquis retinens ſua bona obligat illa ad ſoluendam annuã penſionem: & iſte eſt frequentiſſimus in vſu. Secundò diuiditur cenſus ex parte rei ſuper qua conſtituitur, & ſic alius cenſus eſt realis conſtitutus ſuper re temporali: alius dr̃ perſonalis, quia cõſtituitur immediatè ſuper perſonã. Tertiò diuiditur ex parte ipſius penſionis ſoluẽdæ; & ſic alius cenſus eſt fructuarius, quando penſio eſt fructus alicuius rei: alius pecuniarius quando penſio eſt pecunia. Item eadẽ conſideratione diuiditur cenſus ſuper quantitate penſionis, vel abſolutam & certam, v.g. ſi penſio ſit decem millia, vel proportionabilem, ut ſi penſio ſit quinta pars fructus. Denique diuiditur cenſus ex parte durationis, vnde deriuantur multæ diuiſiones: alius eſt enim perpetuus, alius temporalis. Item temporalis alius conſtituitur pro certo tempore. v g.20. annis: alius pro certa vita, verbi gratia pro vita Ioannis, qui cenſus dicũtur

vitali-

vitalitij. Item alius est census redimibilis, alius irredimibilis. Redimibilis dr̃, qñ venditor census põt dato pretio qđ recipit extinguere census: irredimibilis dicitur qñ hoc non potest. Iam verò circa quartũ punctũ principale quæritur, vtrum oẽs p̃dicti cõtractus sint liciti stando in solo iure naturæ? De qua re variæ sunt doctorũ sniæ, quidam.n.aiunt, q̃ licet aliquis possit donare censum: non tñ potest vendere. Huius sniæ est Henric. Gãdauo quodl. 8. q. 22. & Arimin. quẽ citat Saly. in authen. ad hæc. C. de vsuris, & aliqui Iurisperiti in c. in ciuitate de vsuris. Alij vero aiunt, licitũ esse vendere censum realẽ & non p̃sonalẽ. Alij verò licitũ esse fructuariũ censum nõ aũt pecuniarum. Huius sniæ dicitur esse Ancharanus.

PRO decisione sit vnica cõclusio. Stando in solo iure naturæ oẽs cõtractus censium p̃dictorum liciti sunt, si fiant iusto pretio. Probatur primo. Cuilibet licitũ est bona sua pretio vendere; ergo & partẽ bonorum suorũ. Rursus, sed pars bonorũ est census ille: ergo põt illũ uendere. Secundo probatur. Cẽsus ille habet rõnem mercis pretio æstimabilis, & pecunia habet rõnem pretij; ergo iustus erit contractus vbi pecunia pro censu datur. Tertiò. Omnis res quæ donari põt si non sit spiritualis potest vendi; sed census non est bonum spirituale: ergo si põt donari põt & vendi. Quartò. Fructus terræ sunt pretio æstimabiles; ergo si census fructuarius est licitus erit licitus pecuniarius. Vltimò probatur ex constitutionibus Martini V. & Calixti III. quæ habẽtur inter extrauagantes cões titu. de empt. & vend. & ex motu proprio Pij V. de censibus, quibus in locis Pontifices approbant cẽsus, ẽt pecuniarios quibusdã conditionibus appositis. Item in Clementina prima, de rebus eccl. non alienandis, conceditur ep̃is facultas alienãdi bona ecclesiæ, pro tp̃e vitæ suæ. Vnde colligimus quod census pro certo tp̃e sit licitus: De qua re erit specialis difficultas in dubio 3. Denique in legibus Hispaniæ eadẽ conclusio probatur, ut patet in Copilatione legum lib. 5, tit. 15. & quamuis in his legibus prohibeatur census fructuarius propter speciales rationes: tamen nos loquimur stãdo in iure naturæ.

DVBIVM secundum est, an liceat emere censum cũ pacto retro emendi, uel retrouendendi. v. g. vendit Petrus cẽsum Ioanni, & obligatur Petrus redimere censum: tunc dr̃ pactum retro emendi. Rursus. Si aũt non obligetur Petrus, sed Ioannes obligetur iterũ vendere Petro qñ ipse voluerit: tunc dr̃ pactum retro vendendi. Respondetur ergo ad dubiũ, & sit prima conclusio. Licitũ est emere censum cũ pacto retrouendendi. Vt v. g. in casu posito licitũ est Petro obligare Ioãnem, vt qñ Petrus voluerit redimere censum dato pretio qđ recepit, teneatur Ioannes admittere redemptionem illã. Probatur conclusio. Nam si quæ rõ iniustitiæ esset in isto contractu maximè vsuræ; sed ista non est, ergo. Minor probatur, quia ad rõnem vsuræ requiritur mutuum: sed ibi non est ratio mutui neq; implicita quidẽ, qđ patet, quia ad rõnẽ mutui pertinet, ut mutuatarius qui recipit pecuniam obligetur illam reddere. Sed in casu posito Petrus non obligatur reddere pecuniam, sed relinquitur in eius voluntate: ergo non habet rõnem mutuatarij. Secundò. Quæcunque alia res tẽporalis põt emi cum pacto retrouẽdendi, vt domus & ager; ergo census. Verum est tñ, q̃ cum tali pacto retrouendendi debet diminui de pretio census, ut v. g. si mille æstimantur pretio triginta mille cum tali pacto retrouendendi, tunc cum tali pacto nõ æstimabuntur nisi quatuordecim millium dipondiorum. Et denique conclusio colligitur ex Pontificibus citatis & legibus.

A Secunda conclusio. Vsura est emere censum cum pacto retro emendi, vt v. g. in casu posito illicitum est & vsura, obligare Petrũ vt redimat censum reddendo principale non computatis singulis p̃esionibus in ipso pretio. Ista conclusio p̃batur. Nam in tali contractu est mutuum implicite. Probatur. Nam Petrus obligatur reddere pretium quod accepit, & rursus reddere aliquid amplius singulis annis; ergo est vsura, s. mutuum ex lucro. Sed uotandum est, q̃ ista conclusio intelligenda est qñ persona Petri obligatur reddere pretium. Cæterum si non obligetur persona Petri, sed tantum res super quam constituitur census, licitum est emere censum cũ tali pacto, B ut emptor ipse posset exigere à re illa post aliquot annos pretium datum, non computando annuas pensiones quas receperat. Probatur: nam in tali casu nulla est ratio mutui ne implicitè quidem, quod probatur. De ratione mutui est, vt mutuatarius obligetur reddere mutuum: sed in casu isto mutuatarius non tenetur reddere: ergo ibi non est ratio mutui, ac per consequens neque est usura. Confirmatur. Nam mtuatarius semper obligatur reddere mutuum in omni euentu, sed in casu posito Petrus vendens censum non tenetur reddere pretium, si res super qua constituitur pereat: ergo non habet rationem mutuatarij. Secundò probatur. Nam aliæ C res possunt vendi cum tali pacto retro emendi. Vt verbi gratia emit Ioannes vineam à Petro eo pacto ut Petrus teneatur post decennium iterum emere vineam à Ioanne eo pretio quo tunc æstimanda fuerit. Ergo similiter potest vendi census cum tali pacto, dummodo non obligetur persona reddere pretium quod recepit, sed ista exceptio intelligẽda est, dummodo pretium quod datur pro tali cẽsu sit maius quàm esset sine tali pacto: eo quòd pactum illud est in grauamen ipsius venditoris, alioquin posset esse iniustitia in tali contractu: eo quòd pretium est minus quam par est. Non autem erit vsura, quia nulla est ratio mutui. Et isto fortassis modo intel- D ligenda est sententia Ioannis de Medina in quæstione de censibus, vbi tenet licitũ esse emere censum cum pacto retro emendi, intelligendus est, non obligando personam sed rem ipsam.

DVBIVM tertium est vnde pensandum sit iustum pretium in censibus emendis? Respondetur & sit prima conclusio. Stando in solo iure naturali, illud est pretium iustum quod æstimatur à viris bonis & prudentibus, & quod est in vsu pro illo tempore. Hoc probatur: quia eadem est ratio quantum ad hoc sicut de alijs mercibus de quibus diximus in quæstione 77. illud esse pretium iustum. Sed est aduertendum, quòd ad æstimandum pretium iu- E stum, oportet aduertere ad onus siue grauamen qđ suscipit venditor vel emptor. Vt verbi gratia si uenditor obligatur ut nunquam redimat, debet esse maius pretium. Si autem emptor ipse obligatur extinguere censum redimẽte nenditore, debet minui de pretio, quia illud est grauamen emptoris. Et denique attendendum est si res super qua constituitur census sit firma & tuta, sic enim pretium debet esse maius quam si res sit minùs tuta.

Secunda conclusio. Secundum leges regni Hispaniæ cẽsus temporales redimibiles non possunt emi minoris quàm quatuordecim pro uno. Patet ex libro quinto, tit. 15. libro sexto, ubi irritantur contractus aliter facti, & tabellio qui interfuerit grauiter punitur. Sed aduertendum est circa istam legem, quòd quia facta est in fauorem uendentium non ponitur terminus p̃tij uersus magnitudinẽ sed uersus paruitatem. Itaque census redimibilis iustè venditur

ditur pluris quàm quatuordecim. Secundò aduertendum est, ꝙ in l.4. ibidem Carolus V. reducit census fructuarios redimibiles ad pecuniarios respectu quatuordecim pro vno; sed quia non fecerat legem vniuersalem de cēsibus pecuniarijs: ideò eius filius in l.6. fecit talem constitutionem, reducēdo omnes antiquos census redimibiles qui minori pretio fuerant constitui ad quatuordecim pro vno. Denique aduertendū est, ꝙ illa lex intelligenda est quando illa res super qua constituitur census fuerit satis tuta, alioquin si res non est satis tuta: poterit census minori pretio emi in foro conscientiæ, nam fortassis in foro exteriori non admittetur illa excusatio.

Dubium quartū est. Vtrum sit licitum emere censum temporalem pro certo tempore minori pretio quam fuerit tota summa singularium pensionum? V. g. vtrum sit licitū Petro emere mille singulis annis soluenda, pro quatuordecim millibus ad spatiū 20. annorum. Pro parte negatiua est argumentum. Petrus obligat Ioannem venditorem, vt intra viginti annos reddat viginti millia ꝓ quatuordecim quæ modo recipit, quod videtur esse mutuum implicitè & vsura. Et confirmatur. Si Petrus obligaret Ioannem vt receptis quatuordecim modo, redderet post viginti annos viginti millia simul, esset aperta vsura, ergo etiam in casu posito. Patet consequentia: nā nihil refert quòd solutio fiat sigillatim vel simul.

Ad hoc dubium Soto lib.6. de iust. q.5. ar.2. dicit, ꝙ si per talem contractum emantur fructus incerti, quamuis sit spes ꝙ sunt valituri magis quam pretiū datum, licitus est contractus: si autem census sit pecuniarius & certus, & nullis expensis recuperādus: inquit, non posse distingui à mutuo & vsura. Oppositam sententiam tenet Conrad. vbi suprà q.80. & ratio eius est: quia 100. nummi præsentes, pluris æstimantur quàm 100. absentes; ergo poterit aliquis emere 100. de præsenti datis 110. in spatio quinque annorū, v.g. soluendos. Sed hæc ratio nulla est. Quia pari modo iustificaretur omne mutuum cum lucro. Ioannes vero de Medina vbi suprà post longā disputationem ait, ꝙ de rigore censendi scholastico, non possumus condemnare illum contractum: Nihilominus est suspectus de vsura.

PRO decisione sit conclusio. Licitus est ille cōtractus si fiat iusto pretio. Probatur primo. Nam census pro certo tempore licitus est, & ex iure approbatus, vt diximus; sed communiter ita celebratur ab omnibus, vt pretium sit minus quā tota summa pensionum: ergo ita est licitus. Confirmatur. Nā alias stultus iudicaretur qui daret quatuordecim millia simul, pro pensione millium soluendorum singulis annis pro spatio quatuordecim annorum. Secundo probatur. Census perpetuus emitur minore pretio quam sit tota summa pensionum soluendarum. Vt v.g. si emitur census mille dipondiorum pro triginta millibus, certum est, ꝙ transactis 30. annis excedit summam pensionum in infinitum pretium datum. Ergo multo magis licitum erit emere censum temporalem pro certo tempore, minore pretio quam sit summa pensionum. Patet consequentia. Nam census perpetuus pluris æstimatur ab omnibus. Deniq; probatur. Nam Petrus emens talem censum statim abdicat à se ius quatuordecim milliū dipondiorum, simul tribuens illa Ioanni, quod quidem ius pluris æstimatur saltem non minus quam ius percipiendi singulis annis mille pro spatio viginti annorum. Et ratio est: quia multa pecunia simul vtilior est & aptior ad quamlibet negociationem, quàm si sigillatim & per partes possideatur.

Ad argumentū in oppositum respondetur, ꝙ idē

A argumentum probaret non esse licitum emere censum perpetuum minore pretio quā sit summa pensionum soluendarum. Respondetur, ergo ꝙ ius recipiendi sigillatim & paulatim. 2000. non pluris æstimatur quam ius possidēdi simul quatuordecim millia. Ad confirmationem negatur consequentia propter rationem dictam, & quia in illo casu obligaret venditorem ut teneatur simul rependere quatuordecim millia & insuper sex millia.

Dubium vltimum est, quæ nam conditiones sint necessariæ vt contractus census redimibilis sit licitus. Pro cuius explicatione notandū est. Quòd sex conditiones colligebantur ex Decretis Calixti III.
B & Martini V. quæ habentur in summa Conciliorū in summa Concilij Florentini. Circa quas cōditiones erat differentia inter doctores; quidam enim dicebant Pontifices quidem definisse cōtractus factos cū illis conditionib. licitos esse, non tamen necessarias esse conditiones illas. Alij verò aiebant omnino necessarias esse, ut census esset licitus & iustus. Hanc tñ differētiā diremit facilè Pius V. in proprio motu de censibus edito anno 1569. Vbi statuit nouē conditiones esse necessarias ut contractus census licitus sit. Prima conditio est, vt non cōstituatur nisi super re immobili & ex natura sua fructifera, & certis finibus determinata. Secunda conditio est, ꝙ nō
C constituatur census nisi numerata pecunia de præsenti coram testibus & notario celebrante simul cōtractū. Tertia conditio est, ꝙ solutiones pensionum non fiant anticipatæ. Quarta conditio est, vt conditiones & obligationes de casib. fortuitis nullę sint. Quinta conditio est, ꝙ pactum auferens uel restringens facultatē uendendi rem super qua constituitur census nullum sit, quin potiùs debitor habeat liberā potestatem vendendi rē sine solutione decimæ partis, vel aliquotæ: dummodo res illa eodē pretio possit uendi à dño cēsus. Sexta conditio est, ꝙ pacta omnino sint irrita quæ continent, vt si venditor census fuerit morosus in solutione pēsionis, ꝙ teneatur ad
D lucrum cessans, & ad cambia & ad pensiones. Sed hæc conditio debet intelligi quantum est ex parte pacti qđ interuenit inter emptorem & vēditorem; nam si aliàs iure naturæ tenebatur uenditor morosus ad lucrum cessans, uel ad damnū emergens: non excusabitur p istā constitutionē Pontificis. Septima conditio est, ꝙ census semel constitutus non augeatur neque minuatur super eadē re in fauorē ipsius emptoris. Octaua cōditio est, ut cēsus pereat percūte re sup qua cōstituitur & minuatur minuta re: sed hoc intelligendum est, quando ita diminuitur ut nō possit integrum censum reddere. Item in eadem cōditione statuit Pontifex, ut uenditor census possit il
E lum extinguere eodem pretio quo uendidit. Nona conditio est, ut pacta quæ continent; ut pretium census ab inuito & inuoluntario exigantur, nulla sint, hoc est, ꝙ non fiat pactum retro emendi nisi in casu quo ipse uenditor uolens redimere cēsum, admonet ante duos menses dominū, quibus transactis statuit Pontifex ut dominus census intra annum possit repetere censum ab inuito & inuoluntario: quod si aliqua uia ille non potuit soluere pretium, nihilominus ei facultas maneat redimendi quando potuerit ita ut non efficiatur perpetuus census. Deniq; declarat Pontifex, ꝙ pretium semel constitutum non possit crescere aut minui propter temporum aut personarum qualitatem.

Quas omnes conditiones Pontifex vult habere locum, non solum quando census de nouo creatur: sed etiam quando, constitutus iam de nouo uenditur, dummodo talis census fuerit creatus post promulgatio-

mulgationem istius motus proprii. His suppositis, respondetur unica conclusione ad dubium. Omnes istæ conditiones sunt conformes iuri naturali, & ꝑ cōseqnens obligāt in foro cōsciētiæ. Et probatur. Nā cōtractus census magnā materiam præbet palliandi usuras; sed per istas conditiones obuiatur his incommodis, ergo obligant in conscientia, & sunt conformes rectæ rationi. Item, quamuis multa pacta quæ Pontifex irritat ibi stando in iure naturæ essent ualida, tamen si attendamus idem ius naturæ, necesse erat, ut stantibus pactis illis, pretium augeretur: quia tamen non augebatur in consuetudine hominum, ideo Pontifex merito irritat illa pacta. Et deniq; probatur. Nam respublica ciuilis Christiana subdita est ecclesiasticæ in omnibus quæ pertinent ad salutem animarum: sed ad salutem animarum expediębat (ut ait ipse Pontifex) ꝙ tanto malo occurreretur: ergo tales leges obligant in foro conscientiæ. Neq; ualet dicere, ꝙ istæ sanctiones non sunt acceptatæ. Quia reuera in tribunalibus Regiis admittuntur, & uiri timoratæ conscientiæ ita seruant: nec aliquādo fuit supplicatum ab huiusmodi constitutionibus apud ipsum Pontificem. Atque hactenus de isto dubio.

DVBIVM ultimum est, An licitum sit uenditori redimere censum pro partibus, v.g. reddendo medietatem pretii quod recepit, uel tertiā partem, uel quartam: ita ut emptor teneatur extinguere partem census proportionabiliter. Pro solutione notādum est, ꝙ in illis sex conditionibus antiquis Calixti III. & Martini V. tertia erat, ꝙ in ipso contractu census expressè daretur facultas uenditori redimendi censum per partes. Sed tamen huius conditionis non meminit Pius V.

Sit igitur prima conclusio. Illa conditio iam non est necessaria in illo contractu cēsus. Probatur. Nam licet Pius V. non reuocauerit illam expressè, tamen dum constitueret omnes cōditiones necessarias ad iustificandum censum, uisus est illam quasi reuocasse, cuius non meminit.

Secunda conclusio. Licitum erit apponere illam conditionem ex contractu census, vt venditor possit redimere censum per partes. Probatur. Nā illa cōditio non est contra ius naturæ, neque prohibita lege humana, ergo, &c. Sed notandū est, ꝙ cū illa conditione dēt minui pretiū ipsius census, & tāto magis quanto per minutiores partes datur facultas reddimendi venditori. Ratio huius est, quia illa conditio est ei detrimentū, vt obligetur extinguere cēsum nō recepto pretio quod semel accepit. Tertia conclusio. Si nulla fiat mentio huius conditionis in ipso cōtractu census, non tenetur emptor ex iustitia admittere redemptionem census per partes: nam emptor tantum obligatur emendo censum redimibilem, retrouendere. Probatur. Ille rantum obligatur retrouendere quando venditor primus voluerit; sed hoc pactum non est necessarium, vt admittat redēptionem per partes, eo ꝙ ipse totum pretium dedit simul quando emit censum, & detrimentum patitur recipiendo per partes, ergo &c.

Notandum tamen est, ꝙ si modo de facto venditor velit redimere medietatē census, cogitur in foro exteriori emptor admittere talem redemptionē: fortassis magis ex quadam æquitate quam ex rigore iustitiæ, vel forte quia ipsa consuetudo videtur obtinere vim legis. Nihilominus admissa ista consuetudine, sit quarta cōclusio. Licitū est in contractu census ponere expressè, vt nō possit redimi nisi totus simul: dummodo augeatur pretiū. Probatur, quia ista conditio non est contra aliquod ius, sed potius valde cōformis iuri naturæ; ergo potest apponi conditio, ut

A non redimatur nisi totus simul. Diximus autem, ꝙ debet augeri pretium supposita illa conditione quia talis conditio est in fauorem ipsius emptoris vt venditor renunciet illi consuetudini.

Vltima conclusio. Siue sit diues siue pauper qui vendit censum, idē debet esse pretiū. Hanc conclusionē ponimus contra aliquos modernos qui opinātur, ꝙ si sit pauper qui vendit censum, non dēt obligari vt redimat simul totū censum quando voluerit redimere: sed quòd possit per partes redimere. Et ratio illorū est: quia efficitur census perpetuus si non admittitur à paupere redemptio illa per partes. Sed nobis hæc ratio per accidēs videtur esse. Probatur.

B Quia pretium iustum census redimibilis idē est cōstitutum secundū leges, siue sit diues siue pauper qui vendit. Et confirmatur. Nam iustum pretium tritici idē est omnino secūdū leges, siue qui vendit sit pauper siue diues, ergo simili ratione erit idē pretiū cēsus redimibilis. Præterea probatur, quia cū cēsus ille sit redimibilis ex natura sua, poterit contingere, vt aliquis amicus pauperis redimat illū sibi, atque adeo nunquā efficitur mihi perpetuus & securus. Denique, quia vel ille census constitutus est super aliqua re bona & tuta, & tunc ipse pauper poterit redimere vendendo illam: vel est constituta super re minus tuta, tunc census ipse minoris pretij est, vnde resarci-

C tur in pretio dato secundū leges, perpetuitas quę per accidens consequi potest, ex eo quòd est pauper qui vendidit. Hactenus dictū sit de censibus quod attinet ad rationē iustitiæ. Cęterum quòd attinet ad rationē charitatis & misericordiæ, alia ratio esse poterit sępenumero. Nā continget quando pauper vult vendere censum diuiti, quòd sit in tanta necessitate ut diues peccet contra charitatem & misericordiam emendo: quia tenebatur mutuare gratis ex pręcepto charitatis. Tertio loco disputandum est de cōtractu assecurationis, de quo est titulus expressus in iure Ciuili in ff. & in C. de nautico fœnore, & in iure Canonico in c. nauiganti. de vsuris, disputant Ca-

D nonistæ. Soto lib. 6. de iusti. q. 7. Couar. lib. 3. Var. c. 2.

PRO cuius rei intelligentia nota primò, quòd assecuratio est pactum de suscipiendo in se periculo rei ad alterum pertinentis, propter pretium. v. g. est negociator habens nauim onustam mercibus, quā parat mittere ad Indos: timens autem varia pericula maris, quærit assecuratorem totius capitalis dato pretio.

Secundo nota, quòd huiusmodi contractus assecurationis aliquando quidē uerus est & realis ex utraque parte. v. g. quando ille qui petit assecurationē habet nauē onustā mercibus expositā, uel exponendam periculo, & alter qui assecurat hēt reuera bona

E sufficientia ad assecurationē totius capitalis. Aliquādo vero talis cōtractus est fictitius & ficcus. v. g. quādo ille qui petit assecurationē non hēt rem periculo exponēdā, sed fingit se habere, vel ēt ille qui assecurat, non habet bona sufficientia ad assecurationē rei periculo exponendæ. Sit igitur prima conclusio. Contractus primi generis iustus est dūmodo fiat iusto pretio pro magnitudine periculi. Hæc conclusio patet ex l. 1. & l. nihil. & ex l. periculi. ff. vbi sup. & ex l. 1. & 2. C. ubi sup. & est cōmunis omnium sententia. Et ratio est manifesta: quia suscipere in seipso huiusmodi periculum est pretio æstimabile, ergo iustum erit pro assecuratione pretium recipere, maius uel minus pro magnitudine periculi. Item etiā, quia iustitia in huiusmodi contractu pōt reduci ad contractum qui dicitur depositionis, siue vadiationis, quod vulgo dicitur, apuesta, est. n. perinde talis assecuratio, atq; si assecurator deponeret 100. amittēda,

si na-

si nauis perierit, contra quatuor lucranda si non perierit. Sed aduertendũ, quòd ut sit iustus contractus assecurationis, tenetur ille qui petit assecurationem explicare specialia pericula quibus exposita est res illa, quando quidem pericula nõ sunt manifesta omnibus, alias ipse non poterit recipere ab assecuratore pretium nauis si pereat. v. g. si nauigauit per aliã viã quam non explicauit assecuratori. Secunda conclusio. Si assecurator non habeat bona quæ fingit se habere ad assecurandã rem, iniustus est contractus ex parte illius, neque põt pretium recipere, ẽt si nauis salua peruenerit ad portũ. Probatur, quia tunc ille reuera nihil assecurat, cũ non habeat vnde soluat pꝛ̃tium rei, si forte perierit: sed potius totũ periculum imminet ipsi negotiatori. Quòd si aliquis obijciat, quòd ẽt assecurator subijt periculũ carceris & multiplicis vexationis, ergo pro isto periculo poterit aliquid pretij recipere, si nauis salua fuerit. Respondetur, nego consequentiã: quia huiusmodi periculum non est vtile in aliquo, ipsi negociatori: sed potius molestũ erit vexare. Sed tamen quæret aliquis merito; an si ipse assecurator habeat saltẽ medietatem bonorum quæ fingit se habere. v. g. habeat 50. millia; & fingit se habere 100. millia: an tũc possit recipere medietatẽ pretij ꝓmissi pro assecuratione si nauis salua fuerit. Aliqui Theologi dicũt licitũ esse: quia ille se exponit periculo soluẽdi 50. millia. Sed nobis oppositum videt̃ esse õino verum. Probatur: quia talis assecurator non alio titulo põt recipere illam medietatẽ pretij, nisi ex vi contractus assecurationis: sed ille contractus fuit nullus & inuoluntarius ex parte petentis assecurationem: ergo nihil põt recipere assecurator. Probo minorem: quia petens assecurationẽ, si sciret impotentiã assecuratoris, nullo modo faceret contractũ cum eo, sed potius cũ alio: ergo rationabiliter est inuoluntarius interpretatiuè: & per consequens contractus est nullus. Cõfirmatur, quia ille assecurator per fraudẽ fecit maximam iniuriã petenti assecurationẽ, quia ille petebat assecurationẽ totius nauis, & ipse assecurator reliquit eum expositum periculo amittendi 50. millia ducatorum contra suam voluntatem, ergo ex hac iniuria facta in tali contractu, nõ oritur aliquod ius ipsi assecuratori, vt recipiat medietatem pretij constituti. Cæterũ nascitur ius petenti assecurationem vt possit exigere saltim 50. millia quæ habet fraudulentus assecurator, si nauis perierit. Et ad argumentũ contrariæ sententiæ, scilicet, quòd assecurator exponit se periculo amittendi 50. millia regalia; Respõdetur nego consequentiã: quia ipse propria tñ voluntate se exponit tali periculo, sine voluntate alterius contrahentis, qui intendebat facere contractũ assecurationis pro toto, non autem pro parte. Tertia conclusio. Qui cum sciente & uolente facit contractum assecurationis nauis vacuæ, ita atq; si esset plena pretiosis mercibus, validus est contractus, & nulla est illic iniuria. Probatur, quia tunc talis contractus est contractus depositionis, seu uadiationis. Cæterum si talis contractus fiat cum ignorante nauim esse vacuam, quidã dicunt, quòd cõtractus est nullus: quia nihil est, qđ assecuretur, & quia ipse assecurator est inuictus: si. n. sciret esse vacuã nauim non faceret talem contractũ: eo quòd timeret periculum nauis, quia non adhiberetur tanta diligẽtia seruandi nauim vacuã, atque si esset mercibus onusta. Vltima tamen sit conclusio. Talis cõtractus est validus si adhibeatur tanta diligentia in seruãda vacua naui, atque si esset onusta mercibus. Probatur, quia tunc nulla fit iniuria assecuratori, neque exponitur maiori periculo, sed omnino est contractus

A depositionis siue vaditionis. Obseruãdum est tamẽ, ꝙ quando iste contractus fit cũ ignoranti, & nauis non periclitatur in toto, sed in parte, non tenebitur assecurator soluere totum pretiũ nauis, sicut si esset onusta mercibus. Ratio est euidẽs, quia si reuera nauis esset plena, poterit in tali casu vti ea merciũ parte quæ salua facta est, ad soluendũ pretiũ pro totis mercibus: si autem nauis illa oĩno submersa est: tenebitur soluere totũ pretiũ constitutum. Verũtamen cõtra ea quæ diximus est vnicũ argumẽtũ, ex c. nauiganti. de vsuris. vbi dicit Pontifex nauiganti, vel eũti ad nundinas certã mutuãs pecuniæ quantitatẽ ex eo ꝙ suscipit in se periculũ, recepturus aliquid vltra sorte, vsurarius est, ergo non est licitũ pro assecuratione aliquid recipere. Rñdetur, ꝙ tex. intelligitur in casu,

B vbi reuera nullũ erat periculũ, sed palliabatur vsura falso titulo assecurationis. Secundo rñdetur, ꝙ licet esset aliqđ periculũ, tñ illi mutuator non solum petebat iustũ lucrum ex vi contractus assecurationis: sed etiã aliquid amplius ex vi contractus mutui, ꝙ quidem erat vsura palliata cõtractu assecurationis.

Quarto loco differendũ est de contractu societatis. De qua re Scholast. 4. di. 15. D. Tho. hoc in loco art. 2. ad 5. & Caiet. ibid. & in sum. verb. societas. & in opusc. 17. responsionũ. resp. 5. Soto vbi sup. q. 6. & in ff. & in C. agetur de haere. tit. pro socio. Itẽ in c. per vestras. de donat. inter vir. & vxor. Conrad. de contract. q. 92. Nauar. in Manua. c. 17. & super cap. primum. 14. q. 3. Couar. lib. 3. Variar. Resol.

C Ante oĩa nota primò, ꝙ societas est cõuentio siue pactum quorundã ad negotiandum lucri gratia. Socij uero dicuntur, qui ad negociationem conferunt in communi pecuniam, siue industriam & operas.

Nota secundò, quòd contractus societatis duplex est. Quidã dicitur contractus eiusdẽ rõnis. v. g. qñ socij cõmuni pecunia, cõi industria, cõmunibus diligentijs & ministris negotiantur. Alter contractus est & dicitur diuersæ rõnis, quando v. g. quilibet sociorum cõfert in cõi rem differentẽ: ut si Petrus ponit pecuniã, Paulus industriã, Ioannes operas ministerij. Tertiò nota, ꝙ iste contractus diuersæ rõnis

D põt adhuc dupliciter fieri, vno modo ita ut qui pecuniã confert exponat eã periculo uel lucro proportionabiliter cum industria alterius socij, quæ tanti æstimatur quanti ipsa pecunia. Altero modo ita ut q̃ pecuniã confert obliget alium sociũ ut saltuam illã teneat. Denique nota, ꝙ de contractu societatis eiusdẽ rõnis, & de contractu societatis diuersæ rõnis priore modo: nulla est dubitatio aut difficultas quin licitus sit talis contractus. Sicut definitur legibus citatis: & rõ est manifesta: quia negociatio, ut diximus. q. 67. art. 4. licita est, ac proinde impertinens est, ꝙ illa negociatio fiat ab uno uel duobus uel tribus, ergo si æqualitas seruetur inter ipsos socios licitè poterunt negociari.

E DVBITATVR autem circa vltimũ modum societatis; Vtrum sit licitus ille cõtractus, qñ socius qui pecuniã confert, obligat alterũ sociũ, ut seruet eam integrã & insuper lucrũ rependat. Arguitur primo pro parte affirmatiua. Qui contulit pecuniã socio ad negociandũ, poterit postea cũ illo facere contractũ assecurationis talem. v. g. Petrus ponit mille apud Paulum ut Paulus negotietur, & præterea ipse Petrus petit à Paulo ut assecuret mille pro 30. Itẽ petit ipse Petrus à Paulo, ut emat lucrũ q̃ speratur pro 100. Tũc arguitur. Ecce Petrus in casu proposito sãluo capitali qđ contulit in societatem, recipit certũ lucrum ab altero socio obligãdo eum, ut reddat, ergo pars affirmatiua vera est. Probatur consequentia; qm̃ omnes cõtractus liciti sunt. Secundò arguitur.

Si

Si qua rõne illa cõtractus esset illicitus, maximè q̃a Petrus est mutuator & recepit lucrũ ex mutuo; sed non est mutuator, ergo. Probo minorẽ, quia depositarius qui assecurat depositũ nõ reducit depositũ ad mutuũ, ut habetur in c. si. de deposito. Itẽ qui assecurat accõmodatum, non reducit illud ad mutuum, vt habetur in c. 1. de cõmodato; ergo Paul. qñ assecurat Petro suas pecunias, non efficitur mutuatarius: sed potius depositarius ad negotiandũ. Arguitur tertiò. Esto ita ꝙ in tali casu esset ratio mutui, tamen ratione lucri cessantis poterit Petrus aliquid petere à Paulo, v.f.n. cessare lucrũ ipsi Petro dum uendit speratũ lucrũ Paulo. Quartò arguitur. Mille aurei expositi negociationi pluris æstimant quã nõ expositi, ergo Petrus põt exigere à Paulo socio & illũ obligare ut reddat plusquã mille, ꝑ mille expositis negociationi.

PRO decisione difficultatis sit prima cõclusio. Exponere pecuniã negociationi, obligando socium vt assecuret capitale & aliquod certũ lucrum, etiam vt emat lucrũ quod speratur, vsura est & societas leonina, vt est in prouerbio desumpto ex l. si nõ fuerin. ff. pro socio, de quo vide Eras. Chiliada. 1. centuria. 7. adag. 88. & hæc sine dubio est cõmunis sentẽtia, & probatur ex l. citata, vbi ait Iurisconsultus quod contra legem societatis est, percipere lucrũ & aufugere damnũ. Secundò probatur, quia in tali contractu est verè lucrũ ex mutuo; nam in eo casu Paulus socius efficitur mutuatarius cũ maneat dominus pecuniæ illius absque obligatione ad negotiandũ: ergo cessat societas & lucrũ quod exigit Petrus ex rõne mutui. Et denique probatur, quoniam alias nullus contractus damnaretur tanquã vsurarius, si approbaretur iste, do tibi mille vt reddas 50. supra mille.

Secunda conclusio. Contractus societatis & contractus vẽditionis lucri possent fieri cum eodem socio: dummodo capitale relinquatur expositũ periculo. Probatur, quia illic non inuenitur aliqua inequalitas, neque ratio vsuræ: igitur vera est conclusio. Probatur antecedens: quia tunc seruatur proprietas vtriusque contractus, neque alter alterum destruit, & rursus lucrũ ꝙ speratur æstimabile est iusto pretio secundùm contingentiam ut sit maius vel minus, ergo poterit designari quoddam medium in ipso pretio quod sit iustum.

Tertia conclusio. Contractus assecurationis capitalis, potest fieri cum eodem socio: dummodo nõ fiant contractus venditionis lucri, & dummodo iustum pretiũ detur socio pro assecuratione. Probatur conclusio, quia iste contractus assecurationis secundum se licitus est & iustus, nisi fortè corrumpatur ex coniunctione ad alterum contractũ, & reducatur ad lucrum ex mutuo; sed in prædicto casu non reducitur ad mutuum: ergo. Probo minorẽ, quia ꝑ mutuũ ipse mutuatarius efficit̃ dominus pecunię, & potest eam expendere in quos velit vsus: sed Paulus socius in prædicto casu nõ efficitur dominus pecuniæ, sed tenetur ex contractu societatis cum ea negotiari in commodum Petri. Secundò probatur. Nam Petrus exponit se periculo amittendi pretium qđ dedit pro assecuratione capitalis, si fortè nullum fuerit lucrũ vel minus quam pretiũ assecurationis.

Quarta conclusio. Contractus assecurationis capitalis & contractus venditionis lucri possunt fieri cũ eodem socio: dummodo pretium assecurationis sit equale cũ pretio venditionis lucri. Probatur. Nã tali casu illi contractus reducuntur & resoluuntur in vnũ contractũ mutui gratis. v.g. si Petrus confert 100. Paulo in societatẽ, & dat 20. pro assecuratione, & rursus recipit 20. pro lucro quod speratur, tunc certè remanebit Petrus cum 100. quę à principio

A derat absque aliquo lucro, vel damno.

Quinta conclusio. Si pretiũ assecurationis sit minus quam pretium qđ datur pro lucro ipso qđ speratur & venditur, vsura est in tali contractu. Probatur. Nã Petrus in tali casu saluo capitali, obligat Paulum vt aliquid amplius reddat, ergo est lucrũ ex mutuo. Confirmatur. Nam in tali casu Pau. manet dominus ipsius capitalis, neq; tenetur negotiari, ergo dissoluitur contractus societatis, & manet purè cõtractus mutuandi cum lucro mutuatoris, ac proinde est vsura saltem interpretatiuè.

Sexta conclusio. Si pretium assecurationis sit maius quam pretium lucri qđ speratur, vel assecuratur,

B vel emitur ab altero socio: iniustus est cõtractus ex parte Pau. assecurãtis. Probatur, quia tũc Petrus recipit certũ detrimentum absq; spe lucri, ergo non est ęqua societas ista, non tamẽ est illic vsura: quia Pau. qui facit iniuriã non est mutuator. Ex dictis sequitur, falsam esse sñiam. Maior. in 4. di. 15. q. 48. & 49. asserentis, oẽs illos tres contractus supra dictos licitè fieri cum eodẽ socio, saluo capitali & lucro, quã sñiam aliq ex modernis ad pauca respicientes sequũtur. Itẽ sequitur, falsam esse aliorũ sñiam q dicũt, ꝑ illos tres contractus dissolui quidẽ contractũ societatis, sed resurgere aliũ cõtractũ licitũ, s. venditionẽ mille aureorũ negociationi expositorũ pro mille &

C 50. Itẽ sequitur ut nobis vf, falsam esse sñiam Caiet. respons. 11. vbi sup. vbi duo asserit. Primũ est, ꝙ si à principio fiat contractus societatis cũ pacto vt postea fiant ẽt alij duo contractus, vsura est. Et in hoc optimè dicit Caiet. Dicit secundò, ꝙ si à principio bona fide & liberè fiat contractus societatis, & postea socij sponte sua velit alios duos contractus celebrare, licitũ erit hoc. Ratio Caietani est, q̃a illi duo contractus posteriores fieri poterant cũ alio tertio, ergo ẽt cum socio. Probatur cõsequentia, quia socius qui bona fide contraxit societatẽ, non debet esse peioris conditionis quam alius tertius. Nihilominus hæc sñia falsa est. Probatur ex prima, & quinta

D conclusione. Qm̃ siue fiant omnes illi contractus successiuè, siue simul cum eodẽ socio: semper reducuntur virtualiter illi contractus ad cõtractum mutui cum lucro. Et ratio est: eo ꝙ socius ille efficitur dominus pecuniarum quas alter socius contulit, neque tenetur amplius negotiari, sed duntaxat conferre lucrum alteri saluo capitali. Verum est tamen vt postea explicabimus, quòd si statim reddat capitale cum aliquo pretio pro spe lucri futuri, poterit esse licitus contractus: quia tunc non manet ratio mutui ac proinde neque vsuræ.

AD argumenta in oppositum respondetur. Ad

E primũ respondetur, qđ ẽt si quilibet cõtractus seorsum licitus sit, tamen si fiant simul vel successiuè cũ eodem socio dissoluuntur & relinquitur vnicus cõtractus mutui cum lucro. Ad secundũ respõdetur, quòd nõ est eadẽ ratio de depositario assecurãte depositum, & de socio assecurãte capitale & lucro, q̃a depositarius non efficitur dominus depositi, etiam si assecuret depositum: sed tenetur seruare illud & habere in promptu ad voluntatẽ deponentis, at vero socius qui assecurat capitale, & lucrum, efficitur dñs pecuniarum velut mutuatarius: neque tenetur amplius negotiari ad vtilitatem alterius socij.

Ad tertium argumentũ rñdetur, ꝙ si reuera cessat lucrum, vt in casu tertiæ cõclusionis; cõcedimus licitum esse vẽdere socio lucrum quod speratur. At vero qñ gratis assecuratur capitale, & insuper datur vel ꝓmittitur certum lucrũ: tunc efficitur rõ mutui cũ lucro ac ꝓinde erit vsura: quod non cõtingeret cum alio tertio, quia ibi non est aliqua ratio mutui.

Ad

Ad quartum respondetur, quòd mille expositi negotiationi, pluris æstimantur quàm mille & 50. at uerò non possunt uendi eidem socio negocianti: quia tunc efficeretur ratio mutui cum lucro. Magister Soto lib. 6. de iustitia, quæst. 6. tenet nostram sententiam contra Caiet. & etiam Accursius in l. si non fuerit. ff. pro socio. Et Panor. in cap. per uestras. de donation. inter uirum & vxorem. Et quamuis Soto uideatur uniuersaliter negare tres illos contractus esse licitos cum eodem socio; tamen ille loquitur quando saluo capitali speratur certum lucrum, vnde non est contrarius nostris tertiæ & quartæ conclusionibus. Reliquum est respondere ad vnum argumentum quòd potest fieri in fauorem Caiet. Esto ita, quòd Petrus dederit Paulo 100. in societatem bona fide à principio, & in processu societatis ostenditur certa spes lucri magni, v. g. 30. tunc licitū erit Petro petere à Paulo, ut si uelit dissoluat statim societatem & det sibi 15. supra 100. est igitur argumentū, ergo etiam erit licitum ut Petrus in eodem casu postulet statim 15. pro 30. quæ sperantur pro lucro relicto capitali apud sociū assecurato, ergo uera est sententia Caiet. ꝙ successiuè possunt fieri illi tres cōtractus cum eodem socio. Respondetur, ꝙ si sententia Caiet. intelligatur in casu proposito à principio argumenti, scilicet, ꝙ Paulus det statim capitale simul, cum precio lucri certo sperati uera est, quia tunc non est lucrum ex mutuo, imò verò etiā si relinquat Petrus capitale apud socium, poterit recipere aliquod lucri pro certo lucro sperato, eo ꝙ cedit iuri suo recipiēdi 30. supra 100. Cæterum quod relinquat illa 100. apud Paulū mutuata uel assecurata: hoc quidē facit gratis, quia poterat ille statim exigere à Paulo 100. illa. Tamen si sententia Caiet. uniuersaliter intelligatur, falsa nobis uidetur propter rationes prædictas. Cuius falsitas apparebit in casu, quo Paulus det aliquid lucri ipsi Petro vt relinquat apud Paulum capitale, tunc enim ipse Petrus erit usurarius.

DVBITATVR secundo, An sit licitus iste contractus societatis. v. g. Petrus confert Paulo 100. in societatem ea conditione, ut ex illis 100. Petrus non possit amittere nisi quinque; sed neque lucrari nisi quinque, uidetur enim iustus contractus, quia Petrus exponit se æquali periculo & lucro.

Sed in oppositum est, ꝙ Petrus in eo casu nō exponit negotiationi reuera nisi tantū quinq; nā reliqua 95. relinquit mutuata, uel assecurata apud Paulū, sed moraliter loquēdo quinq; negotiationi exposita nō sunt apta ad lucrandū alia quinq; ergo iniquus est contractus. Ad hoc dubium respondetur breuiter in doctrina Sot. li. 6. de iust. quæst. 6. art. 2. ad secundum.

Sit ergo prima conclusio. Qui deponit multū pecuniæ ad negotiandū, ea lege ut nō subeat periculū nisi certæ partis, non poterit recipere ex lucro nisi tantū quantū illi parti secundum proportionē respondet, (scilicet in quā proportionē quā habet ad totū cumulū ꝙ exponitur negotiationi). V. g. Petrus subit periculum in quinque, Paulus uero in 35. est autem lucrū 16. tunc Petrus reportabit ex lucro duo; Paul. verò quòd reliquum est. Ratio est manifesta, quia sicut se habent 5. quæ exposuit Petrus ad 40. ita se habent duo ad 16. est enim proportio suboctupla.

Secunda conclusio. Si autē Petrus faciat tale pactū, ut si fuerit iactura, tota usq; ad quinq; sit mea tota, dū modo si lucrum fuerit usq; ad quinq; sit etiam totum meum, reliquum uero tuum: licitus enim tunc poterit esse contractus: quia Petrus exponit se damno & lucro pariter similiter & Paulus, &c.

Ad argumentum pro parte negatiua, conceditur intentum, nisi pactum fiat eis cōditionibus quas posuimus in illis conclusionibus.

A DVBITATVR vltimo, quomodo debeat fieri diuisio lucri inter socios? Respondetur vnica cōclusione. Debet fieri diuisio inter socios, ita vt vnicuiq; tātū lucri eueniat, quāta est proportio pretij, ꝙ contulit in societatē, ad totū cumulū ꝙ exponitur negotiationi, & periculis eius. v. g. Petrus contulit in societatem 100. aureos, Paulus vero 50. cū sua industria qua totidē æstimat. i. 50. Ioan. vero cōferat 50. sine industria; in hoc casu totus cumulus æstimatur in 50. sup. bis 100. Sit autē lucrū 50. tunc debet dari Ioan. 5. pars lucri. i. 10. Pet. vero & Paul. diuidēt æqualiter quod reliquum est.

Sed in oppositum est argumentum, ex l. si non fuerit. ff. pro socio. vbi habetur quòd potest esse com-

B mune lucrum, licet vnus socius subeat totū periculū. Item Instit. de societatibus. §. de illa, dicitur, posse alterum socium lucri duas partes damni vero non nisi tertiam recipere. Respondetur, quòd in his legibus nomine periculi vel lucri intelligitur tantùm in ipsa pecunia. Quod patet ex ipso contextu legis, si non fuerit. Vbi Iurisconsultus reddit rationem: quia industria mercatoris solertis, plus cōfert in societatem quam pecunia. Sed pro maiori intelligentia huiusmodi partitionis lucri vel dāni inter socios nota ꝙ alicuius negotiantis industria triplici ter potest æstimari. Primo modo secundum se, verbi gratia si socius locaret operas suas aliis socijs pro stipendio, v.

C g. 20. & isto modo non consideratur formaliter vt socius, sed vt purè minister conductiuus. Altero modo potest considerari industria socij in ordine ad lucrandum in negotiatione societatis: & sic multo pluris æstimari solet ad societatem quam priori modo, v. g. æstimabitur vt 100. ita vt si alius socius contulerit 100. in pecunia sit æqualitas inter ipsos. Tertio modo considerari potest ista industria mixtim, ita vt ipse socius postquam locauerit suas operas aliis socijs tanquam minister ipsorum: dicat se velle conferre illis peculium suum datum vel dandum in societatem, exponendo illud lucro vel damno. Dictum igitur est de priori illo modo, quòd talis socius nihil lucri, ni-

D hil damni reportaturus est respectu stipendij sui, vel industriæ: sed respectu aliarum pecuniarum quas ipse exponit negotiationi reportabit lucrum vel damnum: secundum proportionem illarum ad totum cumulum dummodo ex illis pecunijs soluatur etiam pars stipendij, quòd ipse accipit pro ministerio: non enim solum ministrat in utilitatem aliorum; sed etiam propriam. De secundo vero modo æstimandi industriam, aliqui solent ita iudicare, quòd si Petrus ponit industriam quæ æstimatur vt 100. ad negotiandum in societate, & Paulus ponit 100. aureos in pecunia; quòd tunc totum quidem lucrum diuidendū erit inter illos: at verò si fuerit damnum in negotia-

E tione societatis, verbi gratia in parte pecuniæ quam posuit Paul. i. in 50. tunc ex aliis 50. quæ reliqua sunt nihil debet reportare Petrus, etiam si totam industriam amiserit quæ æstimabatur vt 100.

Sed in oppositum est, quod in ipso lucro supra 100. aureos quos posuit alter socius, debet esse æqualis ille, qui posuit suam industriā quæ æstimabatur vt 100. ergo etiam in damno debet esse æqualis: at verò si ex illis 50. quæ reliqua sunt quando fit iactura aliorum 50. nihil reportat qui posuit suam industriā: non manet æqualis sed peioris conditionis: siquidem ipse amittit totam operam quæ æstimabatur vt 100. alter vero non amitteret nisi 50. ergo de illis 50. quæ reliqua sunt debet reportare 25. Magist. Sot. lib. 6. de iust. & iure, q. 6. art. 1. aliter meditatur de diuisione facienda inter socios. Ait enim habendam esse rationem periculi cui exponitur pecunia, potius quam ipsius quātitatis pecuniæ, v. g. confert Petrus mille aureos in societa-

ſocietatem, Paulus verò 100. vel induſtriam quę ęſtimatur vt 100. ad lucrandum in ſocietate; tunc dicit, quòd diuiſio lucri debet eſſe æqualis inter ipſos ſi mille aurei quos contulit Petrus non ſunt magis expoſiti periculo quam 100. inueniret enim ille aliquē qui aſſuecuraret illa mille pro 10. Sed tamen hæc regula fallibilis eſt. Et ratio euidens: quia licet Petrus non exponeretur niſi periculo vt 10. quia inueniret qui aſſecuraret pro 10. tamē neque ipſe Paulus in eadē negotiatione exponitur periculo niſi pro 10. inueniret enim qui pro 10. aſſecuraret 100. ſicut alius inueniret qui pro 100. aſſecuraret mille, quapropter ęqualitas in lucro debet eſſe ꝓportionalis, ita ut Paul. reportet 10. partem & nō medietatem, vt dicebat Soto: quia ille ponit 400. in ſocietatem & Paul. 1000. vbi eſt eadem proportio. Sed tota difficultas eſt, quando fuerit iactura in ipſa pecunia, altero ſocio non ponente niſi induſtriam quæ æſtimabatur ad negotiandum & lucrandum æqualiter cum ipſa pecunia. Pro vtraque enim parte eſt optima ratio à nobis propoſita. Nihilominus omnibus penſatis, quando fuerit iactura in propoſito caſu in ipſa pecunia nihil debet reportare de reliqua pecunia, qui poſuit ſolā induſtriā. Et ratio eſt: quia induſtria eius æſtimabatur æqualis cum pecunia ad lucrandum, negotiādo ſicut ſocius, non autem vt miniſter qui locauerit operas ſuas, neque fecerat talem locationis contractum ſed merè ſocietatis, vt ipſe cum pura induſtria impenderet alterius ſocij pecunias in aliqua negotiatione ad lucrandum: quapropter alter ſocius qui poſuit pecunias totas, non debet ſubire maius periculum vel detrimentum quam factum fuerit in ipſa negotiatione de ſua pecunia: Cæterum alter ſocius qui poſuit induſtriā tantùm, nil pretii poteſt exigere pro ſua induſtria impenſa: quia non locauerat illam, neque negotiatus eſt vt miniſter: ſi enim locaret induſtriam ſuam haberet titulum ad exigendum ſtipendium: ſiue contingeret lucrum ſiue damnum: ſed tunc non æſtimaretur tanti induſtria illius, vt v.g ſi æſtimabatur vt centum in contractu ſocietatis: æſtimaretur vt decem, vel vt quindecim in contractu locationis. Et ſi quis dicat, quòd ille non debet eſſe peioris conditionis quàm miniſter: ſed miniſter reportaret lucrum, etiam ſi fuiſſet in pecunia iactura: ergo ſocius debet etiam reportare lucrum. Reſpondetur, quòd eodem argumento probaretur, quòd ſi facta fuerit iactura totius pecuniæ, deberet reportare lucrum qui poſuit induſtriā. Dicendum ergo eſt, quòd ſocius conditionis melioris, eſt quàm miniſter in contractu ſocietatis: quoniam ſpes lucri maioris pretioſior, eſt quàm certitudo lucri miniſtri. Confirmāt hanc doctrinam leges citatæ, in quibus aſſerū eſt, quòd poteſt vnus ſocius lucri quidem duas partes, damni vero non niſi tertiam recipere: quia præſupponunt quòd ille ſocius parum pecuniæ, ſcilicet, tertiam partem contulit, induſtriæ vero plurimum: ita vt pecunia quam poſuit ſimul cum ſua induſtria æſtimaretur in duplum ad lucrandum in negotiatione, quam pecunia alterius ſocii qui non poſuit induſtriam. Cæterū in tertio modo æſtimandi induſtriam, manifeſtum eſt quomodo debeat fieri diſtributio lucri vel damni. Etenim ſi fuerit lucrum, reportabit miniſter ille & ſocius partem lucri ſecundùm proportionem valoris ſtipendii ſui: ſi autem fuerit iactura pecuniæ patietur etiam ille damnum ſecundùm proportionem ſui ſtipendii: induſtria vero eius nihil amplius lucri aut dāni reportabit: q̄ ꝑ cōtractū locationis taxata fuerat. Et ex hoc amplius apparet ꝙ dicebamus paulò ante. Etenim ſocius ille qui non locauit induſtriam & operam ſuā, pluris æſtimaret ſpem maioris lucri quam ſtipendiū

A certū & iuſtū ſui laboris: & ex hac parte iuſtificatur ꝙ admittatur ad medietate lucri, & fortaſſis ad aliqd amplius. Si aūt nō fuerit lucrū ipſe vult ex ui cōtractus eius amittere induſtriā & ꝓpriū laborē. Deniq; circa omnia huiuſmodi commercia & ſocietates hoc uniuerſale principium debet obſeruari, vt vnicuique ſociorum ſit æqualis ſua fortuna proportionabiliter cū fortuna alterius ſocij, tam ad lucrum quàm ad damnum. At uero quādo res dubia fuerit, an ſit iſta æqualitas in aliquo contractu, uel non: tunc poterunt ſocij cedere iuri ſuo, & reputare æqualem eſſe contractum: quemadmodū diximus in materia de emptione & uenditione, quòd ſi aliquis neſciens pretium
B rei, conueniat cum emptore ignorante etiam pretium rei, illud erit iuſtum pretium in quo ipſi conuenerint, etiam ſi aliàs non eſſet iuſtum. Et ratio eſt; quia in tali contractu propter communem ignorantiam uterque ſe exponit pari fortunæ. Hactenus de ſocietatis contractibus.

De Cambijs.

VLtima diſputatio eſt de cambijs. De qua Theol. in 4. di. 15. Soto li. 6. de iuſtitia, quæſt. 8. Sylueſt. in uerb. uſura 4. Caietan. in opuſculo de cambijs. Conra
C dus q. 99. de cōtractibus, Io. de Medina in tract. de cābijs. Couar. in c. nauigāti. de uſuris, ubi uide Nauarrū.

DVBIVM primum eſt, An cambiū ſit licitum? Pro cuius explicatione nota primò, ꝙ cambiū in præſentia accipitur particulariter, prout eſt negotiatio in cōmutatione numiſmatum. Ex quo ſequitur, ꝙ cum negotiatio fiat lucri gratia, ut ſupra quæſt. 77. artic. 4. docet D. Thom. quòd etiam cambium ſit lucri gratia.

Secundò nota, quòd commutatio numiſmatum multiplex eſt ex parte materiæ. Aliquando enim eſt inter numiſmata diuerſarum ſpecierum etiam phyſicè & naturaliter, ut quando permutantur aurei pro argenteis: aliquando uero eſt inter numiſmata einſ-
D dem naturæ & rationis phyſicæ, alterius tamen rationis ſecundùm artem, ut quando commutantur coronæ duplices pro ſimplicibus: Aliquando uero eſt permutatio inter numiſmata omninò eiuſdem rationis etiam ſecundùm artem, ſed tamen permutantur, quia quædam pecunia eſt præſens loco quædam uero abſens.

Tertio nota, quòd pecuniæ uſus duplex eſt alius per ſe, alius per accidens. Vſus per ſe, eſt qui conuenit pecuniæ inquantum pecunia eſt, ſcilicet, inquantum eſt adinuenta ad negotiationes. Et iſte uſus eſt etiam duplex. Quidam qui competit pecuniæ per ſe
E primò, ſcilicet, ut ſit menſura rerum uenalium, ad quē uſum principaliter eſt inſtituta: alius eſt, qui competit pecuniæ per ſe ſecundariò, ut commutatio pecuniæ pro pecunia: & dicitur per ſe, quia competit pecuniæ inquantum pecunia: dicitur autem ſecundarius, quia per ſe ordinatur ad illum uſum primarium. Solet afferri exemplum calcei, cuius uſus per ſe primò eſt calceatio. ſecundariùs uero eſt uenditio calcei quem uendit artifex, qui per ſe ordinatur ad primarium uſum. Rurſus pecunię uſus per accidens, eſt qui competit ei, non inquantum pecunia eſt ſed ob alias cauſas, ut v.g. pecunia aurea datur aurifici ad deaurandum, uel etiam poteſt dari alicui ad oſtentationem, uel etiam poteſt dari ad medicinam, item poteſt dari ad ſecuritatem pro pignore.

Sit igitur unica concluſio. Cambium ſecundum ſe turpitudinem quandam denotat; poteſt tamen quamuis ſit de genere male ſonantium honeſtari iuſtis de cauſis. Hæc concluſio probatur, ea ratione

qua

qua D. Tho. suprà quæst. 77. art. 4. probat similem cõclusionem de negotiatione: cum igitur cambium sit negotiatio, similis erit ratio de illo. Est autem ratio D. Thom. hæc. Negotiatio importat quoddam fomẽtum cupiditatis, cui nullus est terminus, siquidem exercetur lucri gratia. Quòd autem possit honestari probat: quia lucrum potest ordinari, uel ad necessitatem uitæ, uel ad bonum reipublicæ, uel ad alias causas honestas. Cæterùm à quibusdam assignatur ratio specialis vituperandi cambium, non solum inquantum est negotiatio, sed etiam ex parte differentiæ inquantum est in permutatione numismatum. Sed nos dicimus nullam rationem specialem turpitudinis inueniri in Cambio vt sic, nisi inquantum est negotiatio, ad quam pertinet quòd lucri gratia fiat, vnde hęc differentia erit secundum magis aut minus, nisi forte dicat aliquis, quòd uituperabitur specialiter: quia est maxima occasio pecunia ad fomentum cupiditatis: iuxta illud, crescit amor numi quantum ipsa pecunia crescit.

DVBIVM secundum est, an liceat commutare vel vendere pecuniam maiori pretio, quàm lege sit taxatam? V. g. an liceat coronam auream, quæ secundum legem æstimatur quandringentis dipondijs, cõmutare pro duodecim argenteis.

Pro parte negatiua arguitur primò: Pretium legitimum consistit in indiuisibili, vt pretium tritici: ergo nullo modo licet illud variare. Et si respondeas, quòd pecuniæ pretium taxatur lege in ordine ad vsum primarium pecuniæ, non autem in ordine ad secundarium, vel ad accidentarium, respectu cuius potest pluris æstimari pecunia, quàm lege taxetur contra hoc sic replico & arguitur secundò. Quando Princeps monetam cudit, habet rationem qualitatis materiæ. v. g. quòd sit aurum, vel argentum, vel æs & ita taxat pretium iustum; ergo pecunia nunquàm debet esse pluris æstimanda ex parte materiæ neque cõmoditatum, quæ ex materia sequuntur. Antecedens probatur. Nam princeps qui commutat illam pecuniam cum republica vel particularibus, nihil detrimenti accipit; ergo vendit illam tanti quanti æstimabilis est, etiam ratione materiæ. Tertiò ex opposita sententia sequeretur, quòd si quis debeat duodecim argenteos satisfaciet creditori dando coronam vná; consequens est absurdum, & hoc esset intolerabile in republica, ergo. De hoc dubio sunt tres sẽtẽtię. Prima est negatiua, quam tenet Ioannes de Medina, Soto ubi suprà, & multi alij Theologi. Secunda sententia est Caietani ubi suprà capite. 6. & Syluest. ubi suprà, quæ sententia distinguit in hunc modum, scilicet, ꝙ pecuniæ pretium dupliciter potest considerari uno modo secundum quòd pecunia est mensura rerum uenalium, qui est vsus primarius illius: altero modo ad alios vsus secundarios, vel accidentarios supradictos. Dicit ergo hæc sententia, quòd si priori modo consideretur, non est licitum eam pluris æstimari q̃ lege taxetur: bene tamen si secundo modo consideretur licitum est aliquid amplius recipere ad arbitrium boni viri. Tertia sententia est quam tenuit Cano præceptor meus, scilicet, licitum esse commutando pecuniam non solùm pro pecunia, sed etiam pro alijs rebus venalibus: aliquid amplius accipere pro illa quã sit lege taxatum.

PRO decisione prima conclusio sit. Licitum est commutare vel vendere pecuniam pro alia pecunia minutiore vel diuersi metallis, maiore pretio quàm lege taxetur. Hæc conclusio non reprobatur ab autoribus secundæ sententiæ. Et probatur à nobis primò ex vsu proborum hominum satis communi, qui cõmutant suas pecunias aureas pro alijs pecuniis maio

A re pretio quam lege taxentur. Secundo probatur. Nã causa augendi pretium rei venalis solet esse maius commodum quod secum affert res illa: sed pecunia aurea ex natura sua habet maiorem commoditatem multipliciter, nam est facilioris asportationis, valet etiam in pluribus locis, item valet ad medicandum & ad alias commoditates, item habet maiorem securitatem: solent enim Principes inferiores pecunias antiquare cum detrimento possessorum, quod tamẽ non contingit in pecunijs alijs, ergo est maioris securitatis. Tertiò. Nam moneta quæ rarior est, solet pluris æstimari quàm lege taxetur propter necessitatem illius ad negotiandum. Et hoc modo pecunia ẽt

B inferioris metalli, solet pluris æstimari quàm inferioris, propter necessitatem ad negotiandum, & in tali casu licitum erit pro pecunia inferioris ordinis amplius accipere quam lege taxetur. V. g. licitum erit accipere argentum pro triginta duobus dipondijs.

Sed est maior difficultas in commutatione pecuniæ pro aliis rebus venalibus tunc enim est primarius vsus pecuniæ ad quem taxata est, ergo videtur necessarium, quòd tunc non varietur pretium lege taxatum.

PRO cuius explicatione nota, quòd commutationes pecuniæ pro aliis rebus sunt in duplici differentia: quædam ad quas tenetur homo ex anteceden

C te iustitia: quædam vero ad quas libere procedit sine obligatione antecedenti. Exemplum primi, quando Petrus soluit mutuum vel mercedem operario Exẽplum secundi, quando Petrus vadit ad forum emere quæ libuerit, vbi nulla præcedit obligatio emendi neque vero vendendi.

Secunda conclusio. In commutationibus primi generis, non licet pecuniam pluris æstimari quàm lege sit taxata. Hæc est communis sententia & probatur, quia si in huiusmodi commutationibus non haberet locum taxatio legis esset omnino frustra.

Tertia conclusio. In commutationibus secundi generis, licitum est pro pecunia tali amplius accipere

D vel pluris illam æstimare quàm lege taxetur. Probatur primo quia licitum est, vt etiam concedit secũda sententia, emere merces viliore pretio quam cõmuniter valent, eo quòd solutio facienda est in auro; ergo simili ratione licitum erit stante pretio rerum venalium, augere pretium pecuniæ: eo quòd aurea sit. Patet consequentia moraliter loquendo eadem est ęqualitas vtriusq; partis. Item probatur. Nam licitum est vt diximus in prima conclusione in commutatione pecuniæ pro pecunia, aliquid ampliùs accipere ꝓpter commoditatem alterius pecuniæ: ergo cum ista commoditas sit pretio æstimabilis, licitum erit emptori conuenire cum venditore vt aliquid amplius

E accipiat ex mercibus propter illam commoditatem eo, vel maximè quia ipse venditor libenter acceptat hunc contractum vnde nulla fit ei iniuria. Et confirmatur: Nam illa permutatio perinde est atque si emptor semel soluisset pretium in pecunia minùs commoda, & postea venditor permutaret illam cum alia pecunia emptoris magis cõmoda, dato p̃tio & lucro.

Ad primum in contrarium respondetur primo, ꝙ pretium pecuniæ taxatur in ordine ad vsũ primariũ, nõ ad secundariũ & accidentariũ. Secundo respõdetur quatenus argumentum militat contra aliam conclusionem, ꝙ pecuniæ nõ taxatur pretium in ordine ad omnem vsum primariũ, sed in ordine ad vsũ primariũ qui est in cõmutationibus, quæ proueniũt ex antecedenti iustitia: non aũt in aliis voluntariis & liberis. Ex quo sequitur, quòd si aliquis semel fecerit contractũ emptionis certo pretio, nulla facta mẽtione de qualitate pecuniæ, non poterit postea minuere

de pretio, ex eo quòd ſoluit io auro, neque venditor tenebitur acceptare & admittere talem ſolutiooem.

Ad ſecundum negatur conſequentia. Quia quamuis princeps habeat rationem qualitatis materiæ pecuniariæ ad taxandum pretium pecuniæ, & nullum detrimentum patiatur, quin potiùs commodum accipit & lucrum: quia reuera pecunia non habet tantum pretium & valorem ex parte materiæ & artificij, quanti taxatur per legem, eo quòd admiſcetur aliquando metallum vilius cum excellentiori ad expẽſas pro miniſtris, & ad aliquod tributum debitum Regi: cæterùm poſtea vna pecunia cum alia comparata habet commoditates pretio æſtimabiles.

Ad tertium negatur conſequentia, quia illa ſolutio prouenit ex antecedente iuſtitia. Sed circa ea quæ diximus aduertendũ eſt, intelligẽda eſſe ſtando in ſolo iure naturæ. Nam per legem humanã poterit caueri ne in aliqua protius permutatione æſtimetur pluris pecunia quàm lege ſit taxata. Et ita Carolus V. olim pragmaticam edidit, ne quis aureum duplum aliqua ratione permutaret niſi pro viginti duobus argenteis & duobus dipondijs; Cæterum illa pragmatica iam per contrarium vſum eſt abrogata, & aotiquata.

DVBIVM tertium eſt, an in permutatione pecuniæ pro pecuoia ſit vera & propria emptio & venditio? Pro quo nota, quòd pecunia multipliciter trãſfertur in alterũ. In emptione quidem, tanquàm pretium rei venalis. In mutuo transfertur cum obligatiooe vt iterum reddatur eadem, non in indiuiduo: ſed ſpecie. Item põt transferri in commodato ad oſtẽtationem & medicameo, & hoc gratis; quod ſi fiat propter lucrum, erit translado locutionis. Et denique transfertur in cambio. De hoc ergo quærimus, an ſit venditio.

Pro parte negatiua arguitur primò. Pecunia eſt prima menſura rerum venalium: ergo ipſa non eſt venalis, aliàs eſſet menſura ſui ipſius: & eſſet proceſſus in infinitum. Secundò. Quando vna pecunia permutatur cum altera, non eſt maior ratio quare vna pecunia vendatur potius quàm alia; ergo vel vtraque venditur quod eſt inconueniens, vel neutra, quod eſt intentum. Ad hoc dubium reſpondetur, & ſit prima concluſio. Quando permutatur vna pecunia pro altera ſecundùm pretium vtriuſque lege taxatum, non eſt propriè venditio neque emptio, ſed permutatio inter res eiuſdem ordiois & rationis. Et hoc probat ſecundum argumentum.

Secunda concluſio. Quando vna pecunia permutatur cum altera maioris commoditatis, ratione cuius datur aliquod pretium ſupra illud quod lege taxatur pro pecunia: eſt ibi propriè venditio illius commoditatis quæ pretio diſtincto æſtimatur, ita vt illud quod amplius ſoluitur pro illa pecunia, nõ pertineat ad pretium illius pecuniæ vt pecunia eſt: ſed ad alias commoditates.

Ad primum argumentum reſpondetur, quòd pecunia vt pecunia eſt non eſt vendibilis, ſed inquantum habet maiorem commoditatem comparatiooe ad aliam pecuniam. Cęterum non eſt inconueniens, quòd pecunia ſit menſura pecuniæ, ſicut numerus eſt menſura numeri: neque eſt proceſſus in infinitũ, quia peruenitur ad vnitatem. Ad ſecundum reſpondetur, quod probat primam concluſionem.

DVBIVM quartum eſt, quot ſint genera cãbiorum? Reſpondetur, quòd primò diuiditur cambium in cambium reale, & fictitium, quod vulgo dicitur *cambio ſeco*, quæ diuiſio eſt analoga. Eſt enim cambiũ reale, quod reuera exercetur inter realem pecuniam ex vtraque parte, ſiue detur in præſenti loco ſiue in

A alio loco promittatur reddenda. Cambium autem fictitium eſt, quando aliquis fingit ſe habere pecunias Romæ reddendas, quas quidem non habet, ſed vult accipere in præſenti pecunias, vt expectetur tempus ſolutionis ad certum terminum.

Cambium autem reale diuiditur in multas partes. Primum dicitur minutum ſiue manuale, quando de manu in manum commutatur vna pecunia pro altera.

Secundum cambium eſt ratione loci, vt quando indigens Petrus pecuniis Romæ, dat eas Salmanticæ ſub chirographo certæ fidei, cuius virtute accipiat eas Romæ. Et hoc appellatur cambium per literas.

B Tertium cambium eſt ratione officii, quando mercator v.g. vel aliquis alius obligatur mutuum dare negotiatoribus, ea lege vt ſibi certũ lucrum conſignet.

Quartum cambium fit ratiooe temporis, quando aliqnis accipit pecuniam mutuò redditurus illam cum lucro ratione expectatæ ſolutionis.

Quintum cambium eſt ratione monetæ, vt quando pecunia vnius prouintiæ vel Regni permutatur cum pecunia alterius prouintiæ vel Regni, habita ratione prtij vtriuſque pecuniæ.

Sextum cambium eſt ratione cuſtodiæ, quando campſor ex eo quòd pecuniam cuſtodit negotiatorum, accipit aliquod lucrum quoòeſcumque numerat illam pecuniam petenti. C

Vltimum cambium eſt ratione copiæ uel inopiæ totius pecuniæ, vt v.g. in Hiſpania eſt maior copia pecuniæ quàm in Flandria, unde pluris æſtimatur pecunia in Flandria quàm in Hiſpania. Vt v.g. indiget aliquis Flandriȩ mille ducatis, neceſſe eſt ut in Hiſpania det pluſquàm mille, v.g. 50. & hȩc eſt æqualitas pecuniæ ratione copiæ uel inopiæ.

DVBIVM primum eſt. An omnia iſta genera cambiorum ſint licita: Pro quo notandum eſt, potiſſimam difficultatẽ eſſe io 5.6.& 7. genere cambiorũ. Vnde pro alijs cambijs ſit prima concluſio. Cambiũ fictitium ſiue ſiccum eſt uſurarium. Probatur. Nam D reuera eſt mutuum cum lucro. Sed nota, quòd ſi Petrus bona fide dedit pecunias Salmanticæ Paulo fingenti ſe habere illas Romæ, non peccat Petrus tunc: ſed tamen poſtea cognita veritate tenetur reſtituere lucrum quod accepit in quantum factus eſt ditior. Cæterum ratione lucri ceſſantis vel damni emergentis propter fictionem Pauli poteſt lucrum retinere.

Secunda concluſio. Cambium minutum ſiue manuale licitum eſt cum lucro moderato ſecundum vſum reipublicæ. Hæc concluſio probatur, ex his quæ diximus dubio ſecundo. Et extenditur concluſio ẽt ad eos qui non ſunt campſores ex officio: quia eadẽ eſt ratio commoditatis pecuniæ, ſiue commodetur à E campſore, ſiue à peculiari aliquo. Quanuis Caietanus in opuſculo citato cap. 1. dicat ſolis campſoribus ex officio licitum eſſe cambium minutum cum lucro. Et ratio eius eſt: quoniam uiolare legem taxationis pecuniæ iniuſtum eſt; ſed qui non ex officio cambiãt pecuniam cum lucro, uiolant legem; non enim excuſantur ſicuti campſores ex officio, qui poſſunt aliquid accipere ratione officij utilis reipublicæ. Cæterum hæc ratio differentiæ manifeſtatur inefficax ex eodem Caietano ubi ſuprà cap. 1. eo quòd pecuniæ non taxatur pretium in ordine ad uſum ſecundarium: unde propter alias commoditates maiores, quas habet una pecunia in ordine ad aliam, licitum erit poſſeſſori pretiũ accipere quicumque ſit ille ſiue ſit cãpſor ex officio ſiue alius quicunque permutator pecuniarũ.

Tertia concluſio. Cambium ratione loci, quod dicitur cambium per literas, licitum eſt, ſi fiat iuſto pretio. Verbi gratia Petrus deſiderat pecunias quas

habet

babet Salmanticæ habere; Romæ, tunc Paulus qui A promittit se Romæ daturum virtute chirographi certæ fidei, potest pretium recipere propter hanc commoditatem quam facit Petro. Probatur primò. Quia illa commoditas est pretio æstimabilis secundùm arbitrium prudentum virorum & timoratorum, ergo iustè potest Paulus pro illa aliquod pretium recipere. Item, quia talis diligentia est valde vtilis & necessaria reipublicæ ad euitanda pericula & labores in asportanda pecunia; ergo iustum est vt propter talem diligentiam detur pretium. Confirmatur. Licitum est agassoni aliquod pretium accipete pro asportanda pecunia; ergo licitum erit campsori pretium recipere in casu posito, siquidem eandem præstat vtilitatem, imo maiorem: quia campsor assecurat pecuniam à periculis omnibus, agasso vero non B assecurat à periculo fortuito.

Quarta conclusio. Cambium ratione officij licitum est. Hæc conclusio probatur ex dictis quæstione.78. ubi definitum est, quòd pro obligatione ad mutuandum, licitum est pretium recipere à mutuatarijs; ergo etiam pro obligatione ad cambiendum.

Quinta conclusio. Cambium ratione temporis vsurarium est. Ista conclusio probatur: quia nihil aliud est quàm mutuum propter lucrum: Et confirmatur. Nam hoc cambium nihil differt à cambio sicco, nisi quòd in cambio sicco palliatur vsura fictione quadam, at verò in isto cambio manifeste accipitur mutuum cum promissione lucri. C

DVBIVM sextum est. Vtrùm cambium ratione monetæ sit licitum? Pro quo, nota ex Soto libro.6. de iust. quæst. 12. art.1. quòd pecunia quadrupliciter potest pluris æstimari in vno loco aut tempore quàm in alio. Primò: quia pecunia conficitur ex auro vel argento puriori. Secundò ratione raritatis auri vel argenti. Tertiò ratione taxationis legitimæ. Quartò ratione raritatis totius generis pecuniæ. Est ergo nostrum dubium, an sit licitum accipere pecuniam, quæ in uno loco pluris æstimatur, cum obligatione reddendi eandem prorsus in alio loco, vbi minus æstimatur. Prima conclusio. Licitum est pecuniam quæ in vno loco pluris æstimatur D ex eo quòd est ex auro puriori recipere, reddendam eandem in alio loco, vbi propter illam rationem non tanti æstimatur: dummodo taxatio pecuniæ in vtroque loco sit eadem. Verbi gratia si scutum Hispanicum sit ex auro puriori quàm scutum Germanicum: nihilominus utriusque scuti sit eadem taxatio legitima ratione pecuniæ, licitum est unum scutum pro alio cambire seu permutare, non solum in diuersis locis: sed in eodem. Probatur. Quia inter vtramque pecuniam est æqualitas ratione mensuræ; ergo est iustitia in permutatione. Patet consequentia. Nam pretium taxatum maximè attenditur in ordine ad usum primarium, scilicet ut pecunia est E mensura rerum uenalium. Sed nota, quòd hæc conclusio non tollit id quod dubio. 2. definitur, licitum esse pretium recipere propter maiorem commoditatem vnius pecuniæ in comparatione ad alteram; sed hic tantùm loquimur quantùm est ex parte permutationis pecuniæ pro pecunia, inquantum pecunia est.

Item etiam aduerte, quòd nostra conclusio uidetur contraria primæ conclusioni, quam ponit Soto ubi suprà: Sed tamen reuera non est contraria: quia ille loquitur de permutatione pecuniæ pro alia pecunia secundùm pondus, quod vulgo dicitur, *a peso*; quòd si aliter intelligatur; nos falsam reputamus illam sententiam. Est enim manifestum exemplum quod in Regno contigit. Erat enim pecunia quædam quæ uulgo dicebatur *tarja de a veynte*, erant aliæ tarjæ ut ita dicam, quæ dicebantur *tarjas de a dez*, quæ quidem duplicatæ tanti æstimabantur in ratione pecuniæ sicut una *tarja de a veynte* tamen in ratione ponderis non habebant tantum argenti sicut *las tarjas de a veynte*.

Sed est argumentum contra nostram conclusionem principalem. Non est licitum commutare triticum minùs bonum pro meliori, nulla facta recompensatione, ex parte minùs boni; ergo non erit licitum commutare pecuniam ex metallo minùs bono, cum pecunia melioris metalli, nisi fiat recompensatio. Respondetur, nego consequentiam, quia triticum minùs bonum non tanti æstimatur in foro sicut melius; Cæterùm pecunia ex auro minùs puro, tanti æstimatur in taxatione legitima: quanti pecunia ex auro puriori. Secundò respondetur, quòd si triticum minus bonum tanti æstimatur in foro quanti magis bonum, licitum erit permutare triticum cum tritico. Hoc tamen non obstat, quominùs qui habet melius triticum, possit illud permutare cum illo qui habet minùs bonum triticum, exigendo aliquod pretium propter illam commoditatem qua se priuat: dummodo absit fraus & dolus contra pragmaticam. Si enim fraus adsit erit illi cita permutatio propter malum finem. Verbi gratia si Petrus erat uenditurus facilè triticum optimum, & eadem facilitate uendit minus bonum non erit ei licitum permutare illud cum tritico minùs bono Pauli, exigendo ab illo maiorem mensuram tritici; hæc enim est fraus contra pragmaticam.

Secunda conclusio. Commutare pecuniam in uno loco ut similis uel eadem reddatur in alio loco, ubi pluris æstimatur in ratione pecuniæ: iniustum & iniquum est. Vt uerbi gratia, Si Petrus det Salmanticæ Paulo 100. aureos reddendos Romę ubi pluris ęstimantur singula scuta uerbi gratia tredecim argenteis, iniquum est. Probatur. Recipit Petrus amplius quàm dat; ergo est iniquus. Et si quis contra argumentetur. Licitum est dare frumentum Petro ut idem reddatur uel simile in quantitate, etiam si in loco & tempore ubi redditur, pluris ęstimetur, ergo licitum erit exigere tot aureos permutatos, etiamsi pluris æstimentur ubi reddendi sunt. Respondetur nego consequentiam. Et ratio differentiæ est: quia triticum semper manet idem secundum usum & commoditatem, licet pretium varietur: at uerò pecunia non manet eadem secundum commoditatem uariato pretio.

Sed arguitur secũdò. Petrus poterat suas pecunias asportare Romam, & ibi permutare pretio currẽte; ergo potest exigere à Paulo, ut det illas Romæ in tanto numero sicut accepit. Respondetur nego consequentiam: quia contractus permutationis pecuniæ ratione loci, non est contractus asportationis: Nam in contractu asportationis portator non efficitur dominus pecuniæ, at uerò in contractu permutationis statim efficitur dominus pecunię qui recipit illam: unde non debet eam recipere maiori æstimatione quàm ualeat in loco ubi recipit. Exemplum est: poterat Petrus suas merces asportare Romam soluto pretio portitori, & ibi eas vendere pretio currente Romæ: at uerò si Salmanticę uendat & tradat portitori non potest ab illo exigere pretium quod Romę currit. Ita est de pecunia permutata, quod non debet ęstimari pluris quàm ualeat ubi traditur.

Tertia conclusio. Commutatam pecuniam, eandem uel similem exigere quando Princeps auxit pretium illius iniquum est. Verbi gratia Petrus mu-

tuauit Paulò 100. scuta quorum singula valebant quadringenta dipondia, postea uero contigit, ut tempore solutionis Princeps auxerit pretium scuti vsque ad 12. argenteos, dicimus quòd tunc Petrus non potest exigere à Paulo 100. scuta: sed tantum 98. Ratio est, quia si exigeret 100: plus reciperet quam dedit in ratione pecuniæ: quemadmodum si Petrus mutuasset Paulo, fanecam tritici, & postea tempore solutionis faneca ipsa aucta fuerit à Principe, non potest Petrus illam integram accipere, quia est aucta mensura. Ita etiam in casu proposito non poterit recipere tot scuta: quia variatum est scutum in ratione mensuræ.

Et si quis contra istam conclusionem argumentetur, licitum est Petro qui mutuauit Paulo fanecam tritici recipere ab illo fanecam tritici immutatam, sed valentem maiore pretio quàm cùm mutuauit; ergo eadem est ratio de pecunia. Ad argumentum negatur consequentia. Nam vt diximus quando pecunia augetur, non manet eadem in ratione pecuniæ & mensuræ: at vero etiam si pretium tritici augeatur, manet tamen idem triticum in ratione tritici & commoditatis & vsus illius: vnde in commutatione tritici cum tritico, per accidens est quòd pretium augescat vel minuatur; nisi forte is qui permutat, obliget alium vt reddat quo tempore cariùs valuerit, tunc enim est vsura. Sed adhuc notandum est circa eandem conclusionem, quòd aliqui dicunt posse fieri pactum inter mutuantem, & mutuatarium, vt etiam si à Principe augeatur pecunia, teneatur mutuatarius eundem numerum scutorum reddere. Sed tamen nos dicimus, quòd istud pactum iniquum est & vsurarium, nisi excusetur propter æqualem fortunam vtriusque partis; quia tam possibile est quòd vilescat pecunia quàm quòd augescat. Aut etiam quia ille qui mutuat pecuniam seruaturus erat illam vsque ad tempus, quo probabiliter æstimatur augenda. Sed quid erit, si tempore mutuationis non æstimabatur pecunia augenda vel minuenda; & postea breuissimo tempore notabiliter augmentata est? aliqui dicunt, quòd mutuatarius tenetur non ex rigore iustitiæ sed ex quadam æquitate, reddere totidem scuta quot accepit: maximè si qui mutuauit seruaturus erat vsque ad illud tempus. Nobis tamen nulla apparet ratio sufficiens ad obligandum mutuatarium sub peccato mortali, vt reddat tot scuta quot accepit. Quemadmodum viceuersa si breui illo tempore pecunia diminuta fuisset, non tenebatur Petrus qui mutuauit contentus esse 100. scutis. Sed mutuatarius redditurus erat tot scuta donec adimpleretur numerus dipondiorum quibus æstimabantur scuta quando illa accepit, ergo similiter si aucta fuerit pecunia non debet mutuatarius esse deterioris conditionis.

DVBIVM septimum est. Verùm quando mercator remittit venditorem ad mensarium, vt ab eo recipiat pretium rei venditæ, licitum sit mensario exigere pretium à venditore pro numerata pecunia? Pro cuius intelligentia notandum est, triplex esse genus negotiatorum. Sunt enim quidam negotiatores qui dicuntur mercatores celebres, quorum officium est emere merces in Regno uel prouincia vbi est abundantia illarum: vt iterum uendant in alio regno vel prouincia, vbi est inopia. Et quia illi mercatores indigebant pecunijs in uarijs regnis & prouincijs, ad quas quidem, aut non est licitum transferri propter legem, quæ uetat, uel cum magno periculo & labore transferrentur ad tam uaria loca. Hinc ortum habuit secundum genus negotiatorũ, qui dicuntur campsores qui negotiantur in mera pecunia permutantes pecuniam quam habent in uno loco, pro pecunia reddenda in alio loco. Hinc etiam ortum habuit tertium genus negotiatorum, qui dicuntur mensarij & uulgo *banqueros*, quorum officium est habere in deposito pecunias mercatorum & campsorum, & rationem dati & accepti in suis libris, insuper sunt fideiussores ipsorum.

Et notandum est, quòd isti mensarij dupliciter solent consignare pecuniam in suo banco campsoribus & mercatoribus. Vno modo recipientes reuera pecuniã ipsam a campsoribus, & mercatoribus. Alio modo recipientes tantũ chirographa, & consequenter ipsi mensarij solent dupliciter soluere debita creditoribus uenientibus ad se. Vno modo numerantes pecuniam in præsentia, alio modo remittentes illos per syngraphas, idest, polliçes ad alios mensarios.

Deinde notandum est, quàm communis sententia, & rationi naturali consona est, quòd isti mensarij iuste recipiunt stipendium à mercatoribus uel campsoribus quorum pecunias custodiunt. Probatur. Nam diligentia custodiendi, & ratio dati & accepti & fideiussio, hæc inquam pretio sunt æstimabilia. Cæterùm quod nam sit iustum pretium huius diligentiæ iudicandum erit arbitrio boni uiri, si non fuerit lege taxatum.

His suppositis arguitur primo pro parte negatiua dubij propositi. ex. l. 5. titulo. 18. libro. 5. Copilationis legum Hispaniæ. Vbi reuocatur antiqua pragmatica in qua concedebatur mensarijs, ut ex mille numeratis acciperent quinque sibi ab illis quibus nũmerabant, ergo iam non est licitum.

Secundò mensarij suas operas impendunt in utilitatem campsorum & mercatorum; ergo ab illis tantum debent pretium accipere. Et confirmatur. Nam numerare pecuniam debitam uenditori pertinet ad mensarium uice & nomine illius cuius pecunias custodit, qui tenebatur soluere & numerare pecunias; ergo ab isto tantùm debet exigi & recipi stipẽdium, & non à uenditore.

Tertiò. Venditor mercatori uendidit rem cuius pretium iustum erat 1000. ergo quando apud mensarium non datur illi integrum pretium sed minùs quinque iniuriam patitur, uel à mensario uel à mercatore uel ab utroque.

Quartò. Si Petrus mutuasset Paulo 1000. non satisfaciet Paulus soluendo apud mensarium illa 1000. minùs quinque, ergo neque satisfaciet uenditori mercator, qui pro re uendita pro mille remittit illum ad mensarium ubi accipiet quinque minùs.

Vltimò esto ita, quòd officium mensarij sit etiam utile uenditoribus; tamen non est iustum ut soli uenditores soluant totum stipendium mensarij, siquidem mensarij sunt etiam utiles mercatoribus & campsoribus: cuius tamen oppositum est in usu. Nam mercatores & campsores exigunt interdum aliquid pretij à mensarijs propter depositam pecuniam apud illos, uel aliquid pretio æstimabile, scilicet, ut mensarij sint fidei iussores pro maiore summa pecuniæ, quàm recipiant. Sed in oppositum pro parte affirmatiua est communis usus negotiatorum & mensariorum. De hoc dubio est prima sententia negatiua, quæ ualde uerosimilis est propter facta argumenta, quam tenet Caietanus ubi suprà, & Nauarro super caput Nauiganti de usuris. nu. 37. & deinceps. Altera sententia est affirmatiua, quam tenet Soto in lib. 6. quæst. 11. art. unico.

PRO huius dubij decisione sit prima conclusio. Manifestum est, mensarios excusari ab iniustitia quando cognoscunt, quòd res uendita non ualebat

ualebat numerata pecunia 1000. sed minus quinque. Et probatur. Nam illa quinque quæ accipit mensarius sibi, pertinent ad mercatorem non ad uenditorem.

Secunda conclusio. Non est sufficiens titulus ad excusandum mensarium & mercatorem, quòd illæ remissiones fiant inter ipsosmet mercatores qui interdum sunt venditores, interdum mercatores. Dicunt enim aliqui, quòd mensarius iustè recipit à venditore illa quinque, ut interdum quando sit mercator, impendat illi suam operam. Nos autem dicimus, quòd iste titulus deficit in multis.

Primò: quia non est uniuersalis ad omnes uenditores. v. g. si agricola uendidit boues & remittitur ad bancum.

Secundò deficit, quòd non semper mercator & uenditor habent pecunias apud eundem mensarium.

Tertiò, quòd non toties est aliquis mercator, quoties uenditor: quæ omnia necessaria erant ad æqualitatem iustitiæ ratione huius tituli & ad hoc vt talis mensarius possit recipere illa quinque iustè à uenditore.

Tertia conclusio. Verosimilis est titulus ad excusandum mensarium, quòd illorum officium est necessarium ad negotiationes emptionis & uenditionis; etenim si non esset tale officium, non possent uenditores continuò recipere pecuniam numeratam; eo quòd mercatores non possent pecunias ad tam uaria loca secum deferre; & ideò quasi ex publico condicto decretum est stipendium mensarijs soluendum etiam à uenditoribus.

Quarta conclusio. Optimus titulus qui nobis uidetur ad excusandum mensarios est, quòd mensarij in rei ueritate totum stipendium recipiunt à mercatoribus & campsoribus quorum pecunias custodiunt. Nam si quando pecuniam numerant uenditoribus accipiant sibi quinque ex mille numeratis: tamen illa quinque non excipiuntur à pretio iusto debito uenditoribus: sed ex pecunia mercatorum, quia tali conditione recepit mensarius pecunias custodiendas, ut quoties numeraret mille cuiuis petenti in nomine mercatoris acciperet sibi quinque. Cæterùm mensarius non tenetur examinare an iustum pretium sit rei uenditæ mille præcisè, an mille exceptis quinque sed ipse uenditor uideat an mercator illa uia sibi satisfaciat.

Ad argumenta in contrarium. Ad primum respondetur, quòd illa reuocatio Pragmaticæ non est in usu. Secundò respondetur, quòd mensarius non accipit quinque à uenditore sed à mercatore: & ideo non facit contra legem.

Ad secundum argumentum & confirmationem respondetur, quòd probant quartam conclusionem. Secundò respondetur in fauorem tertiæ conclusionis quòd officium mensarij cadit in bonum uenditorum, & ideo iustum est, ut & ipsi aliquam partem stipendij soluant.

Ad tertium respondetur, quòd si aliqua iniustitia fit uenditori quia non datur illi integrum pretium, refundenda est in mercatorem, non in mensarium. Sed notandum est, quòd si uenditor sit peritus in huiusmodi negotijs, non fit illi iniuria si non reddantur mille integra, quando pretium constitutum est soluendum à mensario, sciebat enim ille, quòd minùs quinque recepturus esset. Si autem uenditor sit simplex agricola iniuriam patitur, si mercator non admoneat illum, quòd solutio facienda est apud mensarium ubi recipiet minùs quluque.

Ad quartum respondetur, quòd eadem est ratio de mutuatario, & de mercatore quando pretium rei uenditæ erant mille præcisè. At uerò si pretium rei uenditæ erant mille quatenus soluenda à mensario, non est eadem ratio: & ideò negatur consequentia.

Ad vltimnm respondetur, quòd iuxta quartam cõclusionem totum stipendium soluit mercator. Sed iuxta tertiam conclusionem respondetur, quòd ex illis quinque quæ accipit mensarius de mille numeratis, aliqua pars pertinet ad uenditorem, quia erat necessaria ad complemenmni iusti pretii pro re uendita, alia uero pars pertinet ad mercatorem, quia non erat necessaria ad complementum iusti pretii. Et ita seruatur æqualitas inter mercatorem & uenditorem in ordine ad mensarium. Cæterùm quòd in eodem argumento insinuabatur, scilicet, quòd mercatores & campsores exigũt pretium à mensariis apud quos deponunt pecunias: iniquum & usurarium uidetur esse quibusdam. Sed nobis uidetur quidem iniquum, non tamen usurarium: quia ibi nulla est ratio mutui: siquidem mensarius non efficitur dominus pecuniç, sed tantum est custos paratus reddere quouiescunque depositor petierit. Est autem iniquum, quia depositor tenebatur soluere stipendium mensario, uel saltem non grauare illum petendo ab eo pretium. Nihilominus mercatores, possunt se excusare ab iniustitia, dicẽtes quòd ipsi quidem soluunt stipendium mensariis, scilicet, quinque pro mille: sed quia hoc stipendium est excessiuum pro ministerio illorum, defalcant (ut ita dicamus) aliquod pretium ab illo stipendio, uel aliquid pretio æstimabile, scilicet fideiussionem; nihilominus quod superest mensariis ex stipendio est iustũ pretium ministerii sui. Nos autem dicimus, quòd si hæc narratio uera est nulla mensariis iniustitia fit. Sed uehementer suspicamur narrationem falsam esse, & iniustitiam fieri mensariis, quam ipsi paiuntur ut aliam maiorem irrogent aliis negotiatoribus & maiorem utilitatem capiant.

DVBIVM octauum est, An cambium ratione copiæ uel inopiæ totius pecuniæ sit licitum? Pro cuius intelligentia notandum est primò, quòd æstimatio pecuniæ inquantum pecunia est, dupliciter potest fieri. Vno modo per legem Principis, & dicitur æstimatio legitima. v.g. quando in Hispania scutum æstimatur quadringentis dipondiis, & hæc æstimatio dicitur legitima. Huic æstimationi superuenit alia interdum, quæ potest dici æstimatio quasi naturalis, eo quòd ex natura rei sequitur, ut ubi est maior abundantia pecuniarum minùs æstimentur pecuniæ, & ubi est minor copia magis æstimatur pecunia.

Secundò notandum est, quòd cum campsores ab uno regno in aliud cambiunt pecunias, rationem habent copiæ vel inopiæ monetæ in illis regni. Verbi gratia, qui numerat pecunias Metinæ, ut accipiat in Flandria, maiorem copiam pecuniæ numerat Metinæ, quam sit recepturus Flandriæ: quia in Hispania est maior copia pecuniæ.

Tertiò notandum est, quòd in eadem Prouincia diuersis temporibus solet esse maior inopia totius monetę uel copia. Vnde ibidem non semper fit æqualecambium ad alia regna.

His positis arguitur primò pro parte negatiua. In una & eadem prouincia non est licitum cambium ratione copię uel inopiæ totius monetæ diuersis temporibus: ergo neque in diuersis prouinciis eodem tempore. Antecedens explicatur. Non est licitum Petro mutuare Paulo centum scuta quando est maior pecuniæ inopia, recepturus maiorem summam pecuniæ quando fuerit maior copia monetæ in eodem Regno. Et confirmatur. Non est licitum mutuare

tuare frumentum quando & ubi est inopia ipsius, ea lege ut quando fuerit maior copia frumenti, reddatur maior mensura frumenti, ergo est eadem ratio de pecunia.

Secundò. Nullus est titulus sufficiens ad iustificanda eiusmodi cambia quæ sunt in usu, ergo non sunt licita. Probatur antecedens inductiuè. Nam triplex est titulus qui assignari potest in fauorem cambiorum huiusmodi. Primus est, quòd pecuniæ absentes secundùm locum non tanti æstimantur, neque sunt tantæ vtilitatis, sicuti præsentes: eò uel maximè quòd sunt expositæ periculis. Secundus titulus est ratione asportationis. Tertius titulus est ratione copiæ vel inopiæ totius monetæ in diuersis Regnis & locis. Sed contra primum titulum est prima ratio, quòd in cambijs quæ sunt in usu, ille qui numerat pecutiam in Hispania, maiorem summam numerat quam sit recepturus in Flandria, ubi pecunia est absens domino suo: ergo pecunia absens non est minoris valoris. Item ipsi campsori pecunia absens non est minoris vtilitatis quàm præsens, neque est exposita maiori periculo: siquidem ita negotiatur cum absenti pecunia, atque cum præsenti, neque illam asportaturus est per itinera. Contra secundum titulum argumentum est, quia quanuis ille sit sufficiens ad recipiendum aliquid vt dictum est supra, tamen non sufficit iustificare inuentiones cambiorum quæ in usu sunt. Patet primò, quia qui numerat pecuniam vbi minor est copia, recipit amplius ubi maior est copia, ergo. Secundò. Quia licet sit eadem uia & eadem pericula ab Hispania in Flandriam, & è contra, tamen non est idem pretium cambiorum; ergo ratio lucri non est asportatio: neque asportatio est titulus sufficiens, alias idem deberet esse pretium. Tertiò. Quandoque fiunt cambia ad æquale, hoc est tanta summa pecuniæ nnmeratur in uno regno atque recipienda est in alio, ergo nihil soluitur ratione asportationis. Vnde iste titulus non iustificat cambia. Deinque cambia huiusmodi damnantur si fiant intra idem Regnum; ergo titulus asportationis non est sufficiens. Patet consequentia, quia etiam intra idem regnum esset sufficiens iste titulus.

Iam uero contra tertium titulum est primum argumentum. Impossibile uidetur, quòd eodem tempore sint duo iusta pretio distincta cambiorum quæ fiunt ab Hispania in Flandriam, & è conuerso: Sed ita est in usu, quòd sunt distincta pretia: ergo alterum est iniquum. Secundò. Si titulus ratione copiæ uel inopiæ totius monetæ iustificaret cambia in diuersis regnis, ergo etiam in eodem regno in diuersis locis erunt licita hæc cambia. Patet consequentia: quia in uno loco est maior copia totius monetæ quam in alio eiusdem regni.

IN decisione huius quæstionis difficillimæ, quidam doctores referunt iustitiam horum cambiorum ad primum titulum. Ita Caietanus in opusculo de cambijs, cap. 7. Sylnest. verbo vsura, 4. quæstione. 4. Nauarro vbi supra. Alij uero referunt ad secundum titulum. Alij uero ad tertium, inter qnos fuit Victoria & Soto libro. 6. de iustitia, quæst. 12. articulo. 2. quanuis ipse propter primum argumennum factum contra primum titulum, dicat sibi non patere quodnam illorum cambiorum iustum sit.

PRO decisione sit prima conclusio. Licitum est commutare pauciora dipondia, numerando illa vbi est penuria totius pecuniæ & recipere plura vbi est copia in alio regno. Probatur. Nam ubi est penuria totius monetæ, pluris æstimatur ab omnibus quam ubi est copia: ergo ratione huius æstimationis licitum erit recipere maiorem summam ubi est maior copia

A monetæ. Confirmatur. Licet permutare minorem mensuram frumenti in loco ubi pluris æstimatur propter inopiam frumenti pro maiore mensura, reddenda ubi æstimatur minoris propter abundantiam: ergo idem erit de pecunia.

Secundò arguitur ab effectu. Res uenales vbi est minor copia pecuniæ minus ualent quàm ubi est maior copia totius pecuniæ, ergo licitum erit minorem summam pecuniæ in uno regno permutare cum maiore in alio regno. Patet consequentia, quia effectus, seu primarius finis ad quem ordinatur pecunia, est ad emendas res uenales; ergo ubi respectu huius finis pluris æstimatur pecunia, licitè permutabi-

B tur pro maiore summa pecuniæ reddenda in alio regno, ubi minoris æstimatur in ordine ad finem principalem.

Vltimò. Nam primus titulus & secundus non sufficiunt ut probatum est ad iustificandum cambia, ergo tertius titulus sufficiet, omnia enim damnare, durissimum est.

Secunda conclusio. Duo illa cambia de quibus fit mentio in argumento primo contra tertium titulum, possunt iustificari etiam si pretium sit distinctũ. Probatur. Iustum rerum pretium est illud quod æstimatur in communi foro, sed potest contingere, quòd æstimatio cambij fori Metinensis sit maior à Metina

C in Antuerpiam, quàm æstimatio cambii celebrati Antuerpiæ ad Metinam: ergo pretia distincta poterunt esse iusta.

Secundò. Multitudo emptorum est causa ut res uenales pluris æstimentur: sed contingit plures esse qui quærant cambia à Metina in Antuerpiam quam è contra: ergo iustè celebrabuntur maiori pretio Metinæ quàm Antuerpiæ.

Ad argumenta respondetur. Ad primum negatur consequentia, quia lucrum ex mutuo ratione temporis expectati est usura, non autem ratione diuersi loci. Concedimus tamen licitum esse mutuanti deducere in pactum cum mutuatario, ut reddat plus pe-

D cuniæ in ea quantitate quanta est necessaria ad emendum tantam copiam rerum uenalium quantam mutuator esset empturus, si non mutuasset pecuniam. Sed in isto casu non est lucrum ex mutuo, sed tantũ mutuator se indemnem conseruat. Ad argumenta uero contra primum & secundum titulum non respondetur: sed concedo illorum intentum. Ad argumentum primum contra tertium titulum negatur antecedens propter rationem datam in secunda conclusione. Ad secundum negatur consequentia. Nam cambia eiusmodi probibita sunt fieri intra idẽ regnum. Vt patet in l. 8. titulo. 18. libr. 5. Copilationis legum Hispaniæ. Secundo respondetur: quòd licet

E non esset ista lex, consequentia nihil ualet: quia intra idem Regnum est facilis asportatio pecuniæ de loco in locum & perinde est atque si ubique esset copia pecuniæ ad huiusmodi cambia transigenda: & ideo nihil pretij potest accipi ratione copiæ uel inopiæ: sed tantùm ratione asportationis. Cæterùm in diuersis Regnis regulariter loquendo non est facilis asportatio pecuniæ; quia uel est lege probibita, vel quia magis exponitur periculis. Vnde superest necessarium esse ad negotiationes in mercibus diuersorum Regnorum, quod eiusmodi cambia fiant. Dixi regulariter loquendo, qnia potest contingere vt duo regna essent inter se ita conuenientia, vt pecuniæ liberè & facilè transferrentur de regno in regnum: & tunc non essent licita eiusmodi cambia de regno in regnum: sicut etiam viceuersa contingit, quòd in vno regno sint duo loca vsque ad eo distincta, vt transportatio pecuniæ sit difficillima & per multas am-

bages

bages & pericula, & tunc licita erunt huiuſmodi A cãbia ratione copiæ vel inopiæ totius monetæ intra idem regnum: niſi fortè lege prohibeatur. Sicut v.g. poteſt eſſe licitum cambium ab Hiſpania ad Indos & econuerſo, & tamen idem regnum computatur ſed propter difficultatem transferendi pecuniam & propter multam copiam pecuniæ apud Indos licitè fiunt huiuſmodi cambia.

Plurimæ aliæ quæſtiunculæ poſſent diſputari circa caſus particulares cambiorum: ſed omnes ex prædictis facilè ſoluentur. Vt v.g. ſi quæratur, an quando campſor licitè remittit uenditorem, uel quemlibet alium ad menſarium, vt ibi recipiat pecuniam conſtitutam: an poſſit ipſe campſor ſi nollet remittere acci B pere ſibi, quinque ex mille numeratis? Reſpondetur, quòd ſecundum quartam concluſionem & titulum ibi explicatum licitum eſt: quia illa, quinque ad illum pertinebant. Si uero titulus tertiæ concluſionis admittatur, reſpondetur, quòd non licet campſori retinere ſibi, quinque integra quia pars illorum pertinebat ad uenditorem, ſed licitum erit retinere medietatem. Cæterum ad alia dubia ſoluenda, duo principia ſunt notanda. Primum eſt, quòd ratione temporis expectatæ ſolutionis non poteſt aliquid acreſcere campſori, bene tamen ratione lucri verè ceſſantis uel damni emergentis. Ex hoc principio ſequitur, ualde ſuſpecta eſſe cambia quæ fiunt à Metina in Vlyſſi- C ponam ſecundùm æqualitatem, quod uulgò dicitur, *a ygual*. Ratio eſt: quia communiter iſta cambia fiunt quia campſor Caſtellanus expectat plus temporis quam moris eſt. Nam alia cambia quæ communiter fiunt, non tranſiguntur ad æqualitatem ſed pauciora dipondia dantur Vlyſſiponæ quàm recipiantur Metinæ: & communiter expectatur tempus unius menſis. Quòd ſi quia dilatatur tempus hoc, cambium fiat ad æquale, eſt uſura ex parte Caſtellani. Secundum principium eſt, quòd ſicut in alijs mercibus pretium iuſtum iudicatur eſſe quod currit in communi foro, dummodo non fiat monopolium ab ipſis mercatoribus: ita etiam in cambijs æſtimandum eſt pretium D iuſtum, quod currit ſecluſo monopolio pecuniæ ex parte campſorum. Quapropter ſi aliquis campſor accipiat in nundinis multam ſummam pecuniæ ad cambium ab alijs campſoribus, reſeruaturus eam ad tempus in quo maxime neceſſaria erat: non poterit cariore pretio cambire quam futurum eſſet ſi ipſe non feciſſet monopolium: at uero propriam pecuniam poterit campſor reſeruare cambiendam pro tempore quo cariùs cambietur. Sicut quiſque poteſt reſeruare proprium frumentum uendendi tempore quo cariùs eſt ualiturum; non enim peccat contra iuſtitiam commutatiuam: poterit autem peccare in aliquo caſu contra iuſtitiam legalem & contra cha E ritatem patriæ propter neceſſitatem reipublicæ. Etenim ſecundùm legalem iuſtitiam quiſque tenetur prouidere bono communi tempore neceſſitatis. Et proportionabiliter dicendum eſt de campſoribus. Atque hactenus de cambijs.

De Monte pietatis.

SVpereſt ſpecialis diſputatio de monte pietatis, an ſit uſurarius? De qua re Caietanus edidit opuſculum longum, & Ioannes de Medina in tractatu de uſuris, & Soto libro. 6. quæſtione prima. articulo. 6. Nauarrus ſuper caput primum. 14. quæſtione. 3. nume. 46.

PRO cuius deciſione notandum eſt primò, quòd mons pietatis eſt cumulus rerum vtilium, ſiue fru- A menti ſiue pecuniæ, deſtinatus ad ſubleuandas miſerias pauperum per mutuum.

Secundò nota, quòd huius montis ſunt tres conditiones. Prima eſt, quòd qui montis curam gerunt, teneantur pauperi petenti mutuum, dare certam ſummam. v.g. tres aureos, tres modios tritici ſoluendos intra annum. Secunda conditio, quòd pauper mutuatarius tenetur dare pignus cuſtodiendum à miniſtris montis ſuo ipſorum periculo, ita quòd ſi pauper ſoluerit mutuum intra tempus præfixum, teneantur reddere integrum pignus: ſin autem ſoluerit intra tempus, uenditur pignus & ſoluitur monti debitum, & reliquum redditur pauperi. Tertia conditio, ut pauper B mutuatarius teneatur vltra capitale reddere aliquam penſionem pro ſingulis menſibus, non quidem ratione expectatæ ſolutionis, ſed pro ſtipendio miniſtrorum montis.

Tertiò notandum, quòd inter operas miniſtrorum huius montis, quædam ſunt dignæ pretio. v.g. habere rationem dati & accepti in libris, cuſtodire pignora præſertim ſi ſunt oneroſa, conducere domum neceſſariam ad cuſtodiam pignorum, & ſuper hæc omnia obligatio montis ad mutuandum æſtimabilis eſt pretio. Aliæ ſunt operæ miniſtrorum quę debent exhiberi gratis, ut actio mutuãdi, redditio pignoris tempore ſolutionis.

C Quartò notandum, quòd inter has operas miniſtrorum quædam ſunt manifeſtæ in commodum pauperum, v.g. obligatio ad mutuandum, cuſtodia pignorum; quædam ſunt quæ videntur eſſe in commodum montis ut conſeruetur, & in vtilitatem miniſtrorum. v.g. habere rationem dati & accepti.

Vltimò notandum eſt primam & ſecundam conditionem iuſtiſſimas eſſe, de quibus nulla eſt dubitatio. Item manifeſtum eſt, miniſtros montis poſſe recipere ſtipendium pro miniſterio quod cedit in utilitatem pauperum. Eſt ergo tota difficultas. An pro alijs miniſteriis. v. g. pro habenda ratione dati & accepti, pro expenſis librorum, pro cuſtodia pignorum quæ D non ſunt oneroſa, ut v.g. anulus aureus: licitum ſit aliquid pretii accipere ab ipſis pauperibus mutuatariis? Pro parte negatiua arguitur primò. Pauperes coguntur reddere ſtipendium miniſtris pro ſuſtentatione, quod redundat in utilitatem miniſtrorum & non pauperum: ergo iniuriam patiuntur pauperes ipſi. Patet conſequentia: quia nemo tenetur dare pretium alicui pro eo quod redundat in eius utilitatem.

Secundò. Nam & ſi pro diligentia cuſtodiendi pignora oneroſa, poſſit aliquid pretij à pauperibus exigi, tamen pro cuſtodia pignorum quæ non ſunt oneroſa: non poteſt aliquid exigi à pauperibus; ſed à miniſtris montis indifferenter exigitur æquale pretium E à quolibet paupere: ergo iniuriam faciunt pauperi qui deponit pignus non oneroſum.

Tertiò. Maius pretium cogitur ſoluere pauper qui maiori tempore retinet mutuum, quàm qui maiori tempore, ergo ratione temporis aliquid recipitur, & per conſequens eſt vſura.

Vltimò. Si homo particularis ſegregaret aliqua bona ſua. v. g. frumentum aut pecunias ad mutuandum pauperibus, cum conditionibus ſupradictis montis pietatis, eſſet uſurarius, ergo & ipſe mons. Sed in contrarium eſt. Quod multi Pontifices approbauerunt montem pietatis, v.g. Paulus II. Sixtus IIII. Innocentius VIII. & alij qui referuntur in Concilio Lateranenſi Seſſione 10. ſub Leone 10. Et præſertim ipſe Leo maximè montem pietatis approbat. & in Concilio Tridentino Seſſio. 22. in decreto de reformatione, capi. 8. & 9. annumeratur mons pietatis inter opera pietatis. Nihilominus Caiet. ubi ſupra tenet

partem

partem negatiuam quem sequitur Soto ubi supra.

PRO decisione huius difficultatis, est prima conclusio. Mons pietatis cum omnibus conditionibus supra positis verè pius est & iustus. Ista conclusio probatur ex expressa definitione Concilij Lateranensis ubi supra, ubi commemoratis opinionibus contrarijs circa montem pietatis & rationibus opinionum, apertè & grauissimis uerbis definitur, montem pietatis licitum esse & pium, & prædicandum propter eius pietatem populis, etiam cum indulgentijs à sancta sede Apostolica concessis. Et ibidem excommunicantur qui oppositum dicere præsumpserint. Sed respondent autores contrariæ sententiæ, primò, quòd non omnia acta Concilij Lateranensis sunt vsu & more ecclesiæ recepta. Sed ista responsio nulla est. Nam quanuis interdum constitutiones Conciliorum non sint exequtioni demandatæ: tamen declarationes iuris naturalis uel diuini, non sunt annumerandæ inter constitutiones: sed inter institutiones fidei, & definitiones. Cùm ergo in dicto Concilio ex professo declaretur, iustum esse montem pietatis cum illis conditionibus: non pendet illa declaratio ex vsu & more ecclesiarum. Secundò respondent, quòd ibi non approbatur absolutè mons pietatis quantùm ad omnia capitula: sed solum declaratur licitum esse pro obligatione ad mutuandum aliquid pretij accipere. Sed neque ista solutio satisfacit: quia expressè ibi dicitur, licitum esse stipendium recipere pro expensis ministrorum necessarijs ad conseruationem montis, eò vel maximè quòd pretium pro obligatione ad mutuandum sub pignore, non sufficeret ad soluendum ministerium necessarium pro montis conseruatione. Denique respondent, quòd in prædicta Decretali approbatur mons pietatis cum omnibus suis capitulis & constitutionibus: quatenus sacris Canonibus non contrariantur. Et confirmant hanc responsionem: nam Caietanus qui interfuit illi Concilio optimè intellexit mentem illius Decreti: & tamen ipse adhibet istã solutionem in opusculo dicto, ergo bona est explicatio; præsertim quòd cùm Caietanus fuerit tempore Leonis X. nunquam fuit reprehensus propter illud opusculum. Sed hæc responsio in duobus peccat. Primò, quia in illo Decreto nusquam sunt talia uerba, scilicet quatenus sacris Canonibus non contrariantur; quin potius cùm ipsæ conditiones expressè numerentur & approbentur: declaratur, quòd sacris Canonibus non contrariantur. Secundò peccat responsio ignorantia historiæ; nam Caietanus in fine citati opusculi dicit se illud perfecisse anno 1498. at uero Concilium Lateranense indictum est a Iulio II. anno 1512. & sessio illa 10. citata, habita est sub Leone X. anno 1515. ergo constat quòd Caietanus in suo opusculo non explicauit decretum Concilij Lateranensis, sed illa verba quæ ipse dicit, referenda sunt ad aliam antiquiorem decretalem, quæ non est in corpore iuris: quin potius creditur Caietanus retractasse suam sententiam; quia cum in Concilio Lateranensi in Sessione citata interrogatum fuisset à toto Concilio, an placeret illud decretum: responsum est ab omnibus, placere: vno excepto Hieremia Archiepiscopo Tranensi. Cùm ergo Caietanus qui ibi aderat tanquam Magister ordinis Prædicatorum tacuisset, uisus est approbasse decretum & suam sententiam retractasse. Deinde probatur conclusio ratione naturali. Nam vt habetur de regulis iuris in 6. qui sentit commodum, sentire debet & onus: sed pauperes mutuatarij soli sentiunt commodum montis: ergo ad ipsos solos pertinet sentire onus. Præterea. Ministri propter operas necessarias ad conseruationem montis merentur stipendium: sed qui erexit mon-

A tem non tenetur de bonis suis illud conseruare, satis enim piè egit relinquendo montem obligatum ad mutuandum pauperibus; rursus neque respublica ad quam pertinet cura administrationis montis tenetur soluere istud stipendium: ergo reliquum est, quòd pauperes teneantur ad soluendum stipendium necessarium ad conseruationem montis. Patet consequentia: nam conseruatio tantum cedit in utilitatem pauperum. Et confirmatur. Nam qui erexit montem cum illis conditionibus, abdicauit à se dominium montis & transtulit in rempublicam, uel quòd probabilius est in communitatem pauperum: & administrationem illius reliquit in republica. Quomodolibet B ergo sit, semper tamen mons cedit in commodum tantùm ipsorum pauperum; ergo ad ipsos tantum pertinet soluere stipendium montis.

Secunda conclusio. Multo prudentius & plus erigeretur mons, si autor illius relinqueret pensionem sufficientem pro ministris: etiam si mons ipse non esset tam pinguis. Hæc conclusio habetur expressè in Concilio citato, & ratione naturali patet. Quia meliùs est misericordia, subleuare miserias pauperum merè gratis, quam exigendo ab illis aliquod pretium pro ministris, ergo &c.

A D argumenta posita in principio dubij restat respondere. Ad primum negatur antecedens. Imo omC nes operæ ministrorum cedunt in utilitatem pauperum: siquidem sunt necessariæ ad conseruationem montis, qui totus est dedicatus & obligatus ad mutuandum pauperibus.

Ad secundum respondetur, quòd quando aliquod pretium est legitimum, non debet uariari propter conditiones indiuiduales mercis. v. g. sicut idem est pretium legitimum tritici, siue sit optimum, siue mediocre, siue commune sic etiam iustum pretium est, quod taxatum est statuto à republica confirmato: ad administrationem montis, ut quiuis pauper soluat recipiens mutuum pro singulis mensibus certam summam, siue det pignus onerosum siue non onerosum.

D Ad tertium respondetur, quòd ministri montis nihil recipiunt amplius propter expectatum tempus, sed propter suas operas quæ maiori tempore maiorem mercedem merentur.

Ad quartum respondetur primò nego consequentiam: quia homo particularis retinet apud se dominium montis, & potest cum uoluerit in alios usus illum conuertere, unde ad ipsum pertinebit montem conseruare de bonis proprijs: nam pro actione mutuandi nihil potest recipere. Cęterum qui erexit montem pietatis de quo loquimur, abdicauit à se dominium montis & transtulit in communitatem pauperum, cum obligatione ad mutuandum singulis pauE peribus: & propterea administratio montis digna est stipendio dato à pauperibus mutuatarijs. Secundo respondetur, quòd neque homo particularis esset vsurarius, si obligaret montem ad mutuandum pauperibus in perpetuum, retinendo sibi dominium directũ dum uiueret, & transferendo dominium utile in utilitatem pauperum: & sic posset recipere moderatum pretium, sicut dictum est de monte pietatis.

SED circa primam solutionem est dubium, An dominium montis transferatur in rempublicam, an potius in communitatem pauperum, & an sit uerum dominium? Ratio dubij est: quia ille dicitur dominus; qui potest uti re in quos uelit usus: sed neque respublica neque pauperum communitas potest uti hoc monte in quos uelit usus: ergo neutra est domina. Respondetur, quòd siue dominium maneat in republica siue in pauperibus, non tamen dominium est perfectum & absolutum, sed limitatum uolunta-

te enti-

te antiqui domini erectoris montis. Sicut etiam primogenitura maioricatus; est enim filius primogenitus dominus illius; & tamen non potest in quos uelit usus expendere illa bona. Et uxor est domina suæ dotis, & tamen non potest illam administrare uiuente uiro, sed tantum ipse uir. Secundò dico, quòd dominium montis pietatis translatum est ad communitatem pauperum: administratio uero pertinet ad rem A publicam. Et ratio huius est, quia tota montis utilitas pertinet ad communitatem pauperum præcisè, ergo ad ipsam pertinet dominium potiùs quàm ad rempublicam. Hactenus de iustitia & partibus eius subiectiuis dicta sufficiant. De reliquis uerò partibus iustitiæ potentialibus in tertio tomo dicendum erit, Deo fauente, cui sit honor & gloria.

LAVS DEO.